నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

మజ్ఝిమనికాయే

మూలపణ్ణాస-టీకా

(పఠమో భాగో)

గన్థారమ్భకథావణ్ణనా

౧. సంవణ్ణనారమ్భే రతనత్తయవన్దనా సంవణ్ణేతబ్బస్స ధమ్మస్స పభవనిస్సయవిసుద్ధిపటివేదనత్థం, తం పన ధమ్మసంవణ్ణనాసు విఞ్ఞూనం బహుమానుప్పాదనత్థం, తం సమ్మదేవ తేసం ఉగ్గహధారణాదిక్కమలద్ధబ్బాయ సమ్మాపటిపత్తియా సబ్బహితసుఖనిప్ఫాదనత్థం. అథ వా మఙ్గలభావతో, సబ్బకిరియాసు పుబ్బకిచ్చభావతో, పణ్డితేహి సమాచరితభావతో, ఆయతిం పరేసం దిట్ఠానుగతిఆపజ్జనతో చ సంవణ్ణనాయం రతనత్తయపణామకిరియా. అథ వా రతనత్తయపణామకరణం పూజనీయపూజాపుఞ్ఞవిసేసనిబ్బత్తనత్థం. తం అత్తనో యథాలద్ధసమ్పత్తినిమిత్తకస్స కమ్మస్స బలానుప్పదానత్థం. అన్తరా చ తస్స అసఙ్కోచనత్థం. తదుభయం అనన్తరాయేన అట్ఠకథాయ పరిసమాపనత్థం. ఇదమేవ చ పయోజనం ఆచరియేన ఇధాధిప్పేతం. తథా హి వక్ఖతి "ఇతి మే పసన్నమతినో…పే॰… తస్సానుభావేనా"తి. వత్థుత్తయపూజాహి నిరతిసయపుఞ్ఞక్ఖేత్తసంబుద్ధియా అపరిమేయ్యపభావో పుఞ్ఞాతిసయోతి బహువిధన్తరాయేపి లోకసన్నివాసే అన్తరాయనిబన్ధనసకలసంకిలేసవిద్ధంసనాయ పహోతి. భయాదిఉపద్దవఞ్చ నివారేతి. యథాహ –

"పూజారహే పూజయతో. బుద్ధే యది వ సావకే"తిఆది (ధ॰ ప॰ ౧౯౫; అప॰ ౧.౧౦.౧), తథా –

"యే, భిక్ఖవే, బుద్ధే పసన్నా, అగ్గే తే పసన్నా, అగ్గే ఖో పన పసన్నానం అగ్గో విపాకో హోతీ"తిఆది (ఇతివు॰ ౯౦, ౯౧),

"బుద్ధోతి కిత్తయన్తస్స, కాయే భవతి యా పీతి;
వరమేవ హి సా పీతి, కసిణేనపి జమ్బుదీపస్స.

ధమ్మోతి కిత్తయన్తస్స…పే॰… కసిణేనపి జమ్బుదీపస్స;
సఙ్ఘోతి కిత్తయన్తస్స…పే॰… కసిణేనపి జమ్బుదీపస్సా"తి. (ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౯౦),

తథా –

"యస్మిం మహానామ సమయే అరియసావకో తథాగతం అనుస్సరతి, నేవస్స తస్మిం సమయే రాగపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, న దోస…పే॰… న మోహపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతీ"తిఆది (అ॰ ని॰ ౬.౧౦; ౧౧.౧౧),

“అరఞ్ఞే రుక్ఖమూలే వా…పే.…

భయం వా ఛమ్భితత్తం వా,

లోమహంసో న హేస్సతీ”తి చ. (సం. ని. ౧.౨౪౯);

తత్థ యస్స వత్థుత్తయస్స వన్దనం కత్తుకామో, తస్స గుణాతిసయయోగసన్దస్సనత్థం ‘‘**కరుణాసీతలహదయ**’’న్తిఆదినా గాథాత్తయమాహ. గుణాతిసయయోగేన హి వన్దనారహభావో, వన్దనారహే చ కతా వన్దనా యథాధిప్పేతం పయోజనం సాధేతీతి. తత్థ యస్సా దేసనాయ సంవణ్ణనం కత్తుకామో. సా న వినయదేసనా వియ కరుణాప్పధానా, నాపి అభిధమ్మదేసనా వియ పఞ్ఞాప్పధానా , అథ ఖో కరుణాపఞ్ఞాప్పధానాతి తదుభయప్పధానమేవ తావ సమ్మాసమ్బుద్ధస్స థోమనం కాతుం తమ్మూలకత్తా సేసరతనానం “కరుణాసీతలహదయ”న్తిఆది వుత్తం. తత్థ కిరతీతి కరుణా, పరదుక్ఖం విక్ఖిపతి అపనేతీతి అత్థో. అథ వా కిణాతీతి కరుణా, పరదుక్ఖే సతి కారుణికం హింసతి విబాధతీతి అత్థో. పరదుక్ఖే సతి సాధూనం కమ్పనం హదయఖేదం కరోతీతి వా కరుణా. అథ వా కమితి సుఖం, తం రున్ధతీతి కరుణా. ఏసా హి పరదుక్ఖాపనయనకామతాలక్ఖణా అత్తసుఖనిరపేక్ఖతాయ కారుణికానం సుఖం రున్ధతి విబన్ధతీతి అత్థో . కరుణాయ సీతలం కరుణాసీతలం, కరుణాసీతలం హదయం అస్సాతి కరుణాసీతలహదయో, తం **కరుణాసీతలహదయం**.

తత్థ కిఞ్చాపి పరేసం హితోపసంహారసుఖాదిఅపరిహానిచ్ఛనసభావతాయ, బ్యాపాదారతీనం ఉజువిపచ్చనీకతాయ చ పరసత్తసన్తానగతసన్తాపవిచ్ఛేదనాకారప్పవత్తియా మేత్తాముదితానమ్పి చిత్తసీతలభావకారణతా ఉపలబ్భతి, తథాపి పరదుక్ఖాపనయనాకారప్పవత్తియా పరూపతాపాసహనరసా అవిహింసాభూతా కరుణావ విసేసేన భగవతో చిత్తస్స చిత్తపస్సద్ధి వియ సీతిభావనిమిత్తన్తి వుత్తం ‘‘**కరుణాసీతలహదయ**’’న్తి. కరుణాముఖేన వా మేత్తాముదితానమ్పి హదయసీతలభావకారణతా వుత్తాతి దట్ఠబ్బం. అథ వా అసాధారణఞాణవిసేసనిబన్ధనభూతా సాతిసయం నిరవసేసఞ్చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం వియ సవిసయబ్యాపితాయ మహాకరుణాభావం ఉపగతా కరుణావ భగవతో అతిసయేన హదయసీతలభావహేతూతి ఆహ ‘‘**కరుణాసీతలహదయ**’’న్తి. అథ వా సతిపి మేత్తాముదితానం సాతిసయే హదయసీతిభావనిబన్ధనత్తే సకలబుద్ధగుణవిసేసకారణతాయ తాసమ్పి కారణన్తి కరుణావ భగవతో “హదయసీతలభావకారణ”న్తి వుత్తా. కరుణానిదానా హి సబ్బేపి బుద్ధగుణా. కరుణానుభావనిబ్బాపియమానసంసారదుక్ఖసన్తాపస్స హి భగవతో పరదుక్ఖాపనయనకామతాయ అనేకానిపి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని కప్పానం అకిలన్తరూపస్సేవ నిరవసేసబుద్ధకరధమ్మసమ్భరణనిరతస్స సమధిగతధమ్మాధిపతేయ్యస్స చ సన్నిహితేసుపి సత్తసఙ్ఖారసముపనీతహదయూపతాపనిమిత్తేసు న ఈసకమ్పి చిత్తసీతిభావస్స అఞ్ఞథత్తమహోసీతి. ఏతస్మిఞ్చ అత్థవికప్పే తీసుపి అవత్థాసు భగవతో కరుణా సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బం.

పజానాతీతి పఞ్ఞా, యథాసభావం పకారేహి పటివిజ్ఝతీతి అత్థో. పఞ్ఞావ ఞేయ్యావరణప్పహానతో పకారేహి ధమ్మసభావజోతనట్ఠేన పజ్జోతోతి పఞ్ఞాపజ్జోతో. సవాసనప్పహానతో విసేసేన హతం సముగ్ఘాతితం విహతం, పఞ్ఞాపజ్జోతేన విహతం పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతం. ముయ్హన్తి తేన, సయం వా ముయ్హతి, మోహనమత్తమేవ వా తన్తి మోహో, అవిజ్జా, స్వేవ విసయసభావపటిచ్ఛాదనతో అన్ధకారసరిక్ఖతాయ తమో వియాతి తమో, పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతో మోహతమో ఏతస్సాతి పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమో, తం **పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమం**. సబ్బేసమ్పి హి ఖీణాసవానం సతిపి పఞ్ఞాపజ్జోతేన అవిజ్జన్ధకారస్స విహతభావే సద్ధావిముత్తేహి వియ దిట్ఠిప్పత్తానం సావకేహి పచ్చేకసమ్బుద్ధేహి చ సవాసనప్పహానేన

సమ్మాసమ్బుద్ధానం కిలేసప్పహానస్స విసేసో విజ్జతీతి సాతిసయేన అవిజ్జాపహానేన భగవన్తం థోమేన్తో ఆహ "**పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ**"న్తి.

అథ వా అన్తరేన పరోపదేసం అత్తనో సన్తానే అచ్చన్తం అవిజ్జన్ధకారవిగమస్స నిబ్బత్తితత్తా, తథా సబ్బఞ్ఞుతాయ బలేసు చ వసీభావస్స సమధిగతత్తా, పరసన్తతియఞ్చ ధమ్మదేసనాతిసయానుభావేన సమ్మదేవ తస్స పవత్తితత్తా భగవావ విసేసతో మోహతమవిగమేన థోమేతబ్బోతి ఆహ "**పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ**"న్తి. ఇమస్మిఞ్చ అత్థవికప్పే "పఞ్ఞాపజ్జోతో"తి పదేన భగవతో పటివేధపఞ్ఞా వియ దేసనాపఞ్ఞాపి సామఞ్ఞనిద్దేసేన, ఏకసేసనయేన వా సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బం.

అథ వా భగవతో ఞాణస్స ఞేయ్యపరియన్తికత్తా సకలఞేయ్యధమ్మసభావావబోధనసమత్థేన అనావరణఞాణసఙ్ఖాతేన పఞ్ఞాపజ్జోతేన సబ్బఞేయ్యధమ్మసభావచ్ఛాదకస్స మోహన్ధకారస్స విధమితత్తా అనఞ్ఞసాధారణో భగవతో మోహతమవినాసోతి కత్వా వుత్తం "**పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ**"న్తి. ఏత్థ చ మోహతమవిధమనన్తే అధిగతత్తా అనావరణఞాణం కారణూపచారేన ససన్తానే మోహతమవిధమనన్తి దట్ఠబ్బం. అభినీహారసమ్పత్తియా సవాసనప్పహానమేవ హి కిలేసానం ఞేయ్యావరణప్పహానన్తి, పరసన్తానే పన మోహతమవిధమనస్స కారణభావతో అనావరణఞాణం "మోహతమవిధమన"న్తి వుచ్చతీతి.

కిం పన కారణం అవిజ్జాసముగ్ఘాతోయేవేకో పహానసమ్పత్తివసేన భగవతో థోమనానిమిత్తం గయ్హతి, న పన సాతిసయం నిరవసేసకిలేసప్పహానన్తి? తప్పహానవచనేనేవ తదేకట్ఠతాయ సకలసంకిలేసగణసముగ్ఘాతస్స జోతితభావతో. న హి సో తాదిసో కిలేసో అత్థి, యో నిరవసేసఅవిజ్జాప్పహానేన న పహీయతీతి.

అథ వా విజ్జా వియ సకలకుసలధమ్మసముప్పత్తియా నిరవసేసాకుసలధమ్మనిబ్బత్తియా సంసారప్పవత్తియా చ అవిజ్జా పధానకారణన్తి తబ్బిఘాతవచనేన సకలసంకిలేసగణసముగ్ఘాతో వుత్తోయేవ హోతీతి వుత్తం "**పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ**"న్తి.

నరా చ అమరా చ నరామరా, సహ నరామరేహీతి సనరామరో, సనరామరో చ సో లోకో చాతి సనరామరలోకో. తస్స గరూతి సనరామరలోకగరు, తం **సనరామరలోకగరుం**. ఏతేన దేవమనుస్సానం వియ తదవసిట్ఠసత్తానమ్పి యథారహం గుణవిసేసావహతాయ భగవతో ఉపకారితం దస్సేతి. న చేత్థ పధానాప్పధానభావో చోదేతబ్బో. అఞ్ఞో హి సద్దక్కమో, అఞ్ఞో అత్థక్కమో. ఏదిసేసు హి సమాసపదేసు పధానమ్పి అప్పధానం వియ నిద్దిసీయతి యథా "సరాజికాయ పరిసాయా"తి (చూళవ. ౩౩౬). కామఞ్చేత్థ సత్తసఙ్ఖారోకాసవసేన తివిధో లోకో, గరుభావస్స పన అధిప్పేతత్తా గరుకరణసమత్థస్సేవ యుజ్జనతో సత్తలోకస్స వసేన అత్థో గహేతబ్బో. సో హి లోకీయన్తి ఏత్థ పుఞ్ఞపాపాని తబ్బిపాకో చాతి "లోకో"తి వుచ్చతి. అమరగ్గహణేన చేత్థ ఉపపత్తిదేవా అధిప్పేతా.

అథ వా సమూహత్థో లోకసద్దో సముదాయవసేన లోకీయతి పఞ్ఞాపీయతీతి. సహ నరేహీతి సనరా, సనరా చ తే అమరా చాతి సనరామరా, తేసం లోకోతి సనరామరలోకోతి పురిమనయేనేవ యోజేతబ్బం. అమరసద్దేన చేత్థ విసుద్ధిదేవాపి సఙ్గయ్హన్తి. తే హి మరణాభావతో పరమత్థతో అమరా. నరామరానంయేవ చ గహణం ఉక్కట్ఠనిద్దేసవసేన యథా "సత్థా

దేవమనుస్సాన”న్తి (దీ. ని. ౧.౧౨౭). తథా హి సబ్బానత్థపరిహారపుబ్బఙ్గమాయ నిరవసేసహితసుఖవిధానతప్పరాయ నిరతిసయాయ పయోగసమ్పత్తియా సదేవమనుస్సాయ పజాయ అచ్చన్తుపకారితాయ అపరిమితనిరుపమప్పభావగుణవిసేససమఙ్గితాయ చ సబ్బసత్తుత్తమో భగవా అపరిమాణాసు లోకధాతూసు అపరిమాణానం సత్తానం ఉత్తమగారవట్ఠానం. తేన వుత్తం ‘‘**సనరామరలోకగరు**’’న్తి.

సోభనం గతం గమనం ఏతస్సాతి సుగతో. భగవతో హి వేనేయ్యజనుపసఙ్కమనం ఏకన్తేన తేసం హితసుఖనిప్ఫాదనతో సోభనం, తథా లక్ఖణానుబ్యఞ్జనపటిమణ్డితరూపకాయతాయ దుతవిలమ్బిత-ఖలితానుకడ్ఢన-నిప్పీళనుక్కుటిక-కుటిలాకులతాది-దోసరహిత-మవహసిత-రాజహంస- వసభవారణ-మిగరాజగమనం కాయగమనం ఞాణగమనఞ్చ విపులనిమ్మలకరుణా-సతివీరియాది-గుణవిసేససహితమభినీహారతో యావ మహాబోధిం అనవజ్జతాయ సోభనమేవాతి. అథ వా సయమ్భుఞాణేన సకలమపి లోకం పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన పరిజానన్తో ఞాణేన సమ్మా గతో అవగతోతి సుగతో. తథా లోకసముదయం పహానాభిసమయవసేన పజహన్తో అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదేన్తో సమ్మా గతో అతీతోతి సుగతో, లోకనిరోధం నిబ్బానం సచ్ఛికిరియాభిసమయవసేన సమ్మా గతో అధిగతోతి సుగతో, లోకనిరోధగామినిం పటిపదం భావనాభిసమయవసేన సమ్మా గతో పటిపన్నోతి సుగతో. “సోతాపత్తిమగ్గేన యే కిలేసా పహీనా, తే కిలేసే న పునేతి న పచ్చేతి న పచ్చాగచ్ఛతీతి సుగతో”తిఆదినా (మహాని. ౩౮; చూళని. ౨౭) నయేన అయమత్థో విభావేతబ్బో. అథ వా సున్దరం ఠానం సమ్మాసమ్బోధిం, నిబ్బానమేవ వా గతో అధిగతోతి సుగతో. యస్మా వా భూతం తచ్ఛం అత్థసంహితం వేనేయ్యానం యథారహం కాలయుత్తమేవ చ ధమ్మం భాసతి, తస్మా సమ్మా గదతి వదతీతి సుగతో ద-కారస్స త-కారం కత్వా. ఇతి సోభనగమనతాదీహి సుగతో, తం **సుగతం**.

పుఞ్ఞపాపకమ్మేహి ఉపపజ్జనవసేన గన్తబ్బతో గతియో, ఉపపత్తిభవవిసేసా. తా పన నిరయాదివసేన పఞ్చవిధా. తాహి సకలస్సపి భవగామికమ్మస్స అరియమగ్గాధిగమేన అవిపాకారహభావకరణేన నివత్తితత్తా భగవా పఞ్చహిపి గతీహి సుట్ఠు ముత్తో విసంయుత్తోతి ఆహ ‘‘**గతివిముత్త**’’న్తి. ఏతేన భగవతో కత్థచిపి గతియా అపరియాపన్నతం దస్సేతి, యతో భగవా “దేవాతిదేవో”తి వుచ్చతి. తేనేవాహ –

> “యేన దేవూపపత్యస్స, గన్ధబ్బో వా విహఙ్గమో;
> యక్ఖత్తం యేన గచ్ఛేయ్యం, మనుస్సత్తఞ్చ అబ్బజే;
> తే మయ్హం ఆసవా ఖీణా, విద్ధస్తా వినళీకతా”తి. (అ. ని. ౪.౩౬);

తంతంగతిసంవత్తనకానఞ్హి కమ్మకిలేసానం అగ్గమగ్గేన బోధిమూలేయేవ సుప్పహీనత్తా నత్థి భగవతో గతిపరియాపన్నతాతి అచ్చన్తమేవ భగవా సబ్బభవయోనిగతి-విఞ్ఞాణట్ఠితి-సత్తావాస-సత్తనికాయేహి పరిముత్తో, తం **గతివిముత్తం. వన్దే**తి నమామి, థోమేమీతి వా అత్థో.

అథ వా **గతివిముత్త**న్తి అనుపాదిసేసనిబ్బానధాతుప్పత్తియా భగవన్తం థోమేతి. ఏత్థ హి ద్వీహి ఆకారేహి భగవతో థోమనా వేదితబ్బా అత్తహితసమ్పత్తితో పరహితపటిపత్తితో చ. తేసు అత్తహితసమ్పత్తి అనావరణఞాణాధిగమతో సవాసనానం సబ్బేసం కిలేసానం అచ్చన్తప్పహానతో అనుపాదిసేసనిబ్బానప్పత్తితో చ వేదితబ్బా, పరహితపటిపత్తి లాభసక్కారాదినిరపేక్ఖచిత్తస్స సబ్బదుక్ఖనియ్యానికధమ్మదేసనతో విరుద్ధేసుపి నిచ్చం హితజ్ఝాసయతో

ఞాణపరిపాకకాలాగమనతో చ. సా పనేత్థ ఆసయతో పయోగతో చ దువిధా పరహితపటిపత్తి, తివిధా చ అత్తహితసమ్పత్తి పకాసితా హోతి. కథం? “కరుణాసీతలహదయ”న్తి ఏతేన ఆసయతో పరహితపటిపత్తి, సమ్మాగదనత్థేన సుగతసద్దేన పయోగతో పరహితపటిపత్తి, “పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమం గతివిముత్త”న్తి ఏతేహి చతుసచ్చపటివేధత్థేన చ సుగతసద్దేన తివిధాపి అత్తహితసమ్పత్తి, అవసిట్ఠత్థేన తేన “పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ”న్తి ఏతేన చాపి సబ్బాపి అత్తహితసమ్పత్తిపరహితపటిపత్తి పకాసితా హోతీతి.

అథ వా తీహి ఆకారేహి భగవతో థోమనా వేదితబ్బా – హేతుతో ఫలతో ఉపకారతో చ. తత్థ **హేతు** మహాకరుణా, సా పఠమపదేన దస్సితా. **ఫలం** చతుబ్బిధం ఞాణసమ్పదా పహానసమ్పదా ఆనుభావసమ్పదా రూపకాయసమ్పదా చాతి. తాసు ఞాణపహానసమ్పదా దుతియపదేన సచ్చపటివేధత్థేన చ సుగతసద్దేన పకాసితా హోన్తి, ఆనుభావసమ్పదా పన తతియపదేన, రూపకాయసమ్పదా యథావుత్తకాయగమనసోభనత్థేన సుగతసద్దేన లక్ఖణానుబ్యఞ్జనపారిపూరియా వినా తదభావతో. **ఉపకారో** అనన్తరం అబాహిరం కరిత్వా తివిధయానముఖేన విముత్తిధమ్మదేసనా. సో సమ్మాగదనత్థేన సుగతసద్దేన పకాసితో హోతీతి వేదితబ్బం.

తత్థ “కరుణాసీతలహదయ”న్తి ఏతేన సమ్మాసమ్బోధియా మూలం దస్సేతి. మహాకరుణాసఞ్చోదితమానసో హి భగవా సంసారపఙ్కతో సత్తానం సముద్ధరణత్థం కతాభినీహారో అనుపుబ్బేన పారమియో పూరేత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అధిగతోతి కరుణా సమ్మాసమ్బోధియా మూలం. “పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ”న్తి ఏతేన సమ్మాసమ్బోధిం దస్సేతి . అనావరణఞాణపదట్ఠానఞ్హి మగ్గఞాణం, మగ్గఞాణపదట్ఠానఞ్చ అనావరణఞాణం “సమ్మాసమ్బోధీ”తి వుచ్చతీతి. సమ్మాగమనత్థేన సుగతసద్దేన సమ్మాసమ్బోధియా పటిపత్తిం దస్సేతి లీనుద్ధచ్చపతిట్ఠానాయూహనకామసుఖల్లికత్తకిలమథానుయోగసస్సతుచ్ఛేదాభినివేసాది అన్తద్వయరహితాయ కరుణాపఞ్ఞాపరిగ్గహితాయ మజ్ఝిమాయ పటిపత్తియా పకాసనతో సుగతసద్దస్స. ఇతరేహి సమ్మాసమ్బోధియా పధానాప్పధానభేదం పయోజనం దస్సేతి. సంసారమహోఘతో సత్తసన్తారణఞ్చేత్థ పధానం పయోజనం, తదఞ్ఞమప్పధానం. తేసు పధానేన పరహితపటిపత్తిం దస్సేతి, ఇతరేన అత్తహితసమ్పత్తిం, తదుభయేన అత్తహితాయ పటిపన్నాదీసు చతూసు పుగ్గలేసు భగవతో చతుత్థపుగ్గలభావం దస్సేతి. తేన చ అనుత్తరదక్ఖిణేయ్యభావం ఉత్తమవన్దనీయభావం అత్తనో చ వన్దనకిరియాయ ఖేత్తఙ్గతభావం దస్సేతి.

ఏత్థ చ కరుణాగహణేన లోకియేసు మహగ్గతభావప్పత్తాసాధారణగుణదీపనతో భగవతో సబ్బలోకియగుణసమ్పత్తి దస్సితా హోతి, పఞ్ఞాగహణేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానమగ్గఞాణదీపనతో సబ్బలోకుత్తరగుణసమ్పత్తి. తదుభయగ్గహణసిద్ధో హి అత్థో “సనరామరలోకగరు”న్తిఆదినా విపఞ్చీయతీతి. కరుణాగహణేన చ ఉపగమనం నిరుపక్కిలేసం దస్సేతి, పఞ్ఞాగహణేన అపగమనం. తథా కరుణాగహణేన లోకసమఞ్ఞానురూపం భగవతో పవత్తిం దస్సేతి లోకవోహారవిసయత్తా కరుణాయ, పఞ్ఞాగహణేన సమఞ్ఞాయ అనతిధావనం సభావానవబోధేన హి ధమ్మానం సమఞ్ఞం అతిధావిత్వా సత్తాదిపరామసనం హోతీతి. తథా కరుణాగహణేన మహాకరుణాసమాపత్తివిహారం దస్సేతి, పఞ్ఞాగహణేన తీసు కాలేసు అప్పటిహతఞాణం చతుసచ్చఞాణం చతుపటిసమ్భిదాఞాణం చతువేసారజ్జఞాణం.

కరుణాగహణేన మహాకరుణాసమాపత్తిఞాణస్స గహితత్తా సేసాసాధారణఞాణాని, ఛ అభిఞ్ఞా, అట్ఠసు పరిసాసు అకమ్పనఞాణాని, దస బలాని, చుద్దస బుద్ధఞాణాని, సోళస ఞాణచరియా, అట్ఠారస బుద్ధధమ్మా, చతుచత్తాలీస

ఞాణవత్థూని, సత్తసత్తతిఞాణవత్థూనీతి ఏవమాదీనం అనేకేసం పఞ్ఞాపభేదానం వసేన ఞాణచారం దస్సేతి. తథా కరుణాగహణేన చరణసమ్పత్తిం, పఞ్ఞాగహణేన విజ్జాసమ్పత్తిం. కరుణాగహణేన అత్తాధిపతితా, పఞ్ఞాగహణేన ధమ్మాధిపతితా. కరుణాగహణేన లోకనాథభావో, పఞ్ఞాగహణేన అత్తనాథభావో. తథా కరుణాగహణేన పుబ్బకారిభావో, పఞ్ఞాగహణేన కతఞ్ఞుతా. తథా కరుణాగహణేన అపరన్తపతా, పఞ్ఞాగహణేన అనత్తన్తపతా. కరుణాగహణేన వా బుద్ధకరధమ్మసిద్ధి, పఞ్ఞాగహణేన బుద్ధభావసిద్ధి. తథా కరుణాగహణేన పరేసం తారణం, పఞ్ఞాగహణేన సయం తరణం. తథా కరుణాగహణేన సబ్బసత్తేసు అనుగ్గహచిత్తతా, పఞ్ఞాగహణేన సబ్బధమ్మేసు విరత్తచిత్తతా దస్సితా హోతి.

సబ్బేసఞ్చ బుద్ధగుణానం కరుణా ఆది తన్నిదానభావతో, పఞ్ఞా పరియోసానం తతో ఉత్తరి కరణీయాభావతో. ఇతి ఆదిపరియోసానదస్సనేన సబ్బే బుద్ధగుణా దస్సితా హోన్తి. తథా కరుణాగహణేన సీలక్ఖన్ధపుబ్బఙ్గమో సమాధిక్ఖన్ధో దస్సితో హోతి. కరుణానిదానఞ్హి సీలం తతో పాణాతిపాతాదివిరతిప్పవత్తితో, సా చ ఝానత్తయసమ్పయోగినీతి. పఞ్ఞావచనేన పఞ్ఞాక్ఖన్ధో. సీలఞ్చ సబ్బబుద్ధగుణానం ఆది, సమాధి మజ్ఝే, పఞ్ఞా పరియోసానన్తి ఏవమ్పి ఆదిమజ్ఝపరియోసానకల్యాణదస్సనేన సబ్బే బుద్ధగుణా దస్సితా హోన్తి నయతో దస్సితత్తా. ఏసో ఏవ హి నిరవసేసతో బుద్ధగుణానం దస్సనుపాయో, యదిదం నయగ్గాహణం. అఞ్ఞథా కో నామ సమత్థో భగవతో గుణే అనుపదం నిరవసేసతో దస్సేతుం. తేనేవాహ –

> "బుద్ధోపి బుద్ధస్స భణేయ్య వణ్ణం;
> కప్పమ్పి చే అఞ్ఞమభాసమానో.
>
> ఖీయేథ కప్పో చిరదీఘమన్తరే;
> వణ్ణో న ఖీయేథ తథాగతస్సా"తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౦౪; ౩.౧౪౧; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౪౨౫; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౫౩; అప॰ అట్ఠ॰ ౨.౭.౨౦; బు॰ వం॰ అట్ఠ॰ ౪.౪; చరియా॰ అట్ఠ॰ ౩.౧౨౨ పకిణ్ణకకథా);

తేనేవ చ ఆయస్మతా సారిపుత్తత్థేరేనపి బుద్ధగుణపరిచ్ఛేదనం పతి అనుయుత్తేన "నో హేతం, భన్తే"తి పటిక్ఖిపిత్వా "అపిచ మే, భన్తే, ధమ్మన్వయో విదితో"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౪౬) వుత్తం.

౨. ఏవం సఙ్ఖేపేన సకలసబ్బఞ్ఞుగుణేహి భగవన్తం అభిత్థవిత్వా ఇదాని సద్ధమ్మం థోమేతుం ''**బుద్ధోపీ**''తిఆదిమాహ. తత్థ **బుద్ధో**తి కత్తునిద్దేసో. **బుద్ధభావ**న్తి కమ్మనిద్దేసో. **భావేత్వా సచ్ఛికత్వా**తి చ పుబ్బకాలకిరియానిద్దేసో . **య**న్తి అనియమతో కమ్మనిద్దేసో. **ఉపగతో**తి అపరకాలకిరియానిద్దేసో. **వన్దే**తి కిరియానిద్దేసో. **త**న్తి నియమనం. **ధమ్మ**న్తి వన్దనకిరియాయ కమ్మనిద్దేసో. **గతమలం అనుత్తర**న్తి చ తబ్బిసేసనం.

తత్థ బుద్ధసద్దస్స తావ "బుజ్ఝితా సచ్చానీతి బుద్ధో, బోధేతా పజాయాతి బుద్ధో"తిఆదినా **నిద్దేసనయేన** (మహాని॰ ౧౯౨; చూళని॰ ౯౭) అత్థో వేదితబ్బో. అథ వా సవాసనాయ అఞ్ఞాణనిద్దాయ అచ్చన్తవిగమతో, బుద్ధియా వా వికసితభావతో బుద్ధవాతి **బుద్ధో** జాగరణవికసనత్థవసేన. అథ వా కస్సచిపి ఞేయ్యధమ్మస్స అనవబుద్ధస్స అభావేన ఞేయ్యవిసేసస్స కమ్మభావేన అగ్గహణతో కమ్మవచనిచ్ఛాయ అభావేన అవగమనత్థవసేనేవ కత్తునిద్దేసో లబ్భతీతి బుద్ధవాతి **బుద్ధో** యథా "దిక్ఖితో న దదాతీ"తి. అత్థతో పన పారమితాపరిభావితో సయమ్భుఞాణేన సహ వాసనాయ విహతవిద్ధస్తనిరవసేసకిలేసో మహాకరుణాసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాదిఅపరిమేయ్యగుణగణాధారో ఖన్ధసన్తానో బుద్ధో. యథాహ –

"బుద్ధోతి యో సో భగవా సయమ్భూ. అనాచరియకో పుబ్బే అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు సామం సచ్చాని అభిసమ్బుజ్ఝి, తత్థ చ సబ్బఞ్ఞుతం పత్తో బలేసు చ వసీభావ"న్తి (మహాని॰ ౧౯౨; చూళని॰ ౯౭; పటి॰ మ॰ ౩.౧౬౧).

అపి-సద్దో సమ్భావనే. తేన "ఏవం గుణవిసేసయుత్తో సోపి నామ భగవా"తి వక్ఖమానగుణే ధమ్మే సమ్భావనం దీపేతి. **బుద్ధభావ**న్తి సమ్మాసమ్బోధిం. **భావేత్వా**తి ఉప్పాదేత్వా వడ్ఢేత్వా చ. **సచ్ఛికత్వా**తి పచ్చక్ఖం కత్వా. **ఉపగతో**తి పత్తో, అధిగతోతి అత్థో. ఏతస్స "బుద్ధభావ"న్తి ఏతేన సమ్బన్ధో. **గతమల**న్తి విగతమలం, నిద్దోసన్తి అత్థో. **వన్దే**తి పణమామి, థోమేమి వా. **అనుత్తర**న్తి ఉత్తరరహితం, లోకుత్తరన్తి అత్థో. **ధమ్మ**న్తి యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానే అపాయతో చ సంసారతో చ అపతమానే కత్వా ధారేతీతి ధమ్మో. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – ఏవం వివిధగుణగణసమన్నాగతో బుద్ధోపి భగవా యం అరియమగ్గసఙ్ఖాతం ధమ్మం భావేత్వా, ఫలనిబ్బానసఙ్ఖాతం పన సచ్ఛికత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అధిగతో, తమేతం బుద్ధానమ్పి బుద్ధభావహేతుభూతం సబ్బదోసమలరహితం అత్తనో ఉత్తరితరాభావేన అనుత్తరం పటివేధసద్ధమ్మం నమామీతి. పరియత్తిసద్ధమ్మస్సాపి తప్పకాసనత్తా ఇధ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

అథ వా "అభిధమ్మనయసముద్దం అధిగచ్ఛి, తీణి పిటకాని సమ్మసీ"తి చ అట్ఠకథాయం వుత్తత్తా పరియత్తిధమ్మస్సపి సచ్ఛికిరియాసమ్మసనపరియాయో లబ్భతీతి సోపి ఇధ వుత్తో ఏవాతి దట్ఠబ్బం. తథా "యం ధమ్మం భావేత్వా సచ్ఛికత్వా"తి చ వుత్తత్తా బుద్ధకరధమ్మభూతాహి పారమితాహి సహ పుబ్బభాగే అధిసీలసిక్ఖాదయోపి ఇధ ధమ్మసద్దేన సఙ్గహితాతి వేదితబ్బం. తాపి హి మలపటిపక్ఖతాయ గతమలా అనఞ్ఞసాధారణతాయ అనుత్తరా చాతి. తథా హి సత్తానం సకలవట్టదుక్ఖనిస్సరణత్థాయ కతమహాభినీహారో మహాకరుణాధివాసపేసలజ్ఝాసయో పఞ్ఞావిసేసపరియోదాతనిమ్మలానం దానదమసంయమాదీనం ఉత్తమధమ్మానం సతసహస్సాధికాని కప్పానం చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని సక్కచ్చం నిరన్తరం నిరవసేసానం భావనాపచ్చక్ఖకరణేహి కమ్మాదీసు అధిగతవసీభావో అచ్ఛరియాచిన్తేయ్యమహానుభావో అధిసీలాధిచిత్తానం పరముక్కంసపారమిప్పత్తో భగవా పచ్చయాకారే చతువీసతికోటిసతసహస్సముఖేన మహావజిరఞాణం పేసేత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధోతి.

ఏత్థ చ "భావేత్వా"తి ఏతేన విజ్జాసమ్పదాయ ధమ్మం థోమేతి, "సచ్ఛికత్వా"తి ఏతేన విముత్తిసమ్పదాయ. తథా పఠమేన ఝానసమ్పదాయ, దుతియేన విమోక్ఖసమ్పదాయ. పఠమేన వా సమాధిసమ్పదాయ, దుతియేన సమాపత్తిసమ్పదాయ. అథ వా పఠమేన ఖయేఞాణభావేన, దుతియేన అనుప్పాదేఞాణభావేన. పురిమేన వా విజ్జూపమతాయ, దుతియేన వజిరూపమతాయ. పురిమేన వా విరాగసమ్పత్తియా, దుతియేన నిరోధసమ్పత్తియా. తథా పఠమేన నియ్యానభావేన, దుతియేన నిస్సరణభావేన. పఠమేన వా హేతుభావేన, దుతియేన అసఙ్ఖతభావేన. పఠమేన వా దస్సనభావేన, దుతియేన వివేకభావేన. పఠమేన వా అధిపతిభావేన, దుతియేన అమతభావేన ధమ్మం థోమేతి. అథ వా "యం ధమ్మం భావేత్వా బుద్ధభావం ఉపగతో"తి ఏతేన స్వాక్ఖాతతాయ ధమ్మం థోమేతి. "సచ్ఛికత్వా"తి ఏతేన సన్దిట్ఠికతాయ. తథా పురిమేన అకాలికతాయ, పచ్ఛిమేన ఏహిపస్సికతాయ. పురిమేన వా ఓపనేయ్యికతాయ, పచ్ఛిమేన పచ్చత్తం వేదితబ్బతాయ ధమ్మం థోమేతి. "గతమల"న్తి ఇమినా సంకిలేసాభావదీపనేన ధమ్మస్స పరిసుద్ధతం దస్సేతి, "అనుత్తర"న్తి ఏతేన అఞ్ఞస్స విసిట్ఠస్స అభావదీపనేన విపులపరిపుణ్ణతం. పఠమేన వా పహానసమ్పదం ధమ్మస్స దస్సేతి, దుతియేన సభావసమ్పదం. భావేతబ్బతాయ వా ధమ్మస్స గతమలభావో యోజేతబ్బో . భావనాగుణేన హి సో దోసానం సముగ్ఘాతకో హోతీతి. సచ్ఛికాతబ్బభావేన అనుత్తరభావో యోజేతబ్బో. సచ్ఛికిరియానిబ్బత్తితో హి తదుత్తరికరణీయాభావతో

అనఞ్ఞసాధారణతాయ అనుత్తరోతి. తథా “భావేత్వా”తి ఏతేన సహ పుబ్బభాగసీలాదీహి సేక్ఖా సీలసమాధిపఞ్ఞాక్ఖన్ధా దస్సితా హోన్తి, “సచ్ఛికత్వా”తి ఏతేన సహ అసఙ్ఖతాయ ధాతుయా అసేక్ఖా సీలసమాధిపఞ్ఞాక్ఖన్ధా దస్సితా హోన్తీతి.

౩. ఏవం సఙ్ఖేపేనేవ సబ్బధమ్మగుణేహి సద్ధమ్మం అభిత్థవిత్వా ఇదాని అరియసఙ్ఘం థోమేతుం **‘‘సుగతస్సా’’**తిఆదిమాహ. తత్థ **సుగతస్సా**తి సమ్బన్ధనిద్దేసో, తస్స “పుత్తాన”న్తి ఏతేన సమ్బన్ధో. **ఓరసాన**న్తి పుత్తవిసేసనం. **మారసేనమథనాన**న్తి ఓరసపుత్తభావే కారణనిద్దేసో. తేన కిలేసప్పహానమేవ భగవతో ఓరసపుత్తభావే కారణం అనుజానాతీతి దస్సేతి. **అట్ఠన్న**న్తి గణనపరిచ్ఛేదనిద్దేసో. తేన సతిపి తేసం సత్తవిసేసభావేన అనేకసహస్ససఙ్ఖాభావే ఇమం గణనపరిచ్ఛేదం నాతివత్తన్తీతి దస్సేతి మగ్గట్ఠఫలట్ఠభావానాతివత్తనతో. **సమూహ**న్తి సముదాయనిద్దేసో. **అరియసఙ్ఘ**న్తి గుణవిసిట్ఠసఙ్ఘాటభావనిద్దేసో. తేన అసతిపి అరియపుగ్గలానం కాయసామగ్గియం అరియసఙ్ఘభావం దస్సేతి దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేన సంహతభావతో.

తత్థ ఉరసి భవా జాతా సంవద్ధా చ ఓరసా. యథా హి సత్తానం ఓరసపుత్తా అత్తజాతతాయ పితు సన్తకస్స దాయజ్జస్స విసేసేన భాగినో హోన్తి, ఏవమేవ తేపి అరియపుగ్గలా సమ్మాసమ్బుద్ధస్స ధమ్మస్సవనన్తే అరియాయ జాతియా జాతతాయ భగవతో సన్తకస్స విముత్తిసుఖస్స అరియధమ్మరతనస్స చ ఏకన్తభాగినోతి ఓరసా వియ **ఓరసా**. అథ వా భగవతో ధమ్మదేసనానుభావేన అరియభూమిం ఓక్కమమానా ఓక్కన్తా చ అరియసావకా భగవతో ఉరేన వాయామజనితాభిజాతితాయ నిప్పరియాయేన “ఓరసపుత్తా”తి వత్తబ్బతం అరహన్తి. సావకేహి పవత్తియమానాపి హి ధమ్మదేసనా “భగవతో ధమ్మదేసనా”ఇచ్చేవ వుచ్చతి తంమూలికత్తా లక్ఖణాదివిసేసాభావతో చ.

యదిపి అరియసావకానం అరియమగ్గాధిగమసమయే భగవతో వియ తదన్తరాయ కరణత్థం దేవపుత్తమారో, మారవాహినీ వా న ఏకన్తేన అపసాదేతి, తేహి పన అపసాదేతబ్బతాయ కారణే విమథితే తేపి విమథితా ఏవ నామ హోన్తీతి ఆహ – **‘‘మారసేనమథనాన’’**న్తి. ఇమస్మిం పనత్థే “మారమారసేనమథనాన”న్తి వత్తబ్బే “మారసేనమథనాన”న్తి ఏకదేససరూపేకసేసో కతోతి దట్ఠబ్బం. అథ వా ఖన్ధాభిసఙ్ఖారమారానం వియ దేవపుత్తమారస్సపి గుణమారణే సహాయభావూపగమనతో కిలేసబలకాయో “సేనా”తి వుచ్చతి. యథాహ “కామా తే పఠమా సేనా”తిఆది (సు॰ ని॰ ౪౩౮; మహాని॰ ౨౮, ౬౮, ౧౪౯). సా చ తేహి దియడ్ఢసహస్సభేదా అనన్తభేదా వా కిలేసవాహినీ సతిధమ్మవిచయవీరియసమథాదిగుణపహరణేహి ఓధిసో విమథితా విహతా విద్ధస్తా చాతి **మారసేనమథనా,** అరియసావకా. ఏతేన తేసం భగవతో అనుజాతపుత్తతం దస్సేతి.

ఆరకత్తా కిలేసేహి, అనయే న ఇరియనతో, అయే చ ఇరియనతో అరియా నిరుత్తినయేన. అథ వా సదేవకేన లోకేన “సరణ”న్తి అరణీయతో ఉపగన్తబ్బతో ఉపగతానఞ్చ తదత్థసిద్ధితో అరియా, అరియానం సఙ్ఘోతి అరియసఙ్ఘో, అరియో చ సో సఙ్ఘో చాతి వా అరియసఙ్ఘో, తం **అరియసఙ్ఘం**. భగవతో అపరభాగే బుద్ధధమ్మరతనానమ్పి సమధిగమో సఙ్ఘరతనాధీనోతి అరియసఙ్ఘస్స బహూపకారతం దస్సేతుం ఇధేవ **‘‘సిరసా వన్దే’’**తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

ఏత్థ చ “సుగతస్స ఓరసానం పుత్తాన”న్తి ఏతేన అరియసఙ్ఘస్స పభవసమ్పదం దస్సేతి, “మారసేనమథనాన”న్తి ఏతేన పహానసమ్పదం సకలసంకిలేసప్పహానదీపనతో. “అట్ఠన్నమ్పి సమూహ”న్తి ఏతేన ఞాణసమ్పదం మగ్గట్ఠఫలట్ఠభావదీపనతో. “అరియసఙ్ఘ”న్తి ఏతేన పభావసమ్పదం దస్సేతి సబ్బసఙ్ఘానం అగ్గభావదీపనతో. అథ వా

“సుగతస్స ఓరసానం పుత్తాన”న్తి అరియసఙ్ఘస్స విసుద్ధనిస్సయభావదీపనం, “మారసేనమథనాన”న్తి సమ్మాఉజుఞాయసామీచిప్పటిపన్నభావదీపనం, “అట్ఠన్నమ్పి సమూహ”న్తి ఆహునేయ్యాదిభావదీపనం, “అరియసఙ్ఘ”న్తి అనుత్తరపుఞ్ఞక్ఖేత్తభావదీపనం. తథా “సుగతస్స ఓరసానం పుత్తాన”న్తి ఏతేన అరియసఙ్ఘస్స లోకుత్తరసరణగమనసబ్భావం దీపేతి. లోకుత్తరసరణగమనేన హి తే భగవతో ఓరసపుత్తా జాతా. “మారసేనమథనాన”న్తి ఏతేన అభినీహారసమ్పదాసిద్ధం పుబ్బభాగే సమ్మాపటిపత్తిం దస్సేతి. కతాభినీహారా హి సమ్మాపటిపన్నా మారం మారపరిసం వా అభివిజినన్తి. “అట్ఠన్నమ్పి సమూహ”న్తి ఏతేన పటివిద్ధసవిపక్ఖే సేక్ఖాసేక్ఖధమ్మే దస్సేతి పుగ్గలాధిట్ఠానేన మగ్గఫలధమ్మానం పకాసితత్తా. “అరియసఙ్ఘ”న్తి అగ్గదక్ఖిణేయ్యభావం దస్సేతి. సరణగమనఞ్చ సావకానం సబ్బగుణానం ఆది, సపుబ్బభాగపటిపదా సేక్ఖా సీలక్ఖన్ధాదయో మజ్ఝే, అసేక్ఖా సీలక్ఖన్ధాదయో పరియోసానన్తి ఆదిమజ్ఝపరియోసానకల్యాణా సఙ్ఖేపతో సబ్బే అరియసఙ్ఘగుణా పకాసితా హోన్తి.

౪. ఏవం గాథాత్తయేన సఙ్ఖేపతో సకలగుణసంకిత్తనముఖేన రతనత్తయస్స పణామం కత్వా ఇదాని తంనిపచ్చకారం యథాధిప్పేతే పయోజనే పరిణామేన్తో **‘‘ఇతి మే’’**తిఆదిమాహ. తత్థ రతిజననట్ఠేన **రతనం,** బుద్ధధమ్మసఙ్ఘా. తేసఞ్హి “ఇతిపి సో భగవా”తిఆదినా యథాభూతగుణే ఆవజ్జేన్తస్స అమతాధిగమహేతుభూతం అనప్పకం పీతిపామోజ్జం ఉప్పజ్జతి. యథాహ –

> “యస్మిం మహానామ, సమయే అరియసావకో తథాగతం అనుస్సరతి, నేవస్స తస్మిం సమయే రాగపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, న దోస…పే.… న మోహపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి…పే.… ఉజుగతచిత్తో ఖో మహానామ, అరియసావకో లభతి అత్థవేదం, లభతి ధమ్మవేదం, లభతి ధమ్మూపసంహితం పామోజ్జం, పముదితస్స పీతి జాయతీ”తిఆది (అ. ని. ౬.౧౦; ౧౧.౧౧).

చిత్తీకతాదిభావో వా రతనట్ఠో. వుత్తఞ్హేతం –

> “చిత్తీకతం మహగ్ఘఞ్చ, అతులం దుల్లభదస్సనం;
> అనోమసత్తపరిభోగం, రతనం తేన వుచ్చతీ”తి. (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౩౩; సం. ని. అట్ఠ. ౩.౫.౨౨౩; ఖు. పా. అట్ఠ. ౬.౩; సు. ని. అట్ఠ. ౧.౨౨౬; మహాని. అట్ఠ. ౫౦);

చిత్తికతభావాదయో చ అనఞ్ఞసాధారణా బుద్ధాదీసు ఏవ లబ్భన్తీతి.

వన్దనావ **వన్దనామయం** యథా “దానమయం సీలమయ”న్తి (దీ. ని. ౩.౩౦౫; ఇతివు. ౬౦). వన్దనా చేత్థ కాయవాచాచిత్తేహి తిణ్ణం రతనానం గుణనిన్నతా, థోమనా వా. పుజ్జభవఫలనిబ్బత్తనతో **పుఞ్ఞం,** అత్తనో సన్తానం పునాతీతి వా. **సువిహతన్తరాయోతి** సుట్ఠు విహతన్తరాయో. ఏతేన అత్తనో పసాదసమ్పత్తియా రతనత్తయస్స చ ఖేత్తభావసమ్పత్తియా తం పుఞ్ఞం అత్థప్పకాసనస్స ఉపఘాతకఉపద్దవానం విహననే సమత్థన్తి దస్సేతి. **హుత్వాతి** పుబ్బకాలకిరియా. తస్స “అత్థం పకాసయిస్సామీ”తి ఏతేన సమ్బన్ధో. **తస్సాతి** యం రతనత్తయవన్దనామయం పుఞ్ఞం, తస్స. **ఆనుభావేనాతి** బలేన.

౫. ఏవం రతనత్తయస్స నిపచ్చకారే పయోజనం దస్సేత్వా ఇదాని యస్సా ధమ్మదేసనాయ అత్థం సంవణ్ణేతుకామో, తస్సా తావ గుణాభిత్థవనవసేన ఉపఞ్ఞాపనత్థం **‘‘మజ్ఝిమపమాణసుత్తఙ్కితస్సా’’**తిఆది వుత్తం. తత్థ

మజ్ఝిమపమాణసుత్తఙ్కితస్సాతి నాతిదీఘనాతిఖుద్దకపమాణేహి సుత్తన్తేహి లక్ఖితస్స. యథా హి దీఘాగమే దీఘపమాణాని సుత్తాని, యథా చ సంయుత్తఙ్గుత్తరాగమేసు ద్వీసు ఖుద్దకపమాణాని, న ఏవం ఇధ. ఇధ పన పమాణతో మజ్ఝిమాని సుత్తాని. తేన వుత్తం “**మజ్ఝిమపమాణసుత్తఙ్కితస్సా**తి నాతిదీఘనాతిఖుద్దకపమాణేహి సుత్తన్తేహి లక్ఖితస్సాతి అత్థో”తి. ఏతేన “మజ్ఝిమో”తి అయం ఇమస్స అత్థానుగతసమఞ్ఞాతి దస్సేతి. నను చ సుత్తాని ఏవ ఆగమో, కస్స పన సుత్తేహి అఙ్కనన్తి? సచ్చమేతం పరమత్థతో, సుత్తాని పన ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తో ఆగమో. యథేవ హి అత్థబ్యఞ్జనసముదాయే “సుత్త”న్తి వోహారో, ఏవం సుత్తసముదాయే అయం “ఆగమో”తి వోహారో. **ఇధా**తి ఇమస్మిం సాసనే. ఆగమిస్సన్తి ఏత్థ, ఏతేన ఏతస్మా వా అత్తత్థపరత్థాదయోతి ఆగమో, ఆదికల్యాణాదిగుణసమ్పత్తియా ఉత్తమట్ఠేన తంతంఅభిపత్థితసమిద్ధిహేతుతాయ పణ్డితేహి వరితబ్బతో వరో, ఆగమో చ సో వరో చాతి ఆగమవరో. ఆగమసమ్మతేహి వా వరోతి ఆగమవరో, మజ్ఝిమో చ సో ఆగమవరో చాతి **మజ్ఝిమాగమవరో,** తస్స.

బుద్ధానం అనుబుద్ధానం **బుద్ధానుబుద్ధా,** బుద్ధానం సచ్చపటివేధం అనుగమ్మ పటివిద్ధసచ్చా అగ్గసావకాదయో అరియా. తేహి అత్థసంవణ్ణనాగుణసంవణ్ణనానం వసేన **సంవణ్ణితస్స.** అథ వా బుద్ధా చ అనుబుద్ధా చ బుద్ధానుబుద్ధాతి యోజేతబ్బం. సమ్మాసమ్బుద్ధేనేవ హి వినయసుత్తాభిధమ్మానం పకిణ్ణకదేసనాదివసేన యో పఠమం అత్థో విభత్తో, సో ఏవ పచ్ఛా తస్స తస్స సంవణ్ణనావసేన సఙ్గీతికారేహి సఙ్గహం ఆరోపితోతి. **పరవాదమథనస్సా**తి అఞ్ఞతిత్థియానం వాదనిమ్మథనస్స, తేసం దిట్ఠిగతభఞ్జనస్సాతి అత్థో. అయఞ్హి ఆగమో మూలపరియాయసుత్తసబ్బాసవసుత్తాదీసు దిట్ఠిగతికానం దిట్ఠిగతదోసవిభావనతో **సచ్చకసుత్తం** (మ॰ ని॰ ౧.౩౫౩) **ఉపాలిసుత్తా**దీసు (మ॰ ని॰ ౨.౫౬) సచ్చకాదీనం మిచ్ఛావాదనిమ్మథనదీపనతో విసేసతో “పరవాదమథనో”తి థోమితోతి. సంవణ్ణనాసు చాయం ఆచరియస్స పకతి, యా తంతంసంవణ్ణనాసు ఆదితో తస్స తస్స సంవణ్ణేతబ్బస్స ధమ్మస్స విసేసగుణకిత్తనేన థోమనా. తథా హి **సుమఙ్గలవిలాసినీసారత్థపకాసినీమనోరథపూరణీసు అట్ఠసాలినీఆదీసు** చ యథాక్కమం “సద్ధావహగుణస్స, ఞాణప్పభేదజననస్స, ధమ్మకథికపుఙ్గవానం విచిత్తపటిభానజననస్స, తస్స గమ్భీరఞాణేహి ఓగాళ్హస్స అభిణ్హసో నానానయవిచిత్తస్స అభిధమ్మస్సా”తిఆదినా థోమనా కతా.

౬. అత్థో కథీయతి ఏతాయాతి అత్థకథా, సా ఏవ **అట్ఠకథా** త్థ-కారస్స ట్ఠ-కారం కత్వా యథా “దుక్ఖస్స పీళనట్ఠో”తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౭; ౨.౮) **ఆదితో**తిఆదిమ్హి పఠమసఙ్గీతియం. ఛళభిఞ్ఞతాయ పరమేన చిత్తిస్సరియభావేన సమన్నాగతత్తా ఝానాదీసు పఞ్చవిధవసితాసబ్భావతో చ **వసినో,** థేరా మహాకస్సపాదయో. తేసం **సతేహి పఞ్చహి. యా**తి యా అట్ఠకథా. **సఙ్గీతా**తి అత్థం పకాసేతుం యుత్తట్ఠానే “అయం ఏతస్స అత్థో, అయం ఏతస్స అత్థో”తి సఙ్గహేత్వా వుత్తా. **అనుసఙ్గీతా చ** యసత్థేరాదీహి పచ్ఛాపి దుతియతతియసఙ్గీతీసు. ఇమినా అత్తనో సంవణ్ణనాయ ఆగమనసుద్ధిం దస్సేతి.

౭. సీహస్స లానతో గహణతో **సీహళో,** సీహకుమారో. తంవంసజాతతాయ తమ్బపణ్ణిదీపే ఖత్తియానం, తేసం నివాసతాయ తమ్బపణ్ణిదీపస్స చ సీహళభావో వేదితబ్బో. **ఆభతా**తి జమ్బుదీపతో ఆనీతా. **అథా**తి పచ్ఛా. అపరభాగే హి నికాయన్తరలద్ధీహి అసఙ్కరత్థం సీహళభాసాయ అట్ఠకథా ఠపితాతి. తేన మూలట్ఠకథా సబ్బసాధారణా న హోతీతి ఇదం అత్థప్పకాసనం ఏకన్తేన కరణీయన్తి దస్సేతి. తేనేవాహ “**దీపవాసీనమత్థాయా**”తి. తత్థ **దీపవాసీన**న్తి జమ్బుదీపవాసీనం, సీహళదీపవాసీనం వా అత్థాయ సీహళభాసాయ ఠపితాతి యోజనా.

౮. **అపనేత్వానాతి** కఞ్చుకసదిసం సీహళభాసం అపనేత్వా. **తతోతి** అట్ఠకథాతో. **అహన్తి** అత్తానం నిద్దిసతి, **మనోరమం భాసన్తి** మాగధభాసం. సా హి సభావనిరుత్తిభూతా పణ్డితానం మనం రమయతీతి. తేనేవాహ ''**తన్తినయానుచ్ఛవిక**''న్తి, పాళిగతియా అనులోమికం పాళిభాసాయానువిధాయినిన్తి అత్థో. **విగతదోసన్తి** అసభావనిరుత్తిభాసన్తరరహితం.

౯. **సమయం అవిలోమేన్తోతి** సిద్ధన్తం అవిరోధేన్తో. ఏతేన అత్థదోసాభావమాహ. అవిరుద్ధత్తా ఏవ హి థేరవాదాపి ఇధ పకాసీయిస్సన్తి. **థేరవంసదీపానన్తి** థిరేహి సీలక్ఖన్ధాదీహి సమన్నాగతత్తా థేరా, మహాకస్సపాదయో. తేహి ఆగతా ఆచరియపరమ్పరా థేరవంసో, తప్పరియాపన్నా హుత్వా ఆగమాధిగమసమ్పన్నత్తా పఞ్ఞాపజ్జోతేన తస్స సముజ్జలనతో **థేరవంసదీపా,** మహావిహారవాసినో, తేసం. వివిధేహి ఆకారేహి నిచ్ఛీయతీతి వినిచ్ఛయో, గణ్ఠిట్ఠానేసు ఖీలమద్దనాకారేన పవత్తా విమతిచ్ఛేదనీ కథా. సుట్ఠు నిపుణో సణ్హో వినిచ్ఛయో ఏతేసన్తి **సునిపుణవినిచ్ఛయా.** అథ వా వినిచ్ఛినోతీతి వినిచ్ఛయో, యథావుత్తత్థవిసయం ఞాణం. సుట్ఠు నిపుణో ఛేకో వినిచ్ఛయో ఏతేసన్తి యోజేతబ్బం. ఏతేన మహాకస్సపాదిథేరపరమ్పరాభతో, తతో ఏవ చ అవిపరీతో సణ్హో సుఖుమో మహావిహారవాసీనం వినిచ్ఛయోతి తస్స పమాణభూతతం దస్సేతి.

౧౦. **సుజనస్స చాతి చ**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో. తేన "న కేవలం జమ్బుదీపవాసీనమేవ అత్థాయ, అథ ఖో సాధుజనతోసనత్థఞ్చా"తి దస్సేతి. తేన చ "తమ్బపణ్ణిదీపవాసీనమ్పి అత్థాయా"తి అయమత్థో సిద్ధో హోతి ఉగ్గహణాదిసుకరతాయ తేసమ్పి బహుకారత్తా. **చిరట్ఠితత్థన్తి** చిరట్ఠితిఅత్థం, చిరకాలట్ఠితియాతి అత్థో. ఇదఞ్హి అత్థప్పకాసనం అవిపరీతపదబ్యఞ్జనసునిక్ఖేపస్స అత్థసునయస్స చ ఉపాయభావతో సద్ధమ్మస్స చిరట్ఠితియా సంవత్తతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా "ద్వేమే, భిక్ఖవే, ధమ్మా సద్ధమ్మస్స ఠితియా అసమ్మోసాయ అనన్తరధానాయ సంవత్తన్తి. కతమే ద్వే? సునిక్ఖిత్తఞ్చ పదబ్యఞ్జనం అత్థో చ సునీతో"తి (అ॰ ని॰ ౨.౨౧).

౧౧. యం అత్థవణ్ణనం కత్తుకామో, తస్సా మహత్తం పరిహరితుం ''**సీలకథా**''తిఆది వుత్తం. తేనేవాహ "న తం ఇధ విచారయిస్సామీ"తి. అథ వా యం అట్ఠకథం కత్తుకామో, తదేకదేసభావేన విసుద్ధిమగ్గో గహేతబ్బోతి కథికానం ఉపదేసం కరోన్తో తత్థ విచారితధమ్మే ఉద్దేసవసేన దస్సేతి ''**సీలకథా**''తిఆదినా. తత్థ **సీలకథాతి** చారిత్తవారిత్తాదివసేన సీలస్స విత్థారకథా. **ధుతధమ్మాతి** పిణ్డపాతికఙ్గాదయో తేరస కిలేసధుననకధమ్మా. **కమ్మట్ఠానాని సబ్బానీతి** పాళియం ఆగతాని అట్ఠతింస, అట్ఠకథాయం ద్వేతి నిరవసేసాని యోగకమ్మస్స భావనాయ పవత్తిట్ఠానాని. **చరియావిధానసహితోతి** రాగచరితాదీనం సభావాదివిధానేన సహితో. **ఝానాని** చత్తారి రూపావచరజ్ఝానాని, **సమాపత్తియో** చతస్సో అరూపసమాపత్తియో. అట్ఠపి వా పటిలద్ధమత్తాని **ఝానాని,** సమాపజ్జనవసీభావప్పత్తియా **సమాపత్తియో. ఝానాని** వా రూపారూపావచరజ్ఝానాని, **సమాపత్తియో** ఫలసమాపత్తినిరోధసమాపత్తియో.

౧౨. లోకియలోకుత్తరభేదా ఛ అభిఞ్ఞాయో **సబ్బా అభిఞ్ఞాయో. ఞాణవిభఙ్గాదీసు** (విభ॰ ౭౫౧) ఆగతనయేన ఏకవిధాదినా పఞ్ఞాయ సంకలేత్వా సమ్పిణ్డేత్వా నిచ్ఛయో **పఞ్ఞాసఙ్కలననిచ్ఛయో.**

౧౩. పచ్చయధమ్మానం హేతాదీనం పచ్చయుప్పన్నధమ్మానం హేతుపచ్చయాదిభావో పచ్చయాకారో, తస్స దేసనా **పచ్చయాకారదేసనా,** పటిచ్చసముప్పాదకథాతి అత్థో. సా పన నికాయన్తరలద్ధిసఙ్కరరహితతాయ సుట్ఠు పరిసుద్ధా,

ఘనవినిబ్భోగస్స సుదుక్కరతాయ నిపుణా సణ్హసుఖుమా, ఏకత్తనయాదిసహితా చ తత్థ విచారితాతి ఆహ **''సుపరిసుద్ధనిపుణనయా''**తి. పటిసమ్భిదాదీసు ఆగతనయం అవిస్సజ్జేత్వావ విచారితత్తా **అవిముత్తతన్తిమగ్గా**.

౧౪. ఇతి పన సబ్బన్తి ఇతి-సద్దో పరిసమాపనే, **పన**-సద్దో వచనాలఙ్కారే, ఏతం సబ్బన్తి అత్థో. **ఇధాతి** ఇమిస్సా అట్ఠకథాయ. **న తం విచారయిస్సామి** పునరుత్తిభావతోతి అధిప్పాయో.

౧౫. ఇదాని తస్సేవ అవిచారణస్స ఏకన్తకారణం నిద్ధారేన్తో **''మజ్ఝే విసుద్ధిమగ్గో''**తిఆదిమాహ. తత్థ ''మజ్ఝే ఠత్వా''తి ఏతేన మజ్ఝట్ఠభావదీపనేన విసేసతో చతున్నం ఆగమానం సాధారణట్ఠకథా విసుద్ధిమగ్గో, న **సుమఙ్గలవిలాసినీ**ఆదయో వియ అసాధారణట్ఠకథాతి దస్సేతి. ''విసేసతో''తి చ ఇదం వినయాభిధమ్మానమ్పి విసుద్ధిమగ్గో యథారహం అత్థవణ్ణనా హోతి ఏవాతి కత్వా వుత్తం.

౧౬. ఇచ్చేవాతి ఇతి ఏవ. **తమ్పీతి** విసుద్ధిమగ్గమ్పి. **ఏతాయాతి** పపఞ్చసూదనియా. ఏత్థ చ ''సీహళదీపం ఆభతా''తిఆదినా అట్ఠకథాకరణస్స నిమిత్తం దస్సేతి, ''దీపవాసీనమత్థాయ, సుజనస్స చ తుట్ఠత్థం, చిరట్ఠితత్థఞ్చ ధమ్మస్సా''తి ఏతేన పయోజనం, ''మజ్ఝిమాగమవరస్స అత్థం పకాసయిస్సామీ''తి ఏతేన పిణ్డత్థం, ''అపనేత్వాన తతోహం సీహళభాస''న్తిఆదినా, ''సీలకథా''తిఆదినా చ కరణప్పకారం. సీలకథాదీనం అవిచారణమ్పి హి ఇధ కరణప్పకారో ఏవాతి.

గన్థారమ్భకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిదానకథావణ్ణనా

౧. విభాగవన్తానం సభావవిభావనం విభాగదస్సనముఖేనేవ హోతీతి పఠమం తావ పణ్ణాసవగ్గసుత్తాదివసేన మజ్ఝిమాగమస్స విభాగం దస్సేతుం **''తత్థ మజ్ఝిమసఙ్గీతి నామా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **తత్థాతి** యం వుత్తం ''మజ్ఝిమాగమవరస్స అత్థం పకాసయిస్సామీ''తి, తస్మిం వచనే. యా మజ్ఝిమాగమపరియాయేన మజ్ఝిమసఙ్గీతి వుత్తా, సా పణ్ణాసాదితో ఏదిసాతి దస్సేతి ''మజ్ఝిమసఙ్గీతి నామా''తిఆదినా. **తత్థాతి** వా ''ఏతాయ అట్ఠకథాయ విజానాథ మజ్ఝిమసఙ్గీతియా అత్థ''న్తి ఏత్థ యస్సా మజ్ఝిమసఙ్గీతియా అత్థం విజానాథాతి వుత్తం, సా మజ్ఝిమసఙ్గీతి నామ పణ్ణాసాదితో ఏదిసాతి దస్సేతి. పఞ్చ దసకా పణ్ణాసా, మూలే ఆదిమ్హి పణ్ణాసా, మూలభూతా వా పణ్ణాసా **మూలపణ్ణాసా**. మజ్ఝే భవా మజ్ఝిమా, మజ్ఝిమా చ సా పణ్ణాసా చాతి **మజ్ఝిమపణ్ణాసా**. ఉపరి ఉద్ధం పణ్ణాసా **ఉపరిపణ్ణాసా**. **పణ్ణాసత్తయసఙ్గహాతి** పణ్ణాసత్తయపరిగణనా.

అయం సఙ్గహో నామ జాతిసఞ్జాతికిరియాగణనవసేన చతుబ్బిధో. తత్థ ''యా చావుసో విసాఖ, సమ్మావాచా, యో చ సమ్మాకమ్మన్తో, యో చ సమ్మాఆజీవో , ఇమే ధమ్మా సీలక్ఖన్ధే సఙ్గహితా''తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౨) అయం జాతిసఙ్గహో. ''యో చావుసో విసాఖ, సమ్మావాయామో. యా చ సమ్మాసతి, యో చ సమ్మాసమాధి, ఇమే ధమ్మా సమాధిక్ఖన్ధే సఙ్గహితా''తి అయం సఞ్జాతిసఙ్గహో. ''యా చావుసో విసాఖ, సమ్మాదిట్ఠి, యో చ సమ్మాసఙ్కప్పో, ఇమే ధమ్మా పఞ్ఞాక్ఖన్ధే సఙ్గహితా''తి అయం కిరియాసఙ్గహో. ''హఞ్చి చక్ఖాయతనం రూపక్ఖన్ధగణనం గచ్ఛతి, తేన వత రే వత్తబ్బే చక్ఖాయతనం రూపక్ఖన్ధేన సఙ్గహిత''న్తి (కథా॰ ౪౭౧) అయం గణనసఙ్గహో. అయమేవ చ ఇధాధిప్పేతో. తేన వుత్తం ''పణ్ణాసత్తయసఙ్గహాతి పణ్ణాసత్తయపరిగణనా''తి.

వగ్గతోతి సమూహతో, సో పనేత్థ దసకవసేన వేదితబ్బో. యేభుయ్యేన హి సాసనే దసకే వగ్గవోహారో. తేనేవాహ "**ఏకేకాయ పణ్ణాసాయ పఞ్చ పఞ్చ వగ్గే కత్వా**"తి. **పన్నరసవగ్గసమాయోగా**తి పన్నరసవగ్గసంయోగాతి అత్థో. కేచి పన సమాయోగసద్దం సముదాయత్థం వదన్తి. **పదతో**తి ఏత్థ అట్ఠక్ఖరో గాథాపాదో "పద"న్తి అధిప్పేతో, తస్మా "అక్ఖరతో ఛ అక్ఖరసతసహస్సాని చతురాసీతుత్తరసతాధికాని చతుచత్తాలీస సహస్సాని చ అక్ఖరానీ"తి పాఠేన భవితబ్బన్తి వదన్తి. యస్మా పన నవక్ఖరో యావ ద్వాదసక్ఖరో చ గాథాపాదో సంవిజ్జతి, తస్మా తాదిసానమ్పి గాథానం వసేన అడ్ఢతేయ్యగాథాసతం భాణవారో హోతీతి కత్వా "**అక్ఖరతో సత్త అక్ఖరసతసహస్సాని చత్తాలీసఞ్చ సహస్సాని తేపఞ్ఞాసఞ్చ అక్ఖరానీ**"తి వుత్తం. ఏవఞ్హి పదభాణవారగణనాహి అక్ఖరగణనా సంసన్దతి, నేతరథా. **భాణవారో**తి చ ద్వత్తింసక్ఖరానం గాథానం వసేన అడ్ఢతేయ్యగాథాసతం, అయఞ్చ అక్ఖరగణనా భాణవారగణనా చ పదగణనానుసారేన లద్ధాతి వేదితబ్బా. ఇమమేవ హి అత్థం ఞాపేతుం సుత్తగణనానన్తరం భాణవారే అగణేత్వా పదాని గణితాని. తత్రిదం వుచ్చతి –

> "భాణవారా యథాపి హి, మజ్ఝిమస్స పకాసితా;
> ఉపడ్ఢభాణవారో చ, తేవీసతిపదాధికో.
>
> సత్త సతసహస్సాని, అక్ఖరానం విభావయే;
> చత్తాలీస సహస్సాని, తేపఞ్ఞాసఞ్చ అక్ఖర"న్తి.

అనుసన్ధితోతి దేసనానుసన్ధితో. ఏకస్మిం ఏవ హి సుత్తే పురిమపచ్ఛిమానం దేసనాభాగానం సమ్బన్ధో అనుసన్ధానతో అనుసన్ధి. ఏత్థ చ అత్తజ్ఝాసయానుసన్ధి పరజ్ఝాసయానుసన్ధీతి దువిధో అజ్ఝాసయానుసన్ధి. సో పన కత్థచి దేసనాయ విప్పకతాయ ధమ్మం సుణన్తానం పుచ్ఛావసేన, కత్థచి దేసేన్తస్స సత్థు సావకస్స ధమ్మపటిగ్గాహకానఞ్చ అజ్ఝాసయవసేన, కత్థచి దేసేతబ్బస్స ధమ్మస్స వసేన హోతీతి సమాసతో తిప్పకారో. తేన వుత్తం "**పుచ్ఛానుసన్ధిఅజ్ఝాసయానుసన్ధియథానుసన్ధివసేన సఙ్ఖేపతో తివిధో అనుసన్ధీ**"తి. సఙ్ఖేపేనేవ చ చతుబ్బిధో అనుసన్ధి వేదితబ్బో. తత్థ "ఏవం వుత్తే అఞ్ఞతరో భిక్ఖు భగవన్తం ఏతదవోచ 'కిం ను ఖో, భన్తే, ఓరిమం తీరం, కిం పారిమం తీరం, కో మజ్ఝే సంసీదో, కో థలే ఉస్సాదో, కో మనుస్సగ్గాహో, కో అమనుస్సగ్గాహో, కో ఆవత్తగ్గాహో, కో అన్తోపూతిభావో'తి" (సం॰ ని॰ ౪.౨౪౧)? ఏవం పుచ్ఛన్తానం విస్సజ్జేన్తేన భగవతా పవత్తితదేసనావసేన **పుచ్ఛానుసన్ధీ** వేదితబ్బో. "అథ ఖో అఞ్ఞతరస్స భిక్ఖునో ఏవం చేతసో పరివితక్కో ఉదపాది 'ఇతి కిర భో రూపం అనత్తా... వేదనా... సఞ్ఞా... సఙ్ఖారా... విఞ్ఞాణం అనత్తా, అనత్తకతాని కమ్మాని కమత్తానం ఫుసిస్సన్తీ'తి. అథ ఖో భగవా తస్స భిక్ఖునో చేతసా చేతోపరివితక్కమఞ్ఞాయ భిక్ఖూ ఆమన్తేసి ఠానం ఖో పనేతం, భిక్ఖవే, విజ్జతి, యం ఇధేకచ్చో మోఘపురిసో అవిద్వా అవిజ్జాగతో తణ్హాధిపతేయ్యేన చేతసా సత్థుసాసనం అతిధావితబ్బం మఞ్ఞేయ్య 'ఇతి కిర భో రూపం అనత్తా...పే॰... ఫుసిస్సన్తీ'తి. తం కిం మఞ్ఞథ , భిక్ఖవే, రూపం నిచ్చం వా అనిచ్చం వా"తి (మ॰ ని॰ ౩.౯౦) ఏవం పరేసం అజ్ఝాసయం విదిత్వా భగవతా పవత్తితదేసనావసేన **పరజ్ఝాసయానుసన్ధి** వేదితబ్బో.

"తస్స మయ్హం బ్రాహ్మణ ఏతదహోసి 'యంనూనాహం యా తా రత్తియో అభిఞ్ఞాతా అభిలక్ఖితా చాతుద్దసీ పఞ్చదసీ అట్ఠమీ చ పక్ఖస్స, తథారూపాసు రత్తీసు యాని తాని ఆరామచేతియాని వనచేతియాని రుక్ఖచేతియాని భింసనకాని సలోమహంసాని, తథారూపేసు సేనాసనేసు విహరేయ్యం అప్పేవ నామాహం భయభేరవం పస్సేయ్య'న్తి" (మ॰ ని॰ ౧.౪౯)

ఏవం భగవతా, “తత్రావుసో లోభో చ పాపకో దోసో చ పాపకో లోభస్స చ పహానాయ దోసస్స చ పహానాయ అత్థి మజ్ఝిమా పటిపదా, చక్ఖుకరణీ ఞాణకరణీ ఉపసమాయ అభిఞ్ఞాయ సమ్బోధాయ నిబ్బానాయ సంవత్తతీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౩) ఏవం ధమ్మసేనాపతినా చ అత్తనో అజ్ఝాసయేనేవ పవత్తితదేసనావసేన **అత్తజ్ఝాసయానుసన్ధి** వేదితబ్బో. యేన పన ధమ్మేన ఆదిమ్హి దేసనా ఉట్ఠితా, తస్స అనురూపధమ్మవసేన వా పటిపక్ఖధమ్మవసేన వా యేసు సుత్తేసు ఉపరి దేసనా ఆగచ్ఛతి, తేసం వసేన **యథానుసన్ధి** వేదితబ్బో. సేయ్యథిదం **ఆకఙ్ఖేయ్యసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౧.౬౪) హేట్ఠా సీలేన దేసనా ఉట్ఠితా, ఉపరి అభిఞ్ఞా ఆగతా. **వత్థసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౧.౭౦) హేట్ఠా కిలేసేన దేసనా ఉట్ఠితా, ఉపరి బ్రహ్మవిహారా ఆగతా. **కోసమ్బకసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౧.౪౯౧) హేట్ఠా భణ్డనేన దేసనా ఉట్ఠితా, ఉపరి సారణీయధమ్మా ఆగతా. **కకచూపమే** (మ॰ ని॰ ౧.౨౨౨) హేట్ఠా అక్ఖన్తియా వసేన దేసనా ఉట్ఠితా, ఉపరి కకచూపమా ఆగతాతి.

విత్థారతో పనేత్థాతి ఏవం సఙ్ఖేపతో తివిధో చతుబ్బిధో చ అనుసన్ధి ఏత్థ ఏతస్మిం మజ్ఝిమనికాయే తస్మిం తస్మిం సుత్తే యథారహం విత్థారతో విభజిత్వా విఞ్ఞాయమానా నవసతాధికాని తీణి అనుసన్ధిసహస్సాని హోన్తి. యథా చేతం పణ్ణాసాదివిభాగవచనం మజ్ఝిమసఙ్గీతియా సరూపదస్సనత్థం హోతి, ఏవం పక్ఖేపదోసపరిహారణత్థఞ్చ హోతి. ఏవఞ్హి పణ్ణాసాదీసు వవత్థితేసు తబ్బినిముత్తం కిఞ్చి సుత్తం యావ ఏకం పదమ్పి ఆనేత్వా ఇమం మజ్ఝిమసఙ్గీతియాతి కస్సచి వత్తుం ఓకాసో న సియాతి.

ఏవం పణ్ణాసవగ్గసుత్తభాణవారానుసన్ధిబ్యఞ్జనతో మజ్ఝిమసఙ్గీతిం వవత్థపేత్వా ఇదాని నం ఆదితో పట్ఠాయ సంవణ్ణేతుకామో అత్తనో సంవణ్ణనాయ తస్సా పఠమమహాసఙ్గీతియం నిక్ఖిత్తానుక్కమేనేవ పవత్తభావం దస్సేతుం “**తత్థ పణ్ణాసాసు మూలపణ్ణాసా ఆదీ**”తిఆదిమాహ. తత్థ యథాపచ్చయం తత్థ తత్థ దేసితత్తా పఞ్ఞత్తత్తా చ విప్పకిణ్ణానం ధమ్మవినయానం సఙ్గహేత్వా గాయనం కథనం సఙ్గీతి, మహావిసయత్తా పూజనీయత్తా చ మహతీ సఙ్గీతీతి మహాసఙ్గీతి, పఠమా మహాసఙ్గీతి పఠమమహాసఙ్గీతి, తస్సా పవత్తితకాలో పఠమమహాసఙ్గీతికాలో, తస్మిం **పఠమమహాసఙ్గీతికాలే**. నిదదాతి దేసనం దేసకాలాదివసేన అవిదితం విదితం కత్వా నిదస్సేతీతి **నిదానం,** యో లోకియేహి “ఉపోగ్ఘాతో”తి వుచ్చతి, స్వాయమేత్థ “ఏవం మే సుత”న్తిఆదికో గన్థో వేదితబ్బో, న పన “సనిదానాహం, భిక్ఖవే, ధమ్మం దేసేమీ”తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౩.౧౨౬) వియ అజ్ఝాసయాదిదేసనుప్పత్తిహేతు. తేనేవాహ “**ఏవం మే సుతన్తిఆదికం ఆయస్మతా ఆనన్దేన పఠమమహాసఙ్గీతికాలే వుత్తం నిదానమాదీ**”తి. కామఞ్చేత్థ యస్సం పఠమమహాసఙ్గీతియం నిక్ఖిత్తానుక్కమేన సంవణ్ణనం కత్తుకామో, సా విత్థారతో వత్తబ్బా. **సుమఙ్గలవిలాసినియం** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.నిదానకథావణ్ణనా) పన అత్తనా విత్థారితత్తా తత్థేవ గహేతబ్బాతి ఇమిస్సా సంవణ్ణనాయ మహన్తతం పరిహరన్తో “**సా పనేసా**”తిఆదిమాహ.

నిదానకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧. మూలపరియాయవగ్గో

౧. మూలపరియాయసుత్తవణ్ణనా

అబ్భన్తరనిదానవణ్ణనా

౧. ఏవం బాహిరనిదానే వత్తబ్బం అతిదిసిత్వా ఇదాని అభన్తరనిదానం ఆదితో పట్ఠాయ సంవణ్ణేతుం **‘‘యం పనేత’’**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ యస్మా సంవణ్ణనం కరోన్తేన సంవణ్ణేతబ్బే ధమ్మే పదవిభాగం పదత్థఞ్చ దస్సేత్వా తతో పరం పిణ్డత్థాదిదస్సనవసేన సంవణ్ణనా కాతబ్బా, తస్మా పదాని తావ దస్సేన్తో **‘‘ఏవన్తి నిపాతపద’’**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **పదవిభాగోతి** పదానం విసేసో, న పదవిగ్గహో. అథ వా పదాని చ పదవిభాగో చ పదవిభాగో, పదవిగ్గహో చ పదవిభాగో చ **పదవిభాగోతి** వా ఏకసేసవసేన పదపదవిగ్గహా పదవిభాగసద్దేన వుత్తాతి వేదితబ్బం. తత్థ పదవిగ్గహో ‘‘సుభగఞ్చ తం వనఞ్చాతి **సుభగవనం,** సాలానం రాజా, సాలో చ సో రాజా చ ఇతిపి సాలరాజా’’తిఆదివసేన సమాసపదేసు దట్ఠబ్బో.

అత్థతోతి పదత్థతో. తం పన పదత్థం అత్థుద్ధారక్కమేన పఠమం ఏవంసద్దస్స దస్సేన్తో **‘‘ఏవం-సద్దో తావా’’**తిఆదిమాహ. **అవధారణాదీతి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన ఇదమత్థపుచ్ఛాపరిమాణాదిఅత్థానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తథా హి ‘‘ఏవంగతాని పుథుసిప్పాయతనాని (దీ. ని. ౧.౧౬౩), ఏవవిధో ఏవమాకారో’’తి చ ఆదీసు ఇదం-సద్దస్స అత్థే ఏవం-సద్దో. గత-సద్దో హి పకారపరియాయో, తథా విధాకార-సద్దా చ. తథా హి విధయుత్తగత-సద్దే లోకియా పకారత్థే వదన్తి. ‘‘ఏవం సు తే సున్హాతా సువిలిత్తా కప్పితకేసమస్సూ ఆముక్కమణికుణ్డలాభరణా ఓదాతవత్థవసనా పఞ్చహి కామగుణేహి సమప్పితా సమఙ్గీభూతా పరిచారేన్తి, సేయ్యథాపి త్వం ఏతరహి సాచరియకోతి. నో హిదం, భో గోతమా’’తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౨౮౬) పుచ్ఛాయం. ‘‘ఏవంలహుపరివత్తం (అ. ని. ౧.౪౮) ఏవమాయుపరియన్తో’’తి (పారా. ౧౨) చ ఆదీసు పరిమాణే.

నను చ ‘‘ఏవం సు తే సున్హాతా సువిలిత్తా, ఏవమాయుపరియన్తో’’తి ఏత్థ ఏవం-సద్దేన పుచ్ఛనాకారపరిమాణాకారానం వుత్తత్తా ఆకారత్థో ఏవ ఏవం-సద్దోతి? న, విసేససబ్భావతో. ఆకారమత్తవాచకో హి ఏవం-సద్దో ఆకారత్థోతి అధిప్పేతో యథా ‘‘ఏవం బ్యా ఖో’’తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౨౩౪, ౩౯౬), న పన ఆకారవిసేసవాచకో. ఏవఞ్చ కత్వా ‘‘ఏవం జాతేన మచ్చేనా’’తిఆదీని ఉపమాదిఉదాహరణాని ఉపపన్నాని హోన్తి. తథా హి ‘‘యథాపి…పే.… బహు’’న్తి (ధ. ప. ౫౩) ఏత్థ పుప్ఫరాసిట్ఠానియతో మనుస్సూపపత్తి-సప్పురిసూపనిస్సయ-సద్ధమ్మస్సవన-యోనిసోమనసికార- భోగసమ్పత్తి-ఆదిదానాది-పుఞ్ఞకిరియహేతుసముదాయతో సోభా-సుగన్ధతాదిగుణయోగతో మాలాగుణసదిసియో పహూతా పుఞ్ఞకిరియా మరితబ్బసభావతాయ మచ్చేన సత్తేన కత్తబ్బాతి జోతితత్తా పుప్ఫరాసిమాలాగుణావ ఉపమా, తేసం ఉపమాకారో యథా-సద్దేన అనియమతో వుత్తోతి ‘‘ఏవం-సద్దో ఉపమాకారనిగమనత్థో’’తి వత్తుం యుత్తం. సో పన ఉపమాకారో నియమియమానో అత్థతో ఉపమావ హోతీతి ఆహ **‘‘ఉపమాయం ఆగతో’’**తి. తథా ‘‘ఏవం ఇమినా ఆకారేన అభిక్కమితబ్బ’’న్తిఆదినా ఉపదిసియమానాయ సమణసారుప్పాయ ఆకప్పసమ్పత్తియా యో తత్థ ఉపదిసనాకారో, సో అత్థతో ఉపదేసో ఏవాతి వుత్తం **‘‘ఏవం తే…పే.… ఉపదేసే’’**తి. తథా **‘‘ఏవమేతం భగవా, ఏవమేతం సుగతా’’**తి ఏత్థ చ భగవతా యథావుత్తమత్థం అవిపరీతతో జానన్తేహి కతం తత్థ సంవిజ్జమానగుణానం పకారేహి హంసనం ఉదగ్గతాకరణం సమ్పహంసనం. యో తత్థ సమ్పహంసనాకారోతి యోజేతబ్బం.

ఏవమేవం పనాయన్తి ఏత్థ గరహణాకారోతి యోజేతబ్బం, సో చ గరహణాకారో "వసలీ"తిఆదిఖుంసనసద్దసన్నిధానతో ఇధ ఏవం-సద్దేన పకాసితోతి విఞ్ఞాయతి. యథా చేత్థ, ఏవం ఉపమాకారాదయోపి ఉపమాదివసేన వుత్తానం పుప్ఫరాసిఆదిసద్దానం సన్నిధానతో దట్ఠబ్బం. **ఏవం, భన్తే**తి పన ధమ్మస్స సాధుకం సవనమనసికారే సన్నియోజితేహి భిక్ఖూహి అత్తనో తత్థ ఠితభావస్స పటిజాననవసేన వుత్తత్తా ఏత్థ ఏవం-సద్దో వచనసమ్పటిచ్ఛనత్థో వుత్తో. తేన **ఏవం, భన్తే** సాధు, భన్తే, సుట్ఠు, భన్తేతి వుత్తం హోతి. **ఏవఞ్చ వదేహీ**తి "యథాహం వదామి, ఏవం సమణం ఆనన్దం వదేహీ"తి యో ఏవం వదనాకారో ఇదాని వత్తబ్బో. సో ఏవంసద్దేన నిదస్సీయతీతి **''నిదస్సనే''**తి వుత్తోతి. **ఏవం నో**తి ఏత్థాపి తేసం యథావుత్తధమ్మానం అహితదుక్ఖావహభావే సన్నిట్ఠానజననత్థం అనుమతిగహణవసేన "సంవత్తన్తి వా నో వా, కథం వో ఏత్థ హోతీ"తి పుచ్ఛాయ కతాయ "ఏవం నో ఏత్థ హోతీ"తి వుత్తత్తా తదాకారసన్నిట్ఠానం ఏవం-సద్దేన విభావితన్తి విఞ్ఞాయతి. సో పన తేసం ధమ్మానం అహితాయ దుక్ఖాయ సంవత్తనాకారో నియమియమానో అవధారణత్థో హోతీతి ఆహ **''ఏవం నో ఏత్థ హోతీతిఆదీసు అవధారణే''**తి.

నానానయనిపుణన్తి ఏకత్తనానత్తఅబ్యాపారఏవంధమ్మతాసఙ్ఖాతా, నన్దియావత్తతిపుక్ఖలసీహవిక్కీళితఅఙ్కుసదిసాలోచనసఙ్ఖాతా వా ఆధారాదిభేదవసేన నానావిధా నయా నానానయా, నయా వా పాళిగతియో, తా చ పఞ్ఞత్తిఅనుపఞ్ఞత్తిఆదివసేన సంకిలేసభాగియాదిలోకియాదితదుభయవోమిస్సకాదివసేన కుసలాదివసేన ఖన్ధాదివసేన సఙ్గహాదివసేన సమయవిముత్తాదివసేన ఠపనాదివసేన కుసలమూలాదివసేన తికపట్ఠానాదివసేన చ నానప్పకారాతి నానానయా. తేహి నిపుణం సణ్హం సుఖుమన్తి **నానానయనిపుణం**. ఆసయోవ **అజ్ఝాసయో,** తే చ సస్సతాదిభేదేన, తత్థ చ అప్పరజక్ఖతాదిభేదేన అనేకే, అత్తజ్ఝాసయాదయో ఏవ వా సముట్ఠానం ఉప్పత్తిహేతు ఏతస్సాతి **అనేకజ్ఝాసయసముట్ఠానం**. **అత్థబ్యఞ్జనసమ్పన్నన్తి** అత్థబ్యఞ్జనపరిపుణ్ణం ఉపనేతబ్బాభావతో, సఙ్కాసనపకాసన-వివరణ-విభజన-ఉత్తానీకరణ-పఞ్ఞత్తివసేన ఛహి అత్థపదేహి, అక్ఖర-పదబ్యఞ్జనాకారనిరుత్తినిద్దేసవసేన ఛహి బ్యఞ్జనపదేహి చ సమన్నాగతన్తి వా అత్థో దట్ఠబ్బో.

వివిధపాటిహారియన్తి ఏత్థ పాటిహారియపదస్స వచనత్థం (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౧; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ నిదానవణ్ణనా; సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧ దేవతాసంయుత్త) "పటిపక్ఖహరణతో, రాగాదికిలేసాపనయనతో చ **పాటిహారియ''**న్తి వదన్తి, భగవతో పన పటిపక్ఖా రాగాదయో న సన్తి, యే హరితబ్బా. పుథుజ్జనానమ్పి విగతూపక్కిలేసే అట్ఠగుణసమన్నాగతే చిత్తే హతపటిపక్ఖే ఇద్ధివిధం పవత్తతి, తస్మా తత్థ పవత్తవోహారేన చ న సక్కా ఇధ **''పాటిహారియ''**న్తి వత్తుం. సచే పన మహాకారుణికస్స భగవతో వేనేయ్యగతా చ కిలేసా పటిపక్ఖా, తేసం హరణతో **''పాటిహారియ''**న్తి వుత్తం, ఏవం సతి యుత్తమేతం. అథ వా భగవతో చ సాసనస్స చ పటిపక్ఖా తిత్థియా, తేసం హరణతో **పాటిహారియం**. తే హి దిట్ఠిహరణవసేన దిట్ఠిపకాసనే అసమత్థభావేన చ ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనీహి హరితా అపనీతా హోన్తీతి . "పటీ"తి వా అయం సద్దో "పచ్ఛా"తి ఏతస్స అత్థం బోధేతి "తస్మిం పటిపవిట్ఠమ్హి, అఞ్ఞో ఆగఞ్ఛి బ్రాహ్మణో"తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౯౮౫; చూళని॰ ౪) వియ, తస్మా సమాహితే చిత్తే విగతూపక్కిలేసే చ కతకిచ్చేన పచ్ఛా హరితబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి పాటిహారియం, అత్తనో వా ఉపక్కిలేసేసు చతుత్థజ్ఝానమగ్గేహి హరితేసు పచ్ఛా హరణం పాటిహారియం, ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనియో చ విగతూపక్కిలేసేన కతకిచ్చేన చ సత్తహితత్థం పున పవత్తేతబ్బా, హరితేసు చ అత్తనో ఉపక్కిలేసేసు పరసత్తానం ఉపకిలేసహరణాని హోన్తీతి పాటిహారియాని భవన్తి. పాటిహారియమేవ **పాటిహారియం,** పాటిహారియే వా ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనిసముదాయే భవం ఏకమేకం **పాటిహారియన్తి** వుచ్చతి. పాటిహారియం వా చతుత్థజ్ఝానం మగ్గో చ పటిపక్ఖహరణతో, తత్థ జాతం, తస్మిం వా

నిమిత్తభూతే, తతో వా ఆగతన్తి **పాటిహారియం**. తస్స పన ఇద్ధిఆదిభేదేన విసయభేదేన చ బహువిధస్స భగవతో దేసనాయం లబ్భమానత్తా ఆహ "**వివిధపాటిహారియ**"న్తి.

న అఞ్ఞథాతి భగవతో సమ్ముఖా సుతాకారతో న అఞ్ఞథాతి అత్థో, న పన భగవతో దేసితాకారతో. అచిన్తేయ్యానుభావా హి భగవతో దేసనా. ఏవఞ్చ కత్వా "సబ్బప్పకారేన కో సమత్థో విఞ్ఞాతు"న్తి ఇదం వచనం సమత్థితం భవతి, ధారణబలదస్సనఞ్చ న విరుజ్ఝతి సుతాకారావిరజ్ఝనస్స అధిప్పేతత్తా. న హేత్థ అత్థన్తరతాపరిహారో ద్విన్నమ్పి అత్థానం ఏకవిసయత్తా. ఇతరథా థేరో భగవతో దేసనాయ సబ్బథా పటిగ్గహణే సమత్థో అసమత్థో చాతి ఆపజ్జేయ్యాతి.

"యో పరో న హోతి, సో అత్తా"తి ఏవం వుత్తాయ నియకజ్ఝత్తసఙ్ఖాతాయ ససన్తతియా వత్తనతో తివిధోపి మే-సద్దో కిఞ్చాపి ఏకస్మింయేవ అత్థే దిస్సతి, కరణసమ్పదానసామినిద్దేసవసేన పన విజ్జమానం భేదం సన్ధాయాహ "**మే-సద్దో తీసు అత్థేసు దిస్సతీ**"తి.

కిఞ్చాపి ఉపసగ్గో కిరియం విసేసేతి, జోతకభావతో పన సతిపి తస్మిం సుతసద్దో ఏవ తం తమత్థం వదతీతి అనుపసగ్గస్స సుతసద్దస్స అత్థుద్ధారే సఉపసగ్గస్స గహణం న విరుజ్ఝతీతి దస్సేన్తో "**సఉపసగ్గో చ అనుపసగ్గో చా**"తిఆదిమాహ. **అస్సాతి** సుతసద్దస్స. కమ్మభావసాధనాని ఇధ సుతసద్దే సమ్భవన్తీతి వుత్తం "**ఉపధారితన్తి వా ఉపధారణన్తి వా అత్థో**"తి. **మయాతి అత్థే సతీతి** యదా మే-సద్దస్స కత్తువసేన కరణనిద్దేసో, తదాతి అత్థో. **మమాతి అత్థే సతీతి** యదా సమ్బన్ధవసేన సామినిద్దేసో, తదా.

సుత-సద్దసన్నిధానే పయుత్తేన ఏవం-సద్దేన సవనకిరియాజోతకేన భవితబ్బన్తి వుత్తం "**ఏవన్తి సోతవిఞ్ఞాణాదివిఞ్ఞాణకిచ్చనిదస్సన**"న్తి. **ఆది**-సద్దేన సమ్పటిచ్ఛనాదీనం పఞ్చద్వారికవిఞ్ఞాణానం తదభినీహటానఞ్చ మనోద్వారికవిఞ్ఞాణానం గహణం వేదితబ్బం. సబ్బేసమ్పి వాక్యానం ఏవ-కారత్థసహితత్తా "**సుత**"న్తి ఏతస్స సుతమేవాతి అయమత్థో లబ్భతీతి ఆహ "**అస్సవనభావపటిక్ఖేపతో**"తి. ఏతేన అవధారణేన నిరాసఙ్కతం దస్సేతి. యథా చ సుతం సుతమేవాతి నియమేతబ్బం, తం సమ్మా సుతం హోతీతి ఆహ "**అనూనానధికావిపరీతగ్గహణనిదస్సన**"న్తి. అథ వా సద్దన్తరత్థాపోహనవసేన సద్దో అత్థం వదతీతి **సుత**న్తి అసుతం న హోతీతి అయమేతస్స అత్థోతి వుత్తం "**అస్సవనభావపటిక్ఖేపతో**"తి . ఇమినా దిట్ఠాదివినివత్తనం కరోతి. ఇదం వుత్తం హోతి "న ఇదం మయా దిట్ఠం, న సయమ్భుఞాణేన సచ్ఛికతం, అథ ఖో సుతం, తఞ్చ ఖో సమ్మదేవా"తి. తేనేవాహ – "**అనూనానధికావిపరీతగ్గహణనిదస్సన**"న్తి. అవధారణత్థే వా **ఏవం**-సద్దే అయమత్థయోజనా కరీయతీతి తదపేక్ఖస్స సుత-సద్దస్స అయమత్థో వుత్తో "**అస్సవనభావపటిక్ఖేపతో**"తి. తేనేవాహ "**అనూనానధికావిపరీతగ్గహణనిదస్సన**"న్తి. సవనసద్దో చేత్థ కమ్మత్థో వేదితబ్బో "సుయ్యతీ"తి.

ఏవం సవనహేతుసుణన్తపుగ్గలసవనవిసేసవసేన పదత్తయస్స ఏకేన పకారేన అత్థయోజనం దస్సేత్వా ఇదాని పకారన్తరేహిపి తం దస్సేతుం "**తథా ఏవ**"న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **తస్సాతి** యా సా భగవతో సమ్ముఖా ధమ్మస్సవనాకారేన పవత్తా మనోద్వారవిఞ్ఞాణవీథి, తస్సా. సా హి నానప్పకారేన ఆరమ్మణే పవత్తితుం సమత్థా. తథా చ వుత్తం "**సోతద్వారానుసారేనా**"తి. **నానప్పకారేనాతి** వక్ఖమానానం అనేకవిహితానం బ్యఞ్జనత్థగ్గహణానం నానాకారేన. ఏతేన ఇమిస్సా యోజనాయ ఆకారత్థో ఏవం-సద్దో గహితోతి దీపేతి. **పవత్తిభావప్పకాసనన్తి** పవత్తియా అత్థిభావప్పకాసనం. **సుతన్తి**

ధమ్మప్పకాసనన్తి యస్మిం ఆరమ్మణే వుత్తప్పకారా విఞ్ఞాణవీథి నానప్పకారేన పవత్తా, తస్స ధమ్మత్తా వుత్తం, న సుతసద్దస్స ధమ్మత్థత్తా. వుత్తస్సేవత్థస్స పాకటీకరణం "**అయఞ్హేత్థ**"తిఆది. తత్థ **విఞ్ఞాణవీథియాతి** కరణత్థే కరణవచనం. **మయాతి** కత్తుఅత్థే.

ఏవన్తి నిద్దిసితబ్బప్పకాసనన్తి నిదస్సనత్థం ఏవం-సద్దం గహేత్వా వుత్తం నిదస్సేతబ్బస్స నిద్దిసితబ్బత్తాభావాభావతో. తేన ఏవం-సద్దేన సకలమ్పి సుత్తం పచ్చామట్ఠన్తి దస్సేతి. సుత-సద్దస్స కిరియాసద్దత్తా సవనకిరియాయ చ సాధారణవిఞ్ఞాణపబన్ధపటిబద్ధత్తా తత్థ చ పుగ్గలవోహారోతి వుత్తం "**సుతన్తి పుగ్గలకిచ్చప్పకాసన**"న్తి. న హి పుగ్గలవోహారరహితే ధమ్మపబన్ధే సవనకిరియా లబ్భతీతి.

యస్స చిత్తసన్తానస్సాతిఆదిపి ఆకారత్థమేవ ఏవం-సద్దం గహేత్వా పురిమయోజనాయ అఞ్ఞథా అత్థయోజనం దస్సేతుం వుత్తం. తత్థ **ఆకారపఞ్ఞత్తీతి** ఉపాదాపఞ్ఞత్తి ఏవ ధమ్మానం పవత్తిఆకారుపాదానవసేన తథా వుత్తా. **సుతన్తి విసయనిద్దేసోతి** సోతబ్బభూతో ధమ్మో సవనకిరియాకత్తుపుగ్గలస్స సవనకిరియావసేన పవత్తిట్ఠానన్తి కత్వా వుత్తం. చిత్తసన్తానవినిముత్తస్స పరమత్థతో కస్సచి కత్తు అభావేపి సద్దవోహారేన బుద్ధిపరికప్పితభేదవచనిచ్ఛాయ చిత్తసన్తానతో అఞ్ఞం వియ తంసమఙ్గిం కత్వా వుత్తం "**చిత్తసన్తానేన తంసమఙ్గినో**"తి. సవనకిరియావిసయోపి సోతబ్బధమ్మో సవనకిరియావసేన పవత్తచిత్తసన్తానస్స ఇధ పరమత్థతో కత్తుభావతో, సవనవసేన చిత్తప్పవత్తియా ఏవ వా సవనకిరియాభావతో తంకిరియాకత్తు చ విసయో హోతీతి వుత్తం "**తంసమఙ్గినో కత్తువిసయే**"తి. సుతాకారస్స చ థేరస్స సమ్మానిచ్ఛితభావతో ఆహ "**గహణసన్నిట్ఠాన**"న్తి. ఏతేన వా అవధారణత్థం ఏవం-సద్దం గహేత్వా అయమత్థయోజనా కతాతి దట్ఠబ్బం.

పుబ్బే సుతానం నానావిహితానం సుత్తసఙ్ఖాతానం అత్థబ్యఞ్జనానం ఉపధారితరూపస్స ఆకారస్స నిదస్సనస్స, అవధారణస్స వా పకాసనసభావో ఏవం-సద్దోతి తదాకారాదిఉపధారణస్స పుగ్గలపఞ్ఞత్తియా ఉపాదానభూతధమ్మపబన్ధబ్యాపారతాయ వుత్తం – "**ఏవన్తి పుగ్గలకిచ్చనిద్దేసో**"తి. సవనకిరియా పన పుగ్గలవాదినోపి విఞ్ఞాణనిరపేక్ఖా నత్థీతి విసేసతో విఞ్ఞాణబ్యాపారోతి ఆహ "**సుతన్తి విఞ్ఞాణకిచ్చనిద్దేసో**"తి. "మే"తి సద్దప్పవత్తియా ఏకన్తేనేవ సత్తవిసయత్తా విఞ్ఞాణకిచ్చస్స చ తత్థేవ సమోదహితబ్బతో "**మేతి ఉభయకిచ్చయుత్తపుగ్గలనిద్దేసో**"తి వుత్తం. అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తివిజ్జమానపఞ్ఞత్తిసభావా యథాక్కమం ఏవం-సద్ద – సుత-సద్దానం అత్థాతి తే తథారూప-పఞ్ఞత్తి-ఉపాదానభూత-ధమ్మపబన్ధబ్యాపారభావేన దస్సేన్తో ఆహ – "**ఏవన్తి పుగ్గలకిచ్చనిద్దేసో, సుతన్తి విఞ్ఞాణకిచ్చనిద్దేసో**"తి. ఏత్థ చ కరణకిరియాకత్తుకమ్మవిసేసప్పకాసనవసేన పుగ్గలబ్యాపారవిసయపుగ్గలబ్యాపారనిదస్సనవసేన గహణాకారగాహకతబ్బిసయవిసేసనిద్దేసవసేన కత్తుకరణబ్యాపారకత్తునిద్దేసవసేన చ దుతియాదయో చతస్సో అత్థయోజనా దస్సితాతి దట్ఠబ్బం.

సబ్బస్సపి సద్దాధిగమనీయస్స అత్థస్స పఞ్ఞత్తిముఖేనేవ పటిపజ్జితబ్బత్తా సబ్బపఞ్ఞత్తీనఞ్చ విజ్జమానాదివసేన ఛసు పఞ్ఞత్తిభేదేసు అన్తోగధత్తా తేసు "ఏవ"న్తిఆదీనం పఞ్ఞత్తీనం సరూపం నిద్ధారేన్తో ఆహ – "**ఏవన్తి చ మేతి చా**"తిఆది. తత్థ "ఏవ"న్తి చ "మే"తి చ వుచ్చమానస్సత్థస్స ఆకారాదినో ధమ్మానం అసల్లక్ఖణభావతో అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తిభావోతి ఆహ – "**సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేన అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తీ**"తి. తత్థ **సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేనాతి** భూతత్థఉత్తమత్థవసేన. ఇదం వుత్తం హోతి – యో మాయామరీచిఆదయో వియ అభూతత్థో, అనుస్సవాదీహి గహేతబ్బో వియ అనుత్తమత్థో చ న హోతి, సో

రూపసద్దాదిసభావో, రుప్పనానుభవనాదిసభావో వా అత్థో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో చాతి వుచ్చతి, న తథా “ఏవం మే”తి పదానం అత్థోతి. ఏతమేవత్థం పాకటతరం కాతుం ‘‘**కిఞ్చేత్థ త**’’న్తిఆది వుత్తం. **సుత**న్తి పన సద్దాయతనం సన్ధాయాహ ‘‘**విజ్జమానపఞ్ఞత్తీ**’’తి. తేనేవ హి ‘‘**యఞ్హి తం ఏత్థ సోతేన ఉపలద్ధ**’’న్తి వుత్తం, “సోతద్వారానుసారేన ఉపలద్ధ”న్తి పన వుత్తే అత్థబ్యఞ్జనాదిసబ్బం లబ్భతి.

తం తం ఉపాదాయ వత్తబ్బతోతి సోతపథమాగతే ధమ్మే ఉపాదాయ తేసం ఉపధారితాకారాదినో పచ్చామసనవసేన “ఏవ”న్తి, ససన్తతిపరియాపన్నే ఖన్ధే ఉపాదాయ “మే”తి వత్తబ్బత్తాతి అత్థో. దిట్ఠాదిసభావరహితే సద్దాయతనే పవత్తమానోపి సుతవోహారో “దుతియం తతియ”న్తిఆదికో వియ పఠమాదీని దిట్ఠముతవిఞ్ఞాతే అపేక్ఖిత్వావ పవత్తోతి ఆహ ‘‘**దిట్ఠాదీని ఉపనిధాయ వత్తబ్బతో**’’తి అసుతం న హోతీతి హి సుతన్తి పకాసితోయమత్థోతి. అత్తనా పటివిద్ధా సుత్తస్స పకారవిసేసా “ఏవ”న్తి థేరేన పచ్చామట్ఠాతి ఆహ ‘‘**అసమ్మోహం దీపేతీ**’’తి. **నానప్పకారపటివేధసమత్థో హోతీ**తి ఏతేన వక్ఖమానస్స సుత్తస్స నానప్పకారతం దుప్పటివిజ్ఝతఞ్చ దస్సేతి. **సుతస్స అసమ్మోసం దీపేతీ**తి సుతాకారస్స యాథావతో దస్సియమానత్తా వుత్తం. **అసమ్మోహేనా**తి సమ్మోహాభావేన, పఞ్ఞాయ ఏవ వా సవనకాలసమ్భూతాయ తదుత్తరకాలపఞ్ఞాసిద్ధి. ఏవం **అసమ్మోసేనా**తి ఏత్థాపి వత్తబ్బం. బ్యఞ్జనానం పటివిజ్ఝితబ్బో ఆకారో నాతిగమ్భీరో, యథాసుతధారణమేవ తత్థ కరణీయన్తి సతియా బ్యాపారో అధికో, పఞ్ఞా తత్థ గుణీభూతాతి వుత్తం ‘‘**పఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమాయా**’’తిఆది “పఞ్ఞాయ పుబ్బఙ్గమా”తి కత్వా. పుబ్బఙ్గమతా చేత్థ పధానతా “మనోపుబ్బఙ్గమా”తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧, ౨) వియ. పుబ్బఙ్గమతాయ వా చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీసు ఆవజ్జనాదీనం వియ అప్పధానత్తే పఞ్ఞా పుబ్బఙ్గమా ఏతిస్సాతి అయమ్పి అత్థో యుజ్జతి. ఏవం **సతిపుబ్బఙ్గమాయా**తి ఏత్థాపి వుత్తనయానుసారేన యథాసమ్భవమత్థో వేదితబ్బో. **అత్థబ్యఞ్జనసమ్పన్నస్సా**తి అత్థబ్యఞ్జనపరిపుణ్ణస్స, సఙ్కాసనపకాసనవివరణవిభజనఉత్తానీకరణపఞ్ఞత్తివసేన ఛహి అత్థపదేహి, అక్ఖరపదబ్యఞ్జనాకారనిరుత్తినిద్దేసవసేన ఛహి బ్యఞ్జనపదేహి చ సమన్నాగతస్సాతి వా అత్థో దట్ఠబ్బో.

యోనిసోమనసికారం దీపేతి ఏవం-సద్దేన వుచ్చమానానం ఆకారనిదస్సనావధారణత్థానం అవిపరీతసద్ధమ్మవిసయత్తాతి అధిప్పాయో. **అవిక్ఖేపం దీపేతీ**తి “మూలపరియాయం కత్థ భాసిత”న్తిఆదిపుచ్ఛావసేన పకరణప్పత్తస్స వక్ఖమానస్స సుత్తస్స సవనం సమాధానమన్తరేన న సమ్భవతీతి కత్వా వుత్తం. **విక్ఖిత్తచిత్తస్సా**తిఆది తస్సేవత్థస్స సమత్థనవసేన వుత్తం. **సబ్బసమ్పత్తియా**తి అత్థబ్యఞ్జనదేసకపయోజనాదిసమ్పత్తియా. అవిపరీతసద్ధమ్మవిసయేహి వియ ఆకారనిదస్సనావధారణత్థేహి యోనిసోమనసికారస్స, సద్ధమ్మస్సవనేన వియ చ అవిక్ఖేపస్స యథా యోనిసోమనసికారేన ఫలభూతేన అత్తసమ్మాపణిధిపుబ్బేకతపుఞ్ఞతానం సిద్ధి వుత్తా తదవినాభావతో, ఏవం అవిక్ఖేపేన ఫలభూతేన కారణభూతానం సద్ధమ్మస్సవనసప్పురిసూపనిస్సయానం సిద్ధి దస్సేతబ్బా సియా అస్సుతవతో సప్పురిసూపనిస్సయరహితస్స చ తదభావతో. **న హి విక్ఖిత్తచిత్తో**తిఆదినా సమత్థనవచనేన పన అవిక్ఖేపేన కారణభూతేన సప్పురిసూపనిస్సయేన చ ఫలభూతస్స సద్ధమ్మస్సవనస్స సిద్ధి దస్సితా. అయం పనేత్థ అధిప్పాయో యుత్తో సియా – సద్ధమ్మస్సవనసప్పురిసూపనిస్సయా న ఏకన్తేన అవిక్ఖేపస్స కారణం బాహిరఙ్గత్తా, అవిక్ఖేపో పన సప్పురిసూపనిస్సయో వియ సద్ధమ్మస్సవనస్స ఏకన్తకారణన్తి. ఏవమ్పి అవిక్ఖేపేన సప్పురిసూపనిస్సయసిద్ధిజోతనా న సమత్థితావ, నో న సమత్థితా విక్ఖిత్తచిత్తానం సప్పురిసపయిరుపాసనాభావస్స అత్థసిద్ధత్తా. ఏత్థ చ పురిమం ఫలేన కారణస్స సిద్ధిదస్సనం నదీపూరేన వియ ఉపరి వుట్ఠిసబ్భావస్స, దుతియం కారణేన ఫలస్స సిద్ధిదస్సనం దట్ఠబ్బం ఏకన్తవస్సినా వియ మేఘవుట్ఠానేన వుట్ఠిప్పవత్తియా.

భగవతో వచనస్స అత్థబ్యఞ్జనపభేదపరిచ్ఛేదవసేన సకలసాసనసమ్పత్తిఓగాహనాకారో నిరవసేసపరహితపారిపూరికారణన్తి వుత్తం **''ఏవం భద్దకో ఆకారో''**తి. యస్మా న హోతీతి సమ్బన్ధో. **పచ్ఛిమచక్కద్వయసమ్పత్తి**న్తి అత్తసమ్మాపణిధిపుబ్బేకతపుఞ్ఞతాసఙ్ఖాతం గుణద్వయం. అపరాపరవుత్తియా చేత్థ చక్కభావో, చరన్తి ఏతేహి సత్తా సమ్పత్తిభవేసూతి వా. యే సన్ధాయ వుత్తం "చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, చక్కాని, యేహి సమన్నాగతానం దేవమనుస్సానం చతుచక్కం వత్తతీ"తిఆది (అ॰ ని॰ ౪.౩౧). పురిమపచ్ఛిమభావో చేత్థ దేసనాక్కమవసేన దట్ఠబ్బో. **పచ్ఛిమచక్కద్వయసిద్ధియా**తి పచ్ఛిమచక్కద్వయస్స అత్థితాయ. సమ్మాపణిహితత్తో పుబ్బే చ కతపుఞ్ఞో సుద్ధాసయో హోతి తదసుద్ధిహేతూనం కిలేసానం దూరీభావతోతి ఆహ – **''ఆసయసుద్ధి సిద్ధా హోతీ''**తి. తథా హి వుత్తం "సమ్మాపణిహితం చిత్తం, సేయ్యసో నం తతో కరే"తి (ధ॰ ప॰ ౪౩), "కతపుఞ్ఞోసి త్వం ఆనన్ద, పధానమనుయుఞ్జ, ఖిప్పం హోహిసి అనాసవో"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౦౭) చ. తేనేవాహ **''ఆసయసుద్ధియా అధిగమబ్యత్తిసిద్ధీ''**తి. **పయోగసుద్ధియా**తి యోనిసోమనసికారపుబ్బఙ్గమస్స ధమ్మస్సవనపయోగస్స విసదభావేన. తథా చాహ **''ఆగమబ్యత్తిసిద్ధీ''**తి. సబ్బస్స వా కాయవచీపయోగస్స నిద్దోసభావేన. పరిసుద్ధకాయవచీపయోగో హి విప్పటిసారాభావతో అవిక్ఖిత్తచిత్తో పరియత్తియం విసారదో హోతీతి.

నానప్పకారపటివేధదీపకేనాతిఆదినా అత్థబ్యఞ్జనేసు థేరస్స ఏవంసద్దసుత-సద్దానం అసమ్మోహాసమ్మోసదీపనతో చతుపటిసమ్భిదావసేన అత్థయోజనం దస్సేతి. తత్థ **సోతబ్బభేదపటివేధదీపకేనా**తి ఏతేన అయం సుత-సద్దో ఏవం-సద్దసన్నిధానతో, వక్ఖమానాపేక్ఖాయ వా సామఞ్ఞేనేవ సోతబ్బధమ్మవిసేసం ఆమసతీతి దస్సేతి. మనోదిట్ఠికరణా పరియత్తిధమ్మానం అనుపేక్ఖనసుప్పటివేధా విసేసతో మనసికారపటిబద్ధాతి తే వుత్తనయేన యోనిసోమనసికారదీపకేన ఏవంసద్దేన యోజేత్వా, సవనధారణవచీపరిచయా పరియత్తిధమ్మానం విసేసేన సోతావధానపటిబద్ధాతి తే అవిక్ఖేపదీపకేన సుత-సద్దేన యోజేత్వా దస్సేన్తో సాసనసమ్పత్తియా ధమ్మస్సవనే ఉస్సాహం జనేతి. తత్థ **ధమ్మా**తి పరియత్తిధమ్మా. **మనసానుపేక్ఖితా**తి "ఇధ సీలం కథితం, ఇధ సమాధి, ఇధ పఞ్ఞా, ఏత్తకా ఏత్థ అనుసన్ధియో"తిఆదినా నయేన మనసా అను అను పేక్ఖితా. **దిట్ఠియా సుప్పటివిద్ధా**తి నిజ్ఝానక్ఖన్తిభూతాయ, ఞాతపరిఞ్ఞాసఙ్ఖాతాయ వా దిట్ఠియా తత్థ తత్థ వుత్తరూపారూపధమ్మే "ఇతి రూపం, ఏత్తకం రూప"న్తిఆదినా సుట్ఠు వవత్థపేత్వా పటివిద్ధా.

సకలేన వచనేనాతి పుబ్బే తీహి పదేహి విసుం విసుం యోజితత్తా వుత్తం. **అత్తనో అదహన్తో**తి "మమేద"న్తి అత్తని అట్ఠపేన్తో. **అసప్పురిసభూమి**న్తి అకతఞ్ఞుతం "ఇధేకచ్చో పాపభిక్ఖు తథాగతప్పవేదితం ధమ్మవినయం పరియాపుణిత్వా అత్తనో దహతీ"తి (పారా॰ ౧౯౫) ఏవం వుత్తం అనరియవోహారావత్థం, సా ఏవ అనరియవోహారావత్థా అసద్ధమ్మో. నను చ ఆనన్దత్థేరస్స "మమేదం వచన"న్తి అధిమానస్స, మహాకస్సపత్థేరాదీనఞ్చ తదాసఙ్కాయ అభావతో అసప్పురిసభూమిసమతిక్కమాదివచనం నిరత్థకన్తి? నయిదమేవం "ఏవం మే సుత"న్తి వదన్తేన అయమ్పి అత్థో విభావితోతి దస్సనతో. కేచి పన "దేవతానం పరివితక్కాపేక్ఖం తథావచనన్తి ఏదిసీ చోదనా అనవకాసావా"తి వదన్తి. తస్మిం కిర ఖణే ఏకచ్చానం దేవతానం ఏవం చేతసో పరివితక్కో ఉదపాది "భగవా చ పరినిబ్బుతో, అయఞ్చ ఆయస్మా దేసనాకుసలో, ఇదాని ధమ్మం దేసేతి సక్యకులప్పసుతో తథాగతస్స భాతా చూళపితుపుత్తో, కిం ను ఖో సయం సచ్ఛికతం ధమ్మం దేసేతి, ఉదాహు భగవతోయేవ వచనం యథాసుత"న్తి. ఏవం తదాసఙ్కితప్పకారతో అసప్పురిసభూమిసమోక్కమాదితో అతిక్కమాది విభావితన్తి. **అప్పేతీ**తి నిదస్సేతి. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థేసు యథారహం సత్తే నేతీతి నేత్తి, ధమ్మోయేవ నేత్తి **ధమ్మనేత్తి**.

దళ్హతరనివిట్ఠా విచికిచ్ఛా **కఙ్ఖా**. నాతిసంసప్పనా మతిభేదమత్తా **విమతి**. **అస్సద్ధియం వినాసేతి** భగవతా దేసితత్తా, సమ్ముఖావస్స పటిగ్గహితత్తా, ఖలితదురుత్తాదిగహణదోసాభావతో చ. ఏత్థ చ పఠమాదయో తిస్సో అత్థయోజనా ఆకారాదిఅత్థేసు అగ్గహితవిసేసమేవ ఏవం-సద్దం గహేత్వా దస్సితా, తతో పరా చతస్సో ఆకారత్థమేవ ఏవం-సద్దం గహేత్వా విభావితా, పచ్ఛిమా పన తిస్సో యథాక్కమం ఆకారత్థం నిదస్సనత్థం అవధారణత్థఞ్చ ఏవం-సద్దం గహేత్వా యోజితాతి దట్ఠబ్బం.

ఏక-సద్దో అఞ్ఞసేట్ఠాసహాయసఙ్ఖ్యాదీసు దిస్సతి. తథా హేస "సస్సతో అత్తా చ లోకో చ, ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞన్తి ఇత్థేకే అభివదన్తీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౨౭) అఞ్ఞత్థే దిస్సతి , "చేతసో ఏకోదిభావ"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౨౮) సేట్ఠత్థే, "ఏకో వూపకట్ఠో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౪౦౫) అసహాయే, "ఏకోవ ఖో, భిక్ఖవే, ఖణో చ సమయో చ బ్రహ్మచరియవాసాయా"తిఆదీసు సఙ్ఖ్యాయం. ఇధాపి సఙ్ఖ్యాయన్తి దస్సేన్తో ఆహ "**ఏకన్తి గణనపరిచ్ఛేదనిద్దేసో**"తి. **కాలఞ్చ సమయఞ్చాతి** యుత్తకాలఞ్చ పచ్చయసామగ్గిఞ్చ **ఖణోతి** ఓకాసో. తథాగతుప్పాదాదికో హి మగ్గబ్రహ్మచరియస్స ఓకాసో తప్పచ్చయపటిలాభహేతుత్తా. ఖణో ఏవ చ సమయో. యో "ఖణో"తి చ "సమయో"తి చ వుచ్చతి, సో ఏకోవాతి హి అత్థో **మహాసమయోతి** మహాసమూహో. **సమయోపి ఖోతి** సిక్ఖాపదపూరణస్స హేతుపి. **సమయప్పవాదకేతి** దిట్ఠిప్పవాదకే. తత్థ హి నిసిన్నా తిత్థియా అత్తనో అత్తనో సమయం పవదన్తీతి. **అత్థాభిసమయాతి** హితపటిలాభా. అభిసమేతబ్బోతి అభిసమయో, అభిసమయో అత్థో **అభిసమయట్ఠోతి** పీళనాదీని అభిసమేతబ్బభావేన ఏకీభావం ఉపనేత్వా వుత్తాని. అభిసమయస్స వా పటివేధస్స విసయభూతో అత్థో **అభిసమయట్ఠోతి**. తానేవ తథా ఏకత్తేన వుత్తాని. తత్థ **పీళనం** దుక్ఖసచ్చస్స తంసమఙ్గినో హింసనం అవిప్ఫారికతాకరణం. **సన్తాపో** దుక్ఖదుక్ఖతాదివసేన సన్తాపనం పరిదహనం.

తత్థ సహకారీకారణం సన్నిజ్ఝం సమేతి సమవేతీతి **సమయో,** సమవాయో. సమేతి సమాగచ్ఛతి మగ్గబ్రహ్మచరియం ఏత్థ తదాధారపుగ్గలేహీతి **సమయో,** ఖణో. సమేతి ఏత్థ, ఏతేన వా సంగచ్ఛతి సత్తో, సభావధమ్మో వా సహజాతాదీహి ఉప్పాదాదీహి వాతి **సమయో,** కాలో. ధమ్మప్పవత్తిమత్తతాయ అత్థతో అభూతోపి హి కాలో ధమ్మప్పవత్తియా అధికరణం కరణం వియ చ కప్పనామత్తసిద్ధేన రూపేన వోహరీయతీతి. సమం, సహ వా అవయవానం అయనం పవత్తి అవట్ఠానన్తి **సమయో,** సమూహో యథా "సముదాయో"తి. అవయవసహావట్ఠానమేవ హి సమూహోతి. అవసేసపచ్చయానం సమాగమే ఏతి ఫలం ఏతస్మా ఉప్పజ్జతి పవత్తతి చాతి **సమయో,** హేతు యథా "సముదయో"తి. సమేతి సంయోజనభావతో సమ్బన్ధో ఏతి అత్తనో విసయే పవత్తతి, దళ్హగ్గహణభావతో వా సంయుత్తా అయన్తి పవత్తన్తి సత్తా యథాభినివేసం ఏతేనాతి **సమయో,** దిట్ఠి; దిట్ఠిసఞ్ఞోజనేన హి సత్తా అతివియ బజ్ఝన్తీతి. సమితి సఙ్గతి సమోధానన్తి **సమయో,** పటిలాభో. సమయనం, సమ్మా వా అయనం అపగమోతి **సమయో,** పహానం. అభిముఖం ఞాణేన సమ్మా ఏతబ్బో అభిసమేతబ్బోతి **అభిసమయో,** ధమ్మానం అవిపరీతో సభావో. అభిముఖభావేన సమ్మా ఏతి గచ్ఛతి బుజ్ఝతీతి **అభిసమయో,** ధమ్మానం అవిపరీతసభావావబోధో. ఏవం తస్మిం తస్మిం అత్థే **సమయ**-సద్దస్స పవత్తి వేదితబ్బా. సమయసద్దస్స అత్థుద్ధారే అభిసమయసద్దస్స ఉదాహరణం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **అస్సాతి** సమయసద్దస్స . **కాలో అత్థో** సమవాయాదీనం అత్థానం ఇధ అసమ్భవతో, దేసదేసకపరిసానం వియ సుత్తస్స నిదానభావేన కాలస్స అపదిసితబ్బతో చ.

కస్మా పనేత్థ అనియమితవసేనేవ కాలో నిద్దిట్ఠో, న ఉతుసంవచ్ఛరాదివసేన నియమేత్వాతి? ఆహ – ''**తత్థ కిఞ్చాపీ**''తిఆది. ఉతుసంవచ్ఛరాదివసేన నియమం అకత్వా సమయసద్దస్స వచనేన అయమ్పి గుణో లద్ధో హోతీతి దస్సేన్తో ''**యే వా ఇమే**''తిఆదిమాహ. సామఞ్ఞజోతనా హి విసేసే అవతిట్ఠతీతి. తత్థ **దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారసమయో** దేవసికం ఝానఫలసమాపత్తీహి వీతినామనకాలో, విసేసతో సత్తసత్తాహాని. **సుప్పకాసాతి** దససహస్సిలోకధాతుసంకమ్పనఓభాసపాతుభావాదీహి పాకటా. యథావుత్తభేదేసు ఏవ సమయేసు ఏకదేసం పకారన్తరేహి సఙ్గహేత్వా దస్సేతుం ''**యో చాయ**''న్తిఆదిమాహ. తథా హి ఞాణకిచ్చసమయో అత్తహితపటిపత్తిసమయో చ **అభిసమ్బోధిసమయో,** అరియతుణ్హీభావసమయో **దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారసమయో,** కరుణాకిచ్చపరహితపటిపత్తిధమ్మికథాసమయో **దేసనాసమయో** ఏవ.

కరణవచనేన నిద్దేసో కతోతి సమ్బన్ధో. **తత్థాతి** అభిధమ్మతదఞ్ఞసుత్తపదవినయేసు. **తథాతి** భుమ్మకరణేహి. **అధికరణత్థో** ఆధారత్థో. భావో నామ కిరియా, తాయ కిరియన్తరలక్ఖణం **భావేనభావలక్ఖణం.** తత్థ యథా కాలో సభావధమ్మపరిచ్ఛిన్నో సయం పరమత్థతో అవిజ్జమానోపి ఆధారభావేన పఞ్ఞాతో తఙ్ఖణప్పవత్తానం తతో పుబ్బే పరతో చ అభావతో "పుబ్బణ్హే జాతో, సాయన్హే గచ్ఛతీ"తి చ ఆదీసు, సమూహో చ అవయవవినిముత్తో అవిజ్జమానోపి కప్పనామత్తసిద్ధో అవయవానం ఆధారభావేన పఞ్ఞాపీయతి "రుక్ఖే సాఖా, యవరాసియం సమ్భూతో"తిఆదీసు, ఏవం ఇధాపీతి దస్సేన్తో ఆహ ''**అధికరణఞ్హి...పే.... ధమ్మాన**''న్తి. యస్మిం కాలే ధమ్మపుఞ్జే వా కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి, తస్మిం ఏవ కాలే ధమ్మపుఞ్జే చ ఫస్సాదయోపి హోన్తీతి అయఞ్హి తత్థ అత్థో. యథా చ "గావీసు దుయ్హమానాసు గతో, దుద్ధాసు ఆగతో"తి దోహనకిరియాయ గమనకిరియా లక్ఖీయతి, ఏవం ఇధాపి "యస్మిం సమయే, తస్మిం సమయే"తి చ వుత్తే "సతీ"తి అయమత్థో విఞ్ఞాయమానో ఏవ హోతి పదత్థస్స సత్తావిరహాభావతోతి సమయస్స సత్తాకిరియాయ చిత్తస్స ఉప్పాదకిరియా ఫస్సాదీనం భవనకిరియా చ లక్ఖీయతి. **యస్మిం సమయేతి** యస్మిం నవమే ఖణే, యస్మిం యోనిసోమనసికారాదిహేతుమ్హి, పచ్చయసమవాయే వా సతి కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి, తస్మింయేవ ఖణే, హేతుమ్హి, పచ్చయసమవాయే వా ఫస్సాదయోపి హోన్తీతి ఉభయత్థ సమయసద్దే భుమ్మనిద్దేసో కతో లక్ఖణభూతభావయుత్తోతి దస్సేన్తో ఆహ ''**ఖణ...పే.... లక్ఖీయతీ**''తి.

హేతుఅత్థో కరణత్థో చ సమ్భవతి "అన్నేన వసతి, అజ్ఝేనేన వసతి, ఫరసునా ఛిన్దతి, కుదాలేన ఖణతీ"తిఆదీసు వియ. వీతిక్కమఞ్హి సుత్వా భిక్ఖుసఙ్ఘం సన్నిపాతాపేత్వా ఓతిణ్ణవత్థుకం పుగ్గలం పటిపుచ్ఛిత్వా విగరహిత్వా చ తం తం వత్థుం ఓతిణ్ణకాలం అనతిక్కమిత్వా తేనేవ కాలేన సిక్ఖాపదాని పఞ్ఞపేన్తో భగవా విహరతి సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తిహేతుఞ్చ అపేక్ఖమానో తతియపారాజికాదీసు వియ.

అచ్చన్తమేవ ఆరమ్భతో పట్ఠాయ యావ దేసనానిట్ఠానం పరహితపటిపత్తిసఙ్ఖాతేన **కరుణావిహారేన. తదత్థజోతనత్థన్తి** అచ్చన్తసంయోగత్థజోతనత్థం. **ఉపయోగవచననిద్దేసో కతో** యథా "మాసం అజ్ఝేతీ"తి.

పోరాణాతి అట్ఠకథాచరియా. **అభిలాపమత్తభేదోతి** వచనమత్తేన విసేసో. తేన సుత్తవినయేసు విభత్తిబ్యత్తయో కతోతి దస్సేతి.

సేట్ఠన్తి సేట్ఠవాచకం వచనం “సేట్ఠ”న్తి వుత్తం సేట్ఠగుణసహచరణతో. తథా **ఉత్తమ**న్తి ఏత్థాపి. **గారవయుత్తో**తి గరుభావయుత్తో గరుగుణయోగతో, గరుకరణారహతాయ వా **గారవయుత్తో**. **వుత్తోయేవ,** న పన ఇధ వత్తబ్బో **విసుద్ధిమగ్గస్స** ఇమిస్సా **అట్ఠకథాయ** ఏకదేసభావతోతి అధిప్పాయో.

అపరో నయో (సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧; సారత్థ॰ టీ॰ ౧.వినయానిసంసకథావణ్ణనా; విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౧౪౪; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ గన్ధారమ్భకథా) – భాగవాతి భగవా, భతవాతి భగవా, భాగే వనీతి భగవా, భగే వనీతి భగవా, భత్తవాతి భగవా, భగే వమీతి భగవా, భాగే వమీతి భగవా.

> భగవా భతవా భాగే, భగే చ వని భత్తవా;
> భగే వమి తథా భాగే, వమీతి భగవా జినో.

తత్థ కథం **భాగవాతి భగవా**? యే తే సీలాదయో ధమ్మక్ఖన్ధా గుణభాగా గుణకోట్ఠాసా, తే అనఞ్ఞసాధారణా నిరతిసయా తథాగతస్స అత్థి ఉపలబ్భన్తి. తథా హిస్స సీలం, సమాధి, పఞ్ఞా, విముత్తి, విముత్తిఞాణదస్సనం, హిరీ, ఓత్తప్పం, సద్ధా, వీరియం, సతి సమ్పజఞ్ఞం, సీలవిసుద్ధి, దిట్ఠివిసుద్ధి, సమథో, విపస్సనా, తీణి కుసలమూలాని, తీణి సుచరితాని, తయో సమ్మావితక్కా, తిస్సో అనవజ్జసఞ్ఞా, తిస్సో ధాతుయో, చత్తారో సతిపట్ఠానా, చత్తారో సమ్మప్పధానా, చత్తారో ఇద్ధిపాదా, చత్తారో అరియమగ్గా, చత్తారి అరియఫలాని, చతస్సో పటిసమ్భిదా, చతుయోనిపరిచ్ఛేదకఞాణం, చత్తారో అరియవంసా, చత్తారి వేసారజ్జఞాణాని, పఞ్చ పధానియఙ్గాని, పఞ్చఙ్గికో సమ్మాసమాధి, పఞ్చఞాణికో సమ్మాసమాధి, పఞ్చిన్ద్రియాని, పఞ్చ బలాని, పఞ్చ నిస్సారణీయా ధాతుయో, పఞ్చ విముత్తాయతనఞాణాని, పఞ్చ విముత్తిపరిపాచనీయా సఞ్ఞా, ఛ అనుస్సతిట్ఠానాని, ఛ గారవా, ఛ నిస్సారణీయా ధాతుయో, ఛ సతతవిహారా, ఛ అనుత్తరియాని, ఛ నిబ్బేధభాగియా సఞ్ఞా, ఛ అభిఞ్ఞా, ఛ అసాధారణఞాణాని, సత్త అపరిహానియా ధమ్మా, సత్త అరియధమ్మా, సత్త అరియధనాని, సత్త బోజ్ఝఙ్గా, సత్త సప్పురిసధమ్మా, సత్త నిజ్జరవత్థూని, సత్త సఞ్ఞా, సత్త దక్ఖిణేయ్యపుగ్గలదేసనా, సత్త ఖీణాసవబలదేసనా, అట్ఠ పఞ్ఞాపటిలాభహేతుదేసనా, అట్ఠ సమ్మత్తాని, అట్ఠ లోకధమ్మాతిక్కమా, అట్ఠ ఆరమ్భవత్థూని, అట్ఠ అక్ఖణదేసనా, అట్ఠ మహాపురిసవితక్కా, అట్ఠ అభిభాయతనదేసనా, అట్ఠ విమోక్ఖా, నవ యోనిసోమనసికారమూలకా ధమ్మా, నవ పారిసుద్ధిపధానియఙ్గాని, నవ సత్తావాసదేసనా, నవ ఆఘాతపటివినయా, నవ సఞ్ఞా, నవ నానత్తా, నవ అనుపుబ్బవిహారా, దస నాథకరణా ధమ్మా, దస కసిణాయతనాని, దస కుసలకమ్మపథా, దస సమ్మత్తాని, దస అరియవాసా, దస అసేక్ఖధమ్మా, దస తథాగతబలాని, ఏకాదస మేత్తానిసంసా, ద్వాదస ధమ్మచక్కాకారా, తేరస ధుతగుణా, చుద్దస బుద్ధఞాణాని, పఞ్చదస విముత్తిపరిపాచనీయా ధమ్మా, సోళసవిధా ఆనాపానస్సతి, సోళస అపరన్తపనీయా ధమ్మా, అట్ఠారస బుద్ధధమ్మా, ఏకూనవీసతి పచ్చవేక్ఖణఞాణాని, చతుచత్తాలీస ఞాణవత్థూని, పఞ్ఞాస ఉదయబ్బయఞాణాని, పరోపణ్ణాస కుసలధమ్మా, సత్తసత్తతి ఞాణవత్థూని, చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖాసమాపత్తిసఞ్చారిమహావజిరఞాణం, అనన్తనయసమన్తపట్ఠానపవిచయపచ్చవేక్ఖణదేసనాఞాణాని తథా అనన్తాసు లోకధాతూసు అనన్తానం సత్తానం ఆసయాదివిభావనఞాణాని చాతి ఏవమాదయో అనన్తాపరిమాణభేదా అనఞ్ఞసాధారణా నిరతిసయా గుణభాగా గుణకోట్ఠాసా సంవిజ్జన్తి ఉపలబ్భన్తి, తస్మా యథావుత్తవిభాగా గుణభాగా అస్స అత్థీతి “భాగవా”తి వత్తబ్బే ఆ-కారస్స రస్సత్తం కత్వా “**భగవా**”తి వుత్తో. ఏవం తావ భాగవాతి **భగవా**.

> యస్మా సీలాదయో సబ్బే, గుణభాగా అసేసతో;
> విజ్జన్తి సుగతే తస్మా, **భగవాతి** పవుచ్చతీతి.

కథం **భతవాతి భగవా**? యే తే సబ్బలోకహితాయ ఉస్సుక్కమాపన్నేహి మనుస్సత్తాదికే అట్ఠ ధమ్మే సమోధానేత్వా సమ్మాసమ్బోధియా కతమహాభినీహారేహి మహాబోధిసత్తేహి పరిపూరితబ్బా దానపారమీ, సీల, నేక్ఖమ్మ, పఞ్ఞా, వీరియ, ఖన్తి, సచ్చ, అధిట్ఠాన, మేత్తా, ఉపేక్ఖాపారమీతి దస పారమియో దస ఉపపారమియో దస పరమత్థపారమియోతి సమతింస పారమియో, దానాదీని చత్తారి సఙ్గహవత్థూని, సచ్చాదీని చత్తారి అధిట్ఠానాని, అఙ్గపరిచ్చాగో నయనధనరజ్జపుత్తదారపరిచ్చాగోతి పఞ్చ మహాపరిచాగా, పుబ్బయోగో, పుబ్బచరియా, ధమ్మక్ఖానం, ఞాతత్థచరియా, లోకత్థచరియా, బుద్ధిచరియాతి ఏవమాదయో, సఙ్ఖేపతో వా సబ్బే పుఞ్ఞఞాణసమ్భారా బుద్ధకరధమ్మా, తే మహాభినీహారతో పట్ఠాయ కప్పానం సతసహస్సాధికాని చత్తారి అసఙ్ఖేయ్యాని యథా హానభాగియా సంకిలేసభాగియా ఠితిభాగియా వా న హోన్తి, అథ ఖో ఉత్తరుత్తరి విసేసభాగియావ హోన్తి, ఏవం సక్కచ్చం నిరన్తరం అనవసేసతో భతా సమ్భతా అస్స అత్థీతి "భతవా"తి వత్తబ్బే "**భగవా**"తి వుత్తో నిరుత్తినయేన త-కారస్స గ-కారం కత్వా. అథ వా **భతవాతి** తేయేవ యథావుత్తే బుద్ధకరధమ్మే వుత్తనయేనేవ భరి సమ్భరి, పరిపూరేసీతి అత్థో. ఏవమ్పి భతవాతి భగవా.

> సమ్మాసమ్బోధియా సబ్బే, దానపారమిఆదికే;
> సమ్భారే భతవా నాథో, తేనాపి **భగవా** మతోతి.

కథం **భాగే వనీతి భగవా**? యే తే చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖా దేవసికం వళఞ్జనకసమాపత్తిభాగా, తే అనవసేసతో లోకహితత్థం అత్తనో చ దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థం నిచ్చకప్పం వని భజి సేవి బహులమకాసీతి భాగే వనీతి **భగవా**. అథ వా అభిఞ్ఞేయ్యధమ్మేసు కుసలాదీసు ఖన్ధాదీసు చ యే తే పరిఞ్ఞేయ్యాదివసేన సఙ్ఖేపతో వా చతుబ్బిధా అభిసమయభాగా, విత్థారతో పన "చక్ఖు పరిఞ్ఞేయ్యం సోతం...పే.... జరామరణం పరిఞ్ఞేయ్య"న్తిఆదినా (పటి. మ. ౧.౨౧) అనేకే పరిఞ్ఞేయ్యభాగా, "చక్ఖుస్స సముదయో పహాతబ్బో...పే.... జరామరణస్స సముదయో పహాతబ్బో"తిఆదినా పహాతబ్బభాగా, "చక్ఖుస్స నిరోధో...పే.... జరామరణస్స నిరోధో సచ్ఛికాతబ్బో"తిఆదినా సచ్ఛికాతబ్బభాగా, "చక్ఖుస్స నిరోధగామినీ పటిపదా"తిఆదినా, "చత్తారో సతిపట్ఠానా"తిఆదినా చ అనేకభేదా భావేతబ్బభాగా చ ధమ్మా, తే సబ్బే వని భజి యథారహం గోచరభావనాసేవనానం వసేన సేవి. ఏవమ్పి భాగే వనీతి **భగవా**. అథ వా "యే ఇమే సీలాదయో ధమ్మక్ఖన్ధా సావకేహి సాధారణా గుణభాగా గుణకోట్ఠాసా, కిన్తి ను ఖో తే వినేయ్యసన్తానేసు పతిట్ఠపేయ్య"న్తి మహాకరుణాయ వని అభిపత్థయి, సా చస్స అభిపత్థనా యథాధిప్పేతఫలావహా అహోసి. ఏవమ్పి **భాగే వనీతి భగవా**.

> యస్మా ఞేయ్యసమాపత్తిగుణభాగే అసేసతో;
> భజి పత్థయి సత్తానం, హితాయ **భగవా** తతోతి.

కథం **భగే వనీతి భగవా**? సమాసతో తావ కతపుఞ్ఞేహి పయోగసమ్పన్నేహి యథావిభవం భజీయన్తీతి భగా, లోకియలోకుత్తరా సమ్పత్తియో. తత్థ లోకియే తావ తథాగతో సమ్బోధితో పుబ్బే బోధిసత్తభూతో పరముక్కంసగతే వని భజి సేవి, యత్థ పతిట్ఠాయ నిరవసేసతో బుద్ధకరధమ్మే సమన్నానేన్తో బుద్ధధమ్మే పరిపాచేసి, బుద్ధభూతో పన తే నిరవజ్జసుఖూపసంహితే అనఞ్ఞసాధారణే లోకుత్తరేపి వని భజి సేవి, విత్థారతో పన పదేసరజ్జఇస్సరియచక్కవత్తిసమ్పత్తి-

దేవరజ్జసమ్పత్తిఆదివసేన- ఝానవిమోక్ఖసమాధిసమాపత్తిఞాణదస్సన-మగ్గభావనాఫలసచ్ఛి- కిరియాది-ఉత్తరిమనుస్సధమ్మవసేన చ అనేకవిహితే అనఞ్ఞసాధారణే భగే వని భజి సేవి. ఏవమ్పి **భగే వనీతి భగవా**.

> యా తా సమ్పత్తియో లోకే, యా చ లోకుత్తరా పుథు;
> సబ్బా తా భజి సమ్బుద్ధో, తస్మాపి **భగవా** మతోతి.

కథం **భత్తవాతి భగవా**? భత్తా దళ్హభత్తికా అస్స బహూ అత్థీతి భత్తవా. తథాగతో హి మహాకరుణాసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాదిఅపరిమితనిరుపమపభావగుణవిసేససమఙ్గీభావతో సబ్బసత్తుత్తమో, సబ్బానత్థపరిహారపుబ్బఙ్గమాయ నిరవసేసహితసుఖవిధానతప్పరాయ నిరతిసయాయ పయోగసమ్పత్తియా సదేవమనుస్సాయ పజాయ అచ్చన్తూపకారితాయ ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణ-అసీతిఅనుబ్యఞ్జన-బ్యామప్పభాదిఅనఞ్ఞసాధారణ- విసేసపటిమణ్డిత-రూపకాయతాయ యథాభుచ్చ-గుణాధిగతేన “ఇతిపి సో భగవా”తిఆదినయప్పవత్తేన లోకత్తయబ్యాపినా సువిపులేన సువిసుద్ధేన చ థుతిఘోసేన సమన్నాగతత్తా ఉక్కంసపారమిప్పత్తాసు అప్పిచ్ఛతాసన్తుట్ఠిఆదీసు సుప్పతిట్ఠితభావతో దసబలచతువేసారజ్జాదినిరతిసయగుణవిసేస-సమఙ్గీభావతో చ రూపప్పమాణో రూపప్పసన్నో, ఘోసప్పమాణో ఘోసప్పసన్నో, లూఖప్పమాణో లూఖప్పసన్నో, ధమ్మప్పమాణో ధమ్మప్పసన్నోతి ఏవం చతుప్పమాణికే లోకసన్నివాసే సబ్బథాపి పసాదావహభావేన సమన్తపాసాదికత్తా అపరిమాణానం సత్తానం సదేవమనుస్సానం ఆదరబహుమానగారవాయతనతాయ పరమపేమసమ్భత్తిట్ఠానం. యే తస్స ఓవాదే పతిట్ఠితా అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతా హోన్తి, కేనచి అసంహారియా తేసం పసాదభత్తి సమణేన వా బ్రాహ్మణేన వా దేవేన వా మారేన వా బ్రహ్మునా వా. తథా హి తే అత్తనో జీవితపరిచ్చాగేపి తత్థ పసాదం న పరిచ్చజన్తి, తస్స వా ఆణం దళ్హభత్తిభావతో. తేనేవాహ –

> “యో వే **కతఞ్ఞూ** కతవేది ధీరో;
> కల్యాణమిత్తో దళ్హభత్తి చ హోతీ”తి. (జా॰ ౨.౧౭.౭౮);

> “సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, మహాసముద్దో ఠితధమ్మో వేలం నాతివత్తతి, ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, యం మయా సావకానం సిక్ఖాపదం పఞ్ఞత్తం, తం మమ సావకా జీవితహేతుపి నాతిక్కమన్తీ”తి (అ॰ ని॰ ౮.౨౦; ఉదా॰ ౪౫; చూళవ॰ ౩౮౫) చ.

ఏవం భత్తవాతి **భగవా** నిరుత్తినయేన ఏకస్స త-కారస్స లోపం కత్వా ఇతరస్స గ-కారం కత్వా.

> గుణాతిసయయుత్తస్స, యస్మా లోకహితేసినో;
> సమ్భత్తా బహవో సత్థు, భగవా తేన వుచ్చతీతి.

కథం **భగే వమీతి భగవా**? యస్మా తథాగతో బోధిసత్తభూతోపి పురిమాసు జాతీసు పారమియో పూరేన్తో భగసఞ్ఞితం సిరిం ఇస్సరియం యసఞ్చ వమి, ఉగ్గిరి, ఖేళపిణ్డం వియ అనపేక్ఖో ఛడ్డయి; పచ్ఛిమత్తభావేపి హత్థగతం చక్కవత్తిసిరిం దేవలోకాధిపచ్చసదిసం చతుదీపిస్సరియం చక్కవత్తిసమ్పత్తిసన్నిస్సయం సత్తరతనసముజ్జలం యసఞ్చ తిణాయపి అమఞ్ఞమానో నిరపేక్ఖో పహాయ అభినిక్ఖమిత్వా సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధో, తస్మా ఇమే సిరిఆదికే భగే వమీతి **భగవా**.

అథ వా భాని నామ నక్ఖత్తాని, తేహి సమం గచ్ఛన్తి పవత్తన్తీతి భగా, సినేరుయుగన్ధరఉత్తరకురుహిమవన్తాదిభాజనలోకవిసేససన్నిస్సయా సోభా కప్పట్ఠియభావతో, తేపి భగే వమి తన్నివాసిసత్తావాససమతిక్కమనతో, తప్పటిబద్ధఛన్దరాగపహానేన పజహీతి. ఏవమ్పి భగే వమీతి భగవా.

> చక్కవత్తిసిరిం యస్మా, యసం ఇస్సరియం సుఖం;
> పహాసి లోకచిత్తఞ్చ, సుగతో భగవా తతోతి.

కథం **భాగే వమీతి భగవా**? భాగా నామ సభాగధమ్మకోట్ఠాసా, తే ఖన్ధాయతనధాతాదివసేన, తత్థాపి రూపవేదనాదివసేన, పథవియాదిఅతీతాదివసేన చ అనేకవిధా. తే భగవా సబ్బం పపఞ్చం సబ్బం యోగం **సబ్బం** గన్థం సబ్బం సంయోజనం సముచ్ఛిన్దిత్వా అమతం ధాతుం సమధిగచ్ఛన్తో వమి ఉగ్గిరి, అనపేక్ఖో ఛడ్డయి న పచ్చాగమి. తథా హేస "సబ్బత్థమేవ పథవిం ఆపం తేజం వాయం, చక్ఖుం సోతం ఘానం జివ్హం కాయం మనం, రూపే సద్దే గన్ధే రసే ఫోట్ఠబ్బే ధమ్మే, చక్ఖువిఞ్ఞాణం...పే.... మనోవిఞ్ఞాణం, చక్ఖుసమ్ఫస్సం...పే.... మనోసమ్ఫస్సం, చక్ఖుసమ్ఫస్సజం వేదనం...పే.... మనోసమ్ఫస్సజం వేదనం, చక్ఖుసమ్ఫస్సజం సఞ్ఞం...పే.... మనోసమ్ఫస్సజం సఞ్ఞం, చక్ఖుసమ్ఫస్సజం చేతనం...పే.... మనోసమ్ఫస్సజం చేతనం, రూపతణ్హం...పే.... ధమ్మతణ్హం, రూపవితక్కం...పే.... ధమ్మవితక్కం, రూపవిచారం...పే.... ధమ్మవిచార"న్తిఆదినా అనుపదధమ్మవిభాగవసేనపి సబ్బేవ ధమ్మకోట్ఠాసే అనవసేసతో వమి ఉగ్గిరి, అనపేక్ఖపరిచ్చాగేన ఛడ్డయి. వుత్తం హేతం "యం తం, ఆనన్ద, చత్తం వన్తం ముత్తం పహీనం పటినిస్సట్ఠం, తం తథాగతో పున పచ్చాగమిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతీ"తి (దీ. ని. ౨.౧౮౩). ఏవమ్పి భాగే వమీతి **భగవా**. అథ వా **భాగే వమీ**తి సబ్బేపి కుసలాకుసలే సావజ్జానవజ్జే హీనపణీతే కణ్హసుక్కసప్పటిభాగే ధమ్మే అరియమగ్గఞాణముఖేన వమి ఉగ్గిరి అనపేక్ఖో పరిచ్చజి పజహి, పరేసఞ్చ తథత్తాయ ధమ్మం దేసేసి. వుత్తమ్పి చేతం "ధమ్మాపి వో, భిక్ఖవే, పహాతబ్బా, పగేవ అధమ్మా (మ. ని. ౧.౨౪౦), కుల్లూపమం వో, భిక్ఖవే, ధమ్మం దేసేస్సామి నిత్థరణత్థాయ, నో గహణత్థాయా"తిఆది (మ. ని. ౧.౨౪౦). ఏవమ్పి భాగే వమీతి భగవా.

> ఖన్ధాయతనధాతాది-ధమ్మభాగామహేసినా;
> కణ్హసుక్కా యతో వన్తా, తతోపి భగవా మతోతి.

తేన వుత్తం –

> "భాగవా భతవా భాగే, భగే చ వని భత్తవా;
> భగే వమి తథా భాగే, వమీతి భగవా జినో"తి.

ధమ్మసరీరం పచ్చక్ఖం కరోతీతి "యో వో, ఆనన్ద, మయా ధమ్మో చ వినయో చ దేసితో పఞ్ఞత్తో, సో వో మమచ్చయేన సత్థా"తి (దీ. ని. ౨.౨౧౬) వచనతో ధమ్మస్స సత్థుభావపరియాయో విజ్జతీతి కత్వా వుత్తం. **వజిరసఙ్ఘాతసమానకాయో** పరేహి అభేజ్జసరీరత్తా. న హి భగవతో రూపకాయే కేనచి సక్కా అన్తరాయో కాతున్తి.

దేసనాసమ్పత్తిం నిద్దిసతి వక్ఖమానస్స సకలస్స సుత్తస్స "ఏవ"న్తి నిదస్సనతో. **సావకసమ్పత్తిం నిద్దిసతి** పటిసమ్భిదాప్పత్తేన పఞ్చసు ఠానేసు భగవతా ఏతదగ్గే ఠపితేన మయా మహాసావకేన సుతం, తఞ్చ ఖో మయావ సుతం, న అనుస్సుతికం, న పరమ్పరాభతన్తి ఇమస్స అత్థస్స దీపనతో. **కాలసమ్పత్తిం నిద్దిసతి** భగవా-సద్దసన్నిధానే పయుత్తస్స సమయ-సద్దస్స కాలస్స బుద్ధుప్పాదపటిమణ్డితభావదీపనతో. బుద్ధుప్పాదపరమా హి కాలసమ్పదా. తేనేతం వుచ్చతి –

> "కప్పకసాయే కలియుగే, బుద్ధుప్పాదో అహో మహచ్ఛరియం;
>
> హుతావహమజ్ఝే జాతం, సముదితమకరన్దమరవిన్ద"న్తి. (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧; సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧; అ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧ రూపాదివగ్గవణ్ణనా);

భగవాతి దేసకసమ్పత్తిం నిద్దిసతి గుణవిసిట్ఠసత్తుత్తమగరుగారవాధివచనభావతో.

మఙ్గలదివసో సుఖణో సునక్ఖత్తన్తి అజ్జ మఙ్గలదివసో, తస్మా సునక్ఖత్తం, తత్థాపి అయం సుఖణో. **మా అతిక్కమీతి** మా రత్తివిభాయనం అనుదిక్ఖన్తానం రత్తి అతిక్కమీతి ఏవం సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. ఉక్కాసు ఠితాసు ఠితాతి **ఉక్కట్ఠా** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౫౫; అ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౪.౩౬). ఉక్కాసు విజ్జోతలన్తీసు ఠితా పతిట్ఠితాతి మూలవిభుజాదిపక్ఖేపేన (పాణిని ౩.౨.౫) సద్దసిద్ధి వేదితబ్బా. నిరుత్తినయేన వా ఉక్కాసు ఠితాసు ఠితా ఆసీతి **ఉక్కట్ఠా**. అపరే పన భణన్తి "భూమిభాగసమ్పత్తియా మనుస్ససమ్పత్తియా ఉపకరణసమ్పత్తియా చ సా నగరీ ఉక్కట్ఠగుణయోగతో 'ఉక్కట్ఠా'తి నామం లభీ"తి.

అవిసేసేనాతి న విసేసేన, విహారభావసామఞ్ఞేనాతి అత్థో. **ఇరియాపథ...పే॰... విహారేసూతి** ఇరియాపథవిహారో దిబ్బవిహారో బ్రహ్మవిహారో అరియవిహారోతి ఏతేసు చతూసు విహారేసు. **సమఙ్గిపరిదీపనన్తి** సమఙ్గీభావపరిదీపనం. **ఏతన్తి** "విహరతీ"తి ఏతం పదం. తథా హి తం "ఇధేకచ్చో గిహీహి సంసట్ఠో విహరతి సహనన్దీ సహసోకీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౪.౨౪౧) ఇరియాపథవిహారే ఆగతం; "యస్మిం సమయే, భిక్ఖవే, భిక్ఖు వివిచ్చేవ కామేహి...పే॰... పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౧౬౦; విభ॰ ౬౨౪) దిబ్బవిహారే; "సో మేత్తాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౫౫౬; ౩.౩౦౮; మ॰ ని॰ ౧.౭౭; ౨.౩౦౯; ౩.౨౩౦) బ్రహ్మవిహారే; "సో ఖో అహం అగ్గివేస్సన తస్సాయేవ కథాయ పరియోసానే తస్మిం ఏవ పురిమస్మిం సమాధినిమిత్తే అజ్ఝత్తమేవ చిత్తం సణ్ఠపేమి సన్నిసాదేమి ఏకోదిం కరోమి సమాదహామి, యేన సుదం నిచ్చకప్పం విహరామీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౮౭) అరియవిహారే.

తత్థ ఇరియనం వత్తనం ఇరియా, కాయప్పయోగో. తస్సా పవత్తనుపాయభావతో ఠానాది ఇరియాపథో. ఠానసమఙ్గీ వా హి కాయేన కిఞ్చి కరేయ్య గమనాదీసు అఞ్ఞతరసమఙ్గీ వా. అథ వా ఇరియతి పవత్తతి ఏతేన అత్తభావో, కాయకిచ్చం వాతి ఇరియా, తస్సా పవత్తియా ఉపాయభావతో పథోతి ఇరియాపథో, ఠానాది ఏవ. సో చ అత్థతో గతినివత్తిఆదిఆకారేన పవత్తో చతుసన్తతిరూపపబన్ధో ఏవ. విహరణం, విహరతి ఏతేనాతి వా విహారో, ఇరియాపథో ఏవ విహారో **ఇరియాపథవిహారో**. దివి భవోతి దిబ్బో. తత్థ బహులప్పవత్తియా బ్రహ్మపారిసజ్జాదిదేవలోకే భవోతి అత్థో. తత్థ యో దిబ్బానుభావో, తదత్థాయ సంవత్తతీతి వా దిబ్బో, అభిఞ్ఞాభినీహారవసేన మహాగతికత్తా వా దిబ్బో, దిబ్బో చ సో విహారో చాతి **దిబ్బవిహారో**, చతస్సో రూపావచరసమాపత్తియో. ఆరుప్పసమాపత్తియోపి ఏత్థేవ సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. బ్రహ్మానం, బ్రహ్మో వా విహారా **బ్రహ్మవిహారా**, చతస్సో అప్పమఞ్ఞాయో. అరియానం, అరియా వా విహారా **అరియవిహారా**, చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని. **సో హి భగవా ఏకం**

ఇరియాపథబాధనన్తిఆది యదిపి భగవా ఏకేనపి ఇరియాపథేన చిరతరం కాలం అత్తభావం పవత్తేతుం సక్కోతి, తథాపి "ఉపాదిన్నకసరీరస్స నామ అయం సభావో"తి దస్సేతుం వుత్తం. యస్మా వా భగవా యత్థ కత్థచి వసన్తో వేనేయ్యానం ధమ్మం దేసేన్తో, నానాసమాపత్తీహి చ కాలం వీతినామేన్తో వసతీతి వేనేయ్యసత్తానం అత్తనో చ వివిధం హితసుఖం హరతి ఉపనేతి ఉప్పాదేతి, తస్మా వివిధం హరతీతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

సుభగత్తాతి సిరీకామానవసేన సోభనత్తా. తేనేవాహ "**సున్దరసిరికత్తా సున్దరకామత్తా చా**"తి. **ఛణసమజ్జఉస్సవేతి** ఏత్థ **ఛణం** నామ ఫగ్గునమాసాదీసు ఉత్తరఫగ్గునాది-అభిలక్ఖితదివసేసు సపరిజనానం మనుస్సానం మఙ్గలకరణం. **సమజ్జం** నామ నటసమజ్జాది. **ఉస్సవో** నక్ఖత్తం. యత్థ గామనిగమవాసినో తయో సత్త వా దివసే నక్ఖత్తఘోసనం కత్వా యథావిభవం అలఙ్కతపటియత్తా భోగే పరిభుఞ్జన్తా నక్ఖత్తకీళనం కీళన్తి. **తేసం తం తథేవ హోతీ**తి తేసం మనుస్సానం తం పత్థనం తన్నివాసిదేవతానుభావేన యేభుయ్యేన తథేవ హోతి, పత్థనా సమిజ్ఝతీతి అత్థో. **బహుజనకన్తతాయాతి** ఇమినా "సున్దరకామత్తా"తి ఏతస్సేవ పదస్స పకారన్తరేన అత్థం విభావేతి. తత్రాయం వచనత్థో – కమనీయట్ఠేన సుట్ఠు భజీయతీతి **సుభగం,** సుభా అగా రుక్ఖా ఏత్థాతి వా **సుభగం,** సున్దరకిత్తియోగతో వా "**సుభగ**"న్తి ఏవమ్పేత్థ అత్థం వణ్ణేన్తి. కేచి పన "సుభాగవనే"తి పఠన్తి, "సున్దరభూమిభాగే వనే"తి చస్స అత్థం వదన్తి. సుభగస్స నామ యక్ఖస్స వనం తేన పరిగ్గహితత్తాతి "సుభగవన"న్తి అఞ్ఞే. వననం భత్తీతిఅత్థే తం వననం కారేతీతి ఏతస్మిం అత్థే వనయతీతి పదసిద్ధి వేదితబ్బా. తేనేవాహ "**అత్తని సినేహం ఉప్పాదేతీ**"తి. యాచనత్థే **వనుతే ఇతి వన**న్తి ఉపచారకప్పనావసేన వన-సద్దో వేదితబ్బో.

ఉజువంసాతి ఉజుభూతవిటపా. **మహాసాలాతి** మహారుక్ఖా. **అఞ్ఞతరస్మిం సాలమూలేతి** అఞ్ఞతరస్స రుక్ఖస్స మూలే. **వనప్పతిజేట్ఠకరుక్ఖోతి** వనప్పతిభూతో జేట్ఠకరుక్ఖో. **తమేవ జేట్ఠకభావ**న్తి వనప్పతిభావేనాగతం సేట్ఠభావం పధానభావం. తేన హి సో "సాలరాజా"తి వుత్తో. ఉపగతానం రఞ్జనట్ఠేన రాజా, అఞ్ఞస్మిమ్పి తాదిసే రుక్ఖే రాజవోహారం దస్సేతుం "**సుపతిట్ఠితస్సా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **బ్రాహ్మణ ధమ్మికాతి** ఆలపనం. నిప్పరియాయేన సాఖాదిమతో సఙ్ఘాతస్స సుప్పతిట్ఠితభావసాధనే అవయవవిసేసే పవత్తమానో మూల-సద్దో. యస్మా తంసదిసేసు తన్నిస్సయే పదేసే చ రుళ్హీవసేన పరియాయతో పవత్తతి, తస్మా "మూలాని ఉద్ధరేయ్యా"తి ఏత్థ నిప్పరియాయమూలం అధిప్పేతన్తి ఏకేన మూల-సద్దేన విసేసేత్వా ఆహ "**మూలమూలే దిస్సతీ**"తి యథా "దుక్ఖదుక్ఖం (సం॰ ని॰ ౪.౩౨౭), రూపరూప"న్తి (విసుద్ధి॰ ౨.౪౪౯) చ. **అసాధారణహేతుమ్హీతి** అసాధారణకారణే. లోభసహగతచిత్తుప్పాదానం ఏవ ఆవేణికే నేసం సుప్పతిట్ఠితభావసాధనతో మూలట్ఠేన ఉపకారకే పచ్చయధమ్మే దిస్సతీతి అత్థో.

తత్థాతి "ఏకం సమయం భగవా ఉక్కట్ఠాయం విహరతి సుభగవనే సాలరాజమూలే"తి యం వుత్తం వాక్యం, తత్థ. **సియాతి** కస్సచి ఏవం పరివితక్కో సియా, వక్ఖమానాకారేన కదాచి చోదేయ్య వాతి అత్థో. **అథ తత్థ విహరతీతి** యది సుభగవనే సాలరాజమూలే విహరతి. **న వత్తబ్బ**న్తి నానాఠానభూతత్తా ఉక్కట్ఠాసుభగవనానం, ఏకం సమయన్తి చ వుత్తత్తాతి అధిప్పాయో. ఇదాని చోదకో తమేవ అత్తనో అధిప్పాయం "**న హి సక్కా**"తిఆదినా వివరతి. ఇతరో సబ్బమేతం అవిపరీతం అత్థం అజానన్తేన వుత్తన్తి దస్సేన్తో "**న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బ**"న్తి ఆహ. తత్థ **ఏత**న్తి "ఉక్కట్ఠాయం విహరతి సుభగవనే సాలరాజమూలే"తి ఏతం వచనం. ఏవన్తి "యది తావ భగవా"తిఆదినా యం తం భవతా చోదితం, తం అత్థతో ఏవం న ఖో పన దట్ఠబ్బం, న ఉభయత్థ అపుబ్బఅచరిమం విహారదస్సనత్థన్తి అత్థో.

ఇదాని అత్తనో యథాధిప్పేతం అవిపరీతం అత్థం, తస్స చ పటికచ్చేవ వుత్తభావం, తేన చ అప్పటివిద్ధత్తం పకాసేన్తో **‘‘నను అవోచుమ్హ...పే.... సాలరాజమూలే’’**తి ఆహ. ఏవమ్పి ‘‘సుభగవనే సాలరాజమూలే విహరతీ’’చ్చేవ వత్తబ్బం, న ‘‘ఉక్కట్ఠాయ’’న్తి చోదనం మనసి కత్వా వుత్తం **‘‘గోచరగామనిదస్సనత్థ’’**న్తిఆది.

అవస్సం చేత్థ గోచరగామకిత్తనం కాతబ్బం. తథా హి తం యథా సుభగవనాదికిత్తనం పబ్బజితానుగ్గహకరణాదిఅనేకప్పయోజనం, ఏవం గహట్ఠానుగ్గహకరణాదివివిధప్పయోజనన్తి దస్సేన్తో **‘‘ఉక్కట్ఠాకిత్తనేనా’’**తిఆదిమాహ. తత్థ పచ్చయగ్గహణేన ఉపసఙ్కమనపయిరుపాసనానం ఓకాసదానేన ధమ్మదేసనాయ సరణేసు సీలేసు చ పతిట్ఠాపనేన యథూపనిస్సయం ఉపరివిసేసాధిగమావహనేన చ **గహట్ఠానగ్గహకరణం,** ఉగ్గహపరిపుచ్ఛానం కమ్మట్ఠానానుయోగస్స చ అనురూపవసనట్ఠానపరిగ్గహేనేత్థ **పబ్బజితానుగ్గహకరణం** వేదితబ్బం. **కరుణాయ ఉపగమనం,** న లాభాదినిమిత్తం, **పఞ్ఞాయ అపగమనం,** న విరోధాదినిమిత్తన్తి ఉపగమనాపగమనానం నిరుపక్కిలేసతం విభావేతి. **ధమ్మికసుఖం** నామ అనవజ్జసుఖం. **దేవానం ఉపకారబహులతా** జనవివిత్తతాయ. పచురజనవివిత్తం హి ఠానం దేవా ఉపసఙ్కమితబ్బం మఞ్ఞన్తి. **తదత్థపరినిప్ఫాదన**న్తి లోకత్థనిప్ఫాదనం, బుద్ధకిచ్చసమ్పాదనన్తి అత్థో. **ఏవమాదినాతి ఆది**-సద్దేన ఉక్కట్ఠాకిత్తనతో రూపకాయస్స అనుగ్గణ్హనం దస్సేతి, సుభగవనాదికిత్తనతో ధమ్మకాయస్స. తథా పురిమేన పరాధీనకిరియాకరణం, దుతియేన అత్తాధీనకిరియాకరణం. పురిమేన వా కరుణాకిచ్చం, ఇతరేన పఞ్ఞాకిచ్చం. పురిమేన చస్స పరమాయ అనుకమ్పాయ సమన్నాగమం, పచ్ఛిమేన పరమాయ ఉపేక్ఖాయ సమన్నాగమం దీపేతి. భగవా హి సబ్బసత్తే పరమాయ అనుకమ్పాయ అనుకమ్పతి, న చ తత్థ సినేహదోసానుపతితో పరముపేక్ఖకభావతో, ఉపేక్ఖకో చ న చ పరహితసుఖకరణే అప్పోస్సుక్కో మహాకారుణికభావతో.

తస్స మహాకారుణికతాయ లోకనాథతా, ఉపేక్ఖకతాయ అత్తనాథతా. తథా హేస బోధిసత్తభూతో మహాకరుణాయ సఞ్చోదితమానసో సకలలోకహితాయ ఉస్సుక్కమాపన్నో మహాభినీహారతో పట్ఠాయ తదత్థనిప్ఫాదనత్థం పుఞ్ఞఞాణసమ్భారే సమ్పాదేన్తో అపరిమితం కాలం అనప్పకం దుక్ఖమనుభోసి, ఉపేక్ఖకతాయ సమ్మా పతితేహి దుక్ఖేహి న వికమ్పి. తథా మహాకారుణికతాయ సంసారాభిముఖతా, ఉపేక్ఖకతాయ తతో నిబ్బిన్దనా. తథా ఉపేక్ఖకతాయ నిబ్బానాభిముఖతా, మహాకారుణికతాయ తదధిగమో. తథా మహాకారుణికతాయ పరేసం అహింసాపనం, ఉపేక్ఖకతాయ సయం పరేహి అభాయనం. మహాకారుణికతాయ పరం రక్ఖతో అత్తనో రక్ఖణం, ఉపేక్ఖకతాయ అత్తానం రక్ఖతో పరేసం రక్ఖణం. తేనస్స అత్తహితాయ పటిపన్నాదీసు చతుత్థపుగ్గలభావో సిద్ధో హోతి. తథా మహాకారుణికతాయ సచ్చాధిట్ఠానస్స చాగాధిట్ఠానస్స చ పారిపూరి, ఉపేక్ఖకతాయ ఉపసమాధిట్ఠానస్స పఞ్ఞాధిట్ఠానస్స చ పారిపూరి. ఏవం పరిసుద్ధాసయపయోగస్స మహాకారుణికతాయ లోకహితత్థమేవ రజ్జసమ్పదాదిభవసమ్పత్తియా ఉపగమనం, ఉపేక్ఖకతాయ తిణాయపి అమఞ్ఞమానస్స తతో అపగమనం. ఇతి సువిసుద్ధఉపగమాపగమస్స మహాకారుణికతాయ లోకహితత్థమేవ దానవసేన సమ్పత్తీనం పరిచ్చజనా, ఉపేక్ఖకతాయ చస్స ఫలస్స అత్తనో అపచ్చాసీసనా. ఏవం సముదాగమనతో పట్ఠాయ అచ్ఛరియబ్భుతగుణసమన్నాగతస్స మహాకారుణికతాయ పరేసం హితసుఖత్థం అతిదుక్కరకారితా, ఉపేక్ఖకతాయ కాయమ్పి అనలంకారితా.

తథా మహాకారుణికతాయ చరిమత్తభావే జిణ్ణాతురమతదస్సనేన సఞ్జాతసంవేగో, ఉపేక్ఖకతాయ ఉళారేసు దేవభోగసదిసేసు భోగేసు నిరపేక్ఖో మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమి. తథా మహాకారుణికతాయ ‘‘కిచ్ఛం వతాయం లోకో

ఆపన్నో"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౨౫; సం॰ ని॰ ౨.౪, ౧౦) కరుణాముఖేనేవ విపస్సనారమ్భో , ఉపేక్ఖకతాయ బుద్ధభూతస్స సత్తె సత్తాహాని వివేకసుఖేనేవ వీతినామనం. మహాకారుణికతాయ ధమ్మగమ్భీరతం పచ్చవేక్ఖిత్వా ధమ్మదేసనాయ అప్పోస్సుక్కతం ఆపజ్జిత్వాపి మహాబ్రహ్మునో అజ్ఝేసనాపదేసేన ఓకాసకరణం, ఉపేక్ఖకతాయ పఞ్చవగ్గియాది వేనేయ్యానం అననురూపసముదాచారేపి అనఞ్ఞథాభావో. మహాకారుణికతాయ కత్థచి పటిఘాతాభావేనస్స సబ్బత్థ అమిత్తసఞ్ఞాయ అభావో, ఉపేక్ఖకతాయ కత్థచిపి అనురోధాభావేన సబ్బత్థ సినేహసన్థవాభావో. మహాకారుణికతాయ గామాదీనం ఆసన్నట్ఠానే వసన్తస్సపి ఉపేక్ఖకతాయ అరఞ్ఞట్ఠానే ఏవ విహరణం. తేన వుత్తం "పురిమేన చస్స పరమాయ అనుకమ్పాయ సమన్నాగమం, పచ్ఛిమేన పరమాయ ఉపేక్ఖాయ సమన్నాగమం దీపేతీ"తి.

తన్తి "తత్రా"తి పదం. **దేసకాలపరిదీపన**న్తి యే దేసకాలా ఇధ విహరణకిరియావిసేసనభావేన వుత్తా, తేసం పరిదీపనన్తి దస్సేన్తో **"యం సమయం...పే.... దీపేతీ"**తి ఆహ. తం-సద్దో హి వుత్తస్స అత్థస్స పటినిద్దేసో, తస్మా ఇధ కాలస్స, దేసస్స వా పటినిద్దేసో భవితుం అరహతి, న అఞ్ఞస్స. అయం తావ తత్ర-సద్దస్స పటినిద్దేసభావే అత్థవిభావనా. యస్మా పన ఈదిసేసు ఠానేసు తత్ర-సద్దో ధమ్మదేసనావిసిట్ఠం దేసం కాలఞ్చ విభావేతి, తస్మా వుత్తం **"భాసితబ్బయుత్తే వా దేసకాలే దీపేతీ"**తి. తేన **తత్రా**తి యత్థ భగవా ధమ్మదేసనత్థం భిక్ఖూ ఆలపి అభాసి, తాదిసే దేసే, కాలే వాతి అత్థో. **న హీ**తిఆదినా తమేవత్థం సమత్థేతి. నను చ యత్థ ఠితో భగవా "అకాలో ఖో తావా"తిఆదినా బాహియస్స ధమ్మదేసనం పటిక్ఖిపి, తత్థేవ అన్తరవీథియం ఠితో తస్స ధమ్మం దేసేతీతి? సచ్చమేతం, అదేసేతబ్బకాలే అదేసనాయ ఇదం ఉదాహరణం. తేనేవాహ **"అకాలో ఖో తావా"**తి. యం పన తత్థ వుత్తం "అన్తరఘరం పవిట్ఠమ్హా"తి (ఉదా॰ ౧౦), తమ్పి తస్స అకాలభావస్సేవ పరియాయేన దస్సనత్థం వుత్తం. తస్స హి తదా అద్ధానపరిస్సమేన రూపకాయే అకమ్మఞ్ఞతా అహోసి, బలవపీతివేగేన నామకాయే, తదుభయస్స వూపసమం ఆగమేన్తో పపఞ్చపరిహారత్థం భగవా "అకాలో ఖో"తి పరియాయేన పటిక్ఖిపి. అదేసేతబ్బదేసే అదేసనాయ పన ఉదాహరణం "అథ ఖో భగవా మగ్గా ఓక్కమ్మ అఞ్ఞతరస్మిం రుక్ఖమూలే నిసీది (సం॰ ని॰ ౨.౧౫౪), విహారతో నిక్ఖమిత్వా విహారపచ్ఛాయాయం పఞ్ఞత్తే ఆసనే నిసీదీ"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౩౬౩) చ ఏవమాదికం ఇధ **ఆది**-సద్దేన సఙ్గహితం.

"అథ ఖో సో, భిక్ఖవే, బాలో ఇధ పుబ్బే రసాదో ఇధ పాపాని కమ్మాని కరిత్వా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౨౫౧) **పదపూరణమత్తే ఖో-సద్దో,** "దుక్ఖం ఖో అగారవో విహరతి అప్పతిస్సో"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౪.౨౧) **అవధారణే,** "కిత్తావతా ను ఖో, ఆవుసో, సత్థు పవివిత్తస్స విహరతో సావకా వివేకం నానుసిక్ఖన్తీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౧) **ఆదికాలత్థే**. వాక్యారమ్భేతి అత్థో. తత్థ పదపూరణేన వచనాలఙ్కారమత్తం కతం హోతి, ఆదికాలత్థేన వాక్యస్స ఉపఞ్ఞాసమత్తం, అవధారత్థేన పన నియమదస్సనం, తస్మా ఆమన్తేసి ఏవాతి ఆమన్తనే నియమో దస్సితో హోతీతి.

"భగవాతి లోకగరుదీపన"న్తి కస్మా వుత్తం, నను పుబ్బేపి భగవా-సద్దస్స అత్థో వుత్తోతి? యదిపి పుబ్బే వుత్తో, తం పనస్స యథావుత్తే ఠానే విహరణకిరియాయ కత్తువిసేసదస్సనత్థం కతం, న ఆమన్తనకిరియాయ, ఇధ పన ఆమన్తనకిరియాయ, తస్మా తదత్థం పున "భగవా"తి పాళియం వుత్తన్తి తస్సత్థం దస్సేతుం **"భగవాతి లోకగరుదీపన"**న్తి ఆహ. **కథాసవనయుత్తపుగ్గలవచన**న్తి వక్ఖమానాయ మూలపరియాయదేసనాయ సవనయోగ్యపుగ్గలవచనం. చతూసుపి

పరిసాసు భిక్ఖూ ఏవ ఏదిసానం దేసనానం విసేసేన భాజనభూతా, ఇతి సాతిసయసాసనసమ్పటిగ్గాహకభావదస్సనత్థం ఇధ భిక్ఖుగహణన్తి దస్సేత్వా ఇదాని సద్దత్థం దస్సేతుం **''అపిచా''**తిఆదిమాహ.

తత్థ **భిక్ఖకోతి భిక్ఖూ**తి భిక్ఖనధమ్మతాయ భిక్ఖూతి అత్థో. **భిక్ఖాచరియం అజ్ఝుపగతో**తి బుద్ధాదీహిపి అజ్ఝుపగతం భిక్ఖాచరియం ఉఞ్ఛాచరియం అజ్ఝుపగతత్తా అనుట్ఠితత్తా **భిక్ఖూ**. యో హి కోచి అప్పం వా మహన్తం వా భోగక్ఖన్ధం పహాయ అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితో, సో కసిగోరక్ఖాదీహి జీవికాకప్పనం హిత్వా లిఙ్గసమ్పటిచ్ఛనేనేవ భిక్ఖాచరియం అజ్ఝుపగతత్తా **భిక్ఖు,** పరపటిబద్ధజీవికత్తా వా విహారమజ్ఝే కాజభత్తం భుఞ్జమానోపి భిక్ఖాచరియం అజ్ఝుపగతోతి **భిక్ఖు,** పిణ్డియాలోపభోజనం నిస్సాయ పబ్బజ్జాయ ఉస్సాహజాతత్తా వా భిక్ఖాచరియం అజ్ఝుపగతోతి **భిక్ఖూ**తి ఏవమ్పేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **ఆదినా నయేనా**తి "భిన్నపటధరోతి భిక్ఖు, భిన్దతి పాపకే అకుసలే ధమ్మేతి భిక్ఖు, భిన్నత్తా పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం భిక్ఖూ"తిఆదినా **విభఙ్గే** (విభ. ౨౧౦) ఆగతనయేన. **ఞాపనే**తి అవబోధనే, పటివేదనేతి అత్థో.

భిక్ఖనసీలతాతిఆదీసు **భిక్ఖనసీలతా** భిక్ఖనేన ఆజీవనసీలతా, న కసివణిజ్జాదీహి ఆజీవనసీలతా. **భిక్ఖనధమ్మతా** "ఉద్దిస్స అరియా తిట్ఠన్తీ"తి (పటి. మ. ౧౨౩; మి. ప. ౪.౫.౯) ఏవం వుత్తభిక్ఖనసభావతా, న సమ్భావనాకోహఞ్ఞసభావతా. **భిక్ఖనే సాధుకారితా** "ఉత్తిట్ఠే నప్పమజ్జేయ్యా"తి (ధ. ప. ౧౬౮) వచనం అనుస్సరిత్వా తత్థ అప్పమజ్జనా. అథ వా **సీలం** నామ పకతిసభావో, ఇధ పన తదధిట్ఠానం. **ధమ్మో**తి వతం. అపరే పన **''సీలం** నామ వతసమాదానం, **ధమ్మో** నామ పవేణీఆగతం చారిత్తం, **సాధుకారితా**తి సక్కచ్చకారితా ఆదరకిరియా"తి వణ్ణేన్తి. **హీనాధికజనసేవిత**న్తి యే భిక్ఖుభావే ఠితాపి జాతిమదాదివసేన ఉద్ధతా ఉన్నళా. యే చ గిహిభావే పరేసు అత్థికభావమ్పి అనుపగతతాయ భిక్ఖాచరియం పరమకాపఞ్ఞతం మఞ్ఞన్తి, తేసం ఉభయేసమ్పి యథాక్కమం "భిక్ఖవో"తి వచనేన హీనజనేహి దలిద్దేహి పరమకాపఞ్ఞతం పత్తేహి పరకులేసు భిక్ఖాచరియాయ జీవికం కప్పేన్తేహి సేవితం వుత్తిం పకాసేన్తో ఉద్ధతభావనిగ్గహం కరోతి, అధికజనేహి ఉళారభోగఖత్తియకులాదితో పబ్బజితేహి బుద్ధాదీహి ఆజీవవిసోధనత్థం సేవితం వుత్తిం పకాసేన్తో దీనభావనిగ్గహం కరోతీతి యోజేతబ్బం. యస్మా "భిక్ఖవో"తి వచనం ఆమన్తనభావతో అభిముఖీకరణం, పకరణతో సామత్థియతో చ సుస్సూసాజననం సక్కచ్చసవనమనసికారనియోజనఞ్చ హోతి. తస్మా తమత్థం దస్సేన్తో **''భిక్ఖవోతి ఇమినా''**తిఆదిమాహ.

తత్థ **సాధుకసవనమనసికారే**తి సాధుకసవనే సాధుకమనసికారే చ. కథం పన పవత్తితా సవనాదయో సాధుకం పవత్తితా హోన్తీతి? "అద్ధా ఇమాయ సమ్మాపటిపత్తియా సకలసాసనసమ్పత్తి హత్థగతా భవిస్సతీ"తి ఆదరగారవయోగేన, కథాదీసు అపరిభవనాదినా చ. వుత్తం హి "పఞ్చహి, భిక్ఖవే, ధమ్మేహి సమన్నాగతో సుణన్తో సద్ధమ్మం భబ్బో నియామం ఓక్కమితుం కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్తం. కతమేహి పఞ్చహి? న కథం పరిభోతి, న కథికం పరిభోతి, న అత్తానం పరిభోతి, అవిక్ఖిత్తచిత్తో ధమ్మం సుణాతి ఏకగ్గచిత్తో, యోనిసో చ మనసి కరోతి. ఇమేహి ఖో, భిక్ఖవే , పఞ్చహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో సుణన్తో సద్ధమ్మం భబ్బో నియామం ఓక్కమితుం కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్త"న్తి (అ. ని. ౫.౧౫౧). తేనేవాహ **''సాధుకసవనమనసికారాయత్తా హి సాసనసమ్పత్తీ''**తి. **సాసనసమ్పత్తి** నామ సీలాదినిప్ఫత్తి.

పఠమం ఉప్పన్నత్తా అధిగమవసేన. **సత్థుచరియానువిధాయకత్తా** సీలాదిగుణానుట్ఠానేన. తిణ్ణం యానానం వసేన అనుధమ్మపటిపత్తిసబ్భావతో **సకలసాసనపటిగ్గాహకత్తా. సన్తికత్తా**తి సమీపభావతో. **సన్తికావచరత్తా**తి సబ్బకాలం సమ్పయుత్తభావతో. **యథానుసిట్ఠ**న్తి అనుసాసనిఅనురూపం, అనుసాసనిం అనవసేసతో పటిగ్గహేత్వాతి అత్థో. **ఏకచ్చే**

భిక్ఖూయేవ సన్ధాయాతి యే సుత్తపరియోసానే "తే భిక్ఖూ భగవతో భాసితం అభినన్దు"న్తి వుత్తా పఞ్చసతా బ్రాహ్మణపబ్బజితా, తే సన్ధాయ.

పుబ్బే సబ్బపరిససాధారణత్తేపి భగవతో ధమ్మదేసనాయ "జేట్ఠసేట్ఠా"తిఆదినా భిక్ఖూనం ఏవ ఆమన్తనే కారణం దస్సేత్వా ఇదాని భిక్ఖూ ఆమన్తేత్వావ ధమ్మదేసనాయ పయోజనం దస్సేతుం **''కిమత్థం పన భగవా''**తి చోదనం సముట్ఠాపేసి. తత్థ **అఞ్ఞం చిన్తేన్తా**తి అఞ్ఞవిహితా. **విక్ఖిత్తచిత్తా**తి అసమాహితచిత్తా. **ధమ్మం పచ్చవేక్ఖన్తా**తి తదా హియ్యో తతో పరదివసేసు వా సుతధమ్మం పతి పతి మనసా అవేక్ఖన్తా. భిక్ఖూ ఆమన్తేత్వా ధమ్మే దేసియమానే ఆదితో పట్ఠాయ దేసనం సల్లక్ఖేతుం సక్కోన్తీతి ఇమమేవత్థం బ్యతిరేకముఖేన దస్సేతుం **''తే అనామన్తేత్వా''**తిఆది వుత్తం.

భిక్ఖవోతీతి చ సన్ధివసేన ఇ-కారలోపో దట్ఠబ్బో "భిక్ఖవో ఇతీ"తి. అయం హి ఇతి-సద్దో హేతు-పరిసమాపనాదిపదత్థవిపరియాయ-పకారావధారణనిదస్సనాదిఅనేకత్థప్పభేదో. తథా హేస "రుప్పతీతి ఖో, భిక్ఖవే, తస్మా 'రూప'న్తి వుచ్చతీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౩.౭౯) హేతుఅత్థే దిస్సతి; "తస్మా తిహ మే, భిక్ఖవే, ధమ్మదాయాదా భవథ, మా ఆమిసదాయాదా, అత్థి మే తుమ్హేసు అనుకమ్పా 'కిన్తి మే సావకా ధమ్మదాయాదా భవేయ్యుం, నో ఆమిసదాయాదా'తి"ఆదీసు పరిసమాపనే; "ఇతి వా, ఇతి ఏవరూపా నచ్చగీతవాదితవిసూకదస్సనా పటివిరతో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౧౩) ఆదిఅత్థే; "మాగణ్డియోతి తస్స బ్రాహ్మణస్స సఙ్ఖా సమఞ్ఞా పఞ్ఞత్తి వోహారో నామం నామకమ్మం నామధేయ్యం నిరుత్తి బ్యఞ్జనమభిలాపో"తిఆదీసు (మహాని॰ ౭౩) పదత్థవిపరియాయే; "ఇతి ఖో, భిక్ఖవే, సప్పటిభయో బాలో, అప్పటిభయో పణ్డితో, సఉపద్దవో బాలో, అనుపద్దవో పణ్డితో, సఉపసగ్గో బాలో, అనుపసగ్గో పణ్డితో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౪) పకారే; "అత్థి ఇదప్పచ్చయా జరామరణన్తి ఇతి పుట్ఠేన సతా, ఆనన్ద, అత్థీతిస్స వచనీయం, కిం పచ్చయా జరామరణన్తి ఇతి చే వదేయ్య, జాతిపచ్చయా జరామరణన్తి ఇచ్చస్స వచనీయ"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౯౬) అవధారణే; "సబ్బమత్థీతి ఖో, కచ్చాన, అయమేకో అన్తో, సబ్బం నత్థీతి ఖో, కచ్చాన, అయం దుతియో అన్తో"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౧౫) నిదస్సనే. ఇధాపి నిదస్సనేవ దట్ఠబ్బో. భిక్ఖవోతి హి ఆమన్తితాకారో, తమేస ఇతి-సద్దో నిదస్సేతి "భిక్ఖవోతి ఆమన్తేసీ"తి. ఇమినా నయేన **''భద్దన్తే''**తిఆదీసుపి యథారహం ఇతి-సద్దస్స అత్థో వేదితబ్బో. పుబ్బే "భగవా ఆమన్తేసీ"తి వుత్తత్తా "భగవతో పచ్చస్సోసు"న్తి ఇధ "భగవతో"తి సామివచనం ఆమన్తనమేవ సమ్బన్ధీఅన్తరం అపేక్ఖతీతి ఇమినా అధిప్పాయేన **''భగవతో ఆమన్తనం పటిఅస్సోసు''**న్తి వుత్తం. "భగవతో"తి పన ఇదం పటిస్సవసమ్బన్ధనేన సమ్పదానవచనం యథా "దేవదత్తస్స పటిస్సుణోతీ"తి.

యం నిదానం భాసితన్తి సమ్బన్ధో. ఏత్థాహ – కిమత్థం పన ధమ్మవినయసఙ్గహే కరియమానే నిదానవచనం, నను భగవతా భాసితవచనస్సేవ సఙ్గహో కాతబ్బోతి? వుచ్చతే – దేసనాయ ఠితిఅసమ్మోససద్ధేయ్యభావసమ్పాదనత్థం. కాలదేసదేసకనిమిత్తపరిసాపదేసేహి ఉపనిబన్ధిత్వా ఠపితా హి దేసనా చిరట్ఠితికా హోతి అసమ్మోసధమ్మా సద్ధేయ్యా చ, దేసకాలకత్తుసోతునిమిత్తేహి ఉపనిబద్ధో వియ వోహారవినిచ్ఛయో. తేనేవ చ ఆయస్మతా మహాకస్సపేన "మూలపరియాయసుత్తం ఆవుసో, ఆనన్ద, కత్థ భాసిత"న్తిఆదినా దేసాదిపుచ్ఛాసు కతాసు తాసం విస్సజ్జనం కరోన్తేన ధమ్మభణ్డాగారికేన "ఏవం మే సుత"న్తిఆదినా ఇమస్స సుత్తస్స నిదానం భాసితం. అపిచ సత్థుసమ్పత్తిపకాసనత్థం నిదానవచనం. తథాగతస్స హి భగవతో పుబ్బరచనానుమానాగమతక్కాభావతో సమ్మాసమ్బుద్ధభావసిద్ధి . న హి సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పుబ్బరచనాదీహి అత్థో అత్థి సబ్బత్థ అప్పటిహతఞాణచారతాయ ఏకప్పమాణత్తా చ ఞేయ్యధమ్మేసు.

తథా ఆచరియముట్ఠిధమ్మమచ్ఛరియసాసనసావకానురోధాభావతో ఖీణాసవభావసిద్ధి. న హి సబ్బసో ఖీణాసవస్స తే సమ్భవన్తీతి సువిసుద్ధస్స పరానుగ్గహప్పవత్తి. ఏవం దేసకసంకిలేసభూతానం దిట్ఠిసీలసమ్పదాదూసకానం అవిజ్జాతణ్హానం అచ్చన్తాభావసంసూచకేహి ఞాణసమ్పదాపహానసమ్పదాభిబ్యఞ్జకేహి చ సమ్బుద్ధవిసుద్ధభావేహి పురిమవేసారజ్జద్వయసిద్ధి, తతో ఏవ చ అన్తరాయికనియ్యానికధమ్మేసు సమ్మోహాభావసిద్ధితో పచ్ఛిమవేసారజ్జద్వయసిద్ధీతి భగవతో చతువేసారజ్జసమన్నాగమో అత్తహితపరహితపటిపత్తి చ నిదానవచనేన పకాసితా హోతి తత్థ తత్థ సమ్పత్తపరియాయ అజ్ఝాసయానురూపం ఠానుప్పత్తికపటిభానేన ధమ్మదేసనాదీపనతో, ఇధ పన పథవీఆదీసు వత్థూసు పుథుజ్జనానం పటిపత్తివిభాగవవత్థాపకదేసనాదీపనతోతి యోజేతబ్బం. తేన వుత్తం "సత్థుసమ్పత్తిపకాసనత్థం నిదానవచన"న్తి.

తథా సాసనసమ్పత్తిపకాసనత్థం నిదానవచనం. ఞాణకరుణాపరిగ్గహితసబ్బకిరియస్స హి భగవతో నత్థి నిరత్థికా పటిపత్తి, అత్తహితత్థా వా. తస్మా పరేసం ఏవ అత్థాయ పవత్తసబ్బకిరియస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సకలమ్పి కాయవచీమనోకమ్మం యథాపవత్తం వుచ్చమానం దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థేహి యథారహం సత్తానం అనుసాసనట్ఠేన సాసనం, న కబ్యరచనా, తయిదం సత్థుచరితం కాలదేసదేసకపరిసాపదేసేహి సద్ధిం తత్థ తత్థ నిదానవచనేహి యథారహం పకాసీయతి, ఇధ పన "పథవియాదీసు వత్థూసూ"తి సబ్బం పురిమసదిసమేవ. తేన వుత్తం "సాసనసమ్పత్తిపకాసనత్థం నిదానవచన"న్తి. అపిచ సత్థునో పమాణభావప్పకాసనేన సాసనస్స పమాణభావదస్సనత్థం నిదానవచనం, తఞ్చ దేసకప్పమాణభావదస్సనం హేట్ఠా వుత్తనయానుసారేన "భగవా"తి చ ఇమినా పదేన విభావితన్తి వేదితబ్బం. "భగవా"తి ఇమినా తథాగతస్స రాగదోసమోహాదిసబ్బకిలేసమలదుచ్చరితాదిదోసప్పహానదీపనేన వచనేన అనఞ్ఞసాధారణసుపరిసుద్ధఞాణకరుణాదిగుణవిసేసయోగపరిదీపనేన తతో ఏవ సబ్బసత్తుత్తమభావదీపనేన అయమత్థో సబ్బథా పకాసితో హోతీతి ఇదమేత్థ నిదానవచనప్పయోజనస్స ముఖమత్తదస్సనం.

అబ్భన్తరనిదానవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సుత్తనిక్ఖేపవణ్ణనా

నిక్ఖిత్తస్సాతి దేసితస్స. దేసనాపి హి దేసేతబ్బస్స సీలాదిఅత్థస్స వినేయ్యసన్తానేసు నిక్ఖిపనతో "నిక్ఖేపో"తి వుచ్చతి. **సుత్తనిక్ఖేపం విచారేత్వా వుచ్చమానా పాకటా హోతీ**తి సామఞ్ఞతో భగవతో దేసనాసముట్ఠానస్స విభాగం దస్సేత్వా "ఏత్థాయం దేసనా ఏవంసముట్ఠానా"తి దేసనాయ సముట్ఠానే దస్సితే సుత్తస్స సమ్మదేవ నిదానపరిజాననేన వణ్ణనాయ సువిఞ్ఞేయ్యత్తా వుత్తం. ఏవఞ్హి "అస్సుతవా భిక్ఖవే పుథుజ్జనో"తిఆదినా, "యోపి సో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు అరహం ఖీణాసవో"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౮), "తథాగతోపి ఖో, భిక్ఖవే, అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౧౨) చ పవత్తదేసనా అనుసన్ధిదస్సనసుఖతాయ సువిఞ్ఞేయ్యా హోతి. తత్థ యథా అనేకసతఅనేకసహస్సభేదానిపి సుత్తన్తాని సంకిలేసభాగియాదిపధాననయవసేన సోళసవిధతం నాతివత్తన్తి, ఏవం అత్తజ్ఝాసయాదిసుత్తనిక్ఖేపవసేన చతుబ్బిధభావన్తి ఆహ "**చత్తారో హి సుత్తనిక్ఖేపా**"తి.

ఏత్థ చ యథా అత్తజ్ఝాసయస్స అట్ఠుప్పత్తియా చ పరజ్ఝాసయపుచ్ఛాహి సద్ధిం సంసగ్గభేదో సమ్భవతి "అత్తజ్ఝాసయో చ పరజ్ఝాసయో చ, అత్తజ్ఝాసయో చ పుచ్ఛావసికో చ, అట్ఠుప్పత్తికో చ పరజ్ఝాసయో చ, అట్ఠుప్పత్తికో చ పుచ్ఛావసికో చా"తి

అజ్ఝాసయపుచ్ఛానుసన్ధిసబ్భావతో, ఏవం యదిపి అట్ఠుప్పత్తియా అత్తజ్ఝాసయేనపి సంసగ్గభేదో సమ్భవతి, అత్తజ్ఝాసయాదీహి పన పురతో ఠితేహి అట్ఠుప్పత్తియా సంసగ్గో నత్థీతి నయిధ నిరవసేసో విత్థారనయో సమ్భవతీతి "చత్తారో సుత్తనిక్ఖేపా"తి వుత్తం, తదన్తోగధత్తా వా సమ్భవన్తానం సేసనిక్ఖేపానం మూలనిక్ఖేపవసేన చత్తారోవ దస్సితా. తథాదస్సనఞ్చేత్థ అయం సంసగ్గభేదో గహేతబ్బోతి.

తత్రాయం వచనత్థో – నిక్ఖిపీయతీతి నిక్ఖేపో, సుత్తం ఏవ నిక్ఖేపో **సుత్తనిక్ఖేపో**. అథ వా నిక్ఖిపనం నిక్ఖేపో, సుత్తస్స నిక్ఖేపో **సుత్తనిక్ఖేపో**, సుత్తదేసనాతి అత్థో. అత్తనో అజ్ఝాసయో అత్తజ్ఝాసయో, సో అస్స అత్థి కారణభూతోతి **అత్తజ్ఝాసయో**. అత్తనో అజ్ఝాసయో ఏతస్సాతి వా **అత్తజ్ఝాసయో**. **పరజ్ఝాసయే**పి ఏసేవ నయో. పుచ్ఛాయ వసో పుచ్ఛావసో, సో ఏతస్స అత్థీతి **పుచ్ఛావసికో**. సుత్తదేసనావత్థుభూతస్స అత్థస్స ఉప్పత్తి అత్థుప్పత్తి, అత్థుప్పత్తియేవ అట్ఠుప్పత్తి త్థ-కారస్స ట్ఠ-కారం కత్వా. సా ఏతస్స అత్థీతి **అట్ఠుప్పత్తికో**. అథ వా నిక్ఖిపీయతి సుత్తం ఏతేనాతి **సుత్తనిక్ఖేపో**, అత్తజ్ఝాసయాది ఏవ. ఏతస్మిం పన అత్తవికప్పే అత్తనో అజ్ఝాసయో **అత్తజ్ఝాసయో**. పరేసం అజ్ఝాసయో **పరజ్ఝాసయో**. పుచ్ఛీయతీతి పుచ్ఛా, పుచ్ఛితబ్బో అత్థో. పుచ్ఛనవసేన పవత్తం ధమ్మపటిగ్గాహకానం వచనం పుచ్ఛావసికం, తదేవ నిక్ఖేప-సద్దాపేక్ఖాయ పుల్లిఙ్గవసేన "**పుచ్ఛావసికో**"తి వుత్తం. తథా అట్ఠుప్పత్తి ఏవ **అట్ఠుప్పత్తికో**తి ఏవమ్పేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

అపిచేత్థ పరేసం ఇన్ద్రియపరిపాకాదికారణనిరపేక్ఖత్తా అత్తజ్ఝాసయస్స విసుం సుత్తనిక్ఖేపభావో యుత్తో కేవలం అత్తనో అజ్ఝాసయేనేవ ధమ్మతన్తిఠపనత్థం పవత్తితదేసనత్తా. పరజ్ఝాసయపుచ్ఛావసికానం పన పరేసం అజ్ఝాసయపుచ్ఛానం దేసనాపవత్తిహేతుభూతానం ఉప్పత్తియం పవత్తితానం కథమట్ఠుప్పత్తియం అనవరోధో, పుచ్ఛావసికఅట్ఠుప్పత్తికానం వా పరజ్ఝాసయానురోధేన పవత్తికానం కథం పరజ్ఝాసయే అనవరోధోతి? న చోదేతబ్బమేతం. పరేసఞ్హి అభినీహారపరిపుచ్ఛాదివినిముత్తస్సేవ సుత్తదేసనాకారణుప్పాదస్స అట్ఠుప్పత్తిభావేన గహితత్తా పరజ్ఝాసయపుచ్ఛావసికానం విసుం గహణం. తథా హి **బ్రహ్మజాల** (దీ॰ ని॰ ౧.౧) **ధమ్మదాయాదసుత్తా**దీనం (మ॰ ని॰ ౧.౨౯) వణ్ణావణ్ణఆమిసుప్పాదాదిదేసనానిమిత్తం "అట్ఠుప్పత్తీ"తి వుచ్చతి. పరేసం పుచ్ఛం వినా అజ్ఝాసయం ఏవ నిమిత్తం కత్వా దేసితో పరజ్ఝాసయో, పుచ్ఛావసేన దేసితో పుచ్ఛావసికోతి పాకటోయమత్థోతి.

అత్తనో అజ్ఝాసయేనేవ కథేసి ధమ్మతన్తిఠపనత్థన్తి దట్ఠబ్బం. **సమ్మప్పధానసుత్తన్తహారకో**తి అనుపుబ్బేన నిక్ఖిత్తానం సంయుత్తకే సమ్మప్పధానపటిసంయుత్తానం సుత్తానం ఆవళి. తథా **ఇద్ధిపాదహారకా**దయో.

విముత్తిపరిపాచనీయా ధమ్మా సద్ధిన్ద్రియాదయో. **అజ్ఝాసయన్తి** అధిముత్తిం. **ఖన్తిన్తి** దిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తిం. **మనన్తి** చిత్తం. **అభినిహారన్తి** పణిధానం. **బుజ్ఝనభావన్తి** బుజ్ఝనసభావం, పటివిజ్ఝనాకారం వా.

ఉప్పన్నే మానే నిక్ఖిత్తన్తి సమ్బన్ధో. ఇత్థిలిఙ్గాదీని **తీణి లిఙ్గాని**. నామాదీని **చత్తారి పదాని**. పఠమాదయో **సత్త విభత్తియో**. **ముఞ్చిత్వా న కిఞ్చి కథేతి** సభావనిరుత్తియా తథేవ పవత్తనతో. గణ్ఠిభూతం పదం. యథా హి రుక్ఖస్స గణ్ఠిట్ఠానం దుబ్బినిబ్బేధం దుత్తచ్ఛితఞ్చ హోతి, ఏవమేవం యం పదం అత్థతో వివరితుం న సక్కా, తం "గణ్ఠిపద"న్తి వుచ్చతి. **అనుపహచ్చా**తి అనుద్ధరిత్వా.

యేన యేన సమ్బన్ధం గచ్ఛతి, తస్స తస్స అనవసేసతం దీపేతీతి ఇమినా ఇమస్స సబ్బ-సద్దస్స సప్పదేసతం దస్సేతి. సబ్బ-సద్దో హి సబ్బసబ్బం పదేససబ్బం ఆయతనసబ్బం సక్కాయసబ్బన్తి చతూసు విసయేసు దిట్ఠప్పయోగో. తథా హేస "సబ్బే ధమ్మా సబ్బాకారేన బుద్ధస్స భగవతో ఞాణముఖే ఆపాథమాగచ్ఛన్తీ"తిఆదీసు (మహాని॰ ౧౫౬; చూళని॰ ౮౫; పటి॰ మ॰ ౩.౬) సబ్బసబ్బస్మిం ఆగతో. "సబ్బేసం వో, సారిపుత్త, సుభాసితం పరియాయేనా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౪౫) పదేససబ్బస్మిం. "సబ్బం వో, భిక్ఖవే, దేసేస్సామి...పే॰... చక్ఖుఞ్చేవ రూపా చ...పే॰... మనో చేవ ధమ్మా చా"తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౩) ఏత్థ ఆయతనసబ్బస్మిం. "సబ్బం సబ్బతో సఞ్జానాతీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౫) సక్కాయసబ్బస్మిం. తత్థ సబ్బసబ్బస్మిం ఆగతో నిప్పదేసో, ఇతరేసు తీసుపి ఆగతో సప్పదేసో, ఇధ పన సక్కాయసబ్బస్మిం వేదితబ్బో. తథా హి వక్ఖతి "సక్కాయపరియాపన్నా పన తేభూమకధమ్మావ అనవసేసతో వేదితబ్బా"తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧ సుత్తనిక్ఖేపవణ్ణనా).

సచ్చేసూతి అరియసచ్చేసు. **ఏతే చతురో ధమ్మా**తి ఇదాని వుచ్చమానే సచ్చాదికే చత్తారో ధమ్మే సన్ధాయ వదతి. తత్థ **సచ్చ**న్తి వచీసచ్చం. **ధితీ**తి వీరియం, "ధితీ"తి వా పాఠో, సో ఏవత్థో. **చాగో**తి అలోభో. **దిట్ఠం సో అతివత్తతీ**తి యస్మిం ఏతే సచ్చాదయో ధమ్మా ఉపలబ్భన్తి, సో దిట్ఠం అత్తనో అమిత్తం అతిక్కమతి, న తస్స హత్థతం గచ్ఛతి, అథ ఖో నం అభిభవతి ఏవాతి అత్థో. **సభావే వత్తతి** అసభావధమ్మస్స కారణాసమ్భవతో. న హి నిస్సభావా ధమ్మా కేనచి నిబ్బత్తీయన్తి. **అత్తనో లక్ఖణం ధారేన్తీ**తి యదిపి లక్ఖణవినిముత్తా ధమ్మా నామ నత్థి, తథాపి యథా దిట్ఠితణ్హాపరికప్పితాకారమత్తా అత్తసుభసుఖసస్సతాదయో, పకతియాదయో, దబ్బాదయో, జీవాదయో, కాయాదయో లోకవోహారమత్తసిద్ధా గగణకుసుమాదయోవ సచ్చికట్ఠపరమత్థతో న ఉపలబ్భన్తి, న ఏవమేతే, ఏతే పన సచ్చికట్ఠపరమత్థభూతా ఉపలబ్భన్తి, తతో ఏవ సత్తాదివిసేసవిరహతో ధమ్మమత్తా సభావవన్తోతి దస్సనత్థం "అత్తనో లక్ఖణం ధారేన్తీ"తి వుత్తం . భవతి హి భేదాభావేపి సుఖావబోధనత్థం ఉపచారమత్తసిద్ధేన భేదేన నిద్దేసో యథా "సిలాపుత్తకస్స సరీర"న్తి. ధారీయన్తి వా యథాసభావతో అవధారీయన్తి ఞాయన్తీతి **ధమ్మా,** కక్ఖళఫుసనాదయో.

అసాధారణహేతుమ్హీతి అసాధారణకారణే, సక్కాయధమ్మేసు తస్స తస్స ఆవేణికపచ్చయేతి అత్థో. కిం పన తన్తి? తణ్హామానదిట్ఠియో, అవిజ్జాదయోపి వా. యథేవ హి పథవీఆదీసు మఞ్ఞనావత్థూసు ఉప్పజ్జమానా తణ్హాదయో మఞ్ఞనా తేసం పవత్తియా మూలకారణం, ఏవం అవిజ్జాదయోపి. తథా హి "అస్సుతవా పుథుజ్జనో"తిఆదినా "అపరిఞ్ఞాతం తస్సాతి వదామీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨) "నన్దీ దుక్ఖస్స మూల"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౩) చ అన్వయతో, "ఖయా రాగస్స...పే॰... వీతమోహత్తా"తి బ్యతిరేకతో చ తేసం మూలకారణభావో విభావితో.

పరియాయేతి దేసేతబ్బమత్థం అవగమేతి బోధయతీతి **పరియాయో,** దేసనా. పరియాయతి అత్తనో ఫలం పరిగ్గహేత్వా వత్తతి తస్స వా కారణభావం గచ్ఛతీతి **పరియాయో,** కారణం. పరియాయతి అపరాపరం పరివత్తతీతి **పరియాయో,** వారో. ఏవం పరియాయసద్దస్స దేసనాకారణవారేసు పవత్తి వేదితబ్బా. యథారుతవసేన అగ్గహేత్వా నిద్ధారేత్వా గహేతబ్బత్థం **నేయ్యత్థం. తేభూమకా ధమ్మావ అనవసేసతో వేదితబ్బా** మఞ్ఞనావత్థుభూతానం సబ్బేసం పథవీఆదిధమ్మానం అధిప్పేతత్తా.

కారణదేసనన్తి కారణఞాపనం దేసనం. **తం అత్థ**న్తి తం సబ్బధమ్మానం మూలకారణసఙ్ఖాతం, కారణదేసనాసఙ్ఖాతం వా అత్థం. తేనేవాహ **"తం కారణం తం దేసన"న్తి. ఏకత్థమేత**న్తి ఏతం పదద్వయం ఏకత్థం. సాధు-సద్దో ఏవ హి క-కారేన వడ్ఢేత్వా "సాధుక"న్తి వుత్తో. తేనేవ హి సాధుసద్దస్స అత్థం వదన్తేన అత్థుద్ధారవసేన సాధుకసద్దో ఉదాహటో. **ధమ్మరుచీ**తి

పుఞ్ఞకామో. **పఞ్ఞాణవాతి** పఞ్ఞవా. **అద్దుబ్భోతి** అదూసకో, అనుపఘాతకోతి అత్థో. **ఇధాపీతి** ఇమస్మిం మూలపరియాయసుత్తేపి. **అయన్తి** సాధుకసద్దో. **ఏత్థేవ దళ్హీకమ్మే**తి సక్కచ్చకిరియాయం. **ఆణత్తియన్తి** ఆణాపనే. "సుణాథ సాధుకం మనసి కరోథా"తి హి వుత్తే సాధుకసద్దేన సవనమనసికారానం సక్కచ్చకిరియా వియ తదాణాపనమ్పి వుత్తం హోతి. ఆయాచనత్థతా వియ చస్స ఆణాపనత్థతా వేదితబ్బా.

ఇదానేత్థ ఏవం యోజనా వేదితబ్బాతి సమ్బన్ధో. **సోతిన్ద్రియవిక్ఖేపవారణం** సవనే నియోజనవసేన కిరియన్తరపటిసేధనభావతో, సోతం ఓదహథాతి అత్థో. **మనిన్ద్రియవిక్ఖేపనివారణం** అఞ్ఞచిన్తాపటిసేధనతో. **పురిమన్తి** "సుణాథా"తి పదం. **ఏత్థాతి** సుణాథ, మనసి కరోథా"తి పదద్వయే, ఏతస్మిం వా అధికారే. **బ్యఞ్జనవిపల్లాసగ్గాహవారణం** సోతద్వారే విక్ఖేపపటిబాహకత్తా. న హి యాథావతో సుణన్తస్స సద్దతో విపల్లాసగ్గాహో హోతి. **అత్థవిపల్లాసగ్గాహవారణం** మనిన్ద్రియవిక్ఖేపపటిబాహకత్తా. న హి సక్కచ్చం ధమ్మం ఉపధారేన్తస్స అత్థతో విపల్లాసగ్గాహో హోతి. **ధమ్మస్సవనే నియోజేతి** సుణాథాతి విదహనతో. **ధారణూపపరిక్ఖాసూతి** ఉపపరిక్ఖగ్గహణేన తులనతీరణాదికే దిట్ఠియా చ సుప్పటివేధం సఙ్గణ్హాతి.

సబ్యఞ్జనోతి ఏత్థ యథాధిప్పేతమత్థం బ్యఞ్జయతీతి బ్యఞ్జనం, సభావనిరుత్తి. సహ బ్యఞ్జనేనాతి సబ్యఞ్జనో, బ్యఞ్జనసమ్పన్నోతి అత్థో. అరణీయతో ఉపగన్తబ్బతో అనుట్ఠాతబ్బతో అత్థో, చతుపారిసుద్ధిసీలాదికో. సహ అత్థేనాతి **సాత్థో,** అత్థసమ్పన్నోతి అత్థో. **ధమ్మగమ్భీరో**తిఆదీసు **ధమ్మో** నామ తన్తి. **దేసనా** నామ తస్సా మనసా వవత్థాపితాయ తన్తియా దేసనా. **అత్థో** నామ తన్తియా అత్థో. **పటివేధో** నామ తన్తియా తన్తిఅత్థస్స చ యథాభూతావబోధో. యస్మా చేతే ధమ్మదేసనాఅత్థపటివేధా ససాదీహి వియ మహాసముద్దో మన్దబుద్ధీహి దుక్ఖోగాళ్హా అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠా చ, తస్మా గమ్భీరా. తేన వుత్తం ''**యస్మా అయం ధమ్మో...పే.... సాధుకం మనసి కరోథా**''తి. ఏత్థ చ పటివేధస్స దుక్కరభావతో ధమ్మత్థానం దేసనాఞాణస్స దుక్కరభావతో దేసనాయ దుక్ఖోగాహతా, పటివేధస్స పన ఉప్పాదేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా తబ్బిసయఞాణుప్పత్తియా చ దుక్కరభావతో దుక్ఖోగాహతా వేదితబ్బా.

దేసనం నామ ఉద్దిసనం. తస్స నిద్దిసనం భాసనన్తి ఇధాధిప్పేతన్తి ఆహ ''**విత్థారతోపి నం భాసిస్సామీతి వుత్తం హోతీ**''తి. పరిబ్యత్తం కథనం వా భాసనం. **సాళికాయివ నిగ్ఘోసోతి** సాళికాయ ఆలాపో వియ మధురో కణ్ణసుఖో పేమనీయో. **పటిభానన్తి** సద్దో. **ఉదీరయీతి** ఉచ్చారీయతి, వుచ్చతి వా.

ఏవం వుత్తే ఉస్సాహజాతాతి ఏవం "సుణాథ సాధుకం మనసి కరోథ భాసిస్సామీ"తి వుత్తే న కిర సత్థా సఙ్ఖేపేనేవ దేసేస్సతి, విత్థారేనపి భాసిస్సతీతి సఞ్జాతుస్సాహా హట్ఠతుట్ఠా హుత్వా. **ఇధాతి** ఇమినా వుచ్చమానఅధికరణం తస్స పుగ్గలస్స ఉప్పత్తిట్ఠానభూతం అధిప్పేతన్తి ఆహ ''**దేసాపదేసే నిపాతో**''తి. **లోకన్తి** ఓకాసలోకం. **ఇధ తథాగతో లోకేతి** హి జాతిఖేత్తం, తత్థాపి అయం చక్కవాళో అధిప్పేతో. **సమణోతి** సోతాపన్నో. **దుతియో సమణోతి** సకదాగామీ. వుత్తఞ్హేతం "కతమో చ, భిక్ఖవే, సమణో? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు తిణ్ణం సంయోజనానం పరిక్ఖయా సోతాపన్నో హోతీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౨౪౧) "కతమో చ, భిక్ఖవే, దుతియో సమణో? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు తిణ్ణం సంయోజనానం పరిక్ఖయా రాగదోసమోహానం తనుత్తా సకదాగామీ హోతీ"తి చ (అ॰ ని॰ ౪.౨౪౧). **ఇధేవ తిట్ఠమానస్సాతి** ఇమిస్సా ఏవ ఇన్దసాలగుహాయం తిట్ఠమానస్స.

౨. అస్సుతవాతి ఏత్థ (అ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౨౧) **సుతన్తి** సోతద్వారానుసారేన ఉపధారితం, ఉపధారణం వా, సుతం అస్సత్థీతి సుతవా. వా-సద్దస్స హి అత్థో అత్థితామత్తాదివసేన అనేకవిధో. తథా హి "అన్తవా అయం లోకో పరివటుమో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౫౪; పటి॰ మ॰ ౧.౧౪౦) అత్థితామత్తం అత్థో. "ధనవా భోగవా, లాభీ అన్నస్సా"తి చ ఆదీసు బహుభావో. "రోగవా హోతి రోగాభిభూతో"తిఆదీసు కాయాబాధో. "కుట్ఠీ కుట్ఠచీవరేనా"తిఆదీసు నిన్దా, "ఇస్సుకీ మచ్ఛరీ సఠో మాయావినో కేటుభినో"తిఆదీసు అభిణ్హయోగో. "దణ్డీ ఛత్తీ అలమ్బరీ"తిఆదీసు (విసుద్ధి॰ ౧.౧౪౨) సంసగ్గో. "పణ్డితో వాపి తేన సో"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౬౩) ఉపమానం, సదిసభావోతి అత్థో. "తం వాపి ధీరా మునిం వేదయన్తీ"తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౨౧౩) సముచ్చయో. "కే వా ఇమే కస్స వా"తిఆదీసు (పారా॰ ౨౯౬) సంసయో. "అయం వా ఇమేసం సమణబ్రాహ్మణానం సబ్బబాలో సబ్బమూళ్హో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౧౮౧) విభావనో. "న వాయం కుమారో మత్తమఞ్ఞాసీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౧౫౪) పదపూరణం. "యే హి కేచి, భిక్ఖవే, సమణా వా బ్రాహ్మణా వా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧౭౦) వికప్పో. "సక్యపుత్తస్స సిరీమతో (దీ॰ ని॰ ౩.౨౭౭), సీలవతో సీలసమ్పత్తియా కల్యాణో కిత్తిసద్దో అబ్భుగ్గచ్ఛతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౫౦; ౩.౩౧౬; అ॰ ని॰ ౫.౨౧౩; మహావ॰ ౨౮౫) చ ఆదీసు పసంసా. "పఞ్ఞవా హోతి ఉదయత్థగామినియా పఞ్ఞాయ సమన్నాగతో అరియాయ నిబ్బేధికాయ సమ్మా దుక్ఖక్ఖయగామినియా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౩౧౭, ౩౫౫) అతిసయో. ఇధాపి అతిసయో, పసంసా వా అత్థో, తస్మా యస్స పసంసితం, అతిసయేన వా సుతం అత్థి, సో సుతవాతి సంకిలేసవిద్ధంసనసమత్థం పరియత్తిధమ్మస్సవనం, తం సుత్వా తథత్తాయ పటిపత్తి చ "సుతవా"తి ఇమినా సద్దేన పకాసితా. అథ వా సోతబ్బయుత్తం సుత్వా కత్తబ్బనిప్ఫత్తివసేన సుణీతి సుతవా, తప్పటిక్ఖేపేన న సుతవాతి అస్సుతవా.

అయఞ్హి అ-కారో "అహేతుకా ధమ్మా (ధ॰ స॰ ౨.దుకమాతికా), అభిక్ఖుకో ఆవాసో"తిఆదీసు (పాచి॰ ౧౦౪౬, ౧౦౪౭) తంసహాయోగనివత్తియం ఇచ్ఛితో. "అపచ్చయా ధమ్మా"తి (ధ॰ స॰ ౭.దుకమాతికా) తంసమ్బన్ధీభావనివత్తియం. పచ్చయుప్పన్నఞ్హి పచ్చయసమ్బన్ధీతి అప్పచ్చయుప్పన్నత్తా అతంసమ్బన్ధితా ఏత్థ జోతితా. "అనిదస్సనా ధమ్మా"తి (ధ॰ స॰ ౯.దుకమాతికా) తంసభావనివత్తియం. నిదస్సనఞ్హి దట్ఠబ్బతా. అథ వా పస్సతీతి నిదస్సనం, చక్ఖువిఞ్ఞాణం, తగ్గహేతబ్బభావనివత్తియం యథా "అనాసవా ధమ్మా"తి (ధ॰ స॰ ౧౫.దుకమాతికా), "అప్పటిఘా ధమ్మా (ధ॰ స॰ ౧౦.దుకమాతికా), అనారమ్మణా ధమ్మా"తి (ధ॰ స॰ ౫౫.దుకమాతికా) తంకిచ్చనివత్తియం, "అరూపినో ధమ్మా (ధ॰ స॰ ౧౧.దుకమాతికా) అచేతసికా ధమ్మా"తి (ధ॰ స॰ ౫౭.దుకమాతికా) తబ్భావనివత్తియం. తదఞ్ఞథా హి ఏత్థ పకాసితా. "అమనుస్సో"తి తబ్భావమత్తనివత్తియం. మనుస్సమత్తం నత్థి, అఞ్ఞం సమానన్తి. సదిసతా హి ఏత్థ సూచితా. "అస్సమణో సమణపటిఞ్ఞో, అనరియో"తి (అ॰ ని॰ ౩.౧౩) చ తంసమ్భావనీయగుణనివత్తియం. గరహా హి ఇధ ఞాయతి. "కచ్చి భోతో అనామయం, అనుదరా కఞ్ఞా"తి (జా॰ ౨.౨౦.౧౨౯) తదనప్పభావనివత్తియం, "అనుప్పన్నా ధమ్మా"తి (ధ॰ స॰ ౧౭.తికమాతికా) తంసదిసభావనివత్తియం. అతీతానఞ్హి ఉప్పన్నపుబ్బత్తా ఉప్పాదిధమ్మానఞ్చ పచ్చయేకదేసనిప్ఫత్తియా ఆరద్ధుప్పాదిభావతో కాలవిముత్తస్స చ విజ్జమానత్తా ఉప్పన్నానుకూలతా పగేవ పచ్చుప్పన్నానన్తి తబ్బిదూరతావ ఏత్థ విఞ్ఞాయతి "అసేక్ఖా ధమ్మా"తి (ధ॰ స॰ ౧౧.తికమాతికా) తదపరియోసాననివత్తియం. తన్నిట్ఠానఞ్హి ఏత్థ పకాసితన్తి. ఏవమనేకేసం అత్థానం జోతకో. ఇధ పన "అరూపినో ధమ్మా అచేతసికా ధమ్మా"తిఆదీసు వియ తబ్భావనివత్తియం

దట్ఠబ్బో, అఞ్ఞత్థేతి అత్థో. ఏతేనస్స సుతాదిఞాణవిరహతం దస్సేతి. తేన వుత్తం ''**ఆగమాధిగమాభావా ఞేయ్యో అస్సుతవా ఇతీ**''తి.

ఇదాని తస్స అత్థం వివరన్తో యస్మా ఖన్ధధాత్వాదికోసల్లేనపి మఞ్ఞనాపటిసేధనసమత్థం బాహుసచ్చం హోతి. యథాహ "కిత్తావతా ను ఖో, భన్తే, బహుస్సుతో హోతి? యతో ఖో భిక్ఖు ఖన్ధకుసలో హోతి ధాతు, ఆయతన, పటిచ్చసముప్పాదకుసలో హోతి, ఏత్తావతా ఖో భిక్ఖు బహుస్సుతో హోతీ"తి, తస్మా ''**యస్స హి ఖన్ధధాతుఆయతనసచ్చపచ్చయాకారసతిపట్ఠానాదీసూ**తిఆది వుత్తం. తత్థ వాచుగ్గతకరణం **ఉగ్గహో**. అత్థపరిపుచ్ఛనం **పరిపుచ్ఛా**. కుసలేహి సహ చోదనాపరిహరణవసేన వినిచ్ఛయకరణం **వినిచ్ఛయో**. మగ్గఫలనిబ్బానాని **అధిగమో**.

బహూనం (ధ. స. మూలటీ. ౧౦౦౭) నానప్పకారానం కిలేససక్కాయదిట్ఠీనం అవిహతత్తా తా జనేన్తి, తాహి వా జనితాతి పుథుజ్జనా. అవిఘాతమేవ వా జన-సద్దో వదతి. **పుథు సత్థారానం ముఖముల్లోకికా**తి ఏత్థ పుథు జనా సత్థుపటిఞ్ఞా ఏతేసన్తి **పుథుజ్జనా**తి వచనత్థో. **పుథు సబ్బగతీహి అవుట్ఠితా**తి ఏత్థ జనేతబ్బా, జాయన్తి వా ఏత్థ సత్తాతి జనా, నానాగతియో, తా పుథూ ఏతేసన్తి **పుథుజ్జనా**. ఇతో పరే జాయన్తి ఏతేహీతి జనా, అభిసఙ్ఖారాదయో, తే ఏతేసం పుథూ విజ్జన్తీతి **పుథుజ్జనా**. అభిసఙ్ఖరణాదిఅత్థో ఏవ వా జన-సద్దో దట్ఠబ్బో. **ఓఘా** కామోఘాదయో. రాగగ్గిఆదయో **సన్తాపా**. తే ఏవ, సబ్బేపి వా కిలేసా **పరిళాహా**. **పుథు పఞ్చసు కామగుణేసు రత్తా**తి ఏత్థ జాయతీతి జనో, రాగో గేధోతి ఏవమాదికో, పుథు జనో ఏతేసన్తి **పుథుజ్జనా**. పుథూసు వా జనా జాతా రత్తాతి ఏవం రాగాదిఅత్థో ఏవ వా జనసద్దో దట్ఠబ్బో. **రత్తా**తి వత్థం వియ రఙ్గజాతేన చిత్తస్స విపరిణామకరేన ఛన్దరాగేన రత్తా సారత్తా. **గిద్ధా**తి అభికఙ్ఖనసభావేన అభిజ్ఝానేన గిద్ధా గేధం ఆపన్నా. **గధితా**తి గన్థితా వియ దుమ్మోచనీయభావేన తత్థ పటిబద్ధా. **ముచ్ఛితా**తి కిలేసవసేన విసఞ్ఞీభూతా వియ అనఞ్ఞకిచ్చా ముచ్ఛం మోహమాపన్నా. **అజ్ఝోసన్నా**తి అనఞ్ఞసాధారణే వియ కత్వా గిలిత్వా పరినిట్ఠపేత్వా ఠితా. **లగ్గా**తి వఙ్కదణ్డకే వియ ఆసత్తా మహాపలిపే వా యావ నాసికగ్గా పలిపన్నపురిసో వియ ఉద్ధరితుం అసక్కుణేయ్యభావేన నిముగ్గా , **లగితా**తి మక్కటాలేపే ఆలగ్గభావేన పచ్చుడ్డితో వియ మక్కటో పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం వసేన ఆలగ్గితా. **పలిబుద్ధా**తి బద్ధా, ఉపద్దుతా వా. **ఆవుటా**తి ఆవునితా, **నివుతా**తి నివారితా. **ఓవుతా**తి పలిగుణ్ఠితా, పరియోనద్ధా వా. **పిహితా**తి పిదహితా, **పటిచ్ఛన్నా**తి పటిచ్ఛాదితా. **పటికుజ్జితా**తి హేట్ఠాముఖజాతా. **పుథూనం వా గణనపథమతీతానన్తి**ఆదినా పుథు జనో పుథుజ్జనోతి దస్సేతి.

"అస్సుతవా"తి ఏతేన అవిజ్జన్ధతా వుత్తాతి ఆహ ''**అన్ధపుథుజ్జనో వుత్తో హోతీ**''తి. **ఆరకత్తా** (సం. ని. టీ. ౨.౩.౧) **కిలేసేహి** మగ్గేన సముచ్ఛిన్నత్తా. **అనయే**తి అవడ్ఢియం, అనత్థేతి అత్థో. **అనయే** వా అనుపాయే. **నఇరియనతో** అవత్తనతో. **అయే**తి వడ్ఢియం, అత్థే, ఉపాయే వా. **అరణీయతో**తి పయిరుపాసితబ్బతో. నిరుత్తినయేన పదసిద్ధి వేదితబ్బా పురిమేసు అత్థవికప్పేసు. పచ్ఛిమే పన సద్దసత్థవసేనపి. యదిపి అరియ-సద్దో "యే హి వో అరియా పరిసుద్ధకాయకమ్మన్తా"తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౩౫) విసుద్ధాసయపయోగేసు పుథుజ్జనేసుపి వత్తతి. ఇధ పన అరియమగ్గాధిగమేన సబ్బలోకుత్తరభావేన చ అరియభావో అధిప్పేతోతి దస్సేన్తో ఆహ ''**బుద్ధా**''తిఆది. తత్థ ''**పచ్చేకబుద్ధా తథాగతసావకా చ సప్పురిసా**''తి ఇదం అరియా సప్పురిసాతి ఇధ వుత్తపదానం అత్థం అసఙ్కరతో దస్సేతుం వుత్తం. యస్మా పన నిప్పరియాయతో అరియసప్పురిసభావా అభిన్నసభావా. తస్మా ''**సబ్బేవ వా**''తిఆది వుత్తం.

ఏత్తావతా హి బుద్ధసావకో వుత్తో. తస్స హి ఏకన్తేన కల్యాణమిత్తో ఇచ్ఛితబ్బో పరతోఘోసమన్తరేన పఠమమగ్గస్స అనుప్పజ్జనతో. విసేసతో చస్స భగవావ **కల్యాణమిత్తో** అధిప్పేతో. వుత్తఞ్హేతం "మమఞ్హి, ఆనన్ద, కల్యాణమిత్తం ఆగమ్మ జాతిధమ్మా సత్తా జాతియా పరిముచ్చన్తీ"తిఆది (సం॰ ని॰ ౧.౨). సో ఏవ చ అవేచ్చపసాదాధిగమేన **దళ్హభత్తి** నామ. వుత్తమ్పి చేతం "యం మయా సావకానం సిక్ఖాపదం పఞ్ఞత్తం, తం మమ సావకా జీవితహేతుపి నాతిక్కమన్తీ"తి (ఉదా॰ ౪౫). **కతఞ్ఞుతాదీహి పచ్చేకబుద్ధా బుద్ధా**తి ఏత్థ కతం జానాతీతి **కతఞ్ఞూ**. కతం విదితం పాకటం కరోతీతి **కతవేదీ**. అనేకేసుపి హి కప్పసతసహస్సేసు కతం ఉపకారం జానన్తి పచ్చేకబుద్ధా పాకటఞ్చ కరోన్తి సతిజననఆమిసపటిగ్గహణాదినా , తథా సంసారదుక్ఖదుక్ఖితస్స సక్కచ్చం కరోన్తి కిచ్చం, యం అత్తనా కాతుం సక్కా. సమ్మాసమ్బుద్ధో పన కప్పానం అసఙ్ఖ్యేయ్యసహస్సేసుపి కతం ఉపకారం మగ్గఫలానం ఉపనిస్సయఞ్చ జానాతి, పాకటఞ్చ కరోతి, సీహో వియ చ ఏవం సబ్బత్థ సక్కచ్చమేవ ధమ్మదేసనం కరోన్తో బుద్ధకిచ్చం కరోతి. యాయ పటిపత్తియా దిట్ఠా నామ హోన్తి, తస్సా అప్పటిపజ్జనభావో, తత్థ చ ఆదరాభావో అరియానం అదస్సనసీలతా చ, న చ దస్సనే సాధుకారితా చ వేదితబ్బా. **చక్ఖునా అదస్సావీ**తి ఏత్థ **చక్ఖు** నామ న మంసచక్ఖు ఏవ, అథ ఖో దిబ్బచక్ఖుపీతి ఆహ **''దిబ్బచక్ఖునా వా''**తి. **అరియభావో**తి యేహి యోగతో "అరియా"తి వుచ్చన్తి. తే మగ్గఫలధమ్మా దట్ఠబ్బా.

తత్రాతి ఞాణదస్సనస్సేవ దస్సనభావే. **వత్థూ**తి అధిప్పేతత్థఞాపనకారణం. **ఏవం వుత్తేపీ**తి ఏవం అఞ్ఞాపదేసేన అత్తూపనాయికం కత్వా వుత్తేపి. **ధమ్మ**న్తి లోకుత్తరధమ్మం, చతుసచ్చధమ్మం వా. **అరియకరధమ్మా** అనిచ్చానుపస్సనాదయో విపస్సియమానా అనిచ్చాదయో, చత్తారి వా అరియసచ్చాని.

అవినీతోతి న వినీతో, అధిసీలసిక్ఖాదివసేన న సిక్ఖితో. యేసం సంవరవినయాదీనం అభావేన అయం అవినీతోతి వుచ్చతి, తే తావ దస్సేతుం **''దువిధో వినయో నామా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **సీలసంవరో**తి పాతిమోక్ఖసంవరో వేదితబ్బో, సో చ అత్థతో కాయికవాచసికో అవీతిక్కమో. **సతిసంవరో**తి ఇన్ద్రియరక్ఖా, సా చ తథాపవత్తా సతి ఏవ. **ఞాణసంవరో**తి "సోతానం సంవరం బ్రూమీ"తి (సు॰ ని॰ ౧౦౪౦) వత్వా "పఞ్ఞాయేతే పిధీయరే"తి వచనతో సోతసఙ్ఖాతానం తణ్హాదిట్ఠిదుచ్చరితఅవిజ్జాఅవసిట్ఠకిలేసానం సంవరో పిదహనం సముచ్ఛేదఞాణన్తి వేదితబ్బం. **ఖన్తిసంవరో**తి అధివాసనా, సా చ తథాపవత్తా ఖన్ధా, అదోసో వా. పఞ్ఞాతి ఏకే, తం అట్ఠకథాయ విరుజ్ఝతి. **వీరియసంవరో** కామవితక్కాదీనం వినోదనవసేన పవత్తం వీరియమేవ. తేన తేన గుణఙ్గేన తస్స తస్స అగుణఙ్గస్స పహానం **తదఙ్గపహానం**. విక్ఖమ్భనేన పహానం **విక్ఖమ్భనపహానం**. సేసపదత్థయేపి ఏసేవ నయో.

ఇమినా పాతిమోక్ఖసంవరేనాతిఆది సీలసంవరాదీనం వివరణం. తత్థ **సముపేతో**తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిసత్థో. తేన "సహగతో సముపగతో"తిఆదినా **విభఙ్గే** (విభ॰ ౨౧౧) ఆగతం సంవరవిభఙ్గం దస్సేతి. ఏస నయో సేసేసుపి. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం అనన్తరసుత్తే ఆవి భవిస్సతి.

కాయదుచ్చరితాదీనన్తి దుస్సీల్యసఙ్ఖాతానం కాయవచీదుచ్చరితాదీనం ముట్ఠస్సచ్చసఙ్ఖాతస్స పమాదస్స అభిజ్ఝాదీనం వా అక్ఖన్తిఅఞ్ఞాణకోసజ్జానఞ్చ. **సంవరణతో**తి పిదహనతో థకనతో. **వినయనతో**తి కాయవాచాచిత్తానం విరూపప్పవత్తియా వినయనతో అపనయనతో, కాయదుచ్చరితాదీనం వా **వినయనతో**, కాయాదీనం వా జిమ్హప్పవత్తిం విచ్ఛిన్దిత్వా ఉజుకం

నయనతోతి అత్థో. పచ్చయసమవాయే ఉప్పజ్జనారహానం కాయదుచ్చరితాదీనం తథా తథా అనుప్పాదనమేవ **సంవరణం వినయనఞ్చ** వేదితబ్బం.

యం పహానన్తి సమ్బన్ధో. ''**నామరూపపరిచ్ఛేదాదీసు విపస్సనాఞాణేసూ**''తి కస్మా వుత్తం, నను నామరూపపరిచ్ఛేదపచ్చయపరిగ్గహకఙ్ఖావితరణాని న విపస్సనాఞాణాని సమ్మసనాకారేన అప్పవత్తనతో? సచ్చమేతం. విపస్సనాఞాణస్స పన అధిట్ఠానభావతో ఏవం వుత్తం. "నామరూపమత్తమిదం, నత్థి ఏత్థ అత్తా వా అత్తనియం వా"తి ఏవం పవత్తఞాణం **నామరూపవవత్థానం**. సతి విజ్జమానే ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతే కాయే, సయం వా సతీ తస్మిం కాయే దిట్ఠీతి **సక్కాయదిట్ఠి**. "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తి (సం॰ ని॰ ౩.౮౧; ౪.౩౪౫) ఏవం పవత్తా మిచ్ఛాదిట్ఠి. తస్సేవ రూపారూపస్స కమ్మావిజ్జాదిపచ్చయపరిగ్గణ్హనఞాణం **పచ్చయపరిగ్గహో**. "నత్థి హేతు నత్థి పచ్చయో సత్తానం సంకిలేసాయా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౬౮) ఆదినయప్పవత్తా **అహేతుకదిట్ఠి**. "ఇస్సరపురిసపజాపతిపకతిఅణుకాలాదీహి లోకో పవత్తతి నివత్తతి చా"తి పవత్తా **విసమహేతుదిట్ఠి**. **తస్సేవా**తి పచ్చయపరిగ్గహస్సేవ. **కఙ్ఖావితరణేనా**తి యథా ఏతరహి నామరూపస్స కమ్మాదిపచ్చయతో ఉప్పత్తి, ఏవం అతీతానాగతేసుపీతి తీసుపి కాలేసు విచికిచ్ఛాపనయనఞాణేన. **కథంకథీభావస్సా**తి "అహోసిం ను ఖో అహమతీతమద్ధాన"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౮; సం॰ ని॰ ౨.౨౦) ఆదినయప్పవత్తాయ సంసయప్పవత్తియా. **కలాపసమ్మసనేనా**తి "యం కిఞ్చి రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్న"న్తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౩౬౧; ౨.౧౧౩; ౩.౮౬, ౮౯) ఖన్ధపఞ్చకం ఏకాదససు ఓకాసేసు పక్ఖిపిత్వా సమ్మసనవసేన పవత్తేన నయవిపస్సనాఞాణేన . **అహం మమాతి గాహస్సా**తి అత్తత్తనియగహణస్స. **మగ్గామగ్గవవత్థానేనా**తి మగ్గామగ్గఞాణవిసుద్ధియా. **అమగ్గే మగ్గసఞ్ఞాయా**తి ఓభాసాదికే అమగ్గే "మగ్గో"తి ఉప్పన్నసఞ్ఞాయ.

యస్మా సమ్మదేవ సఙ్ఖారానం ఉదయం పస్సన్తో "ఏవమేవ సఙ్ఖారా అనురూపకారణతో ఉప్పజ్జన్తి, న పన ఉచ్ఛిజ్జన్తీ"తి గణ్హాతి, తస్మా వుత్తం ''**ఉదయదస్సనేన ఉచ్ఛేదదిట్ఠియా**''తి. యస్మా పన సఙ్ఖారానం వయం పస్సన్తో "యదిపిమే సఙ్ఖారా అవిచ్ఛిన్నా వత్తన్తి, ఉప్పన్నుప్పన్నా పన అప్పటిసన్ధికా నిరుజ్ఝన్తే వా"తి పస్సతి, తస్సేవం పస్సతో కుతో సస్సతగ్గాహో, తస్మా వుత్తం ''**వయదస్సనేన సస్సతదిట్ఠియా**''తి. **భయదస్సనేనా**తి భయతుపట్ఠానఞాణేన. **సభయే**తి సబ్బభయానం ఆకరభావతో సకలదుక్ఖవూపసమసఙ్ఖాతస్స పరమస్సాసస్స పటిపక్ఖభావతో చ సభయే ఖన్ధపఞ్చకే. **అభయసఞ్ఞాయా**తి "అభయం ఖేమ"న్తి ఉప్పన్నసఞ్ఞాయ. **అస్సాదసఞ్ఞా** నామ పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధేసు అస్సాదవసేన పవత్తసఞ్ఞా, యా "ఆలయాభినివేసో"తిపి వుచ్చతి. **అభిరతిసఞ్ఞా** తత్థేవ అభిరతివసేన పవత్తసఞ్ఞా, యా "నన్దీ"తిపి వుచ్చతి. **అముచ్చితుకమ్యతా** ఆదానం. **అనుపేక్ఖా** సఙ్ఖారేహి అనిబ్బిన్దనం, సాలయతాతి అత్థో. **ధమ్మట్ఠితియం** పటిచ్చసముప్పాదే **పటిలోమభావో** సస్సతుచ్ఛేదగ్గాహో, పచ్చయాకారపటిచ్ఛాదకమోహో వా, **నిబ్బానే పటిలోమభావో** సఙ్ఖారేసు రతి, నిబ్బానపటిచ్ఛాదకమోహో వా. **సఙ్ఖారనిమిత్తగ్గాహో**తి యాదిసస్స కిలేసస్స అప్పహీనత్తా విపస్సనా సఙ్ఖారనిమిత్తం న ముఞ్చతి, సో కిలేసో, యో "సంయోగాభినివేసో"తిపి వుచ్చతి. సఙ్ఖారనిమిత్తగ్గహణస్స అతిక్కమనమేవ వా **పహానం.**

పవత్తి **ఏవ పవత్తిభావో,** పరియుట్ఠానన్తి అత్థో. **నీవరణాదిధమ్మాన**న్తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన నీవరణపక్ఖియా కిలేసా వితక్కవిచారాదయో చ గయ్హన్తి.

చతున్నం అరియమగ్గానం భావితత్తా అచ్చన్తం అప్పవత్తిభావేన యం పహానన్తి సమ్బన్ధో. కేన పహానన్తి? అరియమగ్గేహేవాతి విఞ్ఞాయమానోయమత్థో తేసం భావితత్తా అప్పవత్తివచనతో. **సముదయపక్ఖికస్సా**తి ఏత్థ చత్తారోపి మగ్గా చతుసచ్చాభిసమయాతి కత్వా తేహి పహాతబ్బేన తేన తేన సముదయేన సహ పహాతబ్బత్తా సముదయసభాగత్తా, సచ్చవిభఙ్గే చ సబ్బకిలేసానం సముదయభావస్స వుత్తత్తా "సముదయపక్ఖికా"తి దిట్ఠిఆదయో వుచ్చన్తి. **పటిప్పస్సద్ధత్తం** వూపసన్తతా. **సఙ్ఖతనిస్సటతా** సఙ్ఖారసభావాభావో. **పహీనసబ్బసఙ్ఖత**న్తి విరహితసబ్బసఙ్ఖతం, విసఙ్ఖారన్తి అత్థో. పహానఞ్చ తం వినయో చాతి **పహానవినయో** పురిమేన అత్థేన, దుతియేన పన పహీయతీతి పహానం, తస్స వినయోతి యోజేతబ్బం.

భిన్నసంవరత్తాతి నట్ఠసంవరత్తా, సంవరాభావతోతి అత్థో. తేన అసమాదిన్నసంవరోపి సఙ్గహితో హోతి. సమాదానేన హి సమ్పాదేతబ్బో సంవరో తదభావే న హోతీతి. ఏవఞ్హి లోకే వత్తారో హోన్తి "మహా వత నో భోగో, సో నట్ఠో తథా అకతత్తా"తి. **అరియే**తి అరియో. పచ్చత్తవచనఞ్హేతం. **ఏసేసే**తి ఏసో సో ఏవ, అత్థతో అనఞ్ఞోతి అత్థో. **తజ్జాతే**తి అత్థతో తంసభావో, సప్పురిసో అరియసభావో, అరియో చ సప్పురిససభావోతి అత్థో.

తం అత్థన్తి "సబ్బధమ్మమూలపరియాయ"న్తి ఏవం వుత్తమత్థం. కస్మా పనేత్థ పుగ్గలాధిట్ఠానా దేసనా కతాతి? యదేత్థ వత్తబ్బం, తం "యస్మా పుథుజ్జనో అపరిఞ్ఞాతవత్థుకో"తిఆదినా (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨) సయమేవ వక్ఖతి. ధమ్మో అధిట్ఠానం ఏతిస్సాతి **ధమ్మాధిట్ఠానా,** సభావధమ్మే నిస్సాయ పవత్తితదేసనా. ధమ్మవసేనేవ పవత్తా పఠమా, పుగ్గలవసేన ఉట్ఠహిత్వా పుగ్గలవసేనేవ గతా తతియా, ఇతరా ధమ్మపుగ్గలానం వోమిస్సకవసేన. కస్మా పన భగవా ఏవం విభాగేన ధమ్మం దేసేతీతి? వేనేయ్యజ్ఝాసయేన దేసనావిలాసేన చ. యే హి వేనేయ్యా ధమ్మాధిట్ఠానాయ ధమ్మదేసనాయ సుఖేన అత్థం పటివిజ్ఝన్తి, తేసం తథా ధమ్మం దేసేతి. ఏస నయో సబ్బత్థ. యస్సా చ ధమ్మధాతుయా సుప్పటివిద్ధత్తా దేసనావిలాసప్పత్తో హోతి, సాయం సుప్పటివిద్ధా, తస్మా దేసనావిలాసప్పత్తో ధమ్మిస్సరో ధమ్మరాజా యథా యథా ఇచ్ఛతి, తథా తథా ధమ్మం దేసేతీతి ఏవం ఇమినా వేనేయ్యజ్ఝాసయేన దేసనావిలాసేన చ ఏవం విభాగేన ధమ్మం దేసేతీతి వేదితబ్బో.

ఛధాతురోతి పథవీధాతు ఆపో-తేజో-వాయో-ఆకాసధాతు విఞ్ఞాణధాతూతి ఇమేసం ఛన్నం ధాతూనం వసేన ఛధాతురో. "చక్ఖునా రూపం దిస్వా సోమనస్సట్ఠానియం రూపం ఉపవిచరతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౩.౩౨౪) వుత్తానం ఛన్నం సోమనస్సూపవిచారానం, ఛన్నం దోమనస్సఉపేక్ఖూపవిచారానఞ్చ వసేన **అట్ఠారసమనోపవిచారో**. సచ్చాధిట్ఠానాదివసేన **చతురాధిట్ఠానో**. పఞ్ఞాచక్ఖునా దిట్ఠధమ్మికస్స సమ్పరాయికస్స చ అత్థస్స అదస్సనతో **అన్ధో,** దిట్ఠధమ్మికస్సేవ దస్సనతో **ఏకచక్ఖు,** ద్విన్నమ్పి దస్సనతో **ద్విచక్ఖు,** వేదితబ్బో.

స్వాయం నిద్దిసీతి సమ్బన్ధో. **స్వాయ**న్తి చ సో అయం, యథావుత్తదేసనావిభాగకుసలో భగవాతి అత్థో. **అపరిఞ్ఞాతవత్థుకో**తి తీహి పరిఞ్ఞాహి అపరిఞ్ఞాతక్ఖన్ధో. ఖన్ధా హి పరిఞ్ఞాతవత్థు. **అపరిఞ్ఞామూలికా**తి పరిజాననాభావనిమిత్తా తస్మిం సతి భావతో. పరిఞ్ఞానఞ్హి అవిజ్జాదయో కిలేసా పటిపక్ఖా తమ్మూలికా చ సబ్బమఞ్ఞనాతి. **అరియానం అదస్సావీ**తి ఏత్థ ఇతి-సద్దో ఆదిఅత్థో. తేన "అరియధమ్మస్స అకోవిదో"తిఆదికం పుథుజనస్స విసేసనభావేన పవత్తం పాళిసేసం గణ్హాతి పుథుజ్జననిద్దేసభావతో. తేనాహ ''**ఏవం పుథుజ్జనం నిద్దిసీ**''తి.

సుత్తనిక్ఖేపవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పథవీవారవణ్ణనా

తస్సాతి పుథుజ్జనస్స. వసతి ఏత్థ ఆరమ్మణకరణవసేనాతి ఆరమ్మణమ్పి **వత్థూ**తి వుచ్చతి పవత్తిట్ఠానభావతోతి ఆహ "**పథవీఆదీసు వత్థూసూ**"తి. సక్కాయధమ్మానమ్పి ఆరమ్మణాదినా సతిపి మఞ్ఞనాహేతుభావే మఞ్ఞనాహేతుకత్తేనేవ తేసం నిబ్బత్తితోతి వుత్తం "**సబ్బసక్కాయధమ్మజనితం మఞ్ఞన**"న్తి. ఏత్థ చ పథవీధాతు సేసధాతూనం ససమ్భారాసమ్భారభావా సతిపి పమాణతో సమభావే సామత్థియతో అధికానధికభావేన వేదితబ్బా. సమ్భరన్తీతి **సమ్భారా,** పరివారా. తంతంకలాపేహి లక్ఖణపథవియా సేసధమ్మా యథారహం పచ్చయభావేన పరివారభావేన చ పవత్తన్తి. తేనాహ "**సా హి వణ్ణాదీహి సమ్భారేహి సద్ధిం పథవీతి ససమ్భారపథవీ**"తి. **పథవితో**తి ఏత్థ పుథులట్ఠేన పుథువీ, పుథువీ ఏవ పథవీ. సా హి సతిపి పరిచ్ఛిన్నవుత్తియం సబ్బేసం సకలాపభావానం ఆధారభావేన పవత్తమానా పుథులా పత్థటా విత్థిణ్ణాతి వత్తబ్బతం అరహతి, న పన తం అనుపవిసిత్వా పవత్తమానా ఆపాదయో. ససమ్భారపథవియా పన పుథులభావే వత్తబ్బమేవ నత్థి. ఆరమ్మణపథవియం వడ్ఢనఫరణట్ఠేహి పుథులట్ఠో, ఇతరస్మిం రుళ్హియావ దట్ఠబ్బో. **ఆరమ్మణపథవీ**తి ఝానస్స ఆరమ్మణభూతం పథవీసఙ్ఖాతం పటిభాగనిమిత్తం. తేనాహ "**నిమిత్తపథవీతిపి వుచ్చతీ**"తి. **ఆగమనవసేనా**తి పథవీకసిణభావనాగమనవసేన. తథా హి వుత్తం "ఆపో చ దేవా పథవీ, తేజో వాయో తదాగము"న్తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౪౦).

సబ్బాపీతి చతుబ్బిధా పథవీపి. అనుస్సవాదిమత్తలద్ధా మఞ్ఞనా వత్థు హోతియేవ. తథా హి "కక్ఖళం ఖరిగత"న్తిఆదినా (విభ॰ ౧౭౩) లక్ఖణపథవీపి ఉద్ధరీయతి. యం పనేకే వదన్తి "లక్ఖణే దిట్ఠే మఞ్ఞనా నత్థి, సఞ్జానాతీతి వుత్తసఞ్ఞా చ దిట్ఠిగ్గాహస్స మూలభూతా పిణ్డగ్గాహితా, సా లక్ఖణే నక్ఖమతి, తస్మా లక్ఖణపథవీ న గహేతబ్బా"తి, తదయుత్తం లక్ఖణపటివేధస్స ఇధ అనధిప్పేతత్తా. తేనాహ "**లోకవోహారం గహేత్వా**"తి. న చ సబ్బసఞ్ఞా పిణ్డగ్గాహికా , నాపి దిట్ఠిగ్గాహస్సేవ మూలభూతా, తస్మా లక్ఖణపథవియాపి కాయద్వారానుసారేన అఞ్ఞథా చ ఉపట్ఠితాయ మఞ్ఞనా పవత్తేవ. తేనేవ చ "అనుస్సవాదిమత్తలద్ధా"తి వుత్తం. **పథవితో**తి పచ్చతే నిస్సక్కవచనన్తి దస్సేన్తో "**పథవీతి సఞ్జానాతీ**"తి ఆహ. యస్మా చతుబ్బిధమ్పి పథవిం "పథవీ'తి సఞ్జానన్తో తేన తేన నయేన పథవీకోట్ఠాసేనేవ సఞ్జానాతీతి వుచ్చతి, న ఆపాదికోట్ఠాసేన, తస్మా వుత్తం "**పథవిభాగేన సఞ్జానాతీ**"తి. **లోకవోహారం గహేత్వా**తి లోకసమఞ్ఞం అవిజహిత్వా. ఏతేన లక్ఖణపథవియమ్పి వోహారముఖేనేవస్సా పవత్తీతి దస్సేతి.

యది లోకవోహారేన తత్థ పవత్తి, కో ఏత్థ దోసో, నను అరియాపి "అయఞ్హి భన్తే మహాపథవీ"తిఆదినా లోకవోహారేన పవత్తన్తీతి? న ఏత్థ వోహారమత్తే అవట్ఠానం అధిప్పేతం, అథ ఖో వోహారముఖేన మిచ్ఛాభినివేసోతి దస్సేన్తో "**సఞ్ఞావిపల్లాసేన సఞ్జానాతీ**"తి ఆహ. తస్సత్థో – అయోనిసోమనసికారసమ్భూతాయ "సుభ"న్తిఆదినయప్పవత్తాయ విపరీతసఞ్ఞాయ సఞ్జానాతీతి. ఏతేన దుబ్బలా తణ్హామానదిట్ఠిమఞ్ఞనా దస్సితాతి దట్ఠబ్బం. యది ఏవం కస్మా సఞ్ఞా గహితాతి? పాకటభావతో. యథా నామ అగ్గిమ్హి మథియమానే యదా ధూమో ఉపలబ్భతి, కిఞ్చాపి తదా విజ్జతేవ పావకో అవినాభావతో, పాకటభావతో పన ధూమో జాతోతి వుచ్చతి, న అగ్గి జాతోతి, ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం. యదిపి తత్థ మఞ్ఞనాకిచ్చం అత్థి, న పన విభూతం అపాకటభావతో సఞ్ఞాకిచ్చమేవ విభూతం, తం పన మఞ్ఞనానుకూలం మఞ్ఞనాసహితం చాతి ఆహ "**సఞ్ఞావిపల్లాసేన సఞ్జానాతీ**"తి. ఏవం పథవీభాగం అముఞ్చన్తోయేవ వా సఞ్జానాతీతి సమ్బన్ధో. యో హి వుత్తప్పభేదాయ పథవియా పథవిభాగం అముఞ్చన్తోయేవ అవిజహన్తోయేవ సీసపిణ్డే సువణ్ణసఞ్ఞీ వియ అనత్తాదిసభావంయేవ తం అత్తాదివసేన సఞ్జానాతి, తస్స వసేన వుత్తం "పథవీ"తిఆది. **న వత్తబ్బం** పుథుజ్జనగ్గాహస్స

యుత్తిమగ్గననివారణతోతి దస్సేన్తో ఆహ "**ఉమ్మత్తకో వియ...పే.... గణ్హాతీ**"తి . **అరియానం అదస్సావితాదిభేద**న్తి అరియానం అదస్సావితాదివిసేసం వదన్తేన భగవతావ ఏత్థ యథావుత్తసఞ్ఞానసే కారణం వుత్తన్తి యోజనా.

ఏవన్తి "పథవిభాగేన సఞ్జానాతీ"తిఆదినా వుత్తప్పకారేన. **సఞ్జానిత్వా**తి పుబ్బకాలకిరియానిద్దేసోతి ఆహ "**అపరభాగే... పే.... గణ్హాతీ**"తి. **పపఞ్చసఙ్ఖా**తి పపఞ్చకోట్ఠాసా. పపఞ్చన్తి సత్తా సంసారే చిరాయన్తి ఏతేహీతి **పపఞ్చా**, మఞ్ఞన్తి "ఏతం మమా"తిఆదినా పరికప్పేన్తి ఏతాహీతి **మఞ్ఞనా**తి ద్వీహిపి పరియాయేహి తణ్హాదయోవ వుత్తాతి ఆహ "**తణ్హామానదిట్ఠిపపఞ్చేహి ఇధ మఞ్ఞనానామేన వుత్తేహీ**"తి. అజఞ్ఞస్స జఞ్ఞతో, అసేయ్యాదికస్స సేయ్యాదితో గహణతో దిట్ఠిమఞ్ఞనా వియ తణ్హామానమఞ్ఞనాపి అఞ్ఞథా గాహో ఏవాతి ఆహ "**అఞ్ఞథా గణ్హాతీ**"తి. ఆరమ్మణాభినిరోపనాదినా భిన్నసభావానమ్పి వితక్కాదీనం సాధారణో ఉపనిజ్ఝాయనసభావో వియ అనుగిజ్ఝనుణ్ణతిపరామసనసభావానమ్పి తణ్హాదీనం సాధారణేన ఆరమ్మణపరికప్పనాకారేన పవత్తి **మఞ్ఞనా**తి దట్ఠబ్బం. తేనాహ "**తీహి మఞ్ఞనాహి మఞ్ఞతీ**"తిఆది. **అస్సా**తి పుథుజ్జనస్స, ఉదయబ్బయానుపస్సనాదీసు వియ సుఖుమనయేనపి మఞ్ఞనాపవత్తి అత్థీతి విభావనసుఖతాయ థూలంయేవ తం దస్సేతుకామో "**ఓళారికనయేనా**"తిఆహ. ఓళారికే హి విభాగే దస్సితే సుఖుమవిభావనా సుకరాతి దస్సేతుం అయమత్థయోజనా వుచ్చతీతి సమ్బన్ధో. **అజ్ఝత్తికా**తి ఇన్ద్రియబద్ధా సత్తసన్తానపరియాపన్నా నియకజ్ఝత్తా **వుత్తా** విభఙ్గే పటిసమ్భిదామగ్గే చ.

విభఙ్గేతి ధాతువిభఙ్గే (విభ. ౧౭౩). **బాహిరా**తి అనిన్ద్రియబద్ధా సఙ్ఖారసన్తానపరియాపన్నా. **కక్ఖళ**న్తి థద్ధం. **ఖరిగత**న్తి ఫరుసం. కక్ఖళభావో **కక్ఖళత్తం**. **కక్ఖళభావో**తి కక్ఖళసభావో. **బహిద్ధా**తి ఇన్ద్రియబద్ధతో బహిద్ధాభూతం. **అనుపాదిన్న**న్తి న ఉపాదిన్నం. **అయో**తి కాళలోహం. **లోహ**న్తి జాతిలోహం విజాతిలోహం కిత్తిమలోహం పిసాచలోహన్తి చతుబ్బిధం. తత్థ అయో సజ్ఝు సువణ్ణం తిపు సీసం తమ్బలోహం వేకన్తకలోహన్తి ఇమాని సత్త **జాతిలోహాని** నామ. నాగనాసికాలోహం **విజాతిలోహం** నామ. కంసలోహం వట్టలోహం ఆరకుటన్తి తీణి **కిత్తిమలోహాని** నామ. మోరక్ఖకం పుథుకం మలినకం చపలకం సలకం ఆటలం భత్తకం దుసిలోహన్తి అట్ఠ **పిసాచలోహాని** నామ. తేసు **వేకన్తకలోహం** నామ సబ్బలోహచ్ఛేదనసమత్థా ఏకా లోహజాతి. తథా హి తం వికన్తతి ఛిన్దతీతి వికన్తకన్తి వుచ్చతి. వికన్తకమేవ వేకన్తకం. **నాగనాసికాలోహం** లోహసదిసం లోహవిజాతి హలిద్దాదివిజాతి వియ. తథా హి తం లోహాకారం లోహమలం వియ ఘనసంహతం హుత్వా తిట్ఠతి, తాపేత్వా తాళితం పన భిన్నం భిన్నం హుత్వా విసరతి ముదు మట్ఠం కమ్మనియం వా న హోతి. తిపుతమ్బే మిస్సేత్వా కతం **కంసలోహం**. సీసతమ్బే మిస్సేత్వా కతం **వట్టలోహం**. జసతమ్బే మిస్సేత్వా కతం **ఆరకుటం**. తేనేవ తం కరణేన నిబ్బత్తత్తా **కిత్తిమలోహ**న్తి వుచ్చతి. యం పన కేవలం రసకధాతు వినిగ్గతం, తం "పిత్తల"న్తిపి వదన్తి. తం ఇధ నాధిప్పేతం, యథావుత్తం మిస్సకమేవ కత్వా యోజితం **కిత్తిమ**న్తి వుత్తం. **మోరక్ఖకా**దీని ఏవంనామానేవేతాని. తేసు యస్మా పఞ్చ జాతిలోహాని పాళియం విసుం వుత్తానేవ, తస్మా వేకన్తకలోహేన సద్ధిం వుత్తావసేసం సబ్బం ఇధ లోహన్తి వేదితబ్బం.

తిపూతి సేతతిపు. **సీస**న్తి కాళతిపు. **సజ్ఝ**న్తి రజతం. **ముత్తా**తి హత్థికుమ్భజాదికా అట్ఠవిధాపి ముత్తా. తథా హి హత్థికుమ్భం వరాహదాఠా భుజఙ్గసీసం వలాహకూటం వేళూ మచ్ఛసిరో సఙ్ఖో సిప్పీతి అట్ఠ ముత్తాయోనియో. తత్థ **హత్థికుమ్భజా** పీతవణ్ణా పభాహీనా. **వరాహదాఠా** వరాహదాఠవణ్ణావ. **భుజఙ్గసీసజా** నీలాదివణ్ణా సువిసుద్ధా వట్టలా చ. **వలాహకజా** భాసురా దుబ్బిభాగరూపా రత్తిభాగే అన్ధకారం విధమన్తియో తిట్ఠన్తి, దేవూపభోగా ఏవ చ హోన్తి. **వేళుజా** కరకుపలసమానవణ్ణా న భాసురా, తే చ వేళూ అమనుస్సగోచరే ఏవ పదేసే జాయన్తి. **మచ్ఛసిరజా** పాఠీనపిట్ఠిసమానవణ్ణా

వట్టలా లఘువో చ హోన్తి పభావిహీనా, తే చ మచ్ఛా సముద్దమజ్ఝే ఏవ జాయన్తి. **సఙ్ఖజా** సఙ్ఖోదరచ్ఛవివణ్ణా కోలప్పమాణాపి హోన్తి పభావిహీనావ. **సిప్పిజా** పభావిసేసయుత్తా హోన్తి నానాసణ్ఠానా. ఏవం జాతితో అట్ఠవిధాసుపి ముత్తాసు యా మచ్ఛసఙ్ఖసిప్పిజా, తా సాముద్దికా హోన్తి, భుజఙ్గజాపి కాచి సాముద్దికా హోన్తి, ఇతరా అసాముద్దికా. యస్మా బహులం సాముద్దికావ ముత్తా లోకే దిస్సన్తి, తత్థాపి సిప్పిజావ, ఇతరా కాదాచికా. తస్మా **సమ్మోహవినోదనియం** (విభ॰ అట్ఠ॰ ౧౭౩) "ముత్తాతి సాముద్దికా ముత్తా"తి వుత్తం.

మణీతి ఠపేత్వా పాళిఆగతే వేళురియాదికే సేసో జోతిరసాదిభేదో సబ్బోపి మణి. **వేళురియ**న్తి వంసవణ్ణమణి. **సఙ్ఖో**తి సాముద్దికసఙ్ఖో. **సిలా**తి కాళసిలా పణ్డుసిలా సేతసిలాదిభేదా అట్ఠిపి సిలా. **రజత**న్తి కహాపణాదికం వుత్తావసేసం రజతసమ్మతం. **జాతరూప**న్తి సువణ్ణం. **లోహితఙ్గో**తి రత్తమణి. **మసారగల్ల**న్తి కబరమణి **తిణా**దీసు బహిభారా తాలనాళికేరాదయోపి **తిణం** నామ. అన్తోసారం ఖదిరాది అన్తమసో దారుఖణ్డమ్పి **కట్ఠం** నామ. ముగ్గమత్తతో యావ ముట్ఠిప్పమాణా మరుమ్బా **సక్ఖరా** నామ. ముగ్గమత్తతో పట్ఠాయ హేట్ఠా వాలికా నామ. **కఠల**న్తి కపాలఖణ్డం. **భూమీ**తి ససమ్భారపథవీ. **పాసాణో**తి అన్తోముట్ఠియం అసణ్ఠహనతో పట్ఠాయ యావ హత్థిప్పమాణం పాసాణం, హత్థిప్పమాణతో పన పట్ఠాయ ఉపరి **పబ్బతో**తి. అయం అయోఆదీసు విభాగనిద్దేసో. **నిమిత్తపథవీ**తి పటిభాగనిమిత్తభూతం పథవికసిణం. తమ్పి హి "రూపావచరతికచతుక్కజ్ఝానం కుసలతో చ విపాకతో చ కిరియతో చ చతుత్థస్స ఝానస్స విపాకో ఇమే ధమ్మా బహిద్ధారమ్మణా"తి వచనతో "బాహిరా పథవీ"తి వుచ్చతి. తేన వుత్తం **''యా చ అజ్ఝత్తారమ్మణత్తికే నిమిత్తపథవీ, తం గహేత్వా''**తి. ఉగ్గహనిమిత్తఞ్చేత్థ తంగతికమేవ దట్ఠబ్బం, నిమిత్తుప్పత్తితో పన పుబ్బే భూమిగ్గహణేనేవ గహితన్తి.

తీహి మఞ్ఞనాహీతి వుత్తం మఞ్ఞనాత్తయం సపరసన్తానేసు సఙ్ఖేపతో యోజేత్వా దస్సేతుం **''అహం పథవీ''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **అహం పథవీ**తిఆదినా అజ్ఝత్తవిసయం దిట్ఠిమఞ్ఞనం మానమఞ్ఞనఞ్చ దస్సేతి అత్తాభినివేసాహంకారదీపనతో. **మమ పథవీ**తి ఇమినా తణ్హామఞ్ఞనం మానమఞ్ఞనమ్పి వా పరిగ్గహభూతాయపి పథవియా సేయ్యాదితో మానజప్పనతో. సేసపదద్వయేపి ఇమినానయేన మఞ్ఞనావిభాగో వేదితబ్బో. తత్థ పథవికసిణజ్ఝానలాభీ ఝానచక్ఖునా గహితఝానారమ్మణం "అత్తా"తి అభినివిసన్తో తఞ్చ సేయ్యాదితో దహన్తో అత్థతో **''అహం పథవీ''తి మఞ్ఞతి** నామ, తమేవ "అయం మయ్హం అత్తా"తి గహణే పన **''మమ పథవీ''తి మఞ్ఞతి** నామ. తథా తం "పరపురిసో"తి వా "దేవో"తి వా వాదవసేన "అయమేవ పరేసం అత్తా"తి వా అభినివిసన్తో **''పరో పథవీ, పరస్స పథవీ''తి మఞ్ఞతి** నామ. ఇమినా నయేన సేసపథవీసుపి యథారహం చతుక్కం నిద్ధారేతబ్బం.

ఏవం "పథవిం మఞ్ఞతీ"తి ఏత్థ చతుక్కవసేన మఞ్ఞనం దస్సేత్వా ఇదాని మఞ్ఞనావత్థుం మఞ్ఞనాయో చ విభజిత్వా అనేకవిహితం తస్స మఞ్ఞనాకారం దస్సేతుం **''అథ వా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **అయ**న్తి యథావుత్తో పుథుజ్జనో. **ఛన్దరాగ**న్తి బహలరాగం. **అస్సాదేతీ**తి నికామేతి, "ఇమే కేసా ముదుసినిద్ధకుఞ్చితనీలోభాసా"తిఆదినా తత్థ రసం విన్దతి. **అభినన్దతీ**తి సప్పీతికాయ తణ్హాయ అభిముఖో నన్దతి పమోదతి. **అభివదతీ**తి ఉప్పన్నం తణ్హాభినన్దనావేగం హదయేన సన్ధారేతుం అసక్కోన్తో "అహో మే కేసా"తి వాచం నిచ్ఛారేతి. **అజ్ఝోసాయ తిట్ఠతీ**తి బలవతణ్హాభినివేసేన గిలిత్వా పరినిట్ఠాపేత్వా తిట్ఠతి. **అఞ్ఞతరం వా పన రజ్జనీయవత్థు**న్తి కేసాదితో అఞ్ఞతరం వా కరచరణాదిప్పభేదం నియకజ్ఝత్తపరియాపన్నం రాగుప్పత్తిహేతుభూతం వత్థుం. **ఇతీ**తి ఇమినా సినిద్ధాదిప్పకారేనాతి పత్థయితబ్బాకారం పరామసతి. తత్థ **నన్దిం**

సమన్నానేతీతి తేసు భావీసు కేసాదీసు సిద్ధం వియ కత్వా నన్దిం తణ్హం సమన్నాహరతి సముపచారేతి. **పణిదహతీ**తి పత్థనం ఠపేతి.

సమ్పత్తిం నిస్సాయ "సేయ్యోహమస్మీ"తి, విపత్తిం నిస్సాయ "హీనోహమస్మీ"తి మానం జనేతీతి యోజనా. పథవీకోట్ఠాసభూతానం కేసాదీనం సమ్పత్తివిపత్తీహి మానజప్పనా పథవియా మఞ్ఞనా హోతీతి ఆహ **"ఏవం అజ్ఝత్తికం పథవిం మానమఞ్ఞనాయ మఞ్ఞతీ"**తి. అవయవబ్యతిరేకేన సముదాయస్స అభావతో సముదాయో జీవాభినివేసో అవయవేపి హోతీతి దస్సేన్తో **"తం జీవం తం సరీరన్తి ఆగతనయేన పన కేసం 'జీవో'తి అభినివిసతీ"**తి ఆహ. "కేసా నామేతే ఇస్సరవిహితా పజాపతినిస్సితా అణుసఞ్చయో పకతిపరిణామో"తిఆదినా నయేనపేత్థ **దిట్ఠిమఞ్ఞనా** వేదితబ్బా.

ఇమిస్సా పవత్తియాతి నికన్తిమానదిట్ఠీనం పరియాదానసముగ్ఘాటప్పవత్తియా. "ఏతం మమా"తిఆదినా యదిపి తిస్సన్నమ్పి మఞ్ఞనానం సమ్భవో దస్సితో. తణ్హామానమఞ్ఞనానం పన హేట్ఠా దస్సితత్తా దిట్ఠిమఞ్ఞనా ఏవేత్థ విసేసతో ఉద్ధటాతి వేదితబ్బం. తేనాహ **"ఏవమ్పి అజ్ఝత్తికం పథవిం దిట్ఠిమఞ్ఞనాయ మఞ్ఞతీ"**తి.

బాహిరమ్పి పథవిం తీహి మఞ్ఞనాహి మఞ్ఞతీతి యోజనా. తం పన మఞ్ఞనావిధిం దస్సేతుం **"కథ"**న్తి ఆహ. తస్సత్థో హేట్ఠా వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

అయం జీవోతి అయం కాళలోహం "జీవో అత్తా"తి **అభినివిసతి** ఏకచ్చే నిగణ్ఠా వియ. **ఏవం బాహిరం పథవిం దిట్ఠిమఞ్ఞనాయ మఞ్ఞతీ**తి ఏత్థాపి "యా చేవ ఖో పన అజ్ఝత్తికా పథవీధాతు, యా చ బాహిరా పథవీధాతూ"తిఆదినా నయేన ఆనేత్వా వత్తబ్బో.

పథవీకసిణం అత్తతో సమనుపస్సతీతిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. అయమ్పి చ నయో "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తి ఏత్థేవ అన్తోగధోతి దట్ఠబ్బో కసిణానమ్పి రూపసమఞ్ఞాసమ్భావతో. **పథవిం మఞ్ఞతీ**తి ఏత్థ యాదిసో మఞ్ఞనావత్థుమఞ్ఞనానం విత్థారనయో వుత్తో, తాదిసో ఇతో పరం వుత్తనయోవాతి ఆహ **"ఇతో పరం సఙ్ఖేపేనేవ కథయిస్సామా"**తి, అతాదిసో పన విత్థారతోపి కథయిస్సతీతి అత్థో.

తస్మాతి యస్మా "పథవియా"తి ఇదం భుమ్మవచనం, తస్మా, నో అత్తపరత్తదుపకరణానం ఆధారభావేన తం మఞ్ఞనావత్థుం కప్పేతీతి అత్థో. తేనాహ **"అహం పథవియా"**తిఆది. నను చ ఇన్ద్రియబద్ధానిన్ద్రియబద్ధపభేదస్స ధమ్మప్పబన్ధస్స ససమ్భారపథవీ చ ఆధారనిస్సయో, ఇతరా ఆరమ్మణనిస్సయో తదారమ్మణస్సాతి ఏత్థ నిబ్బిరోధోతి? న, మఞ్ఞనావత్థుం నిస్సయభావేన పరికప్పనతో. అయఞ్హి "అహ"న్తి దిట్ఠిమఞ్ఞనాయ మానమఞ్ఞనాయ చ వత్థుభూతస్స అత్తనో పథవిసన్నిస్సయం కత్వా **"అహం పథవియా"తి మఞ్ఞతి,** తణ్హామఞ్ఞనాయ వత్థుభూతస్స ఉపకరణస్స పథవిం సన్నిస్సయం కత్వా **"మయ్హం కిఞ్చనం పలిబోధో పథవియా"**తి మఞ్ఞతి. **పరో**తిఆదీసుపి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో.

య్వాయం అత్థనయోతి సమ్బన్ధో. **వుత్తో** పటిసమ్భిదామగ్గే. **ఏతేనేవ నయేనా**తి య్వాయం "సో ఖో పన మే అత్తా ఇమస్మిం రూపే"తి సముదాయస్స ఆధారభావదీపనో అత్థనయో వుత్తో, ఏతేనేవ నయేన. న హి అవయవబ్యతిరేకేన సముదాయో లబ్భతి, తస్మా సముదాయే వుత్తవిధి అవయవేపి లబ్భతీతి అధిప్పాయో. తేనాహ **సో ఖో పన మే అయం అత్తా ఇమిస్సా పథవియాతి మఞ్ఞన్తో**తి. **తస్మింయేవ పనస్స అత్తనీ**తి ఏత్థ **అస్సా**తి పుథుజ్జనస్స. **తస్మింయేవ అత్తనీ**తి

అజ్ఝత్తికబాహిరపథవీసన్నిస్సయే అత్తని. "పథవియా మఞ్ఞతీ"తి పదస్సాయం వణ్ణనా. ఏవం "పథవియా మఞ్ఞతీ"తి ఏత్థ అత్తవసేన దిట్ఠిమానతణ్హామఞ్ఞనం దస్సేత్వా ఇదాని పరవసేన దస్సేతుం **"యదా పనా"**తిఆది వుత్తం. తత్థ **అస్సా**తి పరస్స. **తదా**తి పరవసేన మఞ్ఞనాయం. **దిట్ఠిమఞ్ఞనా ఏవ యుజ్జతి** తత్థ నిచ్చాభినివేసాదయో సమ్భవన్తీతి కత్వా. అవధారణేన మానతణ్హామఞ్ఞనా నివత్తేతి. న హి "సేయ్యోహమస్మీ"తిఆదినా, "మయ్హ"న్తి చ పవత్తలక్ఖణా మానతణ్హా పరస్మిం పరస్స సన్తకభావేన గహితే చ పవత్తన్తీతి అధిప్పాయో. **ఇతరాయోపీ**తి మానతణ్హామఞ్ఞనాయోపి. **ఇచ్ఛన్తి** అట్ఠకథాచరియా. పరస్సపి హి పథవీసన్నిస్సయేన సమ్పత్తిఇస్సరియాదికస్స వసేన అత్తని సేయ్యాదిభావం దహతో పణిదహతో చ చిత్తం తథాభావాయ మానతణ్హామఞ్ఞనా సమ్భవన్తీతి ఆచరియానం అధిప్పాయో. "పరో పథవీ పరస్స పథవీ"తి ఏత్థాపి ఇమే ద్వే పకారా సాధిప్పాయా నిద్ధారేతబ్బా.

"పథవితో సఞ్జానాతీ"తి, "ఆదితో"తి చ ఆదీసు అనిస్సక్కవచనేపి తో-సద్దో దిట్ఠోతి ఆహ **"పథవితోతి నిస్సక్కవచన"**న్తి. **సఉపకరణస్సా**తి హిరఞ్ఞసువణ్ణగతస్స దాసపోరిసాదినా విత్తుపకరణేన సఉపకరణస్స, అత్తనో వా పరస్స వా తేసం ఉపకరణస్స వాతి అత్థో. **యథావుత్తప్పభేదతో**తి లక్ఖణాదిఅజ్ఝత్తికాదివుత్తప్పకారవిభాగతో. **ఉప్పత్తిం వా నిగ్గమనం వా**తి "తం అణ్డం అహోసి హేమమయం, తస్మిం సయం బ్రహ్మా ఉప్పన్నో"తి బ్రహ్మాణ్డవాదవసేన వా "ద్వీహి అణూహి ద్విఅణుక"న్తి ఏవం పవత్తఅణుకవాదవసేన వా పథవితో ఉప్పత్తిం వా "సబ్బోయం లోకో ఇస్సరతో వినిగ్గతో"తి ఇస్సరవాదవసేన ఇస్సరకుత్తతో పథవితో నిగ్గమనం వా మఞ్ఞమానోతి యోజనా. **పథవితో వా అఞ్ఞో** ఆపాదికో అత్తాతి అధిప్పాయో. ఏత్థ చ పురిమస్మిం అత్థవికప్పే కారకలక్ఖణం నిస్సక్కవచనం, దుతియస్మిం ఉపపదలక్ఖణన్తి దట్ఠబ్బం. అత్తనో పరిగ్గహభూతపథవితో సుఖుప్పత్తిం తతో ఏవ చ పరేహి సేయ్యాదిభావం కప్పేన్తస్స వసేనపేత్థ **తణ్హామానమఞ్ఞనా** వేదితబ్బా. **అపరే**తి సారసమాసాచరియా. **తతో అఞ్ఞం అప్పమాణం అత్తానం గహేత్వా**తి పుబ్బే భావితఆపాదిఅప్పమాణకసిణవసేన వా కాపిలకాణాదదిట్ఠివసేన వా అప్పమాణం బ్యాపినం అత్తానం గహేత్వా. **పథవితో**తి పచ్ఛా అభావితఅవడ్ఢితపథవీకసిణసఙ్ఖాతపథవితో. **బహిద్ధాపి మే అత్తా**తి ఇతో పథవితో బహిపి మే అత్తాతి అధిప్పాయో.

కేవలన్తి అనవసేసం. **మహాపథవిం తణ్హావసేన మమాయతి,** అయఞ్చ నయో చతుదీపిస్సరియే ఠితస్స దీపచక్కవత్తినో చ లబ్భేయ్య, మణ్డలికరాజమహామత్తకుటుమ్బికానమ్పి వసేన లబ్భతేవ తేసమ్పి యథాపరిగ్గహం అనవసేసేత్వా మఞ్ఞనాయ సమ్భవతో. "ఏవం మమా"తి గాహస్స "ఏసోహమస్మిం, ఏసో మే అత్తా"తి గాహవిధురతాయ వుత్తం **"ఏకా తణ్హామఞ్ఞనా ఏవ లబ్భతీ"**తి . **ఇమినా నయేనా**తి వుత్తమతిదేసం విభావేతుం **"సా చాయ"**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **సా చాయ**న్తి సా చ అయం తణ్హామఞ్ఞనా యోజేతబ్బాతి సమ్బన్ధో. యథా పన దిట్ఠిమఞ్ఞనామఞ్ఞితే వత్థుస్మిం సినేహం మానఞ్చ ఉప్పాదయతో తణ్హామానమఞ్ఞనా సమ్భవన్తి, ఏవం తణ్హామఞ్ఞనామఞ్ఞితేన వత్థునా అత్తానం సేయ్యాదితో దహతో తఞ్చ అత్తనియం నిచ్చం తథా తంసామిభూతం అత్తానఞ్చ పరికప్పేన్తస్స ఇతరమఞ్ఞనాపి సమ్భవన్తీతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. "మే"తి హి ఇమినా అత్తగ్గహణముఖేనేవ అత్తనియసమ్బన్ధో పకాసీయతీతి.

అభినన్దతీతి ఇమినా తణ్హాదిట్ఠాభినివేసానం సఙ్గహితత్తా తే దస్సేన్తో **"అస్సాదేతి పరామసతి చా"**తి ఆహ. దిట్ఠివిప్పయుత్తచిత్తుప్పాదవసేన చేతస్స ద్వయస్స అసఙ్కరతో పవత్తి వేదితబ్బా, ఏకచిత్తుప్పాదేపి వా అధిపతిధమ్మానం వియ పుబ్బాభిసఙ్ఖారవసేన తస్స తస్స బలవభావేన పవత్తి. **ఏతస్మిం అత్థే**తి తణ్హాదిట్ఠివసేన అభినన్దనత్థే. **ఏత**న్తి "పథవిం అభినన్దతీ"తి ఏతం పదం. యేసం విసేయ్యానం యేహి పకారవిసేసేహి ధమ్మానం విభావనే కతే విసేసాధిగమో హోతి, తేసం

తేహి పకారవిసేసేహి ధమ్మవిభావనం. యేసం పన యేన ఏకేనేవ పకారేన ధమ్మవిభావనే కతే విసేసాధిగమో హోతి, తేసమ్పి తం వత్వా ధమ్మిస్సరతాయ తదఞ్ఞనిరవసేసప్పకారవిభావనఞ్చ **దేసనావిలాసో**. తేనాహ ''**పుబ్బే మఞ్ఞనావసేన కిలేసుప్పత్తిం దస్సేత్వా ఇదాని అభినన్దనావసేన దస్సేన్తో**''తి. **ధమ్మధాతుయా**తి సమ్మాసమ్బోధియా. సా హి సబ్బఞేయ్యధమ్మం యథాసభావతో ధారేతి ఉపధారేతి, సకలఞ్చ వినేయ్యసత్తసఞ్జాతధమ్మప్పబన్ధం అపాయదుక్ఖసంసారదుక్ఖపతనతో ధారేతి, సయఞ్చ అవిపరీతపవత్తిఆకారా ధాతూతి ధమ్మధాతూతి ఇధాధిప్పేతా. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానఞ్హి మగ్గఞాణం, మగ్గఞాణపదట్ఠానఞ్చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం సమ్మాసమ్బోధీతి. **సుప్పటివిద్ధత్తా**తి సుట్ఠు పటివిద్ధభావతో, సమ్మా అధిగతత్తాతి అత్థో. అభికఙ్ఖనసమ్పగ్గహపరామసనానం వసేన ఆరమ్మణే పరికప్పనాపవత్తి మఞ్ఞనా. తత్థ "మమం, అహ"న్తి చ అభినివేసనం **పరికప్పనం**. యేన అజ్ఝోసానం హోతి, అయం **అభినన్దనా**తి అయమేతేసం విసేసో. సుత్తాదిఅవిరుద్ధాయేవ అత్తనోమతి ఇచ్ఛితబ్బా, న ఇతరాతి సుత్తేన తస్సా సఙ్గహం దస్సేతుం ''**వుత్తఞ్చేత**''న్తిఆది వుత్తం. దేసనావిలాసవిభావనస్స పన సహేతుకహేతుసమ్పయుత్తదుకాదిదేసనాయ నిబద్ధతా నిద్ధారేతబ్బా.

తస్సాతి తేన. ఞాతసద్దసమ్బన్ధేన హేతం కత్తరి సామివచనం. **తస్మా**తి అపరిఞ్ఞాతత్తా. "అపరిఞ్ఞాత"న్తి పటిక్ఖేపముఖేన యం పరిజాననం వుత్తం, తం అత్థతో తివిధా పరిఞ్ఞా హోతీతి తం సరూపతో పవత్తిఆకారతో చ విభావేన్తో ''**యో హి**''తిఆదిమాహ.

తత్థ యాయ పఞ్ఞాయ విపస్సనాభూమిం పరిజానాతి పరిచ్ఛిన్దతి, సా పరిజాననపఞ్ఞా **ఞాతపరిఞ్ఞా**. సా హి తేభూమకధమ్మజాతం "అయం విపస్సనాభూమీ"తి ఞాతం విదితం పాకటం కరోన్తీయేవ లక్ఖణరసాదితో అజ్ఝత్తికాదివిభాగతో చ పరిచ్ఛిజ్జ జానాతి. ఇధ పన పథవీధాతువసేన వేదితబ్బాతి వుత్తం ''**పథవీధాతుం పరిజానాతీ**''తిఆది. **తీరణపరిఞ్ఞా**తి కీరణవసేన పరిజాననకపఞ్ఞా. సా హి పరివారేహి అనిచ్చతాదిఆకారేహి అనిచ్చతాదిసభావస్స ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకస్స తీరణవసేన సమ్మసనవసేన తం పరిచ్ఛిజ్జ జానాతి. **అగ్గమగ్గేనా**తి అరహత్తమగ్గేన. సో హి అనవసేసతో ఛన్దరాగం పజహతి. **అగ్గమగ్గేనా**తి వా అగ్గభూతేన మగ్గేన, లోకుత్తరమగ్గేనాతి అత్థో. ఉభయథాపి హి సముచ్ఛేదపహానకారీ ఏవ పఞ్ఞా నిప్పరియాయేన పహానపరిఞ్ఞాతి దస్సేతి.

నామరూపవవత్థానన్తి ఏతేన పచ్చయపరిగ్గహోపి సఙ్గహితోతి దట్ఠబ్బో నామరూపస్స హేతువవత్థానభావతో. సోపి హి హేతుపచ్చయముఖేన నామరూపస్స వవత్థానమేవాతి. కలాపసమ్మసనాదివసేన **తీరణపరిఞ్ఞా** అనిచ్చాదివసేన సమ్మసనభావతో. **తస్మా**తి యస్మా తా పరిఞ్ఞాయో నత్థి, తస్మా. అథ వా **తస్మా అపరిఞ్ఞాతత్తా**తి యస్మా అపరిఞ్ఞాతా పథవీ, తస్మా అపరిఞ్ఞాతత్తా పథవియా తం పథవిం మఞ్ఞతి చ అభినన్దతి చాతి.

పథవీవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆపోవారాదివణ్ణనా

ఆపం ఆపతోతి ఏత్థ అప్పోతి, అప్పాయతీతి వా **ఆపో**, యస్మిం సఙ్ఘాతే సయం అత్థి, తం ఆబన్ధనవసేన బ్యాపేత్వా తిట్ఠతి, పరిబ్రూహేతీతి వా అత్థో. అత్థానం అధి **అజ్ఝత్తం**. పతి పతి అత్తానన్తి **పచ్చత్తం**. ఉభయేనపి సత్తసన్తానపరియాపన్నమేవ వదతి. **ఆపో ఆపోగత**న్తిఆదీసు ఆబన్ధనమేవ **ఆపో**, తదేవ ఆపోసభావం గతత్తా **ఆపోగతం,** సభావేనేవ ఆపభావం పత్తన్తి అత్థో. సినేహనవసేన **సినేహో**, సోయేవ సినేహనసభావం గతత్తా **సినేహగతం**. **బన్ధనత్తం**

రూపస్సాతి అవినిబ్భోగరూపస్స బన్ధనభావో, అవిప్పకిరణవసేన సమ్పిణ్డనన్తి అత్థో. **ఉగ్గణ్హన్తో**తి యథాపరిచ్ఛిన్నే ఆపోమణ్డలే యథా ఉగ్గహనిమిత్తం ఉపలబ్భతి, తథా నిమిత్తం గణ్హన్తో. **వుత్తో**తి "ఆపస్మి"న్తి ఏత్థ వుత్తఆపో. సో హి ససమ్భారఆపో, న "ఆపోకసిణ"న్తి ఏత్థ వుత్తఆపో. **సేసన్తి** ఆరమ్మణసమ్ముతిఆపానం సరూపవిభావనం. "ఆపం ఆపతో పజానాతీ"తిఆదిపాళియా అత్థవిభావనఞ్చేవ తత్థ తత్థ మఞ్ఞనావిభాగదస్సనఞ్చ **పథవియం వుత్తసదిసమేవా**తి. తత్థ "పథవీకసిణమేకో సఞ్జానాతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౩.౩౬౦; అ॰ ని॰ ౧౦.౨౫) వుత్తం, ఇధ "ఆపోకసిణమేకో సఞ్జానాతీ"తిఆదినా వత్తబ్బం. తత్థ చ "పథవీతి సఞ్జానాతీ"తి వుత్తం, ఇధ పన "ఆపోతి సఞ్జానాతీ"తిఆదినా వత్తబ్బన్తి ఏవమాది ఏవ విసేసో. సేసం తాదిసమేవ. తేన వుత్తం "పథవియం వుత్తసదిసమేవా"తి. యో పనేత్థ విసేసో, తం దస్సేతుం "**కేవల**"న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **మూలరసో**తి మూలం పటిచ్చ నిబ్బత్తరసో. **ఖన్ధరసాదీ**సుపి ఏసేవ నయో. **ఖీరాదీని** పాకటానేవ. యథా పన భేసజ్జసిక్ఖాపదే (పారా॰ ౬౧౮-౬౨౫), న ఏవమిధ నియమో అత్థి. యం కిఞ్చి ఖీరం **ఖీర**మేవ. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **భుమ్మానీ**తి ఆవాటాదీసు ఠితఉదకాని. **అన్తలిక్ఖానీ**తి పథవిం అప్పత్తాని వస్సోదకాని, పత్తాని పన భుమ్మానేవ. **ఏవం వుత్తా చాతి చ**-సద్దేన హిమోదకకప్పవినాసకఉదకపథవియాఅన్తోఉదకపథవీసన్ధారకఉదకాదిం పుబ్బే అవుత్తమ్పి సముచ్చినోతి.

తేజం తేజతోతి ఏత్థ తేజనట్ఠేన **తేజో**, తేజనం నామ దహనపచనాదిసమత్థం నిసానం, యం ఉణ్హత్తన్తి వుచ్చతి. **యేన చాతి** యేన తేజోగతేన కుపితేన. **సన్తప్పతీ**తి అయం కాయో సమన్తతో తప్పతి ఏకాహికజరాదిభావేన ఉసుమజాతో హోతి. **యేన చ జీరీయతీ**తి యేన అయం కాయో జీరీయతి, ఇన్ద్రియవేకల్లతం బలపరిక్ఖయం వలితాదిభావఞ్చ పాపుణాతి. **యేన చ పరిడయ్హతీ**తి యేన కుపితేన అయం కాయో పరితో డయ్హతి, సో చ పుగ్గలో డయ్హామీతి సతధోతసప్పిగోసీతచన్దనాదిలేపఞ్చేవ తాలవణ్టవాతఞ్చ పచ్చాసీసతి. **యేన చ అసితపీతఖాయితసాయితం సమ్మా పరిణామం గచ్ఛతీ**తి యేన అసితం వా ఓదనాది, పీతం వా పానకాది, ఖాయితం వా పిఠఖజ్జకాది, సాయితం వా అమ్బపక్కమధుఫాణితాది సమ్మదేవ పరిపాకం గచ్ఛతి, రసాదిభావేన వివేకం గచ్ఛతీతి అత్థో. ఏత్థ చ సరీరస్స పకతిఉసుమం అతిక్కమిత్వా ఉణ్హభావో **సన్తాపో**, సరీరదహనవసేన పవత్తో మహాదాహో **పరిదాహో**, సతవారం తాపేత్వా ఉదకే పక్ఖిపిత్వా ఉద్ధటసప్పి **సతధోతసప్పి**, రసరుధిరమంసమేదఅట్ఠిఅట్ఠిమిఞ్జసుక్కా **రసాదయో**. తత్థ పురిమా తయో తేజా చతుసముట్ఠానా, పచ్ఛిమో కమ్మసముట్ఠానోవ.

తేజోభావం గతత్తా **తేజోగతం. ఉస్మా**తి ఉణ్హాకారో. ఉస్మావ ఉస్మాభావం గతత్తా **ఉస్మాగతం. ఉసుమ**న్తి చణ్డఉసుమం. తదేవ **ఉసుమగతం,** సభావేనేవ ఉసుమభావం పత్తన్తి అత్థో. **కట్ఠగ్గీ**తి కట్ఠుపాదానో అగ్గి. **సకలికగ్గీ**ఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **సఙ్కారగ్గీ**తి కచవరం పటిచ్చ ఉప్పన్నఅగ్గి. **ఇన్దగ్గీ**తి అసనిఅగ్గి. **సన్తాపో**తి జాలాయ వా వీతచ్చితఙ్గారానం వా సన్తాపో . **సూరియసన్తాపో**తి ఆతపో. **కట్ఠసన్నిచయసన్తాపో**తి కట్ఠరాసిం పటిచ్చ ఉప్పన్నసన్తాపో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **ఏవం వుత్తా చాతి. చ**-సద్దేన పేతగ్గికప్పవినాసకగ్గినిరయగ్గిఆదికే అవుత్తేపి సముచ్చినోతి.

వాయం వాయతోతి ఏత్థ వాయనట్ఠేన **వాయో**. కిమిదం వాయనం నామ? విత్థమ్భనం, సముదీరణం వా, వాయనం గమనన్తి ఏకే. **ఉద్ధఙ్గమా వాతా**తి ఉగ్గారహిక్కాదిపవత్తకా ఉద్ధం ఆరోహనవాతా. **అధోగమా వాతా**తి ఉచ్చారపస్సావాదినీహరణతా అధో ఓరోహనవాతా. **కుచ్ఛిసయా వాతా**తి అన్తానం బహివాతా. **కోట్ఠాసయా వాతా**తి అన్తానం అన్తోవాతా. **అఙ్గమఙ్గానుసారినో వాతా**తి ధమనీజాలానుసారేన సకలసరీరే అఙ్గమఙ్గాని అనుసటా సమిఞ్జనపసారణాదినిబ్బత్తకా వాతా . **సత్థకవాతా**తి సన్ధిబన్ధనాని కత్తరియా ఛిన్దన్తా వియ పవత్తవాతా. **ఖురకవాతా**తి

ఖురేన వియ హదయమంసచ్ఛేదనఫాలనకవాతా. **ఉప్పలకవాతా**తి హదయమంసస్స సముప్పాటనకవాతా. **అస్సాసో**తి అన్తోపవిసనకనాసికావాతో. **పస్సాసో**తి బహినిక్ఖమననాసికావాతో. ఏత్థ చ పురిమా సబ్బే చతుసముట్ఠానా, అస్సాసపస్సాసా చిత్తసముట్ఠానావ.

వాయోగతన్తి వాయోవ వాయోగతం, సభావేనేవ వాయోభావం పత్తన్తి అత్థో. **థమ్భితత్తం రూపస్సా**తి అవినిబ్భోగరూపస్స థమ్భితభావో. **పురత్థిమా వాతా**తి పురత్థిమదిసతో ఆగతా వాతా. **పచ్ఛిమా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **సరజా**దీసు సహ రజేన **సరజా,** రజవిరహితా సుద్ధా **అరజా.** సీతఉతుసముట్ఠానా, సీతవలాహకన్తరే వా జాతా **సీతా.** ఉణ్హఉతుసముట్ఠానా, ఉణ్హవలాహకన్తరే వా జాతా **ఉణ్హా. పరిత్తా**తి మన్దా తనుకవాతా. **అధిమత్తా**తి బలవవాతా. **కాళా**తి కాళవలాహకన్తరే సముట్ఠితా. యేహి అబ్భాహతో ఛవివణ్ణో కాళకో హోతి, తేసం ఏతం అధివచనన్తిపి ఏకే. **వేరమ్భవాతా**తి యోజనతో ఉపరి వాయనవాతా. **పక్ఖవాతా**తి అన్తమసో మక్ఖికాయపి పక్ఖాయూహనవాతా. **సుపణ్ణవాతా**తి గరుళవాతా. కామం చేతేపి పక్ఖవాతావ, ఉస్సదవసేన పన విసుం గహితా. **తాలవణ్టవాతా**తి తాలవణ్ణేహి కతేన, అఞ్ఞేహి వా కతేన కేనచి మణ్డలసణ్ఠానేన సముట్ఠాపితవాతా. **విధూపనవాతా**తి బీజనపత్తకేన సముట్ఠాపితవాతా. ఇమాని చ తాలవణ్టవిధూపనాని అనుప్పన్నమ్పి వాతం ఉప్పాదేన్తి, ఉప్పన్నమ్పి పరివత్తేన్తి. ఇధాపి **చ**-సద్దో ఉదకసన్ధారకవాతకప్పవినాసకవాతజాలాపేల్లనకవాతాదికే అవుత్తేపి సముచ్చినోతి. ఏత్థ చ "ఆపం మఞ్ఞతీ"తిఆదీసు యస్మా తీహి మఞ్ఞనాహి – "అహం ఆపోతి మఞ్ఞతి, మమ ఆపోతి మఞ్ఞతీ"తిఆదినా పథవీవారే వుత్తనయేన సక్కా మఞ్ఞనావిభాగో విభావేతున్తి వుత్తం "**సేసం వుత్తనయమేవా**"తి. తస్మా తత్థ వుత్తనయానుసారేన ఇమేసు తీసు వారేసు యథారహం మఞ్ఞనావిభాగో విభావేతబ్బో.

ఏత్తావతాతి ఏత్తకేన ఇమినా చతువారపరిమాణేన దేసనావిసేసేన. **చ**-సద్దో బ్యతిరేకో. తేన వక్ఖమానంయేవ విసేసం జోతేతి. **య్వాయ**న్తి యో అయం లక్ఖణో నామ హారో వుత్తోతి సమ్బన్ధో. సో పన లక్ఖణహారో యంలక్ఖణో తత్థ వుత్తో, తం దస్సేతుం "**వుత్తమ్హీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **వుత్తమ్హి ఏకధమ్మే**తి కుసలాదీసు ఖన్ధాదీసు వా యస్మిం కస్మిఞ్చి ఏకధమ్మే సుత్తే సరూపతో నిద్ధారణవసేన వా కథితే. **యే ధమ్మా ఏకలక్ఖణా తేనా**తి యే కేచి ధమ్మా కుసలాదిభావేన, రూపక్ఖన్ధాదిభావేన వా తేన వుత్తధమ్మేన సమానలక్ఖణా. **వుత్తా భవన్తి సబ్బే**తి సబ్బేపి కుసలాదిసభావా, ఖన్ధాదిసభావా వా ధమ్మా సుత్తే అవుత్తాపి తాయ సమానలక్ఖణతాయ వుత్తా భవన్తి, ఆనేత్వా సంవణ్ణనవసేనాతి అధిప్పాయో.

ఏత్థ చ ఏకలక్ఖణాతి సమానలక్ఖణా వుత్తా. తేన సహచరితా సమానకిచ్చతా సమానహేతుతా సమానఫలతా సమానారమ్మణతాతి ఏవమాదీహిపి అవుత్తానం వుత్తానం వియ నిద్ధారణం వేదితబ్బం. **ఇతీ**తి ఇమినా పకారేన. తేనాహ "**ఏవం నేత్తియం లక్ఖణో నామ హారో వుత్తో**"తి, **నేత్తిపాళియం** (నేత్తి. ౨౩) పన "యే ధమ్మా ఏకలక్ఖణా కేచి సో హారో లక్ఖణో నామా"తి పాఠో ఆగతో. **తస్స వసేనా**తి తస్స లక్ఖణహారస్స వసేన. **రూపలక్ఖణం అనతీతత్తా**తి రుప్పనసభావేన సమానసభావత్తా. **వదన్తేన** భగవతా. **ఏతా**తి "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తి ఏవం వుత్తదిట్ఠి. ఏత్థ చ **సక్కాయదిట్ఠిమఞ్ఞనా**దస్సనేనేవ సకలరూపవత్థుకా తణ్హామానమఞ్ఞనాపి దస్సితా ఏవాతి దట్ఠబ్బం. తథా హి వుత్తం "తస్మింయేవ పనస్స దిట్ఠిమఞ్ఞనాయ మఞ్ఞితే వత్థుస్మిం సినేహం మానఞ్చ ఉప్పాదయతో తణ్హామానమఞ్ఞనాపి వేదితబ్బా"తి. అథ వా పథవిం ఆపం తేజం వాయం మేతి మఞ్ఞతి అభినన్దతీతి చ వదన్తేన వుత్తనయేనేవ సకలరూపవత్థుకా తణ్హామఞ్ఞనా తదనుసారేన మానమఞ్ఞనాపి వుత్తావ హోతీతి ఏవమ్పేత్థ ఇతరమఞ్ఞనాపి నిద్ధారేతబ్బా.

ఆపోవారాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

భూతవారాదివణ్ణనా

౩. “పథవిం మఞ్ఞతి, పథవియా మఞ్ఞతీ”తిఆదీహి పదేహి “రూపం అత్తతో సమనుపస్సతి, రూపస్మిం అత్తానం సమనుపస్సతీ”తిఆదీనం సక్కాయదిట్ఠీనం నిద్ధారితత్తా వుత్తం **‘‘ఏవం రూపముఖేన సఙ్ఖారవత్థుకం మఞ్ఞనం వత్వా’’**తి . **తేసు సఙ్ఖారేసు సత్తేసుపీ**తి తదుపాదానేసుపి సత్తేసు . **ధాతూసూ**తి పథవీఆదీసు చతూసు ధాతూసు. “జాతం భూతం సఙ్ఖత”న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౨౦౭; సం॰ ని॰ ౫.౩౭౮) భూత-సద్దో ఉప్పాదే దిస్సతి, సఉపసగ్గో పన “పభూతమరియో పకరోతి పుఞ్ఞ”న్తిఆదీసు విపులే, “యేభుయ్యేన భిక్ఖూనం పరిభూతరూపో”తిఆదీసు హింసనే, “సమ్భూతో సాణవాసీ”తిఆదీసు (చూళవ॰ ४౫౦) పఞ్ఞత్తియం, “అభిభూతో మారో విజితో సఙ్గామో”తిఆదీసు విమథనే, “పరాభూతరూపో ఖో అయం అచేలో పాథికపుత్తో”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౨౩, ౨౫, ౩౧, ౩౨) పరాజయే, “అనుభూతం సుఖదుక్ఖ”న్తిఆదీసు వేదియనే, “విభూతం విభావితం పఞ్ఞాయా”తిఆదీసు పాకటీకరణే దిస్సతి. తే సబ్బే **రుక్ఖాదీసూ**తి. **ఆది**-సద్దేన సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బా. “కాలో ఘసతి భూతానీతి (జా॰ ౧.౨.౧౯౦), భూతా లోకే సముస్సయ”న్తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౨౦; సం॰ ని॰ ౧.౧౮౬) చ ఆదీసు అవిసేసేన సత్తవాచకోపి భూతసద్దో, ఉపరి దేవాదిపదేహి సత్తవిసేసానం గహితత్తా ఇధ తదవసిట్ఠా భూతసద్దేన గయ్హన్తీతి ఆహ **‘‘నో చ ఖో అవిసేసేనా’’**తి. తేనేవాహ – **‘‘చాతుమహారాజికానఞ్హి హేట్ఠా సత్తా ఇధ భూతాతి అధిప్పేతా’’**తి. యో హి సత్తనికాయో పరిపుణ్ణయోనికో చతూహిపి యోనీహి నిబ్బత్తనారహో, తత్థాయం భూతసమఞ్ఞా అణ్డజాదివసేన భవనతో.

భూతేతి వుత్తదేసఆదేసితే భూతే. **భూతతో సఞ్జానాతీ**తి ఇమినా “భూతా”తి లోకవోహారం గహేత్వా యథా తత్థ తణ్హాదిమఞ్ఞనా సమ్భవన్తి, ఏవం విపరీతసఞ్ఞాయ సఞ్జాననం పకాసేయతి. స్వాయమత్థో హేట్ఠా “పథవితో సఞ్జానాతీ”తి ఏత్థ వుత్తనయానుసారేన సక్కా జానితున్తి ఆహ **‘‘వుత్తనయమేవా’’**తి. యథా సుద్ధావాసా సబ్బదా అభావతో ఇమం దేసనం నారుళ్హా, ఏవం నేరయికాపి సబ్బమఞ్ఞనానధిట్ఠానతో. ఏతేనేవ ఏకచ్చపేతానమ్పేత్థ అసఙ్గహో దట్ఠబ్బో. అపరే పన “దిట్ఠిమఞ్ఞనాధిట్ఠానతో తేసమ్పేత్థ సఙ్గహో ఇచ్ఛితోయేవా”తి వదన్తి. “సమఙ్గీభూతం పరిచారేన్త”న్తిఆదినా సుత్తే **వుత్తనయేన**. **రజ్జతీ**తి “సుభా సుఖితా”తి విపల్లాసగ్గాహేన తత్థ రాగం జనేతి. ఏవమేత్థ రజ్జన్తో చ న కేవలం దస్సనవసేనేవ, సవనాదివసేనపి రజ్జతేవాతి దస్సేన్తో **‘‘దిస్వాపి…పే.… ఉత్వాపీ’’**తి ఆహ. తత్థ ఘాయనాదివసేన రజ్జనం తేహి అనుభూతగన్ధమాలాదివసేన చేవ విసభాగవత్థుభూతానం తేసం పరిభోగవసేన చ యథానుభవం అనుస్సరణవసేన చ వేదితబ్బం. **ఏవం భూతే తణ్హామఞ్ఞనాయ మఞ్ఞతీ**తి వుత్తనయేన భూతే పటిచ్చ ఛన్దరాగం జనేన్తో తేసం పటిపత్తిం అస్సాదేన్తో అభినన్దన్తో అభివదన్తో అజ్ఝోసాయ తిట్ఠన్తో “ఈదిసీ అవత్థా మమ అనాగతమద్ధానం సియా”తిఆదినా వా పన నయేన తత్థ నన్దిం సమన్నానేన్తో భూతే తణ్హామఞ్ఞనాయ మఞ్ఞతీతి అత్థో. **అప్పటిలద్ధస్స** ఖత్తియమహాసాలాదిభావస్స, **సమ్పత్తిం విపత్తి**న్తి జాతివసేన ఉక్కట్ఠనిహీనతం. **దహతీ**తి ఠపేతి. **యో ఏవరూపో మానో**తి యో ఏసో “అయం పుబ్బే మయా సదిసో, ఇదాని అయం సేట్ఠో అయం హీనతరో”తి ఉప్పన్నో మానో. **అయం వుచ్చతి మానాతిమానో**తి అయం భారాతిభారో వియ పురిమం సదిసమానం ఉపాదాయ మానాతిమానో నామాతి అత్థో.

నిచ్చాతిఆదీసు ఉప్పాదాభావతో **నిచ్చా,** మరణాభావతో **ధువా,** సబ్బదా భావతో **సస్సతా**. అనిచ్చపటిపక్ఖతో వా **నిచ్చా**, థిరభావతో **ధువా**, సస్సతిసమతాయ **సస్సతా**, జరాదివసేన విపరిణామస్స అభావతో **అవిపరిణామధమ్మా**తి

మఞ్ఞతి. **సబ్బే సత్తాతి** ఓట్ఠగోణగద్రభాదయో అనవసేసా సజ్జనట్ఠేన సత్తా. **సబ్బే పాణాతి** "ఏకిన్ద్రియో పాణో ద్విన్ద్రియో పాణో"తిఆదివసేన వుత్తా అనవసేసా పాణనట్ఠేన **పాణా. సబ్బే భూతాతి** అనవసేసా అణ్డకోసాదీసు భూతా సఞ్జాతాతి **భూతా. సబ్బే జీవాతి** సాలియవగోధూమాదయో అనవసేసా జీవనట్ఠేన **జీవా**. తేసు హి సో విరూహభావేన జీవసఞ్ఞీ. **అవసా అబలా అవీరియాతి** తేసం అత్తనో వసో వా బలం వా వీరియం వా నత్థీతి దస్సేతి. **నియతిసఙ్గతిభావపరిణతాతి** ఏత్థ **నియతీతి. నియతతా,** అచ్ఛేజ్జసుత్తావుతఅభేజ్జమణి వియ అవిజహితపకతితా. **సఙ్గతీతి** ఛన్నం అభిజాతీనం తత్థ సఙ్గమో. **భావోతి** సభావోయేవ, కణ్డకానం తిఖిణతా, కపిట్ఠఫలాదీనం పరిమణ్డలాదితా, మిగపక్ఖీనం విచిత్తవణ్ణాదితాతి ఏవమాదికో. ఏవం నియతియా చ సఙ్గతియా చ భావే చ పరిణతా నానప్పకారతం పత్తా. యేన హి యథా భవితబ్బం, సో తథేవ భవతి. యేన న భవితబ్బం, సో న భవతీతి దస్సేతి. **ఛస్వేవాభిజాతీసూతి** కణ్హాభిజాతిఆదీసు ఛసు ఏవ అభిజాతీసు ఠత్వా సుఖఞ్చ దుక్ఖఞ్చ పటిసంవేదేన్తి, అఞ్ఞా సుఖదుక్ఖభూమి నత్థీతి దస్సేతి. **వా**-సద్దేన అన్తాదిభేదే దిట్ఠాభినివేసే సఙ్గణ్హాతి.

ఉపపత్తిన్తి ఇమినా తస్మిం తస్మిం సత్తనికాయే భూతానం సహబ్యతం ఆకఙ్ఖతీతి దస్సేతి. **సుఖుప్పత్తిన్తి** ఇమినా పన తత్థ తత్థ ఉప్పన్నస్స సుఖుప్పత్తిం. **ఏకచ్చే భూతే నిచ్చాతి**ఆదినా ఏకచ్చసస్సతికదిట్ఠిం దస్సేతి. **అహమ్పి భూతేసు అఞ్ఞతరోస్మీతి** ఇమినా పన చతుత్థం ఏకచ్చసస్సతికవాదం దస్సేతి.

యతో కుతోచీతి ఇస్సరపురిసాదిభేదతో యతో కుతోచి. **ఏకా తణ్హామఞ్ఞనావ లబ్భతీతి** ఇధాపి హేట్ఠా వుత్తనయేన ఇతరమఞ్ఞనానమ్పి సమ్భవో నిద్ధారేతబ్బో. వుత్తప్పకారేయేవ భూతే తణ్హాదిట్ఠీహి అభినన్దతీతిఆదినా వత్తబ్బత్తా ఆహ "వుత్తనయమేవా"తి. **యోజనా కాతబ్బాతి** "యో భూతపఞ్ఞత్తియా ఉపాదానభూతే ఖన్ధే పరిజానాతి, సో తీహి పరిఞ్ఞాహి పరిజానాతీ"తిఆదినా యోజనా కాతబ్బా. అపరే పనేత్థ భూతగామోపి భూత-సద్దేన సఙ్గహితోతి రుక్ఖాదివసేనపి మఞ్ఞనావిభాగం యోజేత్వా దస్సేన్తి, తథా మహాభూతవసేనపి, తం **అట్ఠకథాయం** నత్థి.

భూమివిసేసాదినా భేదేనాతి భూమివిసేసఉపపత్తివిసేసాదివిభాగేన. **ఇద్ధియాతి** పుఞ్ఞవిసేసనిబ్బత్తేన ఆనుభావేన. కిఞ్చాపి దేవ-సద్దో "విద్ధే విగతవలాహకే దేవే"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౧౧౦; ౩.౧౦౨; ౫.౧౪౬-౧౪౭; మ॰ ని॰ ౧.౪౮౬; అ॰ ని॰ ౧౦.౧౫; ఇతివు॰ ౨౭) అజటాకాసే ఆగతో, "దేవో చ థోకం థోకం ఫుసాయతీ"తిఆదీసు మేఘే, "అయఞ్హి దేవ కుమారో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౪, ౩౫, ౩౬) ఖత్తియే ఆగతో, "పఞ్చహి కామగుణేహి సమప్పితో సమఙ్గీభూతో పరిచారేతి దేవో మఞ్ఞే"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౧౮౩; మ॰ ని॰ ౨.౨౧౧) వియ ఇధ ఉపపత్తిదేవేసు ఆగతో, దేవ-సద్దేన పన వత్తబ్బసత్తే అనవసేసతో ఉద్ధరిత్వా తతో ఇధాధిప్పేతే దస్సేతుం **"తే తివిధా"**తిఆది వుత్తం. **సేసా ఛ కామావచరా ఇధ దేవాతి అధిప్పేతా** ఇతరేసం పదన్తరేహి నివత్తితత్తాతి అధిప్పాయో. భూతా దేవాతి గహితేసు సత్తేసు తణ్హాదిమఞ్ఞనానం పవత్తాకారేనపి తివిధలక్ఖణన్తి ఆహ **"భూతవారే వుత్తనయేన వేదితబ్బా"**తి.

"అఞ్ఞతరస్స ఉపాసకస్స పజాపతి అభిరూపా హోతీ"తిఆదీసు (పారా॰ ౧౬౭) **పజాపతి**-సద్దో ఘరణియం ఆగతో, "పజాపతి కామదాయీ సువణ్ణవణ్ణా మే పజా హోతూ"తిఆదీసు దిట్ఠిగతికపరికప్పితే, "పజాపతిస్స దేవరాజస్స ధజగ్గం ఉల్లోకేయ్యాథా"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౯) దేవజేట్ఠకే, ఇధ పన అధిపతీతి వదన్తి, తం ఉపరి బ్రహ్మునో గయ్హమానత్తా తేసం మతిమత్తం. **దేవానన్తి** చాతుమహారాజికాదిదేవానం. **మహారాజాదీనన్తి ఆది**-సద్దేన సక్కసుయామసన్తుస్సితసునిమ్మితవసవత్తినో గహితా. **తేసన్తి** మహారాజాదీనం. **సత్తసఙ్ఖాతాయాతి** కామభూమియం

సత్తసఙ్ఖాతాయ. **పజాపతిన్తి** పజాపతిభావం. పజాపతిభావేన హి మానం జప్పేన్తో పజాపతిం మానమఞ్ఞనాయ మఞ్ఞతీతి వుత్తో.

ఏకా దిట్ఠిమఞ్ఞనావ యుజ్జతీతి వుత్తం, పజాపతినో పన సమీపతం సలోకతం వా ఆకఙ్ఖతో, తథాభావాయ చిత్తం పణిదహతో, తథాలద్ధబ్బాయ సమ్పత్తియా అత్తనో సేయ్యాదిభావం దహతో చ తణ్హామానమఞ్ఞనాపి సమ్భవన్తీతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. **యే చ ధమ్మా**తి ఆయువణ్ణాదికే వదతి. **పజాపతిన్తి** ఏత్థాపి హేట్ఠా వుత్తనయేన ఇతరమఞ్ఞనానమ్పి సమ్భవో వేదితబ్బో.

బ్రూహితోతి పరివుద్ధో. **గుణవిసేసేహీ**తి ఝానాదీహి విసిట్ఠేహి గుణేహి ఉత్తరిమనుస్సధమ్మతాయ. బ్రహ్మ-సద్దస్స సతిపి అవిసేసతో విసిట్ఠవాచకత్తే యత్థ యత్థ పనస్స గుణవిసేసయుత్తాదిరూపా పవత్తి, తం దస్సేతుం ''**అపిచా**''తిఆది వుత్తం. **సహస్సో**తి సహస్సియా లోకధాతుయా అధిపతిభూతో. **పఠమాభినిబ్బత్తో**తి పణీతేన పఠమఝానేన నిబ్బత్తో, పఠమజ్ఝానభూమియం వా పఠమం అభినిబ్బత్తో. **గహితాతి వేదితబ్బా** పధానగ్గహణేన అప్పధానానమ్పి కేనచి సమ్బన్ధేన గహితభావసిద్ధితో. ఏత్థ చ **బ్రహ్మా**తి మహాబ్రహ్మా అధిప్పేతో. సో హి వణ్ణవన్తతాయ చేవ దీఘాయుకతాయ చ బ్రహ్మపారిసజ్జాదీహి మహన్తో బ్రహ్మాతి **మహాబ్రహ్మా**, తస్స పన పురోహితట్ఠానే ఠితాతి **బ్రహ్మపురోహితా,** పరిసాయం భవా పరిచారకాతి **బ్రహ్మపారిసజ్జా**తి వేదితబ్బా. ఉక్కట్ఠేకపుగ్గలభావతో పజాపతిస్మిం వియ బ్రహ్మని మఞ్ఞనా వత్తతీతి వుత్తం ''**పజాపతివారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా**''**తి. తథా హి బహుపుగ్గలభావసామఞ్ఞతో ఆభస్సరవారాదీనం భూతవారసదిసతా వుత్తా.**

యథావుత్తపభాయ ఆభాసనసీలా వా **ఆభస్సరా. ఏకతలవాసినో**తి ఇదం ఝానన్తరభూమీనం వియ హేట్ఠుపరిభావాభావతో వుత్తం, ఠానాని పన నేసం పరిచ్ఛిన్నానేవ. ఆభస్సరేహి పరిత్తా ఆభా ఏతేసన్తి **పరిత్తాభా. అప్పమాణా ఆభా ఏతేసన్తి అప్పమాణాభా.**

సుభాతి సోభనా పభా. కఞ్చనపిణ్డో వియ సస్సిరికా **కఞ్చనపిణ్డసస్సిరికా**. తత్థ సోభనాయ పభాయ కిణ్ణా సుభాకిణ్ణాతి వత్తబ్బే భా-సద్దస్స రస్సత్తం, అన్తిమ-ణ-కారస్స హ-కారఞ్చ కత్వా ''**సుభకిణ్హా**''తి వుత్తా. **సుభా**తి చ ఏకగ్ఘనా నిచ్చలా పభా వుచ్చతి, పరిత్తా సుభా ఏతేసన్తి **పరిత్తసుభా**. అప్పమాణా సుభా ఏతేసన్తి **అప్పమాణసుభా**.

విపులఫలాతి విపులసన్తసుఖాయువణ్ణాదిఫలా.

సతిపి దేవబ్రహ్మాదీనం పుఞ్ఞఫలేన ఝానఫలేన చ పటిపక్ఖాభిభవే యేసం పన పుథుజ్జనఅసఞ్ఞసత్తేసు అభిభూవోహారో పాకటో నిరుళ్హో చ, తేసం వసేనాయం దేసనా పవత్తాతి దస్సేన్తో ఆహ ''**అసఞ్ఞభవస్సేతం అధివచన**''న్తి. యథా పజాపతివారే "ఇధేకచ్చో పజాపతిస్మింయేవా"తిఆదినా మఞ్ఞనాపవత్తి దస్సితా, తథా ఇధాపి తం దస్సేతుం సక్కాతి ఆహ ''**సేసం పజాపతివారే వుత్తనయమేవా**''తి.

భూతవారాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆకాసానఞ్చాయతనవారాదివణ్ణనా

౪. ఏవం సత్తవసేన భూమిక్కమదస్సనే సుద్ధావాసానం అగ్గహణే కారణం నిద్ధారేన్తో ''**ఏవం భగవా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **అనాగామిఖీణాసవా**తి అనాగామినో చ ఖీణాసవా చ. కిఞ్చాపి సుద్ధావాసా అత్థేవ అనేకకప్పసహస్సాయుకా, ఉక్కంసపరిచ్ఛేదతో పన సోళసకప్పసహస్సాయుకావ, న తతో పరన్తి ఆహ ''**కతిపయకప్పసహస్సాయుకా**''తి. కామరూపభవేసు పవత్తమానాపి ఆకాసానఞ్చాయతనాదిధమ్మా అరూపావచరభావతో తంభూమికవోహారం న లభన్తీతి ''**తత్రూపపన్నా యేవా**''తి అవధారేత్వా వుత్తం. **అభిభూవారే వుత్తనయేన వేదితబ్బా** యథారహన్తి అధిప్పాయో. న హేత్థ వణ్ణవన్తతాది సమ్భవతీతి. **పజాపతివారే వుత్తనయేనా**తి ఏత్థ "అహమస్మి అరూపో పహీనరూపపటిఘసఞ్ఞో"తిఆదినా మానమఞ్ఞనా వేదితబ్బా.

ఆకాసానఞ్చాయతనవారాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

దిట్ఠసుతవారాదివణ్ణనా

౫. రూపముఖేన మఞ్ఞనావత్థుదస్సనం సఙ్ఖేపోతి కత్వా వుత్తం ''**విత్థారతోపీ**''తి. తస్మిం హి "యత్థ నేవ పథవీ, న ఆపో, న తేజో, న వాయో, న ఆకాసానఞ్చాయతన"న్తిఆదిగ్గహణం వియ సఙ్ఖేపతో పఞ్చవోకారభవదస్సనం హోతీతి.

దిట్ఠన్తి యం చక్ఖుద్వారేన కతదస్సనకిరియాసమాపనం, యఞ్చ చక్ఖు ద్వయం పస్సతి పస్సిస్సతి సతి సమ్భవే పస్సేయ్య, తం సబ్బకాలన్తి విసేసవచనిచ్ఛాయ అభావతో దిట్ఠన్త్వేవ వుత్తం యథా "దుద్ధ"న్తి. తేనాహ ''**రూపాయతనస్సేతం అధివచన**''న్తి. అయఞ్చ నయో **సుతా**దీసుపి యోజేతబ్బో. **సత్తా**తి రూపాదీసు సత్తా విసత్తాతి సత్తా. సఙ్గనట్ఠేన సామఞ్ఞసద్దోపి చేస సత్త-సద్దో "ఇత్థిరూపే"తి విసయవిసేసితత్తా ఇధ పురిసవాచకో దట్ఠబ్బో. **రత్తా**తి వత్థం వియ రఙ్గజాతేన చిత్తస్స విపరిణామకారకేన ఛన్దరాగేన రత్తా సారత్తా. **గిద్ధా**తి అభికఙ్ఖనసభావేన అభిగిజ్ఝనేన గిద్ధా గేధం ఆపన్నా. **గధితా**తి గన్థితా వియ లోభేన దుమ్మోచనీయభావేన ఆరమ్మణే పటిబద్ధా. **ముచ్ఛితా**తి కిలేసవసేన విసఞ్ఞీభూతా వియ అనఞ్ఞకిచ్చా ముచ్ఛం మోహం ఆపన్నా. **అజ్ఝోసన్నా**తి విసయే అఞ్ఞసాధారణే వియ కత్వా గిలిత్వా పరినిట్ఠాపేత్వా వియ ఠితా. **ఇమినా**తి సువణ్ణవణ్ణాదిఆకారేన. **మఙ్గలం అమఙ్గల**న్తి ఈదిసం దిట్ఠం మఙ్గలం, ఈదిసం అమఙ్గలన్తి . **రూపస్మిం అత్తానం సమనుపస్సననయేనా**తి ఇదం వేదనాదిఅరూపధమ్మే, రూపాయతనవినిముత్తసబ్బధమ్మే వా అత్తతో గహేత్వా తతో అజ్ఝత్తికం, బాహిరం వా రూపాయతనం తస్సోకాసభావేన పరికప్పేత్వా "సో ఖో పన మే అయం అత్తా ఇమస్మిం రూపాయతనే"తి మఞ్ఞన్తో దిట్ఠస్మిం మఞ్ఞతీతి ఇమం నయం సన్ధాయ వుత్తం. "పథవితో మఞ్ఞతీ"తిఆదీసు యథా "సఉపకరణస్స అత్తనో వా పరస్స వా"తిఆదిమఞ్ఞనాపవత్తి దస్సితా, ఏవం "దిట్ఠతో మఞ్ఞతీ"తిఆదీసు సక్కా తం దస్సేతున్తి ఆహ ''**తేసం పథవీవారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బ**''న్తి.

ఆహచ్చాతి విసయం అన్వాయ, పత్వాతి అత్థో. తేనాహ ''**ఉపగన్త్వా**''**తి. అఞ్ఞమఞ్ఞసంసిలేసే**తి చక్ఖురూపసోతసద్దా వియ దూరే అహుత్వా అఞ్ఞమఞ్ఞం అల్లియనే.

మనసా విఞ్ఞాతం కేవలన్తి అత్థో. ఇతరానిపి హి మనసా విఞ్ఞాయన్తీతి. సేసేహి సత్తహి ఆయతనేహి పఞ్ఞత్తియా అసఙ్గహితత్తా తస్మిం సఙ్గహేత్వా దస్సేతుం ''**ధమ్మారమ్మణస్స వా**''తి వుత్తం. ద్వీసుపి వికప్పేసు లోకుత్తరానమ్పి సఙ్గహో ఆపన్నోతి ఆహ ''**ఇధ పన సక్కాయపరియాపన్నమేవ లబ్భతీ**''తి. **విత్థారో**తి మఞ్ఞనానం పవత్తనాకారవిత్థారో. **ఏత్థా**తి ఏతేసు సుతవారాదీసు.

దిట్ఠసుతవారాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఏకత్తవారాదివణ్ణనా

౬. **సమాపన్నకవారేనాతి** సమాపన్నకప్పవత్తియా, రూపావచరారూపావచరఝానప్పవత్తియాతి అత్థో. సా హి ఏకస్మింయేవ ఆరమ్మణే ఏకాకారేన పవత్తతీతి కత్వా "ఏకత్త"న్తి వుచ్చతి, ఏవఞ్చ కత్వా విపాకజ్ఝానప్పవత్తిపి ఇధ సమాపన్నకవారగ్గహణేనేవ గహితాతి దట్ఠబ్బా. **అసమాపన్నకవారేనాతి** కామావచరధమ్మప్పవత్తియా. ఉపచారజ్ఝానేనపి హి చిత్తం న సమ్మా **ఏకత్తం** గతన్తి వుచ్చతీతి.

యోజనాతి మఞ్ఞనాయోజనా. **భిన్దిత్వాతి** విభజిత్వా. **సాసననయేనాతి** పాళినయేన. తత్థ "ఏకత్తం మఞ్ఞతీ"తిఆదీసు "వేదనం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తిఆదినా నయేన, "నానత్తం మఞ్ఞతీ"తిఆదీసు పన "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తిఆదినా నయేన వుత్తవిధిం అనుగన్త్వా మఞ్ఞనా వేదితబ్బా.

పథవీవారాదీసు వుత్తేన చ అట్ఠకథానయేనాతి "అహం వేదనాతి మఞ్ఞతి, మమ వేదనాతి మఞ్ఞతీ"తిఆదినా, "అహం రూపన్తి మఞ్ఞతి, మమ రూపన్తి మఞ్ఞతీ"తిఆదినా చాతి అత్థో. తేనాహ **''యథానురూపం వీమంసిత్వా''**తి, ఏకత్తనానత్తభావేసు యో యోజనానయో సమ్భవతి, తదనురూపం విచారేత్వాతి అత్థో. **కేచీతి** అభయగిరివాసినో. **అపరేతి** సారసమాసాచరియా. దిట్ఠాభినివేసం వదన్తీతి సమ్బన్ధో. పుథుజ్జనస్స మఞ్ఞనా నామ సక్కాయం భిన్దిత్వావ యథాఉపట్ఠితవిసయవసేనేవ పవత్తతీతి న తత్థ అయమేకత్తనయో అయం నానత్తనయోతి విభాగవసేనేవ, ఏకత్తసఞ్ఞీ అత్తా హోతీతిఆదీసు చ అత్తనో ఏకత్తనానత్తసఞ్ఞితా వుత్తా, న పన ఏకత్తం నానత్తన్తి ఏవం పవత్తస్స దిట్ఠాభినివేసస్స ఏకత్తనానత్తభావోతి ఏవమేత్థ తదుభయస్స ఇధ అనధిప్పేతభావో దట్ఠబ్బో.

యం యథావుత్తపుథుజ్జనో అనవసేసతో గణ్హన్తో గహేతుం సక్కోతి, తం తస్స అనవసేసతో గహేతబ్బతం ఉపాదాయ **''సబ్బ''**న్తి వుచ్చతీతి దస్సేన్తో **''తమేవా''**తి ఆహ, సక్కాయసబ్బన్తి అత్థో. సబ్బస్మిమ్పి తేభూమకధమ్మే ఆదీనవదస్సనే అసతి నిబ్బిదాభావతో అస్సాదానుపస్సనాయ తణ్హా వడ్ఢతేవాతి ఆహ **''సబ్బం అస్సాదేన్తో సబ్బం తణ్హామఞ్ఞనాయ మఞ్ఞతీ''**తి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా – "సంయోజనియేసు, భిక్ఖవే, ధమ్మేసు అస్సాదానుపస్సినో విహరతో తణ్హా పవడ్ఢతీ"తి (సం. ని. ౨.౫౩, ౫౭). "సబ్బమిదం మయా నిమ్మిత"న్తి తేన నిమ్మితమఞ్ఞనాయ అత్తానం సేయ్యాదితో దహన్తో తేన మానేన నిమ్మితం మఞ్ఞతియేవ నామ నిమ్మితమఞ్ఞనాయ వినా తథామానుప్పత్తియా అభావతోతి ఆహ **''అత్తనా నిమ్మితం మఞ్ఞన్తో సబ్బం మానమఞ్ఞనాయ మఞ్ఞతీ''**తి. **సబ్బం నత్థీతిఆదినా నయేనాతి ఆది**-సద్దేన నియతివాదాదికే సఙ్గణ్హాతి. **మహా మే అత్తాతి** ఇమినా సబ్బతో అత్తనో విభూతిపవత్తివాదం దస్సేతి. "సబ్బం సబ్బత్థక"న్తి దిట్ఠివసేన – "అహం సబ్బస్మిం మయ్హం కిఞ్చనం పలిబోధో సబ్బస్మిం, పరో సబ్బస్మిం పరస్స కిఞ్చనం పలిబోధో సబ్బస్మి"న్తిఆదినా నయేనపేత్థ మఞ్ఞనా సమ్భవతీతి దస్సేన్తో ఆహ **''సేసం పథవీవారే వుత్తనయేన వేదితబ్బ''**న్తి. అపిచ "సబ్బోయం లోకో పురిసమయో"తి ఏవందిట్ఠికో పురిససఙ్ఖాతతో సబ్బతో, అత్తనో ఉప్పత్తిం వా నిగ్గమనం వా మఞ్ఞన్తో దిట్ఠిమఞ్ఞనాయ సబ్బతో మఞ్ఞతి, తస్మింయేవ పన దిట్ఠిమఞ్ఞనాయ మఞ్ఞితే వత్థుస్మిం సినేహం మానఞ్చ ఉప్పాదయతో తణ్హామఞ్ఞనా మానమఞ్ఞనా చ వేదితబ్బా. తంయేవ పన సబ్బం మయ్హం అత్తా కత్తా సామీతి వా మఞ్ఞన్తో "సబ్బం మే"తి మఞ్ఞతి, తథాయం దిట్ఠితణ్హాభినన్దనాహి అభినన్దన్తో సబ్బం అభినన్దతీతి ఏవమ్పేత్థ మఞ్ఞనానం పవత్తి వేదితబ్బా.

తన్తి సక్కాయం. ఉక్కంసగతసుఖసహితఞ్హి ఖన్ధపఞ్చకం దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదీ నిబ్బానన్తి మఞ్ఞతి, తం పనత్థతో సక్కాయోయేవాతి. **ఏకధాతి** పఞ్చవిధమ్పి నిబ్బానభావేన ఏకజ్ఝం కత్వా వుత్తం. **యతోతి** యస్మా. **పఞ్చహి కామగుణేహీతి** మనాపియరూపాదీహి పఞ్చహి కామకోట్ఠాసేహి, బన్ధనేహి వా. **సమప్పితో** సుట్ఠు అప్పితో అల్లీనో హుత్వా ఠితో. **సమఙ్గిభూతోతి** సమన్నాగతో. **పరిచారేతీతి** తేసు కామగుణేసు కామకోట్ఠాసేసు యథాసుఖం ఇన్ద్రియాని చారేతి సఞ్చారేతి ఇతో చితో చ ఉపనేతి. అథ వా లళతి రమతి కీళతి. ఏత్థ ద్విధా కామగుణా మానుసకా చేవ దిబ్బా చ. మానుసకా చ మన్ధాతుకామగుణసదిసా, దిబ్బా పరనిమ్మితవసవత్తిదేవరాజస్స కామగుణసదిసా. ఏవరూపే కామే ఉపగతానఞ్హి తే దిట్ఠధమ్మనిబ్బానసమ్పత్తిం పఞ్ఞపేన్తి. తేనాహ ''**ఏత్తావతా ఖో...పే.... హోతీ**''తి. **దిట్ఠధమ్మోతి** పచ్చక్ఖధమ్మో వుచ్చతి, తత్థ తత్థ పటిలద్ధత్తభావస్సేతం అధివచనం, దిట్ఠధమ్మే నిబ్బానం ఇమస్మింయేవ అత్తభావే దుక్ఖవూపసమనం దిట్ఠధమ్మనిబ్బానం. పరమం ఉత్తమం దిట్ఠధమ్మనిబ్బానన్తి **పరమదిట్ఠధమ్మనిబ్బానం,** తం పత్తో హోతీతి అత్థో. **పఞ్చధా ఆగతన్తి** యథావుత్తకామగుణసుఖస్స చేవ చతుబ్బిధరూపావచరజ్ఝానసుఖస్స చ వసేన పాళియం పఞ్చప్పకారేన ఆగతం. **నిబ్బానం అస్సాదేన్తోతి** పరమం సుఖం నిస్సరణన్తి మఞ్ఞనాయ అస్సాదేన్తో.

''ఇమస్మిం నిబ్బానే పత్తే న జాయతి, న జీరతి, న మీయతీ''తి ఏవమ్పి **నిబ్బానస్మిం మఞ్ఞతి**. ''ఇతో పరం పరమస్సాసభూతం నత్థీ''తి గణ్హన్తో **నిబ్బానతో మఞ్ఞతి**. తయిదం నిబ్బానం మయా అధిగతం, తస్మా ''**నిబ్బానం మే**''తి **మఞ్ఞతి**. తతోయేవ తం నిబ్బానం దిట్ఠాభినన్దనాయ అభినన్దతి. అయం తావేత్థ **దిట్ఠిమఞ్ఞనా**. తస్మింయేవ పన దిట్ఠిమఞ్ఞనాయ మఞ్ఞితే వత్థుస్మిం సినేహం మానఞ్చ ఉప్పాదయతో **తణ్హామానమఞ్ఞనాపి** నిద్ధారేతబ్బా.

యాదిసోతి యథారూపో, యేహి జేగుచ్ఛాదిసభావేహి పస్సితబ్బోతి అత్థో. **ఏసాతి** అయం. తేనస్స అత్తనో సుణన్తానఞ్చ పచ్చక్ఖసిద్ధతమాహ. అసుభాదిసభావేన సహ విజ్జమానానం రూపాదిధమ్మానం కాయో సమూహోతి **సక్కాయో,** ఉపాదానక్ఖన్ధా. **తథాతి** తస్స భావభూతేన పటికూలతాదిప్పకారేన. **సబ్బమఞ్ఞనాతి** పథవీఆదికే సరూపావధారణాదివిభాగభిన్నే విసయే పవత్తియా అనేకవిహితా సబ్బా తణ్హామఞ్ఞనా.

జేగుచ్ఛోతి జిగుచ్ఛనీయో. తేనస్స అసుభాజఞ్ఞదుగ్గన్ధపటికూలభావం దస్సేతి. **సిదురోతి** ఖణే ఖణే భిజ్జనసభావో. తేనస్స అనిచ్చఅద్ధువఖయవయపభఙ్గురసభావం దస్సేతి. **అయన్తి** సక్కాయో. **దుక్ఖోతి** న సుఖో. తేనస్స కిచ్ఛకసిరాబాధదుక్ఖవుత్తితం దస్సేతి. **అపరిణాయకోతి** పరిణాయకరహితో. తేనస్స అత్తసుఞ్ఞఅసారవుత్తితం దస్సేతి. **తన్తి** సక్కాయం. **పచ్చనీకతోతి** సభావపటిపక్ఖతో, సుభనిచ్చసుఖఅత్తాదితోతి అత్థో. **గణ్హన్తి** గణ్హన్తో, తత్థ సుభాదిగాహవసేన అభినివిసన్తోతి అత్థో.

ఇదాని తిస్సోపి మఞ్ఞనా ఉపమాహి విభావేతుం ''**సుభతో**''తిఆది వుత్తం. తత్థ యథా మహాపరిళాహే విపులానత్థావహే చ అగ్గిమ్హి సలభస్స పతనం సుభసుఖసఞ్ఞాయ, ఏవం తాదిసే సక్కాయే సలభస్స తణ్హామఞ్ఞనాతి ఇమమత్థం దస్సేతి ''**సుభతో...పే.... తణ్హాయ మఞ్ఞనా**''తి ఇమినా.

గూథాదీ కీటకో గూథరాసిం లద్ధా అసమ్పన్నేపి తస్మిం సమ్పన్నాకారం పవత్తయమానో అత్తానం ఉక్కంసేతి, ఏవమనేకాదీనవే ఏకన్తభేదిని సక్కాయే నిచ్చసఞ్ఞం ఉపట్ఠపేత్వా సమ్పత్తిమదేన తత్థ బాలో మానం జప్పేతీతి ఇమమత్థమాహ ''**నిచ్చసఞ్ఞం...పే.... మానేన మఞ్ఞనా**''తి.

యథా బాలో ముద్ధధాతుకో సమ్ముళ్హో కోచి ఆదాసే అత్తనో పటిబిమ్బం దిస్వా “అయం మఞ్ఞే ఆదాససామికో, యది అహమిమం గహేత్వా తిట్ఠేయ్యం, అనత్థమ్పి మే కరేయ్యా”తి ఛడ్డేత్వా పలాయన్తో తత్థ అవిజ్జమానమేవ కిఞ్చి విజ్జమానం కత్వా గణ్హి, తథూపమో అయం బాలో సక్కాయే అత్తత్తనియగాహం గణ్హన్తోతి ఇమమత్థం దీపేతి “**అత్తా...పే.... దిట్ఠియా హోతి మఞ్ఞనా**”తి ఇమినా.

సుఖుమం మారబన్ధనం వేపచిత్తిబన్ధనతోపి సుఖుమతరత్తా. తేనాహ భగవా “అహో సుఖుమతరం ఖో, భిక్ఖవే, మారబన్ధన”న్తి.

బహున్తి అతివియ, అనేకక్ఖత్తుం వా. **విప్ఫన్దమానోపి సక్కాయం నాతివత్తతి** సంసారం నాతివత్తనతో. యథాహ “యే తే, భిక్ఖవే, సమణా సతో సత్తస్స ఉచ్ఛేదం వినాసం విభవం పఞ్ఞపేన్తి, తే, సక్కాయంయేవ అనుపరిధావన్తి సేయ్యథాపి సా గద్దులబన్ధనో”తిఆది. యథా హి సత్తసుపి ఉచ్ఛేదవికప్పేసు సంసారనాయికానం తణ్హాదిట్ఠీనం పహానం సమ్భవతి, ఏవం సస్సతవికప్పేసుపీతి కథఞ్చి పన దిట్ఠిగతికస్స భవవిప్పమోక్ఖో. తేన వుత్తం “సక్కాయం నాతివత్తతీ”తి.

సనోతి సో ఏసో పుథుజ్జనో. **నిచ్చన్తి** సబ్బకాలం.

తన్తి తస్మా సక్కాయమలీనస్స జాతియాదీనమనతివత్తనతో. **అసాతతోతి** దుక్ఖతో.

పస్సం ఏవమిమన్తి అసుభానిచ్చదుక్ఖానత్తసభావం తం సక్కాయం వుత్తప్పకారేన యథాభూతవిపస్సనాపఞ్ఞాసహితాయ మగ్గపఞ్ఞాయ పస్సన్తో. **పహాయాతి** సముచ్ఛేదవసేన సబ్బా మఞ్ఞనాయో పజహిత్వా. **సబ్బదుక్ఖా పముచ్చతీతి** సకలస్మాపి వట్టదుక్ఖతో పముచ్చతీతి.

ఏకత్తవారాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమనయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సేక్ఖవారదుతియనయవణ్ణనా

౭. అధిప్పేతస్స అత్థస్స అనియమేత్వా వచనం **ఉద్దేసో,** నియమేత్వా వచనం **నిద్దేసోతి** ఆహ “**యోతి ఉద్దేసవచనం, సోతి నిద్దేసవచన**”న్తి. **సమ్పిణ్డనత్థోతి** సముచ్చయత్థో. సమ్పిణ్డనఞ్చ సభాగతావసేన హోతీతి ఆహ – “**ఆరమ్మణసభాగేనా**”తి, ఆరమ్మణస్స సభాగతాయ సదిసతాయాతి అత్థో. **సేక్ఖం దస్సేతి** సామఞ్ఞజోతనాయ విసేసే అవట్ఠానతో, సేక్ఖవిసయత్తా చ తస్స వచనస్స.

కేనట్ఠేనాతి యస్మా ఞాణేన అరణీయతో అత్థో సభావో, తస్మా కేనట్ఠేన కేన సభావేన కేన లక్ఖణేన సేక్ఖో నామ హోతీతి అత్థో. యస్మా పన సేక్ఖధమ్మాధిగమేన పుగ్గలే సేక్ఖవోహారప్పవత్తి, తస్మా “**సేక్ఖధమ్మపటిలాభతో సేక్ఖో**”తి వుత్తం. **సేక్ఖధమ్మా** నామ చతూసు మగ్గేసు, హేట్ఠిమేసు చ తీసు ఫలేసు సమ్మాదిట్ఠిఆదయో. తేనాహ “**సేక్ఖాయ సమ్మాదిట్ఠియా...పే.... ఏత్తావతా ఖో భిక్ఖు సేక్ఖో హోతీ**”తి. ఏవం అభిధమ్మపరియాయేన సేక్ఖలక్ఖణం దస్సేత్వా ఇదాని సుత్తన్తికపరియాయేనపి తం దస్సేతుం “**అపిచా**”తిఆది వుత్తం. తత్థ **సిక్ఖతీతి** ఇమినా సిక్ఖాత్తయసమఙ్గీ అపరినిట్ఠితసిక్ఖో సేక్ఖోతి దస్సేతి. తేనాహ

‘‘**సిక్ఖతీ**’’తిఆది . సిక్ఖాహి నిచ్చసమాయోగదీపనత్థఞ్చేత్థ “సిక్ఖతి సిక్ఖతీ”తి ఆమేడితవచనం. అథ వా సిక్ఖనం సిక్ఖా, సా ఏతస్స సీలన్తి **సేక్ఖో**. సో హి అపరియోసితసిక్ఖత్తా తదధిముత్తత్తా చ ఏకన్తేన సిక్ఖనసీలో, న అసేక్ఖో వియ పరినిట్ఠితసిక్ఖో తత్థ పటిప్పస్సద్ధుస్సుక్కో, నాపి విస్సట్ఠసిక్ఖో పచురజనో వియ తత్థ అనధిముత్తో. అథ వా అరియాయ జాతియా తీసు సిక్ఖాసు జాతో, తత్థ వా భవోతి **సేక్ఖో**. అథ వా ఇక్ఖతి ఏతాయాతి ఇక్ఖా, మగ్గఫలసమ్మాదిట్ఠి. సహ ఇక్ఖాయాతి **సేక్ఖో**.

అనులోమపటిపదాయ పరిపూరకారీతి యా సా సీలాదికా విపస్సనన్తా దుక్ఖనిరోధగామినియా లోకుత్తరాయ పటిపదాయ అనులోమనతో అనులోమపటిపదా, తస్సా సమ్పాదనేన పరిపూరకారీతి. ఇదాని తం పటిపదం పుగ్గలాధిట్ఠానేన దస్సేతుం ‘‘**సీలసమ్పన్నో**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **సీలసమ్పన్నో**తి పాతిమోక్ఖసంవరసీలేన సమన్నాగతో, పరిపుణ్ణపాతిమోక్ఖసీలో వా. పాతిమోక్ఖసీలఞ్హి ఇధ “సీల”న్తి అధిప్పేతం పధానభావతో. రూపాదిఆరమ్మణేసు అభిజ్ఝాదీనం పవత్తినివారణసఙ్ఖాతేన మనచ్ఛట్ఠానం ఇన్ద్రియానం పిధానేన **ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారో**. పరియేసనాదివసేన భోజనే పమాణజాననేన **భోజనే మత్తఞ్ఞూ**. విగతథినమిద్ధో హుత్వా రత్తిన్దివం కమ్మట్ఠానమనసికారే యుత్తతాయ **జాగరియానుయోగమనుయుత్తో**. కథం పన జాగరియానుయోగో హోతీతి తం దస్సేతుం ‘‘**పుబ్బరత్తా…పే… విహరతీ**’’తి వుత్తం. యథాహ “కథఞ్చ పుబ్బరత్తాపరరత్తం జాగరియానుయోగమనుయుత్తో హోతి? ఇధ భిక్ఖు దివసం చఙ్కమేన నిసజ్జాయ ఆవరణీయేహి చిత్తం పరిసోధేతి, రత్తియా పఠమం యామం చఙ్కమేన…పే… సోధేతి, ఏవం ఖో భిక్ఖు పుబ్బరత్తాపరరత్తం జాగరియానుయోగమనుయుత్తో హోతీ”తి (విభ॰ ౫౧౯). **ఇమస్మిం పనత్థే**తి “మఞ్ఞతి, న మఞ్ఞతీ”తి చ వత్తబ్బభావసఙ్ఖాతే అత్థే. **నో పుథుజ్జనో అధిప్పేతో** “అప్పత్తమానసో, అనుత్తరం యోగక్ఖేమం పత్థయమానో”తి చ వుత్తత్తా.

సమ్పయుత్తత్తా మనసి భవోతి రాగో మానసో, మనో ఏవ మానసన్తి కత్వా చిత్తం **మానసం,** అనవసేసతో మానం సీయతి సముచ్ఛిన్దతీతి అగ్గమగ్గో **మానసం,** తన్నిబ్బత్తత్తా పన అరహత్తస్స మానసతా దట్ఠబ్బా. **జనేసుతా**తి జనే సకలసత్తలోకే విస్సుతా, పత్థటయసాతి అత్థో.

నత్థి ఇతో ఉత్తరన్తి **అనుత్తరం**. తం పన సబ్బసేట్ఠం హోన్తం ఏకన్తతో సదిసరహితమేవ హోతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**అనుత్తరన్తి సేట్ఠం, అసదిసన్తి అత్థో**’’తి. **పత్థయమానస్సా**తి తణ్హాయన్తస్స. **పజప్పితానీ**తి మానజప్పనాని. యస్మిఞ్హి వత్థుస్మిం తణ్హాయనా పత్థయమానమఞ్ఞనా సమ్భవతి, తస్మింయేవ “సేయ్యోహమస్మీ”తిఆదీని పజప్పితాని సమ్భవన్తీతి అధిప్పాయో. **పవేధితన్తి** పరివాసితం. **పకప్పితేసూ**తి తణ్హాదిట్ఠికప్పేహి పరికప్పితేసు ఆరమ్మణేసు. **సోతన్తి** కిలేససోతం . తస్మిఞ్హి ఛిన్నే ఇతరసోతం ఛిన్నమేవాతి. **విద్ధస్తన్తి** వినాసితం. తఞ్చ ఖో లోమహంసమత్తమ్పి అసేసేత్వాతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**వినళీకత**’’న్తి, విగతావసేసం కతన్తి అత్థో. అధిముత్తియా ఇధాధిప్పేతపత్థనా పాకటా హోతీతి ‘‘**తన్నిన్నో**’’తిఆది వుత్తం, న పన కుసలచ్ఛన్దస్స అధిముత్తిభావతో. **అధిముచ్చన్తో**తి ఓకప్పేన్తో.

సబ్బాకారవిపరీతాయాతి “సుభం సుఖం నిచ్చ”న్తిఆదీనం సబ్బేసం అత్తనా గహేతబ్బాకారానం వసేన తబ్బిపరీతతాయ, అనవసేసతో ధమ్మసభావవిపరీతాకారగాహినియాతి అత్థో. **అభివిసిట్ఠేన ఞాణేనా**తి అసమ్పజాననమిచ్ఛాజాననాని వియ న ధమ్మసభావం అప్పత్వా నాపి అతిక్కమిత్వా, అథ ఖో అవిరజ్ఝిత్వా ధమ్మసభావస్స అభిముఖభావప్పత్తియా అభివిసిట్ఠేన ఞాణేన, ఞాతపరిఞ్ఞాధిట్ఠానాయ తీరణపరిఞ్ఞాయ పహానపరిఞ్ఞేకదేసేన చాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**పథవీతి…పే… వుత్తం హోతీ**’’తి. **పథవీభావన్తి** పథవియం అభిఞ్ఞేయ్యభావం.

లక్ఖణపథవీ హి ఇధాధిప్పేతా, పరిఞ్ఞేయ్యభావో పనస్సా ‘‘**అనిచ్చాతిపీ**’’తిఆదినా గహితోతి. **అభిఞ్ఞత్వాతి** ఞాతతీరణపహానపరిఞ్ఞాహి హేట్ఠిమమగ్గఞాణేహి చ అభిజానిత్వా. **మామఞ్ఞీతి** అప్పహీనానం మఞ్ఞనానం వసేన మాతి మఞ్ఞతీతి మా, పహీనానం పన వసేన న మఞ్ఞతీతి అమఞ్ఞీ, మా చ సో అమఞ్ఞీ చ మామఞ్ఞీతి ఏవమేత్థ పదవిభాగతో అత్థో వేదితబ్బో. తత్థ యేన భాగేన అమఞ్ఞీ, తేన మఞ్ఞీతి న వత్తబ్బో. యేన పన భాగేన మఞ్ఞీ, తేన అమఞ్ఞీతి న వత్తబ్బోతి. ఏవం పటిక్ఖేపప్పధానం అత్థం దస్సేతుం అట్ఠకథాయం ‘‘**మఞ్ఞీ చ న మఞ్ఞీ చ న వత్తబ్బో**’’తి వుత్తం. పటిక్ఖేపప్పధానతా చేత్థ లబ్భమానానమ్పి మఞ్ఞనానం దుబ్బలభావతో వేదితబ్బా. తేనేవాహ – ‘‘**ఇతరా పన తనుభావం గతా**’’తి. **మాతి** చ నిపాతపదమేతం, అనేకత్థా చ నిపాతాతి అధిప్పాయేన ‘‘**ఏతస్మిం అత్థే ఇమం పదం నిపాతేత్వా వుత్త**’’న్తి వుత్తం. **నిపాతేత్వాతి** చ పకతిఆదివిభాగనిద్ధారణే అనుమాననయం ముఞ్చిత్వా యథావుత్తే అత్థే పచ్చక్ఖతోవ దస్సేత్వాతి అత్థో. **పుథుజ్జనో వియాతి** ఏతేనస్స ఉపరిమగ్గవజ్ఝతణ్హామానవసేన మఞ్ఞనా న పటిక్ఖిత్తాతి దీపేతి.

అథ వా **మా మఞ్ఞీతి** పరికప్పకిరియాపటిక్ఖేపవచనమేతం “మా రన్ధయుం, మా జీరీ”తిఆదీసు వియ, న మఞ్ఞేయ్యాతి వుత్తఞ్హోతి. యథా హి పుథుజ్జనో సబ్బసో అప్పహీనమఞ్ఞనత్తా “మఞ్ఞతి”చ్చేవ వత్తబ్బో, యథా చ ఖీణాసవో సబ్బసో పహీనమఞ్ఞనత్తా న మఞ్ఞతి ఏవ, న ఏవం సేక్ఖో. తస్స హి ఏకచ్చా మఞ్ఞనా పహీనా, ఏకచ్చా అప్పహీనా, తస్మా ఉభయభావతో ఉభయథాపి న వత్తబ్బో. నను చ ఉభయభావతో ఉభయథాపి వత్తబ్బోతి? న. యా హి అప్పహీనా, తాపిస్స తనుభావం గతాతి తాహిపి సో న మఞ్ఞేయ్య విభూతతరాయ మఞ్ఞనాయ అభావతో, పగేవ ఇతరాహి. తేనాహ భగవా “మా మఞ్ఞీ”తి. తేన వుత్తం “మా మఞ్ఞీతి పరికప్పకిరియాపటిక్ఖేపవచనమేతం ‘మా రన్ధయుం, మా జీరీ’తిఆదీసు వియ, న మఞ్ఞేయ్యాతి వుత్తం హోతీ”తి. అయఞ్చస్స అమఞ్ఞనా వత్థునో పరిఞ్ఞేయ్యత్తా, న అసేక్ఖస్స వియ పరిఞ్ఞాతత్తా. యఞ్హి ఏకన్తతో పరిజానితబ్బం పరిజానితుం సక్కా, న తత్థ తబ్బిధురే వియ పుథుజ్జనస్స మఞ్ఞనా సమ్భవన్తి. తేనాహ ‘‘**పరిఞ్ఞేయ్యం తస్సాతి వదామీ**’’తి.

ఓక్కన్తనియామత్తాతి అనుపవిట్ఠసమ్మత్తనియామత్తా, ఓతిణ్ణమగ్గసోతత్తాతి అత్థో. **సమ్బోధిపరాయణత్తాతి** ఉపరిమగ్గసమ్బోధిపటిసరణత్తా, తదధిగమాయ నిన్నపోణపబ్భారభావతోతి అత్థో. ఉభయేనపి తస్స అవస్సంభావినీ సేసపరిఞ్ఞాతి దస్సేతి. **పరిఞ్ఞేయ్య**న్తి పరిజానితబ్బభావేన ఠితం, పరిఞ్ఞాతుం వా సక్కుణేయ్యం. తప్పటిపక్ఖతో **అపరిఞ్ఞేయ్యం**. **పుథుజ్జనస్స వియాతి** ఏతేన ఇధాధిప్పేతపుథుజ్జనస్స పరిఞ్ఞేయ్యభావాసఙ్కా ఏవ నత్థి అనధికారతోతి దస్సేతి. ‘‘**మాభినన్దీ**’’తి ఏత్థాపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో.

సేక్ఖవారదుతియనయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఖీణాసవవారతతియాదినయవణ్ణనా

ఠ. **సభాగో** దిట్ఠసచ్చతాదిసామఞ్ఞేన. ఆరకా కిలేసేహి అరహన్తి పదస్స నిరుత్తినయేన అత్థం వత్వా తం పాళియా సమానేన్తో ‘‘**వుత్తఞ్చేత**’’న్తిఆదిమాహ. తత్థ **పాపకాతి** లామకట్ఠేన దుగ్గతిసమ్పాపనట్ఠేన చ పాపకా. సావజ్జట్ఠేన అకోసల్లసమ్భూతట్ఠేన చ **అకుసలా**. సంకిలేసం అరహన్తి, తత్థ వా నియుత్తాతి **సంకిలేసికా**. పునబ్భవస్స కరణసీలా, పునబ్భవఫలం అరహన్తీతి వా **పోనోభవికా**. సహ దరథేన పరిళాహేన పవత్తన్తీతి **సదరా**. దుక్ఖో కటుకో, దుక్ఖమో వా విపాకో ఏతేసన్తి **దుక్ఖవిపాకా**. అనాగతే జాతియా చేవ జరామరణానఞ్చ వడ్ఢనేన **జాతిజరామరణియాతి**. ఏవమేతేసం పదానం అత్థో

వేదితబ్బో. కామఞ్చాయం సుత్తన్తవణ్ణనా, అభిధమ్మనయో పన నిప్పరియాయోతి తేన దస్సేన్తో ‘‘**చత్తారో ఆసవా**’’తిఆదిమాహ. **సముచ్ఛిన్నా పటిప్పస్సద్ధా**తి న కేవలం సముచ్ఛిన్నా ఏవ, అథ ఖో పటిప్పస్సద్ధాపీతి మగ్గకిచ్చేన సదిసం ఫలకిచ్చమ్పి నిద్ధారేతి.

సీలవిసోధనాదినా గరూనం పటిపత్తియా అనుకరణం **గరుసంవాసో**. అరియమగ్గపటిపత్తి ఏవ **అరియమగ్గసంవాసో**. **దస అరియావాసా** నామ పఞ్చఙ్గవిప్పహీనతాదయో. యే సన్ధాయ వుత్తం –

> ‘‘దసయిమే, భిక్ఖవే, అరియావాసా, యే అరియా ఆవసింసు వా ఆవసన్తి వా ఆవసిస్సన్తి వా. కతమే దస? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు పఞ్చఙ్గవిప్పహీనో హోతి ఛళఙ్గసమన్నాగతో, ఏకారక్ఖో, చతురాపస్సేనో, పనుణ్ణపచ్చేకసచ్చో, సమవయసట్ఠేసనో, అనావిలసఙ్కప్పో, పస్సద్ధకాయసఙ్ఖారో, సువిముత్తచిత్తో, సువిముత్తపఞ్ఞో. ఇమే ఖో, భిక్ఖవే, దస అరియావాసా’’తి (అ॰ ని॰ ౧౦.౧౯).

వుస్సతీతి వా వుసితం, అరియమగ్గో, అరియఫలఞ్చ, తం ఏతస్స అత్థీతి అతిసయవచనిచ్ఛావసేన అరహా ‘‘**వుసితవా**’’తి వుత్తో. **కరణీయ**న్తి పరిఞ్ఞాపహానభావనాసచ్ఛికిరియమాహ. తం పన యస్మా చతూహి మగ్గేహి చతూసు సచ్చేసు కత్తబ్బత్తా సోళసవిధన్తి వేదితబ్బం. తేనాహ ‘‘**చతూహి మగ్గేహి కరణీయ**’’న్తి. **సమ్మావిముత్తస్సా**తి అగ్గమగ్గఫలపఞ్ఞాహి సముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధీనం వసేన సుట్ఠు విముత్తస్స. **సన్తచిత్తస్సా**తి తతో ఏవ సబ్బకిలేసదరథపరిళాహానం వూపసన్తచిత్తస్స. భిన్నకిలేసస్స ఖీణాసవస్స **భిక్ఖునో**. **కతస్స** పరిఞ్ఞాదికిచ్చస్స **పటిచయో** పున కరణం **నత్థి**, తతో ఏవ **కరణీయం న విజ్జతి** న ఉపలబ్భతి.

భారాతి ఓసీదాపనట్ఠేన భారా వియాతి భారా. వుత్తఞ్హి ‘‘భారా హవే పఞ్చక్ఖన్ధా’’తిఆది (సం॰ ని॰ ౩.౨౨). అత్తనో యోనిసోమనసికారాయత్తన్తి **అత్తుపనిబన్ధం,** ససన్తానపరియాపన్నత్తా అత్తానం **అవిజహనం**. తయిదం యదిపి సబ్బస్మిం అనవజ్జధమ్మే సమ్భవతి, అకుప్పసభావాపరిహానధమ్మేసు పన అగ్గభూతే అరహత్తే సాతిసయం, నేతరేసూతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**అత్తనో పరమత్థట్ఠేన వా**’’తి, ఉత్తమట్ఠభావేనాతి అత్థో.

సుత్తన్తనయో నామ పరియాయనయోతి నిప్పరియాయనయేన సంయోజనాని దస్సేన్తో ‘‘**భవరాగఇస్సామచ్ఛరియసంయోజన**’’న్తి ఆహ, న పన ‘‘రూపరాగో’’తిఆదినా. **భవేసు సంయోజన్తీ**తి కిలేసకమ్మవిపాకవట్టానం పచ్చయో హుత్వా నిస్సరితుం అప్పదానవసేన బన్ధన్తి. సతిపి హి అఞ్ఞేసం తప్పచ్చయభావే న వినా సంయోజనాని తేసం తప్పచ్చయభావో అత్థి, ఓరమ్భాగియఉద్ధమ్భాగియసఙ్గహితేహి చ తేహి తంతంభవనిబ్బత్తకకమ్మనియమో భవనియమో చ హోతి , న చ ఉపచ్ఛిన్నసంయోజనస్స కతానిపి కమ్మాని భవం నిబ్బత్తేన్తీతి తేసంయేవ సంయోజనట్ఠో దట్ఠబ్బో.

సమ్మా అఞ్ఞాయాతి ఆజాననభూతాయ అగ్గమగ్గపఞ్ఞాయ సమ్మా యథాభూతం దుక్ఖాదీసు యో యథా జానితబ్బో, తం తథా జానిత్వా. **చిత్తవిముత్తి** సబ్బస్స చిత్తసంకిలేసస్స విస్సగ్గో. **నిబ్బానాధిముత్తి** నిబ్బానే అధిముచ్చనం తత్థ నిన్నపోణపబ్భారతా. **తన్తి** పథవీఆదికం. **పరిఞ్ఞాతం,** న పుథుజ్జనస్స వియ అపరిఞ్ఞాతం, సేక్ఖస్స వియ పరిఞ్ఞేయ్యం వా. **తస్మా**తి పరిఞ్ఞాతత్తా.

చతుత్థపఞ్చమఘట్టవారా తత్థ తత్థ కిలేసనిబ్బానకిత్తనవసేన పవత్తత్తా **నిబ్బానవారా** నామ. తత్థ పథవీఆదీనం పరిఞ్ఞాతత్తా అమఞ్ఞనా, సా పన పరిఞ్ఞా రాగాదీనం ఖయేన సిద్ధాతి ఇమస్స అత్థస్స దీపనవసేన పాళి పవత్తాతి దస్సేన్తో **''పరిఞ్ఞాతం తస్సాతి సబ్బపదేహి యోజేత్వా పున ఖయా రాగస్స వీతరాగత్తాతి యోజేతబ్బం. ఏస నయో ఇతరేసూ''**తి ఆహ. తత్థ **ఇతరేసూతి** పఞ్చమఘట్టవారేసు. యది ఏవం కస్మా పాళి ఏవం న దిస్సతీతి ఆహ **''దేసనా పన ఏకత్థ వుత్తం సబ్బత్థ వుత్తమేవ హోతీతి సంఖిత్తా''**తి.

న ఖయా రాగస్స వీతరాగో సబ్బసో అప్పహీనరాగత్తా. విక్ఖమ్భితరాగో హి సోతి. **బాహిరకగ్గహణఞ్చేత్థ** తథాభావస్సేవ తేసు లబ్భనతో, న తేసు ఏవ తథాభావస్స లబ్భనతో. ఇదాని యా సా "పరిఞ్ఞాతం తస్సా"తి సబ్బపదేహి యోజనా వుత్తా, తం వినాపి నిబ్బానవారఅత్థయోజనం దస్సేతుం **''యథా చా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **మఞ్ఞనం న మఞ్ఞతీతి** మఞ్ఞనా నప్పవత్తతీతి అత్థో. మఞ్ఞనాయ మఞ్ఞితబ్బత్తేపి తస్సా వత్థుఅన్తోగధత్తాతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

యదిపి పరిఞ్ఞాతపదం అగ్గహేత్వా నిబ్బానవారదేసనా పవత్తా, ఏవమ్పి "ఖయా"తిఆదిపదేహి పరిఞ్ఞాసిద్ధి ఏవ పకాసీయతీతి కో తేసం విసేసోతి చోదనం సన్ధాయాహ **''ఏత్థ చా''**తిఆది. **మగ్గభావనాపారిపూరిదస్సనత్థం వుత్తో,** మగ్గకిచ్చన్తా హి పరిఞ్ఞాయోతి అధిప్పాయో. **ఇతరే...పే.... వేదితబ్బా** వీతరాగాదికిత్తనతోతి. **ద్వీహి వా కారణేహీతి** యథావుత్తకారణద్వయేన. **అస్సాతి** ఖీణాసవస్స. **అయం విసేసోతి** ఇదాని వుచ్చమానో విసేసో. యదిపి ఖీణాసవో ఏకన్తేన వీతరాగో వీతదోసో వీతమోహో ఏవ చ హోతి, యాయ పన పుబ్బభాగపటిపదాయ వీతరాగతాదయో సవిసేసాతి వత్తబ్బతం లభన్తి, తం దస్సేన్తో **''తేసు హీ''**తిఆదిమాహ . "రత్తో అత్థం న జానాతీ"తిఆదినా (నేత్తి॰ ౧౧) రాగే ఆదీనవం పస్సతో "రాగో చ నామ సుఖాభిసఙ్గేన ఉప్పజ్జతి, సుఖఞ్చ విపరిణామతో దుక్ఖం. పగేవ ఇతర"న్తి సహేతుకే రాగే ఆదీనవదస్సనం దుక్ఖానుపస్సనాయ నిమిత్తం, దుక్ఖానుపస్సనా చ పణిధియా పటిపక్ఖభావతో అప్పణిహితవిమోక్ఖం పరిపురేతీతి ఆహ **''రాగే...పే.... వీతరాగో హోతీ''**తి. తథా "దుట్ఠో అత్థం న జానాతీ"తిఆదినా (ఇతివు॰ ౮౮) దోసే ఆదీనవం పస్సతో "దోసో చ నామ దుక్ఖం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి, తఞ్చ ఉభయం అనవట్ఠితం ఇత్తరం పభఙ్గు"తి సహేతుకే దోసే ఆదీనవదస్సనం అనిచ్చానుపస్సనాయ నిమిత్తం, అనిచ్చానుపస్సనా చ నిచ్చనిమిత్తాదీనం పటిపక్ఖభావతో అనిమిత్తవిమోక్ఖం పరిపూరేతీతి ఆహ **''దోసే...పే.... హోతీ''**తి. తథా "మూళ్హో అత్థం న జానాతీ"తిఆదినా (ఇతివు॰ ౮౮) మోహే ఆదీనవం పస్సతో "మోహో నామ యథాసభావగ్గహణస్స పరిబ్భమన్తో"తి మోహస్స విక్ఖమ్భనం అనత్తానుపస్సనాయ నిమిత్తం, అనత్తానుపస్సనాయ చ అత్తాభినివేసస్స పటిపక్ఖభావతో సుఞ్ఞతం విమోక్ఖం పరిపూరేతీతి ఆహ **''మోహే...పే.... వీతమోహో హోతీ''**తి.

ఏవం సన్తేతి యది వీతరాగతాదయో విమోక్ఖవిభాగేన వుత్తా, ఏవం సన్తే. **తస్మాతి** యస్మా విమోక్ఖముఖవిమోక్ఖానం వసేన నియమేత్వా న వుత్తం, తస్మా. యం కిఞ్చి అరహతో సమ్భవన్తం విభజిత్వా వుచ్చతీతి వారత్తయదేసనా కతాతి ఇమమత్థం దస్సేతి **''యం అరహతో''**తిఆదినా.

ఏవం విముత్తివిభాగేన ఖీణాసవస్స విభాగం వారత్తయదేసనానిబన్ధనం దస్సేత్వా ఇదాని అవిభాగేనపి తత్థ పరిఞ్ఞావిసయస్స అనుసయవిసయస్స చ విభాగం తస్స నిబన్ధనం దస్సేన్తో **''అవిసేసేనా''**తిఆదిమాహ. తత్థ ఉపేక్ఖావేదనా విసేసతో సఙ్ఖారదుక్ఖం సమ్మోహాధిట్ఠానన్తి వుత్తం **''సఙ్ఖార...పే.... మోహో''**తి. సేసం వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఖీణాసవవారతతియాదినయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తథాగతవారసత్తమనయవణ్ణనా

౧౨. యేహి (దీ॰ ని॰ అభి॰ టీ॰ ౧.౭.చూళసీలవణ్ణనా; అ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧౭౦) గుణవిసేసేహి నిమిత్తభూతేహి భగవతి “తథాగతో”తి అయం సమఞ్ఞా పవత్తా, తం దస్సనత్థం ‘‘**అట్ఠహి కారణేహి భగవా తథాగతో**’’తిఆది వుత్తం. గుణనేమిత్తకానేవ హి భగవతో సబ్బాని నామాని. యథాహ –

> “అసఙ్ఖ్యేయ్యాని నామాని, సగుణేన మహేసినో;
>
> గుణేన నామముద్ధేయ్యం, అపి నామసహస్సతో”తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౩౧౩; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౨౩; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౭౬; దీ॰ ని॰ అభి॰ టీ॰ ౧.౭.చూళసీలవణ్ణనా; అ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧౭౦) –

తథా ఆగతోతి ఏత్థ ఆకారనియమనవసేన ఓపమ్మసమ్పటిపాదనత్థో **తథా**-సద్దో. సామఞ్ఞజోతనా హి విసేసే అవతిట్ఠతీతి పటిపాదగమనత్థో **ఆగత**-సద్దో, న ఞాణగమనత్థో “తథలక్ఖణం ఆగతో”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౭; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౨; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩.౭౮; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౭౦; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౧౮; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౩౮; థేరగా॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౩; బు॰ వం॰ అట్ఠ॰ ౨.బాహిరనిదాన; మహాని॰ అట్ఠ॰ ౧౪) వియ, నాపి కాయగమనాదిఅత్థో “ఆగతో ఖో మహాసమణో, మాగధానం గిరిబ్బజ”న్తిఆదీసు (మహావ॰ ౬౩) వియ. తత్థ యదాకారనియమనవసేన ఓపమ్మసమ్పటిపాదనత్థో తథా-సద్దో, తం కరుణాప్పధానత్తా మహాకరుణాముఖేన పురిమబుద్ధానం ఆగమనపటిపదం ఉదాహరణవసేన సామఞ్ఞతో దస్సేన్తో యంతంసద్దానం ఏకన్తసమ్బన్ధభావతో ‘‘**యథా సబ్బలోక...పే.... ఆగతా**’’తి సాధారణతో వత్వా పున తం పటిపదం **మహాపదానసుత్తా**దీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౪) సమ్బహులనిద్దేసేన సుపాకటానం ఆసన్నానఞ్చ విపస్సీఆదీనం ఛన్నం సమ్మాసమ్బుద్ధానం వసేన దస్సేన్తో ‘‘**యథా విపస్సీ భగవా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **యేన అభినీహారేనా**తి మనుస్సత్త-లిఙ్గసమ్పత్తి-హేతు-సత్థారదస్సన-పబ్బజ్జా-అభిఞ్ఞాదిగుణసమ్పత్తి-అధికార-ఛన్దానం వసేన అట్ఠఙ్గసమన్నాగతేన కాయపణిధానమహాపణిధానేన. సబ్బేసఞ్హి సమ్మాసమ్బుద్ధానం కాయపణిధానం ఇమినావ నీహారేన సమిజ్ఝతీతి.

ఏవం మహాభినీహారవసేన “తథాగతో”తి పదస్స అత్థం వత్వా ఇదాని పారమీపూరణవసేన దస్సేతుం ‘‘**అథ వా యథా విపస్సీ భగవా...పే.... యథా కస్సపో భగవా దానపారమిం పూరేత్వా**’’తిఆది వుత్తం. ఇమస్మిం పన ఠానే సుత్తన్తికానం మహాబోధియానపటిపదాయ కోసల్లజననత్థం పారమీకథా వత్తబ్బా, సా పన సబ్బాకారసమ్పన్నా **చరియాపిటకవణ్ణనాయ** (చరియా॰ పకిణ్ణకకథా) విత్థారతో నిద్దిట్ఠా, తస్మా అత్థికేహి తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా. యథా పన పుబ్బే విపస్సీఆదయో సమ్మాసమ్బుద్ధా అభినీహారసమ్పత్తియం పతిట్ఠాయ సువిసుద్ధాయ పటిపదాయ అనవసేసతో సమ్మదేవ సబ్బా పారమియో పరిపూరేసుం, ఏవం అమ్హాకమ్పి భగవా పరిపూరేసీతి ఇమమత్థం సన్ధాయాహ ‘‘**సమత్తింస పారమియో పూరేత్వా**’’తి. సతిపి అఙ్గపరిచ్చాగాదీనం దానపారమిభావే పరిచ్చాగవిసేసభావదస్సనత్థఞ్చేవ సుదుక్కరభావదస్సనత్థఞ్చ ‘‘**పఞ్చ మహాపరిచ్చాగే**’’తి విసుం గహణం, తతోయేవ చ అఙ్గపరిచ్చాగతో విసుం నయనపరిచ్చాగగ్గహణమ్పి కతం, పరిగ్గహపరిచ్చాగభావసామఞ్ఞేపి ధనరజ్జపరిచ్చాగతో పుత్తదారపరిచ్చాగగ్గహణఞ్చ కతం.

గతపచ్చాగతికవత్తపూరణాదికాయ పుబ్బభాగపటిపదాయ సద్ధిం అభిఞ్ఞాసమాపత్తినిప్ఫాదనం **పుబ్బయోగో**, దానాదీసుయేవ సాతిసయపటిపత్తినిప్ఫాదనం **పుబ్బచరియా** , సా చరియాపిటకసఙ్గహితా. అభినీహారో **పుబ్బయోగో**, దానాదిపటిపత్తి, కాయవివేకవసేన ఏకచరియా వా **పుబ్బచరియా**తి కేచి. దానాదీనఞ్చేవ అప్పిచ్ఛతాదీనఞ్చ సంసారనిబ్బానేసు ఆదీనవానిసంసానఞ్చ విభావనవసేన సత్తానం బోధిత్తయే పతిట్ఠాపనపరిపాచనవసేన చ పవత్తా కథా **ధమ్మక్ఖానం**, ఞాతీనం అత్థచరియా **ఞాతత్థచరియా**, సాపి కరుణాయ వసేనేవ. **ఆది**-సద్దేన లోకత్థచరియాదయో సఙ్గణ్హాతి. కమ్మస్సకతఞాణవసేన, అనవజ్జకమ్మాయతనసిప్పాయతనవిజ్జాట్ఠానపరిచయవసేన ఖన్ధాయతనాదిపరిచయవసేన, లక్ఖణత్తయతీరణవసేన చ ఞాణచారో **బుద్ధిచరియా**, సా పన అత్థతో పఞ్ఞాపారమీయేవ, ఞాణసమ్భారదస్సనత్థం విసుం గహణం. **కోటీ**తి పరియన్తో, ఉక్కంసోతి అత్థో.

చత్తారో సతిపట్ఠానే భావేత్వా బ్రూహేత్వాతి సమ్బన్ధో. తత్థ **భావేత్వా**తి ఉప్పాదేత్వా. **బ్రూహేత్వా**తి వడ్ఢేత్వా. **సతిపట్ఠానా**దిగ్గహణేన ఆగమనపటిపదం మత్థకం పాపేత్వా దస్సేతి. విపస్సనాసహగతా ఏవ వా **సతిపట్ఠానా**దయో దట్ఠబ్బా. ఏత్థ చ “యేన అభినీహారేనా”తిఆదినా ఆగమనపటిపదాయ ఆదిం దస్సేతి, “దానపారమీ”తిఆదినా మజ్ఝం, “చత్తారో సతిపట్ఠానే”తిఆదినా పరియోసానన్తి వేదితబ్బం.

సమ్పతిజాతోతి ముహుత్తజాతో మనుస్సానం హత్థతో ముత్తమత్తో, న మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖన్తమత్తో. నిక్ఖన్తమత్తఞ్హి మహాసత్తం పఠమం బ్రహ్మానో సువణ్ణజాలేన పటిగ్గణ్హింసు, తేసం హత్థతో చత్తారో మహారాజానో అజినప్పవేణియా, తేసం హత్థతో మనుస్సా దుకూలచుమ్బటకేన పటిగ్గణ్హింసు, మనుస్సానం హత్థతో ముచ్చిత్వా పథవియం పతిట్ఠితోతి. **యథాహ** భగవా మహాపదానదేసనాయం. **సేతమ్హి ఛత్తే**తి దిబ్బసేతచ్ఛత్తే. **అనుధారీయమానే**తి ధారీయమానే. ఏత్థ చ ఛత్తగ్గహణేనేవ ఖగ్గాదీని పఞ్చ కకుధభణ్డానిపి వుత్తానేవాతి దట్ఠబ్బం. ఖగ్గతాలవణ్టమోరహత్థకవాలబీజనీఉణ్హీసపట్టాపి హి ఛత్తేన సహ తదా ఉపట్ఠితా అహేసుం, ఛత్తాదీనియేవ చ తదా పఞ్ఞాయింసు, న ఛత్తాదిగ్గాహకా. **సబ్బా చ దిసా**తి దసపి దిసా. నయిదం సబ్బదిసావిలోకనం సత్తపదవీతిహారుత్తరకాలం దట్ఠబ్బం. మహాసత్తో హి మనుస్సానం హత్థతో ముచ్చిత్వా పురత్థిమదిసం ఓలోకేసి. తత్థ దేవమనుస్సా గన్ధమాలాదీహి పూజయమానా “మహాపురిస ఇధ తుమ్హేహి సదిసోపి నత్థి, కుతో ఉత్తరితరో”తి ఆహంసు. ఏవం చతస్సో దిసా, చతస్సో అనుదిసా; హేట్ఠా, ఉపరీతి సబ్బా దిసా అనువిలోకేత్వా సబ్బత్థ అత్తనా సదిసం అదిస్వా “అయం ఉత్తరా దిసా”తి తత్థ సత్తపదవీతిహారేన అగమాసి. **ఆసభి**న్తి ఉత్తమం. **అగ్గో**తి సబ్బపఠమో. **జేట్ఠో సేట్ఠో**తి చ తస్సేవ వేవచనం. **అయమన్తిమా జాతి, నత్థి దాని పునబ్భవో**తి ఇమస్మిం అత్తభావే పత్తబ్బం అరహత్తం బ్యాకాసి.

అనేకేసం విసేసాధిగమానం పుబ్బనిమిత్తభావేనాతి సంఖిత్తేన వుత్తమత్థం ‘‘**యఞ్హి**’’తిఆదినా విత్థారతో దస్సేతి. తత్థ **ఏత్థా**తి –

> “అనేకసాఖఞ్చ సహస్సమణ్డలం,
> ఛత్తం మరూ ధారయుమన్తలిక్ఖే;
> సువణ్ణదణ్డా వీతిపతన్తి చామరా,
> న దిస్సరే చామరఛత్తగాహకా”తి. (సు॰ ని॰ ౬౮౩);

ఇమిస్సా గాథాయ. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ సబ్బత్థ అప్పటిహతచారతాయ అనావరణఞాణన్తి ఆహ "**సబ్బఞ్ఞుతానావరణఞాణపటిలాభస్సా**"తి. **తథా అయం భగవాపి గతో...పే.... పుబ్బనిమిత్తభావేనా**తి ఏతేన అభిజాతియం ధమ్మతావసేన ఉప్పజ్జనకవిసేసా సబ్బబోధిసత్తానం సాధారణాతి దస్సేతి. పారమితానిస్సన్దా హి తేతి.

విక్కమీతి అగమాసి. **మరూ**తి దేవా. **సమా**తి విలోకనసమతాయ సమా సదిసియో. మహాపురిసో హి యథా ఏకం దిసం విలోకేసి, ఏవం సేసదిసాపి, న కత్థచి విలోకనే విబన్ధో తస్స అహోసీతి. **సమా**తి వా విలోకేతుం యుత్తా, విసమరహితాతి అత్థో. న హి తదా బోధిసత్తస్స విరూపబీభచ్ఛవిసమరూపాని విలోకేతుం అయుత్తాని దిసాసు ఉపట్ఠహన్తీతి.

ఏవం "తథా గతో"తి కాయగమనట్ఠేన గత-సద్దేన తథాగత-సద్దం నిద్దిసిత్వా ఇదాని ఞాణగమనట్ఠేన తం దస్సేతుం "**అథ వా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **నేక్ఖమ్మేనా**తి అలోభప్పధానేన కుసలచిత్తుప్పాదేన . కుసలా హి ధమ్మా ఇధ నేక్ఖమ్మం, న పబ్బజ్జాదయో, "పఠమజ్ఝాన"న్తి (దీ. ని. అభి. టీ. ౧.౭.చూళసీలవణ్ణనా; అం. ని. టీ. ౧.౧.౧౭౦) చ వదన్తి. **పహాయా**తి పజహిత్వా. **గతో** అధిగతో, పటిపన్నో ఉత్తరివిసేసన్తి అత్థో. **పహాయా**తి వా పహానహేతు, పహానలక్ఖణం వా. హేతులక్ఖణత్థో హి అయం పహాయ-సద్దో. కామచ్ఛన్దాదిప్పహానహేతుకం "గతో"తి హేత్థ వుత్తం గమనం అవబోధో, పటిపత్తి ఏవ వా కామచ్ఛన్దాదిప్పహానేన చ లక్ఖీయతీతి. ఏస నయో **పదాలేత్వా**తిఆదీసుపి. **అబ్యాపాదేనా**తి మేత్తాయ. **ఆలోకసఞ్ఞాయా**తి విభూతం కత్వా మనసికరణేన (దీ. ని. అభి. టీ. ౧.౭.చూళసీలవణ్ణనా) ఉపట్ఠితఆలోకసఞ్జాననేన. **అవిక్ఖేపేనా**తి సమాధినా. **ధమ్మవవత్థానేనా**తి కుసలాదిధమ్మానం యాథావనిచ్ఛయేన. "సప్పచ్చయనామరూపవవత్థానేనా"తిపి వదన్తి.

ఏవం కామచ్ఛన్దాదినీవరణప్పహానేన "అభిజ్ఝం లోకే పహాయా"తిఆదినా (విభ. ౫౦౮) వుత్తాయ పఠమజ్ఝానస్స పుబ్బభాగపటిపదాయ భగవతో తథాగతభావం దస్సేత్వా ఇదాని సహ ఉపాయేన అట్ఠహి సమాపత్తీహి అట్ఠారసహి చ మహావిపస్సనాహి తం దస్సేతుం "**ఞాణేనా**"తిఆదిమాహ. నామరూపపరిగ్గహకఙ్ఖావితరణానఞ్హి వినిబన్ధభూతస్స మోహస్స దూరీకరణేన ఞాతపరిఞ్ఞాయం ఠితస్స అనిచ్చసఞ్ఞాదయో సిజ్ఝన్తి, తథా ఝానసమాపత్తీసు అభిరతినిమిత్తేన పామోజ్జేన. తత్థ "అనభిరతియా వినోదితాయ ఝానాదీనం సమధిగమో"తి సమాపత్తివిపస్సనానం అరతివినోదనఅవిజ్జాపదాలనాదీని ఉపాయో, ఉప్పటిపాటినిద్దేసో పన నీవరణసభావాయ అవిజ్జాయ హేట్ఠా నివరణేసుపి సఙ్గహదస్సనత్థన్తి దట్ఠబ్బం. సమాపత్తివిహారప్పవేసవిబన్ధనేన నీవరణాని కవాటసదిసానీతి ఆహ "**నీవరణకవాటం ఉగ్ఘాటేత్వా**"తి. "రత్తిం అనువితక్కేత్వా అనువిచారేత్వా దివా కమ్మన్తే పయోజేతీ"తి (మ. ని. ౧.౨౫౧) వుత్తట్ఠానే వితక్కవిచారా ధూమాయనాతి అధిప్పేతాతి ఆహ "**వితక్కవిచారధూమ**"న్తి. కిఞ్చాపి పఠమజ్ఝానుపచారేయేవ దుక్ఖం, చతుత్థజ్ఝానుపచారే చ సుఖం పహీయతి, అతిసయప్పహానం పన సన్ధాయాహ "**చతుత్థజ్ఝానేన సుఖదుక్ఖం పహాయా**"తి.

అనిచ్చస్స, అనిచ్చన్తి చ అనుపస్సనా **అనిచ్చానుపస్సనా,** తేభూమకధమ్మానం అనిచ్చతం గహేత్వా పవత్తాయ విపస్సనాయేతం నామం. **నిచ్చసఞ్ఞ**న్తి సఙ్ఖతధమ్మేసు "నిచ్చా సస్సతా"తి ఏవంపవత్తమిచ్ఛాసఞ్ఞం. సఞ్ఞాసీసేన దిట్ఠిచిత్తానమ్పి గహణం దట్ఠబ్బం. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి. **నిబ్బిదానుపస్సనాయా**తి సఙ్ఖారేసు నిబ్బిజ్జనాకారేన పవత్తాయ అనుపస్సనాయ. **నన్ది**న్తి సప్పీతికతణ్హం. **విరాగానుపస్సనాయా**తి సఙ్ఖారేసు విరజ్జనాకారేన పవత్తాయ అనుపస్సనాయ. **నిరోధానుపస్సనాయా**తి సఙ్ఖారానం నిరోధస్స అనుపస్సనాయ. యథా వా సఙ్ఖారా నిరుజ్ఝన్తియేవ, ఆయతిం పునబ్భవవసేన న ఉప్పజ్జన్తి, ఏవం అనుపస్సనా **నిరోధానుపస్సనా**. తేనేవాహ "నిరోధానుపస్సనాయ నిరోధేతి,

నో సముదేతీ"తి. ముచ్చితుకమ్యతా హి అయం బలప్పత్తాతి. పటినిస్సజ్జనాకారేన పవత్తా అనుపస్సనా **పటినిస్సగ్గానుపస్సనా,** పటిసఙ్ఖాసన్తిట్ఠనా హి అయం. **ఆదానన్తి** నిచ్చాదివసేన గహణం. సన్తతిసమూహకిచ్చారమ్మణానం వసేన ఏకత్తగ్గహణం **ఘనసఞ్ఞా. ఆయూహనం** అభిసఙ్ఖరణం. అవత్థావిసేసాపత్తి **విపరిణామో. ధువసఞ్ఞన్తి** థిరభావగ్గహణం. **నిమిత్తన్తి** సమూహాదిఘనవసేన సకిచ్చపరిచ్ఛేదతాయ చ సఙ్ఖారానం సవిగ్గహగ్గహణం. **పణిధిన్తి** రాగాదిపణిధిం. సా పనత్థతో తణ్హావసేన సఙ్ఖారేసు నిన్నతా. **అభినివేసన్తి** అత్తానుదిట్ఠిం.

అనిచ్చదుక్ఖాదివసేన సబ్బధమ్మతీరణం **అధిపఞ్ఞాధమ్మవిపస్సనా. సారాదానాభినివేసన్తి** అసారేసు సారగ్గహణవిపల్లాసం. ఇస్సరకుత్తాదివసేన లోకో సముప్పన్నోతి అభినివేసో **సమ్మోహాభినివేసో**. కేచి పన "అహోసిం ను ఖో అహం అతీతమద్ధానన్తిఆదినా (మ. ని. ౧.౧౮; సం. ని. ౨.౨౦) పవత్తసంసయాపత్తి **సమ్మోహాభినివేసో**''తి వదన్తి. సఙ్ఖారేసు లేణతాణభావగ్గహణం **ఆలయాభినివేసో**. "ఆలయరతా ఆలయసమ్ముదితా"తి (దీ. ని. ౨.౬౪, ౬౭; మ. ని. ౧.౨౮౧; ౨.౩౩౭; సం. ని. ౧.౧౭౨; మహావ. ౭, ౮) వచనతో ఆలయో తణ్హా, సాయేవ చక్ఖాదీసు రూపాదీసు చ అభినివిసనవసేన పవత్తియా **ఆలయాభినివేసోతి** కేచి. "ఏవంవిధా సఙ్ఖారా పటినిస్సజ్జీయన్తీ"తి పవత్తం ఞాణం **పటిసఙ్ఖానుపస్సనా**. వట్టతో విగతత్తా వివట్టం, **నిబ్బానం,** తత్థ ఆరమ్మణకరణసఙ్ఖాతేన అనుపస్సనేన పవత్తియా **వివట్టానుపస్సనా,** గోత్రభూ. **సంయోగాభినివేసన్తి** సంయుజ్జనవసేన సఙ్ఖారేసు నివిసనం. **దిట్ఠేకట్ఠేతి** దిట్ఠియా సహజాతేకట్ఠే పహానేకట్ఠే చ. **ఓళారికేతి** ఉపరిమగ్గవజ్ఝకిలేసే అపేక్ఖిత్వా వుత్తం, అఞ్ఞథా దస్సనేన పహాతబ్బాపి దుతియమగ్గవజ్ఝేహి ఓళారికాతి. **అణుసహగతేతి** అణుభూతే. ఇదం హేట్ఠిమమగ్గవజ్ఝే అపేక్ఖిత్వా వుత్తం. **సబ్బకిలేసేతి** అవసిట్ఠసబ్బకిలేసే. న హి పఠమాదిమగ్గేహి పహీనా కిలేసా పున పహీయన్తీతి.

కక్ఖళత్తం కథినభావో. **పగ్ఘరణం** ద్రవభావో. లోకియవాయునా భస్తస్స వియ యేన వాయునా తంతంకలాపస్స ఉద్ధుమాయనం, థద్ధభావో వా, తం **విత్థమ్భనం.** విజ్జమానేపి కలాపన్తరభూతానం కలాపన్తరభూతేహి సమ్ఫుట్ఠభావే తంతంభూతవివిత్తతా రూపపరియన్తో ఆకాసోతి యేసం యో పరిచ్ఛేదో, తేహి సో అసమ్ఫుట్ఠోవ, అఞ్ఞథా భూతానం పరిచ్ఛేదసభావో న సియా బ్యాపీభావాపత్తితో, అబ్యాపితావ అసమ్ఫుట్ఠతాతి యస్మిం కలాపే భూతానం పరిచ్ఛేదో, తేహి అసమ్ఫుట్ఠభావో **అసమ్ఫుట్ఠలక్ఖణం.** తేనాహ భగవా **ఆకాసధాతునిద్దేసే** (ధ. స. ౬౩౭) "అసమ్ఫుట్ఠం చతూహి మహాభూతేహీ"తి.

విరోధిపచ్చయసన్నిపాతే విసదిసుప్పత్తి **రుప్పనం.** చేతనాపధానత్తా సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మానం చేతనావసేనేతం వుత్తం ''**సఙ్ఖారానం అభిసఙ్ఖరణలక్ఖణ**''న్తి. తథా హి **సుత్తన్తభాజనీయే సఙ్ఖారక్ఖన్ధవిభఙ్గే** (విభ. ౯౨) "చక్ఖుసమ్ఫస్సజా చేతనా"తిఆదినా చేతనావ విభత్తా. అభిసఙ్ఖరణలక్ఖణా చ చేతనా. యథాహ "తత్థ కతమో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో? కుసలా చేతనా కామావచరా"తిఆది. **ఫరణం** సవిప్ఫారికతా. **అస్సద్ధియేతి** అసద్ధియహేతు. నిమిత్తత్థే భుమ్మం. ఏస నయో **కోసజ్జేతిఆదీసు. ఉపసమలక్ఖణన్తి** కాయచిత్తపరిళాహూపసమలక్ఖణం. లీనుద్ధచ్చరహితే అధిచిత్తే పవత్తమానే పగ్గహనిగ్గహసమ్పహంసనేసు అబ్యావటతాయ అజ్ఝుపేక్ఖనం **పటిసఙ్ఖానం** పక్ఖపాతుపచ్ఛేదతో.

ముసావాదాదీనం విసంవాదనాదికిచ్చతాయ లూఖానం అపరిగ్గాహకానం పటిపక్ఖభావతో పరిగ్గాహకసభావా సమ్మావాచా సినిద్ధభావతో సమ్పయుత్తధమ్మే సమ్మావాచాపచ్చయసుభాసితానం సోతారఞ్చ పుగ్గలం పరిగ్గణ్హాతీతి తస్సా

పరిగ్గాహలక్ఖణం వుత్తం. కాయికకిరియా కిఞ్చి కత్తబ్బం సముట్ఠాపేతి, సయఞ్చ సముట్ఠహనం ఘటనం హోతీతి సమ్మాకమ్మన్త సఙ్ఖాతాయ విరతియా **సముట్ఠానలక్ఖణం** దట్ఠబ్బం. సమ్పయుత్తధమ్మానం వా ఉక్ఖిపనం **సముట్ఠాపనం** కాయికకిరియాయ భారుక్ఖిపనం వియ. జీవమానస్స సత్తస్స, సమ్పయుత్తధమ్మానం వా జీవితిన్ద్రియప్పవత్తియా, ఆజీవస్సేవ వా సుద్ధి **వోదానం**. ససమ్పయుత్తధమ్మస్స చిత్తస్స సంకిలేసపక్ఖే పతితుం అదత్వా సమ్మదేవ పగ్గణ్హనం **పగ్గహో**.

‘‘సఙ్ఖారా’’తి ఇధ చేతనా అధిప్పేతాతి వుత్తం ‘‘**సఙ్ఖారానం చేతనాలక్ఖణ**’’న్తి. **నమనం** ఆరమ్మణాభిముఖభావో. **ఆయతనం** పవత్తనం. ఆయతనానం వసేన హి ఆయసఙ్ఖాతానం చిత్తచేతసికానం పవత్తి. **తణ్హాయ హేతులక్ఖణ**న్తి వట్టస్స జనకహేతుభావో, మగ్గస్స పన నిబ్బానసమ్పాపకత్తన్తి అయమేతేసం విసేసో.

తథలక్ఖణం అవిపరీతసభావో. **ఏకరసో** అఞ్ఞమఞ్ఞానతివత్తనం అనూనానధికభావో. **యుగనద్ధా** సమథవిపస్సనావ. సద్ధాపఞ్ఞా పగ్గహావిక్ఖేపాతిపి వదన్తి.

ఖీణోతి కిలేసే ఖేపేతీతి **ఖయో,** మగ్గో. అనుప్పాదపరియోసానతాయ **అనుప్పాదో,** ఫలం. **పస్సద్ధి** కిలేసవూపసమో. **ఛన్దస్సా**తి కత్తుకామతాఛన్దస్స. **మూలలక్ఖణం** పతిట్ఠాభావో. సముట్ఠానభావో **సముట్ఠానలక్ఖణం** ఆరమ్మణపటిపాదకతాయ సమ్పయుత్తధమ్మానం ఉప్పత్తిహేతుతా. **సమోధానం** విసయాదిసన్నిపాతేన గహేతబ్బాకారో, యా సఙ్గతీతి వుచ్చతి. సమం సహ ఓదహన్తి అనేన సమ్పయుత్తధమ్మాతి వా **సమోధానం,** ఫస్సో. సమోసరన్తి సన్నిపతన్తి ఏత్థాతి **సమోసరణం.** వేదనాయ వినా అప్పవత్తమానా సమ్పయుత్తధమ్మా వేదనానుభవననిమిత్తం సమోసటా వియ హోన్తీతి ఏవం వుత్తం. గోపానసీనం కూటం వియ సమ్పయుత్తానం పామోక్ఖభావో **పముఖలక్ఖణం.** తతో, తేసం వా సమ్పయుత్తధమ్మానం ఉత్తరి పధానన్తి **తతుత్తరి,** పఞ్ఞుత్తరా హి కుసలా ధమ్మా. **విముత్తియా**తి ఫలస్స. తఞ్హి సీలాదిగుణసారస్స పరముక్కంసభావేన **సారం.** అయఞ్చ లక్ఖణవిభాగో ఛధాతుపఞ్చఝానఙ్గాదివసేన తంతంసుత్తపదానుసారేన పోరాణట్ఠకథాయం ఆగతనయేన చ కతోతి దట్ఠబ్బం. తథా హి పుబ్బే వుత్తోపి కోచి ధమ్మో పరియాయన్తరపకాసనత్థం పున దస్సితో. తతో ఏవ చ ‘‘ఛన్దమూలకా కుసలా ధమ్మా మనసికారసముట్ఠానా ఫస్ససమోధానా వేదనాసమోసరణా’’తి, ‘‘పఞ్ఞుత్తరా కుసలా ధమ్మా’’తి, ‘‘విముత్తిసారమిదం బ్రహ్మచరియ’’న్తి, ‘‘నిబ్బానోగధఞ్హి ఆవుసో బ్రహ్మచరియం నిబ్బానపరియోసాన’’న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౬) చ సుత్తపదానం వసేన ‘‘**ఛన్దస్స మూలలక్ఖణ**’’న్తిఆది వుత్తం.

తథధమ్మా నామ చత్తారి అరియసచ్చాని అవిపరీతసభావత్తా. **తథాని** తంసభావత్తా. **అవితథాని** అముసాసభావత్తా. **అనఞ్ఞథాని** అఞ్ఞాకారరహితత్తా. **జాతిపచ్చయసమ్భూతసముదాగతట్ఠో**తి జాతిపచ్చయా సమ్భూతం హుత్వా సహితస్స అత్తనో పచ్చయానురూపస్స ఉద్ధం ఆగతభావో, అనుపవత్తనట్ఠోతి అత్థో. అథ వా సమ్భూతట్ఠో చ సముదాగతట్ఠో చ **సమ్భూతసముదాగతట్ఠో,** న జాతితో జరామరణం న హోతి, న చ జాతిం వినా అఞ్ఞతో హోతీతి **జాతిపచ్చయసమ్భూతట్ఠో.** ఇత్థఞ్చ జాతితో సముదాగచ్ఛతీతి **జాతిపచ్చయసముదాగతట్ఠో,** యా యా జాతి యథా యథా పచ్చయో హోతి, తదనురూపం పాతుభావోతి అత్థో. **అవిజ్జాయ సఙ్ఖారానం పచ్చయట్ఠో**తి ఏత్థాపి న అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పచ్చయో న హోతి, న చ అవిజ్జం వినా సఙ్ఖారా ఉప్పజ్జన్తి, యా యా అవిజ్జా యేసం యేసం సఙ్ఖారానం యథా యథా పచ్చయో హోతి, అయం అవిజ్జాయ సఙ్ఖారానం పచ్చయట్ఠో పచ్చయభావోతి అత్థో.

భగవా తం సబ్బాకారతో జానాతి పస్సతీతి సమ్బన్ధో. **తేనా**తి భగవతా. తం విభజ్జమానన్తి యోజేతబ్బం. **త**న్తి రుపాయతనం. **ఇట్ఠానిట్ఠాదీతి ఆది**-సద్దేన మజ్ఝత్తం సఙ్గణ్హాతి, తథా అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నపరిత్తఅజ్ఝత్తబహిద్ధాతదుభయాదిభేదం. **లబ్భమానకపదవసేనా**తి "రూపాయతనం దిట్ఠం, సద్దాయతనం సుతం, గన్ధాయతనం రసాయతనం ఫోట్ఠబ్బాయతనం ముతం, సబ్బం రూపం మనసా విఞ్ఞాత"న్తి (ధ॰ స॰ ౯౬౬) వచనతో దిట్ఠపదఞ్చ విఞ్ఞాతపదఞ్చ రూపారమ్మణే లబ్భతి, రూపారమ్మణం ఇట్ఠం అనిట్ఠం మజ్ఝత్తం పరిత్తం అతీతం అనాగతం పచ్చుప్పన్నం అజ్ఝత్తం బహిద్ధా దిట్ఠం విఞ్ఞాతం రూపం రూపాయతనం రూపధాతు వణ్ణనిభా సనిదస్సనం సప్పటిఘం నీలం పీతకన్తి ఏవమాదీహి **అనేకేహి నామేహి**.

తేరసహి వారేహీతి రూపకణ్డే (ధ॰ స॰ ౬౧౬) ఆగతే తేరస నిద్దేసవారే సన్ధాయాహ. ఏకేకస్మిఞ్చ వారే చతున్నం చతున్నం వవత్థాపననయానం వసేన "**ద్వేపఞ్ఞాసాయ నయేహీ**"తి ఆహ. **తథమేవ** అవిపరీతదస్సితాయ అప్పటివత్తియదేసనతాయ చ. "**జానామి అభిఞ్ఞాసి**"న్తి వత్తమానాతీతకాలేసు ఞాణప్పవత్తిదస్సనేన అనాగతేపి ఞాణప్పవత్తి వుత్తాయేవాతి దట్ఠబ్బా. **విదిత**-సద్దో అనామట్ఠకాలవిసేసో వేదితబ్బో "దిట్ఠం సుతం ముత"న్తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౯౬౬) వియ. **న ఉపట్ఠాసీ**తి అత్తత్తనియవసేన న ఉపగచ్ఛి. యథా రూపారమ్మణాదయో ధమ్మా యంసభావా యంపకారా చ, తథా నే పస్సతి జానాతి గచ్ఛతీతి **తథాగతో**తి ఏవం పదసమ్భవో వేదితబ్బో. కేచి పన "నిరుత్తినయేన పిసోదరాదిపక్ఖేపేన (పాణిని ౬.౩.౧౦౯) వా దస్సి-సద్దస్స లోపం, ఆగత-సద్దస్స చాగమం కత్వా **తథాగతో**"తి వణ్ణేన్తి.

నిద్దోసతాయ **అనుపవజ్జం**. పక్ఖిపితబ్బాభావేన **అనూనం**. అపనేతబ్బాభావేన **అనధికం**. అత్థబ్యఞ్జనాదిసమ్పత్తియా **సబ్బాకారపరిపుణ్ణం. నో అఞ్ఞథా**తి "తథేవా"తి వుత్తమేవత్థం బ్యతిరేకేన సమ్పాదేతి. తేన యదత్థం భాసితం, ఏకన్తేన తదత్థనిప్ఫాదనతో యథా భాసితం భగవతా, తథేవాతి అవిపరీతదేసనతం దస్సేతి. **గదఅత్థో**తి ఏతేన తథం గదతీతి **తథాగతో**తి ద-కారస్స త-కారో కతో నిరుత్తినయేనాతి దస్సేతి.

తథా గతమస్సాతి **తథాగతో. గత**న్తి చ కాయవాచాపవత్తీతి అత్థో. **తథా**తి చ వుత్తే యంతంసద్దానం అబ్యభిచారిసమ్బన్ధితాయ యథాతి అయమత్థో ఉపట్ఠితోయేవ హోతి, కాయవచీకిరియానఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞానులోమేన వచనిచ్ఛాయం కాయస్స వాచా, వాచాయ చ కాయో సమ్బన్ధీభావేన ఉపతిట్ఠతీతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ఆహ "**భగవతో హి**"తిఆది. ఇమస్మిం పన అత్థే తథావాదీతాయ **తథాగతో**తి అయమ్పి అత్థో సిద్ధో హోతి. సో పన పుబ్బే పకారన్తరేన దస్సితోతి ఆహ "**ఏవం తథాకారితాయ తథాగతో**"తి.

తిరియం అపరిమాణాసు లోకధాతూసూతి ఏతేన యదేకే "తిరియం వియ ఉపరి అధో చ సన్తి లోకధాతుయో"తి వదన్తి, తం పటిసేధేతి. దేసనావిలాసోయేవ **దేసనావిలాసమయో** యథా "పుఞ్ఞమయం, దానమయ"న్తిఆదీసు.

నిపాతానం వాచకసద్దసన్నిధానే తదత్థజోతనభావేన పవత్తనతో గత-సద్దోయేవ అవగతత్థం అతీతత్థఞ్చ వదతీతి ఆహ "**గతోతి అవగతో అతీతో**"తి.

అథ వా అభినీహారతో పట్ఠాయ యావ సమ్మాసమ్బోధి, ఏత్థన్తరే మహాబోధియానపటిపత్తియా హానట్ఠానసంకిలేసనివత్తీనం అభావతో యథా పణిధానం, తథా గతో అభినీహారానురూపం పటిపన్నోతి **తథాగతో.** అథ వా

మహిద్ధికతాయ పటిసమ్భిదానం ఉక్కంసాధిగమేన అనావరణఞాణతాయ చ కత్థచిపి పటిఘాతాభావతో యథా రుచి, తథా కాయవచీచిత్తానం గతాని గమనాని పవత్తియో ఏతస్సాతి **తథాగతో**. యస్మా చ లోకే విధ-యుత్త-గత-ప్పకార-సద్దా సమానత్థా దిస్సన్తి. తస్మా యథావిధా విపస్సీఆదయో భగవన్తో, అయమ్పి భగవా తథావిధోతి **తథాగతో** , యథాయుత్తా చ తే భగవన్తో, అయమ్పి భగవా తథాయుత్తోతి **తథాగతో**. అథ వా యస్మా సచ్చం తచ్ఛం తథన్తి ఞాణస్సేతం అధివచనం, తస్మా తథేన ఞాణేన ఆగతోతి **తథాగతో**. ఏవమ్పి తథాగత-సద్దస్స అత్థో వేదితబ్బో.

పహాయ కామాదిమలే యథా గతా,
సమాధిఞాణేహి విపస్సిఆదయో;
మహేసినో సక్యమునీ జుతిన్ధరో,
తథా గతో తేన మతో తథాగతో.

తథఞ్చ ధాతాయతనాదిలక్ఖణం,
సభావసామఞ్ఞవిభాగభేదతో;
సయమ్భుఞాణేన జినో సమాగతో,
తథాగతో వుచ్చతి సక్యపుఙ్గవో.

తథాని సచ్చాని సమన్తచక్ఖునా,
తథా ఇదప్పచ్చయతా చ సబ్బసో;
అనఞ్ఞనేయ్యేన యతో విభావితా,
యాథావతో తేన జినో తథాగతో.

అనేకభేదాసుపి లోకధాతుసు,
జినస్స రూపాయతనాదిగోచరే;
విచిత్రభేదం తథమేవ దస్సనం,
తథాగతో తేన సమన్తలోచనో.

యతో చ ధమ్మం తథమేవ భాసతి,
కరోతి వాచాయనులోమమత్తనో;
గుణేహి లోకం అభిభుయ్యిరీయతి,
తథాగతో తేనపి లోకనాయకో.

యథాభినీహారమతో యథారుచి,
పవత్తవాచా తనుచిత్తభావతో;
యథావిధా యేన పురా మహేసినో,
తథావిధో తేన జినో తథాగతోతి. (ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౩౮; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౭ చూళసీలవణ్ణనా);

ఆరకత్తాతిఆదీనం పదానం అత్థో **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౧౨౩) బుద్ధానుస్సతిసంవణ్ణనాయ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. **సమ్మా సామఞ్చ సబ్బధమ్మానం బుద్ధత్తా**తి ఇమినాస్స పరోపదేసరహితస్స సబ్బాకారేన సబ్బధమ్మావబోధనసమత్థస్స ఆకఙ్ఖాపటిబద్ధవుత్తినో అనావరణఞాణసఙ్ఖాతస్స సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స అధిగమో దస్సితో.

నను చ (ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౩౮) సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణతో అఞ్ఞం అనావరణఞాణం, అఞ్ఞథా ఛ అసాధారణఞాణాని బుద్ధఞాణానీతి వచనం విరుజ్ఝేయ్యాతి? న విరుజ్ఝతి విసయప్పవత్తిభేదవసేన అఞ్ఞేహి అసాధారణఞాణభావదస్సనత్థం ఏకస్సేవ ఞాణస్స ద్విధా వుత్తత్తా. ఏకమేవ హి తం ఞాణం అనవసేససఙ్ఖతాసఙ్ఖతసమ్ముతిధమ్మవిసయతాయ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం, తత్థ చ ఆవరణాభావతో నిస్సఙ్గచారముపాదాయ అనావరణఞాణన్తి వుత్తం. యథాహ **పటిసమ్భిదాయం** (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౯) "సబ్బం సఙ్ఖతాసఙ్ఖతమనవసేసం జానాతీతి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం, తత్థావరణం నత్థీతి అనావరణఞాణ"న్తిఆది, తస్మా నత్థి నేసం అత్థతో భేదో, ఏకన్తేన చేతం ఏవమిచ్ఛితబ్బం, అఞ్ఞథా సబ్బఞ్ఞుతానావరణఞాణానం సావరణతా అసబ్బధమ్మారమ్మణతా చ ఆపజ్జేయ్య. న హి భగవతో ఞాణస్స అణుమత్తమ్పి ఆవరణం అత్థి, అనావరణఞాణస్స చ అసబ్బధమ్మారమ్మణభావే యత్థ తం నప్పవత్తతి, తత్థావరణసబ్భావతో అనావరణభావోయేవ న సియా. అథ వా పన హోతు అఞ్ఞమేవ అనావరణఞాణం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణతో, ఇధ పన సబ్బత్థ అప్పటిహతవుత్తితాయ అనావరణఞాణన్తి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ అధిప్పేతం, తస్స చాధిగమేన భగవా సబ్బఞ్ఞూ సబ్బవిదూ సమ్మాసమ్బుద్ధోతి చ వుచ్చతి, న సకిమేవ సబ్బధమ్మావబోధతో. తథా చ వుత్తం **పటిసమ్భిదాయం** (పటి॰ మ॰ ౧.౧౬౨) "విమోక్ఖన్తికమేతం బుద్ధానం భగవన్తానం బోధియా మూలే సహ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స పటిలాభా సచ్ఛికా పఞ్ఞత్తి యదిదం బుద్ధో"తి. సబ్బధమ్మావబోధనసమత్థఞాణసమధిగమేన హి భగవతో సన్తానే అనవసేసధమ్మే పటివిజ్ఝితుం సమత్థతా అహోసీతి.

ఏత్థాహ – కిం పనిదం ఞాణం పవత్తమానం సకింయేవ సబ్బస్మిం విసయే పవత్తతి, ఉదాహు కమేనాతి. కిఞ్చేత్థ – యది తావ సకింయేవ సబ్బస్మిం విసయే పవత్తతి, అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నఅజ్ఝత్తబహిద్ధాదిభేదేన భిన్నానం సఙ్ఖతధమ్మానం అసఙ్ఖతసమ్ముతిధమ్మానఞ్చ ఏకజ్ఝం ఉపట్ఠానే దూరతో చిత్తపటం అపేక్ఖన్తస్స వియ పటివిభాగేనావబోధో న సియా, తథా చ సతి "సబ్బే ధమ్మా అనత్తా"తి విపస్సన్తానం అనత్తాకారేన వియ సబ్బే ధమ్మా అనిరూపితరూపేన భగవతో ఞాణస్స విసయా హోన్తీతి ఆపజ్జతి. యేపి "సబ్బఞేయ్యధమ్మానం ఠితలక్ఖణవిసయం వికప్పరహితం సబ్బకాలం బుద్ధానం ఞాణం పవత్తతి, తేన తే సబ్బవిదూతి వుచ్చన్తి. ఏవఞ్చ కత్వా 'చరం సమాహితో నాగో, తిట్ఠన్తోపి సమాహితో'తి ఇదమ్పి వచనం సువుత్తం హోతీ"తి వదన్తి, తేసమ్పి వుత్తదోసానతివత్తి. ఠితలక్ఖణారమ్మణతాయ హి అతీతానాగతసమ్ముతిధమ్మానం తదభావతో ఏకదేసవిసయమేవ భగవతో ఞాణం సియా, తస్మా సకింయేవ ఞాణం పవత్తతీతి న యుజ్జతి.

అథ కమేన సబ్బస్మిం విసయే ఞాణం పవత్తతి, ఏవమ్పి న యుజ్జతి. న హి జాతిభూమిసభావాదివసేన దిసాదేసకాలాదివసేన చ అనేకభేదభిన్నే నేయ్యే కమేన గయ్హమానే తస్స అనవసేసపటివేధో సమ్భవతి అపరియన్తభావతో ఞేయ్యస్స. యే పన "అత్థస్స అవిసంవాదనతో ఞేయ్యస్స ఏకదేసం పచ్చక్ఖం కత్వా సేసేపి ఏవన్తి అధిముచ్చిత్వా వవత్థాపనేన సబ్బఞ్ఞూ భగవా, తఞ్చ ఞాణం అననుమానికం సంసయాభావతో. సంసయానుబన్ధఞ్హి లోకే అనుమానఞాణ"న్తి వదన్తి, తేసమ్పి తం న యుత్తం. సబ్బస్స హి అప్పచ్చక్ఖభావే అత్థస్స అవిసంవాదనేన ఞేయ్యస్స

ఏకదేసం పచ్చక్ఖం కత్వా సేసేపి ఏవన్తి అధిముచ్చిత్వా వవత్థాపనస్స అసమ్భవతో. యఞ్హి తం సేసం, తం అప్పచ్చక్ఖన్తి. అథ తమ్పి పచ్చక్ఖం, తస్స సేసభావో ఏవ న సియాతి? సబ్బమేతం అకారణం. కస్మా? అవిసయవిచారణభావతో. వుత్తఞ్హేతం భగవతా "బుద్ధవిసయో భిక్ఖవే, అచిన్తేయ్యో న చిన్తేతబ్బో, యో చిన్తేయ్య, ఉమ్మాదస్స విఘాతస్స భాగీ అస్సా"తి (అ. ని. ౪.౭౭). ఇదం పనేత్థ సన్నిట్ఠానం – యం కిఞ్చి భగవతా ఞాతుం ఇచ్ఛితం సకలమేకదేసో వా, తత్థ అప్పటిహతవుత్తితాయ పచ్చక్ఖతో ఞాణం పవత్తతి, నిచ్చసమాధానఞ్చ విక్ఖేపాభావతో, ఞాతుం ఇచ్ఛితస్స చ సకలస్స అవిసయభావే తస్స ఆకఙ్ఖాపటిబద్ధవుత్తితా న సియా, ఏకన్తేనేవ చ సా ఇచ్ఛితబ్బా "సబ్బే ధమ్మా బుద్ధస్స భగవతో ఆవజ్జనపటిబద్ధా ఆకఙ్ఖపటిబద్ధా మనసికారపటిబద్ధా చిత్తుప్పాదపటిబద్ధా"తి (మహాని. ౬౯, ౧౫౬; చూళని. ౮౫; పటి. మ. ౩.౫) వచనతో. అతీతానాగతవిసయమ్పి భగవతో ఞాణం అనుమానాగమతక్కగహణవిరహితత్తా పచ్చక్ఖమేవ.

నను చ ఏతస్మిమ్పి పక్ఖే యదా సకలం ఞాతుం ఇచ్ఛితం, తదా సకింయేవ సకలవిసయతాయ అనిరూపితరూపేన భగవతో ఞాణం పవత్తేయ్యాతి వుత్తదోసానతివత్తియేవాతి? న, తస్స విసోధితత్తా. విసోధితో హి సో బుద్ధవిసయో అచిన్తేయ్యోతి. అఞ్ఞథా పచురజనఞాణసమానవుత్తితాయ బుద్ధానం భగవన్తానం ఞాణస్స అచిన్తేయ్యతా న సియా, తస్మా సకలధమ్మారమ్మణమ్పి తం ఏకధమ్మారమ్మణం వియ సువవత్థాపితేయేవ తే ధమ్మే కత్వా పవత్తతీతి ఇదమేత్థ అచిన్తేయ్యం, అనన్తఞ్చ ఞాణం ఞేయ్యం వియ. వుత్తఞ్హేతం "యావతకం ఞేయ్యం, తావతకం ఞాణం. యావతకం ఞాణం, తావతకం ఞేయ్యం. ఞేయ్యపరియన్తికం ఞాణం, ఞాణపరియన్తికం ఞేయ్య"న్తి (మహాని. ౬౯, ౧౫౬; చూళని. ౮౫; పటి. మ. ౩.౫). ఏవమేకజ్ఝం, విసుం సకిం, కమేన వా ఇచ్ఛానురూపం సమ్మా సామఞ్చ సబ్బధమ్మానం బుద్ధత్తా సమ్మాసమ్బుద్ధో.

తన్తి యథావుత్తం పథవీఆదిభేదం. **పరిఞ్ఞాతన్తి** పరితో సమన్తతో సబ్బాకారతో ఞాతం, తం పరిజానితబ్బభావం కిఞ్చి అసేసేత్వా ఞాతన్తి అత్థో. అయమేవ హి అత్థో "పరిఞ్ఞాతన్త"న్తి ఇమినాపి పదేన పకాసితోతి దస్సేన్తో **"పరిఞ్ఞాతన్తం నామా"**తిఆదిమాహ. **తేన తేన మగ్గేన కిలేసప్పహానేన విసేసో నత్థీతి** ఇదం తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసానం బుద్ధానం సావకానఞ్చ తేన తేన మగ్గేనేవ పహాతబ్బభావసామఞ్ఞం సన్ధాయ వుత్తం, న సావకేహి బుద్ధానం కిలేసప్పహానవిసేసాభావతో. తథా హి సమ్మాసమ్బుద్ధా ఏవ సవాసనకిలేసే జహన్తి, న సావకా. **ఏకదేసమేవాతి** అత్తనో సన్తానగతమేవ. ససన్తతిపరియాపన్నధమ్మపరిఞ్ఞామత్తేనపి హి చతుసచ్చకమ్మట్ఠానభావనా సమిజ్ఝతి. తేనేవాహ – "ఇమస్మింయేవ బ్యామమత్తే కళేవరే ససఞ్ఞిమ్హి సమనకే లోకఞ్చ పఞ్ఞపేమి లోకసముదయఞ్చ పఞ్ఞపేమీ"తిఆది (సం. ని. ౧.౧౦౭; అ. ని. ౪.౪౫). **అణుప్పమాణమ్పి ...పే.... నత్థి,** యతో ఛత్తింసకోటిసతసహస్సముఖేన బుద్ధానం మహావజిరఞాణం పవత్తతీతి వదన్తి.

తథాగతవారసత్తమనయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తథాగతవారఅట్ఠమనయవణ్ణనా

౧౩. పురిమతణ్హాతి పురిమతరేసు భవేసు నిబ్బత్తా పచ్చుప్పన్నత్తభావహేతుభూతా తణ్హా. తగ్గహణేనేవ చ అతీతద్ధసఙ్గహా అవిజ్జాసఙ్ఖారా సద్ధిం ఉపాదానేన సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బా. **ఏత్థాతి** "భవా జాతీ"తి ఏతస్మిం పదే. **తేన**

ఉపపత్తిభవేనాతి "భవా జాతీ"తి జాతిసీసేన వుత్తఉపపత్తిభవేన. **భూతస్సాతి** నిబ్బత్తస్స. సో పన యస్మా సత్తో నామ హోతి, తస్మా వుత్తం "**సత్తస్సా**"తి. **ఏవఞ్చ జానిత్వాతి** ఇమినా "**భూతస్స జరామరణ**"న్తి ఏత్థాపి "ఇతి విదిత్వా"తి ఇదం పదం ఆనేత్వా యోజేతబ్బన్తి దస్సేతి.

యదిపి తేభూమకా ఉపాదానక్ఖన్ధా "యం కిఞ్చి రూప"న్తిఆదినా (విభ. ౨; మ. ని. ౧.౨౪౪) ఏకాదససు ఓకాసేసు పక్ఖిపితబ్బా సమ్మసితబ్బా చ, తే పన యస్మా భగవతా "కిమ్హి ను ఖో సతి జరామరణం హోతి, కింపచ్చయా జరామరణ"న్తిఆదినా (దీ. ని. ౨.౫౭; సం. ని. ౨.౪, ౧౦) పటిచ్చసముప్పాదముఖేన సమ్మసితా, పటిచ్చసముప్పాదో చ పవత్తిపవత్తిహేతుభావతో పురిమసచ్చద్వయమేవ హోతి, తస్మా తదభిసమయం "మఞ్ఞనాభావహేతు పచ్చయాకారపటివేధో"తి విభావేన్తో "**యం బోధిరుక్ఖమూలే...పే.... దస్సేన్తో**"తి ఆహ. సంఖిప్పన్తి ఏత్థ అవిజ్జాదయో విఞ్ఞాణాదయో చాతి సఙ్ఖేపా, అతీతే హేతుఆదయో "హేతు, ఫల"న్తి ఏవం సంఖిప్పన్తీతి వా సఙ్ఖేపా, అవిజ్జాదయో విఞ్ఞాణాదయో చ. సఙ్ఖేప-సద్దో భాగాధివచనన్తి దట్ఠబ్బో. తేనాహ "**కోట్ఠాసాతి అత్థో**"తి. తే పన అతీతే హేతుసఙ్ఖేపో, ఏతరహి ఫలసఙ్ఖేపో, ఏతరహి హేతుసఙ్ఖేపో, ఆయతిం ఫలసఙ్ఖేపోతి చత్తారో సఙ్ఖేపా ఏతస్సాతి చతుసఙ్ఖేపో, తం **చతుసఙ్ఖేపం**. హేతుఫలసన్ధి, ఫలహేతుసన్ధి, పున హేతుఫలసన్ధీతి ఏవం తయో సన్ధీ ఏతస్సాతి తిసన్ధి, తం **తిసన్ధిం**. అతీతపచ్చుప్పన్నానాగతభేదా తయో అద్ధా ఏతస్సాతి తియద్ధో, తం **తియద్ధం**. సరూపతో అవుత్తాపి తస్మిం తస్మిం సఙ్ఖేపే ఆకిరీయన్తి అవిజ్జాసఙ్ఖారాదిగ్గహణేహి పకాసీయన్తీతి **ఆకారా**, అతీతహేతుఆదీనం వా పకారా ఆకారా, తే ఏకేకసఙ్ఖేపే పఞ్చ పఞ్చ కత్వా వీసతి ఆకారా ఏతస్సాతి వీసతాకారో, తం **వీసతాకారం**.

ఏస సబ్బోతి ఏస చతుసఙ్ఖేపాదిపభేదో అనవసేసో పచ్చయో. **పచ్చయలక్ఖణేనాతి** పచ్చయభావేన అత్తనో ఫలస్స పటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స పచ్చయభావేన, అవినాభావలక్ఖణేనాతి అత్థో. యథా హి తణ్హం వినా అవిజ్జాదయో విఞ్ఞాణస్స పచ్చయా న హోన్తి, ఏవం తణ్హాపి అవిజ్జాదికే వినాతి. ఏత్థ దుక్ఖగ్గహణేన విఞ్ఞాణనామరూపసళాయతనఫస్సవేదనానం, భవగ్గహణేన చ తణ్హాసఙ్ఖారుపాదానానం గహితతా వుత్తనయా ఏవాతి న ఉద్ధటా.

ఇదాని తే వీసతి ఆకారే పటిసమ్భిదామగ్గపాళియా విభావేతుం "**ఏవమేతే**"తిఆది వుత్తం. తత్థ (పటి. మ. అట్ఠ. ౧.౪౭) **పురిమకమ్మభవస్మిన్తి** పురిమే కమ్మభవే, అతీతజాతియం కమ్మభవే కయిరమానేతి అత్థో. **మోహో అవిజ్జాతి** యో తదా దుక్ఖాదీసు మోహో, యేన మూళ్హో కమ్మం కరోతి, సా అవిజ్జా. **ఆయూహనా సఙ్ఖారాతి** తం తం కమ్మం కరోన్తో దానుపకరణాది సజ్జనాదివసేన యా పురిమచేతనాయో, తే సఙ్ఖారా. పటిగ్గాహకానం పన హత్థే దేయ్యధమ్మం పతిట్ఠాపయతో చేతనా భవో. ఏకావజ్జనజవనేసు వా పురిమా చేతనా ఆయూహనా సఙ్ఖారా, సత్తమా భవో. యా కాచి వా పన చేతనా భవో, సమ్పయుత్తా ఆయూహనా సఙ్ఖారా. **నికన్తి తణ్హాతి** యం కమ్మం కరోన్తస్స ఉపపత్తిభవే తస్స ఫలస్స నికామనా పత్థనా, సా తణ్హా నామ. **ఉపగమనం ఉపాదానన్తి** యం కమ్మభవస్స పచ్చయభూతం "ఇదం కమ్మం కత్వా అసుకస్మిం నామ ఠానే కామే సేవిస్సామి ఉచ్ఛిజ్జిస్సామీ"తిఆదినా నయేన పవత్తం ఉపగమనం గహణం పరామసనం, ఇదం ఉపాదానం నామ. **చేతనా భవోతి** ద్వీసు అత్థవికప్పేసు వుత్తస్స ఆయూహనస్స అవసానే వుత్తచేతనా, తతియే పన ఆయూహనసమ్పయుత్తచేతనా భవో. **ఇతి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా పురిమకమ్మభవస్మిం ఇధ పటిసన్ధియా పచ్చయాతి** ఇమే యథావుత్తా మోహాదయో పఞ్చ ధమ్మా అతీతకమ్మభవసిద్ధా ఏతరహి పటిసన్ధియా పచ్చయభూతాతి అత్థో.

ఇధ పటిసన్ధివిఞ్ఞాణన్తి యం భవన్తరపటిసన్ధానవసేన ఉప్పన్నత్తా పటిసన్ధీతి వుచ్చతి, తం విఞ్ఞాణం. **ఓక్కన్తి నామరూపన్తి** యా గబ్భే రూపారూపధమ్మానం ఓక్కన్తి ఆగన్త్వా పవిసన్తీ వియ, ఇదం నామరూపం. **పసాదో ఆయతనన్తి** ఇదం చక్ఖాదిపఞ్చాయతనవసేన వుత్తం. **ఫుట్ఠో ఫస్సోతి** యో ఆరమ్మణం ఫుట్ఠో ఫుసన్తో ఉప్పన్నో, అయం ఫస్సో. **వేదయితం వేదనాతి** యం పటిసన్ధివిఞ్ఞాణేన వా సళాయతనపచ్చయేన వా ఫస్సేన సహుప్పన్నం విపాకవేదయితం, సా వేదనా. **ఇతి ఇమే…పే… పచ్చయాతి** ఇమే విఞ్ఞాణాదయో పఞ్చ కోట్ఠాసికా ధమ్మా పురిమభవే కతస్స కమ్మస్స కమ్మవట్టస్స పచ్చయా, పచ్చయభావతో తం పటిచ్చ ఇధ ఏతరహి ఉపపత్తిభవస్మిం ఉపపత్తిభవభావేన వా హోన్తీతి అత్థో.

ఇధ పరిపక్కత్తా ఆయతనానం మోహోతి పరిపక్కాయతనస్స కమ్మకరణకాలే అసమ్మోహం దస్సేతి. దహరస్స హి చిత్తప్పవత్తి భవఙ్గబహులా యేభుయ్యేన భవన్తరజనకకమ్మాయూహనసమత్థా న హోతీతి. **కమ్మకరణకాలేతి** చ ఇమినా సబ్బో కమ్మస్స పచ్చయభూతో సమ్మోహో గహితో, న సమ్పయుత్తోవ. సేసం వుత్తనయమేవ.

పదయోజనాయాతి "తస్మా"తిఆదీనం పదానం సమ్బన్ధేన సహ. **అత్థనిగమనన్తి** ఇమస్మిం అట్ఠమవారే దేసనత్థనిగమనం. **నన్దీతి ఏవం వుత్తానం సబ్బతణ్హానన్తి** "నన్దీ దుక్ఖస్స మూల"న్తి ఏవం నన్దనత్థసామఞ్ఞతో ఏకవచనేన వుత్తానం సబ్బతణ్హానం సన్తానారమ్మణసమ్పయుత్తధమ్మప్పవత్తిఆకారాదిభేదేన అనేకభేదానం సబ్బాసం తణ్హానం. **ఖయవేవచనానేవాతి** సముచ్ఛేదపహానవేవచనానేవ. "అచ్చన్తక్ఖయా"తి హి వుత్తం. **చతుమగ్గకిచ్చసాధారణమేతన్తి** చతున్నం అరియమగ్గానం పహానకిచ్చస్స సాధారణం సామఞ్ఞతో గహణం ఏతం ఖయాదివచనన్తి అత్థో. తేసం పన మగ్గానం కమేన పవత్తనం కిచ్చకమేనేవ దస్సేతుం "**విరాగా**"తిఆది వుత్తన్తి దస్సేన్తో "**తతో**…పే… **యోజేతబ్బ**"న్తి ఆహ. తథా సతిపి ఖయాదిసద్దానం పహానపరియాయభావే పహాతబ్బాయ పన విసయభేదభిన్నాయ తణ్హాయ అనవసేసతో పహీనభావదీపనత్థం ఖయాదిపరియాయన్తరగ్గహణం కతన్తి దస్సేన్తో "**యాహీ**"తిఆదిమాహ. యథావుత్తసఞ్జననాదిహేతుభూతాయ తణ్హాయ పహీనత్తా తప్పహానదీపనం కత్వా వుచ్చమానం ఖయాదివచనం న కథఞ్చి ధమ్మతం విలోమేతీతి వుత్తం "**న కిఞ్చి విరుజ్ఝతీ**"తి.

ఉత్తరవిరహితన్తి అత్తానం ఉత్తరితుం సమత్థత్తా ఉత్తరేన అధికేన విరహితం. అయఞ్చస్స ఉత్తరవిరహతా అత్తనో సేట్ఠభావేనాతి ఆహ "**సబ్బసేట్ఠ**"న్తి. యథా సమ్మా-సం-సద్దా "అవిపరీతం, సామ"న్తి ఇమేసం పదానం అత్థం వదన్తి, ఏవం పాసంససోభనత్థేపీతి ఆహ "**సమ్మా సామఞ్చ బోధిం పసత్థం సున్దరఞ్చ బోధి**"న్తి. బుజ్ఝి ఏత్థ పటివిజ్ఝి చత్తారి అరియసచ్చాని, సబ్బమ్పి వా నేయ్యన్తి రుక్ఖో **బోధి**, బుజ్ఝతి ఏతేనాతి పన మగ్గో **బోధి**, తథా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం, నిబ్బానం పన బుజ్ఝితబ్బతో **బోధీతి** అయమేత్థ సాధనవిభాగో దట్ఠబ్బో. పణ్ణత్తియమ్పి అత్థేవ బోధి-సద్దో "బోధిరాజకుమారో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౩౨౪; చూళవ॰ ౨౬౮). **అపరేతి** సారసమాసాచరియా. ఏత్థ చ సఉపసగ్గస్స బోధి-సద్దస్స అత్థుద్ధారే అనుపసగ్గానం ఉదాహరణే కారణం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

లోకుత్తరభావతో వా తత్థాపి హేట్ఠిమమగ్గానం వియ తతుత్తరిమగ్గాభావతో చ "సియా ను ఖో అనుత్తరా బోధీ"తి ఆసఙ్కం సన్ధాయ తం విధమితుం "**సావకాన**"న్తిఆది వుత్తం. అభినీహారసమ్పత్తియా ఫలవిసేసభూతేహి ఞాణవిసేసేహి ఏకచ్చేహి సకలేహి సద్ధిం సమిజ్ఝమానో మగ్గో అరియానం తం తం ఞాణవిసేసాదిం దేన్తో వియ హోతీతి తస్స అసబ్బగుణదాయకత్తం వుత్తం. తేన అనఞ్ఞసాధారణాభినీహారసమ్పదాసిద్ధస్స నిరతిసయ-గుణానుబన్ధస్స వసేన

అరహత్తమగ్గో అనుత్తరా బోధి నామ హోతీతి దస్సేతి. సావకపారమిఞాణం అఞ్ఞేహి సావకేహి అసాధారణం మహాసావకానంయేవ ఆవేణికం ఞాణం. **పచ్చేకం సచ్చాని బుద్ధవన్తోతి పచ్చేకబుద్ధా**. నను చ సబ్బేపి అరియా పచ్చేకమేవ సచ్చాని పటివిజ్ఝన్తి ధమ్మస్స పచ్చత్తం వేదనీయభావతోతి? సచ్చం, నయిదమీదిసం పటివేధం సన్ధాయ వుత్తం, యథా పన సావకా అఞ్ఞసన్నిస్సయేన సచ్చాని పటివిజ్ఝన్తి పరతోఘోసేన వినా తేసం దస్సనమగ్గస్స అనుప్పజ్జనతో, యథా చ సమ్మాసమ్బుద్ధో అఞ్ఞేసం నిస్సయభావేన సచ్చాని అభిసమ్బుజ్ఝన్తి, న ఏవమేతే, ఏతే పన అపరనేయ్యా హుత్వా అపరిణాయకభావేన సచ్చాని పటివిజ్ఝన్తి. తేన వుత్తం ‘‘**పచ్చేకం సచ్చాని బుద్ధవన్తోతి పచ్చేకబుద్ధా**’’తి.

ఇతీతి కరీయతి ఉచ్చారీయతీతి **ఇతికారో,** ఇతి-సద్దో. **కారణత్థో** అనియమరూపేనాతి అధిప్పాయో, తస్మాతి వుత్తం హోతి. తేనాహ ‘‘**యస్మా చా**’’తి. పుబ్బే పన ఇతి-సద్దం పకారత్థం కత్వా ‘‘ఏవం జానిత్వా’’తి వుత్తం, ఇధాపి తం పకారత్థమేవ కత్వా అత్థో యుజ్జతి. కథం? **విదిత్వాతి** హి పదం హేతుఅత్థే దట్ఠబ్బం ‘‘పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వా’’తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౭౧), ‘‘ఘతం పివిత్వా బలం హోతీ’’తి చ ఏవమాదీసు వియ, తస్మా పకారత్థేపి ఇతి-సద్దే పటిచ్చసముప్పాదస్స విదితత్తాతి అయం అత్థో లబ్భతేవ. **పటిచ్చసముప్పాదం విదిత్వాతి** ఏత్థాపి హేతుఅత్థే విదిత్వా-సద్దే యథావుత్తా అత్థయోజనా యుజ్జతేవ. ఏత్థ చ పఠమవికప్పే పటిచ్చసముపాదస్స విదితత్థం మఞ్ఞనాభావస్స కారణం వత్వా తణ్హామూలకస్స పటిచ్చసముప్పాదస్స దస్సితత్తా ఏత్థ తణ్హాప్పహానం సమ్మాసమ్బోధియా అధిగమనకారణం ఉద్ధతన్తి దస్సితం, తస్మా ‘‘**పథవిం న మఞ్ఞతీ**’’తిఆది నిగమనం దట్ఠబ్బం. దుతియవికప్పే పన పటిచ్చసముప్పాదవేదనం తణ్హాప్పహానస్స కారణం వుత్తం, తం అభిసమ్బోధియా అభిసమ్బోధిమఞ్ఞనాభావస్సాతి అయమత్థో దస్సితోతి అయమేతేసం ద్విన్నం అత్థవికప్పానం విసేసో, తస్మా ‘‘నన్దీ దుక్ఖస్స మూల’’న్తి వుత్తం.

తం కుతో లబ్భతీతి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**యత్థ యత్థ హీ**’’తిఆది. **సాసనయుత్తి** అయం సాసనేపి ఏవం సమ్బన్ధో దిస్సతీతి కత్వా. లోకేపి హి యం-తం-సద్దానం అబ్యభిచారిసమ్బన్ధతా సిద్ధా.

ఏవం అభిసమ్బుద్ధోతి వదామీతి అభిసమ్బుద్ధభావస్స గహితత్తా, అసబ్బఞ్ఞునా ఏవం దేసేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా చ ‘‘**సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం దస్సేన్తో**’’తిఆదిమాహ.

విచిత్రనయదేసనావిలాసయుత్తన్తి పుథుజ్జనవారాదివిభాగభిన్నేహి విచిత్తేహి తన్తి నయేహి, లక్ఖణకమ్మతణ్హామఞ్ఞనాదివిభాగభిన్నేహి విచిత్తేహి అత్థనయేహి, అభినన్దనపచ్చయాకారాదివిసేసాపదేససిద్ధేన దేసనావిలాసేన చ యుత్తం. **యథా తే న జానన్తి, తథా దేసేసీ**తి ఇమినాపి భగవతో దేసనావిలాసంయేవ విభావేతి. **తంయేవ కిర పథవి**న్తి ఏత్థ పథవీగహణం ఉపలక్ఖణమత్తం ఆపాదివసేనపి, తథా ‘‘కీదిసా ను ఖో ఇధ పథవీ అధిప్పేతా, కస్మా చ భూతరూపానియేవ గహితాని, న సేసరూపానీ’’తిఆదినాపి తేసం సంసయుప్పత్తి నిద్ధారేతబ్బా. అథ వా **కథం నామిద**న్తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో పకారత్థో. తేన ఇమస్మిం సుత్తే సబ్బాయపి తేసం సంసయుప్పత్తియా పరిగ్గహితత్తా దట్ఠబ్బా. **అన్త**న్తి మరియాదం, దేసనాయ అన్తం పరిచ్ఛేదన్తి అత్థో, యో అనుసన్ధీతి వుచ్చతి. **కోటి**న్తి పరియన్తం, దేసనాయ పరియోసానన్తి అత్థో. ఉభయేన సుత్తే అజ్ఝాసయానుసన్ధి యథానుసన్ధీతి వదతి.

అన్తరాకథాతి కమ్మట్ఠానమనసికారఉద్దేసపరిపుచ్ఛాదీనం అన్తరా అఞ్ఞా ఏకా తథా. **విప్పకథా**తి అనిట్ఠితా సిఖం అప్పత్తా. **కఙ్ఖణానురూపేనా**తి తస్మిం ఖణే ధమ్మసభాయం సన్నిపతితానం భిక్ఖూనం అజ్ఝాసయానురూపేన. **ఇదన్తి** ఇదాని

వుచ్చమానం మూలపరియాయజాతకం.

దిసాపామొక్ఖోతి పణ్డితభావేన సబ్బదిసాసు పముఖభూతో. **బ్రాహ్మణో**తి బ్రహ్మం అణతీతి బ్రాహ్మణో, మన్తే సజ్ఝాయతీతి అత్థో. **తిణ్ణం వేదాన**న్తి ఇరువేద-యజువేద-సామవేదానం. **పారగూతి** అత్థసో బ్యఞ్జనసో చ పారం పరియన్తం గతో. సహ నిఘణ్డునా చ కేటుభేన చాతి **సనిఘణ్డుకేటుభా,** తేసం. **నిఘణ్డూ**తి రుక్ఖాదీనం వేవచనప్పకాసకం సత్థం. **కేటుభ**న్తి కిరియాకప్పవికప్పో, కవీనం ఉపకారావహం సత్థం. సహ అక్ఖరప్పభేదేనాతి **సాక్ఖరప్పభేదా,** తేసం, సిక్ఖానిరుత్తిసహితానన్తి అత్థో. **ఇతిహాసపఞ్చమాన**న్తి ఆథబ్బణవేదం చతుత్థం కత్వా "ఇతిహ అస, ఇతిహ అసా"తి ఈదిసవచనపటిసంయుత్తో పురాణకథాసఙ్ఖాతో ఇతిహాసో పఞ్చమో ఏతేసన్తి ఇతిహాసపఞ్చమా, తేసం. పదం తదవసేసఞ్చ బ్యాకరణం కాయతి అజ్ఝేతి వేదేతి చాతి **పదకో,** వేయ్యాకరణో. **లోకాయతం** వుచ్చతి వితణ్డసత్థం. మహాపురిసానం బుద్ధాదీనం లక్ఖణదీపనగన్థో **మహాపురిసలక్ఖణం**. తేసు అనూనో పరిపూరకారీతి **అనవయో.**

మన్తేతి వేదే. యదిపి వేదో "మన్తో, బ్రహ్మం, కప్పో"తి తివిధో, మన్తో ఏవ పన మూలవేదో, తదత్థవివరణం బ్రహ్మం, తత్థ వుత్తనయేన యఞ్ఞకిరియావిధానం **కప్పో**. తేన వుత్తం "మన్తేతి వేదే"తి. **పణ్డితా**తి పఞ్ఞావన్తో. తథా హి తే పుథుపఞ్ఞాతాయ **బహుం** సహస్సద్విసహస్సాదిపరిమాణం గన్థం పాకటం కత్వా **గణ్హన్తి** ఉగ్గణ్హన్తి, జవనపఞ్ఞతాయ **లహుం** సీఘం **గణ్హన్తి,** తిక్ఖపఞ్ఞతాయ **సుట్ఠు** **అవిరజ్ఝన్తా** **ఉపధారేన్తి,** సతినేపక్కసమ్పత్తియా **గహితఞ్చ నేసం న వినస్సతి** న సమ్ముస్సతీతి. **సబ్బమ్పి సిప్ప**న్తి అట్ఠారసవిజ్జాట్ఠానాదిభేదం సిక్ఖితబ్బట్ఠేన సిప్పన్తి సఙ్ఖ్యం గతం సబ్బం బాహిరకసత్థం మోక్ఖావహసమ్మతమ్పి న మోక్ఖం ఆవహతీతి ఆహ "**దిట్ఠధమ్మసమ్పరాయహిత**"న్తి. **సమ్పిణ్డితా హుత్వా**తి యథా మిత్తా, తథా పిణ్డితవసేన సన్నిపతితా హుత్వా. "ఏవం గయ్హమానే ఆదినా విరుజ్ఝేయ్య, ఏవం అన్తేనా"తి చిన్తేన్తా ఞాతుం ఇచ్ఛితస్స అత్థస్స పుబ్బేనాపరం అవిరుద్ధం నిచ్ఛయం గహేతుం అసక్కోన్తా **న ఆదిం,** న అన్తం అద్దసంసు.

లోమసానీతి లోమవన్తాని, ఘనకేసమస్సువానీతి అత్థో. కేసాపి హి లోమగ్గహణేన గయ్హన్తి యథా "లోమనఖం ఘంసిత్వా సుద్ధి కాతబ్బా"తి. కణ్ణం వియాతి **కణ్ణం,** పఞ్ఞా, తాయ సుత్వా కాతబ్బకిచ్చసాధనతో వుత్తం "**కణ్ణవాతి పఞ్ఞవా**"తి.

యస్మా సత్తానం గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే కాలే ఆయువణ్ణాదిపరిక్ఖయో హోతి, తస్మా తం కాలేన కతం వియ కత్వా వుత్తం "**నేసం ఆయు...పే.... ఖాదతీతి వుచ్చతీ**"తి.

అభిఞ్ఞాయాతి కుసలాదిభేదం ఖన్ధాదిభేదఞ్చ దేసేతబ్బం ధమ్మం, వేనేయ్యానఞ్చ ఆసయానుసయచరియావిముత్తిఆదిభేదం, తస్స చ నేసం దేసేతబ్బప్పకారం యాథావతో అభిజానిత్వా. **ధమ్మం దేసేమీ**తి దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికనిబ్బానహితావహం సద్ధమ్మం కథయామి. **నో అనభిఞ్ఞాయా**తి యథా బాహిరకా అసమ్మాసమ్బుద్ధత్తా వుత్తవిధిం అజానన్తాయం కిఞ్చి తక్కపరియాహతం వీమంసానుచరితం సయంపటిభానం కథేన్తి, ఏవం న దేసేమీతి అత్థో. **సనిదాన**న్తి సకారణం, వేనేయ్యానం అజ్ఝాసయవసేన వా పుచ్ఛాయ వా అట్ఠుప్పత్తియా వా సనిమిత్తం హేతుఉదాహరణసహితఞ్చాతి అత్థో. **సప్పాటిహారియ**న్తి సనిస్సరణం సప్పటిహరణం, పచ్చనీకపటిహరణేన సప్పాటిహారియమేవ కత్వా దేసేమీతి అత్థో. అపరే పన "యథారహం ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనిపాటిహారియసహిత"న్తి వదన్తి, అనుసాసనిపాటిహారియహితా పన దేసనా నత్థీతి. హితూపదేసనా **ఓవాదో,** సా ఏవ **అనుసాసనీ**. అనోతిణ్ణవత్థువిసయో వా

ఓవాదో, ఓతిణ్ణవత్థువిసయా **అనుసాసనీ**. పఠమూపదేసో వా **ఓవాదో**, ఇతరా **అనుసాసనీ**. **అలఞ్చ** **పనాతి** యుత్తమేవ. **నిట్ఠమగమాసీతి** అత్థసిద్ధిం గతా.

తథాగతవారఅట్ఠమనయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అయం తావేత్థ అట్ఠకథాయ లీనత్థవణ్ణనా.

నేత్తినయవణ్ణనా

ఇదాని (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧౪౯; సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.నేత్తినయవణ్ణనా; అ॰ ని॰ టీ॰ నేత్తినయవణ్ణనా) పకరణనయేన పాళియా అత్థవణ్ణనం కరిస్సామ. సా పనాయం అత్థవణ్ణనా యస్మా దేసనాయ సముట్ఠానపయోజనభాజనేసు పిణ్డత్థేసు చ నిద్ధారితేసు సుతరా హోతి సువిఞ్ఞేయ్యా చ, తస్మా సుత్తదేసనాయ సముట్ఠానాదీని పఠమం నిద్ధారయిస్సామ. తత్థ **సముట్ఠానం** తావ పరియత్తిం నిస్సాయ మానుప్పాదో, **పయోజనం**మానమద్దనం. వుత్తఞ్హి అట్ఠకథాయం "సుతపరియత్తిం… పే॰… ఆరభీ"తి. అపిచ వేనేయ్యానం పథవీఆదిభూతాదిభేదభిన్నే సక్కాయే పుథుజ్జనస్స సేక్ఖాదిఅరియస్స చ సద్ధిం హేతునా మఞ్ఞనామఞ్ఞనవసేన పవత్తివిభాగానవబోధో **సముట్ఠానం**, యథావుత్తవిభాగావబోధో **పయోజనం**, వేనేయ్యానఞ్హి వుత్తప్పకారే విసయే యథావుత్తానం పుగ్గలానం సద్ధిం హేతునా మఞ్ఞనామఞ్ఞనవసేన పవత్తివిభాగావబోధో **పయోజనం**.

అపిచ **సముట్ఠానం** నామ దేసనానిదానం. తం సాధారణం అసాధారణన్తి దువిధం. తత్థ సాధారణమ్పి అజ్ఝత్తికబాహిరభేదతో దువిధం. తత్థ **సాధారణం అజ్ఝత్తికసముట్ఠానం** నామ లోకనాథస్స మహాకరుణా. తాయ హి సముస్సాహితస్స భగవతో వేనేయ్యానం ధమ్మదేసనాయ చిత్తం ఉదపాది. తం సన్ధాయ వుత్తం "సత్తేసు చ కారుఞ్ఞతం పటిచ్చ బుద్ధచక్ఖునా లోకం వోలోకేసీ"తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౩; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౯). ఏత్థ చ హేతావత్థాయపి మహాకరుణాయ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో యావదేవ సంసారమహోఘతో సద్ధమ్మదేసనాహత్థదానేహి సత్తసన్తారణత్థం తదుప్పత్తితో. యథా చ మహాకరుణా, ఏవం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం దసబలఞాణాదీని చ దేసనాయ అబ్భన్తరసముట్ఠానభావే వత్తబ్బాని. సబ్బమ్పి హి ఞేయ్యధమ్మం, తేసం దేసేతబ్బప్పకారం, సత్తానఞ్చ ఆసయానుసయాదిం యాథావతో జానన్తో భగవా ఠానాట్ఠానాదీసు కోసల్లేన వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపం విచిత్తనయదేసనం పవత్తేసీతి. **బాహిరం** పన **సాధారణం సముట్ఠానం** దససహస్సబ్రహ్మపరివారితస్స సహమ్పతిమహాబ్రహ్మునో అజ్ఝేసనం. తదజ్ఝేసనుత్తరకాలఞ్హి ధమ్మగమ్భీరతాపచ్చవేక్ఖణాజనితం అప్పోస్సుక్కతం పటిప్పస్సమ్భేత్వా ధమ్మస్సామీ ధమ్మదేసనాయ ఉస్సాహజాతో అహోసి. అసాధారణమ్పి అబ్భన్తరబాహిరభేదతో దువిధమేవ. తత్థ **అబ్భన్తరం** యాయ మహాకరుణాయ యేన చ దేసనాఞాణేన ఇదం సుత్తం పవత్తితం, తదుభయం వేదితబ్బం. **బాహిరం** పన పఞ్చసతానం బ్రాహ్మణజాతికానం భిక్ఖూనం పరియత్తిం నిస్సాయ మానుప్పాదనం, వుత్తమేవ తం **అట్ఠకథాయం**.

పయోజనమ్పి సాధారణం అసాధారణన్తి దువిధం. తత్థ **సాధారణం** అనుక్కమేన యావ అనుపాదాపరినిబ్బానం విముత్తిరసత్తా భగవతో దేసనాయ. తేనేవాహ "ఏతదత్థా కథా, ఏతదత్థా మన్తనా"తిఆది (పరి॰ ౩౬౬). ఏతేనేవ చ సంసారచక్కనివత్తి సద్ధమ్మచక్కప్పవత్తి సస్సతాదిమిచ్ఛావాదనిరాకరణం సమ్మావాదపురేక్ఖారో అకుసలమూలసమూహననం కుసలమూలసంరోపనం అపాయద్వారపిదహనం సగ్గమోక్ఖద్వారవివరణం

పరియుట్ఠానవూపసమనం అనుసయసముగ్ఘాతనం "ముత్తో మోచేస్సామీ"తి (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౧౮; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౩౮) పురిమపటిఞ్ఞాఅవిసంవాదనం తప్పటిపక్ఖమారమనోరథవిసంవాదనం తిత్థియధమ్మనిమ్మథనం బుద్ధధమ్మపతిట్ఠాపనన్తి ఏవమాదీనమ్పి పయోజనానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **అసాధారణం** పన తేసం భిక్ఖూనం మానమద్దనం. వుత్తఞ్హేతం **అట్ఠకథాయం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧) "దేసనాకుసలో భగవా మానభఞ్జనత్థం 'సబ్బధమ్మమూలపరియాయ'న్తి దేసనం ఆరభీ"తి. ఉభయమ్పేతం బాహియమేవ. సచే పన వేనేయ్యసన్తానగతమ్పి దేసనాబలసిద్ధిసఙ్ఖాతం పయోజనం అధిప్పాయసమిజ్ఝనభావతో యథాధిప్పేతత్థసిద్ధియా యథాకారుణికస్స భగవతోపి పయోజనమేవాతి గణ్హేయ్య, ఇమినా పరియాయేనస్స అబ్భన్తరతాపి వేదితబ్బా.

అపిచ వేనేయ్యానం పథవీఆదిభూతాదివిభాగభిన్నే సక్కాయే పుథుజ్జనస్స సేక్ఖాదిఅరియస్స చ సద్ధిం హేతునా మఞ్ఞనామఞ్ఞనవసేన పవత్తివిభాగానవబోధో సముట్ఠానం, ఇమస్స సుత్తస్స యథావుత్తవిభాగావబోధో పయోజనన్తి వుత్తోవాయమత్థో. వేనేయ్యానఞ్హి వుత్తప్పకారే విసయే యథావుత్తానం పుగ్గలానం సద్ధిం హేతునా మఞ్ఞనామఞ్ఞనానం వసేన పవత్తివిభాగావబోధో ఇమం దేసనం పయోజేతి "తన్నిప్ఫాదనపరాయం దేసనా"తి కత్వా. యఞ్హి దేసనాయ సాధేతబ్బం ఫలం, తం ఆకఙ్ఖితబ్బత్తా దేసకం దేసనాయ పయోజేతీతి పయోజనన్తి వుచ్చతి. తథా వేనేయ్యానం సబ్బసో ఏకదేసతో చ మఞ్ఞనానం అప్పహానం, తత్థ చ ఆదీనవాదస్సనం, నిరస్సాదానం మఞ్ఞనానం అనేకాకారవోహారస్స సక్కాయే పవత్తివిసేసస్స అజాననం, తత్థ చ పహీనమఞ్ఞనానం పటిపత్తియా అజాననం, తణ్హాముఖేన పచ్చయాకారస్స చ అనవబోధోతి ఏవమాదీని చ పయోజనాని ఇధ వేదితబ్బాని.

భూమిత్తయపరియాపన్నేసు అసఙ్ఖాతధమ్మవిప్పకతపరిఞ్ఞాదికిచ్చసఙ్ఖాతధమ్మానం సమ్మాసమ్బుద్ధస్స చ పటిపత్తిం అజానన్తా అసద్ధమ్మస్సవనధారణపరిచయమనసికారపరా సద్ధమ్మస్సవన-ధారణపరిచయపటివేధవిముఖా చ వేనేయ్యా ఇమిస్సా దేసనాయ **భాజనం. పిణ్డత్థా** పన "అస్సుతవా"తిఆదినా అయోనిసోమనసికారబహులీకారో అకుసలమూల-సమాయోగో ఓలీయనాతిధావనాపరిగ్గహో ఉపాయవినిబద్ధానుబ్రూహనా మిచ్ఛాభినివేససమన్నాగమో అవిజ్జాతణ్హా-పరిసుద్ధి వట్టత్తయానుపరమో ఆసవోఘయోగగన్థాగతితణ్హుప్పాదుపాదానావియోగో చేతోఖిల-చేతోవినిబద్ధఅభినన్దన-నీవరణసఙ్గాతిక్కమో వివాదమూలాపరిచ్చాగో అనుసయానుపచ్ఛేదో మిచ్ఛత్తానతివత్తనం తణ్హామూలధమ్మసన్నిస్సయతా అకుసలకమ్మపథానుయోగో సబ్బకిలేస-పరిళాహసారద్ధకాయచిత్తతాతి ఏవమాదయో దీపితా హోన్తి. "పథవిం పథవితో సఞ్జానాతీ"తిఆదినా తణ్హావిచరితనిద్దేసో మానజప్పనా విపరియేసాభినివేసో సంకిలేసో సక్కాయపరిగ్గహో బాలలక్ఖణాపదేసో వట్టత్తయవిభావనానుయోగో బహుకారపటిపక్ఖదీపనా తివిధనిస్సయసంసూచనా ఆసవక్ఖయకథనన్తి ఏవమాదయో దీపితా హోన్తి.

సోళసహారవణ్ణనా

౧. దేసనాహారవణ్ణనా

తత్థ యే ఉపాదానక్ఖన్ధధమ్మే ఉపాదాయ పథవీఆదిభూతాదిభేదా పఞ్ఞత్తి, తే పఞ్ఞత్తిపటిపాదనభావేన జాతిజరామరణవిసేసనదుక్ఖపరియాయేన చ వుత్తా తణ్హావజ్జా తేభూమకధమ్మా **దుక్ఖసచ్చం**. మఞ్ఞనాభినన్దననన్దీపరియాయేహి వుత్తా తణ్హా **సముదయసచ్చం**. అయం తావ సుత్తన్తనయో. అభిధమ్మనయే పన

యథావుత్తతణ్హాయ సద్ధిం “అస్సుతవా”తిఆదినా దీపితా అవిజ్జాదయో, మఞ్ఞనాపరియాయేన గహితా మానదిట్ఠియో, భవపదేన గహితో కమ్మభవో చాతి సబ్బేపి కిలేసాభిసఙ్ఖారా **సముదయసచ్చం**. ఉభిన్నం అప్పవత్తి **నిరోధసచ్చం**. అరియధమ్మగ్గహణేన, పరిఞ్ఞాభిక్ఖుసేక్ఖాభిఞ్ఞాగహణేహి, రాగాదిఖయవచనేహి, సమ్మాసమ్బోధిగహణేన చ **మగ్గసచ్చం**. కేచి పన తణ్హాక్ఖయాదివచనేహి నిరోధసచ్చం ఉద్ధరన్తి, తం **అట్ఠకథాయ** విరుజ్ఝతి తత్థ తణ్హాక్ఖయాదీనం మగ్గకిచ్చభావస్స ఉద్ధటత్తా.

తత్థ సముదయేన **అస్సాదో,** దుక్ఖేన **ఆదీనవో,** మగ్గనిరోధేహి **నిస్సరణం,** తేసం భిక్ఖూనం మానభఞ్జనం **ఫలం,** తథా “యథావుత్తవిభాగావబోధో”తిఆదినా వుత్తం **పయోజనఞ్చ**. తస్స నిప్ఫత్తికారణత్తా దేసనాయ విచిత్తతా చతున్నం పుగ్గలానం యాథావతో సభావూపధారణఞ్చ **ఉపాయో** , పథవీఆదీసు పుథుజ్జనాదీనం పవత్తిదస్సనాపదేసేన పథవీఆదయో ఏకన్తతో పరిజానితబ్బా, మఞ్ఞనా చ పహాతబ్బాతి అయమేత్థ భగవతో **ఆణత్తీ**తి. అయం **దేసనాహారో**.

౨. విచయహారవణ్ణనా

మఞ్ఞనానం సక్కాయస్స అవిసేసహేతుభావతో, కస్సచిపి తత్థ అసేసితబ్బతో చ సబ్బగహణం, సభావధారణతో నిస్సత్తనిజ్జీవతో చ ధమ్మగ్గహణం, పతిట్ఠాభావతో ఆవేణికహేతుభావతో చ మూలగ్గహణం, కారణభావతో దేసనత్థసమ్భవతో చ పరియాయగ్గహణం, సమ్ముఖభావతో సమ్పదానత్థసమ్భవతో చ “వో”తి వచనం, తథారూపగుణయోగతో అభిముఖీకరణతో చ “భిక్ఖవే”తి ఆలపనం. దేసేతుం సమత్థభావతో తేసం సతుప్పాదనత్థఞ్చ “దేసేస్సామీ”తి పటిజాననం, దేసేతబ్బతాయ పటిఞ్ఞాతభావతో, యథాపటిఞ్ఞఞ్చ దేసనతో “త”న్తి పచ్చామసనం, సోతబ్బభావతో, సవనత్థస్స చ ఏకన్తేన నిప్ఫాదనతో “సుణాథా”తి వుత్తం. సక్కాతబ్బతో, సక్కచ్చకిరియాయ ఏవ చ తదత్థసిద్ధితో “సాధుక”న్తి వుత్తం. ధమ్మస్స మనసికరణీయతో తదధీనత్తా చ సబ్బసమ్పత్తీనం “మనసి కరోథా”తి వుత్తం యథాపరిఞ్ఞాతాయ దేసనాయ పరిబ్యత్తభావతో విత్థారత్థసమ్భవతో చ “భాసిస్సామీ”తి వుత్తం. భగవతో సదేవకేన లోకేన సిరసా సమ్పటిచ్ఛితబ్బవచనత్తా, తస్స చ యథాధిప్పేతత్థసాధనతో “ఏవ”న్తి వుత్తం. సత్థు ఉత్తమగారవట్ఠానభావతో, తత్థ చ గారవస్స ఉళారపుఞ్ఞభావతో “భన్తే”తి వుత్తం. భిక్ఖూనం తథాకిరియాయ నిచ్ఛితభావతో వచనాలఙ్కారతో చ “ఖో”తి వుత్తం. సవనస్స పటిజానితబ్బతో, తథా తేహి పటిపన్నత్తా చ “పచ్చస్సోసు”న్తి వుత్తం పచ్చక్ఖభావతో, సకలస్సపి ఏకజ్ఝం కరణతో “ఏత”న్తి వుత్తం.

వుచ్చమానస్స పుగ్గలస్స లోకపరియాపన్నత్తా లోకాధారత్తా చ లోకం ఉపాదాయ “ఇధా”తి వుత్తం. పటివేధబాహుసచ్చాభావతో పరియత్తిబాహుసచ్చాభావతో చ “అస్సుతవా”తి వుత్తం. పుథూసు, పుథు వా జనభావతో “పుథుజ్జనో”తి వుత్తం. అనరియధమ్మవిరహతో అరియధమ్మసమన్నాగమతో చ “అరియాన”న్తి వుత్తం. అరియభావకరాయ పటిపత్తియా అభావతో, తత్థ కోసల్లదమథాభావతో “అరియానం అదస్సావీ”తిఆది వుత్తం. అసన్తధమ్మస్సవనతో సన్తధమ్మసమన్నాగమతో సబ్బి పాసంసియతో చ “సప్పురిసాన”న్తి వుత్తం. సప్పురిసభావకరాయ పటిపత్తియా అభావతో, తత్థ చ కోసల్లదమథాభావతో “సప్పురిసానం అదస్సావీ”తిఆది వుత్తం. పథవీవత్థుకానం మఞ్ఞనానం, ఉపరి వుచ్చమానానఞ్చమఞ్ఞనానం మూలకత్తా పపఞ్చసఙ్ఖానం “పథవిం పథవితో సఞ్జానాతీ”తి వుత్తం. అన్ధపుథుజ్జనస్స అహంకార-మమంకారానం కత్థచిపి అప్పహీనత్తా “పథవిం మఞ్ఞతీ”తిఆది వుత్తం.

పుబ్బే అగ్గహితత్తా, సామఞ్ఞతో చ గయ్హమానత్తా, పుగ్గలస్స పథవీఆదిఆరమ్మణసభాగతాయ లబ్భమానత్తా చ “యోపీ”తి వుత్తం. “యో”తి అనియమేన గహితస్స నియమేతబ్బతో పటినిద్దిసితబ్బతో చ; “సో”తి వుత్తం సాతిసయం సంసారే భయస్స ఇక్ఖనతో కిలేసభేదనసమ్భవతో చ “భిక్ఖూ”తి వుత్తం. సిక్ఖాహి సమన్నాగమతో సేక్ఖధమ్మపటిలాభతో చ “సేక్ఖో”తి వుత్తం. మనసా లద్ధబ్బస్స అరహత్తస్స అనధిగతత్తా అధిగమనీయతో చ “అప్పత్తమానసో”తి వుత్తం. అపరేన అనుత్తరణీయతో, పరం అనుచ్ఛవికభావేన ఉత్తరిత్వా ఠితత్తా చ “అనుత్తర”న్తి వుత్తం. యోగేన భావనాయ కామయోగాదితో చ ఖేమం సివం అనుపద్దవన్తి “యోగక్ఖేమ”న్తి వుత్తం. ఛన్దప్పవత్తియా ఉస్సుక్కాపత్తియా చ “పత్థయమానో”తి వుత్తం. తదత్థస్స సబ్బసో సబ్బఇరియాపథవిహారస్స సమథవిపస్సనావిహారస్స దిబ్బవిహారస్స చ వసేన “విహరతీ”తి వుత్తం. సేక్ఖస్స సబ్బసో అభిఞ్ఞేయ్యభావఞ్చేవ పరిఞ్ఞేయ్యభావఞ్చ ఞాణేన అభిభవిత్వా జాననతో “అభిజానాతీ”తి వుత్తం. సేక్ఖస్స సబ్బసో అప్పహీనమఞ్ఞనతాయ అభావతో “మా మఞ్ఞీ”తి వుత్తం. సేసం వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బం. ఇమినా నయేన ఇతో పరం సబ్బపదేసు వినిచ్ఛయో కాతబ్బో. సక్కా హి **అట్ఠకథం** తస్సా **లీనత్థవణ్ణన**ఞ్చ అనుగన్త్వా అయమత్థో విఞ్ఞూహి విభావేతున్తి అతివిత్థారభయేన న విత్థారయిమ్హ. ఇతి అనుపదవిచయతో **విచయో హారో**.

౩. యుత్తిహారవణ్ణనా

సక్కాయస్స సబ్బమఞ్ఞనానం మూలభావో యుజ్జతి పరికప్పమత్తకత్తా లోకవిచిత్తస్స. బ్యాహుసచ్చద్వయరహితస్స అన్ధపుథుజ్జనభావో యుజ్జతి పుథుకిలేసాభిసఙ్ఖారజననాదిసభావత్తా. యథావుత్తపుథుజ్జనస్స వా వుత్తప్పకారబాహుసచ్చాభావో యుజ్జతి తస్మిం సతి సబ్భావతో. తత్థ అస్సుతవతో పుథుజ్జనస్స అరియానం సప్పురిసానఞ్చ అదస్సావితాది యుజ్జతి అరియకరధమ్మానం అరియభావస్స చ తేన అదిట్ఠత్తా అప్పటిపన్నత్తా చ తథా తస్స పథవియా “అహం పథవీ, మమ పథవీ, పరో పథవీ”తి సఞ్జాననం యుజ్జతి అహంకారమమంకారానం సబ్బేన సబ్బం అప్పహీనత్తా. తథా సఞ్జానతో చస్స పథవిం కమ్మాదికరణాదివసేన గహేత్వా నానప్పకారతో మఞ్ఞనాపవత్తి యుజ్జతి సఞ్ఞానిదానత్తా పపఞ్చసఙ్ఖానం. యో మఞ్ఞతి, తస్స అపరిఞ్ఞాతవత్థుకతా యుజ్జతి పరిఞ్ఞాయ వినా మఞ్ఞనాపహానాభావతో. “ఆపం ఆపతో సఞ్జానాతీ”తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. అపరియోసితసిక్ఖస్స అప్పత్తమానసతా యుజ్జతి కతకిచ్చతాభావతో. సేక్ఖస్స సతో యోగక్ఖేమపత్థనా యుజ్జతి తదధిముత్తభావతో. తథా తస్స పథవియా అభిజాననా యుజ్జతి పరిఞ్ఞాపహానేసు మత్తసో కారిభావతో. తతో ఏవ చస్స “మా మఞ్ఞీ”తి వత్తబ్బతా యుజ్జతి వత్థుపరిఞ్ఞాయ వియ మఞ్ఞనాపహానస్సపి విప్పకతభావతో. సేక్ఖస్స పథవియా పరిఞ్ఞేయ్యతా యుజ్జతి పరిఞ్ఞాతుం సక్కుణేయ్యత్తా సబ్బసో అపరిఞ్ఞాతత్తా చ. “ఆపం ఆపతో”తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. అరహత్తాదియుత్తస్స పథవియాదీనం అభిజాననా మఞ్ఞనాభావో చ యుజ్జతి సఙ్ఖాతధమ్మత్తా, సబ్బసో కిలేసానం పహీనత్తా, తతో ఏవ చస్స వీతరాగాదిభావో తతో సమ్మదేవ చ పటిచ్చసముప్పాదస్స పటివిద్ధతాతి. అయం **యుత్తిహారో**.

౪. పదట్ఠానహారవణ్ణనా

కిఞ్చాపి మఞ్ఞనా సక్కాయస్స పదట్ఠానం, మఞ్ఞనానం అయోనిసోమనసికారో పదట్ఠానం, సుతద్వయవిరహో అన్ధపుథుజ్జనభావస్స పదట్ఠానం, సో అరియానం అదస్సావితాయ పదట్ఠానం, సా అరియధమ్మస్స అకోవిదతాయ పదట్ఠానం, సా అరియధమ్మే అవినీతతాయ పదట్ఠానం. “సప్పురిసానం అదస్సావీ”తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. సఞ్ఞావిపల్లాసో మఞ్ఞనానం పదట్ఠానం. సఞ్ఞానిదానా హి పపఞ్చసఙ్ఖాతి. మఞ్ఞనాసు చ తణ్హామఞ్ఞనా ఇతరమఞ్ఞనానం పదట్ఠానం

“తణ్హాగతానం పరితస్సితవిప్ఫన్దిత”న్తి, (దీ॰ ని॰ ౧.౧౦౫-౧౦౮) “తణ్హాపచ్చయా ఉపాదాన”న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౬; మహావ॰ ౧) చ వచనతో, తణ్హాగతస్సేవ చ “సేయ్యోహమస్మీ”న్తిఆదినా మానజప్పనాసబ్భావతో. సబ్బాపి వా మఞ్ఞనా సబ్బాసం మఞ్ఞనానం పదట్ఠానం . “ఉపాదానపచ్చయా తణ్హా”తి హి వచనతో దిట్ఠిపి తణ్హాయ పదట్ఠానం. “అహమస్మి బ్రహ్మా మహాబ్రహ్మా”తి (దీ॰ ని॰ ౧.౪౨; ౩.౩౯) ఆదివచనతో మానోపి దిట్ఠియా పదట్ఠానం. తథా “అస్మీతి సతి ఇత్థంస్మీతి హోతి, ఏవంస్మీతి హోతి, అఞ్ఞథాస్మీతి హోతీ”తిఆదివచనతో మానస్సపి తణ్హాయ పదట్ఠానతా లబ్భతేవ. సేక్ఖా ధమ్మా సప్పదేసతో మఞ్ఞనాపహానస్స పదట్ఠానం. అసేక్ఖా నిప్పదేసతో మఞ్ఞనాపహానస్స పదట్ఠానం. కమ్మభవో చ జాతియా పదట్ఠానం. జాతి జరామరణస్స పదట్ఠానం. పచ్చయాకారస్స యథాభూతావబోధో సమ్మాసమ్బోధియా పదట్ఠానన్తి. అయం **పదట్ఠానో హారో**.

౫. లక్ఖణహారవణ్ణనా

“సబ్బధమ్మమూలపరియాయ”న్తి ఏత్థ మూలగ్గహణేన మూలపరియాయగ్గహణేన వా యథా తణ్హామానదిట్ఠియో గయ్హన్తి, ఏవం దోసమోహాదీనమ్పి సక్కాయమూలధమ్మానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో సక్కాయస్స మూలభావేన ఏకలక్ఖణత్తా. “అస్సుతవా”తి ఇమినా యథా తస్స పుగ్గలస్స పరియత్తిపటివేధసద్ధమ్మానం అభావో గయ్హతి, ఏవం పటిపత్తిసద్ధమ్మస్సపి అభావో గయ్హతి సద్ధమ్మభావేన ఏకలక్ఖణత్తా. అరియానం అదస్సనకామతాదిలక్ఖణా. “అరియధమ్మస్స అకోవిదో”తి ఇమినా అరియధమ్మాధిగమస్స విబన్ధభూతం అఞ్ఞాణం. “అరియధమ్మే అవినీతో”తి ఇమినా అరియవినయాభావో. సో పనత్థతో అరియవినయే అప్పటిపత్తి ఏవ వాతి తీహిపి పదేహి యథావుత్తవిసయా మిచ్ఛాదిట్ఠి విచికిచ్ఛా చ గహితావ హోన్తి. తగ్గహణేన చ సబ్బేపి అకుసలా ధమ్మా సఙ్గహితావ హోన్తి సంకిలేసలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణత్తా. “సప్పురిసానం అదస్సావీ”తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

“పథవిం పథవితో సఞ్జానాతీ”తి ఇదం దిట్ఠిమఞ్ఞనాదీనం సఞ్ఞాయ కారణభావదస్సనం. తత్థ యథా సఞ్ఞా, ఏవం వితక్కఫస్సవిఞ్ఞాణఅయోనిసోమనసికారాదయోపి తాసం కారణన్తి అత్థతో తేసమ్పేత్థ సఙ్గహో వుత్తో హోతి మఞ్ఞనానం కారణభావేన ఏకలక్ఖణత్తా. “మఞ్ఞతీ”తి ఇమినా మఞ్ఞనాకిచ్చేన తణ్హామానదిట్ఠియో గహితా తాసం కిలేససభావత్తా. తగ్గహణేనేవ విచికిచ్ఛాదినమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో కిలేసలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణత్తా. తథా తణ్హాయ హేతుసభావత్తా తగ్గహణేనేవ అవసిట్ఠాకుసలహేతూనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో హేతులక్ఖణేన ఏకలక్ఖణత్తా. తథా తణ్హాదిట్ఠీనం ఆసవాదిసభావత్తా తగ్గహణేనేవ అవసిట్ఠాసవోఘయోగగన్థనీవరణాదీనమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో ఆసవాదిసభావత్తా ఏకలక్ఖణత్తా. తథా “పథవిం మఞ్ఞతీ”తిఆదినా పథవీఆదీనం రూపసభావత్తా తబ్బిసయానఞ్చ మఞ్ఞనానం రూపవిసయత్తా తగ్గహణేనేవ సకలరూపక్ఖన్ధవిసయాపి మఞ్ఞనా దస్సితా హోన్తి రూపవిసయలక్ఖణేన ఆసం ఏకలక్ఖణత్తా. ఏవం చక్ఖాయతనాదివిసయాపి మఞ్ఞనా నిద్ధారేతబ్బా. “అపరిఞ్ఞాత”న్తి పరిఞ్ఞాపటిక్ఖేపేన తప్పటిబద్ధకిలేసానం పహానపటిక్ఖేపోతి దట్ఠబ్బో మగ్గకిచ్చభావేన పరిఞ్ఞాపహానానం ఏకలక్ఖణత్తా. ఇమినా నయేన సేసేసుపి యథారహం ఏకలక్ఖణా నిద్ధారేతబ్బాతి. అయం **లక్ఖణో హారో**.

౬. చతుబ్యూహహారవణ్ణనా

పథవీఆదీసు వత్థూసు బ్యఞ్జనచ్ఛాయాయ అత్థం గహేత్వా ధమ్మగమ్భీరతం అసల్లక్ఖేత్వా అసద్ధమ్మస్సవనాదినా వఞ్చితా హుత్వా సద్ధమ్మస్సవనధారణపరిచయమనసికారవిముఖా పథవీఆదీసు వత్థూసు పుథుజ్జనసేక్ఖాసేక్ఖతథాగతానం పటిపత్తివిసేసం అజానన్తా చ వేనేయ్యా ఇమిస్సా దేసనాయ **నిదానం**. తే “కథం ను ఖో యథావుత్తదోసవినిముత్తా

యథావుత్తఞ్చ విసేసం జానన్తా సమ్మాపటిపత్తియా ఉభయహితపరాయణా సవేయ్యు"న్తి అయమేత్థ భగవతో **అధిప్పాయో**. పదనిబ్బచనం **నిరుత్తం,** తం "ఏవ"న్తిఆదినిదానపదానం, "సబ్బధమ్మమూలపరియాయ"న్తిఆదిపాళిపదానఞ్చ **అట్ఠకథాయం,** తస్సా **లీనత్థవణ్ణనాయ**ఞ్చేవ వుత్తనయేన సువిఞ్ఞేయ్యత్తా అతివిత్థారభయేన న విత్థారయిమ్హ.

పదపదత్థదేసనానిక్ఖేపసుత్తసన్ధివసేన పఞ్చవిధా సన్ధి. తత్థ పదస్స పదన్తరేన సమ్బన్ధో **పదసన్ధి,** తథా పదత్థస్స పదత్థన్తరేన సమ్బన్ధో **పదత్థసన్ధి,** యో "కిరియాకారకసమ్బన్ధో"తి వుచ్చతి. నానానుసన్ధికస్స సుత్తస్స తంతంఅనుసన్ధీహి సమ్బన్ధో, ఏకానుసన్ధికస్స పన పుబ్బాపరసమ్బన్ధో **దేసనాసన్ధి**. యా **అట్ఠకథాయం** "పుచ్ఛానుసన్ధి అజ్ఝాసయానుసన్ధి యథానుసన్ధీ"తి తిధా విభత్తా. అజ్ఝాసయో చేత్థ అత్తజ్ఝాసయో పరజ్ఝాసయోతి ద్విధా వేదితబ్బో. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా నిదానవణ్ణనాయం వుత్తమేవ. **నిక్ఖేపసన్ధి** చతున్నం సుత్తనిక్ఖేపానం వసేన వేదితబ్బో. **సుత్తసన్ధి** ఇధ పఠమనిక్ఖేపవసేనేవ వేదితబ్బో. కస్మా పనేత్థ మూలపరియాయసుత్తమేవ పఠమం నిక్ఖిత్తన్తి? నాయమనుయోగో కత్థచి నప్పవత్తతి, అపిచ యస్మా మఞ్ఞనామూలకం సక్కాయం, సబ్బమఞ్ఞనా చ తత్థ ఏవ అనేకభేదభిన్నా పవత్తతి, న తస్సా సవిసయాయ లేసమత్తమ్పి సారం అత్థీతి పథవీఆదివిభాగభిన్నేసు మఞ్ఞనాసు చ సాతిసయం నిబ్బేధవిరాగసఞ్జననీ ఉపరి సేక్ఖాసేక్ఖతథాగతగుణవిభావనీ చ అయం దేసనా. సుత్తన్తదేసనా చ విసేసతో దిట్ఠివినివేఠనకథా, తస్మా సనిస్సయస్స దిట్ఠిగ్గాహస్స ఆదితో అసారభావదీపనం ఉపరి చ సబ్బేసం అరియానం గుణవిసేసవిభావనమిదం సుత్తం పఠమం నిక్ఖిత్తం. కిఞ్చ సక్కాయే మఞ్ఞనామఞ్ఞనాముఖేన పవత్తినివత్తీసు ఆదీనవానిసంసవిభావనతో సబ్బేసం పుగ్గలానం పటిపత్తివిభాగతో చ ఇదమేవ సుత్తం పఠమం నిక్ఖిత్తం.

యం పన ఏకిస్సా దేసనాయ దేసనన్తరేన సద్ధిం సంసన్దనం, అయమ్పి దేసనాసన్ధి, సా ఏవం వేదితబ్బా. "అస్సుతవా పుథుజ్జనో…పే… నిబ్బానం అభినన్దతీ"తి అయం దేసనా. "ఇధ, భిక్ఖవే, అస్సుతవా పుథుజ్జనో…పే… సప్పురిసధమ్మే అవినీతో మనసికరణీయే ధమ్మే నప్పజానాతి, అమనసికరణీయే చ ధమ్మే నప్పజానాతి, సో మనసికరణీయే ధమ్మే అప్పజానన్తో అమనసికరణీయే చ ధమ్మే అప్పజానన్తో యే ధమ్మా న మనసికరణీయా, తే ధమ్మే మనసి కరోతి…పే… అనుప్పన్నో వా కామాసవో ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నో వా కామాసవో పవడ్ఢతి. అనుప్పన్నో వా భవాసవో ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నో వా భవాసవో పవడ్ఢతి, అనుప్పన్నో వా అవిజ్జాసవో ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నో వా అవిజ్జాసవో పవడ్ఢతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౫) ఇమాయ దేసనాయ సంసన్దతి. తథా "తస్సేతం పాటికఙ్ఖం సుభనిమిత్తం మనసి కరిస్సతి, తస్స సుభనిమిత్తస్స మనసికారా రాగో చిత్తం అనుద్ధంసేస్సతి, సో సరాగో సదోసో సమోహో సాఙ్గణో సంకిలిట్ఠచిత్తో కాలం కరిస్సతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౫౯) ఇమాయ దేసనాయ సంసన్దతి. తథా "చక్ఖుఞ్చావుసో పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణం, తిణ్ణం సఙ్గతి ఫస్సో, ఫస్సపచ్చయా వేదనా. యం వేదేతి తం సఞ్జానాతి, యం సఞ్జానాతి తం వితక్కేతి, యం వితక్కేతి తం పపఞ్చేతి, యం పపఞ్చేతి తతోనిదానం పురిసం పపఞ్చసఞ్ఞాసఙ్ఖా సముదాచరన్తీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪) ఇమాయ దేసనాయ సంసన్దతి. తథా "ఇధ, భిక్ఖవే, అసుతవా పుథుజ్జనో…పే… సప్పురిసధమ్మే అవినీతో రూపం 'ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా'తి సమనుపస్సతి. వేదనం…పే…, సఞ్ఞం…పే…, సఙ్ఖారే…పే…, విఞ్ఞాణం 'ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా'తి సమనుపస్సతి. యమ్పి తం దిట్ఠం…పే… యమ్పి తం దిట్ఠిట్ఠానం, సో లోకో సో అత్తా సో పేచ్చ భవిస్సామి నిచ్చో ధువో సస్సతో అవిపరిణామధమ్మో సస్సతిసమం తథేవ ఠస్సామీతి, తమ్పి 'ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా'తి సమనుపస్సతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౧) ఇమాయ దేసనాయ సంసన్దతి.

"యోపి సో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు…పే॰… నిబ్బానం మాభినన్దీ"తి అయం దేసనా. "ఇధ, దేవానమిన్ద, భిక్ఖునో సుతం హోతి 'సబ్బే ధమ్మా నాలం అభినివేసాయా'తి, ఏవఞ్చేతం, దేవానమిన్ద, భిక్ఖునో సుతం హోతి 'సబ్బే ధమ్మా నాలం అభినివేసాయా'తి, సో సబ్బం ధమ్మం అభిజానాతి, సబ్బం ధమ్మం అభిఞ్ఞాయ సబ్బం ధమ్మం పరిజానాతి, సబ్బం ధమ్మం పరిఞ్ఞాయ యం కిఞ్చి వేదనం వేదేతి సుఖం వా దుక్ఖం వా అదుక్ఖమసుఖం వా, సో తాసు వేదనాసు అనిచ్చానుపస్సీ విహరతి, విరాగానుపస్సీ విహరతి, నిరోధానుపస్సీ విహరతి, పటినిస్సగ్గానుపస్సీ విహరతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౯౦) ఇమాయ దేసనాయ సంసన్దతి. "యోపి సో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు అరహం…పే॰… అభిసమ్బుద్ధోతి వదామీ"తి అయం దేసనా "సుతవా చ ఖో, భిక్ఖవే, అరియసావకో…పే॰… సప్పురిసధమ్మే సువినీతో రూపం 'నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా'తి సమనుపస్సతి, వేదనం…పే॰…, సఞ్ఞం…పే॰…, సఙ్ఖారే…పే॰…, విఞ్ఞాణం 'నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా'తి సమనుపస్సతి. యమ్పి తం దిట్ఠం సుతం ముతం విఞ్ఞాతం పత్తం పరియేసితం అనువిచరితం మనసా, తమ్పి 'నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా'తి సమనుపస్సతి. యమ్పి తం దిట్ఠిట్ఠానం, సో లోకో సో అత్తా సో పేచ్చ భవిస్సామి 'నిచ్చో ధువో సస్సతో అపి పరిణామధమ్మో సస్సతిసమం తథేవ ఠస్సామీ'తి, తమ్పి 'నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా'తి సమనుపస్సతి. సో ఏవం సమనుపస్సన్తో న పరితస్సతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౧) ఏవమాదిదేసనాహి సంసన్దతీతి, అయం **చతుబ్యూహో హారో**.

౭. ఆవత్తహారవణ్ణనా

"అస్సుతవా పుథుజ్జనో"తి ఇమినా యోనిసోమనసికారపటిక్ఖేపముఖేన అయోనిసోమనసికారపరిగ్గహో దీపితో. "అరియానం అదస్సావీ"తిఆదినా సప్పురిసూపనిస్సయాదిపటిక్ఖేపముఖేన అసప్పురిసూపనిస్సయాదిపరిగ్గహో దీపితో. తేసు పురిమనయేన ఆసయవిపత్తి కిత్తితా, దుతియేన పయోగవిపత్తి. పురిమేన చస్స కిలేసవట్టం, తఞ్చ యతో విపాకవట్టన్తి సకలం సంసారచక్కమావత్తతి. "పథవిం మఞ్ఞతీ"తిఆదినా తత్థ తిస్సో మఞ్ఞనా వుత్తా. తాసు తణ్హామఞ్ఞనా "ఏతం మమా"తి తణ్హాగ్గాహో, మానమఞ్ఞనా "ఏసోహమస్మీ"తి మానగ్గాహో, దిట్ఠిమఞ్ఞనా "ఏసో మే అత్తా"తి దిట్ఠిగ్గాహో. తత్థ తణ్హాగ్గాహేన "తణ్హం పటిచ్చపరియేసనా"తిఆదికా (దీ॰ ని॰ ౨.౧౦౩; దీ॰ ని॰ ౩.౩౫౯; అం॰ ని॰ ౩.౨౩; విభ॰ ౯౬౩) నవ తణ్హామూలకా ధమ్మా ఆవత్తన్తి. మానగ్గాహేన "సేయ్యోహమస్మీ"తిఆదికా నవ మానవిధా ఆవత్తన్తి. దిట్ఠిగ్గాహేన "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తిఆదికా (సం॰ ని॰ ౪.౩౪౫) వీసతివత్థుకా సక్కాయదిట్ఠి ఆవత్తతి. తీసు చ గాహేసు యాయ సఞ్ఞాయ తణ్హాగ్గాహస్స విక్ఖమ్భనా, సా దుక్ఖసఞ్ఞా దుక్ఖానుపస్సనా. యాయ సఞ్ఞాయ మానగ్గాహస్స విక్ఖమ్భనా, సా అనిచ్చసఞ్ఞా అనిచ్చానుపస్సనా. యాయ పన సఞ్ఞాయ దిట్ఠిగ్గాహస్స విక్ఖమ్భనా, సా అనత్తసఞ్ఞా అనత్తానుపస్సనా. తత్థ పఠమగ్గాహవిసభాగతో అప్పణిహితవిమోక్ఖముఖం ఆవత్తతి, దుతియగ్గాహవిసభాగతో అనిమిత్తవిమోక్ఖముఖం ఆవత్తతి, తతియగ్గాహవిసభాగతో సుఞ్ఞతవిమోక్ఖముఖం ఆవత్తతి.

సేక్ఖగ్గహణేన అరియాయ సమ్మాదిట్ఠియా సఙ్గహో, తతో చ పరతోఘోసయోనిసోమనసికారా దీపితా హోన్తి. పరతోఘోసేన చ సుతవా అరియసావకోతి ఆవత్తతి, యోనిసోమనసికారేన నవ యోనిసోమనసికారమూలకా ధమ్మా ఆవత్తన్తి, చతుబ్బిధఞ్చ సమ్పత్తిచక్కం. "మా మఞ్ఞీ"తి మఞ్ఞనానం విప్పకతప్పహానతాగహణేన ఏకచ్చాసవపరిక్ఖయో దీపితో హోతి, తేన చ సద్ధావిముత్తదిట్ఠిప్పత్తకాయసక్ఖిభావా ఆవత్తన్తి. "అరహం ఖీణాసవో"తిఆదినా అసేక్ఖా సీలక్ఖన్ధాదయో

దస్సితా హోన్తి, సీలక్ఖన్ధాదిపారిపూరియా చ దస నాథకరణా ధమ్మా ఆవత్తన్తి. “న మఞ్ఞతీ”తి మఞ్ఞనాపటిక్ఖేపేన పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు “నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా”తి సమ్మాపటిపత్తి దస్సితా, తాయ చ సాతిసయా నికన్తిపరియాదానమానసముగ్ఘాటనదిట్ఠిఉగ్ఘాటనాని పకాసితానీతి అప్పణిహితానిమిత్త-సుఞ్ఞతవిమోక్ఖా ఆవత్తన్తి.

“తథాగతో”తిఆదినా సబ్బఞ్ఞుగుణా విభావితాతి తదవినాభావతో దసబల-
చతువేసారజ్జఅసాధారణఞాణఆవేణికబుద్ధధమ్మా ఆవత్తన్తి. “నన్దీ దుక్ఖస్స మూల”న్తిఆదినా సద్ధిం హేతునా వట్టవివట్టం కథితన్తి పవత్తినివత్తితదుభయహేతువిభావనేన చత్తారి అరియసచ్చాని ఆవత్తన్తి. “తణ్హానం ఖయా”తిఆదినా తణ్హప్పహానాపదేసేన తదేకట్ఠభావతో దియడ్ఢస్స కిలేససహస్సస్స పహానం ఆవత్తతి. “సబ్బసో తణ్హానం ఖయా సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధో”తి చ వుత్తత్తా “నన్దీ దుక్ఖస్స మూల”న్తి, “ఇతి విదిత్వా”తిఆదినా వుత్తస్స మఞ్ఞనాభావహేతుభూతస్స పచ్చయాకారవేదనస్స సావకేహి అసాధారణఞాణచారభావో దస్సితో, తేన చతువీసతికోటిసతసహస్ససమాపత్తిసఞ్చారి భగవతో మహావజిరఞాణం ఆవత్తతీతి. అయం **ఆవత్తో హారో**.

౮. విభత్తిహారవణ్ణనా

“సబ్బధమ్మమూలపరియాయ”న్తి ఏత్థ సబ్బధమ్మా నామ తేభూమకా ధమ్మా సక్కాయస్స అధిప్పేతత్తా. తేసం మఞ్ఞనా పదట్ఠానం పపఞ్చసఙ్ఖానిమిత్తత్తా లోకవిచిత్తస్స. తయిమే కుసలా అకుసలా అబ్యాకతాతి తివిధా. తేసు కుసలానం యోనిసోమనసికారాది పదట్ఠానం, అకుసలానం అయోనిసోమనసికారాది, అబ్యాకతానం కమ్మభవఆవజ్జనభూతరూపాది పదట్ఠానం. తత్థ కుసలా కామావచరాదివసేన భూమితో తివిధా, తథా అబ్యాకతా చిత్తుప్పాదసభావా, అచిత్తుప్పాదసభావా పన కామావచరావ తథా అకుసలా. పరియత్తిపటిపత్తిపటివేధసుతకిచ్చాభావేన తివిధో అస్సుతవా. అన్ధకల్యాణవిభాగేన దువిధో పుథుజ్జనో. సమ్మాసమ్బుద్ధపచ్చేకబుద్ధసావకభేదేన తివిధా అరియా. మంసచక్ఖుదిబ్బచక్ఖుపఞ్ఞాచక్ఖూహి దస్సనాభావేన తివిధో అదస్సావీ. మగ్గఫలనిబ్బానభేదేన తివిధో, నవవిధో వా అరియధమ్మో. సవనధారణపరిచయమనసికారపటివేధవసేన పఞ్చవిధా అరియధమ్మస్స కోవిదతా. తదభావతో అకోవిదో. సంవరపహానభేదేన దువిధో, దసవిధో వా అరియధమ్మవినయో, తదభావతో అరియధమ్మే అవినీతో. ఏత్థ పదట్ఠానవిభాగో హేట్ఠా దస్సితోయేవ. “సప్పురిసానం అదస్సావీ”తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. “పథవిం మఞ్ఞతీ”తిఆదీసు మఞ్ఞనావత్థువిభాగో పాళియం ఆగతోవ, తథా అజ్ఝత్తికబాహిరాదికో చ అన్తరవిభాగో.

మఞ్ఞనా పన తణ్హామానదిట్ఠివసేన సఙ్ఖేపతో తివిధా, విత్థారతో పన తణ్హామఞ్ఞనా తావ కామతణ్హాదివసేన అట్ఠసతవిధా, తథా “అస్మీతి సతి ఇత్థంస్మీతి హోతీ”తిఆదినా. ఏవం మానమఞ్ఞనాపి. “అస్మీతి సతి ఇత్థంస్మీతి హోతీ”తిఆదినా పపఞ్చత్తయం ఉద్దిట్ఠం నిద్దిట్ఠఞ్చాతి . ఏతేన దిట్ఠిమఞ్ఞనాయపి అట్ఠసతవిధతా వుత్తాతి వేదితబ్బా. అపిచ సేయ్యస్స “సేయ్యోహమస్మీ”తిఆదినా మానమఞ్ఞనాయ నవవిధతా తదన్తరభేదేన అనేకవిధతా చ వేదితబ్బా. అయఞ్చ అత్థో హీనత్తికత్థవణ్ణనాయ విభావేతబ్బో. దిట్ఠిమఞ్ఞనాయ పన **బ్రహ్మజాలే** ఆగతనయేన ద్వాసట్ఠివిధతా తదన్తరభేదేన అనేకవిధతా చ వేదితబ్బా. “అపరిఞ్ఞాత”న్తి ఏత్థ ఞాతపరిఞ్ఞాదివసేన చేవ రూపముఖాదిఅభినివేసభేదాదివసేన చ పరిఞ్ఞానం అనేకవిధతా వేదితబ్బా. తథా అట్ఠమకాదివసేన సేక్ఖవిభాగో పఞ్ఞావిముత్తాదివసేన అసేక్ఖవిభాగో చ. అయమేత్థ ధమ్మవిభాగో. పదట్ఠానవిభాగో చ భూమివిభాగో చ వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బాతి. అయం **విభత్తిహారో**.

౯. పరివత్తహారవణ్ణనా

“సబ్బధమ్మమూలపరియాయ”న్తి ఏత్థ “సబ్బధమ్మా”తి పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా గహితా, తేసం మూలకారణన్తి చ తణ్హామానదిట్ఠియో. తథా అస్సుతవా పుథుజ్జనో…పే॰… సప్పురిసధమ్మే అవినీతోతి. యావకీవఞ్చ పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు సుభతో సుఖతో నిచ్చతో అత్తతో సమనుపస్సనవసేన “ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా”తి తణ్హామానదిట్ఠిగాహా న సముచ్ఛిజ్జన్తి, తావ నేసం పబన్ధూపరమో సుపినన్తేపి న కేనచి లద్ధపుబ్బో. యదా పన నేసం అసుభతో దుక్ఖతో అనిచ్చతో అనత్తతో సమనుపస్సనవసేన “నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా”తి పవత్తమానా అప్పణిహితానిమిత్తసుఞ్ఞతానుపస్సనా ఉస్సక్కిత్వా అరియమగ్గాధిగమాయ సంవత్తన్తి, అథ నేసం పబన్ధూపరమో హోతి అచ్చన్తఅప్పవత్తికభావూపగమనతో. తేన వుత్తం “సబ్బధమ్మాతి పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా గహితా, తేసం మూలకారణన్తి చ తణ్హామానదిట్ఠియో”తి. తథా అస్సుతవా పుథుజ్జనో…పే॰… సప్పురిసధమ్మే అవినీతో తీహిపి మఞ్ఞనాహి పథవిం మఞ్ఞతి యావ నిబ్బానం అభినన్దతి, తీహిపి పరిఞ్ఞాహి తస్స తం వత్థు అపరిఞ్ఞాతన్తి కత్వా. యస్స పన తం వత్థు తీహి పరిఞ్ఞాహి పరిఞ్ఞాతం, న సో ఇతరో వియ తం మఞ్ఞతి. తేనాహ భగవా “సుతవా చ ఖో, భిక్ఖవే, అరియసావకో…పే॰… సప్పురిసధమ్మే సువినీతో రూపం ‘నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా’తి సమనుపస్సతి, వేదనం…పే॰… అసతి న పరితస్సతీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౧). సేక్ఖో పథవిం మా మఞ్ఞి, యావ నిబ్బానం మాభినన్ది, అరహా సమ్మాసమ్బుద్ధో చ పథవిం న మఞ్ఞతి, యావ నిబ్బానం నాభినన్దతి, మఞ్ఞనామఞ్ఞితేసు వత్థూసు మత్తసో సబ్బసో చ పరిఞ్ఞాభిసమయసంసిద్ధియా పహానాభిసమయనిబ్బత్తితో. యస్స పన తేసు వత్థూసు సబ్బసో మత్తసో వా పరిఞ్ఞా ఏవ నత్థి, కుతో పహానం, సో యథాపరికప్పం నిరఙ్కుసాహి మఞ్ఞనాహి “ఏతం మమా”తిఆదినా మఞ్ఞతేవ. తేనాహ భగవా “ఇధ, భిక్ఖవే, అస్సుతవా పుథుజ్జనో…పే॰… సప్పురిసధమ్మే అవినీతో రూపం ‘ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా’తి సమనుపస్సతి, వేదనం…పే॰…, సఞ్ఞా…పే॰…”న్తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౧). అయం **పరివత్తో హారో**.

౧౦. వేవచనహారవణ్ణనా

“సబ్బధమ్మా సకలధమ్మా అనవసేసధమ్మా”తి పరియాయవచనం, “మూలపరియాయం మూలకారణం అసాధారణహేతు”న్తి పరియాయవచనం, “మూలపరియాయన్తి వా మూలదేసనం కారణతథన”న్తి పరియాయవచనం, “వో తుమ్హాకం తుమ్హ”న్తి పరియాయవచనం, “భిక్ఖవే, సమణా తపస్సినో”తి పరియాయవచనం, “దేసేస్సామీ కథేస్సామీ పఞ్ఞపేస్సామీ”తి పరియాయవచనం, “సుణాథ సోతం ఓదహథ సోతద్వారానుసారేన ఉపధారేథా”తి పరియాయవచనం, “సాధుకం సమ్మా సక్కచ్చ”న్తి పరియాయవచనం, “మనసి కరోథ చిత్తే ఠపేథ సమన్నాహరథా”తి పరియాయవచనం, “భాసిస్సామి బ్యత్తం కథేస్సామి విభజిస్సామీ”తి పరియాయవచనం, “ఏవం, భన్తే, సాధు సుట్ఠు భన్తే”తి పరియాయవచనం, “పచ్చస్సోసుం సమ్పటిచ్ఛింసు సమ్పటిగ్గహేసు”న్తి పరియాయవచనం. ఇమినా నయేన సబ్బపదేసు వేవచనం వత్తబ్బన్తి. అయం **వేవచనో హారో**.

౧౧. పఞ్ఞత్తిహారవణ్ణనా

“సబ్బధమ్మమూలపరియాయ”న్తి ఏత్థ సబ్బధమ్మా నామ సక్కాయధమ్మా, తే ఖన్ధవసేన పఞ్చధా పఞ్ఞత్తా, ఆయతనవసేన ద్వాదసధా, ధాతువసేన అట్ఠారసధా పఞ్ఞత్తా. “మూల”న్తి వా “మూలపరియాయ”న్తి వా మఞ్ఞనా వుత్తా, తా తణ్హామానదిట్ఠివసేన తిధా అన్తరభేదేన అనేకధా చ పఞ్ఞత్తా. అథ వా “సబ్బధమ్మా”తి తేభూమకధమ్మానం సఙ్గహపఞ్ఞత్తి, “మూలపరియాయ”న్తి తేసం పభవపఞ్ఞత్తి, “వో”తి సమ్పదానపఞ్ఞత్తి, “దేసేస్సామి భాసిస్సామీ”తి పటిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తి, “సుణాథ సాధుకం మనసి కరోథా”తి చ ఆణాపనపఞ్ఞత్తి, “అస్సుతవా”తి పటిపేధవిముఖతాపఞ్ఞత్తి చేవ పరియత్తివిముఖతాపఞ్ఞత్తి చ, “పుథుజ్జనో”తి అనరియపఞ్ఞత్తి, సా అరియధమ్మపటిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి చేవ అరియధమ్మవిరహపఞ్ఞత్తి చ, “అరియాన”న్తి అసమపఞ్ఞత్తి చేవ సమపఞ్ఞత్తి చ. తత్థ అసమపఞ్ఞత్తి తథాగతపఞ్ఞత్తి, సమపఞ్ఞత్తి పచ్చేకబుద్ధానఞ్చేవ ఉభతోభాగవిముత్తాదీనఞ్చ వసేన అట్ఠవిధా వేదితబ్బా. “అరియానం అదస్సావీ”తిఆది దస్సనభావనాపటిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి, “పథవిం మఞ్ఞతీ”తిఆది పఞ్చన్నం ఉపాదానక్ఖన్ధానం ద్వాదసన్నం ఆయతనానం అట్ఠారసన్నం ధాతూనం సమ్మసనుపగానం ఇన్ద్రియానం నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి చేవ పభవపఞ్ఞత్తి చ, తథా విపల్లాసానం కిచ్చపఞ్ఞత్తి పరియుట్ఠానం దస్సనపఞ్ఞత్తి కిలేసానం ఫలపఞ్ఞత్తి అభిసఙ్ఖారానం విరూహనపఞ్ఞత్తి తణ్హాయ అస్సాదనపఞ్ఞత్తి దిట్ఠియా విప్ఫన్దనపఞ్ఞత్తి, “సేక్ఖో”తి సద్ధానుసారీసద్ధావిముత్తదిట్ఠిప్పత్తకాయసక్ఖీనం దస్సనపఞ్ఞత్తి చేవ భావనాపఞ్ఞత్తి చ “అప్పత్తమానసో”తి సేక్ఖధమ్మానం ఠితిపఞ్ఞత్తి, “అనుత్తరం యోగక్ఖేమం పత్థయమానో”తి పఞ్ఞాయ అభినిబ్బిదాపఞ్ఞత్తి, “అభిజానాతీ”తి అభిఞ్ఞేయ్యధమ్మానం అభిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తి, దుక్ఖస్స పరిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తి, సముదయస్స పహానపఞ్ఞత్తి, నిరోధస్స సచ్ఛికిరియాపఞ్ఞత్తి, మగ్గస్స భావనాపఞ్ఞత్తి, “మా మఞ్ఞీ”తి మఞ్ఞనానం పటిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి, సముదయస్స పహానపఞ్ఞత్తి. ఇమినా నయేన సేసపదేసుపి విత్థారేతబ్బం. అయం **పఞ్ఞత్తి హారో**.

౧౨. ఓతరణహారవణ్ణనా

“సబ్బధమ్మమూలపరియాయ”న్తి ఏత్థ సబ్బధమ్మా నామ లోకియా పఞ్చక్ఖన్ధా ద్వాదసాయతనాని అట్ఠారస ధాతుయో ద్వే సచ్చాని ఏకూనవీసతి ఇన్ద్రియాని ద్వాదసపదికో పచ్చయాకారోతి, అయం సబ్బధమ్మగ్గహణేన ఖన్ధాదిముఖేన దేసనాయ ఓతరణం. “మూల”న్తి వా “మూలపరియాయ”న్తి వా మఞ్ఞనా వుత్తా, తా అత్థతో తణ్హా మానో దిట్ఠి చాతి తేసం సఙ్ఖారక్ఖన్ధసఙ్గహోతి అయం ఖన్ధముఖేన ఓతరణం. తథా “ధమ్మాయతనధమ్మధాతూహి సఙ్గహో”తి అయం ఆయతనముఖేన ధాతుముఖేన చ ఓతరణం. “అస్సుతవా”తి ఇమినా సుతస్స విబన్ధభూతా అవిజ్జాదయో గహితా, “పుథుజ్జనో”తి ఇమినా యేసం కిలేసాభిసఙ్ఖారానం జననాదినా పుథుజ్జనోతి వుచ్చతి, తే కిలేసాభిసఙ్ఖారాదయో గహితా, “అరియానం అదస్సావీ”తిఆదినా యేసం కిలేసధమ్మానం వసేన అరియానం అదస్సావిఆదిభావో హోతి, తే దిట్ఠిమానావిజ్జాదయో గహితాతి సబ్బేహి తేహి సఙ్ఖారక్ఖన్ధసఙ్గహోతి పుబ్బే వుత్తనయేనేవ ఓతరణం వేదితబ్బం. “సఞ్జానాతి మఞ్ఞతి అభిజానాతి న మఞ్ఞతీ”తి ఏత్థాపి సఞ్జాననమఞ్ఞనాఅభిజాననానుపస్సనానం సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నత్తా వుత్తనయేనేవ ఓతరణం వేదితబ్బం. తథా సేక్ఖగ్గహణేన సేక్ఖా, “అరహ”న్తిఆదినా అసేక్ఖా సీలక్ఖన్ధాదయో గహితాతి ఏవమ్పి ఖన్ధముఖేన ఓతరణం, ఆయతనధాతాదిముఖేన చ ఓతరణం వేదితబ్బం. తథా “న మఞ్ఞతీ”తి తణ్హాగాహాదిపటిక్ఖేపేన దుక్ఖానుపస్సనాదయో గహితా, తేసం వసేన అప్పణిహితవిమోక్ఖముఖాదీహి ఓతరణం వేదితబ్బం. “పరిఞ్ఞాత”న్తి ఇమినా పరిజాననకిచ్చేన పవత్తమానా బోధిపక్ఖియధమ్మా గయ్హన్తీతి సతిపట్ఠానాదిముఖేన ఓతరణం వేదితబ్బం. నన్దిగ్గహణేన భవగ్గహణేన తణ్హాగహణేన చ సముదయసచ్చం, దుక్ఖగ్గహణేన జాతిజరామరణగ్గహణేన చ దుక్ఖసచ్చం, “తణ్హానం

ఖయా”తిఆదినా నిరోధసచ్చం, అభిసమ్బోధియా గహణేన మగ్గసచ్చం గహితన్తి అరియసచ్చేహి ఓతరణన్తి. అయం **ఓతరణో హారో**.

౧౩. సోధనహారవణ్ణనా

“సబ్బధమ్మమూలపరియాయం వో, భిక్ఖవే…పే… ఇధ, భిక్ఖవే, అస్సుతవా…పే… పథవిం పథవితో సఞ్జానాతీ”తి ఆరమ్భో. “పథవిం పథవియా సఞ్ఞత్వా పథవిం మఞ్ఞతీ”తి పదసుద్ధి, నో ఆరమ్భసుద్ధి. తథా “పథవియా మఞ్ఞతి పథవితో మఞ్ఞతి పథవిం మేతి మఞ్ఞతి పథవిం అభినన్దతీ”తి పదసుద్ధి, నో ఆరమ్భసుద్ధి. “తం కిస్స హేతు అపరిఞ్ఞాతం తస్సాతి వదామీ”తి పదసుద్ధి చేవ ఆరమ్భసుద్ధి చ. సేసవారేసుపి ఏసేవ నయోతి. అయం **సోధనో హారో**.

౧౪. అధిట్ఠానహారవణ్ణనా

“సబ్బధమ్మమూలపరియాయ”న్తి ఏత్థ సబ్బధమ్మగ్గహణం సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం. “పథవిం ఆప”న్తిఆది పన తం అవికప్పేత్వా విసేసవచనం. తథా “మూలపరియాయ”న్తి సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం, తం అవికప్పేత్వా విసేసవచనం “పథవిం మఞ్ఞతి…పే… అభినన్దతీ”తి. “పథవిం మఞ్ఞతీ”తి చ సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం తణ్హాదిగ్గాహానం సాధారణత్తా మఞ్ఞనాయ, తం అవికప్పేత్వా విసేసవచనం “ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా”తి, ఏవం సుత్తన్తరపదానిపి ఆనేత్వా విసేసవచనం నిద్ధారేతబ్బం. సేసవారేసుపి ఏసేవ నయో. “సేక్ఖో”తి సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం, తం అవికప్పేత్వా విసేసవచనం “కాయసక్ఖీ దిట్ఠిప్పత్తో సద్ధావిముత్తో సద్ధానుసారీ ధమ్మానుసారీ”తి. తథా “సేక్ఖో”తి సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం, తం అవికప్పేత్వా విసేసవచనం “ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సేక్ఖాయ సమ్మాదిట్ఠియా సమన్నాగతో హోతి…పే… సేక్ఖేన సమ్మాసమాధినా సమన్నాగతో హోతీ”తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౩). “అరహా”న్తి సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం, తం అవికప్పేత్వా విసేసవచనం “ఉభతోభాగవిముత్తో పఞ్ఞావిముత్తో (పు॰ ప॰ ౧౩.౨; ౧౫.౧ మాతికా), తేవిజ్జో ఛళభిఞ్ఞో”తి (పు॰ ప॰ ౭.౨౬, ౨౭ మాతికా) చ. “ఖీణాసవో”తి సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం, తం అవికప్పేత్వా విసేసవచనం “కామాసవాపి చిత్తం విముచ్చిత్థ, భవాసవాపి చిత్తం విముచ్చిత్థా”తిఆది (పారా॰ ౧౪). సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. “అభిజానాతీ”తి సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం, తం అవికప్పేత్వా విసేసవచనం “మఞ్ఞతీ”తి. మఞ్ఞనాభావో హిస్స పహానపటివేధసిద్ధో, పహానపటివేధో చ పరిఞ్ఞాసచ్ఛికిరియాభావనాపటివేధేహి న వినాతి సబ్బేపి అభిఞ్ఞావిసేసా మఞ్ఞనాపటిక్ఖేపేన అత్థతో గహితావ హోన్తీతి. తథా “అరహా”న్తి సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం, తం అవికప్పేత్వా విసేసవచనం “వీతరాగత్తా వీతదోసత్తా వీతమోహత్తా”తి. ఇమినా నయేన సేసపదేసుపి సామఞ్ఞవిసేసనిద్ధారణా వేదితబ్బా. అయం **అధిట్ఠానో హారో**.

౧౫. పరిక్ఖారహారవణ్ణనా

“సబ్బధమ్మమూలపరియాయ”న్తి ఏత్థ సబ్బధమ్మా నామ పరియాపన్నధమ్మా, తే కుసలాకుసలాబ్యాకతభేదేన తివిధా. తేసు కుసలానం యోనిసోమనసికారో అలోభాదయో చ హేతూ, అకుసలానం అయోనిసోమనసికారో లోభాదయో చ హేతూ, అబ్యాకతేసు విపాకానం యథాసకం కమ్మం, ఇతరేసం భవఙ్గమావజ్జనసమన్నాహారాది చ హేతూ. ఏత్థ చ సప్పురిసూపనిస్సయాదికో పచ్చయో హేతుమ్హి ఏవ సమవరుళ్హో, సో తత్థ ఆది-సద్దేన సఙ్గహితోతి దట్ఠబ్బో. “మూల”న్తి వుత్తానం మఞ్ఞనానం హేతుభావో పాళియం వుత్తో ఏవ. మఞ్ఞనాసు పన తణ్హామఞ్ఞనాయ అస్సాదానుపస్సనా హేతు.

“సఞ్ఞోజనియేసు ధమ్మేసు అస్సాదానుపస్సినో తణ్హా పవడ్ఢతీ”తి (సం. ని. ౨.౫౩) హి వుత్తం. మానమఞ్ఞనాయ దిట్ఠివిప్పయుత్తలోభో హేతు కేవలం సంసగ్గవసేన “అహమస్మీ”తి పవత్తనతో. దిట్ఠిమఞ్ఞనాయ ఏకత్తనయాదీనం అయాథావగ్గాహో హేతు, అస్సుతభావో పుథుజ్జనభావస్స హేతు, సో అరియానం అదస్సనసీలతాయ, సా అరియధమ్మస్స అకోవిదతాయ, సా అరియధమ్మే అవినీతతాయ హేతు, సబ్బా చాయం హేతుపరమ్పరా పథవీఆదీసు “ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా”తి తిస్సన్నం మఞ్ఞనానం హేతు, సేక్ఖారహాదిభావా పన మత్తసో సబ్బసో చ మఞ్ఞనాభావస్స హేతూతి. అయం **పరిక్ఖారో హారో**.

౧౬. సమారోపనహారవణ్ణనా

“సబ్బధమ్మమూలపరియాయ”న్తిఆదీసు మూలపరియాయగ్గహణేన అస్సుతవాగహణేన సఞ్జానానమఞ్ఞనాపరిఞ్ఞాగహణేహి చ సంకిలేసధమ్మా దస్సితా, తే చ సఙ్ఖేపతో తివిధా తణ్హాసంకిలేసో దిట్ఠిసంకిలేసో దుచ్చరితసంకిలేసోతి. తత్థ తణ్హాసంకిలేసో తణ్హాసంకిలేసస్స, దిట్ఠిసంకిలేసస్స, దుచ్చరితసంకిలేసస్స చ పదట్ఠానం, తథా దిట్ఠిసంకిలేసో దిట్ఠిసంకిలేసస్స, తణ్హాసంకిలేసస్స, దుచ్చరితసంకిలేసస్స చ పదట్ఠానం, దుచ్చరితసంకిలేసోపి దుచ్చరితసంకిలేసస్స, తణ్హాసంకిలేసస్స, దిట్ఠిసంకిలేసస్స చ పదట్ఠానం. తేసు తణ్హాసంకిలేసో అత్థతో లోభోవ, యో “లోభో లుబ్భనా లుబ్భితత్తం సారాగో సారజ్జనా సారజ్జితత్త”న్తిఆదినా (ధ. స. ౩౮౯) అనేకేహి పరియాయేహి విభత్తో. తథా దిట్ఠియేవ దిట్ఠిసంకిలేసో, యో “దిట్ఠిగతం దిట్ఠిగహనం దిట్ఠికన్తారో దిట్ఠివిసూకం దిట్ఠివిప్ఫన్దిత”న్తిఆదినా (ధ. స. ౧౧౦౫) అనేకేహి పరియాయేహి, “సన్తి, భిక్ఖవే, ఏకే సమణబ్రాహ్మణా”తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౩౦) ద్వాసట్ఠియా పభేదేహి చ విభత్తో. దుచ్చరితసంకిలేసో పన అత్థతో దుస్సీల్యచేతనా చేవ చేతనాసమ్పయుత్తధమ్మా చ, యా “కాయదుచ్చరితం వచీదుచ్చరితం కాయవిసమం వచీవిసమ”న్తి (విభ. ౯౧౩, ౯౨౪), “పాణాతిపాతో అదిన్నాదాన”న్తి (విభ. ౯౧౩) చ ఆదినా అనేకేహి పరియాయేహి, అనేకేహి పభేదేహి చ విభత్తా.

తేసు తణ్హాసంకిలేసస్స సమథో పటిపక్ఖో, దిట్ఠిసంకిలేసస్స విపస్సనా, దుచ్చరితసంకిలేసస్స సీలం పటిపక్ఖో. తే పన సీలాదయో ధమ్మా ఇధ పరిఞ్ఞాగహణేన సేక్ఖగ్గహణేన “అరహ”న్తిఆదినా అరియతాదిగ్గహణేన చ గహితా. తత్థ సీలేన దుచ్చరితసంకిలేసప్పహానం సిజ్ఝతి, తథా తదఙ్గప్పహానం వీతిక్కమప్పహానఞ్చ, సమథేన తణ్హాసంకిలేసప్పహానం సిజ్ఝతి, తథా విక్ఖమ్భనప్పహానం పరియుట్ఠానప్పహానఞ్చ. విపస్సనాయ దిట్ఠిసంకిలేసప్పహానం సిజ్ఝతి, తథా సముచ్ఛేదప్పహానం అనుసయప్పహానఞ్చ. తత్థ పుబ్బభాగే సీలే పతిట్ఠితస్స సమథో, సమథే పతిట్ఠితస్స విపస్సనా, మగ్గక్ఖణే పన సమకాలమేవ భవన్తి. పుబ్బేయేవ హి సుపరిసుద్ధకాయవచీకమ్మస్స సుపరిసుద్ధాజీవస్స చ సమథవిపస్సనా ఆరద్ధా గబ్భం గణ్హన్తియో పరిపాకం గచ్ఛన్తియో వుట్ఠానగామినివిపస్సనం పరిబ్రూహేన్తి, వుట్ఠానగామినివిపస్సనా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తీ మగ్గేన ఘటేన్తి మగ్గక్ఖణే సమథవిపస్సనా పరిపూరేతి. అథ మగ్గక్ఖణే సమథవిపస్సనాభావనాపారిపూరియా అనవసేససంకిలేసధమ్మం సముచ్ఛిన్దన్తియో నిరోధం నిబ్బానం సచ్ఛికరోన్తీతి. అయం **సమారోపనో హారో**.

సోళసహారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఞ్చవిధనయవణ్ణనా

౧. నన్దియావట్టనయవణ్ణనా

“సబ్బధమ్మమూలపరియాయ”న్తిఆదీసు సబ్బధమ్మమూలగ్గహణేన మఞ్ఞనాగహణేన చ తణ్హామానదిట్ఠియో గహితా. మఞ్ఞనానమ్పి హి మఞ్ఞనా కారణన్తి దస్సితోయమత్థో. “అస్సుతవా”తిఆదినా అవిజ్జామానదిట్ఠియో గహితా, సబ్బేపి వా సంకిలేసధమ్మా, తథా సఞ్ఞాఅపరిఞ్ఞాతగ్గహణేన. “ఖీణాసవో పరిక్ఖీణభవసఞ్ఞోజనో”తి ఏత్థ పన ఆసవా సఞ్ఞోజనాని చ సరూపతో గహితాని, తథా నన్దిగ్గహణేన తణ్హాగహణేన చ తణ్హా, ఏవమ్పేత్థ సరూపతో పరియాయతో చ తణ్హా అవిజ్జా తప్పక్ఖియధమ్మా చ గహితా. తత్థ తణ్హాయ విసేసతో రూపధమ్మా అధిట్ఠానం, అవిజ్జాయ అరూపధమ్మా, తే పన సబ్బధమ్మగ్గహణేన పథవీఆదిగ్గహణేన చ దస్సితా ఏవ. తాసం సమథో విపస్సనా చ పటిపక్ఖో, తేసమేత్థ గహేతబ్బాకారో హేట్ఠా దస్సితో ఏవ. సమథస్స చేతోవిముత్తి ఫలం , విపస్సనాయ పఞ్ఞావిముత్తి. తథా హి తా “రాగవిరాగా”తిఆదినా విసేసేత్వా వుచ్చన్తి, ఇమాసమేత్థ గహణం సమ్మదఞ్ఞావిముత్తవీతరాగాదివచనేహి వేదితబ్బం. తత్థ తణ్హావిజ్జా సముదయసచ్చం, తప్పక్ఖియధమ్మా పన తగ్గహణేనేవ గహితాతి వేదితబ్బా. తేసం అధిట్ఠానభూతా వుత్తప్పభేదా రూపారూపధమ్మా దుక్ఖసచ్చం, తేసం అప్పవత్తి నిరోధసచ్చం, నిరోధపజాననా పటిపదా మగ్గసచ్చం. తణ్హాగహణేన చేత్థ మాయా-సాఠేయ్య-మానాతిమాన-మదప్పమాద-పాపిచ్ఛతా-పాపమిత్తతా-అహిరికానోత్తప్పాదివసేన అకుసలపక్ఖో నేతబ్బో, అవిజ్జాగహణేన విపరీతమనసికార-కోధూపనాహ-మక్ఖ-పళాస-ఇస్సా-మచ్ఛరియ- సారమ్భదోవచస్సతా-భవదిట్ఠి-విభవదిట్ఠిఆదివసేన అకుసలపక్ఖో నేతబ్బో, వుత్తవిపరియాయేన అమాయాఅసాఠేయ్యాదిఅవిపరీతమనసికారాదివసేన, తథా సమథపక్ఖియానం సద్ధిన్ద్రియాదీనం విపస్సనాపక్ఖియానం అనిచ్చసఞ్ఞాదీనఞ్చ వసేన వోదానపక్ఖో నేతబ్బోతి. అయం **నన్దియావట్టస్స న యస్స భూమి**.

౨. తిపుక్ఖలనయవణ్ణనా

తథా వుత్తనయేన సరూపతో పరియాయతో చ గహితేసు తణ్హావిజ్జాతప్పక్ఖియధమ్మేసు తణ్హా లోభో, అవిజ్జా మోహో, అవిజ్జాయ సమ్పయుత్తో లోహితే సతి పుబ్బో వియ తణ్హాయ సతి సిజ్ఝమానో ఆఘాతో దోసో, ఇతి తీహి అకుసలమూలేహి గహితేహి, తప్పటిపక్ఖతో మఞ్ఞనాపటిక్ఖేపపరిఞ్ఞాగహణాదీహి చ కుసలమూలాని సిద్ధానియేవ హోన్తి. ఇధాపి “లోభో సబ్బాని వా సాసవకుసలాకుసలమూలాని సముదయసచ్చం, తేహి నిబ్బత్తా, తేసం అధిట్ఠానగోచరభూతా చ ఉపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖసచ్చ”న్తిఆదినా సచ్చయోజనా వేదితబ్బా. ఫలం పనేత్థ తయో విమోక్ఖా, తీహి పన అకుసలమూలేహి తివిధదుచ్చరిత-సంకిలేసమల-విసమఅకుసల-సఞ్ఞా-వితక్కాదివసేన అకుసలపక్ఖో నేతబ్బో. తథా తీహి కుసలమూలేహి తివిధసుచరిత-సమకుసల-సఞ్ఞా-వితక్క-సద్ధమ్మ-సమాధి-విమోక్ఖముఖ-విమోక్ఖా-దివసేన కుసలపక్ఖో నేతబ్బోతి. అయం **తిపుక్ఖలస్స నయస్స భూమి**.

౩. సీహవిక్కీళితనయవణ్ణనా

తథా వుత్తనయేన సరూపతో పరియాయతో చ గహితేసు తణ్హావిజ్జాతప్పక్ఖియధమ్మేసు విసేసతో తణ్హాదిట్ఠీనం వసేన అసుభే “సుభ”న్తి , దుక్ఖే “సుఖ”న్తి చ విపల్లాసా, అవిజ్జాదిట్ఠీనం వసేన అనిచ్చే “నిచ్చ”న్తి, అనత్తని “అత్తా”తి చ విపల్లాసా వేదితబ్బా. తేసం పటిపక్ఖతో మఞ్ఞనాపటిక్ఖేపపరిఞ్ఞాగహణాదిసిద్ధేహి సతివీరియసమాధిపఞ్ఞిన్ద్రియేహి చత్తారి సతిపట్ఠానాని సిద్ధానేవ హోన్తి. తత్థ చతూహి ఇన్ద్రియేహి చత్తారో పుగ్గలా నిద్దిసితబ్బా. కథం? దువిధో హి తణ్హాచరితో ముదిన్ద్రియో

తిక్ఖిన్ద్రియోతి, తథా దిట్ఠిచరితో. తేసం పఠమో అసుభే "సుభ"న్తి విపరియాసగ్గాహీ సతిబలేన యథాభూతం కాయసభావం సల్లక్ఖేన్తో తం విపల్లాసం సముగ్ఘాటేత్వా సమ్మత్తనియామం ఓక్కమతి. దుతియో అసుఖే "సుఖ"న్తి విపరియాసగ్గాహీ "ఉప్పన్నం కామవితక్కం నాధివాసేతీ"తిఆదినా (దీ. ని. ౩.౩౧౦; మ. ని. ౧.౨౬; అ. ని. ౪.౧౪, ౧౧౪; అ. ని. ౬.౫౮) వుత్తేన వీరియసంవరభూతేన వీరియబలేన తం విపల్లాసం విధమేన్తో సమ్మత్తనియామం ఓక్కమతి. తతియో అనిచ్చే "నిచ్చ"న్తి అయాథావగ్గాహీ సమాధిబలేన సమాహితచిత్తో సఙ్ఖారానం ఖణికభావసల్లక్ఖణేన తం విపల్లాసం సముగ్ఘాటేన్తో అరియభూమిం ఓక్కమతి. చతుత్థో సన్తతిసమూహకిచ్చారమ్మణఘనవఞ్చితతాయ ఫస్సాదిధమ్మపుఞ్జమత్తే అనత్తని "అత్తా"తి మిచ్ఛాభినివేసీ చతుకోటికసుఞ్ఞతామనసికారేన తం మిచ్ఛాభినివేసం విద్ధంసేన్తో సామఞ్ఞఫలం సచ్ఛికరోతి.

ఇధాపి సుభసఞ్ఞాసుఖసఞ్ఞాహి చతూహిపి వా విపల్లాసేహి సముదయసచ్చం, తేసం అధిట్ఠానారమ్మణభూతా పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖసచ్చన్తిఆదినా సచ్చయోజనా వేదితబ్బా. ఫలం పనేత్థ చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని, చతూహి చిత్తవిపల్లాసేహి చతురాసవోఘ-యోగ-కాయగన్థ-అగతి-తణ్హుప్పాద-సల్లుపాదాన-విఞ్ఞాణట్ఠితి-అపరిఞ్ఞాదివసేన అకుసలపక్ఖో నేతబ్బో. తథా చతూహి సతిపట్ఠానేహి చతుబ్బిధఝాన-విహారాధిట్ఠాన-సుఖభాగియధమ్మ-అప్పమఞ్ఞా-సమ్మప్పధాన-ఇద్ధిపాదా- దివసేన వోదానపక్ఖో నేతబ్బోతి. అయం **సీహవిక్కీళితస్స నయస్స భూమి**.

౪-౫. దిసాలోచన-అఙ్కుసనయద్వయవణ్ణనా

ఇమేసం పన తిణ్ణం అత్థనయానం సిద్ధియా వోహారేన నయద్వయం సిద్ధమేవ హోతి. తథా హి అత్థనయానం దిసాభూతధమ్మానం సమాలోచనం **దిసాలోచనం,** తేసం సమానయనం **అఙ్కుసో**తి పఞ్చపి నయా నియుత్తాతి వేదితబ్బా.

పఞ్చవిధనయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సాసనపట్ఠానవణ్ణనా

ఇదఞ్చ సుత్తం సోళసవిధే సుత్తన్తపట్ఠానే సంకిలేసనిబ్బేధాసేక్ఖభాగియం, సబ్బభాగియమేవ వా "సబ్బధమ్మమూలపరియాయ"న్తి ఏత్థ సబ్బధమ్మగ్గహణేన లోకియకుసలానమ్పి సఙ్గహితత్తా. అట్ఠవీసతివిధేన పన సుత్తన్తపట్ఠానే లోకియలోకుత్తరసబ్బధమ్మాధిట్ఠానం ఞాణఞేయ్యం దస్సనభావనం సకవచనం విస్సజ్జనీయం కుసలాకుసలం అనుఞ్ఞాతం పటిక్ఖిత్తం చాతి వేదితబ్బం.

నేత్తినయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మూలపరియాయసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౨. సబ్బాసవసుత్తవణ్ణనా

౧౪. అపుబ్బపదవణ్ణనాతి అత్థసంవణ్ణనావసేన హేట్ఠా అగ్గహితతాయ అపుబ్బస్స అభినవస్స పదస్స వణ్ణనా అత్థవిభజనా. "హిత్వా పునప్పునాగతమత్థ"న్తి హి వుత్తం. **నివాసట్ఠానభూతా** భూతపుబ్బనివాసట్ఠానభూతా, నివాసట్ఠానే వా భూతా నిబ్బత్తా **నివాసట్ఠానభూతా,** తత్థ మాపితాతి అత్థో. **యథా కాకన్దీ మాకన్దీ కోసమ్బీ**తి యథా కాకన్దస్స ఇసినో

నివాసట్ఠానే మాపితా నగరీ కాకన్దీ, మాకన్దస్స నివాసట్ఠానే మాపితా మాకన్దీ, కుసమ్బస్సనివాసట్ఠానే మాపితా కోసమ్బీతి వుచ్చతి, ఏవం సావత్థీతి దస్సేతి. ఉపనేత్వా సమీపే కత్వా భుఞ్జితబ్బతో **ఉపభోగో,** సవిఞ్ఞాణకవత్థు. పరితో సబ్బదా భుఞ్జితబ్బతో **పరిభోగో,** నివాసనపారుపనాది అవిఞ్ఞాణకవత్థు. **సబ్బమేత్థ అత్థీ**తి నిరుత్తినయేన సావత్థీ-సద్దసిద్ధిమాహ. **సత్థసమాయోగే**తి సత్థస్స నగరియా సమాగమే, సత్థే తం నగరం ఉపగతేతి అత్థో. **పుచ్ఛితే** సత్థికజనేహి.

సమోహితన్తి సన్నిచితం. రమ్మన్తి అన్తో బహి చ భూమిభాగసమ్పత్తియా చేవ ఆరాముయ్యానసమ్పత్తియా చ రమణీయం. **దస్సనేయ్యన్తి** విసిఖాసన్నివేససమ్పత్తియా చేవ పాసాదకూటాగారాదిసమ్పత్తియా చ దస్సనీయం పస్సితబ్బయుత్తం. ఉపభోగపరిభోగవత్థుసమ్పత్తియా చేవ నివాససుఖతాయ చ నిబద్ధవాసం వసన్తానం ఇతరేసఞ్చ సత్తానం మనం రమేతీతి **మనోరమం. దసహి సద్దేహీ**తి హత్థిసద్దో, అస్స-రథ-భేరి-సఙ్ఖ-ముదిఙ్గ-వీణా-గీత సమ్మతాళసద్దో, అస్నాథ-పివథ-ఖాదథాతి-సద్దోతి ఇమేహి దసహి సద్దేహి. **అవివిత్తన్తి** న వివిత్తం, సబ్బకాలం ఘోసితన్తి అత్థో.

వుద్ధిం వేపుల్లతం పత్తన్తి తన్నివాసీ సత్తవుద్ధియా వుద్ధిం, తాయ పరివుద్ధితాయేవ విపులభావం పత్తం, బహుజనం ఆకిణ్ణమనుస్సన్తి అత్థో. విత్తూపకరణసమిద్ధియా **ఇద్ధం.** సబ్బకాలం సుభిక్ఖభావేన **ఫీతం.** అన్తమసో విఘాసాదే ఉపాదాయ సబ్బేసం కపణద్ధికవనిబ్బకయాచకానమ్పి ఇచ్ఛితత్థనిప్ఫత్తియా మనుఞ్ఞం జాతం, పగేవ ఇస్సరియే ఠితానన్తి దస్సనత్థం పున "**మనోరమ**"న్తి వుత్తం. **అళకమన్దావాతి** ఆటానాటాదీసు దససు వేస్సవణమహారాజస్స నగరీసు అళకమన్దా నామ ఏకా నగరీ, యా లోకే అళాకా ఏవ వుచ్చతి . సా యథా పుఞ్ఞకమ్మీనం ఆవాసభూతా ఆరామరామణేయ్యకాదినా సోభగ్గప్పత్తా, ఏవం సావత్థీపీతి వుత్తం "అళకమన్దావా"తి. **దేవానన్తి** వేస్సవణపక్ఖియానం చాతుమహారాజికదేవానం.

జినాతీతి ఇమినా సోత-సద్దో వియ కత్తుసాధనో జేత-సద్దోతి దస్సేతి. **రఞ్ఞా**తి పసేనదికోసలరాజేన. రాజగతం జయం ఆరోపేత్వా కుమారో జితవాతి జేతోతి వుత్తో. **మఙ్గలకమ్యతాయా**తిఆదినా "జేయ్యో"తి ఏతస్మిం అత్థే "జేతో"తి వుత్తన్తి దస్సేతి. **సబ్బకామసమిద్ధితాయా**తి సబ్బేహి ఉపభోగపరిభోగవత్థూహి ఫీతభావేన విభవసమ్పన్నతాయాతి అత్థో. సమిద్ధాపి మచ్ఛరినో కిఞ్చి న దేన్తీతి ఆహ "**విగతమలమచ్ఛేరతాయా**"తి, రాగదోసాదిమలానఞ్చేవ మచ్ఛరియస్స చ అభావేనాతి అత్థో. సమిద్ధా అమచ్ఛరినోపి చ కరుణాసద్ధాదిగుణవిరహితా అత్తనో సన్తకం పరేసం న దదేయ్యున్తి ఆహ "**కరుణాదిగుణసమఙ్గితాయ చా**"తి. **తేనా**తి అనాథానం పిణ్డదానేన. సద్దత్థతో పన దాతబ్బభావేన సబ్బకాలం ఉపట్ఠపితో అనాథానం పిణ్డో ఏతస్స అత్థీతి **అనాథపిణ్డికో. పఞ్చవిధసేనాసనఙ్గసమ్పత్తియా**తి "నాతిదూరం నచ్చాసన్నం గమనాగమనసమ్పన్న"న్తి ఏకం అఙ్గం, "దివా అప్పాకిణ్ణం రత్తిం అప్పసద్దం అప్పనిగ్ఘోస"న్తి ఏకం, "అప్పడంసమకసవాతాతపసరీసపసమ్ఫస్స"న్తి ఏకం, "తస్మిం ఖో పన సేనాసనే విహరన్తస్స అప్పకసిరేన ఉప్పజ్జన్తి చీవర...పే.... పరిక్ఖారా"తి ఏకం, "తస్మిం ఖో పన సేనాసనే థేరా భిక్ఖూ విహరన్తి బహుస్సుతా"తి ఏకం, ఏవమేతేహి పఞ్చవిధసేనాసనఙ్గేహి సమ్పన్నతాయ. యది జేతవనం తథం అనాథపిణ్డికస్స ఆరామోతి ఆహ "**సో హీ**"తిఆది.

కీతకాలతో పట్ఠాయ అనాథపిణ్డికస్సేవ తం వనం, అథ కస్మా ఉభిన్నం పరికిత్తనన్తి ఆహ "**జేతవనే**"తిఆది. "యదిపి సో భూమిభాగో కోటిసన్థరేన మహాసేట్ఠినా కీతో, రుక్ఖా పన జేతేన న విక్కీతాతి జేతవనన్తి వత్తబ్బతం లభీ"తి వదన్తి.

కస్మా ఇదం సుత్తమభాసీతి కథేతుకమ్యతాయ సుత్తనిక్ఖేపం పుచ్ఛతి. సామఞ్ఞతో హి భగవతో దేసనాకారణం పాకటమేవాతి. కో పనాయం సుత్తనిక్ఖేపోతి? అత్తజ్ఝాసయో. పరేహి అనజ్ఝిట్ఠో ఏవ హి భగవా అత్తనో అజ్ఝాసయేన ఇమం

సుత్తం దేసేతీతి ఆచరియా. యస్మా పనేస భిక్ఖూనం ఉపక్కిలిట్ఠచిత్తతం విదిత్వా "ఇమే భిక్ఖూ ఇమాయ దేసనాయ ఉపక్కిలేసవిసోధనం కత్వా ఆసవక్ఖయాయ పటిపజ్జిస్సన్తీ"తి అయం దేసనా ఆరద్ధా, తస్మా పరజ్ఝాసయోతి అపరే. ఉభయమ్పి పన యుత్తం. అత్తజ్ఝాసయాదీనఞ్హి సంసగ్గభేదస్స సమ్భవో హేట్ఠా దస్సితోవాతి. **తేసం భిక్ఖూనన్తి** తదా ధమ్మపటిగ్గాహతభిక్ఖూనం. **ఉపక్కిలేసవిసోధనన్తి** సమథవిపస్సనుపక్కిలేసతో చిత్తస్స విసోధనం. పఠమఞ్హి భగవా అనుపుబ్బికథాదినా పటిపత్తియా సంకిలేసం నీహరిత్వా పచ్ఛా సాముక్కంసికం దేసనం దేసేతి ఖేత్తే ఖాణుకణ్టకగుమ్బాదికే అవహరిత్వా కసనం వియ, తస్మా కమ్మట్ఠానమేవ అవత్వా ఇమాయ అనుపుబ్బియా దేసనా పవత్తాతి అధిప్పాయో.

సంవరభూతన్తి సీలసంవరాదిసంవరభూతం సంవరణసభావం కారణం, తం పన అత్థతో దస్సనాది ఏవాతి వేదితబ్బం. **సంవరితాతి** పవత్తితుం అప్పదానవసేన సమ్మా, సబ్బథా వా వారితా. ఏవంభూతా చ యస్మా పవత్తిద్వారపిధానేన పిహితా నామ హోన్తి, తస్మా వుత్తం "**విదహితా హుత్వా**"తి. ఏవం అచ్చన్తికస్స సంవరస్స కారణభూతం అనచ్చన్తికం సంవరం దస్సేత్వా ఇదాని అచ్చన్తికమేవ సంవరం దస్సేన్తో యస్మిం దస్సనాదిమ్హి సతి ఉప్పజ్జనారహా ఆసవా న ఉప్పజ్జన్తి, సో తేసం అనుప్పాదో నిరోధో ఖయో పహానన్తి చ వుచ్చమానో అత్థతో అప్పవత్తిమత్తన్తి తస్స చ దస్సనాది కారణన్తి ఆహ "**యేన కారణేన అనుప్పాదనిరోధసఙ్ఖాతం ఖయం గచ్ఛన్తి పహీయన్తి నప్పవత్తన్తి, తం కారణన్తి అత్థో**"తి.

చక్ఖుతోపి...పే.... మనతోపీతి (ధ. స. మూలటీ. ౧౪-౧౮) చక్ఖువిఞ్ఞాణాదివీథీసు తదనుగతమనోవిఞ్ఞాణవీథీసు చ కిఞ్చాపి కుసలాదీనమ్పి పవత్తి అత్థి, కామాసవాదయో ఏవ పన వణతో యూసం వియ పగ్ఘరణకఅసుచిభావేన సన్దన్తి, తస్మా తే ఏవ "**ఆసవా**"తి వుచ్చన్తి. తత్థ హి పగ్ఘరణఅసుచిమ్హి నిరుళ్హో ఆసవ-సద్దోతి. **ధమ్మతో యావ గోత్రభున్తి** తతో పరం మగ్గఫలేసు అప్పవత్తనతో వుత్తం. ఏతే హి ఆరమ్మణవసేన ధమ్మే గచ్ఛన్తా తతో పరం న గచ్ఛన్తి. నను తతో పరం భవగ్గాదీనిపి గచ్ఛన్తీతి చే? న, తేసమ్పి పుబ్బే ఆలమ్బితేసు లోకియధమ్మేసు సాసవభావేన అన్తోగధత్తా తతో పరతాభావతో. ఏత్థ చ గోత్రభువచనేన గోత్రభువోదానఫలసమాపత్తిపురేచారికపరికమ్మాని వుత్తానీతి వేదితబ్బాని. పఠమమగ్గపురేచారికమేవ వా గోత్రభు అవధినిదస్సనభావేన గహితం, తతో పరం పన మగ్గఫలసమానతాయ అఞ్ఞేసు మగ్గేసు మగ్గవీథియం సమాపత్తివీథియం నిరోధానన్తరఞ్చ పవత్తమానేసు ఫలేసు నిబ్బానే చ ఆసవానం పవత్తి నివారితాతి వేదితబ్బం. **సవన్తీతి** గచ్ఛన్తి, ఆరమ్మణకరణవసేన పవత్తన్తీతి అత్థో. అవధిఅత్థో ఆ-కారో, అవధి చ మరియాదాభివిధిభేదతో దువిధో. తత్థ మరియాదం కిరియం బహి కత్వా పవత్తతి యథా "ఆపాటలిపుత్తా వుట్ఠో దేవో"తి. అభివిధి పన కిరియం బ్యాపేత్వా పవత్తతి యథా "ఆభవగ్గా భగవతో యసో పవత్తతీ"తి. అభివిధిఅత్థో చాయం ఆ-కారో ఇధ గహితోతి వుత్తం "**అన్తోకరణత్థో**"తి.

మదిరాదయోతి ఆది-సద్దేన సిన్ధవకాదమ్బరికాపోతికాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **చిరపారివాసియట్ఠో** చిరపరివుత్థతా పురాణభావో. **అవిజ్జా నాహోసీతిఆదీతి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన "పురిమా, భిక్ఖవే, కోటి న పఞ్ఞాయతి భవతణ్హాయా"తి (అ. ని. ౧౦.౬౨) ఇదం సుత్తం సఙ్గహితం. అవిజ్జాసవభవాసవానం చిరపరివుత్థతాయ దస్సితాయ తబ్భావభావినో కామాసవస్స చిరపరివుత్థతా దస్సితావ హోతి. అఞ్ఞేసు చ యథావుత్తే ధమ్మే ఓకాసఞ్చ ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తమానేసు మానాదీసు విజ్జమానేసు అత్తత్తనియాదిగ్గాహవసేన అభిబ్యాపనం మదకరణవసేన ఆసవసదిసతా చ ఏతేసంయేవ, న అఞ్ఞేసన్తి ఏతేస్వేవ ఆసవ-సద్దో నిరుళ్హోతి దట్ఠబ్బో. న చేత్థ దిట్ఠాసవో నాగతోతి గహేతబ్బం భవతణ్హాయ వియ భవదిట్ఠియాపి భవాసవగ్గహణేనేవ గహితత్తా. **ఆయతం** అనాదికాలికత్తా. **పసవన్తీతి** ఫలన్తి. న హి తం కిఞ్చి సంసారదుక్ఖం అత్థి, యం

ఆసవేహి వినా ఉప్పజ్జేయ్య. **పురిమాని చేత్థాతి** ఏత్థ ఏతేసు చతూసు అత్థవికప్పేసు పురిమాని తీణి. **యత్థాతి** యేసు సుత్తాభిధమ్మపదేసేసు. **తత్థ యుజ్జన్తి** కిలేసేసుయేవ యథావుత్తస్స అత్థత్తయస్స సమ్భవతో. **పచ్ఛిమం** "ఆయతం వా సంసారదుక్ఖం సవన్తీ"తి వుత్తనిబ్బచనం. **కమ్మేపి యుజ్జతి** దుక్ఖప్పసవనస్స కిలేసకమ్మసాధారణత్తా.

దిట్ఠధమ్మా వుచ్చన్తి పచ్చక్ఖభూతా ఖన్ధా, దిట్ఠధమ్మే భవా **దిట్ఠధమ్మికా. వివాదమూలభూతాతి** వివాదస్స మూలకారణభూతా కోధూపనాహ-మక్ఖ-పళాస-ఇస్సా-మచ్ఛరియ-మాయా-సాఠేయ్య-థమ్భ-సారమ్భ-మానాతిమానా.

యేన దేవూపపత్యస్సాతి యేన కమ్మకిలేసప్పకారేన ఆసవేన దేవేసు ఉపపత్తి నిబ్బత్తి అస్స మయ్హన్తి సమ్బన్ధో. **గన్ధబ్బో వా విహఙ్గమో** ఆకాసచారీ అస్సన్తి విభత్తిం పరిణామేత్వా యోజేతబ్బం. ఏత్థ చ యక్ఖగన్ధబ్బతాయ వినిముత్తా సబ్బా దేవగతి దేవగ్గహణేన గహితా. **అవసేసా చ అకుసలా ధమ్మా**తి అకుసలకమ్మతో అవసేసా అకుసలా ధమ్మా ఆసవాతి ఆగతాతి సమ్బన్ధో.

పటిఘాతాయాతి పటిసేధనాయ. **పరూపవా…పే.… ఉపద్దవాతి** ఇదం యది భగవా సిక్ఖాపదం న పఞ్ఞపేయ్య, తతో అసద్ధమ్మప్పటిసేవనఅదిన్నాదానపాణాతిపాతాదిహేతు యే ఉప్పజ్జేయ్యుం పరూపవాదాదయో దిట్ఠధమ్మికా నానప్పకారా అనత్థా, యే చ తన్నిమిత్తా ఏవ నిరయాదీసు నిబ్బత్తస్స పఞ్చవిధబన్ధనకమ్మకారణాదివసేన మహాదుక్ఖానుభవాదిప్పకారా అనత్థా, తే సన్ధాయ వుత్తం. **తే పనేతే**తి ఏతే కామరాగాదికిలేస-తేభూమకకమ్మపరూపవాదాదిఉపద్దవప్పకారా ఆసవా. **యత్థా**తి యస్మిం వినయాదిపాళిపదేసే. **యథాతి** యేన దువిధాదిప్పకారేన అఞ్ఞేసు చ సుత్తన్తేసు ఆగతాతి సమ్బన్ధో.

నిరయం గమేన్తీతి **నిరయగామినియా. ఛక్కనిపాతే** ఆహునేయ్యసుత్తే. తత్థ హి ఆసవా ఛధా ఆగతా ఆసవ-సద్దాభిధేయ్యస్స అత్థస్స పభేదోపచారేన ఆసవ-పదే పభేదోతి వుత్తో, కోట్ఠాసత్థో వా పద-సద్దోతి **ఆసవపదే**తి ఆసవప్పకారే సద్దకోట్ఠాసే అత్థకోట్ఠాసే వాతి అత్థో.

తథా హీతి తస్మా సంవరణం పిదహనం పవత్తితుం అప్పదానం, తేనేవ కారణేనాతి అత్థో. సీలాదిసంవరే అధిప్పేతే పవత్తితుం అప్పదానవసేన థకనభావసామఞ్ఞతో **ద్వారం సంవరిత్వా**తి గేహద్వారసంవరణమ్పి ఉదాహటం. **సీలసంవరో**తిఆది హేట్ఠా మూలపరియాయవణ్ణనాయ వుత్తమ్పి ఇమస్స సుత్తస్స అత్థవణ్ణనం పరిపుణ్ణం కత్వా వత్తుకామో పున వదతి. యుత్తం తావ సీలసతిఞాణానం సంవరత్థో పాళియం తథా ఆగతత్తా, ఖన్తివీరియానం పన కథన్తి ఆహ **''తేసఞ్చ''**తిఆది. తస్సత్థో – యదిపి "ఖమో హోతి…పే.… సీతస్స ఉప్పన్నం కామవితక్కం నాధివాసేతీ"తిఆదినిద్దేసే ఖన్తివీరియానం సంవరపరియాయో నాగతో, ఉద్దేసే పన సబ్బాసవసంవరపరియాయన్తి సంవరపరియాయేన గహితత్తా అత్థేవ తేసం సంవరభావోతి.

పుబ్బే సీలసతిఞాణానం పాఠన్తరేన సంవరభావో దస్సితోతి ఇదాని తం ఇమినాపి సుత్తేన గహితభావం దస్సేతుం **''అపిచా''**తిఆది వుత్తం. **ఖన్తివీరియసంవరా వుత్తాయేవ** "ఖమో హోతి సీతస్సా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౧౪) పాళియా దస్సనవసేన. **''తఞ్చ అనాసనం, తఞ్చ అగోచర''న్తి అయం పనేత్థ సీలసంవరో**తి తఞ్చ "యథారూపే"తిఆదినా వుత్తం అయుత్తం అనియతవత్థుకం రహో పటిచ్ఛన్నాసనం, తఞ్చ యథావుత్తం అయుత్తం వేసియాదిగోచరం, "పటిసఙ్ఖాయోనిసో పరివజ్జేతీ"తి ఆగతం యం పరివజ్జనం, అయం పన ఏత్థ ఏతస్మిం సుత్తే ఆగతో సీలసంవరోతి అత్థో. అనాసనపరివజ్జనేన హి

అనాచారపరివజ్జనం వుత్తం, అనాచారాగోచరపరివజ్జనం చారిత్తసీలతాయసీలసంవరో. తథా హి భగవతా "పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో విహరతీ"తి (విభ. ౫౦౮) సీలసంవరవిభజనే ఆచారగోచరసమ్పత్తిం దస్సేన్తేన "అత్థి అనాచారో, అత్థి అగోచరో"తిఆదినా (విభ. ౫౧౩, ౫౧౪) అనాచారాగోచరా విభజిత్వా దస్సితా. ఇదఞ్చ ఏకదేసేన సముదాయనిదస్సనం దట్ఠబ్బం సముద్దపబ్బతనిదస్సనం వియ.

సబ్బత్థ పటిసఙ్ఖా ఞాణసంవరోతి ఏత్థ "యోనిసోమనసికారో, పటిసఙ్ఖా ఞాణసంవరో"తి వత్తబ్బం . న హి దస్సనపహాతబ్బనిద్దేసే పటిసఙ్ఖాగహణం అత్థి, "యోనిసో మనసి కరోతీ"తి పన వుత్తం. యోనిసోమనసికరణమ్పి అత్థతో పటిసఙ్ఖా ఞాణసంవరమేవాతి ఏవం పన అత్థే గయ్హమానే యుత్తమేతం సియా. కేచి పన "యత్థ యత్థ 'ఇధ పటిసఙ్ఖా యోనిసో'తి ఆగతం , తం సబ్బం సన్ధాయ 'సబ్బత్థ పటిసఙ్ఖా ఞాణసంవరో'తి వుత్త"న్తి వదన్తి. తేసం మతేన "ఇదం దుక్ఖన్తి యోనిసో మనసి కరోతీ"తిఆదికస్స ఞాణసంవరేన చ అసఙ్గహో సియా, "దస్సనం పటిసేవనా భావనా చ ఞాణసంవరో"తి చ వచనం విరుజ్ఝేయ్య, తస్మా వుత్తనయేనేవేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. "సబ్బత్థ పటిసఙ్ఖా ఞాణసంవరో"తి ఇమినా సత్తసుపి ఠానేసు యం ఞాణం, సో ఞాణసంవరోతి పరివజ్జనాదివసేన వుత్తా సీలాదయో సీలసంవరాదయోతి అయమత్థో దస్సితో. ఏవం సతి సంవరానం సఙ్కరో వియ హోతీతి తే అసఙ్కరతో దస్సేతుం "**అగ్గహితగ్గహణేనా**"తి వుత్తం పరివజ్జనవిసేససంవరాధివాసనవినోదనానం సీలసంవరాదిభావేన గహితత్తా, తథా అగ్గహితానం గహణేనాతి అత్థో. తే పన అగ్గహితే సరూపతో దస్సేన్తో "**దస్సనం పటిసేవనా భావనా**"తి ఆహ.

ఏతేన సీలసంవరాదినా కరణభూతేన, కారణభూతేన వా. **ధమ్మా**తి కుసలాకుసలధమ్మా. సీలసంవరాదినా హి సహజాతకోటియా, ఉపనిస్సయకోటియా వా పచ్చయభూతేన అనుప్పన్నా కుసలా ధమ్మా **ఉప్పత్తిం గచ్ఛన్తి** ఉప్పజ్జన్తి, తథా అనిరుద్ధా అకుసలా ధమ్మా నిరోధం గచ్ఛన్తి నిరుజ్ఝన్తీతి అత్థో. పాళియం పన "అనుప్పన్నా చేవ ఆసవా న ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పన్నా చ ఆసవా పహీయన్తీ"తి అకుసలధమ్మానం అనుప్పాదపహానాని ఏవ వుత్తాని, న కుసలధమ్మానం ఉప్పాదాదయోతి? నయిదమేవం దట్ఠబ్బం, "యోనిసో చ ఖో, భిక్ఖవే, మనసికరోతో"తిఆదినా కుసలధమ్మానమ్పి ఉప్పత్తి పకాసితావ ఆసవసంవరణస్స పధానభావేన గహితత్తా. తథా హి పరియోసానేపి "యే ఆసవా దస్సనా పహాతబ్బా, తే దస్సనా పహీనా హోన్తీ"తిఆదినా (మ. ని. ౧.౨౮) ఆసవప్పహానమేవ పధానం కత్వా నిగమితం.

౧౫. జానతో పస్సతోతి ఏత్థ దస్సనమ్పి పఞ్ఞాచక్ఖునావ దస్సనం అధిప్పేతం, న మంసచక్ఖునా దిబ్బచక్ఖునా వాతి ఆహ "**ద్వేపి పదాని ఏకత్థానీ**"తి. **ఏవం సన్తేపీ**తి పదద్వయస్స ఏకత్థత్తేపి. **ఞాణలక్ఖణ**న్తి ఞాణస్స సభావం, విసయస్స యథాసభావావబోధనన్తి అత్థో. తేనాహ "**జాననలక్ఖణఞ్హి ఞాణ**"న్తి. **ఞాణప్పభావ**న్తి ఞాణానుభావం, ఞాణకిచ్చం విసయోభాసనన్తి అత్థో. తేనేవాహ "**ఞాణేన వివటే ధమ్మే**"తి. "**జానతో పస్సతో**"తి చ జాననదస్సనముఖేన పుగ్గలాధిట్ఠానా దేసనా పవత్తాతి ఆహ "**ఞాణలక్ఖణం ఞాణప్పభావం ఉపాదాయ పుగ్గలం నిద్దిసతీ**"తి. **జానతో పస్సతో**తి "యోనిసో చ మనసికారం అయోనిసో చ మనసికార"న్తి వక్ఖమానత్తా యోనిసోమనసికారవిసయజాననం, అయోనిసోమనసికారవిసయదస్సనం. తఞ్చ ఖో పన నేసం ఆసవానం ఖయూపాయసభావస్స అధిప్పేతత్తా ఉప్పాదనానుప్పాదనవసేన న ఆరమ్మణమత్తేనాతి అయమత్థో యుత్తోతి ఆహ "**యోనిసోమనసికారం...పే.... అయమేత్థ సారో**"తి.

“జానతో”తి వత్వా జాననఞ్చ అనుస్సవాకారపటివితక్కమత్తవసేన న ఇధాధిప్పేతం, అథ ఖో రూపాది వియ చక్ఖువిఞ్ఞాణేన యోనిసోమనసికారాయోనిసోమనసికారే పచ్చక్ఖే కత్వా తేసం ఉప్పాదవసేన దస్సనన్తి ఇమమత్థం విభావేతుం “పస్సతో”తి వుత్తన్తి ఏవం వా ఏత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. అఞ్ఞత్థాపి హి “ఏవం జానతో ఏవం పస్సతో (ఇతివు॰ ౧౦౨), జానం జానాతి పస్సం పస్సతి (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౩), ఏవం జానన్తా ఏవం పస్సన్తా (మ॰ ని॰ ౧.౪౦౭), అజానతం అపస్సత”న్తి చ ఆదీసు ఞాణకిచ్చస్స సామఞ్ఞవిసేసదీపనవసేనేతం పదద్వయం ఆగతన్తి. **కేచీ**తి అభయగిరివాసిసారసమాసాచరియా. తే హి “సమాధినా జానతో విపస్సనాయ పస్సతో జానం జానాతి పస్సం పస్సతి, ఏవం జాననా సమథో, పస్సనా విపస్సనా”తి చ ఆదినా పపఞ్చేన్తి. **తే**తి పపఞ్చా. **ఇమస్మిం అత్థే**తి “జానతో”తిఆదినయప్పవత్తే ఇమస్మిం సుత్తపదత్థే నిద్ధారియమానే. **న యుజ్జన్తి** జాననదస్సనానం యోనిసోమనసికారాయోనిసోమనసికారవిసయభావస్స పాళియం వుత్తత్తా.

ఆసవప్పహానం ఆసవానం అచ్చన్తప్పహానం. సో పన నేసం అనుప్పాదో సబ్బేన సబ్బం ఖీణతా అభావో ఏవాతి ఆహ ‘‘**ఆసవానం అచ్చన్తఖయమసముప్పాదం ఖీణాకారం నత్థిభావ**’’న్తి. **ఉజుమగ్గానుసారినో**తి కిలేసవఙ్కస్స కాయవఙ్కాదీనఞ్చ పహానేన ఉజుభూతే సవిపస్సనే హేట్ఠిమమగ్గే అనుస్సరన్తస్స. తదేవ హిస్స సిక్ఖనం. **ఖయస్మిం పఠమం ఞాణం. తతో అఞ్ఞా అనన్తరా**తి ఖయసఙ్ఖాతే అగ్గమగ్గే తప్పరియాపన్నమేవ ఞాణం పఠమం ఉప్పజ్జతి , తదనన్తరం పన అఞ్ఞం అరహత్తన్తి. యదిపి గాథాయం “ఖయస్మిం”ఇచ్చేవ వుత్తం, సముచ్ఛేదవసేన పన ఆసవేహి ఖీణో తీతి మగ్గో ఖయోతి వుచ్చతీతి ఆహ ‘‘**మగ్గో ఆసవక్ఖయోతి వుత్తో**’’తి. **సమణో**తి సమితపాపో అధిప్పేతో. సో పన ఖీణాసవో హోతీతి ‘‘**ఆసవానం ఖయా**’’తి ఇమస్స ఫలపరియాయతా వుత్తా, నిప్పరియాయేన పన ఆసవక్ఖయో మగ్గో, తేన పత్తబ్బతో ఫలం. ఏతేనేవ నిబ్బానస్సపి ఆసవక్ఖయభావో వుత్తోతి వేదితబ్బో.

‘‘**జానతో పస్సతో**’’తి జానతో ఏవ పస్సతో ఏవాతి ఏవమేత్థ నియమో ఇచ్ఛితో, న అఞ్ఞథా విసేసాభావతో అనిట్ఠసాధనతో చాతి తస్స నియమస్స ఫలం దస్సేతుం ‘‘**నో అజానతో నో అపస్సతో**’’తి వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**యో పన న జానాతి న పస్సతి, తస్స నేవ వదామీతి అత్థో**’’తి. ఇమినా దూరీకతాయోనిసోమనసికారో ఇధాధిప్పేతో, యోనిసోమనసికారో చ ఆసవక్ఖయస్స ఏకన్తికకారణన్తి దస్సేతి. **ఏతేనా**తి “నో అజానతో నో అపస్సతో”తి వచనేన. **తే పటిక్ఖిత్తా**తి కే పన తేతి? “బాలే చ పణ్డితే చ సన్ధావిత్వా సంసరిత్వా దుక్ఖస్సన్తం కరిస్సన్తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౬౮; మ॰ ని॰ ౨.౨౨౮), అహేతూ అపచ్చయా సత్తా విసుజ్ఝన్తీ”తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౬౮; మ॰ ని॰ ౨.౨౨౭) ఏవమాదివాదా. తేసు హి కేచి అభిజాతిసఙ్కన్తిమత్తేన భవసఙ్కన్తిమత్తేన చ సంసారసుద్ధిం పటిజానన్తి, అఞ్ఞే ఇస్సరపజాపతికాలాదివసేన, తయిదం సబ్బం “సంసారాదీహీ”తి ఏత్థేవ సఙ్గహితన్తి దట్ఠబ్బం.

పురిమేన వా పదద్వయేనాతి “జానతో, పస్సతో”తి ఇమినా పదద్వయేన. **ఉపాయో వుత్తో** “ఆసవక్ఖయస్సా”తి అధికారతో విఞ్ఞాయతి. **ఇమినా**తి “నో అజానతో, నో అపస్సతో”తి ఇమినా పదద్వయేన. అనుపాయో ఏవ హి ఆసవానం ఖయస్స యదిదం యోనిసో చ అయోనిసో చ మనసికారస్స అజాననం అదస్సనఞ్చ, తేన తథత్తాయ అప్పటిపత్తితో మిచ్ఛాపటిపత్తితో చ. నను “పస్సతో”తి ఇమినా అయోనిసోమనసికారో యథా న ఉప్పజ్జతి, ఏవం దస్సనే అధిప్పేతే పురిమేనేవ అనుపాయపటిసేధో వుత్తో హోతీతి? న హోతి, అయోనిసోమనసికారానుప్పాదనస్సపి ఉపాయభావతో సతిబలేన సంవుతచక్ఖున్ద్రియాదితా వియ సమ్పజఞ్ఞబలేనేవ నిచ్చాదివసేన అభూతజాననాభావో హోతీతి. తేనాహ ‘‘**సఙ్ఖేపేన…పే॰… హోతీ**’’తి. తత్థ **సఙ్ఖేపేనా**తి సమాసేన, అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ విత్థారం అకత్వాతి అత్థో. **ఞాణం…పే॰…**

దస్సితం హోతి “జానతో”తిఆదినా ఞాణస్సేవ గహితత్తా. యది ఏవం “స్వాయం సంవరో”తిఆది కథం నీయతీతి? ఞాణస్స పధానభావదస్సనత్థం ఏవమయం దేసనా కతాతి నాయం దోసో, తథా అఞ్ఞత్థాపి “అరియం వో భిక్ఖవే సమ్మాసమాధిం దేసేస్సామి సఉపనిసం సపరిక్ఖార”న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౩౬) విత్థారో.

దబ్బజాతికోతి దబ్బరూపో. సో హి ద్రబ్యోతి వుచ్చతి “ద్రబ్యం వినస్సతి నాద్రబ్య”న్తిఆదీసు. **దబ్బజాతికో** వా సారసభావో, సారుప్పసీలాచారోతి అత్థో. యథాహ “న ఖో దబ్బ దబ్బా ఏవం నిబ్బేఠేన్తీ”తి (పారా॰ ౩౮౪, ౩౯౧; చూళవ॰ ౧౯౩). **వత్తసీసే ఠత్వాతి** వత్తం ఉత్తమఙ్గం, ధురం వా కత్వా. యో హి పరిసుద్ధాజీవో కాతుం అజానన్తానం సబ్రహ్మచారీనం, అత్తనో వా వాతాతపాదిపటిబాహనత్థం ఛత్తాదీని కరోతి, సో వత్తసీసే ఠత్వా కరోతి నామ. **పదట్ఠానం న హోతీతి న వత్తబ్బా** నాథకరణధమ్మభావేన ఉపనిస్సయభావతో. వుత్తఞ్హి “యాని తాని సబ్రహ్మచారీనం ఉచ్చావచాని కిచ్చకరణీయాని, తత్థ దక్ఖో హోతీ”తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౪౯౭).

ఉపాయమనసికారోతి కుసలధమ్మప్పవత్తియా కారణభూతో మనసికారో. **పథమనసికారోతి** తస్సా ఏవ మగ్గభూతో మనసికారో. **అనిచ్చాదీసు అనిచ్చన్తిఆదినాతి** అనిచ్చదుక్ఖఅసుభఅనత్తసభావేసు ధమ్మేసు “అనిచ్చం దుక్ఖం అసుభం అనత్తా”తిఆదినా ఏవ నయేన, అవిపరీతసభావేనాతి అత్థో. **సచ్చానులోమికేన వాతి** సచ్చాభిసమయస్స అనులోమవసేన. **చిత్తస్స ఆవట్టనాతిఆదినా** ఆవట్టనాయ పచ్చయభూతా తతో పురిముప్పన్నా మనోద్వారికా కుసలజవనప్పవత్తి ఫలవోహారేన తథా వుత్తా. తస్సా హి వసేన సా కుసలుప్పత్తియా ఉపనిస్సయో హోతి. ఆవజ్జనా హి భవఙ్గచిత్తం ఆవట్టయతీతి **ఆవట్టనా**. అను అను ఆవట్టేతీతి **అన్వావట్టనా**. భవఙ్గారమ్మణతో అఞ్ఞం ఆభుజతీతి **ఆభోగో**. సమన్నాహరతీతి **సమన్నాహారో**. తదేవారమ్మణం అత్తానం అనుబన్ధిత్వా ఉప్పజ్జమానం మనసి కరోతి ఠపేతీతి **మనసికారో**. **అయం వుచ్చతీతి** అయం ఉపాయపథమనసికారలక్ఖణో యోనిసోమనసికారో నామ వుచ్చతి, యస్స వసేన పుగ్గలో దుక్ఖాదీని సచ్చాని ఆవజ్జితుం సక్కోతి . అయోనిసోమనసికారే **సచ్చపటికూలేనాతి** సచ్చాభిసమయస్స అననులోమవసేన. సేసం యోనిసోమనసికారే వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బం.

యుత్తిన్తి ఉపపత్తిసాధనయుత్తిం, హేతున్తి అత్థో. తేనేవాహ ‘‘**యస్మా**’’తిఆది. **ఏత్థాతి** “అయోనిసో భిక్ఖవే…పే.… పహీయన్తీ”తి ఏతస్మిం పాఠే. **తత్థాతి** వాక్యోపఞ్ఞాసనం. కస్మా పనేత్థ అయముద్దేసనిద్దేసో పరివత్తోతి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**యోనిసో**’’తిఆది. తత్థ మనసికారపదం ద్విన్నం సాధారణన్తి అధిప్పాయేన ‘‘**యోనిసో అయోనిసోతి ఇమేహి తావ ద్వీహి పదేహీ**’’తి వుత్తం. **యోనిసోతి** హి యోనిసోమనసికారో, **అయోనిసోతి** చ అయోనిసోమనసికారో తత్థ అనువత్తనతో వక్ఖమానత్తా చ. సతిపి అనత్థుప్పత్తిసామఞ్ఞే భవాదీసు పుగ్గలస్స బహులిసామఞ్ఞం దస్సేత్వా తం పరివత్తిత్వా విసేసదస్సనత్తం **నావాది** ఉపమాత్తయగ్గహణం దట్ఠబ్బం. **చక్కయన్తం** ఆహటఘటీయన్తన్తి వదన్తి.

అనుప్పన్నాతి అనిబ్బత్తా. ఆరమ్మణవిసేసవసేన తస్స అనుప్పత్తి వేదితబ్బా, న రూపారమ్మణాదిఆరమ్మణసామఞ్ఞేన, నాపి ఆసవవసేన. తేనాహ ‘‘**అననుభూతపుబ్బం ఆరమ్మణం…పే.… అఞ్ఞథా హి అనమతగ్గే సంసారే అనుప్పన్నా నామ ఆసవా న సన్తీ**’’తి. **వత్థున్తి** సవిఞ్ఞాణకావిఞ్ఞాణకప్పభేదం ఆసవుప్పత్తికారణం. **ఆరమ్మణం** ఆరమ్మణపచ్చయభూతరూపాదీని . ఇదాని ఆసవవసేనపి అనుప్పన్నపరియాయో లబ్భతీతి దస్సేతుం ‘‘**అనుభూతపుబ్బేపీ**’’తిఆది వుత్తం. **పకతిసుద్ధియాతి** పుబ్బచరియతో కిలేసదూరీభావసిద్ధాయ సుద్ధిపకతితాయ. పాళియా

ఉద్దిసనం **ఉద్దేసో**, అత్థకథనం **పరిపుచ్ఛా**. అజ్ఝయనం **పరియత్తి**, చీవరసిబ్బాది **నవకమ్మం**, సమథవిపస్సనానుయోగో **యోనిసోమనసికారో**. **తాదిసేనాతి** యాదిసేన "మనుఞ్ఞవత్థూ"తిమనసికారాదినా కామాసవాదయో సమ్భవేయ్యుం, తాదిసేన. ఆసవానం వడ్ఢి నామ పరియుట్ఠానతిబ్బతాయ వేదితబ్బా, సా చ అభిణ్హుప్పత్తియా బహులీకారతోతి తే లద్ధాసేవనా బహులభావం పత్తా మద్దన్తా ఫరన్తా ఛాదేన్తా అన్ధకారం కరోన్తా అపరాపరం ఉప్పజ్జమానా ఏకసన్తాననయేన **''ఉప్పన్నా పవడ్ఢన్తీ''తి వుచ్చన్తి**. తేన వుత్తం **''పునప్పునం ఉప్పజ్జమానా ఉప్పన్నా పవడ్ఢన్తీతి వుచ్చన్తీ''**తి. **ఇతో అఞ్ఞథాతి** ఇతో అపరాపరుప్పన్నానం ఏకత్తగ్గహణతో అఞ్ఞథా **వడ్ఢి నామ నత్థి** ఖణికభావతో.

నో చ జానాతీతి ధమ్ముద్ధచ్చవిగ్గహాభావమాహ. **కారకస్సేవాతి** యుత్తయోగస్సేవ. **యస్స పనాతిఆదినా** అనుద్దేసికం కత్వా వుత్తమత్థం పురాతనస్స పురిసాతిసయస్స పటిపత్తిదస్సనేన పాకటతరం కాతుం **''మణ్డలారామవాసీమహాతిస్సభూతత్థేరస్స వియా''**తిఆది వుత్తం. తఞ్హి సబ్రహ్మచారీనం ఆయతిం తథాపటిపత్తికారణం హోతి, యతో ఏదిసం వత్థు వుచ్చతి. **తస్మిం యేవాతి** మణ్డలారామేయేవ. **ఆచరియం ఆపుచ్ఛిత్వాతి** అత్తనో ఉద్దేసాచరియం కమ్మట్ఠానగ్గహణత్థం గన్తుం ఆపుచ్ఛిత్వా. **ఆచరియం వన్దిత్వాతి** కమ్మట్ఠానదాయకం మహారక్ఖితత్థేరం వన్దిత్వా. **ఉద్దేసమగ్గన్తి** యథాఆరద్ధం ఉద్దేసపబన్ధం. తదా కిర ముఖపాఠేనేవ బహూ ఏకజ్ఝం ఉద్దిసాపేత్వా మనోసజ్ఝాయవసేన ధమ్మం సజ్ఝాయన్తి. తత్థాయం థేరో పఞ్ఞవన్తతాయ ఉద్దేసం గణ్హన్తానం భిక్ఖూనం ధోరయ్హో, సో "ఇదానాహం అనాగామీ, కిం మయ్హం ఉద్దేసేనా"తి సఙ్కోచం అనాపజ్జిత్వా దుతియదివసే ఉద్దేసకాలే ఆచరియం ఉపసఙ్కమి. "ఉప్పన్నా పహీయన్తీ"తి ఏత్థ ఉప్పన్నసదిసా "ఉప్పన్నా"తి వుత్తా, న పచ్చుప్పన్నా. న హి పచ్చుప్పన్నేసు ఆసవేసు మగ్గేన పహానం సమ్భవతీతి ఆహ **''యే పన... పే.... నత్థీ''**తి. **వత్తమానుప్పన్నా** ఖణత్తయసమఙ్గినో. **తేసం పటిపత్తియా పహానం నత్థి** ఉప్పజ్జనారహానం పచ్చయఘాతేన అనుప్పాదనమేవ తాయ పహానన్తి.

౧౬. యది ఏవం దుతియపదం కిమత్థియన్తి? పదద్వయగ్గహణం ఆసవానం ఉప్పన్నానుప్పన్నభావసమ్భవదస్సనత్థఞ్చేవ పహాయకవిభాగేన పహాతబ్బవిభాగదస్సనత్థఞ్చ. తేనాహ **''ఇదమేవ పదం గహేత్వా''**తి. **అఞ్ఞమ్పీతి** ఞాణతో అఞ్ఞమ్పి సతిసంవరాదిం. **దస్సనాతి** ఇదం హేతుమ్హి నిస్సక్కవచనన్తి **దస్సనేనాతి** హేతుమ్హి కరణవచనేన తదత్థం వివరతి. **ఏస నయోతి** తమేవత్థం అతిదిసతి. **దస్సనేనాతి** సోతాపత్తిమగ్గేన. సో హి పఠమం నిబ్బానదస్సనతో "దస్సన"న్తి వుచ్చతి. యదిపి తం గోత్రభు పఠమతరం పస్సతి, దిస్వా పన కత్తబ్బకిచ్చస్స కిలేసప్పహానస్స అకరణతో న తం దస్సనన్తి వుచ్చతి. ఆవజ్జనట్ఠానియఞ్హి తం ఞాణం మగ్గస్స, నిబ్బానారమ్మణత్తసామఞ్ఞేన చేతం వుత్తం, న నిబ్బానపటివిజ్ఝనేన, తస్మా ధమ్మచక్ఖు పునప్పునం నిబ్బత్తనేన భావనం అప్పత్తం దస్సనం నామ, ధమ్మచక్ఖుఞ్చ పరిఞ్ఞాదికిచ్చకరణవసేన చతుసచ్చధమ్మదస్సనం తదభిసమయోతి నుత్థేత్థ గోత్రభుస్స దస్సనభావప్పత్తి . అయఞ్చ విచారో పరతో **అట్ఠకథాయమేవ** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౨) ఆగమిస్సతి. **సబ్బత్థాతి** "సంవరా పహాతబ్బా"తిఆదీసు. **సంవరాతి** సంవరేన, "సంవరో"తి చేత్థ సతిసంవరో వేదితబ్బో. పటిసేవతి ఏతేనాతి **పటిసేవనం**, పచ్చయేసు ఇదమత్థికతాఞాణం. అధివాసేతి ఖమతి ఏతాయాతి **అధివాసనా**, సీతాదీనం ఖమనాకారేన పవత్తో అదోసో, తప్పధానా వా చత్తారో కుసలక్ఖన్ధా. పరివజ్జేతి ఏతేనాతి **పరివజ్జనం**, వాళమిగాదీనం పరిహరణవసేన పవత్తా చేతనా, తథాపవత్తా వా చత్తారో కుసలక్ఖన్ధా. కామవితక్కాదికే వినోదేతి వితుదతి ఏతేనాతి **వినోదనం**, కుసలవీరియం. పఠమమగ్గేన దిట్ఠే చతుసచ్చధమ్మే భావనావసేన ఉప్పజ్జనతో **భావనా**, సేసమగ్గత్తయం. న హి తం అదిట్ఠపుబ్బం కిఞ్చి పస్సతి, ఏవం దస్సనాదీనం వచనత్థో వేదితబ్బో.

దస్సనాపహాతబ్బఆసవవణ్ణనా

౧౭. కుసలాకుసలధమ్మేహి ఆలమ్బియమానాపి ఆరమ్మణధమ్మా ఆవజ్జనముఖేనేవ తబ్భావం గచ్ఛన్తీతి దస్సేన్తో ''**మనసికరణీయే**''తి పదస్స ''**ఆవజ్జితబ్బే**''తి అత్థమాహ. హితసుఖావహభావేన మనసికరణం అరహన్తీతి మనసికరణీయా, తప్పటిపక్ఖతో అమనసికరణీయాతి ఆహ ''**అమనసికరణీయేతి తబ్బిపరీతే**''తి. **సేసపదేసూ**తి ''మనసికరణీయే ధమ్మే అప్పజానన్తో''తిఆదీసు. యస్మా కుసలధమ్మేసుపి సుభసుఖనిచ్చాదివసేన మనసికారో అస్సాదనాదిహేతుతాయ సావజ్జో అహితదుక్ఖావహో అకుసలధమ్మేసుపి అనిచ్చాదివసేన మనసికారో నిబ్బిదాదిహేతుతాయ అనవజ్జో హితసుఖావహో, తస్మా ''**ధమ్మతో నియమో నత్థీ**''తి వత్వా ''**ఆకారతో పన అత్థీ**''తి ఆహ.

వా-సద్దో యేభుయ్యేన ''మమం వా హి భిక్ఖవే (దీ॰ ని॰ ౧.౫, ౬), దేవో వా భవిస్సామి దేవఞ్ఞతరో వా''తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧౮౬; మ॰ ని॰ ౨.౭౯, ౮౦) వికప్పత్థో దిట్ఠో, న సముచ్చయత్థోతి తత్థ సముచ్చయత్థే పయోగం దస్సేతుం ''**యథా**''తిఆది వుత్తం. ఏవఞ్చ కత్వా సముచ్చయత్థదీపకం పనేతం సుత్తపదం సముదాహటం.

కామాసవోతి పఞ్చకామగుణసఙ్ఖాతే కామే ఆసవో కామాసవో. తేనాహ ''**పఞ్చకామగుణికో రాగో**''తి. భవాసవం పన ఠపేత్వా సబ్బో లోభో కామాసవోతి యుత్తం సియా. **రూపారూపభవేతి** కమ్ముపపత్తిభేదతో దువిధేపి రూపారూపభవే **ఛన్దరాగో. ఝాననికన్తీ**తి ఝానస్సాదో. ''సున్దరమిదం ఠానం నిచ్చం ధువ''న్తిఆదినా అస్సాదేన్తస్స ఉప్పజ్జమానో సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతో రాగో భవే ఆసవోతి **భవాసవో. ఏవ**న్తి సబ్బదిట్ఠీనం సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠిసఙ్గహతో భవాసవేనేవ దిట్ఠాసవో గహితో తంసహగతరాగతాయాతి అధిప్పాయో. అపరే పన ''దిట్ఠాసవో అవిజ్జాసవేన చ సఙ్గహితో''తి వదన్తి. ఏత్థ చ ''భవాసవో చతూసు దిట్ఠిగతవిప్పయుత్తలోభసహగతచిత్తుప్పాదేసు ఉప్పజ్జతీ''తి (ధ॰ స॰ ౧౪౬౫) వచనతో దిట్ఠిసమ్పయుత్తరాగస్స భవాసవభావో విచారేతబ్బో, అథ ''కామసహగతా సఞ్ఞామనసికారా''తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౪.౩౩౨) వియ ఆరమ్మణకరణత్థో సహగతత్థో, ఏవం సతి భవాసవే దిట్ఠాసవస్స సమోధానగమనం కథం న సియా. న హి తమ్పయోగతబ్భావాదికే అసతి తంసఙ్గహో యుత్తో, తస్మా యథావుత్తపాళిం అనుసారేన దిట్ఠిగతసమ్పయుత్తలోభోపి కామాసవోతి యుత్తం సియా. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికదుక్ఖానఞ్హి కారణభూతా కామాసవాదయోపి ద్విధా వుత్తా.

అభిధమ్మే (ధ॰ స॰ ౧౧౦౩) చ కామాసవనిద్దేసే ''కామేసూతి కామరాగదిట్ఠిరాగాదీనం ఆరమ్మణభూతేసు తేభూమకేసు వత్థుకామేసూ''తి అత్థో సమ్భవతి. తత్థ హి ఉప్పజ్జమానా సా తణ్హా సబ్బాపి న కామచ్ఛన్దాదినామం న లభతీతి. యది పన లోభో కామాసవభవాసవవినిముత్తోపి సియా, సో యదా దిట్ఠిగతవిప్పయుత్తేసు చిత్తేసు ఉప్పజ్జతి, తదా తేన సమ్పయుత్తో అవిజ్జాసవో ఆసవవిప్పయుత్తోతి దోమనస్సవిచికిచ్ఛుద్ధచ్చసమ్పయుత్తస్స వియ తస్సాపి ఆసవవిప్పయుత్తతా వత్తబ్బా సియా ''చతూసు దిట్ఠిగతవిప్పయుత్తలోభసహగతచిత్తుప్పాదేసు ఉప్పన్నో మోహో సియా ఆసవసమ్పయుత్తో, సియా ఆసవవిప్పయుత్తో''తి. ''కామాసవో అట్ఠసు లోభసహగతచిత్తుప్పాదేసు ఉప్పజ్జతీ'తి (ధ॰ స॰ ౧౪౬౫), ''కామాసవం పటిచ్చ దిట్ఠాసవో అవిజ్జాసవో''తి (పట్ఠా॰ ౩.౩.౧౦౯) చ వచనతో దిట్ఠిసహగతరాగో కామాసవో న హోతీతి న సక్కా వత్తుం. కిఞ్చ అభిజ్ఝాకామరాగానం విసేసో ఆసవద్వయఏకాసవభావో సియా, న అభిజ్ఝాయ చ నోఆసవభావోతి నోఆసవలోభస్స సబ్భావో విచారేతబ్బో. న హి అత్థి **అభిధమ్మే** ''ఆసవో చ నోఆసవో చ ధమ్మా ఆసవస్స ధమ్మస్స ఆసవస్స చ నోఆసవస్స చ ధమ్మస్స హేతుపచ్చయో''తి (పట్ఠా॰ ౩.౩.౧౬-౧౭) సత్తమో నవమో చ పఞ్హో. గణనాయఞ్చ ''హేతుయా సత్తా''తి (పట్ఠా॰

౩.౩.౪౦) వుత్తం, నో “నవా”తి. దిట్ఠిసమ్పయుత్తే పన లోభే నోఆసవే విజ్జమానే సత్తమనవమాపి పఞ్హా విస్సజ్జనం లభేయ్యుం, గణనాయ చ “హేతుయా నవా”తి వత్తబ్బం సియా, న పన వుత్తం. దిట్ఠివిప్పయుత్తే చ లోభే నోఆసవే విజ్జమానే వత్తబ్బం వుత్తమేవ. యస్మా పన సుత్తన్తదేసనా నామ పరియాయకథా, న అభిధమ్మదేసనా వియ నిప్పరియాయకథా, తస్మా బలవకామరాగస్సేవ కామాసవం దస్సేతుం “**కామాసవోతి పఞ్చకామగుణికో రాగో**”తి వుత్తం, తథా భవాభినన్దనన్తి.

సామఞ్ఞేన భవాసవో దిట్ఠాసవం అన్తోగధం కత్వా ఇధ తయో ఏవ ఆసవా వుత్తాతి తస్స తదన్తోగధతం దస్సేతుం “**ఏవం దిట్ఠాసవో**”తిఆది వుత్తం. తథా హి వక్ఖతి భవాసవస్స అనిమిత్తవిమోక్ఖపటిపక్ఖతం. **చతూసు సచ్చేసు అఞ్ఞాణన్తి** ఇదం సుత్తన్తనయం నిస్సాయ వుత్తం. సుత్తన్తసంవణ్ణనా హేసాతి, తదన్తోగధత్తా వా పుబ్బన్తాదీనం. యథా అత్థతో కామాసవాదయో వవత్థాపితా, తథా నేసం ఉప్పాదవడ్ఢియో దస్సేన్తో “**కామగుణే**”తిఆదిమాహ. **అస్సాదతో మనసికరోతోతి** “సుభసుఖా”తిఆదినా అస్సాదనవసేన మనసి కరోన్తస్స. **చతువిపల్లాసపదట్ఠానభావేనాతి** సుభసఞ్ఞాదీనం వత్థుభావేన. **వుత్తనయపచ్చనీకతోతి** “కామా నామేతే అనిచ్చా దుక్ఖా విపరిణామధమ్మా”తిఆదినా కామగుణేసు ఆదీనవదస్సనపుబ్బకనేక్ఖమ్మపటిపత్తియా ఛన్దరాగం విక్ఖమ్భయతో సముచ్ఛిన్దన్తస్స చ అనుప్పన్నో చ కామాసవో న ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నో చ పహీయతి. తథా మహగ్గతధమ్మేసు చేవ సకలతేభూమకధమ్మేసు చ ఆదీనవదస్సనపుబ్బకఅనిచ్చాదిమనసికారవసేన నిస్సరణపటిపత్తియా అనుప్పన్నా చ భవాసవఅవిజ్జాసవా న ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పన్నా చ పహీయన్తీతి ఏవం తణ్హాపక్ఖే వుత్తస్స నయస్స పటిపక్ఖతో **సుక్కపక్ఖే విత్థారో** వేదితబ్బో.

తయో ఏవాతి అభిధమ్మే వియ “చత్తారో”తి అవత్వా కస్మా తయో ఏవ ఆసవా ఇధ ఇమిస్సం దస్సనాపహాతబ్బకథాయం వుత్తా? తత్థ కామాసవస్స తణ్హాపణిధిభావతో **అప్పణిహితవిమోక్ఖపటిపక్ఖతా** వేదితబ్బా. భవేసు నిచ్చగ్గాహానుసారతో యేభుయ్యతో భవరాగసమ్పత్తితో భవాసవస్స **అనిమిత్తవిమోక్ఖపటిపక్ఖతా,** భవదిట్ఠియా పన భవాసవభావే వత్తబ్బమేవ నత్థి, అనత్తసఞ్ఞాయ ఞాణానుభావసిద్ధితో అవిజ్జాసవస్స **సుఞ్ఞతవిమోక్ఖపటిపక్ఖతా**. **ఏత్థాతి** ఏతిస్సం ఆసవకథాయం. **వణ్ణితన్తి** కథితం. **అభేదతోతి** సామఞ్ఞతో.

౧౮. కామాసవాదీనన్తి మనుస్సలోకదేవలోకగమనీయానం కామాసవాదీనం. నిరయాదిగమనీయా పన కామాసవాదయో “దస్సనా పహాతబ్బే ఆసవే”తి ఏత్థేవ సమారుళ్హా. అథ వా యదగ్గేన సో పుగ్గలో దస్సనాపహాతబ్బానం ఆసవానం అధిట్ఠానం, తదగ్గేన **కామాసవాదీనమ్పి అధిట్ఠానం**. న హి సమఞ్ఞాభేదేన వత్థుభేదో అత్థీతి దస్సేతుం “**ఏత్తావతా**”తిఆది వుత్తం. తేనేవాహ “**సామఞ్ఞతో వుత్తాన**”న్తి. కస్మా పనేత్థ దస్సనాపహాతబ్బేసు ఆసవేసు దస్సేతబ్బేసు “అహోసిం ను ఖో అహ”న్తిఆదినా విచికిచ్ఛా దస్సితాతి ఆహ “**విచికిచ్ఛాసీసేన చేత్థా**”తిఆది. **ఏవన్తి** యథా సోళసవత్థుకా విచికిచ్ఛా ఉప్పజ్జతి, ఏవం అయోనిసోమనసికారోతి.

విజ్జమానతం అవిజ్జమానతఞ్చాతి (సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౨.౨౦) సస్సతాసఙ్కం నిస్సాయ “అహోసిం ను ఖో అహమతీతమద్ధాన”న్తి అతీతే అత్తనో విజ్జమానతం, అధిచ్చసముప్పత్తిఆసఙ్కం నిస్సాయ “యతో పభుతి అహం, తతో పుబ్బే న ను ఖో అహోసి”న్తి అతీతే అత్తనో అవిజ్జమానతఞ్చ కఙ్ఖతి. కస్మా? విచికిచ్ఛాయ ఆకారద్వయావలమ్బనతో. తస్సా పన అతీతవత్థుతాయ గహితత్తా సస్సతాధిచ్చసముప్పత్తిఆకారనిస్సయతా దస్సితా. ఏవం ఆసప్పనపరిసప్పనాపవత్తికం కత్థచిపి అప్పటివత్తిహేతుభూతం విచికిచ్ఛం కస్మా ఉప్పాదేతీతి న చోదేతబ్బమేతన్తి దస్సేన్తో ఆహ “**కిం కారణన్తి న**

వత్తబ్బ''న్తి. స్వేవ పుథుజ్జనభావో ఏవ. యది ఏవం తస్స అయోనిసోమనసికారేనేవ భవితబ్బన్తి ఆపన్నన్తి ఆహ ''**నను చ పుథుజ్జనోపి యోనిసో మనసి కరోతీ**''తి. **తత్థా**తి యోనిసోమనసికరణే.

జాతిలిఙ్గుపపత్తియోతి ఖత్తియబ్రాహ్మణాదిజాతిం గహట్ఠపబ్బజితాదిలిఙ్గం దేవమనుస్సాదిఉపపత్తిఞ్చ. **నిస్సాయా**తి ఉపాదాయ.

తస్మిం కాలే సత్తానం మజ్ఝిమప్పమాణం, తేన యుత్తో **పమాణికో,** తదభావతో, తతో అతీతభావతో వా **అప్పమాణికో** వేదితబ్బో. **కేచీ**తి సారసమాసాచరియా. తే హి "కథం ను ఖోతి ఇస్సరేన వా బ్రహ్మునా వా పుబ్బకతేన వా అహేతుతో వా నిబ్బత్తోతి చిన్తేతీ"తి ఆహు. తేన వుత్తం ''**హేతుతో కఙ్ఖతీతి వదన్తీ**''తి. అహేతుతో నిబ్బత్తికఙ్ఖాపి హి హేతుపరామసనమేవాతి.

పరమ్పరన్తి పుబ్బాపరప్పవత్తిం. **అద్ధాన**న్తి కాలాధివచనం, తఞ్చ భుమ్మత్థే ఉపయోగవచనం దట్ఠబ్బం.

విజ్జమానతం అవిజ్జమానతఞ్చాతి సస్సతాసఙ్కం నిస్సాయ "భవిస్సామి ను ఖో అహమనాగతమద్ధాన"న్తి అనాగతే అత్తనో విజ్జమానతం, ఉచ్ఛేదాసఙ్కం నిస్సాయ "యస్మిఞ్చ అత్తభావే అహం, తతో పరం న ను ఖో భవిస్సామీ"తి అనాగతే అత్తనో అవిజ్జమానతఞ్చ కఙ్ఖతీతి హేట్ఠా వుత్తనయేన యోజేతబ్బం.

పచ్చుప్పన్నమద్ధానన్తి అద్ధాపచ్చుప్పన్నస్స ఇధాధిప్పేతత్తా ''**పటిసన్ధిం ఆదిం కత్వా**''తిఆది వుత్తం. "ఇదం కథం ఇదం కథ"న్తి పవత్తనతో కథంకథా, విచికిచ్ఛా, సా అస్స అత్థీతి **కథంకథీ**తి ఆహ "**విచికిచ్ఛీ హోతీ**"తి. **కా ఏత్థ చిన్తా,** ఉమ్మత్తకో వియ హి బాలపుథుజ్జనోతి పటికచ్చేవ వుత్తన్తి అధిప్పాయో. తం మహామాతాయ **పుత్తం**. ముణ్డేసున్తి ముణ్డేన అనిచ్ఛన్తం జాగరణకాలే న సక్కాతి సుత్తం ముణ్డేసుం కులధమ్మతాయ యథా తం ఏకచ్చే కులతాపసా, రాజభయేనాతి చ వదన్తి.

సీతిభూతన్తి ఇదం మధురకభావప్పత్తియా కారణవచనం. "సేతిభూత"న్తిపి పాఠో, ఉదకే చిరట్ఠానేన సేతభావం పత్తన్తి అత్థో.

అత్తనో ఖత్తియభావం కఙ్ఖతి కణ్ణో వియ సూతపుత్తసఞ్ఞీ. జాతియా విభావియమానాయ "అహ"న్తి తస్స అత్తనో పరామసనం సన్ధాయాహ "ఏవఞ్హి సియా కఙ్ఖా"తి. **మనుస్సాపి చ రాజానో వియా**తి మనుస్సాపి కేచి ఏకచ్చే రాజానో వియాతి అధిప్పాయో.

వుత్తనయమేవ "సణ్ఠానాకారం నిస్సాయా"తిఆదినా. **ఏత్థా**తి "కథం ను ఖోస్మీ"తి పదే. **అబ్భన్తరే జీవో**తి పరపరికప్పితం అన్తరత్తానం వదతి. **సోళసంసాదీన**న్తి **ఆది**-సద్దేన సరీర-పరిమాణ-పరిమణ్డల-అఙ్గుట్ఠయవపరమాణు-పరిమాణతాదికే సఙ్గణ్హాతి.

"సత్తపణ్ణత్తి జీవవిసయా"తి దిట్ఠిగతికానం మతిమత్తం, పరమత్థతో పన సా అత్తభావవిసయావాతి ఆహ ''**అత్తభావస్స ఆగతిగతిట్ఠాన**''న్తి, యతాయం ఆగతో, యత్థ చ గమిస్సతి, తం ఠానన్తి అత్థో.

౧౯. **యథా అయం విచికిచ్ఛా ఉప్పజ్జతీ**తి అయం వుత్తప్పభేదా విచికిచ్ఛా యథా ఉప్పజ్జతి, ఏవం అయోనిసో మనసికరోతో. ఏతేన విచికిచ్ఛాయ అత్తాభినివేససన్నిస్సయతమాహ. యథా హి విచికిచ్ఛా అత్తాభినివేసం నిస్సాయ పవత్తతి, యతో సా సస్సతాధిచ్చసముప్పత్తిసస్సతుచ్ఛేదాకారావలమ్బినీ వుత్తా, ఏవం అత్తాభినివేసోపి తం నిస్సాయ పవత్తతి "అహోసిం ను ఖో అహ"న్తిఆదినా అన్తోగధాహంకారస్స కథంకథిభావస్స అత్తగ్గాహసన్నిస్సయభావతో. తేనేవాహ "**సవిచికిచ్ఛస్స అయోనిసోమనసికారస్స థామగతత్తా**"తి. **వికప్పత్థో**తి అనియమత్థో. "అఞ్ఞతరా దిట్ఠి ఉప్పజ్జతీ"తి హి వుత్తం. **సుట్ఠు దళ్హభావేనా**తి అభినివేసస్స అతివియ థామగతభావేన. **తత్థ తత్థా**తి తస్మిం భవే. **పచ్చుప్పన్నమేవా**తి అవధారణేన అనాగతే అత్థిభావం నివత్తేతి, న అతీతే తత్థపి సతి అత్థితాయ ఉచ్ఛేదగ్గాహస్స సబ్భావతో. **అతీతే ఏవ నత్థి**, న అనాగతేపీతి అధిప్పాయో.

సఞ్ఞాక్ఖన్ధసీసేనాతి సఞ్ఞాక్ఖన్ధపముఖేన, సఞ్ఞాక్ఖన్ధం పముఖం కత్వాతి అత్థో. **ఖన్ధే**తి పఞ్చపి ఖన్ధే. **అత్తాతి గహేత్వా**తి "సఞ్జాననసభావో మే అత్తా"తి అభినివిస్స. పకాసేతబ్బం వత్థుం వియ, అత్తానమ్పి పకాసేన్తో పదీపో వియ, సఞ్జానితబ్బం నీలాదిఆరమ్మణం వియ అత్తానమ్పి సఞ్జానాతీతి ఏవందిట్ఠికోపి దిట్ఠిగతికో హోతీతి వుత్తం "**అత్తనావ అత్తానం సఞ్జానామీ**"తి. స్వాయమత్థో సఞ్ఞం తదఞ్ఞతరధమ్మే చ "అత్తా అనత్తా"తి చ గహణవసేన హోతీతి వుత్తం "**సఞ్ఞాక్ఖన్ధసీసేనా**"తిఆది. ఏత్థ చ ఖన్ధవినిముత్తో అత్తాతి గణ్హతో సస్సతదిట్ఠి, ఖన్ధం పన "అత్తా"తి గణ్హతో ఉచ్ఛేదదిట్ఠీతి ఆహ "**సబ్బాపి సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠియోవా**"తి.

అభినివేసాకారాతి విపరియేసాకారా. **వదతీ**తి ఇమినా కారకవేదకసత్తానం హితసుఖావబోధనసమత్థతం అత్తనో దీపేతి. తేనాహ "**వచీకమ్మస్స కారకో**"తి. వేదేతీతి వేదియో, వేదియోవ **వేదేయ్యో**. ఈదిసానఞ్హి పదానం బహులా కత్తుసాధనతం సద్దసత్థవిదూ మఞ్ఞన్తి. ఉప్పాదవతో ఏకన్తేనేవ వయో ఇచ్ఛితబ్బో, సతి చ ఉదయబ్బయత్తే నేవ నిచ్చతాతి "**నిచ్చో**"తి వదన్తస్స అధిప్పాయం వివరన్తో ఆహ "**ఉప్పాదవయరహితో**"తి. **సారభూతో**తి నిచ్చతాయ ఏవ సారభావో. **సబ్బకాలికో**తి సబ్బస్మిం కాలే విజ్జమానో. **పకతిభావ**న్తి సభావభూతం పకతిం, "వదో"తిఆదినా వా వుత్తం పకతిసఙ్ఖాతం సభావం. **సస్సతిసమ**న్తి సస్సతియా సమం సస్సతిసమం, థావరం నిచ్చకాలన్తి అత్థో. **తథేవ ఠస్సతీ**తి యేనాకారేన పుబ్బే అట్ఠాసి, ఏతరహి తిట్ఠతి, తథేవ తేనాకారేన అనాగతేపి ఠస్సతీతి అత్థో.

పచ్చక్ఖనిదస్సనం ఇదం-సద్దస్స ఆసన్నపచ్చక్ఖభావం కత్వా. **దిట్ఠియేవ దిట్ఠిగత**న్తి గత-సద్దస్స పదవడ్ఢనమత్తతం ఆహ. **దిట్ఠీసుగత**న్తి మిచ్ఛాదిట్ఠీసు పరియాపన్నన్తి అత్థో. తేనేవాహ "**ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిఅన్తోగధత్తా**"తి. **దిట్ఠియా గమనమత్త**న్తి దిట్ఠియా గహణమత్తం. యథా పన పబ్బతజలవిదుగ్గాని దున్నిగ్గమనాని, ఏవం దిట్ఠిగ్గాహోపీతి ఆహ "**దున్నిగ్గమనట్ఠేన గహన**"న్తి. తం నామ ఉదకం, తం గహేత్వా తం అతిక్కమితబ్బతో **కన్తారో**, నిరుదకవనం, తం పవనన్తిపి వుచ్చతి. అఞ్ఞో పన అరఞ్ఞపదేసో దురతిక్కమనట్ఠేన కన్తారో వియాతి, ఏవం దిట్ఠిపీతి ఆహ "**దురతిక్కమనట్ఠేనా**"తిఆది. **వినివిజ్ఝనం** వితుదనం. **విలోమనం** విపరిణామభావో. అనవట్ఠితసభావతాయ విచలితం **విప్ఫన్దిత**న్తి ఆహ "**కదాచీ**"తిఆది. అన్దుబన్ధనాది వియ నిస్సరితుం అప్పదానవసేన అసేరిభావకరణం **బన్ధనట్ఠో**, కిలేసకమ్మవిపాకవట్టానం పచ్చయభావేన దూరగతమ్పి ఆకడ్ఢిత్వా సంయోజనం **సంయోజనట్ఠో**, దిట్ఠిపి తథారూపాతి వుత్తం "**దిట్ఠిసంయోజన**"న్తి. **బన్ధనత్థం దస్సేన్తో** కిచ్చసిద్ధియాతి అధిప్పాయో. తేనేవాహ "**దిట్ఠిసంయోజనేన...పే.... ముచ్చతీ**"తి. తత్థ **ఏతేహీ**తి ఇమినా జాతిఆదిదుక్ఖస్స పచ్చయభావమాహ. జాతిఆదికే దుక్ఖధమ్మే సరూపతో దస్సేత్వాపి "న పరిముచ్చతి దుక్ఖస్మా"తి వదన్తేన భగవతా

దిట్ఠిసంయోజనం నామ సబ్బానత్థకరం మహాసావజ్జం సబ్బస్సపి దుక్ఖస్స మూలభూతన్తి అయమత్థో విభావితోతి దస్సేతుం **"కిం వా బహునా, సకలవట్టదుక్ఖతోపి న ముచ్చతీ"**తి వుత్తం.

౨౦. నను చేత్థ దిట్ఠిసంయోజనదస్సనేన సీలబ్బతపరామాసోపి దస్సేతబ్బో, ఏవఞ్హి దస్సనేన పహాతబ్బా ఆసవా అనవసేసతో దస్సితా హోన్తీతి చోదనం సన్ధాయాహ **"యస్మా"**తిఆది. **సీలబ్బతపరామాసో కామాసవాదిగ్గహణేనేవ గహితో హోతి** కామాసవాదిహేతుకత్తా తస్స. అప్పహీనకామరాగాదికో హి కామసుఖత్థం వా భవసుద్ధత్థం వా ఏవం భవవిసుద్ధి హోతీతి **సీలబ్బతాని పరామసన్తి,** "ఇమినాహం సీలేన వా వతేన వా తపేన వా బ్రహ్మచరియేన వా దేవో వా భవిస్సామి దేవఞ్ఞతరో వా"తి (మ. ని. ౧.౧౮౬; మ. ని. ౨.౭౮), "తత్థ నిచ్చో ధువో సస్సతో అవిపరిణామధమ్మో సస్సతిసమం తథేవ ఠస్సామీ"తి (మ. ని. ౧.౧౯), "సీలేన సుద్ధి వతేన సుద్ధి సీలబ్బతేన సుద్ధీ"తి (ధ. స. ౧౨౨౨) చ **సుత్తే**వుత్తం సీలబ్బతం పరామసన్తి. తత్థ **భవసుఖభవవిసుద్ధిఅత్థ**న్తి భవసుఖత్థఞ్చ భవవిసుద్ధిఅత్థఞ్చ. **తస్స గహితత్తా**తి సీలబ్బతపరామాసస్స దిట్ఠిగ్గహణేన గహితత్తా యథా "దిట్ఠిగతానం పహానాయా"తిఆదీసు (ధ. స. ౨౭౭). **తేస**న్తి దస్సనపహాతబ్బానం. **దస్సేతుం** పుగ్గలాధిట్ఠానాయ దేసనాయ. **తబ్బిపరీతస్సా**తి యోనిసోమనసికరోతో కల్యాణపుథుజ్జనస్స.

తస్సాతి "సుతవా"తిఆదిపాఠస్స. **తావా**తి "సుతవా"తి ఇతో పట్ఠాయ యావ "సో ఇదం దుక్ఖ"న్తి పదం, తావ ఇమం పదం అవధిం కత్వాతి అత్థో. **హేట్ఠా వుత్తనయేనా**తి అరియసప్పురిస-అరియధమ్మ-సప్పురిసధమ్మ-మనసికరణీయ-అమనసికరణీయపదానం యథాక్కమం మూలపరియాయే ఇధ గహేత్వా వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బోతి సమ్బన్ధో. **వుత్తపచ్చనీకతో**తి "సుతవా అరియసావకో, అరియానం దస్సావీ, సప్పురిసానం దస్సావీ"తి ఏతేసం పదానం సబ్బాకారేన వుత్తవిపరీతతో అత్థో వేదితబ్బో, కోవిదవినీతపదానం పన న సబ్బప్పకారేన వుత్తవిపరీతతో. అరహా హి నిప్పరియాయేన అరియధమ్మే కోవిదో అరియధమ్మే సువినీతో చ నామ. తేనాహ **"పచ్చనీకతో చ సబ్బాకారేన...పే.... అరియసావకోతి వేదితబ్బో"**తి. సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం **సిఖాప్పత్తవిపస్సనా**. కేచి పన "భఙ్గఞాణతో పట్ఠాయ సిఖాపత్తవిపస్సనా"తి వదన్తి, తదయుత్తం . **తదనురూపేన అత్థేనా**తి తస్స పుగ్గలస్స అనురూపేన అరియట్ఠేన, న పటివేధవసేనాతి అధిప్పాయో. కల్యాణపుథుజ్జనో హి అయం. యథా చస్స "యోపి కల్యాణపుథుజ్జనో"తి ఆరభిత్వా "సోపి వుచ్చతి సిక్ఖతీతి సేక్ఖో"తి పరియాయేన **సేక్ఖసుత్తే** (సం. ని. ౫.౧౩) సేక్ఖభావో వుత్తో, ఏవం ఇధ అరియసావకభావో వుత్తో. వుట్ఠానగామినీవిపస్సనాలక్ఖణేహి యే అరియసప్పురిసధమ్మవినయసఙ్ఖాతా బోధిపక్ఖియధమ్మా తిస్సో సిక్ఖా ఏవ వా సమ్భవన్తి, తేసం వసేన ఇమస్స అరియసావకాదిభావో వుత్తో . తేనాహ **"తదనురూపేన అత్థేనా"**తి. అరియస్స సావకోతి వా అరియసావకట్ఠేన ఏవ వుత్తో యథా "అగమా రాజగహం బుద్ధో"తి (సు. ని. ౪౧౦). సిఖాప్పత్తవిపస్సనాగ్గహణఞ్చేత్థ విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అనివత్తిపటిపదాయం ఠితస్స గహణత్థన్తి యథావుత్తా అత్థసంవణ్ణనా సుట్ఠుతరం యుజ్జతేవ.

౨౧. యథా ధాతుముఖేన విపస్సనం అభినివిట్ఠో ధాతుకమ్మట్ఠానికో ఆయతనాదిముఖేన అభినివిట్ఠో ఆయతనాదికమ్మట్ఠానికో, ఏవం సచ్చముఖేన అభినివిట్ఠోతి వుత్తం **"చతుసచ్చకమ్మట్ఠానికో"**తి. చతురోఘనిత్థరణత్థికేహి కాతబ్బతో కమ్మం, భావనా. కమ్మమేవ విసేసాధిగమస్స ఠానం కారణన్తి, కమ్మే వా యథావుత్తనట్ఠేన ఠానం అవట్ఠానం భావనారమ్భోకమ్మట్ఠానం, తదేవ చతుసచ్చముఖేన పవత్తం ఏతస్స అత్థీతి **చతుసచ్చకమ్మట్ఠానికో**. ఉభయం నప్పవత్తతి ఏత్థాతి **అప్పవత్తి**. **ఉగ్గహితచతుసచ్చకమ్మట్ఠానో**తి చ చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం పాళితో అత్థతో చ ఉగ్గహేత్వా మనసికారయోగ్గం కత్వా ఠితో. **విపస్సనామగ్గం సమారుళ్హో**తి సప్పచ్చయనామరూపదస్సనే పతిట్ఠాయ తదేవ నామరూపం అనిచ్చాదితో

సమ్మసన్తో. **సమన్నాహరతీ**తి విపస్సనావజ్జనం సన్ధాయాహ, తస్మా యథా "ఇదం దుక్ఖ"న్తి విపస్సనాఞాణం పవత్తతి, ఏవం సమన్నాహరతి ఆవజ్జతీతి అత్థో. కథం పనేత్థ "మనసి కరోతీ"తి ఇమినా "విపస్సతీ"తి అయమత్థో వుత్తో హోతీతి ఆహ "**ఏత్థ...పే.... వుత్తా**"తి. **ఏత్థా**తి చ ఇమస్మిం సుత్తేతి అత్థో. **విపస్సతీ**తి చ యథా ఉపరి విసేసాధిగమో హోతి, ఏవం ఞాణచక్ఖునా విపస్సతి, ఓలోకేతీతి అత్థో. మగ్గోపి వత్తబ్బో. పురిమఞ్హి సచ్చద్వయం గమ్భీరత్తా దుద్దసం, ఇతరం దుద్దసత్తా గమ్భీరం.

అభినివేసోతి విపస్సనాభినివేసో విపస్సనాపటిపత్తి. **తదారమ్మణే**తి తం రూపక్ఖన్ధం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తే. **యాథావసరసలక్ఖణం వవత్థపేత్వా**తి అవిపరీతం అత్తనో ఆరమ్మణం సభావచ్ఛేదనాదికిచ్చఞ్చేవ అఞ్ఞాణాదిలక్ఖణఞ్చ అసఙ్కరతో హదయే ఠపేత్వా. ఇమినా పుబ్బే నామరూపపరిచ్ఛేదే కతేపి ధమ్మానం సలక్ఖణవవత్థాపనం పచ్చయపరిగ్గహేన సువవత్థాపితం నామ హోతీతి దస్సేతి యథా "ద్విక్ఖత్తుం బద్ధం సుబద్ధ"న్తి. ఏవఞ్హి ఞాతపరిఞ్ఞాయ కిచ్చం సిద్ధం నామ హోతి. పచ్చయతో పచ్చయుప్పన్నతో చ వవత్థాపితత్తా పాకటభావేన సిద్ధేనపి సిద్ధభావో పాకటో హోతీతి వుత్తం "**అహుత్వా హోన్తీ**"తి. **అనిచ్చలక్ఖణం ఆరోపేతీ**తి అసతో హి ఉప్పాదేన భవితబ్బం, న సతో, ఉప్పాదవన్తతో చ నేసం ఏకన్తేన ఇచ్ఛితబ్బా పచ్చయాయత్తవుత్తిభావతో, సతి ఉప్పాదే అవస్సంభావీ నిరోధోతి నత్థేవ నిచ్చతావకాసోతి. సూపట్ఠితానిచ్చతాయ చ ఉదయబ్బయధమ్మేహి అభిణ్హపటిపీళనతో దుక్ఖమనట్ఠేన దుక్ఖం. తేనాహ "**ఉదయబ్బయపటిపీళితత్తా దుక్ఖాతి దుక్ఖలక్ఖణం ఆరోపేతీ**"తి. కత్థచిపి సఙ్ఖారగతే "మా జీరి మా బ్యాధియా"తి అలబ్భనతో నత్థి వసవత్తనన్తి ఆహ "**అవసవత్తనతో అనత్తాతి అనత్తలక్ఖణం ఆరోపేతీ**"తి. **పటిపాటియా**తి ఉదయబ్బయఞాణాదిపరమ్పరాయ.

తస్మిం ఖణేతి సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే. **ఏకపటివేధేనేవా**తి ఏకఞాణేనేవ పటివిజ్ఝనేన. పటివేధో పటిఘాతాభావేన విసయే నిస్సఙ్గచారసఙ్ఖాతం నిబ్బిజ్ఝనం. **అభిసమయో** అవిరజ్ఝిత్వా విసయస్స అధిగమసఙ్ఖాతో **అవబోధో**. "ఇదం దుక్ఖం, ఏత్తకం దుక్ఖం, న ఇతో భియ్యో"తి పరిచ్ఛిన్దిత్వా జాననమేవ వుత్తనయేన పటివేధోతి **పరిఞ్ఞాపటివేధో**. అయం యథా ఞాణే పవత్తే పచ్ఛా దుక్ఖస్స సరూపాదిపరిచ్ఛేదే సమ్మోహో న హోతి, తథా పవత్తిం గహేత్వా వుత్తో, న పన మగ్గఞాణస్స "ఇదం దుక్ఖ"న్తిఆదినాపి వత్తనతో. తేనాహ "**న హిస్స తస్మిం సమయే**"తిఆది. పహీనస్స పున అప్పహాతబ్బతాయ పకట్ఠం హానం చజనం సముచ్ఛిన్దనం పహానం, పహానమేవ వుత్తనయేన పటివేధోతి **పహానపటివేధో**. అయమ్పి యేన కిలేసేన అప్పహీయమానేన మగ్గభావనాయ న భవితబ్బం, అసతి చ మగ్గభావనాయ యో ఉప్పజ్జేయ్య, తస్స కిలేసస్స పదఘాతం కరోన్తస్స అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదేన్తస్స ఞాణస్స తథాపవత్తియా పటిఘాతాభావేన నిస్సఙ్గచారం ఉపాదాయ ఏవం వుత్తో. సచ్ఛికిరియా పచ్చక్ఖకరణం, అనుస్సవాకారపరివితక్కాదికే ముఞ్చిత్వా సరూపతో ఆరమ్మణకరణం ఇదం తన్తి యథాసభావతో గహణం, సా ఏవ వుత్తనయేన పటివేధోతి **సచ్ఛికిరియాపటివేధో**. అయం పన యస్స ఆవరణస్స అసముచ్ఛిన్దనతో ఞాణం నిరోధం ఆలమ్బితుం న సక్కోతి, తస్స సముచ్ఛిన్దనతో తం సరూపతో విభావితమేవ పవత్తతీతి ఏవం వుత్తో.

భావనా ఉప్పాదనా వడ్ఢనా చ, తత్థ పఠమమగ్గే ఉప్పాదనట్ఠేన, దుతియాదీసు వడ్ఢనట్ఠేన, ఉభయత్థాపి వా ఉభయథాపి వేదితబ్బం. పఠమమగ్గోపి హి యథారహం వుట్ఠానగామినియం పవత్తం పరిజాననాదిం వడ్ఢేన్తో పవత్తోతి తత్థాపి వడ్ఢనట్ఠేన భావనా సక్కా విఞ్ఞాతుం. దుతియాదీసుపి అప్పహీనకిలేసప్పహానతో పుగ్గలన్తరసాధనతో ఉప్పాదనట్ఠేన భావనా, సా ఏవ వుత్తనయేన పటివేధోతి **భావనా పటివేధో**. అయమ్పి హి యథా ఞాణే పవత్తే పచ్ఛా మగ్గధమ్మానం సరూపపరిచ్ఛేదే

సమ్మోహో న హోతి, తథా పవత్తిమేవ గహేత్వా వుత్తో, తిట్ఠతు తావ యథాధిగతమగ్గధమ్మం యథాపవత్తేసు ఫలధమ్మేసుపి అయం యథాధిగతసచ్చధమ్మేసు వియ విగతసమ్మోహోవ హోతి. తేన వుత్తం "దిట్ఠధమ్మో పత్తధమ్మో విదితధమ్మో పరియోగాళ్హధమ్మో"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౯౯, ౩౦౬; మహావ॰ ౨౭, ౨౭). యతో చస్స ధమ్మతాసఞ్ఞోదితా యథాధిగతసచ్చధమ్మావలమ్బినియో మగ్గవీథితో పరతో మగ్గఫలపహీనావసిట్ఠకిలేసనిబ్బానానం పచ్చవేక్ఖణా పవత్తన్తి. దుక్ఖసచ్చధమ్మా హి సక్కాయదిట్ఠిఆదయో. అయఞ్చ అత్థవణ్ణనా "పరిఞ్ఞాభిసమయేనా"తిఆదీసుపి విభావేతబ్బా. **ఏకాభిసమయేన అభిసమేతీ**తి వుత్తమేవత్థం విభూతతరం కత్వా దస్సేతుం "**నో చ ఖో అఞ్ఞమఞ్ఞేన ఞాణేనా**"తిఆది వుత్తం.

వితణ్డవాదీ పనాహ "అరియమగ్గఞాణం చతూసు సచ్చేసు నానాభిసమయవసేన కిచ్చకరణం, న ఏకాభిసమయవసేన. తఞ్హి కాలేన దుక్ఖం పజానాతి, కాలేన సముదయం పజహతి, కాలేన నిరోధం సచ్ఛికరోతి, కాలేన మగ్గం భావేతి, అఞ్ఞథా ఏకస్స ఞాణస్స ఏకస్మిం ఖణే చతుకిచ్చకరణం న యుజ్జతి. న హిదం కత్థచి దిట్ఠమ్పి సుత్తం అత్థీ"తి. సో వత్తబ్బో – యది అరియమగ్గఞాణం నానాభిసమయవసేన సచ్చాని అభిసమేతి, న ఏకాభిసమయవసేన, ఏవం సన్తే పచ్చేకమ్పి సచ్చేసు నానక్ఖణేసేవ పవత్తేయ్య, న ఏకక్ఖణేన, తథా సతి దుక్ఖాదీనం ఏకదేసేకదేసమేవ పరిజానాతి పజహతీతి ఆపజ్జతీతి నానాభిసమయే పఠమమగ్గాదీహి పహాతబ్బానం సఞ్ఞోజనత్తయాదీనం ఏకదేసేకదేసప్పహానం సియాతి ఏకదేససోతాపత్తిమగ్గట్ఠాదితా, తతో ఏవ ఏకదేససోతాపన్నాదితా చ ఆపజ్జతి అనన్తరఫలత్తా లోకుత్తరకుసలానం, న చ తం యుత్తం. న హి కాలభేదేన వినా సో ఏవ సోతాపన్నో చ అసోతాపన్నో చాతి సక్కా విఞ్ఞాతుం.

అపిచాయం నానాభిసమయవాదీ ఏవం పుచ్ఛితబ్బో "మగ్గఞాణం సచ్చాని పటివిజ్ఝన్తం కిం ఆరమ్మణతో పటివిజ్ఝతి, ఉదాహు కిచ్చతో"తి? జానమానో "కిచ్చతో"తి వదేయ్య, "కిచ్చతో పటివిజ్ఝన్తస్స కిం నానాభిసమయేనా"తి వత్వా పటిపాటియానిదస్సనేన సఞ్ఞాపేతబ్బో. అథ "ఆరమ్మణతో"తి వదేయ్య, ఏవం సన్తే తస్స ఞాణస్స విపస్సనాఞాణస్స వియ దుక్ఖసముదయానం అచ్చన్తపరిఞ్ఞాసముచ్ఛేదా న యుత్తా అనిస్సటత్తా. తథా మగ్గదస్సనం. న హి మగ్గో సయమేవ అత్తానం ఆరబ్భ పవత్తతీతి యుత్తం, మగ్గన్తరపరికప్పనాయ పన అనవట్ఠానం ఆపజ్జతి, తస్మా తీణి సచ్చాని కిచ్చతో, నిరోధం కిచ్చతో చ ఆరమ్మణతో చ పటివిజ్ఝతీతి ఏవం అసమ్మోహతో పటివిజ్ఝన్తస్స మగ్గఞాణస్స నత్థేవ నానాభిసమయో. వుత్తఞ్హేతం "యో భిక్ఖవే దుక్ఖం పస్సతి, దుక్ఖసముదయమ్పి సో పస్సతీ"తిఆది. న చేతం కాలన్తరదస్సనం సన్ధాయ వుత్తం "యో ను ఖో, ఆవుసో, దుక్ఖం పస్సతి, దుక్ఖసముదయమ్పి ...పే॰... దుక్ఖనిరోధగామినిపటిపదమ్పి సో పస్సతీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౧౦౦) ఏకచ్చదస్సనసమఙ్గినో అఞ్ఞసచ్చదస్సనసమఙ్గిభావవిచారణాయం తదత్థసాధనత్థం ఆయస్మతా గవమ్పతిత్థేరేన ఆభతత్తా, పచ్చేకఞ్చ సచ్చత్తయదస్సనస్స యోజితత్తా, అఞ్ఞథా పురిమదిట్ఠస్స పున అదస్సనతో సముదయాదిదస్సనమయోజనియం సియా. న హి లోకుత్తరమగ్గో లోకియమగ్గో వియ కతకారీభావేన పవత్తతి సముచ్ఛేదకత్తా, తథా యోజనేన చ సబ్బదస్సనం దస్సనన్తరపరమన్తి దస్సనానుపరమో సియాతి ఏవం ఆగమతో యుత్తితో చ నానాభిసమయో న యుజ్జతీతి సఞ్ఞాపేతబ్బో. ఏవం చే సఞ్ఞత్తిం గచ్ఛతి, ఇచ్చేతం కుసలం. నో చే గచ్ఛతి, **అభిధమ్మే** (కథా॰ ౨౭౪) ఓధిసోకథాయ సఞ్ఞాపేతబ్బోతి.

నిరోధం ఆరమ్మణతోతి నిరోధమేవ ఆరమ్మణతోతి నియమో గహేతబ్బో, న ఆరమ్మణతోవాతి. తేన నిరోధే కిచ్చతోపి పటివేధో సిద్ధో హోతి. **తస్మిం సమయే**తి సచ్చానం అభిసమయే. **వీసతివత్థుకా**తిఆది "తీణి సఞ్ఞోజనానీ"తి వుత్తానం సరూపదస్సనం. **చతూసు ఆసవేసూ**తి ఇదం అభిధమ్మనయేన వుత్తం, న సుత్తన్తనయేన. న హి సుత్తే కత్థచి చత్తారో

ఆసవా ఆగతా అత్థి. యది విచికిచ్ఛా న ఆసవో, అథ కస్మా "సక్కాయదిట్ఠి విచికిచ్ఛా సీలబ్బతపరామాసో, ఇమే వుచ్చన్తి, భిక్ఖవే, ఆసవా దస్సనా పహాతబ్బా"తి వుత్తన్తి ఆహ "**దస్సనా పహాతబ్బా**"తిఆది. **ఏత్థ పరియాపన్నత్తాతి** ఏతేన సమ్మాసఙ్కప్పస్స వియ పఞ్ఞాక్ఖన్ధే కిచ్చసభాగతాయ ఇధ విచికిచ్ఛాయ ఆసవసఙ్గహో కతోతి దస్సేతి.

సబ్బో అత్తగ్గాహో సక్కాయదిట్ఠివినిముత్తో నత్థీతి వుత్తం "**ఛన్నం దిట్ఠీనం...పే.... విభత్తా**"తి. సా హి దిట్ఠి ఏకస్మిం చిత్తుప్పాదే సన్తానే చ రితం ఏకట్ఠం, తత్థ పఠమం సహజాతేకట్ఠం, ఇతరం పహానేకట్ఠం, తదుభయమ్పి నిద్ధారేత్వా దస్సేతుం "**దిట్ఠాసవేహీ**"తిఆది వుత్తం. **సబ్బథాపీతి** సబ్బప్పకారేన, సహజాతేకట్ఠపహానేకట్ఠప్పకారేహీతి అత్థో. **అవసేసాతి** దిట్ఠాసవతో అవసిట్ఠా. **తయోపి ఆసవాతి** కామాసవభవాసవఅవిజ్జాసవా. తథా హి పుబ్బే "చతూసు ఆసవేసూ"తి వుత్తం. **తస్మాతి** యస్మా బహూ ఏవేత్థ ఆసవా పహాతబ్బా, తస్మా బహువచననిద్దేసో కతో "ఇమే వుచ్చన్తి, భిక్ఖవే, ఆసవా దస్సనా పహాతబ్బా"తి. **పోరాణానన్తి** అట్ఠకథాచరియానం, "పురాతనానం మజ్ఝిమభాణకాన"న్తి చ వదన్తి.

దస్సనా పహాతబ్బాతిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

దస్సనాపహాతబ్బఆసవవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సంవరాపహాతబ్బఆసవవణ్ణనా

౨౨. సంవరాదీహీతి సంవరపటిసేవనఅధివాసనపరివజ్జనవినోదనేహి. **సబ్బేసమ్పీతి** చతున్నమ్పి అరియమగ్గానం. **అయన్తి** సంవరాపహాతబ్బాదికథా **పుబ్బభాగపటిపదాతి వేదితబ్బా**. తథా హి హేట్ఠా "ఉపక్కిలేసవిసోధనం ఆదిం కత్వా ఆసవక్ఖయపటిపత్తిదస్సనత్థ"న్తి సుత్తన్తదేసనాయ పయోజనం వుత్తం. న హి సక్కా ఆదితో ఏవ అరియమగ్గం భావేతుం, అథ ఖో సమాదిన్నసీలో ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారో "సఙ్ఖాయేకం పటిసేవతి, సఙ్ఖాయేకం అధివాసేతి, సఙ్ఖాయేకం పరివజ్జేతి, సఙ్ఖాయేకం వినోదేతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౪౮; మ॰ ని॰ ౨.౧౬౮) ఏవం వుత్తం చతురాపస్సేనపటిపత్తిం పటిపజ్జమానో సమ్మసనవిధిం ఓతరిత్వా అనుక్కమేన విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా మగ్గపటిపాటియా ఆసవే ఖేపేతి. తేనాహ భగవా "సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, మహాసముద్దో అనుపుబ్బనిన్నో అనుపుబ్బపోణో అనుపుబ్బపబ్భారో, న ఆయతకేనేవ పపాతో, ఏవం ఖో, భిక్ఖవే, ఇమస్మిం ధమ్మవినయే అనుపుబ్బసిక్ఖా అనుపుబ్బకిరియా అనుపుబ్బపటిపదా, న ఆయతకేనేవ అఞ్ఞాపటివేధో"తి (అ॰ ని॰ ౮.౨౦; ఉదా॰ ౪౫; చూళవ॰ ౩౮౫).

ఇధాతి అయం **ఇధ**-సద్దో సబ్బాకారతో ఇన్ద్రియసంవరసంవుతస్స పుగ్గలస్స సన్నిస్సయభూతసాసనపరిదీపనో, అఞ్ఞసాసనస్స తథాభావపటిసేధనో చాతి వుత్తం "**ఇమస్మిం సాసనే**"తి. **ఆదీనవపటిసఙ్ఖాతి** ఆదీనవపచ్చవేక్ఖణా. **సమ్పలిమట్ఠన్తి** (అ॰ ని॰ టీ॰ ౩.౬.౫౮) ఘంసితం. **అనుబ్యఞ్జనసోతి** హత్థపాదహసితకథితవిలోకితాదిప్పకారభాగసో. తఞ్హి అయోనిసో మనసికరోతో కిలేసానం అను అను బ్యఞ్జనతో "అనుబ్యఞ్జన"న్తి వుచ్చతి. **నిమిత్తగ్గాహోతి** ఇత్థిపురిసనిమిత్తాదికస్స వా కిలేసవత్థుభూతస్స వా నిమిత్తస్స గాహో. **ఆదిత్తపరియాయనయేనాతి** ఆదిత్తపరియాయే (సం॰ ని॰ ౪.౨౮; మహావ॰ ౫౪) ఆగతనయేన వేదితబ్బా ఆదీనవపటిసఙ్ఖాతి యోజనా. యథా ఇత్థియా ఇన్ద్రియన్తి ఇత్థిన్ద్రియం, న ఏవమిదం, ఇదం పన **చక్ఖుమేవ ఇన్ద్రియన్తి చక్ఖున్ద్రియన్తి. తిత్థకాకో వియాతి** తిత్థే కాకో తిత్థకాకో, నదియా సమతిక్కమనతిత్థే నియతట్ఠితికో. **ఆవాటకచ్ఛపోతిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో.

ఏవం తప్పటిబద్ధవుత్తితాయ **చక్ఖున్ద్రియే** నియతత్తానో **సంవరో** చక్ఖున్ద్రియసంవరో. **ముట్ఠస్సచ్చం** సతిపటిపక్ఖా అకుసలధమ్మా. యదిపి అఞ్ఞత్థ అసఙ్ఖేయ్యమ్పి భవఙ్గచిత్తం నిరన్తరం ఉప్పజ్జతి, పసాదఘట్టనావజ్జనుప్పాదానం పన అన్తరే ద్వే ఏవ భవఙ్గచిత్తాని ఉప్పజ్జన్తీతి అయం చిత్తనియామోతి ఆహ **భవఙ్గే ''ద్విక్ఖత్తుం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధే**''తి.

జవనక్ఖణే పన సచే దుస్సీల్యం వాతిఆది (విసుద్ధి. టీ. ౧.౧౩; ధ. స. మూలటీ. ౧౩౨౨) పున అవచనత్థం ఇధేవ సబ్బం వుత్తన్తి ఛసు ద్వారేసు యథాసమ్భవం యోజేతబ్బం. న హి పఞ్చద్వారే కాయవచీదుచ్చరితసఙ్ఖాతో దుస్సీల్యసంవరో అత్థీతి సో మనోద్వారవసేన, ఇతరో ఛన్నమ్పి ద్వారానం వసేన యోజేతబ్బో. ముట్ఠస్సచ్చాదీనఞ్హి సతిపటిపక్ఖాదిలక్ఖణానం అకుసలధమ్మానం సియా పఞ్చద్వారే ఉప్పత్తి, న త్వేవ కాయికవాచసికవీతిక్కమభూతస్స దుస్సీల్యస్స తత్థ ఉప్పత్తి పఞ్చద్వారికజవనానం అవిఞ్ఞత్తిజనకత్తాతి.

యథా కిన్తి యేన పకారేన జవనే ఉప్పజ్జమానో అసంవరో "చక్ఖుద్వారే అసంవరో"తి వుచ్చతి, తం నిదస్సనం కిన్తి అత్థో. **యథాతిఆదినా** నగరద్వారే అసంవరే సతి తంసమ్బన్ధానం ఘరాదీనం అసంవుతతా వియ జవనే అసంవరే సతి తంసమ్బన్ధానం ద్వారాదీనం అసంవుతతాతి అఞ్ఞాసంవరే అఞ్ఞాసంవుతతాసామఞ్ఞమేవ నిదస్సేతి, న పుబ్బాపరసామఞ్ఞం, అన్తోబహిసామఞ్ఞం వా. సమ్బన్ధో చ జవనేన ద్వారాదీనం ఏకసన్తతిపరియాపన్నతాయ ఏవ దట్ఠబ్బో. పచ్చయభావేన పురిమనిప్ఫన్నం జవనకాలే అసన్తమ్పి భవఙ్గాది ఫలనిప్ఫత్తియా చక్ఖాది వియ సన్తంయేవ నామ. న హి ధరమానంయేవ "సన్త"న్తి వుచ్చతి, తస్మా సతి ద్వారభవఙ్గాదికే పచ్ఛా ఉప్పజ్జమానం జవనం బాహిరం వియ కత్వా నగరద్వారసమానం వుత్తం. ఇతరఞ్చ అన్తోనగరఘరాదిసమానం. జవనస్స హి పరమత్థతో అసతిపి బాహిరభావే ఇతరస్స చ అబ్భన్తరభావే "పభస్సరమిదం, భిక్ఖవే, చిత్తం, తఞ్చ ఖో ఆగన్తుకేహి ఉపక్కిలేసేహి ఉపక్కిలిట్ఠ"న్తి (అ. ని. ౧.౪౯) ఆదివచనతో ఆగన్తుకభూతస్స కదాచి కదాచి ఉప్పజ్జమానస్స జవనస్స బాహిరభావో, తబ్బిధురసభావస్స ఇతరస్స అబ్భన్తరభావో చ పరియాయతో వేదితబ్బో. జవనే వా అసంవరే ఉప్పన్నే తతో పరం ద్వారభవఙ్గాదీనం అసంవరహేతుభావాపత్తితో నగరద్వారసదిసేన జవనేన పవిసిత్వా దుస్సీల్యాదిచోరానం ద్వారభవఙ్గాదీసు ముసనం కుసలభణ్డవినాసనం దట్ఠబ్బం. ఉప్పన్నే హి అసంవరే ద్వారాదీనం తస్స హేతుభావో పఞ్ఞాయతి, నో చ ఉప్పజ్జమానోయేవ ద్వారాదీనం సంవరూపనిస్సయభావం పటిబాహన్తోయేవ పవత్తతీతి అయఞ్హేత్థ అసంవరాదీనం పవత్తినయో. పఞ్చద్వారే రూపాదిఆరమ్మణే ఆపాథగతే యథాపచ్చయం అకుసలజవనే ఉప్పజ్జిత్వా భవఙ్గం ఓతిణ్ణే మనోద్వారికజవనం తంయేవ ఆరమ్మణం కత్వా భవఙ్గం ఓతరతి, పున తస్మింయేవ ద్వారే "ఇత్థీ పురిసో"తిఆదినా విసయం వవత్థపేత్వా జవనం భవఙ్గం ఓతరతి, పున వారే రజ్జనాదివసేన జవనం జవతి, పునపి యది తాదిసం ఆరమ్మణం ఆపాథమాగచ్ఛతి, తంసదిసమేవ పఞ్చద్వారే రూపాదీసు జవనం ఉప్పజ్జతి. తం సన్ధాయ వుత్తం ''**ఏవమేవ జవనే దుస్సీల్యాదీసు ఉప్పన్నేసు తస్మిం అసంవరే సతి ద్వారమ్పి అగుత్త**''న్తిఆది. అయం తావ అసంవరపక్ఖే అత్థవణ్ణనా.

సంవరపక్ఖేపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. సంవరేన సమన్నాగతో పుగ్గలో సంవుతోతి వుత్తోతి ఆహ ''**ఉపేతోతి వుత్తం హోతీ**''తి. **ఏకజ్ఝం కత్వాతి** "పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో"తి పదఞ్చ అత్థతో అభిన్నం సమానం కత్వా. **అయమేవ చేత్థ అత్థో సున్దరతరో** ఉపరిపాళియా సంసన్దనతో. తేనాహ ''**తథాహీ**''తిఆది. **యన్తి ఆదేసోతి** ఇమినా లిఙ్గవిపల్లాసేన సద్ధిం వచనవిపల్లాసో కతోతి దస్సేతి, నిపాతపదం వా ఏతం పచ్చత్తపుథువచనత్థం. **విఘాతకరాతి** చిత్తవిఘాతకరణా చిత్తదుక్ఖనిబ్బత్తకా చ. యథావుత్తకిలేసహేతుకా దాహానుబన్ధా విపాకా ఏవ **విపాకపరిళాహా**. యథా పనేత్థ ఆసవా అఞ్ఞే చ

విఘాతకరా కిలేసవిపాకపరిళాహా సమ్భవన్తి, తం దస్సేతుం ‘‘**చక్ఖుద్వారేహి**’’తిఆది వుత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. ఏత్థ చ సంవరణూపాయో, సంవరితబ్బం, సంవరో, యతో సో సంవరో, యత్థ సంవరో, యఞ్చ సంవరఫలన్తి అయం విభాగో వేదితబ్బో. కథం? పటిసఙ్ఖా యోనిసోతి హి **సంవరణూపాయో**. చక్ఖున్ద్రియం **సంవరితబ్బం**. సంవరగ్గహణేన గహితా సతి **సంవరో**. అసంవుతస్సాతి **సంవరణావధి**. అసంవరతో హి సంవరణం. సంవరితబ్బగ్గహణేన సిద్ధో ఇధ **సంవరవిసయో**. చక్ఖున్ద్రియఞ్హి సంవరఞాణం రూపారమ్మణే సంవరీయతీతి అవుత్తసిద్ధోయమత్థో. ఆసవతన్నిమిత్తకిలేసాదిపరిళాహాభావో **ఫలం**. ఏవం సోతద్వారాదీసుపి యోజేతబ్బం. **సబ్బత్థేవా**తి మనోద్వారే పఞ్చద్వారే చాతి సబ్బస్మిం ద్వారే.

సంవరాపహాతబ్బఆసవవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పటిసేవనాపహాతబ్బఆసవవణ్ణనా

౨౩. పటిసఙ్ఖా యోనిసో చీవరన్తిఆదీసు ‘‘సీతస్స పటిఘాతాయా’’తిఆదినా వుత్తం పచ్చవేక్ఖణమేవ యోనిసో పటిసఙ్ఖా. **ఈదిస**న్తి ఏవరూపం ఇట్ఠారమ్మణం. **భవపత్థనాయ అస్సాదయతో**తి భవపత్థనాముఖేన భావితం ఆరమ్మణం అస్సాదేన్తస్స. **చీవర**న్తి నివాసనాది యం కిఞ్చి చీవరం. **పటిసేవతీ**తి నివాసనాదివసేన పరిభుఞ్జతి. **యావదేవా**తి పయోజనపరిమాణనియమనం. సీతపటిఘాతాదియేవ హి యోగినో చీవరపటిసేవనే పయోజనం. **సీతస్సా**తి ధాతుక్ఖోభతో వా ఉతుపరిణామతో వా ఉప్పన్నసీతస్స. **పటిఘాతాయా**తి పటిబాహనత్థం తప్పచ్చయస్స వికారస్స వినోదనత్థం. **ఉణ్హస్సా**తి అగ్గిసన్తాపతో ఉప్పన్నస్స ఉణ్హస్స. **డంసాదయో** పాకటాయేవ. పున **యావదేవా**తి నియతపయోజనపరిమాణనియమనం. నియతఞ్హి పయోజనం చీవరపటిసేవనస్స హిరికోపీనపటిచ్ఛాదనం, ఇతరం కదాచి కదాచి . **హిరికోపీన**న్తి సమ్బాధట్ఠానం . యస్మిఞ్హి అఙ్గే వివటే హిరీకుప్పతి వినస్సతి, తం హిరియా కోపనతో హిరికోపీనం, తస్స పటిచ్ఛాదనత్థం చీవరం పటిసేవతి.

పిణ్డపాతన్తి యం కిఞ్చి ఆహారం. సో హి పిణ్డోల్యేన భిక్ఖనాయ పత్తే పతనతో తత్థ తత్థ లద్ధభిక్ఖాపిణ్డానం పాతో సన్నిపాతోతి ‘‘పిణ్డపాతో’’తి వుచ్చతి. **నేవ దవాయా**తి న కీళనాయ. **న మదాయా**తి న బలమదమానమదపురిసమదత్థం. **న మణ్డనాయా**తి న అఙ్గపచ్చఙ్గానం పీణనభావత్థం. **న విభూసనాయా**తి న తేసంయేవ సోభనత్థం, ఛవిసమ్పత్తిఅత్థన్తి అత్థో. ఇమాని చ పదాని యథాక్కమం మోహ-దోస-సణ్ఠాన-వణ్ణ-రాగూపనిస్సయ-పహానత్థాని వేదితబ్బాని. పురిమం వా ద్వయం అత్తనో అత్తనో సంకిలేసుప్పత్తినిసేధనత్థం, ఇతరం పరస్సపి. చత్తారిపి కామసుఖల్లికానుయోగస్స పహానత్థం వుత్తానీతి వేదితబ్బాని. **కాయస్సా**తి రూపకాయస్స. **ఠితియా యాపనాయా**తి పబన్ధట్ఠితత్థఞ్చేవ పవత్తియా అవిచ్ఛేదనత్థఞ్చ చిరకాలట్ఠితత్థం జీవితిన్ద్రియస్స పవత్తాపనత్థం. **విహింసూపరతియా**తి జిఘచ్ఛాదుక్ఖస్స ఉపరమణత్థం. **బ్రహ్మచరియానుగ్గహాయా**తి సాసనమగ్గబ్రహ్మచరియానం అనుగ్గహత్థం. **ఇతీ**తి ఏవం ఇమినా ఉపాయేన. **పురాణఞ్చ వేదనం పటిహఙ్ఖామీ**తి పురాణం అభుత్తపచ్చయా ఉప్పజ్జనకవేదనం పటిహనిస్సామి. **నవఞ్చ వేదనం న ఉప్పాదేస్సామీ**తి నవం భుత్తపచ్చయా ఉప్పజ్జనకవేదనం న ఉప్పాదేస్సామీతి. తస్సా హి అనుప్పన్నాయ అనుప్పజ్జనత్థమేవ ఆహారం పరిభుఞ్జతి. ఏత్థ చ అభుత్తపచ్చయా ఉప్పజ్జనకవేదనా నామ యథాపవత్తా జిఘచ్ఛానిమిత్తా వేదనా. సా హి అభుఞ్జన్తస్స భియ్యో భియ్యో పవడ్ఢనవసేన ఉప్పజ్జతి, భుత్తపచ్చయా ఉప్పజ్జనకవేదనాపి ఖుదానిమిత్తావ అఙ్గదాహసూలాదివేదనా అప్పవత్తా. సా హి భుత్తపచ్చయా అనుప్పన్నావ న ఉప్పజ్జిస్సతీతి. విహింసానిమిత్తతా చేతాసం విహింసాయ విసేసో.

యాత్రా చ మే భవిస్సతీతి యాపనా చ మే చతున్నం ఇరియాపథానం భవిస్సతి. **యాపనాయా**తి ఇమినా జీవితిన్ద్రియయాపనా వుత్తా, ఇధ చతున్నం ఇరియాపథానం అవిచ్ఛేదసఙ్ఖాతా యాపనాతి అయమేతాసం విసేసో. **అనవజ్జతా చ ఫాసువిహారో చా**తి అయుత్తపరియేసనపటిగ్గహణపరిభోగపరివజ్జనేన అనవజ్జతా, పరిమితపరిభోగేన ఫాసువిహారో. అసప్పాయాపరిమితభోజనపచ్చయా అరతితన్దీవిజమ్భితావిఞ్ఞూగరహాదిదోసాభావేన వా అనవజ్జతా, సప్పాయపరిమితభోజనపచ్చయా కాయబలసమ్భవేన ఫాసువిహారో. యావదత్థఉదరావదేహకభోజనపరివజ్జనేన సేయ్యసుఖపస్ససుఖమిద్ధసుఖాదీనం అభావతో అనవజ్జతా, చతుపఞ్చాలోపమత్తఊనభోజనేన చతుఇరియాపథయోగ్యతాపాదనతో ఫాసువిహారో. వుత్తఞ్హేతం –

> ‘‘చత్తారో పఞ్చ ఆలోపే, అభుత్వా ఉదకం పివే;
>
> అలం ఫాసువిహారాయ, పహితత్తస్స భిక్ఖునో’’తి. (థేరగా॰ ౯౮౩);

ఏత్తావతా పయోజనపరిగ్గహో, మజ్ఝిమా చ పటిపదా దీపితా హోతి.

సేనాసనన్తి సయనఞ్చ ఆసనఞ్చ. యత్థ హి విహారాదికే సేతి నిపజ్జతి, ఆసతి నిసీదతి, తం సేనాసనం. **ఉతుపరిస్సయవినోదనపటిసల్లానారామత్థ**న్తి ఉతుయేవ పరిసహనట్ఠేన పరిస్సయో, సరీరాబాధచిత్తవిక్ఖేపకరో, అథ వా యథావుత్తో ఉతు చ సీహబ్యగ్ఘాదిపాకటపరిస్సయో చ రాగదోసాదిపటిచ్ఛన్నపరిస్సయో చ ఉతుపరిస్సయో, తస్స వినోదనత్థఞ్చేవ ఏకీభావసుఖత్థఞ్చ. ఇదఞ్చ చీవరపటిసేవనే హిరికోపీనపటిచ్ఛాదనం వియ తస్స నియతపయోజనన్తి పున ‘‘**యావదేవా**’’తి వుత్తం.

గిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారన్తి రోగస్స పచ్చనీకప్పవత్తియా గిలానపచ్చయో, తతో ఏవ భిసక్కస్స అనుఞ్ఞాతవత్థుతాయ భేసజ్జం, జీవితస్స పరివారసమ్భారభావేహి పరిక్ఖారో చాతి **గిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారో,** తం. **ఉప్పన్నాన**న్తి జాతానం నిబ్బత్తానం. **వేయ్యాబాధికాన**న్తి బ్యాబాధతో ధాతుక్ఖోభతో చ తన్నిబ్బత్తరోగతో చ జాతానం. **వేదనాన**న్తి దుక్ఖవేదనానం. **అబ్యాబజ్ఝపరమతాయా**తి నిద్దుక్ఖపరమభావాయ పటిసేవామీతి యోజనా. ఏవమేత్థ సఙ్ఖేపేనేవ పాళివణ్ణనా వేదితబ్బా. **నవవేదనుప్పాదనతోపీ**తి న కేవలం ఆయతిం ఏవ విపాకపరిళాహో, అథ ఖో అతిభోజనపచ్చయా అలంసాటకాదీనం వియ నవవేదనుప్పాదనతోపి వేదితబ్బాతి అత్థో.

పటిసేవనాపహాతబ్బఆసవవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అధివాసనాపహాతబ్బఆసవవణ్ణనా

౨౪. **ఖమో**తి ఖమనకో. కమ్మట్ఠానికస్స చలనం నామ కమ్మట్ఠానపరిచ్చాగోతి ఆహ ‘‘**చలతి కమ్పతి కమ్మట్ఠానం విజహతీ**’’తి. **అధిమత్తమ్పి ఉణ్హం సహతి,** సహన్తో చ న నగ్గసమణాదయో వియ సహతి, అథ ఖో కమ్మట్ఠానావిజహనేనాతి ఆహ ‘‘**స్వేవ థేరో వియా**’’తి. **బహిచఙ్కమే**తి లేణతో బహి చఙ్కమే. **ఉణ్హభయేనేవా**తి నరకగ్గిఉణ్హభయేనేవ. తేనాహ ‘‘**అవీచిమహానిరయం పచ్చవేక్ఖిత్వా**’’తి, తమ్పి ‘‘మయా అనేకక్ఖత్తుం అనుభూతం, ఇదం పన తతో ముదుతర’’న్తి ఏవం పచ్చవేక్ఖిత్వా. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం ఠానే. **అగ్గిసన్తాపోవ వేదితబ్బో** సూరియసన్తాపస్స పరతో వుచ్చమానత్తా.

పరిసుద్ధసీలోహమస్మీతి సబ్బథాపి "విసుద్ధసీలోహమస్మీ"తి మరణం అగ్గహేత్వా అవిప్పటిసారమూలికం పీతిం ఉప్పాదేసి. **సహ పీతుప్పాదా**తి ఫరణపీతియా ఉప్పాదేన సహేవ. **విసం నివత్తిత్వా**తి పీతివేగేన అజ్ఝోత్థతం దట్ఠముఖేనేవ భస్సిత్వా. **తత్థేవా**తి సప్పేన దట్ఠట్ఠానేయేవ. **చిత్తేకగ్గతం లభిత్వా**తి "పీతిమనస్స కాయో పస్సమ్భతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౪౬౬; ౩.౩౫౯; సం॰ ని॰ ౫.౩౭౬; అం॰ ని॰ ౩.౯౬; ౧౧.౧౨) నయేన సమాధానం పాపుణిత్వా.

పచ్చయేసు సన్తోసో భావనాయ చ ఆరమితబ్బట్ఠానతాయ ఆరామో అస్సాతి పచ్చయసన్తోసభావనారామో, తస్స భావో **పచ్చయ...పే॰... రామతా,** తాయ. **మహాథేరో**తి వుడ్ఢతరో థేరో. వచనమేవ తదత్థం ఞాపేతుకామానం పథోతి **వచనపథో**.

అసుఖట్ఠేన వా **తిబ్బా**. యఞ్హి న సుఖం, తం అనిట్ఠం "తిబ్బ"న్తి వుచ్చతి. **ఏవంసభావో**తి "అధివాసనజాతియో"తి పదస్స అత్థమాహ. **ముహుత్తేన** ఖణేనేవ వాతే హదయం ఫాలేతుం ఆరద్ధేయేవ. **అనాగామీ హుత్వా పరినిబ్బాయీ**తి అరహత్తం పత్వా పరినిబ్బాయి.

ఏవం సబ్బత్థాతి "ఉణ్హేన ఫుట్ఠస్స సీతం పత్థయతో"తిఆదినా సబ్బత్థ ఉణ్హాదినిమిత్తం కామాసవుప్పత్తి వేదితబ్బా, సీతం వా ఉణ్హం వా అనిట్ఠన్తి అధిప్పాయో. అత్తగ్గాహే సతి అత్తనియగ్గాహోతి ఆహ **"మయ్హం సీతం ఉణ్హన్తి గాహో దిట్ఠాసవో"**తి. సీతాదికే ఉపగతే సహన్తీ ఖమన్తీ తే అత్తనో ఉపరి వాసేన్తీ వియ హోతీతి వుత్తం **"ఆరోపేత్వా వాసేతియేవా"**తి . **న నిరస్సతీ**తి న విధునతి. యో హి సీతాదికే న సహతి, సో తే నిరస్సన్తో విధునన్తో వియ హోతీతి.

అధివాసనాపహాతబ్బాసవవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పరివజ్జనాపహాతబ్బాసవవణ్ణనా

౨౫. అహం సమణోతి (అం॰ ని॰ టీ॰ ౩.౬.౫౮) "అహం సమణో, కిం మమ జీవితేన వా మరణేన వా"తి ఏవం అచిన్తేత్వాతి అధిప్పాయో. **పచ్చవేక్ఖిత్వా**తి గామప్పదేసం పయోజనాదిఞ్చ పచ్చవేక్ఖిత్వా. **పటిక్కమతీ**తి హత్థిఆదీనం సమీపగమనతో అపక్కమతి. కణ్టకా యత్థ తిట్ఠన్తి, తం **కణ్టకట్ఠానం. అమనుస్సదుట్ఠానీ**తి అమనుస్ససఞ్చారేన దూసితాని, సపరిస్సయానీతి అత్థో. **సమాన**న్తి సమం, అవిసమన్తి అత్థో. **అకాసి వా** తాదిసం అనాచారం.

సీలసంవరసఙ్ఖాతేనాతి "కథం పరివజ్జనం సీల"న్తి యదేత్థ వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. అపిచ "చణ్డం హత్థిం పరివజ్జేతీ"తి వచనతో హత్థిఆదిపరివజ్జనమ్పి భగవతో వచనానుట్ఠానన్తి కత్వా ఆచారసీలమేవాతి వేదితబ్బం.

పరివజ్జనాపహాతబ్బాసవవణ్ణనా నిట్ఠితా.

వినోదనాపహాతబ్బాసవవణ్ణనా

౨౬. ఇతిపీతి ఇమినా కారణేన, అయోనిసోమనసికారసముట్ఠితత్తాపి లోభాదిసహగతత్తాపి కుసలపటిపక్ఖతోపీతిఆదీహి కారణేహి అయం వితక్కో అకుసలోతి అత్థో. ఇమినా నయేన **సావజ్జో**తిఆదీసుపి అత్థో వేదితబ్బో. ఏత్థ చ **అకుసలో**తిఆదినా దిట్ఠధమ్మికం కామవితక్కస్స ఆదీనవం దస్సేతి, **దుక్ఖవిపాకో**తి ఇమినా సమ్పరాయికం. **అత్తబ్యాబాధాయ**

సంవత్తతీతిఆదీసుపి ఇమినావ నయేన ఆదీనవవిభావనా వేదితబ్బా. ఉప్పన్నస్స కామవితక్కస్స అనధివాసనం నామ పున తాదిసస్స అనుప్పాదనం, తం పనస్స పహానం వినోదనం బ్యన్తికరణం అనభావగమనన్తి చ వత్తుం వట్టతీతి పాళియం "ఉప్పన్నం కామవితక్కం నాధివాసేతీ"తి వత్వా "పజహతీ"తిఆది వుత్తన్తి తమత్థం దస్సేన్తో **''అనధివాసేన్తో కిం కరోతీతి పజహతీ''**తిఆదిమాహ. పహానఞ్చేత్థ విక్ఖమ్భనమేవ, న సముచ్ఛేదోతి దస్సేతుం **''వినోదేతీ''**తిఆది వుత్తన్తి విక్ఖమ్భనవసేనేవ అత్థో దస్సితో.

కామవితక్కోతి సమ్పయోగతో ఆరమ్మణతో చ కామసహగతో వితక్కో. తేనాహ **''కామపటిసంయుత్తో తక్కో''**తిఆది. **కామపటిసంయుత్తో**తి హి కామరాగసఙ్ఖాతేన కామేన సమ్పయుత్తో వత్థుకామసఙ్ఖాతేన పటిబద్ధో చ. **ఉప్పన్నుప్పన్నే**తి తేసం పాపవితక్కానం ఉప్పాదావత్థాగహణం వా కతం సియా అనవసేసగ్గహణం వా. తేసు పఠమం సన్ధాయాహ **''ఉపన్నమత్తే''**తి, సమ్పతిజాతేతి అత్థో. అనవసేసగ్గహణం బ్యాపనిచ్ఛాయ హోతీతి దస్సేతుం **''సతక్ఖత్తుమ్పి ఉప్పన్నే''**తి వుత్తం. **ఞాతివితక్కో**తి "అమ్హాకం ఞాతయో సుఖజీవినో సమ్పత్తియుత్తా"తిఆదినా గేహస్సితపేమవసేన ఞాతకే ఆరబ్భ ఉప్పన్నవితక్కో. **జనపదవితక్కో**తి "అమ్హాకం జనపదో సుభిక్ఖో సమ్పన్నసస్సో రమణీయో"తిఆదినా గేహస్సితపేమవసేనేవ జనపదం ఆరబ్భ ఉప్పన్నవితక్కో. ఉక్కుటికప్పధానాదీహి దుక్ఖే నిజ్జిణ్ణే సమ్పరాయే అత్తా సుఖీ హోతి అమరోతి దుక్కరకారికాయ పటిసంయుత్తో అమరత్థాయ వితక్కో, తం వా ఆరబ్భ అమరావిక్ఖేపదిట్ఠిసహగతో అమరో చ సో వితక్కో చాతి **అమరవితక్కో. పరానుద్దయతాపటిసంయుత్తో**తి పరేసు ఉపట్ఠాకాదీసు సహనన్దికాదివసేన పవత్తో అనుద్దయతాపతిరూపకో గేహస్సితపేమేన పటిసంయుత్తో వితక్కో. **లాభసక్కారసిలోకపటిసంయుత్తో**తి చీవరాదిలాభేన చేవ సక్కారేన చ కిత్తిసద్దేన చ ఆరమ్మణకరణవసేన పటిసంయుత్తో. **అనవఞ్ఞత్తిపటిసంయుత్తో**తి "అహో వత మం పరే న అవజానేయ్యుం, న హేట్ఠా కత్వా మఞ్ఞేయ్యుం, పాసాణచ్ఛత్తం వియ గరుం కరేయ్యు"న్తి ఉప్పన్నవితక్కో.

కామవితక్కో కామసఙ్కప్పనసభావత్తా కామసఙ్కప్పపవత్తియా సాతిసయత్తా చ కామనాకారోతి ఆహ **''కామవితక్కో పనేత్థ కామాసవో''**తి. **తబ్బిసేసో**తి కామాసవవిసేసో, రాగసహవుత్తీతి అధిప్పాయో. కామవితక్కాదికే వినోదేతి అత్తనో సన్తానతో నీహరతి ఏతేనాతి **వినోదనం,** వీరియన్తి ఆహ **''వీరియసంవరసఙ్ఖాతేన వినోదనేనా''**తి.

వినోదనాపహాతబ్బాసవవణ్ణనా నిట్ఠితా.

భావనాపహాతబ్బాసవవణ్ణనా

౨౭. "సత్త బోజ్ఝఙ్గా భావితా బహులీకతా విజ్జావిముత్తియో పరిపూరేన్తీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౮౭) వచనతో విజ్జావిముత్తీనం అనధిగమో తతో చ సకలవట్టదుక్ఖానతివత్తి **అభావనాయ ఆదీనవో,** వుత్తవిపరియాయేన భగవతో ఓరసపుత్తభావాదివసేన చ **భావనాయ ఆనిసంసో** వేదితబ్బో. **ఉపరిమగ్గత్తయసమయసమ్భూతా**తి దుతియాదిమగ్గక్ఖణే జాతా, భావనాధికారతో దుతియమగ్గాదిపరియాపన్నాతి అత్థో. నను చ తే లోకుత్తరా ఏవ, కస్మా విసేసనం కతన్తి? నయిదం విసేసనం, విసేసితబ్బం పనేతం, లోకుత్తరబోజ్ఝఙ్గా ఏవ అధిప్పేతా, తే చ ఖో ఉపరిమగ్గత్తయసమయసమ్భూతాతి. **బోజ్ఝఙ్గేసు అసమ్మోహత్థ**న్తి విపస్సనాఝానమగ్గఫలబోజ్ఝఙ్గేసు సమ్మోహాభావత్థం. మిస్సకనయేన హి బోజ్ఝఙ్గేసు వుచ్చమానేసు తదఙ్గాదివివేకదస్సనవసేన విపస్సనాబోజ్ఝఙ్గాదయో విభజిత్వా వుచ్చన్తి, న నిబ్బత్తితలోకుత్తరబోజ్ఝఙ్గా ఏవాతి బోజ్ఝఙ్గేసు

సమ్మోహో న హోతి బోజ్ఝఙ్గభావనాపటిపత్తియా చ సమ్మదేవ పకాసితత్తా. **ఇధ పనాతి** ఇమస్మిం సుత్తే, ఇమస్మిం వా అధికారే. **లోకుత్తరనయో ఏవ గహేతబ్బో** భావనామగ్గస్స అధికతత్తా.

ఆదిపదానన్తి (అం. ని. టీ. ౧.౧.౪౧౮) "సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గ"న్తి ఏవమాదీనం తస్మిం తస్మిం వాక్యే ఆదిభూతానం పదానం. **అత్థతోతి** విసేసవసేన సామఞ్ఞవసేన చ పదత్థతో. **లక్ఖణాదీహీతి** లక్ఖణరసపచ్చుపట్ఠానతో. **కమతోతి** అనుపుబ్బితో. **అనూనాధికతోతి** తావత్తకతో. **విభావినాతి** విఞ్ఞునా.

సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గేతి సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గపదే. **సరణట్ఠేనాతి** అనుస్సరణట్ఠేన. చిరకతాదిభేదం ఆరమ్మణం ఉపగన్త్వా ఠానం, అనిస్సజ్జనం వా **ఉపట్ఠానం.** ఉదకే అలాబు వియ పిలవిత్వా గన్తుం అదత్వా పాసాణస్స వియ నిచ్చలస్స ఆరమ్మణస్స ఠపనం సారణం అసమ్ముట్ఠతాకరణం **అపిలాపనం. వుత్తమ్పి హేతం** మిలిన్దపఞ్హే. **భణ్డాగారికోతి** భణ్డగోపకో. అపిలాపే కరోతి **అపిలాపేతి. థేరేనాతి** నాగసేనత్థేరేన. సమ్మోసపచ్చనీకం కిచ్చం **అసమ్మోసో**, న సమ్మోసాభావమత్తం. **గోచరాభిముఖభావపచ్చుపట్ఠానాతి** కాయాదిఆరమ్మణాభిముఖభావపచ్చుపట్ఠానా.

బోధియా ధమ్మసామగ్గియా, **అఙ్గో** అవయవో, **బోధిస్స వా** అరియసావకస్స **అఙ్గో** కారణం. **పతిట్ఠానాయూహనా** ఓఘతరణసుత్తవణ్ణనాయం (సం. ని. అట్ఠ. ౧.౧.౧) –

> "కిలేసవసేన పతిట్ఠానం, అభిసఙ్ఖారవసేన ఆయూహనా. తణ్హాదిట్ఠీహి పతిట్ఠానం, అవసేసకిలేసాభిసఙ్ఖారేహి ఆయూహనా. తణ్హావసేన పతిట్ఠానం, దిట్ఠివసేన ఆయూహనా. సస్సతదిట్ఠియా పతిట్ఠానం, ఉచ్ఛేదదిట్ఠియా ఆయూహనా. లీనవసేన పతిట్ఠానం, ఉద్ధచ్చవసేన ఆయూహనా. కామసుఖానుయోగవసేన పతిట్ఠానం, అత్తకిలమథానుయోగవసేన ఆయూహనా. సబ్బాకుసలాభిసఙ్ఖారవసేన పతిట్ఠానం, సబ్బలోకియకుసలాభిసఙ్ఖారవసేన ఆయూహనా"తి –

వుత్తేసు పకారేసు ఇధ అవుత్తానం వసేన వేదితబ్బా. యా హి అయం బోధీతి వుచ్చతీతి యోజేతబ్బం . "బుజ్ఝతీ"తి పదస్స పటిబుజ్ఝతీతి అత్థోతి ఆహ ''**కిలేససన్తాననిద్దాయ ఉట్ఠహతీ**''తి. తం పన పటిబుజ్ఝనం అత్థతో చతున్నం సచ్చానం పటివేధో, నిబ్బానస్సేవ వా సచ్ఛికిరియాతి ఆహ ''**చత్తారీ**''తిఆది. **ఝానఙ్గమగ్గఙ్గాదయో వియాతి** యథా అఙ్గాని ఏవ ఝానమగ్గా, న అఙ్గవినిముత్తా, ఏవమిధాపీతి అత్థో. **సేనఙ్గరథఙ్గాదయో వియాతి** ఏతేన పుగ్గలపఞ్ఞత్తియా అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తిభావం దస్సేతి.

బోధాయ సంవత్తన్తీతి బోజ్ఝఙ్గాతి ఇదం కారణత్థో అఙ్గ-సద్దోతి కత్వా వుత్తం. బుజ్ఝన్తీతి బోధియో, బోధియో ఏవ అఙ్గాతి బోజ్ఝఙ్గాతి వుత్తం ''**బుజ్ఝన్తీతి బోజ్ఝఙ్గా**''తి. **అనుబుజ్ఝన్తీతి** విపస్సనాదీనం కారణానం బుజ్ఝితబ్బానఞ్చ సచ్చానం అనురూపం బుజ్ఝన్తి. **పటిబుజ్ఝన్తీతి** కిలేసనిద్దాయ ఉట్ఠహనతో పచ్చక్ఖభావేన వా పటిముఖం బుజ్ఝన్తి. **సమ్బుజ్ఝన్తీతి** అవిపరీతభావేన సమ్మా చ బుజ్ఝన్తి. ఏవం ఉపసగ్గానం అత్థవిసేసదీపనతా దట్ఠబ్బా. బోధి-సద్దో హి సబ్బవిసేసయుత్తం బుజ్ఝనం సామఞ్ఞేన గహేత్వా ఠితో.

విచినాతీతి "తయిదం దుక్ఖ"న్తిఆదినా వీమంసతి. **ఓభాసనం** ధమ్మానం యథాభూతసభావపటిచ్ఛాదకస్స సమ్మోహస్స విద్ధంసనం యథా ఆలోకో అన్ధకారస్స. యస్మిం ధమ్మే సతి వీరో నామ హోతి, సో ధమ్మో **వీరభావో.**

ఈరయితబ్బతోతి పవత్తేతబ్బతో. కోసజ్జపక్ఖతో పతితుం అప్పదానవసేన సమ్పయుత్తానం పగ్గణ్హనం **పగ్గహో**. **ఉపత్థమ్భనం** అనుబలప్పదానం. ఓసీదనం లయాపత్తి, తప్పటిపక్ఖతో **అనోసీదనం** దట్ఠబ్బం. **పీణయతీ**తి తప్పేతి వడ్ఢేతి వా. **ఫరణం** పణీతరూపేహి కాయస్స బ్యాపనం. **తుట్ఠి** నామ పీతి. ఉదగ్గభావో **ఓదగ్యం,** కాయచిత్తానం ఉక్ఖిపనన్తి అత్థో. **కాయచిత్తదరథపస్సమ్భనతో**తి కాయదరథస్స చిత్తదరథస్స చ పస్సమ్భనతో వూపసమనతో. **కాయో**తి చేత్థ వేదనాదయో తయో ఖన్ధా. **దరథో** సారమ్భో, దుక్ఖదోమనస్సపచ్చయానం ఉద్ధచ్చాదికిలేసానం, తప్పధానానం వా చతున్నం ఖన్ధానం అధివచనం. ఉద్ధచ్చాదికిలేసపటిపక్ఖభావో దట్ఠబ్బో, ఏవఞ్చేత్థ పస్సద్ధియా **అపరిప్ఫన్దనసీతిభావో** దట్ఠబ్బో అసారద్ధభావతో. తేనాహ భగవా "పస్సద్ధో కాయో అసారద్ధో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౫౨).

సమాధానతోతి సమ్మా చిత్తస్స ఆధానతో ఠపనతో. **అవిక్ఖేపో** సమ్పయుత్తానం అవిక్ఖిత్తతా, యేన ససమ్పయుత్తా ధమ్మా అవిక్ఖిత్తా హోన్తి, సో ధమ్మో అవిక్ఖేపోతి. **అవిసారో** అత్తనో ఏవ అవిసరణసభావో. **సమ్పిణ్డనం** సమ్పయుత్తానం అవిప్పకిణ్ణభావాపాదనం న్హానీయచుణ్ణానం ఉదకం వియ. **చిత్తట్ఠితిపచ్చుపట్ఠానో**తి "చిత్తస్స ఠితీ"తి (ధ॰ స॰ ౧౧) వచనతో చిత్తస్స పబన్ధఠితిపచ్చుపట్ఠానో. **అజ్ఝుపేక్ఖనతో**తి ఉదాసీనభావతో. **సా**తి బోజ్ఝఙ్గఉపేక్ఖా . సమప్పవత్తే ధమ్మే పటిసఙ్ఖిక్ఖతి ఉపపత్తితో ఇక్ఖతి తదాకారా హుత్వా పవత్తతీతి **పటిసఙ్ఖానలక్ఖణా,** ఏవఞ్చ కత్వా "పటిసఙ్ఖా సన్తిట్ఠనా గహణే మజ్ఝత్తతా"తి ఉపేక్ఖాకిచ్చాధిమత్తతాయ సఙ్ఖారుపేక్ఖా వుత్తా. సమ్పయుత్తధమ్మానం యథాసకకిచ్చకరణవసేన సమం పవత్తనపచ్చయతా **సమవాహితా.** అలీనానుద్ధతప్పవత్తిపచ్చయతా **ఊనాధికతానివారణం.** సమ్పయుత్తానం అసమప్పవత్తిహేతుకపక్ఖపాతం ఉపచ్ఛిన్దన్తీ వియ హోతీతి వుత్తం "**పక్ఖపాతుపచ్ఛేదరసా**"తి. అజ్ఝుపేక్ఖనమేవ **మజ్ఝత్తభావో.**

సబ్బస్మిం లీనపక్ఖే ఉద్ధచ్చపక్ఖే చ అత్థికా పత్థనీయా ఇచ్ఛితబ్బాతి సబ్బత్థికా, తం **సబ్బత్థికం.** సమానక్ఖణపవత్తీసు సత్తసుపి సమ్బోజ్ఝఙ్గేసు వాచాయ కమప్పవత్తితో పటిపాటియా వత్తబ్బేసు యం కిఞ్చి పఠమం అవత్వా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్సేవ పఠమం వచనస్స కారణం సబ్బేసం ఉపకారకత్తన్తి వుత్తం "**సబ్బేస**"న్తిఆది. **సబ్బేస**న్తి చ లీనుద్ధచ్చపక్ఖికానం, అఞ్ఞథా సబ్బేపి సబ్బేసం పచ్చయాతి.

"**కస్మా సత్తేవ బోజ్ఝఙ్గా వుత్తా**"తి చోదకో సద్ధాలోభాదీనమ్పి బోజ్ఝఙ్గభావం ఆసఙ్కతి, ఇతరో సతిఆదీనంయేవ భావనాయ ఉపకారతం దస్సేన్తో "**లీనుద్ధచ్చపటిపక్ఖతో సబ్బత్థికతో చా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **లీనస్సా**తి అతిసిథిలవీరియతాదీహి భావనావీథిం అనోతరిత్వా సంకుటితస్స చిత్తస్స. తదా హి పస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గా న భావేతబ్బా. తఞ్హి ఏతేహి అల్లతిణాదీహి వియ పరిత్తో అగ్గి దుస్సముట్ఠాపియం హోతీతి. తేనాహ భగవా "సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, పురిసో పరిత్తం అగ్గిం ఉజ్జాలేతుకామో అస్స, సో తత్థ అల్లాని చేవ తిణాని పక్ఖిపేయ్యా"తిఆది (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪). ధమ్మవిచయవీరియపీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గా పన భావేతబ్బా, సుక్ఖతిణాదీహి వియ పరిత్తో అగ్గి లీనం చిత్తం ఏతేహి సుసముట్ఠాపియం హోతీతి. తేన వుత్తం "**యస్మిఞ్చ ఖో**"తిఆది. తత్థ యథాసకం ఆహారవసేన ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గాదీనం భావనా వేదితబ్బా. వుత్తఞ్హేతం "అత్థి, భిక్ఖవే, కుసలాకుసలా ధమ్మా…పే॰… పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భియ్యోభావాయ…పే॰… సంవత్తతీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨). తత్థ సభావసామఞ్ఞలక్ఖణపటివేధవసేన పవత్తమనసికారో…పే॰… ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గాదయో భావేతి నామ.

ఉద్ధచ్చస్సాతి చిత్తస్స అచ్చారద్ధవీరియతాదీహి సీతిభావపతిట్ఠితభావం అనోతిణ్ణతాయ, తదా ధమ్మవిచయవీరియపీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గా న భావేతబ్బా. తఙ్హి ఏతేహి సుక్ఖతిణాదీహి వియ అగ్గిక్ఖన్ధో దువూపసమయం హోతి. తేనాహ భగవా "సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, పురిసో మహన్తం అగ్గిక్ఖన్ధం నిబ్బాపేతుకామో అస్స, సో తత్థ సుక్ఖాని చేవ తిణాని పక్ఖిపేయ్యా"తిఆది (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪). పస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గా పన భావేతబ్బా, అల్లతిణాదీహి వియ అగ్గిక్ఖన్ధో ఉద్ధతం చిత్తం ఏతేహి సువూపసమయం హోతి. తేన వుత్తం "**యస్మిఞ్చ ఖో**"తిఆది. ఏత్థాపి యథాసకం ఆహారవసేన పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గాదీనం భావనా వేదితబ్బా. వుత్తఞ్హేతం "అత్థి, భిక్ఖవే, కాయపస్సద్ధి చిత్తపస్సద్ధి...పే॰... ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భియ్యోభావాయ సంవత్తతీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨). తత్థ యథాస్స పస్సద్ధిఆదయో ఉప్పన్నపుబ్బా, తం ఆకారం సల్లక్ఖేత్వా తేసం ఉప్పాదనవసేన తథా మనసికరోన్తోవ పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గాదయో భావేతి నామ. సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో పన సబ్బత్థ బహూపకారో. సో హి చిత్తం లీనపక్ఖికానం పస్సద్ధిఆదీనం వసేన లయాపత్తితో, ఉద్ధచ్చపక్ఖికానఞ్చ ధమ్మవిచయాదీనం వసేన ఉద్ధచ్చపాతతో రక్ఖతి, తస్మా సో లోణధూపనం వియ సబ్బబ్యఞ్జనేసు సబ్బకమ్మికఅమచ్చో వియ చ రాజకిచ్చేసు సబ్బత్థ ఇచ్ఛితబ్బో. తేనాహ "**సతిఞ్చ ఖ్వాహం, భిక్ఖవే, సబ్బత్థికం వదామీ**"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪).

ఞత్వా ఞాతబ్బాతి (సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧౭౯) సమ్బన్ధో. **వడ్ఢి** నామ వేపుల్లం భియ్యోభావో పునప్పునం ఉప్పాదో ఏవాతి ఆహ "**పునప్పునం జనేతీ**"తి. **అభివుద్ధిం పాపేన్తో నిబ్బత్తేతి. వివిత్తతా**తి వివిత్తభావో. యో హి వివేచనీయతో వివిచ్చతి, యం వివిచ్చిత్వా ఠితం, తదుభయం ఇధ వివిత్తభావసామఞ్ఞేన "వివిత్తతా"తి వుత్తం. తేసు పురిమో వివేచనీయతో వివిచ్చమానతాయ వివేకసఙ్ఖాతాయ వివిచ్చనకిరియాయ సమఙ్గీ ధమ్మసమూహో తాయ ఏవ వివిచ్చనకిరియాయ వసేన వివేకోతి గహితో. ఇతరో సబ్బసో తతో తతో వివిత్తసభావతాయ. తత్థ యస్మిం ధమ్మపుఞ్జే సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో వివిచ్చనకిరియాయ పవత్తతి, తం యథావుత్తాయ వివిచ్చమానతాయ వివేకసఙ్ఖాతం నిస్సాయేవ పవత్తతి, ఇతరం పన తన్నిన్నతాతదారమ్మణతాహీతి వుత్తం "**వివేకే నిస్సిత**"న్తి. యథా వా వివేకవసేన పవత్తం ఝానం "వివేకజ"న్తి వుత్తం, ఏవం వివేకవసేన పవత్తో బోజ్ఝఙ్గో "వివేకనిస్సితో"తి దట్ఠబ్బో. నిస్సయట్ఠో చ విపస్సనామగ్గానం వసేన మగ్గఫలానం వేదితబ్బో. అసతిపి పుబ్బాపరభావే "పటిచ్చసముప్పాదా"తి ఏత్థ పచ్చయానం సముప్పాదనం వియ అభిన్నధమ్మాధారా నిస్సయనభావనా సమ్భవన్తీతి. **అయమేవా**తి వివేకో ఏవ. వివేకో హి పహానవినయవిరాగనిరోధా చ సమానత్థా.

తదఙ్గసముచ్ఛేదనిస్సరణవివేకనిస్సితతం వత్వా పటిపస్సద్ధివివేకనిస్సితతాయ అవచనం "సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గం భావేతీ"తిఆదినా భావేతబ్బానం బోజ్ఝఙ్గానం ఇధ వుత్తత్తా. భావితబోజ్ఝఙ్గస్స హి యే సచ్ఛికాతబ్బా ఫలబోజ్ఝఙ్గా, తేసం కిచ్చం పటిపస్సద్ధివివేకో. **అజ్ఝాసయతో**తి "నిబ్బానం సచ్ఛికరిస్సామీ"తి మహన్తఅజ్ఝాసయతో. యదిపి విపస్సనాక్ఖణే సఙ్ఖారారమ్మణం చిత్తం, సఙ్ఖారేసు పన ఆదీనవం సుట్ఠు దిస్వా తప్పటిపక్ఖే నిబ్బానే అధిముత్తతాయ అజ్ఝాసయతో నిస్సరణవివేకనిస్సితతా దాహాభిభూతస్స పుగ్గలస్స సీతనిన్నచిత్తతా వియ. **న పటిసిద్ధా** విపస్సనాపాదకేసు కసిణారమ్మణాదిఝానేసు సతిఆదీనం నిబ్బేధభాగియత్తా. అనుద్ధరన్తా పన విపస్సనా వియ బోధియా మగ్గస్స ఆసన్నకారణం ఝానం న హోతి, నాపి తథా ఏకన్తికం కారణం, న చ విపస్సనాకిచ్చస్స వియ ఝానకిచ్చస్స నిట్ఠానం మగ్గోతి కత్వా న ఉద్ధరన్తి. ఏత్థ చ కసిణగ్గహణేన తదాయత్తాని ఆరుప్పానిపి గహితానీతి దట్ఠబ్బాని. తానిపి హి విపస్సనాపాదకాని నిబ్బేధభాగియాని చ హోన్తీతి వత్తుం వట్టతి తన్నిన్నభావసబ్భావతో. యదగ్గేన హి నిబ్బాననిన్నతా,

తదగ్గేన ఫలనిన్నతాపి సియా. “కుదాస్సు నామాహం తదాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరేయ్య”న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౫) ఆదివచనమ్పేత్తస్స అత్థస్స సాధకం.

వోస్సగ్గ-సద్దో పరిచ్చాగత్థో పక్ఖన్దనత్థో చాతి వోస్సగ్గస్స దువిధతా వుత్తా. వోస్సజ్జనఞ్హి పహానం, విస్సట్ఠభావేన నిరాసజ్జపవతి చ, తస్మా విపస్సనాక్ఖణే తదఙ్గవసేన, మగ్గక్ఖణే సముచ్ఛేదవసేన పటిపక్ఖస్స పహానం వోస్సగ్గో, తథా విపస్సనాక్ఖణే తన్నిన్నభావేన, మగ్గక్ఖణే ఆరమ్మణకరణేన విస్సట్ఠసభావతో వోస్సగ్గోతి వేదితబ్బం. **యథావుత్తేన పకారేనాతి** తదఙ్గసముచ్ఛేదపకారేన తన్నిన్నతదారమ్మణకరణపకారేన చ. పుబ్బే వోస్సగ్గ-పదస్సేవ అత్థస్స వుత్తత్తా ఆహ **‘‘సకలేన వచనేనా’’**తి. **పరిణమన్తం** విపస్సనాక్ఖణే, **పరిణతం** మగ్గక్ఖణే. పరిణామో నామ పరిపాకోతి ఆహ **‘‘పరిపచ్చన్తం పరిపక్కఞ్చా’’**తి. పరిపాకో చ ఆసేవనలాభేన ఆహితసామత్థియస్స కిలేసస్స పరిచ్చజితుం నిబ్బానఞ్చ పక్ఖన్దితుం తిక్ఖవిసదసభావో. తేనాహ **‘‘అయఞ్హీ’’**తిఆది. **ఏస నయోతి** య్వాయం “తదఙ్గవివేకనిస్సిత”న్తిఆదినా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గే వుత్తో, సేసేసు ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గాదీసుపి ఏస నయోతి ఏవం తత్థ నేతబ్బన్తి అత్థో.

ఏవం ఆదికమ్మికానం బోజ్ఝఙ్గేసు అసమ్మోహత్థం మిస్సకనయం వత్వా ఇదాని నిబ్బత్తితలోకుత్తరబోజ్ఝఙ్గవసేన అత్థం విభావేతుం **‘‘ఇధ పనా’’**తిఆది వుత్తం. **ఇధ పనాతి** ఇమస్మిం సబ్బాసవసుత్తన్తే. **మగ్గో ఏవ వోస్సగ్గవిపరిణామీ** భావనామగ్గస్స ఇధ అధిప్పేతత్తా. **తఞ్చ ఖోతి** సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గం. **సముచ్ఛేదతోతి** సముచ్ఛిన్దనతో.

దిట్ఠాసవస్స పఠమమగ్గవజ్ఝత్తా **‘‘తయో ఆసవా’’**తి వుత్తం. తేపి అనపాయగమనీయా ఏవ వేదితబ్బా అపాయగమనీయానం దస్సనేనేవ పహీనత్తా. సతిపి సమ్బోజ్ఝఙ్గానం యేభుయ్యేన మగ్గభావే తత్థ తత్థ సమ్బోజ్ఝఙ్గసభావానం మగ్గధమ్మానం వసేన వుత్తమగ్గత్తయసమ్పయుత్తా బోజ్ఝఙ్గాతి పచ్చేకబోజ్ఝఙ్గే “బోజ్ఝఙ్గభావనాయా”తి ఇమినా గణ్హన్తో **‘‘మగ్గత్తయసమ్పయుత్తాయా’’**తి ఆహ.

భావనాపహాతబ్బఆసవవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౮. థోమేన్తోతి ఆసవప్పహానస్స సుదుక్కరత్తా తాయ ఏవ దుక్కరకిరియాయ తం అభిత్థవన్తో. **అస్సాతి** పహీనాసవభిక్ఖునో. **ఆనిసంసన్తి** తణ్హాచ్ఛేదాదిదుక్ఖక్ఖయపరియోసానం ఉద్రయం. **ఏతేహి** పహానాదిసంకిత్తనేహి. **ఉస్సుక్కం జనేన్తోతి** ఏవం ధమ్మస్సామినాపి అభిత్థవనీయం మహానిసంసఞ్చ ఆసవప్పహానన్తి తత్థ ఆదరసహితం ఉస్సాహం ఉప్పాదేన్తో. **దస్సనేనేవ పహీనాతి** దస్సనేన పహీనా ఏవ. తేన వుత్తం **‘‘న అప్పహీనేసుయేవ పహీనసఞ్ఞీ’’**తి.

సబ్బ-సద్దేన ఆసవానం, ఆసవసంవరానఞ్చ సమ్బన్ధవసేన దుతియపఠమవికప్పానం భేదో దట్ఠబ్బో. **దస్సనాభిసమయాతి** పరిఞ్ఞాభిసమయా పరిఞ్ఞాకిచ్చసిద్ధియా. తేనాహ **‘‘కిచ్చవసేనా’’**తి, అసమ్మోహపటివేధేనాతి అత్థో. **సముస్సయో** కాయో, అత్తభావో వా.

అనవజ్జపీతిసోమనస్ససహితం చిత్తం “అత్తనో”తి వత్తబ్బతం అరహతి అత్థావహత్తా, న తబ్బిపరీతం అనత్థావహత్తాతి పీతిసమ్పయుత్తచిత్తతం సన్ధాయాహ **‘‘అత్తమనాతి సకమనా’’**తి. తేనాహ **‘‘తుట్ఠమనా’’**తి. **అత్తమనాతి** వా పీతిసోమనస్సేహి గహితమనా. యస్మా పన తేహి గహితతా సమ్పయుత్తతావ, తస్మా వుత్తం **‘‘పీతిసోమనస్సేహి వా సమ్పయుత్తమనా’’**తి. యదేత్థ అత్థతో న విభత్తం, తం వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యత్తా చాతి వేదితబ్బం.

సబ్బాసవసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౩. ధమ్మదాయాదసుత్తవణ్ణనా

౨౯. తస్మా తం దస్సేత్వాతి యస్మా సుత్తన్తవణ్ణనా సుత్తనిక్ఖేపం దస్సేత్వా వుచ్చమానా పాకటా హోతి, యస్మా చస్స ధమ్మదాయాదసుత్తస్స అట్ఠుప్పత్తికో నిక్ఖేపో, తస్మా తం నిక్ఖేపం దస్సేత్వా, కథేత్వాతి అత్థో. **లాభసక్కారేతి** (సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౨.౬౩) లాభసక్కారసఙ్ఖాతాయ అట్ఠుప్పత్తియాతి కేచి, లాభసక్కారే వా అట్ఠుప్పత్తియాతి అపరే. యా హి లాభసక్కారనిమిత్తం తదా భిక్ఖూసు పచ్చయబాహుల్లికతా జాతా, తం అట్ఠుప్పత్తిం కత్వా భగవా ఇమం దేసేసీతి. **యమకమహామేఘోతి** హేట్ఠాఓలమ్బనఉపరిఉగ్గమనవసేన సతపటలో సహస్సపటలో యుగళమహామేఘో. **తిట్ఠన్తి చేవ** భగవతి కత్థచి నిబద్ధవాసం వసన్తే, చారికం పన గచ్ఛన్తే **అనుబన్ధన్తి చ**. భిక్ఖూనమ్పి యేభుయ్యేన కప్పసతసహస్సం తతో భియ్యోపి పూరితదానపారమిసఞ్చయత్తా తదా మహాలాభసక్కారో ఉప్పజ్జీతి వుత్తం ‘‘**ఏవం భిక్ఖుసఙ్ఘస్సపీ**’’తి.

సక్కతోతి సక్కారప్పతో. **గరుకతోతి** గరుకారప్పత్తో. **మానితోతి** బహుమతో మనసా పియాయితో చ. **పూజితోతి** మాలాదిపూజాయ చేవ చతుపచ్చయాభిపూజాయ చ పూజితో. **అపచితోతి** అపచాయనప్పత్తో. యస్స హి చత్తారో పచ్చయే సక్కత్వాపి అభిసఙ్ఖతే పణీతపణీతే ఉపనేన్తి, సో సక్కతో. యస్మిం గరుభావం పచ్చుపట్ఠపేత్వా తే దేన్తి, సో గరుకతో. యం మనసా పియాయన్తి బహుమఞ్ఞన్తి చ, సో బహుమతో. యస్స సబ్బమేతం పూజావసేన కరోన్తి, సో పూజితో. యస్స అభివాదనపచ్చుట్ఠానఞ్జలికమ్మాదివసేన పరమనిపచ్చకారం కరోన్తి, సో అపచితో. భగవతి భిక్ఖుసఙ్ఘే చ లోకో ఏవం పటిపన్నో. తేన వుత్తం ‘‘తేన ఖో పన…పే॰… పరిక్ఖారాన’’న్తి. **లాభగ్గయసగ్గపత్తన్తి** లాభస్స చ యసస్స చ అగ్గం ఉక్కంసం పత్తం.

పచ్చయా చీవరాదయో గరుకాతబ్బా ఏతేసన్తి **పచ్చయగరుకా,** ఆమిసచక్ఖుకాతి అత్థో. పచ్చయేసు గిద్ధా గధితా పచ్చయానం బహులభావాయ పటిపన్నాతి **పచ్చయబాహులికా. భగవతోపి పాకటా అహోసి** పకతిచారిత్తవసేనాతి అధిప్పాయో అఞ్ఞథా అపాకటస్సేవ అభావతో. ధమ్మసభావచిన్తావసేన పవత్తం సహోత్తప్పఞాణం **ధమ్మసంవేగో,** ఇధ పన సో భిక్ఖూనం లాభగరుతాధమ్మవసేన వేదితబ్బో. **సమణధమ్మవుత్తీతి** సమణధమ్మకరణం. **సాతి** ధమ్మదాయాదదేసనా. పటిబిమ్బదస్సనవసేన సబ్బకాయస్స దస్సనయోగ్గో ఆదాసోతి **సబ్బకాయికఆదాసో**.

పితు-దాయం, తేన దాతబ్బం, తతో లద్ధబ్బం అరహభావేన ఆదియన్తీతి **దాయాదా,** పుత్తా. తఞ్చ లోకే ఆమిసమేవ, సాసనే పన ధమ్మోపీతి తత్థ యం సావజ్జం అనియ్యానికఞ్చ, తం పటిక్ఖిపిత్వా, యం నియ్యానికం అనవజ్జఞ్చ, తత్థ భిక్ఖూ నియోజేన్తో భగవా అవోచ ‘‘**ధమ్మదాయాదా మే, భిక్ఖవే, భవథ, మా ఆమిసదాయాదా**’’తి. **ధమ్మస్స మే దాయాదాతి** మమ ధమ్మస్స ఓగాహినో, ధమ్మభాగభాగినోతి అత్థో. తథా హి వక్ఖతి ‘‘ధమ్మకోట్ఠాసస్సేవ సామినో’’తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰౧.౨౯). **నిబ్బత్తితధమ్మోతి** అసంకిలేసికానుత్తరాదిభావేన ధమ్మసామఞ్ఞతో నిద్ధారితధమ్మో. పరియాయేతి సభావతో పరివత్తేత్వా ఞాపేతి ఏతేనాతి **పరియాయో,** లేసో, లేసకారణం వా. తదభావతో **నిప్పరియాయధమ్మో** మగ్గప్పత్తియా అపాయపతనాదితో అచ్చన్తమేవ వారణతో. ఇతరో వుత్తవిపరియాయతో **పరియాయధమ్మో** అచ్చన్తం అపాయదుక్ఖవట్టదుక్ఖపాతనతో పరమ్పరాయ వారణతో. యథా హి లోకియం కుసలం దానసీలాది వివట్టం ఉద్దిస్స నిబ్బత్తితం, అయం తం అసమ్పాదేన్తమ్పి తం సమ్పాపకస్స ధమ్మస్స నిబ్బత్తకారణభావపరియాయేన పరియాయధమ్మో నామ హోతి, ఏవం తం

వట్టం ఉద్దిస్స నిబ్బత్తితం, యం తణ్హాదీహి సవిసేసం ఆమసితబ్బతో ఆమిసన్తి లోకే పాకటం అచ్ఛాదనభోజనాది, తస్స, తంసదిసస్స చ ఫలవిసేసస్స నిమిత్తభావపరియాయేన పరియాయామిసన్తి వుచ్చతీతి దస్సేన్తో ఆహ **''యం పనిదం...పే.... ఇదం పరియాయామిసం నామా''**తి.

''సకలమేవ హిదం, ఆనన్ద, బ్రహ్మచరియస్స యదిదం కల్యాణమిత్తతా''తి (సం॰ ని॰ ౫.౨, ౩) ఆదివచనతో సావకేహి అధిగతోపి లోకుత్తరధమ్మో సత్థుయేవాతి వత్తబ్బతం అరహతీతి వుత్తం **''నిప్పరియాయధమ్మోపి భగవతోయేవ సన్తకో''**తి. సావకానఞ్హి ధమ్మదిట్ఠిపచ్చయస్సపి యోనిసోమనసికారస్స విసేసపచ్చయో పరతోఘోసో చ తథాగతాధీనోతి తేహి పటివిద్ధోపి ధమ్మో ధమ్మస్సామినోయేవాతి వత్తుం యుత్తం. తేనాహ **''భగవతా హీ''**తిఆది. తత్థ **అనుప్పన్నస్స మగ్గస్సాతి** కస్సపస్స భగవతో సాసనన్తరధానతో పభుతి యావ ఇమస్మా బుద్ధుప్పాదా అసమ్బోధవసేన న ఉప్పన్నస్స అరియమగ్గస్స. **ఉప్పాదేతాతి** నిబ్బత్తేతా. తం పనేతం మగ్గస్స భగవతో నిబ్బత్తనం, న పచ్చేకబుద్ధానం వియ ససన్తానేయేవ, అథ ఖో పరసన్తానేపీతి దస్సేతుం **''అసఞ్జాతస్స మగ్గస్స సఞ్జనేతా, అనక్ఖాతస్స మగ్గస్స అక్ఖాతా''**తి వుత్తం. తయిదం మగ్గస్స ఉప్పాదనం సఞ్జాననఞ్చ అత్థతో జాననఞ్ఞేవ అసమ్మోహపటివేధభావతోతి వుత్తం **''మగ్గఞ్ఞూ మగ్గవిదూ''**తి. అక్ఖానం పనస్స సుకుసలభావేనాతి వుత్తం **''మగ్గకోవిదో''**తి. సత్థారా యథాగతం మగ్గం అనుగచ్ఛన్తీతి **మగ్గానుగా** భగవతో ఏవ తం మగ్గం సుట్ఠు అధిగమనతో. పచ్ఛా పరతో సమ్మా అను అను ఆగతా పటిపన్నాతి **పచ్ఛా సమన్నాగతా**.

జానం జానాతీతి జానితబ్బమేవ అభిఞ్ఞేయ్యాదిభేదం జానాతి ఏకన్తహితపటిపత్తితో. **పస్సం పస్సతీ**తి తథా పస్సితబ్బమేవ పస్సతి. అథ వా **జానం జానాతీ**తి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన జానితబ్బం జానాతియేవ. న హి పదేసఞాణేన జానితబ్బం సబ్బం ఏకన్తతో జానాతి. **పస్సం పస్సతీ**తి దిబ్బచక్ఖు పఞ్ఞాచక్ఖు ధమ్మచక్ఖు బుద్ధచక్ఖు సమన్తచక్ఖుసఙ్ఖాతేహి పఞ్చహి చక్ఖూహి పస్సితబ్బం పస్సతియేవ. అథ వా **జానం జానాతీ**తి యథా అఞ్ఞే సవిపల్లాసా కామరూపపరిఞ్ఞావాదినో జానన్తాపి విపల్లాసవసేన జానన్తి, న ఏవం భగవా. భగవా పన పహీనవిపల్లాసత్తా జానన్తో జానాతియేవ, దిట్ఠిదస్సనస్స చ అభావా పస్సన్తో పస్సతియేవాతి అత్థో. **చక్ఖుభూతో**తి పఞ్ఞాచక్ఖుమయత్తా తస్స చ పత్తత్తా సత్తేసు చ తదుప్పాదనతో దస్సనపరిణాయకట్ఠేన లోకస్స చక్ఖు వియ భూతో. **ఞాణభూతో**తి ఏతస్స చ ఏవమేవ అత్థో దట్ఠబ్బో. ధమ్మా బోధిపక్ఖియా, బ్రహ్మ మగ్గో, తేహి ఉప్పన్నత్తా, తేసంవా పత్తత్తా అధిగతత్తా, లోకస్స చ తదుప్పాదనతో **''ధమ్మభూతో, బ్రహ్మభూతో''**తి చ వేదితబ్బో. **వత్తాతి** చతుసచ్చధమ్మం వదతీతి వత్తా. చిరం సచ్చప్పటివేధం పవత్తేన్తో వదతీతి **పవత్తా**. **అత్థస్స నిన్నేతాతి** ధమ్మతాసఙ్ఖాతం పరమత్థం నిబ్బానఞ్చ నిద్ధారేత్వా దస్సేతా, పాపయితా వా. **అమతస్స దాతాతి** అమతం సచ్ఛికిరియం సత్తేసు ఉప్పాదేన్తో అమతం దదాతీతి అమతస్స దాతా. బోధిపక్ఖియధమ్మానం తదాయత్తభావతో **ధమ్మస్సామీ**.

> ''యా చ నిబ్బానసమ్పత్తి, సబ్బమేతేన లబ్భతి;
>
> సుఖో విపాకో పుఞ్ఞానం, అధిప్పాయో సమిజ్ఝతి. (పేటకో॰ ౨౩);

నిబ్బానపటిసంయుత్తో, సబ్బసమ్పత్తిదాయకో''తి –

ఏవమాదిం భగవతో వచనం సుత్వా ఏవ భిక్ఖూ దానాదిపుఞ్ఞానం వివట్టసన్నిస్సయతం జానన్తి, న అఞ్ఞథాతి వుత్తం **''పరియాయధమ్మోపి...పే.... పటిలభతీ''**తి. ''ఏదిసం పరిభుఞ్జితబ్బ''న్తి కప్పియస్స చ చీవరాదిపచ్చయస్స భగవతో

వచనేన వినా పటిగ్గహోపి భిక్ఖూనం న సమ్భవతి, కుతో పరిభోగోతి ఆహ ‘‘**నిప్పరియాయామిససమ్పి**’’తిఆది.

పరియాయామిసస్స భగవతో సన్తకభావో పరియాయధమ్మస్స తబ్భావేనేవ దీపితో. తదేవ సామిభావం దస్సేన్తోతి సమ్బన్ధో. **తస్మా**తి అత్తాధీనపటిలాభపటిగ్గహతాయ అత్తనో సన్తకత్తా చ. **తత్థా**తి తస్మిం ధమ్మామిసే.

పచ్చయా చీవరాదయో పరమా పాపుణితబ్బభావేన ఉత్తమమరియాదా ఏతస్స న ఉత్తరిమనుస్సధమ్మా అప్పిచ్ఛతాదయో చాతి **పచ్చయపరమో,** లాభగరూతి అత్థో. **తణ్హుప్పాదేసూ**తి “చీవరహేతు వా, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో తణ్హా ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జతి, పిణ్డపాతసేనాసనఇతిభవాభవహేతు వా, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో తణ్హా ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జతీ”తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౧౧; అ॰ ని॰ ౪.౯; ఇతివు॰ ౧౦౫) ఏవం వుత్తేసు చతూసు తణ్హుప్పత్తికోట్ఠాసేసు. అప్పిచ్ఛతాసన్తుట్ఠిసల్లేఖపవివేకాదయో **అప్పిచ్ఛతాదయో**.

తత్థాతి తస్మిం ఓవాదే, తేసు వా ధమ్మపటిగ్గాహకేసు భిక్ఖూసు. భవిస్సతి వా యేసం తత్థాతి యోజనా. ఇమస్మిం పక్ఖే **తత్థా**తి తస్మిం ఓవాదే ఇచ్చేవ అత్థో దట్ఠబ్బో. **అధిప్పాయో** ఆమిసదాయాదతాయ ఉప్పజ్జనకఅనత్థానుప్పాదస్స ధమ్మదాయాదతాయ ఉప్పజ్జనకఅత్థుప్పత్తియా చ ఆకఙ్ఖా. తేనాహ ‘‘**పస్సతీ**’’తిఆది. తత్థ **ఆమిసే ఉపక్ఖలితానన్తి** ఆమిసహేతు విప్పటిపన్నానం. **అతీతకాలే**తి కస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధకాలే. **కపిలస్స భిక్ఖునో** వత్థు కపిలసుత్తేన, ‘‘**సఙ్ఘాటిపిఆదిత్తా హోతీ**’’తిఆదినా లక్ఖణసుత్తేన (సం॰ ని॰ ౨.౨౧౮) చ విభావేతబ్బం. ఆమిసగరుకో అప్పగ్ఘభావేన కూటకహాపణో వియ నిత్తేజో సమణతేజేన అనుజ్జలతో నిబ్బుతఙ్గారో వియ నిప్పభో చ హోతీతి యోజనా. **తతో**తి పచ్చయగరుకభావతో. **వివత్తితచిత్తో**తి వినివత్తితమానసో, సల్లేఖవుత్తీతి అత్థో.

ధమ్మదాయాదాతి ఏత్తావతా అన్తోగధావధారణం వచనన్తి తేన అవధారణేన నివత్తితమత్థం విభావేతుం ‘‘**మా ఆమిసదాయాదా**’’తి పటిక్ఖేపో దస్సితో. తథేవ చ విభావేతుం అధిప్పాయానిసంసవిభావనేసుపి దస్సితో, తథా ఆదీనవవిభావనేన ధమ్మదాయాదతాపటిక్ఖేపో. **అపదిసితబ్బా**తి హేట్ఠా కత్వా వత్తబ్బాతి. **ఆదియా**తి ఏత్థ యస్మా **ఆ**-కారో మరియాదత్థో, తస్మా ధమ్మదాయాదతావిధురేన ఆమిసదాయాదభావేన హేతుభూతేన, కరణభూతేన వా ఆదియం వివేచనం విఞ్ఞూహి విసుం కరణం వవత్థానస్స హోతీతి ఆహ ‘‘**విసుం కాతబ్బా**’’తి. తేనాహ ‘‘**విఞ్ఞూహి గారయ్హా భవేయ్యాథాతి వుత్తం హోతీ**’’తి.

“అత్థి మే తుమ్హేసు అనుకమ్పా…పే.… నో ఆమిసదాయాదా”తి భిక్ఖూసు అత్తనో కరుణాయనాకిత్తనం తేసం ముదుకరణం, “అహమ్పి తేనా”తిఆది పన తతోపి సవిసేసం ముదుకరణన్తి ఆహ ‘‘**అతీవ ముదుకరణత్థ**’’న్తి.

నాళకపటిపదాదయో నాళకసుత్తాదీసు (సు॰ ని॰ ౬౮౪-౭౨౮) ఆగతపటిపత్తియో. తా పన యస్మా నాళకత్థేరాదీహి పటిపన్నా పరమసల్లేఖవుత్తిభూతా అతిఉక్కట్ఠపటిపత్తియో, తస్మా ఇధ ధమ్మదాయాదపటిపదాయ ఉదాహరణభావేన ఉద్ధటా. **సక్ఖిభూతా**తి తాయ పటిపత్తియా వుచ్చమానాయ “కిం మే వినా పటిపజ్జనకో అత్థీ”తి అసద్దహన్తానం పచ్చక్ఖకరణేన సక్ఖిభూతా. **ఇమస్మిన్తి** “తుమ్హే చ మే భిక్ఖవే ధమ్మదాయాదా”తిఆదికే వాక్యే. **సేసన్తి** “తుమ్హే చ మే”తిఆదికం సుక్కపక్ఖే ఆగతం పాళిపదం. **వుత్తనయపచ్చనీకేనా**తి “తేన ధమ్మదాయాదభావేన నో ఆమిసదాయాదభావేనా”తి ఏవం కణ్హపక్ఖే వుత్తనయస్స పటిపక్ఖేన.

౩౦. **థోమనం సుత్వాతి** పటిపజ్జనకస్స పుగ్గలస్స పసంసనం సుత్వా యథా తం సపరిసస్స ఆయస్మతో ఉపసేనస్స పటిపత్తియా సీలథోమనం సుత్వా. **నిపాతపదన్తి** ఇమినా ఇధ-సద్దస్స అనత్థకతమాహ. **పవారితోతి** పటిక్ఖిపితో. యో హి భుఞ్జన్తో భోజనేన తిత్తో పరివేసకేన ఉపనీతభోజనం పటిక్ఖిపతి, సో తేన పవారితేన పటిక్ఖిపితో నామ హోతి. తేనాహ ‘‘**పవారితోతి...పే.... వుత్తం హోతీ**’’తి. పకారేహి దిట్ఠాదీహి వారేతి సఙ్ఘాదికే యాచాపేతి భత్తే కరోతి ఏతాయాతి **పవారణా,** ఆపత్తివిసోధనాయ అత్తవోస్సగ్గో ఓకాసదానం. సా పన యస్మా యేభుయ్యేన వస్సంవుత్థేహి కాతబ్బా వుత్తా, తస్మా ‘‘**వస్సంవుత్థపవారణా**’’తి వుత్తం. పవారేతి పచ్చయే ఇచ్ఛాపేతి ఏతాయాతి **పవారణా,** చీవరాదీహి ఉపనిమన్తనా. పకారయుత్తా వారణాతి **పవారణా,** విప్పకతభోజనతాదిచతురఙ్గసహితో భోజనపటిక్ఖేపో. సా పన యస్మా అనతిరిత్తభోజననిమిత్తాయ ఆపత్తియా కారణం హోతి, తస్మా ‘‘**అనతిరిత్తపవారణా**’’తి వుత్తా. యావదత్థభోజనస్స పవారణా **యావదత్థపవారణా,** పరియోసితభోజనస్స ఉపనీతాహారపటిక్ఖేపోతి అత్థో.

‘‘భుత్తావీ’’తి వచనతో భోజనపారిపూరితా ఇధాధిప్పేతాతి ఆహ ‘‘**పరిపుణ్ణోతి భోజనేన పరిపుణ్ణో**’’తి. **పరియోసితోతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో ‘‘భోజనేన భోజనకిరియాయ పరియోసితో’’తి. **అట్ఠకథాయం** పన అధిప్పేతత్థం పాకటం కత్వా దస్సేతుం భోజన-సద్దస్స లోపో వుత్తో. **ధాతోతి** తిత్తో. **సాధకానీతి** ఞాపకాని. పరియోసితభోజనం సుహితయావదత్థతాగహణేహి భుత్తావితాదయో, భుత్తావితాదిగ్గహణేహి వా ఇతరే బోధితా హోన్తీతి అఞ్ఞమఞ్ఞం నేసం ఞాపకఞాపేతబ్బతం దస్సేతుం ‘‘**యో హీ**’’తిఆది వుత్తం. ఏవం ఛహిపి పదేహి ఉదరావదేహకం భోజనం దస్సితం , తఞ్చ ఖో పరికప్పనావసేన. న హి భగవా ఏవం భుఞ్జతి. తేనాహ ‘‘**సబ్బఞ్చేతం పరికప్పేత్వా వుత్త**’’న్తి.

‘‘సియా ఏవ, నాపి సియా’’తి చ ఇదం అత్థద్వయమ్పి ఇధ సమ్భవతీతి వుత్తం ‘‘**ఇధ ఉభయమ్పి వట్టతీ**’’తి. **అథాతి** అనన్తరం, మమ భోజనసమనన్తరమేవాతి అత్థో. తం పన యస్మా యథావుత్తకాలపచ్ఛామసనం హోతి, తస్మా ‘‘**తస్మిం కాలే**’’తి వుత్తం. **అప్పరుళ్హహరితేతి** రుహమానతిణాదిహరితరహితే. అభావత్థో చ అయం **అప్ప**-సద్దో ‘‘అప్పిచ్ఛో’’తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౫౨, ౩౩౬; సం॰ ని॰ ౨.౧౪౮) వియ.

కథితేపీతి పి-సద్దో అవుత్తసముచ్చయత్థో. తేన వాపసమీకరణాదిం సఙ్గణ్హాతి. తథా హేస **వుత్త**-సద్దో ‘‘నో చ ఖో పటివుత్త’’న్తిఆదీసు (పారా॰ ౫౧౫) వాపసమీకరణే దిస్సతి, ‘‘పన్నలోమో పరదత్తవుత్తో’’తిఆదీసు (చూళవ॰ ౩౩౨) జీవితవుత్తియం, ‘‘పణ్డుపలాసో బన్ధనా పవుత్తో’’తిఆదీసు (పారా॰ ౯౨; పాచి॰ ౬౬౬; మహావ॰ ౧౨౯; మ॰ ని॰ ౩.౨౫) అపగమే, ‘‘గీతం పవుత్తం సమిహిత’’న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౮౫) పావచనభావేన పవత్తితే, లోకే పన ‘‘వుత్తం పరాయణ’’న్తిఆదీసు (మహాభాస ౭.౨.౨౬) అజ్ఝేనే దిస్సతీతి.

న ఏత్థ పిణ్డపాతభోజనేన ధమ్మదాయాదతా నివారితా, పిణ్డపాతభోజనం పన అనాదరిత్వా ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తీతి ఏత్థ కారణం దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**పిణ్డపాతం...పే.... వీతినామేయ్యా**’’తి. తత్థ **వీతినామేయ్యాతి** కమ్మట్ఠానానుయోగేన ఖేపేయ్య. తేనాహ ‘‘**ఆదిత్తసీసూపమం పచ్చవేక్ఖిత్వా**’’తి. **ఆదిత్తసీసూపమన్తి**ఆదిత్తసీసూపమసుత్తం.

కిఞ్చాపీతి అయం ‘‘యదిపీ’’తి ఇమినా సమానత్థో నిపాతో. నిపాతో చ నామ యత్థ యత్థ వాక్యే పయుజ్జతి, తేన తేన వత్తబ్బత్థజోతకో హోతీతి ఇధ ‘‘పిణ్డపాత’’న్తిఆదినా అనుఞ్ఞాపసంసావసేన వుచ్చమానస్స అత్థస్స జోతకోతి అధిప్పాయేన

‘‘**అనుజాననపసంసనత్థే నిపాతో**’’తి వుత్తం, అనుఞ్ఞాపసంసారమ్భే పన ‘‘అసమ్భావనత్థే’’తి వుత్తం సియా పురిమేయేవ సమ్భావనావిభావనతో అధికత్తానులోమతో చ.

ఏకవారం పవత్తం పిణ్డపాతపటిక్ఖిపనం కథం దీఘరత్తం అప్పిచ్ఛతాదీనం కారణం హోతీతి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**తస్స హీ**’’తిఆది. తత్థ **అత్రిచ్ఛతాతి** అత్ర ఇచ్ఛతీతి అత్రిచ్ఛో, తస్స భావో అత్రిచ్ఛతా, అత్థతో పరలాభపత్థనా. తథా హి వుత్తం ‘‘పురిమేయేవ సకలాభేన అసన్తుట్ఠి, పరలాభే చ పత్థనా, ఏతం అత్రిచ్ఛతాలక్ఖణ’’న్తి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౪౯). **పాపిచ్ఛతాతి** అసన్తగుణసమ్భావనాధిప్పాయతా. పాపా ఇచ్ఛా ఏతస్సాతి పాపిచ్ఛో, తస్స భావో పాపిచ్ఛతా. యథాహ ‘‘అసన్తగుణసమ్భావనతా పటిగ్గహణే చ అమత్తఞ్ఞుతా, ఏతం పాపిచ్ఛలక్ఖణ’’న్తి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౫౧). మహన్తాని వత్థూని ఇచ్ఛతి, మహతీ వా తస్స ఇచ్ఛాతి మహిచ్ఛో, తస్స భావో **మహిచ్ఛతా**. యం సన్ధాయ వుత్తం ‘‘సన్తగుణసమ్భావనతా పటిగ్గహణే చ అమత్తఞ్ఞుతా, ఏతం మహిచ్ఛలక్ఖణ’’న్తి. పచ్చవేక్ఖమానో నివారేస్సతీతి యోజనా. **అస్స భిక్ఖునో సంవత్తిస్సతి** పిణ్డపాతపటిక్ఖేపో.

మహిచ్ఛో పుగ్గలో యథా పచ్చయదానవసేన పచ్చయదాయకేహి భరితుం అసక్కుణేయ్యో, ఏవం పచ్చయపరియేసనవసేన అత్తనాపీతి వుత్తం ‘‘**అత్తనోపి ఉపట్ఠాకానమ్పి దుబ్భరో హోతీ**’’తి. సద్ధాదేయ్యస్స వినిపాతవసేన పవత్తియా **అఞ్ఞస్స ఘరే ఛడ్డేన్తో. రిత్తపత్తోవాతి** యేసు కులేసు పటిపిణ్డవసేన పవత్తతి, తేసం సబ్బపచ్ఛిమం అత్తనో యథాలద్ధం దత్వా తత్థ కిఞ్చి అలద్ధా రిత్తపత్తో **విహారం పవిసిత్వా నిపజ్జతి** జిఘచ్ఛాదుబ్బల్యేనాతి అధిప్పాయో. యథాలద్ధపచ్చయపరిభోగేన, పున పరియేసనానాపజ్జనేన అత్తనో సుభరతా, యథాలద్ధపచ్చయేన అవఞ్ఞం అకత్వా సన్తోసాపత్తియా ఉపట్ఠాకానం సుభరతా వేదితబ్బా.

కథావత్థూనీతి అప్పిచ్ఛతాదిపటిసంయుత్తానం కథానం వత్థూనీతి కథావత్థూని, అప్పిచ్ఛతాదయో ఏవ. **తీణీతి** తీణి కథావత్థూని. **అభిసల్లేఖికాతి** అతివియ కిలేసే సల్లిఖతీతి అభిసల్లేఖో, అప్పిచ్ఛ తాదిగుణసముదాయో, సో ఏతిస్సా అత్థీతి అభిసల్లేఖికా, మహిచ్ఛతాదీనం తనుభావాయ యుత్తరూపా అప్పిచ్ఛతాదిపటిసంయుత్తతా. **చేతోవినీవరణసప్పాయాతి** కుసలచిత్తుప్పత్తియా నివారకానం నీవరణానం దూరీభావకరణేన చేతోవినీవరణసఙ్ఖాతానం సమథవిపస్సనానం సప్పాయా. సమథవిపస్సనాచిత్తస్సేవ వా విభూతిభావకరణాయ సప్పాయా ఉపకారికాతి **చేతోవినీవరణసప్పాయా**. **ఏకన్తనిబ్బిదాయాతిఆది** యేన నిబ్బిదాదిఆనిసంసేన అయం కథా అభిసల్లేఖికా చేతోవినీవరణసప్పాయా చ నామ హోతి, తం దస్సేతుం వుత్తం. తత్థ **ఏకన్తనిబ్బిదాయాతి** ఏకంసేన వట్టదుక్ఖతో నిబ్బిన్దనత్థాయ. **విరాగాయ నిరోధాయాతి** తస్సేవ విరజ్జనత్థఞ్చ నిరుజ్ఝనత్థఞ్చ. **ఉపసమాయాతి** సబ్బకిలేసవూపసమాయ. **అభిఞ్ఞాయాతి** సబ్బస్సపి అభిఞ్ఞేయ్యస్స అభిజాననాయ. **సమ్బోధాయాతి** చతుమగ్గసమ్బోధాయ. **నిబ్బానాయాతి** అనుపాదిసేసనిబ్బానాయ. ఏతేసు హి ఆదితో తీహి విపస్సనా వుత్తా, పున తీహి మగ్గో, ఇతరేన నిబ్బానం. తేన సమథవిపస్సనా ఆదిం కత్వా నిబ్బానపరియోసానో అయం సబ్బో ఉత్తరిమనుస్సధమ్మో దసకథావత్థులాభినో సమ్భవతీతి దస్సేతి. **పరిపూరేస్సన్తీతి** తంసభావతో ఉపకారతో చ సంవత్తిస్సన్తి. అప్పిచ్ఛతాదయో హి ఏకవారఉప్పన్నా ఉపరి తదత్థాయ సంవత్తిస్సన్తి. కథావత్థుపరిపూరణం సిక్ఖాపరిపూరణఞ్చ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

అమతం నిబ్బానన్తి అనుపాదిసేసనిబ్బానధాతుం. ఇతరా పన సేక్ఖాసేక్ఖధమ్మపారిపూరియా పరిపుణ్ణా. నిబ్బానపారిపూరి చేత్థ తదావహధమ్మపారిపూరివసేన పరియాయతో వుత్తాతి వేదితబ్బా. ఇదాని యాయం

అప్పిచ్ఛతాదీనం అనుక్కమపరివుద్ధియా గుణపారిపూరితా, తం ఉపమాయ సాధేన్తో ''**సేయ్యథాపీ**''తిఆదిమాహ. తత్థ **పావుస్సకో**తి వస్సానమాసే ఉట్ఠితో. సో హి చిరానుప్పవత్తి హోతి. **పబ్బతకన్దరా** పబ్బతేసు ఉపచ్చకాధిచ్చకాపభవనిజ్ఝరాదినదియో. **సరసాఖా**తి యత్థ ఉపరిఉన్నతపదేసతో ఉదకం ఆగన్త్వా తిట్ఠతి చేవ సన్దతి చ, తే. **కుసోబ్భా** ఖుద్దకతళాకా. **కున్నదియో**తి పబ్బతపాదతో నిక్ఖన్తా ఖుద్దకనదియో. తా హి మహానదియో ఓతరన్తియో పరిపూరేన్తి. **పరమధమ్మదాయాద**న్తి పరమం ఉత్తమం ధమ్మదాయాదభావం, పరమం ధమ్మదాయజ్జం వా. **తే భిక్ఖూ**తి తే ధమ్మపటిగ్గాహకే భిక్ఖూ. **సన్నియోజేన్తో**తి మూలగుణేహి అప్పిచ్ఛతాదీహి యోజేన్తో.

ఉగ్గహేత్వాతి అత్థతో బ్యఞ్జనతో చ ఉపధారణవసేన గహేత్వా అవిపరీతం గహేత్వా. **సంసన్దేత్వా**తి మమ దేసనానుసారేన మమజ్ఝాసయం అవిరజ్ఝిత్వా. యథా ఇధేవ **చిన్తేసీ**తి యథా ఇమిస్సా ధమ్మదాయాదదేసనాయ చిన్తేసి, ఏవం అఞ్ఞత్థాపి ధమ్మథోమనత్థం గన్ధకుటిం పవిసన్తో చిన్తేసి. **ఏకజ్ఝాసయాయా**తి సమానాధిప్పాయాయ. **మతియా**తి పఞ్ఞాయ. **అయం దేసనా అగ్గా**తిఆది భగవా ధమ్మసేనాపతిం గుణతో ఏవ పగ్గణ్హాతీతి కత్వా వుత్తం.

చిత్తగతియాతి చిత్తవసేన కాయస్స పరిణామనేన "అయం కాయో ఇదం చిత్తం వియ హోతూ"తి కాయస్స చిత్తేన సమానగతికతాధిట్ఠానేన. కథం పన కాయో దన్ధప్పవత్తికో లహుపరివత్తనచిత్తేన సమానగతికో హోతీతి? న సబ్బథా సమానగతికో. యథేవ హి కాయవసేన చిత్తపరిణామనే చిత్తం సబ్బథా కాయేన సమానగతికం న హోతి. న హి తదా చిత్తం సభావసిద్ధేన అత్తనో ఖణేన అవత్తిత్వా దన్ధవుత్తికస్స రూపధమ్మస్స ఖణేన వత్తితుం సక్కోతి, "ఇదం చిత్తం అయం కాయో వియ హోతూ"తి పన అధిట్ఠానేన దన్ధగతికస్స కాయస్స అనువత్తనతో యావ ఇచ్ఛితట్ఠానప్పత్తి, తావ కాయగతిం అనులోమేన్తమేవ హుత్వా సన్తానవసేన పవత్తమానం చిత్తం కాయగతికం కత్వా పరిణామితం నామ హోతి, ఏవం "అయం కాయో ఇదం చిత్తం వియ హోతూ"తి అధిట్ఠానేన పగేవ లహుసఞ్ఞాయ సుఖుమసఞ్ఞాయ చ సమ్పాదితత్తా అభావితిద్ధిపాదానం వియ దన్ధం అవత్తిత్వా యథా లహుం కతిపయచిత్తవారేహేవ ఇచ్ఛితట్ఠానప్పత్తి హోతి , ఏవం పవత్తమానో కాయో చిత్తగతికభావేనేవ పరిణామితో నామ హోతి, న ఏకచిత్తక్ఖణేనేవ పవత్తియా. ఏవఞ్చ కత్వా బాహుసమిఞ్జనప్పసారణూపమాపి ఉపచారేన వినా సుట్ఠుతరం యుత్తా హోతి, అఞ్ఞథా ధమ్మతావిలోమితా సియా. న హి ధమ్మానం లక్ఖణఞ్ఞథత్తం ఇద్ధిబలేన కాతుం సక్కా, భావఞ్ఞథత్తమేవ పన సక్కాతి.

౩౧. **భగవతో అధిప్పాయానురూపం** భిక్ఖూనఞ్చ అజ్ఝాసయం ఇత్వాతి వచనసేసో. దేసకాలే వియ భాజనమ్పి ఓలోకేత్వా ఏవ మహాథేరో ధమ్మం కథేతి. **పక్కన్తస్సా**తి ఇదం అనాదరే సామివచనన్తి దస్సేన్తో ''**పక్కన్తస్స సతో**''తిఆదిమాహ. **కిత్తకేనా**తి కేన పరిమాణేన. తం పన పరిమాణం యస్మా పరిమేయ్యస్స అత్థస్స పరిచ్ఛిన్దనం హోతి, తస్మా ''**కిత్తావతాతి పరిచ్ఛేదవచన**''న్తి ఆహ. **నుకారో పుచ్ఛాయ**న్తి అయం ను-సద్దో ఇధేవ పుచ్ఛాయం ఆగతోతి కత్వా వుత్తం. ను-సద్దేన హేత్థ జోతియమానో అత్థో కిం-సద్దేన పరిమాణో అత్థో పరిమేయ్యత్థో చ. ఏత్థ సంకిలేసపక్ఖో వివేకస్స అననుసిక్ఖనం ఆమిసదాయాదతా, వోదానపక్ఖో తస్స అనుసిక్ఖనం ధమ్మదాయాదతాతి. **తీహి వివేకేహీ**తి వివేకత్తయగ్గహణం తదన్తోగధత్తా వివేకపఞ్చకస్స. వివేకపఞ్చకగ్గహణే పనస్స సరూపేన కాయవివేకో గహితో న సియా, తదాయత్తత్తా వా సత్థారా తదా పయుఞ్జమానవివేకదస్సనవసేన ''**తీహి వివేకేహీ**''తిఆది వుత్తం. **అఞ్ఞతరమ్పీ**తి కస్మా వుత్తం. న హి కాయవివేకమత్తేన ధమ్మదాయాదభావో సిజ్ఝతీతి? న, వివేకద్వయసన్నిస్సయస్సేవ కాయవివేకస్స ఇధాధిప్పేతత్తా. ఏవఞ్చ కత్వా చిత్తవివేకగ్గహణమ్పి సమత్థితం హోతి. న హి లోకియజ్ఝానాధిగమమత్తేన నిప్పరియాయతో

సత్థుధమ్మదాయాదభావో ఇచ్ఛితో, నిబ్బానాధిగమేన పన నో ఇచ్ఛితో, తస్మా సబ్బాపి సాసనే వివేకానుసిక్ఖనా నిబ్బానపోణా నిబ్బానపబ్భారా నిబ్బానోగధా చాతి వుత్తం “**తిణ్ణం వివేకానం అఞ్ఞతరమ్పి**”తి. అసతి ఆలోకే అన్ధకారో వియ అసతి ధమ్మదాయాదతాయ ఏకంసియా ఆమిసదాయాదతాతి ఆహ “**ఆమిసదాయాదావ హోన్తీ**”తి. **ఏస నయో సుక్కపక్ఖేపీ**తి కణ్హపక్ఖతో సాధారణవసేన లబ్భమానం అత్థసామఞ్ఞం అతిదిసతి, న అత్థవిసేసం తస్స విసదిసత్తా, అత్థవిసేసమేవ వా అతిదిసతి విసదిసూదాహరణూపాయఞాయేన. “తిణ్ణం వివేకానం అఞ్ఞతర”న్తి ఇదం ఇధ న లబ్భతి. తయోపి హి వివేకా, తేసు ఏకో వా ఇతరద్వయసన్నిస్సయో ఇధ లబ్భతి.

దూరతోపీతి దూరట్ఠానతోపి. తేనాహ “**తిరోరట్ఠతోపీ**”తిఆది. కామం “పటిభాతూ”తి ఏత్థ పటి-సద్దాపేక్ఖాయ “సారిపుత్త”న్తి ఉపయోగవచనం, అత్థో పన సామివచనవసేనేవ వేదితబ్బోతి దస్సేన్తో ఆహ “**ఆయస్మతోయేవ సారిపుత్తస్సా**”తి. **భాగో హోతూ**తి ఇమినాభాగత్థో పటి-సద్దోతి దస్సేతి లక్ఖణాదిఅత్థానం ఇధ అయుజ్జనతో. తేనాహ “**ఏవం సద్దలక్ఖణేన సమేతీ**”తి. **దిస్సతూ**తి ఞాణేన దిస్సతు, పస్సతూతి వా అత్థో. **ఉపట్ఠాతూ**తి ఞాణస్స పచ్చుపతిట్ఠతు. **ఉగ్గహేస్సన్తీ**తి వాచుగ్గతం కరిస్సన్తి. వాచుగ్గతకరణఞ్హి ఉగ్గహో. **పరియాపుణిస్సన్తీ**తి తస్సేవ వేవచనం. పురిపుచ్ఛనాదినా వా అత్థస్స చిత్తే ఆపాదనం పట్ఠపనం పరియాపుణనం. **కారణవచన**న్తి యథావుత్తస్స కారణభావేన వచనం “హేతుమ్హి కరణవచన”న్తి కత్వా. వుత్తత్థపచ్చామసనం తం-సద్దేన కరీయతీతి. తేనాహ “**యస్మా**”తిఆది.

ఏకేనేవాకారేనాతి ఆమిసదాయాదతాసిద్ధేన ఆదియతాసఙ్ఖాతేన ఏకేనేవ పకారేన. తమేవ హి ఆకారం సన్ధాయాహ “**భగవతా వుత్తమత్థ**”న్తి. అఞ్ఞథా “సత్థు పవివిత్తస్స విహరతో సావకా వివేకం నానుసిక్ఖన్తీ’తి ఏకేనేవ ఆకారేన సో అత్థో థేరేనపి వుత్తో. **తీహి ఆకారేహీ**తి ఆమిసదాయాదపటిపదాభూతేహి తిణ్ణం వివేకానం అననుసిక్ఖనాకారేహి. **ఏత్తావతా**తి “**ఇధావుసో...పే.... నానుసిక్ఖన్తీ**”తి ఏత్తకేన కణ్హపక్ఖే ఉద్దేసపాఠేన.

విత్థారతో సువిభత్తో హోతి అనవసేసతో సమ్మదేవ నిద్దిట్ఠత్తా. నను చ ఉద్దేసే సత్థునోపి ఆదియతా భగవతా గహితా, సా న నిద్దిట్ఠాతి అనుయోగం సన్ధాయాహ “**నో చ ఖో**”తిఆది. **సావకే అనుగ్గణ్హన్తస్సా**తి “ఆమిసదాయాదా సత్థు సావకా”తి సత్థు పరప్పవాదపరిహారణత్థమ్పి “తుమ్హేహి ధమ్మదాయాదేహి భవితబ్బ”న్తి ఏవం సావకే అనుకమ్పమానస్స. సావకానం తం న యుత్తం సామీచిఅభావతోతి యోజనా. **ఏస నయో**తి యదిదం “ఏత్తావతాయం భగవా”తిఆదినా కణ్హపక్ఖే ఉద్దేసస్స అత్థవిభాగదస్సనముఖేన సమ్బన్ధదస్సనం, ఏస నయో సుక్కపక్ఖేపి సమ్బన్ధదస్సనేతి అధిప్పాయో. తేనాహ “**అయం తావేత్థ అనుసన్ధిక్కమయోజనా**”తి, సత్థారా దేసితాయ ఉద్దేసదేసనాయ మహాథేరేన దేసితాయ చ అనుసన్ధిక్కమేన సమ్బన్ధోతి అత్థో. యథానుసన్ధి ఏవ చేత్థ అనుసన్ధి వేదితబ్బో.

అచ్చన్తపవివిత్తస్సాతి ఏకన్తఉపధివివేకో వియ ఇతరేపి వివేకో సత్థు ఏకన్తికావాతి. అనుసిక్ఖనం నామ అను అను పూరణన్తి తప్పటిక్ఖేపేన ఆహ “**న పరిపూరేన్తీ**”తి, న పరిబ్రూహేన్తీతి అత్థో, **న పరిపూరేన్తీ**తి వా న పరిపాలేన్తీతి అత్థో. యదగ్గేన హి వివేకం నానుసిక్ఖన్తి, తదగ్గేన న పరిబ్రూహేన్తి, న పరిపాలేన్తీతి వా వత్తబ్బతం లభన్తీతి. కస్మా పనేత్థ “వివేకం నానుసిక్ఖన్తీ”తి ఉద్దేసే వియ అవిసేసవచనే కాయవివేకస్సేవ గహణం కతన్తి చోదనం సన్ధాయాహ “**యది పనా**”తిఆది. **పుచ్ఛాయా**తి పుచ్ఛాతో అవిసేసో సియా విభాగస్స అలబ్భమానత్తా విస్సజ్జనస్స. నను చ “వివేకం నానుసిక్ఖన్తీ”తి అవిసేసవచనతో పాళియం విభాగో న లబ్భతేవాతి? న, పదన్తరేన విభావితత్తా. తేనాహ “**యేసఞ్చ ధమ్మాన**”న్తిఆది. **బ్యాకరణపక్ఖో**తి విస్సజ్జనపక్ఖో. విస్సజ్జనఞ్చ న పుచ్ఛా వియ అవిసేసజోతనా , అథ ఖో యథాధిప్పేతత్థవిభజనన్తి

అధిప్పాయో. **ఇమినా పదేనాతి** "వివేకం నానుసిక్ఖన్తీ"తి ఇమినా పదేన కాయవివేకం అపరిపూరియమానం దస్సేతీతి అధిప్పాయో. **చిత్తవివేకం ఉపధివివేక**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

ఏత్థ చ నప్పజహన్తీతి పహాతబ్బధమ్మానం పహానాభావవచనం పహానలక్ఖణవివేకాభావదీపనం, తం వత్వా పున "వివేకే నిక్ఖిత్తధురా"తి వచనం తతో సాతిసయవివేకాభావదీపనన్తి తదుభయవివేకాభావదస్సనేన "యేసఞ్చ ధమ్మాన"న్తిఆదినావ పారిసేసఞాయేన "వివేకం నానుసిక్ఖన్తీ"తి ఇమినా వివేకద్వయమూలభూతకాయవివేకాభావదస్సనం కతన్తి దట్ఠబ్బం. అవిగతతణ్హతాయ తం తం పరిక్ఖారజాతం బహుం లన్తి ఆదియన్తీతి బహులా, బహులా ఏవ **బాహులికా** యథా "వేనయికో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౬; అ॰ ని॰ ౮.౧౧; పారా॰ ౮). తే పన యస్మా పచ్చయబహులభావాయ యుత్తప్పయుత్తా నామ హోన్తి, తస్మా ఆహ **''చీవరాదిబాహుల్లాయ పటిపన్నా''**తి. సిక్ఖాయ ఆదరభావాభావతో సిథిలం అదళ్హం గణ్హన్తీతి **''సాథలికా''**తి వుత్తం. **సిథిల**న్తి భావనపుంసకనిద్దేసో, సిథిల-సద్దేన వా సమానత్థస్స సాథల-సద్దస్స వసేన **''సాథలికా''**తి పదసిద్ధి వేదితబ్బా. **అవగమనట్ఠేనాతి** అధోగమనట్ఠేన , ఓరమ్భాగియభావేనాతి అత్థో. **ఉపధివివేకే**తి సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గతాయ ఉపధీహి వివిత్తే. **ఓరోపితధురా**తి ఉజ్ఝితుస్సాహా.

అనియమేనేవాతి కిఞ్చి విసేసం అనామసిత్వా "సావకా"తి అవిసేసేనేవ. **నియమేన్తో**"థేరా"తిఆదినా. **దసవస్స ఉపాదాయా**తి దసవస్సతో పట్ఠాయ. **ఇస్సరియే**తి "సేట్ఠిట్ఠానం సేనాపతిట్ఠాన"న్తిఆదీసు వియ. అచిరక్ఖణోభాసేన లక్ఖవేధకో **అక్ఖణవేధి. ఠితియ**న్తి అవట్ఠానే. **ఠానసో**తి తఙ్ఖణేయేవ. **తిట్ఠతీ**తి ఆధారాధేయ్యభావేనాతి ఆహ **''తదాయత్తవుత్తిభావేనా''**తి. ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా సత్తసఙ్ఖారేసు ఉదాసీనతాపి అసఙ్ఖతాధిగమస్స ఉపాయోతి తబ్బిపరియాయతో చీవరాదిమణ్డనా న ఉపధివివేకపారిపూరియా సంవత్తతీతి ఆహ **''చీవరపత్త...పే.... అపూరయమానా''**తి. **తత్థా**తి థేరవారే. **ఇధా**తి మజ్ఝిమనవకవారేసు. తథా హి **''మజ్ఝిమథేరకాలే''**తిఆది వుత్తం.

౩౨. ఇమస్మిఞ్చ కణ్హపక్ఖేతి ఇమస్మిఞ్చ నిద్దేసవారే కణ్హపక్ఖే, న ఉద్దేసవారే కణ్హపక్ఖే. ఉద్దేసవారే పన కణ్హపక్ఖే వుత్తవిపరియాయేన గహేతబ్బత్థో "ఏస నయో సుక్కపక్ఖేపీ"తి అతిదేసేన దస్సితో. **వుత్తపచ్చనీకనయేనా**తి "కాయవివేకం నానుసిక్ఖన్తి న పరిపూరేన్తీ"తిఆదినా వుత్తస్స అత్థస్స పచ్చనీకనయేన, "కాయవివేకం అనుసిక్ఖన్తి పరిపూరేన్తీ"తిఆదినా నయేన. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం సుక్కపక్ఖే. **సఙ్ఖేపో**తి అత్థసఙ్ఖేపో. **యోజనపరమ్పరాయా**తి గామన్తతో దూరభావేన ఏకం ద్వే తీణీతి ఏవం యోజనానం పటిపాటియా. **అరఞ్ఞవనపత్థానీ**తి అరఞ్ఞేసు వనసణ్డభూతాని. **పన్తానీ**తి పరియన్తాని. **ఉపగన్తుం యుత్తకాలో** జరాజిణ్ణకాలో గోచరగామే దూరే గమనాగమనసమత్థతాభావతో. "ఏవం గుణవన్తేసు దిన్నం అహో సుదిన్న"న్తి **పచ్చయదాయకానం పసాదం జనేన్తి. పాసంసా**తి పసంసితబ్బా. **అయమ్పి మహాథేరో**తిఆది ఏకం అప్పమాదవిహారినం వుద్ధతరం నిద్దిసిత్వా వదన్తానం వసేన వుత్తం. **పవిట్ఠో** వివేకట్ఠానం. **సాయం నిక్ఖమతి** యోనిసోమనసికారం ఉపబ్రూహేత్వాతి అధిప్పాయో. **కసిణపరికమ్మం కరోతి,** న యం కిఞ్చి కిచ్చన్తరం. **సమాపత్తియో నిబ్బత్తేతి,** న మోఘమనసికారం. **సబ్బథా**తిఆదితో తావ తదఙ్గవసేన కిలేసేహి చిత్తం వివేచేన్తో తతో విక్ఖమ్భనవసేన సముచ్ఛేదవసేన పటిపస్సద్ధివసేనాతి సబ్బప్పకారేన చిత్తవివేకం పూరేతి. **పంసుకూలాని ధారేతీ**తి ఇమినా బాహులికతాభావం దస్సేతి, **అసిథిలం సాసనం గహేత్వా**తి ఇమినా సాథలికతాభావం, **విగతనీవరణో**తి ఇమినా ఓక్కమనే నిక్ఖిత్తధురతం, **ఫలసమాపత్తిన్తి**ఆదినా పవివేకపుబ్బఙ్గమతం దస్సేతి.

౩౩. **తత్రావుసోతి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో. తేన "లోభో చ పాపకో"తిఆదినయప్పవత్తం ఉపరిదేసనం అనవసేసతో పరియాదియతి. **కో అనుసన్ధీతి** యా సా భగవతా సంకిలేసపక్ఖేన సహ ధమ్మదాయాదపటిపత్తిభావినీ "ధమ్మదాయాదా మే, భిక్ఖవే, భవథ, మా ఆమిసదాయాదా"తిఆదినా దేసనా ఉద్దిట్ఠా, తం "సత్థు పవివిత్తస్స విహరతో"తిఆదినా ఆరభిత్వా అట్ఠారసవారపటిమణ్డితాయ నిద్దేసదేసనాయ విభజిత్వా తతో పరం "తత్రావుసో లోభో చ పాపకో"తిఆదినయాయ ఉపరిదేసనాయ సమ్బన్ధం పుచ్ఛతి. **ఏవన్తి** సంకిలేసపక్ఖే "నప్పజహన్తీ"తి పహానాభావదస్సనవసేన, వోదానపక్ఖే "పజహన్తీ"తి పహానసబ్భావదస్సనవసేనాతి ఏవం. అనిద్ధారితసరూపా యం-తం-సద్దేహి ధమ్మ-సద్దేన సామఞ్ఞతో యే పహాతబ్బధమ్మా వుత్తా, తే సరూపతో దస్సేతున్తి యోజనా. **ఇమే తేతి** ఏత్థ కస్మా లోభాదయో ఏవ పహాతబ్బధమ్మా వుత్తా, నను ఇతో అఞ్ఞేపి మోహదిట్ఠివిచికిచ్ఛాదయో పహాతబ్బధమ్మా సన్తీతి? సచ్చం సన్తి, తే పన లోభాదీహి తదేకట్ఠతా గహితా ఏవ హోన్తీతి వుత్తా. అథ వా ఇమేసంయేవేత్థ గహణే కారణం పరతో ఆవి భవిస్సతి.

ఇదాని ఉపచయేన అనుసన్ధిం దస్సేతుం **''అపిచా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ సావకానం యస్స ధమ్మస్స దాయాదభావో సత్థు అభిరుచితో, సో "చత్తారో సతిపట్ఠానే భావేతీ"తిఆదినా అకథేత్వా "వివేకం అనుసిక్ఖన్తి, తే చ ధమ్మే పజహన్తి, న చ బాహులికా"తిఆదినా కథితత్తా **హేట్ఠా పరియాయేనేవ ధమ్మో కథితోతి** వుత్తం. "తే చ ధమ్మే నప్పజహన్తి, ఓక్కమనే పుబ్బఙ్గమా"తిఆదినా **ఆమిసం పరియాయేనపి కథితం**. "సియా చ మే పిణ్డపాతో"తిఆదినా, "బాహులికా చ హోన్తీ"తిఆదినా చ **ఆమిసం నిప్పరియాయేనపి కథితం**. అథ వా యాయం భగవతా ఆమిసదాయాదపటిక్ఖేపనా ధమ్మదాయాదతా వుత్తా, యఞ్చ తదత్థం విభజన్తేన మహాథేరేన అత్తనా వివేకానుసిక్ఖనాది వుత్తం, తదుభయం హేతువసేన విభావేతుం **''తత్రావుసో, లోభో చా''**తిఆది వుత్తం . హేతునిరోధేన హి సంకిలేసపక్ఖస్స, నిరోధహేతుసమ్పాదనేన చ వోదానపక్ఖస్స తప్పాపకతా.

అతీతదేసనానిదస్సనన్తి అతీతాయ థేరేన యథాదేసితాయ దేసనాయ చ పచ్చామసనం. తేనేవాహ **''సత్థు పవివిత్తస్స...పే.... దేసనాయన్తి వుత్తం హోతీ''**తి. **తత్థాతి** యం వుత్తం విసేసతో "యేసం ధమ్మానం సత్థా పహానమాహా"తి, ఏతస్మిం పదే. తత్థ హి పహాతబ్బధమ్మా లోభాదయో సామఞ్ఞతో వుత్తా. **లామకాతి** నిహీనా. లోభదోసా హి హేతుతో పచ్చయతో సభావతో ఫలతో నిస్సన్దతో సంకిలిట్ఠపకతికా, ఆయతిం దుక్ఖస్స పాపనట్ఠేన వా పాపకా. **లుబ్భనలక్ఖణోతి** ఆరమ్మణస్స అభిగిజ్ఝనలక్ఖణో. తథా హి సో లుబ్భన్తి తేన, సయం వా లుబ్భతి, లుబ్భనమత్తమేవ వా తన్తి "లోభో"తి వుచ్చతి. రసాదీసు అభిసఙ్గరసో, అపరిచ్చాగపచ్చుపట్ఠానో, సంయోజనియేసు ధమ్మేసు అస్సాదదస్సనపదట్ఠానో. **దుస్సనలక్ఖణోతి** ఆరమ్మణే బ్యాపజ్జనలక్ఖణో. తథా హి సో దుస్సన్తి తేన, సయం వా దుస్సతి, దుస్సనమత్తమేవ వా తన్తి "దోసో"తి వుచ్చతి. రసాదీసు విసప్పనరసో, సనిస్సయదహనరసో వా, దుస్సనపచ్చుపట్ఠానో, ఆఘాతవత్థుపదట్ఠానో.

తేసూతిఆదినా దస్సనేన లోభదోసానం ఏకన్తతో పహాతబ్బతాదస్సనం. **ఆమిసదాయాదస్స పచ్చయానం లాభే హోతీతి** ఇదం లోభస్స ఆరమ్మణగ్గహణసభావతం సన్ధాయ వుత్తం, తణ్హాయ వసేన పన అనుగిజ్ఝనం సన్ధాయ **''అలద్ధం పత్థేతీ''**తి ఆహ. అలాభే పచ్చయానం ఆమిసదాయాదస్స హోతీతి ఆనేత్వా యోజనా. **అలభన్తోతి** ఏత్థ "పచ్చయే"తి విభత్తిం పరిణామేత్వా యోజేతబ్బం. **విఘాతవాతి** "యమ్పిచ్ఛం న లభతి, తమ్పి దుక్ఖ"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౨౦; విభ॰ ౧౯౦) వచనతో ఇచ్ఛావిఘాతవా. లోభో చ దేయ్యధమ్మే హోతి ఆమిసదాయాదస్సాతి సమ్బన్ధో. ఏస నయో అనన్తరపదేపి. **దేయ్యధమ్మేతి** చ ఇదం నిదస్సనమత్తం సత్తకేలాయనాదివసేనపి తస్స లోభుప్పత్తిసబ్భావతో. "తణ్హం పటిచ్చ పరియేసనా, పరియేసనం

పటిచ్చ లాభో”తి ఏవమాదయో **నవ తణ్హామూలకా**. **పరిపూరేతి** ఆమిసదాయాదోతి విభత్తివిపరిణామో వేదితబ్బో. ఆవాసమచ్ఛరియాదీని **పఞ్చ మచ్ఛరియాని**.

మగ్గన్తి అరియమగ్గం. సో హి కిలేసే మారేన్తో గచ్ఛతి, నిబ్బానత్థికేహి చ మగ్గీయతి, సయం వా సచ్ఛికిరియాభిసమయవసేన నిబ్బానం మగ్గతీతి నిప్పరియాయేన “మగ్గో”తి వుచ్చతి. **ఏకో అన్తోతి** ఇతరేన అసమ్మిస్సో ఏకో కోట్ఠాసో, హీనతాయ వా లామకట్ఠేన **ఏకో అన్తో**. కామం అఞ్ఞేపి కుసలధమ్మా ఏతే అన్తే అసమ్పయోగతో న ఉపేన్తి, తేహి విముత్తా ఏవ, అయం పన అచ్చన్తవిముత్తియా న ఉపేతీతి ఆహ **‘‘విముత్తో ఏతేహి అన్తేహీ’’**తి. **తస్మాతి** అన్తద్వయవిముత్తత్తా. **ఏతేసం మజ్ఝే భవత్తాతి** ఇదం మగ్గస్స ఉభయన్తవిముత్తతాయ ఏవ వుత్తం, న తప్పరియాపన్నతాయ, వట్టదుక్ఖనిస్సరణత్థికేహి పటిపజ్జితబ్బతో చ. **తథాతి** యథా ఇతరేన అసమ్మిస్సట్ఠేన లామకట్ఠేన చ లోభో ఏకో అన్తో, తథా **కామసుఖల్లికానుయోగోతి** అత్థో. ఏస నయో సేసేసుపి. మగ్గస్స అనుపగమనఞ్చ నేసం అన్తానం సబ్బసో అప్పవత్తికరణేనేవ దట్ఠబ్బం. **పురిమనయేనాతి** “ఏతే ద్వే అన్తే న ఉపేతీ”తిఆదినా పుబ్బే వుత్తనయేన.

సచ్చానన్తి చతున్నం అరియసచ్చానం. **దస్సనపరిణాయకట్ఠేనాతి** దస్సనస్స పరిఞ్ఞాభిసమయాదిభేదస్స పరితో సబ్బథా నయనట్ఠేన పవత్తనట్ఠేన. **చక్ఖుకరణీతి** ధమ్మచక్ఖుస్స కరణీ నిప్ఫాదికా. తయిదం సతిపి పటిపదాయ ధమ్మచక్ఖుతో అనఞ్ఞత్తే అవయవవసేన సిజ్ఝమానో అత్థో సముదాయేన కతో నామ హోతీతి ఉపచారవసేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. తథా హి వక్ఖతి **‘‘మగ్గోయేవ హి మగ్గత్థాయ సంవత్తతి మగ్గేన కాతబ్బకిచ్చకరణతో’’**తి. **ఞాణాయాతి** యాథావతో జాననాయ. తేనాహ **‘‘విదితకరణట్ఠేనా’’**తి. విసేసఞాతభావాపాదనఞ్హి విదితకరణం. **వూపసమనతోతి** సముచ్ఛిన్దనవసేన వూపసమనతో. దుక్ఖాదీనం పరిఞ్ఞేయ్యాదిభావో వియ అభిఞ్ఞేయ్యభావోపి మగ్గవసేనేవ పాకటో హోతీతి ఆహ **‘‘చతున్నమ్పి సచ్చానం అభిఞ్ఞేయ్యభావదస్సనతో’’**తి, విభావనతోతి అత్థో. **సమ్బోధోతి మగ్గో** “సమ్బుజ్ఝతి ఏతేనా”తి కత్వా. **తస్సత్థాయాతి** మగ్గకిచ్చత్థాయ. న హి మగ్గతో అఞ్ఞో మగ్గకిచ్చకరో అత్థి. తేనాహ **‘‘మగ్గోయేవ హీ’’**తిఆది. అథ వా సమ్మాదిట్ఠి ఉప్పజ్జమానా సహజాతాదిపచ్చయభావేన ఇతరే ఉప్పాదేతి, ఏవం సేసమగ్గధమ్మాపీతి ఏవమ్పి మగ్గత్థాయ సంవత్తనం వేదితబ్బం. **సచ్ఛికిరియాయ పచ్చక్ఖకమ్మాయాతి** సచ్ఛికరణసఙ్ఖాతపచ్చక్ఖకమ్మాయ. **నిబ్బానాయాతి** వా అనుపాదిసేసనిబ్బానాయ. **ఉపసమాయాతి** ఇమినా సఉపాదిసేసనిబ్బానం గహితన్తి. **అయన్తి** “సా హి సచ్చాన”న్తిఆదినా యథావుత్తో అత్థనయో. **ఏత్థాతి** “చక్ఖుకరణీ”తిఆదీసు పదేసు. **సారో** సున్దరో అనపనీతో. **ఇతో అఞ్ఞథాతి** “దుక్ఖస్స పరిఞ్ఞాయ దిట్ఠివిసుద్ధిం కరోతీతి చక్ఖుకరణీ”తిఆదినా అత్థవణ్ణనాపపఞ్చో కేవలం విత్థారత్థాయ.

అయమేవాతి ఏత్థ **అయన్తి** ఇమినా అత్తనో అఞ్ఞేసఞ్చ తస్సం పరిసాయం అరియానం మగ్గస్స పచ్చక్ఖభావం దస్సేతి. ఆసన్నపచ్చక్ఖవాచీ హి అయం-సద్దో. **అఞ్ఞమగ్గపటిసేధనత్థన్తి** అఞ్ఞస్స నిబ్బానగామిమగ్గస్స అత్థిభావపటిసేధనత్థం. సత్తాపటిక్ఖేపో హి ఇధ పటిసేధనం అలబ్భమానత్తా అఞ్ఞస్స మగ్గస్స. బుద్ధాదీనం సాధారణభావో అనఞ్ఞతా. తేనాహ బ్రహ్మా సహమ్పతి –

> “ఏకాయనం జాతిఖయన్తదస్సీ,
> మగ్గం పజానాతి హితానుకమ్పీ;
> ఏతేన మగ్గేన తరింసు పుబ్బే,
> తరిస్సన్తి యే చ తరన్తి ఓఘ”న్తి. (సం॰ ని॰ ౫.౩౮౪, ౪౦౯; మహాని॰ ౧౯౧; చూళని॰ ౧౦౭, ౧౨౧; నేత్తి॰ ౧౭౦);

ఆరకత్తాతి ఇమినా నిరుత్తినయేన అరియ-సద్దసిద్ధిమాహ. **అరిపహానాయాతి** అత్థవచనమత్తం. అరయో పాపధమ్మా యన్తి అపగమన్తి ఏతేనాతి **అరియో. అరియేన దేసితోతి** ఏత్థ అరియస్స భగవతో అయన్తి **అరియో. అరియభావప్పటిలాభాయాతి** ఏత్థ అరియకరో **అరియోతి** ఉత్తరపదలోపేన అరియ-సద్దసిద్ధి వేదితబ్బా. యస్మా మగ్గఙ్గసముదాయే మగ్గవోహారో హోతి, సముదాయో చ సముదాయీహి సమన్నాగతో నామ హోతీతి ఆహ **"అట్ఠహి అఙ్గేహి ఉపేతత్తా"**తి, తస్మా అత్తనో అవయవభూతాని అట్ఠ అఙ్గాని ఏతస్స సన్తీతి **అట్ఠఙ్గికో**. యస్మా పన పరమత్థతో అఙ్గానియేవ మగ్గో, తస్మా వుత్తం **"న చ అఙ్గవినిముత్తో"**తి యథా "ఛళఙ్గో వేదో"తి. సదిసూదాహరణం పన దస్సేన్తో **"పఞ్చఙ్గికతూరియాదీని వియా"**తి ఆహ. **ఆది**-సద్దేన చతురఙ్గినీ సేనాతి ఏవమాదీనం సఙ్గహో. **మారేన్తో గచ్ఛతీతి** నిరుత్తినయేన సద్దసిద్ధిమాహ. **మగ్గతీతి** గవేసతి. అరియమగ్గో హి నిబ్బానం ఆరమ్మణం కరోన్తో తం గవేసన్తో వియ హోతీతి. **మగ్గీయతి నిబ్బానత్థికేహి** వివట్టూపనిస్సయపుఞ్ఞకరణతో పట్ఠాయ తదత్థం పటిపత్తితో. **గమ్మతీతి** ఏతేన ఆదిఅన్తవిపరియాయేన సద్దసిద్ధిమాహ యథా "కకూ"తి. **"సేయ్యథిదన్తి నిపాతో"**తి వత్వా తస్స సబ్బలిఙ్గవిభత్తివచనసాధారణతాయ **"కతమాని తాని అట్ఠఙ్గానీ"**తి వుత్తం. నను చ అఙ్గాని సముదితాని మగ్గో అన్తమసో సత్తఙ్గవికలస్స అరియమగ్గస్స అభావతోతి? సచ్చమేతం సచ్చపటివేధేన, మగ్గపచ్చయతాయ పన యథాసకం కిచ్చకరణేన పచ్చేకమ్పి తాని మగ్గోయేవాతి ఆహ **"ఏకమేకఞ్హి అఙ్గం మగ్గోయేవా"**తి, అఞ్ఞథా సముదితానమ్పి నేసం మగ్గకిచ్చం న సమ్భవేయ్యాతి. ఇదాని తమేవత్థం పాళియా సమత్థేతుం **"సమ్మాదిట్ఠిమగ్గో చేవ హేతు చా"**తి వుత్తం.

సమ్మా అవిపరీతం పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన చతున్నం సచ్చానం దస్సనం పటివిజ్ఝనం లక్ఖణం ఏతిస్సాతి **సమ్మాదస్సనలక్ఖణా**. సమ్మా అవిపరీతం సమ్పయుత్తధమ్మే నిబ్బానారమ్మణే అభినిరోపనం అప్పనాలక్ఖణం ఏతస్సాతి **సమ్మాఅభినిరోపనలక్ఖణో** ముసావాదాదీనం విసంవాదనాదికిచ్చతాయ లూఖానం అపరిగ్గాహకానం పటిపక్ఖభావతో సినిద్ధసభావత్తా సమ్పయుత్తధమ్మే, సమ్మావాచప్పచ్చయసుభాసితసోతారఞ్చ జనం సమ్మదేవ పరిగ్గణ్హాతీతి సమ్మావాచా సమ్మాపరిగ్గహో లక్ఖణం ఏతిస్సాతి **సమ్మాపరిగ్గహలక్ఖణా**. యథా కాయికా కిరియా కిఞ్చి కత్తబ్బం సముట్ఠాపేతి, సయఞ్చ సముట్ఠహనం ఘటనం హోతి, తథా సమ్మాకమ్మన్తసఙ్ఖాతా విరతిపీతి **సమ్మాసముట్ఠానలక్ఖణో సమ్మాకమ్మన్తో**. సమ్పయుత్తధమ్మానం వా ఉక్ఖిపనం **సముట్ఠానం** కాయికకిరియాయ భారుక్ఖిపనం వియ. జీవమానస్స సత్తస్స, సమ్పయుత్తధమ్మానం వా సుద్ధి వోదానం, ఆజీవస్సేవ వా జీవితప్పవత్తియా సుద్ధి వోదానం ఏతేనాతి **సమ్మావోదానలక్ఖణో సమ్మాఆజీవో**. కోసజ్జపక్ఖే పతితుం అదత్వా సమ్పయుత్తధమ్మానం పగ్గణ్హనం అనుబలప్పదానం **పగ్గహో**. ఆరమ్మణం ఉపగన్త్వా ఠానం, తస్స వా అనిస్సజ్జనం **ఉపట్ఠానం**. ఆరమ్మణే సమ్పయుత్తధమ్మానం సమ్మా, సమం వా ఆధానం **సమాధానం**. సమ్మా సఙ్కప్పేతి సమ్పయుత్తధమ్మే ఆరమ్మణే అభినిరోపేతీతి **సమ్మాసఙ్కప్పో**. సమ్మా వదతి ఏతాయాతి **సమ్మావాచా**. సమ్మా కరోతి ఏతేనాతి సమ్మాకమ్మం, తదేవ **సమ్మాకమ్మన్తో**. సమ్మా ఆజీవతి ఏతేనాతి **సమ్మాఆజీవో**. సమ్మా వాయమతి ఉస్సహతి ఏతేనాతి **సమ్మావాయామో**. సమ్మా సరతి అనుస్సరతీతి **సమ్మాసతి** . సమ్మా సమాధియతి చిత్తం ఏతేనాతి **సమ్మాసమాధీతి** ఏవం సమ్మాసఙ్కప్పాదీనం నిబ్బచనం వేదితబ్బం.

మిచ్ఛాదిట్ఠిన్తి సబ్బమ్పి మిచ్ఛాదస్సనం. **తప్పచ్చనీయకిలేసేతి** ఏత్థ **తం**-సద్దేన సమ్మాదిట్ఠి. న హి మిచ్ఛాదిట్ఠియా కిలేసా పచ్చనీయా, అథ ఖో సమ్మాదిట్ఠియా. **అవిజ్జఞ్చాతి** అవిజ్జాగ్గహణం తస్సా సంకిలేసధమ్మానం పముఖభావతో. తేనాహ "అవిజ్జా, భిక్ఖవే, పుబ్బఙ్గమా అకుసలానం ధమ్మానం సమాపత్తియా"తి (సం. ని. ౫.౧). దస్సననివారకస్స సమ్మోహస్స సముగ్ఘాతేన **అసమ్మోహతో**. ఏత్థ చ **మిచ్ఛాదిట్ఠిం...పే.... పజహతీతి** ఏతేన పహానాభిసమయం, **నిబ్బానం**

ఆరమ్మణం కరోతీతి ఏతేన సచ్ఛికిరియాభిసమయం, **సమ్పయుత్తధమ్మే**తిఆదినా భావనాభిసమయం సమ్మాదిట్ఠికిచ్చం దస్సేతి. పరిఞ్ఞాభిసమయో పన నానన్తరియతాయ అత్థతో వుత్తో ఏవ హోతీతి దట్ఠబ్బో.

కథం పన ఏకమేవ ఞాణం ఏకస్మిం ఖణే చత్తారి కిచ్చాని సాధేన్తం పవత్తతి. న హి తాదిసం లోకే దిట్ఠం, న ఆగమో వా తాదిసో అత్థీతి న వత్తబ్బం. యథా హి పదీపో ఏకస్మింయేవ ఖణే వట్టిం దహతి, స్నేహం పరియాదియతి, అన్ధకారం విధమతి, ఆలోకఞ్చ విదంసేతి, ఏవమేతం ఞాణన్తి దట్ఠబ్బం. మగ్గసమఙ్గిస్స ఞాణం దుక్ఖేపేతం ఞాణం, దుక్ఖసముదయేపేతం ఞాణం , దుక్ఖనిరోధేపేతం ఞాణం, దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయపేతం ఞాణన్తి **సుత్తపదం** (విభ. ౭౯౪) ఏత్థ ఉదాహరితబ్బం. యథా చ సమ్మాదిట్ఠి పుబ్బభాగే దుక్ఖాదీసు విసుం విసుం పవత్తిత్వా మగ్గక్ఖణే ఏకావ చతున్నం ఞాణానం కిచ్చం సాధేన్తీ పవత్తతి, ఏవం సమ్మాసఙ్కప్పాదయో పుబ్బభాగే నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పాదినామకా హుత్వా కామసఙ్కప్పాదీనం పజహనవసేన విసుం విసుం పవత్తిత్వా మగ్గక్ఖణే తిణ్ణం చతున్నఞ్చ కిచ్చం సాధేన్తా పవత్తన్తి. సమ్మాసమాధి పన పుబ్బభాగేపి మగ్గక్ఖణేపి నానాయేవ హుత్వా పవత్తతీతి కామఞ్చేత్థ సమ్మాదిట్ఠియా సబ్బేపి పాపధమ్మా పటిపక్ఖా, ఉజువిపచ్చనీకతాదస్సనవసేన పన సమ్మాదిట్ఠియా కిచ్చనిద్దేసే మిచ్ఛాదిట్ఠిగ్గహణం కతం. తేనేవ చ "**తప్పచ్చనీయకిలేసే చా**"తి వుత్తం.

యేసం కిలేసానం అనుపచ్ఛిన్నత్తా సమ్మాదిట్ఠి న ఉప్పజ్జేయ్య, తే మిచ్ఛాదిట్ఠియా సహజేకట్ఠతాయ తదేకట్ఠావ తప్పచ్చనీయకిలేసా దట్ఠబ్బా. సమ్మాసఙ్కప్పాదీనం కిచ్చనిద్దేసేపి ఏసేవ నయో. సోతాపత్తిమగ్గాదివసేన చత్తారో లోకుత్తరమగ్గభావసామఞ్ఞేన ఏకతో కత్వా. లోభదోసా సముదయసచ్చం, యస్స పన సో సముదయో తం దుక్ఖసచ్చం, పహానభావో మగ్గసచ్చం, యత్థ తం పహానం, తం నిరోధసచ్చన్తి ఇమాని చత్తారి సచ్చాని. కస్మా పనేత్థ లోభదోసానం విసుం ఆదితో చ గహణం? విసుం గహణం తావ తథాబుజ్ఝనకానం పుగ్గలానం అజ్ఝాసయవసేన, ఇమేహి లోభదోసేహి ఆమిసదాయాదతా, తప్పహానేన చ ధమ్మదాయాదతాతి దస్సనత్థం, తదనుసారేన చతుసచ్చయోజనాయ ఏవం ఏకేకస్స నియ్యానముఖం హోతీతి దస్సనత్థఞ్చ. సేసవారేసుపి ఏసేవ నయో. ఆదితో గహణం పన అతివియ ఓళారికతాయ సుపాకటభావతో వక్ఖమానానం అఞ్ఞేసఞ్చ పాపధమ్మానం మూలభావతో తదేకట్ఠతాయ చ వేదితబ్బం.

కుజ్ఝనలక్ఖణోతి కుప్పనసభావో, చిత్తస్స బ్యాపజ్జనాతి అత్థో. **చణ్డిక్కం** లుద్దతా, కురురభావోతి అత్థో. **ఆఘాతకరణరసో**తి "అనత్థం మే అచరీ"తిఆదినా చిత్తే ఆఘాతస్స కరణరసో. **దుస్సనపచ్చుపట్ఠానో**తి సపరసన్తానస్స వినాసనపచ్చుపట్ఠానో లద్ధోకాసో వియ సపత్తో. **ఉపనన్ధనం** నానప్పకారస్స ఉపరూపరి నన్ధనం వియ హోతీతి కత్వా. తథా హేస "**వేరఅప్పటినిస్సజ్జనరసో, కోధానుపబన్ధభావపచ్చుపట్ఠానో**"తి చ వుత్తో. **అపరకాలే ఉపనాహోతిఆదీతి ఆది**-సద్దేన "ఉపనయ్హనా ఉపనయ్హితత్తం ఆఠపనా ఠపనా సణ్ఠపనా అనుసంసన్దనా అనుప్పబన్ధనా దళ్హీకమ్మ"న్తిఆదీనం (విభ. ౮౯౧) నిద్దేసపదానం అత్థవణ్ణనం సఙ్గణ్హాతి. ఉపనాహసమఙ్గీ హి పుగ్గలో వేరస్స అనిస్సజ్జనతో ఆదిత్తపూతిఅలాతం వియ జలతి ఏవ, చిత్తఞ్చస్స ధోవియమానం అచ్ఛచమ్మం వియ, మసిమక్ఖితపిలోతికా వియ చ న సుజ్ఝతేవ.

పరగుణమక్ఖనలక్ఖణోతి ఉదకపుఞ్ఛనియా ఉదకం వియ పరేసం గుణానం మక్ఖనసభావో. తథాభూతో చాయం అత్తనో కారకం గూథేన పహరన్తం గూథో వియ పఠమతరం మక్ఖేతి ఏవాతి దట్ఠబ్బో. తథా హేస్స సపరసన్తానేసు గుణం మక్ఖేతీతి **మక్ఖో**తి వుచ్చతి. **యుగగ్గాహో** సమధురగ్గహణం అసమానస్సపి అభూతస్స సమారోపనం. సమభావకరణం **సమీకరణం**.

పరేసం గుణప్పమాణేన అత్తనో గుణానం ఉపట్ఠానం పచ్చుపట్ఠపేతీతి ఆహ ‘‘**పరేసం గుణప్పమాణేన ఉపట్ఠానపచ్చుపట్ఠానో**’’తి. తథా హేస పరేసం గుణే డంసిత్వా వియ అత్తనో గుణేహి సమే కరోతీతి **పళాసోతి** వుచ్చతి.

పరసమ్పత్తిఖీయనం పరసమ్పత్తియా ఉసూయనం. ఇస్సతి పరసమ్పత్తిం న సహతీతి **ఇస్సా**. తథా హేసా ‘‘**పరసమ్పత్తియా అక్ఖమనలక్ఖణా**’’తి వుచ్చతి. **తత్థాతి** పరసమ్పత్తియం. **అనభిరతిరసా** అభిరతిపటిపక్ఖకిచ్చా. **విముఖభావపచ్చుపట్ఠానా** పరసమ్పత్తిం పస్సితుమ్పి అప్పదానతో. **నిగూహనలక్ఖణం** అత్తనో సమ్పత్తియా పరేహి సాధారణభావాసహనతో. **అసుఖాయనం** న సుఖనం దుక్ఖనం, అరోచనన్తి అధిప్పాయో.

కతస్స కాయదుచ్చరితాదిపాపస్స పటిచ్ఛాదనం **కతపాపపటిచ్ఛాదనం**. తస్స పాపస్స ఆవరణభావేన పచ్చుపతిట్ఠతీతి **తదావరణపచ్చుపట్ఠానా**, మాయా, యాయ సమన్నాగతో పుగ్గలో భస్మఛన్నో వియ అఙ్గారో, ఉదకఛన్నో వియ ఖాణు, పిలోతికపటిచ్ఛాదితం వియ చ సత్థం హోతి. **అవిజ్జమానగుణప్పకాసనం** అత్తని అవిజ్జమానసీలాదిగుణవిభావనం, యేన సాఠేయ్యేన సమన్నాగతస్స పుగ్గలస్స అసన్తగుణసమ్భావనేన చిత్తానురూపకిరియావిహారతో ‘‘ఏవంచిత్తో, ఏవంకిరియో’’తి దుబ్బిఞ్ఞేయ్యత్తా కుచ్ఛిం వా పిట్ఠిం వా జానితుం న సక్కా. యతో –

> ‘‘వామేన సూకరో హోతి, దక్ఖిణేన అజామిగో;
>
> సరేన నేలకో హోతి, విసాణేన జరగ్గవో’’తి. (దీ. ని. అట్ఠ. ౩.౨౯౬; విభ. అట్ఠ. ౮౯౪; మహాని. అట్ఠ. ౧౬౬) –

ఏవం వుత్తయక్కసూకరసదిసో హోతి.

చిత్తస్స ఉద్ధుమాతభావో థద్ధలూఖభావో. **అప్పతిస్సయవుత్తీతి** అనివాతవుత్తి. అమద్దవాకారేన పచ్చుపతిట్ఠతి, అమద్దవతం వా పచ్చుపట్ఠపేతీతి **అమద్దవతాపచ్చుపట్ఠానో**, థమ్భో, యేన సమన్నాగతో పుగ్గలో గిలితనఙ్గలసీసో వియ అజగరో, వాతభరితభస్తా వియ చ థద్ధో హుత్వా గరుట్ఠానియే చ దిస్వా ఓనమితుమ్పి న ఇచ్ఛతి, పరియన్తేనేవ చరతి. కరణస్స ఉత్తరకిరియా **కరణుత్తరియం**. విసేసతో పచ్చనీకభావో **విపచ్చనీకతా**. పరేన హి కిస్మిఞ్చి కతే తద్దిగుణం కరణవసేన **సారమ్భో** పవత్తతి.

సేయ్యాదిఆకారేహి ఉన్నమనం **ఉన్నతి**. ఓమానోపి హి ఏవం కరణముఖేన సమ్పగ్గహవసేనేవ పవత్తతి. ‘‘అహమస్మి సేయ్యో’’తిఆదినా అహంకరణం సమ్పగ్గహో **అహఙ్కారో**. పరే అభిభవిత్వా అధికం ఉన్నమనం **అబ్భున్నతి** . యం సన్ధాయ వుత్తం ‘‘పుబ్బకాలే అత్తానం హీనతో దహతి అపరకాలే సేయ్యతో’’తి (విభ. ౮౮౭).

మత్తభావో జాతిఆదిం పటిచ్చ చిత్తస్స మజ్జనాకారో, యస్స వా ధమ్మస్స వసేన పుగ్గలో మత్తో నామ హోతి, సో ధమ్మో **మత్తభావో. మదగ్గాహణరసో** మదస్స గాహణకిచ్చో. మదో హి అత్తనో మజ్జనాకారం సమ్పయుత్తధమ్మే గాహేన్తో వియ పవత్తమానో తంసమఙ్గిం పుగ్గలమ్పి తథా కరోన్తో వియ హోతి. అహఙ్కారవసేన పుగ్గలం అనిట్ఠం కరోన్తో చిత్తస్స ఉమ్మాదభావో వియ హోతీతి **ఉమ్మాదపచ్చుపట్ఠానో**. సతియా అనిగ్గణ్హిత్వా చిత్తస్స వోస్సజ్జనం **చిత్తవోస్సగ్గో,** సతివిరహితోతి అత్థో. యథావుత్తస్స వోస్సగ్గస్స అనుప్పదానం పునప్పునం విస్సజ్జనం **వోస్సగ్గానుప్పదానం. ఇమేసం** కోధాదీనం లోభాదీనమ్పి వా. **లక్ఖణాదీనీతి** లక్ఖణరసపచ్చుపట్ఠానాని. పదట్ఠానం పన ధమ్మన్తరతాయ న గహితం. నిబ్బచనం

“కుజ్ఝతీతి **కోధో, ఉపనయ్హతీతి ఉపనాహో**”తిఆదినా సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి న వుత్తం, అత్థతో పన కోధో దోసో ఏవ, తథా ఉపనాహో. పవత్తిఆకారమత్తతో హి కతో నేసం భేదో, మక్ఖపళాససారమ్భా తదాకారప్పవత్తా పటిఘసహగతచిత్తుప్పాదధమ్మా, మాయాసాఠేయ్యథమ్భమదప్పమాదా తదాకారప్పవత్తా లోభసహగతచిత్తుప్పాదధమ్మా. **థమ్భో** వా మానవిసేసో చిత్తస్స థద్ధభావేన గహేతబ్బతో, తథా **మదో**. తథా హి సో “మానో మఞ్ఞనా”తిఆదినా **విభఙ్గే** (విభ. ౮౪౫) నిద్దిట్ఠో. ఇధ పన మానాతిమానానం విసుం గహితత్తా మజ్జనాకారేన పవత్తధమ్మా ఏవ “**మదో**”తి గహేతబ్బా. సేసానం ధమ్మన్తరభావో పాకటో ఏవ.

కస్మా పనేత్థ ఏతే ఏవ అట్ఠ దుకా గహితా, కిమితో అఞ్ఞేపి కిలేసధమ్మా నత్థీతి? నో నత్థి, ఇమే పన ఆమిసదాయాదస్స సవిసేసం కిలేసాయ సంవత్తన్తీతి తం విసేసం విభావేన్తేన ఆమిసదాయాదస్స లోభాదీనం పవత్తనాకారం దస్సేతుం “**విసేసతో**”తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **ఏత్థాతి** ఏతేసు లోభాదీసు. **అలభన్తో** ఆమిసన్తి అధిప్పాయో. తతుత్తరి ఉప్పన్నో కోధోతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. **సన్తేపీతి** విజ్జమానేపి. **ఇస్సతీతి** ఇస్సం జనేతి. **పదుస్సతీతి** తస్సేవ వేవచనం. తథా హి సా “ఇస్సతి దుస్సతి పదుస్సతీ”తిఆదినా నిద్దిట్ఠా. యస్మా వా ఇస్సం జనేన్తో ఏకంసతో పదుట్ఠచిత్తో ఏవ హోతి, తస్మా “**పదుస్సతీ**”తి వుత్తం. **అస్సాతి** ఆమిసదాయాదస్స. **ఏవం పటిపన్నో**తి ఏవం అసన్తగుణప్పకాసనం పటిపదం పటిపన్నో. **ఓవదితుం అసక్కుణేయ్యోతి** ఏతేన థమ్భో నామ దోవచస్సకరణో ధమ్మోతి దస్సేతి. **కిఞ్చి వదతి** ఓవాదదానవసేన. **థమ్భేన...పే.... మఞ్ఞన్తోతి** ఇమినా చ థమ్భస్స మానవిసేసభావం దస్సేతి, థమ్భేన వా హేతునాతి అత్థో. **మత్తో సమానోతి** మత్తో హోన్తో. **కామ...పే.... పమజ్జతీతి** ఏతేన మదవసేన ఏకంసతో పమాదమాపజ్జతీతి దస్సేతి.

ఏవన్తి ఇమినా ఆమిసదాయాదస్స లోభాదీనం ఉప్పత్తిక్కమదస్సనేనేవ ఇధ పాళియం నేసం దేసనాక్కమోపి దస్సితోతి దట్ఠబ్బో. న కేవలం ఇమేహేవ, అథ ఖో అఞ్ఞేహి చ ఏవరూపేహి పాపకేహి ధమ్మేహి అపరిముత్తో హోతీతి సమ్బన్ధో. కే పన తేతి? అత్రిచ్ఛతామహిచ్ఛతాదయోతి. ఏవం మహాదీనవా ఆమిసదాయాదతాతి తతో బలవతరో సంవేగో జనేతబ్బోతి అయమేత్థ ఓవాదో వేదితబ్బో. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం సుత్తే. **సబ్బత్థాతి** సబ్బేసు వారేసు. **నిబ్బిసేసోయేవాతి** ఏతేనేవ పఠమతరం ఇధ దస్సితసచ్చయోజనానయేన సబ్బవారేసు యోజేతబ్బోతి వేదితబ్బో.

ఞాణపరిచయపాటవత్థన్తి మగ్గస్స అట్ఠఙ్గసత్తఙ్గతాదివిసేసవిభావనాయ ఞాణస్స ఆసేవనట్ఠేన పరిచయో ఞాణపరిచయో, తస్స పటుభావత్థం కోసల్లత్థం. **ఏత్థాతి** అరియమగ్గే. **భేదోతి** విసేసో. **కమోతి** అఙ్గానం దేసనానుపుబ్బీ. **భావనానయోతి** భావనావిధి. “**కదాచి అట్ఠఙ్గికో, కదాచి సత్తఙ్గికో**”తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరన్తో పున “**అయం హీ**”తిఆదిమాహ. తత్థ **లోకుత్తరపఠమజ్ఝానవసేనాతి** లోకుత్తరస్స పఠమజ్ఝానస్స వసేన. ఏత్థ చ కేచి ఝానధమ్మా మగ్గసభావాతి ఏకన్తతో ఝానం మగ్గతో విసుం కత్వా వత్తుం న సక్కాతి “లోకుత్తరపఠమజ్ఝానసహితో”తి అవత్వా “లోకుత్తరపఠమజ్ఝానవసేన”ఇచ్చేవ వుత్తం. అథ వా **లోకుత్తరపఠమజ్ఝానవసేనాతి** లోకుత్తరా హుత్వా పఠమజ్ఝానస్స వసేనాతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. అరియమగ్గో హి విపస్సనాయ పాదకభూతస్స, సమ్మసితస్స వా పఠమజ్ఝానస్స వసేన అట్ఠఙ్గికో హోతి. అథ వా అఝానలాభినో సుక్ఖవిపస్సకస్స, ఝానలాభినో వా పాదకమకత్వా పఠమజ్ఝానస్స, పకిణ్ణకసఙ్ఖారానం వా సమ్మసనే ఉప్పన్నో అరియమగ్గో అట్ఠఙ్గికో హోతి, స్వాస్స అట్ఠఙ్గికభావో పఠమజ్ఝానికభావేనాతి దస్సేన్తో “**పఠమజ్ఝానవసేనా**”తి ఆహ. ఏవం “**అవసేసజ్ఝానవసేనా**”తి ఏత్థాపి యథారహం అత్థో వేదితబ్బో.

యది అరియమగ్గో సత్తఙ్గికోపి హోతి, అథ కస్మా పాళియం “అట్ఠఙ్గికో”ఇచ్చేవ వుత్తన్తి ఆహ **“ఉక్కట్ఠనిద్దేసతో”**తిఆది. యథా చేత్థ పటిపదాయ మగ్గవసేన అట్ఠఙ్గికసత్తఙ్గికభేదో , ఏవం బోజ్ఝఙ్గవసేన సత్తఙ్గికఛళఙ్గికభేదో వేదితబ్బో అప్పీతికజ్ఝానవసేన ఛళఙ్గికత్తా, మగ్గవసేన పన దేసనా ఆగతాతి స్వాయం భేదో అట్ఠకథాయం న ఉద్ధటో. **ఇతో పరన్తి** ఇతో అట్ఠఙ్గతో పరం ఉక్కంసతో, అవకంసతో పన సత్తఙ్గతో పరం మగ్గఙ్గం నామ నత్థీతి. **నను మగ్గవిభఙ్గే** (విభ. ౪౮౬-౪౮౭) పఞ్చఙ్గికవారే పఞ్చేవ మగ్గఙ్గాని ఉద్ధటాని, **మహాసళాయతనే** (మ. ని. ౩.౪౩౧) చ “యా తథాభూతస్స దిట్ఠి, యో తథాభూతస్స సఙ్కప్పో, యో తథాభూతస్స వాయామో, యా తథాభూతస్స సతి, యో తథాభూతస్స సమాధి, స్వాస్స హోతి సమ్మాసమాధీ”తి వత్వా పుబ్బభాగవసేన పన “పుబ్బేవ ఖో పనస్స కాయకమ్మం వచీకమ్మం ఆజీవో సుపరిసుద్ధో హోతీ”తి సమ్మావాచాదయో ఆగతాతి? సచ్చమేతం, తం పన సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం పఞ్చన్నం కారాపకఙ్గానం అతిరేకకిచ్చదస్సనవసేన వుత్తం, తస్మా న అరియమగ్గో సమ్మావాచాదివిరహితో అత్థీతి **“ఇతో పరఞ్హి మగ్గఙ్గం నత్థీ”**తి సువుత్తమేతన్తి దట్ఠబ్బం.

సబ్బకుసలానన్తి సబ్బేసం కుసలధమ్మానం. నిద్ధారణే చేతం సామివచనం. కామావచరాదివసేన తంతంకుసలధమ్మేసు సా సమ్మాదిట్ఠి సేట్ఠా. తస్సా సేట్ఠభావేన హి “పఞ్ఞాజీవిం జీవితమాహు సేట్ఠ”న్తి (సం. ని. ౧.౨౪౬; సు. ని. ౧౮౪) వుత్తం, మగ్గసమ్మాదిట్ఠియా పన సబ్బసేట్ఠభావే వత్తబ్బమేవ నత్థి. **కుసలవారే**తి కుసలుప్పత్తిసమయే. **పుబ్బఙ్గమా** కుసలాదిధమ్మానం యాథావసభావబోధేన సమ్పయుత్తధమ్మానం పరిణాయకభావతో. తేనేవాహ **“సమ్మాదిట్ఠిం సమ్మాదిట్ఠీతి పజానాతీ”**తిఆది. సా సమ్మాదిట్ఠి పభవో ఏతస్సాతి తప్పభవో, సమ్మాసఙ్కప్పో. సమ్మాదస్సనవసేన హి సమ్మాసఙ్కప్పో హోతి. తతో అభినిబ్బత్తానీతి **తప్పభవాభినిబ్బత్తాని**. తప్పభవాభినిబ్బత్తానిపి “తదభినిబ్బత్తానీ”తి వుచ్చన్తి కారణకారణేపి కారణూపచారతోతి ఆహ **“తప్పభవాభినిబ్బత్తాని సేసఙ్గానీ”**తి. తేనాహ **“సమ్మాదిట్ఠిస్సా”**తిఆది. యథా హి సమ్మాదస్సనం సమ్మావితక్కనస్స విసేసపచ్చయో, ఏవం సమ్మావితక్కనం సమ్మాపరిగ్గహస్స సమ్మాపరిగ్గహో సమ్మాసముట్ఠానస్స, సమ్మాసముట్ఠానం సమ్మావోదానస్స, సమ్మావోదానం సమ్మావాయామస్స, సమ్మావాయామో సమ్మాఉపట్ఠానస్స, సమ్మాఉపట్ఠానం సమ్మాధానస్స విసేసపచ్చయో, **తస్మా** “పురిమం పురిమం పచ్ఛిమస్స పచ్ఛిమస్స విసేసపచ్చయో హోతీ”తి **ఇమినా** విసేసపచ్చయభావదస్సనత్థేన **కమేన ఏతాని** సమ్మాదిట్ఠిఆదీని **అఙ్గాని వుత్తానీ**తి దస్సితాని.

భావనానయోతి సమథవిపస్సనానం యుగనద్ధభావేన పవత్తో భావనావిధి. అయఞ్హి అరియమగ్గక్ఖణే భావనావిధి. తస్స పన పుబ్బభాగే భావనానయో కస్సచి సమథపుబ్బఙ్గమో హోతి , కస్సచి విపస్సనాపుబ్బఙ్గమోతి. తం విధిం దస్సేతుం **“కోచీ”**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ పఠమో సమథయానికస్స వసేన వుత్తో, దుతియో విపస్సనాయానికస్స. తేనాహ **“ఇధేకచ్చో”**తిఆది. **తన్తి** సమథం సమాధిం, ఝానధమ్మేతి వా అత్థో. **తంసమ్పయుత్తే**తి సమాధిసమ్పయుత్తే, ఝానసమ్పయుత్తే వా ధమ్మే. అయఞ్చ నయో యేభుయ్యేన సమథయానికా అరూపముఖేన, తత్థాపి ఝానముఖేన విపస్సనాభినివేసం కరోన్తీతి కత్వా వుత్తో. **విపస్సనం భావయతో**తి పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధిం ఆరభిత్వా యథాధిగతం తరుణవిపస్సనం వడ్ఢేన్తస్స. **మగ్గో సఞ్జాయతీ**తి పుబ్బభాగియో లోకియమగ్గో ఉప్పజ్జతి. **ఆసేవతి** నిబ్బిదానుపస్సనావసేన. **భావేతి** ముఞ్చితుకమ్యతావసేన. **బహులీకరోతి** పటిసఙ్ఖానుపస్సనావసేన. **ఆసేవతి** వా భయతూపట్ఠానఞాణవసేన. **బహులీకరోతి** వుట్ఠానగామినివిపస్సనావసేన. **సంయోజనాని పహీయన్తి, అనుసయా బ్యన్తీ హోన్తి** మగ్గపటిపాటియా.

సమథం అనుప్పాదేత్వావాతి అవధారణేన ఉపచారసమాధిం నివత్తేతి, న ఖణికసమాధిం. న హి ఖణికసమాధిం వినా విపస్సనా సమ్భవతి. **విపస్సనాపారిపూరియాతి** విపస్సనాయ పరిపుణ్ణతాయ వుట్ఠానగామినిభావప్పత్తియా. **తత్థజాతానన్తి** తస్మిం అరియమగ్గక్ఖణే ఉప్పన్నానం సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం ధమ్మానం. నిద్ధారణే చేతం సామివచనం. **వవస్సగ్గారమ్మణతోతి** వవస్సగ్గస్స ఆరమ్మణతాయ. వవస్సగ్గో వోస్సగ్గో పటినిస్సగ్గోతి చ అపవగ్గోతి చ అత్థతో ఏకం, నిబ్బానన్తి వుత్తం హోతి, తస్మా నిబ్బానస్స ఆరమ్మణకరణేనాతి అత్థో. **చిత్తస్స ఏకగ్గతాతి** మగ్గసమ్మాసమాధిమాహ. అరియమగ్గో హి ఏకన్త సమాహితో అసమాధానహేతూనం కిలేసానం సముచ్ఛేదనతో. సేసం వుత్తనయమేవ.

యుగనద్ధావ హోన్తి తదా సమాధిపఞ్ఞానం సమరసతాయ ఇచ్ఛితబ్బతో. మగ్గక్ఖణే హి న సమథభావనాయం వియ సమాధి, విపస్సనాభావనాయం వియ చ పఞ్ఞా కిచ్చతో అధికా ఇచ్ఛితబ్బా, సమరసతాయ పన అఞ్ఞమఞ్ఞస్స అనతివత్తనట్ఠేన ద్వేపి యుగనద్ధా వియ పవత్తన్తి. తేన వుత్తం ‘‘**సమథవిపస్సనా యుగనద్ధావ హోన్తీ**’’తి.

ధమ్మదాయాదసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౪. భయభేరవసుత్తవణ్ణనా

౩౪. ఏవం మే సుతన్తి భయభేరవసుత్తం. కో నిక్ఖేపో? కేచి తావ ఏవమాహు ‘‘పుచ్ఛావసికో నిక్ఖేపో’’తి. దువిధా హి పుచ్ఛా పాకటాపాకటభేదతో. తత్థ యస్సా దేసనాయ నిమిత్తభూతో ఞాతుం ఇచ్ఛితో అత్థో కిం-సద్దపుబ్బకేన పకాసీయతి, సా **పాకటా పుచ్ఛా** యథా ‘‘కింసూధ విత్తం పురిసస్స సేట్ఠ’’న్తి ఏవమాది (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౬; సు॰ ని॰ ౧౮౩). యస్సా పన దేసనాయ నిమిత్తభూతో ఞాతుం ఇచ్ఛితో అత్థో కిం-సద్దరహితేన కేవలేనేవ సద్దపయోగేన పకాసీయతి, సా **అపాకటా పుచ్ఛా**. ఞాతుం ఇచ్ఛితో హి అత్థో ‘‘పఞ్హా, పుచ్ఛా’’తి వుచ్చతి, తస్మాయేవ ఇధ ‘‘యే మే భో గోతమా’’తిఆదికా అపాకటాతి ‘‘పుచ్ఛావసికో నిక్ఖేపో’’తి. తయిదం అకారణం, యస్మా సో బ్రాహ్మణో ‘‘యేమే భో గోతమా’’తిఆదీని వదన్తో న తత్థ కఙ్ఖీ విచికిచ్ఛీ సంసయమాపన్నో అవోచ, అథ ఖో అత్తనా యథానిచ్ఛితమత్థం భగవతి పసాదభావబహుమానం పవేదేన్తో కథేసి. తేనాహ ‘‘**భగవతి పసాదం అలత్థా**’’తిఆది (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౪). **విహారేతి** విహారకే నివాసే. **అవిచ్ఛిన్నేయేవాతి** పవత్తమానేయేవ. పదద్వయస్సపి వసన్తే ఏవాతి అత్థో. **ఏతం పురోహితట్ఠానం** ఉణ్హీసాదికకుధభణ్డేహి సద్ధిం లద్ధం, తథా చ ‘‘అస్స రఞ్ఞా దిన్న’’న్తి వదన్తి. తేనాహ ‘‘**తం తస్స రఞ్ఞా దిన్న**’’న్తి. బ్రహ్మన్తి వేదం. సో పన మన్తబ్రహ్మకప్పవసేన తివిధో. తత్థ మన్తా పధానం మూలభావతో, యే అట్ఠకాదీహి పవుత్తా, ఇతరే తన్నిస్సయేన జాతా, తేన తేసంయేవ గహణం ‘‘**మన్తే సజ్ఝాయతీ**’’తి . తే హి గుత్తభాసితబ్బతాయ ‘‘**మన్తా**’’తి వుచ్చన్తి. **ఇదమేవ హీతి** అవధారణేన ‘‘బ్రహ్మతో జాతా’’తిఆదికం నిరుత్తిం పటిక్ఖిపతి.

యేన వా కారణేనాతి (సారత్థ॰ టీ॰ వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనాయం ౨; సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧; అ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౨.౧౬) హేతుమ్హి ఇదం కరణవచనం. హేతుఅత్థో హి కిరియాకారణం, న కరణం వియ కిరియత్థో, తస్మా నానప్పకారగుణవిసేసాధిగమత్థా ఇధ ఉపసఙ్కమనకిరియాతి ‘‘అన్నేన వసతీ’’తిఆదీసు వియ హేతుఅత్థమేవేతం కరణవచనం యుత్తం, న కరణత్థం తస్స అయుజ్జమానత్తాతి వుత్తం ‘‘యేన వా కారణేనా’’తిఆది. భగవతో సతతప్పవత్తనిరతిసయసాదువిపులామతరససద్ధమ్మఫలతాయ సాదుఫలనిచ్చఫలితమహారుక్ఖేన భగవా ఉపమితో, సాదుఫలూపభోగాధిప్పాయగ్గహణేనేవ హి మహారుక్ఖస్స సాదుఫలతా గహితాతి.

ఉపసఙ్కమీతి ఉపసఙ్కన్తో. సమ్పత్తుకామతాయ హి కిఞ్చి ఠానం గచ్ఛన్తో తంతంపదేసాతిక్కమనేన ఉపసఙ్కమి, ఉపసఙ్కన్తోతి వా వత్తబ్బతం లభతి. తేనాహ "**గతోతి వుత్తం హోతీ**"తి, ఉపగతోతి అత్థో. **ఉపసఙ్కమిత్వా**తి పుబ్బకాలకిరియానిద్దేసోతి ఆహ "**ఉపసఙ్కమనపరియోసానదీపన**"న్తి. **తతో**తి యం ఠానం పత్తో "ఉపసఙ్కమీ"తి వుత్తో, తతో ఉపగతట్ఠానతో. **యథా ఖమనీయాదీని పుచ్ఛన్తో**తి (సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧౧౨) యథా భగవా "కచ్చి తే బ్రాహ్మణ ఖమనీయం, కచ్చి యాపనీయ"న్తిఆదినా ఖమనీయాదీని పుచ్ఛన్తో తేన బ్రాహ్మణేన సద్ధిం సమప్పవత్తమోదో అహోసి పుబ్బభాసితాయ, తదనుకరణేన ఏవం సోపి బ్రాహ్మణో భగవతా సద్ధిం సమప్పవత్తమోదో అహోసీతి యోజనా. తం పన సమప్పవత్తమోదతం ఉపమాయ దస్సేతుం "**సీతోదకం వియా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **సమ్మోదిత**న్తి సంసన్దితం. **ఏకీభావ**న్తి సమ్మోదనకిరియాయ సమానతం ఏకరూపతం. **ఖమనీయ**న్తి "ఇదం చతుచక్కం నవద్వారం సరీరయన్తం ఖణభఙ్గురతాయ సభావతో దుస్సహం, కచ్చి ఖమితుం సక్కుణేయ్య"న్తి పుచ్ఛతి. **యాపనీయ**న్తి పచ్చయాయత్తవుత్తికం చిరప్పబన్ధసఙ్ఖాతాయ యాపనాయ కచ్చి యాపేతుం సక్కుణేయ్యం. సీసరోగాదిఆబాధాభావేన **కచ్చి అప్పాబాధం. దుక్ఖజీవికాభావేన కచ్చి అప్పాతఙ్కం**. తంతంకిచ్చకరణే ఉట్ఠానసుఖతాయ **కచ్చి లహుట్ఠానం**. తదనరూపబలయోగతో **కచ్చి బలం**. సుఖవిహారసబ్భావేన **కచ్చి ఫాసువిహారో** అత్థీతి తత్థ తత్థ కచ్చి-సద్దం యోజేత్వా అత్థో వేదితబ్బో.

బలవప్పత్తా పీతి **పీతియేవ**. తరుణపీతి **పామోజ్జం**. సమ్మోదనం జనేతి కరోతీతి సమ్మోదనికం, తదేవ **సమ్మోదనీయ**న్తి ఆహ "**సమ్మోదజననతో**"తి. సమ్మోదితబ్బతో **సమ్మోదనీయ**న్తి ఇమం పన అత్థం దస్సేన్తో "**సమ్మోదితుం యుత్తభావతో**"తి ఆహ. **సరితబ్బభావతో**తి అనుస్సరితబ్బభావతో. "సరణీయ"న్తి వత్తబ్బే దీఘం కత్వా "**సారణీయ**"న్తి వుత్తం. **సుయ్యమానసుఖతో**తి ఆపాథమధురతం ఆహ, **అనుస్సరియమానసుఖతో**తి విమద్దరమణీయతం. **బ్యఞ్జనపరిసుద్ధతాయా**తి సభావనిరుత్తిభావేన తస్సా కథాయ వచనచాతురియమాహ, **అత్థపరిసుద్ధతాయా**తి అత్థస్స నిరుపక్కిలేసతం. **అనేకేహి పరియాయేహీ**తి అనేకేహి కారణేహి.

అభిదూరఅచ్చాసన్నపటిక్ఖేపేన నాతిదూరనాచ్చాసన్నం నామ గహితం, తం పన అవకంసతో ఉభిన్నం పసారితహత్థసఙ్ఘట్టనేన దట్ఠబ్బం. **గీవం పసారేత్వా**తి గీవం పరివత్తనవసేన పసారేత్వా.

యేమేతి ఏత్థ సన్ధివసేన ఇకారలోపోతి దస్సేన్తో "**యే ఇమే**"తిఆదిమాహ. ఉచ్చాకులీనతాయ జాతివసేన అభిజాతా **జాతికులపుత్తా**. తేనాహ "**ఉచ్చాకులప్పసుతా**"తి. ఆచారసమ్పత్తియా అభిజాతా **ఆచారకులపుత్తా**. తేనాహ "**ఆచారసమ్పన్నా**"తి. **యత్థ కత్థచి** అపాకటేపి **కులే**. తేన బ్రాహ్మణేన అధిప్పేతా భిక్ఖూసు దువిధాపి సంవిజ్జన్తీతి ఆహ "**ఇధ పన ద్వీహిపి కారణేహి కులపుత్తాయేవా**"తి.

సద్ధాతి ఇదం కరణత్థే పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ "**సద్ధాయా**"తి, **సద్ధా**తి వా సద్దహిత్వాతి అత్థో. ఇమస్మిం పక్ఖే పాళియం య-కారలోపేన నిద్దేసోతి దట్ఠబ్బం. **అగారతో**తి అగారవాసతో, ఉత్తరపదలోపేన, నిస్సయూపచారేన వా అయం నిద్దేసోతి. భిక్ఖనసీలతాదిలక్ఖణో భిక్ఖుభావో పబ్బజ్జాసహచరితాయ సద్ధిం భిక్ఖుభావం అన్వాచినన్తోతి ఆహ "**పబ్బజ్జం భిక్ఖుభావఞ్చా**"తి. కమ్మవాచాలక్ఖణే పన భిక్ఖుభావే అధిప్పేతే సముచ్చయత్థో **చ**-సద్దో దట్ఠబ్బో. **అనగారస్స భావో**తి ఏతేన పబ్బజ్జానిస్సితో సువిసుద్ధో సీలాచారగుణవిసేసో గహితో, కసిగోరక్ఖాదికమ్మపటిక్ఖేపో ఇధ అనుప్పాదాదీహి వేదితబ్బో. సేసగ్గహణే పన సరణగమనాదివసేన పబ్బజ్జాయ, సరణగమనాదివసేన ఉపసమ్పదాయ చ అనేకభేదత్తా ఆహ "**సబ్బథాపీ**"తి, తేన తేన పకారేనాతి అత్థో. పురతోగామితా పటిపత్తిగమనేన, న కాయగమనేనాతి ఆహ "**నాయకో**"తి , సమ్మాపటిపత్తియా

నిబ్బానసమ్పాపకోతి అత్థో. **హితకిరియాయాతి** దిట్ఠధమ్మికాదిహితచరియాయ. **గాహణం** అధిసీలాదీసు అచ్చన్తాయ నియోజనం, న కథనమత్తన్తి దస్సేన్తో ''**గాహేతా**''తి వత్వా ''**సిక్ఖాపేతా**''తి ఆహ. **దిట్ఠానుగతిన్తి** దిట్ఠియా అనుగమనన్తి దస్సేన్తో ''**దస్సనానుగతి**''న్తి వత్వా సిక్ఖాత్తయసఙ్గహం భగవతో సాసనం తేన దిట్ఠత్తా దిట్ఠి, తస్స తస్సేవ ఖమనవసేన ఖన్తి, రుచ్చనవసేన రుచి, తందిట్ఠిఖన్తిరుచికావ భగవతో సావకాతి ఆహ ''**యందిట్ఠికో**''తిఆది.

ఏస కిర అలత్థాతి సమ్బన్ధో. **దేవపుత్తే వియాతి**ఆది కస్సచి పారిజుఞ్ఞస్స అభావదీపనతో "సద్ధాయా"తిఆదినా వుత్తస్స పబ్బజితభావస్స పాకటీకరణం. **సద్ధాయ ఘరా నిక్ఖమ్మ పబ్బజిత్వాతి** ఇదం హట్ఠపహట్ఠాదిభావస్స కారణవచనం. **ఘాసచ్ఛాదనపరమతాయ సన్తుట్ఠోతి** ఇదం అనుస్సఙ్కితాపరిసఙ్కితతాయ కారణవచనన్తి దట్ఠబ్బం.

ఏవమేతన్తిఆదినా ఆమేడితవచనం సమ్పహంసనవసేన, పసాదవసేన వా కతన్తి దట్ఠబ్బం. తథా హి ఏవం-సద్దో సమ్పటిచ్ఛనత్థో అబ్భనుమోదనత్థో చ వుత్తో. **మమన్తి** ఉపయోగత్థే సామివచనం, నిపాతపదం వా ఏతం "మ"న్తి ఇమినా సమానత్థన్తి దట్ఠబ్బం. **ఆదీనీతి ఆది**-సద్దేన నజీవికాపకతాదిం సఙ్గణ్హాతి **ఈదిసానంయేవాతి** సద్ధాపబ్బజ్జాయ విభావితఅనభిజ్ఝాలుఆదిసభావానంయేవ, న ఇతరేసం అభిజ్ఝాలుసభావానం. వుత్తఞ్హేతం –

> "సఙ్ఘాటికణ్ణే చేపి మే, భిక్ఖవే, భిక్ఖు గహేత్వా పిట్ఠితో పిట్ఠితో అనుబన్ధో అస్స పదే పదం నిక్ఖిపన్తో, సో చ హోతి అభిజ్ఝాలు కామేసు తిబ్బసారాగో బ్యాపన్నచిత్తో పదుట్ఠమనసఙ్కప్పో ముట్ఠస్సతి అసమ్పజానో అసమాహితో విబ్భన్తచిత్తో పాకతిన్ద్రియో, అథ ఖో ఆరకావ మమ అహఞ్చ తస్సా"తి (ఇతివు॰ ౯౨).

అఞ్ఞోగాహేత్వా అధిప్పేతత్థం సమ్భవితుం సాధేతుం దుక్ఖానీతి **దురభిసమ్భవాని**. అట్ఠకథాయం పన తత్థ నివాసోయేవ దుక్ఖోతి దస్సేతుం ''**సమ్భవితుం దుక్ఖాని దుస్సహానీ**''తి వుత్తం. **అరఞ్ఞవనపత్థానీతి** అరఞ్ఞలక్ఖణప్పత్తాని వనసణ్డాని. వనపత్థ-సద్దో హి సణ్డభూతే రుక్ఖసమూహేపి వత్తతీతి అరఞ్ఞగ్గహణం. **కిఞ్చాపీతి** అనుజాననసమ్భావనత్థే నిపాతో. కిం అనుజానాతి? నిప్పరియాయతో అరఞ్ఞాభావం "గామతో బహి అరఞ్ఞ"న్తి. తేనాహ ''**నిప్పరియాయేనా**''తిఆది. కిం సమ్భావేతి? ఆరఞ్ఞకఙ్గనిప్ఫాదకత్తం. యఞ్హి ఆరఞ్ఞకఙ్గనిప్ఫాదకం, తం విసేసతో "అరఞ్ఞ"న్తి వుత్తన్తి. తేనేవాహ ''**యం తం పఞ్చధనుసతిక**''న్తిఆది. **నిక్ఖమిత్వా బహి ఇన్దఖీలాతి** ఇన్దఖీలతో బహి నిక్ఖమిత్వా, తతో బహి పట్ఠాయాతి అత్థో. **బహి ఇన్దఖీలాతి** యత్థ ద్వే తీణి ఇన్దఖీలాని, తత్థ బహిద్ధా ఇన్దఖీలతో పట్ఠాయ, యత్థ తం నత్థి, తత్థ తదరహట్ఠానతో పట్ఠాయాతి వదన్తి. యస్మా బహి ఇన్దఖీలతో పట్ఠాయ మనుస్సూపచారే భయభేరవం నత్థి, తస్మా ఇధ నాధిప్పేతన్తి దట్ఠబ్బం.

గామన్తన్తి గామసమీపం. **అనుపచారట్ఠానన్తి** నిచ్చకిచ్చవసేన నుపచరితబ్బట్ఠానం. తేనాహ ''**యత్థ న కసీయతి న వపీయతీ**''తి. **పన్తానీతి** ఇమినా "పరియన్తాన"న్తి ఇమస్స పరియాయస్స ఇధ పాళియం గహితత్తా వుత్తం ''**పరియన్తానన్తి ఇమమేకం పరియాయం ఠపేత్వా**''తి. **దూరానన్తి** పన అయం పరియాయో ఠపేతబ్బో సియా తస్సాపి "పన్తానీ"తి ఇమినావ అత్థతో గహితత్తా, తథా సతి "న మనుస్సూపచారాన"న్తి ఏదిసానమ్పి ఠపేతబ్బతా ఆపజ్జతి, తస్మా సద్దతో ఏవ ఠపనం దట్ఠబ్బం. **పవివేకన్తి** పకారతో, పకారేహి వా వివేచనం, రూపాదిపుథుత్తారమ్మణే పకారతో గమనాదిఇరియాపథప్పకారేహి అత్తనో కాయస్స వివేచనం గచ్ఛతోపి తిట్ఠతోపి నిసజ్జతోపి ఏకస్సేవ పవత్తతి. తేనేవ హి వివేచేతబ్బానం వివేచనాకారస్స చ భేదతో బహువిధత్తా తే ఏకత్తేన గహేత్వా "పవివేక"న్తి ఏకవచనేన వుత్తం. **దుక్కరం పవివేకన్తి** వా పవివేకం కత్తుం న సుఖన్తి అత్థో. **ఏకీభావేతి** ఏకికభావే. **ద్వయంద్వయారామోతి** ద్విన్నం ద్విన్నం భావాభిరతో. **హరన్తి వియాతి** సంహరన్తి వియ

విఘాతుప్పాదనేన. తేనాహ ''**ఘుసన్తి వియా**''తి, భయసన్తాసుప్పాదనేన ఖాదితుం ఆగతా యక్ఖరక్ఖసపిసాచాదయో వియాతి అధిప్పాయో. **ఈదిసస్సాతి** అలద్ధసమాధినో. **తిణపణ్ణమిగాదిసద్దేహీ**తి వాతేరితానం తిణపణ్ణాదీనం మిగపక్ఖిఆదీనఞ్చ భింసనకేహి భేరవేహి సద్దేహి **వివిధేహి చ** అఞ్ఞేహి ఖాణుఆదీహి యక్ఖాదిఆకారేహి ఉపట్ఠితేహి **భింసనకేహి**. ఏవం దుక్కరం దురభిసమ్భవం నామ కరోన్తో అహో అచ్ఛరియా ఏతేతి **విమ్హితో**.

కాయకమ్మన్తవారకథావణ్ణనా

౩౫. సోళససు ఠానేసూతి "యే ఖో కేచీ"తిఆదినా పాళియం వక్ఖమానేసు సోళససు కారణేసు. అపరిసుద్ధకాయకమ్మన్తతాదయో అరఞ్ఞే విహరన్తానం చిత్తుత్రాసనిమిత్తతాయ విసేసతో విక్ఖేపావహా, పరిసుద్ధకాయకమ్మన్తతాదయో పన తదభావతో తేసం అవిక్ఖేపావహా. తేనాహ ''**అపరిసుద్ధకాయకమ్మన్తసన్దోసహేతూ**''తిఆది. **సోళససూతి** చ వోదానపక్ఖంయేవ గహేత్వా వుత్తం. సంకిలేసగ్గహణమ్పి యావదేవ వోదానదస్సనత్థన్తి. **ఆరమ్మణపరిగ్గహరహితానన్తి** అపరిసుద్ధకాయకమ్మన్తాదికస్స అరఞ్ఞే దిట్ఠస్స తస్స ఆరమ్మణస్స ''**యే ఖో కేచీ**''తిఆదినా పాళియం ఆగతనయేన పరిగ్గణ్హనఞాణరహితానం. **ఆరమ్మణపరిగ్గహయుత్తానన్తి** ఏత్థ వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో. **అత్తనాతి** భగవన్తం సన్ధాయ వదతి, సయన్తి అత్థో. **తాదినోతి** ఆరమ్మణపరిగ్గహయుత్తో.

సమ్బుజ్ఝతి ఏతేనాతి **సమ్బోధో,** అరియమగ్గోతి ఆహ ''**అరియమగ్గప్పత్తితో**''తి. అగ్గమగ్గాధిగమాధీనో బుద్ధానం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాధిగమోతి ఆహ ''**అనభిసమ్బుద్ధస్సాతి అప్పటివిద్ధచతుసచ్చస్సా**''తి. అనవసేసతో ఞేయ్యం, బుజ్ఝితుం అరహతీతి **బోధి,** మహావీరియతాదినా తత్థ విసేసయోగతో సత్తోతి ఆహ ''**బుజ్ఝనకసత్తస్సా**''తి. తేనాహ ''**సమ్మాసమ్బోధి**''న్తిఆది. నియతభావప్పత్తితో పట్ఠాయ మహాసత్తా యథా మహాబోధియానపటిపదా హానభాగియా, ఠితిభాగియా వా న హోతి, అథ ఖో విసేసభాగియా నిబ్బేధభాగియా చ హోతి, తథా పటిపజ్జనతో బోధియం నిన్నగోణపబ్భారా ఏవాతి ఆహ ''**బోధియా వా సత్తస్సేవ లగ్గస్సేవా**''తి. తేనాహ ''**దీపఙ్కరస్స హీ**''తిఆది. **అట్ఠధమ్మసమోధానేనాతి** –

> "మనుస్సత్తం లిఙ్గసమ్పత్తి, హేతు సత్థారదస్సనం;
> పబ్బజ్జా గుణసమ్పత్తి, అధికారో చ ఛన్దతా"తి. (బు॰ వం॰ ౨.౫౯) –

ఇమేసం అభినీహారస్స అఙ్గభూతానం అట్ఠన్నం ధమ్మానం సమోధానేన సమవధానేన.

పబ్బజ్జూపగతాతి పబ్బజ్జం ఉపగతా. తేన పబ్బజ్జామత్తేన సమణా, న సమితపాపతాయాతి దస్సేతి. జాతిమత్తేన ఇధ **బ్రాహ్మణాతి** అధిప్పేతాతి ఆహ ''**భోవాదినో వా**''తి. తే హి "భో భో"తి వదనసీలా, తేనాహ "భోవాదీ నామ సో హోతి, సచే హోతి సకిఞ్చనో"తి (ధ॰ ప॰ ౩౯౬; సు॰ ని॰ ౬౨౫). **పాణాతిపాతాదినాతి ఆది**-సద్దేన అదిన్నాదానం అబ్రహ్మచరియఞ్చ సఙ్గణ్హాతి. **అపరిసుద్ధేనాతి** చ విసేసనం కాయకమ్మన్తాపేక్ఖాయ, న పాణాతిపాతాదిఅపేక్ఖాయ. న హి పాణాతిపాతాదికో తస్స పుబ్బభాగపయోగో చ కోచి పరిసుద్ధో నామ అత్థి. భాయనట్ఠేన **భయం,** భీరుతావహట్ఠేన **భేరవం. సన్దోసహేతూతి** సదోసహేతు. స-సద్దో హి ఇధ సానుసారో వుత్తో. తేనాహ ''**అత్తనో దోసస్స హేతూ**''తి. ఏకన్తేన చిత్తుత్రాసలక్ఖణస్స భయస్స

వసేన ''**సావజ్జ**''న్తి వుత్తం. చిత్తుత్రాసో హి ఏకన్తసావజ్జో భాయనట్ఠేన భయఞ్చాతి. **అక్ఖేమ**న్తి ఇదం ఉభయవసేన. చిత్తుత్రాసోపి హి సరీరచిత్తానం అనత్థావహతో అక్ఖేమ, తథా **భయానకారమ్మణమ్పీ**తి. అట్ఠకథాయం పన అత్థద్వయం యథాసఙ్ఖ్యం యోజితం. సయం పరికప్పితభయానకారమ్మణనిమిత్తం చిత్తుత్రాససముప్పాదనవసేన ఆనేన్తా భయభేరవం అవ్హాయన్తి వియ హోన్తీతి వుత్తం ''**అవ్హాయన్తీతి పక్కోసన్తీ**''తి. **తేతి** మారితమనుస్సానం ఞాతిమిత్తాదయో. **గచ్ఛం** గహనభూతం మహన్తం కణ్టకసణ్డం, **గుమ్బం** నాతిమహన్తన్తి వదన్తి. **గచ్ఛ**న్తి పన తిణవనం వేదితబ్బం, "గచ్ఛే రుళ్హతిణే"తి వుత్తం, **గుమ్బం** కణ్టకలతాదిభరితావిరుళ్హం. **బద్ధా వధితా వియాతి** బద్ధా హుత్వా తాళియమానా వియ.

''**న ఖో పనాతి** ఏత్థ **ఖోతి** అవధారణత్థే నిపాతో, **పనా**''తి విసేసత్థే. తేనేతం దస్సేతి "అఞ్ఞే సమణబ్రాహ్మణా వియ అహం అపరిసుద్ధకాయకమ్మన్తో హుత్వా అరఞ్ఞవనపత్థాని పన్తాని సేనాసనాని న ఖో పన పటిసేవామి, పరిసుద్ధకాయకమ్మన్తోయేవ పన హుత్వా తాని పటిసేవామీ"తి. ఏవం వా ఏత్థ అత్థయోజనా వేదితబ్బా. "పరిసుద్ధకాయకమ్మన్తోహమస్మీ"తి హి తేన అవధారణేన విభావితత్థదస్సనం. **తేసమహం అఞ్ఞతరోతి** తాయ పరిసుద్ధకాయకమ్మతాయ తేసం అరియానం అహం అఞ్ఞతరోతి కాయకమ్మపారిసుద్ధియా మహాసత్తో అత్తానం అరియేసు పక్ఖిపతి. పరమసల్లేఖభావప్పత్తా హి తదా బోధిసత్తస్స కాయకమ్మపారిసుద్ధి , తథా వచీకమ్మాదిపారిసుద్ధి, యతో మారో రన్ధగవేసీ హుత్వా ఛబ్బస్సాని నిరన్తరం అనుబన్ధో అన్తరం న లభతి. తేనాహ –

> "సత్త వస్సాని భగవన్తం, అనుబన్ధిం పదాపదం;
>
> ఓతారం నాధిగచ్ఛిస్సం, సమ్బుద్ధస్స సతీమతో"తి. (సు॰ ని॰ ४४८);

భియ్యోతి అధికం సవిసేసం, ఉపరూపరి వా. భీతతసితా భయూపద్దవేన ఛమ్భితసరీరా హట్ఠలోమా హోన్తి, అభీతాతసితా పన భయూపద్దవాభావతో అహట్ఠలోమా ఖేమేన సోత్థినా తిట్ఠన్తీతి తేసం ఖేమప్పత్తి సోత్థిభావో వా పన్నలోమతాయ పాకటో హోతీతి పాళియం "పల్లోమ"న్తి వుత్తం. తేనాహ ''**పన్నలోమత**''న్తిఆది. ఏత్థ చ **భియ్యో పల్లోమమాపాదిం అరఞ్ఞే విహారాయాతి** పటిఞ్ఞానిద్దేసో. **పరిసుద్ధకాయకమ్మన్తోహమస్మీతి** హేతుదస్సనం. ''**యే హి వో అరియా**''తి సదిసూదాహరణదస్సనం. **యే ఖో కేచి సమణా వా బ్రాహ్మణా వాతి** విసదిసూదాహరణదస్సనం. సేసాని అన్వయబ్యతిరేకవిభావనానీతి దట్ఠబ్బన్తి అయమేత్థ యుత్తివిభావనా. ఇమినా నయేన సేసవారేసుపి యుత్తివిభావనా వేదితబ్బా.

కాయకమ్మన్తవారకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

వచీకమ్మన్తవారాదికథావణ్ణనా

३६. అపరిసుద్ధేన ముసావాదాదినాతి ఏత్థ యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. **ఆది**-సద్దేన పన సఙ్గహితం తేసఞ్చ ముసావాదాదీనం పవత్తిభేదం భయభేరవవ్హానముఖేన దస్సేతుం ''**కథ**''న్తిఆది వుత్తం. తత్థ యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

భణ్డేసూతి సవిఞ్ఞాణకావిఞ్ఞాణకేసు భణ్డేసు. **ఉప్పాదేత్వాతి** అత్తనో పరిణామవసేన అభిజ్ఝాసఙ్ఖాతం విసమలోభం ఉప్పాదేత్వా. **కుజ్ఝిత్వాతి** వినాసచిన్తావసేన పరస్స కుజ్ఝిత్వా. ఏవఞ్హి నేసం "యేసం అపరజ్ఝిమ్హా, తే ఇదాని

అనుబన్ధిత్వా”తిఆదినా పచ్ఛా ఆసఙ్కుప్పత్తి సియా. “ఏతే అమ్హాకం పరిగ్గహవత్థుం గహేతుకామా మఞ్ఞే, వినాసం కాతుకామా మఞ్ఞే”తి యథా పరే పరతో తేసం అభిజ్ఝాబ్యాపాదప్పవత్తిం పరిగ్గణ్హన్తి, తాదిసం మనోకమ్మన్తం సన్ధాయ “**తే పరేస**”న్తిఆది వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. కామం అకుసలకాయకమ్మవచీకమ్మపవత్తికాలేపి అభిజ్ఝాదయో పవత్తన్తియేవ, తదా పన తే చేతనాపక్ఖికా వా అబ్బోహారికా వాతి మనోకమ్మన్తవారే ఏవ అభిజ్ఝాదివసేన యోజనా కతా. అథ వా ద్వారన్తరే పవత్తానమ్పి పాణాతిపాతాదీనం వచీకమ్మాదిభావాభావో వియ ద్వారన్తరే పవత్తానమ్పి అభిజ్ఝాదీనం కాయకమ్మాదిభావాభావో, మనోకమ్మభావో ఏవ పన సిద్ధోతి కత్వా మనోకమ్మన్తవారే ఏవ అభిజ్ఝాదయో ఉద్ధటా. తథా హి వుత్తం –

> “ద్వారే చరన్తి కమ్మాని, న ద్వారా ద్వారచారినో;
>
> తస్మా ద్వారేహి కమ్మాని, అఞ్ఞమఞ్ఞం వవత్థితా”తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧.కాయకమ్మద్వార);

కిఞ్చాపి అట్ఠకథాయం సాసనే పబ్బజితవసేన ఆజీవవారే భయభేరవావ్హానం యోజితం, “యే ఖో కేచి సమణా వా బ్రాహ్మణా వా”తి పన వచనతో బాహిరకవసేన గహట్ఠవసేన చ యోజనా వేదితబ్బా. గహట్ఠానమ్పి హి జాతిధమ్మకులధమ్మదేసధమ్మవిలోమనవసేన అఞ్ఞథాపి మిచ్ఛాజీవో లబ్భతేవ, తాయ ఏవ చ ఆజీవవిపత్తియా అఞ్ఞథా వా నేసం అరఞ్ఞవాసో సమ్భవేయ్యాతి.

౩౭. ఏవం ఆజీవట్ఠమకసీలవసేన భయభేరవం దస్సేత్వా తతో పరం నీవరణప్పహానాదివసేన తం దస్సేతుం దేసనా వడ్ఢితాతి తదత్థం వివరన్తో “**ఇతో పర**”న్తిఆదిమాహ. తత్థ **నీవరణవసేన పున వుత్తాతి** అయమధిప్పాయో – ఏవం సీలవిసుద్ధిమత్తమ్పి అరఞ్ఞే విహరతో భయభేరవాభావం ఆవహతి, కిమఙ్గం పన నీవరణాని పహాయ అప్పనాసమాధిం, ఉపచారసమాధిమేవ వా సమ్పాదయతోతి సమాధిసమ్పదాయ భయభేరవాభావహేతుకం దస్సేతుం ఉపరి దేసనా వడ్ఢితాతి అకుసలమనోకమ్మన్తభావేన గహితాపి అభిజ్ఝాబ్యాపాదా నీవరణవసేన పున వుత్తాతి అధిప్పాయో. అభి-పుబ్బో ఝా-సద్దో అభిజ్ఝాయనత్థోతి ఆహ “**పరభణ్డాదిఅభిజ్ఝాయనసీలా**”తి. **వత్థుకామేసూతి** రూపాదీసు కిలేసకామస్స వత్థుభూతేసు కామేసు. **బహలకిలేసరాగాతి** థిరమూలదుమ్మోచనీయతాహి అజ్ఝోసానే పభూతకిలేసకామా. అభిజ్ఝా చేత్థ అప్పత్తవిసయపత్థనా, తిబ్బసారాగో సమ్పత్తివిసయాభినివేసో. తే హి లోభాభిభూతా పుగ్గలా అత్తని తిబ్బసాపేక్ఖతాయ ఏవ లోభాభిభూతతాయ అవవత్థితారమ్మణా అవినిచ్ఛితవిసయా అరఞ్ఞే తం తం విసయం అనుపధారిత్వా విహరన్తి, రజ్జుఆదీని యాథావతో న సల్లక్ఖేన్తి. తేనాహ “**తేస**”న్తిఆది. **ఉపట్ఠాతి** సన్తచిత్తతాయ. తథా హి వుత్తం “**ఆకులచిత్తా**”తి. “ఇదానిమ్హ నట్ఠా”తి తసన్తి వితసన్తి, ఆగన్త్వా బాధియమానా వియ హోన్తి, ఏవం తం భయభేరవం అత్తని సమారోపనట్ఠేన అవ్హాయన్తి పక్కోసన్తీతి యోజనం సన్ధాయాహ “**నేసం తాదిసమేవా**”తి. “**అనభిజ్ఝాలుహమస్మీ**”తి పాళిపదే చిరపరిచితఅలోభజ్ఝాసయతాయ కమలదలే జలబిన్దు వియ అలగ్గమానసత్తా సబ్బత్థ అనపేక్ఖోహమస్మీతి అత్థో.

౩౮. పకతిభావవిజహనేనాతి పరిసుద్ధభావసఙ్ఖాతస్స చ పకతిభావస్స విజహనేన. సావజ్జధమ్మసముప్పత్తియా హి చిత్తస్స అనవజ్జభావో జహితో హోతీతి. **విపన్నచిత్తాతి** కిలేసాసుచిదూసితతాయ కుథితచిత్తా. తేనాహ “**కిలేసానుగతం... పే.... పూతికం హోతీ**”తి. **పదుట్ఠమనసఙ్కప్పాతి** విససంసట్ఠముత్తం వియ దోసేన పదూసితచిత్తసఙ్కప్పా. **వుత్తనయేనేవాతి** “తే అవవత్థితారమ్మణా హోన్తీ”తిఆదినా అభిజ్ఝాలువారే వుత్తనయేనేవ. యథా హి లోభవసేన, ఏవం దోసాదివసేనపి అవవత్థితారమ్మణా హోన్తీతి. **సబ్బత్థాతి** హేట్ఠా ఉపరి చాతి సబ్బత్థ ఠానేసు వణ్ణేతబ్బా.

౩౯. "యా చిత్తస్స అకల్లతా అకమ్మఞ్ఞతా"తి వచనతో థినం చిత్తస్స గేలఞ్ఞభావేన గహణం గచ్ఛతీతి ఆహ **''చిత్తగేలఞ్ఞభూతేన థినేనా''**తి. తథా "యా కాయస్స అకల్లతా అకమ్మఞ్ఞతా"తి (ధ॰ స॰ ౧౧౬౩) వచనతో మిద్ధం విసేసతో నామకాయస్స గేలఞ్ఞభావేన గహణం గచ్ఛతీతి ఆహ **''సేసనామకాయగేలఞ్ఞభూతేన మిద్ధేనా''**తి. సేసగ్గహణఞ్చేత్థ చిత్తనివత్తనత్థం. ఇదఞ్చ మిద్ధం రూపకాయస్సపి గేలఞ్ఞావహన్తి దట్ఠబ్బం నిద్దాయ హేతుభావతో. తథా హి తం "నిద్దా చపలాయికా"తి నిద్దిట్ఠం. తేనాహ **''తే నిద్దాబహులా హోన్తీ''**తి.

౪౦. **ఉద్ధచ్చపకతికాతి** ఉద్ధచ్చసీలా అనవట్ఠితసభావా. అనవట్ఠానరసఞ్హి ఉద్ధచ్చం. తేనాహ **''విప్ఫన్దమానచిత్తా''**తిఆది. **ఇధాతి** "అవూపసన్తచిత్తా"తి ఇమస్మిం పదే. **కుక్కుచ్చం గహేతుం వట్టతి** సంవణ్ణనావసేన పచ్ఛానుతాపస్సపి చిత్తస్స అవూపసమకరత్తా. ఉద్ధచ్చం పన సరూపేనేవ గహితన్తి అధిప్పాయో.

౪౧. **ఏకమేవిదం పఞ్చమం నీవరణం** యదిదం కఙ్ఖా విచికిచ్ఛాతి చ. యది ఏవం కస్మా ద్విధా కత్వా వుత్తన్తి ఆహ **''కిం ను ఖో''**తిఆది. **కఙ్ఖనతోతి** సంసయనతో. **విచికిచ్ఛాతి వుచ్చతి** "ధమ్మసభావం విచినన్తో ఏతాయ కిచ్ఛతి, విగతా తికిచ్ఛా వా"తి కత్వా.

౪౨. ఏవం నీవరణాభావకిత్తనముఖేన సమాధిసమ్పదాయ భయభేరవాభావం దస్సేత్వా ఇదాని అత్తుక్కంసనాదిఅభావకిత్తనముఖేన పఞ్ఞాసమ్పదాయ భయభేరవాభావం దస్సేతుం "యే ఖో కేచీ"తిఆదినా ఉపరి దేసనా వడ్ఢితా, తదత్థం వివరితుం **''అత్తుక్కంసనకా''**తిఆది వుత్తం. **ఉక్కంసేన్తి** మానవసేన పగ్గణ్హన్తి. తేనాహ **''ఉచ్చే ఠానే ఠపేన్తీ''**తి. థినమిద్ధఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చవిచికిచ్ఛావారేసు గయ్హమానం అభిజ్ఝాలువారసదిసన్తి తత్థ తం అనామసిత్వా అత్తుక్కంసకవారే కిఞ్చి విసదిసం అత్థీతి తం దస్సేతుం **''తే కథ''**న్తిఆది వుత్తం.

౪౩. ఛమ్భనం ఛమ్భో, కాయస్స ఛమ్భితత్తహేతుభూతో బలవచిత్తుత్రాసో. సో ఏతేసం అత్థీతి **ఛమ్భీ**. తేనాహ **''కాయథమ్భనా''**తిఆది. **భీరుకజాతికాతి** భాయనకసీలా. ఏకమేవ చేతం సావజ్జభయం కాయే ఛమ్భితత్తస్స, చిత్తే చ కాయే చ థద్ధభావస్స ఉప్పాదనవసేన "ఛమ్భో భీరుతా"తి చ వుచ్చతీతి తంసమఙ్గినో సమణబ్రాహ్మణా "ఛమ్భీ భీరుకజాతికా"తి వుత్తా, ఇధ భయభేరవం సరూపేనేవ గహితం.

౪౪. **లబ్భతి పాపుణీయతీతి** లాభసద్దస్స కమ్మసాధనత్తమాహ. సక్కచ్చం కాతబ్బో దాతబ్బోతి **సక్కారో. తదత్థదీపకన్తి** లాభాదిం పహాయ అరఞ్ఞే వసతో భయభేరవావ్హాయనం నత్థీతి దీపకం. సో కిర లాభగరుతాయేవ పియో గామో ఏతస్సాతి **''పియగామికో''**తి నామం లభతి. **కమ్మముత్తోతి** జరాజిణ్ణత్తా కమ్మం కాతుం న సక్కోతీతి సామికేహి విస్సట్ఠో.

౪౫. అలసభావేన సమ్మావాయామస్స అకరణతో కుచ్ఛితం సీదన్తీతి **కుసీతా**. వీరస్స భావో, కమ్మం వా వీరియం, విధినా వా ఈరేతబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి వీరియం, సమ్మావాయామో. తేన హీనా **హీనవీరియా**. కాయవిఞ్ఞత్తియా సముట్ఠానవసేన పవత్తవీరియం **కాయికవీరియం,** వత్తకరణచఙ్కమనాదీసు దట్ఠబ్బం. నిసజ్జ సయిత్వా చ కమ్మట్ఠానమనసికారవసేన పవత్తవీరియం **చేతసికవీరియం**. తత్థ పురిమం విసేసతో కోసజ్జపటిపక్ఖతావసేన, దుతియం వీరియారమ్భతావసేన పాకటం హోతీతి దస్సేన్తో **''కుసీతా''**తిఆదిమాహ. తే హి హీనవీరియా అలసతాయేవ ఆరమ్మణవవత్థానమత్తమ్పి కాతుం న సక్కోన్తి.

౪౬. **నట్ఠస్సతీతి** అలబ్భమానస్సతి, పచ్చయవేకల్లేన విజ్జమానాయపి సతియా సతికిచ్చం కాతుం అసమత్థతాయ ఏవం వుత్తం. న సమ్పజానాతి అసమ్పజానా. తంయోగనివత్తియఞ్చాయం **అ**-కారో "అహేతుకా ధమ్మా (ధ॰ స॰ ౨.దుకమాతికా), అభిక్ఖుకో ఆవాసో"తిఆదీసు (చూళవ॰ ౭౬) వియాతి ఆహ "**పఞ్ఞారహితా**"తి. నను సోళసమో పఞ్ఞావారో, అయం సతివారో, తత్థ కస్మా సంకిలేసపక్ఖే పఞ్ఞా గహితాతి చోదనం సన్ధాయాహ "**ఇమస్స చా**"తిఆది. **సతిభాజనీయమేవేతం,** యదిదం చుద్దసమో వారో, పఞ్ఞా పనేత్థ చుద్దసమే వారే కేవలా సతి దుబ్బలాతి **సతిదుబ్బల్యదీపనత్థం** "అసమ్పజానా"తి పటిక్ఖేపముఖేన **వుత్తా**. ఇదాని వుత్తమేవత్థం పాకటతరం కాతుం "**దువిధా హీ**"తిఆది వుత్తం.

౪౭. అప్పనాసమాధినా, ఉపచారసమాధినా వా చిత్తం ఆరమ్మణే సమం, సమ్మా వా ఆహితం నామ హోతి, నాఞ్ఞథాతి దస్సేన్తో "**అసమాహితాతి ఉపచారప్పనాసమాధివిరహితా**"తి ఆహ . **విబ్భన్తచిత్తాతి** అనవట్ఠితచిత్తా. పుబ్బే నీవరణభావసామఞ్ఞేన ఉద్ధచ్చం గహితం "**ఉద్ధతా అవూపసన్తచిత్తా**"తి, ఇధ సమాధానాభావేన ఉద్ధచ్చహేతుకో చిత్తవిబ్భమో వుత్తో "**అసమాహితా విబ్భన్తచిత్తా**"తి, అయమేతేసం విసేసో. **పుబ్బే వుత్తనయేనాతి** పుబ్బే "ఉద్ధచ్చేన హి ఏకారమ్మణే చిత్తం విప్ఫన్దతి ధజయట్ఠియం వాతేన పటాకా వియా"తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౪౦) వుత్తనయేన. **సబ్బం పుబ్బసదిసమేవాతి** భయభేరవావ్హాయనస్స అభిఞ్ఞాలువారే వుత్తసదిసతం సన్ధాయ వదతి.

౪౮. **దుప్పఞ్ఞాతి** ఏత్థ **దు**-సద్దో "దుస్సీలో"తిఆదీసు వియ అభావత్థో, న "దుగ్గతి, దుప్పటిపన్నో"తిఆదీసు వియ గరహత్థోతి దస్సేతుం "**నిప్పఞ్ఞానమేతం అధివచన**"న్తి వత్వా "**పఞ్ఞా పన దుట్ఠా నామ నత్థీ**"తి వుత్తం. **తేతి** దుప్పఞ్ఞా. **సబ్బత్థాతి** చతూసుపి పాదవికప్పేసు. **ఏలన్తి** వా దోసో వుచ్చతి. తేనాహ "యా సా వాచా నేలా కణ్ణసుఖా"తి. తథా హి సీలం "నేలఙ్గ"న్తి వుత్తం. దుప్పఞ్ఞా చ కథేన్తా సదోసమేవ కథం కథేన్తి అపణ్డితభావతో. తేనేవాహ "దుబ్భాసితభాసీ"తి. తస్మా ఏలసబ్భావతో ఏలం ముఖం ఏతేసన్తి ఏలమూగాతి వుత్తాతి ఏవమ్పి వా ఏత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. యాయ పఞ్ఞాయ వసేన "పఞ్ఞాసమ్పన్నో"తి వుత్తం, తం బ్యతిరేకముఖేన దస్సేతుం "**నో చ ఖో**"తిఆది వుత్తం. నను చ బోధిసత్తా బహులవిపస్సనాపఞ్ఞాయ సమన్నాగతా హోన్తీతి? హోన్తి, తదా పన బోధిసత్తేన న విపస్సనారమ్భో కతో, నో చ విపస్సనాపఞ్ఞా అధిప్పేతాతి వుత్తం "**నో చ ఖో విపస్సనాపఞ్ఞాయా**"తి.

కేచి పనేత్థ "సద్ధావిరహితా అపరిసుద్ధకాయకమ్మన్తాదయో వియ భయభేరవావ్హాయనస్స విసేసకారణం, నాపి సద్ధాలుతా పల్లోమతాయాతి సద్ధావారో అనుద్ధటో"తి వదన్తి, తం అకారణం. కమ్మఫలే హి సద్దహన్తో కమ్మపటిసరణతంయేవ నిస్సాయ భయభేరవం తిణాయపి అమఞ్ఞమానో పల్లోమతమాపజ్జేయ్య. యస్మా పన వీరియాదయో సద్ధాయ వినా నప్పవత్తన్తీతి తేసం ఉపనిస్సయభూతా సహజాతా చ సా తగ్గహణేనేవ గహితా హోతీతి విసుం న ఉద్ధటా. తథా హి సా ఝానస్స పుబ్బభాగపటిపదాయమ్పి న ఉద్ధటా, కిం వా ఏతాయ సద్ధాయ, అద్ధా సా ఇమస్మిం ఆరమ్మణపరిగ్గహట్ఠానే న గహేతబ్బావ, తతో ధమ్మస్సామినా ఇధ న ఉద్ధటా, ఏవం అఞ్ఞేసుపి ఏదిసేసు ఠానేసు నిచ్ఛయో కాతబ్బో. యథానులోమదేసనా హి సుత్తన్తకథాతి.

వచీకమ్మన్తవారాదికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

సోళసట్ఠానారమ్మణపరిగ్గహో నిట్ఠితో.

భయభేరవసేనాసనాదివణ్ణనా

౪౯. **సోళసారమ్మణానీ**తి సోళసట్ఠానాని ఆరమ్మణాని. **ఏవరూపాసు రత్తీసూ**తి చాతుద్దసీఆదికా ఉపరి వక్ఖమానా రత్తియో సన్ధాయ వదతి . **ఏవరూపే సేనాసనే**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **యా**తి అనియమతో ఉద్దిట్ఠానం పున “తా”తి వచనం నిద్దేసో వియ హోతీతి వుత్తం ‘‘**యా తాతి ఉభయమేతం రత్తీనంయేవ ఉద్దేసనిద్దేసవచన**’’న్తి. **అభీతి లక్ఖణత్థే** “అఞ్ఞో చ అభిఞ్ఞాతా బ్రాహ్మణమహాసాలా”తిఆదీసు వియ. కథం పనేత్థ లక్ఖణత్థతా వేదితబ్బా? లక్ఖీయతి ఏతేనాతి లక్ఖణన్తి ఆహ ‘‘**చన్దపారిపూరియా**’’తిఆది. పుణ్ణమాసియం **చన్దపారిపూరియా** అమావాసియం **చన్దపరిక్ఖయేన. ఆది**-సద్దేన చన్దస్స ఉపడ్ఢమణ్డలతారాహుగ్గహతాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **ఉపసగ్గమత్తమేవ** అభి-సద్దో లక్ఖితసద్దేనేవ లక్ఖణత్థస్స విఞ్ఞాయమానత్తాతి అధిప్పాయో.

పఠమదివసతో పభుతీతి పఠమపాటిపదదివసతో పట్ఠాయ. యస్మా చోదకో భగవతో కాలే అనభిలక్ఖితాపి అపరభాగే అభిలక్ఖితా జాతా, తస్మా తం అభిలక్ఖణీయతం ఉపాదాయ ‘‘**సబ్బదస్సినా భగవతా పఞ్చమీ కస్మా న గహితా**’’తి చోదేతి, ఇతరో సబ్బకాలికాసు చాతుద్దసీఆదీసు గయ్హమానాసు అసబ్బకాలికాయ కథం గహణన్తి అధిప్పాయేన ‘‘**అసబ్బకాలికత్తా**’’తి పరిహరతి.

తథావిధాసూతి “అభిఞ్ఞాతా”తిఆదినా యథా వుత్తా, తథావిధాసు. దేవతాధిట్ఠితభావేన ఆరామాదీనం లోకస్స చేతియభావోతి ఆహ ‘‘**పూజనీయట్ఠేనా**’’తి. మనుస్సా యేభుయ్యేన గామాదీనం ద్వారేసు తథారూపే రుక్ఖే చేతియట్ఠానియే కత్వా వోహరన్తీతి ఆహ ‘‘**గామనిగమాదిద్వారేసూ**’’తిఆది. దస్సనమత్తేనపి సవనమత్తేనపి భయుప్పాదనేన పాకతికసత్తే భింసేన్తీతి **భింసనకాని.** తేనాహ ‘‘**భయజనకానీ**’’తిఆది. భాయతి ఏతస్మాతి **భయం,** అతివియ సప్పటిభయం **భేరవం.**

ఆయాచనఉపహారకరణారహన్తి తంతంబలికమ్మపణిధికమ్మకరణయోగ్గం. **పుప్ఫధూప...పే.... ధరణితల**న్తి ఇదం యథాపటిసూతేన సుప్పాదినా ఉపహారకరణదస్సనం. **కోట్టేన్తో**తి పహరన్తో, సిఙ్గప్పహారఖురప్పహారేహి సద్దం కరోన్తోతి అధిప్పాయో. **సబ్బచతుప్పదానం ఇధ మగోతి నామం,** న “అచ్ఛచమ్మం మిగచమ్మం ఏళకచమ్మ”న్తిఆదీసు (మహావ. ౨౫౯) వియ, రోహితోతిఆది మిగవిసేసానన్తి అధిప్పాయో. **చాలేత్వా**తి అగ్గమద్దనేన చాలేత్వా. మోరగ్గహణఞ్చేత్థ ఉపలక్ఖణన్తి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**ఇధ సబ్బపక్ఖిగహణం అధిప్పేత**’’న్తి. **ఏస నయో**తి ఇదం యథా “మోరో వా”తి ఏత్థ వా-సద్దో అవుత్తవికప్పనత్థో, ఏవం “మిగో వా”తి ఏత్థాపీతి మిగసద్దస్స విసేసత్థవుత్తితం సన్ధాయాహ. **ఇతో పభూతీ**తి “యంనూనాహం యా తా రత్తియో”తిఆదినా భయభేరవస్స గవేసనచిన్తనతో పభుతి, న గవేసనారమ్భతో పభుతి. “అప్పేవ నామాహం భయభేరవం పస్సేయ్య”న్తి ఏత్థాపి హి **ఆరమ్మణమేవ భయభేరవం. సుఖారమ్మణం రూపం సుఖమివ** “రూపం సుఖం సుఖానుపతితం సుఖావక్కన్త”న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౩.౬౦). కథం భయగ్గహణేన చ రూపారమ్మణగ్గహణన్తి ఆహ ‘‘**పరిత్తస్స చా**’’తిఆది. “ఆగచ్ఛతీ”తి వచనతో గవేసనారమ్భతో పభుతి “ఏతం భయ”న్తి ఆరమ్మణం అధిప్పేతన్తి కేచి “తం న పస్సేయ్య”న్తి చక్ఖునా దస్సనస్స అధిప్పేతత్తా, తస్మా వుత్తనయేనేవ అత్థో గహేతబ్బో. **భయం ఆకఙ్ఖమానో**తి ఉపపరిక్ఖనవసేన అహం భయవత్థుం ఆకఙ్ఖన్తో విహరామి, తం కిమత్థియం, ఏత్తకోపి భయసమన్నాహారో మయ్హం అయుత్తోతి అధిప్పాయో.

యం పకారం భూతో యథాభూతో, సో పనేత్థ పకారో ఇరియాపథవసేన యుత్తో పాళియం తథా ఆగతత్తాతి ఆహ **‘‘యేన యేన ఇరియాపథేన భూతస్సా’’**తి. **భవితస్సాతి** ఇదం ‘‘భూతస్సా’’తి ఇమినా సమానత్థం పదన్తి దట్ఠబ్బం. ‘‘సమఙ్గీభూతస్సా’’తి పదం పురిమపదలోపేన **భూతస్సాతి** వుత్తన్తి దస్సేన్తో **‘‘సమఙ్గీభూతస్స వా’’**తి ఆహ. **భయభేరవారమ్మణేతి** భయభేరవాభిమతే ఆరమ్మణే. **నేవ మహాసత్తో తిట్ఠతీ**తిఆది ‘‘తథాభూతో చ తం పటివినేయ్యా’’న్తి యథా చిన్తితం, తథా పటిపన్నభావదస్సనం. **ఇరియాపథపటిపాటి** నామ ఠానగమననిసజ్జానిపజ్జాతి వదన్తి, ఉప్పటిపాటి పన పఠమం నిపజ్జా, పున నిసజ్జా, పున ఠానం, పచ్ఛా గమనన్తి ఏవం వేదితబ్బా. **ఆసన్నపటిపాటియాతి** గమనస్స తావ ఠానం ఆసన్నం, ఠానస్స నిసజ్జా గమనఞ్చ, నిసజ్జాయ నిపజ్జా ఠానఞ్చ, నిపజ్జాయ నిసజ్జా ఆసన్నా. ఇధ పన గమనస్స ఠానం, ఠానస్స చ గమనం, నిసజ్జాయ చ నిపజ్జా, నిపజ్జాయ చ నిసజ్జా ఆసన్నభావేన గహితా, ఇతరే పరమ్పరావసేనాతి వేదితబ్బా. భిక్ఖుస్స పన ఇరియాపథా సమ్పత్తపటిపాటియా వియ అపరాపరుప్పత్తివసేన వుచ్చన్తి.

భయభేరవసేనాసనాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

అసమ్మోహవిహారవణ్ణనా

౩౦. అయఞ్చ మే సబ్బసో భయభేరవాభావో విసేసతో అసమ్మోహధమ్మత్తాతి దస్సేతుం **‘‘సన్తి ఖో పనా’’**తిఆదినా ఉపరి దేసనా వడ్ఢితాతి అయం వా ఏత్థ అనుసన్ధి. **ఝాయీనం సమ్మోహట్ఠానేసూతి** ఇమినా అఝాయీనం సమ్మోహట్ఠానేసు వత్తబ్బమేవ నత్థీతి దస్సేతి. **అత్థీతి** ఇదం నిపాతపదం పుథువచనమ్పి హోతి ‘‘అత్థి ఇమస్మిం కాయే కేసా’’తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౭-౩౭౯; మ॰ ని॰ ౧.౧౧౦; ౩.౧౫౪; సం॰ ని॰ ౪.౧౨౭; ఖు॰ పా॰ ౩.ద్వత్తింసాకార) వియాతి ‘‘సన్తీ’’తి పదస్స అత్థదస్సనవసేన వుత్తం. కిం ఖణత్తయసమఙ్గితాయ తే అత్థి, నోతి ఆహ **‘‘సంవిజ్జన్తి ఉపలబ్భన్తీ’’**తి, మహతి లోకసన్నివాసే ఏదిసాపి **సంవిజ్జన్తి** ఞాణేన గహేతబ్బతాయ **ఉపలబ్భన్తీతి**. **ఓదాతకసిణలాభీతి** అప్పమాణఓదాతకసిణలాభీ. ఏవం హిస్స సమన్తతో ఆలోకో వియ ఉపట్ఠాతి. **పరికమ్మన్తి** సమాపత్తిపుబ్బభాగమాహ. ఏత్తకం సూరియే గతే **వుట్ఠహిస్సామీతి, నో చ ఖో అద్ధానపరిచ్ఛేదే కుసలో హోతి,** కేవలం ‘‘దివా ఏవ వుట్ఠహిస్సామీ’’తి మనసికారం ఉప్పాదేసి. **విసదం హోతీ** సబ్బం ఆరమ్మణజాతం, దిబ్బచక్ఖునా పస్సన్తస్స వియ **విభూతం. అవిసదన్తి** ఏత్థ వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో. **ఏవంసఞ్ఞీనోతి** రత్తిం ‘‘దివా’’తి, దివా చ ‘‘రత్తీ’’తి ఏవంసఞ్ఞినో.

అఞ్ఞోసేనాసనే రత్తిం నిసిన్నో హోతీతి రత్తి-సద్దో అజ్ఝాహరితబ్బో. పరిత్తాసనాదీహి, అఞ్ఞేహి వా **కారణేహి. గమ్భీరాయ** భూమిగబ్భసదిసాయ **ఘనవనపటిచ్ఛన్నాయ** బహలతరజాలవనపటలపటిచ్ఛన్నాయ. **అన్తరహితసూరియాలోకే కాలేతి** ఏతేనేవ దివాతి అవుత్తసిద్ధో. సమ్మోహవిహారో నామ బహువిధోతి ఆహ **‘‘సమ్మోహవిహారానం అఞ్ఞతర’’**న్తి.

పాకటో బోధిసత్తస్స రత్తిన్దివపరిచ్ఛేదో అన్తమసో లవతుటిఖణస్సపి ఉపాదాయ సువవత్థితత్తా, తథా రత్తిదివసకోట్ఠాసపరిచ్ఛేదో అత్తనా కాతబ్బకిచ్చవసేన కాలఞాణవసేన చ.

కాలథమ్భే లద్ధబ్బఛాయావసేన **ద్వఙ్గులకాలే. యామఘణ్టికం పహరతి** సఙ్ఘస్స తంతంవత్తకరణత్థం. **ముగ్గరన్తి** ఘణ్టికప్పహరణముగ్గరం. **యామయన్తం పతతి** అఞ్ఞేహి భిక్ఖూహి యోజితన్తి అధిప్పాయో. యావ అఞ్ఞే భిక్ఖూ భోజనసాలం ఉపగచ్ఛన్తి, తావ దివావిహారట్ఠానం గన్త్వా సమణధమ్మం కరోతి.

యం ఖో తన్తి ఏత్థ **యన్తి** అనియముద్దేసో, **ఖోతి** అవధారణే, యమేవ పుగ్గలన్తి అత్థో. **తన్తి** వుచ్చమానాకారవచనం. **మమేవాతి** మం ఏవ. **అసమ్మోహసభావోతి** సభావభూతఅసమ్మోహో. "ఉప్పన్నో"తి వుత్తత్తా **"మనుస్సలోకే"**తి వుత్తం. **పఞ్ఞాసమ్పత్తియాతి** యాథావతో హితస్స జాననసమత్థేన అత్తనో పఞ్ఞాగుణేన, న కేవలం అజ్ఝాసయేనేవ హితేసితా, అథ ఖో పయోగేనాతి దస్సేన్తో **"హితూపదేసకో"**తి ఆహ. అజ్ఝాసయేన పన హితేసితా **"లోకానుకమ్పాయా"**తి ఇమినా దస్సితా. ఉపకరణేహి వినా న కదాచి భోగసుఖం ఉపకరణదానఞ్చ చాగసమ్పత్తిహేతుకన్తి ఆహ **"చాగసమ్పత్తియా…పే… దాయకో"**తి. **మేత్తాసమ్పత్తియా** హితూపసంహారేన **రక్ఖితా. కరుణాసమ్పత్తియా** దుక్ఖాపనయనేన **గోపాయితా**. నను చ పుబ్బేపి వుత్తం "హితాయ సుఖాయా"తి, అథ కస్మా పున తం గహితన్తి చోదనం సన్ధాయాహ **"ఇధ దేవమనుస్సగ్గహణేనా"**తిఆది. తేన పుబ్బే అవిసేసతో హితాదీని దస్సితాని, ఇదాని విసేసతో సహ పయోజనేన తాని దస్సితానీతి దీపేతి. నిబ్బానతో పరో పరమో అత్థో నామ నత్థీతి ఆహ **"పరమత్థత్తాయా"**తి. హినోతి నిబ్బానం గచ్ఛతీతి **హితం,** మగ్గో. ఉక్కంసతో సుఖత్థం అరియఫలన్తి ఆహ **"తతో ఉత్తరి సుఖాభావతో"**తి.

అసమ్మోహవిహారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పుబ్బభాగపటిపదాదివణ్ణనా

౨౧. **అసమ్మోహవిహారన్తి** అసమ్మోహవుత్తిం, అసమ్మోహసమ్బోధిన్తి వా అత్థో. **తన్తి** సమథవిపస్సనాభావనాసఙ్ఖాతం పటిపదం. **పుబ్బభాగతో పభుతీతి** భావనాయ పుబ్బభాగవీరియారమ్భాదితో పట్ఠాయ. **కేచీతి** ఉత్తరవిహారవాసినో.

బోధిమణ్డేతి (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.౧౧.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా; అ॰ ని॰ టీ॰ ౩.౮.౧౧) బోధిసఙ్ఖాతస్స ఞాణస్స మణ్డభావప్పత్తే ఠానే. **చతురఙ్గన్తి** "కామం తచో చ న్హారు చ, అట్ఠి చ అవసిస్సతూ"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౨.౧౮౪; సం॰ ని॰ ౨.౨౩౭; అ॰ ని॰ ౨.౨; ౮.౧౩; మహాని॰ ౧౭, ౧౯౬) వుత్తచతురఙ్గసమన్నాగతం. **పగ్గహితన్తి** ఆరమ్భం సిథిలం అకత్వా దళ్హపరక్కమసఙ్ఖాతుస్సాహనభావేన గహితం. తేనాహ **"అసిథిలప్పవత్తితన్తి వుత్తం హోతీ"**తి. **అసల్లీనన్తి** అసఙ్కుచితం కోసజ్జవసేన సఙ్కోచం అనాపన్నం.

ఉపట్ఠితాతి ఓగాహనసఙ్ఖాతేన అపిలాపనభావేన ఆరమ్మణం ఉపగన్త్వా ఠితా. తేనాహ **"ఆరమ్మణాభిముఖీభావేనా"**తి. సమ్మోసస్స విద్ధంసనవసేన పవత్తియా న సమ్ముట్ఠాతి **అసమ్ముట్ఠా.** కిఞ్చాపి చిత్తమివ చిత్తపస్సద్ధివసేన కాయపస్సద్ధివసేనేవ కాయో పస్సద్ధో హోతి, తథాపి యస్మా కాయపస్సద్ధి ఉప్పజ్జమానా చిత్తపస్సద్ధియా సహేవ ఉప్పజ్జతి, న వినా, తస్మా వుత్తం **"కాయచిత్తపస్సద్ధిసమ్భవేనా"**తి . **రూపకాయోపి పస్సద్ధోయేవ హోతి** కాయపస్సద్ధియా ఉభయేసమ్పి కాయానం పస్సమ్భనావహత్తా. **సో చ ఖో** కాయో. **విగతదరథోతి** విగతకిలేసదరథో. నామకాయే హి విగతదరథే రూపకాయోపి వూపసన్తదరథపరిళాహో హోతి. **సమ్మా ఆహితన్తి** నానారమ్మణేసు విధావనసఙ్ఖాతవిక్ఖేపం విచ్ఛిన్దిత్వా ఏకస్మింయేవ ఆరమ్మణే అవిక్ఖిత్తభావాపాదానేన సమ్మదేవ ఆహితం. తేనాహ **"సుట్ఠు ఠపిత"**న్తిఆది. చిత్తస్స అనేకగ్గభావో విక్ఖేపవసేన చఞ్చలతా, సా సతి ఏకగ్గతాయ న హోతీతి ఆహ **"ఏకగ్గం అచలం నిప్ఫన్దన"**న్తి. **ఏత్తావతాతి** "ఆరద్ధం ఖో పనా"తిఆదినా వీరియసతిపస్సద్ధిసమాధీనం కిచ్చసిద్ధిదస్సనేన. నను చ సద్ధాపఞ్ఞానమ్పి కిచ్చసిద్ధి ఝానస్స పుబ్బపటిపదాయ ఇచ్ఛితబ్బాతి? సచ్చం ఇచ్ఛితబ్బా, సా పన నానన్తరియభావేన అవుత్తసిద్ధాతి న గహితా. అసతి హి సద్ధాయ వీరియారమ్భాదీనం అసమ్భవోయేవ, పఞ్ఞాపరిగ్గహే చ నేసం అసతి పఞ్ఞాయారమ్భాదిభావో న సియా. తథా

అసల్లీనాసమ్మోసతాదయో వీరియాదీనన్తి అసల్లీనతాదిగ్గహణేనేవేత్థ పఞ్ఞాకిచ్చసిద్ధి గహితాతి దట్ఠబ్బం. ఝానభావనాయం వా సమాధికిచ్చం అధికం ఇచ్ఛితబ్బన్తి దస్సేతుం సమాధిపరియోసానావ **ఝానస్స పుబ్బపటిపదా కథితా**తి దట్ఠబ్బం.

వుత్తం, తస్మా ఇధ న వత్తబ్బం. **విసుద్ధిమగ్గో** హి ఇమిస్సా సంవణ్ణనాయ ఏకదేసభూతోతి వుత్తోవాయమత్థోతి. **విహరతీతి ఆగతం** పరుద్దేసికత్తా విహారస్స. **ఇధ విహాసిన్తి ఆగతం** అత్తుద్దేసికత్తా. ఇదం కిర సబ్బబుద్ధానం అవిజహితన్తి ఆహ ''**ఆనాపానస్సతికమ్మట్ఠాన**''న్తి. రూపవిరాగభావనావసేన (సారత్థ. టీ. ౧.౧౨.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా) పవత్తో చతుబ్బిధోపి అరూపజ్ఝానవిసేసో చతుత్థజ్ఝానసఙ్గహో ఏవాతి ఆహ ''**చత్తారి ఝానానీ**''తి. యుత్తం తావ చిత్తేకగ్గతా భవోక్కమనత్థతా వియ విపస్సనాపాదకతాపి చతున్నం ఝానానం సాధారణాతి తేసం వసేన "చత్తారి ఝానానీ"తి వచనం, అభిఞ్ఞాపాదకతా పన నిరోధపాదకతా చ చతుత్థస్సేవ ఝానస్స ఆవేణికా, సా కథం చతున్నం ఝానానం సాధారణా వుత్తాతి? పరమ్పరాధిట్ఠానభావతో. పదట్ఠానపదట్ఠానమ్పి హి పదట్ఠానన్తేవ వుచ్చతి, కారణకారణమ్పి కారణన్తి యథా "తిణేహి సత్తం సిద్ధ"న్తి, ఏవఞ్చ కత్వా పయోజననిద్దేసే అట్ఠసమాపత్తిగ్గహణం సమత్థితం హోతి. **చిత్తేకగ్గతత్థానీ**తి చిత్తసమాధానత్థాని, దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థానీతి అత్థో. చిత్తేకగ్గతాసీసేన హి దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారో వుత్తో, సుక్ఖవిపస్సకఖీణాసవవసేన చేతం వుత్తం. తేనాహ ''**ఏకగ్గచిత్తా సుఖం దివసం విహరిస్సామా**''తి. **భవోక్కమనత్థానీ**తి భవేసు నిబ్బత్తిఅత్థాని.

యస్మా (సారత్థ. టీ. ౧.౧౨.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా) బోధిసత్తేన బోధిమణ్డూపసఙ్కమనతో పుబ్బేపి చరిమభవే చతుత్థజ్ఝానం నిబ్బత్తితపుబ్బం, తదా పన తం నిబ్బత్తితమత్తమేవ అహోసి, న విపస్సనాదిపాదకం , తస్మా ''**బోధిరుక్ఖమూలే నిబ్బత్తిత**''న్తి తతో విసేసేత్వా వుత్తం. **విపస్సనాపాదకన్తి** విపస్సనారమ్భే విపస్సనాయ పాదకం. **అభిఞ్ఞాపాదకన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. బుద్ధానఞ్హి పఠమారమ్భే ఏవ పాదకజ్ఝానేన పయోజనం అహోసి, న తతో పరం ఉపరిమగ్గాధిగమఫలసమాపత్తిఅభిఞ్ఞావళఞ్జనాదిఅత్థం. అభిసమ్బోధిసమధిగమతో పట్ఠాయ హి సబ్బం ఞాణసమాధికిచ్చం ఆకఙ్ఖమత్తపటిబద్ధమేవాతి. **సబ్బకిచ్చసాధకన్తి** అనుపుబ్బవిహారాదిసబ్బకిచ్చసాధకం. **సబ్బలోకియలోకుత్తరగుణదాయకన్తి** ఏత్థ విపస్సనాభిఞ్ఞాపాదకత్తా ఏవ చతుత్థస్స ఝానస్స భగవతో సబ్బలోకియలోకుత్తరగుణదాయకతా వేదితబ్బా. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానఞ్హి మగ్గఞాణం, మగ్గఞాణపదట్ఠానఞ్చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం అభిసమ్బోధి, తదధిగమసమకాలమేవ భగవతో సబ్బే బుద్ధగుణా హత్థగతా అహేసుం, చతుత్థజ్ఝానసన్నిస్సయో చ మగ్గాధిగమోతి.

పుబ్బభాగపటిపదాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

పుబ్బేనివాసకథావణ్ణనా

౧౨. ద్విన్నం విజ్జానన్తి పుబ్బేనివాసఞాణదిబ్బచక్ఖుఞాణసఙ్ఖాతానం ద్విన్నం విజ్జానం. **అనుపదవణ్ణనా**తి తాసం విజ్జానం నిద్దేసపాళియా అనుపదవణ్ణనా. **భావనానయో**తి ఉప్పాదనవిధి. ''**సో**''తి పచ్చత్తవచనస్స అహం-సద్దేన సమ్బన్ధనే కారణం దస్సేతుం ''**అభినిన్నామేసి**''న్తిఆది వుత్తం. పాళియం వా "అభినిన్నామేసి"న్తి ఉత్తమపురిసస్స యోగోతి అహం-సద్దేన ఆనేత్వా వుచ్చమానే తదత్థో పాకటో హోతీతి ''**సో అహ**''న్తి వుత్తం. **అభినీహరిన్తి** చిత్తం ఝానారమ్మణతో అపనేత్వా పుబ్బేనివాసాభిముఖం పేసేసిం, పుబ్బేనివాసనిన్నం పుబ్బేనివాసపోణం పుబ్బేనివాసపబ్భారం అకాసిన్తి అత్థో.

పుబ్బేఅతీతజాతీసు నివుత్థక్ఖన్ధా పుబ్బేనివాసో. **నివుత్థాతి** చ అజ్ఝావుత్థా అనుభూతా అత్తనో సన్తానే ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధా, గోచరనివాసేన నివుత్థధమ్మా వా అత్తనో విఞ్ఞాణేనవిఞ్ఞాతా, పరవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞాతాపి వా ఛిన్నవటుమకానుస్సరణాదీసు, తం పుబ్బేనివాసం యాయ సతియా అనుస్సరతి, తాయ సమ్పయుత్తం ఞాణం **పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞ్ఞాణం. పటినివత్తన్తస్సాతి** పుబ్బేనివాసం అనుస్సరణవసేన యావదిచ్ఛకం గన్త్వా పచ్చాగచ్ఛన్తస్స. **తస్మాతి** వుత్తస్సేవత్థస్స కారణభావేన పచ్చామసనం, పటినివత్తన్తస్స పచ్చవేక్ఖణభావతోతి వుత్తం హోతి. **ఇధూపపత్తియాతి** ఇధ చరిమభవే ఉపపత్తియా. **అనన్తరన్తి** అతీతానన్తరమాహ. **అముత్రాతి** అముకస్మిం భవేతి అత్థో. **ఉదపాదిన్తి** ఉప్పజ్జిం. **తాహి దేవతాహీతి** తుసితాదేవతాహి. **ఏకగోత్తోతి** తుసితగోత్తేన ఏకగోత్తో. మహాబోధిసత్తానం సన్తానస్స పరియోసానావత్థాయ దేవలోకూపపత్తిజనకం నామ అకుసలేన కమ్మునా అనుపద్దుతమేవ హోతీతి అధిప్పాయేన ''**దుక్ఖం పన సఙ్ఖారదుక్ఖమేవా**''తి వుత్తం. మహాపుఞ్ఞానమ్పి పన దేవపుత్తానం పుబ్బనిమిత్తుప్పత్తికాలాదీసు అనిట్ఠారమ్మణసమాయోగో హోతియేవాతి "కదాచి దుక్ఖదుక్ఖస్సపి సమ్భవో నత్థీ"తి న సక్కా వత్తుం. **సత్తపఞ్ఞాస...పే.... పరియన్తోతి** ఇదం మనుస్సానం వస్సగణనావసేన వుత్తం. తత్థ దేవానం వస్సగణనాయ పన చతుసహస్సమేవ.

అతీతభవే (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.౧౨.పుబ్బేనివాసకథాయం) ఖన్ధా తప్పటిబద్ధనామగోత్తాని చ సబ్బం పుబ్బేనివాసన్త్వేవ సఙ్గహితన్తి ఆహ ''**కిం విదితం కరోతి**? **పుబ్బేనివాస**''న్తి. **మోహో పటిచ్ఛాదకట్ఠేన ''తమో''తి వుచ్చతి** "తమో వియా"తి కత్వా. **ఓభాసకరణట్ఠేనాతి** కాతబ్బతో కరణం, ఓభాసోవ కరణం, అత్తనో పచ్చయేన ఓభాసభావేన నిబ్బత్తేతబ్బట్ఠేనాతి అత్థో. **సేసం పసంసావచనన్తి** పటిపక్ఖవిధమనపవత్తివిసేసానం బోధనతో వుత్తం. **అవిజ్జా విహతాతి** ఏతేన విజ్జనట్ఠేన విజ్జాతి అయమ్పి అత్థో దీపితోతి దట్ఠబ్బం. **యస్మా విజ్జా ఉప్పన్నాతి** ఏతేన విజ్జాపటిపక్ఖా అవిజ్జా, పటిపక్ఖతా చస్సా పహాతబ్బభావేన విజ్జాయ చ పహాయకభావేనాతి దస్సేతి. **ఏస నయో ఇతరస్మిమ్పి పదద్వయేతి** ఇమినా తమో విహతో వినట్ఠో. కస్మా? యస్మా ఆలోకో ఉప్పన్నోతి ఇమమత్థం అతిదిసతి. **పేసితత్తస్సాతి** యథాధిప్పేతత్థసిద్ధిం పతి విస్సట్ఠచిత్తస్స. **యథా అప్పమత్తస్సాతి** అఞ్ఞస్సపి కస్సచి మాదిసస్సాతి అధిప్పాయో.

పుబ్బేనివాసకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

దిబ్బచక్ఖుఞాణకథావణ్ణనా

౨౩. ఇధాతి భయభేరవసుత్తే వుత్తం. ఇధ అయం విసేసోతి యోజనా. **వుత్తసదిసమేవ** "మేతి మయా"తిఆదినా. **పరికమ్మం కిచ్చన్తి** "అభిఞ్ఞాపాదకచతుత్థజ్ఝానతో వుట్ఠాయ సబ్బపచ్ఛిమా నిసజ్జా ఆవజ్జితబ్బా"తిఆదినా, కసిణారమ్మణం అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానం సబ్బాకారేన అభినీహారక్ఖమం కత్వా"తిఆదినా చ వుత్తేన పరికమ్మేన కిచ్చం పయోజనం నత్థి. **న తేన ఇధ అత్థోతి** తేన భావనానయేన ఇధ పాళియా అత్థవణ్ణనాయం అత్థో నత్థి తథాభావనాయ ఇధ అనధిప్పేతత్తాతి అధిప్పాయో.

దిబ్బచక్ఖుఞాణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆసవక్ఖయఞాణకథావణ్ణనా

౨౪. విపస్సనాపాదకన్తి (సారత్థ. టీ. ౧.౧౪.ఆసవక్ఖయఞాణకథాయం; దీ. ని. టీ. ౧.౨౪౮; అ. ని. టీ. ౨.౩.౨౯) విపస్సనాయ పదట్ఠానభూతం. విపస్సనా చ తివిధా విపస్సనకపుగ్గలభేదేన. మహాబోధిసత్తానఞ్హి పచ్చేకబోధిసత్తానఞ్చ విపస్సనా చిన్తామయఞాణసంవద్ధితత్తా సయమ్భుఞాణభూతా, ఇతరేసం సుతమయఞాణసంవద్ధితత్తా పరోపదేససమ్భూతా, సా "ఠపేత్వా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం అవసేసరూపారూపజ్ఝానానం అఞ్ఞతరతో వుట్ఠాయా"తిఆదినా అనేకధా అరూపముఖవసేన చతుధాతువవత్థానే వుత్తానం తేసం తేసం ధాతుపరిగ్గహముఖానం అఞ్ఞతరముఖవసేన అనేకధావ **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి. ౧.౩౦౬) నానానయతో విభావితా. మహాబోధిసత్తానం పన చతువీసతికోటిసతసహస్సముఖేన పభేదగమనతో నానానయం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసన్నిస్సయస్స అరియమగ్గఞాణస్స అధిట్ఠానభూతం పుబ్బభాగఞాణగబ్భం గణ్హాపేన్తం పరిపాకం **గచ్ఛన్తం** పరమగమ్భీరసణ్హసుఖుమతరం అనఞ్ఞసాధారణం విపస్సనాఞాణం హోతి, యం **అట్ఠకథాసు** మహావజిరఞాణన్తి వుచ్చతి. యస్స చ పవత్తివిభాగేన చతువీసతికోటిసతసహస్సప్పభేదస్స పాదకభావేన సమాపజ్జియమానా చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖా దేవసికం సత్థు వళఞ్జనకసమాపత్తియో వుచ్చన్తి, స్వాయం బుద్ధానం విపస్సనాచారో పరమత్థమఞ్జూసాయ **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయ** (విసుద్ధి. మహాటీ. ౧.౧౪౪) ఉద్దేసతో దస్సితో, అత్థికేహి తతో గహేతబ్బోతి.

ఆసవానం ఖేపనతో సముచ్ఛిన్దనతో ఆసవక్ఖయో, అరియమగ్గో, ఉక్కట్ఠనిద్దేసవసేన అరహత్తమగ్గగ్గహణం. ఆసవానం ఖయే ఞాణం **ఆసవక్ఖయఞాణన్తి** దస్సేన్తో **"తత్ర చేతం ఞాణ"**న్తి వత్వా ఖయేతి చ ఆధారే భుమ్మం, న విసయేతి దస్సేన్తో "తప్పరియా పన్నత్తా"తి ఆహ. **ఇదం దుక్ఖన్తి** దుక్ఖస్స అరియసచ్చస్స తదా పచ్చక్ఖతో గహితభావదస్సనం. **ఏత్తకం దుక్ఖన్తి** దుక్ఖస్స అరియసచ్చస్స తదా పచ్చక్ఖతో గహితభావదస్సనం. **ఏత్తకం దుక్ఖన్తి** తస్స పరిచ్ఛిజ్జ గహితభావదస్సనం. **న ఇతో భియ్యోతి** అనవసేసేత్వా గహితభావదస్సనం. తేనాహ **"సబ్బమ్పి దుక్ఖసచ్చ"**న్తిఆది. **సరసలక్ఖణపటివేధేనాతి** సభావసఙ్ఖాతస్స లక్ఖణస్స అసమ్మోహతో పటివిజ్ఝనేన. **అసమ్మోహపటివేధోతి** చ యథా తస్మిం ఞాణే పవత్తే పచ్ఛా దుక్ఖస్స సరూపాదిపరిచ్ఛేదే సమ్మోహో న హోతి, తథా పవత్తి. తేనాహ **"యథాభూతం అబ్భఞ్ఞాసి"**న్తి. **యం ఠానం పత్వాతి** యం నిబ్బానం మగ్గస్స ఆరమ్మణపచ్చయట్ఠేన కారణభూతం ఆగమ్మ. తదుభయవతో హి పుగ్గలస్స పత్తి తదుభయస్స పత్తీతి వుత్తం. **పత్వాతి** వా పాపుణనహేతు. **అప్పవత్తిన్తి** అప్పవత్తినిమిత్తం. తే వా నప్పవత్తన్తి ఏత్థాతి **అప్పవత్తి,** నిబ్బానం. **తస్సాతి** దుక్ఖనిరోధస్స. **సమ్పాపకన్తి** సచ్ఛికిరియావసేన సమ్మదేవ పాపకం.

కిలేసవసేనాతి ఆసవసఙ్ఖాతకిలేసవసేన. యస్మా ఆసవానం దుక్ఖసచ్చపరియాయో తప్పరియాపన్నత్తా, సేససచ్చానఞ్చ తంసముదయాదిపరియాయో అత్థి, తస్మా వుత్తం. **"పరియాయతో"**తి. దస్సేన్తో సచ్చానీతి యోజనా. ఆసవానంయేవ చేత్థ గహణం "ఆసవానం ఖయఞాణాయా"తి ఆరద్ధత్తా. తథా హి ఆసవవిముత్తి సీసేనేవ సబ్బసంకిలేసవిముత్తి వుత్తా. **"ఇదం దుక్ఖన్తి యథాభూతం అబ్భఞ్ఞాసి"**న్తిఆదినా మిస్సకమగ్గో ఇధ కథితోతి **"సహ విపస్సనాయ కోటిప్పత్తం మగ్గం కథేతీ"**తి వుత్తం. ఏత్థ చ సచ్చపటివేధస్స తదా అతీతకాలికత్తా "యథాభూతం అబ్భఞ్ఞాసి"న్తి వత్వాపి అభిసమయకాలే తస్స పచ్చుప్పన్నతం ఉపాదాయ "ఏవం జానతో ఏవం పస్సతో"తి వత్తమానకాలేన నిద్దేసో కతో. సో చ కామం మగ్గక్ఖణతో పరం యావజ్జతనా అతీతకాలికో ఏవ, సబ్బపఠమం పనస్స అతీతకాలికత్తం ఫలక్ఖణేన వేదితబ్బన్తి ఆహ **"విముచ్చిత్థాతి ఇమినా ఫలక్ఖణం దస్సేతీ"**తి. **జానతో పస్సతోతి** వా హేతునిద్దేసోయం. జాననహేతు దస్సనహేతు కామాసవా చిత్తం విముచ్చిత్థాతి యోజనా. భవాసవగ్గహణేనేవ చేత్థ భవరాగస్స వియ భవదిట్ఠియాపి సమవరోధోతి దిట్ఠాసవస్సపి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

ఖీణాజాతీతిఆదీహి పదేహి. **తస్సాతి** పచ్చవేక్ఖణఞాణస్స. **భూమీన్తి** పవత్తిట్ఠానం. **న తావస్స అతీతా జాతి ఖీణా** మగ్గభావనాయాతి అధిప్పాయో. తత్థ కారణమాహ **''పుబ్బేవ ఖీణత్తా''**తి. న అనాగతా అస్సజాతి ఖీణాతి యోజనా. **న అనాగతాతి** చ అనాగతత్తసామఞ్ఞం గహేత్వా లేసేన చోదేతి. తేనాహ **''అనాగతే వాయామాభావతో''**తి, అనాగతవిసేసో పనేత్థ అధిప్పేతో, తస్స చ ఖేపనే వాయామోపి లబ్భతేవ. తేనాహ **''యా పన మగ్గస్సా''**తిఆది. **ఏకచతుపఞ్చవోకారభవేసూతి** భవత్తయగ్గహణం వుత్తనయేన అనవసేసతో జాతియా ఖీణభావదస్సనత్థం. **తన్తి** యథావుత్తం జాతిం. **సోతి** భగవా.

బ్రహ్మచరియవాసో నామ ఇధ మగ్గబ్రహ్మచరియస్స నిబ్బత్తనమేవాతి ఆహ **''నిట్ఠిత''**న్తి. సమ్మాదిట్ఠియా చతూసు సచ్చేసు పరిఞ్ఞాదికిచ్చసాధనవసేన పవత్తమానాయ సమ్మా సఙ్కప్పాదీనమ్పి దుక్ఖసచ్చే పరిఞ్ఞాభిసమయానుగుణా పవత్తి, ఇతరసచ్చేసు చ నేసం పహానాభిసమయాదివసేన పవత్తి పాకటా ఏవ. తేన వుత్తం **''చతూహి మగ్గేహి పరిఞ్ఞాపహానసచ్ఛికిరియాభావనావసేనా''**తి. **ఇత్థత్తాయాతి** ఇమే పకారా ఇత్థం, తబ్భావో ఇత్థత్తం, తదత్థన్తి వుత్తం హోతి. తే పన పకారా అరియమగ్గబ్యాపారభూతా పరిఞ్ఞాదయో ఇధాధిప్పేతాతి ఆహ **''ఏవంసోళసకిచ్చభావాయా''**తి. తే హి మగ్గం పచ్చవేక్ఖతో మగ్గానుభావేన పాకటా హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి, పరిఞ్ఞాదీసు చ పహానమేవ పధానం తదత్థత్తా ఇతరేసన్తి ఆహ **''కిలేసక్ఖయాయవా''**తి. పహీనకిలేసపచ్చవేక్ఖణవసేన వా ఏతం వుత్తం. **ఇత్థత్తాయాతి** నిస్సక్కే సమ్పదానవచనన్తి ఆహ **''ఇత్థభావతో''**తి. **అపరం** అనాగతం. **ఇమే పన** చరిమత్తభావసఙ్ఖాతా **పఞ్చక్ఖన్ధా. పరిఞ్ఞాతా తిట్ఠన్తీ**తి ఏతేన తేసం అప్పతిట్ఠతం దస్సేతి. అపరిఞ్ఞామూలకా హి పతిట్ఠా. యథాహ "కబళీకారే చే, భిక్ఖవే, ఆహారే అత్థి రాగో అత్థి నన్దీ అత్థి తణ్హా, పతిట్ఠితం తత్థ విఞ్ఞాణం విరూళ్హ"న్తిఆది (సం॰ ని॰ ౨.౬౪; మహాని॰ ౭; కథా॰ ౨౯౬). తేనేవాహ **''ఛిన్నమూలకా రుక్ఖా వియా''**తిఆది.

పచ్చవేక్ఖణఞాణపరిగ్గహితం, న పఠమదుతియఞాణద్వయాధిగమం వియ కేవలన్తి అధిప్పాయో. **దస్సేన్తో** నిగమనవసేనాతి అధిప్పాయో. సరూపతో హి తం పుబ్బే దస్సితమేవాతి. పుబ్బేనివాసఞాణేన అతీతారమ్మణసభాగతాయ తబ్బావీభావతో చ అతీతంసఞాణం సఙ్గహేత్వాతి యోజనా. తత్థ **అతీతంసఞాణన్తి** అతీతఖన్ధాయతనధాతుసఙ్ఖాతే అతీతకోట్ఠాసే అప్పటిహతం ఞాణం. **దిబ్బచక్ఖునాతి** సపరిభణ్డేన దిబ్బచక్ఖుఞాణేన. పచ్చుప్పన్నంసో చ అనాగతంసో చ పచ్చుప్పన్నానాగతంసం, తత్థ ఞాణం **పచ్చుప్పన్నానాగతంసఞాణం. సకలలోకియలోకుత్తరగుణన్తి** ఏతేన సబ్బం లోకం ఉత్తరిత్వా అభిభుయ్య ఠితత్తా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స వియ సేసాసాధారణఞాణస్స బలఞాణఆవేణికబుద్ధధమ్మాదీనమ్పి అనఞ్ఞసాధారణానం బుద్ధగుణానం సఙ్గహో వేదితబ్బో. తేనాహ **''సబ్బేపి సబ్బఞ్ఞుగుణే సఙ్గహేత్వా''**తి.

ఆసవక్ఖయఞాణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

అరఞ్ఞవాసకారణవణ్ణనా

౧౩. సియా ఖో పన తే బ్రాహ్మణాతి ఏత్థ **సియాతి** "అప్పేవా"తి ఇమినా సమానత్థో నిపాతో , తస్మా 'బ్రాహ్మణ, అప్పేవ ఖో పన తే ఏవమస్సా'తి అత్థో. యం పన **అట్ఠకథాయం ''కదాచీ''**తి వుత్తం, తమ్పి ఇమమేవత్థం సన్ధాయ వుత్తం అకారణం బ్రాహ్మణేన పరికప్పితమత్థం పటిపక్ఖిపిత్వా అత్తనో అధిప్పేతం కారణం దస్సేన్తో. అత్థోవ ఫలం తదధీనవుత్తితాయ వసో ఏతస్సాతి **అత్థవసో,** హేతూతి ఏవం వా ఏత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **అత్తనో చ దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారన్తి** ఏతేన సత్థా అత్తనో వివేకాభిరతిం పకాసేతీతి దస్సేన్తో **''దిట్ఠధమ్మో నామా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఇరియాపథవిహారానన్తి** ఇరియాపథపవత్తీనం.

తప్పవత్తియో హి ఏకస్మిం ఇరియాపథే ఉప్పన్నదుక్ఖం అఞ్ఞేన ఇరియాపథేన విచ్ఛిన్దిత్వా హరణతో విహారాతి వుచ్చన్తి. **పచ్ఛిమఞ్చ జనతం అనుకమ్పమానో**తి ఏతేన యో ఆదితో బ్రాహ్మణేన "భవం తేసం గోతమో పుబ్బఙ్గమో…పే… దిట్ఠానుగతిం ఆపజ్జతీ"తి వుత్తో, యో చ తథా "ఏవమేతం బ్రాహ్మణా"తిఆదినా అత్తనా సమ్పటిచ్ఛితో, తమేవ అత్థం నిగమనవసేన దస్సేన్తో యథానుసన్ధినావ సత్థా దేసనం నిట్ఠాపేసి.

అరఞ్ఞవాసకారణవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దేసనానుమోదనావణ్ణనా

౨౬. ఏవం నిట్ఠాపితాయ దేసనాయ బ్రాహ్మణో తత్థ భగవతి పసాదం పవేదేన్తో **"అభిక్కన్త"**న్తిఆదిమాహ. **అభిక్కన్తా**తి (సారత్థ. టీ. ౧.౧౫.దేసనానుమోదనకథా; దీ. ని. టీ. ౧.౨౫౦; సం. ని. టీ. ౧.౧.౧; అ. ని. టీ. ౨.౨.౧౬) అతిక్కన్తా, విగతాతి అత్థోతి ఆహ **"ఖయే దిస్సతీ"**తి. తేనేవ హి **"నిక్ఖన్తో పఠమో యామో"**తి వుత్తం. **అభిక్కన్తతరో**తి అతివియ కన్తతరో మనోరమో. తాదిసో చ సున్దరో భద్దకో నామ హోతీతి ఆహ **"సున్దరే దిస్సతీ"**తి.

కోతి దేవనాగయక్ఖగన్ధబ్బాదీసు కో కతమో. **మే**తి మమ. **పాదానీ**తి పాదే. **ఇద్ధియా**తి ఇమాయ ఏవరూపాయ దేవిద్ధియా. **యససా**తి ఇమినా ఏదిసేన పరివారేన పరిజనేన. **జల**న్తి విజ్జోతమానో. **అభిక్కన్తేనా**తి అతివియ కన్తేన కమనీయేన అభిరూపేన. **వణ్ణేనా**తి ఛవివణ్ణేన సరీరవణ్ణనిభాయ. **సబ్బా ఓభాసయం దిసా**తి దసపి దిసా ఓభాసేన్తో పభాసేన్తో, చన్దో వియ సూరియో వియ చ ఏకోభాసం ఏకాలోకం కరోన్తోతి గాథాయ అత్థో. **అభిరూపే**తి ఉళారరూపే సమ్పన్నరూపే.

"చోరో చోరో, సప్పో సప్పో"తిఆదీసు **భయే ఆమేడితం**. "విజ్ఝ విజ్ఝ, పహర పహరా"తిఆదీసు **కోధే,** "సాధు సాధూతిఆదీసు (మ. ని. ౧.౩౭౭; సం. ని. ౨.౧౨౭; ౩.౩౫; ౫.౧౦౮౫) **పసంసాయం,** "గచ్ఛ గచ్ఛ, లునాహి లునాహీ"తిఆదీసు **తురితే,** "ఆగచ్ఛ ఆగచ్ఛా"తిఆదీసు **కోతూహలే,** "బుద్ధో బుద్ధోతి చిన్తేన్తో"తిఆదీసు (బు. వం. ౨.౪౪) **అచ్ఛరే,** "అభిక్కమథాయస్మన్తో, అభిక్కమథాయస్మన్తో"తిఆదీసు (దీ. ని. ౩.౨౦; అ. ని. ౯.౧౧) **హాసే,** "కహం ఏకపుత్తక, కహం ఏకపుత్తకా"తిఆదీసు (మ. ని. ౨.౩౫౩; సం. ని. ౨.౬౩) **సోకే,** "అహో సుఖం అహో సుఖ"న్తిఆదీసు (ఉదా. ౨౦; దీ. ని. ౩.౩౦౫; చూళవ. ౩౩౨) **పసాదే. చ**-సద్దో అవుత్తసముచ్చయత్థో. తేన గరహాఅసమ్మానాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తత్థ "పాపో పాపో"తిఆదీసు **గరహాయం.** "అభిరూపక అభిరూపకా"తిఆదీసు **అసమ్మానే** దట్ఠబ్బం.

నయిదం ఆమేడితవసేన ద్విక్ఖత్తుం వుత్తం, అథ ఖో అత్థద్వయవసేనాతి దస్సేన్తో **"అథ వా"**తిఆదిమాహ. **అభిక్కన్త**న్తి వచనం అపేక్ఖిత్వా నపుంసకలిఙ్గవసేన వుత్తం, తం పన భగవతో వచనం ధమ్మస్స దేసనాతి కత్వా తథా వుత్తం. అత్థమత్తదస్సనం వా ఏతం, తస్మా అత్థవసేన లిఙ్గవిభత్తివిపరిణామో వేదితబ్బో. దుతియపదేపి ఏసేవ నయో. **దోసనాసనతో**తి రాగాదికిలేసదోసవిధమనతో, **గుణాధిగమనతో**తి సీలాదిగుణానం సమ్పాపనతో. యే గుణే దేసనా అధిగమేతి, తేసు పధానభూతా దస్సేతబ్బాతి తే పధానభూతే తావ దస్సేతుం **"సద్ధాజననతో పఞ్ఞాజననతో"**తి వుత్తం. సద్ధాపముఖా హి లోకియా గుణా, పఞ్ఞాపముఖా లోకుత్తరా. సీలాదిఅత్థసమ్పత్తియా **సాత్థతో,** సభావనిరుత్తిసమ్పత్తియా **సబ్యఞ్జనతో**. సువిఞ్ఞేయ్యసద్దపయోగతాయ **ఉత్తానపదతో,** సణ్హసుఖుమభావేన దుబ్బిఞ్ఞేయ్యత్థతాయ **గమ్భీరత్థతో**. సినిద్ధముదుమధురసద్దపయోగతాయ **కణ్ణసుఖతో,** విపులవిసుద్ధపేమనీయత్థతాయ **హదయఙ్గమతో**.

మానాతిమానవిధమనేన **అనత్తుక్కంసనతో**, ధమ్మసారమ్భమద్దనేన **అపరవమ్భనతో**. హితాధిప్పాయపవత్తియా పరేసం రాగపరిళాహాదివూపసమనేన చ **కరుణాసీతలతో**, కిలేసన్ధకారవిధమనేన **పఞ్ఞావదాతతో**. కరవీకరుతమఞ్జుతాయ **ఆపాథరమణీయతో**, పుబ్బాపరావిరుద్ధసువిసుద్ధత్థతాయ **విమద్దక్ఖమతో**. ఆపాథరమణీయతాయ ఏవ **సుయ్యమానసుఖతో**, విమద్దక్ఖమతాయ హితజ్ఝాసయప్పవత్తితతాయ చ **వీమంసియమానహితతో**. **ఏవమాదీహీతి ఆదిసద్దేన** సంసారచక్కనివత్తనతో, సద్ధమ్మచక్కప్పవత్తనతో, మిచ్ఛావాదవిధమనతో, సమ్మావాదపతిట్ఠాపనతో, అకుసలమూలసముద్ధరణతో, కుసలమూలసంరోపనతో, అపాయద్వారపిధానతో, సగ్గమగ్గద్వారవివరణతో, పరియుట్ఠానవూపసమనతో, అనుసయసముగ్ఘాతనతోతి ఏవమాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

అధోముఖట్ఠపితన్తి కేనచి అధోముఖం ఠపితం. **హేట్ఠాముఖజాత**న్తి సభావేనేవ హేట్ఠాముఖజాతం. **ఉగ్ఘాటేయ్యాతి** వివటం కరేయ్య. **హత్థే గహేత్వాతి** "పురత్థాభిముఖో, ఉత్తరాభిముఖో వా గచ్ఛా"తిఆదీని అవత్వా హత్థే గహేత్వా "నిస్సన్దేహం ఏస మగ్గో, ఏవం గచ్ఛా"తి వదేయ్య. **కాళపక్ఖచాతుద్దసీ**తి కాళపక్ఖే చాతుద్దసీ.

నికుజ్జితం ఆధేయ్యస్స అనాధారభూతం భాజనం ఆధారభావాపాదనవసేన **ఉక్కుజ్జేయ్య**. హేట్ఠాముఖజాతతాయ **సద్ధమ్మవిముఖం**, అధోముఖట్ఠపితతాయ **అసద్ధమ్మే పతిత**న్తి ఏవం పదద్వయం యథారహం యోజేతబ్బం, న యథాసఙ్ఖ్యం. కామం కామచ్ఛన్దాదయోపి పటిచ్ఛాదకా, మిచ్ఛాదిట్ఠి పన సవిసేసం పటిచ్ఛాదికాతి ఆహ **''మిచ్ఛాదిట్ఠిగహనపటిచ్ఛన్న**''న్తి. తేనాహ భగవా "మిచ్ఛాదిట్ఠిపరమాహం, భిక్ఖవే, వజ్జం వదామీ"తి (అ॰ ని॰ ౧.౩౧౦). సబ్బో అపాయగామిమగ్గో **కుమ్మగ్గో** "కుచ్ఛితో మగ్గో"తి కత్వా. సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం ఉజుపటిపక్ఖతాయ మిచ్ఛాదిట్ఠిఆదయో అట్ఠ మిచ్ఛత్తధమ్మా **మిచ్ఛామగ్గో**. తేనేవ హి తదుభయపటిపక్ఖతం సన్ధాయ ''**సగ్గమోక్ఖమగ్గం ఆచిక్ఖన్తేనా**''తి వుత్తం. సప్పిఆదిసన్నిస్సయో పదీపో న తథా ఉజ్జలో, యథా తేలసన్నిస్సయోతి **తేలపజ్జోతగ్గహణం. ఏతేహి పరియాయేహీతి** ఏతేహి నికుజ్జితుక్కుజ్జనపటిచ్ఛన్నవివరణాదిఉపమోపమితబ్బపకారేహి, **ఏతేహి** వా యథావుత్తేహి నోళసారమ్మణపరిగ్గహఅసమ్మోహవిహారదిబ్బవిహారవిభావనపరియాయేహి విజ్జాత్తయవిభావనాపదేసేన అత్తనో సబ్బఞ్ఞుగుణవిభావనపరియాయేహి చ. తేనాహ ''**అనేకపరియాయేన ధమ్మో పకాసితో**''తి.

దేసనానుమోదనావణ్ణనా నిట్ఠితా.

పసన్నాకారవణ్ణనా

పసన్నాకారన్తి పసన్నేహి కాతబ్బం సక్కారం. **సరణ**న్తి పటిసరణం. తేనాహ ''**పరాయణ**''న్తి. పరాయణభావో చ అనత్థనిసేధనేన అత్థసమ్పటిపాదనేన చ హోతీతి ఆహ ''**అఘస్స తాతా హితస్స చ విధాతా**''తి. **అఘస్సాతి** దుక్ఖతోతి వదన్తి, పాపతోతి పన యుత్తం. నిస్సక్కే చేతం సామివచనం. ఏత్థ చ నాయం గమి-సద్దో నీ-సద్దాదయో వియ ద్వికమ్మకో, తస్మా యథా "అజం గామం నేతీ"తి వుచ్చతి, ఏవం "గోతమం సరణం గచ్ఛామీ"తి వత్తుం న సక్కా, "సరణన్తి గచ్ఛామీ"తి పన వత్తబ్బం. ఇతి-సద్దో చేత్థ లుత్తనిద్దిట్ఠో, తస్స చాయమత్థో – గమనఞ్చ తదధిప్పాయేన భజనం, తథా జాననం వాతి దస్సేన్తో ''**ఇతి ఇమినా అధిప్పాయేనా**''తిఆదిమాహ . తత్థ **భజామీ**తిఆదీసు పురిమస్స పురిమస్స పచ్ఛిమం పచ్ఛిమం అత్థవచనం. **భజనం** వా సరణాధిప్పాయేన ఉపసఙ్కమనం, **సేవనం** సన్తికావచరతా, **పయిరుపాసనం** వత్తపటివత్తకరణేన ఉపట్ఠానన్తి

ఏవం సబ్బథాపి అనఞ్ఞసరణతంయేవ దీపేతి. ''**గచ్ఛామీ**''తి పదస్స కథం "బుజ్ఝామీ"తి అయమత్థో లబ్భతీతి ఆహ ''**యేసఞ్హీ**''తిఆది.

అధిగతమగ్గే, సచ్ఛికతనిరోధేతి పదద్వయేనపి ఫలట్ఠా ఏవ దస్సితా, న మగ్గట్ఠాతి తే దస్సేన్తో ''**యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానే చా**''తి ఆహ. నను చ కల్యాణపుథుజ్జనోపి యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జతీతి వుచ్చతీతి? కిఞ్చాపి వుచ్చతి, నిప్పరియాయేన పన మగ్గట్ఠా ఏవ తథా వత్తబ్బా, న ఇతరే నియామోక్కమనాభావతో. తథా హి తే ఏవ ''**అపాయేసు అపతమానే ధారేతీ**''తి వుత్తా. సమ్మత్తనియామోక్కమనేన హి అపాయవినిముత్తిసమ్భవో. **అక్ఖాయతీ**తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, పకారత్థో వా. తేన "యావతా, భిక్ఖవే, ధమ్మా సఙ్ఖతా వా అసఙ్ఖతా వా, విరాగో తేసం అగ్గమక్ఖాయతీ"తి **సుత్తపదం** (అ॰ ని॰ ౪.౩౪; ఇతివు॰ ౯౦) సఙ్గణ్హాతి, **విత్థారో**తి వా ఇమినా. ఏత్థ చ **అరియమగ్గో** నియ్యానికతాయ, **నిబ్బానం** తస్స తదత్థసిద్ధిహేతుతాయాతి ఉభయమేవేత్థ నిప్పరియాయేన ధమ్మోతి వుత్తో. నిబ్బానఞ్హి ఆరమ్మణపచ్చయభూతం లభిత్వా అరియమగ్గస్స తదత్థసిద్ధి, అరియఫలానం "యస్మా తాయ సద్ధాయ అవూపసన్తాయా"తిఆదివచనతో మగ్గేన సముచ్ఛిన్నానం కిలేసానం పటిప్పస్సద్ధిపహానకిచ్చతాయ నియ్యానానుగుణతాయ నియ్యానపరియోసానతాయ చ. పరియత్తిధమ్మస్స పన నియ్యానధమ్మసమధిగమహేతుతాయాతి ఇమినా పరియాయేన ధమ్మభావో లబ్భతి ఏవ, స్వాయమత్థో పాఠారుళ్హో ఏవాతి దస్సేన్తో "న కేవల"న్తిఆదిమాహ.

కామరాగో భవరాగోతి ఏవమాదిభేదో సబ్బోపి రాగో విరజ్జతి పహీయతి ఏతేనాతి **రాగవిరాగోతి మగ్గో కథితో**. ఏజాసఙ్ఖాతాయ తణ్హాయ అన్తోనిజ్ఝానలక్ఖణస్స సోకస్స చ తదుప్పత్తియం సబ్బసో పరిక్ఖీణత్తా **అనేజమసోకన్తి ఫలం కథితం. అప్పటికూల**న్తి అవిరోధదీపనతో కేనచి అవిరుద్ధం, ఇట్ఠం పణీతన్తి వా అత్థో. పగుణరూపేన పవత్తితత్తా, పకట్ఠగుణవిభావనతో వా **పగుణం**. యథాహ "విహింససఞ్ఞీ పగుణం న భాసిం, ధమ్మం పణీతం మనుజేసు బ్రహ్మే"తి. సబ్బధమ్మక్ఖన్ధా కథితాతి యోజనా.

దిట్ఠిసీలసఙ్ఘాతేనాతి "యాయం దిట్ఠి అరియా నియ్యానికా నియ్యాతి తక్కరస్స సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయ, తథారూపాయ దిట్ఠియా దిట్ఠిసామఞ్ఞగతో విహరతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౨౪, ౩౫౬; మ॰ ని॰ ౧.౪౯౨; ౩.౫౪) ఏవం వుత్తాయ దిట్ఠియా, "యాని తాని సీలాని అఖణ్డాని అచ్ఛిద్దాని అసబలాని అకమ్మాసాని భుజిస్సాని విఞ్ఞుప్పసత్థాని అపరామట్ఠాని సమాధిసంవత్తనికాని, తథారూపేహి సీలేహి సీలసామఞ్ఞగతో విహరతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౨౪; మ॰ ని॰ ౧.౪౯౨; ౩.౫౪; అ॰ ని॰ ౬.౧౨; పరి॰ ౨౭౪) ఏవం వుత్తానం సీలానఞ్చ సంహతభావేన, దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేనాతి అత్థో. **సంహతో**తి ఘటితో. అరియపుగ్గలా హి యత్థ కత్థచి దూరే ఠితాపి అత్తనో గుణసామగ్గియా సంహతా ఏవ. **అట్ఠ చ పుగ్గల ధమ్మదసా తే**తి తే పురిసయుగవసేన చత్తారోపి పుగ్గలవసేన అట్ఠేవ అరియధమ్మస్స పచ్చక్ఖదస్సావితాయ ధమ్మదసా. తీణి వత్థూని సరణన్తి గమనేన తిక్ఖత్తుం గమనేన చ **తీణి సరణగమనాని. పటివేదేసీ**తి అత్తనో హదయగతం వాచాయ పవేదేసి.

పసన్నాకారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సరణగమనకథావణ్ణనా

సరణగమనస్స విసయపభేదఫలసంకిలేసభేదానం వియ కత్తు చ విభావనా తత్థ కోసల్లాయ హోతీతి ‘‘**సరణగమనేసు కోసల్లత్థం సరణం...పే.... వేదితబ్బో**’’తి వుత్తం తేన వినా సరణగమనస్సేవ అసమ్భవతో. కస్మా పనేత్థ వోదానం న గహితం, నను వోదానవిభావనాపి తత్థ కోసల్లావహాతి? సచ్చమేతం, తం పన సంకిలేసగ్గహణేనేవ అత్థతో దీపితం హోతీతి న గహితం. యాని హి తేసం సంకిలేసకారణాని అఞ్ఞాణాదీని, తేసం సబ్బేన సబ్బం అనుప్పన్నానం అనుప్పాదనేన, ఉప్పన్నానఞ్చ పహానేన వోదానం హోతీతి. హింసత్థస్స సర-సద్దస్స వసేనేతం పదం దట్ఠబ్బన్తి ‘‘**హింసతీతి సరణ**’’న్తి వత్వా తం పన హింసనం కేసం, కథం, కస్స వాతి చోదనం సోధేన్తో ‘‘**సరణగతాన**’’న్తిఆదిమాహ. తత్థ **భయ**న్తి వట్టభయం. **సన్తాస**న్తి చిత్తుత్రాసం. తేనేవ చేతసికదుక్ఖస్స గహితత్తా **దుక్ఖ**న్తి ఇధ కాయికం దుక్ఖం. **దుగ్గతిపరికిలేస**న్తి దుగ్గతిపరియాపన్నం సబ్బం దుక్ఖం. తయిదం సబ్బం పరతో ఫలకథాయం ఆవి భవిస్సతి. **ఏత**న్తి “సరణ”న్తి పదం.

ఏవం అవిసేసతో సరణసద్దస్స అత్థం దస్సేత్వా ఇదాని విసేసతో దస్సేతుం ‘‘**అథ వా**’’తిఆది వుత్తం. **హితే పవత్తమానేనా**తి “సమ్పన్నసీలా, భిక్ఖవే, విహరథా”తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౬౪, ౬౯) అత్థే నియోజనేన. **అహితా చ నివత్తనేనా**తి ‘‘**పాణాతిపాతస్స ఖో పాపకో విపాకో పాపకం అభిసమ్పరాయ**’’న్తిఆదినా ఆదీనవదస్సనాదిముఖేన అనత్థతో వినివత్తనేన. **భయం హింసతీ**తి హితాహితేసు అప్పవత్తిపవత్తిహేతుకం బ్యసనం అప్పవత్తికరణేన వినాసేతి . **భవకన్తారా ఉత్తారణేన** మగ్గసఙ్ఖాతో ధమ్మో, ఇతరో **అస్సాసదానేన** సత్తానం భయం హింసతీతి యోజనా. **కారాన**న్తి దానవసేన పూజావసేన చ ఉపనీతానం సక్కారానం. **విపులఫలపటిలాభకరణేన** సత్తానం భయం హింసతి అనుత్తరదక్ఖిణేయ్యభావతోతి అధిప్పాయో. **ఇమినాపి పరియాయేనా**తి ఇమినాపి విభజిత్వా వుత్తేన కారణేన.

“సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవా, స్వాక్ఖాతో ధమ్మో, సుప్పటిపన్నో సఙ్ఘో”తి ఏవం పవత్తో తత్థ రతనత్తయే పసాదో తప్పసాదో, తదేవ రతనత్తయం గరు ఏతస్సాతి తగ్గరు, తస్స భావో తగ్గరుతా, తప్పసాదో చ తగ్గరుతా చ **తప్పసాదతగ్గరుతా,** తాహి. విధుతదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసమ్మోహఅస్సద్ధియాదితాయ **విహతకిలేసో**. “తదేవ రతనత్తయం పరాయణం గతి తాణం లేణ”న్తి ఏవం ఆకారేన పవత్తియా **తప్పరాయణతాకారపవత్తో చిత్తుప్పాదో సరణగమనం** “సరణన్తి గచ్ఛతి ఏతేనా”తి. **తంసమఙ్గీ**తి తేన యథావుత్తచిత్తుప్పాదేన సమన్నాగతో. **ఏవం ఉపేతీ**తి ఏవం భజతి సేవతి పయిరుపాసతి, ఏవం వా జానాతి బుజ్ఝతీతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో. ఏత్థ చ పసాదగ్గహణేన లోకియసరణగమనమాహ. తఞ్హి పసాదప్పధానం, న ఞాణప్పధానం. గరుతాగహణేన లోకుత్తరం. అరియా హి రతనత్తయం గుణాభిఞ్ఞాతాయ పాసాణచ్ఛత్తం వియ గరుం కత్వా పస్సన్తి, తస్మా తప్పసాదేన విక్ఖమ్భనవసేన విహతకిలేసో తగ్గరుతాయ సముచ్ఛేదవసేనాతి యోజేతబ్బం. తప్పరాయణతా పనేత్థ తగ్గతికతాతి తాయ చతుబ్బిధమ్పి వక్ఖమానం సరణగమనం గహితన్తి దట్ఠబ్బం. అవిసేసేన వా పసాదగరుతా జోతితాతి పసాదగ్గహణేన అవేచ్చప్పసాదస్స ఇతరస్స చ గహణం, తథా గరుతాగహణేనాతి ఉభయేనపి ఉభయం సరణగమనం యోజేతబ్బం.

మగ్గక్ఖణే ఇజ్ఝతీతి యోజనా. **నిబ్బానారమ్మణం హుత్వా**తి ఏతేన అత్థతో చతుసచ్చాధిగమోయేవ లోకుత్తరం సరణగమనన్తి దస్సేతి. తత్థ హి నిబ్బానధమ్మో సచ్ఛికిరియాభిసమయవసేన, మగ్గధమ్మో భావనాభిసమయవసేన పటివిజ్ఝియమానోయేవ సరణగమనత్తం సాధేతి, బుద్ధగుణా పన సావకగోచరభూతా పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన, తథా అరియసఙ్ఘగుణా. తేనాహ ‘‘**కిచ్చతో సకలేపి రతనత్తయే ఇజ్ఝతీ**’’తి, ఇజ్ఝన్తఞ్చ సహేవ ఇజ్ఝతి, న లోకియం వియ పటిపాటియా అసమ్మోహపటివేధేన పటివిద్ధత్తాతి అధిప్పాయో. యే పన వదన్తి “న సరణగమనం నిబ్బానారమ్మణం

హుత్వా పవత్తతి, మగ్గస్స అధిగతత్తా పన అధిగతమేవ హోతి ఏకచ్చానం తేవిజ్జాదీనం లోకియవిజ్జాదయో వియా"తి, తేసం లోకియమేవ సరణగమనం సియా, న లోకుత్తరం, తఞ్చ అయుత్తం దువిధస్సపి ఇచ్ఛితబ్బత్తా. **త**న్తి లోకియసరణగమనం. **సద్ధాపటిలాభో** "సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవా"తిఆదినా. **సద్ధామూలికా**తి యథావుత్తసద్ధాపుబ్బఙ్గమా **సమ్మాదిట్ఠి** బుద్ధసుబుద్ధతం ధమ్మసుధమ్మతం సఙ్ఘసుప్పటిపత్తిఞ్చ లోకియావబోధవసేనేవ సమ్మా ఞాయేన దస్సనతో. "సద్ధామూలికా సమ్మాదిట్ఠీ"తి ఏతేన సద్ధూపనిస్సయా యథావుత్తలక్ఖణా పఞ్ఞా లోకియసరణగమనన్తి దస్సేతి. తేనాహ **"దిట్ఠిజుకమ్మన్తి వుచ్చతీ"**తి "దిట్ఠి ఏవ అత్తనో పచ్చయేహి ఉజుం కరీయతీ"తి కత్వా. దిట్ఠి వా ఉజుం కరీయతి ఏతేనాతి **దిట్ఠిజుకమ్మం,** తథా పవత్తో చిత్తుప్పాదో . ఏవఞ్చ కత్వా "తప్పరాయణతాకారపవత్తో చిత్తుప్పాదో"తి ఇదఞ్చ వచనం సమత్థితం హోతి. సద్ధాపుబ్బఙ్గమసమ్మాదిట్ఠిగ్గహణం పన చిత్తుప్పాదస్స తప్పధానతాయాతి దట్ఠబ్బం. "సద్ధాపటిలాభో"తి ఇమినా మాతాదీహి ఉస్సాహితదారకాదీనం వియ ఞాణవిప్పయుత్తసరణగమనం దస్సేతి, "సమ్మాదిట్ఠీ"తి ఇమినా ఞాణసమ్పయుత్తసరణగమనం.

తయిదం లోకియం సరణగమనం. **అత్తా** సన్నియ్యాతీయతి అప్పీయతి పరిచ్చజీయతి ఏతేనాతి **అత్తసన్నియ్యాతనం,** యథావుత్తం దిట్ఠిజుకమ్మం. తం రతనత్తయం పరాయణం పటిసరణం ఏతస్సాతి తప్పరాయణో, పుగ్గలో, చిత్తుప్పాదో వా, తస్స భావో **తప్పరాయణతా,** యథావుత్తదిట్ఠిజుకమ్మమేవ. సరణన్తి అధిప్పాయేన సిస్సభావం అన్తేవాసికభావం ఉపగచ్ఛతి ఏతేనాతి **సిస్సభావూపగమనం**. సరణగమనాధిప్పాయేనేవ పణిపతతి ఏతేనాతి **పణిపాతో**. సబ్బత్థ యథావుత్తదిట్ఠిజుకమ్మవసేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. **అత్తపరిచ్చజన**న్తి సంసారదుక్ఖనిత్థరణత్థం అత్తనో అత్తభావస్స పరిచ్చజనం. ఏస నయో సేసేసుపి. **బుద్ధాదీనంయేవా**తి అవధారణం ఇతరేసుపి సరణగమనవిసేసేసు యథారహం వత్తబ్బం. ఏవఞ్హి తదఞ్ఞనివత్తనం కతం హోతి.

ఏవం అత్తసన్నియాతనాదీని ఏకేన పకారేన దస్సేత్వా ఇదాని అపరేహిపి పకారేహి దస్సేతుం **"అపిచా"**తిఆది ఆరద్ధం. తేన పరియాయన్తరేహిపి అత్తసన్నియ్యాతనాది కతమేవ హోతి అత్థస్స అభిన్నత్తాతి దస్సేతి. **ఆళవకాదీన**న్తి **ఆది**-సద్దేన సాతాగిరిహేమవతాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. నను చేతే ఆళవకాదయో మగ్గేనేవ ఆగతసరణగమనా, కథం తేసం తప్పరాయణతాసరణగమనం వుత్తన్తి? మగ్గేనాగతసరణగమనేహిపి "సో అహం విచరిస్సామి గామా గామ"న్తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౬) తేహి తప్పరాయణతాకారస్స పవేదితత్తా తథా వుత్తం.

ఞాతి...పే.... వసేనాతి ఏత్థ ఞాతివసేన భయవసేన ఆచరియవసేన దక్ఖిణేయ్యవసేనాతి పచ్చేకం "వసేనా"తి పదం యోజేతబ్బం. తత్థ **ఞాతివసేనా**తి ఞాతిభావవసేన. ఏవం సేసేసుపి. **దక్ఖిణేయ్యపణిపాతేనా**తి దక్ఖిణేయ్యతాహేతుకేన పణిపాతేన. **ఇతరేహీ**తి ఞాతిభావాదివసప్పవత్తేహి తీహి పణిపాతేహి. **ఇతరేహీ**తిఆదినా సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం **"తస్మా"**తిఆది వుత్తం. **వన్దతీ**తి పణిపాతస్స లక్ఖణవచనం. **ఏవరూప**న్తి దిట్ఠధమ్మికం సన్ధాయ వదతి. సమ్పరాయికఞ్హి నియ్యానికం వా అనుసాసనం పచ్చాసీసన్తో దక్ఖిణేయ్యపణిపాతమేవ కరోతీతి అధిప్పాయో. **సరణగమనప్పభేదో**తి సరణగమనవిభాగో.

అరియమగ్గోయేవ లోకుత్తరసరణగమనన్తి ఆహ **"చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని విపాకఫల"**న్తి. **సబ్బదుక్ఖక్ఖయో**తి సకలస్స వట్టదుక్ఖస్స అనుప్పాదనిరోధో. **ఏత**న్తి "చత్తారి అరియసచ్చాని, సమ్మప్పఞ్ఞాయ పస్సతీ"తి (ధ॰ ప॰ ౧౯౦) ఏవం వుత్తం

అరియసచ్చదస్సనం.

నిచ్చతో అనుపగమనాదివసేనాతి నిచ్చన్తి అగ్గహణాదివసేన. **అట్ఠానన్తి** హేతుపటిక్ఖేపో. **అనవకాసోతి** పచ్చయపటిక్ఖేపో. ఉభయేనపి కారణమేవ పటిక్ఖిపతి. **యన్తి** యేన కారణేన. **దిట్ఠిసమ్పన్నోతి** మగ్గదిట్ఠియా సమ్పన్నో సోతాపన్నో. **కఞ్చి సఙ్ఖారన్తి** చతుభూమకేసు సఙ్ఖతసఙ్ఖారేసు ఏకసఙ్ఖారమ్పి. **నిచ్చతో ఉపగచ్ఛేయ్యాతి** "నిచ్చో"తి గణ్హేయ్య. **సుఖతో ఉపగచ్ఛేయ్యాతి** "ఏకన్తసుఖీ అత్తా హోతి అరోగో పరం మరణా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౭౬) ఏవం అత్తదిట్ఠివసేన సుఖతో గాహం సన్ధాయేతం వుత్తం. దిట్ఠివిప్పయుత్తచిత్తేన పన అరియసావకో పరిళాహవూపసమనత్థం మత్తహత్థిపరిత్తాసితో వియ చోక్ఖబ్రాహ్మణో ఉక్కారభూమిం కఞ్చి సఙ్ఖారం సుఖతో ఉపగచ్ఛతి. అత్తవారే కసిణాదిపణ్ణత్తిసఙ్గహణత్థం "సఙ్ఖార"న్తి అవత్వా **"కఞ్చి ధమ్మ"**న్తి వుత్తం. ఇమేసుపి వారేసు చతుభూమకవసేనేవ పరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో తేభూమకవసేనేవ వా. యం యఞ్హి పుథుజ్జనో గాహవసేన గణ్హాతి, తతో తతో అరియసావకో గాహం వినివేఠేతి. **మాతరన్తిఆదీసు** జనికా మాతా, జనకో పితా, మనుస్సభూతో ఖీణాసవో **అరహాతి** అధిప్పేతో. కిం పన అరియసావకో అఞ్ఞం జీవితా వోరోపేయ్యాతి? ఏతమ్పి అట్ఠానం, పుథుజ్జనభావస్స పన మహాసావజ్జభావదస్సనత్థం అరియసావకస్స ఫలదీపనత్థఞ్చేవం వుత్తం. **దుట్ఠచిత్తో** వధకచిత్తేన పదుట్ఠచిత్తో. **లోహితం ఉప్పాదేయ్యాతి** జీవమానకసరీరే ఖుద్దకమక్ఖికాయ పివనమత్తమ్పి లోహితం ఉప్పాదేయ్య. **సఙ్ఘం భిన్దేయ్యాతి** సమానసంవాసకం సమానసీమాయం ఠితం సఙ్ఘం 'కమ్మేన ఉద్దేసేన వోహరన్తో అనుస్సావనేన సలాకగ్గాహేనా"తి (పరి॰ ౪౫౮) ఏవం వుత్తేహి పఞ్చహి కారణేహి భిన్దేయ్య . **అఞ్ఞం సత్థారన్తి** అఞ్ఞం తిత్థకరం "అయం మే సత్థా"తి ఏవం గణ్హేయ్యాతి **నేతం ఠానం విజ్జతీతి** అత్థో.

న తే గమిస్సన్తి అపాయభూమిన్తి తే బుద్ధం సరణం గతా తన్నిమిత్తం అపాయభూమిం న గమిస్సన్తి, **దేవకాయం** పన **పరిపూరేస్సన్తీతి** అత్థో.

దసహి ఠానేహీతి దసహి కారణేహి. **అధిగ్గణ్హన్తీతి** అధిభవన్తి. **వేలామసుత్తాదివసేనాపీతి** ఏత్థ "చతురాసీతిసహస్ససఙ్ఖానం సువణ్ణపాతిరూపియపాతికంసపాతీనం యథాక్కమం రూపియసువణ్ణహిరఞ్ఞపూరానం కరీసస్స చతుత్థభావప్పమాణానం సబ్బాలఙ్కారపటిమణ్డితానం చతురాసీతియా హత్థిసహస్సానం చతురాసీతియా అస్ససహస్సానం చతురాసీతియా రథసహస్సానం చతురాసీతియా ధేనుసహస్సానం చతురాసీతియా కఞ్ఞాసహస్సానం చతురాసీతియా పల్లఙ్కసహస్సానం చతురాసీతియా వత్థకోటిసహస్సానం అపరిమాణస్స చ ఖజ్జభోజ్జాదిభేదస్స ఆహారస్స పరిచ్చజనవసేన సత్తమాసాధికాని సత్త సంవచ్ఛరాని నిరన్తరం పవత్తవేలామమహాదానతో ఏకస్స సోతాపన్నస్స దిన్నదానం మహప్ఫలతరం, తతో సతం సోతాపన్నానం దిన్నదానతో ఏకస్స సకదాగామిస్స, తతో ఏకస్స అనాగామిస్స, తతో ఏకస్స అరహతో, తతో ఏకస్స పచ్చేకబుద్ధస్స, తతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స, తతో బుద్ధప్పముఖస్స సఙ్ఘస్స దిన్నదానం మహప్ఫలతరం, తతో చాతుద్దిసం సఙ్ఘం ఉద్దిస్స విహారకరణం, తతో సరణగమనం మహప్ఫలతర"న్తి ఇమమత్థం దీపేన్తస్స వేలామసుత్తస్స (అ॰ ని॰ ౯.౨౦) వసేన. వుత్తఞ్హేతం "యం గహపతి, వేలామో బ్రాహ్మణో దానం అదాసి మహాదానం, యో ఏకం దిట్ఠిసమ్పన్నం భోజేయ్య, ఇదం తతో మహప్ఫలతర"న్తిఆది (అ॰ ని॰ ౯.౨౦). **వేలామసుత్తాదీతి ఆది**-సద్దేన అగ్గప్పసాదసుత్తాదీనం (అ॰ ని॰ ౪.౩౪; ఇతివు॰ ౯౦) సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

అఞ్ఞాణం వత్థుత్తయస్స గుణానం అజాననం తత్థ సమ్మోహో, “బుద్ధో ను ఖో, న ను ఖో బుద్ధో”తిఆదినా విచికిచ్ఛా **సంసయో, మిచ్ఛాఞాణం** తస్స గుణానం అగుణభావపరికప్పనేన విపరీతగ్గాహో. **ఆది**-సద్దేన అనాదరాగారవాదీనం సఙ్గహో. **న మహాజుతికన్తి** న ఉజ్జలం, అపరిసుద్ధం అపరియోదాతన్తి అత్థో. **న మహావిప్ఫారన్తి** అనుళారం. **సావజ్జోతి** దిట్ఠితణ్హాదివసేన సదోసో. లోకియం సరణగమనం సిక్ఖాసమాదానం వియ అగ్గహితకాలపరిచ్ఛేదం జీవితపరియన్తమేవ హోతి, తస్మా తస్స ఖన్ధభేదేన భేదోతి ఆహ **‘‘అనవజ్జో కాలకిరియాయా’’**తి. **సోతి** అనవజ్జో సరణగమనభేదో. సతిపి అనవజ్జత్తే ఇట్ఠఫలోపి న హోతీతి ఆహ **‘‘అఫలో’’**తి.

సరణగమనకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఉపాసకవిధికథావణ్ణనా

కో ఉపాసకోతి సరూపపుచ్ఛా, తస్మా కింలక్ఖణో ఉపాసకోతి వుత్తం హోతి. **కస్మాతి** హేతుపుచ్ఛా. తేన కేన పవత్తినిమిత్తేన ఉపాసకసద్దో తస్మిం పుగ్గలే నిరుళ్హోతి దస్సేతి. **కిమస్స సీలన్తి** కీదిసం అస్స ఉపాసకస్స సీలం, కిత్తకేన సీలేనాయం సీలసమ్పన్నో నామ హోతీతి అత్థో. **కో ఆజీవోతి** కో అస్స సమ్మాఆజీవో, సో పన మిచ్ఛాజీవస్స పరివజ్జనేన హోతీతి సోపి విభజీయతీతి. **కా విపత్తీతి** కా అస్స సీలస్స, ఆజీవస్స వా విపత్తి. అనన్తరస్స హి విధి వా పటిసేధో వా. **కా సమ్పత్తీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

యో కోచీతి ఖత్తియాదీసు యో కోచి. తేన సరణగమనమేవేత్థ కారణం, న జాతిఆదివిసేసోతి దస్సేతి. **ఉపాసనతోతి** తేనేవ సరణగమనేన తత్థ చ సక్కచ్చకారితాయ ఆదరగారవబహుమానాదియోగేన పయిరుపాసనతో. **వేరమణియోతి** వేరం వుచ్చతి పాణాతిపాతాదిదుస్సీల్యం, తస్స మణనతో హననతో వినాసనతో వేరమణియో, పఞ్చ విరతియో విరతిప్పధానత్తా తస్స సీలస్స. తేనేవాహ తత్థ తత్థ **‘‘పటివిరతో హోతీ’’**తి.

మిచ్ఛావణిజ్జాతి న సమ్మావణిజ్జా అయుత్తవణిజ్జా అసారుప్పవణిజ్జా. **పహాయాతి** అకరణేనేవ పజహిత్వా. **ధమ్మేనాతి** ధమ్మతో అనపేతేన. తేన అఞ్ఞమ్పి అధమ్మికం జీవికం పటిక్ఖిపతి. **సమేనాతి** అవిసమేన. తేన కాయవిసమాదిదుచ్చరితం వజ్జేత్వా కాయసమాదినా సుచరితేన జీవనం దస్సేతి. **సత్థవణిజ్జాతి** ఆవుధభణ్డం కత్వా వా కారేత్వా వా యథాకతం వా పటిలభిత్వా తస్స విక్కయో. **సత్తవణిజ్జాతి** మనుస్సవిక్కయో . **మంసవణిజ్జాతి** సూనకారాదయో వియ మిగసూకరాదికే పోసేత్వా మంసం సమ్పాదేత్వా విక్కయో. **మజ్జవణిజ్జాతి** యం కిఞ్చి మజ్జం యోజేత్వా తస్స విక్కయో. **విసవణిజ్జాతి** విసం యోజేత్వా, విసం గహేత్వా వా తస్స విక్కయో. తత్థ సత్థవణిజ్జా పరోపరోధనిమిత్తతాయ అకరణీయా వుత్తా, సత్తవణిజ్జా అభుజిస్సభావకరణతో, మంసవిసవణిజ్జా వధహేతుతో, మజ్జవణిజ్జా పమాదట్ఠానతో.

తస్సేవాతి పఞ్చవేరమణిలక్ఖణస్స సీలస్స చేవ పఞ్చమిచ్ఛావణిజ్జాలక్ఖణస్స ఆజీవస్స చ. **విపత్తీతి** భేదో పకోపో చ. **యాయాతి** యాయ పటిపత్తియా. **చణ్డాలోతి** ఉపాసకచణ్డాలో. **మలన్తి** ఉపాసకమలం. **పతికిట్ఠోతి** ఉపాసకనిహీనో. బుద్ధాదీసు కమ్మకమ్మఫలేసు చ సద్ధావిపరియాయో అస్సద్ధియం మిచ్ఛాధిమోక్ఖో. యథావుత్తేన అస్సద్ధియేన సమన్నాగతో **అస్సద్ధో**. యథావుత్త సీలవిపత్తి ఆజీవవిపత్తివసేన **దుస్సీలో**. “ఇమినా దిట్ఠాదినా ఇదం నామ మఙ్గలం భవిస్సతీ”తి ఏవం బాలజనపరికప్పితకోతూహలసఙ్ఖాతేన దిట్ఠసుతముతమఙ్గలేన సమన్నాగతో **కోతూహలమఙ్గలికో**. **మఙ్గలం పచ్చేతీతి** దిట్ఠమఙ్గలాదిభేదం మఙ్గలమేవ పత్తియాయతి. **నో కమ్మన్తి** కమ్మస్సకతం నో పత్తియాయతి. **ఇతో**

బహిద్ధాతి ఇతో సబ్బఞ్ఞుబుద్ధసాసనతో బహిద్ధా బాహిరకసమయే. **దక్ఖిణేయ్యం పరియేసతీతి** దుప్పటిపన్నం దక్ఖిణారహసఞ్ఞీ గవేసతి. **పుబ్బకారం కరోతీతి** దానమాననాదికం కుసలకిరియం పఠమం కరోతి. ఏత్థ చ దక్ఖిణేయ్యపరియేసనపుబ్బకారే ఏకం కత్వా పఞ్చ ధమ్మా వేదితబ్బా.

విపత్తియం వుత్తవిపరియాయేన **సమ్పత్తి** ఞాతబ్బా. అయం పన విసేసో – చతున్నమ్పి పరిసానం రతిజననట్ఠేన ఉపాసకోవ రతనం **ఉపాసకరతనం.** గుణసోభాకిత్తిసద్దసుగన్ధతాహి ఉపాసకోవ పదుమం **ఉపాసకపదుమం.** తథా **ఉపాసకపుణ్డరీకో.**

ఆదిమ్హీతి ఆదిఅత్థే. **కోటియన్తి** పరియన్తకోటియం. **విహారగ్గేనాతి** ఓవరకకోట్ఠాసేన, "ఇమస్మిం గబ్భే వసన్తానం ఇదం నామ పనసఫలం పాపుణాతీ"తిఆదినా తంతంవసనట్ఠానకోట్ఠాసేనాతి అత్థో. **అజ్జతన్తి** అజ్జఇచ్చేవ అత్థో.

పాణేహి ఉపేతన్తి ఇమినా తస్స సరణగమనస్స ఆపాణకోటికతం దస్సేన్తో "**యావ మే జీవితం పవత్తతీ**"తిఆదినా వత్వా పున జీవితేన తం వత్థుత్తయం పటిపూజేన్తో "సరణగమనం రక్ఖామీ"తి ఉప్పన్నం తస్స బ్రాహ్మణస్స అధిప్పాయం విభావేన్తో "**అహఞ్హీ**"తిఆదిమాహ. **పాణేహి ఉపేతన్తి** హి యావ మే పాణా ధరన్తి, తావ సరణం ఉపేతం, ఉపేన్తో చ న వాచామత్తేన, న ఏకవారం చిత్తుప్పాదనమత్తేన, అథ ఖో పాణే పరిచ్చజిత్వాపి యావజీవం ఉపేతన్తి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బోతి.

ఉపాసకవిధికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

భయభేరవసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౫. అనఙ్గణసుత్తవణ్ణనా

౫౭. ఆయస్మా సారిపుత్తోతి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, ఏవమాదికన్తి అత్థో. తేన "భిక్ఖూ ఆమన్తేసీ"తిఆదికం సబ్బం సుత్తం సఙ్గణ్హాతి. తేనాహ "**అనఙ్గణసుత్త**"న్తి. తస్స కో నిక్ఖేపో? అత్తజ్ఝాసయో. పరేహి అనజ్ఝిట్ఠోయేవ హి మహాథేరో ఇమం దేసనం ఆరభి. కేచి పనాహు "ఏకచ్చే భిక్ఖూ సంకిలిట్ఠచిత్తే దిస్వా తేసం చిత్తసంకిలేసప్పహానాయ చేవ ఏకచ్చానం ఆయతిం అనుప్పాదనాయ చ అయం దేసనా ఆరద్ధా"తి. **ఏవం సబ్బసుత్తేసూతి** యథా ఏత్థ అనఙ్గణసుత్తే, ఏవం ఇతో పరేసూతి సబ్బేసుపి సుత్తేసు అనుత్తానఅపుబ్బపదవణ్ణనా ఏవ కరీయతి. తేనాహ "**తస్మా**"తిఆది. **గణనపరిచ్ఛేదోతి** గణనేన పరిచ్ఛిన్దనం. ఇదఞ్హి అప్పరజక్ఖమహారజక్ఖతావసేన దువిధే సత్తే పచ్చేకం అత్థఙ్ఞుతానత్థఞ్ఞుతావసేన ద్విధా కత్వా "చత్తారో"తి అనవసేసపరియాదానం. వజ్జీపుత్తకాదయో వియ పుగ్గలవాదీతి న గహేతబ్బం లోకసమఞ్ఞానుసారేన అత్థం పటివిజ్ఝితుం సమత్థానం వసేన దేసనాయ ఆరద్ధత్తా, అయఞ్చ దేసనానయో సత్థు నిస్సాయ ఏవాతి దస్సేన్తో "**అయఞ్హీ**"తిఆదిమాహ.

సమ్ముతిపరమత్థదేసనాకథావణ్ణనా

తత్థ (అ. ని. టీ. ౧.౧.౧౭౦) సమ్ముతియా దేసనా **సమ్ముతిదేసనా,** పరమత్థస్స దేసనా **పరమత్థదేసనా. తత్థాతి** సమ్ముతిపరమత్థదేసనాసు, న సమ్ముతిపరమత్థేసు. తేనాహ "**ఏవరూపా సమ్ముతిదేసనా, ఏవరూపా పరమత్థదేసనా**"తి. తత్రిదం సమ్ముతిపరమత్థానం లక్ఖణం – యస్మిం భిన్నే, బుద్ధియా అవయవవినిబ్భోగే వా కతే న తంసమఞ్ఞా, సా ఘటపటాదిప్పభేదా సమ్ముతి, తబ్బిపరియాయతో పరమత్థో. న హి కక్ఖళఫుసనాదిసభావే అయం నయో లబ్భతి, తత్థ

రూపాదిధమ్మం సమూహసన్తానవసేన పవత్తమానం ఉపాదాయ పుగ్గలవోహారోతి ఆహ **"పుగ్గలోతి సమ్ముతిదేసనా"**తి. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. ఉప్పాదవయవన్తో సభావధమ్మా న నిచ్చాతి ఆహ **"అనిచ్చన్తి పరమత్థదేసనా"**తి. ఏస నయో సేసపదేసుపి. నను ఖన్ధదేసనాపి సమ్ముతిదేసనావ. ఖన్ధట్ఠో హి రాసట్ఠో, కోట్ఠాసట్ఠో వాతి? సచ్చమేతం, అయం పన ఖన్ధసమఞ్ఞా ఫస్సాదీసు తజ్జాపఞ్ఞత్తి వియ పరమత్థసన్నిస్సయా తస్స ఆసన్నతరా, పుగ్గలసమఞ్ఞాదయో వియ న దూరేతి పరమత్థసఙ్గహతా వుత్తా, ఖన్ధసీసేన వా తదుపాదానా సభావధమ్మా ఏవ గహితా. నను చ సభావధమ్మా సబ్బేపి సమ్ముతిముఖేనేవ దేసనం ఆరోహన్తి, న సముఖేనాతి సబ్బాపి దేసనా సమ్ముతిదేసనావ సియాతి? నయిదమేవం దేసేతబ్బధమ్మవిభాగేన దేసనావిభాగస్స అధిప్పేతత్తా, న చ సద్దో కేనచి పవత్తినిమిత్తేన వినా అత్థం పకాసేతీతి.

సమ్ముతివసేన దేసనం సుత్వాతి "ఇధేకచ్చో పుగ్గలో అత్తన్తపో హోతి అత్తపరితాపానుయోగమనుయుత్తో"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౨.౪౧౩; పు॰ ప॰ ౧౦.౨౨ మాతికా) సమ్ముతిముఖేన పవత్తితం దేసనం సుతమయఞాణుప్పాదనవసేన సుత్వా. **అత్థం పటివిజ్ఝిత్వాతి** తదనుసారేన చతుసచ్చసఙ్ఖాతం అత్థం సహ విపస్సనాయ మగ్గేన పటివిజ్ఝిత్వా. **మోహం పహాయాతి** తదేకట్ఠేహి కిలేసేహి సద్ధిం అనవసేసం మోహం పజహిత్వా. **విసేసన్తి** నిబ్బానసఙ్ఖాతం అరహత్తసఙ్ఖాతఞ్చ విసేసం. **తేసన్తి** తాదిసానం వినేయ్యానం. **పరమత్థవసేనాతి** "పఞ్చిమాని, భిక్ఖవే, ఇన్ద్రియానీ"తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౫.౪౭౨-౪౭౪) పరమత్థధమ్మవసేన. సేసం అనన్తరనయే వుత్తసదిసమేవ. **తత్థాతి** తస్సం సమ్ముతివసేన పరమత్థవసేన చ దేసనాయం. **దేసభాసాకుసలోతి** నానాదేసభాసాసు కుసలో. **తిణ్ణం వేదానన్తి** నిదస్సనమత్తం, తిణ్ణం వేదానం సిప్పగన్థానమ్పీతి అధిప్పాయో సిప్పుగ్గహణఞ్హి పరతో వక్ఖతి. సిప్పాని వా వేదన్తోగధే కత్వా **"తిణ్ణం వేదాన"**న్తి వుత్తం. **కథేతబ్బభావేన ఠితానీ,** న కత్థచి సన్నిహితభావేనాతి వేదానమ్పి కథేతబ్బభావేనేవ అవట్ఠానం దీపేన్తో "గుయ్హా తయా నిహితా గయ్హతీ"తి మిచ్ఛావాదం పటిక్ఖిపతి. నానావిధా దేసభాసా ఏతేసన్తి **నానాదేసభాసా.**

పరమో ఉత్తమో అత్థో **పరమత్థో,** ధమ్మానం యథాభూతసభావో. లోకసఙ్కేతమత్తసిద్ధా **సమ్ముతి.** యది ఏవం కథం సమ్ముతికథాయ సచ్చతాతిఆహ **"లోకసమ్ముతికారణా"**తి, లోకసమఞ్ఞం నిస్సాయ పవత్తనతో. లోకసమఞ్ఞాయ హి అభినివేసేన వినా ఞాపనా ఏకచ్చస్స సుతస్స సావనా వియ న ముసా అనతిధావితబ్బతో తస్సా. తేనాహ భగవా "జనపదనిరుత్తిం నాభినివేసేయ్య, సమఞ్ఞం నాతిధావేయ్యా"తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౩౨). **ధమ్మానన్తి** సభావధమ్మానం. **భూతకారణాతి** యథాభూతసభావం నిస్సాయ పవత్తనతో. **సమ్ముతిం వోహరన్తస్సాతి** "పుగ్గలో సత్తో"తిఆదినా లోకసమఞ్ఞం కథేన్తస్స.

హిరోత్తప్పదీపనత్థన్తి లోకపాలనకిచ్చే హిరోత్తప్పధమ్మే కిచ్చతో పకాసేతుం. తేసఞ్హి కిచ్చం సత్తసన్తానేయేవ పాకటం హోతీతి పుగ్గలాధిట్ఠానాయ కథాయ తం వత్తబ్బం. ఏస నయో సేసేసుపి. యస్మిఞ్హి చిత్తుప్పాదే కమ్మం ఉప్పన్నం, తంసన్తానే ఏవ తస్స ఫలస్స ఉప్పత్తి **కమ్మస్సకతా.** ఏవఞ్హి కతవిఞ్ఞాణనాసో అకతాగమో వా నత్థీతి సా పుగ్గలాధిట్ఠానాయ ఏవ కథాయ దీపేతబ్బా. తేహి సత్తేహి కాతబ్బా పుఞ్ఞాదికిరియా **పచ్చత్తపురిసకారోపి** సన్తానవసేన నిప్ఫాదేతబ్బతో పుగ్గలాధిట్ఠానాయ ఏవ కథాయ దీపేతబ్బో.

ఆనన్తరియదీపనత్థన్తి చుతిఅనన్తరం ఫలం అనన్తరం నామ, తస్మిం అనన్తరే నియుత్తాని, తన్నిబ్బత్తనేన అనన్తరకరణసీలాని, అనన్తరపయోజనాని వాతి **ఆనన్తరియాని,** మాతుఘాతాదీని, తేసం దీపనత్థం. తానిపి హి సన్తానవసేన

నిప్ఫాదేతబ్బతో "మాతరం జీవితా వోరోపేతీ"తిఆదినా (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౨౩) పుగ్గలాధిట్ఠానాయ ఏవ కథాయ దీపేతబ్బాని, తథా "సో మేత్తాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౫౫౬; ౩.౩౦౮; మ॰ ని॰ ౧.౭౭; ౨.౩౦౯; ౩.౨౩౦; విభ॰ ౬౪౨, ౬౪౩) "సో అనేకవిహితం పుబ్బేనివాసం అనుస్సరతి ఏకమ్పి జాతి"న్తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౪౪, ౨౪౫; మ॰ ని॰ ౧.౧౪౮, ౩౮౪, ౪౩౧; పారా॰ ౧౨) "అత్థి దక్ఖిణా దాయకతో విసుజ్ఝతి, నో పటిగ్గాహకతో"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౩.౩౮౧) చ పవత్తా **బ్రహ్మవిహారపుబ్బేనివాసదక్ఖిణావిసుద్ధికథా** పుగ్గలాధిట్ఠానాయ ఏవ కథాయ దీపేతబ్బా సత్తసన్తానవిసయత్తా. "అట్ఠ పురిసపుగ్గలా (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౯), న సమయవిముత్తో పుగ్గలో"తిఆదినా (పు॰ ప॰ ౧) చ పరమత్థం కథేన్తోపి లోకసమ్ముతియా అప్పహానత్థం పుగ్గలకథం కథేసి. ఏతేన వుత్తావసేసాయ కథాయ పుగ్గలాధిట్ఠానభావే పయోజనం సామఞ్ఞవసేన సఙ్గహితన్తి దట్ఠబ్బం. కామఞ్చేతం సబ్బం అపరిఞ్ఞాతవత్థుకానం వసేన వుత్తం, పరిఞ్ఞాతవత్థుకానమ్పి పన ఏవం దేసనా సుఖావహా హోతి.

మహాజనోతి లోకియమహాజనో. **న జానాతి** ఘనవినిబ్భోగాభావేన ధమ్మకిచ్చస్స అసల్లక్ఖణేన. తత్థ "కిం నామేతం, కథం నామేత"న్తి సంసయపక్ఖన్దతాయ **సమ్మోహం ఆపజ్జతి**. విరుద్ధాభినివేసితాయ **పటిసత్తు హోతి**. **జానాతి** చిరపరిచితత్తా వోహారకథాయ. తతో ఏవ న **సమ్మోహమాపజ్జతి,** న పటిసత్తు హోతి.

నప్పజహన్తి వోహారముఖేన పరమత్థస్స దీపనతో. సమఞ్ఞాగహణవసేన లోకేన ఞాయతి సమఞ్ఞాయతి వోహరీయతీతి లోకసమఞ్ఞా, తాయ **లోకసమఞ్ఞాయ**. తస్స తస్స అత్థస్స విభావనే లోకేన నిచ్ఛితం, నియతం వా వుచ్చతి వోహరీయతీతి లోకనిరుత్తి, తస్సం **లోకనిరుత్తియం**. తథా లోకేన అభిలపీయతీతి లోకసమఞ్ఞతాయ లోకాభిలాపో, తస్మిం **లోకాభిలాపే ఠితాయేవ** అప్పహానతో. పుగ్గలవాదినో వియ **పరమత్థవసేన అగ్గహేత్వా**.

సన్తోతి ఏత్థ **సన్త**సద్దో "దీఘం సన్తస్స యోజన"న్తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౬౦) కిలన్తభావే ఆగతో, "అయఞ్చ వితక్కో అయఞ్చ విచారో సన్తా హోన్తి సమితా"తిఆదీసు (విభ॰ ౫౭౬) నిరుద్ధభావే ఆగతో, "అధిగతో ఖో మ్యాయం ధమ్మో గమ్భీరో దుద్దసో దురనుబోధో సన్తో పణీతో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౬౭; మ॰ ని॰ ౧.౨౮౧; ౨.౩౩౭; సం॰ ని॰ ౨.౧౭౨; మహావ॰ ౭) సన్తఞాణగోచరతాయ, "ఉపసన్తస్స సదా సతిమతో"తిఆదీసు (ఉదా॰ ౨౭) కిలేసవూపసమే, "సన్తో హవే సబ్భి పవేదయన్తీ"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧౫౧) సాధూసు, "పఞ్చిమే, భిక్ఖవే, మహాచోరా సన్తో సంవిజ్జమానా"తిఆదీసు (పారా॰ ౧౯౫) అత్థిభావే, ఇధాపి అత్థిభావేయేవ. సో చ పుగ్గలసమ్బన్ధేన వుత్తత్తా లోకసమఞ్ఞావసేనాతి దస్సేన్తో **"లోకసఙ్కేతవసేన అత్థీ"**తి ఆహ. **అత్థీతి** చేతం నిపాతపదం దట్ఠబ్బం "అత్థి ఇమస్మిం కాయే కేసా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౭-౩౭౪; మ॰ ని॰ ౧.౧౧౦; ౩.౧౫౪; అ॰ ని॰ ౬.౨౯; ౧౦.౬౦) వియ. **సంవిజ్జమానాతి** పదస్స అత్థం దస్సేన్తో **"ఉపలబ్భమానా"**తి ఆహ. యఞ్హి సంవిజ్జతి, తం ఉపలబ్భతీతి. అఙ్గన్తి ఏతేహి తంసమఙ్గిపుగ్గలా నిహీనభావం గచ్ఛన్తీతి **అఙ్గణాని,** రాగాదయో. అఞ్జతి మక్ఖేతీతి **అఙ్గణం,** మలాది. అఞ్జేతి తత్థ ఠితం అపాసాదికతాయ అభిబ్యఞ్జేతీతి **అఙ్గణం,** వివటో భూమిపదేసో. దోసాదీనం పవత్తిఆకారవిసేసతాయ నానప్పకారా బహులప్పవత్తియా **తిబ్బకిలేసా. పాపకానన్తి** లామకానం. **అకుసలానన్తి** అకోసల్లసమ్భూతానం. **ఇచ్ఛావచరానన్తి** ఇచ్ఛావసేన పవత్తానం. **సహ అఙ్గణేనాతి** అఙ్గణన్తి లద్ధనామేన యథావుత్తకిలేసేన సహ వత్తతి.

అత్థీతిపి న జానాతి తాదిసస్స యోనిసోమనసికారస్స అభావా. యేసం కిలేసానం అత్థితా, తేసం సప్పటిభయతా విసేసతో జానితబ్బాతి దస్సేతుం **''ఇమే కిలేసా నామా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **కక్ఖళాతి** ఫరుసా. **వాళాతి** కురురా. **న గహితబ్బాతి** న ఉప్పాదేతబ్బా. **యాథావసరసతోతి** యథాభూతసభావతో. **ఏవఞ్చాతి** "ఇమే కిలేసా నామా"తిఆదినా వుత్తప్పకారేన. **యేన వా తేన వాతి** నవకమ్మేసు వా పరియత్తిధుతఙ్గాదీసు వా యేన వా తేన వా. **తత్రాతి** నిద్ధారణే భుమ్మం. తం పన నిద్ధారణం సఙ్గణానఙ్గణసముదాయతోతి దస్సేన్తో **''చతూసు పుగ్గలేసూ''**తి వత్వా పున తదేకదేసతో దస్సేన్తో **''తేసు వా ద్వీసు సాఙ్గణేసూ''**తి ఆహ. తఞ్హి ద్వయం పఠమం హీనసేట్ఠభావేన నిద్ధారీయతి పఠమం ఉద్దిట్ఠత్తా. నిద్ధారణఞ్హి క్వచి కుతోచి కేనచి హోతీతి.

౨౮. కిఞ్చాపి అఞ్ఞత్థ "జనకో హేతు, పరిగ్గాహతో పచ్చయో, అసాధారణో హేతు, సాధారణో పచ్చయో, సభాగో హేతు, అసభాగో పచ్చయో, పుబ్బకాలికో హేతు, సహప్పవత్తో పచ్చయో"తిఆదినా హేతుపచ్చయా విభజ్జ వుచ్చన్తి, ఇధ పన "చత్తారో ఖో, భిక్ఖవే, మహాభూతా హేతూ, చత్తారో మహాభూతా పచ్చయా రూపక్ఖన్ధస్స పఞ్ఞాపనాయా"తిఆదీసు (మ. ని. ౩.౮౬) వియ హేతుపచ్చయసద్దా సమానత్థాతి దస్సేతుం **''ఉభయేనపి కారణమేవ పుచ్ఛతీ''**తి వుత్తం. తత్థ **ఉభయేనాతి** హేతుపచ్చయవచనద్వయేన. **పుచ్ఛతి** ఆయస్మా మహామోగ్గల్లానో దేసనం వడ్ఢేతుకామో. **కిఞ్చాపీతి** అనుజాననసమ్భావనత్థే నిపాతో. కిం అనుజానాతి? సమానేపి ద్విన్నం సాఙ్గణభావే తస్సా పజాననాప్పజాననహేతుకతం తేసం సేట్ఠహీనతం. కిం సమ్భావేతి? థేరస్స విచిత్తపటిభానతాయ నానాహేతూపమాహి అలఙ్కత్వా యథాపుచ్ఛితస్స అత్థస్స పాకటకరణం. తేనాహ **''నప్పజానాతీ''**తిఆది. **హేతు చేవ పచ్చయో చ** సేట్ఠహీనభావే. తథాఅక్ఖాతబ్బతాపి హి తేసం తన్నిమిత్తా ఏవాతి.

౨౯. **తన్తి** తేసం ద్విన్నం పుగ్గలానం హీనసేట్ఠతాయ కారణం. ఓపమ్మేహి **పాకటతరం కత్వా దస్సేతుం. ఏతన్తి** సుత్తే అనన్తరం వుచ్చమానం వీరియారమ్భాభావేన అఙ్గణస్స అప్పహానం. తేనాహ **''న ఛన్దం...పే.... సన్ధాయాహా''**తి. **కత్తుకమ్యతాఛన్దన్తి** కత్తుకమ్యతాసఙ్ఖాతం అఙ్గణస్స పహాతుకమ్యతావసేన ఉప్పజ్జనకకుసలధమ్మచ్ఛన్దం. **న జనేస్సతీతి** న ఉప్పాదేస్సతి. కుసలో వాయామో నామ ఛన్దతో బలవాతి ఆహ **''తతో బలవతరం వాయామం న కరిస్సతీ''**తి, ఛన్దమ్పి అనుప్పాదేన్తో కథం తజ్జం వాయామం కరిస్సతీతి అధిప్పాయో. **థామగతవీరియం** ఉస్సోళ్హీభావప్పత్తం దళ్హం వీరియం. సాఙ్గణగ్గహణేనేవ అఙ్గణానం కిలేసవత్థుతాయ చిత్తస్స సంకిలిట్ఠతాయ సద్ధాయ పున సంకిలిట్ఠగ్గహణం సవిసేసం కిలిట్ఠభావవిభావనన్తి ఆహ **''సుట్ఠుతరం కిలిట్ఠచిత్తో''**తి. **మలినచిత్తో**తిఆదీసుపి "తేహియేవా"తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. ఉక్ఖలిపుచ్ఛనచోళకస్స వియ వసాపీతపిలోతికా వియ చ దుమ్మోచనీయభావేన మలగ్గహణం **మలీనతా,** పీళనం హింసనం అవిప్ఫారికతాకరణం **విబాధనం** దరథపరిళాహుప్పాదనేన పరిదహనం ఉపతాపనం, **కాలన్తి** కాలనం, యథాగహితస్స అత్తభావస్స ఖేపనం ఆయుక్ఖయన్తి అత్థో. **కరిస్సతీతి** పవత్తేస్సతి, పాపుణిస్సతీతి వుత్తం హోతి. తథాభూతో చ పాణం చజిస్సతి నామాతి ఆహ **''మరిస్సతీ''**తి.

సేయ్యథాపీతి ఉపమానిదస్సనే నిపాతో. తదత్థం దస్సేన్తో **''యథా నామా''**తి ఆహ. **పంసుఆదినాతి ఆది**-సద్దేన జల్లాదీనం సఙ్గహో, **ఘంసనాదీహీతి ఆది**-సద్దేన ఛారికాపరిమజ్జనాదీనం సఙ్గహోతి. "అభిరూపాయ కఞ్ఞా దాతబ్బా"తిఆదీసు వియ అన్తరేనపి అతిసయత్థబోధకసద్దేన అతిసయత్థో ఞాయతీతి ఆహ **''మలగ్గహితతరాతి వుత్తం హోతీ''**తి. **పటిపుచ్ఛావచనన్తి** అనుమతిపుచ్ఛావిసేసో. **ఏవం కరియమానాతి** అపరిభోగ-అపరియోదపనరజోపథనిక్ఖిపనేహి కిలిట్ఠభావం

ఆపాదియమానా. **ఓపమ్మం సమ్పటిపాదేన్తో**తి యథూపనీతం ఉపమం ఉపమేయ్యత్థేన సమం కత్వా పటిపాదేన్తో, సంసన్దేన్తోతి అత్థో. **సాఙ్గణో పుగ్గలో**తి సాఙ్గణో తస్మిం అత్తభావే అసుజ్ఝనకపుగ్గలో. ఆపణాదితో కులఘరం ఆనీతస్స మలగ్గహితకంసభాజనస్స తత్థ లద్ధబ్బాయ విసుద్ధియా అలాభతో యథా అనుక్కమేన సంకిలిట్ఠతరభావో, ఏవం ఘరతో నిక్ఖన్తస్స పుగ్గలస్స పబ్బజ్జాయ లద్ధబ్బాయ విసుద్ధియా అలాభతో అనుక్కమేన సంకిలిట్ఠతరభావోతి దస్సేన్తో **''సంకిలిట్ఠకంసపాతియా''**తిఆదిమాహ. సంకిలిట్ఠతరభావో చ నామ పబ్బజితస్స ఆజీవవిపత్తివసేన వా సియా ఆచారదిట్ఠిసీలవిపత్తీసు అఞ్ఞతరవసేన వాతి తం సబ్బం సఙ్గహేత్వా దస్సేతుం **''తస్స పుగ్గలస్సా''**తిఆది వుత్తం. పాచిత్తియవీతిక్కమనగ్గహణేన హి ఏకచ్చదిట్ఠివిపత్తియాపి సఙ్గహో హోతీతి. **ఏత్థ రితస్సా**తి ఏతిస్సం ఆజీవవిపత్తియం రితస్స. ఇమినా నయేన సేసేసుపి యథారహం వత్తబ్బం. సబ్బపరిససాధారణా మహాథేరస్స దేసనా, తస్మా గహపతివసేనపి యోజేతబ్బం. తత్థ ఉక్కంసగతసంకిలిట్ఠతరభావం దస్సేన్తో **''మాతుఘాతాదిఆనన్తరియకరణ''**న్తి ఆహ. **అవిసోధేత్వా**తి యథా అత్తనో సీలే వా దిట్ఠియా వా విసుద్ధి హోతి, ఏవం కిలేసమలినచిత్తసన్తానం అవిసోధేత్వా.

భబ్బపుగ్గలోతి ఉపనిస్సయాదిసమ్పత్తియా తస్మిం అత్తభావే విసుద్ధపుగ్గలో. **ఆదిం కత్వా**తి ఇమినా ధోవనఘంసనాదీహి పరియోదపనం ఆదిమన్తం కత్వా వదతి. **సుద్ధట్ఠానం** యత్థ వా న రజేన ఓకిరీయతి. **దణ్డకమ్మం కత్వా**తి "ఏత్తకా ఉదకా, వాలుకా వా ఆనేతబ్బా"తి దణ్డకమ్మం కత్వా. **ఏత్థ రితస్సా**తి పరిసుద్ధే సీలే రితస్స. సమ్మావత్తపటిపత్తిసీలేహి సీలవిసుద్ధి దస్సితా. వత్తపటిపత్తియాపి హి అఙ్గణానం విక్ఖమ్భనం సియా. తథా హిస్సా సంకిలిట్ఠకంసపాతియా పరిసుద్ధపరియోదాతభావో ఉపమాభావేన వుత్తో. **పన్తసేనాసనవాసో** కిలేసవిక్ఖమ్భనం కిలేసానం తదఙ్గనివారణం. **సోతాపత్తిఫలాధిగమో...పే.... అరహత్తసచ్ఛికిరియా**తి సత్తసుపి ఠానేసు "పరిసుద్ధపరియోదాతభావో వియా"తి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. పబ్బజితస్స హి విసుద్ధి నామ హేట్ఠిమన్తేన సీలవిసుద్ధియా వా సియా కమ్మట్ఠానానుయోగవసేన వివేకవాసేన ఝానస్సాధిగమేన వా విపస్సనాభావనాయ వా సామఞ్ఞఫలాధిగమేన వాతి.

రాగట్ఠానియన్తి రాగుప్పత్తిహేతుభూతం. విసభాగారమ్మణం సన్ధాయ వదతి **''ఇట్ఠారమ్మణ''**న్తి. **తస్మి**న్తి ఇట్ఠారమ్మణే. **విపన్నస్సతీ**తి ముట్ఠస్సతి. **తం నిమిత్త**న్తి సుభనిమిత్తం. **ఆవజ్జిస్సతీ**తి అయోనిసో ఆవజ్జిస్సతి. **సయమేవ** అఞ్ఞేన అవోమిస్సో. కుసలవారపచ్ఛిన్దనమేవ చేత్థ **అనుద్ధంసనం** దట్ఠబ్బం. **సేస**న్తి "సాఙ్గణో సంకిలిట్ఠచిత్తో"తిఆది. **వుత్తనయానుసారేనా**తి పఠమవారే వుత్తనయానుసారేన. **సబ్బ**న్తి మాతుఘాతాదిఆనన్తరియకరణపరియోసానం సబ్బం ఉపమాసంసన్దనవచనం.

అతివిరహాభావతోతి సతిసమ్మోసాభావతో, ఉపట్ఠితస్సతి భావతోతి అత్థో. **సేస**న్తి "సో అరాగో"తిఆది. "ధోవనఘంసనసణ్ఠాధారికాపరిమజ్జనాదీహి"తిఆదినా **దుతియవారానుసారేన**. "కో ను ఖో"తిఆది పుచ్ఛావసేన ఆగతం, ఇదం నిగమనవసేనాతి అయమేవ విసేసో.

౬౦. అఙ్గణన్తి తత్థ తత్థ నామతో ఏవ విభావితం, న పన సభావతో, పభేదతో వాతి సభావాదితో విభావనం సన్ధాయాహ **''నానప్పకారతో పాకటం కారాపేతుకామేనా''**తి. **ఇచ్ఛాయ అవచరాన**న్తి ఇచ్ఛావసేన అవచరణానం. **ఓతిణ్ణాన**న్తి చిత్తసన్తానం అనుపవిట్ఠానం. తే పన తత్థ పచ్చయవసేన నిబ్బత్తత్తా పవత్తా నామ హోన్తీతి ఆహ **''పవత్తాన''న్తి. నానప్పకారాన**న్తి విసయభేదేన పవత్తిఆకారభేదేన చ నానావిధానం. **యేనకారణేన**. న కేవలం లాభత్థికతా ఏవ, అథ ఖో పుఞ్ఞవన్తతా సక్కతగరుకతా చ ఏత్థ కారణభావేన గహేతబ్బాతి దస్సేన్తో **''పకతియాపి చా''**తిఆదిమాహ. తేన లాభత్థికోపి న యో కోచి

ఏవం చిత్తం ఉప్పాదేతి పుఞ్ఞవా సమ్భావనీయోతి దస్సేతి. **థేరా** అవఞ్ఞపటిచ్ఛాదనభయేన **మజ్ఝిమానం ఆరోచేన్తి**, తథా మజ్ఝిమా **నవకానం**, నవకా పన అత్తనో నవకభావేన **విఘాసాదాదీనం ఆరోచేన్తి** "పస్సథ తుమ్హాకం థేరస్స కమ్మ"న్తి. విఘాసాదాదయో నామ "ఈదిసస్స సన్తికే ఓవాదత్థం తుమ్హే ఆగతా"తి **భిక్ఖునీనం ఆరోచేన్తి**. **న చ మం భిక్ఖూ జానేయ్యున్తి** న చ వత మం భిక్ఖూ జానేయ్యుం, అహో వత మం భిక్ఖూ న జానేయ్యున్తి యోజనా. **తానం ఖో పనేత**న్తి ఏత్థ **ఖో**-సద్దో అవధారణత్థో, **పన**-సద్దో వచనాలఙ్కారోతి ఆహ "**అత్థియేవా**"తి. **పుబ్బే** ఇచ్ఛుప్పాదవారవణ్ణనాయ **వుత్తనయేన**. **ఇతి**-సద్దో ఇధ ఆసన్నకారణత్థోతి తం దస్సేన్తో "**ఇమినా కారణేనా**"తి ఆహ . **ఇదఞ్చ** కోపఅప్పచ్చయానమేవ గహణం. **తాదిసాన**న్తి కోపఅప్పచ్చయాధిభూతానన్తి అధిప్పాయో.

అనురహోతి అనురూపే రహసి. ఏవమేవ హి అత్థం దస్సేతుం "**విహారపచ్చన్తే**"తిఆది వుత్తం. **పురిమసదిసమేవా**తి "లాభత్థికో హీ"తిఆదినా వుత్తేన పురిమేన యోజనానయేన సదిసమేవ.

చోదనాయ పటిపుగ్గలభావో, చోదనా చ ఆపత్తియాతి చుదితకేన చోదకస్స సమానభావో ఆపత్తిఆపన్నతాయాతి ఆహ "**సమానోతి సాపత్తికో**"తి. సప్పటిపుగ్గలేనేవస్స చోదనిచ్ఛాయ కారణం విభావేతుం "**అయ**"న్తిఆది వుత్తం. న చాయం సాపత్తికతాయ ఏవ సమానతం ఇచ్ఛతి, అథ ఖో అఞ్ఞథాపీతి దస్సేన్తో "**అపిచా**"తిఆదిమాహ. అఞ్ఞేన వా పటిపుగ్గలేన **సప్పటిపుగ్గలో**. అయఞ్హి "సప్పటిపుగ్గలోవ మం చోదేయ్యా"తి ఇచ్ఛతి "ఏవాహం తస్స పటిపుగ్గలేహి సద్ధిం ఏకజ్ఝాసయో హుత్వా తస్స ఉపరి కిఞ్చి వత్తుం కాతుం వా లభిస్సామీ"తి **మఞ్ఞమానో** . ఇమస్మిం పన పక్ఖే **నో అప్పటిపుగ్గలో**తి నత్థి ఏతస్స పటిపుగ్గలోతి **అప్పటిపుగ్గలో**తి ఏవమత్థో వేదితబ్బో.

"అహో వతా"తి ఇదం పదం దిస్సతీతి సమ్బన్ధో, ఇమస్స పుగ్గలస్స ఇచ్ఛాచారే ఠితత్తా భిక్ఖూనం ధమ్మం దేసేయ్యాతి వచనతో "**తఞ్చ ఖో అనుమతిపుచ్ఛాయా**"తి వుత్తం. న హేస "సచ్చం కిర త్వం భిక్ఖూ"తిఆదినా కిఞ్చి వీతిక్కమం ఉద్దిస్స భగవతా పుచ్ఛితబ్బతం ఇచ్ఛతి. **నో మగ్గం వా ఫలం వా విపస్సనం వా అన్తరం కత్వా**తి మగ్గభావనం వా ఫలసచ్ఛికిరియం వా సిఖాప్పత్తవిపస్సనానుయోగం వా నిరోధసమాపజ్జనం వా ఝానసమాపజ్జనమేవ వా అన్తరం కారణం కత్వా భగవతా అత్తానం పటిపుచ్ఛితబ్బం నో ఇచ్ఛతి. **నిచ్చం అనిచ్చ**న్తిఆదినా అనుమతిగ్గహణవసేన పుచ్ఛితబ్బం ఇచ్ఛతి, ఉత్తానమేవ కత్వా పుచ్ఛితబ్బం ఇచ్ఛతీతి అత్థో. ఉపహరన్తే పస్సతీతి సమ్బన్ధో. అభబ్బట్ఠానభిక్ఖుతాయ **నిహరిస్సన్తి** సాసనతో.

తం సమ్పత్తిన్తి పరివారసమ్పత్తిఞ్చేవ భిక్ఖూహి కరియమానం సక్కారగరుకారసమ్పత్తిఞ్చ. **గహేత్వా పరిభుఞ్జన్తి** మయా సంవిభాగే కరియమానే. **సయమేవ పఞ్ఞాయతీ**తి సయమేవ గన్త్వా భిక్ఖూనం పురతో అత్తానం దస్సేతి, పురతో వసన్తం పన భిక్ఖు పురక్ఖత్వా గచ్ఛన్తియేవాతి అధిప్పాయో.

దక్ఖిణోదకన్తి అగ్గతో ఉపనీయమానం దక్ఖిణోదకం. యతో ఏవ-కారో, తతో అఞ్ఞత్థ నియమో ఇచ్ఛితో. అవధారణత్థం వా ఏవ-కారగ్గహణన్తి కత్వా **అహమేవ లభేయ్య**న్తి అహం లభేయ్యమేవాతి ఏవమేతం అవధారణం దట్ఠబ్బన్తి అధిప్పాయేనాహ "**అహమేవ లభేయ్యన్తి ఇచ్ఛా నాతిమహాసావజ్జా**"తి, అఞ్ఞథా యథారుతవసేన అవధారణే గయ్హమానే "న అఞ్ఞో లభేయ్యా"న్తి అయమేవేత్థ అత్థో సియాతి. **పాసాదికో హోతీ**తి ఇదం తస్స అగ్గాసనాదిపచ్చాసీసనాయ కారణదస్సనం.

అనుమోదనన్తి మఙ్గలామఙ్గలేసు అనుమోదనావసేన పవత్తేతబ్బధమ్మకథం. **ఖణ్డానుమోదన**న్తి అనుమోదనేకదేసం. "పుబ్బే అనుమోదితపుబ్బో అనుమోదతూ"తి అవత్వా **థేరేన వుత్తమత్తేయేవ**.

తాదిసేసు ఠానేసూతి తాదిసేసు పేసలానం బహుస్సుతానం వసనట్ఠానేసు. సబ్బమ్పి రతిం పవత్తనతో **సబ్బరత్తికాని**. **వినిచ్ఛయకుసలాన**న్తి అనేకవిహితేసు కఙ్ఖట్ఠానియేసు కఙ్ఖావినయనాయ తం తం పఞ్హానం వినిచ్ఛయే కుసలానం ఛేకానం. తేసు తేసు ధమ్మకథికేసు అజ్ఝిట్ఠేసు వారేన ధమ్మం కథేన్తేసు "అయం బ్యత్తో"తి ధమ్మజ్ఝేసకేన అజ్ఝిట్ఠత్తా **ఓకాసం అలభమానో**.

సక్కచ్చఞ్చ కరేయ్యున్తి భిక్ఖూ యం మమ అభివాదనపచ్చుట్ఠానఞ్జలికమ్మసామీచికమ్మాదిం కరోన్తి. తం ఆదరేనేవ కరేయ్యుం, యఞ్చ మే పరిక్ఖారజాతం పటియాదేన్తి, తమ్పి సున్దరం సమ్మదేవ అభిసఙ్ఖతం కరేయ్యున్తి అత్థో. **భారియ**న్తి పాసాణచ్ఛత్తం వియ గరుకాతబ్బం. **ఏతం విధి**న్తి ఏతం "సక్కరేయ్యు"న్తిఆదినా వుత్తసక్కారాదివిధిం. **తేనా**తి తేన కారణేన, బాహుసచ్చాదిగుణవిసేసవతో ఏవ సక్కారాదీనం అరహత్తాతి అత్థో. **ఏవరూప**న్తి ఈదిసం "పియో గరూ"తిఆదినా (అ॰ ని॰ ౭.౩౭) వుత్తప్పకారం. **ఏవం కరేయ్యు**న్తి ఏవం "సక్కరేయ్యు"న్తిఆదినా వుత్తప్పకారం సక్కారాదిం కరేయ్యుం. **ఏస నయో**తి యోయం భిక్ఖువారే వుత్తవిధి, ఏసేవ నయో. **ఇతో పరేసు** భిక్ఖునీవారాదీసు **వారేసు**.

అహమేవ లాభీ అస్సన్తి ఏత్థాపి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అవధారణం గహేతబ్బం. పిణ్డపాతస్స పణీతతా ఉపసేచనాదివసేనాతి ఆహ **''సప్పితేలమధుసక్ఖరాదిపూరితాన''**న్తి . **మఞ్చపీఠాదీన**న్తి నిదస్సనమత్తం ఉతుసప్పాయానం నివాతానం ఫస్సితతలానం పిహితద్వారకవాళవాతపానాదీనమ్పి పణీతసేనాసనభావతో. **ఆది**-సద్దేన వా తేసమ్పి గహణం దట్ఠబ్బం. **సబ్బత్థాపీ**తి సబ్బేసు తేసు చతూసుపి పచ్చయవారేసు.

౬౧. కాయకమ్మం దిస్వాతి ఇదం న కాయకమ్మం చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యం, కాయకమ్మునా పన సహ పవత్తం ఓట్ఠపరిప్ఫన్దనం భాకుటికరణం కాయఙ్గాదిదస్సనం కాయకమ్మదస్సనం వియ హోతీతి కత్వా వుత్తం. **వచీకమ్మం సుత్వా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో, తస్మా కాయవికారజనకా ధమ్మా "దిస్సన్తీ"తి వుత్తా, వచీవికారజనకా "సూయన్తీ"తి. తతో ఏవ చ తే **పచ్చక్ఖకాలే** సమ్ముఖకాలే **దిస్సన్తి** నామ. **తిరోక్ఖకాలే** అసమ్ముఖకాలే **సూయన్తి** నామ. అనురూపతో గహణం **అనుగ్గహో**. **ఆరఞ్ఞికత్త**న్తి తస్స భిక్ఖునో ధుతగుణత్తానురూపతో గణ్హాతి. తేనాహ **''ఆరఞ్ఞికత్తం అనుగ్గణ్హాతీ''**తి. అరఞ్ఞే నివాసో అస్సాతి **ఆరఞ్ఞికో**. పన్తం పరియన్తం దూరతరం సేనాసనం అస్సాతి **పన్తసేనాసనో**. తం పన అత్థమత్తేన దస్సేన్తేన **''పన్తసేనాసనే వసతీ''**తి వుత్తం. భిక్ఖాసఙ్ఖాతానం పిణ్డానం పాతో పిణ్డపాతో, తం పిణ్డపాతం ఉఞ్ఛతి గవేసతీతి **పిణ్డపాతికో**. పిణ్డాయ పతితుం చరితుం వతమేతస్సాతి వా పిణ్డపాతి, సో ఏవ **పిణ్డపాతికో**. దానతో అవఖణ్డనతో అపేతం అపదానం, సహ అపదానేన సపదానం, అనవఖణ్డనం. అనుఘరం చరణసీలో **సపదానచారీ**. ఉన్నతభావేన పంసుకూలం వియ పంసుకూలం, పంసు వియ వా కుచ్ఛితభావం ఉలతి గచ్ఛతీతి పంసుకూలం, తస్స ధారణం ఇధ పంసుకూలం, తం సీలమస్సాతి **పంసుకూలికో**.

తీహి కారణేహి లూఖం వేదితబ్బం అగ్ఘఫస్సవణ్ణపరిహానితో అపంసుకూలమ్పి, కో పన వాదో పంసుకూలన్తి అధిప్పాయో. **థూలదీఘసుత్తకేనా**తి థూలేన ఓలమ్బమానేన దీఘసుత్తకేన. **వణ్ణేనా**తి ఏత్థ ఫస్సేనపి పరిహాయతీతి వత్తబ్బం. తఞ్హి తత్థ ఖరఫస్సమ్పి హోతియేవాతి. కస్మా పన పాళియం ఆరఞ్ఞికాదిగ్గహణేన చత్తారోవ ధుతగుణా వుత్తాతి? పధానత్తా, తగ్గహణేనేవ చ ఇతో పరేసమ్పి సుఖపరిభోగతాయ గహణసమ్భవతో. యో హి ఆరఞ్ఞికో పన్తసేనాసనో, తస్స అబ్భోకాసిక-రుక్ఖమూలిక-నేసజ్జిక-యథాసన్థతిక-సోసానికఙ్గాని సుపరిపూరాని. యో చ పిణ్డపాతికో సపదానచారీ చ, తస్స పత్తపిణ్డికఖలుపచ్ఛాభత్తికఏకాసనికఙ్గాని. యో పన పంసుకూలికో, తస్స తేచీవరికఙ్గం సుపరిహరమేవాతి. పధానత్తా హి భగవతాపి "కదాహం నన్దం పస్సేయ్యం, ఆరఞ్ఞం పంసుకూలిక"న్తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౨.౨౪౨; నేత్తి॰ ౧౦౦) తత్థ తత్థ

ఆరఞ్ఞికాదయో ఏవ గయ్హన్తి. **ఏత్తకాతి** పాళియం ఆగతానం పరిచ్ఛిజ్జ గహణమేతం, న ఏత్తకా సబ్బేపి ఏకస్స ఏకంసతో సమ్భవన్తి, నాపి ఏత్తకాయేవ పాపధమ్మా పహాతబ్బా. న హి మక్ఖపళాసాదీనం అప్పహీనభావేపి **సబ్రహ్మచారీ నేవ సక్కరోన్తి...పే.... న పూజేన్తీతి.**

తమత్థన్తి "యస్స కస్సచీ"తిఆదినా వుత్తమత్థం. **ఉపమాయ పాకటం కరోన్తోతి** అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ ఉదాహరణేన విభావేన్తో. **అహికుణపాదీనం అతిపటికూలజిగుచ్ఛనీయతా** అతివియ దుగ్గన్ధతాయ. సా చ అహీనం తిఖిణకోపతాయ, కుక్కురమనుస్సానం ఓదనకుమ్మాసూపచయతాయ సరీరస్స హోతీతి వదన్తి. **ఇమేసన్తి** అహిఆదీనం. **వడ్ఢేత్వాతి** ఉపరూపరి ఖిపనేన రచితం కత్వా. తం పన వడ్ఢితం తేన చ భాజనం పూరితం హోతీతి ఆహ ''**వడ్ఢేత్వా పరిపూరేత్వా**''తి. జనస్స దస్సనయోగ్యం దస్సనీయం **జఞ్ఞం,** తం పరమపరిసుద్ధం మనోహరఞ్చ హోతీతి ఆహ ''**చోక్ఖచోక్ఖ**''న్తి. అభినవనివిట్ఠా మహామాతా **వధుకా**. సా పన పుత్తలాభయోగ్యతం ఉపాదాయ మఙ్గలవచనేన "జనీ"తి వుచ్చతి, తస్సా నియ్యమానం పణ్ణాకారం జనియా హరతీతి **జఞ్ఞం. ఉభయత్థాతి** అత్థద్వయే. **పునరుత్తన్తి** ఆమేడితవచనమాహ. న మనాపం ఏతస్సాతి అమనాపో, తస్స భావో **అమనాపతా,** తథాపవత్తో చిత్తుప్పాదోతి ఆహ ''**అమనాపం ఇదన్తి...పే.... అధివచన**''న్తి. బుద్ధవేసత్తా లిఙ్గస్స **పరిసుద్ధకంసపాతిసదిసకా. కుణపరచనం వియ** ఇచ్ఛావచరేహి సన్తానస్స భరితభావో. సో పన తేసం అప్పహీనతాయాతి ఆహ ''**ఇచ్ఛావచరానం అప్పహాన**''న్తి.

౬౨. "తేన గామన్తవిహారం అనుగణ్హాతీ"తి వత్తబ్బే ''**ఆరఞ్ఞికత్త**''న్తి పన పోత్థకే లిఖితం. న హి సుక్కపక్ఖే పాళియం ఆరఞ్ఞికగ్గహణం అత్థి, సతి చ ఇచ్ఛావచరప్పహానే గామన్తవిహారో ఏకన్తేన న పటిక్ఖిపితబ్బో, ఇచ్ఛితబ్బోవ తాదిసానం ఉత్తరిమనుస్సధమ్మపటిచ్ఛాదనతో . తథా హి వక్ఖతి ''**అప్పిచ్ఛతాసముట్ఠానేహీ**''తిఆది. **సాలివరభత్తరచనం వియ ఇచ్ఛావచరప్పహానం** మనుఞ్ఞభావతో తిత్తిహేతుతో చ.

౬౩. మం తన్తి చ ఉపయోగవచనం పటి-సద్దయోగేన, అత్థో పన సమ్పదానమేవాతి ఆహ ''**మయ్హం తుయ్హ**''న్తి చ. ''**సమయే**''తి **భుమ్మత్థే** "సమయ"న్తి **ఉపయోగవచనం.** గిజ్ఝకూటపణ్డవఇసిగిలివేభారవేపుల్లపబ్బతానం వసేన **సమన్తతో గిరిపరిక్ఖేపేన. రాజగహేతి** సమీపత్థే భుమ్మవచనన్తి ఆహ ''**తం నిస్సాయ విహరామీ**''తి.

పురాణయానకారపుత్తోతి పురాణే పబ్బజితతో పుబ్బే యానకారపుత్తో తథాపఞ్ఞాతో. **జిమ్హన్తి** గోముత్తకుటిలం. తేనాహ ''**సప్పగతమగ్గసదిస**''న్తి. **సోతి** పణ్డుపుత్తో. **ఇతరోతి** సమితి. **చిన్తితట్ఠానమేవాతి** చిన్తితచిన్తితట్ఠానమేవ తచ్ఛతి, తఞ్చ ఖో న తస్స చిత్తానుసారేన, అథ ఖో అత్తనో సుత్తానుసారేన తచ్ఛన్తో యానకారపుత్తో. **చిత్తన్తి** అత్తనో చిత్తేన మమ చిత్తం జానిత్వా వియ.

"న సద్ధాయ పబ్బజితో"తి ఇమినావ కమ్మఫలసద్ధాయ అభావో నేసం పకాసితోతి ఆహ ''**అస్సద్ధాతి బుద్ధధమ్మసఙ్ఘేసు సద్ధావిరహితా**''తి. పబ్బజితానం జీవికా అత్థో ఏతేసన్తి **జీవికత్థా**. తేనాహ ''**ఇణభయాదీహి**''తిఆది. **కేరాటికం** వుచ్చతి సాఠేయ్యం. సఠానం గుణవాణిజకానం కమ్మం సాఠేయ్యన్తి ఆహ ''**సాఠేయ్యేనా**''తిఆది. తుచ్ఛసభావేన మానో నళో వియాతి నళో, మానసఙ్ఖాతో ఉగ్గతో నళో ఏతేసన్తి **ఉన్నళా**. తేనాహ ''**ఉట్ఠితతుచ్ఛమానా**''తి. లహుకతాయ వా **చపలా**. ఫరుసవచనతాయ **ఖరవచనా**. తిరచ్ఛానకథాబహులతాయ **నిరత్థకవచనపలాపినో. అసంవుతకమ్మద్వారాతి** ఇదం కమ్మద్వారాదీనం అసంవుతభావో ఉప్పత్తిద్వారానం అసంవుతతాయ ఏవ హోతీతి కత్వా వుత్తం. అథ వా **ఛసు**

ఇన్ద్రియేసూతి నిమిత్తే భుమ్మం, ఛసు ఇన్ద్రియేసు నిమిత్తభూతేసు అసంవుతకమ్మద్వారాతి అత్థో. **యా మత్తా**తి భోజనే అయుత్తపరియేసన-అయుత్తపటిగ్గహణ-అయుత్తపరిభోగే వజ్జేత్వా యుత్తపరియేసన-యుత్తపటిగ్గహణ-యుత్తపరిభోగసఙ్ఖాతా యా మత్తా అప్పమత్తేహి **జానితబ్బా**. తేనాహ ''**యుత్తతా**''తి. **జాగరే**తి రత్తిన్దివం ఆవరణియేహి ధమ్మేహి చిత్తపరిసోధనసఙ్ఖాతే జాగరే. తేసం జాగరితాయ అధిసీలసిక్ఖాయ గారవరహితానం ఇతరసిక్ఖాసు పతిట్ఠా ఏవ నత్థీతి దస్సేన్తో ''**సిక్ఖాపదేసు బహులగారవా న హోన్తీ**''తి వత్వా తమేవ గారవాభావం సరూపేన విభావేన్తో ''**ఆపత్తివీతిక్కమబహులా**''తి ఆహ.

పకతియాపి సిద్ధాయ రతనత్తయసద్ధాయ కమ్మఫలసద్ధాయ చ **సద్ధా**. **పివన్తి మఞ్ఞే** యథా తం ద్రవభూతం అమతం లద్ధా. **ఘసన్తి మఞ్ఞే** యథా తం బహలపిణ్డికసుధాభోజనం లద్ధా. **అత్తమనవాచం నిచ్ఛారేన్తా** "సాధు సాధూ"తి. తమేవ పన సాధుకారం హదయే ఠపేత్వా **అబ్భనుమోదన్తా**. ఏత్థ చ అత్తమనవాచానిచ్ఛారణం పివనసదిసం కత్వా వుత్తం బహిద్ధాభావతో, మనసా అబ్భనుమోదనం పన అబ్భన్తరభావతో ఘసనసదిసం వుత్తం. సఙ్ఖాదనజ్ఝోహరణఞ్హి ఘసనన్తి. రస్సఞ్చ ఏకవచనం హోతీతి ఆహ ''**రస్సే సతి సారిపుత్తస్స ఉపరి హోతీ**''తి. దీఘఞ్చ బహువచనం హోతీతి ఆహ ''**దీఘే సతి సబ్రహ్మచారీన**''న్తి. "ఉపరి హోతీ"తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **ఆలసియబ్యసనాదీహీ**తి ఆలసియేన వా ఞాతిబ్యసనాదీహి వా. ''**మహానాగాతి వుచ్చన్తీ**''తి వత్వా తత్థ కారణం విభావేన్తో ''**తత్రా**''తిఆదిమాహ. తత్థ "న గచ్ఛన్తీతి నాగా, న ఆగచ్ఛన్తీతి నాగా, న ఆగుం కరోన్తీతి నాగా"తి యో వివిధో వచనత్థో ఇచ్ఛితో, తం విచారేత్వా దస్సేతుం ''**ఛన్దాదీహీ**''తిఆది వుత్తం, తం పన ఞేయ్యావబోధాయ వచనతో అప్పమత్తకారణం.

సయమేవ **ఆగుం న కరోతి** సబ్బథా మగ్గేన పహీనఆగుత్తా. నో కామయోగాదికే **సబ్బసంయోగే** దసవిధసంయోజనప్పభేదాని చ సబ్బబన్ధనాని **విసజ్జ** జహిత్వా **సబ్బత్థ** యక్ఖాదీసు, సబ్బేసు వా భవేసు కేనచి సఙ్గేన **న సజ్జతి** తీహి చ విముత్తీహి **విముత్తో**, తతో ఏవ ఇట్ఠాదీసు తాదిభావప్పత్తియా **తాది,** నో వుత్తలక్ఖణేన **తథత్తా** తంసభావత్తా **నాగో పవుచ్చతే**తి అత్థో వేదితబ్బో. తేనాహ ''**ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో**''తి. **అఞ్ఞేహి ఖీణాసవనాగేహి** అగ్గసావకత్తా గుణవిసేసయోగతో **పుజ్జతరా చ పాసంసతరా చ. సమం అనుమోదిసు**న్తి అఞ్ఞమఞ్ఞస్స సుభాసితతో సమ్పటిచ్ఛనేన సమప్పవత్తమోదతాయ సమం సదిసం అబ్భనుమోదింసు. తం పన సమనుమోదనం ''**తత్థా**''తిఆదినా పాళివసేనేవ దస్సేతి.

సమ్ముతిపరమత్థదేసనాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

అనఙ్గణసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౬. ఆకఙ్ఖేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౬౪. సమ్పన్నన్తి పరిపుణ్ణం, సమన్తతో పన్నం పత్తన్తి సమ్పన్నం. తేనాహ ''**ఇదం పరిపుణ్ణసమ్పన్నం నామా**''తి. నన్తి "సువా"తి వుత్తం సువగణం. **సమ్పన్నో**తి సమ్మదేవ పన్నో గతో ఉపగతో. తేనాహ ''**సమన్నాగతో**''తి. **సమ్పన్న**న్తి సమ్పత్తియుత్తం. సా పనేత్థ రససమ్పత్తి అధిప్పేతా సామఞ్ఞజోతనాయ విసేసే అవట్ఠానతో. తేనాహ ''**సేయ్యథాపి ఖుద్దమధుం అనేళక**''న్తి, నిద్దోసన్తి అత్థో. తేన వుత్తం ''**ఇదం మధురసమ్పన్నం నామా**''తి. సీలస్స అనవసేససమాదానేన అఖణ్డాదిభావాపత్తియా చ **పరిపుణ్ణసీలా**. సమాదానతో పట్ఠాయ అచ్ఛిన్దనతో **సీలసమఙ్గినో**. సమాదానతో హి

అచ్చన్తవిరోధిధమ్మానుప్పత్తియా సీలసమఙ్గితా వేదితబ్బా, చేతనాదీనం పన సీలనలక్ఖణానం ధమ్మానం పవత్తిక్ఖణే వత్తబ్బమేవ నత్థి. **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి. ౧.౯) **వుత్తా,** తస్మా తత్థ వుత్తనయేనేవ విత్థారకథా వేదితబ్బాతి అధిప్పాయో.

ఖేత్తపారిపూరీతి నిస్సితపారిపూరియా నిస్సయపారిపూరిమాహ నిస్సితకమ్మవిపత్తిసమ్పత్తివిసయత్తా యథా "మఞ్చా ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తీ"తి. తథా హి ఖేత్తేన ఖణ్డపూతిఆదిదోసో వుత్తో. **ఖేత్తం ఖణ్డం హోతీతి** అపరిపూరం హోతి సస్సపారిపూరియా అభావతో. తేనేవాహ "**సస్సం న ఉట్ఠేతీ**"తి. పాదమత్తస్సపి అనేకమ్బణఫలనతో **మహప్ఫలం హోతి**. కిసలయపలాలాదిబహుతాయ **మహానిసంసం**. **ఏవమేవన్తి** యథా ఖిత్తం బీజం ఖణ్డాదిచతుదోసవసేన అపరిపుణ్ణం హోతి, తదభావేన చ పరిపుణ్ణం, ఏవం సీలం ఖణ్డాదిచతుదోసవసేన అపరిపుణ్ణం హోతి, తదభావేన చ పరిపుణ్ణన్తి, చతుదోసతదభావసామఞ్ఞమేవ నిదస్సననిదస్సితబ్బవిపత్తిసమ్పత్తీసు దస్సేతి. **మహప్ఫలం హోతి** విపాకఫలేన. **మహానిసంసన్తి** విపులానిసంసం. స్వాయం ఆనిసంసో ఇధ పాళియం నానప్పకారేన విత్థారీయతి.

ఏత్తావతా కిరాతి (అ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౨.౩౭; అ॰ ని॰ టీ॰ ౩.౧౦.౭౧-౭౪) **కిర**-సద్దో అరుచిసూచనత్థో. తేనేత్థ ఆచరియవాదస్స అత్తనో అరుచ్చనభావం దీపేతి. **సమ్పన్నసీలాతి** అనామట్ఠవిసేసం సామఞ్ఞతో సీలసఙ్ఖేపేన గహితం. తఞ్చ చతుబ్బిధన్తి ఆచరియత్థేరో "**చతుపారిసుద్ధిసీలం ఉద్దిసిత్వా**"తి ఆహ. **తత్థాతి** చతుపారిసుద్ధిసీలే. **జేట్ఠకసీలన్తి** (సం॰ ని॰ టీ॰ ౩.౫.౪౧౨) పధానసీలం. **ఉభయత్థాతి** ఉద్దేసనిద్దేసే. ఇధ నిద్దేసే వియ ఉద్దేసేపి **పాతిమోక్ఖసంవరో భగవతా వుత్తో** "సమ్పన్నసీలా"తి వుత్తత్తాతి అధిప్పాయో . సీలగ్గహణఞ్హి పాళియం పాతిమోక్ఖసంవరవసేన ఆగతం. తేనాహ "**పాతిమోక్ఖసంవరోయేవా**"తిఆది. తత్థ అవధారణేన ఇతరేసం తిణ్ణం ఏకదేసేన పాతిమోక్ఖన్తోగధభావం దీపేతి. తథా హి అనోలోకియోలోకనే ఆజీవహేతు ఛసిక్ఖాపదవీతిక్కమే గిలానపచ్చయస్స అపచ్చవేక్ఖితపరిభోగే చ ఆపత్తి విహితాతి. **తీణీతి** ఇన్ద్రియసంవరసీలాదీని. **సీలన్తి వుత్తట్ఠానం నామ అత్థీతి** సీలపరియాయేన తేసం కత్థచి సుత్తే గహితట్ఠానం నామ కిం అత్థి యథా పాతిమోక్ఖసంవరోతి ఆచరియస్స సమ్ముఖత్తా అపటిక్ఖిపన్తోవ ఉపచారేన పుచ్ఛన్తో వియ వదతి. తేనాహ "**అననుజానన్తో**"తి. **ఛద్వారరక్ఖామత్తకమేవాతి** తస్స సల్లహుకభావమాహ చిత్తాధిట్ఠానమత్తేన పటిపాకతికభావాపత్తితో. ఇతరద్వయేపి ఏసేవ నయో. **పచ్చయుప్పత్తిమత్తకన్తి** ఫలేన హేతుం దస్సేతి. ఉప్పాదనహేతుకా హి పచ్చయానం ఉప్పత్తి. **ఇదమత్థన్తి** ఇదం పయోజనం ఇమస్స పచ్చయస్స పరిభుఞ్జనేతి అధిప్పాయో. **నిప్పరియాయేనాతి** ఇమినా ఇన్ద్రియసంవరాదీని తీణి పధానస్స సీలస్స పరివారవసేన పవత్తియా పరియాయసీలాని నామాతి దస్సేతి.

ఇదాని పాతిమోక్ఖసంవరస్సేవ పధానభావం బ్యతిరేకతో అన్వయతో చ ఉపమాయ విభావేతుం "**యస్సా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **సోతి** పాతిమోక్ఖసంవరో. **సేసానీతి** ఇన్ద్రియసంవరాదీని. **తస్సేవాతి** "సమ్పన్నసీలా"తి ఏత్థ యం సీలం వుత్తం, తస్సేవ. **సమ్పన్నపాతిమోక్ఖాతి** ఏత్థ పాతిమోక్ఖగ్గహణేన **వేవచనం వత్వా తం విత్థారేత్వా...పే॰... ఆదిమాహ**. యథా అఞ్ఞథాపి "ఇధ భిక్ఖు సీలవా హోతీ"తి (మహాని॰ ౧౯౯) పుగ్గలాధిట్ఠానాయ దేసనాయ ఉద్దిట్ఠం సీలం "పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో విహరతీ"తి (విభ॰ ౨౦౮; మహాని॰ ౧౯౯) నిద్దిట్ఠం.

పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతాతి యో నం పాతి రక్ఖతి, తం మోక్ఖేతి మోచేతి ఆపాయికాదీహి దుక్ఖేహీతి "పాతిమోక్ఖ"న్తి లద్ధనామేన సిక్ఖాపదసీలేన పిహితకాయవచీద్వారా. తే పన యస్మా ఏవంభూతా తేన సమన్నాగతా నామ హోన్తి, తస్మా వుత్తం "**పాతిమోక్ఖసంవరేన సమన్నాగతా**"తి.

అపరో నయో (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౩౧; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౯౭) – కిలేసానం బలవభావతో, పాపకిరియాయ సుకరభావతో, పుఞ్ఞకిరియాయ చ దుక్కరభావతో బహుక్ఖత్తుం అపాయేసు పతనసీలోతి పాతీ, పుథుజ్జనో. అనిచ్చతాయ వా భవాదీసు కమ్మవేగక్ఖిత్తో ఘటీయన్తం వియ అనవట్ఠానేన పరిబ్భమనతో గమనసీలోతి పాతీ, మరణవసేన వా తమ్హి తమ్హి సత్తనికాయే అత్తభావస్స పాతనసీలోతి పాతీ, సత్తసన్తానో, చిత్తమేవ వా, తం పాతిం సంసారదుక్ఖతో మోక్ఖేతీతి **పాతిమోక్ఖం**. చిత్తస్స హి విమోక్ఖేన సత్తో విముత్తోతి వుచ్చతి. వుత్తఞ్హి "చిత్తవోదానా విసుజ్ఝన్తీ"తి, "అనుపాదాయ ఆసవేహి చిత్తం విముత్త"న్తి (మహావ॰ ౨౮) చ.

అథ వా అవిజ్జాదినా హేతునా సంసారే పతతి గచ్ఛతి పవత్తతీతి పాతీ. "అవిజ్జానీవరణానం సత్తానం తణ్హాసంయోజనానం సన్ధావతం సంసరత"న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౨౪) హి వుత్తం. తస్స పాతినో సత్తస్స తణ్హాదిసంకిలేసత్తయతో మోక్ఖో ఏతేనాతి **పాతిమోక్ఖో**. "కణ్ఠేకాలో"తిఆదీనం వియ సమాససిద్ధి వేదితబ్బా.

అథ వా పాతేతి వినిపాతేతి దుక్ఖేతి పాతి, చిత్తం. వుత్తఞ్హి "చిత్తేన నీయతి లోకో, చిత్తేన పరికస్సతీ"తి (సం॰ ని॰ ౧.౬౨). తస్స పాతినో మోక్ఖో ఏతేనాతి **పాతిమోక్ఖో**. పతతి వా ఏతేన అపాయదుక్ఖే సంసారదుక్ఖే చాతి పాతీ, తణ్హాదిసంకిలేసో. వుత్తఞ్హి "తణ్హా జనేతి పురిసం (సం॰ ని॰ ౧.౫౭), తణ్హాదుతియో పురిసో"తి (ఇతివు॰ ౧౫, ౧౦౫; అ॰ ని॰ ౪.౯) చ ఆది. తతో పాతితో మోక్ఖోతి **పాతిమోక్ఖో**.

అథ వా పతతి ఏత్థాతి పాతీ, ఛ అజ్ఝత్తికబాహిరాని ఆయతనాని. వుత్తఞ్హి "ఛసు లోకో సముప్పన్నో, ఛసు కుబ్బతి సన్థవ"న్తి (సం॰ ని॰ ౧.౭౦; సు॰ ని॰ ౧౭౧). తతో అజ్ఝత్తికబాహిరాయతనసఙ్ఖాతతో పాతితో మోక్ఖోతి **పాతిమోక్ఖో**. అథ వా పాతో వినిపాతో అస్స అత్థీతి పాతీ, సంసారో. తతో మోక్ఖోతి **పాతిమోక్ఖో**. అథ వా సబ్బలోకాధిపతిభావతో ధమ్మిస్సరో భగవా "పతీ"తి వుచ్చతి, ముచ్చతి ఏతేనాతి మోక్ఖో, పతినో మోక్ఖో తేన పఞ్ఞత్తత్తాతి పాతిమోక్ఖో . పాతిమోక్ఖో ఏవ **పాతిమోక్ఖో**. సబ్బగుణానం వా మూలభావతో ఉత్తమట్ఠేన పతి చ సో యథావుత్తత్థేన మోక్ఖో చాతి పాతిమోక్ఖో. పాతిమోక్ఖో ఏవ **పాతిమోక్ఖో**. తథా హి వుత్తం "పాతిమోక్ఖన్తిఆదిమేతం ముఖమేతం పముఖమేత"న్తి (మహావ॰ ౧౩౫) విత్థారో.

అథ వా **ప**-ఇతి పకారే, **అతీ**తి అచ్చన్తత్థే నిపాతో, తస్మా పకారేహి అచ్చన్తం మోక్ఖేతీతి **పాతిమోక్ఖో**. ఇదఞ్హి సీలం సయం తదఙ్గవసేన, సమాధిసహితం పఞ్ఞాసహితఞ్చ విక్ఖమ్భనవసేన, సముచ్ఛేదవసేన చ అచ్చన్తం మోక్ఖేతి మోచేతీతి **పాతిమోక్ఖో**. పతి పతి మోక్ఖోతి వా పాతిమోక్ఖో, తమ్హా తమ్హా వీతిక్కమదోసతో పచ్చేకం మోక్ఖోతి అత్థో. పాతిమోక్ఖో ఏవ **పాతిమోక్ఖో**. మోక్ఖో వా నిబ్బానం, తస్స మోక్ఖస్స పతిబిమ్బభూతోతి పాతిమోక్ఖో . సీలసంవరో హి నిబ్బేధభాగియో సూరియస్స అరుణుగ్గమనం వియ నిబ్బానస్స ఉదయభూతో తప్పటిభాగో వియ హోతి యథారహం కిలేసనిబ్బాపనతోతి పాతిమోక్ఖో. పాతిమోక్ఖోయేవ **పాతిమోక్ఖో**. అథ వా మోక్ఖం పతి వత్తతి మోక్ఖాభిముఖన్తి వా పాతిమోక్ఖం. పాతిమోక్ఖమేవ **పాతిమోక్ఖన్తి** ఏవమేత్థ పాతిమోక్ఖసద్దస్స అత్థో వేదితబ్బో.

ఆచారగోచరసమ్పన్నాతి కాయికవాచసికఅవీతిక్కమసఙ్ఖాతేన ఆచారేన చేవ నవేసియగోచరతాదిసఙ్ఖాతేన గోచరేన చ సమ్పన్నా, సమ్పన్నఆచారగోచరాతి అత్థో. **అప్పమత్తేసూ**తి అతిపరిత్తకేసు అనాపత్తిగమనీయేసు, దుక్కటదుబ్భాసితమత్తేసూతి అపరే. **వజ్జేసూ**తి గారయ్హేసు. తే పన ఏకన్తతో అకుసలసభావా హోన్తీతి ఆహ

‘‘**అకుసలధమ్మేసూ**’’తి. **భయదస్సీ**తి భయతో దస్సనసీలా, పరమాణుమత్తమ్పి వజ్జం సినేరుప్పమాణం వియ కత్వా భాయనసీలా. **సమ్మా ఆదియిత్వా**తి సమ్మదేవ సక్కచ్చం సబ్బసో చ ఆదియిత్వా. **సిక్ఖాపదేసూ**తి నిద్ధారణే భుమ్మన్తి సముదాయతో అవయవనిద్ధారణం దస్సేన్తో ‘‘**సిక్ఖాపదేసు తం తం సిక్ఖాపదం సమాదియిత్వా సిక్ఖథా**’’తి అత్థమాహ. సిక్ఖాపదమేవ హి సమాదాతబ్బం సిక్ఖితబ్బఞ్చాతి అధిప్పాయో. **యం కిఞ్చి సిక్ఖాకోట్ఠాసేసూ**తి సిక్ఖాకోట్ఠాసేసు మూలపఞ్ఞత్తిఅనుపఞ్ఞత్తిసబ్బత్థపఞ్ఞత్తిపదేసపఞ్ఞత్తిఆదిభేదం యం కిఞ్చి సిక్ఖితబ్బం పటిపజ్జితబ్బం పూరేతబ్బం సీలం. తం పన ద్వారవసేన దువిధమేవాతి ఆహ ‘‘**కాయికం వాచసికఞ్చా**’’తి. ఇమస్మిం అత్థవికప్పే **సిక్ఖాపదేసూ**తి ఆధారే భుమ్మం సిక్ఖాభాగేసు కస్సచి విసుం అగ్గహణతో. తేనాహ ‘‘**తం సబ్బ**’’న్తి.

౬౫. **కస్మా ఆరద్ధ**న్తి (అం. ని. టీ. ౩.౧౦.౨౧-౭౪) దేసనాయ కారణపుచ్ఛా. **సీలానిసంసదస్సనత్థ**న్తి పయోజననిద్దేసో. కో అత్థో క్వ అత్థో క్వ నిపాతితాతి? నయిదమేవం దట్ఠబ్బం. **సీలానిసంసదస్సనత్థ**న్తి హి ఏత్థ బ్యతిరేకతో యం సీలానిసంసస్స అదస్సనం, తం ఇమిస్సా దేసనాయ కారణన్తి కస్మా ఆరద్ధన్తి విసేయ్యానం సీలానిసంసస్స అదస్సనతోతి అత్థతో ఆపన్నో ఏవ హోతీతి. తేనాహ ‘‘**సచేపీ**’’తిఆది. **సీలానిసంసదస్సనత్థ**న్తి పన ఇమస్స అత్థం వివరితుం ‘‘**తేస**’’న్తిఆది వుత్తం. **ఆనిసంసో**తి ఉదయో. “సీలవా సీలసమ్పన్నో కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గలోకం ఉపపజ్జతీ”తిఆదీసు (దీ. ని. ౨.౧౫౦; ౩.౩౧౬; అం. ని. ౫.౨౧౩; మహావ. ౨౮౫) పన విపాకఫలమ్పి “ఆనిసంసో”తి వుత్తం. **కో విసేసో**తి కో ఫలవిసేసో. **కా వడ్ఢీ**తి కో అబ్భుదయో. విజ్జమానోపి గుణో యాథావతో విభావితో ఏవ అభిరుచిం ఉప్పాదేతి, న అవిభావితో, తస్మా ఏకన్తతో ఆనిసంసకిత్తనం ఇచ్ఛితబ్బమేవాతి దస్సేతుం **విసకణ్టకవాణిజో** ఉదాహటో.

తత్థ **గుళో** నామ ఉచ్ఛురసం పచిత్వా చుణ్ణాదీహి మిస్సేత్వా సమ్పిణ్డనే పిణ్డీభూతం. **ఫాణితం** అపిణ్డితం ద్రవీభూతం. **ఖణ్డం** భిజ్జనక్ఖమం. **సక్ఖరా** నామ ఫలికసదిసా. **సక్ఖరాదీని**తి **ఆది**-సద్దేన మచ్ఛణ్డికానం సఙ్గహో. తస్మిం కాలే గుళాదీసు విసకణ్టకవోహారో అపచ్చన్తదేసే పచురోతి ‘‘**పచ్చన్తగామం గన్త్వా**’’తి వుత్తం. **దారకే చ పలాపేసుం** “విసకణ్టకం మా గణ్హన్తూ”తి.

పియోతి పియాయితబ్బో. పియస్స నామ దస్సనం ఏకన్తతో అభినన్దితబ్బం హోతీతి ఆహ ‘‘**పియచక్ఖూహి సమ్పస్సితబ్బో**’’తి. పీతిసముట్ఠానపసన్నసోమ్మరూపపరిగ్గహఞ్హి చక్ఖు “పియచక్ఖూ”తి వుచ్చతి. **తేస**న్తి సబ్రహ్మచారీనం. **మనవడ్ఢనకో**తి పీతిమనస్స పరిబ్రూహనతో ఉపరూపరి పీతిచిత్తస్స ఉప్పాదకో. **గరుట్ఠానియో**తి గరుకరణస్స ఠానభూతో. **జానం జానాతీ**తి ఞాణేన జానితబ్బం జానాతి. యథా వా అఞ్ఞే అజానన్తాపి జానన్తా వియ పవత్తన్తి, న ఏవమయం, అయం పన జానన్తో ఏవ జానాతి . **పస్సం పస్సతీ**తి దస్సనభూతేన పఞ్ఞాచక్ఖునా పస్సితబ్బం పస్సతి, పస్సన్తో ఏవ వా పస్సతి. **ఏవం సమ్భావనీయో**తి ఏవం విఞ్ఞుతాయ పణ్డితభావేన సమ్భావేతబ్బో.

సీలేస్వేవస్స పరిపూరకారీతి సీలేసు పరిపూరకారీ ఏవ భవేయ్యాతి ఏవం ఉత్తరపదావధారణం దట్ఠబ్బం. ఏవఞ్హి ఇమినా పదేన ఉపరిసిక్ఖాద్వయం అనివత్తితమేవ హోతి. యథా పన సీలేసు పరిపూరకారీ నామ హోతి, తం ఫలేన దస్సేతుం ‘‘**అజ్ఝత్త**’’న్తిఆది వుత్తం. విపస్సనాధిట్ఠానసమాధిసంవత్తనికతాయ హి ఇధ సీలస్స పారిపూరీ, న కేవలం అఖణ్డాదిభావమత్తం. తేనాహ “యాని ఖో పన తాని అఖణ్డాని…పే… సమాధిసంవత్తనికానీ”తి. ఏవఞ్చ కత్వా ఉపరి సిక్ఖాద్వయం సీలస్స సమ్భారభావేన గహితన్తి సీలస్సేవేత్థ పధానగ్గహణం సిద్ధం హోతి. తథా హి చిత్తేకగ్గతాసఙ్ఖారపరిగ్గహానం సీలస్సానురక్ఖణభావం వక్ఖతి. యం పన వక్ఖతి “సిక్ఖత్తయదేసనా జాతా”తి (మ. ని. అట్ఠ. ౧.౬౫), తం ఇతరాసమ్పి సిక్ఖానం

ఇధ గహితతామత్తం సన్ధాయ వుత్తం, న పధానభావేన గహితతం. యది ఏవం కథం సీలస్స అప్పమత్తకతావచనం. వుత్తఞ్హేతం "అప్పమత్తకం ఖో పనేతం, భిక్ఖవే, ఓరమత్తక"న్తి (దీ. ని. ౧.౭). తం పుథుజ్జనగోచరం సన్ధాయ వుత్తం. తథా హి తత్థ న నిప్పదేసతో సీలం విభత్తం, ఏవం కత్వా తత్థ సీలమత్తకన్తి మత్తగ్గహణం సమత్థితన్తి దట్ఠబ్బం. **అనూనేనాతి** అఖణ్డాదిభావేన, కస్సచి వా అహాపనేన ఉపపన్నేన. **ఆకారేనాతి** కరణేన సమ్పాదనేన. **చిత్తసమథేతి** చిత్తసమాధానే. **యుత్తోతి** అవియుత్తో పసుతో. యో సబ్బేన సబ్బం ఝానభావనం అననుయుత్తో, సో తం బహి నీహరతి నామ. యో ఆరభిత్వా అన్తరా సఙ్కోచం ఆపజ్జతి , సో తం వినాసేతి నామ. యో పన ఈదిసో అహుత్వా ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, సో **అనిరాకతజ్ఝానోతి** దస్సేన్తో "**బహి అనీహటజ్ఝానో**"తిఆదిమాహ.

అనిచ్చస్స తేభూమకధమ్మస్స, అనిచ్చన్తి వా అనుపస్సనా **అనిచ్చానుపస్సనా**. తథా **దుక్ఖానుపస్సనా అనత్తానుపస్సనా** చ. తస్సేవ నిబ్బిన్దనాకారేన పవత్తా అనుపస్సనా **నిబ్బిదానుపస్సనా**. విరజ్జనాకారేన పవత్తా అనుపస్సనా **విరాగానుపస్సనా**. నిరోధస్స అనుపస్సనా **నిరోధానుపస్సనా**. పటినిస్సజ్జనవసేన పవత్తా అనుపస్సనా **పటినిస్సగ్గానుపస్సనా**. సుఞ్ఞాగారగతో భిక్ఖు తత్థ లద్ధకాయవివేకతాయ సమథవిపస్సనావసేన చిత్తవివేకం పరిబ్రూహేన్తో యథానుసిట్ఠం పటిపత్తియా లోకం సాసనఞ్చ అత్తనో విసేసాధిగమట్ఠానభూతం సుఞ్ఞాగారఞ్చ ఉపసోభయమానో గుణవిసేసాధిట్ఠానభావాపాదనేన విఞ్ఞూనం అత్థతో తం బ్రూహేన్తో నామ హోతీతి వుత్తం "**బ్రూహేతా సుఞ్ఞాగారాన**"న్తి. తేనాహ "**ఏత్థ చా**"తిఆది. అయమేవ సుఞ్ఞాగారానుబ్రూహనవిఞ్ఞుప్పసత్థానం భాజనం, న సేనాసనపతిట్ఠాపనన్తి దస్సేన్తో ఆహ "**ఏకభూమకాది...పే.... దట్ఠబ్బో**"తి. **సుఞ్ఞాగార**గ్గహణేన చేత్థ అరఞ్ఞరుక్ఖమూలాది సబ్బం పధానానుయోగక్ఖమం సేనాసనం గహితన్తి దట్ఠబ్బం.

తణ్హావిచరితదేసనాతి "అజ్ఝత్తికస్స ఉపాదాయా"తి (విభ. ౯౭౩) ఆదినయప్పవత్తం తణ్హావిచరితసుత్తం. **తణ్హాపదట్ఠానత్తాతి** తణ్హాసన్నిస్సయత్తా. న హి తణ్హావిరహితా మానదిట్ఠిపవత్తి అత్థి. **మానదిట్ఠియో ఓసరిత్వాతి** దస్సేతబ్బతాయ మానదిట్ఠియో ఓగాహేత్వాతి అత్థో. గహణత్థమేవ హి దేసేతబ్బధమ్మస్స దేసనాయ ఓసరణం. **తణ్హామానదిట్ఠియో పపఞ్చత్తయం** సత్తసన్తానస్స సంసారే పపఞ్చనతో అనుప్పబన్ధనవసేన విత్థారణతో. **సీలపదట్ఠానత్తాతి** సీలాధిట్ఠానత్తా.

అధిచిత్తసిక్ఖా వుత్తాతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. విపస్సనావసేన సుఞ్ఞాగారవడ్ఢనేతి యోజనా. **ద్వేపి సిక్ఖాతి** అధిచిత్తాధిపఞ్ఞాసిక్ఖా. **సఙ్గహేత్వాతి** అధిసీలసిక్ఖాయ సద్ధిం సఙ్గహేత్వా వుత్తా. యది ఏవమయం సిక్ఖత్తయదేసనా జాతాతి సిక్ఖత్తయానిసంసప్పకాసనీ సియాతి అనుయోగం సన్ధాయాహ "**ఏత్థ చా**"తిఆది. తత్థ యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. ఇన్ద్రియసంవరో వియ పాతిమోక్ఖసంవరస్స చతుపారిసుద్ధిసీలస్స ఆరక్ఖభూతా చిత్తేకగ్గతా విపస్సనా చ ఇధ గహితాతి తదుభయం అప్పధానం, సీలమేవ పన పధానభావేన గహితన్తి వేదితబ్బం. తేనాహ "**సీలానురక్ఖికా ఏవా**"తిఆది.

బలవతరసుఖన్తి సముప్పన్నబ్యాధిదుక్ఖతో బలవతరం, తం అభిభవితుం సమత్థం ఝానసుఖం ఉప్పజ్జతి. **బలవమమత్తం హోతి,** తేన దళ్హఅత్తసినేహేన విలుత్తహదయో కుసలధమ్మే ఛడ్డేన్తో **సో తథారూపేసు...పే.... పోసేతా హోతి. బలవమమత్తం వా సినేహో న హోతి** "సుద్ధో సఙ్ఖారపుఞ్జో"తి యాథావదస్సనేన అహంకారమమంకారాభావతో. దుబ్భిక్ఖభయే ఖుదాభిభవం సన్ధాయాహ "**సచేపిస్స అన్తాని బహి నిక్ఖమన్తీ**"తి. బ్యాధిభయం సన్ధాయాహ "ఉస్సుస్సతి విసుస్సనీ"తి. ఆది-

సద్దేన గహితం చోరభయం సన్ధాయాహ "**ఖణ్డాఖణ్డికో వా**"తి. **ఉభయస్సా**తి సమథవిపస్సనాద్వయస్స. ఏత్థ చ "అజ్ఝత్తం చేతో...పే.... సుఞ్ఞాగారాన"న్తి ఇమేహి విసేసనిబ్బేధభాగియభావాపాదనేన సీలం రక్ఖితుం సమత్థా ఏవ చిత్తేకగ్గతావిపస్సనా గహితా. యస్మా పరతో ఝానవిమోక్ఖఫలాభిఞ్ఞాణఅధిట్ఠానభావో సీలస్స ఉద్దటో, తస్మా తస్స భియ్యోపి సమ్భారభూతా ఏవ చిత్తేకగ్గతా విపస్సనా తత్థ తత్థ గహితాతి వేదితబ్బా.

సీలాదీతి ఆది-సద్దేన యథావుత్తచిత్తేకగ్గతావిపస్సనా సఙ్గణ్హాతి, సీలస్స వా మూలకారణభూతం సబ్బం కమ్మస్సకతఞాణఞ్చ సఙ్గణ్హాతి కమ్మపథసమ్మాదిట్ఠిం వా. సీలఞ్హి తదఙ్గమ్పి పుఞ్ఞకిరియావత్థు తేనేవ పరిసోధితం మహప్ఫలం హోతి మహానిసంసన్తి. **లాభీ అస్స**న్తి లాభా సాయ సంవరణసీలపరిపూరణం పాళియం ఆగతం కిమీదిసం భగవా అనుజానాతీతి? న భగవా సభావేన ఈదిసం అనుజానాతి, మహాకారుణికతాయ పన పుగ్గలజ్ఝాసయేన ఏవం వుత్తన్తి దస్సేన్తో "**న చేత్థా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **ఘాసేసనం ఛిన్నకథో న** వాచం **పయుత్తం భణే**తి ఛిన్నకథో మూగో వియ హుత్వా ఓభాసపరికథానిమిత్తవిఞ్ఞత్తిపయుత్తం ఘాసేసనం వాచం న భణే న కథేయ్యాతి అత్థో. **పుగ్గలజ్ఝాసయవసేనా**తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరన్తో "**యేసఞ్హీ**"తిఆదిమాహ. రసో సభావభూతో ఆనిసంసో **రసానిసంసో**.

పచ్చయదానకారాతి చీవరాదిపచ్చయవసేన దానకారా. "**దేవానం వా**"తి వుత్తవచనం పాకటీకాతుమాహ "**దేవాపీ**"తిఆది. "పఞ్చిమే గహపతయో ఆనిసంసా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౧౫౦) అనిసంససద్దో ఫలపరియాయోపి హోతీతి ఆహ "**ఉభయమేతం అత్థతో ఏక**"న్తి.

సస్సుససురా చ తప్పక్ఖికా చ **సస్సుససురపక్ఖికా**. తే ఞాతియోనిసమ్బన్ధేన ఆవాహవివాహసమ్బన్ధవసేన సమ్బన్ధా **ఞాతీ**. **సాలోహితా**తి యోనిసమ్బన్ధవసేన. **ఏకలోహితసమ్బద్ధా**తి ఏకేన సమానేన లోహితసమ్బన్ధేన సమ్బద్ధా. **పేచ్చభావం గతా**తి పేతూపపత్తివసేన నిబ్బత్తిం ఉపగతా. తే పన యస్మా ఇధ కతకాలకిరియా కాలేన కతజీవితుపచ్ఛేదా హోన్తి, తస్మా వుత్తం "**కాలకతా**"తి. **పసన్నచిత్తో**తి పసన్నచిత్తకో. కాలకతో పితా వా మాతా వా పేతయోనిం ఉపపన్నోతి అధికారతో విఞ్ఞాయతీతి వుత్తం "**మహానిసంసమేవ హోతీ**"తి, తస్స తథా సీలసమ్పన్నత్తాతి అధిప్పాయో. అరియభావే పన సతి వత్తబ్బమేవ నత్థి. తేనాహ "**అనేకాని కప్పసతసహస్సానీ**"తిఆది. **బహుకార**న్తి బహుపకారం. **ఉపసఙ్కమన**న్తి అభివాదనాదివసేన ఉపగమనం. **పయిరుపాసన**న్తి ఉపట్ఠానన్తి.

౬౬. **అభిత్థరితా**తి మద్దితా. **ఉక్కణ్ఠా**తి రిఞ్చనా అనభిరతి అననుయోగో. సీలవా భిక్ఖు అత్తనో సీలఖణ్డభయేన సమాహితో విపస్సకో చ పచ్చయఘాతేన అరతియా రతియా చ సహితా అభిభవితావ హోతీతి ఆహ "**సీలాదిగుణయుత్తేనేవా**"తిఆది.

చిత్తుత్రాసో భాయతీతి **భయం**. **ఆరమ్మణం** భాయతి ఏతస్మాతి **భయం**. పురిమవారసదిసత్తా **వుత్తనయమేవా**తి అతిదిసిత్వాపి పున తం దస్సేతుం "**సీలాదిగుణయుత్తో హీ**"తిఆది వుత్తం. థేరస్స హేట్ఠా నిసిన్నత్తా దేవతాయ **దారకా సకభావేన సణ్ఠాతుం** సుఖేన వత్తితుం **అసక్కోన్తా** అసమత్థా.

అధికం చేతోతి **అభిచేతో**, ఉపచారజ్ఝానచిత్తం. తస్స పన అధికతా పాకతికకామావచరచిత్తేహి సున్దరతాయ సపటిపక్ఖతో విసుద్ధియా చాతి ఆహ "**అభిక్కన్తం విసుద్ధిచిత్త**"న్తి. **అధిచిత్త**న్తి సమాధిమాహ, సో చ ఉపచారసమాధి దట్ఠబ్బో. వివేకజం

పీతిసుఖం, సమాధిజం పీతిసుఖం, అపీతిజం ఝానసుఖం, సతిపారిసుద్ధిజం ఝానసుఖన్తి చతుబ్బిధమ్పి ఝానసుఖం పటిపక్ఖతో నిక్ఖన్తతం ఉపాదాయ "నేక్ఖమ్మసుఖ"న్తి వుచ్చతీతి ఆహ ''**నేక్ఖమ్మసుఖం విన్దన్తీ**''తి. **ఇచ్ఛితిచ్ఛితక్ఖణే సమాపజ్జితుం సమత్థోతి** ఇమినా తేసు ఝానేసు సమాపజ్జనవసీభావమాహ, "నికామలాభీ"తి పన వచనతో ఆవజ్జనాధిట్ఠానపచ్చవేక్ఖణవసియోపి వుత్తా ఏవాతి వేదితబ్బా. **సుఖేనేవ పచ్చనీకధమ్మే విక్ఖమ్భేత్వా**తి ఏతేన తేసం ఝానసుఖఖిప్పాభిఞ్ఞతఞ్చ దస్సేతి. **విపులాన**న్తి వేపుల్లం పాపితానం. ఝానానం విపులతా నామ సుభావితభావేన చిరతరప్పత్తి, సా చ పరిచ్ఛేదానురూపావ ఇచ్ఛితబ్బాతి "విపులాన"న్తి వత్వా ''**యథాపరిచ్ఛేదేయేవ వుట్ఠాతుం సమత్థోతి వుత్తం హోతీ**''తి ఆహ. పరిచ్ఛేదకాలఞ్హి అప్పత్వావ వుట్ఠహన్తో అకసిరలాభీ న హోతి యావదిచ్ఛకం పవత్తేతుం అసమత్థత్తా. ఇదాని తేయేవ యథావుత్తే సమాపజ్జనాదివసీభావే బ్యతిరేకవసేన విభావేతుం ''**ఏకచ్చో హీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **లాభీయేవ హోతీ**తి ఇదం పటిలద్ధమత్తస్స ఝానస్స వసేన వుత్తం. **తథా**తి ఇచ్ఛితిచ్ఛితక్ఖణే. **పారిబన్ధికే**తి వసీభావస్స పచ్చనీకధమ్మే. ఝానాధిగమస్స పన పచ్చనీకధమ్మా పగేవ విక్ఖమ్భితా, అఞ్ఞథా ఝానాధిగమో ఏవ న సియా. **కిచ్ఛేన విక్ఖమ్భేతీ**తి కిచ్ఛేన విసోధేతి. కామాదీనవపచ్చవేక్ఖణాదీహి కామచ్ఛన్దాదీనం వియ అఞ్ఞేసమ్పి సమాధిపారిబన్ధికానం దూరసముస్సారణం ఇధ విక్ఖమ్భనం విసోధనఞ్చాతి వేదితబ్బం. **నాళికాయన్త**న్తి కాలమాననాళికాయన్తం ఆహ.

విసేసేన రూపావచరచతుత్థజ్ఝానం సబ్బసో వసీభావాపాదితం అభిఞ్ఞాపాదకన్తి అధిప్పాయేనాహ ''**అభిఞ్ఞాపాదకే ఝానే వుత్తే**''తి. అరూపజ్ఝానమ్పి పన అధిట్ఠానతాయ పాదకమేవ చుద్దసధా చిత్తపరిదమనేన వినా తదభావతో. "ఏవమభిఞ్ఞాపాదకే రూపావచరజ్ఝానే వుత్తే రూపావచరతాయ కిఞ్చాపి అభిఞ్ఞానం లోకియవారో ఆగతో"తి అయమేత్థ అధిప్పాయో. **న**న్తి అభిఞ్ఞావారం. **చత్తారి...పే.... అరియమగ్గా సీలానం ఆనిసంసో** సమ్పన్నసీలస్సేవ లాభతో. **పరియాదియిత్వా**తి గహేత్వా.

అఙ్గసన్తతాయాతి నీవరణాదీనం పచ్చనీకధమ్మానం సుదూరతరభావేన ఝానఙ్గానం వూపసన్తతాయ, నిబ్బుతసబ్బదరథపరిళాహతాయాతి అత్థో, యతో తేసం ఝానానం పణీతతరాదిభావో. **ఆరమ్మణసన్తతాయా**తి రూపపటిఘాదివిగమనేన సణ్హసుఖుమాదిభావప్పత్తసన్తభావేన. యదగ్గేన హి నేసం భావనాభిసమయసబ్భావితసణ్హసుఖుమాకారాని ఆరమ్మణాని సన్తాని, తదగ్గేన ఝానఙ్గానం సన్తతా వేదితబ్బా. ఆరమ్మణసన్తతాయ సన్తతా లోకుత్తరధమ్మారమ్మణాహి పచ్చవేక్ఖణాహి దీపేతబ్బా. విముత్తా విసేసేన ముత్తా. యే హి ఝానధమ్మా తథాపవత్తపుబ్బభాగభావనాహి తబ్బిసేసతాయ సాతిసయం పటిపక్ఖధమ్మేహి విముత్తివసేన పవత్తన్తి, తతో ఏవ తథావిముత్తతాయ పితు అఙ్కే విస్సట్ఠఅఙ్గపచ్చఙ్గో వియ కుమారో నిరాసఙ్కభావేన ఆరమ్మణే అధిముత్తా చ పవత్తన్తి, తే విమోక్ఖాతి వుచ్చన్తి. తేనాహ ''**విమోక్ఖాతి పచ్చనీకధమ్మేహి విముత్తత్తా ఆరమ్మణే చ అధిముత్తత్తా**''తి . యదిపి ఆరమ్మణసమతిక్కమవసేన పత్తబ్బాని ఆరుప్పాని, న అఙ్గాతిక్కమవసేన, తథాపి యస్మా ఆరమ్మణే అవిరత్తస్స ఝానసమతిక్కమో న హోతి, సమతిక్కన్తేసు చ ఝానేసు ఆరమ్మణం సమతిక్కన్తమేవ హోతి, తస్మా ఆరమ్మణసమతిక్కమం అవత్వా ''**రూపావచరజ్ఝానే అతిక్కమిత్వా**''తి ఇచ్చేవ వుత్తం. **అతిక్కమ్మ రూపే**తి పాళియం "సమ్పాదేతబ్బా, పస్సితబ్బా"తి వా కిఞ్చి పదం ఇచ్ఛితబ్బం, అసుతపరికప్పనేన పన పయోజనం నత్థీతి ''**సన్తాతి పదసమ్బన్ధో**''తి వుత్తం. ఏవఞ్చ కత్వా తేన విరాగభావేన తేసం సన్తతాతి అయమ్పి అత్థో విభావితో హోతి. రూపజ్ఝానాదీనం వియ నత్థి ఏతేసం ఆరమ్మణభూతం వా ఫలభూతం వా రూపన్తి అరూపా. అరూపా ఏవ **ఆరుప్పా**. తేనాహ ''**ఆరమ్మణతో చ విపాకతో చ రూపవిరహితా**''తి. **నామకాయేనా**తి సహజాతనామసమూహేన.

౬౭. **సంయోజేన్తీ**తి బన్ధన్తి. కేహీతి ఆహ ‘‘**ఖన్ధగతీ**’’తిఆది. అసముచ్ఛిన్నరాగాదికస్స హి ఖన్ధాదీనం ఆయతిం ఖన్ధాదీహి సమ్బన్ధో, సముచ్ఛిన్నరాగాదికస్స పన తం నత్థి కతానమ్పి కమ్మానం అసమత్థభావాపత్తితోతి. రాగాదీనం అన్వయతో చ సంయోజనట్ఠో సిద్ధోతి ఆహ ‘‘**ఖన్ధగతి...పే.... వుచ్చన్తీ**’’తి. **పరిక్ఖయేనా**తి సముచ్ఛేదేన సబ్బసో ఆయతిం అనుప్పజ్జనేన. పటిపక్ఖధమ్మానం అనవసేసతో సవనతో పీళనతో **సోతో**, అరియమగ్గోతి ఆహ ‘‘**సోతోతి చ మగ్గస్సేతం అధివచన**’’న్తి. తం సోతం ఆదితో పన్నో అధిగచ్ఛీతి **సోతాపన్నో**, అట్ఠమకో. తేనాహ ‘‘**తంసమఙ్గీపుగ్గలస్సా**’’తి, పఠమమగ్గక్ఖణే పుగ్గలస్సాతి అధిప్పాయో. ఇధ పన **పన్న**-సద్దో ‘‘ఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నో’’తిఆదీసు (అ. ని. ౮.౫౯) వియ వత్తమానకాలికోతి ఆహ ‘‘**మగ్గేన ఫలస్స నామం దిన్న**’’న్తి. అభీతకాలికత్తే పన సరసతోవ నామలాభో సియా. విరూపం సదుక్ఖం సఉపాయాసం నిపాతేతీతి **వినిపాతో**, అపాయదుక్ఖే ఖిపనకో. **ధమ్మో**తి సభావో. తేనాహ ‘‘**అత్తాన**’’న్తిఆది. **కస్మా**తి అవినిపాతధమ్మతాయ కారణం పుచ్ఛతి. అపాయం గమేన్తీతి అపాయగమనీయా. సమ్ముజ్ఝతీతి **సమ్బోధి**, అరియమగ్గో. సో పన పఠమమగ్గస్స అధిగతత్తా అవసిట్ఠో ఏవ అధిగన్తబ్బభావేన ఇచ్ఛితబ్బోతి ఆహ ‘‘**ఉపరిమగ్గత్తయ**’’న్తి.

వణ్ణభణనత్థం వుత్తాని,న పహాతబ్బానీతి అధిప్పాయో. ఓళారికానం రాగాదీనం సముచ్ఛిన్దనవసేన పవత్తమానో దుతియమగ్గో అవసిట్ఠానం తేసం తనుభావాపత్తియా ఉప్పన్నో నామ హోతీతి వుత్తం ‘‘**రాగదోసమోహానం తనుత్తా**’’తి. **అధిచ్చుప్పత్తియా**తి కదాచి కరహచి ఉప్పజ్జనేన. **పరియుట్ఠానమన్దతాయా**తి సముదాచారముదుతాయ. **అభిణ్హం న ఉప్పజ్జన్తి** తజ్జస్స అయోనిసోమనసికారస్స అనిబద్ధభావతో. **మన్దమన్దా ఉప్పజ్జన్తి** విపల్లాసానం తప్పచ్చయానఞ్చ మోహమానాదీనం ముదుతరభావతో. **బహలావ ఉప్పజ్జన్తి** వత్థుపటిసేవనతోతి అధిప్పాయో. తేనాహ ‘‘**తథా హీ**’’తిఆది.

సకిం ఆగమనధమ్మోతి పటిసన్ధివసేన సకింయేవ ఆగమనసభావో. **ఏకవారంయేవ...పే.... ఆగన్త్వా**తి ఇమినా పఞ్చసు సకదాగామీసు చత్తారో వజ్జేత్వా ఏకోయేవ గహితోతి దస్సేన్తో ‘‘**యోపి హీ**’’తిఆదిమాహ. తత్థ య్వాయం పఞ్చమకో సకదాగామీ ‘‘ఇధ మగ్గం భావేత్వా దేవలోకే నిబ్బత్తో, తత్థ యావతాయుకం ఠత్వా పున ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయతీ’’తి వుత్తో, తస్స ఏకబీజినా సద్ధిం కిం నానాకరణన్తి? ఏకబీజిస్స ఏకా పటిసన్ధి, సకదాగామిస్స ద్వే పటిసన్ధియోతి ఇదం తేసం నానాకరణం. యస్స హి సోతాపన్నస్స ఏకంయేవ ఖన్ధబీజం, న ఏకం అత్తభావగ్గహణం, సో ఏకబీజీతి.

హేట్ఠాతి ‘‘అమహగ్గతభూమియ’’న్తి హేట్ఠా సమ్బన్ధనేన. హేట్ఠాభాగస్స హితాతి **హేట్ఠాభాగియా,** తేసం. **తానీ**తి ఓరమ్భాగియసంయోజనాని. **కామావచరే నిబ్బత్తతియేవ** అజ్ఝత్తం సంయోజనత్తా. తథా హేస దూరతోపి ఆవత్తిధమ్మో ఏవాతి దస్సేతుం గిలబళిసమచ్ఛాదయో ఉపమాభావేన వుత్తా. **ఓపపాతికో**తి ఇమినా గబ్భవాసదుక్ఖాభావమాహ. **తత్థ పరినిబ్బాయీ**తి ఇమినా సేసదుక్ఖాభావం. తత్థ పరినిబ్బానతా చస్స కామలోకే ఖన్ధబీజస్స అపునారోహవసేనేవాతి దస్సేతుం ‘‘**అనావత్తిధమ్మో**’’తి వుత్తం.

౬౯. **కేవలా**తి లోకియాభిఞ్ఞాహి అసమ్మిస్సా. **లోకియపఞ్చాభిఞ్ఞాయోపి సీలానం ఆనిసంసో** తదవినాభావతో. తాపి దస్సేతుం ఆకఙ్ఖేయ్య చే...పే.... ఏవమాదిమాహాతి యోజనా. ఆసవానం అనవసేసప్పహానతో అరహత్తమగ్గోయేవ విసేసతో ‘‘ఆసవక్ఖయో’’తి వత్తబ్బతం అరహతీతి వుత్తం ‘‘**ఆసవక్ఖయే కథితే**’’తి, అఞ్ఞథా సబ్బాపి ఛళభిఞ్ఞా ఆసవక్ఖయో ఏవాతి. **ఇమేసం గుణాన**న్తి లోకియాభిఞ్ఞానం . యథా పురిసస్స ముణ్డితం సీసం సిఖావిరహితత్తా న సోభతి, ఏవం దేసనాయ సీసభూతాపి అగ్గమగ్గకథా లోకియాభిఞ్ఞారహితా న సోభతీతి ఆహ ‘‘**అయం కథా ముణ్డాభిఞ్ఞాకథా నామ భవేయ్యా**’’తి.

ఇద్ధివికుబ్బనాతి ఇద్ధి చ వికుబ్బనా చ. వికుబ్బనగ్గహణేన చేత్థ వికుబ్బనిద్ధిమాహ, ఇద్ధిగ్గహణేన తదఞ్ఞం సబ్బఞ్చ అభిఞ్ఞాకిచ్చం. **యుత్తట్ఠానేయేవాతి** లోకియాభిఞ్ఞానం నిబ్బత్తనస్స వియ దేసనాయ యుత్తట్ఠానేయేవ. ఏతేన న కేవలం దేసనక్కమేనేవాయం దేసనా, అథ ఖో పటిపత్తిక్కమేనపీతి దస్సేతి. **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౨.౩౬౯) **వుత్తా,** తస్మా తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాతి అధిప్పాయో.

౬౯. ఆసవానం ఖయాతి హేట్ఠిమమగ్గేన ఖేపితావసిట్ఠానం ఆసవానం అరహత్తమగ్గేన సముచ్ఛిన్దనతో. యస్మా అరహత్తమగ్గో న కేవలం ఆసవేయేవ ఖేపేతి, అథ ఖో అవసిట్ఠే సబ్బకిలేసేపి, తస్మా ఆహ ‘‘**సబ్బకిలేసానం ఖయా**’’తి. లక్ఖణమత్తఞ్హేత్థ ఆసవగ్గహణం, ఆసవానం ఆరమ్మణభావస్సపి అనుపగమనతో అనాసవం. యస్మా పన తత్థ ఆసవానం లేసోపి నత్థి, తస్మా వుత్తం ‘‘**ఆసవవిరహిత**’’న్తి. **సమాధి వుత్తో** చేతోసీసేన యథా “చిత్తం పఞ్ఞఞ్చ భావయ”న్తి (సం॰ ని॰ ౧.౨౩, ౧౯౨; పేటకో॰ ౨౨; మి॰ ప॰ ౨.౧.౯) అధిప్పాయో. **రాగతో విముత్తత్తా అవిజ్జాయ విముత్తత్తాతి** ఇదం ఉజువిపచ్చనీకపటిప్పస్సద్ధిదస్సనం దట్ఠబ్బం, న తదఞ్ఞేసం పాపధమ్మానం అప్పటిప్పస్సద్ధత్తా. ఇదాని తమేవ సమాధిపఞ్ఞానం రాగావిజ్జాపటిపక్ఖతం ఆగమేన దస్సేతుం ‘‘**వుత్తం చేత**’’న్తిఆది వుత్తం. **సమథఫలన్తి** సమథస్స ఫలం లోకియసమథభావనాయ హి విపస్సనాగతాయ ఆహితఫలస్స లోకుత్తరసమథస్స సరిక్ఖకఫలో **చేతోవిముత్తి. విపస్సనాఫలన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **అత్తనోయేవాతి** సుతమయఞాణాదినా వియ పరపచ్చయతం నయగ్గాహఞ్చ ముఞ్చిత్వా పరతోఘోసానుగతభావనాధిగమభూతతాయ అత్తనోయేవ **పఞ్ఞాయ పచ్చక్ఖం కత్వా** సయమ్భుఞాణభూతాయాతి అధిప్పాయో. తేనాహ ‘‘**అపరప్పచ్చయేన ఞత్వా**’’తి.

సబ్బమ్పి తన్తి సబ్బమ్పి సత్తరసవిధం తం యథావుత్తం సీలానిసంసం. యథా ఆనిసంసవన్తే సమ్మదేవ సమ్పాదితే తదానిసంసా దస్సితా ఏవ హోన్తి తదాయత్తభావతో, ఏవం ఆనిసంసపధానయోగ్యభావేన దస్సితే తదానిసంసా దస్సితా ఏవ హోన్తీతి ఆహ ‘‘**సమ్పిణ్డేత్వా దస్సేన్తో**’’తి. వుత్తస్సేవ అత్థస్స పునవచనం నిగమనన్తి వుత్తం ‘‘**నిగమనం ఆహా**’’తి. **పుబ్బేతి** దేసనారమ్భే. **ఏవం వుత్తన్తి** “సమ్పన్నసీలా”తి ఏవమాదినా ఆకారేన వుత్తం. **ఇదం సబ్బమ్పీతి** ఇదం “సమ్పన్నసీలా”తిఆదికం సబ్బమ్పి వచనం. **ఏతం పటిచ్చాతి** ఏతం సమ్పన్నసీలస్స భిక్ఖునో యథావుత్తసత్తరసవిధానిసంసభాగితం సన్ధాయ వుత్తం. ఇదమేవ హి “ఇతి యం తం వుత్తం, ఇదమేతం పటిచ్చ వుత్త”న్తి వచనం సన్ధాయ ‘‘**సబ్బమ్పి తం సీలానిసంసం సమ్పిణ్డేత్వా దస్సేన్తో**’’తి వుత్తం. ఏత్థఆదితో ఛహి ఆనిసంసేహి పరిత్తభూమికా సమ్పత్తి గహితా, తదనన్తరం పఞ్చహి లోకియాభిఞ్ఞాహి చ మహగ్గతభూమికా, ఇతరేహి లోకుత్తరభూమికాతి ఏవం చతుభూమికసమ్పదానిసంససీలం నామేతం మహన్తం మహానుభావం, తస్మా తంసమ్పాదనే సక్కచ్చకారితా అప్పమత్తేన భవితబ్బం.

ఆకఙ్ఖేయ్యసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౭. వత్థసుత్తవణ్ణనా

౭౦. ఛాదేతబ్బం ఠానం వసతి పటిచ్ఛాదేతీతి **వత్థం**. యం సమానం వియ న సబ్బసో మినోతి, మానస్స పన సమీపే, తం ఉపమానం. ఉపమీయతి ఏతాయాతి ఉపమా, ఉపమాయ బోధకవచనం **ఉపమావచనం. కత్థచి** సుత్తే. **అత్థన్తి** ఉపమియత్థం. పఠమం ఉపమం వత్వా తదనన్తరం అత్థం వత్వా పున ఉపమం వదన్తో ‘‘**ఉపమాయ అత్థం పరివారేత్వా**

దస్సేతీ''తి వుత్తో. **అత్థేన ఉపమం పరివారేత్వా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ఇదాని తే చత్తారోపి పకారే సుత్తే ఆగతనయేనేవ దస్సేన్తో **''సేయ్యథాపిస్సు, భిక్ఖవే''**తిఆదిమాహ. తత్థ **ద్వే అగారా**తి ద్వే పటివిస్సకఘరా. **సద్వారా**తి సమ్ముఖద్వారా.

స్వాయన్తి సో అయం ఏవం ఉపమాదస్సనవసేనపి నానానయేనపి ధమ్మదేసకో భగవా. ఏకచ్చానం వేనేయ్యానం అత్థస్స సుఖావబోధో పఠమం ఉపమాదస్సనే హేతు, ఏవం పఠమం అత్థదస్సనే, ఉపమాయ అత్థపరివారణే, అత్థేన ఉపమాపరివారణే చా''తి ఇమమత్థం దస్సేతి **''ఏస నయో సబ్బత్థా''**తి ఇమినా. **ధమ్మధాతుయా**తి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స. తఞ్హి ధమ్మధాతుపరియాపన్నత్తా యథావుత్తధమ్మే చ సబ్బేపి ఞేయ్యధమ్మే చ పదహతి యథాసభావతో బుజ్ఝతి బోధేతి చాతి ధాతు, ధీయన్తి వా ధమ్మా ఏతాయ సబ్బాకారతో ఞాయన్తి ఞాపియన్తి చాతి ధమ్మధాతు. తస్సా పన సుట్ఠు సచ్చసమ్పటివేధవసేన లద్ధత్తా **సుప్పటివిద్ధత్తా**తి, యదగ్గేన వా ఞేయ్యం తాయ సుప్పటివిద్ధం, తదగ్గేన సాపిస్స సుప్పటివిద్ధా ఏవాతి ఆహ **''సుప్పటివిద్ధత్తా''**తి.

పకతిపరియోదాతస్స చిత్తస్స ఆగన్తుకేహి ఉపక్కిలేసేహి ఉపక్కిలిట్ఠభావదస్సనత్థం సంకిలిట్ఠవత్థదస్సనన్తి కత్వా వుత్తం **''పకతిపరిసుద్ధం వత్థ''**న్తి. **రజాదినా**తి ఏత్థరజో నామ రేణు. **ఆది**-సద్దేన అణుతజ్జారిధూమాదికం వత్థస్స అపరిసుద్ధికారణం సఙ్గణ్హాతి. సబ్బసో కిలిస్సతి వినస్సతి విసుద్ధి ఏతేనాతి సంకిలేసో, తేన **సంకిలేసేన పంసురజాదినా సంకిలిట్ఠం** వణ్ణవినాసనేన విదూసితం. **మలం** మసి. **జల్లికా** వుచ్చతి లోణపటలాది ఛవియా ఉపరి ఠితం సరీరమలం. **ఆది**సద్దేన సరీరజల్లమేవ అస్సుఖేళసిఙ్ఘాణికాదికం తదఞ్ఞమలం సఙ్గణ్హాతి. **గహితత్తా**తి పరియోనన్ధనవసేన గహితత్తా. రజన్తి సత్తా తేనాతి రఙ్గం, రఙ్గమేవ **రఙ్గజాతం** యథా కోపమేవ కోపజాతం. **ఉపనామేయ్యా**తి పక్ఖిపేయ్య. **నీలకత్థాయా**తి నీలవణ్ణత్థాయ. **పలాసనీలాదికేతి ఆది**-సద్దేన కాళసామాదిం సఙ్గణ్హాతి. హలిద్దికకుధసేలాదికే **పీతకరఙ్గే**. లాఖాపత్తఙ్గరసాదికే **లోహితకరఙ్గే**. మహారజనలోద్దకన్దులాదికే **మన్దరత్తరఙ్గే**. దుట్ఠు రజితవణ్ణం అపభస్సరం. తేనాహ **''అపరిసుద్ధవణ్ణమేవస్సా''**తి. **ఈదిస**న్తి దురత్తవణ్ణం. తస్మిం వత్థే రఙ్గజాతం సయం సుపరిసుద్ధం సమానం కిస్స హేతు కేన రత్తవణ్ణం అపరిసుద్ధం హోతీతి రఙ్గజాతస్స నిద్దోసతం వదతి. తేనాహ **''యస్మా పనా''**తిఆది.

సంకిలేసపక్ఖం దస్సేన్తేన అసంకిలిట్ఠమేవ వత్థం ఉదాహరితబ్బన్తి పాకటోయమత్థో, సంకిలిట్ఠవత్థనిదస్సనేన పన "సియా ను ఖో అఞ్ఞోపి కోచి విసేసో"తి అధిప్పాయేన పుచ్ఛతి **''కస్మా పనా''**తిఆదినా. ఇతరో అత్థవిసేసోతి దస్సేన్తో **''వాయామమహప్ఫలదస్సనత్థ''**న్తిఆదిమాహ. ఏత్థ చ సంకిలిట్ఠచిత్తవిసోధనవిధానే సంకిలిట్ఠవత్థం నిదస్సితబ్బన్తి పటిఞ్ఞా, వాయామమహప్ఫలదస్సనత్థన్తి హేతుఅత్థో. **యథా హీ**తిఆది అన్వయత్థో. **న తత్థ జాతికాళకే వియా**తిఆది బ్యతిరేకత్థో. సదిసూదాహరణం పన మలగ్గహితకంసపాతిఆది దట్ఠబ్బం. **ఏవం చిత్తమ్పీ**తిఆది ఓపమ్మత్థస్స ఉపమేయ్యఉపనయనం. తత్థ **పకతియా**తి అకిత్తిమేన సభావేన. తన్తి చిత్తం. సామఞ్ఞగ్గహణఞ్చేతం చిత్తభావావిసేసతో. తేనాహ **''సకలమ్పీ''**తి. **పణ్డరమేవ** న సంకిలిట్ఠం సంకిలేసేహి అసమన్నాగతభావతో. నను కిరియామయచిత్తేహి విపాకసన్తానే విసేసాధానం లబ్భతి, అఞ్ఞథా కతవినాసా కతబ్భాగమా ఆపజ్జేయ్యుం? కిఞ్చాపి లబ్భతి, తస్స సంకిలేసో వట్టుపనిస్సయో, అసుద్ధి వా న హోతి, అసంకిలేసో వివట్టుపనిస్సయో, విసుద్ధి వా న హోతి ఏవ. **ఉపక్కిలిట్ఠ**న్తి పనేతం ఉపక్కిలేసనారహస్స చిత్తస్స వసేన వుత్తం, న విపాకపబన్ధస్స. తేనాహ **''పభస్సరమిదం భిక్ఖవే చిత్త''**న్తి, **''పణ్డరమేవా''**తి చ. **తఞ్చ ఖో**తి పన సకసన్తతిపరియాపన్నతాయ నేసం కేవలం ఏకత్తనయవసేన వుత్తం, న విపాకధమ్మానం కిలేసాసమఙ్గిభావతో. అథ వా **ఉపక్కిలిట్ఠ**న్తి ఇమినా ఉపక్కిలేసహేతు తత్థ విజ్జమానం విసేసాధానమాహ, న "సంకిలిట్ఠా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ. స.

౨౨.దుకమాతికా) వియ తంసమఙ్గితన్తి దట్ఠబ్బం. **విసోధియమానన్**తి విపస్సనాపఞ్ఞాయ అనుక్కమేన సబ్బుపక్కిలేసేహి విమోచియమానం. సక్కా అగ్గమగ్గక్ఖణే **పభస్సరతరం కాతుం,** యతో న పున ఉపక్కిలిస్సతి. **ఏవన్తి**ఆది వుత్తస్సేవత్థస్స నిగమనం.

దుట్ఠగతిపరిపూరణవసేన పటిపజ్జనం **పటిపత్తి**. సా ఏవ కిలేసదరథపరిళాహాదివసేన ఉపాయాసదుక్ఖా, కుచ్ఛితా వా గతి పవత్తి, దుగ్గతిహేతూతి వా **దుగ్గతి,** దుగ్గతియా పన పటిపత్తియా గన్తబ్బతో, తస్సా వా నిప్ఫన్నభావతో కుచ్ఛితో, దుక్ఖా చ గతీతి **దుగ్గతి. సంకిలిట్ఠచిత్తో**తి ఇదం తస్సా పటిపత్తియా దుగ్గతిభావదస్సనత్థం, న విసేసనత్థం. న హి అసంకిలిట్ఠచిత్తస్స పాణఘాతాదివసేన పవత్తి. **సంకిలిట్ఠచిత్తో**తి లాభాసాయ సబ్బసో కిలిట్ఠచిత్తో . **దూతేయ్యపహీణగమనన్**తి దూతేయ్యం వుచ్చతి దుతకమ్మం, గిహీనం పణ్ణం వా సాసనం వా గహేత్వా తత్థ తత్థ గమనం, పహీణగమనం ఘరాఘరం పేసితస్స ఖుద్దకగమనం, దూతేయ్యగమనం పహీణగమనఞ్చ గచ్ఛతి. **వేజ్జకమ్మన్**తి అననుఞ్ఞాతే ఠానే లాభాసాయ గహట్ఠానం భేసజ్జం కరోతి. **సఙ్ఘభేదకథా** పరతో ఆగమిస్సతి. **వేళుదానాదీహీ**తి వేళుదానపత్తదానపుప్ఫదానాదీహి మిచ్ఛాజీవేన **జీవికం కప్పేతి**. **సకలమ్పీ**తి "అత్థి అనాచారో, అత్థి అగోచరో"తిఆదినా **విభఙ్గే** (విభ. ౫౧౩, ౫౧౪) ఆగతం సబ్బమ్పి అనాచారం అగోచరఞ్చ చరణవసేన పరిపూరేతి.

"**నిరయమ్పి ...పే.... పేత్తివిసయమ్పి గచ్ఛతీ**"తి వత్వా తత్థ పేత్తివిసయగమనం దస్సేన్తో "**సమణయక్ఖో నామ హోతీ**"తిఆదిమాహ.

సుక్కపక్ఖే **పరిసుద్ధన్**తి సబ్బసో విసుద్ధం అసంకిలిట్ఠం. పరిసుద్ధత్తా ఏవ **పరియోదాతం,** పభస్సరన్తి అత్థో. **సురత్తవణ్ణమేవస్సా**తి సుట్ఠు రత్తవణ్ణమేవ అస్స. **పరిసుద్ధవణ్ణమేవస్సా**తి నీలవణ్ణోపిస్స పరిసుద్ధో చ భవేయ్యాతి ఏవమాదిం సన్ధాయాహ "**కణ్హపక్ఖే వుత్తపచ్చనీకేనేవ వేదితబ్బా**"తి. **రజ్జజాతన్తి**ఆది పన తత్థ వుత్తవసేనేవ వేదితబ్బం. **పటిపత్తిసుగతి**ఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం పటిపత్తిదుగ్గతిఆదీసు వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బం. **పరిసుద్ధచిత్తో**తి సుద్ధాసయో. **దస కుసలకమ్మపథే పరిపూరేతీ**తి ఇదం కణ్హపక్ఖే "దస అకుసలకమ్మపథే పరిపూరేతీ"తి వుత్తస్స పటిపక్ఖదస్సనవసేన వుత్తం. యథా హి తత్థ అభిజ్ఝాబ్యాపాదమిచ్ఛాదిట్ఠిగ్గహణేన కమ్మపథసంసన్దననయేన కమ్మపథం అప్పత్తాయ చ అగారియస్స తథారూపాయ మిచ్ఛాపటిపత్తియా సఙ్గహో ఇచ్ఛితో, ఏవం ఇధాపి అనభిజ్ఝాఅబ్యాపాదసమ్మాదిట్ఠిగ్గహణేన అలోభాదోసామోహవసేన పవత్తా అగారియస్స సమ్మాపటిపత్తి సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బం, న కమ్మపథప్పత్తావాతి. **మనుస్సమహన్తతన్**తి జాతిరూపభోగాధిపతేయ్యాదివసేన మనుస్సేసు మహన్తభావం. దసహి ఠానేహి అఞ్ఞేసం దేవానం అభిభవో **దేవమహన్తతా**. పటిపత్తి సుగతియా భాజియమానత్తా "**అనాగామిమగ్గం భావేతీ**"తి తథా అనాగామిభావనం పాపేత్వా ఠపితా. గహితగ్గహణేన సుఖానుభవట్ఠానస్స అధిప్పేతత్తా తదభావతో అసఞ్ఞిభవం అనాదియన్తో "**దససు వా బ్రహ్మభవనేసూ**"తిఆదిమాహ.

౫౧. సకభణ్డే **ఛన్దరాగో** అభిజ్ఝాయనట్ఠేన **అభిజ్ఝా**, అభిజ్ఝాయనాతి అత్థో. **పరభణ్డే ఛన్దరాగో** విసమం లుబ్భతీతి **విసమలోభో**. ఏవమ్పి అభిజ్ఝావిసమలోభానం విసేసో హోతీతి దస్సేన్తో "**అథ వా**"తిఆదిమాహ. తత్థ అత్తనో సన్తకం తంసదిసఞ్చ **యుత్తట్ఠానం**. యం యాచితం, అప్పకసిరేన వా సక్కా లద్ధుం, తం **పత్తట్ఠానం**. పరదారగరుదారాతి **అయుత్తట్ఠానం**. యం అపత్థనియం, యస్స వా పత్థనాయ బ్యసనం ఆపజ్జతి, తం **అప్పత్తట్ఠానం. థేరోతి మహాసఙ్ఘరక్ఖితత్థేరో,** యేన **అట్ఠకథా** పోత్థకం ఆరోపితా. సో హి అన్తేవాసికేసు సాకచ్ఛన్తేసు ఏవమాహ. సోపి ఇమస్మింయేవ సుత్తే వినిబ్భోగో న

లబ్భతి చిత్తసంకిలేసస్స అధిప్పేతత్తా. తేనాహ ''**యుత్తే వా**''తిఆది. అయోనిసోమనసికారవసేన ఉప్పజ్జనతో సమ్పత్తి ఆయతిఞ్చ దుక్ఖస్సేవ ఉప్పాదనతో **న కోచి లోభో అవిసమో నామ. అభిజ్ఝాయనట్ఠే**నాతి యస్స కస్సచి ఆరమ్మణస్స యుత్తస్స అయుత్తస్స అప్పత్తస్స చ అభిజ్ఝాయనవసేన అభిపత్థనావసేన చ పవత్తా తణ్హా **అభిజ్ఝా**తి లోభతో నిబ్బిసేసన్తి దస్సేతి. తేనాహ ''**ఏకత్థమేతం బ్యఞ్జనమేవ నాన**''న్తి. **దూసేతీ**తి సభావసన్తం అసంకిలేసం వినాసేతి అవిసుద్ధం కరోతి. తేనాహ ''**ఓభాసితుం న దేతీ**''తి. ''ఇమే సత్తా ఉచ్ఛిజ్జన్తు వినస్సన్తూ''తి సత్తేసు బ్యాపజ్జనాకారప్పవత్తియా **బ్యాపాదో నవవిధఆఘాతవత్థుసమ్భవో** వుత్తో. కోధో పన సఙ్ఖారేసుపి పవత్తనతో దసవిధఆఘాతవత్థుసమ్భవో వుత్తో. ఉభయమ్పి పటిఘమేవ, పవత్తినానత్తతో భిన్దిత్వా వుత్తో. కుజ్ఝనవసేనేవ **చిత్తపరియోనన్ధనో** ''అక్కోచ్ఛి మం అవధి మ''న్తిఆదినా.

సుట్ఠు కతం కరణం **సుకతం,** తస్స పుబ్బకారితాలక్ఖణస్స గుణస్స **వినాసనో** ఉదకపుఞ్ఛనియా వియ సరీరానుగతం ఉదకం పుఞ్ఛన్తో **మక్ఖో**. తథా హి సో పరేసం గుణానం మక్ఖనట్ఠేన ''మక్ఖో''తి వుచ్చతి. ఇదాని **అనగారియస్స వా**తిఆదినా సఙ్ఖేపేన వుత్తత్థం విత్థారేన దస్సేతుం ''**అనగారియోపీ**''తిఆది వుత్తం. నిసిన్న కథాపరికథాదివసేన ధమ్మస్స కథా ధమ్మకథనయో, ఏకత్తాదిధమ్మనీతి ఏవ వా. పకరణం సత్త పకరణాని, తత్థ కోసల్లం **ధమ్మకథానయపకరణకోసల్లం. ఆది**-సద్దేన వినయక్కమే చతూసు మహానికాయేసు చ కోసల్లం సఙ్గణ్హాతి. **అచిత్తీకతో**తి చిత్తీకారరహితో. **యథా చాయన్తి** ఇమినా యథాయం మక్ఖో చిత్తం దూసేతి, ఏవం పళాసోపి చిత్తం దూసేతి, తస్మా ఉపక్కిలేసోతి దస్సేతి. **అనియతా గతి నియామోక్కమనాభావతో. ఆది**-సద్దేన ''రత్తఞ్ఞూ చిరపబ్బజితే పుగ్గలే అజ్ఝోత్థరిత్వా 'త్వమ్పి ఇమస్మిం సాసనే పబ్బజితో, అహమ్పి పబ్బజితో, త్వమ్పి సీలమత్తే ఠితో అహమ్పీ'తి'' ఏవమాదీనం సఙ్గహో. **యుగగ్గాహగాహీ**తి ''తవ వా మమ వా కో విసేసో''తి అసమమ్పి సమం కత్వా సమధురగ్గాహగణ్హనకో. **ఖీయనా** ఉసూయనా. అత్తనో సమ్పత్తియా నిగూహనం తస్స పరేహి సాధారణభావాసహనేన హోతీతి ''**పరేహి సాధారణభావం అసహమానం**''ఇచ్చేవ వుత్తం. కారణే హి గహితే ఫలమ్పి గహితమేవ హోతీతి. అఞ్ఞథా అత్తనో పవేదనకపుగ్గలో **కేరాటికో,** ''నేకతికవాణిజో''తిపి వదన్తి. సప్పముఖా మచ్ఛవాలా ఏకా మచ్ఛజాతి ఆయతనమచ్ఛో. తేనాహ ''**ఆయతనమచ్ఛో నామా**''తిఆది. **బద్ధచరో**తి అన్తేవాసీ.

సబ్బనో అమద్దితసభావేన వా తభరితభత్తసదిసస్స థద్ధభావస్స అనోనమితదణ్డసదిసతాయ పగ్గహితసిరఅనివాతవుత్తికారస్స చ కరణతో **వా తభరిత...పే.... కరణో. తదుత్తరికరణో**తి యం యేన కతం దుచ్చరితం వా సుచరితం వా, తదుత్తరి, తస్స ద్విగుణం వా కరణో. అత్తనో మణ్డనాదిఅత్థం **పరేన కతం అలఙ్కారాదిం. పరియాపుణాతి వా కథేతి వా** అత్తనో బలానురూపం. కామం నికాయద్వయగ్గహణాదివసేన పవత్తో సేవితబ్బమానో ఏవ, తథాపిస్స సంకిలేసపక్ఖత్తా వుత్తం ''**మానం అనిస్సాయా**''తి.

ఉణ్ణతివసేనాతి ''సేయ్యోహమస్మీ''తిఆదినా చిత్తస్స పగ్గహణవసేన. పుబ్బే కేనచి అత్తానం సదిసం కత్వా పచ్ఛా తతో అధికతో దహనతో ఉప్పజ్జనకో **అతిమానో. మదగ్గహణాకారో** జాతిఆదిం పటిచ్చ మజ్జనాకారో, సోపి అత్థతో మానో ఏవ. **పమాదో** తథాపవత్తో చిత్తుప్పాదో.

తస్మా లోభమాదిం కత్వా దస్సేతీతి లోభస్స ఆదితో గహణే కారణం విభావేతుకామో పుచ్ఛతి. **పఠముప్పత్తితో**తి తత్థ తత్థ భవే సబ్బపఠమం ఉప్పజ్జనతో. సత్తానఞ్హి యథాధిగతం ఝానాదివిసేసం ఆరబ్భ పచ్చవేక్ఖణా వియ యథాలద్ధం ఉపపత్తిభవం ఆరబ్భ నికన్తి ఏవ. తేనాహ ''**సబ్బసత్తాన**''న్తిఆది. **యథాసమ్భవం ఇతరే**తి ఇతరే బ్యాపాదాదయో యథాపచ్చయం ఉప్పజ్జన్తి, లోభస్స వియ ఆదితో అసుకస్స అనన్తరం అసుకోతి వా న నేసం నియమో అత్థీతి అత్థో. కిం

పన ఏతే సోళసేవ చిత్తస్స ఉపక్కిలేసా, ఉదాహు అఞ్ఞేపి సన్తీతి అనుయోగం సన్ధాయ అఞ్ఞేపి సన్తీతి దస్సేన్తో **“న చ ఏతే”**తిఆదిమాహ. యది ఏవం కస్మా ఏత్తకా ఏవ ఇధ వుత్తాతి. నయదస్సనవసేనాతి దస్సేన్తో ఆహ **“ఏతేన పన...పే.... వేదితబ్బా”**తి. తేన థినమిద్ధఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చ-విచికిచ్ఛా-అత్తుక్కంసన-పరవమ్భనథమ్భితత్తా- భీరుకతా-అహిరికానోత్తప్ప-అత్రిచ్ఛతా-పాపిచ్ఛతా-మహిచ్ఛతాదయో సఙ్గహితాతి వేదితబ్బం.

౭౨. సంకిలేసం దస్సేత్వాతి సంకిలిట్ఠవత్తనిదస్సనేన సఙ్ఖేపేన వుత్తం సంకిలేసం విభాగేన దస్సేత్వా. **వోదానం దస్సేన్తో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ఏవం జానిత్వా**తి “అభిజ్ఝా విసమలోభో ఏకన్తేనేవ చిత్తస్స ఉప్పక్కిలేసో”తి సభావతో సముదయతో నిరోధతో నిరోధూపాయతో చ పుబ్బభాగపఞ్ఞాయ చేవ హేట్ఠిమమగ్గద్వయపఞ్ఞాయ చ జానిత్వా. **పజహతీ**తి ఏత్థ అచ్చన్తప్పహానమేవ అధిప్పేతన్తి దస్సేన్తో **“సముచ్ఛేదప్పహానవసేన అరియమగ్గేన పజహతీ”**తి ఆహ. **అరియమగ్గేనా**తి అనాగామిమగ్గేన. తేన హి పహానం ఇధ సబ్బవారేసు అధిప్పేతం. **కిలేసపటిపాటి** ఇధ కిలేసానం దేసనాక్కమో. **మగ్గపటిపాటి**పన చతున్నం అరియమగ్గానం దేసనాక్కమోపి తాయ దేసనాయ పటిపజ్జనక్కమోపి తాయ పటిపత్తియా ఉప్పత్తిక్కమోపి. తత్థ యే యే కిలేసా యేన యేన మగ్గేన పహీయన్తి, మగ్గపటిపాటిం అనోలోకేత్వా తేసం తేసం కిలేసానం తేన తేన మగ్గేన పహానదస్సనం కిలేసపటిపాటి న కిలేసానం ఉప్పత్తిక్కమో ఇధ దేసనాక్కమో చాతి దస్సేన్తో **“అభిజ్ఝా విసమలోభో”**తిఆదిమాహ. యేన యేన పన మగ్గేన యే యే కిలేసా పహీయన్తి మగ్గానుపుబ్బియా, తేన తేన మగ్గేన తేసం తేసం కిలేసానం పహానదస్సనం మగ్గపటిపాటియా పహానదస్సనన్తి దస్సేన్తో **“సోతాపత్తిమగ్గేనా”**తిఆదిమాహ.

ఇమస్మిం పన ఠానేతి “స ఖో సో, భిక్ఖవే, భిక్ఖూ”తిఆదినా ఆగతే ఇమస్మిం పహానవారే. **ఇమే కిలేసా**తి ఇమే యథావుత్తా కిలేసా. **సోతాపత్తిమగ్గవజ్ఝా వా హోన్తు సేసమగ్గవజ్ఝా వా**హేట్ఠా దస్సితమగ్గపటిపాటివసేన. తత్థ పన యే తతియమగ్గవజ్ఝా, తేసం అనాగామిమగ్గేనేవ పహానే వత్తబ్బం నత్థి, యేసం పనేత్థ హేట్ఠిమమగ్గవజ్ఝానం ఇధ సఙ్గహే కారణం పచ్ఛా వత్తుకామేన అగ్గమగ్గవజ్ఝానం అనాదియిత్వా కస్మా తతియమగ్గవజ్ఝానమేవ గహణం కతన్తి ఆహ **“అయమేత్థ పవేణిమగ్గాగతో సమ్భవో”**తి, అయం ఇమస్స సుత్తస్స ఏతస్మిం ఠానే ఆచరియపవేణియా కథామగ్గో తతో ఆగతో అత్థసమ్భవో అత్థతత్వన్తి అత్థో. తత్థ హేట్ఠిమమగ్గవజ్ఝానం ఇధ సఙ్గహే కారణం పచ్ఛా వత్తుకామో అగ్గమగ్గవజ్ఝానం అగ్గహణే యుత్తిం దస్సేన్తో **“సో చా”**తిఆదిమాహ. **తేనా**తి చతుత్థమగ్గేన. **సేసాన**న్తి బ్యాపాదాదీనం . **యేపీ**తి మక్ఖాదికే సన్ధాయాహ. **తంసముట్ఠాపకచిత్తాన**న్తి తేసం మక్ఖాదీనం సముట్ఠాపకచిత్తుప్పాదానం. తత్థ మక్ఖ-పళాస-ఇస్సా-మచ్ఛరియ-సముట్ఠాపకం పటిఘద్వయచిత్తం, విసేసతో పఞ్చకామగుణలోభేన సఠో మాయావీ చ హోతి, పఞ్చకామగుణికరాగో చ అనాగామిమగ్గేనేవ నిరవసేసతో పహీయతి, తస్మా వుత్తం **“తంసముట్ఠాపకచిత్తానం అప్పహీనత్తా”**తి. తేపి సుప్పహీనా హోన్తీతి సమ్బన్ధో. **తన్తి** పఠమమగ్గేనేవ పహానం **పుబ్బాపరేన న సన్ధియతి** “యథోధి ఖో”తి ఏత్థ ఓధివచనస్స మగ్గత్తయవాచకత్తా. రతనత్తయే అవేచ్చప్పసాదో నామ అరియకన్తసీలం వియ సోతాపన్నస్స అఙ్గాని, తే చ పహానతో పచ్ఛా నిద్దిట్ఠా, తస్మా ఇధ వుత్తప్పహానం విక్ఖమ్భనపహానమేవాతి కేచి వదన్తి. **తేసం ఇచ్ఛామత్తమేవ** యథావుత్తపహానస్సేవ వసేన అవేచ్చప్పసాదానం ఓధిసో పహానస్స విభావితత్తా, స్వాయమత్థో హేట్ఠా యుత్తితోపి పకాసితోయేవ.

౭౪. ఏకమేకేన పదేన యోజేతబ్బం, యతో ఏకమేకస్సపి ఉపక్కిలేసస్స సభావాదితో దస్సనం నియ్యానముఖం హోతి, తథా చేవ హేట్ఠా సంవణ్ణితం. అనాగామిమగ్గవసేన పహానం వత్వా పసాదస్స ఉద్ధటత్తా వుత్తం **“అనాగామిమగ్గేన లోకుత్తరప్పసాదో ఆగతో”**తి. యది ఏవం కస్మా “లోకియో ఉప్పజ్జతీ”తి వుత్తన్తి? “ఇతిపి సో భగవా”తిఆదినయప్పవత్తస్స

లోకియత్తా. నిబ్బానారమ్మణో ఏవ హి లోకుత్తరో పసాదో. “ఇతిపి సో భగవా”తిఆదివచనేన లోకియం, అవేచ్చప్పసాదవచనేన లోకుత్తరన్తి **లోకియలోకుత్తరమిస్సకం పసాదం దస్సేన్తో**. అవేచ్చ రతనత్తయగుణే యాథావతో ఞత్వా పసాదో **అవేచ్చప్పసాదో**. సో పన యస్మా మగ్గేనాగతత్తా కేనచి అకమ్పనియో అప్పధంసియో చ హోతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**అచలేన అచ్చుతేనా**’’తి. తత్థ లోకుత్తరో సబ్బసో బుద్ధగుణాదీసు సమ్మోహం విద్ధంసేన్తో తత్థ కిచ్చతో పవత్తతి, ఇతరో ఆరమ్మణవసేన తే ఆరబ్భ. **తం విధిన్తి** తం తస్స ఉప్పన్నప్పకారం. **అనుస్సతిట్ఠానానీ**తి అనుస్సతికమ్మట్ఠానాని.

౭౫. సోమనస్సాదీతి ఆది-సద్దేన ఞాణాదీని సఙ్గణ్హాతి. చోరానం అభిణ్హం సఞ్చరణట్ఠానతాయ **పచ్చన్తగ్గహణం**. **పచ్చవేక్ఖతో**తి “అసుకస్మిఞ్చ ఠానే ఇమే చిమే చోరా ఏవఞ్చ ఏవఞ్చ వినాసితా”తి పచ్చవేక్ఖతో **రఞ్ఞో వియ**.

యో యో ఓధి **యథోధి**. యథా-సద్దో బ్యాపనిచ్ఛాయం, ఖో సద్దో అవధారణేతి దస్సేన్తో ‘‘**సకసకఓధివసేన చత్తమేవ హోతీ**’’తిఆదిమాహ. తేన “వన్త”న్తిఆదీసుపి అవధారేతబ్బన్తి దస్సేతి. **సకసకఓధివసేనాతి** సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం ‘‘**ద్వే ఓధీ**’’తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **యంమగ్గవజ్ఝా**తి యేన మగ్గేన అనవసేసతో పహాతబ్బా. అనవసేసప్పహానవసేన హి తంతంమగ్గవజ్ఝానం కిలేసానం తదఞ్ఞమగ్గవజ్ఝేహి అసమ్మిస్సతా, అఞ్ఞథా యే సకసకఓధివసేన ఉపరిమగ్గవజ్ఝా, తే హేట్ఠిమమగ్గేహి పహీనాపాయగమనీయాదిసభావా ఏవ తేహి పహీయన్తీతి పహానవసేన సమ్మిస్సా సియుం. **తేన తేయేవ పహీనా హోన్తీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **తతుత్తరిపీ**తి తతో పహాననిమిత్తసోమనస్సుప్పత్తితో ఉద్ధమ్పి. పటిపక్ఖేసు ఓధిసో పవత్తికిచ్చత్తా **ఓధీతి హేట్ఠా తయో మగ్గా వుచ్చన్తి**. **తే హీ**తిఆది వుత్తస్సేవత్థస్స వివరణం. **ఇమస్స భిక్ఖునో**తి అనాగామిం సన్ధాయాహ. తేన వుత్తం ‘‘**హేట్ఠామగ్గత్తయేన చత్త**’’న్తి.

కేచి చత్తమ్పి గణ్హన్తి, నయిదమేవన్తి దస్సనత్థం ‘‘**వన్త**’’న్తి వుత్తం. న హి యం యేన వన్తం, సో పున తం ఆదియతి. తేనాహ ‘‘**అనాదియనభావదస్సనవసేనా**’’తి. వన్తమ్పి కిఞ్చి ససన్తతిలగ్గం సియా, నయిదమేవన్తి దస్సనత్థం ‘‘**ముత్త**’’న్తి వుత్తం. తేనాహ ‘‘**సన్తతితో వినిమోచనవసేనా**’’తి. ముత్తమ్పి కిఞ్చి ముత్తబన్ధనా వియ ఫలం కుహిఞ్చి తిట్ఠతి, న ఏవమిదన్తి దస్సనత్థం ‘‘**పహీన**’’న్తి వుత్తం. తేనాహ ‘‘**క్వచి అనవట్ఠానదస్సనవసేనా**’’తి. యథా కిఞ్చి దున్నిస్సట్ఠం పున ఆదాయ సమ్మదేవ నిస్సట్ఠం పటినిస్సట్ఠన్తి వుచ్చతి, ఏవం విపస్సనాయ నిస్సట్ఠం ఆదిన్నసదిసం మగ్గేన పహీనం పటినిస్సట్ఠం నామ హోతీతి దస్సనత్థం ‘‘**పటినిస్సట్ఠ**’’న్తి వుత్తం. తేనాహ ‘‘**ఆదిన్నపుబ్బస్స పటినిస్సగ్గదస్సనవసేనా**’’తి. న కాపురిసేన వియ పరమ్ముఖేన నిస్సట్ఠం , అథ ఖో అభిముఖేనేవ నిస్సట్ఠన్తి దస్సనత్థం ‘‘**పటినిస్సట్ఠ**’’న్తి వుత్తం. తేనాహ ‘‘**పటిముఖం వా**’’తిఆది. **ఉపగన్తబ్బతో**తి అత్తనో హితసుఖం పచ్చాసీసన్తేన ఏకన్తేన అధిగన్తబ్బతో. **ధారణతో**తి తంసమఙ్గీనం అపాయపాతతో సన్ధారణేన. **గన్థో ‘‘వేదో’’తి వుచ్చతి** “విదన్తి ఏతేనా”తి, వేదేహి ఞాణేహి గతో పటిపన్నోతి **వేదగూ**. **అభిజఞ్ఞా**తి జానేయ్య. **వేదజాతా**తి ఉప్పన్నసోమనస్సా. **ఞాణం ‘‘వేదో’’తి వుచ్చతి** “వేదితబ్బం వేదేతీ”తి. **సోమనస్సం ‘‘వేదో’’తి వుచ్చతి** ఆరమ్మణరసం విన్దతి అనుభవతీతి.

ఉప్పన్నన్తి అవేచ్చప్పసాదం నిస్సాయ ఉప్పన్నం. **వుత్తప్పకారమేవ వేద**న్తి “సోమనస్సం సోమనస్సమయఞాణఞ్చా”తి ఏవం వుత్తప్పకారమేవ. **అత్థవేద**న్తి అత్థే హేతుఫలే వేదం. **ధమ్మవేద**న్తి ధమ్మే హేతుమ్హి వేదం. తేనాహ ‘‘**అవేచ్చప్పసాదస్స హేతు**’’న్తిఆది. ఇధ ధమ్మత్థసద్దా హేతుఫలపరియాయాతి ఇమమత్థం పాళియా ఏవ దస్సేతుం ‘‘**వుత్తఞ్హేత**’’న్తిఆది వుత్తం. **తమేవ అత్థఞ్చ ధమ్మఞ్చా**తి అత్థో ధమ్మోతి చ వుత్తం అవేచ్చప్పసాదనిమిత్తం యథావుత్తం కిలేసప్పహానఞ్చ. **అత్థధమ్మానిసంసభూతం వేద**న్తి యథావుత్తఅత్థధమ్మానిసంసభూతం

సోమనస్సమయఞాణసఙ్ఖాతం వేదఞ్చ. **పామోజ్జన్తి** తరుణపీతిం ఆహ. **పచ్చవేక్ఖణాకారప్పవత్తేనాతి** ఏతేన పచ్చవేక్ఖణా ఏవేత్థ అనవజ్జసభావతాయ ధమ్మోతి వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. **పీతి జాయతీతి** పరప్పచ్చయం బలవపీతిమాహ. **పీణితమనస్సాతి** పస్సద్ధిఆవహేహి ఉళారేహి పీతివేగేహి తిత్తచిత్తస్స. **కాయోతి** నామకాయో. **వూపసన్తదరథోతి** కిలేసపరిళాహానం దూరీభావేన సుట్ఠు ఉపసన్తదరథో. పచ్చవేక్ఖణహేతుకం చిత్తస్స సమాధానం ఇధ అధిప్పేతన్తి ఆహ **''అప్పితం వియ అచలం తిట్ఠతీ''**తి.

౭౬. కామం "బుద్ధే అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతోమ్హి, ధమ్మే సఙ్ఘే అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతోమ్హీ"తి ఇదమ్పి తస్సా పచ్చవేక్ఖణాయ పవత్తిఆకారపకాసనమేవ, ఇదం పన విసేసతో రతనత్తయే ఉప్పన్నసోమనస్సాదిప్పకాసనపదం. "యథోధి ఖో పనా"తి ఇదమ్పి సవిసేసం పచ్చవేక్ఖణాకారప్పకాసనపదన్తి అధిప్పాయేన **''ఇదాని యథోధి...పే.... పకాసేత్వా''**తి వుత్తం. చత్తారోపి పన వారా పచ్చవేక్ఖణాకారప్పకాసనవసేన చేవ సోమనస్సాదిఆనిసంసదస్సనవసేన చ వుత్తాతి సక్కా విఞ్ఞాతుం ఉభయత్థాపి ఉభయస్స వుత్తత్తా. యదిపి అరియమగ్గో ఏకచిత్తక్ఖణికో న పున ఉప్పజ్జతి, పటిపక్ఖస్స పన తేన సుప్పహీనత్తా తంసమఙ్గీ అపరిహానధమ్మో తంసీలాదిభావేనేవ వుచ్చతీతి ఆహ **''తస్స అనాగామిమగ్గసమ్పయుత్తం సీలక్ఖన్ధం దస్సేతీ''**తిఆది. "ఏవంధమ్మా తే భగవన్తో అహేసు"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౧౩; మ॰ ని॰ ౩.౧౯౭-౧౯౮; సం॰ ని॰ ౫.౩౭౮) వియ ఇధ ధమ్మ-సద్దో సమాధిపరియాయోతి ఆహ **''సమాధిక్ఖన్ధం పఞ్ఞాక్ఖన్ధఞ్చ దస్సేతీ''**తి. తథా హి సో సమ్పయుత్తధమ్మే ఏకారమ్మణే అవిక్ఖిపమానే అవిప్పకిణ్ణే అవిసటే కత్వా సమం, సమ్మా చ ఆదహన్తో తథా తే ధారేతీతి చ వత్తబ్బతం అరహతీతి ధమ్మోతి చ వుచ్చతి. **అనేకరూపానన్తి** అనేకప్పకారానం. అన్తరాయో నామ అప్పటిలద్ధస్స వా అలబ్భనవసేన, పటిలద్ధస్స వా పరిహానవసేన, తదుభయమ్పి ఇధ నత్థీతి దస్సేన్తో **''మగ్గస్స వా''**తిఆదిమాహ. **నేవస్స తం హోతి అన్తరాయాయాతి** తస్స అనాగామినో పిణ్డపాతభోజనం నేవ హోతి అన్తరాయాయ ఉక్కంసగతాయ పచ్చవేక్ఖణాయ పచ్చవేక్ఖిత్వా పరిభుఞ్జనతో. తఞ్చస్సా ఉక్కంసగమనం హతపటిపక్ఖత్తాతి దస్సేన్తో **''మగ్గేన విసుద్ధచిత్తత్తా''**తి ఆహ.

ఏత్థాతి ఏతస్మిం అన్తరాయాభావే. **ఏతదేవ** విసుద్ధచిత్తత్తమేవ **కారణం**. ఏత్థ చ "నేవస్స తం హోతి అన్తరాయాయా"తి ఇమినా హేట్ఠా వుత్తప్పహానం అనాగామిమగ్గేనేవాతి సిద్ధం హోతి. అనాగామినో హి సబ్బసో కామరాగో పహీనో హోతి, రసతణ్హాయ అభావతో తాదిసపిణ్డపాతపరిభోగో అగ్గమగ్గాధిగమే కథఞ్చిపి అన్తరాయాయ న హోతీతి. "సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, వత్థ"న్తి వదన్తో భగవాఆదిమ్హి అత్తనా ఉపనీతవత్థూపమం అనుసన్ధేతి. ఉదకస్స అచ్ఛభావో పఙ్కసేవాలపణకాదిమలాభావేన పసన్నతాయ, తబ్బిపరియాయతో బహలతాతి ఆహ **''అచ్ఛన్తి విప్పసన్న''**న్తి. వణ్ణనిభాయ విగతసంకిలేసతాయ సముజ్జలనం పభస్సరతాయ వత్థస్స, తం పరియోదాతన్తి వత్తబ్బతం లభతీతి ఆహ **''పరియోదాతం పభస్సరతాయా''**తి. **ఉక్కం బన్ధేయ్యాతి** అఙ్గారకపల్లం యథా దారుఘటికఙ్గారాదికేన న భిజ్జతి, ఏవం తనుమత్తికాలేపాదినా బన్ధేయ్య. మేఘపటలతో వేరమ్భవాతధారాసఙ్ఘట్టనతో విజ్జుతా వియ కేవలం వాతధారాసఙ్ఘట్టనజనితా పభా ఉక్కాపభా, సా పన యస్మా ద్విన్నం వాతధారానం వేగసమ్భూతసఙ్ఘట్టనహేతుకా, తస్మా కారణవసేన **''వాతవేగో ఉక్కా''**తి వుత్తం.

౭౭. యథానుసన్ధివసేనాతిఆదిమ్హి ఉట్ఠితదేసనాయ అనురూపా అనుసన్ధి యథానుసన్ధి, తస్సా వసేన. బ్యతిరేకదస్సనం వియ హి సాధేతబ్బస్స ఆదిమ్హి ఉట్ఠితదేసనాయ పటిపక్ఖదస్సనమ్పి అనురూపదేసనావ సమ్మదేవ పతిట్ఠాపనభావతో, యథా తం ఆవత్తహారయోజనాయం విసభాగధమ్మావత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **''యథానుసన్ధివసేన దేసనా ఆగతా''**తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారేన్తో తప్పసఙ్గేన ఇతరేపి అనుసన్ధీ దస్సేతుం **''తయో హి''**తిఆదిమాహ. **బహిద్ధాతి**

బాహిరేసు వత్థూసు. **అసతి పరితస్సనాతి** తణ్హాదిట్ఠిపరితస్సనాభావో. **విస్సజ్జితసుత్తవసేనాతి** "ఇధ భిక్ఖు ఏకచ్చస్సా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౨) విస్సజ్జితసుత్తవసేన. **యేన ధమ్మేనాతి** సీలాదివోదానధమ్మేసు అక్ఖన్తియాదిసంకిలేసధమ్మేసు చ యేన యేన ధమ్మేన. **ఛ అభిఞ్ఞా ఆగతాతి** ఇమినా "అనురూపధమ్మవసేన వా"తి వుత్తవికప్పం దస్సేతి, సేసేహి "పటిపక్ఖవసేన వా"తి వుత్తవికప్పం. అక్ఖన్తియా హి కకచూపమోవాదో (మ॰ ని॰ ౧.౨౨౨) పటిపక్ఖో, తథా దిట్ఠియా "నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా"తి ఏవం పటిభాగా సుఞ్ఞతాకారేన. సేసద్వయేపి ఏసేవ నయో. "చిత్తే సంకిలిట్ఠే దుగ్గతి పాటికఙ్ఖా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౭౦) హేట్ఠా కిలేసదేసనా ఆగతా. **సబ్బోతి** అనవసేసో. **సబ్బాకారేనాతి** ఆదీనవానిసంసపచ్చవేక్ఖణపుగ్గలదోసజాననాదినా సబ్బప్పకారేన.

౭౮. "మేత్తా భావేతబ్బా బ్యాపాదస్స పహానాయా"తిఆదివచనతో (అ॰ ని॰ ౯.౧) మేత్తాదయో బ్యాపాదవిహింసారతిరాగానం పటిపక్ఖా. యస్మా "సో అత్థీ"తిఆదినా భగవతా అనాగామినో అగ్గమగ్గాధిగమనం చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం మత్థకం పాపేత్వా కథితం, తస్మా తం దస్సేన్తో **"ఇదానిస్సా"**తిఆదిమాహ.

బ్రహ్మవిహారధమ్మేతి బ్రహ్మవిహారే చేవ బ్రహ్మవిహారసహగతధమ్మే చ. తేనాహ **"నామవసేనా"**తి. వవత్థపేత్వాతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. నామన్తిపి హి ఈదిసేసు ఠానేసు చత్తారో అరూపినో ఖన్ధా వుచ్చన్తి. **ఇమినా నయేనాతి** ఏతేన భూతనిస్సితానం సేసుపాదాయధమ్మానం సబ్బేసమ్పి పహాతబ్బతణ్హావజ్జానం తేభూమకధమ్మానం పరిగ్గహవిధిం ఉల్లిఙ్గేతి. సభావతో విజ్జమానం తం అత్తపచ్చక్ఖం కత్వా ఞాణేన యాథావతో పటివిజ్ఝియమానతం ఉపాదాయ "అత్థి ఇద"న్తి యథావవత్థాపితం నామరూపం. తేనేవాహ **"ఏత్తావతానేన దుక్ఖసచ్చవవత్థానం కతం హోతీ"**తి. సావధారణఞ్చేతం వచనం, లోకసమఞ్ఞాసిద్ధం సత్తఇత్థిపురిసాది వియ, ఇతో బాహిరకపరికప్పితం పకతిఆది ద్రబ్యాది జీవాది కాయాది వియ చ న పరమత్థతో నత్థి, అత్థేవాతి వుత్తం హోతి. **పజానాతీతి** పుబ్బభాగే తావ లక్ఖణరసాదివసేన చేవ పటిగ్గహవిభాగవసేన చ పకారతో జానాతి, అపరభాగే పన పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన పటివిజ్ఝన్తో జానాతి. ఏకన్తహీనా నామ అకుసలధమ్మా సమ్పతి ఆయతిఞ్చ దుక్ఖమూలత్తా, తత్థాపి విసేసతో తణ్హాతి ఆహ **"దుక్ఖస్స సముదయం పటివిజ్ఝన్తో అత్థి హీనన్తి పజానాతీ"**తి. అత్తనో పచ్చయేహి పధానభావం నీతత్తా పణీతన్తి ఇమినా అత్థేన అరియమగ్గోవ "పణీత"న్తి వుచ్చతీతి ఆహ **"పహానుపాయం విచినన్తో అత్థి పణీతన్తి పజానాతీ"**తి. "ఉత్తమట్ఠేన చ పణీత"న్తి వుచ్చమానే నిరోధసచ్చస్సపి సఙ్గహో సియా, తస్స పన పదన్తరేన సఙ్గహితత్తా వుత్తనయేనేవేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. అప్పమఞ్ఞాముఖేన విపస్సనాభినివేసస్సేవ కతత్తా **"బ్రహ్మవిహారసఞ్ఞాగతస్సా"**తి వుత్తం. "సబ్బస్సపి తేభూమకస్స సఞ్ఞాగతస్సా"తి వత్తుం వట్టతియేవ. న చేత్థ అసఙ్గహో తస్సాపి సఞ్ఞాయ ఆగతభావతో. లోకం ఉత్తరిత్వా సమతిక్కమిత్వా నిస్సరిత్వా విసంయుత్తం హుత్వా ఠితత్తా వుత్తం **"ఉత్తరి నిస్సరణం నిబ్బాన"**న్తి.

చతూహి ఆకారేహీతి "అత్థి హీన"న్తిఆదీహి చతూహి పకారేహి. అన్వయఞాణతాయ అనుబోధభూతాయ విపస్సనాపఞ్ఞాయ జాననత్థో ధమ్మఞాణతాయ పటివేధభూతాయ మగ్గపఞ్ఞాయ దస్సనత్థో సభావసిద్ధోతి దస్సేన్తో **"విపస్సనాపఞ్ఞాయ చత్తారి సచ్చాని జాననతో మగ్గపఞ్ఞాయ పస్సతో"**తి వుత్తం. **భయభేరవే వుత్తనయేనేవాతి** భయభేరవసుత్తవణ్ణనాయం అత్తనా వుత్తఅత్థవచనత్థపాఠేన ఇధ పాఠస్స సదిసత్తా అతిదిసన్తో **"కామాసవాపి…పే॰… పజానాతీ"**తి ఆహ. ఏత్థ చ యస్మా "కామాసవాపి చిత్తం విముచ్చతి…పే॰… అవిజ్జాసవాపి చిత్తం విముచ్చతీ"తి "ఖీణా

జాతీ"తిఆదీని వదతా భగవతా చతుత్థమగ్గో నిద్దిట్ఠో, తస్మా యం హేట్ఠా **అట్ఠకథాయం** వుత్తం "సో చ ఉపరి చతుత్థమగ్గస్సేవ నిద్దిట్ఠత్తా యుజ్జతీ"తి, తం సువుత్తమేవాతి దట్ఠబ్బం.

తస్స చోదనత్థాయాతి తస్స బ్రాహ్మణస్స భగవా అత్తనో చోదనత్థాయ "పుచ్ఛ మం త్వం బ్రాహ్మణ యదేత్థ తయా మనసాభిసమీహిత"న్తి చోదనాయ, ఓకాసదానత్థాయాతి అధిప్పాయో. దేసనాసన్నిస్సయో బ్రాహ్మణస్స తథారూపో ఏత్థ అజ్ఝాసయోపి నత్థీతి యథావుత్తఅనుసన్ధిత్తయవినిముత్తత్తా **''పాటియేక్కం అనుసన్ధిం ఆహా''**తి వుత్తం. చిత్తగతత్తా **అబ్భన్తరేన. కిలేసవుట్ఠానసినానేనాతి** కిలేసమలపవాహనేన రాగపరిళాహాదివూపసమకరేన చ అట్ఠఙ్గికఅరియమగ్గసలిలసినానేన.

౭౯. ధమ్మసభామణ్డపం తావదేవ ఉపగతత్తా బాహుకా నదితో **ఆగతం వియ మఞ్ఞమానో.** అరియఫలమద్దనచుణ్ణాదయో తేలసినేహస్స వివేచనేన . లూఖభావో లోకం, తం ఏతిస్సా అత్థీతి లోకాతి సమ్మతా. **లోక్ఖసమ్మత**గ్గహణేన "తథా సా నదీ లోకే పాకటా"తి ఏవం పవత్తం అత్తనో మిచ్ఛాగాహం దీపేతి. తేనాహ **''విసుద్ధభావం దేతీతి ఏవం సమ్మతా''**తి. పాపపవాహనేన సమ్పరాయికాదిసమ్పత్తిఆవహతో లోకస్స హితా **లోక్యా.** లోక్యాతి సమ్మతాతి సబ్బం పురిమసదిసం. తేనాహ **''సేట్ఠం లోకం గమయతీతి ఏవం సమ్మతా''**తి. **పుఞ్ఞసమ్మతాతి** పుఞ్ఞభవఫలనిబ్బత్తనేన సత్తానం పుననేన విసోధనేన పుఞ్ఞాతి సమ్మతా. **తదత్థదీపనత్థమేవాతి** తస్సా పుబ్బే ఆగతదేసనాయ అత్థదీపనత్థమేవ. వుత్తస్సేవత్థస్స పున దీపనం కిమత్థియన్తి ఆహ **''గాథారుచికాన''**న్తి. చుణ్ణికవచనం అసమ్భావేన్తా తథా చ వుత్తే అత్థమబుజ్ఝనకా పజ్జవచనం సమ్భావేన్తా తథా చ వుత్తే బుజ్ఝనకా గాథారుచికా. **విసేసత్థదీపనత్థ**న్తి విసిట్ఠదీపనత్థం, పురిమదేసనాయ అఞ్ఞదీపనత్థన్తి అత్థో.

"గచ్ఛతి పన భవం గోతమో బాహుకం నదిం సినాయితు"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౭౮) హేట్ఠా వుత్తత్తా **బాహుకన్తి ఇదమేవ ఏత్థ తదత్థదీపకం. సేసాని** అధికక్కాదివచనాని తతో విసిట్ఠస్స అత్థస్స బోధనతో **విసేసత్థదీపకాని.** కస్మా పనేత్థ భగవతా బ్రాహ్మణేన అవుత్తాని అధికక్కాదీని గహితానీతి ఆహ **''యథేవ హీ''**తిఆది. కక్కన్తి న్హానపిణ్డం అధిప్పేతం, న్హాయిత్వా అధికం కక్కం ఏత్థ గణ్హన్తీతి **అధికక్కం.** తేనాహ **''న్హానసమ్భారవసేనా''**తిఆది. **మణ్డలవాపిసణ్ఠాన**న్తి వట్టపోక్ఖరణీసణ్ఠానం. **నదియోతి** విసుం నదియో, న అధికక్కాదీని వియ తిత్థమత్తం.

తీహి పదేహీతి సున్దరికాపయాగబాహుకాపదేహి. **చత్తారీతి** అధికక్కాదీని చత్తారి. **వుత్తానేవ హోన్తీతి** లోకసమ్మతాలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణతా బ్రాహ్మణస్స అధిప్పాయేన, పరమత్థతో పన పాపపవాహలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణత్తా. తేనాహ **''తస్మా''**తిఆది. **కిఞ్చి** పాపసుద్ధిం **న కరోన్తియేవ. న హి నం సోధయేతి** నం పుగ్గలం న సోధయే. **వేరకిబ్బిసభావం అప్పత్తా** నామ కమ్మపథభావం అప్పత్తా. తేనాహ **''ఖుద్దకేహీ''**తి.

పటిహనన్తోతి అయుత్తభావదస్సనేన తం దిట్ఠిం పటిబాహన్తో. తత్థాయం పటిబాహనవిధి యథా యం కిఞ్చి ఉదకోరోహనం న పాపపవాహనం, ఏవం యో కోచి నక్ఖత్తయోగో పాపహేతూనం పటిపక్ఖాభావతో. యఞ్హి వినాసేతి, సో తస్స పటిపక్ఖో. యథా ఆలోకో అన్ధకారస్స విజ్జా చ అవిజ్జాయ, న ఏవం ఉదకోరోహనం నక్ఖత్తయోగో వా పాపహేతూనం లోభాదీనం పటిపక్ఖో, తస్మా నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం "న ఉదకోరోహనాది పాపపవాహన"న్తి. **నిచ్చం ఫగ్గునీనక్ఖత్త**న్తి సుద్ధసీలాదికస్స సబ్బకాలం మఙ్గలదివసో ఏవాతి అధిప్పాయో. **ఇతరోతి** సీలాదివసేన అసుద్ధో. **నిచ్చమేవ ఉపోసథో** అరియుపోసథేన

ఉపవుత్థభావతో. **సుద్ధస్సాతి** పరిసుద్ధమనోసమాచారస్స. **సుచికమ్మస్సాతి** పరిసుద్ధకాయవచీసమాచారస్స. తేనాహ "**నిక్కిలేసతాయా**"తిఆది. **కుసలూపసఞ్హితన్తి** అనవజ్జభావూపగతం. **వతసమాదానన్తి** ధుతధమ్మసమాదానాది **సమ్పన్నమేవ హోతి,** నాస్స విపత్తి అత్థీతి అత్థో. **మమ సాసనేయేవ సినాహి,** యది అచ్చన్తమేవ సుద్ధిం ఇచ్ఛసీతి అధిప్పాయో. తేనాహ "**సచే**"తిఆది. **ఖేమతన్తి** ఖేమభావం. యథా సబ్బభూతాని తపవసేన ఖేమప్పత్తాని అభయప్పత్తాని హోన్తి, ఏవం కరోహీతి తం హేట్ఠా దస్సితం మేత్తాదిభావనం బ్రాహ్మణస్స సఙ్ఖేపేన ఉపదిసన్తేనస్స ఏకచ్చసమాధిసమ్పదా తదవినాభావినీ పఞ్ఞాసమ్పదా చ దస్సితాతి దట్ఠబ్బం. తేనాహ "**మనోద్వారసుద్ధి దస్సితా**"తి.

తస్స పన సమ్పదాద్వయస్స నిస్సయభూతం సీలసమ్పదం దస్సేతుం "**సచే ముసా న భణసీ**"తిఆది వుత్తం. ఏత్థ చ యథా "సచే ముసా న భణసీ"తిఆదినా ముసావాద-పాణాతిపాత-అదిన్నాదాన-పటివిరతివచనేన అవసేసకాయవచీదుచ్చరితవిరతిపి వుత్తా ఏవ హోతి లక్ఖణహారనయేన, ఏవం "సద్ధహానో అమచ్ఛరీ"తి సద్ధాదిధనసమ్పదానియోజనేనేవ అవసేసఅరియధనసమ్పదానియోజనమ్పి సిద్ధమేవ హోతీతి సద్ధాదయో విముత్తిపరిపాచనీయధమ్మా బ్రాహ్మణస్స పకాసితా ఏవాతి వేదితబ్బా. తేనేవాహ "**ఇమాయ ఏవ పటిపత్తియా కిలేససుద్ధీ**"తి. **గయా సమ్మతతరా** బాహుకాదీహిపీతి అధిప్పాయో.

౮౦. **ఏకోతి** అసహాయో, ఏసా పనస్స అసహాయతా ఏకీభావేనాతి. న హిస్స తావ తణ్హాదుతియతా విగతా. తేనేవాహ "**న చిరస్సేవా**"తిఆది. ఏకగ్గహణేనేవ కాయేన వూపకట్ఠతా వుత్తాతి ఆహ "**వుపకట్ఠో చిత్తవివేకేనా**"తి. తేన "దివా చఙ్కమేన నిసజ్జాయా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౪౨౩; ౩.౭౫; విభ॰ ౫౧౯; మహాని॰ ౧౬౧) ఆగతం జాగరియానుయోగమాహ. తథాభూతస్స చస్స ఏకాదసహి అగ్గీహి ఆదిత్తే తయో భవే పస్సతో యథా పమాదస్స లేసోపి నాహోసి, ఏవం కమ్మట్ఠానం బ్రూహేన్తో సమ్మదేవ పదహతి. కత్థచి సఙ్ఖారగతే అనపేక్ఖచిత్తో నిబ్బానాధిముత్తో ఏవ విహాసీతి దస్సేతుం "**అప్పమత్తో**"తిఆది వుత్తం. **ఖీణా జాతీ**తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

వత్థసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౮. సల్లేఖసుత్తవణ్ణనా

౮౧. "చున్దో"తి తస్స మహాథేరస్స నామం, పూజావసేన పన **మహాచున్దో**తి వుచ్చతి యథా "**మహామోగ్గల్లానో**"తి. అత్తనో వా చున్దం నామ భాగినేయ్యత్థేరం ఉపాదాయ ఆయస్మతో సారిపుత్తత్థేరస్స భాతా అయం మహాథేరో "**మహాచున్దో**"తి పఞ్ఞాయిత్థ యథా "మహాపన్థకో"తి. **సాయన్హసమయన్తి** భుమ్మత్థే ఏకం ఉపయోగవచనన్తి ఆహ "**సాయన్హకాలే**"తి. న హేత్థ అచ్చన్త సంయోగో సమ్భవతీతి. **సత్తసఙ్ఖారేహీతి** సద్ధివిహారికఅన్తేవాసికఉపాసకాదిసత్తేహి చేవ రూపారమ్మణాదిసఙ్ఖారేహి చ. **పటినివత్తిత్వాతి** అపసక్కిత్వా. **నిలీయనన్తి** వివేచనం కాయచిత్తేహి తతో వివిత్తతా. **ఏకీభావోతి** హి కాయవివేకమాహ, **పవివేకోతి** చిత్తవివేకం. **తతో వుట్ఠితోతి** తతో దువిధవివేకతో భవఙ్గుప్పత్తియా, సబ్రహ్మచారీహి సమాగమేన చ అపేతో. **అభివాదాపేత్వాతి** అభివాదం కారేత్వా. **ఏవన్తి** యథావుత్తఅభివాదవసేన. పగ్గయ్హాతి ఉన్నామేత్వా. అనుపచ్ఛిన్నభవమూలానం తావ ఏవం అభివాదో హోతు, ఉచ్ఛిన్నభవమూలానం కిమత్థియోతి ఆహ "**ఏతం ఆచిణ్ణం తథాగతాన**"న్తి. తేన న తథాగతా సమ్పరాయికంయేవ సత్తానం సుఖం ఆసీసన్తి, అథ ఖో దిట్ఠధమ్మికమ్పీతి దట్ఠబ్బం. కస్మా

ఏవం తథాగతా అభివదన్తీతి తత్థ కారణమాహ ''**సుఖకామా హీ**''తిఆది. **పుథుకాయాతి** బహూ సత్తకాయా. **యక్ఖాతి** దేవా. తే హి పూజనీయతాయ "యక్ఖా"తి **వుచ్చన్తి**. **అభివదన్తీతి** ఆసీసితమేవత్థం ఞాణకరుణాహి అభిముఖం కత్వా వదన్తి.

యాతి అనియమతో గహితా నియమతో దస్సేన్తో ''**ఇమా**''తి ఆహ. **ఇమాతి** చ ఆసన్నపచ్చక్ఖవచనన్తి ఆహ ''**అభిముఖం కరోన్తో వియా**''తి , తం తం దిట్ఠిగతికం చిత్తగతం సమ్ముఖా వియ కరోన్తోతి అత్థో. **దిట్ఠియోతి** పురిమపదలోపేన పాళియం వుత్తన్తి దస్సేన్తో ''**మిచ్ఛాదిట్ఠియో**''తి ఆహ. సత్తేసు దిట్ఠిగతచిత్తుప్పాదేసు ఉప్పజ్జమానా, సత్తేసు వా విసయభూతేసు ఆరబ్భ ఉప్పజ్జమానా ''**సత్తేసు పాతుభవన్తీ**''తి వుత్తా. **అత్తవాదేనాతి** అత్తానం ఆరబ్భ పవత్తేన వచనేన. **పటిసంయుత్తాతి** "అత్థి అత్తా"తి గాహే గాహణే చ విసయభావేన పటిసంయుత్తా. దిట్ఠిగతికేన దిట్ఠిం గాహన్తేహి గహణే గాహాపణే చ దిట్ఠి దిట్ఠివాదస్స విసయోతి తేన పటిసంయుత్తా నామ హోతి. "అత్థి అత్తా"తి ఏవం పవత్తా దిట్ఠి ఇధ అత్తవాదపటిసంయుత్తా, న తస్సా విసయభూతో అత్తా. సా చ విసయభావతో తథాపవత్తేన వాదేన పటిసంయుత్తా. **లోకవాదప్పటిసంయుత్తాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **వీసతి భవన్తి** తతో పరం అత్తవాదవత్థునో అభావా . పఞ్చపి హి ఉపాదానక్ఖన్ధే పచ్చేకం "అత్తా"తి తే చ అత్తనో నిస్సయభావేన గణ్హతో ఏతాసం దిట్ఠీనం సమ్భవో, తబ్బినిముత్తో పనాయం విసయో అత్తగ్గహణాకారో చ నత్థీతి. **సస్సతో అత్తా చ లోకో చాతి** రూపాదీసు అఞ్ఞతరం "అత్తా"తి, "లోకో"తి వా గహేత్వా తం సస్సతో సబ్బకాలభావీ నిచ్చో ధువోతి. యథాహ "రూపీ అత్తా చేవ లోకో చ సస్సతో చాతి అత్తానఞ్చ లోకఞ్చ పఞ్ఞపేతీ"తిఆది. **సస్సతోతిఆదీసు** పఠమో సస్సతవాదవసేన అత్తగ్గాహో, దుతియో ఉచ్ఛేదవాదవసేన, తతియో ఏకచ్చసస్సతవాదవసేన, చతుత్థో తక్కీవాదవసేన పవత్తో, అమరావిక్ఖేపవసేన వా పవత్తో అత్తగ్గాహో. **అన్తవాతి** అత్తనో పరిచ్ఛేదతావసేన. **అనన్తవాతి** అపరిచ్ఛేదతావసేన. **అన్తవా చ అనన్తవా చాతి** తదుభయవసేన, ఇతరో తక్కీవాదవసేన పవత్తో అత్తగ్గాహో. ఏవం పవత్తత్తా అట్ఠ హోన్తీతి యోజనా.

ఆదిమేవాతి ఆదిమనసికారమేవ. తం పన సరూపతో దస్సేన్తో ''**విపస్సనామిస్సకపఠమమనసికారమేవా**''తి ఆహ. **అప్పత్వాపి సోతాపత్తిమగ్గన్తి** ఇమినా అవధారణేన నివత్తితం దస్సేతి. నామరూపపరిచ్ఛేదతో పభుతి యావ ఉదయబ్బయదస్సనం, అయం ఇధ ఆదిమనసికారోతి అధిప్పేతో పఞ్ఞాభావనాయ ఆరమ్భభావతో. ఉదయబ్బయానుపస్సనాసహితతాయ చస్స **విపస్సనామిస్సకతా** వచనం. **ఏవన్తి** ఇమస్స అత్థవచనం ''**ఏత్తకేనేవ ఉపాయేనా**''తి , యథావుత్తఆదిమనసికారేనాతి అత్థో. **ఏతాసన్తి** యథావుత్తానం అత్తవాదలోకవాదపటిసంయుత్తానం దిట్ఠీనం. కామఞ్చ తాసం తేన తదఙ్గవసేన పహానం హోతియేవ, తం పన నాధిప్పేతం, తస్మా సముచ్ఛేదవసేన పహానం పటినిస్సగ్గో చ హోతీతి పుచ్ఛతి. సబ్బసో సముచ్ఛిన్నసంయోజనతాయ **అనధిమానికోపి సమానో**. "అరియధమ్మో అధిగతో"తి మానో అధిమానో, సో యేసం అత్థి తే **అధిమానికా,** తేసం ఉదయబ్బయఞాణాధిగమేన అధిమానుప్పత్తి తదవసానో చ మనసికారోతి అధిప్పేతో. తేన దిట్ఠీనం పహానం న హోతీతి కథాపనత్థం అయం పుచ్ఛాతి ఆహ ''**అధిమానప్పహానత్థం పుచ్ఛతీ**''తి. "ఆదిమేవ ను ఖో...పే.... పటినిస్సగ్గో హోతీ"తి అనభిసమేతావీ వియ వదన్తో అధిమానే ఠితో వియ హోతీతి ఆహ ''**అధిమానికో వియ హుత్వా**''తి. **సోతి** థేరో. **తేసం అత్థాయాతి** తేసం అత్తనో అన్తేవాసికానం భగవతా ఏతస్స మిచ్ఛాగాహస్స వివేచనత్థాయ. థేరో కిర ధమ్మసేనాపతి వియ సద్ధిం అత్తనో అన్తేవాసికేహి భగవన్తం ఉపసఙ్కమి.

౮౨. **యత్థాతి** విసయే భుమ్మం. దిట్ఠీనఞ్హి ఆరమ్మణనిదస్సనమేతన్తి. యస్మా దిట్ఠీనం అనుసయనభూమిపి సముదాచరణట్ఠానమ్పి ఖన్ధా ఏవ, తస్మా ఆహ ''**యత్థ చేతా దిట్ఠియో ఉప్పజ్జన్తీ తిఆది పఞ్చక్ఖన్ధే సన్ధాయ వుత్త**''న్తి. **రూపం**

అభినివిస్సాతి "ఇదం రూపం మమ అత్తా"తి దిట్ఠాభినివేసవసేన అభినివిసిత్వా ఆరబ్భ. అభినివిసమానా ఏవ హి దిట్ఠి నం ఆరమ్మణం కత్వా ఉప్పజ్జతి. "**సో అత్తా**"తిఆదీసు యదిదం చక్ఖాదిసఙ్గహం రూపం, సహబుద్ధినిబన్ధనతాయ **సో మే అత్తా,** సుఖాసుఖం ఏత్థ లోకియతీతి **సో లోకో**. "సోఏవాహం **పేచ్చ** పరలోకే **భవిస్సామీ**తి తథాభావేన **నిచ్చో**, థిరభావేన **ధువో,** సబ్బదాభావితాయ **సస్సతో,** నిబ్బికారతాయ **అవిపరిణామధమ్మో**తి అత్థో. యది పఞ్చక్ఖన్ధే సన్ధాయ వుత్తం, కథమేకవచనన్తి ఆహ "**ఆరమ్మణవసేనా**"తిఆది. నానా కరీయతి ఏతేనాతి **నానాకరణం,** విసేసో. **జాతివసేనాతి** ఉప్పత్తివసేన. యే హి అనిబ్బత్తపుబ్బా సమానావత్థా, తే ఉప్పాదసఙ్ఖాతవికారసమఙ్గితాయ ఉప్పజ్జన్తీతి సమఞ్ఞం లభన్తి. తేనాహ "**జాతివసేనా**"తిఆది. **పునప్పునం ఆసేవితా**తి అనాదిమతి సంసారే అపరాపరుప్పత్తియా లద్ధాసేవనా. ఏతేన కిలేసానం భావనట్ఠేన అనుసయత్థం విసేసేతి . **థామగతా**తి థామభావం ఉపగతా. ఏతేన అనుసయే సభావతో దస్సేతి. **థామగమన**న్తి చ కామరాగాదీనం అనఞ్ఞసాధారణో సభావో. తథా హి వుత్తం "థామగతో అనుసయో పజహతీ"తి (పటి॰ మ॰ ౩.౨౧). **అప్పటివినీతా**తి సముచ్ఛేదవినయవసేన న పటివినీతా. అప్పహీనా హి థామగతా కిలేసా అనుసేన్తీతి వుచ్చన్తి. ఏతేన తేసం కారణలాభే సతి ఉప్పజ్జనారహతం దస్సేతి. **సముదాచరన్తీ**తి అభిభవన్తి. ఏతేన తేసం వీతిక్కమప్పత్తతం దస్సేతి. **ఉప్పజ్జన్తీ**తి పన ఇమినావ పరియుట్ఠానావత్థా దస్సితా.

తం పఞ్చక్ఖన్ధప్పభేదం ఆరమ్మణన్తి యం తం "యత్థ చేతా దిట్ఠియో ఉప్పజ్జన్తీ"తిఆదినా వుత్తం రూపుపాదానక్ఖన్ధాదిపఞ్చక్ఖన్ధపభేదం దిట్ఠీనం ఆరమ్మణం. **ఏతం మయ్హం న హోతీ**తి ఏతం ఖన్ధపఞ్చకం మయ్హం సన్తకం న హోతి మమ కిఞ్చనపలిబోధభావేన గహేతబ్బతాయ అభావతో. తేనస్స పరమత్థతో తణ్హావత్థుభావం పటిక్ఖిపతి తావకాలికాదిభావతో. **అహమ్పి ఏసో న అస్మీ**తి ఏసో పఞ్చక్ఖన్ధపభేదో అహమ్పి న అస్మి, అహన్తి సో గహేతబ్బో న హోతీతి అత్థో. ఏతేనస్స మానవత్థుభావం పటిక్ఖిపతి అనిచ్చదుక్ఖజేగుచ్ఛాదిభావతో. **ఏసో మే అత్తాపి న హోతి** అత్తసభావస్స తత్థ అభావతో మమఞ్చస్స కిఞ్చనపలిబోధభావేన గహేతబ్బతాయ అభావతో.

తణ్హావ మమన్తి గణ్హాతి ఏతేనాతి **తణ్హాగాహో. తం గణ్హన్తో**తి తం ఉప్పాదేన్తో. తేనాహ "**తణ్హాపపఞ్చం గణ్హాతీ**"తి. పపఞ్చేతి సన్తానం విత్థారేన్తో సత్తే సంసారే చిరాయతీతి **పపఞ్చో**. **యథా వుత్తపభేద**న్తి అట్ఠసతతణ్హావిచరితపభేదం. **తణ్హాపపఞ్చం పటిక్ఖిపతి** ఖన్ధపఞ్చకస్స తణ్హావత్థుకాభావవిభావనేనాతి అధిప్పాయో. పరతో పదద్వయేపి ఏసేవ నయో. **దిట్ఠేకట్ఠా**తి దిట్ఠియా పహానేకట్ఠా. తేన తేసం పఠమమగ్గవజ్ఝతం దస్సేతి. సహజేకట్ఠా పన దిట్ఠియా తణ్హా ఏవ, న మానో, సా చ ఖో అపాయగమనీయా. **యథా అత్థీ**తి యేన అనిచ్చదుక్ఖాసుభానత్తాకారేన అత్థి, తథా పస్సన్తో యథాభూతం పస్సతి నామ. తేనాహ "**ఖన్ధపఞ్చకఞ్హీ**"తిఆది. **ఏతేనేవ ఆకారేనాతి** రుప్పనాదిఅనిచ్చాదిఆకారేనేవ. **గయ్హమానమ్పి** అప్పహీనవిపల్లాసేహి. **తేనాకారేనా**తి "ఏతం మమ"న్తిఆదిఆకారేన. **నేవత్థి** యథాభూతదస్సనవిపల్లాసానం తదభావతో. **సుట్ఠు పస్సన్తస్సా**తి యథా పున తథా న పస్సితబ్బం, ఏవం సుట్ఠు సాతిసయం పస్సన్తస్స.

న ఆదిమనసికారేనేవ దిట్ఠిప్పహానం హోతి, అధిమానికానం పన అధిమానమత్తమేతం దస్సనం. మగ్గేనేవ తం హోతీతి ఇమమత్థం విభావేన్తో "**సోతాపత్తిమగ్గేన దిట్ఠిప్పహానం దస్సేత్వా**"తి ఆహ. **విభజన్తో**తి అధిమానికానం ఝానాని అసల్లేఖభావేన విభజన్తో. **బాలపుథుజ్జనానం నేవ ఉప్పజ్జతి** అకారకభావతో. **న అరియసావకానం** పహీనాధిమానపచ్చయత్తా. **న అట్ఠానినియోజకో** సప్పాయకమ్మట్ఠానేయేవ నియోజనతో.

థేరో "యదత్థం సఙ్ఘో పక్కోసతి, సో అత్థో తత్థ వాసీనం ఆగతాగతానం ఇధ ఇజ్ఝతీ"తి తం ఉదిక్ఖన్తో సఙ్ఘేన యావతతియం పహితేపి న గతో న అగారవేన. తేనాహ "**కిమేత**"న్తిఆది. పణ్డితో హి తత్థ అత్తనో కిచ్చమేవ కరోతీతి **అఞ్ఞతరం వుడ్ఢపబ్బజితం పాహేసి. కిమేత**న్తి సఙ్ఘస్స ఆణాయ అకరణం నామ కిమేతన్తి కరణే ఆదరం దీపేన్తో ఏవమాహ. **సట్ఠివస్సాతీతో**తి అప్పత్తే పత్తసఞ్ఞీ ఏవ సట్ఠివస్సాతీతో. యస్మా పేసలా పేసలేహి సద్ధిం సంసన్దన్తి సమానాధిముత్తితాయ, తస్మా థేరో "**సాధావుసో**"తి వత్వా హత్థిమాపనాదిం సబ్బం అకాసి.

తాదిసోవాతి అనన్తరం వుత్తత్థేరసదిసోవ అప్పత్తే పత్తసఞ్ఞీ ఏవ సట్ఠివస్సాతీతోతి అత్థో. **పదుమగుమ్బ**న్తి కమలసణ్డం. **పాసాదం పావిసి** విస్సట్ఠం ఓలోకనేనస్స పుథుజ్జనభావో అత్తనావ పఞ్ఞాయిస్సతీతి. తిస్సమహావిహారే కిర థేరా భిక్ఖూ తదా "సకచిత్తం పసీదతీ"తి వచనం పూజేన్తా కాలస్సేవ చేతియఙ్గణం సమ్మజ్జిత్వా ఏత్తకారమ్మణమేవ బుద్ధారమ్మణపీతిం ఉప్పాదేత్వా దివసే దివసే తథా కరోన్తి. తేన వుత్తం "**తస్మిఞ్చ సమయే**"తిఆది. "ధమ్మదిన్న, ఇధ పత్తచీవరం ఠపేహీ"తి **వత్తాపి** పటిసన్థారవసేన కిఞ్చి **పుచ్ఛితాపి నాహోసి. గుణం జానాతీ**తి నిముజ్జనాదీసు వివరదానాదినా గుణం జానాతి వియ. **తుమ్హే పన న జానిత్థ** ఆగన్తుకవత్తస్సపి అకరణతో. సత్థుఆణావిలఙ్ఘినీ కీదిసీ సా సఙ్ఘస్స కతికా? కతికా చ నామ సిక్ఖాపదావిరోధేన అనువత్తేతబ్బా, ఏత్తకమ్పి అజానన్తేహి మే సంవాసో నత్థీతి ఆకాసే అబ్భుక్కమి.

యం తస్స ఏవమస్స సల్లేఖేన విహరామీతి యో "పఠమజ్ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరేయ్యా"తి వుత్తో, తస్స భిక్ఖునో యం "పఠమజ్ఝానసఙ్ఖాతం పటిపత్తివిధానం కిలేసే సల్లేఖతి, తేన సల్లేఖేన అహం విహరామీ"తి అధిమానవసేన ఏవమస్స ఏవం భవేయ్య ఠానమేతం విజ్జతీతి ఏవమేత్థ సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. **తం న యుజ్జతీ**తి తం అధిమానికస్స "యథావిభఙ్గం పఠమజ్ఝానం సల్లేఖో"తి పరివితక్కితం న యుజ్జతి యుత్తం న హోతి. తేనాహ "**న హీ**"తిఆది. తత్థ సమ్మా సబ్బసో చ కిలేసే లిఖతీతి **సల్లేఖో**, అరియమగ్గో. తదుపాయవిపస్సనా **సల్లేఖపటిపదా**. యం పన ఝానం విపస్సనాపాదకం, తమ్పి ఝానం పరియాయేన మగ్గపాదకం హోతియేవ. తేనాహ "**అవిపస్సనాపాదకత్తా**"తిఆది.

ఝానధమ్మవసేనాతి వితక్కాదిపఞ్చకజ్ఝానధమ్మవసేన. చిత్తుప్పాదవసేన అనేకవారం పవత్తమానమ్పి ఝానం ఏకావజ్జనతాయ ఏకవీథిపరియాపన్నత్తా ఏకా సమాపత్తి ఏవాతి "**పునప్పునం సమాపత్తివసేనా**"తి వుత్తం. చత్తారి అరూపజ్ఝానాని యథాసకం ఏకేకస్మింయేవ ఆరమ్మణే పవత్తన్తీతి ఆహ "**ఆరమ్మణభేదాభావతో**"తి. **పురిమకారణద్వయవసేనేవా**తి "ఝానధమ్మవసేన, పునప్పునం సమాపత్తివసేనా"తి పుబ్బే వుత్తప్పకారకారణద్వయవసేనేవ.

తేసం అరూపజ్ఝానానం కిలేసపరిళాహాభావేన **నిబ్బుతాని** అఙ్గాని, భావనావిసేసవసేన **సుఖుమాని** ఆరమ్మణాని. **తస్మా తానీ**తి తేసం వసేన తాని ఝానాని సన్తాని, తస్మా "**సన్తా ఏతే విహారా**"తి వుత్తం. **తేసం చతున్నమ్పీ**తి చతున్నమ్పి తేసం అరూపజ్ఝానానం.

౮౩. **సో**తి అధిమానికో భిక్ఖు, అఞ్ఞో వా ఇతో బాహిరకో తాపసపరిబ్బాజకాదికో న హి సమ్మసతి. తత్థ అధిమానికో అప్పత్తే పత్తసఞ్ఞితాయ న సమ్మసతి, ఇతరో అవిసయతాయ. **యత్థా**తి యస్మిం సల్లేఖవత్థుస్మిం, అవిహింసకతాదీహి **చతుచత్తాలీసాయ ఆకారేహి**.

అట్ఠ సమాపత్తియో నామ కిలేసానం విక్ఖమ్భనవసేన పవత్తా ఉత్తరుత్తరి సన్తపణీతా ధమ్మా, న తథా లోకియా అవిహింసాదయో. తత్థ కథం అవిహింసాదయో ఏవ సల్లేఖభావేన వుత్తా, న ఇతరాతి ఇమమత్థం విభావేన్తో చోదకో **''కస్మా పనా''**తిఆదిమాహ. ఇతరో కామం సమాపత్తియో సన్తపణీతసభావా, వట్టపాదకతాయ పన కిలేసానం సల్లేఖపటిపదా న హోన్తి, అవిహింసాదయో పన వివట్టపాదకా సల్లేఖపటిపదాతి ఇమమత్థం విభావేన్తో **''లోకుత్తరపాదకత్తా''**తిఆదిమాహ. ఇమినాయేవ అట్ఠసమాపత్తీహి అవిహింసాదీనం విసేసదీపకేన సుత్తేన యథా మహప్ఫలతరం హోతి, తం పకారజాతం వేదితబ్బం. ఇదఞ్హి దక్ఖిణేయ్యతరతాయ దక్ఖిణాయ మహప్ఫలతరతం సన్ధాయ వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. నను తత్థ "సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నో"తి ఆగతం, న "సరణగతో"తి చోదనం సన్ధాయాహ **''సరణగమనతో పట్ఠాయా''**తిఆది. వుత్తఞ్హేతం **అట్ఠకథాయం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౩౭౯) "హేట్ఠిమకోటియా తిసరణం గతో ఉపాసకోపి సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నో నామా"తి. యో హి వట్టదుక్ఖం సమతిక్కమితుకామో పసన్నచిత్తో రతనత్తయం సరణం గచ్ఛతి, తస్స తం అధిసీలాదీనం ఉపనిస్సయో హుత్వా అనుక్కమేన దస్సనమగ్గాధిగమాయ సంవత్తేయ్యాతి.

విహింసాదివత్థున్తి యదేతం విహింసాదీనం వత్థుం వదామ, ఇమస్మిం విహింసాదివత్థుస్మిం. **అన్తమిచ్ఛాదిట్ఠిఞ్చ మిచ్ఛత్తానం ఆదిమిచ్ఛాదిట్ఠిఞ్చా**తి ఇదం దేసనాక్కమం సన్ధాయ వుత్తం. **మిస్సేత్వా**తి మిచ్ఛాదిట్ఠిభావసామఞ్ఞేన ఏకజ్ఝం కత్వా. **తథా**తి ఇమినా యథా కమ్మపథమిచ్ఛత్తానం అన్తే ఆదిమ్హి చ వుత్తమిచ్ఛాదిట్ఠిం మిస్సేత్వా ఏకజ్ఝం వుత్తం, తథా తేసం అన్తే వుత్తసమ్మాదిట్ఠీతి ఇమమత్థం ఉపసంహరతి.

పాణన్తి వోహారతో సత్తం, పరమత్థతో జీవితిన్ద్రియం. **అతిపాతేన్తి** సరసేనేవ పతనసభావం అతిచ్చ అన్తరా ఏవ పాతేన్తి, అతిక్కమ్మ వా సత్థాదీహి అభిభవిత్వా పాతేన్తి. **అదిన్న**న్తి పరసన్తకం. **ఆదియన్తీ**తి గణ్హన్తి. **సల్లేఖతీ**తి సమం లేఖతి, పజహతీతి అత్థో. కమ్మపథకథా ఏసాతి **''అత్థభఞ్జనక''**న్తి వుత్తం. పియసుఞ్ఞకరణతో **పిసుణా,** పిసతి పరే సత్తే హింసతీతి వా **పిసుణా. ఫరుసా**తి లూఖా, నిట్ఠురాతి అత్థో. **నిరత్థక**న్తి అత్థరహితం అత్తనో పరేసఞ్చ హితవినిముత్తం. **మిచ్ఛా**తి విపరీతా నిచ్చాదివసేన పవత్తియా. **పాపికా**తి లామికా. ఏకన్తాకుసలతాయ **విఞ్ఞూహి** బుద్ధాదీహి **గరహితా. నత్థి దిన్న**న్తి **ఆదివత్థుకాయా**తి దసవత్థుకమిచ్ఛాదిట్ఠిమాహ. నత్థికభావాభినివేసనవసేన కమ్మపథప్పత్తియేవస్సా **కమ్మపథపరియాపన్నతా**. "రూపం అత్తా""తిఆదినయప్పవత్తా అత్తదిట్ఠి మగ్గన్తరాయకరత్తా **అనియ్యానికదిట్ఠి**. అనియ్యానికత్తా ఏవ హిస్సా మిచ్ఛత్తపరియాపన్నతా. **సమ్మా**తి అవిపరీతా, తతో **ఏవ సోభనా** సున్దరా, బుద్ధాదీహి పసత్థత్తా **విఞ్ఞుప్పసత్థా**. సేసమేత్థ మిచ్ఛాదిట్ఠియం వుత్తనయేన వేదితబ్బం.

అసుభాదీసు సుభాదిఆకారగ్గహణతో **అయాథావఅనియ్యానికా** అయోనిసో ఉప్పత్తియా. **అకుసలా**తి అయాథావాఅనియ్యానికా అకుసలా సఙ్కప్పా. **ఏస నయో**తి ఇమినా "అయాథావా అనియ్యానికా అకుసలా వాచా"తిఆదినా తత్థ తత్థ అయాథావాదిఅత్థం అతిదిసతి. **వాచా**తి చేతనా అధిప్పేతా, తథా **కమ్మన్తాజీవాసతి** చ. యేభుయ్యేన అతీతానుస్సరణవసేన పవత్తితో **''అతీతం చిన్తయతో''**తి వుత్తం. తథా హి లోకే ఏవం వదన్తి "యం మే పహూతం ధనం అహోసి, తం పమాదవసేన పన బహుం ఖీణ"న్తి. **సతిపతిరూపకేనా**తి "చిరకతమ్పి చిరభాసితమ్పి సరితా"తి ఏవం వుత్తసతుప్పత్తిపతిరూపకేన. **ఉప్పత్తి**న్తి చిత్తుప్పత్తిం. తథాపవత్తచిత్తుప్పాదో హి మిచ్ఛాసతి. సా పన కోధవసేన వా "అక్కోచ్ఛి మం అవధి మ"న్తిఆదినా (ధ॰ ప॰ ౩) ఉపనయ్హన్తస్స, రాగవసేన వా "యానిస్స తాని పుబ్బే మాతుగామేన సద్ధిం

హసితలపితకీళితాని అనుస్సరతీ"తి (అ. ని. ౭.౫౦) వుత్తనయేన సుభతో అనుస్సరన్తస్స, దిట్ఠివసేన వా "సో ఖో పన మే అత్తా నిచ్చో ధువో"తిఆదినా మిచ్ఛాభినివిసన్తస్సాతి ఏవమాదినా నయేన పవత్తతీతి వేదితబ్బా.

ఉపాయచిన్తావసేనాతి ఖిప్పజాలకుమినాదుహలాదిఉపకరణసంవిధానాదీసు యుత్తిచిన్తనాదివసేన **పాపం కత్వా** విప్పటిసారనిమిత్తం, "**సుకతం మయా**"తి పామోజ్జనిమిత్తం కత్వా **పచ్చవేక్ఖణాకారేన మోహో** అఞ్ఞాణం. తత్థ పన "అసివే సివా"తి వోహారో వియ ఞాణవోహారో. మిచ్ఛాసభావత్తా పన **మిచ్ఛాఞాణంత్వేవ** వుచ్చతి. ఏకూనవీసతిభేదం పచ్చవేక్ఖణఞాణం సమ్మా పేక్ఖితత్తా **సమ్మాఞాణం** వుచ్చతి, ఇతరం పన ఝానాదిపచ్చవేక్ఖణఞాణం సమ్మాదిట్ఠియావ సఙ్గయ్హతి. రూపారూపసమాపత్తిలాభితామత్తేన వట్టతో **అవిముత్తాయేవ సమానా "విముత్తా మయ"న్తి ఏవంసఞ్ఞినో**. పకతిపురిసన్తరఞాణసఙ్ఖాతాయం, గుణవియుత్తస్స అత్తనో సకత్తని అవట్ఠానసఙ్ఖాతాయం, అత్తనో మహాబ్రహ్మునా సలోకతా తస్స సమీపతాసంయుజ్జనసఙ్ఖాతాయం వా అవిముత్తియం **విముత్తిసఞ్ఞినో**. ఏకన్తాకుసలతాయ హీనత్తా **పాపికా**. అయాథావతాయ **విపరీతా. యథావుత్తేనాతి** "అవిముత్తాయేవ సమానా"తి వుత్తప్పకారేన. "మయమేత్థ సమ్మాదిట్ఠి భవిస్సామా"తిఆదీసు ఫలసమ్మాదిట్ఠిఆదీనిపి మగ్గసమ్మాదిట్ఠిఆదిపక్ఖికానేవాతి అధిప్పాయేన "**ఫలసమ్పయుత్తాని...పే.... వేదితబ్బా**"తి వుత్తం. సబ్బేపి పన ఫలధమ్మే విముత్తిక్ఖన్ధసఙ్గహతో "విముత్తీ"తి వుచ్చమానే న కోచి విరోధో. ఏత్థ సమ్మావిముత్తిసఙ్ఖాతే సల్లేఖవత్థుమ్పి.

యది **నీవరణవసేన వుత్తాని**, తస్మా తీణేవ వుత్తానీతి ఆహ "**అభిజ్ఝాలూ**"తిఆది. పరియుట్ఠానప్పత్తా **థినమిద్ధపరియుట్ఠితా**. యస్స ధమ్మస్స అత్థితాయ ఉద్ధతా నామ హోన్తి, సో ధమ్మో ఉద్ధచ్చన్తి ఆహ "**ఉద్ధచ్చేన సమన్నాగతాతి ఉద్ధతా**"తి. **విచినన్తాతి** ధమ్మోతి వా అధమ్మోతి వా ఆదినా యం కిఞ్చి సభావం వినిచ్ఛినన్తా. **ఉపనాహనసీలాతి** పరస్స అత్తనో చిత్తే అనుబన్ధనసీలా. **ఇస్సన్తీతి** ఉసూయన్తి. **సఠయన్తీతి సఠా** అఞ్ఞథా అత్తానం అఞ్ఞథా పవేదనకా. తే పన యస్మా న యథాభూతవాదినో, తస్మా ఆహ "**న సమ్మా భాసన్తీతి వుత్తం హోతీ**"తి. **వుత్తపచ్చనీకనయేనాతి** "న కోధనా అక్కోధనా"తిఆదినా వుత్తఅత్థపటిపక్ఖనయేన.

దుక్ఖం వచో ఏతేసు విప్పటికూలగ్గాహితాయ విపచ్చనీకగాహేసూతి **దుబ్బచా**. తే పన వచనక్ఖమా న హోన్తీతి ఆహ "**వత్తుం దుక్ఖా**"తిఆది. హీనాచారతాయ దుక్ఖస్స వా సమ్పాపకతాయ **పాపకా. అసద్ధమ్మవసేనాతి** అసప్పురిసధమ్మవసేన. అత్తనా విసేసితబ్బవసేన కాయవిఞ్ఞత్తిఆదీనం కాయకమ్మద్వారాదిభావో వియ అస్సద్ధియాదిఅసద్ధమ్మసమన్నాగమేనఅసతం అసప్పురిసానం ధమ్మానన్తి తానియేవ అస్సద్ధియాదీని అసద్ధమ్మా నామ, తేసం వసేనాహ "**సద్ధా ఏతేసం నత్థీ**"తి యథా తం "దుప్పఞ్ఞా"తి. సుత్తగేయ్యాది **అప్పం సుతం ఏతేసన్తి అప్పస్సుతా,** సుతేన అనుపపన్నా. **నత్థీతి గహేతబ్బన్తి** ఇమినా అభావత్థో అయం అప్ప-సద్దో "అప్పడంసమకసవాతాతపసరీసపసమ్ఫస్సాన"న్తిఆదీసు (అ. ని. ౧౦.౧౧) వియాతి దస్సేతి. సమ్మాపటిపత్తియా అనారమ్భనతో **కుచ్ఛితా** గారయ్హా **సీదన్తి** ఓసీదన్తి సంకిలేసపక్ఖేతి **కుసీతా** ద-కారస్స త-కారం కత్వా. అకుసలానం ధమ్మానం పహానాయ కుసలానం ధమ్మానం ఉపసమ్పదాయ **ఆరద్ధం** పగ్గహితం **వీరియం ఏతేసన్తి ఆరద్ధవీరియా**. అనుప్పాదనేన **ముట్ఠా** నట్ఠా సతి **ఏతేసన్తి ముట్ఠస్సతీ. దుట్ఠాతి** దూసితా. దుప్పఞ్ఞా నామ దూసితభావో పటిపక్ఖేన వినాసితభావోతి ఆహ "**నట్ఠపఞ్ఞాతి వుత్తం హోతీ**"తి. హేట్ఠా సమ్మాదిట్ఠిగ్గహణేన కమ్మస్సకతాపఞ్ఞాయ మగ్గసమ్మాదిట్ఠియా చ గహితత్తా సుబ్బచకల్యాణమిత్తతాపరివారాహి ఇధ సద్ధాదీహి విపస్సనాసమ్భారస్స ఉద్ధటత్తా చ వుత్తం "**ఇధ**

విపస్సనాపఞ్ఞా వేదితబ్బా''తి. తేనాహ ''**విపస్సనాసమ్భారో హీ**''తిఆది. యుత్తిం అనపేక్ఖిత్వాపి అయమత్థో గహేతబ్బోతి దస్సేన్తో ఆహ ''**పోరాణానం ఆణా**''తి.

లోకుత్తరగుణానం అన్తరాయకరన్తి లోకుత్తరగుణానం అధిగమస్స అన్తరాయకరం. **సన్దిట్ఠి**న్తి సం అత్తనో దిట్ఠిం, యం వా తం వా అత్తనా యథాగహితదిట్ఠిన్తి అత్థో. సభావం అతిక్కమిత్వా పరతో ఆమసనతో **పరామాసీ. దళ్హగ్గాహీ**తి "ఇదమేవ సచ్చ"న్తి థిరగ్గాహగ్గాహీ. **పటినిస్సగ్గీ**తి పటినిస్సజ్జనకో. **కుమ్మోవా**తి యథా కచ్ఛపో అత్తనో పాదాదికే అఙ్గే కేనచి ఘట్టితో సబ్బాని అఙ్గాని అత్తనో కపాలేయేవ సమోదహతి, న బహి నీహరతి, ఏవమయమ్పి "న సున్దరో తవ గాహో, ఛడ్డేహి న"న్తి వుత్తో తం న విస్సజ్జేతి. **అన్తోయేవ** అత్తనో హదయే ఏవ ఠపేత్వా తం వదతి. **కుమ్భీలగ్గాహ**న్తి సంసుమారగ్గాహం. **గణ్హన్తీ**తి యథా సంసుమారా గహితం న విస్సజ్జేన్తి, ఏవం గణ్హన్తి.

౮౪. **ఏవం చతుచత్తాలీసాయ ఆకారేహీ**తి అవిహింసనాదీహి చతుఅధికచత్తాలీసప్పకారేహి. కస్మా పనేత్థ అవిహింసా ఆదితో వుత్తా? సబ్బగుణానం మూలభావతో. అవిహింసాతి హి కరుణాయేతం అధివచనం, సా చ విసేసతో సీలస్స మూలకారణం పరూపఘాతలక్ఖణా దుస్సీల్యా ఓరమాపనతో. యథా హి పాణాతిపాతో పరూపఘాతలక్ఖణో, తథా పరేసం సాపతేయ్యావహరణం, సత్తిప్పహారతోపి ధనస్సావహారో గరుతరోతి. తథా అబ్రహ్మచరియం గబ్భధారణాదిదుక్ఖావహనతో, పరదారాతిక్కమే పన వత్తబ్బమేవ నత్థి. పరేసం విసంవాదనభేదనమమ్మఘట్టనానం పరూపఘాతభావో పాకటో ఏవ, సమ్ఫప్పలాపో అత్థగ్గాహాపనతో అనత్థుప్పాదనతో, అభిజ్ఝా అదిన్నాదానాదిహేతుతో, బ్యాపాదో పాణాతిపాతాదిహేతుతో, మిచ్ఛాదిట్ఠి సబ్బానత్థహేతుతో పరూపఘాతలక్ఖణా, మిచ్ఛాదిట్ఠి ధమ్మికపటిఞ్ఞోపి పాణాతిపాతాదీని కరోతి, పరే చ తత్థ నియోజేతి, కిమఙ్గం పన ఇతరే. విహింసలక్ఖణా దుస్సీల్యా ఓరమా అవిహింసలక్ఖణా విసేసతో సీలస్స బలవకారణం. సీలపదట్ఠానో చ సమాధి, సమాధిపదట్ఠానా చ పఞ్ఞాతి సబ్బగుణానం మూలభూతా అవిహింసా. అపిచ ఉళారజ్ఝాసయానం నిసమ్మకారీనం ధీరానం ఉత్తమపురిసానం సీలం వియ సమాధిపఞ్ఞాపి పరేసం హితసుఖావహావ సమ్పజ్జన్తీతి ఏవమ్పి కరుణా సబ్బగుణానం మూలన్తి సా ఆదితో వుత్తా.

తతో పరం విసేసతో "అవిహింసాసముట్ఠానా ఇమే ధమ్మా"తి దస్సనత్థం కుసలకమ్మపథధమ్మా గహితా. తతో ఇదం గుణానం మూలభూతం సీలం, ఏత్థ పతిట్ఠితేన ఇమే ధమ్మా ఉప్పాదేతబ్బాతి దస్సనత్థం అట్ఠ సమ్మత్తా గహితా. తేసం విసోధనాయ పటిపన్నస్స ఆదితో ఏవం హోతీతి దస్సనత్థం నీవరణవివేకో గహితో, ఆదితో నీవరణద్వయస్స అగ్గహణే గహితాగహితకారణం **అట్ఠకథాయ** వుత్తమేవ. కోధస్స పన బ్యాపాదతో భేదో **వత్థసుత్తవణ్ణనాయం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౭౧) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. కోధాదిప్పహానేన చేత్థ సల్లేఖసిద్ధీతి దస్సనత్థం తతో ఉపక్కిలేసవిసుద్ధి గహితా. సా చ సుబ్బచకల్యాణమిత్తఅప్పమత్తతాహి సిజ్ఝతీతి దస్సనత్థం పకిణ్ణకా గహితా. సమ్పన్నసోవచస్సతాదిగుణస్స ఇమే ధమ్మా పారిపూరిం గచ్ఛన్తి, విపస్సనం పరిబ్రూహేత్వా అరియమగ్గాధిగమాయ సంవత్తన్తీతి దస్సనత్థం సద్ధమ్మా గహితా. ఏవంభూతస్స అయం మిచ్ఛాగాహో లోకుత్తరగుణాధిగమస్స అన్తరాయకరో, తస్మా సో దూరతో వజ్జేతబ్బో, ఏవం యథావుత్తాయ సమ్మాపటిపత్తియా అరియమగ్గం అధిగచ్ఛన్తో సల్లేఖం మత్థకం పాపేతీతి దస్సనత్థం "సన్దిట్ఠిపరామాసీ"తిఆది వుత్తన్తి ఏవమేతేసం చతుచత్తాలీసాయ సల్లేఖాకారానం గహణపయోజనం అనుపుబ్బీ చ వేదితబ్బా. పయోగతో సల్లేఖపటిపదం పటిపజ్జితుం అసక్కోన్తానం చిత్తుప్పాదోపి బహూపకారోతి ఆహ ''**చిత్తుప్పాదస్సపి బహూపకారతం దస్సేతు**''న్తి.

కుసలేసు ధమ్మేసూతి అవిహింసాదీసు యథావుత్తఅనవజ్జధమ్మేసు. **అనువిధియనాతి** చిత్తుప్పాదస్స కాయవాచాహి అనువిధానా. **తేసం ధమ్మానన్తి** అవిహింసాదిధమ్మానం, తేసం వా చిత్తుప్పాదవసేన పవత్తధమ్మానం. ఇదాని యథావుత్తధమ్మం విత్థారతో దస్సేతుం ''**కస్మా పనా**''తిఆది ఆరద్ధం. సరణగమనం వాచాయ విఞ్ఞాపేతుం అసక్కోన్తస్స వసేన వుత్తం ''**కాయేన వా**''తి. "సీలం కాయేన సమాదియతీ"తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ చ తథా తథా పవత్తసల్లహుకకామావచరకుసలచిత్తుప్పత్తిం ఉపాదాయ తథారూపకుసలకాయవచీకమ్మానం బహూపకారతా వుత్తాతి న సభావతో చిత్తుప్పాదస్స బహూపకారతం ఞాయతీతి దట్ఠబ్బం.

౮౫. **హితాధిగమాయాతి** దిట్ఠధమ్మికాదిహితసమ్పత్తియా, అరియమగ్గాధిగమాయ ఏవ వా. అరియమగ్గో హి ఏకన్తహితత్తా హితో నామ. పరివజ్జనవసేన కమనం పవత్తి పరిక్కమనన్తి ఆహ ''**పరిక్కమనాయ పరివజ్జనత్థాయా**''తి. సమ్మా దస్సనుపాయసంవిధానేన **అవిహింసా పటియత్తా** సమ్మాసమ్బుద్ధేన. **సుఖేనేవాతి** అకిచ్ఛేనేవ. ఏతేనేవ **ఉపాయేనాతి** ఏతేనేవ అవిహింసాపదే వుత్తేన విధినా. **సబ్బపదానీతి** సేసాని తేచత్తాలీస పదాని.

౮౬. **అకుసలా** పటిసన్ధిఅజనకా నామ ఉద్ధచ్చసహగతచిత్తుప్పాదధమ్మా అఞ్ఞేపి పవత్తివిపాకమత్తదాయినో, **దిన్నాయ పటిసన్ధియా విపాకజనకా,** పచ్చయవేకల్లేన విపచ్చితుం అలద్ధోకాసా అహోసికమ్మాదయో వా **అజనకా**. **జాతివసేనాతి** అకుసలజాతివసేన. **అధోభాగఙ్గమనీయాతి** అపాయగమనీయా. **ఏవంనామాతి** నామగ్గహణేన సభావం ఉపలక్ఖేతి సతి పచ్చయసమవాయే తంసభావానతివత్తనతో. తేనాహ ''**విపాకకాలే అనిట్ఠాకన్తవిపాకత్తా**''తి. వుత్తనయేనేవ కుసలపక్ఖో వేదితబ్బో. అయం పన విసేసో, ఇధ పటిసన్ధిఅజనకా అభిఞ్ఞాసహగతధమ్మా, సేసం వుత్తసదిసమేవ. **సబ్బే అకుసలాతి** ఏత్థ విహింసమేకం ఠపేత్వా ఇతరే సబ్బే అకుసలా ఉపమాభూతా. విహింసా హి ఉపమేయ్యం. **సబ్బే కుసలాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ఏతేనేవ ఉపాయేనాతి** యథా విహింసానం ఉపమేయ్యతా, తదవసేసానం కుసలాకుసలానం ఉపమాభావో వుత్తో, ఇమినా నయేన అకుసలం పాణాతిపాతాదిఅకుసలేన ఇతరేన, కుసలఞ్చ పాణాతిపాతాపటివిరతిఆదికుసలేన ఇతరేన ఉపమేతబ్బం.

౮౭. **పరినిబ్బాపనేతి** కిలేసపరిళాహవూపసమనే. పరితో లిమ్పనట్ఠేన పలిపం వుచ్చతి మహాకద్దమం, తం పన ఏకన్తతో గమ్భీరమ్పి హోతీతి ''**గమ్భీరకద్దమే నిముగ్గో**''తి వుత్తం. పలిపం వియ **పలిపన్తి పఞ్చ కామగుణా వుచ్చన్తి, తస్మా ఏవం** ఇదాని వుచ్చమానేన ఉపమోపమేయ్యసంసన్దననయేన **ఏత్థ** ఇమస్మిం ఠానే **అత్థయోజనా వేదితబ్బా. న హి తం కారణన్తి** ఏత్థ కారణం నామ హత్థస్స వా పాదస్స వా అపలిపన్నభావో, సో పన నత్థి. ఏస నయో ఉపమేయ్యేపి.

తత్థ సియా కస్సచి పరివితక్కో "భగవతో దేసనానుభావేన భిక్ఖుఆదయో కథేన్తీ"తి. ''**భగవాయేవ హి తత్థ ఉద్ధరతీ**''తి వత్వా ఉపమాయ తదత్థం విభావేతుం ''**రఞ్ఞో**''తిఆది వుత్తం. పుథుజ్జనా తావతిట్ఠన్తు, సావకసిఖాప్పత్తవిసేసానమ్పి అరియానం దేసనా సత్థుయేవ దేసనాతి దస్సేతుం ''**కిఞ్చాపీ**''తిఆదిమాహ. తథా హి తేహి దేసితసుత్తాని బుద్ధవచనమేవ, తేసం దేసనాయ లద్ధవిసేసాపి అరియా బుద్ధపుత్తాయేవాతి.

అనిబ్బిసతాయాతి అనిబ్బిసేవనతాయ. **అసిక్ఖితవినయతాయాతి** పఞ్చన్నం వినయానం సాదరం అసిక్ఖితభావేన. తే పన వినయా తిస్సన్నం సిక్ఖానం సిక్ఖాపనేన హోతీతి ఆహ ''**తిస్సో సిక్ఖా సిక్ఖాపేస్సతీ**''తి. **కిం పన తన్తి**? "ఠానమేతం విజ్జతీ"తి ఏత్థ వుత్తం కిం పన ఠానన్తి ఆహ ''**అపలిపపలిపన్నత్త**''న్తిఆది. యస్మా పాళియం "సో వత చున్దా"తిఆదినా సామఞ్ఞత్థం

ఉపమాభావేన గహేత్వా విసేసత్థో ఉపమేయ్యభావేన వుత్తో, తస్మా తమత్థం ‘‘**ఏవమత్థో వేదితబ్బో**’’తిఆదినా సాధారణతో వత్వా పున అసాధారణతో వివరన్తో ‘‘**కిం వుత్తం హోతీ**’’తిఆదిమాహ. **పరస్స విహింసాచేతనం నిబ్బాపేస్సతీ**తి ఇదం యో అవిహింసాసఙ్ఖాతం సమ్మాపటిపత్తిం దిస్వా దిట్ఠానుగతిం ఆపజ్జన్తో ధమ్మదేసనాయ పరో అవిహింసకో హోతి, తాదిసం సన్ధాయ వుత్తం. ఆదేసనఙ్గే తస్స వచనన్తి. తేనాహ ‘‘**అయం యా ఏసా విహింసకస్సా**’’తి. పుబ్బే **విహింసకస్స** మిచ్ఛాపటిపజ్జన్తస్స. **విహింసాపహానాయ మగ్గం భావయతో**తిఆదినా అత్తనో ఏవ అవిహింసాయ విహింసాపరినిబ్బానాయ సంవత్తనమాహ. తేనాహ ‘‘**పరినిబ్బుతో వియా**’’తిఆది. **సబ్బపదేసూ**తి ‘‘పాణాతిపాతిస్సా’’తిఆదినా ఆగతేసు తేచత్తాలీసాయ పదేసు.

౮౮. **ఏవ**న్తి దేసితాకారపరామసనం. **తస్సా**తి సల్లేఖస్స. ‘‘అత్థి ఖ్వేస బ్రాహ్మణ, పరియాయో’’తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౮.౧౧; పారా॰ ౩-౧౦) వియ **పరియాయ**-సద్దో కారణత్థోతి ఆహ ‘‘**సల్లేఖకారణ**’’న్తి. **తేసం వసేనా**తి సల్లేఖానం వసేన. మేత్తాయ ఉపసంహారణవసేన **హితం ఏసన్తేన**. కరుణాయ వసేన **అనుకమ్పమానేన**. **పరిగ్గహేత్వా**తి పరితో గహేత్వా, పరిత్వాతి అత్థో. **పరిచ్చా**తి పరితో ఇత్వా, సమన్తతో ఫరిత్వా ఇచ్చేవ అత్థో. **మా పమజ్జిత్థా**తి ‘‘ఝాయథా’’తి వుత్తసమథవిపస్సనానం అఞ్ఞాణేన, అఞ్ఞేన వా కేనచి పమాదకారణేన మా పమాదం ఆపజ్జిత్థ. నియ్యానికసాసనే హి అకత్తబ్బకరణమ్పి పమాదోతి. **విపత్తికాలే**తి సత్తఅసప్పాయాదివిపత్తియుత్తకాలే. యథావుత్తా పఞ్చ పరియాయా అఞ్ఞేపి సబ్బే సాసనగుణా ఇధేవ సఙ్గహం గచ్ఛన్తీతి ఆహ ‘‘**ఝాయథ, మా పమాదత్థాతి తుమ్హాకం అనుసాసనీ**’’తి.

సల్లేఖసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౯. సమ్మాదిట్ఠిసుత్తవణ్ణనా

౮౯. **కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా ఏవా**తి అవధారణేన ఇతరా చతస్సో పుచ్ఛా నివత్తేతి ఇతరాసం అసమ్భవతో, తత్థ యథాపుచ్ఛితస్స అత్థస్స విస్సజ్జనతో చ ‘‘అయం సమ్మాదిట్ఠీ’’తి యాథావతో అజానన్తాపి పుథుజ్జనా బాహిరకతాపసాదయో అత్తనో సమానసీలే రితం **సమ్మాదిట్ఠీతి వదన్తి**. **అనుస్సవాదివసేనాపీ**తి అనుస్సవాకారపరివితక్కదిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తివసేనపి. యథాసమజ్ఝితాకారస్స అత్థస్స ఏవమేతన్తి నిజ్ఝానక్ఖమాపనతో ఏకన్తతో యాథావగ్గాహో హోతీతి ఆహ ‘‘**అత్తపచ్చక్ఖేనపీ**’’తి, యాథావతో లక్ఖణస్స పటివిద్ధత్తా అత్తనో పచ్చక్ఖభావేనాతి అత్థో. **బహున్నం వచనం ఉపాదాయా**తి ఇమినా సాసనే లోకే చ నిరుళ్హతాయ అయం ఆమేడితపయోగోతి సాసనస్స నిరుళ్హతాయ చ సమ్పసాదం ఉపాదాయపి తదుభయికో ఆమేడితపయోగో దట్ఠబ్బో. **అత్థ**న్తి వచనత్థం. **లక్ఖణ**న్తి సభావం. **ఉపాదాయా**తి గహేత్వా. **సోభనాయా**తి సున్దరాయ. **పసత్థాయా**తి పసంసాయ. తేసు పురిమేన ధమ్మానం యథాసభావావబోధసఙ్ఖాతం సమ్మాదిట్ఠిసభావం దస్సేతి. తేన హి సా సబ్బధమ్మే అభిభవిత్వా సోభతి. దుతియేన సమ్పయుత్తధమ్మేసు పరిణాయికభావం. తేన హి సా సమ్పయుత్తధమ్మే ఞాణమయే వియ తంసమఙ్గినఞ్చ పుగ్గలం ఞాణపిణ్డం వియ కరోతి, తస్స ‘‘పణ్డితో నిపుణో ఛేకో విఞ్ఞూ విభావీ’’తిఆదినా దిసాసు పసంసా పత్థరతి.

కమ్మస్సకతాఞాణన్తి కమ్మం సకో ఏతస్సాతి కమ్మస్సకో, తస్స భావో కమ్మస్సకతా, తత్థ ఞాణం ‘‘ఇదం కమ్మం సత్తానం సకం, ఇదం నో సక’’న్తి ఏవం జాననఞాణం. **సచ్చానులోమికఞాణ**న్తి అరియసచ్చానం పటివేధస్స అనులోమతో సచ్చానులోమికం ఞాణం, విపస్సనాఞాణం. **నో సచ్చానులోమికాయా**తి బాహిరకో సచ్చానులోమికాయ సమ్మాదిట్ఠియా నో

సమ్మాదిట్ఠి సబ్బేన సబ్బం తస్స అభావతో. తత్థ కారణమాహ ''**అత్తదిట్ఠిపరామాసకత్తా**''తి. కమ్మస్స కతాదిట్ఠి పన బాహిరకస్స అత్తదిట్ఠిం అనురుజ్ఝన్తీ పవత్తతి "అత్థి దిన్న"న్తిఆదినయప్పవత్తితో. **సాసనికో ద్వీహిపీ**తి సాసనికో పుథుజ్జనో కమ్మస్సకతాఞాణాదీహి ద్వీహిపి సమ్మాదిట్ఠి. ఓక్కన్తసమ్మత్తనియామత్తా ''**సేక్ఖో నియతాయా**''తి వుత్తం. అసేక్ఖాయ సమ్మాదిట్ఠియా సమ్మాదిట్ఠీతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. తీసుపి పుగ్గలేసు సేక్ఖో ఇధ సమ్మాదిట్ఠీతి అధిప్పేతోతి దస్సేన్తో ''**నియతాయ నియ్యానికాయా**''తిఆదిమాహ.

ఇదాని యథావుత్తమత్థం పాళియా విభావేతుం ''**తేనేవాహ**''తిఆది వుత్తం. **అన్తద్వయ**న్తి "సస్సతం, ఉచ్ఛేదం, కామసుఖం, అత్తకిలమథ"న్తి ఏతం అన్తద్వయం. లీనుద్ధచ్చపతిట్ఠానాయూహనన్తద్వయస్స అనుపగమనం అత్థసిద్ధమేవ. **ఉజుభావేనా**తి ఉజుసభావేన మగ్గేన, మజ్ఝిమాయ పటిపత్తియాతి అత్థో. ధమ్మే పసాదగ్గహణేన సత్థరి సఙ్ఘే చ పసాదోపి గహితోయేవ హోతీతి ''**ధమ్మే**''ఇచ్చేవ వుత్తో తదవినాభావతో. యస్మా ఏస నియతాయ సమ్మాదిట్ఠియా సమన్నాగతో సమ్మాదిట్ఠీతి అధిప్పేతో, తఞ్చ వట్టతో నియ్యానం వివట్టాధిగమేన హోతీతి ఆహ ''**ఆగతో ఇమం సద్ధమ్మ**''న్తి. నిబ్బానఞ్హి సన్తో సదా విజ్జమానో ధమ్మోతి కత్వా సద్ధమ్మోతి ఇమం ఫలేహి అసాధారణేన పరియాయేన వత్తబ్బతం లభతి. తయిదమస్స ఆగమం సచ్ఛికిరియాభిసమయో, సో చ పహానాభిసమయాదీహి సహేవ ఇధ ఇజ్ఝతీతి దస్సేన్తో ''**సబ్బదిట్ఠిగహనానీ**''తిఆదిమాహ. తత్థ **సబ్బదిట్ఠిగహనాని వినిబ్బేఠేన్తో సబ్బకిలేసే పజహన్తో**తి పదద్వయేన పన పహానాభిసమయమాహ, **జాతిసంసారా నిక్ఖమన్తో**తి ఇమినా పరిఞ్ఞాభిసమయం. సమతిక్కమత్థో హి పరిఞ్ఞత్థో. **పటిపత్తిం పరినిట్ఠపేన్తో**తి ఇమినా భావనాభిసమయన్తి దట్ఠబ్బం.

కాలపరిచ్ఛేదవచనన్తి పరిచ్ఛిజ్జతీతి పరిచ్ఛేదో, కాలో ఏవ పరిచ్ఛేదో కాలపరిచ్ఛేదో, యో సో అకుసలపజాననాదినా పరిచ్ఛిన్నో మగ్గవుట్ఠానకాలో మగ్గక్ఖణో, తస్స వచనన్తి అత్థో. తేనాహ ''**యస్మిం కాలే**''తి. **అకుసలఞ్చాతి చ**-సద్దో సముచ్చయత్థో. తేన వక్ఖమానం అకుసలమూలాదిం సముచ్చినోతి. **దసాకుసలకమ్మపథ**న్తి కుతోయం విసేసో, యావతా అనిద్ధారితవిసేసం అకుసలం గహితన్తి? న సామఞ్ఞజోతనాయ విసేసే అవట్ఠానతో. కిం వా ఇమాయ యుత్తిచిన్తాయ, యస్మా పఠమవారేన ఉద్దేసవసేన దేసితస్స అత్థస్స విత్థారదేసనా దుతియవారో. తేనేవాహ ''**కతమం పనావుసో**''తిఆది. యస్మా లోకుత్తరా సమ్మాదిట్ఠి ఇధ అధిప్పేతా, తస్మా నిరోధారమ్మణాయ పజాననాయ మగ్గపఞ్ఞాయ కిచ్చవసేన సమ్మోహతో "ఇదం దుక్ఖ"న్తి దసఅకుసలకమ్మపథం పటివిజ్ఝన్తో ''**అకుసలం పజానాతీ**''తి వుచ్చతీతి అత్థో. **తస్సా**తి అకుసలకమ్మపథసఙ్ఖాతస్స దుక్ఖస్స. **తేనేవ పకారేనా**తి "నిరోధారమ్మణాయ పజాననాయ కిచ్చవసేనా"తి వుత్తప్పకారేన.

కుసలన్తి ఏత్థాయం వచనత్థో – కుచ్ఛితే పాపధమ్మే సలయతి చలయతి కమ్పేతీతి **కుసలం,** కుచ్ఛితేన వా ఆకారేన సయన్తీతి కుసా, పాపకా ధమ్మా. తే కుసే లునాతి ఛిన్దతీతి **కుసలం**. కుచ్ఛితానం వా సానతో తనుకరణతో ఞాణం కుసం నామ, తేన లాతబ్బం గహేతబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి **కుసలం**. యథా వా కుసో ఉభయభాగగతం హత్థపదేసం లునాతి, ఏవమిదం ఉప్పన్నానుప్పన్నవసేన ఉభయభాగగతం సంకిలేసపక్ఖం లునాతి ఛిన్దతి, తస్మా కుసో వియ లునాతీతి **కుసలం**. కుచ్ఛితానం వా సావజ్జధమ్మానం సలనతో సంవరణతో **కుసలం**. కుసలధమ్మవసేన హి అకుసలా మనచ్ఛట్ఠేసు ద్వారేసు అప్పవత్తియా సంవుతా హోన్తి. కుచ్ఛితే వా పాపధమ్మే సలయతి గమేతి అపనేతీతి **కుసలం**. కుచ్ఛితానం వా పాణాతిపాతాదీనం సానతో నిసానతో తేజనతో కుసా, దోసలోభాదయో. సాదీనవవసేన చేతనాయ తిక్ఖభావప్పత్తియా పాణాతిపాతాదీనం మహాసావజ్జతా. తే కుసే లునాతి ఛిన్దతీతి **కుసలం**. కుచ్ఛితానం వా సానతో అన్తకరణతో వినాసనతో

కుసాని, పుఞ్ఞకిరియవసేన పవత్తాని సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని. తేహి లాతబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి **కుసలం**. "కు"ఇతి వా భూమి వుచ్చతి, అధిట్ఠానభావేన తంసదిసస్స అత్తనో నిస్సయభూతస్స రూపారూపపబన్ధస్స సమ్పతి ఆయతిఞ్చ అనుదహన వినాసనతో కుం ససన్తీతి కుసా, రాగాదయో. తే వియ అత్తనో నిస్సయస్స లవనతో ఛిన్దనతో **కుసలం**. పయోగసమ్పాదితా హి కుసలధమ్మా అచ్చన్తమేవ రూపారూపధమ్మే అప్పవత్తికరణేన సముచ్ఛిన్దన్తి. కుసలస్స మూలన్తి **కుసలమూలం,** సుప్పతిట్ఠితభావసాధనేన కుసలస్స పతిట్ఠా నిదానన్తి అత్థో. **అకుసలమూల**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

అకుసలన్తి పన న కుసలం అకుసలం, కుసలధమ్మానం పటిపక్ఖవసేన అకుసలన్తి పదస్స అత్థో వేదితబ్బో. ఏవఞ్హి ఆరోగ్యానవజ్జసుఖవిపాకకోసల్లసమ్భూతట్ఠేన కుసలం వుచ్చతీతి. యథా యం ధమ్మజాతం న అరోగం న అవజ్జం న సుఖవిపాకం న చ కోసల్లసమ్భూతం, తం అకుసలన్తి అయమత్థో దస్సితో హోతి. ఏవం యం న కుచ్ఛితానం సలనసభావం, న కుసేన, కుసేహి వా పవత్తేతబ్బం, న చ కుసో వియ లవనకం, తం అకుసలం నామాతి అయమ్పి అత్థో దస్సితోతి వేదితబ్బో. **వత్థుపజాననాతి** దుక్ఖాదివత్థునో పజాననా పటివేధో. తథా బుజ్ఝనకపుగ్గలానం అజ్ఝాసయవసేన దేసనా పవత్తాతి ఆహ ''**అకుసలాదిపజాననేనాపీ**''తి. తేసేవ చ సంఖిత్తేన దేసనా పవత్తా. భావనామనసికారో పన "సబ్బం భిక్ఖవే అభిఞ్ఞేయ్య"న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౪౬; పటి॰ మ॰ ౧.౩) వచనతో అనవసేసతో రూపారూపధమ్మానం పరిగ్గహవసేనేవ పవత్తతి. తేనాహ ''**దేసనాయేవా**''తిఆది. తత్థ **మనసికారపటివేధోతి** పుబ్బభాగే పవత్తవిపస్సనామనసికారో అరియమగ్గపటివేధో చ. కస్సచి అకోపనతో విత్థారవసేనేవ వుత్తం విపస్సనం అనుయుఞ్జన్తా మగ్గం పటివిజ్ఝన్తాపి విత్థారనయేనేవ పటివిజ్ఝన్తీతి అత్థో విసుద్ధిక్కమస్స అభావతో.

భిక్ఖూతి మహావిహారే ధమ్మసఙ్గీతివసేన పఞ్చనికాయమణ్డలే నిసిన్నభిక్ఖూ. **థేరో**తి తత్థ సఙ్గత్థేరోతి వదన్తి. వత్థసుత్తవణ్ణనాయం వుత్తనయేన పన మహాసఙ్ఘరక్ఖితత్థేరస్స అన్తేవాసికభిక్ఖూ సన్ధాయ ''**ఆహంసూ**''తి వుత్తం. **థేరో**తి పన మహాసఙ్ఘరక్ఖితత్థేరో. సో హి ఇమస్మిం మజ్ఝిమనికాయే తం తం వినిచ్ఛయం కథేసి. **రాసితో**తి పిణ్డతో, ఏకజ్ఝన్తి అత్థో.

అకుసలకమ్మపథవణ్ణనా

అకోసల్లప్పవత్తియాతి కోసల్లపటిపక్ఖతో అకోసల్లం వుచ్చతి అఞ్ఞాణం, తతో పవత్తనతో, అకోసల్లసమ్భూతత్తాతి అత్థో. ఞాణపటిపక్ఖో అఞ్ఞాణం మిత్తపటిపక్ఖో అమిత్తో వియ కుసలపటిపక్ఖో అకుసలం కుసలేన పహాతబ్బత్తా, న పన కుసలానం పహాయతత్తా. కుసలమేవ హి పయోగసమ్పాదితం అకుసలం పజహతి. సహ అవజ్జేహి లోభాదీహి వత్తతీతి **సావజ్జం**. దుక్ఖో అనిట్ఠో చతుక్ఖన్ధ-సఙ్ఖాతో విపాకో ఏతస్సాతి **దుక్ఖవిపాకం**. తత్థ సావజ్జవచనేన అకుసలానం పవత్తిదుక్ఖతం దస్సేతి, దుక్ఖవిపాకవచనేన విపాకదుక్ఖతం. పురిమఞ్హి పవత్తిసమ్భవవసేన అకుసలస్స లక్ఖణవచనం, పచ్ఛిమం కాలన్తరే విపాకుప్పాదనసమత్థతావసేన. తథా పురిమేన అకుసలస్స అవిసుద్ధసభావతం దస్సేతి, పచ్ఛిమేన అవిసుద్ధవిపాకతం. పురిమేన అకుసలం కుసలసభావతో నివత్తేతి, పచ్ఛిమేన అబ్యాకతసభావతో సవిపాకత్తదీపకత్తా పచ్ఛిమస్స. పురిమేన వా అవజ్జవన్తతాదస్సనతో కిచ్చట్ఠేన రసేన అనత్థజననరసతం దస్సేతి, పచ్ఛిమేన సమ్పత్తిఅత్థేన అనిట్ఠవిపాకరసతం. పురిమేన చ ఉపట్ఠానాకారట్ఠేన పచ్చుపట్ఠానేన సంకిలేసపచ్చుపట్ఠానతం, పచ్ఛిమేన ఫలట్ఠేన దుక్ఖవిపాకపచ్చుపట్ఠానతం. పురిమేన చ అయోనిసోమనసికారం అకుసలస్స పదట్ఠానం పకాసేతి. తతో హి తం సావజ్జం జాతం, పచ్ఛిమేన అకుసలస్స అఞ్ఞేసం పదట్ఠానభావం విభావేతి. తఞ్హి దుక్ఖవిపాకస్స కారణన్తి. **సంకిలిట్ఠ**న్తి సంకిలేసేహి సమన్నాగతం, దసహి కిలేసవత్థూహి విబాధితం, ఉపతాపితం వా తేహి విదూసితం మలీనకతఞ్చాతి అత్థో. ఇదఞ్చస్స దుక్ఖవిపాకతఞ్చాతి అత్థే ఇదఞ్చ

దుక్ఖవిపాకతం అపచ్చక్ఖతాయ అసద్దహన్తానం పచ్చక్ఖతో ఆదీనవదస్సనేన సంవేజనత్థం వుత్తం. **సాధారణా** సబ్బస్సపి అకుసలస్స.

సరసేనేవ (ధ॰ స॰ మూలటీ॰ ౧) పతనసభావస్స అన్తరా ఏవ అతీవ పాతనం **అతిపాతో,** సణికం పతితుం అదత్వా సీఘం పాతనన్తి అత్థో. అతిక్కమ్మ వా సత్థాదీహి అభిభవిత్వా పాతనం **అతిపాతో**. పయోగవత్థుమహన్తతాదీహి **మహాసావజ్జతా** తేహి పచ్చయేహి ఉప్పజ్జమానాయ చేతనాయ బలవభావతో. ఏకస్స హి పయోగస్స సహసా నిప్ఫాదనవసేన సకిచ్చసాధికాయ బహుక్ఖత్తుం పవత్తజవనేహి లద్ధాసేవనాయ చ సన్నిట్ఠాపకచేతనాయ వసేన పయోగస్స మహన్తభావో. సతిపి కదాచి ఖుద్దకే చేవ మహన్తే చ పాణే పయోగస్స సమభావే మహన్తం హనన్తస్స చేతనా తిబ్బాకారా ఉప్పజ్జతీతి వత్థుస్స మహన్తభావో. ఇతి ఉభయమ్పేతం చేతనాయ బలవభావేనేవ హోతీతి. యథావుత్తపచ్చయపరియాయేపి తంతంపచ్చయేహి చేతనాయ బలవతాయ ఏవ మహాసావజ్జభావో వేదితబ్బో. పయోగవత్థుఆదిపచ్చయానఞ్హి అమహత్తేపి హన్తబ్బస్స గుణవన్తతాయ మహాసావజ్జతా, తబ్బిపరియాయేన అప్పసావజ్జతా చ వత్థుస్స మహత్తామహత్తేసు వియ దట్ఠబ్బా. కిలేసానం ఉపక్కమానం ద్విన్నఞ్చ ముదుతాయ తిబ్బతాయ చ అప్పసావజ్జతా మహాసావజ్జతాపి యోజేతబ్బా. పాణో పాణసఞ్ఞితా వధకచిత్తఞ్చ పుబ్బభాగియాపి హోన్తి, ఉపక్కమో వధకచేతనాసముట్ఠాపితో. పఞ్చ సమ్భారా హి పాణాతిపాతచేతనాతి సా పఞ్చసమ్భారవినిముత్తా దట్ఠబ్బా. అయఞ్చ విచారో అదిన్నాదానాదీసుపి యథారహం వత్తబ్బో. విజ్ఝనపహరణాదివసేన సహత్థేననిబ్బత్తో **సాహత్థికో,** ఆణాపనవసేన పవత్తో **ఆణత్తికో,** ఉసుసత్తియన్తపాసాణాదినిస్సజ్జనవసేన పవత్తో **నిస్సగ్గియో,** అదుహాలసజ్జనాదివసేన పవత్తో **థావరో,** ఆథబ్బణికాదీనం వియ మన్తపరిజప్పనవసేన పవత్తో **విజ్జామయో,** కమ్మవిపాకజిద్ధిమయో **ఇద్ధిమయో** దాఠాకోటనాదీని వియ.

యది "మమ ఇద"న్తి పరేన పరిగ్గహితం అదిన్నం, ఉత్తానసేయ్యకదారకసన్తకే కథం తస్స పరిగ్గహసఞ్ఞాయ ఏవ అభావతోతి ఆహ "**యత్థ పరో**"తిఆది. పరో నామ విఞ్ఞూ వా అవిఞ్ఞూ వా అత్థి తస్స వత్థుస్స సామికో. అవిఞ్ఞూపి హి విఞ్ఞూకాలే యథాకామం కరోన్తో **అదణ్డారహో**తి. మన్తపరిజప్పనేన పరసన్తకహరణం విజ్జామయో, వినా మన్తేన పరసన్తకస్స కాయవచీపయోగేహి పరికడ్ఢనం తాదిసేనిద్ధివసేన ఇద్ధిమయో పయోగోతి అదిన్నాదానే **ఛ పయోగా సాహత్థికాదయో** వుత్తా. **యథానురూప**న్తి ఏత్థ సాహత్థికో తావ పఞ్చన్నమ్పి అవహారానం వసేన పవత్తతి, తథా ఆణత్తియో నిస్సగ్గియో చ. థావరో థేయ్యావహారపసయ్హావహారపటిచ్ఛన్నావహారవసేన. తథా సేసాపీతి దట్ఠబ్బం.

మేథునసమాచారేసూతి సదారాసన్తోస-పరదారగమనవసేన దువిధేసు మేథునసమాచారేసు. అయమేవహి భేదో ఇధాధిప్పేతో. **గోత్తరక్ఖితా** సగోత్తేహి రక్ఖితా. **ధమ్మరక్ఖితా** సహధమ్మికేహి రక్ఖితా. **సారక్ఖా** ససామికా. యస్సా గమనే రఞ్ఞా దణ్డో ఠపితో, సా **సపరిదణ్డా**. భరియభావత్థం ధనేన కీతా **ధనక్కీతా**. ఛన్దేన వసన్తీ **ఛన్దవాసినీ**. భోగత్థం వసన్తీ భోగవాసినీ. పటత్థం వసన్తీ **పటవాసినీ**. ఉదకపత్తం ఆమసిత్వా గహితా **ఓదపత్తకినీ**. చుమ్బటకం అపనేత్వా గహితా **ఓభటచుమ్బటా**. కరమరానీతా **ధజాహతా**. తఙ్ఖణికా **ముహుత్తికా**. అభిభవిత్వా వీతిక్కమే మిచ్ఛాచారో మహాసావజ్జో, న తథా ద్విన్నం సమానఛన్దతాయ. అభిభవిత్వా వీతిక్కమనే సతిపి మగ్గేనమగ్గపటిపత్తిఅధివాసనే పురిముప్పన్నసేవనాభిసన్ధిపయోగాభావతో మిచ్ఛాచారో న హోతి అభిభుయ్యమానస్సాతి వదన్తి. సేవనాచిత్తే సతి పయోగాభావో అప్పమాణం యేభుయ్యేన ఇత్థియా సేవనాపయోగస్స అభావతో. తథా సతి పురేతరం సేవనాచిత్తస్స

ఉపట్ఠానేపి తస్సా మిచ్ఛాచారో న సియా, తథా పురిసస్సపి సేవనాపయోగాభావేతి, తస్మా అత్తనో రుచియా పవత్తితస్స వసేన తయో, బలక్కారేన పవత్తితస్స వసేన తయోతి సబ్బేపి అగ్గహితగ్గహణేన **చత్తారో సమ్భారా**తి వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

అత్థభఞ్జకోతి కమ్మపథవసేన వుత్తం. కమ్మపథకథా హేసాతి. **అస్సా**తి విసంవాదకస్స. ముసా వదతి ఏతేనాతి **చేతనా ముసావాదో,** ఇమస్మిం పక్ఖే అతథాకారేన వత్థునో విఞ్ఞాపనపయోగో ముసా, తంసముట్ఠాపికా చేతనాముసావాదోతి వుత్తత్తా తతో అఞ్ఞథా వత్తుం ''**అపరో నయో**''తిఆది వుత్తం. **అత్తనో సన్తకం అదాతుకామతాయా**తిఆది ముసావాదసామఞ్ఞేన వుత్తం. హసాధిప్పాయేనపి విసంవాదనపురక్ఖారస్స ముసావాదో. **పరస్సా**తి విసంవాదనవసేన విఞ్ఞాపేతబ్బస్స. **సో**తి ముసావాదపయోగో.

సుఞ్ఞభావన్తి పీతివిరహితతాయ రిత్తభావం. ఫరుససద్దతాయ **నేవ కణ్ణసుఖా**. అత్థవిపన్నతాయ **న హదయసుఖా**. **సంకిలిట్ఠచిత్తస్సా**తి దోసేన, లోభేన వా దూసితచిత్తస్స.

ఏకన్తఫరుసా చేతనాతి ఏతేన దుట్ఠచిత్తతంయేవ విభావేతి, దుట్ఠచిత్తతా చస్స అమరణాధిప్పాయవసేన దట్ఠబ్బా. సతి హి మరణాధిప్పాయే అత్థసిద్ధి, తదభావే పాణాతిపాతబ్యాపాదా సియున్తి. యం పటిచ్చ ఫరుసవాచా పయుజ్జతి, తస్స సమ్ముఖావ సీసం ఏతి. పరమ్ముఖాపి సీసం ఏతి ఏవాతి అపరే. తత్థాయం అధిప్పాయో యుత్తో సియా – సమ్ముఖా పయోగే అగారవాదీనం బలవభావతో సియా చేతనా బలవతీ, పరస్స చ తదత్థవిఞ్ఞాపనం, న తథా అసమ్ముఖాతి. యథా చ అక్కోసితే మతే ఆళహనే కతా ఖమాపనా ఉపవాదన్తరాయం నివత్తేతి, ఏవం పరమ్ముఖా పయుత్తా ఫరుసవాచా హోతియేవాతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. **తస్సా**తి ఏకన్తఫరుసచేతనాయ ఏవ ఫరుసవాచాభావస్స ఆవిభావత్థం. **మమ్మచ్ఛేదకో** సవనఫరుసతాయాతి అధిప్పాయో. **చిత్తసణ్హతాయ ఫరుసవాచా న హోతి** కమ్మపథాప్పత్తత్తా, కమ్మభావం పన న సక్కా వారేతుం. ఏవం అన్వయవసేన చేతనాఫరుసతాయ ఫరుసవాచం సాధేత్వా ఇదాని తమేవ బ్యతిరేకవసేన సాధేతుం ''**వచనసణ్హతాయా**''తిఆది వుత్తం. **ఏసా**తి ఫరుసవాచా. కమ్మపథభావం అప్పత్తా **అప్పసావజ్జా,** ఇతరా **మహాసావజ్జా**. తథా కిలేసానం ముదుతిబ్బతాభేదేహి సబ్బం పురిమసదిసం.

ఆసేవనం బహులీకరణం. యం ఉద్దిస్స పవత్తితో, తేన అగ్గహితే **అప్పసావజ్జో**, గహితే **మహాసావజ్జో** కమ్మపథప్పత్తితో. యో కోచి పన సమ్ఫప్పలాపో ద్వీహి సమ్భారేహి సిజ్ఝతి. కిలేసానం ముదుతిబ్బతావసేనపి అప్పసావజ్జమహాసావజ్జతా వేదితబ్బా.

అత్తనో పరిణామనం చిత్తేనేవాతి వేదితబ్బం. **హితసుఖం బ్యాపాదయతీ**తి యో తం ఉప్పాదేతి, తస్స హితసుఖం వినాసేతి. **అహో వతా**తి ఇమినా అచ్చన్తవినాసచిన్తనం దీపేతి. ఏవం హిస్స దారుణపవత్తియా కమ్మపథప్పత్తి. **యథాభుచ్చగహణాభావేనా**తి యాథావగ్గాహస్స అభావేన అనిచ్చాదిసభావస్స నిచ్చాదితో గహణేన. **మిచ్ఛా పస్సతీ**తి వితథం పస్సతి. **సమ్ఫప్పలాపో వియా**తి ఇమినా ఆసేవనస్స మన్దతాయ అప్పసావజ్జతం, మహన్తతాయ మహాసావజ్జతం దస్సేతి. **గహితాకారవిపరీతతా**తి మిచ్ఛాదిట్ఠియా గహితాకారస్స విపరీతభావో. **వత్థునో**తి తస్సా అయథాభూతసభావమాహ. **తథాభావేనా**తి గహితాకారేనేవ **తస్స** దిట్ఠిగతికస్స, **తస్స** వా వత్థునో **ఉపట్ఠానం** ఏవమేతం, న ఇతో అఞ్ఞథాతి.

ధమ్మతోతి సభావతో. **కోట్ఠాసతో**తి ఫస్సపఞ్చమకాదీసు చిత్తఙ్గకోట్ఠాసేసు యం కోట్ఠాసా హోన్తి, తతోతి అత్థో. **చేతనాధమ్మా**తి చేతనాసభావా.

పటిపాటియా సత్తాతి ఏత్థ నను చేతనా అభిధమ్మే కమ్మపథేసు న వుత్తాతి పటిపాటియా సత్తన్నం కమ్మపథభావో న యుత్తోతి? న, అవచనస్స అఞ్ఞహేతుకత్తా. న హి తత్థ చేతనాయ అకమ్మపథత్తా కమ్మపథరాసిమ్హి అవచనం, కదాచి పన కమ్మపథో హోతి, న సబ్బదాతి కమ్మపథభావస్స అనియతత్తా అవచనం. యదా పన కమ్మపథో హోతి, తదా కమ్మపథరాసిసఙ్గహో న నివారితో. ఏత్థాహ – యది చేతనాయ సబ్బదా కమ్మపథభావాభావతో అనియతో కమ్మపథభావోతి కమ్మపథరాసిమ్హి అవచనం, నను అభిజ్ఝాదీనం కమ్మపథభావం అప్పత్తానం అత్థితాయ అనియతో కమ్మపథభావోతి తేసమ్పి కమ్మపథరాసిమ్హి అవచనం ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి కమ్మపథతాతంసభాగతాహి తేసం తత్థ వుత్తత్తా. యది ఏవం చేతనాపి తత్థ వత్తబ్బా సియా? సచ్చమేతం, సా పన పాణాతిపాతాదికాతి పాకటో, తస్సా కమ్మపథభావోతి న వుత్తా సియా. చేతనాయ హి – "చేతనాహం, భిక్ఖవే, కమ్మం వదామి (అ॰ ని॰ ౬.౬౩; కథా॰ ౫౩౯), తివిధా, భిక్ఖవే, కాయసఞ్చేతనా అకుసలం కాయకమ్మ"న్తిఆదివచనతో (కథా॰ ౫౩౯) కమ్మభావో పాకటో, కమ్మంయేవ చ సుగతిదుగ్గతీనం తత్థ ఉప్పజ్జనకసుఖదుక్ఖానఞ్చ పథభావేన పవత్తం కమ్మపథోతి వుచ్చతీతి పాకటో తస్సా కమ్మపథభావో, అభిజ్ఝాదీనం పన చేతనాసమీహనభావేన సుచరితదుచ్చరితభావో చేతనాజనితపిట్ఠివట్టకభావేన సుగతిదుగ్గతితదుప్పజ్జనకసుఖదుక్ఖానం పథభావో చాతి న తథా పాకటో కమ్మపథభావోతి తేయేవ తేన సభావేన దస్సేతుం **అభిధమ్మే** చేతనా కమ్మపథరాసిభావేన న వుత్తా , అతథాజాతియకత్తా వా చేతనా తేహి సద్ధిం న వుత్తాతి దట్ఠబ్బం. **మూలం పత్వా**తి మూలదేసనం పత్వా, మూలసభావేసు ధమ్మేసు వుచ్చమానేసూతి అత్థో.

అదిన్నాదానం సత్తారమ్మణన్తి ఇదం "పఞ్చ సిక్ఖాపదా పరిత్తారమ్మణా ఏవ వా"తి ఇమాయ పఞ్హాపుచ్ఛకపాళియా విరుజ్ఝతి. యఞ్హి పాణాతిపాతాదిదుస్సీల్యస్స ఆరమ్మణం, తదేవ తం వేరమణియా ఆరమ్మణం. వీతిక్కమితబ్బవత్థుతో ఏవ హి విరతీతి. **సత్తారమ్మణ**న్తి వా సత్తసఙ్ఖాతం సఙ్ఖారారమ్మణమేవ ఉపాదాయ వుత్తన్తి నాయం విరోధో. తథా హి వుత్తం **సమ్మోహవినోదనియం** (విభ॰ అట్ఠ॰ ౭౧౪) "యాని సిక్ఖాపదాని ఏత్థ సత్తారమ్మణానీతి వుత్తాని, తాని యస్మా సత్తోతి సఙ్ఖ్యం గతం సఙ్ఖారమేవ ఆరమ్మణం కరోన్తీ"తి. విసభాగవత్థునో "ఇత్థీ, పురిసో"తి గహేతబ్బతో **సత్తారమ్మణోతి ఏకే**. "ఏకో దిట్ఠో, ద్వే సుతా"తిఆదినా సమ్పప్పలపనే **దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాతవసేన. తథా అభిజ్ఝా**తి ఏత్థ **తథా**-సద్దో "దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాతవసేనా"తి ఇదమ్పి ఉపసంహరతి, న సత్తసఙ్ఖారారమ్మణతం ఏవ దస్సనాదివసేన అభిజ్ఝాయనతో. "నత్థి సత్తా ఓపపాతికా"తి పవత్తమానాపి **మిచ్ఛాదిట్ఠి** తేభూమకధమ్మవిసయావాతి అధిప్పాయేనస్సా **సఙ్ఖారారమ్మణతా** వుత్తా. కథం పన మిచ్ఛాదిట్ఠియా సబ్బే తేభూమకధమ్మా ఆరమ్మణం హోన్తీతి? సాధారణతో. "నత్థి సుకతదుక్కటానం కమ్మానం ఫలం విపాకో"తి హి పవత్తమానాయ అత్థతో రూపారూపావచరధమ్మాపి గహితా ఏవ హోన్తీతి.

సుఖబహులతాయ రాజానో హసమానాపి "చోరం ఘాతేథా"తి వదన్తి, హాసో పన తేసం అఞ్ఞవిసయోతి ఆహ "**సన్నిట్ఠాపక...పే.... హోతీ**"తి.

కేసఞ్చీతి సహజాతానం అదిన్నాదానాదీనం. **సమ్పయుత్తపభావకట్ఠేనా**తి సమ్పయుత్తే హుత్వా ఉప్పాదకట్ఠేన. **కేసఞ్చీ**తి అసహజాతానం. **ఉపనిస్సయపచ్చయట్ఠేనా**తి ఏతేన మూలట్ఠేన లోభస్స ఉపకారతం నివత్తేతి. సుప్పతిట్ఠితభావసాధనట్ఠో హి మూలట్ఠో, సో చ హేతుపచ్చయతాఅవినాభావీ, తేన చేత్థ మూలమివ మూలన్తి గహేతబ్బం, నిప్పరియాయతో పన పుబ్బే "కేసఞ్చీ"తి వుత్తానం సహజాతానం మూలభావో వేదితబ్బో. **రత్తో ఖో**తిఆదినా సుత్తపదేనపి

పాణాతిపాతాదీనం అకుసలానం లోభస్స మూలకారణతం విభావేతి, న మూలట్ఠేనుపకారత్థం అవిసేసతో తేసం హేతుపచ్చయత్తాభావతో.

అకుసలకమ్మపథవణ్ణనా నిట్ఠితా.

కుసలకమ్మపథవణ్ణనా

వేరన్తి పాణాతిపాతాదిపాపధమ్మం. సో హి వేరహేతుతాయ "వేర"న్తి వుచ్చతి, తం **మణతి** "మయి ఇధ ఠితాయ కథమాగచ్ఛసీ"తి తజ్జేన్తీ వియ నివారేతీతి **వేరమణీ**. తేనాహ "**పజహతీ**"తి. "విరమణీ"తి వత్తబ్బే నిరుత్తినయేన ఏవ-కారం కత్వా ఏవం వుత్తం. **విభఙ్గే** (విభ॰ ౭౦౩, ౭౦౪) ఏవ నిద్దిసనవసేన ఏవం వుత్తా. అసమాదిన్నసీలస్స సమ్పత్తతో యథాఉపట్ఠితవీతిక్కమితబ్బవత్థుతో విరతి **సమ్పత్తవిరతి,** సమాదానవసేన ఉప్పన్నా విరతి **సమాదానవిరతి,** సమాదానవసేన ఉప్పన్నా విరతి **సమాదానవిరతి,** కిలేసానం సముచ్ఛిన్దనవసేన పవత్తావిరతి **సముచ్ఛేదవిరతి.**

జీవమానససస్స మంసరుధిరసమ్మిస్సతాయ **అల్లససమంసం. ముఞ్చి** సబ్బత్థ సమకరుణతాయ. **సచ్చం వత్వా** "ఏతేన సచ్చవజ్జేన మయ్హం మాతు రోగో సమ్మతూ"తి **అధిట్ఠాసి.**

మహాసప్పోతి అజగరో. **ముఞ్చిత్వా అగమాసి** సీలతేజేన.

కోసల్లం వుచ్చతి ఞాణం, కోసల్లేన, కోసల్లతో వా **పవత్తియా** ఉపగమనతో. **కుచ్ఛితసయనతోతి** కుచ్ఛితేనాకారేన సయనతో అనుసయనతో, పవత్తనతో వా. "వేరమణికుసలా"తి వత్తబ్బాపి పుచ్ఛానురూపం విస్సజ్జనన్తి "కుసలా"తి న వుత్తా, "కుసల"న్త్వేవ వుత్తా.

కామఞ్చేత్థ పాళియం విరతియోవ ఆగతా, సిక్ఖాపదవిభఙ్గే (విభ॰ ౭౦౪) పన చేతనాపి ఆహరిత్వా దీపితాతి తదుభయమ్పి గణ్హన్తో "**చేతనాపి వట్టన్తి విరతియోపీ**"తి ఆహ.

అనభిజ్ఝా హి మూలం పత్వా కమ్మపథకోట్ఠాసం పత్వా అనభిజ్ఝాతి వుత్తధమ్మో మూలతో అలోభో కుసలమూలం హోతీతి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో.

దుస్సీల్యారమ్మణా తదారమ్మణా జీవితిన్ద్రియాదిఆరమ్మణా కథం దుస్సీల్యాని పజహన్తీతి తం దస్సేతుం "**యథా పనా**"తిఆది వుత్తం.

అనభిజ్ఝా ...పే.... విరమన్తస్సాతి అభిజ్ఝం పజహన్తస్సాతి అత్థో. న హి మనోదుచ్చరితతో విరతి అత్థి అనభిజ్ఝాదీహేవ తప్పహానసిద్ధితో. **తేసు అలోభో**తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం అకుసలమూలేసు వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

అప్పనావారన్తి నిగమనవారం. **ఏకేన నయేనాతి** వేదనాదివసేన అరూపముఖేనేవ అనేకవిధేసు విపస్సనాకమ్మట్ఠానేసు ఏకేన కమ్మట్ఠాననయేన. "**ఠపేత్వా అభిజ్ఝం నవ అకుసలకమ్మపథా**"తి వత్తబ్బం. **దసాతి** వా ఇదం "కుసలకమ్మపథా"తి ఇమినా సమ్బన్ధితబ్బం "అకుసలకమ్మపథా చ దస కుసలకమ్మపథా చా"తి. "ఠపేత్వా అభిజ్ఝ"న్తి హి

ఇమినావ అకుసలకమ్మపథానం నవభావో వుత్తో హోతి. అథ వా **దసాతి** ఇదం ఉభయథాపి సమ్బన్ధితబ్బం. అభిజ్ఝా హి పహాతబ్బాపి సతి పరిఞ్ఞేయ్యతం నాతివత్తతీతి. తథా హి వుత్తం "రూపతణ్హా పియరూపం సాతరూప"న్తిఆది, తస్మా సా తాయ పరిఞ్ఞేయ్యతాయ దుక్ఖసచ్చేపి సఙ్గహం లభతేవ, పహాతబ్బం పన ఉపాదాయ "ఠపేత్వా అభిజ్ఝ"న్తి వుత్తం. తేనేవాహ "**పరియాయేన పన సబ్బేపి కమ్మపథా దుక్ఖసచ్చ**"న్తి. అభిజ్ఝాలోభానం పవత్తిఆకారసిద్ధభేదం ఉపాదాయ "**ఇమే ద్వే ధమ్మా**"తి వుత్తం. సుత్తన్తనయేన తణ్హా "సముదయసచ్చ"న్తి వుత్తాతి ఆహ "**నిప్పరియాయేన సముదయసచ్చ**"న్తి.

అప్పవత్తీతి అప్పవత్తినిమిత్తమాహ యథా "రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో"తి (సం. ని. ౪.౩౧౪). సప్పచ్చయతాయ సఙ్ఖతసభావే దుక్ఖసచ్చే గహితే అప్పచ్చయతాయ అసఙ్ఖతం నిరోధసచ్చం పటిపక్ఖతో ఆవత్తతి, ఏకన్తసావజ్జే ఆచయగామిలక్ఖణే సముదయసచ్చే గహితే సావజ్జా విగమనం అపచయగామిలక్ఖణం మగ్గసచ్చంపటిపక్ఖతో ఆవత్తతీతి ద్వే ఆవత్తహారవసేన వేదితబ్బానీతి వుత్తం. తేనేవాహ **నేత్తియం** (నేత్తి. ౪.నిద్దేసవార) –

> "ఏకమ్హి పదట్ఠానే, పరియేసతి సేసకం పదట్ఠానం;
> ఆవత్తతి పటిపక్ఖే, ఆవత్తో నామ సో హారో"తి.

సబ్బాకారేనాతి కామరాగరూపరాగాదిసబ్బప్పకారేహి, సబ్బతో వా అపాయగమనీయాదిఆకారతో, తత్థ కిఞ్చిపి అనవసేసేత్వా వా. **సబ్బాకారేనేవాతి** సబ్బాకారతో. **నీహరిత్వాతి** అపనేత్వా, సముచ్ఛిన్దిత్వాఇచ్చేవ అత్థో. **కఞ్చి ధమ్మం అనవకారీకరిత్వాతి** రూపవేదనాదీసు కఞ్చి ఏకధమ్మమ్పి అవినిబ్భోగం కత్వా, ఏకేకతో అగ్గహేత్వా సమూహతోవ గహేత్వాతి అత్థో. **అస్మీతి** అహమస్మీతి మానగ్గాహవసేన. సో పన యస్మా పఞ్చక్ఖన్ధే నిరవసేసతో గణ్హాతి, తస్మా వుత్తం "**సమూహగ్గహణాకారేనా**"తి. యస్మా చేత్థ అగ్గమగ్గచిత్తం వుచ్చతి, తస్మా ఆహ "**దిట్ఠిసదిసం మానానుసయ**"న్తి. "యం రూపం తం అహ"న్తిఆదినా యథా దిట్ఠి రూపాదిం "అహమస్మీ"తి గణ్హన్తీ పవత్తతి, ఏవం మానోపి "సేయ్యోహమస్మీ"తిఆదినాతి ఆహ "**మానానుసయో అస్మీతి పవత్తత్తా దిట్ఠిసదిసో**"తి. **పరిచ్ఛేదకరోతి** ఓసానపరిచ్ఛేదకరో ఇతో పరం దుక్ఖస్సాభావకరణతో. **కమ్మపథదేసనాయాతి** కమ్మపథముఖేన పవత్తచతుసచ్చదేసనాయ. **మనసికారప్పటివేధవసేనాతి** విపస్సనామనసికారమగ్గప్పటివేధవసేన.

కుసలకమ్మపథవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆహారవారవణ్ణనా

౯౦. ఆహరతీతి (సం. ని. టీ. ౨.౨.౧౧) ఆనేతి, ఉప్పాదేతి ఉపత్థమ్భేతి చాతి అత్థో. **నిబ్బత్తాతి** పసుతా. తతో పట్ఠాయ హి లోకే జాతవోహారో. పటిసన్ధిగ్గహణతో పన పట్ఠాయ యావ మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమనం, తావ సమ్భవేసినో. ఏస తావ గబ్భసేయ్యకేసు భూతసమ్భవేసివిభాగో, ఇతరేసు పన పఠమచిత్తాదివసేన వుత్తో. **సమ్భవ**-సద్దో చేత్థ గబ్భసేయ్యకానం వసేన పసూతిపరియాయో, ఇతరేసం వసేన ఉప్పత్తిపరియాయో. పఠమచిత్తపఠమఇరియాపథక్ఖణేసు హి తే సమ్భవం ఉప్పత్తిం ఏసన్తి ఉపగచ్ఛన్తి నామ, న తావ భూతా ఉప్పత్తియా న సుప్పతిట్ఠితత్తా. **భూతాయేవ** సబ్బసో భవేసనాయ సముచ్ఛిన్నత్తా. **న పున భవిస్సన్తీతి** అవధారణేన నివత్తితమత్థం దస్సేతి, "యో చ కాలఘసో భూతో"తిఆదీసు (జా. ౧.౨.౧౯౦) భూత-సద్దస్స ఖీణాసవవాచితా దట్ఠబ్బా. **వా-సద్దో చేత్థ సమ్పిణ్డనత్థో** "అగ్గినా వా ఉదకేన వా"తిఆదీసు (ఉదా. ౭౬) వియ.

యథాసకం పచ్చయభావేన అత్తభావస్స పట్ఠపనమేవేత్థఆహారేహి కాతబ్బఅనుగ్గహోతి అధిప్పాయేనాహ **''వచనభేదో... పే.... ఏకోయేవా''**తి. **సత్తస్స ఉప్పన్నధమ్మానన్తి** సత్తస్ససన్తానే ఉప్పన్నధమ్మానం. యథా "వస్ససతం తిట్ఠతీ"తి వుత్తే అనుప్పబన్ధవసేన పవత్తతీతి వుత్తం హోతి, ఏవం **ఠితియాతి** అనుప్పబన్ధవసేన పవత్తియాతి అత్థో, సా పన అవిచ్ఛేదోతి ఆహ **''అవిచ్ఛేదాయా''**తి. అనుప్పబన్ధధమ్ముప్పత్తియా సత్తసన్తానో అనుగ్గహితో నామ హోతీతి ఆహ **''అనుప్పన్నానం ఉప్పాదాయా''**తి. **ఏతానీతి** ఠితిఅనుగ్గహపదాని. **ఉభయత్థ దట్ఠబ్బాని,** న యథాసఙ్ఖ్యం.

వత్థుగతా ఓజా వత్థు వియ తేన సద్ధిం ఆహరితబ్బతం గచ్ఛతీతి వుత్తం **''అజ్ఝోహరితబ్బతో ఆహారో''**తి. నిబ్బత్తితఓజం పన సన్ధాయ "కబళీకారాహారో ఓజట్ఠమకరూపాని ఆహరతీ"తి వక్ఖతి. **ఓళారికతా** అప్పోజతాయ, న వత్థునో థూలతాయ, కథినతాయ వా, తస్మా యస్మిం వత్థుస్మిం పరిత్తా ఓజా హోతి, తం ఓళారికం. సప్పాదయో దుక్ఖుప్పాదకతాయ ఓళారికావేదితబ్బా. విసాణాదీనం తివస్సఛడ్డితానం పూతిభూతతా ముదుకతాతి వదన్తి, తరచ్ఛఖేళతేమికతాయ పన తథాభూతానం తేసం ముదుకతా. ధమ్మసభావో హేస. **ససానం ఆహారో సుఖుమో** తరుణతిణసస్సఖాదనతో. **సకుణానం ఆహారో సుఖుమో** తిణబీజాదిఖాదనతో. **పచ్చన్తవాసీనం సుఖుమో,** తేసఞ్హి సాకపణ్ణసుక్ఖకురపదుమపత్తమ్పి ఆహారోతి. **తేసం** పరనిమ్మితవసవత్తీనం. **సుఖుమోత్వేవాతి** న కిఞ్చి ఉపాదాయ, అథ ఖో సుఖుమో ఇచ్చేవ **నిట్ఠం పత్తో** తతో పరం సుఖుమస్స అభావతో.

వత్థువసేన పనేత్థ ఆహారస్స ఓళారికసుఖుమతా వుత్తా, సా చస్స అప్పోజమహోజతాహి వేదితబ్బాతి దస్సేతుం **''ఏత్థ చా''**తిఆది వుత్తం. **పరిస్సమన్తి** ఖుదావసేన ఉప్పన్నం సరీరఖేదం. **వినోదేతీతి** వత్థు తస్స వినోదనమత్తం కరోతి. **న పన సక్కోతి పాలేతున్తి** సరీరం యాపేతుం నప్పహోతి నిస్సారత్తా. **న సక్కోతి పరిస్సమం వినోదేతుం** ఆమాసయస్స అపూరణతో.

ఛబ్బిధోపీతి ఇమినా కస్సచిపి ఫస్సస్స అనవసేసితబ్బతమాహ. ఆహారస్సదేసనాక్కమేనేవేత్థ ఫస్సాదీనం దుతియాదితా, న అఞ్ఞేన కారణేనాతి ఆహ **''దేసనానయో ఏవా''**తిఆది. మనసో సఞ్చేతనా, న సత్తస్సాతి దస్సనత్థం మనోగహణం యథా "చిత్తస్స ఠితి (ధ॰ స॰ ౧౧), చేతోవిముత్తి చా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౬౯) ఆహ **''మనోసఞ్చేతనాతి చేతనా ఏవా''**తి. **చిత్తన్తి** యం కిఞ్చి చిత్తం, న విపాకవిఞ్ఞాణమేవ.

పుబ్బే "ఆహారన్తి పచ్చయ"న్తి వుత్తత్తా **''యది పచ్చయట్ఠో ఆహారట్ఠో''**తిఆదినా చోదేతి. **అథ కస్మా ఇమేయేవ చత్తారో వుత్తాతి** అథ కస్మా చత్తారోవ వుత్తా, ఇమే ఏవ చ వుత్తాతి యోజనా. **విసేసపచ్చయత్తాతి** ఏతేన యథా అఞ్ఞే పచ్చయధమ్మా అత్తనో పచ్చయుప్పన్నస్స పచ్చయావ హోన్తి, ఇమే పన తథా చ హోన్తి అఞ్ఞథా చాతి సమానేపి పచ్చయత్తే అతిరేకపచ్చయా హోన్తి, తస్మా ఆహారాతి వుత్తాతి ఇమమత్థం దస్సేతి. ఇదాని తం అతిరేకపచ్చయతం దస్సేతుం **''విసేసపచ్చయో హి''**తిఆది ఆరద్ధం. **విసేసపచ్చయో రూపకాయస్స కబళీకారో ఆహారో** ఉపత్థమ్భకభావతో. తేనాహ **అట్ఠకథాయం** (విసుద్ధి॰ ౨.౭౦౮; పట్ఠా॰ అట్ఠ॰ పచ్చయుద్దేసవణ్ణనా) "రూపారూపానం ఉపత్థమ్భకత్తేన ఉపకారకా చత్తారో ఆహారా ఆహారపచ్చయో"తి. ఉపత్థమ్భకత్తఞ్హి సతిపి జనకత్తే అరూపీనం ఆహారానం ఆహారజరూపసముట్ఠాపకరూపాహారస్స చ హోతి, అసతి పన ఉపత్థమ్భకత్తే ఆహారానం జనకత్తం నత్థీతి ఉపత్థమ్భకత్తం పధానం. జనయమానోపి హి ఆహారో అవిచ్ఛేదవసేన ఉపత్థమ్భయమానో ఏవ జనేతీతి ఉపత్థమ్భకభావో ఏవ ఆహారభావో. **వేదనాయ ఫస్సో విసేసపచ్చయో.** "ఫస్సపచ్చయా వేదనా"తి హి వుత్తం. "సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ"న్తి (ఉదా॰ ౧; మ॰ ని॰

౩.౧౨౬) వచనతో **విఞ్ఞాణస్సమనోసఞ్చేతనా**. "చేతనా తివిధం భవం జనేతీ"తి హి వుత్తం. "విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప"న్తి పన వచనతో **నామరూపస్స విఞ్ఞాణం విసేసపచ్చయో**. న హి ఓక్కన్తివిఞ్ఞాణాభావే నామరూపస్స అత్తసమ్భవో. యథాహ "విఞ్ఞాణఞ్చ హి, ఆనన్ద, మాతుకుచ్ఛిస్మిం న ఓక్కమిస్సథ, అపి ను ఖో నామరూపం మాతుకుచ్ఛిస్మిం సముచ్చిస్సథా"తిఆది (దీ॰ ని॰ ౨.౧౧౫). వుత్తమేవత్థం సుత్తేన సాధేతుం "**యథాహా**"తిఆది వుత్తం.

ఏవం యదిపి పచ్చయట్ఠో ఆహారట్ఠో, విసేసపచ్చయతాయ పన ఇమే ఏవ ఆహారాతి వుత్తాతి తం నేసం విసేసపచ్చయతం అవిభాగతో దస్సేత్వా ఇదాని విభాగతో దస్సేతుం "**కో పనేత్థా**"తిఆది ఆరద్ధం. **ముఖే ఠపితమత్తోయేవ** అసఙ్ఖాదితో, తత్తకేనపి అబ్భన్తరస్స ఆహారస్స పచ్చయో హోతి ఏవ. తేనాహ "**అట్ఠ రూపాని సముట్ఠాపేతీ**"తి. సుఖవేదనాయ హితో **సుఖవేదనియో. సబ్బథాపీ**తి చక్ఖుసమ్ఫస్సాదివసేన. యత్తకా ఫస్సస్స పకారభేదా, తేసం వసేన సబ్బప్పకారోపి **ఫస్సాహారో**. యథారహం **తిస్సో వేదనా ఆహరతి,** అనాహారకో నత్థి.

సబ్బథాపీతి ఇధాపి ఫస్సాహారే వుత్తనయానుసారేన అత్థో వేదితబ్బో. **తిసన్తతివసేనా**తి కాయదసకం భావదసకం వత్థుదసకన్తి తివిధసన్తతివసేన. **సహజాతాదిపచ్చయనయేనా**తి సహజాతాదిపచ్చయవిధినా. పటిసన్ధివిఞ్ఞాణఞ్హి అత్తనా సహజాతనామస్స సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకిన్ద్రియసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి పచ్చయో హోన్తోయేవ ఆహారపచ్చయతాయ తం ఆహారేతీ వుత్తం, సహజాతరూపేసు పన వత్థునో సమ్పయుత్తపచ్చయం ఠపేత్వా విప్పయుత్తపచ్చయేన, సేసరూపస్స అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయఞ్చ ఠపేత్వా వుత్తనయేనేవయోజనా కాతబ్బా. **తానీ**తి నపుంసకనిద్దేసో అనపుంసకానమ్పి నపుంసకేహి సహ వచనతో.

సాసవా కుసలాకుసలచేతనావ వుత్తా. విసేసపచ్చయభావదస్సనం హేతన్తి. తేనాహ "**అవిసేసేన పనా**"తిఆది. **పటిసన్ధివిఞ్ఞాణమేవ వుత్త**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. యథా తస్స తస్స ఫలస్స విసేసతో పచ్చయతాయ ఏతేసం ఆహారట్ఠో, ఏవం అవిసేసతోపీతి దస్సనత్థేన "**అవిసేసేన పనా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **తంసమ్పయుత్తతంసముట్ఠానధమ్మాన**న్తి తేహి ఫస్సాదీహి సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ తంసముట్ఠానరూపధమ్మానఞ్చ. తత్థ **సమ్పయుత్త**గ్గహణం యథారహతో దట్ఠబ్బం, **సముట్ఠాన**గ్గహణం పన అవిసేసతో.

ఉపత్థమ్భేన్తో ఆహారకిచ్చం సాధేతీతి ఉపత్థమ్భేన్తోయేవ రూపం సముట్ఠాపేతి, ఓజట్ఠమకరూపసముట్ఠాపనేనేవ పనస్స ఉపత్థమ్భనకిచ్చసిద్ధి. **ఫుసన్తోయేవా**తి ఫుసనకిచ్చం కరోన్తో ఏవ. **ఆయూహమానావా**తి చేతయమానా ఏవ అభిసన్దహన్తీ ఏవ. **విజానన్తమేవా**తి ఉపపత్తిపరికప్పనవసేన విజానన్తమేవ ఆహారకిచ్చం సాధేతీతి యోజనా. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. ఆహారకిచ్చసాధనఞ్చ తేసం వేదనాదిఉప్పత్తిహేతుతాయ అత్తభావస్స పవత్తనమేవ.

కాయట్ఠపనేనాతి కస్మా వుత్తం? నను కమ్మజాదిరూపం కమ్మాదినావ పవత్తతీతి చోదనం సన్ధాయాహ "**కమ్మజనితోపీ**"తిఆది. ఉపాదిన్నరూపసన్తతియా ఉపత్థమ్భనేనేవ ఉతుచిత్తజరూపసన్తతీనమ్పి ఉపత్థమ్భనసిద్ధి హోతీతి "**ద్విన్నం రూపసన్తతీన**"న్తి వుత్తం. ఉపత్థమ్భనమేవ సన్ధాయ "**అనుపాలకో హుత్వా**"తి చ వుత్తం. రూపకాయస్స ఠితిహేతుతా హి యాపనా అనుపాలనా.

సుఖాదివత్థుభూతన్తి సుఖాదీనం పవత్తిట్ఠానభూతం. ఆరమ్మణమ్పి హి వసతి ఏత్థ ఆరమ్మణకరణవసేన తదారమ్మణా ధమ్మాతి వత్థూతి వుచ్చతి. **ఫుసన్తోయేవా**తి ఇదం ఫస్సస్స ఫుసనసభావత్తా వుత్తం. న హి ధమ్మానం సభావేన వినా పవత్తి అత్థి. వేదనాపవత్తియా వినా సత్తానం సన్ధావనతా నత్థీతి ఆహ "**సుఖాది...పే.... హోతీ**"తి, న చేత్థ సఞ్ఞీభవకథాయం అసఞ్ఞీభవో దస్సేతబ్బో, తస్సాపి వా కారణభూతవేదనాపవత్తివసేనేవ ఠితియా హేతునో అబ్యాపితా. తథా హి "**మనోసఞ్చేతనా...పే.... భవమూలనిప్ఫాదనతో సత్తానం ఠితియా హోతీ**"తి వుత్తా, తతో ఏవ "విఞ్ఞాణం విజానన్తమేవాతి ఉపపత్తిపరికప్పనవసేన విజానన్తమేవా"తి వుత్తోవాయమత్థోతి.

చత్తారి భయాని దట్ఠబ్బాని ఆదీనవవిభావనతో. **నికన్తీ**తి నికామనా. రసతణ్హం సన్ధాయ వదతి. సా హి కబళీకారే ఆహారే బలవతీ. తేనేవ తత్థ అవధారణం కతం. భాయతి ఏతస్మాతి **భయం, నికన్తియేవభయం** మహానత్థహేతుతో. **ఉపగమనం** విసయిన్ద్రియవిఞ్ఞాణేసు విసయవిఞ్ఞాణేసు ఏవ చ సఙ్గతివసేన పవత్తి, తం వేదనాదిఉప్పత్తిహేతుతాయ "**భయ**"న్తి వుత్తం. అవధారణే పయోజనం వుత్తనయమేవ. సేసద్వయేపి ఏసేవనయో. **ఆయూహనం** అభిసన్దహనం, సంవిధానన్తిపి వదన్తి. తం భవూపపత్తిహేతుతాయ "**భయ**"న్తి వుత్తం. **అభినిపాతో** తత్థ తత్థ భవే పటిసన్ధిగ్గహణవసేన నిబ్బత్తి. సో భవూపపత్తిహేతుకానం సబ్బేసం అనత్థానం మూలకారణత్తా "**భయ**"న్తి వుత్తో. ఇదాని నికన్తిఆదీనం సప్పటిభయతం విత్థారతో దస్సేతుం "**కింకారణా**"తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **నికన్తిం కత్వా**తి ఆలయం జనేత్వా, తణ్హం ఉప్పాదేత్వాతి అత్థో.

ఫస్స ఉపగచ్ఛన్తాతి చక్ఖుసమ్ఫస్సాదిభేదం ఫస్సం పవత్తేన్తా. **ఫస్సస్సాదినో**తి కాయసమ్ఫస్సవసేన ఫోట్ఠబ్బసఙ్ఖాతస్స ఫస్సస్స అస్సాదనసీలా. కాయసమ్ఫస్సవసేన హి సత్తానం ఫోట్ఠబ్బతణ్హా పవత్తతీతి దస్సేతుం ఫస్సాహారాదీనవదస్సనే ఫోట్ఠబ్బారమ్మణం ఉద్ధటం "**పరేసం రక్ఖితగోపితేసూ**"తిఆదినా. **ఫస్సస్సాదినో**తి వా ఫస్సాహారస్సాదినోతి అత్థో. సతి హి ఫస్సాహారే సత్తానం ఫస్సారమ్మణే అస్సాదో, నాసతీతి. తేనాహ "**ఫస్సస్సాదమూలక**"న్తిఆది.

జాతినిమిత్తస్స భయస్స అభినిపాతసభావేన గహితత్తా "**తమ్మూలక**"న్తి వుత్తం, కమ్మాయూహననిమిత్తన్తి అత్థో.

అభినిపతతీతి అభినిబ్బత్తతి. పరమాభినిబ్బత్తి హి సత్తానం తత్థ తత్థ అఙ్గారకాసుసదిసే భవే అభినిపాతసదిసీతి. **తమ్మూలకత్తా**తి నామరూపనిబ్బత్తిమూలకత్తా.

తత్రాతి తాసు ఉపమాసు. **భూతమత్థం కత్వా**తి న పరికప్పితమత్థం, అథ ఖో భూతం భూతపుబ్బం అత్థం కత్వా. పాథేయ్యహత్థేసు గచ్ఛన్తేసు పాథేయ్యం, గచ్ఛన్తం వియ హోతీతి వుత్తం "**గన్త్వా పాథేయ్యం నిట్ఠాసీ**"తి. **గన్త్వా**తి వాగమనహేతూతి అత్థో. ఖుప్పిపాసాతురతాయ ఘనచ్ఛాయం రుక్ఖం ఉపగన్తుం అసమత్థా **విరళచ్ఛాయాయం నిసీదింసు. న దాని సక్కా తం మయా కాతుం** అతిదుబ్బలభావతో. పరిక్ఖలితగతితరుణదారకో ఖుప్పిపాసాభిభూతో చ, తస్మా **గచ్ఛన్తోయేవ మతో**.

సజాతిమంసతాయాతి (సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౨.౬౩) సమానజాతిమంసతాయ, మనుస్సమంసతాయాతి అత్థో. యం మనుస్సమంసం, తఞ్హి లోకే జిగుచ్ఛనీయత్తా పటికులం. తథా హి తం విఞ్ఞూహి వజ్జితం, మనుస్సమంసేసుపి ఞాతిమంసం అయుత్తపరిభోగతాయ పటికూలం, తత్థాపి పుత్తమంసం, తత్థాపి పియపుత్తమంసం, తత్థాపి తరుణమంసం, తత్థాపి ఆమకమంసం, తత్థాపి అగోరసాభిసఙ్ఖతం, తత్థాపి అలోణం, తత్థాపి అధూపితన్తి ఏవం హేట్ఠిమతో ఉత్తరుత్తరస్స

పటికూలతరభావకారణతా దట్ఠబ్బా. **పుత్తమంససదిసన్తి** పటికూలతాఉపట్ఠాపనేన పుత్తమంససదిసం కత్వా పస్సతి. **తత్థ నికన్తిం పరియాదియతీతి** అరియమగ్గేన ఆహారే సాపేక్ఖం ఖేపేతి.

సా గావీతి "సేయ్యథాపి భిక్ఖవే గావీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౬౩) ఏవం సుత్తే వుత్తగావీ. **ఉద్దాలేత్వాతి** ఉప్పాటేత్వా. **నిస్సాయ తిట్ఠతీతి** పటిచ్చపచ్చయం కత్వా పవత్తతి. దుక్ఖదుక్ఖతాదివసేన తిణ్ణమ్పి వేదయితానం దుక్ఖభావం సన్ధాయాహ "**వేదయితదుక్ఖస్సా**"తి.

సాధుసమ్మతాపి గతి విపరిణామసఙ్ఖారదుక్ఖతావసేన కిలేసదుక్ఖవసేన చ మహాపరిళాహాయేవాతి వుత్తం "**మహాపరిళాహట్ఠేన తయో భవా**"తి. **యథా ఉపకడ్ఢకా ద్వే పురిసా,** ఏవం కుసలాకుసలవసేన ద్వే మనోసఞ్చేతనా. యథా మనోసఞ్చేతనా న పవత్తతి, తథా పటిపజ్జన్తో తత్థ నికన్తిం పరియాదియతీతి వేదితబ్బో.

సత్తిసతేన హతా **ఏవ** ఉపమా సత్తిసతహతూపమా, తస్సం **సత్తిసతహతూపమాయం. తం** సత్తిసతం. **అస్స** పురిసస్స. **పతితోకాసేతి** పురిమసత్తీహి పతితప్పదేసే. **దుక్ఖస్స పమాణం నత్థి** అనేకస్స అపరాపరం ఉప్పజ్జనతో. **ఖన్ధజననన్తి** ఖన్ధానం అపరాపరుప్పాదో, పఠమాభినిబ్బత్తి పన పటిసన్ధి ఏవ. **ఆగుచారీ పురిసో వియ పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం** నానప్పకారదుక్ఖుప్పాదసన్నిస్సయతో, తేహి చ దుక్ఖేహి ఉపగన్తబ్బతో. సమ్పయుత్తధమ్మానం పముఖభావేన పవత్తియా "**విఞ్ఞాణస్స దుక్ఖుప్పాదో**తి వుత్తా. తథా హి వుత్తం "మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా"తి (ధ॰ ప॰ ౧, ౨) యథా విఞ్ఞాణం ఆయతిం పటిసన్ధివసేన న పవత్తతి, ఏవం కరణం తత్థ నికన్తిపరియాదానం దట్ఠబ్బం.

పరిఞ్ఞాతం వత్థూతి దుక్ఖసచ్చమాహ. **పఞ్చకామగుణికో రాగోతి** పఞ్చకామగుణారమ్మణో రాగో. **పరిఞ్ఞాతో హోతీతి** పరిచ్ఛిజ్జ జాననేన సమతిక్కన్తో హోతి. రసతణ్హాయ హి సమ్మదేవ విగతాయ రూపతణ్హాదయోపి విగతాయేవ హోన్తి. తథా చ సతి కామరాగసంయోజనం సముచ్ఛిన్నమేవ హోతి, ఏవం కరణం తత్థ నికన్తిపరియాదానం దట్ఠబ్బం. పరిఞ్ఞాభిసమయే హి సిద్ధే పహానాభిసమయో సిద్ధో ఏవాతి. పహీనే చ కామరాగసంయోజనే ఓరమ్భాగియసంయోజనానం లేసోపి నావసిస్సతీతి దస్సేన్తో ఆహ "**నత్థి తం సంయోజన**"న్తిఆది. తేన కబళీకారాహారపరిఞ్ఞా అనాగామితం పాపేతీతి దస్సేతి. సేసాహారపరిఞ్ఞా పన అరహత్తనిట్ఠా ఏవాతి దస్సేన్తో "**ఫస్సే భిక్ఖవే**"తిఆదిమాహ. తత్థ **తిస్సో తణ్హాతి** కామతణ్హా రూపతణ్హా అరూపతణ్హాతి ఇమా తిస్సో తణ్హా.

"**పురిమతణ్హాసముదయా**"తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం "**కథ**"న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **తణ్హాపచ్చయనిబ్బత్తాతి** తణ్హాపచ్చయా నిబ్బత్తా. పటిసన్ధిక్ఖణే పురిమతణ్హాసముదయా ఆహారానం సముదయదస్సనేనేవ పవత్తిక్ఖణేపి ఉపాదిన్నకఆహారసముదయో దస్సితో హోతీతి తం అనామసిత్వా అనుపాదిన్నకానం తణ్హాసముదయం దస్సేతుం "**యస్మా పనా**"తిఆది వుత్తం. **ఇధాతి** ఇమస్మిం సుత్తే **మిస్సేత్వా కథితా** అవిసేసితత్తా. **సహజాతతణ్హాపచ్చయనిబ్బత్తోతి** ఏత్థ **సహజాత**గ్గహణం అసహజాతతణ్హాపచ్చయనిబ్బత్తోపి అనుపాదిన్నకఆహారో లబ్భతీతి దస్సనత్థం. సో పన అసహజాతతణ్హాపచ్చయనిబ్బత్తతాసామఞ్ఞేనపి యథావుత్తఉపాదిన్నకాహారేన సంసయం జనేయ్యాతి న ఉద్ధటో, న చ ఏతం కారణం "రాగం ఉపనిస్సాయ దోమనస్సం ఉప్పజ్జతీ"తి వచనతో, తణ్హూపనిస్సయపటిఘచిత్తసముట్ఠానాయ చ ఓజాయ వసేన అనుపాదిన్నకఆహారస్స లబ్భనతో. కథం పన తణ్హా ఓజాయ ఉపనిస్సయపచ్చయో; న హి **పట్ఠానే** కత్థచి రూపస్స ఉపనిస్సయపచ్చయో వుత్తో అత్థీతి. నాయం విరోధో "యస్మిం సతి

యం హోతి, సో తస్స ఉపనిస్సయో’’తి సుత్తన్తనయస్స అధిప్పేతత్తా యథావుత్తత్థసమ్భవతో. తేనేవాహ **‘‘ఇమిస్సా…పే… తణ్హాయ నిరోధేనా’’**తి.

కారణే సబ్బసో నిరుద్ధే ఫలమ్పి సబ్బసో నిరుజ్ఝతీతి ఆహ **‘‘ఆహారనిరోధో పఞ్ఞాయతీ’’**తి. ఆహారానం దుక్ఖసచ్చేకదేసత్తా ఆహారగ్గహణం దుక్ఖసచ్చగ్గహణమేవ హోతీతి ఆహ **‘‘ఇధ చత్తారిపి సచ్చాని సరూపేనేవ వుత్తానీ’’**తి. సచ్చదేసనా దుక్ఖాదీనం యావదేవ పరిఞ్ఞేయ్యాదిభావసన్దస్సనత్థా, తస్మా జరామరణాదీసు పరిఞ్ఞేయ్యాదిభావో అసమ్మోహతో సల్లక్ఖేతబ్బోతి దస్సేన్తో **‘‘సబ్బత్థ అసమ్ముయ్హన్తేన సచ్చాని ఉద్ధరితబ్బానీ’’**తి ఆహ.

ఆహారవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సచ్చవారవణ్ణనా

౯౧. **యేన యేన పరియాయేన బ్యాకరోతీ**తి యేన యేన దుక్ఖాదిజరామరణాదిపరియాయేన అరియసచ్చాని సఙ్ఖేపతో చ విత్థారతో చ కథేతి. **దుక్ఖన్తి దుక్ఖసచ్చం** దుక్ఖం, న దుక్ఖమత్తం.

సచ్చవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

జరామరణవారవణ్ణనా

౯౨. **తేసం తేస**న్తి బ్యాపనిచ్ఛావసేనాయం నిద్దేసో కతో, తస్మా యథా ‘‘గామో గామో రమణీయో’’తి వుత్తే రమణీయతాయ తాదిసా సబ్బేపి గామా సఙ్గహం గచ్ఛన్తి, ఏవం ‘‘తేసం తేసం సత్తానం జాతీ’’తి వుత్తే జాతిసఙ్ఖాతవికారవసేన సబ్బేపి సత్తా సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. తేనాహ **‘‘సఙ్ఖేపతో అనేకేసం సత్తానం సాధారణనిద్దేసో’’**తి.

గతిజాతివసేనాతి (సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౧.౨) పఞ్చగతివసేన, తత్థాపి ఏకేకాయ గతియా ఖత్తియాదిభుమ్మదేవాదిహత్థిఆదిజాతివసేన చ. నికియ్యన్తి సత్తా ఏత్థ, ఏతేన వాతి **నికాయో,** గోత్తచరణాదివిభాగో. జరాయ సభావో నామ వయోహాని, తస్మా **జరా**తి వయోహానిసఙ్ఖాతస్స సభావస్స నిద్దేసో, పాకటజరావసేన నిద్దేసో ఖణ్డిచ్చాదివసేన గహణతో. జీరణమేవ **జీరణతా,** జీరన్తస్స వా ఆకారో తా-సద్దేన వుత్తో. తేనాహ **‘‘అయం ఆకారనిద్దేసో’’**తి. దన్తాదీనం వసేన ఖణ్డం జాతం ఏతస్సాతి ఖణ్డితో, పుగ్గలో. తస్స భావో **ఖణ్డిచ్చం.** పలితం ఏతస్స అత్థీతి పలితో, తస్స భావో **పాలిచ్చం.** వలి తచో ఏతస్సాతి వలిత్తచో, తస్స భావో **వలిత్తచతా. ఇమే** ఖణ్డిచ్చాదయో జరా. **వికారానం దస్సనవసేనా**తి విపత్తిదస్సనవసేన. **వాతస్సా**తి మహతో వాతక్ఖన్ధస్స. **ఖణ్డిచ్చాదివసేన గతమగ్గో పాకటో,** తస్మా ఖణ్డిచ్చాదిగ్గహణం జరాయ కిచ్చనిద్దేసోతి వుత్తన్తి దస్సేతి. **న చ ఖణ్డిచ్చాదీనేవ జరా**తి కలలకాలతో పభుతి పురిమరూపానం జరాపత్తక్ఖణే ఉప్పజ్జమానాని పచ్ఛిమరూపాని పరిపక్కరూపానురూపాని పరిణతపరిణతాని ఉప్పజ్జన్తీతి అనుక్కమేన సుపరిణతరూపానం పరిపాకకాలే ఉప్పజ్జమానాని ఖణ్డిచ్చాదిసభావాని ఉప్పజ్జన్తి, తాని ఉదకాదిమగ్గేసు తిణరుక్ఖసంభగ్గతాదయో వియ పరిపాకగతమగ్గసఙ్ఖాతేసు పరిపక్కరూపేసు ఉప్పన్నాని ‘‘జరాయ గతో మగ్గో’’ఇచ్చేవ వుత్తాని, న జరాతి.

పకతియాతి ఫలవిపచ్చనపకతియా, జరాయ వా పాపుణితబ్బం ఫలమేవపకతి, తాయ జరా దీపితా. **సుప్పసన్నానీతి** సుట్ఠు పసన్నాని. తమేవ సుప్పసన్నతం కిచ్చతో దస్సేతుం **"సుఖుమమ్పీ"**తిఆది వుత్తం. తిక్ఖవిసదతా హి తేసం ఇన్ద్రియానం సుప్పసన్నతా. **ఆలుళితానీతి** ఆకులాని. **అవిసదానీతి** అబ్యత్తాని.

కామం రూపధమ్మేసుపి ఖణికజరా దురుపలక్ఖితా పటిచ్ఛన్నావ, సా పన యస్మా సన్తానవసేన పవత్తియా పరిబ్యత్తావ హోతీతి **"పాకటజరా"**ఇచ్చేవ వుత్తా. అవీచి నిరన్తరా జరా **అవీచిజరా** సతి సన్తానే సత్తానం అనుప్పబన్ధతో. **తతో అఞ్ఞేసూతి** మన్దదసకాదీసు పుబ్బదసకాదిపరిచ్ఛేదతో అఞ్ఞేసు యథావుత్తేసు. **అన్తరన్తరాతి** తేసు ఏవ వుత్తప్పకారేసు పురిమదసకాదితో పచ్ఛిమదసకాదీనం అన్తరన్తరా. **వణ్ణవిసేసాదీనన్తి** వణ్ణవిసేససణ్ఠానవిసేససమ్ఫస్సవిసేసాదీనం.

వచనకవసేనాతి క-కారేన హి పదం వడ్ఢేత్వా వుత్తం, తస్మా చవనం చుతీతి వుత్తం హోతి. తం పన ఏకచతుపఞ్చవోకారభవేసు చుతియా అవిసేసతో గహణన్తి ఆహ **"ఏకచతుపఞ్చక్ఖన్ధానం సామఞ్ఞవచన"**న్తి. **చవనకవసేనాతి** వా చవనకస్స పుగ్గలస్స వసేనాతి అత్థో. చవనమేవ **చవనతాతి** ఆహ **"భావవచనేనా"**తి. **లక్ఖణనిదస్సనన్తి** వయసఙ్ఖాతస్స లక్ఖణస్స నిదస్సనం. చవన్తస్స వా ఆకారో తా-సద్దేన వుత్తో **"చవనతా"**తి. భిజ్జనం **భేదోతి** వుత్తం **"చుతిక్ఖన్ధానం భఙ్గుప్పత్తిపరిదీపన"**న్తి. యథా భిన్నస్స ఘటస్స కేనచి పరియాయేన ఘనఘటభావేన ఠానం నత్థి, ఏవం భిన్నానం ఖన్ధానన్తి చవనం అన్తరహితం నామాతి ఆహ **"అన్తరధానన్తి...పే.... పరిదీపన"**న్తి. యో మచ్చూతి వుచ్చతి భేదో, యఞ్చ మరణం పాణచాగో, తదుభయం ఏకజ్ఝం కత్వా వుత్తం **"మచ్చు మరణ"**న్తి ఏవం వా ఏత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. కాలస్స అన్తకస్స కిరియాతి యా లోకే వుచ్చతి, సా చుతి, మరణన్తి అత్థో. చవనకాలో ఏవ వా అనతిక్కమనీయత్తా విసేసేన కాలోతి వుత్తోతి తస్స కిరియా అత్థతో చుతిక్ఖన్ధానం భేదప్పత్తియేవ. "చుతి చవనతా"తిఆదినా పుబ్బే వోహారమిస్సకేన నిద్దిట్ఠం.

ఇదాని నిబ్బత్తితపరమత్థనయేనేవ నిద్దేసోతి దస్సేతుం **"పరమత్థేన దీపేతు"**న్తి వుత్తం. "చవనకవసేనా"తిఆదినా హి పుగ్గలవసేన చ వోహారాధిట్ఠానా సంవణ్ణనా కతా. **న కిఞ్చి** కళేవరం **నిక్ఖిపకి** ఓపపాతికానం చుతిక్ఖన్ధానం అన్తరధానమేవహోతి, తతో పరం ఉతుసముట్ఠానరూపసన్తతి న పవత్తతి. "జాతిసముదయా"తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం "తణ్హాసముదయా"తిఆదీసు వుత్తనయనేవ సక్కా విఞ్ఞాతున్తి న వుత్తం.

జరామరణవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

జాతివారవణ్ణనా

౯౩. జాయనట్ఠేనాతిఆది ఆయతనవసేన యోనివసేన చ ద్వీహి ద్వీహి పదేహి సబ్బసత్తే పరియాదియిత్వా జాతిం దస్సేతుం వుత్తం. **సమ్మోహవినోదనియం** (విభ॰ అట్ఠ॰ ౧౯౧) పన "జాయమానకవసేన **జాతి,** సఞ్జాయనవసేన సఞ్జాతీ"తి వుత్తత్తా తత్థ ఏకేకేనేవ పదేన సబ్బసత్తే పరియాదియిత్వా జాతిం దస్సేతీతి దట్ఠబ్బం. సమ్పుణ్ణా జాతి **సఞ్జాతీతి** కత్వా **"సా పరిపుణ్ణాయతనవసేన యుత్తా"**తి వుత్తం. ఏతేనేవ కేవలం జాతిసద్దేన వుత్తాయ జాతియా అపరిపుణ్ణాయతనతా దట్ఠబ్బా. అభిబ్యత్తా నిబ్బత్తి **అభినిబ్బత్తి,** పాకటా నిబ్బత్తీతి అత్థో. "తేసం తేసం సత్తానం...పే.... అభినిబ్బత్తీ"తి సత్తవసేన పవత్తత్తా **వోహారదేసనా.**

తత్ర తత్రాతి ఏత్థ చతువోకారభవే ద్విన్నం, ఏకవోకారభవే ద్విన్నం, సేసరూపధాతుయం పటిసన్ధిక్ఖణే ఉప్పజ్జమానానం పఞ్చన్నం, కామధాతుయం వికలావికలిన్ద్రియవసేన సత్తన్నం నవన్నం దసన్నం, పున దసన్నం, ఏకాదసన్నఞ్చ ఆయతనానం వసేన సఙ్గహో వేదితబ్బో. యదిపి చుతిక్ఖన్ధా అనన్తరానం పటిసన్ధికధమ్మానం అనన్తరాదినా పచ్చయా హోన్తి, యే పన సముదయా అజనకా, తే ఏత్థ ఉపపత్తిభవోతి అధిప్పేతా. జనకో ఏవ భవోతి అధిప్పేతోతి దస్సేన్తో "**జాతియా పచ్చయభూతో కమ్మభవో వేదితబ్బో**"తి ఆహ.

జాతివారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

భవవారవణ్ణనా

౯౪. భావనభవనట్ఠేన భవో దువిధో. తత్థ కమ్మభవో "భవతి ఏతస్మా ఉపపత్తిభవో"తి భావనట్ఠేన **భవో. అట్ఠకథాయం** పన ఉపపత్తిభవం "భవతీతి భవో"తి వత్వా తస్స కారణత్తా కమ్మం ఫలూపచారేన భవోతి అయమత్థో వుత్తో, ఉభయత్థాపి ఉపపత్తిభవహేతుభావనేత్థ కమ్మస్స కమ్మభవపరియాయోతి దస్సితం హోతి. **సబ్బథాపీతి** భావనభవనకుసలాకుసలఉపపత్తిసమ్పత్తిభవహీనపణీతాదినా సబ్బప్పకారేనపి. **కామభవోతి వుత్తం** కామతణ్హాహేతుకతో కామతణ్హాయ ఆరమ్మణభావతో చ. రూపభవూపగకమ్మం రూపభవో, తథా అరూపభవూపగకమ్మం అరూపభవో, తంతంనిబ్బత్తక్ఖన్ధా రూపారూపుపత్తిభవా, రూపారూపభవభావో పన తేసం "కామభవో"తి ఏత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

భవవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఉపాదానవారవణ్ణనా

౯౫. ఉపాదానన్తి చతుబ్బిధమ్పి ఉపాదానం. యథా హి కామస్సాదవసేన, భవస్సాదవసేన వా తంతంసుగతిభవూపగం కమ్మం కరోన్తస్స కాముపాదానం, ఏవం ఉచ్ఛేదాదిమిచ్ఛాభినివేసవసేనాతి చత్తారిపి ఉపాదానాని యథారహం తస్స తస్స కుసలకమ్మభవస్స ఉపనిస్సయవసేనేవ పచ్చయా హోన్తి, అకుసలకమ్మభవస్స అసహజాతస్స అనన్తరస్స ఉపనిస్సయవసేనపి ఆరమ్మణవసేనపి . సహజాతస్స కాముపాదానం సహజాత-అఞ్ఞమఞ్ఞ-నిస్సయ-సమ్పయుత్త-అత్థి-అవిగత-హేతు-వసేన సత్తధా, సేసఉపాదానాని తత్థ హేతుపచ్చయభావం పహాయ మగ్గపచ్చయం పక్ఖిపిత్వా సత్తధావ పచ్చయా హోన్తి. అనన్తరస్స పన అనన్తరసమనన్తరఅనన్తరూపనిస్సయనత్థివిగతాసేవనవసేన పచ్చయా హోన్తి. తస్సిదమ్పి **సహజాతాదీతి ఆది**-సద్దేన సఙ్గహితన్తి దట్ఠబ్బం. **వత్థుకామం ఉపాదియతి** చిత్తం, పుగ్గలో వా **ఏతేనాతి** అత్థో. **తన్తి** వత్థుకామం. కామేతీతి కామో చ సో ఉపాదియతీతి ఉపాదానఞ్చాతి యోజనా. **వుత్తనయేనాతి అభిధమ్మే** వుత్తనయేన.

సస్సతో అత్తాతి ఇదం పురిమదిట్ఠిం ఉపాదియమానం ఉత్తరదిట్ఠిం నిదస్సేతుం వుత్తం. యథా ఏసా దిట్ఠి దళ్హీకరణవసేన పురిమం పురిమం ఉత్తరా ఉత్తరా ఉపాదియతి, ఏవం "నత్థి దిన్న"న్తిఆదికాపీతి. **అత్త**గ్గహణం పన అత్తవాదుపాదానన్తి నయిదం దిట్ఠుపాదానదస్సనన్తి దట్ఠబ్బం. **లోకో చాతి** అత్తగ్గహణవినిముత్తగహణం దిట్ఠుపాదానభూతం ఇధ పురిమదిట్ఠిఉత్తరదిట్ఠివచనేహి వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **సబ్బదిట్ఠిగతస్స** "దిట్ఠుపాదాన"న్తి **ఏతం అధివచనం** "సబ్బాపి దిట్ఠి దిట్ఠుపాదాన"న్తి వచనతో.

సీలబ్బతం ఉపాదియన్తీతి సీలబ్బతం "సుద్ధిమగ్గో"తి ఉపాదియన్తి. **ఏతేన** మిచ్ఛాభినివేసేన. **సయం వా తం** మిచ్ఛాభినివేససహగతం. సీలబ్బతసహచరణతో **సీలబ్బతఞ్చ తం** దళ్హగ్గాహభావతో **ఉపాదానఞ్చాతి సీలబ్బతుపాదానం. ఏవం సుద్ధీతి అభినివేసతో**తి ఏవం గోసీలగోవతాదిచరణేన సంసారసుద్ధీతి అభినివేసభావతో. ఏతేన తం సహచరణతో అభినివేసస్స తంసద్ధారహతం దస్సేతి.

వదన్తీతి "అత్థి మే అత్తా"తిఆదినా వోహరన్తి. **ఏతేన** దిట్ఠిగతేన. **అత్తవాదమత్తమేవా**తి అత్తాతి వాచామత్తమేవ. ఏతేన వాచావత్థుమత్తమేతం, యదిదం బాహిరకపరికప్పితో అత్తాతి దస్సేతి.

తణ్హా కాముపాదానస్సాతి ఏత్థ "తత్థ కతమం కాముపాదానం? యో కామేసు కామచ్ఛన్దో కామరాగో కామనన్దీ కామతణ్హా కామస్నేహో కామపరిళాహో కామముచ్ఛా కామజ్ఝోసానం. ఇదం వుచ్చతి కాముపాదాన"న్తి వచనతో తణ్హాదళ్హత్తం కాముపాదానం. **తణ్హాదళ్హత్త**న్తి చ పురిమతణ్హాఉపనిస్సయపచ్చయతో దళ్హభూతా ఉత్తరతణ్హా ఏవ. కేచి పనాహు –

"అప్పత్తవిసయపత్థనా తణ్హా అన్ధకారే చోరస్సహత్థప్పసారణం వియ, సమ్పత్తవిసయగ్గహణం ఉపాదానం తస్సేవ భణ్డగ్గహణం వియా"తి. అప్పిచ్ఛసన్తుట్ఠిపటిపక్ఖా ఏతే ధమ్మా పరియేసనారక్ఖదుక్ఖమూలాని, తస్మా వుత్తలక్ఖణా తణ్హా వుత్తలక్ఖణస్సేవ ఉపాదానస్స అనానన్తరస్స ఉపనిస్సయవసేన పచ్చయో, ఆరమ్మణాదివసేనపి పచ్చయో హోతియేవ, అనన్తరాదీనం పన అనన్తరాదివసేన పచ్చయో. సబ్బస్సపి హి లోభస్స తణ్హాపరియాయోపి కాముపాదానపరియాయోపి లబ్భతేవాతి. **అవసేసాన**న్తి దిట్ఠుపాదానాదీనం. **సహజాతాదివసేనా**తి సహజాతానం సహజాతాదివసేన, అసహజాతానం అనన్తరఉపనిస్సయాదివసేనాతి సబ్బం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

ఉపాదానవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తణ్హావారవణ్ణనా

౯౬. "చక్ఖుసమ్ఫస్సో"తిఆది ఫస్సస్స మాతితో నామం వియ పుత్తస్స వత్థుతో తస్స నిస్సయభావేన ఉప్పత్తిహేతుత్తా, ఆరమ్మణం పన కేవలం ఉప్పత్తిహేతూతి వుత్తం **''సేట్ఠి...పే.... నామ''**న్తి. **కామరాగభావేనా**తి వత్థుకామస్స రజ్జనవసేన. **రూపం అస్సాదేన్తీ**తి రుపారమ్మణం తణ్హాభినన్దనావసేన అభిరమమానా ఏవ అస్సాదేన్తి. **నిచ్చ**న్తిఆదినా దిట్ఠాభినన్దనాముఖేన రూపం అభిరమన్తి. **పేచ్చ న భవిస్సతీ**తి భిజ్జిత్వా న హోతి పున అనుప్పజ్జనతో. **తథా సద్దకణ్హాదయోపీ**తి యథా రూపతణ్హా కామరాగభావేన సస్సతరాగవసేన ఉచ్ఛేదరాగవసేనాతి చ పవత్తియా తిస్సో తణ్హా, తథా సద్దతణ్హా గన్ధరసఫోట్ఠబ్బధమ్మతణ్హాపి. **తణ్హావిచరితానీ**తి తణ్హాసముదాచారా, సముదాచారవసేన పవత్తతణ్హాతి అత్థో.

అజ్ఝత్తికస్సుపాదాయాతి (విభ. అట్ఠ. ౯౭౩; సం. ని. టీ. ౨.౨.౨) అజ్ఝత్తికం ఖన్ధపఞ్చకం ఉపాదాయ. ఉపయోగత్థే హి ఇదం సామివచనం. **అస్మీతి హోతీ**తి యదేతం అజ్ఝత్తం ఖన్ధపఞ్చకం ఉపాదాయ తణ్హామానదిట్ఠివసేన సమూహగాహతో అస్మీతి ఏవం హోతి, తస్మిం సతీతి అత్థో. **ఇత్థస్మీతి హోతీ**తి ఖత్తియాదీసు "ఇదంపకారో అహ"న్తి ఏవం తణ్హామానదిట్ఠివసేన హోతీతి ఇదమేత్థ అనుపనిధాయ గహణం. **ఏవమాదినా**తి **ఆది**-సద్దేన "ఏవంస్మీతి, అఞ్ఞథాస్మీతి, భవిస్సన్తి, ఇత్థం భవిస్సన్తి, ఏవం భవిస్సన్తి, అఞ్ఞథా భవిస్సన్తి, అసస్మీతి, సతస్మీతి, సియన్తి, ఇత్థం సియన్తి, ఏవం సియన్తి, అఞ్ఞథా సియన్తి, అపాహం సియన్తి, అపాహం ఇత్థం సియన్తి, అపాహం ఏవం సియన్తి, అపాహం అఞ్ఞథా సియ"న్తి (విభ. ౯౭౩) ఇమేసం

తణ్హావిచరితానం గహణం. తత్థ **ఏవంస్మీ**తి ఇదం సమతో ఉపనిధాయ గహణం, యథా అయం ఖత్తియో, యథా అయం బ్రాహ్మణో, ఏవం అహమ్పీతి అత్థో. **అఞ్ఞథాస్మీ**తి ఇదం అసమతో ఉపనిధాయ గహణం, యథా అయం ఖత్తియో, యథా అయం బ్రాహ్మణో, తతో అఞ్ఞథా అహం హీనో వా అధికో వాతి అత్థో. ఇతి ఇమాని పుబ్బే వుత్తాని ద్వేతి ఏతాని పచ్చుప్పన్నవసేన చత్తారి తణ్హావిచరితాని. **భవిస్స**న్తిఆదీని పన చత్తారి అనాగతవసేన వుత్తాని. తేసం పురిమచతుక్కే వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. **అసస్మీ**తి అసతీతి అసం. నిచ్చస్సేతం అధివచనం, తస్మా సస్సతో అస్మీతి అత్థో. **సతస్మీ**తి సీదతీతి సతం. అనిచ్చస్సేతం అధివచనం, తస్మా అసస్సతో అస్మీతి అత్థో. ఇతి ఇమాని ద్వే సస్సతుచ్ఛేదవసేన వుత్తాని. ఇతో పరాని **సియ**న్తిఆదీని చత్తారి సంసయపరివితక్కవసేన వుత్తాని, తాని పురిమచతుక్కే వుత్తనయేన అత్థతో వేదితబ్బాని. **అపాహం సియ**న్తిఆదీని చత్తారి "అపి నామాహం భవేయ్య"న్తి ఏవం పత్థనాకప్పనవసేన వుత్తాని, తాని పురిమచతుక్కే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని.

ఏత్థ చ సస్సతుచ్ఛేదవసేన వుత్తా ద్వే దిట్ఠిసీసా నామ, అస్మి, భవిస్సం, సియం, అపాహం సియన్తి ఏతే పన చత్తారో సుద్ధసీసా ఏవ, "ఇత్థస్మీ"తిఆదయో తయో తయోతి ద్వాదస సీసమూలకా నామ. ఏవమేతాని ద్వే దిట్ఠిసీసా, చత్తారో సుద్ధసీసా, ద్వాదస సీసమూలకాతి అజ్ఝత్తికస్సుపాదాయ అట్ఠారస్స తణ్హావిచరితాని వేదితబ్బాని.

బాహిరస్సుపాదాయాతి బాహిరం ఖన్ధపఞ్చకం ఉపాదాయ. ఇదమ్పి హి ఉపయోగత్థే సామివచనం. **ఇమినా**తి ఇమినా రుపేన వా...పే.... విఞ్ఞాణేన వాతి ఏవం రూపాదీసు ఏకమేవ "అహ"న్తి, ఇతరం కిఞ్చనపలిబోధభావేన గహేత్వా తణ్హాదివసేన "అస్మీ"తి అభినివిసతి, "ఇమినా"తి అయమేత్థ విసేసో. **అస్మీ**తి ఇమినా ఖగ్గేన వా ఛత్తేన వా అభిసేకేన వా "ఖత్తియోహమస్మీ"తి అభినివిసతి. **బాహిరరూపాదినిస్సితానీ**తి బాహిరాని పరసన్తతిపరియాపన్నాని రూపవేదనాదీని నిస్సితాని. **అట్ఠారసా**తి ఇమినా "అస్మీ"తిఆదినయప్పవత్తాని అట్ఠారస, తాని పుబ్బే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని. "ఇమినా"తి హి అయమేవేత్థ విసేసో, తస్మా "ద్వే దిట్ఠిసీసా"తిఆదినా వుత్తనయేనేవ నిద్ధారేత్వా వేదితబ్బా. ఉభయం పన ఏకజ్ఝం కత్వా ఆహ "**ఛత్తింసా**"తి.

నిద్దేసత్థేనాతి "ఛయిమే ఆవుసో తణ్హాకాయా"తిఆదినిద్దేసపాళియా అత్థవచనేన. **నిద్దేసవిత్థారా**తి తస్స చ నిద్దేసస్స అట్ఠసతతణ్హావిచరితవసేన విత్థారేన. **విత్థారస్స చ పున సఙ్గహతో**తి ద్వీహి ఆకారేహి విత్థారితస్స అట్ఠారసతణ్హావిచరితపభేదస్స ఛళేవ తిస్సోయేవాతి చ పున సఙ్గహణతో చ.

విపాకవేదనా అధిప్పేతా విసేసతో అత్తానం అస్సాదేతబ్బతో. తమేవ హిస్సా అస్సాదేతబ్బతం పకాసేతుం "**కథ**"న్తిఆది వుత్తం. **అస్సాదనేనా**తి అభిరతియా. **మమాయన్తా**తి ధనాయన్తా. **చిత్తకారాదీన**న్తి **ఆది**-సద్దేన ఇట్ఠవణ్ణారమ్మణదాయకానం సఙ్గహో. **సిప్పసన్దస్సనకాదీన**న్తి **ఆది**-సద్దేన వేజ్జాదీనం సఙ్గహో. వేజ్జా హి రసాయతనోజావసేన తదుపత్థమ్భితవసేన చ ధమ్మారమ్మణస్స దాయకా. స్వాయం **ఆది**-సద్దో "వీణావాదకాదీ"తిఆదినా పచ్చేకఞ్చ యోజేతబ్బో, **పుత్తం మమాయన్తా**తి పుత్తం సమ్పియాయన్తా. పుత్తో వియ చేత్థ వేదనా దట్ఠబ్బా, సప్పాయసప్పిఖీరాదీని వియ వేదనాయ పచ్చయభూతాని ఇట్ఠరూపాదిఆరమ్మణాని, ధాతి వియ రూపాదిఛళారమ్మణదాయకా చిత్తకారాదయో దట్ఠబ్బా.

తణ్హావారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

వేదనావారవణ్ణనా

౯౭. చక్ఖుసమ్ఫస్సజా ఏవ వేదనా అతీతాదిభేదభిన్నా రాసివసేన ఏకజ్ఝం గహేత్వా ఏకో వేదనాకాయో యథా వేదనాక్ఖన్ధో, ఏవం సోతసమ్ఫస్సజాదికాతి పాళియం ‘‘ఛయిమే ఆవుసో వేదనాకాయా’’తి వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**వేదనాకాయాతి వేదనాసమూహా**’’తి. చక్ఖుసమ్ఫస్సతో జాతా **చక్ఖుసమ్ఫస్సజా వేదనా**. సా పన ఉపాదిన్నాపి అనుపాదిన్నాపి, తదుభయస్సపి సఙ్గణ్హన్తేన అత్థవణ్ణనాయ కతత్తా ఆహ ‘‘**అయం తావేత్థ సబ్బసఙ్గాహికకథా**’’తి. ఇదాని ‘‘విపాకవిధి అయ’’న్తి ఉపాదిన్నయేవ గణ్హన్తో ‘‘**విపాకవసేనా**’’తిఆదిమాహ. **మనోద్వారే మనోవిఞ్ఞాణధాతుసమ్పయుత్తాతి** తదారమ్మణమనోవిఞ్ఞాణధాతుసమ్పయుత్తా.

అవసేసానన్తి సమ్పటిచ్ఛనాదివేదనానం. **ఉపనిస్సయాదీతి ఆది**-సద్దేన అనన్తరాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. అనన్తరానఞ్హి అనన్తరాదివసేన, ఇతరేసం ఉపనిస్సయవసేన ఫస్సో పచ్చయో హోతి, మనోద్వారే పన తదారమ్మణవేదనానం మనోసమ్ఫస్సో ఉపనిస్సయవసేన పచ్చయో. **అద్వారికానన్తి** ద్వారరహితానం. న హి పటిసన్ధిఆదివేదనానం కిఞ్చి ద్వారం అత్థి. **సహజాతమనోసమ్ఫస్ససముదయాతి** ఏతేనస్స తాసం సహజాతకోటియా పచ్చయభావమాహ.

వేదనావారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఫస్సవారవణ్ణనా

౯౮. చక్ఖుం నిస్సాయ ఉప్పన్నో సమ్ఫస్సో **చక్ఖుసమ్ఫస్సో. పఞ్చవత్థుకాతి** చక్ఖాదిపఞ్చవత్థుకా చక్ఖాదిపఞ్చవత్థుసన్నిస్సయా. ‘‘ఉపాదిన్నకకథా ఏసా’’తి **బావీసతి**గ్గహణం, పవత్తికథాభావతో **లోకియ**గ్గహణం. **విపాకమనసమ్పయుత్తఫస్సాతి** విపాకమనోవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా ఫస్సా. పచ్చయుప్పన్నేన వియ పచ్చయేనపి ఉపాదిన్నకేనేవ భవితబ్బన్తి ‘‘**ఛన్నం చక్ఖాదీనం ఆయతనాన**’’న్తి వుత్తం.

ఫస్సవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సళాయతనవారవణ్ణనా

౯౯. నిదస్సనమత్తఞ్చేతం, తస్మా యథా ఏత్థ అరూపలోకాపేక్ఖాయ ఛట్ఠాయతనఞ్చ సళాయతనఞ్చ సళాయతనన్తి ఏకసేసో ఇచ్ఛితబ్బో, ఏవం యేసం పచ్చయుప్పన్నో ఉపాదిన్నో, పచ్చయో పన అనుపాదిన్నోతిపి ఇచ్ఛితబ్బో. తేసం మతేన బాహిరాయతనవసేనపి ఏకసేసో వేదితబ్బో ‘‘ఛట్ఠాయతనఞ్చ సళాయతనఞ్చ సళాయతనఞ్చ సళాయతన’’న్తి. విసుద్ధిమగ్గోపి ఇమస్స ఆగమస్స అత్థసంవణ్ణనాతి ఆహ ‘‘**విసుద్ధిమగ్గే…పే… వుత్తనయమేవా**’’తి. ఏస నయో అఞ్ఞత్థాపి విసుద్ధిమగ్గగ్గహణే.

సళాయతనవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నామరూపవారవణ్ణనా

౧౦౦. **నమనలక్ఖణ**న్తి ఆరమ్మణాభిముఖం నమనసభావం తేన వినా అపవత్తనతో. **రుప్పనం** సీతాదివిరోధిపచ్చయసన్నిపాతే విసదిసుప్పత్తి. ఇమే పన **తయోతి**ఆదినా సబ్బచిత్తుప్పాదసాధారణవసేనేవ తంసఙ్ఖారక్ఖన్ధగ్గహణం, తస్మా యే యత్థ అసాధారణా, తేపి అత్థతో గహితాయేవాతి దస్సేతి.

ఉపాదియిత్వాతి పచ్చయే కత్వా. పచ్చయకరణమేవ హి పచ్చయుప్పన్నస్స పచ్చయభూతధమ్మానం ఉపాదియనం. సమూహసమ్బన్ధే సామివచనం ఏతన్తి ''**సమూహత్థే ఏతం సామివచన**''న్తి వుత్తం తేన వినా సమ్బన్ధస్స అభావతో. **తేనా**తి తస్మా. **తం సబ్బమ్పీ**తి తం భూతుపాదాయపభేదం సబ్బమ్పి సత్తవీసతివిధం. **యస్స నామస్సా**తి చతువోకారభవే నామస్స. **విఞ్ఞాణ**మ్పి తప్పరియాపన్నమేవ వేదితబ్బం. **రూపస్సా**తి ఏకవోకారభవే రూపస్స. **విఞ్ఞాణం** పన పఞ్చవోకారభవే సఙ్ఖారవిఞ్ఞాణమేవ. **యస్స** పఞ్చవోకారభవే నామరూపస్స. **తస్స వసేనా**తి సహజాతస్స సహజాతాదివసేన, అనన్తరస్స అనన్తరాదివసేన, ఇతరస్స ఉపనిస్సయాదివసేన తస్స నామస్స యథారహం తస్స తస్స విఞ్ఞాణస్స పచ్చయభావో వేదితబ్బో.

నామరూపవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

విఞ్ఞాణవారవణ్ణనా

౧౦౧. **తేభూమకవిపాక**గ్గహణే కారణం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **సఙ్ఖారో యస్స విఞ్ఞాణస్సా**తి ఏత్థ అట్ఠవిధోపి కామావచరపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో సోళసవిధస్స కామావచరవిపాకవిఞ్ఞాణస్స, పఞ్చవిధోపి రూపావచరపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో పఞ్చవిధస్స రూపావచరవిపాకవిఞ్ఞాణస్స, ద్వాదసవిధోపి అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో సత్తవిధస్స అకుసలవిపాకవిఞ్ఞాణస్స, చతుబ్బిధోపి ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో చతుబ్బిధస్స అరూపావచరవిపాకవిఞ్ఞాణస్స యథారహం పటిసన్ధిపవత్తీసు కమ్మపచ్చయేన చేవ ఉపనిస్సయపచ్చయేన చ పచ్చయో హోతి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౨.౬౨౦) వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

విఞ్ఞాణవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సఙ్ఖారవారవణ్ణనా

౧౦౨. **అభిసఙ్ఖరణలక్ఖణో**తి అభిసఙ్ఖతయితసభావో, ఆయూహనలక్ఖణోతి అత్థో. **చోపనవసేనా**తి కాయవిఞ్ఞత్తిసఙ్ఖాతచోపనవసేన. తేన పఞ్చద్వారికచేతనా పటిక్ఖిపతి. **వచనభేదవసేనా**తి వాచానిచ్ఛారణవసేన. వచీవిఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపనవసేనాతి అత్థో. యథావుత్తా వీసతి, నవ మహగ్గతకుసలచేతనా చాతి **ఏకూనతింస మనోసఞ్చేతనా.** ''**కుసలానం ఉపనిస్సయవసేనా**''తి వుత్తం, ఏకచ్చానం ఆరమ్మణవసేనపీతి వత్తబ్బం. **సహజాతాదివసేనా**తి సహజాత-అఞ్ఞమఞ్ఞ-నిస్సయ-సమ్పయుత్త-అత్థి-అవిగతహేతువసేన, అనన్తరానం అనన్తరసమనన్తరఅనన్తరూపనిస్సయనత్థివిగతాసేవనవసేన పచ్చయో. **అపి**-సద్దేన ఉపనిస్సయం సఙ్గణ్హాతి.

సఙ్ఖారవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అవిజ్జావారవణ్ణనా

౧౦౩. ''**దుక్ఖసచ్చే అఞ్ఞాణ**''న్తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం ''**తత్థా**''తిఆది ఆరద్ధం. **తన్తి** అఞ్ఞాణం. సతిపి పహాతబ్బత్తే పరిఞ్ఞేయ్యత్తవసేన **అన్తోగధం. దుక్ఖసచ్చఞ్చస్సాతి** వత్థుసఙ్ఖాతం సమ్పయుత్తఖన్ధసఙ్ఖాతఞ్చ దుక్ఖసచ్చం అస్స అఞ్ఞాణస్స. తం హిస్స నిస్సయపచ్చయో హోతి. **తస్సాతి** దుక్ఖసచ్చస్స. **యాథావలక్ఖణపటివేధనివారణేనాతి** సభావసరసలక్ఖణస్స అవిపరీతసభావపటివిజ్ఝనస్స నివారణేన. ఏతేనస్స పరిఞ్ఞాభిసమయసఙ్ఖాతస్స అరియమగ్గపటివేధస్స విబన్ధకభావమాహ. **ఞాణప్పవత్తియాతి** ''ఇదం దుక్ఖం, ఏత్తకం దుక్ఖ''న్తి అనుబుజ్ఝనాకారాయ పుబ్బభాగఞాణప్పవత్తియా. **ఏత్థాతి** దుక్ఖసచ్చే. **అప్పదానేనాతి** అవిస్సజ్జనేన. ఏతేనస్సా అనుబోధఞాణస్సపి విబన్ధకతమాహ.

తీహి కారణేహి వేదితబ్బం అన్తోగధాభావతో. ఇధ సమ్పయుత్తఖన్ధవసేనేవ వత్థుతో సముదయే అఞ్ఞాణం దట్ఠబ్బం. **ఏకేనేవాతి** ఇతరం కారణత్తయం పటిక్ఖిపతి. యదిపి అఞ్ఞాణం నిరోధమగ్గే ఆరమ్మణం న కరోతి, కుతో తదన్తోగధతబ్బత్థుతా, తే పన జానితుకామస్స తప్పటిచ్ఛాదనవసేన అనిరోధమగ్గేసు నిరోధమగ్గగ్గాహహేతుతావసేన చ పవత్తమానం ''**నిరోధే పటిపదాయఞ్చ అఞ్ఞాణ**''న్తి వుచ్చతి. తేనాహ ''**పటిచ్ఛాదనతో**''తిఆది. తస్సత్థో వుత్తోయేవ. **గమ్భీరత్తాతి** సభావేనేవ గమ్భీరత్తా. అగాధఅపతిట్ఠాభావేన తంవిసయస్స ఞాణస్స ఉప్పాదేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా **దుద్దసం. పురిమం పన** సచ్చద్వయం. **వఞ్చనీయట్ఠేనాతి** వఞ్చకభావేన అయాథావభావేన ఉపట్ఠానతో **దుద్దసత్తా గమ్భీరం,** న సభావతో, తస్మా తంవిసయం అఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతి. **తత్థాతి** తస్మిం పురిమసచ్చద్వయే అనిచ్చాదిసభావలక్ఖణస్స దుద్దసత్తా ఏవ నిచ్చాదివిపల్లాసవసేన పవత్తతి అఞ్ఞాణన్తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం.

ఇదాని నిద్దేసవిభాగేనపి అవిజ్జాయ సచ్చేసు పవత్తివిభాగం దస్సేతుం ''**అపిచా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **దుక్ఖేతి** ఏత్తకేన ధమ్మనిద్దేసేన. **సఙ్గహతోతి** పరిఞ్ఞేయ్యతాయ దుక్ఖేన సఙ్గహేతబ్బతో. తేన నిద్ధారణత్థం దస్సేతి. దుక్ఖస్మిఞ్హి అవిజ్జా నిద్ధారీయతి, న అఞ్ఞస్మిం. **వత్థుతోతి** ఆధారత్థం. దుక్ఖసన్నిస్సయా హి అవిజ్జా. **ఆరమ్మణతోతి** విసయత్థం తం ఆరబ్భ పవత్తనతో. **కిచ్చతోతి** బ్యాపనత్థం ఛాదనవసేన తం బ్యాపేత్వా పవత్తనతో. ఇమినా నయేన సేసేసుపి అత్థో వేదితబ్బో. **అవిసేసతోతి** విసేసాభావతో, వుత్తనయేన దుక్ఖాదీసు పవత్తిఆకారవిసేసం అగ్గహేత్వాతి అత్థో. **సభావతోతి** సరసలక్ఖణతో. చతున్నమ్పి సచ్చానం అజాననసభావా హి అవిజ్జా. కామరాగభవరాగా కామాసవభవాసవాతి ఆహ ''**సహజాతాదివసేనా**''తి. నను అవిజ్జా ఏవ అవిజ్జాసవో, సో కథం అవిజ్జాయ పచ్చయోతి ఆహ ''**పుబ్బుప్పన్నా**''తిఆది.

అవిజ్జావారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆసవవారవణ్ణనా

౧౦౪. **ఆసవవారే** ఆసవ-సద్దత్థో ఆసవవిచారో చ హేట్ఠా వుత్తోయేవ. కస్మా పనాయం వారో వుత్తో, నను అవిజ్జాదికావ పటిచ్చసముప్పాదదేసనాతి చోదనం సన్ధాయ ''**అయం వారో**''తిఆది ఆరద్ధం. **పటిచ్చసముప్పాదపదేసూతి** పటిచ్చసముప్పాదకోట్ఠాసేసు. ద్వాదసకోట్ఠాసా హి సత్థు పటిచ్చసముప్పాదదేసనా. **తస్సాపి పచ్చయదస్సనవసేనాతి** నాయం కాపిలానం మూలపకతి వియ అప్పచ్చయా, అథ ఖో సప్పచ్చయాతి అవిజ్జాయపి పచ్చయదస్సనవసేన. **ఆసవసముదయేనాతి** అతీతభవే ఆసవానం సముదయేన ఏతరహి అవిజ్జాయ సముదయో, ఏతరహి అవిజ్జాయ సముదయేన అనాగతే ఆసవసముదయోతి ఏవం ఆసవావిజ్జానం పచ్చయపచ్చయుప్పన్నభావేన అపరాపరం పవత్తమానం ఆదికోటిఅభావేనేవ తన్నిమిత్తస్స సంసారస్స ఆదికోటిఅభావతో అనమతగ్గతాసిద్ధి వేదితబ్బా.

ద్వత్తింస ఠానానీతి ద్వత్తింస సచ్చప్పటివేధకారణాని, ద్వత్తింస వా చతుసచ్చకమ్మట్ఠానాని. **ఇమస్మా సమ్మాదిట్ఠిసుత్తా**తి యాయ అరియసావకో సమ్మాదిట్ఠి నామ హోతి, సా అరియా సమ్మాదిట్ఠి ఏత్థ వుత్తాతి సమ్మాదిట్ఠిసుత్తం, ఇతో సమ్మాదిట్ఠిసుత్తతో.

చతుసచ్చపరియాయేహీతి చతుసచ్చాధిగమకారణేహి. **అరహత్తపరియాయేహీ**తి "సో సబ్బసో రాగానుసయం పహాయా"తిఆదినా అరహత్తాధిగమకారణేహి. తేనాహ **''చతుసట్ఠియా కారణేహీ''**తి.

ఆసవవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సమ్మాదిట్ఠిసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౧౦. సతిపట్ఠానసుత్తవణ్ణనా

౧౦౫. జానపదినోతి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౯౫) జనపదవన్తో, జనపదస్స వా ఇస్సరా **రాజకుమారా**. గోత్తవసేన **కురూ** నామ. తేసం నివాసో యది ఏకో జనపదో, కథం బహువచనన్తి ఆహ **''రుళ్హీసద్దేనా''**తి. అక్ఖరచిన్తకా హి ఈదిసేసు ఠానేసు యుత్తే వియ సలిఙ్గవచనాని (పాణిని ౧.౨.౫౧) ఇచ్ఛన్తి, అయమేత్థ రుళ్హీ యథా అఞ్ఞత్థాపి "అఙ్గేసు విహరతి, మల్లేసు విహరతీ"తి చ. తబ్బిసేసనే పన జనపద-సద్దే జాతి-సద్దే ఏకవచనమేవ. **అట్ఠకథాచరియా పనాతి పన**-సద్దో విసేసత్థజోతనో. తేన పుథుఅత్థవిసయతాయ ఏవం తం బహువచనన్తి "బహుకే పనా"తిఆదినా వక్ఖమానం విసేసం దీపేతి. **సుత్వా**తి మన్ధాతుమహారాజస్స ఆనుభావదస్సనానుసారేన పరమ్పరాగతం కథం సుత్వా. **అనుసంయాయన్తేనా**తి అనువిచరన్తేన. **ఏతేసం ఠానన్తి** చన్దిమసూరియముఖేన చాతుమహారాజికభవనమాహ. తేనాహ **''తత్థ అగమాసీ''**తిఆది. **సో**తి మన్ధాతుమహారాజా. **తన్తి** చాతుమహారాజికరజ్జం. **గహేత్వా**తి సమ్పటిచ్ఛిత్వా. **పున పుచ్ఛి** పరిణాయకరతనం. **దోవారికభూమియం తిట్ఠన్తి** సుధమ్మాయ దేవసభాయ దేవపురస్స చ చతూసు ద్వారేసు ఆరక్ఖాయ అధికతత్తా. **దిబ్బరుక్ఖసహస్సపటిమణ్డితన్తి** ఇదం "చిత్తలతావన"న్తిఆదీసుపి యోజేతబ్బం.

పథవియం పతిట్ఠాసీతి భస్సిత్వా పథవియా ఆసన్నే ఠానే అట్ఠాసి, ఠత్వా చ నచిరస్సేవ అన్తరధాయి తేనత్తభావేన రఞ్ఞో చక్కవత్తిస్సరియస్స అభావతో. "చిరతరం కాలం ఠత్వా"తి అపరే. **దేవభావో పాతురహోసి** దేవలోకే పవత్తివిపాకదాయినో అపరాపరియాయవేదనీయస్స కమ్మస్స కతోకాసత్తా. అవయవే సిద్ధో విసేసో సముదాయస్స విసేసకో హోతీతి **ఏకమ్పి రట్ఠం బహువచనేన వోహరీయతి**.

ద-కారేన అత్థం వణ్ణయన్తి నిరుత్తినయేన. **కమ్మాసో**తి కమ్మాసపాదో వుచ్చతి ఉత్తరపదలోపేన యథా "రూపభవో రూప"న్తి. కథం పన సో కమ్మాసపాదోతి ఆహ **''తస్స కిరా''**తిఆది. **దమితో**తి ఏత్థ కీదిసం దమనం అధిప్పేతన్తి ఆహ **''పోరిసాదభావతో పటిసేధితో''**తి. **ఇమే పన థేరా**తి మజ్ఝిమభాణకే వదతి, తే పన చూళకమ్మాసదమ్మం సన్ధాయ తథా వదన్తి. యక్ఖినిపుత్తో హి కమ్మాసపాదో అలీనసత్తుకుమారకాలే బోధిసత్తేన తత్థ దమితో, సుతసోమకాలే పన బారాణసిరాజా పోరిసాదభావపటిసేధనేన యత్థ దమితో, తం మహాకమ్మాసదమ్మం నామ. **పుత్తో**తి వత్వా **అత్రజో**తి వచనం ఓరసపుత్తభావదస్సనత్థం.

యేహి ఆవసితపదేసో కురురట్ఠన్తి నామం లభి, తే ఉత్తరకురుతో ఆగతా మనుస్సా తత్థ రక్ఖితనియామేనేవ పఞ్చ సీలాని రక్ఖింసు, తేసం దిట్ఠానుగతియా పచ్ఛిమా జనతాతి, సో దేసధమ్మవసేన అవిచ్ఛేదతో వత్తమానో **కురువత్తధమ్మో**తి పఞ్ఞాయిత్థ, అయఞ్చ అత్థో **కురుధమ్మజాతకేన** (జా॰ ౧.౩.౭౬-౭౮) దీపేతబ్బో. సో అపరభాగే యత్థ పఠమం సంకిలిట్ఠో జాతో, తం దస్సేతుం ''**కురురట్ఠవాసీన**''న్తిఆది వుత్తం. యత్థ భగవతో వసనోకాసో కోచి విహారో న హోతి, తత్థ కేవలం గోచరగామకిత్తనం నిదానకథాయ పకతి, యథా తంసక్కేసు విహరతి దేవదహం నామ సక్యానం నిగమోతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ''**అవసనోకాసతో**''తిఆదిమాహ.

ఉద్దేసవారకథావణ్ణనా

౧౦౬. కస్మా భగవా ఇమం సుత్తమభాసీతి అసాధారణసముట్ఠానం పుచ్ఛతి, సాధారణం పన పాకటన్తి అనామట్ఠం, తేన సుత్తనిక్ఖేపో పుచ్ఛితోతి కత్వా ఇతరో ''**కురురట్ఠవాసీన**''న్తిఆదినా అపరజ్ఝాసయోయం సుత్తనిక్ఖేపోతి దస్సేతి. ఏతేన బాహిరసముట్ఠానం విభావితన్తి దట్ఠబ్బం. అజ్ఝత్తికం పన అసాధారణఞ్చ **మూలపరియాయసుత్తాదిటీకాయం** వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. కురురట్ఠం కిర (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౩౭౩) తదా తన్నివాసీనం సత్తానం యేభుయ్యేన యోనిసోమనసికారవన్తతాయ పుబ్బే చ కతపుఞ్ఞతాబలేన ఉతుఆదిసమ్పన్నమేవ అహోసి. తేన వుత్తం ''**ఉతుపచ్చయాదిసమ్పన్నత్తా**''తి. **ఆది**-సద్దేన భోజనాదిసమ్పత్తిం సఙ్గణ్హాతి. కేచి పన ''పుబ్బే కురువత్తధమ్మానుట్ఠానవాసనాయ ఉత్తరకురు వియ యేభుయ్యేన ఉతుఆదిసమ్పన్నమేవ హోన్తం భగవతో కాలే సాతిసయం ఉతుసప్పాయాదియుత్తం తం రట్ఠం అహోసీ''తి వదన్తి. **చిత్తసరీరకల్లతాయా**తి చిత్తస్స సరీరస్స చ అరోగతాయ. **అనుగ్గహితపఞ్ఞాబలా**తి లద్ధుపకారఞాణానుభావా, అను అను వా ఆచిణ్ణపఞ్ఞాతేజా. **ఏకవీసతియా ఠానేసూ**తి కాయానుపస్సనావసేన చుద్దససు ఠానేసు, వేదనానుపస్సనావసేన ఏకస్మిం ఠానే, తథా చిత్తానుపస్సనావసేన, ధమ్మానుపస్సనావసేన పఞ్చసు ఠానేసూతి ఏవం ఏకవీసతియా ఠానేసు. **కమ్మట్ఠానం అరహత్తే పక్ఖిపిత్వా**తి చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం యథా అరహత్తం పాపేతి, ఏవం దేసనావసేన అరహత్తే పక్ఖిపిత్వా. సువణ్ణచఙ్కోటకసువణ్ణమఞ్జూసాసు పక్ఖిత్తాని సుమనచమ్పకాదినానాపుప్ఫాని మణిముత్తాదిసత్తరతనాని చ యథా భాజనసమ్పత్తియా సవిసేసం సోభన్తి, కిచ్చకరాని చ హోన్తి మనుఞ్ఞభావతో, ఏవం సీలదస్సనాదిసమ్పత్తియా భాజనవిసేసభూతాయ కురురట్ఠవాసిపరిసాయ దేసితా చ భగవతో అయం దేసనా భియ్యోసోమత్తాయ సోభతి, కిచ్చకారీ చ హోతీతి ఇమమత్థం దస్సేతి ''**యథా హి పురిసో**''తిఆదినా. **ఏత్థా**తి కురురట్ఠే.

పకతియాతి సరసతో, ఇమిస్సా సతిపట్ఠానసుత్తదేసనాయ పుబ్బేపీతి అధిప్పాయో. **అనుయుత్తా విహరన్తి** సత్థు దేసనానుసారతోతి అధిప్పాయో. **విస్సట్ఠఅత్తభావనా**తి అనిచ్ఛాదివసేన కిస్మిఞ్చి యోనిసోమనసికారే చిత్తం అనియోజేత్వా రూపాదిఆరమ్మణే అభిరతివసేన విస్సట్ఠచిత్తేన **భవితుం న వట్టతి,** పమాదవిహారం పహాయ అప్పమత్తేన భవితబ్బన్తి అధిప్పాయో.

ఏకాయనోతి ఏత్థ **అయన**-సద్దో మగ్గపరియాయో. న కేవలమయనమేవ, అథ ఖో అఞ్ఞేపి బహూ మగ్గపరియాయాతి పదుద్ధారం కరోన్తో ''**మగ్గస్స హీ**''తిఆది వత్వా యది మగ్గపరియాయో అయన-సద్దో, కస్మా పున మగ్గోతి వుత్తన్తి చోదనం సన్ధాయాహ ''**తస్మా**''తిఆది. తత్థ ఏకమగ్గోతి ఏకో ఏవ మగ్గో. న హి నిబ్బానగామీ మగ్గో అఞ్ఞో అత్థీతి. నను సతిపట్ఠానం ఇధ ''మగ్గో''తి అధిప్పేతం, తదఞ్ఞో చ బహూ మగ్గధమ్మా అత్థీతి? సచ్చం అత్థి, తే పన సతిపట్ఠానగ్గహణేనేవ గహితా తదవినాభావతో. తథా హి ఞాణవీరియాదయో నిద్దేసే గహితా. ఉద్దేసే పన సతియా ఏవ గహణం వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేనాతి

దట్ఠబ్బం. **న ద్వేధాపథభూతో**తి ఇమినా ఇమస్స మగ్గస్స అనేకమగ్గతాభావం వియ అనిబ్బానగామిభావాభావఞ్చ దస్సేతి. **ఏకేనా**తి అసహాయేన. అసహాయతా చ దువిధా అత్తదుతియతాభావేన వా, యా "వూపకట్ఠకాయతా"తి వుచ్చతి, తణ్హాదుతియతాభావేన వా, యా "పవివిత్తచిత్తతా"తి వుచ్చతి. తేనాహ "**వూపకట్ఠేన పవివిత్తచిత్తేనా**"తి. సేట్ఠోపి లోకే "ఏకో"తి వుచ్చతి "యావ పరే ఏకతో కరోసీ"తిఆదీసూతి ఆహ "**ఏకస్సాతి సేట్ఠస్సా**"తి. యది సంసారతో నిస్సరణట్ఠో అయనట్ఠో అఞ్ఞేసమ్పి ఉపనిస్సయసమ్పన్నానం సాధారణో కథం భగవతోతి ఆహ "**కిఞ్చాపీ**"తిఆది. **ఇమస్మిం ఖో**తి ఏత్థ **ఖో**-సద్దో అవధారణే, తస్మా ఇమస్మిం యేవాతి అత్థో. **దేసనాభేదోయేవ హేసో**, యదిదం మగ్గోతి వా అయనోతి వా. తేనాహ "**అత్థో పనేకో**"తి.

నానాముఖభావనానయప్పవత్తోతి కాయానుపస్సనాదిముఖేన తత్థాపి ఆనాపానాదిముఖేన భావనానయేన పవత్తో. **ఏకాయనన్తి** ఏకగామినం, నిబ్బానగామినన్తి అత్థో. నిబ్బానఞ్హి అదుతియత్తా సేట్ఠత్తా చ "ఏక"న్తి వుచ్చతి. యథాహ "ఏకఞ్హి సచ్చం న దుతీయమత్థీ"తి (సు॰ ని॰ ౮౯౦) "యావతా, భిక్ఖవే, ధమ్మా సఙ్ఖతా వా అసఙ్ఖతా వా, విరాగో తేసం అగ్గమక్ఖాయతీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౩౪; ఇతివు॰ ౯౦) చ. ఖయో ఏవ అన్తోతి ఖయన్తో , జాతియా ఖయన్తం దిట్ఠవాతి **జాతిఖయన్తదస్సీ**. అవిభాగేన సబ్బేపి సత్తే హితేన అనుకమ్పతీతి **హితానుకమ్పీ**. **అతరింసూ**తి తరింసు. **పుబ్బే**తి పురిమకా బుద్ధా, **పుబ్బే** వా అతీతకాలే.

తన్తి తం తేసం వచనం, **తం** వా కిరియావుత్తివాచకత్తం న యుజ్జతి. న హి సఙ్ఖ్యేయ్యప్పధానతాయ సత్తవాచినో ఏక-సద్దస్స కిరియావుత్తివాచకతా అత్థి. "సకిమ్పి ఉద్ధం గచ్ఛేయ్యా"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౭.౭౨) వియ "**సకిం అయనో**"**తి ఇమినా బ్యఞ్జనేన భవితబ్బం**. **ఏవం అత్థం యోజేత్వా**తి ఏవం పదత్థం యోజేత్వా. **ఉభయథాపీ**తి పురిమనయేన పచ్ఛిమనయేన చ. **న యుజ్జతి** ఇధాధిప్పేతమగ్గస్స అనేకవారం పవత్తిసబ్భావతో. తేనాహ "**కస్మా**"తిఆది. **అనేకవారమ్పి అయతీ**తి పురిమనయస్స, అనేకఞ్చస్స అయనం **హోతీ**తి పచ్ఛిమనయస్స చ పటిక్ఖేపో.

ఇమస్మిం పదేతి "ఏకాయనో అయం భిక్ఖవే మగ్గో"తి ఇమస్మిం వాక్యే, ఇమస్మిం వా "పుబ్బభాగమగ్గో లోకుత్తరమగ్గో"తి సంసయట్ఠానే. **మిస్సకమగ్గో**తి లోకియేన మిస్సకో లోకుత్తరమగ్గో. విసుద్ధిఆదీనం నిప్పరియాయహేతుం సఙ్గణ్హన్తో ఆచరియత్థేరో "మిస్సకమగ్గో"తి ఆహ, ఇతరో పరియాయహేతు ఇధాధిప్పేతోతి "**పుబ్బభాగమగ్గో**"తి.

సద్దం సుత్వావాతి "కాలో, భన్తే, ధమ్మస్సవనాయా"తి కాలారోచనసద్దం సుత్వా. **ఏవం ఉక్ఖిపిత్వా**తి. ఏవం "మధురం ఇమం కుహిం ఛడ్డేమా"తి అఛడ్డేన్తా ఉచ్ఛుభారం వియ పగ్గహేత్వా న విచరన్తి. **ఆలులేతీ**తి విలులితో ఆకులో హోతీతి అత్థో. **ఏకాయనమగ్గో వుచ్చతి పుబ్బభాగసతిపట్ఠానమగ్గో**తి. ఏత్తావతా ఇధాధిప్పేతత్థే సిద్ధే తస్సేవ అలఙ్కారత్థం సో పన యస్స పుబ్బభాగమగ్గో, తం దస్సేతుం "**మగ్గానట్ఠఙ్గికో**"తిఆదికా గాథాపి పటిసమ్భిదామగ్గతోవ ఆనేత్వా ఠపితా.

నిబ్బానగమనట్ఠేనాతి నిబ్బానం గచ్ఛతి అధిగచ్ఛతి ఏతేనాతి నిబ్బానగమనం, సో ఏవ అవిపరీతసభావతాయ అత్థో, తేన నిబ్బానగమనట్ఠేన, నిబ్బానాధిగముపాయతాయాతి అత్థో. **మగ్గనీయట్ఠేనా**తి గవేసితబ్బతాయ, "**గమనీయట్ఠేనా**"తి వా పాఠో, ఉపగన్తబ్బతాతి అత్థో. **రాగాదీహీ**తి. ఇమినా రాగదోసమోహానంయేవ గహణం "రాగో మలం, దోసో మలం, మోహో మల"న్తి (విభ॰ ౯౨౪) వచనతో. "అభిజ్ఝావిసమలోభాదీహీ"తి పన ఇమినా సబ్బేసమ్పి ఉపక్కిలేసానం సఙ్గణ్హనత్థం తే విసుం ఉద్ధటా. **సత్తానం విసుద్ధియా**తి వుత్తస్స అత్థస్స ఏకన్తికతం దస్సేన్తో "**తథా హీ**"తిఆదిమాహ. కామం "విసుద్ధియా"తి

సామఞ్ఞజోతనా, చిత్తవిసుద్ధి ఏవ పనేత్థ అధిప్పేతాతి దస్సేతుం ''**రూపమలవసేన పనా**''తిఆది వుత్తం. న కేవలం **అట్ఠకథా**వచనమేవ, అథ ఖో ఇదమేత్థ ఆహచ్చభాసితన్తి దస్సేన్తో ''**తథా హీ**''తిఆదిమాహ.

సా పనాయం చిత్తవిసుద్ధి సిజ్ఝమానా యస్మా సోకాదీనం అనుప్పాదాయ సంవత్తతి, తస్మా వుత్తం ''**సోకపరిదేవానం సమతిక్కమాయా**''తిఆది. తత్థ సోచనం ఞాతిబ్యసనాదినిమిత్తం చేతసో సన్తాపో అన్తోనిజ్ఝానం **సోకో**. ఞాతిబ్యసనాదినిమిత్తమేవ సోకాధికతాయ "కహం, ఏకపుత్తక, కహం, ఏకపుత్తకా"తి పరిదేవవసేన లపనం **పరిదేవో,** ఆయతిం అనుప్పజ్జనం ఇధ **సమతిక్కమో**తి ఆహ ''**పహానాయా**''తి. తం పనస్స సమతిక్కమావహతం నిదస్సనవసేన దస్సేన్తో ''**అయం హీ**''తిఆదిమాహ.

తత్థ **యం పుబ్బే తం విసోధేహీ**తి అతీతేసు ఖన్ధేసు తణ్హాసంకిలేసవిసోధనం వుత్తం. **పచ్ఛా**తి పరతో. **తే**తి తుయ్హం. **మాహూ**తి మా అహు. **కిఞ్చనన్తి** రాగాదికిఞ్చనం. ఏతేన అనాగతేసు ఖన్ధేసు సంకిలేసవిసోధనం వుత్తం. **మజ్ఝే**తి తదుభయవేమజ్ఝే. **నో చే గహేస్ససీ**తి న ఉపాదియిస్ససి చే. ఏతేన పచ్చుప్పన్నే ఖన్ధపబన్ధే ఉపాదానప్పవత్తి వుత్తా. **ఉపసన్తో చరిస్ససీ**తి ఏవం అద్ధత్తయగతసంకిలేసవిసోధనే సతి నిబ్బుతసబ్బపరిళాహతాయ ఉపసన్తో హుత్వా విహరిస్ససీతి అరహత్తనికూటేన గాథం నిట్ఠపేసి. తేనాహ ''**ఇమం గాథ**''న్తిఆది.

పుత్తాతి ఓరసా, అఞ్ఞేపి వా యే కేచి. **పితా**తి జనకో. **బన్ధవా**తి ఞాతకా. అయఞ్హేత్థ అత్థో – పుత్తా వా పితా వా బన్ధవా వా **అన్తకేన** మచ్చునా **అధిపన్నస్స** అభిభూతస్స మరణతో తాణాయ న హోన్తి, తస్మా **నత్థి ఞాతీసు తాణతా**తి. న హి ఞాతీనం వసేన మరణతో ఆరక్ఖా అత్థి, తస్మా పటాచారే "ఉభో పుత్తా కాలకతా"తిఆదినా (అప. థేరీ ౨.౨.౪౯౮) మా నిరత్థకం పరిదేవి, ధమ్మంయేవ పన యాథావతో పస్సాతి అధిప్పాయో.

సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠితాతి యథానులోమం పవత్తితాయ సాముక్కంసికాయ ధమ్మదేసనాయ పరియోసానే సహస్సనయపటిమణ్డితే సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠహి. కథం పనాయం సతిపట్ఠానమగ్గవసేన సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాసీతి ఆహ ''**యస్మా పనా**''తిఆది. న హి చతుసచ్చకమ్మట్ఠానకథాయ వినా సావకానం అరియమగ్గాధిగమో అత్థి. ''**ఇమం గాథం సుత్వా**''తి పన ఇదం సోకవినోదనవసేన పవత్తితాయ గాథాయ పఠమం సుతత్తా వుత్తం. ఏస నయో ఇతరగాథాయపి. **భావనా**తి పఞ్ఞాభావనా. సా హి ఇధాధిప్పేతా. **తస్మా**తి యస్మా రూపాదీనం అనిచ్చాదితో అనుపస్సనాపి సతిపట్ఠానభావనా, తస్మా. **తేపీ**తి సన్తతిమహామత్తపటాచారా.

పఞ్చసతే చోరేతి సతసతచోరపరివారే పఞ్చ చోరే పటిపాటియా పేసేసి. తే అరఞ్ఞం పవిసిత్వా థేరం పరియేసన్తా అనుక్కమేన థేరస్స సమీపే సమాగచ్ఛింసు. తేనాహ ''**తే గన్త్వా థేరం పరివారేత్వా నిసీదింసూ**''తి. వేదనం విక్ఖమ్భేత్వా పీతిపామోజ్జం ఉప్పజ్జీతి సమ్బన్ధో. థేరస్స హి సీలం పచ్చవేక్ఖతో సుపరిసుద్ధం సీలం నిస్సాయ ఉళారం పీతిపామోజ్జం ఉప్పజ్జమానం ఊరుట్ఠిభేదజనితం దుక్ఖవేదనం విక్ఖమ్భేసి. **పాదానీ**తి పాదే. **సఞ్ఞాపేస్సామీ**తి సఞ్ఞత్తిం కరిస్సామి. **అట్టియామీ**తి జిగుచ్ఛామి. **హరాయామీ**తి లజ్జామి. **విపస్సిసన్తి** సమ్మసిం.

పచలాయన్తానన్తి పచలాయనం నిద్దం ఉపగతానం. **వతసమ్పన్నో**తి ధుతచరణసమ్పన్నో. **పమాదన్తి** పచలాయనం సన్ధాయాహ. **ఓరుద్ధమానసో**తి ఉపరుద్ధఅధిచిత్తో. **పఞ్జరస్మిన్తి** సరీరే. సరీరఞ్హి న్హారుసమ్బన్ధఅట్ఠిసఙ్ఘాతతాయ ఇధ "పఞ్జర"న్తి

వుత్తం.

పీతవణ్ణాయ పటాకాయ పరిహరణతో మల్లయుద్ధచిత్తకతాయ చ **పీతమల్లో. తీసు రజ్జేసూతి** పణ్డుచోళగోళరజ్జేసు. మల్లా సీహళదీపే సక్కారసమ్మానం లభన్తీతి **తమ్బపణ్ణిదీపం ఆగమ్మ. తంయేవ అఙ్కుసం కత్వాతి** "రూపాదయో 'మమా'తి న గహేతబ్బా"తి న తుమ్హాకవగ్గేన (సం॰ ని॰ ౩.౩౩-౩౪) పకాసితమత్థం అత్తనో చిత్తమత్తహత్థినో అఙ్కుసం కత్వా. **జణ్ణుకేహి చఙ్కమతి** "నిసిన్నే నిద్దాయ అవసరో హోతీ"తి. **బ్యాకరిత్వాతి** అత్తనో వీరియారమ్భస్స సఫలతాపవేదనముఖేన సబ్రహ్మచారీనం ఉస్సాహం జనేన్తో అఞ్ఞం బ్యాకరిత్వా. **భాసితన్తి** వచనం. కస్స పన తన్తి ఆహ **''బుద్ధసేట్ఠస్స, సబ్బలోకగ్గవాదినో''**తి. **న తుమ్హాకన్తి**ఆది తస్స పవత్తిఆకారదస్సనం. తయిదం మే సఙ్ఖారానం అచ్చన్తవూపసమకారణన్తి దస్సేన్తో **''అనిచ్చా వతా''**తి గాథం ఆహరి. తేన ఇదానాహం సఙ్ఖారానం ఖణే ఖణే భిజ్జసఙ్ఖాతస్స రోగస్స అభావేన అరోగో పరినిబ్బుతోతి దస్సేతి.

అస్సాతి సక్కస్స. **ఉపపత్తీతి** దేవూపపత్తి. **పునపాకతికావ అహోసి** సక్కభావేనేవ ఉపపన్నత్తా. **సుబ్రహ్మాతి** ఏవంనామో. అచ్ఛరానం నిరయూపపత్తిం దిస్వా తతో పభుతి సతతం పవత్తమానం అత్తనో చిత్తుత్రాసం సన్ధాయాహ **''నిచ్చం ఉత్రస్తమిదం చిత్త''**న్తిఆది. తత్థ **ఉత్రస్తన్తి** సన్తస్తం భీతం. **ఉబ్బిగ్గన్తి** సంవిగ్గం. **ఉత్రస్తన్తి** వా సంవిగ్గం. **ఉబ్బిగ్గన్తి** భయవసేన సహ కాయేన సఞ్చలితం. **అనుప్పన్నేసూతి** అనాగతేసు. **కిచ్చేసూతి** దుక్ఖేసు. నిమిత్తత్థే భుమ్మవచనం, భావీదుక్ఖపవత్తినిమిత్తన్తి అత్థో. **ఉప్పతితేసూతి** ఉప్పన్నేసు కిచ్చేసూతి యోజనా, తదా అత్తనో పరివారస్స ఉప్పన్నదుక్ఖనిమిత్తన్తి అధిప్పాయో.

బోజ్ఝాతి బోధితో, అరియమగ్గతోతి అత్థో. **అఞ్ఞత్రాతి** చ పదం అపేక్ఖిత్వా నిస్సక్కవచనం, తస్మా బోధిం ఠపేత్వాతి అత్థో. ఏస నయో సేసేసుపి. **తపసాతి** తపోకమ్మతో. తేన మగ్గాధిగమస్స ఉపాయభూతం ధుతఙ్గసేవనాదిసల్లేఖపటిపదం దస్సేతి. **ఇన్ద్రియసంవరాతి** మనచ్ఛట్ఠానం ఇన్ద్రియానం సంవరణతో. ఏతేన సతిసంవరసీసేన సబ్బమ్పి సంవరసీలం, లక్ఖణహారనయేన వా సబ్బమ్పి చతుపారిసుద్ధిసీలం దస్సేతి. **సబ్బనిస్సగ్గాతి** సబ్బుపధినిస్సజ్జనతో సబ్బకిలేసప్పహానతో. కిలేసేసు హి నిస్సట్ఠేసు కమ్మవట్టం విపాకవట్టఞ్చ నిస్సట్ఠమేవ హోతీతి. **సోత్థిన్తి** ఖేమం అనుపద్దవతం.

ఞాయతి నిచ్ఛయేన కమతి నిబ్బానం, తం వా ఞాయతి పటివిజ్ఝీయతి ఏతేనాతి **ఞాయో,** అరియమగ్గోతి ఆహ **''ఞాయో వుచ్చతి అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో''**తి . **తణ్హావానవిరహితత్తాతి** తణ్హాసఙ్ఖాతవానవివిత్తత్తా. తణ్హా హి ఖన్ధేహి ఖన్ధం, కమ్మునా వా ఫలం, సత్తేహి వా దుక్ఖం వినతి సంసిబ్బతీతి వానన్తి వుచ్చతి. తయిదం నత్థి ఏత్థ వానం, న వా ఏతస్మిం అధిగతే పుగ్గలస్స వానన్తి **నిబ్బానం,** అసఙ్ఖతా ధాతు. పరపచ్చయేన వినా పచ్చక్ఖకరణం సచ్ఛికిరియాతి ఆహ **''అత్తపచ్చక్ఖతాయా''**తి.

నను "విసుద్ధియా"తి చిత్తవిసుద్ధియా అధిప్పేతత్తా విసుద్ధిగ్గహణేనేవేత్థ సోకసమతిక్కమాదయోపి గహితా ఏవ హోన్తి, తే పున కస్మా గహితాతి అనుయోగం సన్ధాయ **''తత్థ కిఞ్చాపీ''**తిఆది వుత్తం. **సాసనయుత్తికోవిదేతి** సచ్చపటిచ్చసముప్పాదాదిలక్ఖణాయం ధమ్మనీతియం ఛేకే. **తం తం అత్థం ఞాపేతీతి** యే యే బోధనేయ్యపుగ్గలా సఙ్ఖేపవిత్థారాదివసేన యథా యథా బోధేతబ్బా, అత్తనో దేసనావిలాసేన భగవా తే తే తథా తథా బోధేన్తో తం తమత్థం ఞాపేతి. **తం తం పాకటం కత్వా దస్సేన్తోతి** అత్థాపత్తిం అగణేన్తో తం తం అత్థం పాకటం కత్వా దస్సేన్తో. న హి సమ్మాసమ్బుద్ధా అత్థాపత్తిఞాపకాదిసాధనీయవచనాతి. **సంవత్తతీతి** జాయతి, హోతీతి అత్థో. యస్మా అనతిక్కన్తసోకపరిదేవస్స న కదాచి

చిత్తవిసుద్ధి అత్థి సోకపరిదేవసమతిక్కమముఖేనేవ చిత్తవిసుద్ధియా ఇజ్ఝనతో, తస్మా ఆహ ‘‘**సోకపరిదేవానం సమతిక్కమేన హోతీ**’’తి. యస్మా పన దోమనస్సపచ్చయేహి దుక్ఖధమ్మేహి ఫుట్ఠం పుథుజ్జనం సోకాదయో అభిభవన్తి, పరిఞ్ఞాతేసు చ తేసు తే న హోన్తి, తస్మా వుత్తం ‘‘**సోకపరిదేవానం సమతిక్కమో దుక్ఖదోమనస్సానం అత్థఙ్గమేనా**’’తి. **ఞాయస్సా**తి అగ్గమగ్గస్స తతియమగ్గస్స చ. తదధిగమేన హి యథాక్కమం దుక్ఖదోమనస్సానం అత్థఙ్గమో. సచ్ఛికిరియాభిసమయసహభావీపి ఇతరాభిసమయో తదవినాభావతో సచ్ఛికిరియాభిసమయహేతుకో వియ వుత్తో ‘‘**ఞాయస్సాధిగమో నిబ్బానస్స సచ్ఛికిరియాయా**’’తి. ఫలఞాణేన వా పచ్చక్ఖకరణం సన్ధాయ వుత్తం ‘‘**నిబ్బానస్స సచ్ఛికిరియాయా**’’తి. సమ్పదానవచనఞ్చేతం దట్ఠబ్బం.

వణ్ణభణనన్తి పసంసావచనం. తయిదం న ఇధేవ, అథ ఖో అఞ్ఞత్థాపి సత్థా అకాసియేవాతి దస్సేన్తో ‘‘**యథేవ హీ**’’తిఆదిమాహ. తత్థఆదిమ్హి కల్యాణం, ఆది వా కల్యాణం ఏతస్సాతి **ఆదికల్యాణం**. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. అత్థసమ్పత్తియా **సాత్థం**. బ్యఞ్జనసమ్పత్తియా **సబ్యఞ్జనం**. సీలాదిపఞ్చధమ్మక్ఖన్ధపారిపూరితో ఉపనేతబ్బస్స అభావా చ **కేవలపరిపుణ్ణం**. నిరుపక్కిలేసతో అపనేతబ్బస్స అభావా చ **పరిసుద్ధం**. సేట్ఠచరియభావతో సాసన **బ్రహ్మచరియం మగ్గబ్రహ్మచరియఞ్చ వో పకాసేస్సామీ**తి అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౧౪౭) వుత్తనయేన వేదితబ్బో. **అరియవంసా**తి అరియానం బుద్ధాదీనం వంసా పవేణియో. **అగ్గఞ్ఞా**తి “అగ్గా”తి జానితబ్బా సబ్బవంసేహి సేట్ఠభావతో. **రత్తఞ్ఞా**తి “చిరరత్తా”తి జానితబ్బా. **వంసఞ్ఞా**తి “బుద్ధాదీనం వంసా”తి జానితబ్బా. **పోరాణా**తి పురాతనా అనధునాతనత్తా. **అసంకిణ్ణా**తి అవికిణ్ణా అనపనీతా. **అసంకిణ్ణపుబ్బా**తి “కిం ఇమేహీ”తి అరియేహి న అపనీతపుబ్బా. **న సంకీయన్తీ**తి ఇదానిపి తేహి న అపనీయన్తి. **న సంకీయిస్సన్తీ**తి అనాగతేపి తేహి న అపనీయిస్సన్తి. **అప్పటికుట్ఠా...పే॰... విఞ్ఞూహీ**తి యే లోకే విఞ్ఞూ సమణబ్రాహ్మణా, తేహి అపచ్చక్ఖతా అనిన్దితా, అగరహితాతి అత్థో. **విసుద్ధియాతిఆదీహీ**తి విసుద్ధిఆదిదీపనేహి. **పదేహీ**తి వాక్యేహి, విసుద్ధిఅత్థతాదిభేదభిన్నేహి వా ధమ్మకోట్ఠాసేహి.

ఉపద్దవేతి అనత్థే. **విసుద్ధి**న్తి విసుజ్ఝనం సంకిలేసప్పహానం. వాచుగ్గతకరణం **ఉగ్గహో**. **పరియాపుణనం** పరిచయో. అత్థస్స హదయే ఠపనం **ధారణం**. పరివత్తనం **వాచనం**. **గన్ధారకో**తి గన్ధారదేసే ఉప్పన్నో. **పహోన్తీ**తి సక్కోన్తి అనియ్యానమగ్గాతి మిచ్ఛామగ్గా, మిచ్ఛత్తనియతానియతమగ్గాపి వా. సువణ్ణన్తి కూటసువణ్ణమ్పి వుచ్చతి. **పణీ**తి కాచమణిపి. **ముత్తా**తి వేళుజాపి. **పవాళ**న్తి పల్లవోపి వుచ్చతీతి **రత్తజమ్బునదా**దిపదేహి తే విసేసితా.

న తతో హేట్ఠాతి (సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౫.౩౬౭; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౩౭౩) ఇధాధిప్పేతకాయాదీనం వేదనాదిసభావత్తాభావా, కాయవేదనాచిత్తవిముత్తస్స తేభూమకధమ్మస్స విసుం విపల్లాసవత్థన్తరభావేన గహితత్తా చ హేట్ఠాగహణేసు విపల్లాసవత్థూనం అనిట్ఠానం సన్ధాయ వుత్తం, పఞ్చమస్స పన విపల్లాసవత్థునో అభావా ‘‘**న ఉద్ధ**’’న్తి ఆహ. ఆరమ్మణవిభాగేన హేత్థ సతిపట్ఠానవిభాగోతి. **తయో సతిపట్ఠానా**తి సతిపట్ఠానసద్దస్స అత్థుద్ధారదస్సనం, న ఇధ పాళియం వుత్తస్స సతిపట్ఠానసద్దస్స అత్థదస్సనన్తి. **ఆదీసు హి సతిగోచరో**తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన “ఫస్ససముదయా వేదనానం సముదయో, నామరూపసముదయా చిత్తస్స సముదయో, మనసికారసముదయా ధమ్మానం సముదయో”తి సతిపట్ఠానాతి వుత్తానం సతిగోచరానం పకాసకే సుత్తపదేసే సఙ్గణ్హాతి. ఏవం పటిసమ్భిదాపాళియమ్పి (పటి॰ మ॰ ౩.౩౪) అవసేసపాళిప్పదేసదస్సనత్థో **ఆది**-సద్దో దట్ఠబ్బో. **సతియా పట్ఠాన**న్తి సతియా పతిట్ఠాతబ్బట్ఠానం. దానాదీని సతియా

కరోన్తస్స రూపాదీని కసిణాదీని చ సతియా ఠానం హోన్తీతి తంనివారణత్థమాహ ''**పధానం ఠాన**''న్తి. ప-సద్దో హి ఇధ "పణీతా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౧౪ తికమాతికా) వియ పధానత్థదీపకోతి అధిప్పాయో.

అరియోతి అరియం సబ్బసత్తసేట్ఠం సమ్మాసమ్బుద్ధమాహ. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం సళాయతనవిభఙ్గసుత్తే (మ॰ ని॰ ౩.౩౧౧). సుత్తేకదేసేన హి సుత్తం దస్సేతి. తత్థ హి –

> "తయో సతిపట్ఠానా యదరియో…పే॰… మరహతీతి ఇతి ఖో పనేతం వుత్తం, కిఞ్చేతం పటిచ్చ వుత్తం. ఇధ, భిక్ఖవే, సత్థా సావకానం ధమ్మం దేసేతి అనుకమ్పకో హితేసీ అనుకమ్పం ఉపాదాయ "ఇదం వో హితాయ ఇదం వో సుఖాయా'తి. తస్స సావకా న సుస్సూసన్తి, న సోతం ఓదహన్తి, న అఞ్ఞా చిత్తం ఉపట్ఠపేన్తి, వోక్కమ్మ చ సత్థుసాసనా వత్తన్తి. తత్ర, భిక్ఖవే, తథాగతో న చేవ అనత్తమనో హోతి, న చ అనత్తమనతం పటిసంవేదేతి, అనవస్సుతో చ విహరతి సతో సమ్పజానో. ఇదం, భిక్ఖవే, పఠమం సతిపట్ఠానం, యదరియో…పే॰… అరహతి.
>
> పున చపరం, భిక్ఖవే, సత్థా…పే॰… ఇదం వో సుఖాయాతి. తస్స ఏకచ్చే సావకా న సుస్సూసన్తి…పే॰… వత్తన్తి. ఏకచ్చే సావకా సుస్సూసన్తి…పే॰… న చ వోక్కమ్మ సత్థుసాసనా వత్తన్తి. తత్ర, భిక్ఖవే, తథాగతో న చేవ అనత్తమనో హోతి, న చ అనత్తమనతం పటిసంవేదేతి, న చేవ అత్తమనో హోతి, న చ అత్తమనతం పటిసంవేదేతి. అనత్తమనతఞ్చ అత్తమనతఞ్చ తదుభయం అభినివజ్జేత్వా ఉపేక్ఖకో విహరతి సతో సమ్పజానో. ఇదం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, దుతియం సతిపట్ఠానం…పే॰… అరహతి.
>
> పున చపరం…పే॰… సుఖాయాతి. తస్స సావకా సుస్సూసన్తి…పే॰… వత్తన్తి. తత్ర, భిక్ఖవే, తథాగతో అత్తమనో చేవ హోతి, అత్తమనతఞ్చ పటిసంవేదేతి, అనవస్సుతో చ విహరతి సతో సమ్పజానో . ఇదం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, తతియం సతిపట్ఠానం…పే॰… అరహతీ"తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౧౧) –

ఏవం పటిఘానునయేహి అనవస్సుతతా, నిచ్చం ఉపట్ఠితస్సతితాయ తదుభయవీతివత్తతా "సతిపట్ఠాన"న్తి వుత్తా. బుద్ధానంయేవ హి నిచ్చం ఉపట్ఠితస్సతితా హోతి ఆవేణికధమ్మభావతో, న పచ్చేకబుద్ధాదీనం. **ప**-సద్దో ఆరమ్భం జోతేతి, ఆరమ్భో చ పవత్తీతి కత్వా ఆహ ''**పవత్తయితబ్బతోతి అత్థో**''తి. **సతియా** కరణభూతాయ **పట్ఠానం** పట్ఠపేతబ్బం **సతిపట్ఠానం**. అన-సద్దో హి బహులవచనేన కమ్మత్థోపి హోతీతి.

తథాస్స కత్తుఅత్థోపి లబ్భతీతి ''**పతిట్ఠాతీతి పట్ఠాన**''న్తి వుత్తం. తత్థ ప-సద్దో భుసత్థవిసిట్ఠం పక్ఖన్దనం దీపేతీతి ''**ఓక్కన్తిత్వా పక్ఖన్దిత్వా పవత్తతీతి అత్థో**''తి ఆహ. పున భావత్థం సతి-సద్దం పట్ఠాన-సద్దఞ్చ వణ్ణేన్తో ''**అథ వా**''తిఆదిమాహ. తేన పురిమవికప్పే సతి-సద్దో పట్ఠాన-సద్దో చ కత్తుఅత్థోతి విఞ్ఞాయతి. **సరణట్ఠేనాతి** చిరకతస్స చిరభాసితస్స చ అనుస్సరణట్ఠేన. **ఇదన్తి** యం "సతియేవ సతిపట్ఠాన"న్తి వుత్తం, ఇదం **ఇధ** ఇమస్మిం సుత్తపదేసే అధిప్పేతం.

యది ఏవన్తి యది సతి ఏవ సతిపట్ఠానం, సతి నామ ఏకో ధమ్మో, ఏవం సన్తే కస్మా ''**సతిపట్ఠానా**''తి బహువచనన్తి ఆహ ''**సతిబహుత్తా**''తిఆది. యది బహుకా ఏతా సతియో, అథ కస్మా "మగ్గో"తి ఏకవచనన్తి యోజనా. **మగ్గట్ఠేనాతి** నియ్యానట్ఠేన. నియ్యానికో హి మగ్గధమ్మో, తేనేవ నియ్యానికభావేన ఏకత్తుపగతో ఏకన్తతో నిబ్బానం గచ్ఛతి, అత్థికేహి చ

తదత్థం మగ్గీయతీతి అత్తనావ పుబ్బే వుత్తం పచ్చాహరతి "**వుత్తఞ్చేత**"న్తి. తత్థ **చతస్సోపి చేతాతి** కాయానుపస్సనాదివసేన చతుబ్బిధాపి చ ఏతా సతియో. **అపరభాగేతి** అరియమగ్గక్ఖణే. **కిచ్చం సాధయమానాతి** పుబ్బభాగే కాయాదీసు ఆరమ్మణేసు సుభసఞ్ఞాదివిధమనేన విసుం విసుం పవత్తిత్వా మగ్గక్ఖణే సకింయేవ తత్థ చతుబ్బిధస్సపి విపల్లాసస్స సముచ్ఛేదవసేన పహానకిచ్చం సాధయమానా ఆరమ్మణకరణవసేన నిబ్బానం గచ్ఛన్తి. చతుబ్బిధకిచ్చసాధనేనేవ హేత్థ బహువచననిద్దేసో. **ఏవఞ్చ సతీతి** మగ్గట్ఠేన ఏకత్తం ఉపాదాయ "మగ్గో"తి ఏకవచనేన ఆరమ్మణభేదేన చతుబ్బిధతం ఉపాదాయ "చత్తారో"తి చ వత్తబ్బతాయ సతివిజ్జమానత్తా. **వచనానుసన్ధినా** "ఏకాయనో అయ"న్తిఆదికా దేసనా **సానుసన్ధికావ,** న అననుసన్ధికాతి అధిప్పాయో. వుత్తమేవత్థం నిదస్సనేన పటిపాదేతుం "**మారసేనప్పమద్దన**"న్తి సుత్తపదం (సం॰ ని॰ ౧.౨౨౪) ఆనేత్వా "**యథా**"తిఆదినా నిదస్సనం సంసన్దేతి. **తస్మా**తిఆది నిగమనం.

విసేసతో కాయో చ వేదనా చ అస్సాదస్సకారణన్తి తప్పహానత్థం తేసు తణ్హావత్థూసు ఓళారికసుఖుమేసు అసుభదుక్ఖభావదస్సనాని మన్దతిక్ఖపఞ్ఞేహి తణ్హాచరితేహి సుకరానీతి తాని తేసం "విసుద్ధిమగ్గో"తి వుత్తాని తథా "నిచ్చం అత్తా"తి అభినివేసవత్థుతాయ దిట్ఠియా విసేసకారణేసు చిత్తధమ్మేసు అనిచ్చానత్తతాదస్సనాని సరాగాదివసేన సఞ్ఞాఫస్సాదివసేన నీవరణాదివసేన చ నాతిప్పభేదఅతిప్పభేదగతేసు తేసు తప్పహానత్థం మన్దతిక్ఖపఞ్ఞానం దిట్ఠిచరితానం సుకరానీతి తేసం తాని "విసుద్ధిమగ్గో"తి వుత్తాని. ఏత్థ చ యథా చిత్తధమ్మానమ్పి తణ్హాయ వత్థుభావో సమ్భవతి, తథా కాయవేదనానమ్పి దిట్ఠియాతి సతిపి నేసం చతున్నమ్పి తణ్హాదిట్ఠియా వత్థుభావే యో యస్స సాతిసయపచ్చయో, తందస్సనత్థం విసేసగ్గహణం కతన్తి దట్ఠబ్బం. తిక్ఖపఞ్ఞసమథయానికో ఓళారికారమ్మణం పరిగ్గణ్హన్తో తత్థ అట్ఠత్వా ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ వేదనం పరిగ్గణ్హాతీతి వుత్తం. "**ఓళారికారమ్మణే అసణ్ఠహనతో**"తి. విపస్సనాయానికస్స పన సుఖుమే చిత్తే ధమ్మేసు చ చిత్తం పక్ఖన్దతీతి చిత్తధమ్మానుపస్సనానం మన్దతిక్ఖపఞ్ఞావిపస్సనాయానికానం విసుద్ధిమగ్గతా వుత్తా.

తేసం తత్థాతి ఏత్థ తత్థ-సద్దస్స "పహానత్థ"న్తి ఏతేన యోజనా. పరతో **తేసం తత్థాతి** ఏత్థాపి ఏసేవనయో. పఞ్చ కామగుణా సవిసేసా కాయే లబ్భన్తీతి విసేసేన కాయో కామోఘస్స వత్థు, భవేసు సుఖగ్గహణవసేన భవస్సాదో హోతీతి భవోఘస్స వేదనా వత్థు, సన్తతిఘనగహణవసేన విసేసతో చిత్తే అత్తాభినివేసో హోతీతి దిట్ఠోఘస్స చిత్తం వత్థు, ధమ్మేసు వినిబ్భోగస్స దుక్కరత్తా ధమ్మానం ధమ్మమత్తతాయ దుప్పటివిజ్ఝత్తా సమ్మోహో హోతీతి అవిజ్జోఘస్స ధమ్మా వత్థు, తస్మా తేసం పహానత్థం **చత్తారోవ వుత్తా.**

యదగ్గేన చ కాయో కామోఘస్స వత్థు, తదగ్గేన అభిజ్ఝాకాయగన్థస్స వత్థు, దుక్ఖాయ వేదనాయ పటిఘానుసయో అనుసేతీతి దుక్ఖదుక్ఖవిపరిణామదుక్ఖసఙ్ఖారదుక్ఖభూతా వేదనా విసేసేన బ్యాపాదకాయగన్థస్స వత్థు, చిత్తే నిచ్చగ్గహణవసేన సస్సతస్స అత్తనో సీలేన సుద్ధీతిఆది పరామసనం హోతీతి సీలబ్బతపరామాసస్స చిత్తం వత్థు, నామరూపపరిచ్ఛేదేన భూతం భూతతో అపస్సన్తస్స భవవిభవదిట్ఠిసఙ్ఖాతో ఇదంసచ్చాభినివేసో హోతీతి తస్స ధమ్మా వత్థు, సుఖవేదనాస్సాదవసేన పరలోకనిరపేక్ఖో "నత్థి దిన్న"న్తిఆదికం పరామాసం ఉప్పాదేతీతి దిట్ఠుపాదానస్స వేదనా వత్థు సన్తతిఘనగహణవసేన సరాగాదిచిత్తే సమ్మోహో హోతీతి మోహాగతియా చిత్తం వత్థు, ధమ్మసభావానవబోధేన భయం హోతీతి భయాగతియా ధమ్మా వత్థు. యే పనేత్థ అవుత్తా, తేసం వుత్తనయేన వత్థుభావో యోజేతబ్బో. తథా హి ఓఘేసు వుత్తనయా ఏవ యోగాసవేసుపి యోజనా అత్థతో అభిన్నత్తా. తథా పఠమోఘతతియచతుత్థగన్థయోజనాయ వుత్తనయా

ఏవ కాయచిత్తధమ్మానం ఇతరూపాదానవత్థుతా యోజనా, తథా కామోఘబ్యాపాదకాయగన్థయోజనాయ వుత్తనయా ఏవ కాయవేదనానం ఛన్దదోసాగతి వత్థుతా యోజనా వా.

‘‘ఆహారసముదయా కాయసముదయో, ఫస్ససముదయా వేదనాసముదయో, (సం॰ ని॰ ౫.౪౦౮) సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం, విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప’’న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౬; ఉదా॰ ౧; విభ॰ ౨౨౫) వచనతో కాయాదీనం సముదయభూతా కబళీకారాహారఫస్సమనోసఞ్చేతనావిఞ్ఞాణాహారా కాయాదిపరిజాననేన పరిఞ్ఞాతా హోన్తీతి ఆహ **‘‘చతుబ్బిధాహారపరిఞ్ఞత్థ’’**న్తి పకరణనయోతి **నేత్తిపకరణవసేన** సుత్తన్తసంవణ్ణనానయో.

సరణవసేనాతి కాయాదీనం కుసలాదిధమ్మానఞ్చ ఉపధారణవసేన. సరన్తి గచ్ఛన్తి నిబ్బానం ఏతాయాతి సతీతి ఇమస్మిం అత్థే ఏకత్తే ఏకసభావే నిబ్బానే సమోసరణం సమాగమో **ఏకత్తసమోసరణం**. ఏతదేవ హి దస్సేతుం **‘‘యథా హీ’’**తిఆది వుత్తం. ఏకనిబ్బానపవేసహేతుభూతా వా సమానతా ఏకో సతిపట్ఠానస్స భావో ఏకత్తం, తత్థ సమోసరణం తంసభాగతా **ఏకత్తసమోసరణం**. ఏకనిబ్బానపవేసహేతుభావం పన దస్సేతుం **‘‘యథా హీ’’**తిఆదిమాహ. ఏతస్మిం అత్థే సరణేకత్తసమోసరణాని సహేవ సతిపట్ఠానేకభావస్స కారణత్థేన వుత్తానీతి దట్ఠబ్బాని, పురిమస్మిం విసుం. **సరణవసేనా**తి వా ‘‘గమనవసేనా’’తి అత్థే సతి తదేవ గమనం సమోసరణన్తి, సమోసరణే వా సతిసద్దత్థవసేన అవుచ్చమానే ధారణతావ సతీతి సతిసద్దత్థన్తరాభావా పురిమం సతిభావస్స కారణం, పచ్ఛిమం ఏకభావస్సాతి నిబ్బానసమోసరణేపి సహితానేవ తాని సతిపట్ఠానేకభావస్స కారణాని వుత్తాని హోన్తి. **చుద్దసవిధేన, నవవిధేన, సోళసవిధేన, పఞ్చవిధేనా**తి ఇదం ఉపరి పాళియం (మ॰ ని॰ ౧.౧౦౭) ఆగతానం ఆనాపానపబ్బాదీనం వసేన వుత్తం, తేసం పన అన్తరభేదవసేన తదనుగతభేదవసేన చ భావనాయ అనేకవిధతా లబ్భతియేవ. చతూసు దిసాసు ఉట్ఠానకభణ్డసదిసతా కాయానుపస్సనాదితంతంసతిపట్ఠానభావనానుభావస్స దట్ఠబ్బా.

‘‘గోచరే, భిక్ఖవే, చరథ సకే పేత్తికే విసయే’’తిఆదివచనతో (దీ॰ ని॰ ౩.౮౦; సం॰ ని॰ ౫.౩౭౨) భిక్ఖుగోచరా ఏతే ధమ్మా, యదిదం కాయానుపస్సనాదయో. తత్థ యస్మా కాయానుపస్సనాదిపటిపత్తియా భిక్ఖు హోతి, తస్మా ‘‘కాయానుపస్సీ విహరతీ’’తిఆదినా భిక్ఖుం దస్సేతి, భిక్ఖుమ్హి తం నియమతోతి ఆహ **‘‘పటిపత్తియా భిక్ఖుభావదస్సనతో’’**తి. సత్థు చరియానువిధాయకత్తా సకలసాసనసమ్పటిగ్గాహకత్తా చ **సబ్బప్పకారాయ అనుసాసనియా భాజనభావో**.

సమం చరేయ్యాతి కాయాదివిసమచరియం పహాయ కాయాదీహి సమం చరేయ్య. రాగాదివూపసమేన **సన్తో**. ఇన్ద్రియదమేన **దన్తో**. చతుమగ్గనియామేన **నియతో**. సేట్ఠచరితాయ **బ్రహ్మచారీ**. కాయదణ్డాదిఓరోపనేన **నిధాయ దణ్డం**. అరియభావే ఠితో **సో** ఏవరూపో బాహితపాపసమితపాపభిన్నకిలేసతాహి **బ్రాహ్మణో సమణో భిక్ఖూ**తి వేదితబ్బో.

‘‘అయఞ్చేవ కాయో బహిద్ధా చ నామరూప’’న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౩౭౩) ఖన్ధపఞ్చకం, ‘‘సుఖఞ్చ కాయేన పటిసంవేదేతీ’’తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౭౧, ౨౮౭; పారా॰ ౧౧) నామకాయో కాయోతి వుచ్చతీతి తతో విసేసనత్థం **‘‘కాయేతి రూపకాయే’’**తి ఆహ.

అసమ్మిస్సతోతి ‘‘వేదనాదయోపి ఏత్థ సితా ఏత్థ పటిబద్ధా’’తి కాయే వేదనాదిఅనుపస్సనాపసఙ్గేపి ఆపన్నే తతో అసమ్మిస్సతోతి అత్థో. సమూహవిసయతాయ చస్స కాయ-సద్దస్స సముదాయుపాదానతాయ చ అసుభాకారస్స

“కాయే”తి ఏకవచనం, తథా ఆరమ్మణాదివిభాగేన అనేకభేదభిన్నమ్పి చిత్తం చిత్తభావసామఞ్ఞేన ఏకజ్ఝం గహేత్వా “చిత్తే”తి ఏకవచనం, వేదనా పన సుఖాదిభేదభిన్నా విసుం విసుం అనుపస్సితబ్బాతి దస్సేతుం “వేదనాసూ”తి బహువచనేన వుత్తా, తథేవ చ నిద్దేసో పవత్తితో, ధమ్మా చ పరోపణ్ణాసభేదా అనుపస్సితబ్బాకారేన చ అనేకభేదా ఏవాతి తేపి బహువచనవసేనేవ వుత్తా. అవయవీగాహ-సమఞ్ఞాతిధావన-సారాదానాభినివేసనిసేధనత్థం కాయం అఙ్గపచ్చఙ్గేహి, తాని చ కేసాదీహి, కేసాదికే చ భూతుపాదాయరూపేహి వినిబ్భుజన్తో **“తథా న కాయే”**తిఆదిమాహ. పాసాదాదినగరావయవసమూహే అవయవీవాదినోపి అవయవీగాహం న కరోన్తి, నగరం నామ కోచి అత్థో అత్థీతి పన కేసఞ్చి సమఞ్ఞాతిధావనం సియాతి ఇత్థిపురిసాదిసమఞ్ఞాతిధావనే నగరనిదస్సనం వుత్తం. అఙ్గపచ్చఙ్గసమూహో, కేసలోమాదిసమూహో భూతుపాదాయసమూహో చ యథావుత్తసమూహే తబ్బినిముత్తో కాయోపి నామ కోచి నత్థి, పగేవ ఇత్థిఆదయోతి ఆహ **“కాయో వా…పే.… దిస్సతీ”**తి. **కోచి ధమ్మో**తి ఇమినా సత్తజీవాదిం పటిక్ఖిపతి, అవయవీ పన కాయపటిక్ఖేపేనేవ పటిక్ఖిత్తోతి. యది ఏవం కథం కాయాదిసఞ్ఞాభిధానానీతిఆహ **“యథావుత్త…పే.… కరోన్తీ”**తి.

యం పస్సతి ఇత్థిం పురిసం వా. నను చక్ఖునా ఇత్థిపురిసదస్సనం నత్థీతి? సచ్చమేతం, “ఇత్థిం పస్సామి, పురిసం పస్సామీ”తి పన పవత్తసఞ్ఞాయ వసేన “యం పస్సతీ”తి వుత్తం. మిచ్ఛాదస్సనేన వా దిట్ఠియా **యం పస్సతి, న తం దిట్ఠం, తం** రూపాయతనం న హోతీతి అత్థో విపరీతగ్గాహవసేన మిచ్ఛాపరికప్పితరూపత్తా. అథ వా తం కేసాదిభూతుపాదాయసమూహసఙ్ఖాతం దిట్ఠం న హోతి అచక్ఖువిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యత్తా, దిట్ఠం వా తం న హోతి. **యం దిట్ఠం తం న పస్సతీ**తి యం రూపాయతనం కేసాదిభూతుపాదాయసమూహసఙ్ఖాతం దిట్ఠం, తం పఞ్ఞాచక్ఖునా భూతతో న పస్సతీతి అత్థో. **అపస్సం బజ్ఝతే**తి ఇమం అత్తభావం యథాభూతం పఞ్ఞాచక్ఖునా అపస్సన్తో “ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా”తి కిలేసబన్ధనేన బజ్ఝతి.

న అఞ్ఞధమ్మానుపస్సీతి న అఞ్ఞసభావానుపస్సీ, అసుభాదితో అఞ్ఞాకారానుపస్సీ న హోతీతి అత్థో. **కిం వుత్తం హోతీ**తిఆదినా తమేవత్థం పాకటం కరోతి. **పథవీకాయన్తి** కేసాదికోట్ఠాసపథవిం ధమ్మసమూహత్తా “కాయో”తి వదతి, లక్ఖణపథవిమేవ వా అనేకప్పభేదం సకలసరీరగతం పుబ్బాపరియభావేన చ పవత్తమానం సమూహవసేన గహేత్వా “కాయో”తి వదతి. **ఆపోకాయన్తి**ఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

ఏవం గహేతబ్బస్సాతి “అహం మమ”న్తి ఏవం అత్తత్తనియభావేన అన్ధబాలేహి గహేతబ్బస్స. ఇదాని సత్తన్నం అనుపస్సనాకారానమ్పి వసేన కాయానుపస్సనం దస్సేతుం **“అపిచా”**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **అనిచ్చతో అనుపస్సతీ**తి చతుసముట్ఠానికకాయం “అనిచ్చ”న్తి అనుపస్సతి, ఏవం పస్సన్తో ఏవం చస్స అనిచ్చాకారమ్పి అనుపస్సతీతి వుచ్చతి. తథాభూతస్స చస్స నిచ్చగ్గాహస్స లేసోపి న హోతీతి వుత్తం **“నో నిచ్చతో”**తి తథాహేస “నిచ్చసఞ్ఞం పజహతీ”తి (పటి॰ మ॰ ౩.౩౫) వుత్తో. ఏత్థ చ “అనిచ్చతో ఏవ అనుపస్సతీ”తి ఏవ-కారో లుత్తనిద్దిట్ఠోతి తేన నివత్తితమత్థం దస్సేతుం **“నో నిచ్చతో”**తి వుత్తం. న చేత్థ దుక్ఖతో అనుపస్సనాదినివత్తనమాసఙ్కితబ్బం పటియోగీనివత్తనపరత్తా ఏవ-కారస్స, ఉపరిదేసనారుళ్హత్తా చ తాసం.

దుక్ఖతో అనుపస్సతీతిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. అయం పన విసేసో – అనిచ్చస్స దుక్ఖత్తా తమేవ కాయం దుక్ఖతో అనుపస్సతి, దుక్ఖస్స అనత్తత్తా **అనత్తతో అనుపస్సతి**. యస్మా పన యం అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా, తం అనభినన్దితబ్బం, న

తత్థ రజ్జితబ్బం, తస్మా వుత్తం ‘‘**నిబ్బిన్దతి నో నన్దతి, విరజ్జతి నో రజ్జతీ**’’తి. సో ఏవం అరజ్జన్తో రాగం **నిరోధేతి నో సముదేతి,** సముదయం న కరోతీతి అత్థో. ఏవం పటిపన్నో చ **పటినిస్సజ్జతి నో ఆదియతి**. అయఞ్హి అనిచ్చాదిఅనుపస్సనా తదఙ్గవసేన సద్ధిం కాయతన్నిస్సయఖన్ధాభిసఙ్ఖారేహి కిలేసానం పరిచ్చజనతో, సఙ్ఖతదోసదస్సనేన తబ్బిపరీతే నిబ్బానే తన్నిన్నతాయ పక్ఖన్దనతో ‘‘పరిచ్చాగపటినిస్సగ్గో చేవ పక్ఖన్దనపటినిస్సగ్గో చా’’తి వుచ్చతి, తస్మా తాయ సమన్నాగతో భిక్ఖు వుత్తనయేన కిలేసే చ పరిచ్చజతి, నిబ్బానే చ పక్ఖన్దతి , తథాభూతో చ నిబ్బత్తనవసేన కిలేసే న ఆదియతి, నాపి అదోసదస్సితావసేన సఙ్ఖతారమ్మణం. తేన వుత్తం ‘‘**పటినిస్సజ్జతి నో ఆదియతీ**’’తి. ఇదానిస్స తాహి అనుపస్సనాహి యేసం ధమ్మానం పహానం హోతి, తం దస్సేతుం ‘‘**సో తం అనిచ్చతో అనుపస్సన్తో నిచ్చసఞ్ఞం పజహతీ**’’తి. తత్థ **నిచ్చసఞ్ఞన్తి** ‘‘సఙ్ఖారా నిచ్చా’’తి ఏవం పవత్తవిపరీతసఞ్ఞం. దిట్ఠిచిత్తవిపల్లాసపహానముఖేనేవ సఞ్ఞావిపల్లాసప్పహానన్తి సఞ్ఞాగహణం, సఞ్ఞాసీసేన వా తేసమ్పి గహణం దట్ఠబ్బం. **నన్దిన్తి** సప్పీతికతణ్హం. సేసం వుత్తనయేమేవ.

విహరతీతి ఇమినా కాయానుపస్సనాసమఙ్గినో ఇరియాపథవిహారో వుత్తోతి ఆహ ‘‘**ఇరియతీ**’’తి ఇరియాపథం పవత్తేతీతి అత్థో. ఆరమ్మణకరణవసేన అభిబ్యాపనతో ‘‘**తీసు భవేసూ**’’తి వుత్తం, ఉప్పజ్జనవసేన పన కిలేసా పరిత్తభూమకా ఏవాతి. యదిపి కిలేసానం పహానం ఆతాపనన్తి తం సమ్మాదిట్ఠిఆదీనమ్పి అత్థేవ, ఆతాప-సద్దో పన వీరియేయేవ నిరుళ్హోతి వుత్తం ‘‘**వీరియస్సేతం నామ**’’న్తి. అథ వా పటిపక్ఖపహానే సమ్పయుత్తధమ్మానం అబ్భుస్సహనవసేన పవత్తమానస్స వీరియస్స సాతిసయం తదాతాపనన్తి వీరియమేవ తథా వుచ్చతి, న అఞ్ఞే ధమ్మా. **ఆతాపీతి** చాయమీకారో పసంసాయ, అతిసయస్స వా దీపకోతి ఆతాపీగహణేన సమ్మప్పధానసమఙ్గితం దస్సేతి. సమ్మా, సమన్తతో, సామఞ్చ పజానన్తో **సమ్పజానో,** అసమ్మిస్సతో వవత్థానే అఞ్ఞధమ్మానుపస్సితాభావేన సమ్మా అవిపరీతం, సబ్బాకారపజాననేన సమన్తతో, ఉపరూపరి విసేసావహభావేన పవత్తియా సయం పజానన్తోతి అత్థో. యది పఞ్ఞాయ అనుపస్సతి, కథం సతిపట్ఠానతాతి ఆహ ‘‘**న హి**’’తిఆది. **సబ్బత్థికన్తి** సబ్బత్థ భవం సబ్బత్థ లీనే ఉద్ధతే చ చిత్తే ఇచ్ఛితబ్బత్తా, సబ్బే వా లీనే ఉద్ధతే చ భావేతబ్బా బోజ్ఝఙ్గా అత్థికా ఏతాయాతి **సబ్బత్థికా**. సతియా లద్ధూపకారాయ ఏవ పఞ్ఞాయ ఏత్థ యథావుత్తే **కాయే** కమ్మట్ఠానికో భిక్ఖు **కాయానుపస్సీ విహరతి. అన్తోసఙ్ఖేపో** అన్తో ఓలీయనో, కోసజ్జన్తి అత్థో. **ఉపాయపరిగ్గహేతి** ఏత్థ సీలవిసోధనాది గణనాది ఉగ్గహకోసల్లాది చ **ఉపాయో,** తబ్బిపరియాయతో **అనుపాయో** వేదితబ్బో. యస్మా చ ఉపట్ఠితస్సతి యథావుత్తఉపాయం న పరిచ్చజతి, అనుపాయఞ్చ న ఉపాదియతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**ముట్ఠస్సతి...పే.... అసమత్థో హోతీ**’’తి. **తేనాతి** ఉపాయానుపాయానం పరిగ్గహపరివజ్జనేసు అపరిచ్చాగాపరిగ్గహేసు చ అసమత్థభావేన **అస్స** యోగినో.

యస్మా సతియేవేత్థ సతిపట్ఠానం వుత్తా, తస్మాస్స సమ్పయుత్తా ధమ్మా వీరియాదయో అఙ్గన్తి ఆహ ‘‘**సమ్పయోగఙ్గఞ్చస్స దస్సేత్వా**’’తి. అఙ్గ-సద్దో చేత్థ కారణపరియాయో దట్ఠబ్బో, సతిగ్గహణేనేవ చేత్థ సమాధిస్సాపి గహణం దట్ఠబ్బం తస్సా సమాధిక్ఖన్ధే సఙ్గహితత్తా. యస్మా వా సతిసీసేనాయం దేసనా. న హి కేవలాయ సతియా కిలేసప్పహానం హోతి, నిబ్బానాధిగమో వా, న చ కేవలా సతి పవత్తతి, తస్మాస్స ఝానదేసనాయం సవితక్కాదివచనస్స వియ సమ్పయోగఙ్గదస్సనతాతి అఙ్గ-సద్దస్స అవయవపరియాయతా దట్ఠబ్బా. **పహానఙ్గన్తి** ‘‘వివిచ్చేవ కామేహీ’’తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౨౨౬; మ. ని. ౧.౨౭౧, ౨౮౭; సం. ని. ౨.౧౫౨; అ. ని. ౪.౧౨౩; పారా. ౧౧) వియ పహాతబ్బఙ్గం దస్సేతుం. యస్మా ఏత్థ లోకియమగ్గో అధిప్పేతో, న లోకుత్తరమగ్గో, తస్మా పుబ్బభాగియమేవ వినయం దస్సేన్తో ‘‘**తదఙ్గవినయేన వా విక్ఖమ్భనవినయేన వా**’’తి ఆహ. **తేసం ధమ్మానన్తి** వేదనాదిధమ్మానం. తేసఞ్హి తత్థ అనధిప్పేతత్తా ‘‘**అత్థుద్ధారనయేనేతం వుత్త**’’న్తి వుత్తం.

అవిసేసేన ద్వీహిపి నీవరణప్పహానం వుత్తన్తి కత్వా పున ఏకేకేన వుత్తం పహానవిసేసం దస్సేతుం **"విసేసేనా"**తి ఆహ. అథ వా "వినేయ్య నీవరణానీ"తి అవత్వా అభిజ్ఝాదోమనస్సవచనస్స పయోజనం దస్సేన్తో **"విసేసేనా"**తిఆదిమాహ. కాయానుపస్సనాభావనాయ హి ఉజువిపచ్చనీకానం అనురోధాదీనం పహానం దస్సనం ఏతస్స పయోజనన్తి. **కాయసమ్పత్తిమూలకస్సా**తి రూప-బల-యొబ్బనారోగ్యాది-సరీరసమ్పదా-నిమిత్తస్స. వుత్తవిపరియాయతో **కాయవిపత్తిమూలకో విరోధో** వేదితబ్బో. **కాయభావనాయా**తి కాయానుపస్సనాభావనాయ. సా హి ఇధ "కాయభావనా"తి అధిప్పేతా. **తేనా**తి అనురోధాదిప్పహానవచనేన. **యోగానుభావో హీ**తిఆది వుత్తస్సేవత్థస్స పాకటకరణం.

సతిసమ్పజఞ్ఞేనాతి అతిసమ్పజఞ్ఞగ్గహణేన. **సబ్బత్థికకమ్మట్ఠాన**న్తి బుద్ధానుస్సతి మేత్తా మరణస్సతి అసుభభావనా చ. ఇదఞ్హి చతుక్కం యోగినా పరిహరియమానం "సబ్బత్థికకమ్మట్ఠాన"న్తి వుచ్చతి అతిసమ్పజఞ్ఞబలేన అవిచ్ఛిన్నస్స తస్స పరిహరితబ్బత్తా, **సతియా వా సమథో వుత్తో** తస్సా సమాధిక్ఖన్ధేన సఙ్గహితత్తా.

తేనాతి సద్దత్థం అనాదియిత్వా భావత్థస్సేవ విభజనవసేన పవత్తేన విభఙ్గపాఠేన సహ. **అట్ఠకథానయో**తి సద్దత్థస్సపి వివరణవసేన యథారహం వుత్తో అత్థసంవణ్ణనానయో. **యథా సంసన్దతీ**తి యథా అత్థతో అధిప్పాయతో చ అవిలోమేన్తో అఞ్ఞదత్థు సంసన్దతి సమేతి, ఏవం వేదితబ్బో.

వేదనాదీనం పున వచనేతి ఏత్థ నిస్సయపచ్చయభావవసేన చిత్తధమ్మానం వేదనాసన్నిస్సితత్తా పఞ్చవోకారభవే అరూపధమ్మానం రూపపటిబద్ధవుత్తితో చ వేదనాయ కాయాదిఅనుపస్సనాపసఙ్గేపి ఆపన్నే తదసమ్మిస్సతో వవత్థానదస్సనత్థం ఘనవినిబ్భోగాదిదస్సనత్థఞ్చ దుతియవేదనాగహణం. తేన న వేదనాయం కాయానుపస్సీ, చిత్తధమ్మానుపస్సీ వా, అథ ఖో వేదనానుపస్సీయేవాతి వేదనాసఙ్ఖాతే వత్థుస్మిం వేదనానుపస్సనాకారస్సేవ దస్సనేన అసమ్మిస్సతో వవత్థానం దస్సితం హోతి. తథా "యస్మిం సమయే సుఖా వేదనా, న తస్మిం సమయే దుక్ఖా అదుక్ఖమసుఖా వా వేదనా. యస్మిం వా పన సమయే దుక్ఖా అదుక్ఖమసుఖా వా వేదనా, న తస్మిం సమయే ఇతరా వేదనా"తి వేదనాభావసామఞ్ఞే అట్ఠత్వా తం తం వేదనం వినిబ్భుజిత్వా దస్సనేన ఘనవినిబ్భోగో ధువభావవివేకో దస్సితో హోతి. తేన తాసం ఖణమత్తావట్ఠానదస్సనేన అనిచ్చతాయ తతో ఏవ దుక్ఖతాయ అనత్తతాయ చ దస్సనం విభావితం హోతి. **ఘనవినిబ్భోగాదీతి ఆది**-సద్దేన అయమ్పి అత్థో వేదితబ్బో. అయఞ్హి వేదనాయం వేదనానుపస్సీయేవ, న అఞ్ఞధమ్మానుపస్సీ. కిం వుత్తం హోతి – యథా నామ బాలో అమణిసభావేపి ఉదకబుబ్బుళకే మణిఆకారానుపస్సీ హోతి, న ఏవమయం రితిరమణీయేపి వేదయితే, పగేవ ఇతరస్మిం మనుఞ్ఞాకారానుపస్సీ, అథ ఖో ఖణభఙ్గురతాయ అవసవత్తితాయ కిలేసాసుచిపగ్ఘరణతాయ చ అనిచ్చఅనత్తఅసుభాకారానుపస్సీ, విపరిణామదుక్ఖతాయ సఙ్ఖారదుక్ఖతాయ చ విసేసతో దుక్ఖానుపస్సీయేవాతి వుత్తం హోతి. ఏవం చిత్తధమ్మేసుపి యథారహం పున వచనే పయోజనం వత్తబ్బం. **"కేవలం పనిధా"**తిఆదినా ఇధ 'ఏత్తకం వేదితబ్బ'న్తి వేదితబ్బపరిచ్ఛేదం దస్సేతి. **ఏస నయో**తి ఇమినా యథా చిత్తం ధమ్మా చ అనుపస్సితబ్బా, తథా తాని అనుపస్సన్తో "చిత్తే చిత్తానుపస్సీ, ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సీ"తి వేదితబ్బోతి ఇమమత్థం అతిదిసతి.

యో సుఖం దుక్ఖతో అద్దాతి యో భిక్ఖు సుఖవేదనం విపరిణామదుక్ఖతాయ "దుక్ఖ"న్తి పఞ్ఞాచక్ఖునా అద్దక్ఖి. **దుక్ఖమద్దక్ఖి సల్లతో**తి దుక్ఖవేదనం పీళాజననతో అన్తోతుదనతో దున్నీహరణతో చ సల్లన్తి అద్దక్ఖి పస్సి. **అదుక్ఖమసుఖ**న్తి ఉపేక్ఖావేదనం. **సన్త**న్తి సుఖదుక్ఖాని వియ అనోళారికతాయ పచ్చయవసేన వూపసన్తసభావతాయ చ సన్తం. **అనిచ్చతో**తి హుత్వా అభావతో

ఉదయబ్బయవన్తతో తావకాలికతోనిచ్చపటిక్ఖేపతో చ “అనిచ్చ”న్తి యో అద్దక్ఖి. **స వే సమ్మద్దసో భిక్ఖు** ఏకంసేన పరిబ్యత్తం వా వేదనాయ సమ్మా పస్సనకోతి అత్థో.

దుక్ఖాతిపీతి సఙ్ఖారదుక్ఖతాయ దుక్ఖా ఇతిపి. **సబ్బం తం దుక్ఖస్మి**న్తి సబ్బం తం వేదయితం దుక్ఖస్మిం అన్తోగధం పరియాపన్నం వదామి సఙ్ఖారదుక్ఖతానతివత్తనతో. **సుఖదుక్ఖతోపి చా**తి సుఖాదీనం ఠితివిపరిణామఞ్ఞాణసుఖతాయ విపరిణామఠితిఅఞ్ఞాణదుక్ఖతాయ చ వుత్తత్తా తిస్సోపి సుఖతో, తిస్సోపి చ దుక్ఖతో అనుపస్సితబ్బాతి అత్థో. రూపాది-**ఆరమ్మణ**ఛన్దాది-**అధిపతి**-ఞాణాది-**సహజాత**- కామావచరాది-**భూమి**నానత్తభేదానం కుసలాకుసల-తంవిపాకకిరియా-నానత్తాదిభేదానఞ్చ, ఆది-సద్దేన సఙ్ఖారికాసఙ్ఖారికస-వత్థుకావత్థుకాది-నానత్తభేదానఞ్చ వసేనాతి యోజేతబ్బం. **సుఞ్ఞతధమ్మస్సా**తి “ధమ్మా హోన్తీ”తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౨౧) సుఞ్ఞతవారే ఆగతసుఞ్ఞతసభావస్స వసేన. ‘‘**కామఞ్చేత్థా**’’తిఆదినా పుబ్బే పహీనత్తా పున పహానం న వత్తబ్బన్తి చోదనం దస్సేతి, మగ్గచిత్తక్ఖణే వా ఏకత్థ పహీనం సబ్బత్థ పహీనమేవ హోతీతి విసుం విసుం న వత్తబ్బన్తి. తత్థ పురిమాయ చోదనాయ నానాపుగ్గలపరిహారో, పచ్ఛిమాయ నానాచిత్తక్ఖణికపరిహారో. లోకియభావనాయ హి కాయే పహీనం న వేదనాదీసు పహీనం హోతి యదిపి న పవత్తేయ్య, న పటిపక్ఖభావనాయ తత్థ సా అభిజ్ఝాదోమనస్సస్స అప్పవత్తి హోతీతి పున తప్పహానం వత్తబ్బమేవాతి. **ఏకత్థ పహీనం సేసేసుపి పహీనం హోతీ**తి మగ్గసతిపట్ఠానభావనం, లోకియభావనాయ వా సబ్బత్థ అప్పవత్తిమత్తం సన్ధాయ వుత్తం. “పఞ్చపి ఖన్ధా లోకో”తి హి విభఙ్గే (విభ॰ ౩౬౨, ౩౬౪, ౩౬౬, ౩౭౩) చతూసుపి ఠానేసు వుత్తన్తి.

ఉద్దేసవారవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

కాయానుపస్సనావణ్ణనా

ఆనాపానపబ్బవణ్ణనా

౧౦౭. బాహిరకేసుపి ఇతో ఏకదేసస్స సమ్భవతో సబ్బప్పకారగ్గహణం కతం ‘‘**సబ్బప్పకారకాయానుపస్సనానిబ్బత్తకస్సా**’’తి. తేన యే ఇమే ఆనాపానపబ్బాదివసేన ఆగతా చుద్దసప్పకారా, తదన్తోగధా చ అజ్ఝత్తాదిఅనుపస్సనా పకారా, తథా **కాయగతాసతిసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౩.౧౫౪) వుత్తా కేసాదివణ్ణసణ్ఠానకసిణారమ్మణచతుక్కజ్ఝానప్పకారా, లోకియాదిప్పకారా చ, తే సబ్బేపి అనవసేసతో సఙ్గణ్హాతి. ఇమే చ పకారా ఇమస్మింయేవ సాసనే, న ఇతో బహిద్ధాతి వుత్తం ‘‘**సబ్బప్పకార...పే.... పటిసేధనో చా**’’తి. తత్థ **తథాభావపటిసేధనో**తి సబ్బప్పకారకాయానుపస్సనానిబ్బత్తకస్స పుగ్గలస్స అఞ్ఞసాసనస్స నిస్సయభావపటిసేధనో. ఏతేన “ఇధ, భిక్ఖవే”తి ఏత్థ ఇధ-సద్దో అన్తోగధఏవసద్దత్థోతి దస్సేతి . సన్తి హి ఏకపదానిపి సావధారణాని యథా “వాయుభక్ఖో”తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౩౭౪). తేనాహ ‘‘**ఇధేవ సమణో**’’తిఆది. పరిపుణ్ణసమణకరణధమ్మో హి సో, యో సబ్బప్పకారకాయానుపస్సనానిబ్బత్తకో. **పరప్పవాదా**తి పరేసం అఞ్ఞతిత్థియానం నానప్పకారా వాదా తిత్థాయతనాని.

అరఞ్ఞాదికస్సేవ భావనానురూపసేనాసనతం దస్సేతుం ‘‘**ఇమస్స హీ**’’తిఆది వుత్తం. దుద్దమో దమథం అనుపగతో గోణో **కూటగోణో**. దోహనకాలే యథా ధేనుహి అనవసేసతో ఖీరం న పగ్ఘరతి, ఏవం దోహపటిబన్ధినీ **కూటధేను**. రూపసద్దాదికే

పటిచ్చ ఉప్పజ్జనకఅస్సాదో **రూపారమ్మణాదిరసో. పుబ్బే ఆచిణ్ణారమ్మణ**న్తి పబ్బజ్జాతో పుబ్బే, అనాదిమతి వా సంసారే పరిచితారమ్మణం.

నిబన్ధేయ్యాతి బన్ధేయ్య. **సతియా**తి సమ్మదేవ కమ్మట్ఠానస్స సల్లక్ఖణవసేన పవత్తాయ సతియా. **ఆరమ్మణే**తి కమ్మట్ఠానారమ్మణే. దళ్హన్తి థిరం, యథా సతోకారిస్స ఉపచారప్పనాభేదో సమాధి ఇజ్ఝతి, తథా థామగతం కత్వాతి అత్థో.

విసేసాధిగమదిట్ఠధమ్మసుఖవిహారపదట్ఠానన్తి సబ్బేసం బుద్ధానం, ఏకచ్చానం పచ్చేకబుద్ధానం, బుద్ధసావకానఞ్చ విసేసాధిగమస్స, అఞ్ఞేన కమ్మట్ఠానేన అధిగతవిసేసానం దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారస్స చ పదట్ఠానభూతం. **వత్థువిజ్జాచరియో వియ భగవా** యోగీనం అనురూపనివాసట్ఠానుపదిసనతో. **భిక్ఖు దీపిసదిసో** అరఞ్ఞే ఏకాకీ విహరిత్వా పటిపక్ఖనిమ్మథనేన ఇచ్ఛితత్థసాధనతో. **ఫలముత్తమ**న్తి సామఞ్ఞఫలం సన్ధాయాహ. **పరక్కమజవయోగ్గభూమి**న్తి భావనుస్సాహజవస్స యోగ్గకరణభూమిభూతం.

అస్సాసపస్సాసానం వసేన సిక్ఖతోతి అస్సాసపస్సాసానం దీఘరస్సతాపజానన-సబ్బకాయపటిసంవేదన-ఓళారికోళారికపటిప్పస్సమ్భనవసేన భావనానుయోగం సిక్ఖతో, తథాభూతో వా హుత్వా తిస్సో సిక్ఖా పవత్తయతో. **అస్సాసపస్సాసనిమిత్తే**తి అస్సాసపస్సాససన్నిస్సయేన ఉపట్ఠితపటిభాగనిమిత్తే. **అస్సాసపస్సాసే పరిగ్గణ్హాతి** రూపముఖేన విపస్సనం అభినివిసన్తో, యో "అస్సాసపస్సాసకమ్మికో"తి వుత్తో. **ఝానఙ్గాని పరిగ్గణ్హాతి** అరూపముఖేన విపస్సనం అభినివిసన్తో. **వత్థు నామ కరజకాయో** చిత్తచేతసికానం పవత్తిట్ఠానభావతో. **అఞ్ఞో సత్తో వా పుగ్గలో వా నత్థీ**తి విసుద్ధదిట్ఠి "తయిదం ధమ్మమత్తం న అహేతుకం, నాపి ఇస్సరాదివిసమహేతుకం, అథ ఖో అవిజ్జాదీహి ఏవ సహేతుక"న్తి అద్ధత్తయేపి కఙ్ఖావితరణేన **వితిణ్ణకఙ్ఖో** "యం కిఞ్చి రూప"న్తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౩౬౧; మ॰ ని॰ ౨.౧౧౩; మ॰ ని॰ ౩.౮౬; అ॰ ని॰ ౪.౧౮౧; పటి॰ మ॰ ౧.౪౮) కలాపసమ్మసనవసేన **తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా** ఉదయబ్బయానుపస్సనాదివసేన **విపస్సనం వడ్ఢేన్తో అనుక్కమేన** మగ్గపటిపాటియా.

పరస్స వా అస్సాసపస్సాసకాయేతి ఇదం సమ్మసనచారవసేనాయం పాళి పవత్తాతి కత్వా వుత్తం, సమథవసేన పన పరస్స అస్సాసపస్సాసకాయే అప్పనానిమిత్తుప్పత్తి ఏవ నత్థీతి. **ఇదం ఉభయం న లబ్భతీ**తి "అజ్ఝత్తం, బహిద్ధా"తి చ వుత్తం ఇదం ధమ్మద్వయఘటితం ఏకతో ఆరమ్మణభావేన న లబ్భతి.

సముదేతి ఏతస్మాతి సముదయో, సో ఏవ కారణట్ఠేన ధమ్మోతి సముదయధమ్మో, అస్సాసపస్సాసానం పవత్తిహేతుకరజకాయాది. తస్స అనుపస్సనసీలో **సముదయధమ్మానుపస్సీ**. తం పన సముదయధమ్మం ఉపమాముఖేన దస్సేన్తో **''యథా నామా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **భస్త**న్తి రుత్తిం. **గగ్గరనాళి**న్తి ఉక్కాపనాళిం. **తే**తి కరజకాయాదికే. యథా అస్సాసపస్సాసకాయో కరజకాయాదిసమ్బన్ధీ ఫలభావేన, ఏవం తేపి అస్సాసపస్సాసకాయసమ్బన్ధినో హేతుభావేనాతి "సముదయధమ్మా కాయస్మి"న్తి వత్తబ్బతం లభన్తీతి వుత్తం **''సముదయ...పే.... వుచ్చతీ''**తి. పకతివాచీ వా **ధమ్మ**-సద్దో "జాతిధమ్మాన"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧౩౧; మ॰ ని॰ ౩.౩౨౩; పటి॰ మ॰ ౧.౩౩) వియాతి కాయస్స పచ్చయసమవాయే ఉప్పజ్జనపకతికానుపస్సీ **''సముదయధమ్మానుపస్సీ''**తి వుత్తో. తేనాహ – "కరజకాయఞ్చా"తిఆది. ఏవఞ్చ కత్వా **కాయస్మి**న్తి భుమ్మవచనఞ్చ సమత్థితం హోతి. **వయధమ్మానుపస్సీ**తి ఏత్థ అహేతుకత్తేపి వినాసస్స యేసం హేతుధమ్మానం అభావే యం న హోతి, తదభావో తస్స అభావస్స హోతు వియ వోహరీయతీతి ఉపచారతో

కరజకాయాదిఅభావో అస్సాసపస్సాసకాయస్స వయకారణం వుత్తో. తేనాహ "**యథా భస్తాయా**"తిఆది. అయం తావేత్థ పఠమవికప్పవసేన అత్థవిభావనా. దుతియవికప్పవసేన పన ఉపచారేన వినాయేవ అత్థో వేదితబ్బో. అజ్ఝత్తబహిద్ధానుపస్సనా వియ భిన్నవత్థువిసయతాయ సముదయవయధమ్మానుపస్సనాపి ఏకకాలే న లబ్భతీతి ఆహ "**కాలేన సముదయం కాలేన వయం అనుపస్సన్తో**"తి.

అత్థి కాయోతి ఏవ-సద్దో లుత్తనిద్దిట్ఠోతి "**కాయోవ అత్థీ**"తి వత్వా అవధారణేన నివత్తితం దస్సేన్తో "**న సత్తో**"తిఆదిమాహ. తస్సత్థో – యో రూపాదీసు సత్తవిసత్తతాయ పరేసఞ్చ సజ్జాపనట్ఠేన, సత్వగుణయోగతో వా "**సత్తో**"తి పరేహి పరికప్పితో. తస్స సత్తనికాయస్స పూరణతో చ చవనుపపజ్జనధమ్మతాయ గలనతో చ "**పుగ్గలో**"తి. ధీయతి సంహఞ్ఞతి ఏత్థ గబ్భోతి "**ఇత్థీ**"తి. పురి పురే భాగే సేతి పవత్తతీతి "**పురిసో**"తి. ఆహితో అహంమానో ఏత్థాతి "**అత్తా**"తి, అత్తనో సన్తకభావేన "**అత్తనియ**"న్తి. పరో న హోతీతి కత్వా "**అహ**"న్తి, మమ సన్తకన్తి కత్వా "**మమ**"న్తి. వుత్తప్పకారవినిముత్తో అఞ్ఞోతి కత్వా "**కోచీ**"తి, తస్స సన్తకభావేన "**కస్సచీ**"తి పరికప్పేతబ్బో కోచి నత్థి, కేవలం కాయో ఏవ అత్థీతి అత్తత్తనియసుఞ్ఞతమేవ కాయస్స విభావేతి. **ఏవన్తి** "కాయోవ అత్థీ"తిఆదినా వుత్తప్పకారేన. **ఞాణపమాణత్థాయాతి** కాయానుపస్సనాఞాణపరం పమాణం పాపనత్థాయ. **సతిపమాణత్థాయాతి** కాయపరిగ్గాహికసతిపవత్తం సతిపరం పమాణం పాపనత్థాయ. ఇమస్స హి వుత్తనయేన "అత్థి కాయో"తి అపరాపరుప్పత్తివసేన పచ్చుపట్ఠితా సతి భియ్యోసో మత్తాయ తత్థ ఞాణస్స సతియా చ పరిబ్రూహనాయ హోతి. తేనాహ "**సతిసమ్పజఞ్ఞానం వడ్ఢత్థాయా**"తి.

ఇమిస్సా భావనాయ తణ్హాదిట్ఠిగాహానం ఉజుపటిపక్ఖత్తా వుత్తం "**తణ్హా...పే.... విహరతీ**"తి. తథాభూతో చ లోకే కిఞ్చి "అహ"న్తి వా "మమ"న్తి వా గహేతబ్బం న పస్సతి, కుతో గణ్హేయ్య. తేనాహ "**న చ కిఞ్చీ**"తిఆది. **ఏవమ్పీతి** ఏత్థ **పి**-సద్దో హేట్ఠా నిద్దిట్ఠస్స తాదిసస్స అత్థస్స అభావతో అవుత్తసముచ్చయత్థోతి దస్సేన్తో "**ఉపరి అత్థం ఉపాదాయా**"తి ఆహ. "**ఏవ**"న్తి పన నిద్దిట్ఠాకారస్స పచ్చామసనం నిగమనవసేన కతన్తి ఆహ "**ఇమినా పన...పే.... దస్సేతీ**"తి. పుబ్బభాగసతిపట్ఠానస్స ఇధాధిప్పేతత్తా వుత్తం "**సతి దుక్ఖసచ్చ**"న్తి. సా పన సతి యస్మిం అత్తభావే, తస్స సముట్ఠాపికా తణ్హా తస్సాపి సముట్ఠాపికా ఏవ నామ హోతి తదభావే అభావతోతి ఆహ "**తస్సా సముట్ఠాపికా పురిమతణ్హా**"తి. **అప్పవత్తీతి** అప్పవత్తినిమిత్తం, న పవత్తతి ఏత్థాతి వా **అప్పవత్తి. చతుసచ్చవసేనాతి** చతుసచ్చకమ్మట్ఠానవసేన. **ఉస్సక్కిత్వాతి** విసుద్ధిపరమ్పరాయ ఆరుహిత్వా, భావనం ఉపరి నేత్వాతి అత్థో. **నియ్యానముఖన్తి** వట్టదుక్ఖతో నిస్సరణూపాయో.

ఆనాపానపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇరియాపథపబ్బవణ్ణనా

౧౦౮. ఇరియాపథవసేనాతి ఇరియనం ఇరియా, కిరియా, ఇధ పన కాయికపయోగో వేదితబ్బో. ఇరియానం పథో పవత్తిమగ్గోతి ఇరియాపథో, గమనాదిసరీరావత్థా. గచ్ఛన్తో వా హి సత్తో కాయేన కత్తబ్బకిరియం కరేయ్య ఠితో వా నిసిన్నో వా నిపన్నో వాతి. తేసం వసేన, ఇరియాపథవిభాగేనాతి అత్థో. **పున చపరన్తి** పున చ అపరం, యథావుత్తఆనాపానకమ్మట్ఠానతో భియ్యోపి అఞ్ఞం కాయానుపస్సనాకమ్మట్ఠానం కథేమి, సుణాథాతి వా అధిప్పాయో. **గచ్ఛన్తో వాతిఆది** గమనాదిమత్తజాననస్స గమనాదిగతవిసేసజాననస్స చ సాధారణవచనం. తత్థ గమనాదిమత్తజాననం ఇధ నాధిప్పేతం,

గమనాదిగతవిసేసజాననం పన అధిప్పేతన్తి తం విభజిత్వా దస్సేతుం ''**తత్థ కామ**''న్తిఆది వుత్తం. **సత్తూపలద్ధిన్తి** సత్తో అత్థీతి ఉపలద్ధిం సత్తగ్గాహం **న జహతి** న పరిచ్చజతి "అహం గచ్ఛామి, మమ గమన"న్తి గాహసబ్భావతో. తతో ఏవ **అత్తసఞ్ఞం** "అత్థి అత్తా కారకో వేదకో"తి ఏవం పవత్తం విపరీతసఞ్ఞం న **ఉగ్ఘాటేతి** నాపనేతి అపటిపక్ఖభావతో, అననబ్రూహనతో వా. ఏవం భూతస్స చస్స కుతో కమ్మట్ఠానాదిభావోతి ఆహ ''**కమ్మట్ఠానం వా సతిపట్ఠానభావనా వా న హోతీ**''తి. **ఇమస్స పనాతిఆదిసుక్కపక్ఖస్స** వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో. తమేవ హి అత్థం వివరితుం ''**ఇదం హి**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **కో గచ్ఛతీతి** గమనకిరియాయ కత్తుపుచ్ఛా, సా కత్తుభావవిసిట్ఠఅత్తపటిక్ఖేపత్థా ధమ్మమత్తస్సేవ గమనసిద్ధిదస్సనతో. **కస్స గమనన్తి** అకత్తుతావిసిట్ఠఅత్తగ్గాహపటిక్ఖేపత్థా. **కింకారణాతి** పన పటిక్ఖిత్తకత్తుకాయ గమనకిరియాయ అవిపరీతకారణపుచ్ఛా "గమనన్తి అత్తా మనసా సంయుజ్జతి, మనో ఇన్ద్రియేహి, ఇన్ద్రియాని అత్తేహీ"తి ఏవమాదిగమనకారణపటిక్ఖేపనతో. తేనాహ ''**తత్థా**''తిఆది.

న కోచి సత్తో వా పుగ్గలో వా గచ్ఛతి ధమ్మమత్తస్సేవ గమనసిద్ధితో తబ్బినిముత్తస్స చ కస్సచి అభావతో. ఇదాని ధమ్మమత్తస్సేవ గమనసిద్ధిం దస్సేతుం ''**చిత్తకిరియవాయోధాతువిప్ఫారేనా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ చిత్తకిరియా చ సా వాయోధాతుయా విప్ఫారో విప్ఫన్దనఞ్చాతి **చిత్తకిరియవాయోధాతువిప్ఫారో**, తేన. ఏత్థ చ చిత్తకిరియగ్గహణేన అనిన్ద్రియబద్ధవాయోధాతువిప్ఫారం నివత్తేతి, వాయోధాతువిప్ఫారగ్గహణేన చేతనావచీవిఞ్ఞత్తిభేదం చిత్తకిరియం నివత్తేతి, ఉభయేన పన కాయవిఞ్ఞత్తిం విభావేతి. ''**గచ్ఛతీ**''తి వత్వా యథా పవత్తమానే కాయే "గచ్ఛతీ"తి వోహారో హోతి, తం దస్సేతుం ''**తస్మా**''తిఆది వుత్తం. **తన్తి** గన్తుకామతావసేన పవత్తచిత్తం. **వాయం జనేతీతి** వాయోధాతుఅధికం రూపకలాపం జనేతి, అధికతా చేత్థ సామత్థియతో, న పమాణతో. గమనచిత్తసముట్ఠితం సహజాతరూపకాయస్స ధమ్భనసన్ధారణచలనానం పచ్చయభూతేన ఆకారవిసేసేన పవత్తమానం వాయోధాతుం సన్ధాయాహ ''**వాయో విఞ్ఞత్తిం జనేతీ**''తి. అధిప్పాయసహభావీ హి వికారో విఞ్ఞత్తి, యథావుత్తఅధికభావేసేవ చ వాయోగహణం, న వాయోధాతుయా ఏవ జనకభావతో, అఞ్ఞథా విఞ్ఞత్తియా ఉపాదాయరూపభావో దురుపపాదో సియా. **పురతో అభినీహారో** పురతోభాగేన కాయస్స పవత్తనం, యో "అభిక్కమో"తి వుచ్చతి.

''**ఏసేవ నయో**''తి అతిదేసవసేన సఙ్ఖేపతో వత్వా తమేవత్థం వివరితుం ''**తత్రాపి హీ**''తిఆది వుత్తం. **కోటితో పట్ఠాయాతి** హేట్ఠిమకోటితో పట్ఠాయ. **ఉస్సితభావోతి** ఉబ్బిద్ధభావో.

ఏవం పజానతోతి ఏవం చిత్తకిరియవాయోధాతువిప్ఫారేనేవ గమనాదిభావో హోతీతి పజానతో తస్స ఏవం పజాననాయ నిచ్ఛయగమనత్థం ''**ఏవం హోతీ**''తి విచారణా **వుచ్చతి** లోకే యథాభూతం అజానన్తేహి మిచ్ఛాభినివేసవసేన, లోకవోహారవసేన వా. **అత్థి పనాతి** అత్తనో ఏవ వీమంసనవసేన పుచ్ఛావచనం. **నత్థీతి** నిచ్ఛయవసేన సత్తస్స పటిక్ఖేపవచనం. **యథా పనాతిఆది** తస్సేవత్థస్స ఉపమాయ విభావనం.

నావా మాలుతవేగేనాతి యథా అచేతనా నావా వాతవేగేన దేసన్తరం **యాతి, యథా** చ అచేతనో **తేజనం** కణ్డో **జియావేగేన** దేసన్తరం **యాతి,** తథా అచేతనో **కాయో వాతాహతో** యథావుత్తవాయునా నీతో దేసన్తరం **యాతీతి** ఏవం ఉపమాసంసన్దనం వేదితబ్బం. సచే పన కోచి వదేయ్య "యథా నావాయ తేజనస్స చ పేల్లకస్స పురిసస్స వసేన దేసన్తరగమనం, ఏవం కాయస్సాపీ"తి, హోతు, ఏవం ఇచ్ఛితోవాయమత్థో. యథా హి నావా తేజనానం సంహతలక్ఖణస్సేవ

పురిసస్స వసేన గమనం, న అసంహతలక్ఖణస్స, ఏవం కాయస్సాపీతి కా నో హాని, భియ్యోపి ధమ్మమత్తతావ పతిట్ఠం లభతి, న పురిసవాదో. తేనాహ ‘‘**యన్తం సుత్తవసేనా**’’తిఆది.

తత్థ **పయుత్తన్తి** హేట్ఠా వుత్తనయేన గమనాదికిరియావసేన పయోజితం. **ఠాతీతి** తిట్ఠతి. **ఏత్థాతి** ఇమస్మిం లోకే. **వినా హేతుపచ్చయేతి** గన్తుకామతాచిత్త-తంసముట్ఠాన-వాయోధాతు-ఆదిహేతుపచ్చయేహి వినా. **తిట్ఠేతి** తిట్ఠేయ్య. **వజేతి** వజేయ్య గచ్ఛేయ్య కో నామాతి సమ్బన్ధో. పటిక్ఖేపత్థో చేత్థ **కిం**-సద్దోతి హేతుపచ్చయవిరహేన ఠానగమనపటిక్ఖేపముఖేన సబ్బాయపి ధమ్మప్పవత్తియా పచ్చయాధీనవుత్తితావిభావనేన అత్తసుఞ్ఞతా వియ అనిచ్చదుక్ఖతాపి విభావితాతి దట్ఠబ్బా.

పణిహితోతి యథా యథా పచ్చయేహి పకారతో నిహితో ఠపితో. **సబ్బసఙ్గాహికవచనన్తి** సబ్బేసం చతున్నమ్పి ఇరియాపథానం సఙ్గణ్హనవచనం, పుబ్బే విసుం విసుం ఇరియాపథానం వుత్తత్తా ఇదం తేసం ఏకజ్ఝం గహేత్వా వచనన్తి అత్థో. పురిమనయో వా ఇరియాపథప్పధానో వుత్తోతి తత్థ కాయో అప్పధానో అనునిప్ఫాదీతి ఇధ కాయం పధానం అప్పధానఞ్చ ఇరియాపథం అనునిప్ఫాదం కత్వా దస్సేతుం దుతియనయో వుత్తోతి ఏవమ్పేత్థ ద్విన్నం నయానం విసేసో వేదితబ్బో. **ఠితోతి** పవత్తో.

ఇరియాపథపరిగ్గణ్హనమ్పి ఇరియాపథవతో కాయస్సేవ పరిగ్గణ్హనం తస్స అవత్థావిసేసభావతోతి వుత్తం ‘‘**ఇరియాపథపరిగ్గహణేన కాయే కాయానుపస్సీ విహరతీ**’’తి. తేనేవేత్థ రూపక్ఖన్ధవసేనేవ సముదయాదయో ఉద్ధటా. ఏస నయో సేసవారేసుపి. **ఆదినాతి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన యథా “తణ్హాసముదయా కమ్మసముదయా ఆహారసముదయా”తి నిబ్బత్తిలక్ఖణం పస్సన్తోపి రుపక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సతీతి ఇమే చత్తారో ఆహారా సఙ్గయ్హన్తి, ఏవం “అవిజ్జానిరోధా రూపనిరోధా”తిఆదయోపి పఞ్చ ఆకారా సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బో. సేసం వుత్తనయమేవ.

ఇరియాపథపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతుసమ్పజఞ్ఞపబ్బవణ్ణనా

౧౦౯. చతుసమ్పజఞ్ఞవసేనాతి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧౪; సం॰ ని॰ ౫.౩౬౭; దీ॰ ని॰ అభి॰ టీ॰ ౨.౨౧౪) సమన్తతో పకారేహి, పకట్ఠం వా సవిసేసం జానాతీతి సమ్పజానో, సమ్పజానస్స భావో **సమ్పజఞ్ఞం,** తథాపవత్తం ఞాణం. చత్తారి సమ్పజఞ్ఞాని సమాహటాని **చతుసమ్పజఞ్ఞం,** తస్స వసేన. అభిక్కమనం **అభిక్కన్తన్తి** ఆహ ‘‘**అభిక్కన్తం వుచ్చతి గమన**’’న్తి. తథా పటిక్కమనం **పటిక్కన్తన్తి** ఆహ ‘‘**పటిక్కన్తం వుచ్చతి నివత్తన**’’న్తి. **నివత్తనన్తి** చ నివత్తిమత్తం, నివత్తిత్వా పన గమనం గమనమేవ. **అభిహరన్తోతి** గమనవసేన కాయం ఉపనేన్తో.

సమ్మా పజాననం సమ్పజానం, తేన అత్తనా కాతబ్బస్స కరణసీలో **సమ్పజానకారీతి** ఆహ ‘‘**సమ్పజఞ్ఞేన సబ్బకిచ్చకారీ**’’తి. సమ్పజానసద్దస్స సమ్పజఞ్ఞపరియాయతా పుబ్బే వుత్తాయేవ. **సమ్పజఞ్ఞం కరోతేవాతి** అభిక్కన్తాదీసు అసమ్మోహం ఉప్పాదేతి ఏవ. సమ్పజానస్స వా కారో ఏతస్స అత్థీతి **సమ్పజానకారీ**. ధమ్మతో వడ్ఢిసఙ్ఖాతేన సహ అత్థేన పవత్తతీతి సాత్థకం, అభిక్కన్తాది. సాత్థకస్స సమ్పజాననం **సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం**. సప్పాయస్స అత్తనో ఉపకారావహస్స హితస్స సమ్పజాననం **సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం** అభిక్కమాదీసు భిక్ఖాచారగోచరే, అఞ్ఞత్థాపి చ పవత్తేసు అవిజహితే

కమ్మట్ఠానసఙ్ఖాతే గోచరే సమ్పజఞ్ఞం **గోచరసమ్పజఞ్ఞం**. అభిక్కమాదీసు అసమ్మువ్హనమేవ సమ్పజఞ్ఞం **అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం**. **పరిగ్గణ్హిత్వా**తి పటిసఙ్ఖాయ.

తస్మిన్తి సాత్థకసమ్పజఞ్ఞవసేన పరిగ్గహితఅత్థే. అత్థో నామ ధమ్మతో వడ్ఢీతి యం సాత్థకన్తి అధిప్పేతం గమనం, తం సప్పాయమేవాతి సియా కస్సచి ఆసఙ్కాతి తన్నివత్తనత్థం ‘‘**చేతియదస్సనం తావా**’’తిఆది ఆరద్ధం. **చిత్తకమ్మరూపకాని వియా**తి చిత్తకమ్మకతపటిమాయో వియ, యన్తపయోగేన వా విచిత్తకమ్మపటిమాయో వియ. **అసమపేక్ఖనం** గేహసితఅఞ్ఞాణుపేక్ఖావసేన ఆరమ్మణస్స అయోనిసో గహణం. యం సన్ధాయ వుత్తం “చక్ఖునా రూపం దిస్వా ఉప్పజ్జతి ఉపేక్ఖా బాలస్స మూళ్హస్స పుథుజ్జనస్సా”తిఆది (మ॰ ని॰ ౩.౩౦౮). హత్థిఆదిసమ్మద్దేన **జీవితన్తరాయో,** విసభాగరూపదస్సనాదినా **బ్రహ్మచరియన్తరాయో**.

పబ్బజితదివసతో పట్ఠాయ భిక్ఖూనం అనువత్తనకథా ఆచిణ్ణా, అననువత్తనకథా పన తస్సా దుతియా నామ హోతీతి ఆహ ‘‘**ద్వే కథా నామ న కథితపుబ్బా**’’తి.

ఏవన్తి “సచే పనా”తిఆదికం సబ్బమ్పి వుత్తాకారం పచ్చామసతి, న “పురిసస్స మాతుగామాసుభ”న్తిఆదికం వుచ్చమానం. యోగకమ్మస్స పవత్తిట్ఠానతాయ భావనాయ ఆరమ్మణం కమ్మట్ఠానన్తి వుచ్చతీతి ఆహ ‘‘**కమ్మట్ఠానసఙ్ఖాతం గోచర**’’న్తి. **ఉగ్గహేత్వా**తి యథా ఉగ్గహనిమిత్తం ఉప్పజ్జతి, ఏవం ఉగ్గహకోసల్లస్స సమ్పాదనవసేన ఉగ్గహేత్వా. **హరతీ**తి కమ్మట్ఠానం పవత్తేతి, యావ పిణ్డపాతపటిక్కమా అనుయుఞ్జతీతి అత్థో. **న పచ్చాహరతీ**తి ఆహారూపభోగతో యావ దివాట్ఠానుపసఙ్కమనా కమ్మట్ఠానం న పటిసేతి.

సరీరపరికమ్మన్తి ముఖధోవనాదిసరీరపటిజగ్గనం. **ద్వే తయో పల్లఙ్కే**తి ద్వే తయో నిసజ్జావారే, ద్వే తీణి ఉణ్హాసనాని. తేనాహ ‘‘**ఉసుమం గాహాపేన్తో**’’తి. **కమ్మట్ఠానసీసేనేవా**తి కమ్మట్ఠానగ్గేనేవ, కమ్మట్ఠానం పధానం కత్వా ఏవాతి అత్థో. తేన “పత్తోపి అచేతనో”తిఆదినా (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౦౯) వక్ఖమానం కమ్మట్ఠానం, యథాపరిహారియమానం వా అవిజహిత్వాతి దస్సేతి. “పరిభోగచేతియతో సరీరచేతియం గరుతర”న్తి కత్వా ‘‘**చేతియం వన్దిత్వా**’’తి పుబ్బకాలకిరియావసేన వుత్తం. తథా హి **అట్ఠకథాయం** (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౧౯; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౧౨౮; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౭౫) “చేతియం బాధయమానా బోధిసాఖా హరితబ్బా”తి వుత్తా.

జనసఙ్గహత్థన్తి “మయి అకథేన్తే ఏతేసం కో కథేస్సతీ”తి ధమ్మానుగ్గహేన జనసఙ్గహత్థం. **తస్మా**తి. యస్మా “ధమ్మకథా నామ కథేతబ్బాయేవా”తి **అట్ఠకథాచరియా** వదన్తి, యస్మా చ ధమ్మకథా కమ్మట్ఠానవినిముత్తా నామ నత్థి, తస్మా. **అనుమోదనం కత్వా**తి ఏత్థాపి “కమ్మట్ఠానసీసేనేవా”తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **సమ్పత్తపరిచ్ఛేదేనేవా**తి “పరిచితో అపరిచితో”తిఆదివిభాగం అకత్వా సమ్పత్తకోటియావ. **భయే**తి పరచక్కాదిభయే.

కమ్మజతేజోతి గహణిం సన్ధాయాహ. **కమ్మట్ఠానవీథిం నారోహతి** ఖుదాపరిస్సమేన కిలన్తకాయత్తా సమాధానాభావతో. **అవసేసట్ఠానే**తి యాగుయా అగ్గహితట్ఠానే. **పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖ**న్తి కమ్మట్ఠానుపట్ఠానస్స అవిచ్ఛేదదస్సనవచనమేతం, యథా పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖపవత్తాయ సరపటిపాటియా అవిచ్ఛేదో, ఏవమేతస్సాపీతి.

నిక్ఖిత్తధురో భావనానుయోగే. వత్తపటిపత్తియా అపూరణేన **సబ్బవత్థాని భిన్దిత్వా**. "కామే అవీతరాగో హోతి, కాయే అవీతరాగో, రూపే అవీతరాగో, యావదత్థం ఉదరావదేహకం భుఞ్జిత్వా సేయ్యసుఖం పస్ససుఖం మిద్ధసుఖం అనుయుత్తో విహరతి, అఞ్ఞతరం దేవనికాయం పణిధాయ బ్రహ్మచరియం చరతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౨౦; మ॰ ని॰ ౧.౧౮౬) ఏవం వుత్త **పఞ్చవిధచేతోఖిలవినిబన్ధచిత్తో**. **చరిత్వా**తి పవత్తిత్వా.

అత్తకామాతి అత్తనో హితసుఖం ఇచ్ఛన్తా, ధమ్మచ్ఛన్దవన్తోతి అత్థో. ధమ్మోతి హి హితం, తన్నిమిత్తకఞ్చ సుఖన్తి. అథ వా విఞ్ఞాణం నిబ్బిసేసత్తా అత్తభావపరియాపన్నత్తా చ అత్తా నామ ధమ్మో, తం కామేన్తి ఇచ్ఛన్తీతి అత్తకామా. **ఉసభం** నామ వీసతి యట్ఠియో. **తాయ సఞ్ఞాయా**తి తాయ పాసాణసఞ్ఞాయ, ఏత్తకం ఠానం ఆగతాతి జానన్తాతి అధిప్పాయో. **సోయేవ నయో**తి "అయం భిక్ఖూ"తిఆదికో యో ఠానే వుత్తో, సో ఏవ నిసజ్జాయపి నయో. పచ్ఛతో ఆగచ్ఛన్తానం ఛిన్నభత్తభావభయేనపి యోనిసోమనసికారం పరిబ్రూహేతి.

బహపధానం పూజేస్సామీతి అమ్హాకం అత్థాయ లోకనాథేన ఛ వస్సాని కతం దుక్కరచరియం ఏవాహం యథాసత్తి పూజేస్సామీతి. పటిపత్తిపూజా హి సత్థుపూజా, న ఆమిసపూజా. **ఠానచఙ్కమనమేవా**తి అధిట్ఠాతబ్బఇరియాపథవసేన వుత్తం, న భోజనాదికాలేసు అవస్సం కత్తబ్బనిసజ్జాయ పటిక్ఖేపవసేన.

వీథిం ఓతరిత్వా ఇతో చితో చ అనోలోకేత్వా పఠమమేవ వీథియో సల్లక్ఖేతబ్బాతి ఆహ "**వీథియో సల్లక్ఖేత్వా**"తి. యం సన్ధాయ వుచ్చతి "పాసాదికేన అభిక్కన్తేనా"తి, తం దస్సేతుం "**తత్థ చా**"తిఆది వుత్తం.

పచ్చేకబోధిం సచ్ఛికరోతి, యది ఉపనిస్సయసమ్పన్నో హోతీతి సమ్బన్ధో. ఏవం సబ్బత్థ ఇతో పరేసుపి. తత్థ పచ్చేకబోధియా ఉపనిస్సయసమ్పదా కప్పానం ద్వే అసఙ్ఖ్యేయ్యాని సతసహస్సఞ్చ తజ్జం పుఞ్ఞఞాణసమ్భరణం, సావకబోధియం అగ్గసావకానం ఏకం అసఙ్ఖ్యేయ్యం కప్పసతసహస్సఞ్చ, మహాసావకానం కప్పసతసహస్సమేవ, ఇతరేసం అతీతాసు జాతీసు వివట్టసన్నిస్సయవసేన నిబ్బత్తితం నిబ్బేధభాగియం కుసలం. **బాహియో దారుచీరియో**తి బహి విసయే సఞ్జాతసంవడ్ఢతాయ బాహియో, దారుచీరపరిహరణేన దారుచీరియోతి చ సమఞ్ఞాతో. సో హి ఆయస్మా –

> "తస్మా తిహ తే, బాహియ, ఏవం సిక్ఖితబ్బం 'దిట్ఠే దిట్ఠమత్తం భవిస్సతి, సుతే… ముతే… విఞ్ఞాతే విఞ్ఞాతమత్తం భవిస్సతీ'తి. యతో ఖో తే, బాహియ, దిట్ఠే దిట్ఠమత్తం భవిస్సతి, సుతే… ముతే… విఞ్ఞాతే విఞ్ఞాతమత్తం భవిస్సతి, తతో త్వం, బాహియ, న తేన. యతో త్వం, బాహియ, న తేన, తతో త్వం, బాహియ, న తత్థ. యతో త్వం, బాహియ, న తత్థ, తతో త్వం, బాహియ, నేవిధ న హురం న ఉభయమన్తరేన, ఏసేవన్తో దుక్ఖస్సా"తి (ఉదా॰ ౧౦) – ఏత్తకాయ దేసనాయ అరహత్తం సచ్ఛాకాసి.

తన్తి అసమ్మోహజ్ఝానం. **ఏవన్తి** ఇదాని వుచ్చమానాకారేన వేదితబ్బం. **అత్తా అభిక్కమతీ**తి ఇమినా అన్ధపుథుజ్జనస్స దిట్ఠిగ్గాహవసేన అభిక్కమే సమ్మోహజ్ఝానం దస్సేతి, అహం **అభిక్కమామీ**తి పన ఇమినా మానగ్గాహవసేన, తదుభయం పన తణ్హాయ వినా న హోతీతి తణ్హాగ్గాహవసేనపి సమ్మోహజ్ఝానం దస్సితమేవ హోతి. "**తథా అసమ్మోహజ్ఝన్తో**"తి వత్వా తం అసమ్మోహజ్ఝానం యేన ఘనవినిబ్భోగేన హోతి, తం దస్సేన్తో "**అభిక్కమామీ**"తిఆదిమాహ. తత్థ యస్మా వాయోధాతుయా అనుగతా తేజోధాతు ఉద్ధరణస్స పచ్చయో. ఉద్ధరణగతికా హి తేజోధాతూతి ఉద్ధరణే వాయోధాతుయా తస్సా

అనుగతభావో, తస్మా ఇమాసం ద్విన్నమేత్థ సామత్థియతో అధిమత్తతా, ఇతరాసఞ్చ ఓమత్తతాతి దస్సేన్తో **"ఏకేక...పే.... బలవతియో"**తి ఆహ. యస్మా పన తేజోధాతుయా అనుగతా వాయోధాతు అతిహరణవీతిహరణానం పచ్చయో. తిరియగతికాయ హి వాయోధాతుయా అతిహరణవీతిహరణేసు సాతిసయో బ్యాపారోతి తేజోధాతుయా తస్సా అనుగతభావో, తస్మా ఇమాసం ద్విన్నమేత్థ సామత్థియతో అధిమత్తతా, ఇతరాసఞ్చ ఓమత్తతాతి దస్సేన్తో **"తథా అతిహరణవీతిహరణేసూ"**తి ఆహ. సతిపి అనుగమనానుగన్తబ్బతావిసేసే తేజోధాతు-వాయోధాతు-భావమత్తం సన్ధాయ **తథా**-సద్దగ్గహణం. తత్థ అక్కన్తట్ఠానతో పాదస్స ఉక్ఖిపనం **ఉద్ధరణం,** ఠితట్ఠానం అతిక్కమిత్వా పురతో హరణం **అతిహరణం** ఖాణుఆదిపరిహరణత్థం, పతిట్ఠితపాదఘట్టనపరిహరణత్థం వా పస్సేన హరణం **వీతిహరణం,** యావ పతిట్ఠితపాదో, తావ ఆహరణం **అతిహరణం,** తతో పరం హరణం **వీతిహరణ**న్తి అయం వా ఏతేసం విసేసో.

యస్మా పథవీధాతుయా అనుగతా ఆపోధాతు వోస్సజ్జనస్స పచ్చయో. గరుతరసభావా హి ఆపోధాతూతి వోస్సజ్జనే పథవీధాతుయా తస్సా అనుగతభావో, తస్మా తాసం ద్విన్నమేత్థ సామత్థియతో అధిమత్తతా, ఇతరాసఞ్చ ఓమత్తతాతి దస్సేన్తో ఆహ **"వోస్సజ్జనే...పే.... బలవతియో"**తి. యస్మా పన ఆపోధాతుయా అనుగతా పథవీధాతు సన్నిక్ఖేపనస్స పచ్చయో, పతిట్ఠాభావే వియ పతిట్ఠాపనేపి తస్సా సాతిసయకిచ్చత్తా ఆపోధాతుయా తస్సా అనుగతభావో, తథా ఘట్టనకిరియాయ పథవీధాతుయా వసేన సన్నిరుమ్భనస్స సిజ్ఝనతో తత్థాపి పథవీధాతుయా ఆపోధాతుఅనుగతభావో, తస్మా వుత్తం **"తథా సన్నిక్ఖేపనసన్నిరుమ్భనేసూ"**తి. **తత్థా**తి తస్మిం అభిక్కమనే, తేసు వా వుత్తేసు ఉద్ధరణాదీసు ఛసు కోట్ఠాసేసు. **ఉద్ధరణే**తి ఉద్ధరణక్ఖణే. **రూపారూపధమ్మా**తి ఉద్ధరణాకారేన పవత్తా రూపధమ్మా, తంసముట్ఠాపకా అరూపధమ్మా చ **అతిహరణం న పాపుణన్తి** ఖణమత్తావట్ఠానతో. **తత్థ తత్థేవా**తి యత్థ యత్థ ఉప్పన్నా, తత్థ తత్థేవ. న హి ధమ్మానం దేసన్తరసఙ్కమనం అత్థి. **పబ్బం పబ్బ**న్తిఆది ఉద్ధరణాదికోట్ఠాసే సన్ధాయ వుత్తం, తం సభాగసన్తతివసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అతిఇత్తరో హి రూపధమ్మానమ్పి పవత్తిక్ఖణో గమనస్సాదానం దేవపుత్తానం హేట్ఠుపరియేన పటిముఖం ధావన్తానం సిరసి పాదే చ బద్ధధురధారాసమాగమతోపి సీఘతరో. యథా తిలానం భజ్జియమానానం పటపటాయనేన భేదో లక్ఖీయతి, ఏవం సఙ్ఖతధమ్మానం ఉప్పాదేనాతి దస్సనత్థం **"పటపటాయన్తా"**తి వుత్తం. ఉప్పన్నా హి ఏకన్తతో భిజ్జన్తీతి.

సద్ధిం రూపేనాతి ఇదం తస్స తస్స చిత్తస్స నిరోధేన సద్ధిం నిరుజ్ఝనకరూపధమ్మానం వసేన వుత్తం, యం తతో సత్తరసమచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పన్నం. అఞ్ఞథా యది రూపారూపధమ్మా సమానక్ఖణా సియుం, "రూపం గరుపరిణామం దన్ధనిరోధ"న్తిఆదివచనేహి (విభ. అట్ఠ. ౨౬) విరోధో సియా, తథా "నాహం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞం ఏకధమ్మమ్పి సమనుపస్సామి, యం ఏవం లహుపరివత్తం, యథయిదం చిత్త"న్తి ఏవమాదిపాళియా (అ. ని. ౧.౪౮). చిత్తచేతసికా హి సారమ్మణసభావా యథాబలం అత్తనో ఆరమ్మణపచ్చయభూతమత్థం విభావేన్తో ఏవ ఉప్పజ్జన్తీతి తేసం తంసభావనిప్ఫత్తిఅనన్తరం నిరోధో, రూపధమ్మా పన అనారమ్మణా పకాసేతబ్బా, ఏవం తేసం పకాసేతబ్బభావనివత్తి సోళసహి చిత్తేహి హోతీతి తజ్ఝణాయుకతా తేసం ఇచ్ఛితా, లహువిఞ్ఞాణవిసయసఙ్గతిమత్తపచ్చయతాయ తిణ్ణం ఖన్ధానం, విసయసఙ్గతిమత్తతాయ చ విఞ్ఞాణస్స లహుపరివత్తితా, దన్ధమహాభూతపచ్చయతాయ రూపధమ్మానం దన్ధపరివత్తితా, నానాధాతుయా యథాభూతఞాణం ఖో పన తథాగతస్సేవ, తేన చ పురేజాతపచ్చయో రూపధమ్మోవ వుత్తో, పచ్ఛాజాతపచ్చయో చ తస్సేవాతి రూపారూపధమ్మానం సమానక్ఖణతా న యుజ్జతేవ, తస్మా వుత్తనయేనేవేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

అఞ్ఞం ఉప్పజ్జతే చిత్తం, అఞ్ఞం చిత్తం నిరుజ్ఝతీతి యం పురిముప్పన్నం చిత్తం, తం అఞ్ఞం, తం పన నిరుజ్ఝన్తం అపరస్స అనన్తరాదిపచ్చయభావేనేవ నిరుజ్ఝతీతి తతో లద్ధపచ్చయం అఞ్ఞం ఉప్పజ్జతే చిత్తం. యది ఏవం తేసం అన్తరో లబ్భేయ్యాతి నోతి ఆహ "**అవీచిమనుసమ్బన్ధో**"తి, యథా వీచి అన్తరో న లబ్భతి, తదేవేతన్తి అవిసేసవిదు మఞ్ఞన్తి, ఏవం అను అను సమ్బన్ధో చిత్తసన్తానో రూపసన్తానో చ **నదీసోతోవ** నదియం ఉదకప్పవాహో వియ వత్తతి.

అభిముఖం లోకితం ఆలోకితన్తి ఆహ "**పురతోపేక్ఖన**"న్తి. యస్మా యందిసాభిముఖో గచ్ఛతి తిట్ఠతి నిసీదతి వా, తదభిముఖం పేక్ఖనం ఆలోకితం, తస్మా తదనుగతం విదిసాలోకనం విలోకితన్తి ఆహ "**విలోకితం నామ అనుదిసాపేక్ఖన**"న్తి. సమ్మజ్జనపరిభణ్డాదికరణే ఓలోకితస్స, ఉల్లోకహరణాదీసు ఉల్లోకితస్స, పచ్ఛతో ఆగచ్ఛన్తపరిస్సయస్స పరివజ్జనాదీసు అపలోకితస్స సియా సమ్భవోతి ఆహ "**ఇమినా వా ముఖేన సబ్బానిపి తాని గహితానేవా**"తి.

కాయసక్ఖిన్తి కాయేన సచ్ఛికతవన్తం, పచ్చక్ఖకారినన్తి అత్థో. సో హి ఆయస్మా విపస్సనాకాలే ఏవ "యమేవాహం ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారతం నిస్సాయ సాసనే అనభిరతిఆదివిప్పకారం పత్తో, తమేవ సుట్ఠు నిగ్గణ్హిస్సామీ"తి ఉస్సాహజాతో బలవహిరోత్తప్పో, తత్థ చ కతాధికారత్తా ఇన్ద్రియసంవరే ఉక్కంసపారమిప్పత్తో, తేనేవ నం సత్థా "ఏతదగ్గం, భిక్ఖవే, మమ సావకానం భిక్ఖూనం ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారానం యదిదం నన్దో"తి (అ॰ ని॰ ౧.౨౩౦) ఏతదగ్గే ఠపేసి.

సాత్థకతా చ సప్పాయతా చ ఆలోకితవిలోకితస్స **వేదితబ్బా. తస్మాతి** "కమ్మట్ఠానావిజహనస్సేవ గోచరసమ్పజఞ్ఞభావతో"తి వుత్తమేవత్థం హేతుభావేన పచ్చామసతి. **అత్తనో కమ్మట్ఠానవసేనేవ ఆలోకనవిలోకనం కాతబ్బం,** ఖన్ధాదికమ్మట్ఠానా అఞ్ఞో ఉపాయో న గవేసితబ్బోతి అధిప్పాయో. ఆలోకితాదిసమఞ్ఞాపి యస్మా ధమ్మమత్తస్సేవ పవత్తివిసేసో, తస్మా తస్స యాథావతో జాననం అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞన్తి దస్సేతుం "**అబ్భన్తరే**"తిఆది వుత్తం.

"**పఠమజవనేపి ...పే.... న హోతీ**"తి ఇదం పఞ్చద్వారవిఞ్ఞాణవీథియం "ఇత్థీ పురిసో"తి రజ్జనాదీనం అభావం సన్ధాయ వుత్తం. తత్థ హి ఆవజ్జనవోట్ఠబ్బనానం అయోనిసో ఆవజ్జనవోట్ఠబ్బనవసేన ఇట్ఠే ఇత్థిరూపాదిమ్హి లోభో, అనిట్ఠే చ పటిఘో ఉప్పజ్జతి, మనోద్వారే పన "ఇత్థీ పురిసో"తి రజ్జనాది హోతి, తస్స పఞ్చద్వారజవనం మూలం, యథావుత్తం వా సబ్బం భవఙ్గాది, ఏవం మనోద్వారజవనస్స మూలవసేన మూలపరిఞ్ఞా వుత్తా. ఆగన్తుకతావకాలికతా పన పఞ్చద్వారజవనస్సేవ అపుబ్బభావవసేన ఇత్తరభావవసేన చ వుత్తా. **హేట్ఠుపరియవసేన భిజ్జిత్వా పతితేసూతి** హేట్ఠిమస్స ఉపరిమస్స చ అపరాపరం భఙ్గప్పత్తిమాహ. **తన్తి** జవనం. తస్స న యుత్తన్తి సమ్బన్ధో. **ఆగన్తుకో** అబ్భాగతో. ఉదయబ్బయపరిచ్ఛిన్నో తావతకో కాలో ఏతేసన్తి **తావకాలికాని.**

ఏతం అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం. **తత్థాతి** పఞ్చక్ఖన్ధవసేన ఆలోకనవిలోకనే పఞ్ఞాయమానే తబ్బినిముత్తో **కో ఏకో ఆలోకేతి, కో విలోకేతి. ఉపనిస్సయపచ్చయోతి** ఇదం సుత్తన్తనయేన పరియాయతో వుత్తం. **సహజాతపచ్చయోతి** నిదస్సనమత్తమేతం అఞ్ఞమఞ్ఞ-సమ్పయుత్త-అత్థిఅవిగతాదిపచ్చయానమ్పి లబ్భనతో.

మణిసప్పో నామ ఏకా సప్పజాతీతి వదన్తి. **లళనన్తి** కమ్పనన్తి వదన్తి, లీళాకరణం వా లళనం.

ఉణ్హపకతికో పరిళాహబహులో. సీలస్స విదూసనేన అహితావహత్తా **మిచ్ఛాజీవవసేన ఉప్పన్నం అసప్పాయం. చీవరమ్పి అచేతనన్తిఆదినా** చీవరస్స వియ "**కాయోపి అచేతనో**"తి కాయస్స అత్తసుఞ్ఞతావిభావనేన "**అబ్భన్తరే**"తిఆదినా

వుత్తమేవత్థం విభావేన్తో ఇతరీతరసన్తోసస్స కారణం దస్సేతి. తేనాహ ‘‘**తస్మా**’’తిఆది. **చతుపఞ్చగణ్ఠికాహతోతి** ఆహతచతుపఞ్చగణ్ఠికో, చతుపఞ్చగణ్ఠికాహి వా హతసోభో.

అట్ఠవిధోపి అత్థోతి అట్ఠవిధోపి పయోజనవిసేసో. పథవీసన్ధారకజలస్స తంసన్ధారకవాయునా వియ పరిభుత్తస్స ఆహారస్స వాయోధాతునావ ఆసయే అవట్ఠానన్తి ఆహ ‘‘**వాయోధాతువసేనేవ తిట్ఠతీ**’’తి. **అతిహరతీతి** యావ ముఖా అభిహరతి. **వీతిహరతీతి** తతో యావ కుచ్ఛి, తావ హరతి. **అతిహరతీతి** వా ముఖద్వారం అతిక్కామేన్తో హరతి. **వీతిహరతీతి** కుచ్ఛిగతం పస్సతో హరతి. **పరివత్తేతీతి** అపరాపరం చారేతి. ఏత్థ చ ఆహారస్స ధారణపరివత్తనసంచుణ్ణనవిసోసనాని పథవీధాతుసహితా ఏవ వాయోధాతు కరోతి, న కేవలాతి తాని పథవీధాతుయాపి కిచ్చభావేన వుత్తాని. **అల్లత్తఞ్చ అనుపాలేతీతి** వాయుఆదీహి అతిసోసనం యథా న హోతి, తథా అనుపాలేతి అల్లఆదీహి అతిసోసనం యథా న హోతి, తథా అనుపాలేతి అల్లభావం. **తేజోధాతూతి** గహణీసఙ్ఖాతా తేజోధాతు. సా హి అన్తో పవిట్ఠం ఆహారం పరిపాచేతి. **అఞ్జసో హోతీతి** ఆహారస్స పవేసనాదీనం మగ్గో హోతి. **ఆభుజతీతి** పరియేసనజ్ఝోహరణజిణ్ణాజిణ్ణతాదిం ఆవజ్జేతి, విజానాతీతి అత్థో. తంతంవిజాననిప్ఫాదకోయేవ హి పయోగో “సమ్మాపయోగో”తి వుత్తో. యేన హి పయోగేన పరియేసనాది నిప్ఫజ్జతి, సో తబ్బిసయవిజాననమ్పి నిప్ఫాదేతి నామ తదవినాభావతో. అథ వా **సమ్మాపయోగం** సమ్మాపటిపత్తిం **అన్వాయ** ఆగమ్మ **ఆభుజతి** సమన్నాహరతి. ఆభోగపుబ్బకో హి సబ్బోపి విఞ్ఞాణబ్యాపారోతి తథా వుత్తం.

గమనతోతి భిక్ఖాచారవసేన గోచరగామం ఉద్దిస్స గమనతో. **పరియేసనతోతి** గోచరగామే భిక్ఖత్థం ఆహిణ్డనతో. **పరిభోగతోతి** ఆహారస్స పరిభుఞ్జనతో. **ఆసయతోతి** పిత్తాదిఆసయతో. ఆసయతి ఏత్థ ఏకజ్ఝం పవత్తమానోపి కమ్మబలవత్థితో హుత్వా మరియాదవసేన అఞ్ఞమఞ్ఞం అసఙ్కరతో సయతి తిట్ఠతి పవత్తతీతి **ఆసయో,** ఆమాసయస్స ఉపరి తిట్ఠనకో పిత్తాదికో. మరియాదత్థో హి అయమాకారో. నిధేతి యథాభుత్తో ఆహారో నిచితో హుత్వా తిట్ఠతి ఏత్థాతి నిధానం, ఆమాసయో. తతో **నిధానతో. అపరిపక్కతోతి** గహణీసఙ్ఖాతేన కమ్మజతేజేన అవిపక్కతో. **పరిపక్కతోతి** యథాభుత్తస్స ఆహారస్స విపక్కభావతో. **ఫలతోతి** నిప్ఫత్తితో. **నిస్సన్దతోతి** ఇతో చితో చ విస్సన్దనతో. **సమ్మక్ఖనతోతి** సబ్బసో మక్ఖనతో. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయ** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౨౯౪) గహేతబ్బో.

అఞ్ఞే చ రోగా కణ్ణసూలభగన్దరాదయో. **అట్ఠానేతి** మనుస్సామనుస్సపరిగ్గహితే అయుత్తే ఠానే ఖేత్తదేవాయతనాదికే. నిస్సట్ఠత్తా **నేవ అత్తనో** కస్సచి అనిస్సజ్జితత్తా జిగుచ్ఛనీయత్తా చ **న పరస్స**. **ఉదకతుమ్బతోతి** వేళునాళిఆదిఉదకభాజనతో. **తన్తి** ఛడ్డితఉదకం.

అద్ధానఇరియాపథా చిరప్పవత్తికా దీఘకాలికా ఇరియాపథా. **మజ్ఝిమా** భిక్ఖాచరణాదివసేన పవత్తా. **చుణ్ణికఇరియాపథా** విహారే అఞ్ఞత్థాపి ఇతో చితో చ పరివత్తనాదివసేన పవత్తాతి వదన్తి. “గతేతి గమనే”తి పుబ్బే అభిక్కమపటిక్కమగ్గహణేన గమనేనపి పురతో పచ్ఛతో చ కాయస్స అతిహరణం వుత్తన్తి ఇధ గమనమేవ గహితన్తి కేచి.

యస్మా మహాసీవత్థేరవాదే అనన్తరే అనన్తరే ఇరియాపథే పవత్తరూపారూపధమ్మానం తత్థ తత్థేవ నిరోధదస్సనవసేన సమ్పజానకారితా గహితా, ఇదఞ్చేత్థ సమ్పజఞ్ఞవిపస్సనాచారవసేన ఆగతం, తస్మా వుత్తం ‘‘**తయిదం మహాసీవత్థేరేన వుత్తం అసమ్మోహధురం ఇమస్మిం సతిపట్ఠానభుత్తే అధిప్పేత**’’న్తి. **సామఞ్ఞఫలే** (దీ॰ ని॰ ౧.౨౧౪; దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧౪; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౨౧౪) **పన సబ్బమ్పి చతుబ్బిధం సమ్పజఞ్ఞం లబ్భతి** యావదేవ సామఞ్ఞఫలవిసేసదస్సనపరత్తా తస్సా

దేసనాయ. **సతిసమ్పయుత్తస్సేవాతి** ఇదం యథా సమ్పజఞ్ఞకిచ్చస్స పధానతా, ఏవం సతికిచ్చస్సాపీతి దస్సనత్థం, న సతియా సబ్భావమత్తదస్సనత్థం. న హి కదాచి సతిరహితా ఞాణప్పవత్తి అత్థి. **ఏతాని పదానీతి** సమ్పజఞ్ఞపదాని. **విభత్తానేవాతి** విసుం విభత్తానేవ. ఇమినాపి సమ్పజఞ్ఞస్స వియ సతియాపి పధానతంయేవ విభావేతి.

అపరో నయో – ఏకో భిక్ఖు గచ్ఛన్తో అఞ్ఞం చిన్తేన్తో అఞ్ఞం వితక్కేన్తో గచ్ఛతి, ఏకో కమ్మట్ఠానం అవిస్సజ్జేత్వావ గచ్ఛతి, తథా ఏకో తిట్ఠన్తో నిసీదన్తో సయన్తో అఞ్ఞం చిన్తేన్తో అఞ్ఞం వితక్కేన్తో సయతి, ఏకో కమ్మట్ఠానం అవిస్సజ్జేత్వావ సయతి, ఏత్తకేన పన న పాకటం హోతీతి చఙ్కమనేన దీపేన్తి. యో హి భిక్ఖు చఙ్కమనం ఓతరిత్వా చఙ్కమనకోటియం ఠితో పరిగ్గణ్హాతి "పాచీనచఙ్కమనకోటియం పవత్తా రూపారూపధమ్మా పచ్ఛిమచఙ్కమనకోటిం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, పచ్ఛిమచఙ్కమనకోటియం పవత్తాపి పాచీనచఙ్కమనకోటిం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, చఙ్కమనమజ్ఝే పవత్తా ఉభో కోటియో అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, చఙ్కమే పవత్తా రూపారూపధమ్మా ఠానం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, ఠానే పవత్తా నిసజ్జం, నిసజ్జాయ పవత్తా సయనం అప్పత్వా ఏత్థేవనిరుద్ధా"తి, ఏవం పరిగ్గణ్హన్తో పరిగ్గణ్హన్తోయేవ చిత్తం భవఙ్గం ఓతారేతి, ఉట్ఠహన్తో కమ్మట్ఠానం గహేత్వావ ఉట్ఠహతి, అయం భిక్ఖు **గతాదీసు సమ్పజానకారీ** నామ హోతి, ఏవమ్పి సుత్తే కమ్మట్ఠానం అవిభూతం హోతి, తస్మా యో భిక్ఖు యావ సక్కోతి, తావ చఙ్కమిత్వా ఠత్వా నిసీదిత్వా సయమానో ఏవం పరిగ్గహేత్వా సయతి "కాయో అచేతనో, మఞ్చో అచేతనో, కాయో న జానాతి "అహం మఞ్చే సయితో"తి, మఞ్చో న జానాతి "మయి కాయో సయితో"తి, అచేతనో కాయో అచేతనే మఞ్చే సయితో"తి, ఏవం పరిగ్గణ్హన్తోయేవ చిత్తం భవఙ్గం ఓతారేతి, పబుజ్ఝన్తో కమ్మట్ఠానం గహేత్వావ పబుజ్ఝతి, అయం **సుత్తే సమ్పజానకారీ** నామ హోతీతి.

కాయాదికిరియానిబ్బత్తనేన తమ్మయత్తా ఆవజ్జనకిరియాసముట్ఠితత్తా చ జవనం, సబ్బమ్పి వా ఛద్వారప్పవత్తం కిరియామయపవత్తం నామ, తస్మిం సతి జాగరితం నామ హోతీతి పరిగ్గణ్హన్తో **జాగరితే సమ్పజానకారీ** నామ. అపిచ రత్తిన్దివం ఛ కోట్ఠాసే కత్వా పఞ్చ కోట్ఠాసే జగ్గన్తోపి **జాగరితే సమ్పజానకారీ** నామ హోతి. విముత్తాయతనసీసేన ధమ్మం దేసేన్తోపి బాత్తింసతిరచ్ఛానకథం పహాయ దసకథావత్థునిస్సితం సప్పాయకథం కథేన్తోపి **భాసితే సమ్పజానకారీ** నామ. అట్ఠతింసాయ ఆరమ్మణేసు చిత్తరుచియం మనసికారం పవత్తేన్తోపి దుతియం ఝానం సమాపన్నోపి **తుణ్హీభావే సమ్పజానకారీ** నామ. దుతియజ్ఝానం వచీసఙ్ఖారవిరహతో విసేసతో తుణ్హీభావో నామ. రూపధమ్మస్సేవ పవత్తిఆకారవిసేసా అభిక్కమాదయోతి వుత్తం **''రూపక్ఖన్ధస్సేవ సముదయో చ వయో చ నీహరితబ్బో''**తి. సేసం వుత్తనయమేవ.

చతుసమ్పజఞ్ఞపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పటికూలమనసికారపబ్బవణ్ణనా

౧౧౦. **పటికూలమనసికారవసేనాతి** (దీ. ని. టీ. ౨.౩౭౭) జిగుచ్ఛనీయతాయ. పటికూలమేవ పటికూలం యో పటికూలసభావో పటికూలాకారో, తస్స మనసికరణవసేన. అన్తరేనపి హి భావవాచినం సద్దం భావత్థో విఞ్ఞాయతి యథా "పటస్స సుక్క"న్తి. యస్మా **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి. ౧.౧౮౨-౧౮౩) వుత్తం, తస్మా తత్థ తంసంవణ్ణనాయఞ్చ వుత్తనయేన వేదితబ్బం. వత్థాదీహి పసిబ్బకాకారేన బన్ధిత్వా కతం ఆవటనం **పుతోళి. విభూతాకారోతి** పణ్ణత్తిం సమతిక్కమిత్వా అసుభభావస్స ఉపట్ఠితాకారో. ఇతి-సద్దస్స ఆకారత్థతం దస్సేన్తో **''ఏవ''**న్తి వత్వా తం కారణం సరూపతో దస్సేన్తో **''కేసాదిపరిగ్గహణేనా''**తి ఆహ.

పటికూలమనసికారపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ధాతుమనసికారపబ్బవణ్ణనా

౧౧౧. ధాతుమనసికారవసేనాతి పథవీధాతుఆదికా చతస్సో ధాతుయో ఆరబ్భ పవత్తభావనామనసికారవసేన, చతుధాతువవత్థానవసేనాతి అత్థో. ధాతుమనసికారో ధాతుకమ్మట్ఠానం చతుధాతువవత్థానన్తి హి అత్థతో ఏకం. **గోఘాతకోతి** జీవికత్థాయ గున్నం ఘాతకో. **అన్తేవాసికోతి** కమ్మకరణవసేన తస్స సమీపవాసీ. **ఠిత**-సద్దో "ఠితో వా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౬౩; అ॰ ని॰ ౫.౨౮) ఠానసఙ్ఖాతఇరియాపథసమఙ్గితాయ, **ఠా**-సద్దస్స వా గతినివత్తిఅత్థతాయ అఞ్ఞత్థ ఠపేత్వా గమనం సేసఇరియాపథసమఙ్గితాయ బోధకో, ఇధ పన యథా తథా రూపకాయస్స పవత్తిఆకారబోధకో అధిప్పేతోతి ఆహ **''చతున్నం ఇరియాపథానం యేన కేనచి ఆకారేన ఠితత్తా యథాఠిత**''న్తి. తత్థ **ఆకారేనాతి** ఠానాదినా రూపకాయస్స పవత్తిఆకారేన. ఠానాదయో హి ఇరియాపథసఙ్ఖాతాయ కాయికకిరియాయ పథో పవత్తిమగ్గోతి "ఇరియాపథో"తి వుచ్చన్తి. **యథాఠిత**న్తి యథాపవత్తం. యథావుత్తట్ఠానమేవేత్థ "పణిధాన"న్తి అధిప్పేతన్తి ఆహ **''యథాఠితత్తా చ యథాపణిహిత**''న్తి. **ఠిత**న్తి వా కాయస్స ఠానసఙ్ఖాతఇరియాపథసమాయోగపరిదీపనం. **పణిహిత**న్తి తదఞ్ఞఇరియాపథసమాయోగపరిదీపనం. **ఠిత**న్తి వా కాయసఙ్ఖాతానం రూపధమ్మానం తస్మిం తస్మిం ఖణే సకిచ్చవసేన అవట్ఠానపరిదీపనం. **పణిహిత**న్తి పచ్చయకిచ్చవసేన తేహి తేహి పచ్చయేహి పకారతో నిహితం పణిహితన్తి ఏవమ్పేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. **పచ్చవేక్ఖతీతి** పతి పతి అవేక్ఖతి, ఞాణచక్ఖునా వినిబ్భుజిత్వా విసుం విసుం పస్సతి.

ఇదాని వుత్తమేవత్థం భావత్థవిభావనవసేన దస్సేతుం **''యథా గోఘాతకస్సా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **పోసేన్తస్సాతి** మంసూపచయపరిబ్రూహనాయ కుణ్డకభత్తకప్పాసట్ఠిఆదీహి సంవడ్ఢేన్తస్స. **వధితం మత**న్తి హింసితం హుత్వా మతం. **మత**న్తి చ మతమత్తం. తేనేవాహ **''తావదేవా''**తి. **గావీతి సఞ్ఞా న అన్తరధాయతి** యాని అఙ్గపచ్చఙ్గాని యథాసన్నివిట్ఠాని ఉపాదాయ గావీసమఞ్ఞా మతమత్తాయపి గావియా, తేసం తంసన్నివేసస్స అవినట్ఠత్తా. విలీయన్తి భిజ్జన్తి విభుజ్జన్తీతి **బీలా** భాగా వ-కారస్స బ-కారం, ఇ-కారస్స ఈ-కారం కత్వా. **బీలసోతి** బీలం బీలం కత్వా. **విభజిత్వాతి** అట్ఠిసఙ్ఘాటతో మంసం వివేచేత్వా, తతో వా వివేచితమంసం భాగసో కత్వా. తేనేవాహ **''మంససఞ్ఞా పవత్తతీ''**తి. **పబ్బజితస్సపి** అపరిగ్గహితకమ్మట్ఠానస్స. **ఘనవినిబ్భోగ**న్తి సన్తతిసమూహకిచ్చఘనానం వినిబ్భుజనం వివేచనం. **ధాతుసో పచ్చవేక్ఖతోతి** ఘనవినిబ్భోగకరణేన ధాతుం ధాతుం పథవీఆదిధాతుం విసుం విసుం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స. **సత్తసఞ్ఞాతి** అత్తానుదిట్ఠివసేన పవత్తా సఞ్ఞాతి వదన్తి, వోహారవసేన పవత్తసత్తసఞ్ఞాయపి తదా అన్తరధానం యుత్తమేవ యాథావతో ఘనవినిబ్భోగస్స సమ్పాదనతో. ఏవఞ్హి సతి యథావుత్తఓపమ్మత్థేన ఉపమేయ్యత్థో అఞ్ఞదత్థు సంసన్దతి సమేతి. తేనేవాహ **''ధాతువసేనేవ చిత్తం సన్తిట్ఠతీ''**తి. **దక్ఖోతి** ఛేకో తంతంసమఞ్ఞాయ కుసలో, యథాజాతే సూనస్మిం నఙ్గుట్ఠఖురవిసాణాదివన్తే అట్ఠిమంసాదిఅవయవసముదాయే అవిభత్తే గావీసమఞ్ఞా, న విభత్తే, విభత్తే పన అట్ఠిమంసాదిఅవయవసమఞ్ఞాతి జాననకో. **చతుమహాపథే వియ చతుఇరియాపథేతి** గావియా ఠితచతుమహాపథో వియ కాయస్స పవత్తిమగ్గభూతో చతుబ్బిధో ఇరియాపథో. యస్మా **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౩౦౬) **విత్థారితా,** తస్మా తత్థ **తంసంవణ్ణనాయఞ్చ** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౩౦౬) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా.

ధాతుమనసికారపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నవసివథికపబ్బవణ్ణనా

౧౧౨. సివథికాయ అపవిద్ధఉద్ధుమాతకాదిపటిసంయుత్తానం ఓధిసో పవత్తానం కథానం తదభిధేయ్యానఞ్చ ఉద్ధుమాతకాదిఅసుభభాగానం సివథికపబ్బానీతి సఞ్ఞీతికారేహి గహితసమఞ్ఞా. తేనాహ ''**సివథికపబ్బేహి విభజితు**''న్తి. **ఉద్ధం జీవితపరియాదానాతి** జీవితక్ఖయతో ఉపరి మరణతో పరం. **సముగ్గతేనాతి** ఉట్ఠితేన. **ఉద్ధుమాతత్తాతి** ఉద్ధం ఉద్ధం ధుమాతత్తా సూనత్తా. సేతరత్తేహి విపరిభిన్నం విమిస్సితం నీలం వినీలం, పురిమవణ్ణవిపరిణామభూతం వా నీలంవినీలం, వినీలమేవ **వినీలక**న్తి క-కారేన పదవడ్ఢనమాహ అనత్థన్తరతో యథా "పీతకం లోహితక"న్తి (ధ. స. ౬౧౬). **పటికూలకత్తాతి** జిగుచ్ఛనీయత్తా. **కుచ్ఛితం వినీలం వినీలక**న్తి కుచ్ఛనత్థో వా అయం క-కారోతి దస్సేతుం వుత్తం యథా "పాపకో కిత్తిసద్దో అబ్భుగ్గచ్ఛతీ"తి (దీ. ని. ౩.౩౧౬; అ. ని. ౫.౨౧౩; మహావ. ౨౮౫). **పరిభిన్నట్ఠానేహి** కాకకఙ్కాదీహి. **విస్సన్దమానం పుబ్బ**న్తి విస్సవన్తం పుబ్బం, తహం తహం పగ్ఘరన్తపుబ్బన్తి అత్థో. **తథాభావ**న్తి విస్సన్దమానపుబ్బభావం.

సో భిక్ఖూతి యో "పస్సేయ్య సరీరం సివథికాయ ఛడ్డిత"న్తి వుత్తో, సో భిక్ఖు. **ఉపసంహరతి** సదిసతం. **అయమ్పి ఖో**తిఆది ఉపసంహరణాకారదస్సనం . **ఆయూతి** రూపజీవితిన్ద్రియం, అరూపజీవితిన్ద్రియం పనేత్థ విఞ్ఞాణగతికమేవ. **ఉస్మాతి** కమ్మజతేజో. **ఏవంపూతికసభావో**తి ఏవం అతివియ పూతికసభావో, న ఆయుఆదీనం అవిగమే వియ మత్తసోతి అధిప్పాయో. ఏదిసో భవిస్సతీతి **ఏవంభావీ**తి ఆహ ''**ఏవంఉద్ధుమాతాదిభేదో భవిస్సతీ**''తి.

లుఞ్చిత్వా లుఞ్చిత్వాతి ఉప్పాటేత్వా ఉప్పాటేత్వా. **సేసావసేసమంసలోహితయుత్త**న్తి సబ్బసో అఖాదితత్తా తహం తహం సేసేన అప్పావసేసేన మంసలోహితేన యుత్తం. **అఞ్ఞేన హత్థట్ఠిక**న్తి అవిసేసేన హత్థట్ఠికానం విప్పకిణ్ణతా జోతితాతి అనవసేసతో తేసం విప్పకిణ్ణతం దస్సేన్తో ''**చతుసట్ఠిభేదమ్పి**''తిఆదిమాహ. **తేరోవస్సికానీతి** తిరోవస్సం గతాని. తాని పన సంవచ్ఛరం వీతివత్తాని హోన్తీతి ఆహ ''**అతిక్కన్తసంవచ్ఛరానీ**''తి. పురాణతాయ ఘనభావవిగమేన విచుణ్ణతా ఇధ పూతిభావోతి సో యథా హోతి, తం దస్సేన్తో ''**అబ్భోకాసే**''తిఆదిమాహ. ఖజ్జమానతాదివసేన దుతియసివథికపబ్బాదీనం పవత్తితత్తా వుత్తం ''**ఖజ్జమానాదీనం వసేన యోజనా కాతబ్బా**''తి.

నవసివథికపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇమానేవ ద్వేతి అవధారణేన అప్పనాకమ్మట్ఠానం తత్థ నియమేతి అఞ్ఞపబ్బేసు తదభావతో. యతో హి ఏవ-కారో, తతో అఞ్ఞత్థ నియమేతి, తేన పబ్బద్వయస్స విపస్సనాకమ్మట్ఠానతాపి అప్పటిసిద్ధాతి దట్ఠబ్బా అనిచ్చాదిదస్సనతో. సఞ్ఞారేసు ఆదీనవవిభావనాని సివథికపబ్బానీతి ఆహ ''**సివథికానం ఆదీనవానుపస్సనావసేన వుత్తత్తా**''తి. ఇరియాపథపబ్బాదీనం అనప్పనావహతా పాకటా ఏవాతి ''**సేసాని ద్వాదసాపీ**''తి వుత్తం. యం పనేత్థ అత్థతో అవిభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి.

కాయానుపస్సనావణ్ణనా నిట్ఠితా.

వేదనానుపస్సనావణ్ణనా

౧౧౩. **సుఖం వేదన**న్తి ఏత్థ సుఖయతీతి **సుఖా,** సమ్పయుత్తధమ్మే కాయఞ్చ లద్ధస్సాదే కరోతీతి అత్థో. సుట్ఠు వా ఖాదతి, ఖనతి వా కాయికం చేతసికఞ్చ ఆబాధన్తి **సుఖా**. సుకరం ఓకాసదానం ఏతిస్సాతి **సుఖా**తి అపరే. వేదయతి ఆరమ్మణరసం అనుభవతీతి **వేదనా. వేదయమానో**తి అనుభవమానో. **కామ**న్తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం ఇరియాపథపబ్బే వుత్తమేవ. సమ్పజానస్స వేదియనం **సమ్పజానవేదియనం**.

‘‘**వోహారమత్తం హోతీ**’’తి ఏతేన ‘‘సుఖం వేదనం వేదయమానో సుఖం వేదనం వేదయామీ’’తి ఇదం వోహారమత్తన్తి దస్సేతి. **వత్థుఆరమ్మణా**తి రూపాదిఆరమ్మణా. రూపాదిఆరమ్మణఞ్హి వేదనాయ పవత్తిట్ఠానతాయ ‘‘వత్థూ’’తి అధిప్పేతం. **అస్సా**తి భవేయ్య. ధమ్మవినిముత్తస్స అఞ్ఞస్స కత్తు అభావతో ధమ్మస్సేవ కత్తుభావం దస్సేన్తో ‘‘**వేదనావ వేదయతీ**’’తి ఆహ. **నిత్థునన్తో**తి. బలవతో వేదనావేగస్స నిరోధనే ఆదీనవం దిస్వా తస్స అవసరదానవసేన నిత్థునన్తో. **వీరియసమతం యోజేత్వా**తి అధివాసనవీరియస్స అధిమత్తత్తా తస్స హాపనవసేన సమాధినా సమరసతాపాదనేన వీరియసమతం యోజేత్వా. **సహ పటిసమ్భిదాహీ**తి లోకుత్తరపటిసమ్భిదాహి సహ. లోకియానమ్పి వా సతి ఉప్పత్తికాలే తత్థ సమత్థతం సన్ధాయాహ ‘‘**సహ పటిసమ్భిదాహీ**’’**తి**. **సమసీసీ**తి వారసమసీసీ హుత్వా, పచ్చవేక్ఖణవారస్స అనన్తరవారే పరినిబ్బాయీతి అత్థో.

యథా చ సుఖం, ఏవం దుక్ఖన్తి యథా ‘‘సుఖం వేదయతీ’’తిఆదినా సమ్పజానవేదియనం సన్ధాయ వుత్తం, ఏవం దుక్ఖమ్పి. తత్థ దుక్ఖయతీతి **దుక్ఖా,** సమ్పయుత్తధమ్మే కాయఞ్చ పీళేతి విబాధతీతి అత్థో. దుట్ఠుం వా ఖాదతి, ఖనతి వా కాయికం చేతసికఞ్చ సాతన్తి **దుక్ఖా**. దుక్కరం ఓకాసదానం ఏతిస్సాతి **దుక్ఖా**తి అపరే. **అరూపకమ్మట్ఠాన**న్తి అరూపపరిగ్గహం, అరూపధమ్మముఖేన విపస్సనాభినివేసన్తి అత్థో. రూపకమ్మట్ఠానేన పన సమథాభినివేసోపి సఙ్గయ్హతి, విపస్సనాభినివేసో పన ఇధాధిప్పేతోతి దస్సేన్తో ఆహ. ‘‘**రూపపరిగ్గహో అరూపపరిగ్గహోతిపి ఏతదేవ వుచ్చతీ**’’తి. **చతుధాతువవత్థానం కథేసీ**తి ఏత్థాపి ‘‘యేభుయ్యేనా’’తి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. **తదుభయ**న్తి చతుధాతువవత్థానస్స సఙ్ఖేపవిత్థారద్వయమాహ. **సఙ్ఖేపమనసికారవసేన** మహాసతిపట్ఠానే, **విత్థారమనసికారవసేన** రాహులోవాద- (మ॰ ని॰ ౨.౧౧౩-౧౧౪) ధాతువిభఙ్గాదీసు (విభ॰ ౧౭౪-౧౭౩).

యేభుయ్యగ్గహణేన తదఞ్ఞధమ్మవసేనపి అరూపకమ్మట్ఠానకథాయ అత్థితా దీపితాతి తం విభాగేన దస్సేతుం ‘‘**తివిధో హీ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **అభినివేసో**తి అనుప్పవేసో, ఆరమ్భోతి అత్థో. ఆరమ్భే ఏవ హి అయం విభాగో, సమ్మసనం పన అనవసేసతోవ ధమ్మే పరిగ్గహేత్వా వత్తతి. **పరిగ్గహితే రూపకమ్మట్ఠానే**తి ఇదం రూపముఖేన విపస్సనాభినివేసం సన్ధాయ వుత్తం, అరూపముఖేన పన విపస్సనాభినివేసో యేభుయ్యేన సమథయానికస్స ఇచ్ఛితబ్బో, సో చ పఠమం ఝానఙ్గాని పరిగ్గహేత్వా తతో పరం సేసధమ్మే పరిగ్గణ్హాతి. **పఠమాభినిపాతో**తి సబ్బే చేతసికా చిత్తాయత్తా చిత్తకిరియభావేన వుచ్చన్తీతి ఫస్సో చిత్తస్స పఠమాభినిపాతో వుత్తో, ఉప్పన్నఫస్సో పుగ్గలో, చిత్తచేతసికరాసి వా ఆరమ్మణేన ఫుట్ఠో ఫస్ససహజాతాయ వేదనాయ తంసమకాలమేవ వేదేతి, ఫస్సో పన ఓభాసస్స వియ పదీపో వేదనాదీనం పచ్చయవిసేసో హోతీతి పురిమకాలో వియ వుచ్చతి, యా తస్స ఆరమ్మణాభినిరోపనలక్ఖణతా వుచ్చతి. **ఫుసన్తో**తి ఆరమ్మణస్స ఫుసనాకారేన. అయఞ్హి అరూపధమ్మతా ఏకదేసేన అనల్లీయమానోపి రూపం వియ చక్ఖు, సద్దో వియ చ సోతం చిత్తం ఆరమ్మణఞ్చ ఫుసన్తో వియ సఙ్ఘట్టేన్తో వియ చ పవత్తతి. తథాహేస ‘‘సఙ్ఘట్టనరసో’’తి వుచ్చతి.

ఆరమ్మణం అనుభవన్తీతి ఇస్సరవతాయ విసవితాయ సామిభావేన ఆరమ్మణరసం అనుభవన్తీ. ఫస్సాదీనఞ్హి సమ్పయుత్తధమ్మానం ఆరమ్మణే ఏకదేసేనేవ పవత్తి ఫుసనాదిమత్తభావతో, వేదనాయ పన ఇట్ఠాకారసమ్భోగాదివసేన పవత్తనతో ఆరమ్మణే నిప్పదేసతో పవత్తి. ఫుసనాదిభావేన హి ఆరమ్మణగ్గహణం ఏకదేసానుభవనం, వేదయితాభావేన గహణం యథాకామం సబ్బానుభవనం ఏవసభావానేవ తాని గహణానీతి న వేదనాయ వియ ఫస్సాదీనమ్పి యథాసకం కిచ్చకరణేన సామిభావానుభవనం చోదేతబ్బం. **విజానన్త**న్తి పరిచ్ఛిన్దనవసేన విసేసతో జానన్తం. విఞ్ఞాణఞ్హి మినితబ్బవత్థుం నాళియా మినన్తో పురిసో వియ ఆరమ్మణం పరిచ్ఛిజ్జ విభావేన్తం పవత్తతి, న సఞ్ఞా వియ సఞ్జాననమత్తం హుత్వా. తథా హి అనేన కదాచి లక్ఖణత్తయవిభావనాపి హోతి. ఇమేసం పన ఫస్సాదీనం తస్స తస్స పాకటభావో పచ్చయవిసేససిద్ధస్స పుబ్బాభోగస్స వసేన వేదితబ్బో.

ఏవం తస్స తస్సేవ పాకటభావేపి ''సబ్బం, భిక్ఖవే, అభిఞ్ఞేయ్య''న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౪౬; పటి॰ మ॰ ౧.౩) ''సబ్బఞ్చ ఖో, భిక్ఖవే, అభిజాన''న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౬) చ ఏవమాదివచనతో సబ్బే సమ్మసనుపగా ధమ్మా పరిగ్గహేతబ్బాతి దస్సేన్తో ''**తత్థ యస్సా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **ఫస్సపఞ్చమకేయేవా**తి అవధారణం తదన్తోగధత్తా తగ్గహణేనేవ గహితత్తా చతున్నం అరూపక్ఖన్ధానం. ఫస్సపఞ్చమకగ్గహణఞ్హి తస్స సబ్బచిత్తుప్పాదసాధారణభావతో, తత్థ చ ఫస్సచేతనాగ్గహణేన సబ్బసఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మసఙ్గహో చేతనాపధానత్తా తేసం. తథా హి సుత్తన్తభాజనీయే **సఙ్ఖారక్ఖన్ధవిభఙ్గే** (విభ॰ ౧౨) ''చక్ఖుసమ్ఫస్సజా చేతనా''తిఆదినా చేతనావ విభత్తా, ఇతరే పన ఖన్ధా సరూపేనేవ గహితా.

వత్థుం నిస్సితాతి ఏత్థ వత్థు-సద్దో కరజకాయవిసయోతి కథమిదం విఞ్ఞాయతీతి ఆహ ''**యం సన్ధాయ వుత్త**''న్తిఆది. కత్థ పన వుత్తం? **సామఞ్ఞఫలే. సో**తి కరజకాయో. **పఞ్చక్ఖన్ధవినిముత్తం నామరూపం నత్థీ**తి ఇదం అధికారవసేన వుత్తం. అఞ్ఞథా హి ఖన్ధవినిముత్తమ్పి నామం అత్థేవాతి. **అవిజ్జాదిహేతుకా**తి అవిజ్జాతణ్హుపాదానాదిహేతుకా. **విపస్సనాపటిపాటియా...పే.... విచరతీ**తి ఇమినా బలవవిపస్సనం వత్వా పున తస్స ఉస్సుక్కాపనం విసేసాధిగమనఞ్చ దస్సేన్తో ''**సో**''తిఆదిమాహ.

ఇధాతి ఇమిస్సం దుతియసతిపట్ఠానదేసనాయం, తస్సా పన వేదనానుపస్సనావసేన కథేతబ్బత్తా **భగవా వేదనావసేన కథేసి**. యథావుత్తేసు చ తీసు కమ్మట్ఠానాభినివేసేసు వేదనావసేన కమ్మట్ఠానాభినివేసో సుకరో వేదనానం విభూతభావతోతి దస్సేతుం ''**ఫస్సవసేన హీ**''తిఆది వుత్తం. **న పాకటం హోతీ**తి ఇదం తాదిసే పుగ్గలే సన్ధాయ వుత్తం, యేసం ఆదితో వేదనావ విభూతతరా హుత్వా ఉపట్ఠాతి. ఏవఞ్హి యం వుత్తం ''ఫస్సో పాకటో హోతి, విఞ్ఞాణం పాకటం హోతీ''తి, తం అవిరోధితం హోతి. **వేదనానం ఉప్పత్తిపాకటతాయా**తి చ ఇదం సుఖదుక్ఖవేదనానం వసేన వుత్తం. తాసఞ్హి పవత్తి ఓళారికా, న ఇతరాయ. తదుభయగ్గహణముఖేన వా గహేతబ్బత్తా ఇతరాయపి పవత్తి విఞ్ఞూనం పాకటా ఏవాతి ''**వేదనాన**''న్తి అవిసేసగ్గహణం దట్ఠబ్బం. **యదా సుఖం ఉప్పజ్జతీ**తిఆది సుఖవేదనాయ పాకటభావవిభావనం. **నేవ తస్మిం సమయే దుక్ఖం వేదనం వేదేతీ**తి తస్మిం సుఖవేదనాసమఙ్గిసమయే నేవ దుక్ఖం వేదనం వేదేతి నిరుద్ధత్తా, అనుప్పన్నత్తా చ యథాక్కమం అతీతానాగతానం , పచ్చుప్పన్నాయ పన అసమ్భవో వుత్తోయేవ. సకిచ్చక్ఖణమత్తావట్ఠానతో **అనిచ్చా**. సమేచ్చసమ్భుయ్య పచ్చయేహి కతత్తా **సఙ్ఖతా**. వత్థారమ్మణాదిపచ్చయం పటిచ్చ ఉప్పన్నత్తా **పటిచ్చసముప్పన్నా**.
ఖయవయపలుజ్జననిరుజ్ఝనపకతితాయ **ఖయధమ్మా...పే.... నిరోధధమ్మా**తి దట్ఠబ్బా.

కిలేసేహి ఆమసితబ్బతో ఆమిసం నామ పఞ్చ కామగుణా, ఆరమ్మణకరణవసేన సహ ఆమిసేహీతి **ఆమిసా**. తేనాహ ''**పఞ్చకామగుణామిసనిస్సితా**''తి. **ఇతో పరన్తి** ''అత్థి వేదనా''తి ఏవమాదిపాళిం సన్ధాయాహ ''**కాయానుపస్సనాయం వుత్తనయమేవా**''తి.

వేదనానుపస్సనావణ్ణనా నిట్ఠితా.

చిత్తానుపస్సనావణ్ణనా

౧౧౪. సమ్పయోగవసేన (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౩౮౧) పవత్తమానేన సహ రాగేనాతి **సరాగం**. తేనాహ ''**లోభసహగత**''న్తి. **వీతరాగన్తి**. ఏత్థ కామం సరాగపదపటియోగినా వీతరాగవసేన భవితబ్బం, సమ్మసనచారస్స పన ఇధాధిప్పేతత్తా తేభూమకస్సేవ గహణన్తి ''**లోకియకుసలాబ్యాకత**''న్తి వత్వా ''ఇదం పనా''తిఆదినా తమేవ అధిప్పాయం వివరతి. సేసాని ద్వే దోసమూలాని, ద్వే మోహమూలానీతి **చత్తారి అకుసలచిత్తాని**. తేసఞ్హి రాగేన సమ్పయోగాభావతో నత్థేవ సరాగతా, తన్నిమిత్తకతాయ పన సియా తంసహితతాలేసోతి నత్థేవ వీతరాగతాపీతి దుకవినిముత్తతా ఏవేత్థ లబ్భతీతి ఆహ ''**నేవ పురిమపదం, న పచ్ఛిమపదం భజన్తీ**''తి. యది ఏవం పదేసికం పజాననం ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి దుకన్తరపరియాపన్నత్తా తేసం. అకుసలమూలేసు సహ మోహేనేవ వత్తతీతి **సమోహన్తి** ఆహ ''**విచికిచ్ఛాసహగతఞ్చేవ ఉద్ధచ్చసహగతఞ్చా**''తి. యస్మా చేత్థ సహేవ మోహేనాతి సమోహన్తి పురిమపదావధారణమ్పి లబ్భతియేవ, తస్మా వుత్తం ''**యస్మా పనా**''తిఆది. యథా పన అతిమూళ్హతాయ పాటిపుగ్గలికనయేన సవిసేసం మోహవన్తతాయ మోమూహచిత్తన్తి వత్తబ్బతో విచికిచ్ఛుద్ధచ్చసహగతద్వయం విసేసతో ''సమోహ''న్తి వుచ్చతి, న తథా సేసాకుసలచిత్తానీతి ''**వట్టన్తియేవా**''తి వుత్తం. సమ్పయోగవసేన థినమిద్ధేన అనుపతితం అనుగతన్తి థినమిద్ధానుపతితం పఞ్చవిధం ససఙ్ఖారికాకుసలచిత్తం **సఙ్ఖిత్తచిత్తం. సఙ్ఖిత్తచిత్తం నామ** ఆరమ్మణే సఙ్కోచనవసేన పవత్తనతో. పచ్చయవిసేసవసేన థామజాతేన ఉద్ధచ్చేన సహగతం పవత్తం సంసట్ఠన్తి **ఉద్ధచ్చసహగతం,** అఞ్ఞథా సబ్బమ్పి అకుసలచిత్తం ఉద్ధచ్చసహగతమేవాతి. **పసటచిత్తం నామ** సాతిసయం విక్ఖేపవసేన పవత్తనతో.

కిలేసవిక్ఖమ్భనసమత్థతాయ విపులఫలతాయ దీఘసన్తానతాయ చ మహన్తభావం గతం, మహన్తేహి వా ఉళారచ్ఛన్దాదీహి గతం పటిపన్నన్తి **మహగ్గతం**. తం పన రూపారూపభూమికం తతో మహన్తస్స లోకే అభావతో. తేనాహ ''**రూపారూపావచర**''న్తి. తస్స చేత్థ పటియోగీ పరిత్తమేవాతి ఆహ ''**అమహగ్గతన్తి కామావచర**''న్తి. అత్తానం ఉత్తరితుం సమత్థేహి సహ ఉత్తరేహీతి **సఉత్తరం,** తప్పటిపక్ఖేన **అనుత్తరం,** తదుభయం ఉపాదాయ వేదితబ్బన్తి ఆహ ''**సఉత్తరన్తి కామావచర**''న్తిఆది. పటిపక్ఖవిక్ఖమ్భనసమత్థేన సమాధినా సమ్మదేవ ఆహితం **సమాహితం**. తేనాహ ''**యస్సా**''తిఆది. **యస్సాతి** యస్స చిత్తస్స. యథావుత్తేన సమాధినా న సమాహితన్తి **అసమాహితం**. తేనాహ ''**ఉభయసమాధిరహిత**''న్తి. తదఙ్గవిముత్తియా **విముత్తం,** కామావచరం కుసలం. విక్ఖమ్భనవిముత్తియా **విముత్తం,** మహగ్గతన్తి తదుభయం సన్ధాయాహ ''**తదఙ్గవిక్ఖమ్భనవిముత్తీహి విముత్త**''న్తి. యత్థ తదుభయవిముత్తి నత్థి, తం ఉభయవిముత్తిరహితన్తి గయ్హమానే లోకుత్తరచిత్తేపి సియా ఆసఙ్కాతి తన్నివత్తనత్థం ''**సముచ్ఛేద...పే.... ఓకాసోవ నత్థీ**''తి ఆహ. ఓకాసాభావో చ సమ్మసనచారస్స అధిప్పేతత్తా వేదితబ్బో. యం పనేత్థ అత్థతో అవిభత్తం, తం హేట్ఠా వుత్తనయమేవాతి.

చిత్తానుపస్సనావణ్ణనా నిట్ఠితా.

ధమ్మానుపస్సనావణ్ణనా

నీవరణపబ్బవణ్ణనా

౧౧౫. పహాతబ్బాదిధమ్మవిభాగదస్సనవసేన పఞ్చధా ధమ్మానుపస్సనా నిద్దిట్ఠాతి అయమత్థో పాళితో ఏవ విఞ్ఞాయతీతి తమత్థం ఉల్లిఙ్గేన్తో **''పఞ్చవిధేన ధమ్మానుపస్సనం కథేతు''**న్తి వుత్తం. యది ఏవం కస్మా నీవరణాదివసేనేవ నిద్దిట్ఠన్తి? వేనేయ్యజ్ఝాసయతో. యేసఞ్హి వేనేయ్యానం పహాతబ్బధమ్మేసు పఠమం నీవరణాని విభాగేన వత్తబ్బాని, తేసం వసేనేత్థ భగవతా పఠమం నీవరణేసు ధమ్మానుపస్సనా కథితా. తథా హి కాయానుపస్సనాపి సమథపుబ్బఙ్గమా దేసితా, తతో పరిఞ్ఞేయ్యేసు ఖన్ధేసు ఆయతనేసు, భావేతబ్బేసు బోజ్ఝఙ్గేసు పరిఞ్ఞేయ్యాదివిభాగేసు సచ్చేసు చ ఉత్తరా దేసనా దేసితా, తస్మా చేత్థ సమథభావనాపి యావదేవ విపస్సనత్థం ఇచ్ఛితా, విపస్సనాపధానా విపస్సనాబహులా చ సతిపట్ఠానదేసనాతి తస్సా విపస్సనాభినివేసవిభాగేన దేసితభావం విభావేన్తో **''అపిచా''**తిఆదిమాహ. తత్థ ఖన్ధాయతనదుక్ఖసచ్చవసేన మిస్సకపరిగ్గహకథనం దట్ఠబ్బం. **సఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధపరిగ్గహమ్పీతి పి**-సద్దేన సకలపఞ్చుపాదానక్ఖన్ధపరిగ్గహం సమ్పిణ్డేతి ఇతరేసం తదన్తోగధత్తా. ''కణ్హసుక్కానం యుగనన్ధతా నత్థీ''తి పజాననకాలే అభావా **''అభిణ్హసముదాచారవసేనా''**తి వుత్తం. **యథాతి** యేనాకారేన. సో పన ''కామచ్ఛన్దస్స ఉప్పాదో హోతీ''తి వుత్తత్తా కామచ్ఛన్దస్స కారణాకారోవ, అత్థతో కారణమేవాతి ఆహ **''యేన కారణేనా''**తి. **చ**-సద్దో వక్ఖమానత్థసముచ్చయత్థో.

తత్థాతి ''యథా చా''తిఆదినా వుత్తపదే. **సుభమ్పీతి** కామచ్ఛన్దోపి. సో హి అత్తనో గహణాకారేన **''సుభ''**న్తి వుచ్చతి, తేనాకారేన పవత్తనకస్స అఞ్ఞస్స కామచ్ఛన్దస్స నిమిత్తత్తా **''సుభనిమిత్త''**న్తి చ. ఇట్ఠం, ఇట్ఠాకారేన వా గయ్హమానం రూపాది **సుభారమ్మణం**. ఆకఙ్ఖితస్స హితసుఖస్స అనుపాయభూతో మనసికారో **అనుపాయమనసికారో. తన్తి** అయోనిసోమనసికారం. **తత్థాతి** నిప్ఫాదేతబ్బే ఆరమ్మణభూతే చ దువిధేపి సుభనిమిత్తే. **ఆహారోతి** పచ్చయో.

అసుభమ్పీతి అసుభజ్ఝానమ్పి ఉత్తరపదలోపేన. తం పన దససు అవిఞ్ఞాణకాసుభేసు, కేసాదీసు చ పవత్తం దట్ఠబ్బం. కేసాదీసు హి సఞ్ఞా అసుభసఞ్ఞాతి **గిరిమానన్దసుత్తే** (అ॰ ని॰ ౧౦.౬౦) వుత్తాతి. ఏత్థ చ చతుబ్బిధస్స అయోనిసోమనసికారస్స యోనిసోమనసికారస్స చ గహణం నిరవసేసదస్సనత్థం కతన్తి దట్ఠబ్బం. తేసు పన అసుభే ''సుభ''న్తి, ''అసుభ''న్తి చ మనసికారో ఇధాధిప్పేతో, తదనుకూలత్తా వా ఇతరేపీతి.

ఏకాదససు (అ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧౬) అసుభేసు పటికూలాకారస్స ఉగ్గణ్హనం, యథా వా తత్థ ఉగ్గహనిమిత్తం ఉప్పజ్జతి, తథా పటిపత్తి **అసుభనిమిత్తస్స ఉగ్గహో**. ఉపచారప్పనావహాయ అసుభభావనాయ అనుయుఞ్జనం **అసుభభావనానుయోగో**. భోజనే మత్తఞ్ఞునో థినమిద్ధాభిభవాభావా ఓతారం అలభమానో కామచ్ఛన్దో పహీయతీతి వదన్తి. భోజననిస్సితం పన ఆహారే పటికూలసఞ్ఞం, తబ్బిపరిణామస్స, తదాధారస్స, తస్స చ ఉదరియభూతస్స అసుభతాదస్సనం, కాయస్స ఆహారట్ఠితికతాదస్సనఞ్చ యో సమ్మదేవ జానాతి, సో విసేసతో **భోజనే మత్తఞ్ఞూ** నామ, తస్స చ కామచ్ఛన్దో పహీయతేవ. **అసుభకమ్మికతిస్సత్థేరో** దన్తట్ఠిదస్సావీ. **అభిధమ్మపరియాయేన** (ధ॰ స॰ ౧౧౫౯, ౧౫౦౩) సబ్బోపి లోభో కామచ్ఛన్దనీవరణన్తి ఆహ **''అరహత్తమగ్గేనా''**తి.

పటిఘమ్పి పురిముప్పన్నం **పటిఘనిమిత్తం** పరతో ఉప్పజ్జనకపటిఘస్స కారణన్తి కత్వా. మేజ్జతి హితఫరణవసేన సినియ్హతీతి మిత్తో, తస్మిం మిత్తే భవా, మిత్తస్స వా ఏసాతి మేత్తా, తస్సా **మేత్తాయ**.

మేత్తాయనస్స సత్తేసు హితఫరణస్స ఉప్పాదనం పవత్తనం **మేత్తానిమిత్తస్స ఉగ్గహో**. **ఓధిసకఅనోధిసకదిసాఫరణానన్తి** అత్తఅతిపియసహాయమజ్ఝత్తవేరీవసేన ఓధిసకతా, సీమాసమ్భేదే కతే అనోధిసకతా, ఏకాదిదిసాఫరణవసేన దిసాఫరణతా మేత్తాయ ఉగ్గహణే వేదితబ్బా. విహారరచ్ఛాగామాదివసేన వా ఓధిసకదిసాఫరణం, విహారాదిఉద్దేసరహితం పురత్థిమాదిదిసావసేన అనోధిసకదిసాఫరణన్తి ఏవం వా ద్విధా ఉగ్గహణం సన్ధాయ ‘‘**ఓధిసకఅనోధిసకదిసాఫరణాన**’’న్తి వుత్తం. ఉగ్గహో చ యావ ఉపచారా దట్ఠబ్బో, ఉగ్గహితాయ ఆసేవనా భావనా. తత్థ ‘‘సబ్బే సత్తా, పాణా, భూతా, పుగ్గలా, అత్తభావపరియాపన్నా’’తి ఏతేసం వసేన పఞ్చవిధా, ఏకేకస్మిం ‘‘అవేరా హోన్తు, అబ్యాపజ్జా, అనీఘా, సుఖీ అత్తానం పరిహరన్తూ’’తి చతుధా పవత్తితో వీసతివిధా అనోధిసకఫరణా మేత్తా, ‘‘సబ్బా ఇత్థియో, పురిసా, అరియా, అనరియా, దేవా, మనుస్సా, వినిపాతికా’’తి సత్తోధికరణవసేన పవత్తా సత్తవిధా అట్ఠవీసతివిధా వా, దసహి దిసాహి దిసోధికరణవసేన పవత్తా దసవిధా చ, ఏకేకాయ వా దిసాయ సత్తాదిఇత్థాదిఅవేరాదిభేదేన అసీతాధికచతుసతప్పభేదా చ ఓధిభోఫరణా వేదితబ్బా.

యేన అయోనిసోమనసికారేన అరతిఆదికాని ఉప్పజ్జన్తి, సో అరతిఆదీసు **అయోనిసోమనసికారో**, తేన. నిప్పాదేతబ్బే హి ఇదం భుమ్మం. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి. **ఉక్కణ్ఠితా** పన్తసేనాసనేసు అధికుసలేసు ధమ్మేసు చ ఉప్పజ్జనభావరిఞ్చనా. **కాయవినామనా**తి కాయస్స విరూపేనాకారేన నామనా.

కుసలధమ్మసమ్పటిపత్తియా పట్ఠపనసభావతాయ, తప్పటిపక్ఖానం వినోసనసభావతాయ చ ఆరమ్భధాతుఆదితో పవత్తవీరియన్తి ఆహ ‘‘**పఠమారమ్భవీరియ**’’న్తి. యస్మా పఠమారమ్భమత్తస్స కోసజ్జవిధమనం థామగమనఞ్చ నత్థి, తస్మా వుత్తం ‘‘**కోసజ్జతో నిక్ఖన్తతాయ తతో బలవతర**’’న్తి. యస్మా పన అపరాపరుప్పత్తియా లద్ధాసేవనం ఉపరూపరివిసేసం ఆవహన్తం అతివియ థామగతమేవ హోతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**పరం పరం ఠానం అక్కమనతో తతోపి బలవతర**’’న్తి.

అతిభోజనే నిమిత్తగ్గాహోతి అతిభోజనే థినమిద్ధస్స నిమిత్తగ్గాహో, ‘‘ఏత్తకే భుత్తే థినమిద్ధస్స కారణం హోతి, ఏత్తకే న హోతీ’’తి థినమిద్ధస్స కారణాకారణగ్గాహో హోతీతి అత్థో. **దివా సూరియాలోక**న్తి దివా గహితనిమిత్తం సూరియాలోకం రత్తియం మనసికరోన్తస్సపీతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. ధుతఙ్గానం వీరియనిస్సితత్తా వుత్తం ‘‘**ధుతఙ్గనిస్సితసప్పాయకథాయపీ**’’తి.

కుక్కుచ్చమ్పి కతాకతానుసోచనవసేన పవత్తమానం చేతసో అవూపసమావహతాయ ఉద్ధచ్చేన సమానలక్ఖణమేవాతి ‘‘**అవూపసమో నామ అవూపసన్తాకారో, ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చమేవేతం అత్థతో**’’తి వుత్తం.

బహుస్సుతస్స గన్థతో అత్థతో చ సుత్తాదీని విచారేన్తస్స అత్థవేదాదిపటిలాభసబ్భావతో విక్ఖేపో న హోతి, యథావిధిపటిపత్తియా యథానురూపపటికారప్పవత్తియా చ కతాకతానుసోచనఞ్చ న హోతీతి ‘‘**బాహుసచ్చేనపి...పే... ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం పహీయతీ**’’తి ఆహ. యదగ్గేన బాహుసచ్చేన ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం పహీయతి, తదగ్గేన పరిపుచ్ఛకతావినయపకతఞ్ఞుతాహిపి తం పహీయతీతి దట్ఠబ్బం. బుద్ధసేవితా చ బుద్ధసీలితం ఆవహతీతి చేతసో వూపసమకరత్తా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చపహానకారీ వుత్తా. బుద్ధత్తం పన అనపేక్ఖిత్వా వినయధరా కుక్కుచ్చవినోదకా కల్యాణమిత్తా వుత్తాతి దట్ఠబ్బా. విక్ఖేపో చ భిక్ఖునో యేభుయ్యేన కుక్కుచ్చహేతుకో హోతీతి

‘‘**కప్పియాకప్పియపరిపుచ్ఛాబహులస్సా**’’తిఆదినా వినయనయేనేవ పరిపుచ్ఛకతాదయో నిద్దిట్ఠా. **పహీనే ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చేతి** నిద్ధారణే భుమ్మం. **కుక్కుచ్చస్స** దోమనస్ససహగతత్తా **అనాగామిమగ్గేన ఆయతిం అనుప్పాదో** వుత్తో.

తిట్ఠతి పవత్తతి ఏత్థాతి ఠానీయా, విచికిచ్ఛాయ ఠానీయా **విచికిచ్ఛాట్ఠానీయా,** విచికిచ్ఛాయ కారణభూతా ధమ్మా. తిట్ఠతీతి వా ఠానీయా, విచికిచ్ఛా ఠానీయా ఏతిస్సాతి **విచికిచ్ఛాట్ఠానీయా,** అత్థతో విచికిచ్ఛా ఏవ. సా హి పురిముప్పన్నా పరతో ఉప్పజ్జనకవిచికిచ్ఛాయ సభాగహేతుతాయ అసాధారణం.

కుసలాకుసలాతి కోసల్లసమ్భూతట్ఠేన కుసలా, తప్పటిపక్ఖతో అకుసలా. యే అకుసలా, తే **సావజ్జా అసేవితబ్బా హీనా చ**. యే కుసలా, తే **అనవజ్జా సేవితబ్బా పణీతా చ**. కుసలాపి వా హీనేహి ఛన్దాదీహి ఆరద్ధా **హీనా,** పణీతేహి **పణీతా. కణ్హాతి** కాళకా, చిత్తస్స అపభస్సరభావకరణా. **సుక్కాతి** ఓదాతా, చిత్తస్స పభస్సరభావకరణా. కణ్హాభిజాతిహేతుతో వా **కణ్హా,** సుక్కాభిజాతిహేతుతో **సుక్కా**. తే ఏవ **సప్పటిభాగా**. కణ్హా హి ఉజువిపచ్చనీకతాయ సుక్కేహి సప్పటిభాగా, తథా సుక్కాపి ఇతరేహి. అథ వా కణ్హసుక్కా చ సప్పటిభాగా చ **కణ్హసుక్కసప్పటిభాగా**. సుఖా హి వేదనా దుక్ఖాయవేదనాయ సప్పటిభాగా, దుక్ఖా చ వేదనా సుఖాయ వేదనాయ సప్పటిభాగాతి.

కామం బాహుసచ్చపరిపుచ్ఛకతాహి అట్ఠవత్థుకాపి విచికిచ్ఛా పహీయతి, తథాపి రతనత్తయవిచికిచ్ఛామూలికా సేసవిచికిచ్ఛాతి కత్వా ఆహ ‘‘**తీణి రతనాని ఆరబ్భా**’’తి. రతనత్తయగుణావబోధే హి ‘‘సత్థరి కఙ్ఖతీ’’తి (ధ॰ స॰ ౧౦౦౮, ౧౧౨౩, ౧౧౬౭, ౧౨౪౧, ౧౨౬౩, ౧౨౭౦; విభ॰ ౯౧౫) ఆదివిచికిచ్ఛాయ అసమ్భవోతి. వినయే పకతఞ్ఞుతా ‘‘సిక్ఖాయ కఙ్ఖతీ’’తి (ధ॰ స॰ ౧౦౦౮, ౧౧౨౩, ౧౧౬౭, ౧౨౪౧, ౧౨౬౩, ౧౨౭౦; విభ॰ ౯౧౫) వుత్తాయ విచికిచ్ఛాయ పహానం కరోతీతి ఆహ ‘‘**వినయే చిణ్ణవసీభావస్సపీ**’’తి. **ఓకప్పనీయసద్ధాసఙ్ఖాతఅధిమోక్ఖబహులస్సాతి** సద్ధేయ్యవత్థునో అనుపవిసనసద్ధాసఙ్ఖాతఅధిమోక్ఖేన అధిముచ్చనబహులస్స . అధిముచ్చనఞ్చ అధిమోక్ఖుప్పాదనమేవాతి దట్ఠబ్బం. సద్ధాయ వా నిన్నపోణతా అధిముత్తి అధిమోక్ఖో.

సుభనిమిత్తఅసుభనిమిత్తాదీసూతి ‘‘సుభనిమిత్తాదీసు అసుభనిమిత్తాదీసూ’’తి ఆది-సద్దో పచ్చేకం యోజేతబ్బో. తత్థ పఠమేన **ఆది**-సద్దేన పటిఘనిమిత్తాదీనం సఙ్గహో, దుతియేన మేత్తాచేతోవిముత్తిఆదీనం. సేసమేత్థ యం వత్తబ్బం, తం వుత్తనయమేవాతి.

నీవరణపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఖన్ధపబ్బవణ్ణనా

౧౧౬. ఉపాదానేహి ఆరమ్మణకరణాదివసేన ఉపాదాతబ్బా వా ఖన్ధా **ఉపాదానక్ఖన్ధా. ఇతి రూపన్తి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఇదం-సద్దేన సమానత్థోతి అధిప్పాయేనాహ ‘‘**ఇదం రూప**’’న్తి. తయిదం సరూపతో అనవసేసపరియాదానం హోతీతి ఆహ – ‘‘**ఏత్తకం రూపం, న ఇతో పరం రూపం అత్థీ**’’తి. **ఇతీతి** వా పకారత్థే నిపాతో, తస్మా ‘‘**ఇతి రూప**’’న్తి ఇమినా భూతుపాదాదివసేన యత్తకో రూపస్స భేదో, తేన సద్ధిం రూపం అనవసేసతో పరియాదియిత్వా దస్సేతి. **సభావతోతి** రుప్పనసభావతో చక్ఖాదివణ్ణాదిసభావతో చ. **వేదనాదీసుపీతి** ఏత్థ ‘‘అయం వేదనా, ఏత్తకా వేదనా, న ఇతో పరం వేదనా

అత్థీతి సభావతో వేదనం పజానాతీ"తిఆదినా, **సభావతో**తి చ అనుభవనసభావతో సాతాదిసభావతో చాతి ఏవమాదినా యోజేతబ్బం.

ఖన్ధపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆయతనపబ్బవణ్ణనా

౧౧౭. **ఛసు అజ్ఝత్తికబాహిరేసూతి** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౩౮౪) "ఛసు అజ్ఝత్తికేసు ఛసు బాహిరేసు"తి **''ఛసూ''**తి పదం పచ్చేకం యోజేతబ్బం. కస్మా పనేతాని ఉభయాని ఛళేవ వుత్తాని? ఛవిఞ్ఞాణకాయుప్పత్తిద్వారారమ్మణవవత్థానతో. చక్ఖువిఞ్ఞాణవీథియా పరియాపన్నస్స హి విఞ్ఞాణకాయస్స చక్ఖాయతనమేవ ఉప్పత్తిద్వారం, రూపాయతనమేవ చ ఆరమ్మణం, తథా ఇతరాని ఇతరేసం, ఛట్ఠస్స పన భవఙ్గమనసఙ్ఖాతో మనాయతనేకదేసో ఉప్పత్తిద్వారం, అసాధారణఞ్చ ధమ్మాయతనం ఆరమ్మణం. చక్ఖతీతి **చక్ఖు,** రూపం అస్సాదేతి విభావేతి చాతి అత్థో. సుణాతీతి **సోతం**. ఘాయతీతి **ఘానం.** జీవితనిమిత్తతాయ రసో జీవితం, తం జీవితమవ్హాయతీతి **జివ్హా**. కుచ్ఛితానం సాసవధమ్మానం ఆయో ఉప్పత్తిదేసోతి **కాయో**. మునాతి ఆరమ్మణం విజానాతీతి **మనో**. రూపయతి వణ్ణవికారం ఆపజ్జమానం హదయఙ్గతభావం పకాసేతీతి **రూపం**. సప్పతి అత్తనో పచ్చయేహి హరీయతి సోతవిఞ్ఞేయ్యభావం గమీయతీతి **సద్దో**. గన్ధయతి అత్తనో వత్థుం సూచేతీతి **గన్ధో**. రసన్తి తం సత్తా అస్సాదేన్తీతి **రసో**. ఫుసీయతీతి **ఫోట్ఠబ్బం**. అత్తనో లక్ఖణం ధారేన్తీతి **ధమ్మా**. సబ్బాని పన ఆయానం తననాదిఅత్థేన **ఆయతనాని**. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౨.౫౧౦-౫౧౨) **తంసంవణ్ణనాయ** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౨.౫౧౦) చ వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

చక్ఖుఞ్చ పజానాతీతి ఏత్థ **చక్ఖు** నామ పసాదచక్ఖు, న ససమ్భారచక్ఖు, నాపి దిబ్బచక్ఖుఆదికన్తి ఆహ **''చక్ఖుపసాద''**న్తి. యం సన్ధాయ వుత్తం "యం చక్ఖు చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయ పసాదో"తి (ధ॰ స॰ ౫౯౬-౫౯౭). **చ**-సద్దో వక్ఖమానత్థసముచ్చయత్థో. **యాథావసరసలక్ఖణవసేనాతి** అవిపరీతస్స అత్తనో రసస్స చేవ లక్ఖణస్స చ వసేన, రూపేసు ఆవిఞ్ఛనకిచ్చస్స చేవ రూపాభిఘాతారహభూతపసాదలక్ఖణస్స చ వసేనాతి అత్థో. "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪, ౪౦౦; ౩.౪౨౧, ౪౨౫-౪౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౪౩-౪౫; ౪.౫౪-౫౫; కథా॰ ౪౬౫, ౪౬౭) సముదితానియేవ రూపాయతనాని చక్ఖువిఞ్ఞాణుప్పత్తిహేతు, న విసుం విసున్తి ఇమస్స అత్థస్స దస్సనత్థం **''రూపే చా''**తి పుథువచనగ్గహణం, తాయ ఏవ చ దేసనాగతియా కామం ఇధాపి "రూపే చ పజానాతీ"తి వుత్తం, రూపభావసామఞ్ఞేన పన సబ్బం ఏకజ్ఝం గహేత్వా **''బహిద్ధా చతుసముట్ఠానికరూపఞ్చా''**తి ఏకవచనవసేన అత్థో వుత్తో. **సరసలక్ఖణవసేనాతి** చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స విసయభావకిచ్చస్స చేవ చక్ఖుపటిహననలక్ఖణస్స చ వసేనాతి యోజేతబ్బం.

ఉభయం పటిచ్చాతి చక్ఖుం ఉపనిస్సయపచ్చయవసేన పచ్చయభూతం, రూపే ఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయవసేన పచ్చయభూతే చ పటిచ్చ. కామఞ్చాయం సుత్తన్తసంవణ్ణనా , నిప్పరియాయకథా నామ అభిధమ్మసన్నిస్సితా ఏవాతి అభిధమ్మనయేనేవ సంయోజనాని దస్సేన్తో **''కామరాగ...పే॰... అవిజ్జాసంయోజన''**న్తి ఆహ. తత్థ కామేసు రాగో, కామో చ సో రాగో చాతి **కామరాగో,** సో ఏవ బన్ధనట్ఠేన **సంయోజనం.** అయఞ్హి యస్స సంవిజ్జతి, తం పుగ్గలం వట్టస్మిం సంయోజేతి బన్ధతి, ఇతి దుక్ఖేన సత్తం, భవాదికే వా భవన్తరాదీహి,

కమ్మునా వా విపాకం సంయోజేతి బన్ధతీతి **సంయోజనం**. ఏవం పటిఘసంయోజనాదీనమ్పి యథారహం అత్థో వత్తబ్బో. **సరసలక్ఖణవసేనాతి** ఏత్థ పన సత్తస్స వట్టతో అనిస్సజ్జనసఙ్ఖాతస్స అత్తనో కిచ్చస్స చేవ యథావుత్తబన్ధనసఙ్ఖాతస్స లక్ఖణస్స చ వసేనాతి యోజేతబ్బం.

భవస్సాద-దిట్ఠస్సాద-నివత్తనత్థం **కామస్సాద**గ్గహణం. **అస్సాదయతో**తి అభిరమన్తస్స. **అభినన్దతో**తి సప్పీతికతణ్హావసేన నన్దన్తస్స. పదద్వయేనపి బలవతో కామరాగస్స పచ్చయభూతా కామరాగుప్పత్తి వుత్తా. ఏస నయో సేసేసుపి. **ఏతం ఆరమ్మణ**న్తి ఏతం ఏవంసుఖుమం ఏవందుబ్బిభాగం ఆరమ్మణం. **నిచ్చం ధువ**న్తి ఏతం నిదస్సనమత్తం, “ఉచ్ఛిజ్జిస్సతి వినస్సిస్సతీతి గణ్హతో”తి ఏవమాదీనమ్పి సఙ్గహో ఇచ్ఛితబ్బో. **భవం పత్థేన్తస్సా**తి “ఈదిసే సమ్పత్తిభవే యస్మా అమ్హాకం ఇదం ఇట్ఠారమ్మణం సులభం జాతం, తస్మా ఆయతిమ్పి సమ్పత్తిభవో భవేయ్యా”తి భవం నికామేన్తస్స. ఏవరూపం సక్కా లద్ధున్తి యోజనా. **ఉసూయతో**తి ఉసూయం ఇస్సం ఉప్పాదయతో. **అఞ్ఞస్స మచ్ఛరాయతో**తి అఞ్ఞేన అసాధారణభావకరణేన మచ్ఛరియం కరోతో. **సబ్బేహేవ** యథావుత్తేహి నవహి సంయోజనేహి.

తఞ్చ కారణన్తి సుభనిమిత్తపటిఘనిమిత్తాదివిభావం ఇట్ఠానిట్ఠాదిరూపారమ్మణఞ్చేవ తజ్జాయోనిసోమనసికారఞ్చాతి తస్స తస్స సంయోజనస్స కారణం. అవిక్ఖమ్భితఅసమూహతభూమిలద్ధుప్పన్నతం సన్ధాయ “**అప్పహీనట్ఠేన ఉప్పన్నస్సా**”తి వుత్తం. వత్తమానుప్పన్నతా **సముదాచార**గ్గహణేనేవ గహితా. **యేన కారణేనా**తి యేన విపస్సనాసమథభావనాసఙ్ఖాతేన కారణేన. **తఞ్హి** తస్స తదఙ్గవసేన చేవ విక్ఖమ్భనవసేన చ పహానకారణం. ఇస్సామచ్ఛరియానం అపాయగమనీయతాయ పఠమమగ్గవజ్ఝతా వుత్తా. యది ఏవం “తిణ్ణం సంయోజనానం పరిక్ఖయా సోతాపన్నో హోతీ”తి (అ॰ ని॰ ४.२४१) సుత్తపదం కథన్తి? తం సుత్తన్తపరియాయేన వుత్తం. యథానులోమసాసనఞ్హి సుత్తన్తదేసనా, అయం పన అభిధమ్మనయేన సంవణ్ణనాతి నాయం దోసో. **ఓళారికస్సా**తి థూలస్స, యతో అభిణ్హసముప్పత్తిపరియుట్ఠానతిబ్బతావ హోతి. **అణుసహగతస్సా**తి వుత్తప్పకారఓళారికాభావేన అణుభావం సుఖుమభావం గతస్స. ఉద్ధచ్చసంయోజనస్సపేత్థ అనుప్పాదో వుత్తోయేవ యథావుత్తసంయోజనేహి అవినాభావతో. సోతాదీనం సభావసరసలక్ఖణవసేన పజాననా, తప్పచ్చయానం సంయోజనానం ఉప్పాదాదిపజాననా చ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాతి దస్సేన్తో “**ఏసేవ నయో**”తి అతిదిసతి.

అత్తనో వా ధమ్మేసూతి అత్తనో అజ్ఝత్తికాయతనధమ్మేసు, అత్తనో ఉభయధమ్మేసు వా. ఇమస్మిం పక్ఖే **అజ్ఝత్తికాయతనపరిగ్గహణేనా**తి అజ్ఝత్తికాయతనపరిగ్గణ్హనముఖేనాతి అత్థో, ఏవఞ్చ అనవసేసతో సపరసన్తానేసు ఆయతనానం పరిగ్గహో సిద్ధో హోతి. **పరస్స వా ధమ్మేసూ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **రూపాయతనస్సా**తి అడ్డేకాదసపభేదరూపసభావస్స ఆయతనస్స. రూపక్ఖన్ధే వుత్తనయేన నీహరితబ్బాతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. **సేసఖన్ధేసూ**తి వేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధేసు. **వుత్తనయేనా**తి ఇమినా అతిదేసేన రూపక్ఖన్ధే ఆహారసముదయాతి, విఞ్ఞాణక్ఖన్ధే నామరూపసముదయాతి, సేసక్ఖన్ధేసు ఫస్ససముదయాతి ఇమం విసేసం విభావేతి, ఇతరం పన సబ్బత్థ సమానన్తి. ఖన్ధపబ్బే వియ ఆయతనపబ్బేపి లోకుత్తరనివత్తనం పాళియం గహితం నత్థీతి ఆహ “**లోకుత్తరధమ్మా న గహేతబ్బా**”తి.

ఆయతనపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

బోజ్ఝఙ్గపబ్బవణ్ణనా

౧౧౮. **బుజ్ఝనకసత్తస్సా**తి కిలేసనిద్దాయ పటిబుజ్ఝనకసత్తస్స, అరియసచ్చానం వా పటివిజ్ఝనకసత్తస్స. **అఙ్గేసూ**తి కారణేసు, అవయవేసు వా. ఉదయబ్బయఞాణుప్పాదతో పట్ఠాయ సమ్బోధిపటిపదాయం ఠితో నామ హోతీతి ఆహ ‘‘**ఆరద్ధవిపస్సకతో పట్ఠాయ యోగావచరోతి సమ్బోధీ**’’తి.

‘‘**సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానీయా**’’తి పదస్స అత్థో ‘‘విచికిచ్ఛట్ఠానీయా’’తి ఏత్థ వుత్తనయేన వేదితబ్బో. **తన్తి** యోనిసోమనసికారం. **తత్థా**తి సతియం. నిప్ఫాదేతబ్బే చేతం భుమ్మం.

సతి చ సమ్పజఞ్ఞఞ్చ **సతిసమ్పజఞ్ఞం** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౩౮౫; సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౫.౨౩౨; అ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౪౧౮). అథ వా సతిపధానం అభిక్కన్తాదిసాత్థకభావపరిగ్గణ్హనఞాణం **సతిసమ్పజఞ్ఞం**. తం సబ్బత్థ సతోకారిభావావహత్తా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ హోతి. యథా పచ్చనీకధమ్మానం పహానం అనురూపధమ్మసేవనా చ అనుప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం ఉప్పాదాయ హోతి, ఏవం సతిరహితపుగ్గలవివజ్జనా, సతోకారీపుగ్గలసేవనా, తత్థ చ యుత్తపయుత్తతా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ హోతీతి ఇమమత్థం దస్సేతి ‘‘**సతిసమ్పజఞ్ఞ**’’న్తిఆదినా.

ధమ్మానం, ధమ్మేసు వా విచయో ధమ్మవిచయో, సో ఏవ సమ్బోజ్ఝఙ్గో, తస్స **ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స**. ‘‘**కుసలాకుసలా ధమ్మా**’’తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. తత్థ **యోనిసోమనసికారబహులీకారో**తి కుసలాదీసు తంతంసభావరసలక్ఖణాదికస్స యాథావతో అవబుజ్ఝనవసేన ఉప్పన్నో ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదో. సో హి అవిపరీతమనసికారతాయ ‘‘యోనిసోమనసికారో’’తి వుత్తో, తదాభోగతాయ ఆవజ్జనాపి తగ్గతికావ, తస్స అభిణ్హపవత్తనం బహులీకారో. **భియ్యోభావాయా**తి పునప్పునభావాయ. **వేపుల్లాయా**తి విపులభావాయ. **పారిపూరియా**తి పరిబ్రూహనాయ.

పరిపుచ్ఛకతాతి పరియోగాహేత్వా పుచ్ఛకభావో. ఆచరియే పయిరుపాసిత్వా పఞ్చపి నికాయే సహ అట్ఠకథాయ పరియోగాహేత్వా యం యం తత్థ గణ్ఠిట్ఠానభూతం, తం తం ‘‘ఇదం భన్తే కథం, ఇమస్స కో అత్థో’’తి ఖన్ధాయతనాదిఅత్థం పుచ్ఛన్తస్స ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఉప్పజ్జతి. తేనాహ ‘‘**ఖన్ధధాతు...పే.... బహులతా**’’తి.

వత్థువిసదకిరియాతి ఏత్థ చిత్తచేతసికానం పవత్తిట్ఠానభావతో సరీరం, తప్పటిబద్ధాని చీవరాదీని చ ఇధ ‘‘వత్థూనీ’’తి అధిప్పేతాని. తాని యథా చిత్తస్స సుఖావహాని హోన్తి, తథా కరణం తేసం విసదభావకరణం. తేన వుత్తం ‘‘**అజ్ఝత్తికబాహిరాన**’’న్తిఆది. **ఉస్సన్నదోస**న్తి వాతాదిఉస్సన్నదోసం. **సేదమలమక్ఖిత**న్తి సేదేన చేవ జల్లికాసఙ్ఖాతేన సరీరమలేన చ మక్ఖితం. **చ**-సద్దేన అఞ్ఞమ్పి సరీరస్స పీళావహం సఙ్గణ్హాతి. **సేనాసనం వాతి వా**-సద్దేన పత్తాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **అవిసదే** సతి, విసయభూతే వా. కథం భావనమనుయుత్తస్స తాని విసయో? అన్తరన్తరా పవత్తనకచిత్తుప్పాదవసేనేవం వుత్తం. తే హి చిత్తుప్పాదా చిత్తేకగ్గతాయ అపరిసుద్ధభావాయ సంవత్తన్తి. **చిత్తచేతసికేసు** నిస్సయాదిపచ్చయభూతేసు. **ఞాణమ్పీ**తి **పి**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో. తేన న కేవలం తం వత్థుయేవ, అథ ఖో తస్మిం అపరిసుద్ధే ఞాణమ్పి అపరిసుద్ధం హోతీతి నిస్సయాపరిసుద్ధియా తంనిస్సితాపరిసుద్ధి వియ విసయస్స అపరిసుద్ధతాయ విసయీనం అపరిసుద్ధిం దస్సేతి.

సమభావకరణన్తి కిచ్చతో అనూనాధికభావకరణం. యథాపచ్చయం సద్ధేయ్యవత్థుస్మిం అధిమోక్ఖకిచ్చస్స పటుతరభావేన పఞ్ఞాయ అవిసదతాయ వీరియాదీనఞ్చ సిథిలతాదినా **సద్ధిన్ద్రియం బలవం హోతి**. తేనాహ ‘‘**ఇతరాని మన్దానీ**’’తి. **తతో**తి తస్మా సద్ధిన్ద్రియస్స బలవభావతో ఇతరేసఞ్చ మన్దత్తా. కోసజ్జపక్ఖే పతితుం అదత్వా

సమ్పయుత్తధమ్మానం పగ్గణ్హనం అనుబలప్పదానం పగ్గహో, పగ్గహోవ కిచ్చం **పగ్గహకిచ్చం**. "కాతుం న సక్కోతీ"తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. ఆరమ్మణం ఉపగన్త్వా ఠానం, అనిస్సజ్జనం వా **ఉపట్ఠానం**. విక్ఖేపపటిపక్ఖో, యేన వా సమ్పయుత్తా అవిక్ఖిత్తా హోన్తి, సో **అవిక్ఖేపో**. రూపగతం వియ చక్ఖునా యేన యాథావతో విసయసభావం పస్సతి, తం **దస్సనకిచ్చం కాతుం న సక్కోతి** బలవతా సద్ధిన్ద్రియేన అభిభూతత్తా. సహజాతధమ్మేసు ఇన్దట్ఠం కారేన్తానం సహపవత్తమానానం ధమ్మానం ఏకరసతావసేనేవ అత్థసిద్ధి, న అఞ్ఞథా.

తస్మాతి వుత్తమేవత్థం కారణభావేన పచ్చామసతి. **తన్తి** సద్ధిన్ద్రియం. **ధమ్మసభావపచ్చవేక్ఖణేనాతి** యస్స సద్ధేయ్యవత్థునో ఉళారతాదిగుణే అధిముచ్చనస్స సాతిసయప్పవత్తియా సద్ధిన్ద్రియం బలవం జాతం, తస్స పచ్చయపచ్చయుప్పన్నతాదివిభాగతో యాథావతో వీమంసనేన. ఏవఞ్హి ఏవంధమ్మతానయేన సభావసరసతో పరిగ్గయ్హమానే సవిప్ఫారో అధిమోక్ఖో న హోతి "అయం ఇమేసం ధమ్మానం సభావో"తి పరిజాననవసేన పఞ్ఞాబ్యాపారస్స సాతిసయత్తా. ధురియధమ్మేసు హి యథా సద్ధాయ బలవభావే పఞ్ఞాయ మన్దభావో హోతి, ఏవం పఞ్ఞాయ బలవభావే సద్ధాయ మన్దభావో హోతి. తేన వుత్తం "**తం ధమ్మసభావపచ్చవేక్ఖణేన...పే.... హాపేతబ్బ**"న్తి. **తథా అమనసికారేనాతి** యేనాకారేన భావనమనుయుఞ్జన్తస్స సద్ధిన్ద్రియం బలవం జాతం, తేనాకారేన భావనాయ అననుయుఞ్జనతోతి వుత్తం హోతి. ఇధ దువిధేన సద్ధిన్ద్రియస్స బలవభావో అత్తనో వా పచ్చయవిసేసవసేన కిచ్చుత్తరియతో వీరియాదీనం వా మన్దకిచ్చతాయ. తత్థ పఠమవికప్పే హాపనవిధి దస్సితో, దుతియవికప్పే పన యథా మనసికరోతో వీరియాదీనం మన్దకిచ్చతాయ సద్ధిన్ద్రియం బలవం జాతం, తథా అమనసికారేన, వీరియాదీనం పటుకిచ్చభావావహేన మనసికారేన సద్ధిన్ద్రియం తేహి సమరసం కరోన్తేన హాపేతబ్బం. ఇమినా నయేన సేసిన్ద్రియేసుపి హాపనవిధి వేదితబ్బో.

వక్కలిత్థేరవత్థూతి సో హి ఆయస్మా సద్ధాధిముత్తాయ కతాధికారో సత్థు రూపకాయదస్సనపసుతో ఏవ హుత్వా విహరన్తో సత్థారా "కిం తే, వక్కలి, ఇమినా పూతికాయేన దిట్ఠేన, యో ఖో, వక్కలి, ధమ్మం పస్సతి, సో మం పస్సతీ"తిఆదినా (సం. ని. ౩.౮౭) ఓవదిత్వా కమ్మట్ఠానే నియోజితోపి తం అననుయుఞ్జన్తో పణామితో అత్తానం వినిపాతేతుం పపాతట్ఠానం అభిరుహి. అథ నం సత్థా యథానిసిన్నోవ ఓభాసగిస్సజ్జనేన అత్తానం దస్సేత్వా –

> "పామోజ్జబహులో భిక్ఖు, పసన్నో బుద్ధసాసనే;
> అధిగచ్ఛే పదం సన్తం, సఙ్ఖారూపసమం సుఖ"న్తి. (ధ. ప. ౩౮౧);

గాథం వత్వా "ఏహివక్కలీ"తి ఆహ. సో తేన అమతేనేవ అభిసిత్తో హట్ఠతుట్ఠో హుత్వా విపస్సనం పట్ఠపేసి, సద్ధాయ పన బలవభావతో విపస్సనావీథిం న ఓతరతి. తం ఞత్వా భగవా తస్స ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనాయ కమ్మట్ఠానం సోధేత్వా అదాసి. సో సత్థారా దిన్ననయేన విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా మగ్గపటిపాటియా అరహత్తం పాపుణి. తేన వుత్తం "**వక్కలిత్థేరవత్థు చేత్థ నిదస్సన**"న్తి.

ఇతరకిచ్చభేదన్తి ఉపట్ఠానాదికిచ్చవిసేసం. **పస్సద్ధాదీతి ఆది**-సద్దేన సమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గానం సఙ్గహో. **హాపేతబ్బన్తి** యథా సద్ధిన్ద్రియస్స బలవభావో ధమ్మసభావపచ్చవేక్ఖణేన హాయతి, ఏవం వీరియిన్ద్రియస్స అధిమత్తతా పస్సద్ధిఆదిభావనాయ హాయతి సమాధిపక్ఖియత్తా తస్సా. తథాహి సా సమాధిన్ద్రియస్స అధిమత్తతం కోసజ్జపాతతో రక్ఖన్తీ వీరియాదిభావనా వియ వీరియిన్ద్రియస్స అధిమత్తతం ఉద్ధచ్చపాతతో రక్ఖన్తీ ఏకంసతో హాపేతి. తేన వుత్తం

‘‘**పస్సద్ధాదిభావనాయ హాపేతబ్బ**’’న్తి. **సోణత్థేరస్స వత్థూతి** సుఖుమాలసోణత్థేరస్స వత్థు. సో హి ఆయస్మా, సత్థు, సన్తికే కమ్మట్ఠానం గహేత్వా సీతవనే విహరన్తో ‘‘మమ సరీరం సుఖుమాలం, న చ సక్కా సుఖేనేవ సుఖం అధిగన్తుం, కాయం కిలమేత్వాపి సమణధమ్మో కాతబ్బో’’తి ఠానచఙ్కమమేవ అధిట్ఠాయ పధానమనుయుఞ్జన్తో పాదతలేసు ఫోటేసు ఉట్ఠితేసుపి వేదనం అజ్ఝుపేక్ఖిత్వా దళ్హవీరియం కరోన్తో అచ్చారద్ధవీరియతాయ విసేసం నిబ్బత్తేతుం నాసక్ఖి. సత్థా తత్థ గన్త్వా వీణూపమోవాదేన ఓవదిత్వా వీరియసమతాయోజనవిధిం దస్సేన్తో కమ్మట్ఠానం సోధేత్వా గిజ్ఝకూటం గతో. థేరోపి సత్థారా దిన్ననయేన వీరియసమతం యోజేత్వా భావేన్తో విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అరహత్తే పతిట్ఠాసి. తేన వుత్తం ‘‘**సోణత్థేరస్స వత్థు దస్సేతబ్బ**’’న్తి. **సేసేసుపీతి** సతిసమాధిపఞ్ఞిన్ద్రియేసుపి.

సమతన్తి సద్ధాపఞ్ఞానం అఞ్ఞమఞ్ఞం అనూనానధికభావం, తథా సమాధివీరియానం. యథా హి సద్ధాపఞ్ఞానం విసుం విసుం ధురియధమ్మభూతానం కిచ్చతో అఞ్ఞమఞ్ఞానాతివత్తనం విసేసతో ఇచ్ఛితబ్బం, యతో నేసం సమధురతాయ అప్పనా సమ్పజ్జతి, ఏవం సమాధివీరియానం కోసజ్జుద్ధచ్చపక్ఖికానం సమరసతాయ సతి అఞ్ఞమఞ్ఞూపత్థమ్భనతో సమ్పయుత్తధమ్మానం అన్తద్వయపాతాభావేన సమ్మదేవ అప్పనా ఇజ్ఝతీతి. **బలవసద్ధో**తిఆది వుత్తస్సేవత్థస్స బ్యతిరేకముఖేన సమత్థనం. తస్సత్థో – యో బలవతియా సద్ధాయ సమన్నాగతో అవిసదఞాణో, సో **ముధాపసన్నో హోతి, న** అవేచ్చప్పసన్నో. తథా హి సో **అవత్థుస్మిం పసీదతి** సేయ్యథాపి తిత్థియసావకా. **కేరాటికపక్ఖ**న్తి సాఠేయ్యపక్ఖం భజతి. సద్ధాహీనాయ పఞ్ఞాయ అతిధావన్తో ‘‘దేయ్యవత్థుపరిచ్చాగేన వినా చిత్తుప్పాదమత్తేనపి దానమయం పుఞ్ఞం హోతీ’’తిఆదీని పరికప్పేతి హేతుపతిరూపకేహి వఞ్చితో, ఏవంభూతో చ సుక్ఖతక్కవిలుత్తచిత్తో పణ్డితానం వచనం నాదియతి, సఞ్ఞత్తిం న గచ్ఛతి. తేనాహ ‘‘**భేసజ్జసముట్ఠితో వియ రోగో అతేకిచ్ఛో హోతీ**’’తి. యథా చేత్థ సద్ధాపఞ్ఞానం అఞ్ఞమఞ్ఞం సమభావో అత్థావహో, అనత్థావహో విసమభావో, ఏవం సమాధివీరియానం అఞ్ఞమఞ్ఞం అవిక్ఖేపావహో సమభావో, ఇతరో విక్ఖేపావహో చాతి. **కోసజ్జం అధిభవతి,** తేన అప్పనం న పాపుణాతీతి అధిప్పాయో . **ఉద్ధచ్చం అధిభవతీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **తదుభయ**న్తి సద్ధాపఞ్ఞాద్వయం సమాధివీరియద్వయఞ్చ. **సమం కాతబ్బ**న్తి సమరసం కాతబ్బం.

సమాధికమ్మికస్సాతి సమథకమ్మట్ఠానికస్స. **ఏవ**న్తి ఏవం సన్తే, సద్ధాయ థోకం బలవభావే సతీతి అత్థో. **సద్దహన్తో**తి ‘‘పథవీతి మనసికారమత్తేన కథం ఝానుప్పత్తీ’’తి అచిన్తేత్వా ‘‘అద్ధా సమ్మాసమ్బుద్ధేన వుత్తవిధి ఇజ్ఝిస్సతీ’’తి సద్దహన్తో సద్ధం జనేన్తో. **ఓకప్పేన్తో**తి ఆరమ్మణం అనుపవిసిత్వా వియ అధిముచ్చనవసేన అవకప్పేన్తో పక్ఖన్దన్తో. **ఏకగ్గతా బలవతీ వట్టతి** సమాధిప్పధానత్తా ఝానస్స. **ఉభిన్న**న్తి సమాధిపఞ్ఞానం. సమాధికమ్మికస్స సమాధినో అధిమత్తతాయ పఞ్ఞాయ అధిమత్తతాపి ఇచ్ఛితబ్బాతి ఆహ ‘‘**సమతాయపీ**’’తి, సమభావేనపీతి అత్థో. **అప్పనాతి** లోకియఅప్పనా. తథా హి ‘‘**హోతియేవా**’’తి సాసఙ్కం వదతి. లోకుత్తరప్పనా పన తేసం సమభావేనేవ ఇచ్ఛితా. యథాహ ‘‘సమథవిపస్సనం యుగనద్ధం భావేతీ’’తి (అం॰ ని॰ ౪.౧౭౦; పటి॰ మ॰ ౨.౧). యది విసేసతో సద్ధాపఞ్ఞానం సమాధివీరియానఞ్చ సమతా ఇచ్ఛితా, కథం సతీతి ఆహ ‘‘**సతి పన సబ్బత్థ బలవతీ వట్టతీ**’’తి. **సబ్బత్థా**తి లీనుద్ధచ్చపక్ఖికేసు పఞ్చసు ఇన్ద్రియేసు. ఉద్ధచ్చపక్ఖికేకదేసే గణ్హన్తో ‘‘**సద్ధావీరియపఞ్ఞాన**’’న్తి ఆహ. అఞ్ఞథా పీతి చ గహేతబ్బా సియా. తథా హి ‘‘**కోసజ్జపక్ఖికేన సమాధినా**’’ఇచ్చేవ వుత్తం, న ‘‘పస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాహీ’’తి. **సాతి** సతి. సబ్బేసు రాజకమ్మేసు నియుత్తో **సబ్బకమ్మికో. తేనాతి** తేనా సబ్బత్థ ఇచ్ఛితబ్బత్థేన కారణేన. **ఆహ** అట్ఠకథాయం. సబ్బత్థ నియుత్తా **సబ్బత్థికా,** సబ్బేన వా లీనుద్ధచ్చపక్ఖియేన బోజ్ఝఙ్గేన అత్థేతబ్బా సబ్బత్థియా, సబ్బత్థియావ **సబ్బత్థికా. చిత్త**న్తి కుసలచిత్తం. తస్స హి **సతి పటిసరణం** పరాయణం అప్పత్తస్స పత్తియా అనధిగతస్స అధిగమాయ. తేనాహ ‘‘**ఆరక్ఖపచ్చుపట్ఠానా**’’తిఆది.

ఖన్ధాదిభేదే అనేగాళ్హపఞ్ఞానన్తి పరియత్తిబాహుసచ్చవసేనపి ఖన్ధాయతనాదీసు అప్పతిట్ఠితబుద్ధీనం. బహుస్సుతసేవనా హి సుతమయఞాణావహా. తరుణవిపస్సనాసమఙ్గీపి భావనామయఞాణే ఠితత్తా ఏకంసతో పఞ్ఞవా ఏవ నామ హోతీతి ఆహ **''సమపఞ్ఞాస...పే.... పుగ్గలసేవనా''**తి. ఞేయ్యధమ్మస్స గమ్భీరభావవసేన తప్పరిచ్ఛేదకఞాణస్స గమ్భీరభావగ్గహణన్తి ఆహ **''గమ్భీరేసు ఖన్ధాదీసు పవత్తాయ గమ్భీరపఞ్ఞాయా''**తి. తఞ్హి ఞేయ్యం తాదిసాయ పఞ్ఞాయ చరితబ్బతో గమ్భీరఞాణచరియం, తస్సా వా పఞ్ఞాయ తత్థ పభేదతో పవత్తి గమ్భీరఞాణచరియా, తస్సా పచ్చవేక్ఖణాతి ఆహ **''గమ్భీరపఞ్ఞాయ పభేదపచ్చవేక్ఖణా''**తి. యథా సతివేపుల్లప్పత్తో నామ అరహా ఏవ, ఏవం సో ఏవ పఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తోపీతి ఆహ **''అరహత్తమగ్గేన భావనాపారిపూరీ హోతీ''**తి. **వీరియాదీసు**పి ఏసేవ నయో.

“తత్తం అయోఖిలం హత్థే గమేన్తీ”తిఆదినా (మ. ని. ౩.౨౫౦, ౨౬౭; అ. ని. ౩.౩౬) పఞ్చవిధబన్ధనకమ్మకారణం నిరయే నిబ్బత్తసత్తస్స యేభుయ్యేన సబ్బపఠమం కరోన్తీతి దేవదూతసుత్తాదీసు తస్సా ఆదితో వుత్తత్తా చ ఆహ **''పఞ్చవిధబన్ధనకమ్మకారణతో పట్ఠాయా''**తి. **సకటవాహనాదికాలేతి ఆది**-సద్దేన తదఞ్ఞం మనుస్సేహి తిరచ్ఛానేహి చ విబాధియమానకాలం సఙ్గణ్హాతి. **ఏకం బుద్ధన్తరన్తి** ఇదం అపరాపరం పేతేసుయేవ ఉప్పజ్జనకసత్తవసేన వుత్తం, ఏకచ్చానం వా పేతానం ఏకచ్చతిరచ్ఛానానం వియ తథా దీఘాయుకభావతో. తథా హి కాళో నాగరాజా చతున్నం బుద్ధానం అధిగతరూపదస్సనో.

ఏవం ఆనిసంసదస్సావినోతి వీరియాయత్తో **ఏవ** సబ్బో లోకుత్తరో లోకియో చ విసేసాధిగమోతి ఏవం వీరియే ఆనిసంసదస్సనసీలస్స. **గమనవీథిన్తి** సపుబ్బభాగం నిబ్బానగామినిం అరియమగ్గపటిపదం. సా హి భిక్ఖునో వట్టనిస్సరణాయ గన్తబ్బా పటిపజ్జితబ్బా పటిపదాతి కత్వా గమనవీథి నామ. **కాయదళ్హీబహులోతి** యథా తథా కాయస్స దళ్హీకమ్మపసుతో. **పిణ్డన్తి** రట్ఠపిణ్డం. పచ్చయదాయకానం అత్తని కారస్స అత్తనో సమ్మాపటిపత్తియా మహప్ఫలభావస్స కరణేన పిణ్డస్స భిక్ఖాయ పటిపూజనా **పిణ్డాపచాయనం.**

నీహరన్తోతి పత్తత్థవికతో నీహరన్తో. **తం సద్దం సుత్వాతి తం** ఉపాసికాయ వచనం పణ్ణసాలద్వారే ఠితోవ పఞ్చాభిఞ్ఞతాయ దిబ్బసోతేన సుత్వా. మనుస్ససమ్పత్తి దిబ్బసమ్పత్తి అన్తే నిబ్బానసమ్పత్తీతి **తిస్సో సమ్పత్తియో** . **దాతుం సక్ఖిస్ససీతి** “తయి కతేన దానమయేన వేయ్యావచ్చమయేన చ పుఞ్ఞకమ్మేన ఖేత్తవిసేసభావూపగమనేన అపరాపరం దేవమనుస్ససమ్పత్తియో అన్తే నిబ్బానసమ్పత్తిఞ్చ దాతుం సక్ఖిస్ససీ”తి థేరో అత్తానం పుచ్ఛతి. **సితం కరోన్తోవాతి** “అకిచ్ఛేనేవ మయా వట్టదుక్ఖం సమతిక్కన్త”న్తి పచ్చవేక్ఖణావసానే సఞ్జాతపామోజ్జవసేన సితం కరోన్తో ఏవ.

విప్పటిపన్నన్తి జాతిధమ్మకులధమ్మాదిలఙ్ఘనేన అసమ్మాపటిపన్నం. **ఏవం** యథా అసమ్మాపటిపన్నో పుత్తో తాయ ఏవ అసమ్మాపటిపత్తియా కులసన్తానతో బాహిరో హుత్వా పితు సన్తికా దాయజ్జస్స న భాగీ, ఏవం **కుసీతోపి** తేనేవ కుసీతభావేన అసమ్మాపటిపన్నో సత్థు సన్తికా లద్ధబ్బఅరియధనదాయజ్జస్స న భాగీ. **ఆరద్ధవీరియోవ లభతి** సమ్మాపటిపజ్జనతో. ఉప్పజ్జతి వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గోతి యోజనా. ఏవం సబ్బత్థ.

మహాతి సీలాదీహి గుణేహి మహన్తో విపులో అనఞ్ఞసాధారణో. తం పనస్స గుణమహత్తం దససహస్సిలోకధాతుకమ్పనేన లోకే పాకటన్తి దస్సేన్తో **''సత్థునో హీ''**తిఆదిమాహ.

యస్మా సత్థుసాసనే పబ్బజితస్స పబ్బజ్జుపగమేన సక్యపుత్తియభావో సమ్పజాయతి, తస్మా బుద్ధపుత్తభావం దస్సేన్తో "**అసమ్భిన్నాయా**"తిఆదిమాహ.

అలసానం భావనాయ నామమత్తమ్పి అజానన్తానం కాయదళ్హీబహులానం యావదత్థం భుఞ్జిత్వా సేయ్యసుఖాదిఅనుయుఞ్జనకానం తిరచ్ఛానకథికానం పుగ్గలానం దూరతో వజ్జనా **కుసీతపుగ్గలపరివజ్జనా**. "దివసం చఙ్కమేన నిసజ్జాయా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౪౨౩; ౩.౭౫; సం॰ ని॰ ౪.౧౨౦; అ॰ ని॰ ౩.౧౬; విభ॰ ౫౧౯; మహాని॰ ౧౬౧) భావనారమ్భవసేన ఆరద్ధవీరియానం దళ్హపరక్కమానం కాలేన కాలం ఉపసఙ్కమనా **ఆరద్ధవీరియపుగ్గలసేవనా**. తేనాహ – "**కుచ్ఛిం పూరేత్వా**"తిఆది. **విసుద్ధిమగ్గే** పన జాతిమహత్తపచ్చవేక్ఖణా సబ్రహ్మచారిమహత్తపచ్చవేక్ఖణాతి ఇదం ద్వయం న గహితం, థినమిద్ధవినోదనతా సమ్మప్పధానపచ్చవేక్ఖణతాతి ఇదం ద్వయం గహితం. తత్థ ఆనిసంసదస్సావితాయ ఏవ సమ్మప్పధానపచ్చవేక్ఖణా గహితా హోతి లోకియలోకుత్తరవిసేసాధిగమస్స వీరియాయత్తతాదస్సనభావతో. థినమిద్ధవినోదనం తదధిముత్తతాయ ఏవ గహితం, వీరియుప్పాదనే యుత్తప్పయుత్తస్స థినమిద్ధవినోదనం అత్థసిద్ధమేవ. తత్థ థినమిద్ధవినోదన-కుసీతపుగ్గలపరివజ్జన-ఆరద్ధవీరియపుగ్గలసేవన-తదధిముత్తతా పటిపక్ఖవిధమనపచ్చయూపసంహారవసేన, అపాయపచ్చవేక్ఖణాదయో సముత్తేజనవసేన వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదకా దట్ఠబ్బా.

పురిముప్పన్నా పీతి పరతో ఉప్పజ్జనకపీతియా కారణభావతో "**పీతియేవ పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానీయా ధమ్మా**"తి వుత్తా, తస్సా పన బహుసో పవత్తియా పుథుత్తం ఉపాదాయ బహువచననిద్దేసో, యథా సా ఉప్పజ్జతి, ఏవం పటిపత్తి, **తస్సా ఉప్పాదకమనసికారో**.

బుద్ధానుస్సతియా ఉపచారసమాధినిట్ఠత్తా వుత్తం "**యావ ఉపచారా**"తి. **సకలసరీరం ఫరమానో**తి పీతిసముట్ఠానేహి పణీతరూపేహి సకలసరీరం ఫరమానో. ధమ్మగుణే అనుస్సరన్తస్సపి యావ ఉపచారా సకలసరీరం ఫరమానో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఉప్పజ్జతీతి. ఏవం సేసఅనుస్సతీసు పసాదనీయసుత్తన్తపచ్చవేక్ఖణాయఞ్చ యోజేతబ్బం తస్సాపి విముత్తాయతనభావేన తగ్గతికత్తా. **సమాపత్తియా…పే॰… సముదాచరన్తీ**తి ఇదఞ్చ ఉపసమానుస్సతిదస్సనం. సఙ్ఖారానఞ్హి సప్పదేసవూపసమేపి నిప్పదేసవూపసమే వియ తథా పఞ్ఞాయ పవత్తితో భావనామనసికారో కిలేసవిక్ఖమ్భనసమత్థో హుత్వా ఉపచారసమాధిం ఆవహన్తో తథారూపపీతిసోమనస్ససమన్నాగతో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ హోతీతి. పసాదనీయేసు ఠానేసు పసాదసినేహాభావేన థుససమహదయతా లూఖతా, సా తత్థ ఆదరగారవాకరణేన విఞ్ఞాయతీతి ఆహ "**అసక్కచ్చకిరియాయ సంసూచితలూఖభావే**"తి.

కాయచిత్తదరథవూపసమలక్ఖణా పస్సద్ధి ఏవ పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, తస్స **పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స**.

పణీతభోజనసేవనతాతి పణీతసప్పాయభోజనసేవనతా. **ఉతుఇరియాపథసుఖగ్గహణేన** సప్పాయఉతుఇరియాపథగ్గహణం దట్ఠబ్బం. తఞ్హి తివిధం సప్పాయం సేవియమానం కాయస్స కల్లతాపాదనవసేన చిత్తస్స కల్లతం ఆవహన్తం దువిధాయపి పస్సద్ధియా కారణం హోతి. అహేతుకం సత్తేసు లబ్భమానం సుఖం దుక్ఖన్తి అయమేకో అన్తో, ఇస్సరాదివిసమహేతుకన్తి పన అయం దుతియో, ఏతే ఉభో అన్తే అనుపగమ్మ యథాసకం కమ్మునా హోతీతి అయం మజ్ఝిమా పటిపత్తి. మజ్ఝత్తో పయోగో యస్స హోతి మజ్ఝత్తపయోగో, తస్స భావో **మజ్ఝత్తపయోగతా**. అయఞ్హి పహాయ

సారద్ధకాయతం పస్సద్ధకాయతాయ కారణం హోన్తీ పస్సద్ధిద్వయం ఆవహతి, ఏతేనేవ సారద్ధకాయపుగ్గలపరివజ్జనపస్సద్ధకాయపుగ్గలవసేనానం తదావహనతా సంవణ్ణితాతి దట్ఠబ్బం.

యథాసమాహితాకారసల్లక్ఖణవసేన గయ్హమానో పురిముప్పన్నో సమథో ఏవ **సమథనిమిత్తం**. నానారమ్మణే పరిబ్భమనేన వివిధం అగ్గం ఏతస్సాతి బ్యగ్గో, విక్ఖేపో. తథా హి సో అనవట్ఠానరసో భన్తతాపచ్చుపట్ఠానో చ వుత్తో. ఏకగ్గతాభావతో బ్యగ్గపటిపక్ఖోతి **అబ్యగ్గో**, సమాధి. సో ఏవ నిమిత్తన్తి పుబ్బే వియ వత్తబ్బం. తేనాహ ''**అవిక్ఖేపట్ఠేన చ అబ్యగ్గనిమిత్త**''న్తి.

వత్థువిసదకిరియా ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనా చ పఞ్ఞావహా వుత్తా, సమాధానావహాపి తా హోన్తి సమాధానావహభావేనేవ పఞ్ఞావహభావతోతి వుత్తం ''**వత్థువిసద...పే.... వేదితబ్బా**''తి.

కరణభావనాకోసల్లానం అవినాభావతో, రక్ఖణకోసల్లస్స చ తమ్మూలకత్తా ''**నిమిత్తకుసలతా నామ కసిణనిమిత్తస్స ఉగ్గహణకుసలతా**''ఇచ్చేవ వుత్తం. **కసిణనిమిత్తస్సా**తి చ నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం. అసుభనిమిత్తస్సాదికస్సపి హి యస్స కస్సచి ఝానుప్పత్తినిమిత్తస్స ఉగ్గహణకోసల్లం నిమిత్తకుసలతా ఏవాతి.

అతిసిథిలవీరియతాదీహీతి ఆది-సద్దేన పఞ్ఞాపయోగమన్దతం పమోదవేకల్లఞ్చ సఙ్గణ్హాతి. **తస్స పగ్గహణన్తి** తస్స లీనస్స చిత్తస్స ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గాదిసముట్ఠాపనేన లయాపత్తితో సముద్ధరణం. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> "యస్మిఞ్చ ఖో, భిక్ఖవే, సమయే లీనం చిత్తం హోతి, కాలో తస్మిం సమయే ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ . తం కిస్స హేతు? లీనం, భిక్ఖవే, చిత్తం, తం ఏతేహి ధమ్మేహి సుసముట్ఠాపయం హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, పురిసో పరిత్తం అగ్గిం ఉజ్జాలేతుకామో అస్స, సో తత్థ సుక్ఖాని చేవ తిణాని పక్ఖిపేయ్య, సుక్ఖాని చ గోమయాని పక్ఖిపేయ్య, సుక్ఖాని చ కట్ఠాని పక్ఖిపేయ్య, ముఖవాతఞ్చ దదేయ్య, న చ పంసుకేన ఓకిరేయ్య, భబ్బో ను ఖో సో పురిసో పరిత్తం అగ్గిం ఉజ్జాలేతున్తి? ఏవం సన్తే"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪).

ఏత్థ చ యథాసకం ఆహారవసేన ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గాదీనం భావనా సముట్ఠాపనాతి వేదితబ్బం, సా అనన్తరం విభావితా ఏవ.

అచ్చారద్ధవీరియతాదీహీతి ఆది-సద్దేన పఞ్ఞాపయోగబలవతం పమోదుప్పిలావనఞ్చ సఙ్గణ్హాతి. **తస్స నిగ్గహణన్తి** తస్స ఉద్ధతచిత్తస్స సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గాదిసముట్ఠాపనేన ఉద్ధతాపత్తితో నిసేధనం. వుత్తమ్పి చేతం భగవతా –

> "యస్మిఞ్చ ఖో, భిక్ఖవే, సమయే ఉద్ధతం చిత్తం హోతి, కాలో తస్మిం సమయే పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ. తం కిస్స హేతు? ఉద్ధతం, భిక్ఖవే, చిత్తం, తం ఏతేహి ధమ్మేహి సువూపసమయం హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, పురిసో మహన్తం అగ్గిక్ఖన్ధం నిబ్బాపేతుకామో అస్స, సో తత్థ అల్లాని చేవ తిణాని...పే.... పంసుకేన చ ఓకిరేయ్య, భబ్బో ను ఖో సో పురిసో మహన్తం అగ్గిక్ఖన్ధం నిబ్బాపేతున్తి? ఏవం భన్తే"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪).

ఏత్థాపి యథాసకం ఆహారవసేన పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గాదీనం భావనా సముట్ఠాపనాతి వేదితబ్బా. తత్థ పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనా వుత్తా ఏవ, సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స వుచ్చమానా, ఇతరస్స అనన్తరం వక్ఖతి.

పఞ్ఞాపయోగమన్దతాయాతి పఞ్ఞాబ్యాపారస్స అప్పభావేన. యథా హి దానం అలోభప్పధానం, సీలం అదోసప్పధానం, ఏవం భావనా అమోహప్పధానా. తత్థ యదా పఞ్ఞా న బలవతీ హోతి, తదా భావనా పుబ్బేనాపరం విసేసావహా న హోతి, అనభిసఙ్ఖతో వియ ఆహారో పురిసస్స యోగినో చిత్తస్స అభిరుచిం న జనేతి, తేన తం నిరస్సాదం హోతి, తథా భావనాయ సమ్మదేవ అవీథిపటిపత్తియా ఉపసమసుఖం న విన్దతి, తేనాపి చిత్తం నిరస్సాదం హోతి. తేన వుత్తం ''**పఞ్ఞాపయోగ...పే.... నిరస్సాదం హోతీ**''తి. తస్స సంవేగుప్పాదనం పసాదుప్పాదనఞ్చ తికిచ్ఛనన్తి తం దస్సేన్తో ''**అట్ఠ సంవేగవత్థూనీ**''తిఆదిమాహ. తత్థ జాతిజరాబ్యాధిమరణాని యథారహం సుగతియం దుగ్గతియఞ్చ హోన్తీతి తదఞ్ఞమేవ పఞ్చవిధబన్ధనాది-ఖుప్పిపాసాది-అఞ్ఞమఞ్ఞవిబాధనాదిహేతుకం అపాయదుక్ఖం దట్ఠబ్బం, తయిదం సబ్బం తేసం తేసం సత్తానం పచ్చుప్పన్నభవనిస్సితం గహితన్తి అతీతే అనాగతే చ కాలే వట్టమూలకదుక్ఖాని విసుం గహితాని. యే పన సత్తా ఆహారూపజీవినో, తత్థ చ ఉట్ఠానఫలూపజీవినో, తేసం అఞ్ఞేహి అసాధారణం జీవికదుక్ఖం అట్ఠమం సంవేగవత్థు గహితన్తి దట్ఠబ్బం. **అయం వుచ్చతి సమయే సమ్పహంసనతా**తి అయం సమ్పహంసితబ్బసమయే వుత్తనయేన తేన సంవేజనవసేన చేవ పసాదుప్పాదనవసేన చ సమ్మదేవ పహంసనా, సంవేగజననపుబ్బకపసాదుప్పాదనేన భావనాచిత్తస్స తోసనాతి అత్థో.

సమ్మాపటిపత్తిం ఆగమ్మాతి లీనుద్ధచ్చవిరహేన సమథవీథిపటిపత్తియా చ సమ్మా అవిసమం సమ్మదేవ భావనాపటిపత్తిం ఆగమ్మ. **అలీన**న్తిఆదీసు కోసజ్జపక్ఖియానం ధమ్మానం అనధిమత్తతాయ **అలీనం,** ఉద్ధచ్చపక్ఖియానం అనధిమత్తతాయ **అనుద్ధతం,** పఞ్ఞాపయోగసత్తియా ఉపసమసుఖాధిగమేన చ **అనిరస్సాదం,** తతో ఏవ **ఆరమ్మణే సమప్పవత్తం సమథవీథిపటిపన్నఞ్చ**. తత్థ అలీనతాయ **పగ్గహే,** అనుద్ధతతాయ **నిగ్గహే,** అనిరస్సాదతాయ **సమ్పహంసనే న బ్యాపారం ఆపజ్జతి,** అలీనానుద్ధతతాహి ఆరమ్మణే సమప్పవత్తం, అనిరస్సాదతాయ సమథవీథిపటిపన్నం. సమప్పవత్తియా వా **అలీనం అనుద్ధతం,** సమథవీథిపటిపత్తియా **అనిరస్సాద**న్తి దట్ఠబ్బం. **అయం వుచ్చతి సమయే అజ్ఝుపేక్ఖనతా**తి అయం అజ్ఝుపేక్ఖితబ్బసమయే భావనాచిత్తస్స పగ్గహనిగ్గహసమ్పహంసనేసు బ్యావటతాసఙ్ఖాతం పటిపక్ఖం అభిభుయ్య పేక్ఖనా వుచ్చతి.

పటిపక్ఖవిక్ఖమ్భనతో విపస్సనాయ అధిట్ఠానభావూపగమనతో చ ఉపచారజ్ఝానమ్పి సమాదానకిచ్చనిప్ఫత్తియా పుగ్గలస్స సమాహితభావసాధనమేవాతి తత్థ సమధురభావేనాహ ''**ఉపచారం వా అప్పనం వా**''తి.

ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానీయా ధమ్మాతి ఏత్థ యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తానుసారేన వేదితబ్బం.

అనురోధవిరోధవిప్పహానవసేన మజ్ఝత్తభావో ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స కారణం తస్మిం సతి సిజ్ఝనతో, అసతి చ అసిజ్ఝనతో, సో చ మజ్ఝత్తభావో విసయవసేన దువిధోతి ఆహ ''**సత్తమజ్ఝత్తతా సఙ్ఖారమజ్ఝత్తతా**''తి. తదుభయే చ విరుజ్ఝనం పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గభావనాయ ఏవ దూరీకతన్తి అనురుజ్ఝనస్సేవ పహానవిధిం దస్సేన్తేన ''**సత్తమజ్ఝత్తతా**''తిఆది వుత్తం. తేనేవాహ ''**సత్తసఙ్ఖారకేలాయనపుగ్గలపరివజ్జనతా**''తి. ఉపేక్ఖాయ హి విసేసతో రాగో పటిపక్ఖో. తథా చాహ ''ఉపేక్ఖా రాగబహులస్స విసుద్ధిమగ్గో''తి (విసుద్ధి॰ ౧.౨౬౯).

ద్వీహాకారేహీతి కమ్మస్సకతాపచ్చవేక్ఖణం అత్తసుఞ్ఞతాపచ్చవేక్ఖణన్తి ఇమేహి ద్వీహి కారణేహి. **ద్వీహేవా**తి అవధారణం సఙ్ఖ్యాసమానతాయ. **అస్సామికభావో** అనత్తనియతా. సతి హి అత్తని తస్స కిఞ్చనభావేన చీవరం అఞ్ఞఞ్చ కిఞ్చి అత్తనియం నామ సియా, సో పన కోచి నత్థేవాతి అధిప్పాయో. **అనద్ధనియ**న్తి న అద్ధానక్ఖమం, న చిరట్ఠాయి ఇత్తరం అనిచ్చన్తి అత్థో. **తావకాలిక**న్తి తస్సేవ వేవచనం.

మమాయతీతి మమత్తం కరోతి, "మమ"న్తి తణ్హాయ పరిగ్గయ్హ తిట్ఠతి. **ధనాయన్తా**తి ధనం ద్రబ్యం కరోన్తా.

అయం సతిపట్ఠానదేసనా పుబ్బభాగమగ్గవసేన దేసితాతి పుబ్బభాగియబోజ్ఝఙ్గే సన్ధాయాహ "**బోజ్ఝఙ్గపరిగ్గాహికా సతి దుక్ఖసచ్చ**"న్తి.

బోజ్ఝఙ్గపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతుసచ్చపబ్బవణ్ణనా

౧౧౯. యథాసభావతోతి అవిపరీతసభావతో బాధనలక్ఖణతో, యో యో వా సభావో **యథాసభావో,** తతో, రుప్పనాదికక్ఖళాదిసభావతోతి అత్థో. **జనికం సముట్ఠాపిక**న్తి పవత్తలక్ఖణస్స దుక్ఖస్స జనికం నిమిత్తలక్ఖణస్స సముట్ఠాపికం. **పురిమతణ్హ**న్తి దుక్ఖనిబ్బత్తితో పురేతరసిద్ధం తణ్హం.

ససన్తతిపరియాపన్నానం దుక్ఖసముదయానం అప్పవత్తిభావేన పరిగ్గయ్హమానో నిరోధోపి ససన్తతిపరియాపన్నో వియ హోతీతి కత్వా వుత్తం "**అత్తనో వా చత్తారి సచ్చానీ**"తి. **పరస్స వా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. తేనాహ భగవా – "ఇమస్మింయేవ బ్యామమత్తే కళేవరే ససఞ్ఞిమ్హి సమనకే లోకఞ్చ పఞ్ఞపేమి, లోకసముదయఞ్చ పఞ్ఞపేమి, లోకనిరోధఞ్చ పఞ్ఞపేమి, లోకనిరోధగామినిపటిపదఞ్చ పఞ్ఞపేమీ"తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౦౭). కథం పన ఆదికమ్మికో నిరోధసచ్చాని పరిగ్గణ్హాతీతి? అనుస్సవాదిసిద్ధమాకారం పరిగ్గణ్హాతి, ఏవఞ్చ కత్వా లోకుత్తరబోజ్ఝఙ్గే ఉద్దిస్సపి పరిగ్గహో న విరుజ్ఝతి. **యథాసమ్భవతో**తి సమ్భవానురూపం, ఠపేత్వా నిరోధసచ్చం సేససచ్చవసేన సముదయవయా వేదితబ్బాతి అత్థో.

చతుసచ్చపబ్బవణ్ణనా నిట్ఠితా.

"అట్ఠికసఙ్ఖలికం సమంస"న్తిఆదికా సత్త సివథికా అట్ఠికకమ్మట్ఠానతాయ ఇతరాసం ఉద్ధుమాతకాదీనం సభావేనేవాతి నవన్నం సివథికానం అప్పనాకమ్మట్ఠానతా వుత్తా. **ద్వేయేవా**తి "ఆనాపానం, ద్వత్తింసాకారో"తి ఇమాని ద్వేయేవ. **అభినివేసో**తి విపస్సనాభినివేసో, సో పన సమ్మసనీయధమ్మే పరిగ్గహో. ఇరియాపథా ఆలోకితాదయో చ రూపధమ్మానం అవత్థావిసేసమత్తతాయ న సమ్మసనుపగా విఞ్ఞత్తిఆదయో వియ. నీవరణబోజ్ఝఙ్గా ఆదితో న పరిగ్గహేతబ్బాతి వుత్తం "**ఇరియాపథ...పే.... న జాయతీ**"తి. కేసాదిఅపదేసేన తదుపాదానధమ్మా వియ ఇరియాపథాదిఅపదేసేన తదవత్థా రూపధమ్మా పరిగ్గయ్హన్తి, నీవరణాదిముఖేన చ తం సమ్పయుత్తా తంనిస్సయధమ్మాతి అధిప్పాయేన మహాసీవత్థేరో "**ఇరియాపథాదీసుపి అభినివేసో జాయతీ**"తి ఆహ. **అత్థి ను ఖో మే**తిఆది పన సభావతో ఇరియాపథాదీనం ఆదికమ్మికస్స అనిచ్ఛితభావదస్సనం. అపరిఞ్ఞాపుబ్బికా హి పరిఞ్ఞాతి.

౧౩౭. కామం “ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖూ”తిఆదినా ఉద్దేసనిద్దేసేసు తత్థ తత్థ భిక్ఖుగ్గహణం కతం, తం పటిపత్తియా భిక్ఖుభావదస్సనత్థం, దేసనా పన సబ్బసాధారణాతి దస్సేతుం ‘‘**యో హి కోచి, భిక్ఖవే**’’ఇచ్చేవ వుత్తం, న భిక్ఖుయేవాతి దస్సేన్తో ‘‘**యో హి కోచి, భిక్ఖు వా**’’తిఆదిమాహ. **దస్సన**మగ్గేన ఞాతమరియాదం అనతిక్కమిత్వా జానన్తీ సిఖాప్పత్తా అగ్గమగ్గపఞ్ఞా అఞ్ఞా నామ, తస్స ఫలభావతో అగ్గఫలమ్పీతి ఆహ ‘‘**అఞ్ఞాతి అరహత్త**’’న్తి. అప్పతరేపి కాలే సాసనస్స నియ్యానికభావం దస్సేన్తోతి యోజనా.

౧౩౮. నియ్యాతేన్తోతి నిగమేన్తో.

పపఞ్చసూదనియా మజ్ఝిమనికాయట్ఠకథాయ

సతిపట్ఠానసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

నిట్ఠితా చ మూలపరియాయవగ్గవణ్ణనా.

పఠమో భాగో నిట్ఠితో.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

మజ్ఝిమనికాయే

మూలపణ్ణాస-టీకా

(దుతియో భాగో)

౨. సీహనాదవగ్గో

౧. చూళసీహనాదసుత్తవణ్ణనా

౧౩౯. సుత్తదేసనావత్థుసఙ్ఖాతస్స అత్థస్స ఉప్పత్తి అట్ఠుప్పత్తి, సా తస్స అత్థీతి **అట్ఠుప్పత్తికో**తి వుత్తోవాయమత్థో. **లాభసక్కారపచ్చయా**తి లాభసక్కారనిమిత్తం, భగవతో సఙ్ఘస్స చ ఉప్పన్నలాభసక్కారహేతు, అత్తనో వా లాభసక్కారుప్పాదనహేతు. **తిత్థియపరిదేవితే**తి తిత్థియానం "కిం భో సమణోయేవ గోతమో సమణో"తిఆదినా విప్పలపనిమిత్తం. ''**మహాలాభసక్కారో ఉప్పజ్జీ**''తి వత్వా సమన్తపాసాదికత్థం తస్స ఉప్పత్తికారణం దస్సేన్తో ''**చతుప్పమాణికో హి**''తిఆదిమాహ. చత్తారి పమాణాని చతుప్పమాణాని, చతుప్పమాణాని ఏతస్స అత్థీతి **చతుప్పమాణికో**. లోకోయేవ సఙ్గమ్మ సమాగమ్మ వసనట్ఠేన **లోకసన్నివాసో,** సత్తకాయోతి అత్థో. పమినాతి ఉళారతాదివిసేసం ఏతేనాతి పమాణం (అ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౪.౬౫) రూపం రూపకాయో పమాణం ఏతస్సాతి **రూపప్పమాణో**. తతో ఏవ రూపే పసన్నోతి **రూపప్పసన్నో**. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో . **ఘోసో**తి పవత్తథుతిఘోసో (అ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౪.౬౫). **లూఖ**న్తి పచ్చయలూఖతా. **ధమ్మో**తి సీలాదయో గుణధమ్మా అధిప్పేతా.

తేసం పుగ్గలానం. **ఆరోహ**న్తి ఉచ్చతం. సా చ ఖో తస్మిం తస్మిం కాలే పమాణయుత్తా దట్ఠబ్బా. **పరిణాహ**న్తి నాతికిసనాతిథూలతావసేన మితపరిణాహం. **సణ్ఠాన**న్తి తేసం తేసం అఙ్గపచ్చఙ్గానం సుసణ్ఠితతం. **పారిపూరి**న్తి సబ్బేసం సరీరావయవానం పరిపుణ్ణతం అవేకల్లతం. **తత్థ పమాణం గహేత్వా**తి తస్మిం రూపే రూపసమ్పత్తియం పమాణభావం ఉపాదాయ. **పసాదం జనేతీ**తి అధిమోక్ఖం ఉప్పాదేతి.

పరవణ్ణనాయాతి "అముకో ఏదిసో చ ఏదిసో చా"తి యసగుణవచనేన. **పరథోమనాయా**తి సమ్ముఖావ పరస్స సిలాఘుప్పాదనేన అభిత్థవనేన. **పరపసంసనాయా**తి పరమ్ముఖా పరస్స గుణసంకిత్తనేన. **పరవణ్ణహారికాయా**తి పరమ్పరవణ్ణహారికాయ పరమ్పరాయ పరస్స కిత్తిసద్దూపసంహారేన. **తత్థా**తి తస్మిం థుతిఘోసే.

చీవరలూఖన్తి థూలజిణ్ణబహుతున్నకతాదిం చీవరస్స లూఖభావం. **పత్తలూఖ**న్తి అనేకగన్ధికాహతాదిం పత్తస్స లూఖభావం. **వివిధం వా దుక్కరకారిక**న్తి ధుతఙ్గసేవనాదివసేన పవత్తం నానావిధం దుక్కరచరియం.

సీలం వా పస్సిత్వాతి సీలపారిపూరివసేన విసుద్ధం కాయవచీసుచరితం ఞాణచక్ఖునా పస్సిత్వా. ఝానాదిఅధిగమసిద్ధం **సమాధిం వా**. విపస్సనాభిఞ్ఞాసఙ్ఖాతం **పఞ్ఞం వా**.

భగవతో సరీరం దిస్వాతి సమ్బన్ధో. **రూపప్పమాణోపి సమ్మాసమ్బుద్ధేయేవ పసీదతి** అపరిమితకాలసముపచితపుఞ్ఞానుభావనిప్ఫన్నాయ సబ్బసో అనవజ్జాయ సబ్బాకారపరిపుణ్ణావయవాయ రూపకాయసమ్పత్తియా సమన్తపాసాదికత్తా, యస్సా రుచిరభావో విసుద్ధే విగతవలాహకే దేవే పుణ్ణమాసియం పరిపుణ్ణకలాభాగమణ్డలం చన్దమణ్డలం అభిభవిత్వా అతిరోచతి, పభస్సరభావో సరదసమయం సంవడ్ఢితదిగుణతేజకిరణజాలసముజ్జలం సూరియమణ్డలం అభిభవతి, సోమ్మకిరణరససముజ్జలభావేహి తదుభయేహి

అభిభుయ్య వత్తమానం ఏకస్మిం ఖణే దససహస్సిలోకధాతుం విజ్జోతనసమత్థం మహాబ్రహ్మునో పభాసముదయం అభివిహచ్చ భాసతే తపతే విరోచతి చ.

సతిపి అఙ్గపరిచ్చాగాదీనం దానపారమిభావే పరిచ్చాగవిసేసభావదస్సనత్థఞ్చేవ సుదుక్కరభావదస్సనత్థఞ్చ **అఙ్గపరిచ్చాగా**దిగ్గహణం, తత్థాపి చ అఙ్గపరిచ్చాగతో విసుం **నయనపరిచ్చా**గగ్గహణం, పరిచ్చాగభావసామఞ్ఞేపి రజ్జపరిచ్చాగతో **పుత్తదారపరిచ్చా**గగ్గహణఞ్చ కతం. **ఆదినా నయేనాతి ఆది**-సద్దేన పుబ్బయోగపుబ్బచరియాదిహేతుసమ్పత్తియా, “ఇతిపి సో భగవా”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౧౫౭, ౨౫౫) వుత్తాయ ఫలసమ్పత్తియా, “సో ధమ్మం దేసేతీ”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౫౫) వుత్తాయ సత్తుపకారకిరియాయ చ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **సమ్మాసమ్బుద్ధేయేవ పసీదతి** యథావుత్తగుణానం అనఞ్ఞసాధారణభావతో అచ్ఛరియబ్భుతభావతో చ. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

“**చీవరలూఖం దిస్వా**”తి వత్వా తం దస్సేతుం “**సచే భగవా**”తిఆది వుత్తం. **సాణపంసుకూలచీవరేనాతి** మతకళేవరం పలివేఠేత్వా ఛడ్డితేన తుమ్బమత్తే కిమీ పప్ఫోటేత్వా గహితేన సాణపంసుకూలచీవరేన. **భారియన్తి** గరుకం, దుక్కరన్తి అత్థో. వధుయువతీమజ్ఝిమిత్థివసేన, బాలయోబ్బనపురాణవసేన వా **తివిధనాటకతా. హరేణుయూసం** మణ్డలకలాయరసో. “యాపేస్సతి నామా”తి నామ-సద్దం ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. నామ-సద్దయోగేన హి అనాగతకాలస్స వియ పయోగో, యాపేతి ఇచ్చేవ అత్థో. **అప్పాణకన్తి** నిరస్సాసం నిరోధితస్సాసపస్సాసం.

సమాధిగుణన్తి సాధారణతో వుత్తమత్థం వివరతి ఝానాదిగ్గహణేన. మానదబ్బనిమ్మదనేన నిబ్బిసేవనభావాపాదనమ్పి దమనమేవాతి వుత్తం “**పాథికపుత్తదమనాదీనీ**”తి. **ఆది**-సద్దేన సచ్చకాళవకబకదమనాదీనం సఙ్గహో. **బావేరున్తి** ఏవంనామకం విసయం. **సరసమ్పన్నోతి** అట్ఠఙ్గసమన్నాగతేన సరేన సమన్నాగతో. తేన బ్రహ్మస్సరతాకరవీకభాణితాదస్సనేన లక్ఖణహారనయేన అవసేసలక్ఖణపారిపూరిం వియ తదవినాభావతో బుద్ధానం దేసనావిలాసఞ్చ విభావేతి.

హతప్పభాతి బుద్ధానుభావేన విగతతేజా. **కాళపక్ఖూపమేతి** సత్తానం బ్యామోహన్ధకారాభిభవేన కాళపక్ఖరత్తూపమే. **సూరియేతి** సూరియే ఉదయిత్వా ఓభాసేన్తేతి అధిప్పాయో.

సిఙ్ఘాటకేతి తికోణరచ్ఛాయం. **చతుక్కేతి** సన్ధియం. **పరిదేవన్తీతి** అనుత్థుననవసేన విప్పలపన్తి. సోకాధికకతో హి వచీపలాపో పరిదేవో. **లోకే ఉప్పజ్జమానేయేవ ఉప్పన్నాతి** అత్తనో దిట్ఠివాదస్స పురాతనభావం దీపేన్తి.

సేసపదేసుపీతి “ఇధ దుతియో సమణో”తిఆదీసు సేసవారేసుపి (అ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౪.౨౪౧-౨౪౨) యథా హి “వివిచ్చేవ కామేహీ”తి (పారా॰ ౧౧; దీ॰ ని॰ ౧.౨౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౧౫౨; అ॰ ని॰ ౪.౧౨౩) ఏత్థ కతో నియమో “వివిచ్చ అకుసలేహీ”తి (పారా॰ ౧౧; దీ॰ ని॰ ౧.౨౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౧౫౨; అ॰ ని॰ ౪.౧౨౩) ఏత్థాపి కతోయేవ హోతి సావధారణస్సేవ అత్థస్స ఇచ్ఛితబ్బత్తా, ఏవమిధాపీతి. తేనాహ “**దుతియాదయోపీ**”తిఆది. సామఞ్ఞఫలాధిగమవసేన నిప్పరియాయతో సమణభావోతి తేసం వసేనేత్థ చత్తారో సమణా దేసితాతి తమత్థం సుత్తన్తరేన సమత్థేతుం “**తేనేవాహా**”తిఆది వుత్తం. పటిపత్తిక్కమేన దేసనాక్కమేన చ సకదాగామిఆదీనం దుతియాదితా వుత్తాతి సోతాపన్నస్స పఠమతా అవుత్తసిద్ధాతి న

చోదితా. **ఫలట్ఠకసమణావ అధిప్పేతా** సమితపాపసమణగ్గహణతో. కస్మా పనేత్థ **మహాపరినిబ్బానే** వియ మగ్గట్ఠా తదత్థాయ పటిపన్నా చ న గహితాతి? వేనేయ్యజ్ఝాసయతో. తత్థ హి మగ్గాధిగమత్థాయ విపస్సనాపి ఇతో బహిద్ధా నత్థి, కుతో మగ్గఫలానీతి దస్సేన్తేన భగవతా "ఞాయస్స ధమ్మస్స పదేసవత్తీ, ఇతో బహిద్ధా సమణోపి నత్థీ"తి వుత్తం. ఇధ పన నిట్ఠానప్పత్తమేవ తంతంసమణభావం గణ్హన్తేన ఫలట్ఠకసమణావ గహితా "మగ్గట్ఠతో ఫలట్ఠో సవిసేసం దక్ఖిణేయ్యో"తి. స్వాయమత్థో ద్వీసు సుత్తేసు దేసనాభేదేనేవ విఞ్ఞాయతీతి.

రిత్తాతి వివిత్తా. **తుచ్ఛాతి** నిస్సారా పటిపన్నకసారాభావతో. పవదన్తి ఏతేహీతి **పవాదా,** దిట్ఠిగతికానం నానాదిట్ఠిదీపకా సమయాతి ఆహ "**చత్తారో సస్సతవాదా**"తిఆది. తత్థ యం వత్తబ్బం, తం పరతో ఆగమిస్సతి. **తేతి** యథావుత్తసమణా. **ఏత్థాతి** "పరప్పవాదా"తి వుత్తే బాహిరకసమయే.

యన్తి యస్మిం. భుమ్మత్థే హి ఇదం పచ్చత్తవచనం. ఞాయో వుచ్చతి సహ విపస్సనాయ అరియమగ్గో. తేన హి నిబ్బానం ఞాయతి గమ్మతి పటివిజ్ఝతీతి. సో ఏవ నిబ్బానసమ్పాపకహేతుతాయ ధమ్మోతి ఆహ "**ఞాయస్స ధమ్మస్సా**"తి.

తేసం పరప్పవాదసాసనానం **అఖేత్తతా ఖేత్తతా చ అరియమగ్గస్స** అభావభావా సుపరిసుద్ధస్స సీలస్స సుపరిసుద్ధాయ సమథవిపస్సనాయ **అభావతో సావతో చ**. తదుభయఞ్చ దురక్ఖాతస్వాక్ఖాతభావహేతుకం, సో చ అసమ్మాసమ్బుద్ధసమ్మాసమ్బుద్ధపవేదితతాయాతి పరాజికాయ సత్థు విపత్తిహేతుతాయ సాసనస్స అనియ్యానభావోతి దస్సేతి.

ఇదాని యథావుత్తమత్థం పరియాయతో చ పాళియా చ సమత్థేతుం "**తేనాహ భగవా**"తిఆదినా పాళిం దస్సేత్వా ఉపమాపదేసేన తత్థ సుత్తం విభావేన్తో "**యస్మా**"తిఆదిమాహ. తత్థ యస్మా ఏకచ్చానం విసేసతో సీహానం పురిమం పాదద్వయం హత్థకిచ్చమ్పి కరోతి, తస్మా ఆహ "**సురత్తహత్థపాదో**"తి. **సీహస్స కేసా** నామ కేసరాయతనా ఖన్ధలోమా. **గోచరియహత్థికులం** నామ పకతిహత్థికులం, యం "కాలావక"న్తిపి వుచ్చతి. **ఘోటకో** నామ అస్సఖళుఙ్కో. సినేరుపరిభణ్డే సిమ్బలిరుక్ఖేహి సఞ్ఛాదితో పణ్ణాసయోజనో దహో సిమ్బలిదహో, తం పరివారేత్వా మహన్తం సిమ్బలివనం, తం సన్ధాయాహ "**సిమ్బలిదహవనే**"తి. అఞ్ఞతిత్థావాసభూమియం ఇమేసు సమణేసు ఏకచ్చో న ఉప్పజ్జతి, ఈదిసో పనేత్థ వికప్పో నత్థి, సబ్బేన సబ్బం న ఉప్పజ్జన్తేవాతి దస్సేన్తో "**ఏకసమణోపీ**"తి ఆహ. **అరియమగ్గపరిక్ఖతేతి** అరియమగ్గుప్పత్తియా అభిసఙ్ఖతే, యదా సాసనికానం సమ్మాపటిపత్తియా అరియమగ్గో దిబ్బతి, తదాతి అత్థో.

సమ్మాతి సుట్ఠు. సుట్ఠు నదనం నామ హేతుయుత్తం సుట్ఠు కత్వా కథనన్తి ఆహ "**హేతునా**"తి. సో చ హేతు అవిపరీతో ఏవ ఇచ్ఛితబ్బోతి ఆహ "**నయేనా**"తి, ఞాయేనాతి అత్థో. ఏవంభూతో చ సో యథాధిప్పేతత్థం కరోతి సాధేతీతి దస్సేన్తో ఆహ "**కారణేనా**"తి. యది తిరచ్ఛానసీహస్స నాదో సబ్బతిరచ్ఛానఏకచ్చమనుస్సామనుస్సనాదతో సేట్ఠత్తా సేట్ఠనాదో, కిమఙ్గం పన తథాగతసీహనాదోతి ఆహ "**సీహనాదన్తి సేట్ఠనాద**"న్తి. యది తిరచ్ఛానసీహనాదస్స సేట్ఠనాదతా నిబ్భయతాయ అప్పటిసత్తుతాయ ఇచ్ఛితా, తథాగతసీహనాదస్సేవ అయమత్థో సాతిసయోతి ఆహ "**అభీతనాదం అప్పటినాద**"న్తి. ఇదానిస్స సేట్ఠనాదభావం కారణేన పటిపాదేన్తో "**ఇమేసఞ్హీ**"తిఆదిమాహ. తేన "సమ్మా"తి వుత్తమత్థం సమత్థేతి. తత్థ **అత్థితాయాతి** ఇమినా సీహనాదస్స ఉత్తమత్థతం దస్సేతి. భూతత్థో హి ఉత్తమత్థో. తాయ ఏవ భూతత్థతాయ అభీతనాదతాతి దస్సేన్తో "**ఇమే సమణా...పే.... నామ హోతీ**"తి ఆహ. అభూతఞ్హి వదతో కుతోచి భయం వా ఆసఙ్కా వా

సియాతి “ఇధేవా”తి నియమస్స అవిపరీతతం దస్సేన్తో “**అమ్హాకమ్పి...పే.... అప్పటినాదో నామ హోతీ**”తి ఆహ. యఞ్హి అఞ్ఞత్థాపి అత్థి, తం ఇధేవాతి అవధారేతుం న యుత్తన్తి.

౧౪౦. ఖోతి అవధారణే. తేన విజ్జతి ఏవాతి దస్సేతి. యన్తి కరణత్థే పచ్చత్తన్తి ఆహ “**యేన కారణేనా**”తి. **తిత్థం నామ ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో** తబ్బినిముత్తస్స కస్సచి దిట్ఠివిప్ఫన్దితస్స అభావతో. పారగమనసఙ్ఖాతం తరణం దిట్ఠిగతికానం (అ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౩.౬౨) తత్థ తత్థేవ అపరాపరం ఉమ్ముజ్జననిముజ్జనవసేన పిలవనన్తి ఆహ “**తరన్తి ఉప్పలవన్తీ**”తి. **ఉప్పాదేతాతి** పూరణాదికో. తిత్థే జాతాతి **తిత్థియా,** యథావుత్తం వా దిట్ఠిగతసఙ్ఖాతం తిత్థం ఏతేసం అత్థీతి తిత్థికా, తిత్థికా ఏవ **తిత్థియా.** అస్ససన్తి ఏత్థ, ఏతేనాతి వా **అస్సాసో,** అవస్సయో.

పకతత్థనిద్దేసో యం-తం-సద్దోతి తస్స “భగవతా”తిఆదీహి పదేహి సమానాధికరణభావేన వుత్తస్స యేన అభిసమ్బుద్ధభావేన భగవా పకతో సత్థుభావేన అధిగతో సుపాకటో చ, తం అభిసమ్బుద్ధభావం సద్ధిం ఆగమనపటిపదాయ అత్థభావేన దస్సేన్తో “**యో సో...పే.... అభిసమ్బుద్ధో**”తి ఆహ. సతిపి ఞాణదస్సనసద్దానం ఇధ పఞ్ఞాపేవచనభావే తేన తేన విసేసేన నేసం సవిసయే విసేసప్పవత్తిదస్సనత్థం (సారత్థ॰ టీ॰ పరివార ౩.౧) అసాధారణవిసేసవసేన విజ్జాత్తయవసేన విజ్జాభిఞ్ఞానావరణవసేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమంసచక్ఖువసేన పటివేధదేసనాఞాణవసేన చ తే యోజేత్వా దస్సేన్తో “**తేసం తేస**”న్తిఆదిమాహ. తత్థ **ఆసయానుసయం జానతా** ఆసయానుసయఞాణేన, **సబ్బం ఞేయ్యధమ్మం పస్సతా** సబ్బఞ్ఞుతానావరణఞాణేహి. **పుబ్బేనివాసాదీహీ**తి పుబ్బేనివాసఆసవక్ఖయఞాణేహి. అనఞ్ఞసాధారణపుఞ్ఞానుభావనిబ్బత్తో అనుత్తరఞాణాధిగమలద్ధపురావత్తకో చ భగవతో రూపకాయో అతిక్కమ్మేవ దేవానం దేవానుభావం వత్తతీతి ఆహ “**సబ్బసత్తానం...పే.... పస్సతా**”తి. **పటివేధపఞ్ఞాయాతి** మగ్గపఞ్ఞాయ. తాయ హి సబ్బసో ఞేయ్యధమ్మేసు సమ్మోహస్స విధమితత్తా పచ్ఛా పవత్తజాననం తస్స జాననం వియ వుచ్చతి.

అరీనన్తి కిలేసారీనం, పఞ్చవిధమారానం వా సాసనపచ్చత్థికానం వా అఞ్ఞతిత్థియానం, తేసం హననం పాటిహారియేహి అభిభవనం అప్పటిభానతాకరణం అజ్ఝుపేక్ఖనం వా. **కేసివినయసుత్త**ఞ్చేత్థ (అ॰ ని॰ ౪.౧౧౧) నిదస్సనం. తథా చ ఠానాట్ఠానాదీని వా **జానతా,** యథాకమ్మూపగే సత్తే **పస్సతా,** సవాసనానమాసవానం ఖీణత్తా **అరహతా,** అభిఞ్ఞేయ్యాదిభేదే ధమ్మే అభిఞ్ఞేయ్యాదితో అవిపరీతావబోధేన **సమ్మాసమ్బుద్ధేన**. అథ వా తీసు కాలేసు అప్పటిహతఞాణతాయ **జానతా,** కాయకమ్మాదీనం ఞాణానుపరివత్తనేన నిసమ్మకారితాయ **పస్సతా,** రవాదీనమ్పి (సారత్థ॰ టీ॰ పరివార ౩.౧) అభావసాధికాయ పహానసమ్పదాయ **అరహతా,** ఛన్దాదీనం అహానిహేతుభూతాయ అక్ఖయపటిభానసాధికాయ సబ్బఞ్ఞుతాయ **సమ్మాసమ్బుద్ధేన**. ఏవం దసబలఅట్ఠారసావేణికబుద్ధధమ్మవసేనపి యోజనా వేదితబ్బా. **యేతి** చతురో ధమ్మే. **అత్తనీ**తి అమ్హేసు. న రాజరాజమహామత్తాదీసు ఉపత్థమ్భం సమ్పస్సమానా, న కాయబలం సమ్పస్సమానాతి యోజనా.

ఉప్పన్నపసాదోతి అవేచ్చప్పసాదం వదతి. వక్ఖతి హి “చత్తారి సోతాపన్నస్స అఙ్గాని కథితానీ”తి (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౪౦). కామం అసేక్ఖాపి అసేక్ఖాయ సమసిక్ఖతాయ సహధమ్మికా ఏవ, ఛిన్నబ్రహ్మచరియతాయ పన సహధమ్మం చరన్తీతి న వత్తబ్బాతి అసేక్ఖవారో న గహితో. **సబ్బేపేతేతి** ఏతే యథావుత్తా భిక్ఖుఆదయో సోతాపన్నాదయో చ పుథుజ్జనా అరియా చాతి సబ్బేపి ఏతే తంతంసిక్ఖాహి సమానధమ్మత్తా సహధమ్మత్తా “**సహధమ్మికా**”తి వుచ్చన్తి. ఇదాని

నిబ్బత్తితఅరియధమ్మవసేనేవ సహధమ్మికే దస్సేన్తో ‘‘**అపిచా**’’తిఆదిమాహ. **మగ్గదస్సనమ్పీ**తి పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన సచ్చపటివేధేన “నవ మగ్గఙ్గాని, అట్ఠ బోజ్ఝఙ్గానీ”తిఆదినా వివాదో నత్థి. **ఏకధమ్మచారితాయా**తి సమానధమ్మచారితాయ. న హి పటివిద్ధసచ్చానం “మయా ధమ్మో సుదిట్ఠో, తయా దుద్దిట్ఠో”తిఆదినా వివాదో అత్థి. దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేన సఙ్ఘాతా హి తే ఉత్తమపురిసా. **ఇమినా**తి “సహధమ్మికా ఖో పనా”తిఆదివచనేన. తత్థ **పియమనాప**గ్గహణేన సీలేసు పరిపూరకారితాపదేసేన ఏకదేసేన గహితం సఙ్ఘసుప్పటిపత్తిం పరిపుణ్ణం కత్వా దస్సేతి. యే హి సమ్పన్నసీలా సువిసుద్ధదస్సనా, తే విఞ్ఞూనం పియా మనాపాతి. **ఏత్తావతా**తి “అత్థి ఖో నో ఆవుసో”తిఆదినయప్పవత్తేన రతనత్తయపసాదజోతనేన **అక్ఖాతా** తేసు తేసు సుత్తపదేసేసు.

౧౪౧. **సత్థరి పసాదో**తి **పసాద**గ్గహణేన “భగవతా”తిఆదినా వా పసాదనీయా ధమ్మా గహితా. తేన బుద్ధసుబుద్ధతం దస్సేతి, తథా ‘‘**ధమ్మే పసాదో**’’తి ఇమినా ధమ్మసుధమ్మతం, ఇతరేన సఙ్ఘసుప్పటిపన్నతం. యేన చిత్తేన అఞ్ఞత్థ అనుపలబ్భమానేన సాసనేయేవ సమణో ఇతో బహిద్ధా నత్థీతి అయమత్థో, సమ్మదేవ, పతిట్ఠాపితోతి వేదితబ్బం. తత్రాయం యోజనా – యస్మా సమ్మాసమ్బుద్ధో అమ్హాకం సత్థా, తస్మా అత్థి ఖో నో, ఆవుసో, సత్థరి పసాదో, సమ్మాసమ్బుద్ధత్తా చస్స స్వాఖాతో ధమ్మోతి అత్థి ధమ్మే పసాదో, తతో ఏవ చ అత్థి సీలేసు పరిపూరకారితాతి సహధమ్మికా…పే… పబ్బజితా చాతి ఏవమేత్థ సత్థరి పసాదేన ధమ్మే పసాదో, తేన సఙ్ఘసుప్పటిపత్తీతి అయఞ్చ నయో లేసేనపి పరప్పవాదేసు నత్థీతి ఇధేవ సమణో…పే… సమణేహి అఞ్ఞేహీతి.

పటివిద్ధసచ్చానం పహీనానురోధానం గేహస్సితపేమస్స అసమ్భవో ఏవాతి ‘‘**ఇదానీ**’’తి వుత్తం. యది ఏవం “ఉపజ్ఝాయేన, భిక్ఖవే, సద్ధివిహారికమ్హి పుత్తపేమం ఉపట్ఠపేతబ్బం”తిఆదివచనం (మహావ. ౬౫) కథన్తి? నయిదం గేహస్సితపేమం సన్ధాయ వుత్తం, తంసదిసత్తా పన పేమముఖేన వుత్తో మేత్తాస్నేహో. న హి భగవా భిక్ఖూ సంకిలేసే నియోజేతి. **ఏవరూపం పేమం సన్ధాయా**తి పసాదావహగుణావహతో పూరణాదీసు భత్తి పసాదో న హోతి, పసాదపతిరూపకా పన లోభపవత్తీతి దట్ఠబ్బా. **థేరో**తి మహాసఙ్ఘరక్ఖితత్థేరో. యేన **అట్ఠకథా** పోత్థకం ఆరోపితా. **ఏకోవ సత్థా** అనఞ్ఞసాధారణగుణత్తా, అఞ్ఞథా అనచ్ఛరియత్తా సత్థులక్ఖణమేవ న పరిపూరేయ్య. **విసుం కత్వా**తి అఞ్ఞేహి వివేచేత్వా అత్తనో ఆవేణికం కత్వా. “అమ్హాకం సత్థా”తి బ్యావదన్తానం అఞ్ఞేసం సత్థా న హోతీతి అత్థతో ఆపన్నమేవ హోతి, తథా చ పదేసవత్తినిం తస్స సత్థుతం పటిజానన్తా పరిపుణ్ణలక్ఖణసత్థుతం ఇచ్ఛన్తానమ్పి తతో విరుద్ధా సత్థుభావపరియేసనేన పరాజితా హోన్తి. **పరియత్తిధమ్మే**తి అధికబ్రహ్మగుణసుత్తగేయ్యాదిప్పభేదసమయే. తత్థ **అజసీల…పే… కుక్కురసీలాదీసూ**తి ఇదం యేభుయ్యేన అఞ్ఞతిత్థియానం తాదిసం వతసమాదానసబ్భావతో వుత్తం, **ఆది**-సద్దేన యమనియమచాతుయామసంవరాదీనం సఙ్గహోతి. **అధిప్పయాసో**తి అధికం పయసతి పయుజ్జతి ఏతేనాతి అధిప్పయాసో, సవిసేసం అధికత్తబ్బకిరియా (అ. ని. టీ. ౨.౩.౧౧౪). తేనాహ ‘‘**అధికప్పయోగో**’’తి.

తస్స పసాదస్స పరియోసానభూతాతి తస్స సత్థరి ధమ్మే చ పసాదస్స నిట్ఠానభూతా. **నిట్ఠా**తి మోక్ఖో. సమయవాదీనఞ్హి తస్మిం తస్మిం సమయే తదుపదేసకే చ పసాదో యావదేవ మోక్ఖాధిగమనట్ఠో. దిట్ఠిగతికా తథా తథా అత్తనో లద్ధివసేన నిట్ఠం పరికప్పేన్తి యేవాతి ఆహ ‘‘**నిట్ఠం అపఞ్ఞపేన్తో నామ నత్థీ**’’తి. **బ్రాహ్మణానన్తి** బ్రాహ్మణవాదీనం. తేసం ఏకచ్చే బ్రహ్మునా సలోకతా నిట్ఠాతి వదన్తి, ఏకచ్చే తస్స సమీపతా, ఏకచ్చే తేన సంయోగో నిట్ఠాతి వదన్తి. తత్థ యే సలోకతావాదినో సమీపతావాదినో చ, తే ద్వేధావాదినో, ఇతరే అద్వేధావాదినో. సబ్బేపి తే అత్థతో బ్రహ్మలోకుపపత్తియంయేవ

నిట్ఠాసఞ్ఞినో. తత్థ హి నేసం నిచ్చాభినివేసో యథా తం బకస్స బ్రహ్మునో. తేన వుత్తం **''బ్రహ్మలోకో నిట్ఠా''**తి. **బ్రహ్మలోకో**తి పరమఞ్ఞానభూమి. **మహాతాపసాన**న్తి వేఖనసాదితాపసానం. మహాబ్రహ్మా వియ పరమఞ్ఞానభూమియం ఆభస్సరేసు ఏకో సబ్బసేట్ఠో నత్థీతి **''ఆభస్సరా''**తి పుథువచనం. **పరిబ్బాజకాన**న్తి సఞ్చయాదిపరిబ్బాజకానం. అన్తో చ మనో చ ఏతస్స నత్థీతి **అనన్తమానసో**. ఆజీవకానఞ్హి సబ్బదాభావతో అనన్తో, సుఖదుక్ఖాదిసమతిక్కమనతో అమానసో. ఇమినా అట్ఠహి లోకధమ్మేహి ఉపక్కిలిట్ఠచిత్తతం దస్సేతి.

పపఞ్చో యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **తణ్హాదిట్ఠియోవ అధిప్పేతా** మమఙ్కారఅహఙ్కారవిగమస్స అధిప్పేతత్తా. యథా పఞ్చసు ఠానేసు ఏకోవ కిలేసో లోభో ఆగతో, ఏవం ద్వీసు ఠానేసు తయో కిలేసా ఆగతా "దోసో మోహో దిట్ఠీ"తి. "సదోసస్సా"తి హి వుత్తట్ఠానే పటిఘం అకుసలమూలం గహితం, "పటివిరుద్ధస్సా"తి విరోధో, "సమోహస్సా"తి మోహో అకుసలమూలం, "అవిద్దసునో"తి మల్యం, అసమ్పజఞ్ఞం వా, "సఉపాదానస్సా"తి "నత్థి దిన్న"న్తిఆదినా నయేన గహణం, "పపఞ్చారామస్సా"తి పపఞ్చుప్పత్తివసేన.

ఆకారతోతి పవత్తిఆకారతో. పదన్తరేన రాగవిసేసస్స వుచ్చమానత్తాఆదితో వుత్తం సరాగవచనం ఓళారికం రాగవిసయన్తి ఆహ **''పఞ్చకామగుణికరాగవసేనా''**తి. **గహణవసేనా**తి దళ్హగ్గహణవసేన. "అనురుద్ధపటివిరుద్ధస్సా"తి ఏకపదవసేన పాళియం ఆగతత్తా ఏకజ్ఝం పదుద్ధారో కతో. తత్థ పన "అనురుద్ధస్సా"తి సుభవసేనాతి ఏవమత్థో వత్తబ్బో. న హి పటివిరుజ్ఝనం సుభవసేన హోతి. **పపఞ్చుప్పత్తిదస్సనవసేనా**తి కిలేసకమ్మవిపాకానం అపరాపరుప్పత్తిపచ్చయతాయ సంసారస్స పపఞ్చనం పపఞ్చో, తస్స ఉప్పత్తిహేతుభావదస్సనవసేన. తణ్హా హి భవుప్పత్తియా విసేసపచ్చయో. **తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానదస్సనవసేనా**తి తణ్హాపచ్చయస్స ఉపాదానస్స దస్సనవసేన, యదవత్థా తణ్హా ఉపాదానస్స పచ్చయో, తదవత్థాదస్సనవసేన. ఫలేన హి హేతువిసేసకిత్తనమేతన్తి. **ఏవం విద్ధంసేథా**తి కామరాగభవతణ్హాదివసేన లోభం కస్మా ఏవం విప్పకిరేథ. **తణ్హాకరణవసేనా**తి తణ్హాయనకరణవసేన సుభాకారగ్గహణవసేన. సుభన్తి హి ఆరమ్మణే పవత్తో రాగో "సుభ"న్తి వుత్తో.

౧౪౨. వదన్తి ఏతేనాతి **వాదో,** దిట్ఠివాదో. దిట్ఠివసేన హి "సస్సతో అత్తా చ లోకో చ, అసస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తి చ దిట్ఠిగతికా పఞ్ఞపేన్తి. తేనాహ **''ద్వేమా, భిక్ఖవే, దిట్ఠియో''**తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౪౨). తణ్హారహితాయ దిట్ఠియా అభావతో తణ్హావసేనేవ చ అత్తనో సస్సతభావాభినివేసోతి కత్వా వుత్తం **''తణ్హాదిట్ఠివసేనా''**తి. **అల్లీనా**తి నిస్సితా. **ఉపగతా**తి అవిస్సజ్జనవసేన ఏకీభావమివ గతా. **అజ్ఝోసితా**తి తాయ దిట్ఠియా గిలిత్వా పరినిట్ఠాపితా వియ తదన్తోగధా. తేనాహ **''అనుపవిట్ఠా''**తి. యథా గహట్ఠానం కామజ్ఝోసానం వివాదమూలం, ఏవం పబ్బజితానం దిట్ఠజ్ఝోసానన్తి ఆహ **''విభవదిట్ఠియా తే పటివిరుద్ధా''**తి. దిట్ఠివిరోధేన హి దిట్ఠిగతికవిరోధో.

ఖణికసముదయో ఉప్పాదక్ఖణోతి ఆహ **''దిట్ఠీనం నిబ్బత్తీ''**తి. దిట్ఠినిబ్బత్తిగ్గహణేనేవ చేత్థ యథా దిట్ఠీనం పటిచ్చసముప్పన్నతా విభావితా, ఏవం దిట్ఠివత్థునోపీతి ఉభయేసమ్పి అనిచ్చతా దుక్ఖతా అనత్తతా చ విభావితాతి దట్ఠబ్బం. యాని **పటిసమ్భిదానయేన** (పటి॰ మ॰ ౧.౧౨౨) "పచ్చయసముదయో అట్ఠ ఠానానీ"తి వుత్తాని, తాని దస్సేన్తో **''ఖన్ధాపీ''**తిఆదిమాహ. తత్థ ఖన్ధాపి దిట్ఠిట్ఠానం ఆరమ్మణట్ఠేన "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తిఆదివచనతో (సం॰ ని॰ ౩.౮౧; ౪.౩౪౫). **అవిజ్జాపి దిట్ఠిట్ఠానం** ఉపనిస్సయాదివసేన పచ్చయభావతో. యథాహ – "అస్సుతవా, భిక్ఖవే, పుథుజ్జనో

అరియానం అదస్సావీ అరియధమ్మస్స అకోవిదో”తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౨, ౪౬౧; సం॰ ని॰ ౩.౧, ౭). **ఫస్సోపి దిట్ఠిట్ఠానం.** యథా చాహ “తదపి ఫస్సపచ్చయా (దీ॰ ని॰ ౧.౧౧౮-౧౩౦), ఫుస్స ఫుస్స పటిసంవేదియన్తీ”తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౪౪) చ . **సఞ్ఞాపి దిట్ఠిట్ఠానం.** వుత్తఞ్హేతం “సఞ్ఞానిదానా హి పపఞ్చసఙ్ఖాతి (సు॰ ని॰ ౮౮౦), పథవిం పథవితో సఞ్ఞత్వా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨) చ ఆది. **వితక్కోపి దిట్ఠిట్ఠానం.** వుత్తమ్పి చేతం “తక్కఞ్చ దిట్ఠీసు పకప్పయిత్వా, సచ్చం ముసాతి ద్వయధమ్మమాహూ”తి (సు॰ ని॰ ౮౯౨; మహాని॰ ౧౨౧) “తక్కీ హోతి వీమంసీ”తి (దీ॰ ని॰ ౧.౩౪) చ ఆది. **అయోనిసోమనసికారోపి దిట్ఠిట్ఠానం.** యథాహ భగవా “తస్సేవ అయోనిసో మనసికరోతో ఛన్నం దిట్ఠీనం అఞ్ఞతరా దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి, అత్థి మే అత్తాతి అస్స సచ్చతో థేతతో దిట్ఠి ఉప్పజ్జతీ”తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౧౯). సముట్ఠాతి ఏతేనాతి సముట్ఠానం, తస్స భావో **సముట్ఠానట్ఠో,** తేన. **ఖణికత్థఙ్గమో** ఖణికనిరోధో. **పచ్చయత్థఙ్గమో** అవిజ్జాదీనం అచ్చన్తనిరోధో. సో పన యేన హోతి, తం దస్సేన్తో **“సోతాపత్తిమగ్గో”**తి ఆహ. చత్తారో హి అరియమగ్గా యథారహం తస్స తస్స సఙ్ఖారగతస్స అచ్చన్తనిరోధహేతు, ఖణికనిరోధో పన అహేతుకో.

ఆనిసంసన్తి ఉదయం. సో పన దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికవసేన దువిధో. తత్థ సమ్పరాయికో దుగ్గతిపరికిలేసతాయఆదీనవపక్ఖికో ఏవాతి ఇతరం దస్సేన్తో **“యం సన్ధాయా”**తిఆదిమాహ. **ఆదీనవమ్పి** దిట్ఠధమ్మికమేవ దస్సేన్తో **“దిట్ఠిగ్గహణమూలకం ఉపద్దవ”**న్తిఆదిమాహ. **సోతిఆదీనవో. ఆదీనన్తి ఆది**-సద్దేన నగ్గియానససనసఙ్కుటివతాదీనం సఙ్గహో. నిస్సరతి ఏతేనాతి నిస్సరణన్తి వుచ్చమానే దస్సనమగ్గో ఏవ దిట్ఠీనం నిస్సరణం సియా, తస్స పన అత్థఙ్గమపరియాయేన గహితత్తా సబ్బసఙ్ఖతనిస్సటం నిబ్బానం దిట్ఠీహిపి నిస్సటన్తి కత్వా వుత్తం **“దిట్ఠీనం నిస్సరణం నామ నిబ్బాన”**న్తి. **ఇమినాతిఆదీసు** వత్తబ్బం అనుయోగవత్తే వుత్తనయమేవ.

౧౪౩. **దిట్ఠిచ్ఛేదనం దస్సేన్తో**తి సబ్బుపాదానపరిఞ్ఞాదస్సనేన సబ్బసో దిట్ఠీనం సముచ్ఛేదవిధిం దస్సేన్తో. **వుత్తాయేవా**తి –

> “ఉపాదానాని చత్తారి, తాని అత్థవిభాగతో;
>
> ధమ్మసఙ్ఖేపవిత్థారా, కమతో చ విభావయే”తి. (విసుద్ధి॰ ౨.౬౪౫) –

గాథం ఉద్దిసిత్వా అత్థవిభాగాదివసేన వుత్తాయేవ. కామం ఇతో బాహిరకానం “ఇమాని ఉపాదానాని ఏత్తకాని చత్తారి, న ఇతో భియ్యో”తి ఈదిసం ఞాణం నత్థి, కేవలం పన కేచి “కామా పహాతబ్బా”తి వదన్తి, కేచి “నత్థి పరో లోకోతి చ, మిచ్ఛా”తి వదన్తి, అపరే “సీలబ్బతేన సుద్ధీతి చ, మిచ్ఛా”తి వదన్తి, అత్తదిట్ఠియా పన మిచ్ఛాభావం సబ్బసో న జానన్తి ఏవ. యత్తకం పన జానన్తి, తస్సపి అచ్చన్తప్పహానం న జానన్తి, తథాపి సబ్బస్స పరిఞ్ఞేయ్యస్స పరిఞ్ఞేయ్యం పఞ్ఞపేమఇచ్చేవ తిట్ఠన్తి. ఏవంభూతానం పన నేసం తత్థ యాదిసీ పటిపత్తి, తం దస్సేన్తో సత్థా **“సన్తి, భిక్ఖవే”**తిఆదిమాహ. తత్థ **సన్తీ**తి సంవిజ్జన్తి. తేన తేసం దిట్ఠిగతికానం విజ్జమానతాయ అవిచ్ఛేదతం దస్సేతి. **ఏకే**తి ఏకచ్చే. **సమణబ్రాహ్మణా**తి పబ్బజ్జుపగమనేన సమణా, జాతిమత్తేన చ బ్రాహ్మణా. **సబ్బేస**న్తి అనవసేసానం ఉపాదానానం **సమతిక్కమం** పహానం. **సమ్మా న పఞ్ఞపేన్తీ**తి యేసం పఞ్ఞపేన్తి, తేసమ్పి సమ్మా పరిఞ్ఞం న పఞ్ఞపేన్తి. ఇదాని తం అత్థం విత్థారతో దస్సేతుం **“కేచీ”**తిఆది వుత్తం. తత్థ హోతిక-కుటీచక-బహూదక-హంస-పరమహంస-కాజక-తిదణ్డ-మోనవత-సేవ-పారుపక-పఞ్చమరత్తిక- సోమకారక-ముగబ్బత-చరబాక-తాపస-నిగణ్ఠా-జీవక-ఇసి-పారాయనిక-పఞ్చాతపిక-కాపిల- కాణాద-సంసారమోచక-అగ్గిభత్తిక-మగవతిక-

గోవతిక-కుక్కురవతిక-కామణ్డలుక- వగ్గులివతిక-ఏకసాటక-ఓదకసుద్ధిక-సరీరసన్తాపక-సీలసుద్ధిక-ఝానసుద్ధిక-చతుబ్బిధ- సస్సతవాదాదయో ఛన్నవుతి తణ్హాపాసేన డంసనతో, అరియధమ్మస్స వా విబాధనతో **పాసణ్డా. వత్థుపటిసేవనం కామన్తి** బ్యాపారస్స వత్థునో పటిసేవనసఙ్ఖాతం కామం. **థేయ్యేన సేవన్తీతి** పటిహత్థఆదిసమఞ్ఞాయ లోకస్స వచనవసేన సేవన్తి. **తీణి కారణానీతి** "నత్థి దిన్న"న్తిఆదినయప్పవత్తాని దిట్ఠివిసేసభూతాని వట్టకారణాని.

అత్థసల్లాపికాతి అత్థస్స సల్లాపికా, ద్విన్నం అధిప్పేతత్థసల్లాపవిభావినీతి అధిప్పాయో. ద్విన్నఞ్హి వచనం సల్లాపో. తేనాహ **"పథవీ కిరా"**తిఆది.

యో తిత్థియానం అత్తనో సత్థరి ధమ్మే సహధమ్మికేసు చ పసాదో వుత్తో, తస్స అనాయతనగతత్తా అప్పసాదకభావదస్సనం పసాదపచ్ఛేదో. తథాపవత్తో వాదో **పసాదపచ్ఛేదవాదో** వుత్తో. **ఏవరూపేతి** ఈదిసే వుత్తనయేన కిలేసానం అనుపసమసంవత్తనికే. **ధమ్మేతి** ధమ్మపతిరూపకే. **వినయేతి** వినయపతిరూపకే. తిత్థియా హి కోహఞ్ఞే ఠత్వా లోకం వఞ్చేన్తా ధమ్మం కథేమాతి "సత్తిమే కాయా అకటా అకటవిధా"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౧౭౪) యం కిఞ్చి కథేత్వా తథా "వినయం పఞ్ఞపేమా"తి గోసీలవగ్గులివతాదీని పఞ్ఞపేత్వా తాదిసం సావకే సిక్ఖాపేత్వా "ధమ్మవినయో"తి కథేన్తి, తం సన్ధాయేతం వుత్తం "ధమ్మవినయే"తి. తేనాహ **"ఉభయేనపి అనియ్యానికం సాసనం దస్సేతీ"**తి. పరిత్తమ్పి నామ పుఞ్ఞం కాతుకామం మచ్ఛేరమలాభిభూతతాయ నివారేన్తస్స అన్తరాయం తస్స కరోతో దిట్ఠేవ ధమ్మే విఞ్ఞూహి గరహితబ్బతా సమ్పరాయే చ దుగ్గతి పాటికఙ్ఖా, కిమఙ్గం పన సకలవట్టదుక్ఖనిస్సరణావహే జినచక్కే పహారదాయినో తిత్థకరస్స తదోవాదకరస్స చాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **"అనియ్యానికసాసనమ్హి హీ"**తిఆదిమాహ. యథా నో పసాదో సమ్పరాయే న సమ్మగ్గతో అత్తనో పవత్తివసేనాతి దస్సేన్తో **"కఞ్చి కాలం గన్త్వాపి పచ్ఛా వినస్సతి యేవా"**తి ఆహ, అపేచ్ఛప్పసాదో వియ అచ్చన్తికో న హోతీతి అత్థో.

సమ్పజ్జమానా యథావిధిపటిపత్తియా **తిరచ్ఛానయోనిం ఆవహతి**. కమ్మసరిక్ఖకేన హి విపాకేనేవ భవితబ్బం. **సబ్బమ్పి కారణభేదన్తి** సబ్బమ్పి యథావుత్తం తిత్థకరానం సావకానం అపాయదుక్ఖావహం మిచ్ఛాపటిపత్తిసఙ్ఖాతం కారణవిసేసం. **నో పనేస** పసాదో **న నియ్యాతి** మిచ్ఛత్తపక్ఖికత్తా సురాపీతసిఙ్గాలే పసాదో వియ. సురం పరిస్సావేత్వా ఛడ్డితకసటం **సురాజల్లికం**. బ్రాహ్మణా నామ ధనలుద్ధాతి అధిప్పాయేనాహ **"ఇమం వఞ్చేస్సామీ"**తి. **కంససతాతి** కహాపణసతా.

౧౪౪. తస్సాతి పసాదస్స. సబ్బోపి లోభో కాముపాదానన్త్వేవ వుచ్చతీతి ఆహ **"అరహత్తమగ్గేన కాముపాదానస్స పహానపరిఞ్ఞ"**న్తి. **ఏవరూపేతి** ఈదిసే సబ్బసో కిలేసానం ఉపసమసంవత్తనికే. యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానానం అపాయేసు అపతనవసేన ధారణట్ఠేన **ధమ్మే**. సబ్బసో వినయనట్ఠేన **వినయే**. తత్థ భవదుక్ఖనిస్సరణాయ సంవత్తనే.

నమస్సమానో అట్ఠాసి ద్వే అసఙ్ఖ్యేయ్యాని పచ్చేకబోధిపారమీనం పూరణేన తత్థ బుద్ధసాసనే పరిచయేన చ భగవతి పసన్నచిత్తతాయ చ. **"ఉలూకా"**త్యాదిగాథా రుక్ఖదేవతాయ భాసితా. **కాలుట్ఠితన్తి** సాయన్హకాలే దివావిహారతో ఉట్ఠితం. **దుగ్గతేసో న గచ్ఛతీతి** దుగ్గతిం ఏసో న గమిస్సతి. **మోరజికో** మురజవాదకో. **మహాభేరివాదకవత్థుఆదీనిపి** సితపాతుకరణం ఆదిం కత్వా విత్థారేతబ్బాని.

పరమత్థేతి లోకుత్తరధమ్మే. **కిం పన వత్తబ్బన్తి** ధమ్మేపి పరమత్థే నిమిత్తం గహేత్వా సుణన్తానం. **సామణేరవత్థూతి** పబ్బజితదివసేయేవ సప్పేన దట్ఠో హుత్వా కాలం కత్వా దేవలోకం ఉపపన్నసామణేరవత్థు.

ఖీరోదనన్తి ఖీరేన సద్ధిం సమ్మిస్సం ఓదనం. **తిమ్బరుసకన్తి** తిన్దుకఫలం. తిపుససదిసా ఏకా వల్లిజాతి తిమ్బరుసం, తస్స ఫలం తిమ్బరుసకన్తి చ వదన్తి. **కక్కారికన్తి** ఖుద్దకఏలాళుకం. మహాతిపుసన్తి చ వదన్తి. **వల్లిపక్కన్తి** ఖుద్దకతిపుసవల్లియా ఫలం. **హత్థపతాపకన్తి** మన్దాముఖి. **అమ్బకఞ్జికన్తి** అమ్బిలకఞ్జికం. ఖళయాగున్తిపి వదన్తి. **దోణినిమ్మజ్జనిన్తి** సతేలం తిలపిఞ్ఞాకం. **విధుపనన్తి** చతురస్సబీజనిం . **తాలవణ్టన్తి** తాలపత్తేహి కతమణ్డలబీజనిం. **మోరహత్థన్తి** మోరపిఞ్ఛేహి కతం మకసబీజనిం.

వుత్తనయానుసారేనేవాతి యస్మా ఇధాపి యథావుత్తం సబ్బమ్పి కారణభేదం ఏకతో కత్వా దస్సేన్తో సత్థా "తం కిస్స హేతూ"తిఆదిమాహ, తస్మా తత్థ అనియ్యానికసాసనే వుత్తనయస్స అనుస్సరణవసేన యోజేత్వా వేదితబ్బం.

౧౪౩. **పరిఞ్ఞన్తి** పహానపరిఞ్ఞం. **తేసం పచ్చయం దస్సేతున్తి** ఉపాదానానం పరిఞ్ఞా నామ పహానపరిఞ్ఞా. తేసం అచ్చన్తనిరోధో అధిప్పేతో, సో చ పచ్చయనిరోధేన హోతీతి తేసం పచ్చయం మూలకారణతో పభుతి దస్సేతుం. **అయన్తి** ఇదాని వుచ్చమానో **ఏత్థ** "ఇమే చా"తిఆదిపాఠే "కిం నిదానా"తిఆదిసమాసపదానం అత్థో. **సబ్బపదేసూతి** "తణ్హాసముదయా"తిఆదీసు సబ్బేసు పదేసు. ఇమినా ఏవ చ సబ్బగ్గహణేన "ఫస్సనిదానా"తిఆదీనమ్పి పదానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. ఇమే అఞ్ఞతిత్థియా ఉపాదానానమ్పి సముదయం న జానన్తి, కుతో నిరోధం, తథాగతో పన తేసం తప్పచ్చయపచ్చయానమ్పి సముదయఞ్చ అత్థఙ్గమఞ్చ యాథావతో జానాతి, తస్మా – "ఇధేవ, భిక్ఖవే, సమణో…పే… సుఞ్ఞా పరప్పవాదా సమణేభి అఞ్ఞేహీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౩౯) యథారద్ధసీహనాదం మత్థకం పాపేత్వా దస్సేన్తో "ఇమే చ, భిక్ఖవే, చత్తారో ఉపాదానా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౧౪౩) నయేన దేసనం పటిచ్చసముప్పాదముఖేన ఓతారేన్తో వట్టం దస్సేత్వా "యతో చ ఖో"తిఆదినా వివట్టం దస్సేన్తో అరహత్తేన దేసనాయ కూటం గణ్హి, తమత్థం దస్సేన్తో **''యస్మా పన భగవా''**తిఆదిమాహ. తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

చూళసీహనాదసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౨. మహాసీహనాదసుత్తవణ్ణనా

వేసాలీనగరవణ్ణనా

౧౪౬. **అపరాపరన్తి** పునప్పునం. **విసాలీభూతతాయాతి** గావుతన్తరం గావుతన్తరం పుథుభూతతాయ. **తత్రాతి** తస్సం విసాలీభూతతాయం. **ఛడ్డితమత్తేతి** విస్సట్ఠమత్తే. **ఊమిభయాదీహీతి** ఊమికుమ్భీలఆవట్టసంసుకాభయేహి. ఉదకప్పవాహేనాగతస్సపి చ ఉస్మా న విగచ్ఛతి, ఉస్మా చ నామ ఈదిసస్స సవిఞ్ఞాణకతాయ భవేయ్యాతి **''సియా గబ్భో''**తి చిన్తేసి. **తథా** హీతిఆది తత్థ కారణచిన్తా. పుఞ్ఞవన్తతాయ **దుగ్గన్ధం** నాహోసి, సఉసుమతాయ **పూతికభావో**. దారకానం పుఞ్ఞూపనిస్సయతో **అఙ్గుట్ఠకతో చస్స ఖీరం నిబ్బత్తి,** ఖీరభత్తఞ్చ లభి. చరిమకభవే బోధిసత్తే కుచ్ఛిగతే బోధిసత్తమాతు వియ ఉదరచ్ఛవియా అచ్ఛవిప్పసన్నతాయ నిచ్ఛవి వియాతి కత్వా ఆహ **''నిచ్ఛవీ అహేసు''**న్తి. **తేసన్తి** ద్విన్నం దారకానం.

మాతాపితరోతి పోసకమాతాపితరో. **అభిసిఞ్చిత్వా రాజానం అకంసు** రజ్జసమ్పత్తియా దాయకస్స కమ్మస్స కతత్తా, అసమ్భిన్నే ఏవ రాజకులే ఉప్పన్నత్తా చ. కుమారస్స పుఞ్ఞానుభావసఞ్చోదితా దేవతాధిగ్గహితాతి కేచి.

పురస్స అపరేతి పురస్స అపరదిసాయ గావుతమత్తే ఠానే జీవకమ్బవనం వియ సపాకారమన్దిరకే. **అచిరపక్కన్తో**తి ఏత్థ న దేసన్తరపక్కమనం అధిప్పేతం, అథ ఖో సాసనతో అపక్కమనన్తి దస్సేన్తో ''**విబ్భమిత్వా**''తిఆదిమాహ. తేనేవాహ "ఇమస్మా ధమ్మవినయా"తి. **పరిసతీ**తి పరిసాయం, జనసమూహేతి అత్థో. జనసమూహగతో పన ''**పరిసమజ్ఝే**''తి వుత్తో. భావనామనసికారేన వినా పకతియావ మనుస్సేహి నిబ్బత్తేతబ్బో ధమ్మోతి **మనుస్సధమ్మో,** మనుస్సత్తభావావహో వా ధమ్మో **మనుస్సధమ్మో,** అనుళారం పరిత్తకుసలం. యం అసతిపి బుద్ధుప్పాదే వత్తతి, యఞ్చ సన్ధాయాహ "హీనేన బ్రహ్మచరియేన, ఖత్తియే ఉపపజ్జతీ"తి. "అమ్హాకం బుద్ధో"తి బుద్ధే మమత్తకారినో **బుద్ధమామకా**. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో.

ఉత్తరిమనుస్సధమ్మాదివణ్ణనా

అలం అరియాయ అరియభావాయాతి **అలమరియో,** రూపాయతనం జానాతి చక్ఖువిఞ్ఞాణం వియ పస్సతి చాతి **ఞాణదస్సనం,** దిబ్బచక్ఖు. సమ్మసనుపగే చ పన ధమ్మే లక్ఖణత్తయఞ్చ తథా జానాతి పస్సతి చాతి **ఞాణదస్సనం,** విపస్సనా. నిబ్బానం, చత్తారి వా సచ్చాని అసమ్మోహపటివేధతో జానాతి పస్సతి చాతి **ఞాణదస్సనం,** మగ్గో. ఫలం పన నిబ్బానవసేనేవ యోజేతబ్బం. పచ్చవేక్ఖణా మగ్గాధిగతస్స అత్థస్స పచ్చక్ఖతో జాననట్ఠేన **ఞాణదస్సనం,** సబ్బఞ్ఞుతా అనావరణతాయ సమన్తచక్ఖుతాయ చ **ఞాణదస్సనం. లోకుత్తరమగ్గో అధిప్పేతో,** తస్మిఞ్హి పటిసిద్ధే సబ్బేసమ్పి బుద్ధగుణానం అసమ్భవోతి అధిప్పాయో. తేనాహ ''**తఞ్హి సో భగవతో పటిసేధేతీ**''తి.

సుఖుమం ధమ్మన్తరం నామ ఝానవిపస్సనాదికం ఆచరియానుగ్గహేన **గహితం నామ నత్థి. తక్కపరియాహత**న్తి "ఇతి భవిస్సతి, ఏవం భవిస్సతీ"తి తంతందస్సేతబ్బమత్థతక్కనేన వితక్కనమత్తేన పరితో ఆహతం పరివత్తితం కత్వా. తేనాహ ''**తక్కేత్వా**''తిఆది. **లోకియపఞ్ఞం అనుజానాతి** ఉపనిసిన్నపరిసాయ అనుకూలధమ్మకథనతోతి అధిప్పాయో. తేనాహ ''**సమణో గోతమో**''తిఆది. పటిభాతీతి పటిభానం, "ఇతి వక్ఖామీ"తి ఏవంపవత్తం కథనచిత్తం, తతో పటిభానతో జాననం పటిభానం, ఆగమాభావతో సయమేవ ఉపట్ఠితత్తా **సయంపటిభానం**. తేనాహ ''**ఇమినాస్స ధమ్మేసు పచ్చక్ఖభావం పటిబాహతీ**''తి. **సుఫుసిత**న్తి నిబ్బివరం. అఫుసితత్తే హి సుఖేన వచీఘోసో న నిచ్ఛరతి. **దన్తావరణ**న్తి ఓట్ఠద్వయం. జివ్హాపి థద్ధతాయ సుఖేన వచీఘోసో న నిచ్ఛరతీతి ఆహ ''**ముదుకా జివ్హా**''తి. కరవీకరుతమఞ్జుతాయ **మధురో సరో**. ఏలం వుచ్చతి దోసో, ఏలం గళతీతి ఏలగళా, న ఏలగళా **అనేలగళా,** నిద్దోసా, న రుజ్ఝతీతి అత్థో. సబ్బమేతం రఞ్ఞనస్సేవ కారణం దస్సేన్తో వదతి.

పఞ్చ ధమ్మాతి గమ్భీరఞాణచరియభూతానం ఖన్ధాదీనం ఉగ్గహణ-సవన-ధారణ-పరిచయ-యోనిసోమనసికారే సన్ధాయాహ. **తక్కరస్స సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయా**తి ఏత్థ **సమ్మా**-సద్దో ఉభయత్థాపి యోజేతబ్బో "సమ్మా తక్కరస్స సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయా"తి. యో హి సమ్మా ధమ్మం పటిపజ్జతి, తస్సేవ సమ్మా దుక్ఖక్ఖయో హోతి. యో పన వుత్తనయేన తక్కరో, తస్స నియ్యానం అత్థతో ధమ్మస్సేవ నియ్యానన్తి ఆహ ''**సో ధమ్మో...పే.... నియ్యాతి గచ్ఛతీ**''తి.

౧౪౭. **కోధనోతి** కుజ్ఝనసీలో. యస్మా పన సునక్ఖత్తో కోధవసేన కురూరో ఫరుసవచనో చ, తస్మా ఆహ ‘‘**కోధనోతి చణ్డో ఫరుసో చా**’’తి. **తస్మిం అత్తభావే మగ్గఫలానం ఉపనిస్సయో నత్థీతి** తస్మిం అత్తభావే ఉప్పజ్జనారహానం మగ్గఫలానం ఉపనిస్సయో నత్థి. **తం బుద్ధా ‘‘మోఘపురిసో’’తి వదన్తి** యథా తం సుదిన్నలాళుదాయిఆదికే. **ఉపనిస్సయే సతిపి తస్మిం ఖణే మగ్గే వా ఫలే వా అసతి ‘‘మోఘపురిసో’’తి వదన్తి** యథా తం ధనియాపసేనత్థేరాదికే. సముచ్ఛిన్నోపనిస్సయే పన వత్తబ్బమేవ నత్థి. యథా ‘‘మక్ఖలి మోఘపురిసో మనుస్సఖిప్పం మఞ్ఞే’’తి (అ. ని. ౧.౩౧౧) తథా సునక్ఖత్తోపీతి ఆహ ‘‘**ఇమస్స పనా**’’తిఆది. **అస్సాతి** ఏతేన. కత్తరి హిదం సామివచనం. **కోధేనాతి** కోధహేతునా.

భగవతోతి సమ్పదానవచనం కుద్ధపదాపేక్ఖాయ. **పుబ్బేతి** భిక్ఖుకాలే. **సద్దం సోతుకామోతి** సో కిర దిబ్బచక్ఖునా తావతింసభవనే దేవతానం రూపం పస్సన్తో ఓట్ఠచలనం పస్సతి, న పన సద్దం సుణాతి, తస్మా తాసం సద్దం సోతుకామో అహోసి. తేన వుత్తం ‘‘**సద్దం సోతుకామో...పే.... పుచ్ఛీ**’’తి. సో చ అతీతే ఏకం సీలవన్తం భిక్ఖుం కణ్ణసక్ఖలియం పహరిత్వా బధిరమకాసి, తస్మా పరికమ్మం కరోన్తోపి అభబ్బోవ దిబ్బసోతాధిగమాయ. తం సన్ధాయ వుత్తం ‘‘**ఉపనిస్సయో నత్థీతి ఞత్వా పరికమ్మం న కథేసీ**’’తి. **చిన్తేసీతి** అత్తనో మిచ్ఛాపరివితక్కితేన అయోనిసో ఉమ్ముజ్జన్తో చిన్తేసి.

నియ్యానికత్తావబోధనతో అభేదోపచారేన ‘‘**దేసనాధమ్మో నియ్యానికో**’’తి వుత్తో. నియ్యానో వా అరియమగ్గో బోధేతబ్బో ఏతస్స అత్థీతి **నియ్యానికో దేసనాధమ్మో**. **అత్తని అత్థితం దస్సేతి** కిచ్చసిద్ధిదస్సనేన తత్థ తత్థ పాకటీకతత్తా, న పటిఞ్ఞామత్తేన. తథా హి యథాపరాధం తంతంసిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా యథాధమ్మం వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపఞ్చ అవిపరీతధమ్మదేసనాయ దేవమనుస్సేహి యథాభిసఙ్ఖతపఞ్హానం తదజ్ఝాసయానుకూలం ఠానసో విస్సజ్జనేన చ భగవతో సబ్బత్థ అప్పటిహతఞాణచారభావేన **సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం** విఞ్ఞూనం పాకటం, తథా తత్థ తత్థ యమకపాటిహారియకరణాదీసు **ఇద్ధివిధఞాణాదీనీ**తి. తేనాహ ‘‘**మయ్హఞ్చా**’’తిఆది. అన్వేతి యథాగహితసఙ్కేతస్స అనుగమనవసేన ఏతి జానాతీతి **అన్వయో**. తేనాహ ‘‘**అనుబుజ్ఝతీతి అత్థో**’’తి. సఙ్కేతానుగమనఞ్చేత్థ ‘‘యథాపరాధం తంతంసిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా’’తిఆదినా వుత్తనయమేవ. **ఏవం యోజనా వేదితబ్బాతి** యథా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన యోజనా కతా, ఏవం ‘‘ఏవరూపమ్పి నామ మయ్హం ఇద్ధివిధఞాణసఙ్ఖాతం ఉత్తరిమనుస్సధమ్మ’’న్తిఆదినా తత్థ తత్థ యోజనా వేదితబ్బా.

ఉత్తరిమనుస్సధమ్మాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

దసబలఞాణవణ్ణనా

౧౪౮. యదిపి ఆదితో అభిఞ్ఞాత్తయవసేన దేసనాయ ఆగతత్తా చేతోపరియఞాణానన్తరం ఉపరి తిస్సో అభిఞ్ఞా వత్తబ్బా సియున్తి వత్తబ్బం సియా, అత్థతో పన విజ్జాత్తయం యథావుత్తఅభిఞ్ఞాత్తయమేవాతి కత్వా ‘‘**తిస్సో విజ్జా వత్తబ్బా సియు**’’న్తి వుత్తం. కస్మా పనేత్థ ‘‘**తాసు వుత్తాసు ఉపరి దసబలఞాణం న పరిపూరతీ**’’తి వుత్తం, నను ఇమాని ఞాణాని సేసాభిఞ్ఞా వియ అత్తనో విసయస్స అభిజాననట్ఠం ఉపాదాయ అభిఞ్ఞాసు వత్తబ్బాని, అకమ్పియట్ఠం పన ఉపత్థమ్భనట్ఠఞ్చ ఉపాదాయ బలఞాణేసు యథా సమ్మాసతిఆదయో ఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గేసూతి? నయిదమేవం. తత్థ హి ధమ్మానం ధమ్మకిచ్చవిసేసవిభావనపరాయ దేసనాయ వుత్తం, ఇధ పన సత్థు గుణవిసేసవిభావనపరాయ దేసనాయ తథా వత్తుం న సక్కా అత్థతో అనఞ్ఞత్తా, ఏకచ్చానం పుథుజ్జనానం ఏవం చిత్తం ఉప్పజ్జేయ్య ‘‘కిమిదం భగవా హేట్ఠా వుత్తగుణే పునపి గణ్హన్తో గుణాధికదస్సనం కరోతీ’’తి. తస్మా సువుత్తమేతం ‘‘ఉపరి దసబలఞాణం న పరిపూరతీ’’తి.

అఞ్ఞేహి అసాధారణానీతి కస్మా వుత్తం (అం॰ ని॰ టీ॰ ౩.౧౦.౨౧), నను చేతాని సావకానమ్పి ఏకచ్చానం ఉప్పజ్జన్తీతి? కామం ఉప్పజ్జన్తి, యాదిసాని పన బుద్ధానం ఠానాట్ఠానఞాణాదీని, న తాదిసాని తదఞ్ఞేసం కదాచిపి ఉప్పజ్జన్తీతి అఞ్ఞేహి అసాధారణానీతి. తేనాహ ''**తథాగతస్సేవ బలానీ**''తి. ఇమమేవ హి యథావుత్తలేసం అపేక్ఖిత్వా తదభావతో ఆసయానుసయఞాణాదీసు ఏవ అసాధారణగుణసమఞ్ఞా నిరుళ్హా. కామం ఞాణబలానం ఞాణసమ్భారో విసేసపచ్చయో, పుఞ్ఞసమ్భారోపి పన నేసం పచ్చయో ఏవ , ఞాణసమ్భారస్సపి వా పుఞ్ఞసమ్భారభావతో ''**పుఞ్ఞుస్సయసమ్పత్తియా ఆగతానీ**''తి వుత్తం.

పకతిహత్థికులన్తి (సం॰ ని॰ ౨.౨౨) గిరిచరనదీచరవనచరాదిప్పభేదా గోచరియకాలావకనామా సబ్బాపి బలేన పాకతికా హత్థిజాతి. **దసన్నం పురిసానన్తి** థామమజ్ఝిమానం దసన్నం పురిసానం. ఏకస్స తథాగతస్స కాయబలన్తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **ఏకస్సాతి** చ తథా హేట్ఠాకథాయం ఆగతత్తా దేసనాసోతేన వుత్తం. **నారాయనసఙ్ఘాతబలన్తి** ఏత్థ నారా వుచ్చన్తి రస్మియో, తా బహూ నానావిధా ఇతో ఉప్పజ్జన్తీతి **నారాయనం,** వజిరం, తస్మా నారాయనసఙ్ఘాతబలన్తి వజిరసఙ్ఘాతబలన్తి అత్థో. **ఞాణబలం పన పాళియం ఆగతమేవ,** న కాయబలం వియ అట్ఠకథారుళ్హమేవాతి అధిప్పాయో. ''**సంయుత్తకే ఆగతాని తేసత్తతి ఞాణాని సత్తసత్తతి ఞాణానీ**''తి వుత్తం (విభ॰ మూలటీ॰ ౭౬౦), తత్థ పన నిదానవగ్గే సత్తసత్తతి ఆగతాని చతుచత్తారీసఞ్చ, తేసత్తతి పన పటిసమ్భిదామగ్గే (పటి॰ మ॰ ౧.౭౩ మాతికా) సుతమయాదీని ఆగతాని దిస్సన్తి, న సంయుత్తకే. **అఞ్ఞానిపీతి** ఏతేన ఞాణవత్థువిభఙ్గే ఏకకాదివసేన వుత్తాని, అఞ్ఞత్థ చ "పుబ్బన్తే ఞాణ"న్తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౦౭౬) బ్రహ్మజాలాదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౩౬) చ "తయిదం తథాగతో పజానాతి, ఇమాని దిట్ఠిట్ఠానాని ఏవం గహితానీ"తిఆదినా వుత్తాని అనేకాని ఞాణప్పభేదాని సఙ్గణ్హాతి. యాథావపటివేధతో సయఞ్చ అకమ్పియం పుగ్గలఞ్చ తంసమఙ్గిం నేయ్యేసు అధిబలం కరోతీతి ఆహ ''**అకమ్పియట్ఠేన ఉపత్థమ్భనట్ఠేన చా**''తి.

ఉసభస్స ఇదన్తి **ఆసభం,** (అం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౪.౮) సేట్ఠం ఠానం. సబ్బఞ్ఞుతపటిజాననవసేన అభిముఖం గచ్ఛన్తి, అట్ఠ వా పరిసా ఉపసఙ్కమన్తీతి **ఆసభా,** పుబ్బబుద్ధా. **ఇదం పనాతి** బుద్ధానం ఠానం సబ్బఞ్ఞుతమేవ వదతి. **తిట్ఠమానోవాతి** అవదన్తోపి (సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౨.౨౨) తిట్ఠమానోవ పటిజానాతి నామాతి అత్థో. **ఉపగచ్ఛతీతి** అనుజానాతి.

అట్ఠసు పరిసాసూతి "అభిజానామి ఖో పనాహం, సారిపుత్త, అనేకసతం ఖత్తియపరిసం…పే॰… తత్ర వత మం భయం వా సారజ్జం వా ఓక్కమిస్సతీతి నిమిత్తమేతం, సారిపుత్త, న సమనుపస్సామీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౧) వుత్తాసు అట్ఠసు పరిసాసు. **అభీతనాదం నదతీతి** పరతో దస్సితఞాణయోగేన దసబలోహన్తి అభీతనాదం నదతి. **సీహనాదసుత్తేన ఖన్ధవగ్గే** (సం॰ ని॰ ౩.౭౮) ఆగతేన.

"దేవమనుస్సానం చతుచక్కం వత్తతీ"తి (అం॰ ని॰ ౪.౩౧) సుత్తసేసేన సప్పురిసూపస్సయాదీనం ఫలసమ్పత్తిపవత్తి, పురిమసప్పురిసూపస్సయాదిం ఉపనిస్సాయ పచ్ఛిమసప్పురిసూపస్సయాదీనం సమ్పత్తిపవత్తి వా వుత్తాతి ఆది-సద్దేన తత్థ చ చక్క-సద్దస్స గహణం వేదితబ్బం. విచక్కసణ్ఠానా అసని ఏవ **అసనివిచక్కం. ఉరచక్కాదీసూతి ఆది**-సద్దేన ఆణాసమూహాదీసుపి చక్క-సద్దస్స పవత్తి వేదితబ్బా. "సఙ్ఘభేదం కరిస్సామ చక్కభేద"న్తిఆదీసు (పారా॰ ౪౧౧; చూళవ॰ ౩౪౩) హి ఆణా "చక్క"న్తి వుత్తా, "దేవచక్కం అసురచక్క"న్తిఆదీసు (అం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౪.౮) సమూహోతి. పటివేధనిట్ఠత్తా

అరహత్తమగ్గఞాణం పటివేధోతి **''ఫలక్ఖణే ఉప్పన్నం నామా''**తి వుత్తం. తేన పటిలద్ధస్సపి దేసనాఞాణస్స కిచ్చనిప్ఫత్తి పరస్స బుజ్ఝనమత్తేన హోతీతి **''అఞ్ఞాతకోణ్డఞ్ఞస్స సోతాపత్తి...పే.... ఫలక్ఖణే పవత్తం నామా''**తి వుత్తం. తతో పరం పన యావ పరినిబ్బానా దేసనాఞాణప్పవత్తి తస్సేవ పవత్తితస్స ధమ్మచక్కస్స ఠానన్తి వేదితబ్బం పవత్తితచక్కస్స చక్కవత్తినో చక్కరతనస్స ఠానం వియ.

''తిట్ఠతీ''తి వుత్తం, కిం భూమియం పురిసో వియ? నోతి ఆహ **''తదాయత్తవుత్తితాయా''**తి. **ఠానన్తి** చేత్థ అత్తలాభో ధరమానతా చ, న గతినివత్తీతి ఆహ **''ఉప్పజ్జతి చేవ పవత్తతి చా''**తి . యత్థ పనేతం దసబలఞాణం విత్థారితం, తం దస్సేన్తో **''అభిధమ్మే పనా''**తిఆదిమాహ. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

సమాదియన్తీతి **సమాదానాని,** తాని పన సమాదియిత్వా కతాని హోన్తీతి ఆహ **''సమాదియిత్వా కతాన''**న్తి. **కమ్మమేవ వా కమ్మసమాదానన్తి** ఏతేన సమాదానసద్దస్స అపుబ్బత్థాభావం దస్సేతి ముత్తగతసద్దే గతసద్దస్స వియ. **గతీతి** నిరయాదిగతియో. **ఉపధీతి** అత్తభావో. **కాలోతి** కమ్మస్స విపచ్చనారహకాలో. **పయోగోతి** విపాకుప్పత్తియా పచ్చయభూతా కిరియా.

అగతిగామినిన్తి నిబ్బానగామినిం. వక్ఖతి హి "నిబ్బానఞ్చాహం, సారిపుత్త, పజానామి నిబ్బానగామిఞ్చ మగ్గం నిబ్బానగామినిఞ్చ పటిపద"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౩). బహూసుపి మనుస్సేసు ఏకమేవ పాణం ఘాతేన్తేసు కామం సబ్బేసం చేతనా తస్సేవేకస్స జీవితిన్ద్రియారమ్మణా, తం పన కమ్మం తేసం నానాకారం. తేసు (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౧౧) హి ఏకో ఆదరేన ఛన్దజాతో కరోతి, ఏకో "ఏహి త్వమ్పి కరోహీ"తి పరేహి నిప్పీళితో కరోతి, ఏకో సమానచ్ఛన్దో వియ హుత్వా అప్పటిబాహమానో విచరతి. తేసు ఏకో తేనేవ కమ్మేన నిరయే నిబ్బత్తతి, ఏకో తిరచ్ఛానయోనియం, ఏకో పేత్తివిసయే. తం తథాగతో ఆయూహనక్ఖణే ఏవ – "ఇమినా నీహారేన ఆయూహితత్తా ఏస నిరయే నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస తిరచ్ఛానయోనియం, ఏస పేత్తివిసయే"తి జానాతి. నిరయే నిబ్బత్తమానమ్పి – "ఏస మహానిరయే నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస ఉస్సదనిరయే"తి జానాతి. తిరచ్ఛానయోనియం నిబ్బత్తమానమ్పి – "ఏస అపాదకో భవిస్సతి, ఏస ద్విపాదకో, ఏస చతుప్పదో, ఏస బహుప్పదో"తి జానాతి. పేత్తివిసయే నిబ్బత్తమానమ్పి – "ఏస నిజ్ఝామతణ్హికో భవిస్సతి, ఏస ఖుప్పిపాసికో, ఏస పరదత్తూపజీవీ"తి జానాతి. తేసు చ కమ్మేసు – "ఇదం కమ్మం పటిసన్ధిమాకడ్ఢిస్సతి, ఇదం అఞ్ఞేన దిన్నాయ పటిసన్ధియా ఉపధివేపక్కం భవిస్సతీ"తి జానాతి.

తథా సకలగామవాసికేసు ఏకతో పిణ్డపాతం దదమానేసు కామం సబ్బేసమ్పి చేతనా పిణ్డపాతారమ్మణావ, తం పన కమ్మం తేసం నానాకారం. తేసు హి ఏకో ఆదరేన కరోతీతి సేసం పురిమసదిసం, తస్మా తేసు కేచి దేవలోకే నిబ్బత్తన్తి, కేచి మనుస్సలోకే, తం తథాగతో ఆయూహనక్ఖణేయేవ జానాతి – "ఇమినా నీహారేన ఆయూహితత్తా ఏస మనుస్సలోకే నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస దేవలోకే, తత్థాపి ఏస ఖత్తియకులే, ఏస బ్రాహ్మణకులే, ఏస వేస్సకులే, ఏస సుద్దకులే, ఏస పరనిమ్మితవసవత్తీసు, ఏస నిమ్మానరతీసు, ఏస తుసితేసు, ఏస యామేసు, ఏస తావతింసేసు, ఏస చాతుమహారాజికేసు, ఏస భుమ్మదేవేసూ"తిఆదినా తత్థ తత్థ హీనపణీతసువణ్ణదుబ్బణ్ణఅప్పపరివారమహాపరివారతాదిభేదం తం తం విసేసం ఆయూహనక్ఖణేయేవ జానాతి.

తథా విపస్సనం పట్ఠపేన్తేసుయేవ – “ఇమినా నీహారేన ఏస కిఞ్చి సల్లక్ఖేతుం న సక్ఖిస్సతి, ఏస మహాభూతమత్తమేవ వవత్థపేస్సతి, ఏస రూపపరిగ్గహేయేవ ఠస్సతి, ఏస అరూపపరిగ్గహేయేవ, ఏస నామరూపపరిగ్గహేయేవ , ఏస పచ్చయపరిగ్గహే ఏవ, ఏస లక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనాయ ఏవ, ఏస పఠమఫలేయేవ, ఏస దుతియఫలే ఏవ, ఏస తతియఫలే ఏవ, ఏస అరహత్తం పాపుణిస్సతీ”తి జానాతి. కసిణపరికమ్మం కరోన్తేసుపి – “ఇమస్స పరికమ్మమత్తమేవ భవిస్సతి, ఏస నిమిత్తం ఉప్పాదేస్సతి, ఏస అప్పనం ఏవ పాపుణిస్సతి, ఏస ఝానం పాదకం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం గణ్హిస్సతీ”తి జానాతి. తేనాహ “**ఇమస్స చేతనా**”తిఆది.

కామనతో, కామేతబ్బతో, కామపటిసంయుత్తతో చ కామో ధాతు **కామధాతు. ఆది**-సద్దేన బ్యాపాదధాతు-రూపధాతు-ఆదీనం సఙ్గహో. **విలక్ఖణతాయా**తి విసదిససభావతాయ. **ఖన్ధాయతనధాతులోక**న్తి అనేకధాతుం నానాధాతుం ఖన్ధలోకం ఆయతనలోకం ధాతులోకం యథాభూతం పజానాతీతి యోజనా. “అయం రూపక్ఖన్ధో నామ...పే.... అయం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో నామ. తేసుపి ఏకవిధేన రూపక్ఖన్ధో, ఏకాదసవిధేన రూపక్ఖన్ధో (విభ. ౩౩). ఏకవిధేన వేదనాక్ఖన్ధో, బహువిధేన వేదనాక్ఖన్ధో (విభ. ౩౪-౬౧). ఏకవిధేన సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, బహువిధేన సఞ్ఞాక్ఖన్ధో (విభ. ౬౨-౯౧). ఏకవిధేన సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, బహువిధేన సఙ్ఖారక్ఖన్ధో (విభ. ౯౨-౧౨౦). ఏకవిధేన విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, బహువిధేన విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో”తి (విభ. ౧౨౧-౧౪౯) ఏవం తావ ఖన్ధలోకస్స, “ఇదం చక్ఖాయతనం నామ...పే.... ఇదం ధమ్మాయతనం నామ. తత్థ దసాయతనా కామావచరా, ద్వే చాతుభూమకా”తిఆదినా (విభ. ౧౫౬-౧౭౧) ఆయతనలోకస్స, “అయం చక్ఖుధాతు నామ...పే.... అయం మనోవిఞ్ఞాణధాతు నామ, తత్థ సోళస ధాతుయో కామావచరా, ద్వే చాతుభూమకా”తిఆదినా (విభ. ౧౭౨-౧౮౮) ధాతులోకస్స అనేకసభావం నానాసభావఞ్చ పజానాతి. న కేవలం ఉపాదిన్నకసఙ్ఖారలోకస్సేవ, అథ ఖో అనుపాదిన్నకసఙ్ఖారలోకస్సపి – “ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నత్తా ఇమస్స రుక్ఖస్స ఖన్ధో సేతో, ఇమస్స కాళో, ఇమస్స మట్ఠో, ఇమస్స సకణ్టకో, ఇమస్స బహలత్తచో, ఇమస్స తనుత్తచో, ఇమస్స పత్తం వణ్ణసణ్ఠానాదివసేన ఏవరూపం, ఇమస్స పుప్ఫం నీలం పీతం లోహితం ఓదాతం సుగన్ధం దుగ్గన్ధం, ఇమస్స ఫలం ఖుద్దకం మహన్తం దీఘం రస్సం వట్టం సుసణ్ఠానం దుస్సణ్ఠానం ముదుకం ఫరుసం సుగన్ధం దుగ్గన్ధం మధురం తిత్తకం కటుకం అమ్బిలం కసావం, ఇమస్స కణ్టకో తిఖిణో కుణ్ఠో ఉజుకో కుటిలో తమ్బో కాళో ఓదాతో హోతీ”తిఆదినా పజానాతి. సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానంయేవ హి ఏతం బలం, న అఞ్ఞేసం.

నానాధిముత్తికతన్తి నానాఅజ్ఝాసయతం. అధిముత్తి నామ అజ్ఝాసయధాతు అజ్ఝాసయసభావో. సో పన హీనపణీతతాసామఞ్ఞేన పాళియం ద్విధావ వుత్తోపి హీనపణీతాదిభేదేన అనేకవిధోతి ఆహ “**హీనాదీహి అధిముత్తీహి నానాధిముత్తికభావ**”న్తి. తత్థ తత్థ యే యే సత్తా యంయంఅధిముత్తికా, తే తే తంతదధిముత్తికే ఏవ సేవన్తి భజన్తి పయిరుపాసన్తి ధాతుసభాగతో. యథా గూథాదీనం ధాతుసభావో ఏసో, యం గూథాదీహి ఏవ సంసన్దన్తి సమేన్తి, ఏవం (పుగ్గలానం అజ్ఝాసయస్సేవేస సభావో, యం) (విభ. మూలటీ. ౭౧౩) హీనజ్ఝాసయా దుస్సీలాదీహి ఏవ సంసన్దన్తి సమేన్తి, సమ్పన్నసీలాదయో చ సమ్పన్నసీలాదీహేవ. తం నేసం నానాధిముత్తికతం భగవా యథాభూతం పజానాతీతి.

వుద్ధిఞ్చ హానిఞ్చాతి పచ్చయవిసేసేన సామత్థియతో అధికతం అనధికతఞ్చ. ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణనిద్దేసే (విభ. ౭౧౪; పటి. మ. ౧.౧౧౩) “ఆసయం జానాతి అనుసయం జానాతీ”తి ఆసయాదిజాననం కస్మా నిద్దిట్ఠన్తి? ఆసయజాననాదినా యేహి ఇన్ద్రియేహి పరోపరేహి సత్తా కల్యాణపాపాసయాదికా హోన్తి, తేసం జాననస్స విభావనతో.

ఏవఞ్చ కత్వా ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఆసయానుసయఞాణానం విసుం అసాధారణతా, ఇన్ద్రియపరోపరియత్తనానాధిముత్తికతాఞాణానం విసుం బలతా చ సిద్ధా హోతి. తత్థ ఆసయన్తి యత్థ సత్తా నివసన్తి, తం తేసం నివాసట్ఠానం దిట్ఠిగతం వా యథాభూతఞాణం వా **ఆసయో. అనుసయో** అప్పహీనభావేన థామగతో కిలేసో. తం పన భగవా సత్తానం ఆసయం జానన్తో తేసం తేసం దిట్ఠిగతానం, విపస్సనామగ్గఞాణానఞ్చ అప్పవత్తిక్ఖణేపి జానాతి. వుత్తం హేతం –

> “కామం సేవన్తంయేవ భగవా జానాతి ‘అయం పుగ్గలో కామగరుకో కామాసయో కామాధిముత్తో’తి. కామం సేవన్తఞ్ఞేవ జానాతి ‘అయం పుగ్గలో నేక్ఖమ్మగరుకో నేక్ఖమ్మాసయో నేక్ఖమ్మాధిముత్తో’తి. నేక్ఖమ్మం సేవన్తఞ్ఞేవ జానాతి. బ్యాపాదం, అబ్యాపాదం, థినమిద్ధం, ఆలోకసఞ్ఞం సేవన్తంయేవ జానాతి ‘అయం పుగ్గలో థినమిద్ధగరుకో థినమిద్ధాసయో థినమిద్ధాధిముత్తో’తి” (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౩).

పఠమాదీనం చతున్నం ఝానానన్తి రూపావచరానం పఠమాదీనం పచ్చనీకఝాపనట్ఠేన ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానట్ఠేన చ ఝానానం. చతుక్కనయేన హేతం వుత్తం. **అట్ఠన్నం విమోక్ఖాన**న్తి ఏత్థ పటిపాటియా సత్త అప్పితప్పితక్ఖణే పచ్చనీకధమ్మేహి విముచ్చనతో ఆరమ్మణే చ అధిముచ్చనతో విమోక్ఖా నామ, అట్ఠమో పన సబ్బసో సఞ్ఞావేదయితేహి విముత్తత్తా అపగమవిమోక్ఖో నామ. చతుక్కనయపఞ్చకనయేసు పఠమఝానసమాధి సవితక్కసవిచారో నామ, పఞ్చకనయే దుతియజ్ఝానసమాధి అవితక్కవిచారమత్తో, నయద్వయేపి ఉపరి తీసు ఝానేసు సమాధి అవితక్కఅవిచారో, సమాపత్తీసు పటిపాటియా అట్ఠన్నం సమాధీతిపి నామం, సమాపత్తీతిపి చిత్తేకగ్గతాసబ్భావతో, నిరోధసమాపత్తియా తదభావతో న సమాధీతి నామం. **హానభాగియధమ్మ**న్తి అప్పగుణేహి పఠమజ్ఝానాదీహి వుట్ఠితస్స సఞ్ఞామనసికారానం కామాదిఅనుపక్ఖన్దనం. **విసేసభాగియధమ్మ**న్తి పగుణేహి పఠమజ్ఝానాదీహి వుట్ఠితస్స సఞ్ఞామనసికారానం దుతియజ్ఝానాదిపక్ఖన్దనం. ఇతి సఞ్ఞామనసికారానం కామాదిదుతియజ్ఝానాదిపక్ఖన్దనాని హానభాగియవిసేసభాగియధమ్మాతి దస్సితాని, తేహి పన ఝానానం తంసభావతా ధమ్మ-సద్దేన వుత్తా. **తస్మా**తి వుత్తమేవత్థం హేతుభావేన పచ్చామసతి. **వోదాన**న్తి పగుణతాసఙ్ఖాతం వోదానం. తఞ్హి పఠమజ్ఝానాదీహి వుట్ఠహిత్వా దుతియజ్ఝానాదిఅధిగమస్స పచ్చయత్తా “**వుట్ఠాన**”న్తి వుత్తం. యే (అ॰ ని॰ టీ॰ ౩.౧౦.౨౧) పన “నిరోధతో ఫలసమాపత్తియా వుట్ఠానన్తి పాళి నత్థీ”తి వదన్తి, తే “నిరోధా వుట్ఠహన్తస్స నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం ఫలసమాపత్తియా అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో”తి ఇమాయ **పాళియా** (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౧౭) పటిసేధేతబ్బా. యో సమాపత్తిలాభీ సమానో ఏవ “**న** లభామహ”న్తి, కమ్మట్ఠానం సమానం ఏవ “న కమ్మట్ఠాన”న్తి సఞ్ఞీ హోతి, సో సమ్పత్తింయేవ సమానం “విపత్తీ”తి పచ్చేతీతి వేదితబ్బో.

౧౪౯. **అప్పన**న్తి నిగమనం. **న తథా దట్ఠబ్బ**న్తి యథా పరవాదినా వుత్తం, తథా న దట్ఠబ్బం. **సకసకకిచ్చమేవ జానాతీ**తి ఠానాట్ఠానజాననాదిం సకం సకంయేవ కిచ్చం కాతుం జానాతి, యథాసకమేవ విసయం పటివిజ్ఝతీతి అత్థో. **తమ్పీ**తి తేహి దసబలఞాణేహి జానితబ్బమ్పి. **కమ్మన్తరవిపాకన్తరమేవా**తి కమ్మన్తరస్సవిపాకన్తరమేవ జానాతి, చేతనాచేతనాసమ్పయుత్తధమ్మే నిరయాదినిబ్బానగామినిపటిపదాభూతే కమ్మన్తి గహేత్వా ఆహ “**కమ్మపరిచ్ఛేదమేవా**”తి. ధాతునానత్తఞ్చ ధాతునానత్తకారణఞ్చ **ధాతునానత్తకారణ**న్తి ఏకదేససరూపేకసేసో దట్ఠబ్బో. తఞ్హి ఞాణం తదుభయమ్పి జానాతి, “ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నత్తా”తిఆదినా (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౧౨) తథా చేవ సంవణ్ణితం. **సచ్చపరిచ్ఛేదమేవా**తి పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన సచ్చానం పరిచ్ఛిన్దనమేవ. **అప్పేతుం న సక్కోతి** అట్ఠమనవమబలాని

వియ తంసదిసం ఇద్ధివిధఞాణం వియ **వికుబ్బితుం**. ఏతేనస్స బలసదిసతఞ్చ నివారేతి. ఝానాదిఞాణం వియ వా **అప్పేతుం వికుబ్బితుఞ్చ**. యదిపి హి "ఝానాదిపచ్చవేక్ఖణాఞాణం సత్తమబల"న్తి తస్స సవితక్కసవిచారతా వుత్తా, తథాపి "ఝానాదీహి వినా పచ్చవేక్ఖణా నత్థీ"తి ఝానాదిసహగతం ఞాణం తదన్తోగధం కత్వా ఏవం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అథ వా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం ఝానాదికిచ్చం వియ న సబ్బం బలకిచ్చం కాతుం సక్కోతీతి దస్సేతుం **"ఝానం హుత్వా అప్పేతుం న సక్కోతి ఇద్ధి హుత్వా వికుబ్బితుం న సక్కోతీ"**తి వుత్తం, న పన కస్సచి బలస్స ఝానఇద్ధిభావతోతి దట్ఠబ్బం. ఏవం కిచ్చవిసేసవసేనపి దసబలఞాణసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణానం విసేసం దస్సేత్వా ఇదాని వితక్కత్తికభూమన్తరవసేనపి తం దస్సేతుం **"అపిచా"**తిఆది వుత్తం. **పటిపాటియా**తిఆదితో పట్ఠాయ పటిపాటియా.

అనుపదవణ్ణనం కత్వా వేదితబ్బానీతి సమ్బన్ధో. కిలేసావరణం నియతమిచ్ఛాదిట్ఠి, కిలేసావరణస్స అభావో ఆసవక్ఖయాధిగమస్స ఠానం, తబ్భావో అట్ఠానం, అనధిగమస్స పన తదుభయం యథాక్కమం అట్ఠానఞ్చ ఠానఞ్చాతి తత్థ కారణం దస్సేన్తో **"లోకియ...పే.... దస్సనతో చా"**తి ఆహ. తత్థ లోకియసమ్మాదిట్ఠియా ఠితి ఆసవక్ఖయాధిగమస్స ఠానం కిలేసావరణాభావస్స కారణత్తా. సా హి తస్మిం సతి న హోతి, అసతి చ హోతి. ఏతేన తస్సా అట్ఠితియా తస్స అట్ఠానతా వుత్తా ఏవ. **నేసం** వేనేయ్యసత్తానం. **ధాతువేమత్తదస్సనతో**తి కామధాతుఆదీనం పవత్తిభేదదస్సనతో. యదగ్గేన ధాతువేమత్తం జానాతి, తదగ్గేన చరియావిసేసమ్పి జానాతి. **ధాతువేమత్తదస్సనతో**తి వా ధమ్మధాతువేమత్తదస్సనతో. సబ్బాపి హి చరియా ధమ్మధాతుపరియాపన్నా ఏవాతి. **పయోగం అనాదియిత్వాపి** సన్తతిమహామత్తాదీనం (ధ॰ ప॰ ౧౪౨) వియ. **దిబ్బచక్ఖుఞాణానుభావతో పత్తబ్బేనా**తి ఏత్థ దిబ్బచక్ఖునా పరస్స హదయవత్థుసన్నిస్సయలోహితవణ్ణదస్సనముఖేన తదా పవత్తమానచిత్తజాననత్థం పరికమ్మకరణం నామ సావకానం, తఞ్చ ఖో ఆదికమ్మికానం, యతో దిబ్బచక్ఖుఆనుభావతో చేతోపరియఞాణస్స పత్తబ్బతా సియా, బుద్ధానం పన యదిపి ఆసవక్ఖయఞాణాధిగమతో పగేవ దిబ్బచక్ఖుఞాణాధిగమో, తథాపి తథా పరికమ్మకరణం నత్థి విజ్జాత్తయసిద్ధియా సిజ్ఝనతో. సేసాభిఞ్ఞాత్తయే చేతోపరియఞాణం దిబ్బచక్ఖుఞాణాధిగమేన పత్తన్తి చ వత్తబ్బతం లభతీతి తథా వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

పున ఏవరూపిం వాచం న వక్ఖామీతి చిత్తం ఉప్పాదేన్తో తం వాచం పజహతి నామ. వాచాయ పన నో అత్థో పాకటో హోతీతి **"వదన్తో"**తి వుత్తం. **దిట్ఠిం న గణ్హిస్సామీ**తి దిట్ఠిగ్గాహపటిక్ఖేపో. దిట్ఠియా అనుప్పాదనం పజహనమేవాతి ఆహ **"పజహన్తో"**తి. **నో** అరియూపవాదీ **నిరయే ఠపితోయేవ**, నాస్స నిరయూపపత్తియా కోచి విబన్ధో ఏకంసికో అయమత్థోతి అధిప్పాయో.

అస్సాతి ఏకంసికభావస్స. సిక్ఖాహి సీలసమాధిపఞ్ఞాహి, తదత్థాయ విపస్సనాయ చ వినా అఞ్ఞారాధనస్స అసమ్భవతో **"లోకియలోకుత్తరా సీలసమాధిపఞ్ఞా వేదితబ్బా"**తి వత్వా పున ఆసన్నతరే సీలాదికే దస్సేన్తో **"లోకుత్తరవసేనేవ వినివత్తేతుమ్పి వట్టతీ"**తి ఆహ, తస్మా అగ్గమగ్గపరియాపన్నా సీలాదయో వేదితబ్బా. అగ్గమగ్గట్ఠస్స హి దిట్ఠేవ ధమ్మే ఏకంసికా అఞ్ఞారాధనా, ఇతరేసం అనేకంసికాతి. సమ్పజ్జనం **సమ్పదా**, నిప్ఫత్తీతి అత్థో, తస్మా **ఏవంసమ్పదన్తి** ఏవంఅవిరజ్ఝనకనిప్ఫత్తికన్తి వుత్తం హోతి. తేనాహ **"ఇమమ్పి కారణ"**న్తిఆది. తత్థ **కారణన్తి** యుత్తి. తత్రాయం యుత్తినిద్ధారణా "నిరయూపగో అరియూపవాదీ తదాదాయస్స అవిజ్జమానతో సేయ్యథాపి మిచ్ఛాదిట్ఠీ"తి. ఏత్థ చ "తం వాచం అప్పహాయా"తిఆదివచనేన తదాదాయస్స అప్పహానేన చ అరియూపవాదో అన్తరాయికో అనత్థావహో చ, పహానేన పన అచ్చయం దేసేత్వా ఖమాపనేన అనన్తరాయికో అత్థావహో చ యథా తం వుట్ఠితా దేసితా చ ఆపత్తీతి దస్సేతి.

దసబలఞాణవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతువేసారజ్జఞాణవణ్ణనా

౧౩౦. బ్యామోహభయవసేన (అం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౪.౮) సరణపరియేసనం సారజ్జనం సారదో, బ్యామోహభయం, విగతో సారదో ఏతస్సాతి విసారదో, తస్స భావో **వేసారజ్జం.** తం పన ఞాణసమ్పదం పహానసమ్పదం దేసనావిసేససమ్పదం ఖేమం నిస్సాయ పవత్తం చతుబ్బిధం పచ్చవేక్ఖణఞాణం. తేనాహ ''**చతూసు ఠానేసూ**''తిఆది. **దస్సితధమ్మేసూతి** వుత్తధమ్మేసు. వచనమత్తమేవ హి తేసం, న పన దస్సనం తాదిసస్సేవ ధమ్మస్స అభావతో. భగవతా ఏవ వా "ఇమే ధమ్మా అనభిసమ్బుద్ధా"తి పరస్స వచనవసేన **దస్సితధమ్మేసు.** "ధమ్మపటిసమ్భిదా"తిఆదీసు (విభ॰ ౭౧౮) వియ **ధమ్మ**-సద్దో హేతుపరియాయోతి ఆహ ''**సహధమ్మేనాతి సహేతునా**''తి. **హేతూతి** చ ఉపపత్తిసాధనహేతు వేదితబ్బో, న కారకో సమ్పాపకో చ. **అప్పమాణన్తి** అనిదస్సనం. నిదస్సనఞ్హి అన్వయతో బ్యతిరేకతో పమాణభూతాయ "పమాణ"న్తి వుచ్చతి. **నిమిత్తన్తి** చోదనాయ కారణం. తత్థ చోదకో చోదనం కరోతీతి **కారణం,** ధమ్మో చోదనం కరోతి ఏతేనాతి **కారణం.** తేనాహ ''**పుగ్గలోపీ**''తిఆది. **ఖేమన్తి** కేనచి అప్పటిబన్ధియభావేన అనుపద్దుతతం.

అన్తరాయో ఏతేసం అత్థి, అన్తరాయేవా యుత్తాతి **అన్తరాయికా.** ఏవంభూతా పన తే యస్మా అన్తరాయకరా నామ హోన్తి, తస్మా ఆహ ''**అన్తరాయం కరోన్తీతి అన్తరాయికా**''తి. అసఞ్చిచ్చ వీతిక్కమో న తథా సావజ్జోతి కత్వా వుత్తం ''**సఞ్చిచ్చ వీతిక్కన్తా**''తి. **సత్త ఆపత్తిక్ఖన్ధాతిఆది** నిదస్సనమత్తం ఇతరేసమ్పి చతున్నం "అన్తరాయికా"తి వుత్తధమ్మానం తబ్భావే బ్యభిచారాభావతో. **ఇధ పన మేథునధమ్మో అధిప్పేతోతి** ఇదం అట్ఠుప్పత్తివసేన వుత్తం **అరిట్ఠసిక్ఖాపదం** (పాచి॰ ౪౧౭-౪౨౨) వియ. యస్మా తఙ్ఖణమ్పి కామేసు (అం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౪.౮) ఆదీనవం దిస్వా విరత్తో (అం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౪.౮) హోతి చే, విసేసం అధిగచ్ఛతి, న కామేసు ఆసత్తో, తస్మా వుత్తం ''**మేథునం...పే.... అన్తరాయో హోతీ**''తి. తత్థ **యస్స కస్సచీతి** న కేవలం పబ్బజితస్సేవ, అథ ఖో యస్స కస్సచి. తథా హి వుత్తం "మేథునమనుయుత్తస్స, ముస్సతేవాపి సాసన"న్తి. **తస్మిం అనియ్యానికధమ్మేతి** తస్మిం పరేన పరికప్పితఅనియ్యానికధమ్మనిమిత్తం. నిమిత్తత్థే హి ఇదం కమ్మసంయోగే భుమ్మం.

చతువేసారజ్జఞాణవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అట్ఠపరిసవణ్ణనా

౧౩౧. పురిసస్స సూరతరభావో నామ సఙ్గామే పాకటో హోతి, న గేహే నిసిన్నకాలే, ఏవం వేసారజ్జఞాణస్స ఆనుభావో పణ్డితపరిసాసు యత్థ కత్థచీతి దస్సేన్తో ''**వేసారజ్జఞాణస్స బలదస్సనత్థ**''న్తి ఆహ. **సన్నిపతిత్వా నిసిన్నట్ఠానన్తి** ఠానసీసేన సన్నిపతితఖత్తియపరిసమేవ దస్సేతి. **ఏసేవ నయో సబ్బత్థాతి** అతిదేసేన ఆవిభావితమత్థం దస్సేతుం ''**మారకాయికాన**''న్తిఆది వుత్తం సదిసత్థవిసయత్తా అతిదేసస్స. యథా హి ఖత్తియానం సమూహో ఖత్తియపరిసాతి అయమత్థో లబ్భతి, న ఏవం "మారపరిసా"తి ఏత్థ, మారస్స పరిసాతి పన మారపరిసాతి అయమత్థో అధిప్పేతో. తేనాహ ''**మారకాయికానం...పే.... న మారాన**''న్తి. **మారకాయికానన్తి** మారపక్ఖియానం. **ఉగ్గట్ఠానదస్సనవసేనాతి** సారజ్జితబ్బట్ఠానదస్సనవసేన, ఏవం ఉగ్గా ఖత్తియా అత్తనో పుఞ్ఞతేజేనాతి అధిప్పాయో. **బ్రాహ్మణా తీసు వేదేసూతి** ఇదం ఇతరేసం అవిసయదస్సనవసేన వుత్తం. వేదే సజ్ఝాయన్తాపి హి ఖత్తియా వేస్సా చ తదత్థవిచారణాయ యేభుయ్యేన

అసమత్థా ఏవాతి. కస్మా పనేత్థ యామాదిపరిసా న గహితాతి? భుసం కామాభిగిద్ధతాయ యోనిసోమనసికారవిరహతో. యామాదయో హి ఉళారుళారే కామే పటిసేవన్తా తత్థాభిగిద్ధతాయ ధమ్మస్సవనాయ సభావేన చిత్తమ్పి న ఉప్పాదేన్తి, మహాబోధిసత్తానం పన బుద్ధానఞ్చ ఆనుభావేన ఆకడ్ఢియమానా కదాచి తేసం పయిరుపాసనాదీని కరోన్తి తాదిసే మహాసమయే. తేనేవ హి విమానవత్థుదేసనాపి తన్నిమిత్తా బహులా నాహోసి. మనుస్సానం వసేనాయం కథా.

పరచక్కవాళేసు చ మనుస్సానం విసేసాధిగమో నత్థీతి పుచ్ఛతి ''**కిం పన భగవా అఞ్ఞాని చక్కవాళానిపి గచ్ఛతీ**''తి. ఇతరో యదిపి తేసం అరియధమ్మాధిగమో నత్థి, వాసనాయ పన తత్థ గన్త్వా ధమ్మం దేసేతీతి దస్సేన్తో ''**ఆమగచ్ఛతీ**''తి ఆహ. **కేయూరం** నానావిధరతనపరిసిబ్బితసువణ్ణజాలవినద్ధం భుజాభరణం. **అఙ్గదం** నానాగన్ధగన్థితం, కేవలం వా సువణ్ణమయం బాహువలయం. **ఛిన్నస్సరాతి** ద్విధాభూతస్సరా (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౧౭౨) **గగ్గరస్సరాతి** గగ్గరికాయ వియ గగ్గరాయమానఖరస్సరా (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౧౭౨; అ॰ ని॰ టీ॰ ౩.౮.౬౯). **భాసన్తరన్తి** తేసం భాసం (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౧౭౨; అ॰ ని॰ టీ॰ ౩.౮.౬౯) సన్ధాయాహ. ''**వీమంసా ఉప్పజ్జతీ**''తి సఙ్ఖేపతో వుత్తం వివరితుం ''**ఇదం వుత్తం హోతీ**''తిఆది వుత్తం.

సఙ్గమ్మాతి సమాగన్త్వా. ఆదితో లాపో **ఆలాపో,** వచనపటివచనవసేన సమం లాపో **సల్లాపో**. సమ్మా, సమఞ్ఞా వా కథా సంకథా, సంకథావ **సాకచ్ఛా**.

అట్ఠపరిసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతుయోనివణ్ణనా

౧౫౨. యవన్తి తాయ సత్తా అమిస్సితాపి సమానజాతితాయ మిస్సితా వియ హోన్తీతి **యోని**. సా పన అత్థతో అణ్డాదిఉప్పత్తిట్ఠానవిసిట్ఠో ఖన్ధానం భాగసో పవత్తివిసేసోతి ఆహ ''**ఖన్ధకోట్ఠాసో యోని నామా**''తి. **అణ్డే జాతాతి** పఠమాయ జాతియా వసేన వుత్తం, దుతియాయ పన అణ్డతో, అణ్డే వా భిజ్జమానే జాతాతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో. తేనాహ ''**అభినిబ్భిజ్జ జాయన్తీ**''తి. **వినాతి** ఏతేహి అణ్డాదీహి బాహిరపచ్చయేహి వినా. **ఉప్పతిత్వా వియాతి** ఉప్పజ్జనవసేన పతిత్వా వియ. బాహిరపచ్చయనిరపేక్ఖత్తాయేవ వా ఉపపతనే సాధుకారినో ఉపపాతికా, తే ఏవ ఇధ **ఓపపాతికాతి** వుత్తా. **ఆది**-సద్దేన గబ్భమలే నిబ్బత్తమహాపదుమకుమారాదీనం సఙ్గహో. నిజ్ఝామతణ్హికపేతానం నిచ్చం దుక్ఖాతురతాయ కామసేవనా నత్థి , తస్మా తే గబ్భసేయ్యకా న హోన్తి, జాలవన్తతాయ న తాసం కుచ్ఛియం గబ్భో సణ్ఠాతి, తస్మా తే ఓపపాతికాయేవ సంసేదజత్తాయపి అసమ్భవతో. **నేరయికా వియాతి** నిదస్సనాపదేసేన తేసమ్పి ఓపపాతికత్తం దీపేతి. **అవసేసాతి** నిజ్ఝామతణ్హికనేరయికే ఠపేత్వా అవసేసా వినిపాతికా. యక్ఖానం చాతుమహారాజికతాయ ఓపపాతికభావే ఏవ ఆపన్నే తం నివత్తేతుం ''**ఏవం యక్ఖాపీ**''తి వుత్తం. తథా హి తే న భుమ్మదేవా న చ వినిపాతికాతి.

చతుయోనివణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఞ్చగతివణ్ణనా

౧౫౩. గన్తబ్బాతి ఉపపజ్జితబ్బా. యథా హి కమ్మభవో పరమత్థతో అసతిపి కారకే పచ్చయసామగ్గియా సిద్ధో తంసమఙ్గినా సన్తానలక్ఖణేన సత్తేన కతోతి వోహరీయతి, తథా ఉపపత్తిభవలక్ఖణా గతియో పరమత్థతో అసతిపి గమకే

తంతంకమ్మవసేన యేసం తాని కమ్మాని, తేహి గన్తబ్బాతి వోహారీయన్తీతి. ఏవం సద్దత్థతో గతిం దస్సేత్వా అత్థుద్ధారనయేనపి తం దస్సేతుం **''అపిచా''**తిఆది వుత్తం. యేసు నిరయాదిభేదేసు ఉపపత్తిభవేసు గతి-సద్దో నిరూళ్హో, తతో అఞ్ఞత్థాపి గతిసద్దప్పవత్తి అత్థి, తం ఏకేన గతి-సద్దేన విసేసేత్వా ఆహ **''గతిగతీ''**తి యథా "దుక్ఖదుక్ఖం, (సం. ని. ౪.౩౨౭) రూపరూప"న్తి (విసుద్ధి. ౨.౪౪౯) చ. ఉప్పాదావత్థాయ గమనం ఉపగమనన్తి **''నిబ్బత్తిగతీ''**తి వుత్తా. **గతిన్తి** చిత్తగతిం. తేనాహ **''అజ్ఝాసయగతి నామా''**తి, అజ్ఝాసయప్పవత్తీతి అత్థో. **తదట్ఠకథాయం** (మ. ని. అట్ఠ. ౨.౫౦౩) పన "గతిన్తి నిప్ఫత్తి"న్తి అత్థో వుత్తో. బ్రహ్మనిమన్తనసుత్తే (మ. ని. ౧.౫౦౩) హి అయం పాళీతి. **జుతిన్తి** ఆనుభావం. **విభవోతి** వినాసో. సో హి విగమోతి అత్థేన గతి. తేనేవ **నిబ్బానం అరహతో గతీతి** (పరి. ౩౩౯) అనుపాదిసేసనిబ్బానం అరహతో గతి విగమో విభవోతి అనేకత్థత్తా ధాతూనం. **ద్వేయేవ గతియోతి** ద్వేవ నిప్ఫత్తియోతి అత్థోతి ఆహ **''అయం నిప్ఫత్తిగతి నామా''**తి.

యస్స ఉప్పజ్జతి, తం బ్రూహేన్తో ఏవ ఉప్పజ్జతీతి అయో, సుఖం. నత్థి ఏత్థ అయోతి **నిరయో**. తతో ఏవ రమితబ్బం అస్సాదేతబ్బం తత్థ నత్థీతి దస్సేన్తో ఆహ **''నిరతిఅత్థేన నిరస్సాదట్ఠేన నిరయో''**తి. **తిరియం అఞ్చితాతి** దేవమనుస్సాదయో వియ ఉద్ధం దీఘా అహుత్వా తిరియం దీఘాభి అత్థో. పకట్ఠతో సుఖతో అయనం అపగమో **పేచ్చభావో**, తం పేచ్చభావం **పత్తానం విసయోతి** పేతయోనిమేవ వదతి. **మనసో ఉస్సన్నత్తాతి** సతిసూరభావబ్రహ్మచరియయోగ్యతాదిగుణవసేన ఉపచితమానసతాయ ఉక్కట్ఠగుణచిత్తతాయాతి అత్థో. అయం పనత్థో నిప్పరియాయతో జమ్బుదీపవాసీవసేన వేదితబ్బో. యథాహ – "తీహి, భిక్ఖవే, ఠానేహి జమ్బుదీపికా మనుస్సా ఉత్తరకురుకే మనుస్సే అధిగ్గణ్హన్తి దేవే చ తావతింసే. కతమేహి తీహి? సూరా సతిమన్తో ఇధ బ్రహ్మచరియవాసో"తి (అ. ని. ౯.౨౧). తేహి పన సమానరూపాదితాయ సద్ధిం పరిత్తదీపవాసీహి ఇతరమహాదీపవాసినోపి మనుస్సాతేవ పఞ్ఞాయింసు. లోకియా పన "మనునో అపచ్చభావేన మనుస్సా"తి వదన్తి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన పరమత్థదీపనియం **విమానవత్థుసంవణ్ణనాయం** (వి. వ. అట్ఠ. ౩) వుత్తనయేన గహేతబ్బో. **ఆనుభావేహీతి** దేవానుభావసఙ్ఖాతేహి ఇద్ధివిసేసేహి. తత్థ కామా దేవా కామగుణేహి చేవ ఇద్ధివిసేసేహి చ ఇతరే ఇద్ధివిసేసేహేవ **దిబ్బన్తి** కీళన్తి జోతన్తి, సరణన్తి వా గమ్మన్తి, అభిత్థవియన్తీతి వా **దేవాతి**.

తిరచ్ఛానయోనిఞ్చాతిఆదీసూతి ఏత్థ తిరచ్ఛానయోనిపేత్తివిసయగ్గహణేన ఖన్ధానం ఏవ గహణం తేసం తాదిసస్స పరిచ్ఛిన్నస్స ఓకాసస్స అభావతో. యత్థ వా తే అరఞ్ఞసముద్దపబ్బతాదికే నిబద్ధవాసం వసన్తి, తాదిసస్స ఠానస్స వసేన ఓకాసోపి గహేతబ్బో. నిరయూపగాదీహి సత్తేహి మగ్గితబ్బతో **మగ్గో** పటిపజ్జితబ్బా **పటిపదా** చాతి తం తం కమ్మమేవ వుత్తన్తి ఆహ **''ఉభయేనపీ''**తిఆది. **యథా చ పటిపన్నోతి** ఇమినా తస్స కమ్మస్స కతూపచితాకారమాహ. ఏత్థ చ **నిరయగామిఞ్చ మగ్గం నిరయగామినిఞ్చ పటిపదన్తి** ఇమినా సాధారణతో నిరయసంవత్తనియం కమ్మం వత్వా పున తం తం సన్తానపతితతాయ అసాధారణతం దస్సేతుం **''యథాపటిపన్నో''**తిఆది వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. **వినిపతన్తీతి** వివసా, విరూపం వా నిపతన్తి. కస్మా పనేత్థ పఞ్చగతిపరిచ్ఛేదకఞాణం దస్సేన్తో భగవా "నిబ్బానఞ్చాహ"న్తిఆదిమాహాతి అనుయోగం సన్ధాయాహ **''ఇదం పనా''**తిఆది. న హి భగవా అత్తనో బుద్ధసుబుద్ధతం విభావేన్తో సావసేసం కత్వా దేసనం దేసేతి.

పఞ్చగతివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఞాణపవత్తాకారవణ్ణనా

౧౨౪. **ఞాణప్పవత్తాకారన్తి** ఞాణస్స పవత్తిఆకారం, ఞాణస్స వా పవత్తిపకారం. **ఏకన్తదుక్ఖాతి** ఏకన్తేన దుక్ఖా అచ్చన్తదుక్ఖా. తా పన సబ్బకాలం దుక్ఖా సుఖాలయేనపి అసమ్మిస్సాతి దస్సేన్తో ఆహ **''నిచ్చదుక్ఖా నిరన్తరదుక్ఖా''**తి. **బహలాతి** అతనుకా, మహన్తాతి అత్థో . **తిబ్బాతి** వా తిఖిణా. **ఖరాతి** కక్ఖళా. **కటుకాతి** వా అనిట్ఠా. కస్సతి ఖణీయతీతి **కాసు,** ఆవాటో. కసీయతి చీయతీతి **కాసు,** రాసి. **ఘునన్తీతి** ద్వీహి హత్థేహి అఙ్గారాని ఉక్ఖిపిత్వా పటివాతం ఓఘునన్తి, తేన తేసం సకలసరీరం డయ్హతి. తేనాహ **''పరిదడ్ఢగత్తా''**తి. పురిసప్పమాణం **పోరిసం. ఏకపథేనేవాతి** ఏకమగ్గభూతేనేవ. **అనుక్కమనీయేనాతి** ఉక్కమితుం అపక్కమితుం అసక్కుణేయ్యేన.

నను చ దిబ్బచక్ఖుఞాణం పచ్చుప్పన్నవణ్ణారమ్మణం, తేన కథం రూపన్తరసమఙ్గిం నిరయే నిబ్బత్తసత్తం "అయం సో"తి జానాతీతి చోదనం సన్ధాయాహ **''తత్థ కిఞ్చాపీ''**తిఆది. యథాకమ్మూపగఞాణేన "అయం సో"తి సల్లక్ఖేతి, తస్స పన దిబ్బచక్ఖుఆనుభావేన పత్తబ్బత్తా **''దిబ్బచక్ఖుబలం నామ ఏత**న్తి వుత్తం.

పురిమనయేనేవాతి "గూథకూపో వియ తిరచ్ఛానయోని దట్ఠబ్బా"తిఆదినా అఙ్గారకాసుపమాయం వుత్తనయేనేవ. దుక్ఖా వేదనా బహులా ఏతాసూతి **దుక్ఖబహులా. బహలపత్తపలాసోతి** అవిరళతనువిపులపణ్ణో. సుఖపరిభోగం మహాపాసాదం దస్సేతుం **''దీఘపాసాదో''**తి వుత్తం చతురస్సపాసాదాదీనం ఖుద్దకత్తా. **ఉణ్ణామయఅత్థరణేనాతి** ఉణ్ణామయలోహితఅత్థరణేన. ఉత్తరం ఉపరిభాగం ఛాదేతీతి **ఉత్తరచ్ఛదో,** వితానం. తం పన లోహితవితానం ఇధాధిప్పేతన్తి **''రత్తవితానేనా''**తి వుత్తం.

అపరభాగయోజనాతి పాళియం "అపరేన సమయేనా"తి వుత్తస్స అపరభాగస్స యోజనా. సా పన ఏకదేసేన పురిమభాగే వుత్తే ఏవ సువిఞ్ఞేయ్యా హోతీతి **''యథా సో''**తిఆదిమాహ. **మగ్గారుళ్హమేవాతి** మగ్గం ఉపగతమత్తమేవ.

నియమాభావాతి "దిబ్బచక్ఖునావ పస్సతీ"తి నియమస్స అభావా. **''దిబ్బచక్ఖునాపి పస్సిస్సతీ''**తి ఇదం న అనుత్తరసుఖానుభవనస్స దిబ్బచక్ఖుగోచరత్తా వుత్తం, అనాగతస్స పన తస్స దిబ్బచక్ఖుపరిభణ్డభూతేన అనాగతంసఞాణేన దస్సనమేవాతి కారణూపచారేన వుత్తం. పాళియం పన "చేతసా చేతో పరిచ్చ పజానామి"చ్చేవ వుత్తం. **''అత్థతో పన నానా హోతీ''**తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం **''దేవలోకసుఖం హి''**తిఆదిం వత్వా యథాదస్సితఉపమాహిపి అయమత్థో పాకటో ఏవాతి దస్సేన్తో **''ఉపమాయమ్పి''**తిఆదిమాహ. గోత్రభుఞాణుప్పాదతో పట్ఠాయ నిరోధం పస్సిత్వా ఉప్పన్నమగ్గఫలపచ్చవేక్ఖణవసేన చేవ పరతో ఫలసమాపత్తిసమాపజ్జనవసేన చ అరియసావకో నిరోధే సయితో వియ హోతి తదపస్సయేనేవ పవత్తనతోతి ఆహ **''నిరోధసయనవరగత''**న్తి. తేనాహ **''నిబ్బానా...పే.... పస్సతీ''**తి.

ఞాణపవత్తాకారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుక్కరకారికాదిసుద్ధివణ్ణనా

౧౨౫. పుచ్ఛానుసన్ధిఆదిఅనుసన్ధిత్తయతో అఞ్ఞత్తా **''పాటియేక్కం అనుసన్ధివసేనా''**తి వుత్తం. న కేవలం "దుక్కరకారికాయ సుద్ధి హోతీ"తి ఏవంలద్ధికో ఏవ, అథ ఖో దుక్కరచారీసు అభిప్పసన్నోతి దస్సేతుం **''అపిచా''**తిఆది వుత్తం. **చతుకుణ్డికోతి** ద్వీహి పాదేహి హత్థేహీతి చతూహి అఙ్గేహి కుణ్డనకో ఆహిణ్డనకో. **ఛమానికిణ్ణన్తి** భూమియం ఖిత్తం. **భక్ఖసన్తి** ఆహారం.

మచ్ఛరియమలాదిపాపధమ్మవిగమనతో మేత్తాదిగుణానుబ్రూహనతో చ బ్రహ్మం సేట్ఠం చరియన్తి **బ్రహ్మచరియం,** దానం. తథా హి తం భగవతా పణ్డితపఞ్ఞత్తం వుత్తం. ఏవం సేసేసుపి యథారహం బ్రహ్మచరియపరియాయో నిద్ధారేత్వా వత్తబ్బో. కిన్తి కీదిసం. **వత**న్తి సమాదిన్నవతం. **సుచిణ్ణస్సా**తి సుట్ఠు చిణ్ణస్స పుఞ్ఞస్స. **ఇద్ధీ**తి ఆనుభావో. **జుతీ**తి వత్థాభరణోభాససముజ్జలా సరీరప్పభా. **బలవీరియూపపత్తీ**తి కాయబలేన చేవ ఉస్సాహేన చ సమన్నాగమో.

తేన పాణి కామదదోతి తేన అద్ధికానం ఉపగచ్ఛన్తానం హత్థం పసారేత్వా అసయ్హసేట్ఠినో దానట్ఠానదస్సనమయేన పుఞ్ఞేన ఇదాని మయ్హం హత్థో కప్పరుక్ఖో వియ కామదదో ఇచ్ఛితిచ్ఛితదాయీ, కామదదో హోన్తో చ మధుస్సవో ఇట్ఠవత్థువిస్సజ్జనకో జాతో. **తేన మే బ్రహ్మచరియేనా**తి తేన మమ యథావుత్తకాయవేయ్యావటియకమ్మసఙ్ఖాతేన సేట్ఠచరియేన. **పుఞ్ఞ**న్తి పుఞ్ఞఫలం. తస్మిం హి పుఞ్ఞసభావతో, ఉత్తరపదలోపేన వా "ఏవమిదం పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౮౦) "పుఞ్ఞ"న్తి వుచ్చతి.

పఞ్చ సిక్ఖాపదాని సమాహటాని **పఞ్చసిక్ఖాపదం** యథా "తిభవం, తిసకట"న్తి చ. **బ్రహ్మచరియస్మి**న్తి ధమ్మదేసనాయ. సా హి వినేయ్యానం బ్రహ్మభావావహనతో బ్రహ్మం సేట్ఠం చరియం, బ్రహ్మునో వా భగవతో వాచసికం చరియన్తి "బ్రహ్మచరియ"న్తి వుచ్చతి.

సహస్సం మచ్చుహాయినన్తి సహస్సమత్తా అరహత్తసమధిగమేన మచ్చువిసయాతిక్కమేన మచ్చుపహాయినో జాతా. **బ్రహ్మచారీ భవిస్సామా**తి ఏత్థ యేన బ్రహ్మచరియేన తే బ్రహ్మచారినోతి వుచ్చన్తి, తం బ్రహ్మచరియం నిద్ధారేత్వా ఆహ ''**మేథునవిరతి బ్రహ్మచరియన్తి వుత్తా**''తి.

నాతిక్కమామాతి న అతిచరామ అగమనీయట్ఠానేపి ఇతరత్థాపి న వీతిక్కమామ. తేనాహ ''**అఞ్ఞత్ర తాహి బ్రహ్మచరియం చరామా**''తి. **అమ్హ**న్తి అమ్హాకం.

అత్తదమనవసేనాతి యథాపటిఞ్ఞం అరహన్తానం అనుకరణాకారేన పవత్తచిత్తదమనవసేన, మనచ్ఛట్ఠానం ఇన్ద్రియానం దమనేనాతి అత్థో. సిఖాప్పత్తసేట్ఠచరియతాయ **అరియమగ్గో బ్రహ్మచరియం**. బ్రహ్మం సేట్ఠం చరతి ఏతేనాతి **బ్రహ్మచరియం,** సత్థుసాసనం.

అతరమానానన్తి న తరమానానం దేసకాలం ఉదిక్ఖన్తానం. **ఫలాసావ సమిజ్ఝతీ**తి సుదుల్లభఫలేపి ఆసా సమ్మాపయోగమన్వాయ సమిజ్ఝతి ఏవ. **విపక్కబ్రహ్మచరియోస్మీ**తి విసేసేన నిప్ఫన్నపణీతజ్ఝాసయో పరిపుణ్ణఉళారమనోరథో. సో హి సేట్ఠమనోసమాచారతాయ బ్రహ్మచరియపరియాయేన వుత్తో.

ఇదమేవ సుత్తం ఆగతట్ఠానన్తి అధిప్పాయో తేపిటకే బుద్ధవచనే ఇదమేవ సుత్తపదం "వీరియం బ్రహ్మచరియ"న్తి ఆగతట్ఠానన్తి అత్థో. వీరియఞ్హి తస్మిం విసయే ఉత్తమం పరముక్కంసగతం తాదిసచరియాహేతు చాతి బ్రహ్మచరియన్తి ఇధ వుత్తం. **చతురఙ్గసమన్నాగత**న్తి చతుబ్బిధదుక్కరకిరియాయ సాధకస్స చతుబ్బిధస్స అత్తనో పవత్తిఆకారస్స వసేన చతురఙ్గసమన్నాగతం.

కోచి ఛిన్నభిన్నపటపిలోతికధరో దసన్తయుత్తస్స వత్థస్స అభావతో నిచ్చేలోతి వత్తబ్బతం లభేయ్యాతి తం నివత్తేన్తో ఆహ ''**నగ్గో**''తి. **ఏవం అకాసిం,** ఏవమ్పి సత్తపీళా మా అహోసీతి అధిప్పాయో. యథా "అభిహటం న సాదియామీ"తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౫) భిక్ఖాపరియేసనే ఉక్కట్ఠచారితాదస్సనం, ఏవం "నఏహి భద్దన్తికాదిభావోపీ"తి గహేతబ్బం. **పురిసన్తరగతాయా**తి పురిససమీపగతాయ. సంకిత్తీయన్తి ఏతాయాతి **సంకిత్తి,** గామవాసిఆదీహి సముదాయవసేన కరియమానకిరియా. ఇధ పన భత్తసంకిత్తి అధిప్పేతాతి ఆహ ''**సంకిత్తేత్వా కతభత్తేసూ**''తి. దదన్తి తాయాతి **దత్తి**. ఏకాహం అన్తరభూతం ఏతస్స అత్థీతి **ఏకాహికం**. ఏస నయో సేసపదేసుపి. **ఏకాహవారేనా**తి ఏకాహికవారేన. "ఏకాహిక"న్తిఆదినా వుత్తవిధిమేవ పటిపాటియా పవత్తభావం దస్సేతుం పున వుత్తం. తేనాహ ''**ఇతి ఏవరూప**''న్తిఆది.

ఏరకతిణాదీని వాతి ఏరకతిణాదీని గన్థిత్వా కతనివాసనాని ఛవదుస్సాని, నిహీనదుస్సానీతి అత్థో. **తన్తావుతాన**న్తి తన్తం పసారేత్వా వీతానం. **పకతికణ్టకే**తి సలాకకణ్టకే.

౧౫౬. నేకవస్సగణసఞ్జాతన్తి అనేకవస్ససమూహసఞ్జాతం. నను చ ఇదానేవ "సాయతతియకమ్పి ఉదకోరోహనానుయోగమనుయుత్తో"తి వుత్తం, "నేకవస్సగణికం రజోజల్లం కాయే సన్నిచిత"న్తి చ, తదుభయం ఏకస్మిం కథం సమ్భవతీతి ఆహ ''**ఇదం అత్తనో రజోజల్లకవతసమాదానకాలం సన్ధాయ వదతీ**''తి. ఏతేనేవ "అచేలకో హోమీ"తి వుత్తఅచేలకపటిఞ్ఞా, "సాణానిపి ధారేమీ"తిఆదినా వుత్తఛన్నకపటిఞ్ఞా, తత్థాపి సాణ-మసాణ-ఛవదుస్సాది-నివత్థ-పటిఞ్ఞా చ అవిరుద్ధాతి దట్ఠబ్బా తస్మిం తస్మిం కాలే తథా తథా పటిపన్నత్తా. **తేతి** అచేలకా. **సఙ్ఘాత**న్తి సబ్బసో ఘాతం. తేనాహ ''**వధ**''న్తి. **సీలవా నామ నత్థి** "అనభిసన్ధికమ్పి పాపం హోతీ"తి ఏవం లద్ధికత్తా. **సీలం అధిట్ఠాయా**తి ఇదం పటిక్కమనకిరియం సన్ధాయ వుత్తం.

పాసణ్డపరిగ్గహణత్థాయాతి పాసణ్డేసు అసారసారభావవీమంసనత్థాయ. **తం పబ్బజ్జ**న్తి ఆజీవకపబ్బజ్జం. **వికటభోజనే**తి వికతభోజనే విరూపభోజనే. తేనాహ ''**అపకతిభోజనే**''తి.

౧౫౭. భింసనకతస్మిన్తి భావసాధనభావీ ఇదం పదన్తి ఆహ ''**భింసనకతస్మిం భింసనకకిరియాయా**''తి. "భింసనకత్తస్మి"న్తి వత్తబ్బే ఏకస్స త-కారస్స లోపో దట్ఠబ్బో. యేభుయ్యగ్గహణం లోమవన్తవసేనపి యోజేతబ్బం, న లోమవసేనాతి ఆహ ''**బహుతరానం వా**''తిఆది.

సు-సద్దే ఉ-కారస్స ఓ-కారం కత్వా పాళియం "సోతత్తో"తి వుత్తన్తి తదత్థం వివరన్తో ''**సుతత్తో**''తి ఆహ. సుట్ఠు అవతత్తోతి వా **సోతత్తో. సోసిన్నో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **సుద్ధివసనత్థాయా**తి సంసారసుద్ధిగవేసనత్థాయ.

విహారస్మిన్తి పచ్చత్తే భుమ్మవచనన్తి ఆహ ''**విహారో ఏవ హి 'విహారస్మి'న్తి వుత్తో**''తి. **తేనేవ చా**తి తేనేవ విభత్తివిపల్లాసవసేన. **ఏవం అత్థో**తి అయం ఏవం లిఙ్గవిపల్లాసవసేన అత్థో వేదితబ్బో. దుక్ఖప్పత్తోతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **సబ్బత్థా**తి సుఖదుక్ఖే లాభాలాభాదికే చ. **తులితో**తి తులాసదిసో.

దుక్కరకారికాదిసుద్ధివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆహారసుద్ధివణ్ణనా

౧౨౮. **సుజ్ఝితున్తి** సంసారతో సుజ్ఝితుం.

౧౮౯. **ఆసీతికపబ్బానీ**తి ఆసీతికపిట్ఠిపబ్బాని, ''కాళపబ్బానీ''తి వదన్తి. పబ్బానం **మజ్ఝే. ఉన్నతున్నతానీ**తి మంసే మిలాతే ద్విన్నం సన్ధీనం అన్తరే వాతేనుద్ధుమాతధమనీజాలతాయ ఉన్నతాని ఉన్నతానీతి. **ఆనిసదన్తి** ఆనిసదట్ఠానం. **నిసిన్నట్ఠానన్తి** పంసూహి, వాలికాహి వా నిచితం నిసిన్నట్ఠానం. **సరపోఙ్ఖేనాతి** సరస్స పోఙ్ఖప్పదేసేన, సరపోఙ్ఖసణ్ఠితేన వా మగ్గేన. **అక్కన్తన్తి** అక్కన్తట్ఠానం. తక్కగోళికసదిసానం, సరీరఘంసనత్థం కత కురువిన్దగోళకానం వా **ఆవళి** వట్టనావళి. **వంసతో**తి పిట్ఠివంసతో. **మణ్డలే**తి భిత్తిపాదానం మత్థకే ఠపితమణ్డలకే సీసగ్గేన **పతిట్ఠహన్తి. న ఏవం ఫాసుళియో**తి యథా యథా వుత్తగోపానసియో పపతా తిట్ఠన్తి, న ఏవం బోధిసత్తస్స ఫాసుకాపి పపతా ఠితా.

ఓక్ఖాయికాతి అవక్ఖాయికా, హేట్ఠా హుత్వా నిన్నభావేన పఞ్ఞాయమానా. **ఏవరూపా**తి యథావుత్తరూపా, నిన్నతరాతి అత్థో. **యావ పిట్ఠికణ్టకం అల్లీనా హోతీ**తి మజ్ఝిమం ఉదరచ్ఛవి యావ పిట్ఠికణ్టకం, తావ తం ఆహచ్చ ఠితత్తా అల్లీనా హోతి ఉదరియస్స పరిక్ఖయేన అన్తానఞ్చ సుట్ఠుమిలాతతాయ. **భారియభారియా**తి గరుతరా. సహఉదరచ్ఛవిం పిట్ఠికణ్టకం, సహపిట్ఠికణ్టకం ఉదరచ్ఛవిన్తి యోజనా. **నేవ నిక్ఖమతి** ఆహారసన్నిస్సయఆపోధాతుయా సబ్బసో విసుక్ఖత్తా. **పూతిమూలానీ**తి లోమమూలానం పరిబ్రూహనకే మంసే లోహితే చ పరిక్ఖీణే తాని సుక్ఖాని ఠానతో భట్ఠాని అభావేనేవ ''పూతిమూలానీ''తి వుత్తాని. తేనాహ **''తస్స పనా''**తిఆది.

అధిగతాతి ఇదాని అధిగతా. **యథా ఏతరహి విపస్సనాపఞ్ఞాయ అధిగతత్తా**తి ఇమినా కిఞ్చాపి మహాబోధిసత్తా పరిపాకగతఞాణా వసీభూతజ్ఝానాభిఞ్ఞా విపస్సనాయ పరికమ్మం కరోన్తి, యథా చ నేసం చరిమభవే విపస్సనాచారో, న తథా తదాతి దస్సేతి. **ఏతదేవా**తి యం యేన వుత్తం అత్థజాతం, ఏతదేవ **ఏత్థ** ఏతస్మిం పాఠపదేసే **యుత్తం** పుబ్బేనాపరం అవిరుజ్ఝనతో. **ఇతరథా**తి భిక్ఖూహి వుత్తప్పకారేన **అననురూపో సియా** ''ఇమిస్సా''తి వుత్తాయ అఞ్ఞత్తే.

ఆహారసుద్ధివణ్ణనా నిట్ఠితా.

సంసారసుద్ధిఆదివణ్ణనా

౧౯౦. **సంసారేనా**తి అపరాపరం చవనుపపజ్జనవసేన భవేసు సంసరణేన. యం సన్ధాయ వుత్తం –

> ''ఖన్ధానఞ్చ పటిపాటి, ధాతుఆయతనాన చ;
>
> అబ్బోచ్ఛిన్నం వత్తమానా, సంసారోతి పవుచ్చతీ''తి. (విసుద్ధి. ౨.౬౧౯; దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౯౫; సం. ని. అట్ఠ. ౨.౨.౬౦; అ. ని. అట్ఠ. ౨.౪.౧౯౯; ధ. స. అట్ఠ. నిదానకథా; విభ. అట్ఠ. ౨౨౬; సు. ని. అట్ఠ. ౨.౫౨౩; ఉదా. అట్ఠ. ౩౯; ఇతివు. అట్ఠ. ౧౪, ౫౮; థేరగా. అట్ఠ. ౧.౬౭, ౯౯; బు. వం. అట్ఠ. ౫౮; చూళని. అట్ఠ. ౬; పటి. మ. అట్ఠ. ౨.౧.౧౧౭; విసుద్ధి. మహాటీ. ౧.౧౨౭; అ. ని. టీ. ౨.౪.౯; సారత్థ. టీ. ౧.౧);

బహుకన్తి బహుకాలం బహుక్ఖత్తుం. **ఉపపజ్జిత్వా**తి తత్థ తత్థ భవే నిబ్బత్తిత్వా. **ఆవాసేనా**తి తస్మిం తస్మిం సత్తావాసే ఆవసనేన నిబ్బత్తిత్వా జీవనేన. **ఖన్ధాయేవ వుత్తా** తేసంయేవ పవత్తివిసేసస్స తేన తేన పరియాయేన వుత్తత్తా.

బహుయాగేతి అజసూకరగోమాయ్వాదికే బహువిధే మహాయఞ్ఞే. **బహుఅగ్గీతి** వాచాపేయ్యాదివసేన అన్తమసో పాకయఞ్ఞాదివసేన చ బహుకేపి అగ్గీ పరిచరణేన.

౧౬౧. బాలదారకోపి "దహరో"తి వుచ్చతీతి తతో విసేసనత్థం "**యువా**"తి వుత్తం. అతిక్కన్తపఠమవయా సత్తా సభావేన పలితసిరా హోన్తీతి పఠమవయే ఠితభావం దస్సేతుం "**సుసుకాళకేసో**"తి వుత్తం. **జరాజిణ్ణోతి** జరాయ జిణ్ణో, న అకాలికేన జరాయ అభిభూతో. ఉక్కంసగతబుద్ధతాయ **వుద్ధో**. తేనాహ "**వడ్ఢిత్వా ఠితఅఙ్గపచ్చఙ్గో**"తి, ఆరోహపరిణాహవసేన వుద్ధిరహితోతి అత్థో. **జాతిమహల్లకోతి** జాతియా మహల్లకో, న భోగపరివారాదీహీతి అత్థో. **అద్ధగతోతి** ఏత్థ **అద్ధ**-సద్దో దీఘకాలవాచీతి ఆహ "**బహుఅద్ధానం గతో**"తి. **వయోతిఆదిపదలోపే**నాయం నిద్దేసోతి ఆహ "**పచ్ఛిమవయ**"న్తి. **పదసతమ్పి...పే.... సమత్థతాతి** పదసతమ్పి పదసహస్సమ్పి సోతపథమాగచ్ఛన్తమేవ ఉగ్గహణసమత్థతా పరిగ్గహేతుం సమత్థతా. అయఞ్చ గతియా బ్యాపారోతి సక్కా విఞ్ఞాతుం గహణమత్తభావతో. **తదేవాతి** పదసతమ్పి పదసహస్సమ్పి. **ఆధారణం** అపిలాపనవసేన హదయే ధారణం. **ఉపనిబన్ధనం** యథా న పముట్ఠం హోతి, తథా ఉపేచ్చ అపరాపరం నిబన్ధనం. అయం పన సతియా బ్యాపారోతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. పాళియఞ్చ "పరమాయ గతియా చ సతియా చ ధితియా చా"తి వుత్తం, పరతో చ "ఏవం అధిమత్తగతిమన్తో"తి వుత్తం. **సమత్థవీరియం ధితి నామాతి** విసిట్ఠవిసయం దస్సేన్తో యథావుత్తసతిసమాయోగం తస్స దీపేతి. **తస్సాతి** యథావుత్తగతిసతిధితీహి సుభధాతవచీపరిచితస్స పరియత్తిధమ్మస్స ఆగమవసేన అత్థదస్సనసమత్థతా యుత్తివసేన కారణదస్సనసమత్థతా.

దళ్హం (అం. ని. టీ. ౩.౯.౩౮) థిరం ధను ఏతస్సాతి దళ్హధన్వా, సో ఏవ ఇధ "**దళ్హధమ్మా**"తి వుత్తో. పటిసత్తువిధమనత్థం ధనుం గణ్హాతీతి **ధనుగ్గహో**, సో ఏవ ఉసుం సరం అసతి ఖిపతీతి **ఇస్సాసోతి** ఆహ "**ధనుం గహేత్వా ఠితో ఇస్సాసో**"తి. ద్విసహస్సపలం లోహాదిభారం వహితుం సమత్థం **ద్విసహస్సథామం**. తేనాహ "**ద్విసహస్సథామం నామా**"తిఆది. **దణ్డేతి** ధనుదణ్డే. **యావ కణ్డప్పమాణాతి** దీఘతో యత్తకం కణ్డస్స పమాణం, తత్తకే ధనుదణ్డే ఉక్ఖిత్తమత్తే ఆరోపితో చేవ హోతి జియాదణ్డో, సో చ భారో పథవితో ముచ్చతి, ఏవం ఇదం "ద్విసహస్సథామం నామ ధనూతి దట్ఠబ్బం. **ఉగ్గహితసిప్పోతి** ఉగ్గహితధనుసిప్పో. **కతహత్థోతి** థిరతరం లక్ఖేసు అవిరజ్ఝనసరక్ఖేపో. ఈదిసో పన తత్థ వసీభూతో కతహత్థో నామ హోతీతి ఆహ "**చిణ్ణవసీభావో**"తి. కతం రాజకులాదీసు ఉపేచ్చ అసనం ఏతేన సో **కతూపాసనోతి** ఆహ "**రాజకులాదీసు దస్సితసిప్పో**"తి. **ఏవం కత**న్తి ఏవం అన్తోసుసిరకరణాదినా సల్లహుకం కతం.

ఓలోకేతీతి ఉదిక్ఖతి. **ఏవం సన్తేపి తేసం వారో పఞ్ఞాయతీతి** తేసం భిక్ఖూనం "అయం పఠమం పుచ్ఛతి, అయం దుతియ"న్తిఆదినా పుచ్ఛనవారో తాదిసస్స పఞ్ఞవతో పఞ్ఞాయతి సుఖుమస్స అన్తరస్స లబ్భనతో. **బుద్ధానం పన వారోతి** ఈదిసే ఠానే బుద్ధానం దేసనావారో అఞ్ఞేసం నపఞ్ఞాయనతో బుద్ధానంయేవ పఞ్ఞాయతి. ఇదాని తమేవ పఞ్ఞాయనతం యుత్తితో దస్సేన్తో "**విదత్థిచతురఙ్గులఛాయ**"న్తిఆదిమాహ. అచ్ఛరాసఙ్ఘాటమత్తే ఖణే అనేక-కోటిసహస్స-చిత్తపవత్తిసమ్భవతో "**విదత్థిచతురఙ్గులఛాయం అతిక్కమనతో పురేతరంయేవ భగవా...పే.... కథేతీ**"తి వత్వా తతో లహుతరాపి సత్థు దేసనాపవత్తి అత్థేవాతి దస్సేన్తో "**తిట్ఠన్తు వా తావ ఏతే**"తిఆదిమాహ. ఇదాని తత్థ కారణం దస్సేతుం "**కస్మా**"తిఆది వుత్తం. **సోళస పదాని కథేతీతి** ఏతేన లోకియజనస్స ఏకపదుచ్చారణక్ఖణే భగవా అట్ఠవీససతపదాని కథేతీతి దస్సేతి. ఇదాని తస్సపి కారణం దస్సేతుం "**కస్మా**"తిఆది వుత్తం.

ధమ్మోతి పాళి. పజ్జతి అత్థో ఏతేనాతి **పదం,** తదత్థో. అత్థం బ్యఞ్జేతీతి **బ్యఞ్జనం,** అక్ఖరం. తఞ్హి పదవాక్యక్ఖరభావేహి పరిచ్ఛిజ్జమానం తం తం అత్థం బ్యఞ్జేతి పకాసేతి. తేనాహ **''ధమ్మపదబ్యఞ్జనన్తి పాళియా పదబ్యఞ్జనం, తస్స తస్స అత్థస్స బ్యఞ్జనకం అక్ఖర''**న్తి. ఏతేన అపరాపరేహి పదబ్యఞ్జనేహి సుచిరమ్పి కాలం కథేన్తస్స తథాగతస్స న కదాచి తేసం పరియాదానం అత్థీతి దస్సేతి. పఞ్హం బ్యాకరోన్తి ఏతేనాతి **పఞ్హబ్యాకరణం,** తథాపవత్తపటిభానం. అపరిక్ఖయపటిభానా హి బుద్ధా భగవన్తో, యతో వుత్తం "నత్థి ధమ్మదేసనాయ హానీ"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౩.౧౪౧, ౩౦౫; విభ॰ మూలటీ॰ ౧.సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా). తేనాహ **''ఇమినా కిం దస్సేతీ''**తిఆది. తథా ఆసన్నపరినిబ్బానస్సపి భగవతో దేసనాయ ఇతరాయ చ విసేసాభావోతి పఠమబుద్ధవచనమ్పి మజ్ఝిమబుద్ధవచనమ్పి పచ్ఛిమబుద్ధవచనమ్పి సదిసమేవ. ఆసీతికవస్సతో పరం **పఞ్చమో ఆయుకోట్ఠాసో**.

౧౬౨. కామఞ్చేత్థ భగవతా నాగసమాలత్థేరస్స అచ్ఛరియఅబ్భుతపవేదనముఖేన అత్తనో లోమానం హట్ఠభావస్స పవేదితత్తా **''లోమహంసనపరియాయో''**తి నామం గహితం, తథాపి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాది-అనఞ్ఞసాధారణఞాణానుభావ-విభావనాదివసేన నోళససమూహతో సీహనాదస్స నదనేన దేసనాయ పవత్తితత్తా "మహాసీహనాదో"త్వేవ సఙ్గీతికారమహాథేరేహి నామం ఠపితన్తి దట్ఠబ్బం.

మహాసీహనాదసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౩. మహాదుక్ఖక్ఖన్ధసుత్తవణ్ణనా

౧౬౩. తతో పరన్తి తిణ్ణం జనానం ఉపరి సఙ్ఘో చతువగ్గకరణీయాదికమ్మేహి పటికమ్మప్పత్తత్తా. **గామం గతోతి వుచ్చతి** గామం ఉద్దిస్స గతత్తా, ఏవం సావత్థిం పవిసితుం విహారతో నిక్ఖన్తా "పవిసింసూ"తి వుత్తా. **పరిఞ్ఞన్తి** పహానపరిఞ్ఞం. సా హి సమతిక్కమో, న ఇతరా. **రూపవేదనాసుపీ**తి "రూపానం పరిఞ్ఞం, వేదనానం పరిఞ్ఞ"న్తి ఏత్థాపి. కామం సబ్బేసం తిత్థియానం కామాదిపరిఞ్ఞాపఞ్ఞాపనహేతుభూతో సమయో నత్థి, యేసం పన అత్థి, తే ఉపాదాయ **''సకసమయం జానన్తా''**తి వుత్తం. "యతో యతో ఖో భో అయం భిక్ఖు వివిచ్చేవ కామేహి…పే… పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, ఏత్తావతా ఖో భో కామానం పరిఞ్ఞా హోతీ"తి ఏవం సరూపతో పఠమజ్ఝానం విభావేతుం అసక్కోన్తాపి కేవలం అచ్చన్తప్పహానసఞ్ఞాయ **కామానం పరిఞ్ఞం పఞ్ఞపేయ్యుం పఠమజ్ఝానం వదమానా**. తం కిస్స హేతు? తాదిసస్స ఆగమాధిగమస్సాభావతో. **రూపవేదనాపరిఞ్ఞాసు**పి ఏసేవ నయో. **వుచ్చేథాతి** వుచ్చేయ్య. **దుతియపదేపీ**తి "అనుసాసనియా వా అనుసాసని"న్తి ఏవం వుత్తవాక్యేపి. **తే** కిర భిక్ఖూ.

౧౬౪. న చేవ సమ్పాయిస్సన్తీతి న చేవ సమ్మదేవ పకారేహి గమేస్సన్తి ఞాపేస్సన్తి. తేనాహ **''సమ్పాదేత్వా కథేతుం న సక్ఖిస్సన్తీ''**తి. యస్మా అవిసయే పఞ్హో పుచ్ఛితో హోతి, తస్మా ఆపజ్జిస్సన్తీతి యోజనా. **సదేవకే**తి అరూపదేవగ్గహణం. తే హి లోకియదేవేహి దీఘాయుకతాదినా ఉక్కట్ఠా. **సమారకే**తి కామావచరదేవగ్గహణం. **సబ్రహ్మకే**తి రూపావచరబ్రహ్మగ్గహణం. **సస్సమణబ్రాహ్మణియా**తి ఏత్థ **సమణ**గ్గహణేన పబ్బజితే, **బ్రాహ్మణ**గ్గహణేన జాతిబ్రాహ్మణే, పున **దేవ**గ్గహణేన సమ్ముతిదేవే, మనుస్సగ్గహణేన అవసిట్ఠమనుస్సకాయం పరియాదియతి. **లోకపజా**గ్గహణేన పన పయోజనం అట్ఠకథాయం దస్సితమేవ. **అఞ్ఞథా ఆరాధనం నామ నత్థీ**తి ఇమినా కామరూపవేదనాసు అస్సాదాదీనం యాథావతో అవబోధో ఏవ ఇతో బాహిరకానం నత్థి, కుతో పవేదనాతి దస్సేతి.

౧౬౬. **చిత్తారాధనన్తి** యాథావపవేదనేన పరేసం చిత్తస్స పరితోసనం. **బన్ధనట్ఠేన గుణాతి** కామరాగసంయోజనస్స పచ్చయభావేన వత్థుకామేసుపి బన్ధనట్ఠో వుత్తో, కోట్ఠాసట్ఠో వా గుణట్ఠో దట్ఠబ్బో. **తరయన్తీ**తి తరమానా యన్తి గచ్ఛన్తి. అతీతాదిభిన్నపఠమాదివయా ఏవ చిత్తతా రాసిభావేన వయోగుణాతి గహితాతి ఆహ ''**రాసట్ఠో గుణట్ఠో**''తి. **చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యా**తి వా చక్ఖువిఞ్ఞాణతంద్వారికవిఞ్ఞాణేహి విజానితబ్బా. **సోతవిఞ్ఞేయ్యా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **ఇట్ఠారమ్మణభూతా**తి సభావేనేవ ఇట్ఠారమ్మణజాతికా, ఇట్ఠారమ్మణభావం వా పత్తా. **కమనీయా**తి కామేతబ్బా. **మనవడ్ఢనకా**తి మనోహరా. ఏతేన పరికప్పనతోపి ఇట్ఠభావం గణ్హాతి. **పియజాతికా**తి పియాయితబ్బసభావా. **కామూపసంహితా**తి కామరాగేన ఉపేచ్చ సన్ధానియా సమ్బద్ధా (అ. ని. టీ. ౩.౬.౬౩) కాతబ్బాతి ఆహ ''**ఆరమ్మణం కత్వా**''తి.

౧౬౭. **సఞ్ఞం ఠపేత్వా**తి ''ఇమస్మిం అఙ్గులికాదిపబ్బే గహితే సతం హోతి, ఇమస్మిం సహస్స''న్తిఆదినా సఞ్ఞాణం కత్వా గణనా. **అచ్ఛిద్దగణనా**తి ''ఏకం ద్వే''తిఆదినా నవన్తవిధినా నిరన్తరగణనా. **పిణ్డగణనా**తి సఙ్కలనపటుప్పాదనాదినా పిణ్డేత్వా గణనా. తేనాహ ''**ఖేత్తం ఓలోకేత్వా**''తిఆది. కసనం **కసీ**తి కసిగ్గహణేన సబ్బో కసిపటిబద్ధో జీవికూపాయో గహితోతి ఆహ ''**కసీతి కసికమ్మ**''న్తి. **జఙ్ఘవణిజ్జా**తి జఙ్ఘసత్థవసేన వణిజ్జం ఆహ, **థలవణిజ్జా**తి సకటసత్థవసేన. **ఆది**-సద్దేన నావాపణాదివసేన వోహారం. **వణిప్పథో**తి వణిజమగ్గో, దానగ్గహణవసేన సంవోహారోతి అత్థో. ఉసూనం అసనకమ్మం **ఇస్సత్తం,** ధనుసిప్పేన జీవికా, ఇధ పన ఇస్సత్తం వియాతి **ఇస్సత్తం,** సబ్బఆవుధజీవికాతి ఆహ ''**ఆవుధం గహేత్వా ఉపట్ఠానకమ్మ**''న్తి. పోరోహిచ్చామచ్చకమ్మాది **రాజకమ్మం. ఆది**-సద్దేన రథసిప్పఖత్తవిజ్జాసిప్పాది-వుత్తావసేసం మహాసిప్పం ఖుద్దకసిప్పఞ్చ సఙ్గణ్హాతి. **సీతస్స పురక్ఖతో**తి సీతస్స పురతో కతో. యో హి సీతకాలే జీవికాహేతు సీతలపదేసం పక్ఖన్దతి, సో వాళమిగాదీహి వియ సీతేన పరిపాతియమానో తేన పురతో కతో వియ హోతి. తేనాహ ''**సీతేన బాధియమానో**''తి. **ఉణ్హస్స పురక్ఖతో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **సరిత్వా**తి సంసప్పిత్వా. **ఘట్టియమానో**తి హింసియమానో బాధియమానో. ఆబాధనం **ఆబాధో,** పీళాతి అత్థో. **కామహేతు**న్తి వా భావనపుంసకనిద్దేసో యథా ''విసమం చన్దిమసూరియా పరివత్తన్తీ''తి (అ. ని. ౪.౭౦). తథా సేసపదద్వయేపి. తేనేవాహ ''**కామానమేవ హేతూ**''తి. **కామానం హేతూ**తి ఏత్థ పురిమపదావధారణమయుత్తం తదఞ్ఞపచ్చయపటిక్ఖేపాపత్తితో, తథా ఉత్తరపదావధారణం కామానం కదాచి అహేతుభావస్సాపి సమ్భవతో, తస్మా ''**ఉప్పజ్జతియేవా**''తి వుత్తం.

ఉట్ఠహతోతి ఇమినా ఉట్ఠానవీరియం వుత్తన్తి ఆహ ''**ఆజీవసముట్ఠాపకవీరియేనా**''తి. **తం వీరియన్తి** ఆజీవికసముట్ఠాపకవీరియం. **పుబ్బేనాపరం ఘటేన్తస్సా**తి ఆరమ్భతో పట్ఠాయ నిరన్తరం పవత్తేన్తస్స. **చిత్తే ఉప్పన్నబలవసోకేన సోచతీ**తి చిత్తసన్తాపేన అన్తో నిజ్ఝాయతి. **కాయే ఉప్పన్నదుక్ఖేనా**తి తస్సేవ సోకస్స వసేన కాయే ఉప్పన్నదుక్ఖేన. సోకుద్దేసేన తం తం విప్పలపన్తో వా **పరిదేవతి. ఉరం తాళేత్వా**తి వక్ఖప్పదేసం పహరిత్వా. ''**మోఘ**''న్తిఆది పరిదేవనాకారదస్సనఞ్చేవ సమ్మోహాపజ్జనాకారదస్సనఞ్చ. **మే**తి వత్వా పున **నో**తి పుథువచనం అత్తనో ఉభయథాపి వోహరితబ్బతో, బ్యామూళ్హవచనం వా సోకవసేన.

౧౬౮. ఇధ కామగ్గహణేన విసేసతో వత్థుకామా గహితాతి కామాదిగ్గహణం కతం, నానన్తరియతాయ పన కిలేసకామోపి గహితో ఏవ. **అసిచమ్మ**న్తి ఏత్థ **చమ్మ**గ్గహణేన న కేవలం చమ్మమయస్స, చమ్మపరిసిబ్బితస్సేవ వా గహణం, అథ ఖో సబ్బస్సాపి ఆవుధబాధకస్స గహణన్తి దస్సేన్తో ''**ఖేటకఫలకాదీనీ**''తి ఆహ. **ఆది**-సద్దేన సరాదిసఙ్గహో. **ధనుకలాపం సన్నయ్హిత్వా**తి ధనుఞ్చేవ ఖురప్పతూణిఞ్చ సన్నయ్హిత్వా, ధనుదణ్డస్స జియాయ తథాభావకరణాదిపి (అ. ని. టీ.

౩.౫.౭౬) ధనునో సన్నయ్హనన్తి. ద్విన్నం సేనానం బ్యూహసంవిధానేన వా **ఉభతోబ్యూళ్హం. విజ్జోతలన్తేసూతి** నిసితపీతఫలతాయ విజ్జోతనవసేన పరివత్తమానేసు.

పాకారసమీపాతిసఞ్చారతాయ పాకారపాదా **ఉపకారియో,** యా "ఉద్దాపా"తి వుచ్చన్తి. **సతదన్తేనాతి** అనేకసతదన్తకేన, యస్స తిఖిణదన్తాని అనేకసతాని మూలాని హోన్తి. అతిభారతాయ దసవీసమత్తాపి జనా ఉక్ఖిపితుం న సక్కోన్తి, యన్తవసేన పన ఉక్ఖిపిత్వా బన్ధిత్వా ఠపేన్తి. తేనాహ "**అట్ఠదన్తాకారేనా**"తిఆది. **ఓమద్దన్తీతి** ఓట్ఠపేన్తి.

౧౬౯. **సన్ధిమ్పి ఛిన్దన్తి** చోరికాయ జీవితుకామా. **నిల్లోపన్తి** నిస్సేసవిలోపం, ఏకం పరిత్తం గామం పరివారేత్వా తత్థ కిఞ్చిపి గయ్హూపగం అసేసేత్వా కరమరగ్గహణం. తేనాహ "**మహావిలోప**"న్తి. **పన్థదుహనకమ్మం** అటవిమగ్గే ఠత్వా అద్ధికానం విలుమ్పనం. **పహారసాధనత్థం** (అ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౨.౧) దణ్డప్పహారస్స సుఖసిద్ధిఅత్థం. కఞ్జితో నిబ్బత్తం కఞ్జియం, ఆరనాలం. యం "బిలఙ్గ"న్తిపి వుచ్చతి, తం యత్థ సిఞ్చతి, సా **కఞ్జియఉక్ఖలికా**. బిలఙ్గథాలికసదిసకరణం **బిలఙ్గథాలియం. సీసకపాలం ఉప్పాటేత్వాతి** అయోగుళపవేసనప్పమాణం ఛిద్దం కత్వా. **సఙ్ఖముణ్డకమ్మకారణన్తి** సఙ్ఖం వియ ముణ్డకమ్మకారణం.

రాహుముఖకమ్మకారణన్తి రాహుముఖగత-సూరియసదిస-కమ్మకారణం. **జోతిమాలికన్తి** జోతిమాలవన్తం కమ్మకారణం. **హత్థపజ్జోతికన్తి** హత్థపజ్జోతనకమ్మకారణం. **ఏరకవత్తకమ్మకారణన్తి** ఏరకవత్తసదిసే సరీరతో బద్ధే ఉప్పాటనకమ్మకారణం. **చీరకవాసికకమ్మకారణన్తి** సరీరతో ఉప్పాటితబద్ధచీరకాహి నివాసాపనకమ్మకారణం. తం కరోన్తా యథా గీవతో పట్ఠాయ బద్ధే కన్తిత్వా కటియమేవ ఠపేన్తి, ఏవం గోప్ఫకతో పట్ఠాయ కన్తిత్వా కటియమేవ ఠపేన్తి. **అట్ఠకథాయం** పన "**కటితో పట్ఠాయ కన్తిత్వా గోప్ఫకేసు ఠపేన్తీ**"తి వుత్తం. **ఏణేయ్యకకమ్మకారణన్తి** ఏణిమిగసదిసకమ్మకారణం . **అయవలయాని దత్వాతి** అయవలయాని పటిముఞ్చిత్వా. **అయసూలాని కోట్టేన్తీతి** కప్పరజణ్ణుకకోటీసు అయసూలాని పవేసేన్తి. న్తి తం తథాకతకమ్మకారణం సత్తం.

బళిసమంసికన్తి బళిసేహి మంసుప్పాటనకమ్మకారణం. **కహాపణికన్తి** కహాపణమత్తసో ఛిన్దనకమ్మకారణం. **కోట్టేన్తీతి** ఛిన్దన్తి. **ఖారాపతచ్ఛికన్తి** తచ్ఛేత్వా ఖారావసిఞ్చనకమ్మకారణం. **పలిఘుపరివత్తికన్తి** పలిఘుస్స వియ పరివత్తనకమ్మకారణం. **ఏకాబద్ధం కరోన్తి** అయసూలస్స కోట్టనేన. **పలాలపీఠకన్తి** పలాలపీఠస్స వియ సరీరస్స సంవేల్లనకమ్మకారణం. **కారణికాతి** ఘాతనకారకా. **పలాలవట్టిం వియ కత్వాతి** యథా పలాలపీఠం కరోన్తా పలాలవట్టిం కత్వా సంవేల్లనవసేన నం (అ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౨.౧) వేఠేన్తి, ఏవం కరోన్తీతి అత్థో. **ఛాతకేహీతి** బుభుక్ఖితేహి కోలేయ్యకసునఖేహి. బలవన్తో హి తే జవయోగ్గా సూరా చ హోన్తి. కమ్మవసేన సమ్పరేతి ఏత్థాతి సమ్పరాయో, పరలోకో. తత్థ భవోతి **సమ్పరాయికో**.

౧౭౦. ఛన్దరాగో వినీయతి చేవ పహీయతి చ ఏత్థాతి నిబ్బానం **ఛన్దరాగవినయో ఛన్దరాగప్పహానఞ్చాతి**. తేనాహ "**నిబ్బానఞ్హీ**"తి. తత్థ **ఆగమ్మాతి** ఇదం యో ఛన్దరాగం వినేతి పజహతి, తస్స ఆరమ్మణం సన్ధాయ వుత్తం. **తీహి పరిఞ్ఞాహీతి** ఇమినా ఞాతతీరణపరిఞ్ఞాహి పరిజానిస్సన్తీతి నేతం ఠానం విజ్జతి. కో పన వాదో పహానపరిఞ్ఞాయాతి దస్సేతి? **తథభావాయాతి** పరిజాననకభావాయ.

౧౭౧. **అపరిత్తేనాతి** అహీనేన. **విపులేనాతి** మహతా. యది వణ్ణసమ్పత్తిదస్సనత్థం, వణ్ణదసకం కస్మా న గహితన్తి ఆహ "**మాతుగామస్స హీ**"తిఆది. భోజనసమ్పదాదీనం అలాభేపీతి దస్సనత్థం "**దుగ్గతకులే నిబ్బత్తస్సపీ**"తి వుత్తం. **థోకం థోకం**

వణ్ణాయతనం పసీదతి మంసస్స పరిబ్రూహనతో ధనమంసాని వడ్ఢన్తి జాయన్తి. వణ్ణేతి హదయఙ్గతభావం పకాసేన్తో వియ హోతీతి **వణ్ణో**. సో ఏవ సామగ్గోపభోగాదినా నిభాతీతి **నిభా**. తేనాహ ‘‘**వణ్ణనిభాతి వణ్ణోయేవా**’’తి.

భోగ్గన్తి అతివియ వఙ్కతాయ భోగ్గం. తాదిసం పన సరీరం భగ్గం వియ హోతీతి ఆహ ‘‘**భగ్గ**’’న్తి. తేనాహ ‘‘**ఇమినాపిస్స వఙ్కభావమేవ దీపేతీ**’’తి. దన్తానం ఛిన్నభిన్నతాయ ఏకచ్చానం పతనేన చ **ఖణ్డితదన్తం**. కేసానం సేతవణ్ణతాయ పలితన్తి ఆహ ‘‘**పణ్డరకేస**’’న్తి. కేసానం మత్తసో సియనే ఖల్లాటవోహారోతి బహుసో సియనం సన్ధాయాహ ‘‘**మహాఖల్లాటసీస**’’న్తి. వస్ససతికకాలే ఉప్పజ్జనతిలకాని సన్ధాయాహ ‘‘**తిలకాహతగత్త**’’న్తి. తాని పన కానిచి సేతాని హోన్తి కానిచి కాళానీతి ఆహ ‘‘**సేతకాళతిలకేహీ**’’తి. **బ్యాధికన్తి** సఞ్జాతబ్యాధిం. **బాళ్హగిలానన్తి** మారణన్తి కగేలఞ్ఞేన గిలానం.

౧౭౩. తస్మిం సమయేతి తస్మిం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరణసమయే. **న చేతేతీతి** న అభిసన్దహతి. బ్యాబాధనట్ఠేన బ్యాబాధో, బ్యాబాధోవ బ్యాబజ్ఝం, నత్థి ఏత్థ బ్యాబజ్ఝన్తి **అబ్యాబజ్ఝం,** దుక్ఖరహితం. తేనాహ ‘‘**నిద్దుక్ఖమేవా**’’తి.

౧౭౪. అనిచ్చాదిఆకారోతి అనిచ్చాకారో దుక్ఖాకారో విపరిణామాకారో చలాదిఆకారో చ.

మహాదుక్ఖక్ఖన్ధసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౪. చూళదుక్ఖక్ఖన్ధసుత్తవణ్ణనా

౧౭౫. సక్కేసూతి ఏత్థ యం వత్తబ్బం, తం సతిపట్ఠానసుత్తవణ్ణనాయం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి తం ఏకదేసేన దస్సేన్తో ‘‘**సో హీ**’’తి ఆహ. తత్థ యేన రాజకుమారా సక్యా నామ జాతా, యతో తేసం నివాసట్ఠానతాయ జనపదో తథా వుచ్చతి, తం వత్తబ్బన్తి ఆహ ‘‘**సక్యానం పన ఉప్పత్తి అమ్బట్ఠసుత్తే ఆగతావా**’’తి. **కపిలవత్థూతి వుత్తం** పురిమసఞ్ఞావసేన.

నానప్పకారకన్తి “లోభధమ్మా”తి బహువచనస్స నిమిత్తం వదతి. లోభో హి తేన తేన అవత్థావిసేసేన పవత్తిఆకారభేదేన “ఛన్దో రాగో తణ్హా ఆసత్తి అపేక్ఖా”తిఆదినా అనేకప్పభేదో, లుబ్భనలక్ఖణేన పన “లోభో”త్వేవ వుచ్చతి. తేనాహ ‘‘**నానప్పకారకం లోభంయేవా**’’తి. తథా “దోసో పటిఘో కోధో ఉపనాహో విరోధో”తిఆదినా, “ముయ్హనం అసమపేక్ఖనం అపచ్చవేక్ఖణా దుమ్మేజ్ఝం బాల్య”న్తిఆదినా (ధ॰ స॰ ३౯౦) చ దోసమోహానం నానప్పకారతం సన్ధాయాహ ‘‘**ఇతరేసుపి ద్వీసు ఏసేవ నయో**’’తి. **పరియాదియిత్వాతి** పరితో సబ్బసో ఆదాయ. గహేత్వాతి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ ‘‘**గహణే ఆగత**’’న్తి. **పరియాదియతీతి** పరిక్ఖీణోతి. దీ-సద్దఞ్హి సద్దవిదూ ఖయత్థం వదన్తి.

ఏకదాతి ఆమేడితలోపేన నిద్దేసోతి ఆహ ‘‘**ఏకేకస్మిం కాలే**’’తి. **లోభదోసమోహాతి** పఠమమగ్గేన పహీనావసేసా లోభదోసమోహా. **నిరవసేసా పహీయన్తి,** అఞ్ఞథా దుతియమగ్గేన కిం కతం సియాతి అధిప్పాయో. సముదాచారప్పత్తం పన దిస్వా ‘‘**అప్పహీనం మే అత్థీ**’’**తిపి జానాతి**. ఏవం కథం నిరవసేసప్పహానసఞ్ఞాతి ఆహ ‘‘**అప్పహీనకం...పే.... సఞ్ఞీ హోతీ**’’తి. ఏవం పఠమమగ్గేనేవ సముచ్ఛిన్నసంసయస్స “కో సు నామ మే ధమ్మో అజ్ఝత్తం అప్పహీనోతి **ఏవం సన్దేహో కథం ఉప్పజ్జతీ**’’తి వత్వా ‘‘**పణ్ణత్తియా అకోవిదత్తా**’’తి కారణమాహ. వినయకుక్కుచ్చం వియ హి పణ్ణత్తియం అకుసలతాయ అరియానమ్పి కత్థచి విమతిమత్తం ఉప్పజ్జతి యథా తం సబ్బసో అప్పహీనసమ్మోహానన్తి. అత్తనో అవిసయే అనభిజాననం పణ్ణత్తికోసల్లేన కిమేత్థ పయోజనం, పచ్చవేక్ఖణామత్తేన అయమత్థో సిజ్ఝతీతి దస్సేన్తో ‘‘**కిం తస్స పచ్చవేక్ఖణా నత్థీ**’’తి ఆహ.

ఇతరో “నత్థీ”తి న సక్కా వత్తున్తి కత్వా “అత్థీ”తి వత్వా తత్థ లబ్భమానవిభాగం దస్సేన్తో **‘‘సా పనా’’**తిఆదిమాహ. తత్థ **సాతి** పచ్చవేక్ఖణా. **సబ్బేసన్తి** సబ్బేసం అరియానం. యథా పరిపుణ్ణా న హోతి, న ఏవం సబ్బసో న హోతీతి ఆహ **‘‘ఇమాసు పనా’’**తిఆది.

౧౭౬. అజ్ఝత్తన్తి నియకజ్ఝత్తం అధిప్పేతన్తి ఆహ **‘‘తవ సన్తానే’’**తి. **అప్పహీనోతి** అనవసేసతో అప్పహీనో. **దువిధేతి** వత్థుకామకిలేసకామే. కిలేసకామోపి హి యదగ్గేన అస్సాదీయతి, తదగ్గేన పరిభుఞ్జీయతి.

౧౭౭. అస్సాదీయతీతి అస్సాదో, సుఖం. అప్పో అప్పమత్తకో అస్సాదో ఏతేసూతి **అప్పస్సాదా.** తేనాహ **‘‘పరిత్తసుఖా’’**తి. పరియేసనదుక్ఖాదిహేతుకం దిట్ఠధమ్మికం తత్థ దుచ్చరితచరణేన సమ్పరాయికఞ్చ దుక్ఖమేత్థ కామేసు బహుకన్తి **బహుదుక్ఖా. బహుపాయాసాతి** బహుపరిక్కిలేసా. తే పన పరిక్కిలేసా వక్ఖమాననయేన బహూాయేవేత్థ దిట్ఠధమ్మికాపీతి ఆహ **‘‘దిట్ఠధమ్మిక...పే.... బహూ’’**తి. తే చ పరిక్కిలేసా యస్మా తంసమఙ్గినో హితపటిపత్తియా అన్తరాయకరా ఇధ చేవ పరలోకే చ ఆదీనవకారణఞ్చ పవత్తన్తి, తస్మా వుత్తం **‘‘దిట్ఠధమ్మిక...పే.... బహూ’’**తి. **ఏవం చేపీతి** ఏవం “అప్పస్సాదా కామా”తిఆదినా ఆకారేన. **నయేనాతి** ధమ్మేన. **కారణేనాతి** యుత్తియా. సుట్ఠు దిట్ఠం హోతీతి సమ్బన్ధో. **విపస్సనాపఞ్ఞాయాతి** అరియమగ్గపఞ్ఞాయ. సా చత్తారిపి సచ్చాని విసేసతో పస్సతీతి **విపస్సనాతి** అధిప్పేతా. తేనాహ **‘‘హేట్ఠామగ్గద్వయఞాణేనాతి అత్థో’’**తి. **పీతిసుఖన్తి** పీతిసుఖవన్తం ఝానద్వయం. **ద్వే మగ్గేతి** హేట్ఠామగ్గే. ఆవట్టనసీలో ఆభుజనసీలో న హోతీతి **అనావట్టీ నేవ హోతి** సబ్బసో అప్పహీనకామరాగఛన్దో. తేనాహ **‘‘కస్మా’’**తిఆది. **ఓరోధనాటకా పజహనపఞ్ఞాతి** ఆదీనవానుపస్సనాఞాణమాహ.

౧౭౮. అస్సాదోపి కథితో, “అప్పస్సాదా”తి హి ఇమినా యావతకో కామేసు అస్సాదో, తం సబ్బం అనవసేసతో పరిగ్గహేత్వా చస్స పరిత్తభావో దస్సితోతి **ఆదీనవోపి కథితో** సఙ్ఖేపేనేవ సేసస్సఆదీనవస్స దస్సితత్తా. **తం కథేతున్తి** తం నిస్సరణం “ఏకన్తసుఖపటిసంవేదీ”తి ఇమినా కథేతుం. **ఇమేహి అన్తేహీతి** “పఞ్చిమే, మహానామ, కామగుణా”తిఆదినా కామగుణదస్సనముఖేన కామసుఖల్లికానుయోగం “ఉబ్భట్ఠకా హోన్తి ఆసనపటిక్ఖిత్తా”తిఆదినా అత్తకిలమథానుయోగఞ్చ దస్సేత్వా ఇమేహి ద్వీహి అన్తేహి ముత్తం మమ సాసనన్తి, ఫలసమాపత్తిపరియోసానత్తా సాసనసమ్పత్తియా **‘‘ఉపరిఫలసమాపత్తిసీసేన సకలసాసనం దస్సేతు’’**న్తి ఆహ. గిజ్ఝసదిసో కూటోతి మజ్ఝేపదలోపీసమాసో యథా “సాకపత్థివో”తి (పాణిని॰ ౨.౧.౬౦). దుతియే పనేత్థ గిజ్ఝవన్తతాయ గిజ్ఝా కూటే ఏతస్సాతి **గిజ్ఝకూటో**. ఉద్ధంయేవ తిట్ఠనకా నిసజ్జాయ వుట్ఠితకాలతో పట్ఠాయ ఏకట్ఠానేనేవ తిట్ఠనకా. తేనాహ **‘‘అనిసిన్నా’’**తి. **నిగణ్ఠస్సాతి** నాటపుత్తస్స. నత్థి ఏతస్స పరిసేసన్తి **అపరిసేసం.** ఏవం సఞ్ఞాభవచనమత్తమస్సాతి ఆహ **‘‘అపరిసేససఞ్ఞాత’’**న్తి. నిచ్చట్ఠేన సతత-సద్దేన అభిణ్హప్పవత్తి జోతితా సియాతి **‘‘సమిత’’**న్తి వుత్తం. తేన నిరన్తరప్పవత్తిం దస్సేతీతి ఏవం వా ఏత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

౧౮౦. యం కరోతి, తం జానాతీతి దుక్ఖస్స నిజ్జరణఖేపనం నామ విఞ్ఞానం కిచ్చం, విఞ్ఞునా చ పురిసేన కతాకతం జానితబ్బం, తస్మా తుమ్హేహి పురాణానం కమ్మానం బ్యన్తిభావం కరోన్తేహి పఠమం తావ ఏత్తకాని పురాణాని కమ్మానీతి జానితబ్బాని, తతో “ఏత్తకం కాలం కతేన తపసా ఏత్తకాని తాని బ్యన్తికతాని, ఇదాని ఏత్తకాని కాతబ్బానీ”తిఆదినా అయం విధి పురిసేన వియ అత్తనా కాతబ్బకిచ్చం పరిచ్ఛిన్దితబ్బన్తి దస్సేతి. తేనాహ **‘‘తుమ్హేహిపి తథా ఞాతబ్బం సియా’’**తి. **సుద్ధన్తన్తి** సుద్ధకోట్ఠాసం, ఆయతిం అనవస్సవసిద్ధం కమ్మక్ఖయం, తతో వా దుక్ఖక్ఖయన్తి అత్థో. **సుద్ధన్తం పత్తో అత్థీతి పుచ్ఛతీతి**

ఇమినా అకుసలానం పహానం, కుసలానం భావనా చ సబ్బేన సబ్బం నిగణ్ఠసమయే నత్థి సబ్బసో విసుద్ధిభావనాయ అభావతో, తస్మా కుతో దుక్ఖక్ఖయస్స సమ్భవోతి దస్సేతి.

ఏవం అజాననభావే సతీతి "అహువమ్హేవ మయ"న్తిఆదినా వుత్తప్పకారస్స అజాననే సతి, తస్మిం తుమ్హేహి అఞ్ఞాయమానేతి అత్థో. **లుద్దాతి** ఘోరా. తే పన యస్మా కాయవాచాహి నిహీనమేవ కరోన్తి, తస్మా వుత్తం "**లుద్దాచారా**"తి. **లోహితపాణిత్వేవ వుచ్చతి** తజ్జాకిరియాచరణతో. మాగవికకేవట్టచోరఘాతకాదయో **మాగవికాదయో. కక్ఖళకమ్మాతి** ఫరుసకమ్మా. **తే నిగణ్ఠేసు పబ్బజన్తీతి** పుబ్బే మహాదుక్ఖసంవత్తనియకమ్మస్స కతత్తా హి తుమ్హే ఏతరహి ఈదిసం మహాదుక్ఖం పచ్చనుభవథాతి దస్సేతి.

వాదేతి దిట్ఠియం, సమయేతి అత్థో. **సుఖేన సుఖన్తి** ఏత్థ **సుఖేనాతి** పటిపత్తిసుఖేన, సుఖాయ పటిపత్తియాతి అత్థో. **సుఖన్తి** విమోక్ఖసుఖం, ఇధ లోకే సుఖం అధిగచ్ఛన్తా కసివణిజ్జాదిదుక్ఖపటిపత్తియావ అధిగచ్ఛన్తి, ఏవం మోక్ఖసుఖమ్పీతి అధిప్పాయో. సరీరావయవసమ్పత్తియాపి బిమ్బినో సారోతి **బిమ్బిసారో. తే నిగణ్ఠా...పే... సన్ధాయ వదన్తి,** న పన భగవతో అచ్చన్తసన్తపణీతం నిబ్బానసుఖపటివేదనం జానన్తి. **సహసాతి** రవా. **అప్పటిసఙ్ఖాతి** న పటిసఙ్ఖాయ అవిచారేత్వా. తేనాహ "**సాహసం కత్వా**"తిఆది.

అఞ్ఞాహి వేదనాహి అవోమిస్సం ఏకన్తం సుఖం **ఏకన్తసుఖం,** తస్స పటిసంవేదీ. తేనాహ "**నిరన్తరసుఖపటిసంవేదీ**"తి. **కథాపతిట్ఠాపనత్థన్తి** "ఏకన్తసుఖపటిసంవేదీ"తి ఏవం ఆరద్ధకథాయ పతిట్ఠాపనత్థం. **రాజవారేతి** రాజానం ఉద్దిస్స ఆగతదేసనావారే. **సుఖం పుచ్ఛితుం హోతీతి** "యది సత్త రత్తిన్దివాని నప్పహోతి, కిం ఛ రత్తిన్దివాని పహోతీ"తిఆదినా పుచ్ఛనసుఖం హోతి. "అహం ఖో"తిఆదినా పవత్తో **సుద్ధవారో** సుద్ధనిస్సన్దస్స ఫలసమాపత్తిసుఖస్స వసేన ఆగతత్తా. **అనచ్ఛరియం హోతి,** సత్త రత్తిన్దివాని పహోన్తస్స ఏకస్మిం రత్తిన్దివే కిం వత్తబ్బన్తి. **ఉత్తానత్థమేవ** వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యత్తా.

చూళదుక్ఖక్ఖన్ధసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౫. అనుమానసుత్తవణ్ణనా

౧౮౧. **వుత్తానుసారేనాతి** "కురూసు, సక్కేసూ"తి చ ఏత్థ వుత్తనయానుసారేన, "భగ్గా నామ జానపదినో రాజకుమారా"తిఆదినా నయేన వచనత్థో వేదితబ్బోతి అత్థో. **వత్థుపరిగ్గహదివసేతి** నగరమాపనత్థం వత్థువిజ్జాచరియేన నగరట్ఠానస్స పరిగ్గణ్హనదివసే. **అథాతి** పచ్ఛా. **నగరే నిమ్మితేతి** తత్థ అనన్తరాయేన నగరే మాపితే. తమేవ సుసుమారగిరణం సుభనిమిత్తం కత్వా "**సుసుమారగిరి**"**త్వేవస్స నామం అకంసు**. సుసుమారసణ్ఠానత్తా సుసుమారో నామ ఏకో గిరి, సో తస్స నగరస్స సమీపే, తస్మా తం సుసుమారగిరి ఏతస్స అత్థీతి "**సుసుమారగిరీ**"తి వుచ్చతీతి కేచి. **భేసకళాతి** వుచ్చతి ఘమ్మణ్డగచ్ఛం, కేచి "సేతరుక్ఖ"న్తి వదన్తి, తేసం బహులతాయ పన తం వనం భేసకళావనన్త్వేవ పఞ్ఞాయిత్థ. **భేసో** నామ ఏకో యక్ఖో అయుత్తకారీ, తస్స తతో గళితట్ఠానతాయ తం వనం **భేసగళావనం** నామ జాతన్తి కేచి. **అభయదిన్నట్ఠానే జాతం** విరూళ్హం, సంవద్ధన్తి అత్థో.

ఇచ్ఛాపేతీతి యం కిఞ్చి అత్తని గరహితబ్బం వత్తుం సబ్రహ్మచారీనం ఇచ్ఛం ఉప్పాదేతి, తదత్థాయ తేసం అత్తానం విస్సజ్జేతీతి అత్థో. పఠమం దిన్నో హితూపదేసో **ఓవాదో,** అపరాపరం దిన్నో **అనుసాసనీ.** పచ్చుప్పన్నాతీతవిసయో వా **ఓవాదో,** అనాగతవిసయో **అనుసాసనీ.** ఓతిణ్ణవత్థుకో **ఓవాదో,** ఇతరో **అనుసాసనీ. సో చాతి** ఏవం పవారేతా సో భిక్ఖు. దుక్ఖం వచో ఏతస్మిం విప్పటికూలగ్గాహే విపచ్చనీకసాతే అనాదరే పుగ్గలేతి **దుబ్బచో.** తేనాహ ''**దుక్ఖేన వత్తబ్బో**''తి. **ఉపరి ఆగతేహీ**తి "పాపిచ్ఛో హోతీ"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౧౮౧) ఆగతేహి సోళసహి పాపధమ్మేహి. పకారేహి ఆవహం పదక్ఖిణం, తతో పదక్ఖిణతో గహణసీలో పదక్ఖిణగ్గాహీ, న పదక్ఖిణగ్గాహీ **అప్పదక్ఖిణగ్గాహీ. వామతో**తి అపసబ్యతో, వుత్తవిపరియాయతోతి అధిప్పాయో.

అసన్తసమ్భావనపత్థనానన్తి అసన్తేహి అవిజ్జమానేహి గుణేహి సమ్భావనస్స పత్థనాభూతానం. పటి-సద్దో పచ్చత్తికపరియాయో, ఫరణం వాయమనం ఇధ తథావట్ఠానన్తి ఆహ ''**పటిప్ఫరతీతి పటివిరుద్ధో పచ్చనీకో హుత్వా తిట్ఠతీ**''తి. **అపసాదేతీ**తి ఖిపేతి తజ్జేతి. తథాభూతో చ పరం ఘట్టేన్తో నామ హోతీతి ఆహ ''**ఘట్టేతీ**''తి. **పటిఆరోపేతీ**తి యాదిసేన వుత్తో, తస్స పటిభాగభూతం దోసం చోదకస్స ఉపరి ఆరోపేతి.

పటిచరతీతి (అ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౩.౬౮) పటిచ్ఛాదనవసేన చరతి పవత్తతి, పటిచ్ఛాదనత్థో ఏవ వా చరతి-సద్దో అనేకత్థత్తా ధాతూనన్తి ఆహ ''**పటిచ్ఛాదేతీ**''తి. **అఞ్ఞేనఞ్ఞ**న్తి పటిచ్ఛాదనాకారదస్సనన్తి ఆహ ''**అఞ్ఞేన కారణేనా**''తిఆది. తత్థ **అఞ్ఞం కారణం వచనం వా**తి యం చోదకేన చుదితకస్స దోసవిభావనం కారణం, వచనం వా వుత్తం, తతో అఞ్ఞేనేవ కారణేన, వచనేన వా పటిచ్ఛాదేతి. **కారణేనా**తి చోదనాయ అమూలికభావదీపనియా యుత్తియా. **వచనేనా**తి తదత్థబోధనేన. **కో ఆపన్నో**తిఆదినా చోదనం అవిస్సజ్జేత్వా విక్ఖేపాపజ్జనం అఞ్ఞేనఞ్ఞం పటిచరణన్తి దస్సేతి, బహిద్ధా కథాఅపనామనం విస్సజ్జేత్వాతి అయమేవ తేసం విసేసో. తేనాహ ''**ఇత్థన్నామ**''న్తిఆది.

అపదీయన్తి దోసా ఏతేన రక్ఖీయన్తి, లూయన్తి, ఛిజ్జన్తీతి వా **అపదానం,** (అ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౩.౨) సత్తానం సమ్మా, మిచ్ఛా వా పవత్తపయోగో. తేనాహ ''**అత్తనో చరియాయా**''తి.

౧౮౩. **అనుమినితబ్బ**న్తి అను అను మినితబ్బో జానితబ్బో. **అత్తానం అనుమినితబ్బ**న్తి చ ఇదం పచ్చత్తే ఉపయోగవచనం. తేనాహ ''**అనుమినితబ్బో తులేతబ్బో తీరేతబ్బో**''తి. **అత్తానం అనుమినితబ్బ**న్తి వా అత్తని అనుమానఞాణం పవత్తేతబ్బం. తత్రాయం నయో – అప్పియభావావహా మయి పవత్తా పాపిచ్ఛతా పాపిచ్ఛాభావతో పరస్మిం పవత్తపాపిచ్ఛతా వియ. ఏస నయో సేసధమ్మేసుపి. అపరో నయో – సబ్రహ్మచారీనం పియభావం ఇచ్ఛన్తేన పాపిచ్ఛతా పహాతబ్బా సీలవిసుద్ధిహేతుభావతో అత్తుక్కంసనాదిప్పహానం వియ. సేసధమ్మేసుపి ఏసేవ నయో.

౧౮౪. **పచ్చవేక్ఖితబ్బో**తి "న పాపిచ్ఛో భవిస్సామి, న పాపికానం ఇచ్ఛానం వసం గతో"తిఆదినా పతి పతి దివసస్స తిక్ఖత్తుం వా ఞాణచక్ఖునా అవేక్ఖితబ్బం, ఞాణం పవత్తేతబ్బన్తి అత్థో. పాపిచ్ఛతాదీనం పహానం పతి అవేక్ఖితబ్బం, అయఞ్చ అత్థో తబ్బ-సద్దస్స భావత్థతావసేన వేదితబ్బో, కమ్మత్థతావసేన పన **అట్ఠకథాయం** ''**అత్తాన**''న్తి పచ్చత్తే ఉపయోగవచనం కత్వా వుత్తం. **సిక్ఖన్తేనా**తి తిస్సోపి సిక్ఖా సిక్ఖన్తేన. తేనాహ ''**కుసలేసు ధమ్మేసూ**''తి.

తిలకన్తి కాళతిలసేతతిలాదితిలకం. **సబ్బప్పహానన్తి** సబ్బప్పకారప్పహానం. **ఫలే ఆగతేతి** ఫలే ఉప్పన్నే. **నిబ్బానే ఆగతేతి** నిబ్బానస్స అధిగతత్తా. **భిక్ఖుపాతిమోక్ఖన్తి** "సో సమణో, స భిక్ఖూ"తి ఏవం వుత్తభిక్ఖూనం పాతిమోక్ఖం, న ఉపసమ్పన్నానం ఏవ న పబ్బజితానం ఏవాతి దట్ఠబ్బం. యస్మా చిదం భిక్ఖుపాతిమోక్ఖం, తస్మా వుత్తం **''ఇదం దివసస్స తిక్ఖత్తు''**న్తిఆది. **అపచ్చవేక్ఖితుం న వట్టతి** అత్తవిసుద్ధియా ఏకన్తహేతుభావతో.

అనుమానసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౬. చేతోఖిలసుత్తవణ్ణనా

౧౮౫. చేతో తేహి ఖిలయతి థద్ధభావం ఆపజ్జతీతి **చేతోఖిలా**. తేనాహ **''చిత్తస్స థద్ధభావా''**తి. యస్మా తేహి ఉప్పన్నేహి చిత్తం ఉక్లాపీజాతం ఠానం వియ అమనుఞ్ఞం ఖేత్తం వియ చ ఖాణుకనిచితం అమహప్ఫలం హోతి. తేన వుత్తం **''కచవరభావా ఖాణుకభావా''**తి. "చిత్తస్సా"తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. **చిత్తం బన్ధిత్వాతి** తణ్హాపవత్తిభావతో కుసలచారస్స అవసరచజనవసేన చిత్తం బద్ధం వియ సమోరోధేత్వా. తేనాహ **''ముట్ఠియం కత్వా వియ గణ్హన్తీ''**తి. సద్దత్థతో పన చేతో విరూపం నిబన్ధీయతి సంయమీయతి ఏతేహీతి **చేతసో వినిబన్ధా** యస్స చతుబ్బిధం సీలం అఖణ్డాదిభావప్పత్తియా సుపరిసుద్ధం విసేసభాగియత్తా అప్పకసిరేనేవ మగ్గఫలావహం మహాసఙ్ఘరక్ఖితత్థేరస్స వియ, సో తాదిసేన సీలేన ఇమస్మిం ధమ్మవినయే వుద్ధిం ఆపజ్జిస్సతీతి ఆహ **''సీలేన వుద్ధి''**న్తి. యస్స పన అరియమగ్గో ఉప్పజ్జన్తో విరూళ్హమూలో వియ పాదపో సుప్పతిట్ఠితో, సో సాసనే విరూళ్హిం ఆపన్నోతి ఆహ **''మగ్గేన విరూళ్హి''**న్తి. యో సబ్బసో కిలేసనిబ్బానప్పత్తో, సో అరహా సీలాదిధమ్మక్ఖన్ధపారిపూరియా సతివేపుల్లప్పత్తో హోతీతి ఆహ **''నిబ్బానేన వేపుల్ల''**న్తి. దుతియవికప్పే అత్థో వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బో.

బుద్ధానం ధమ్మకాయో వియ రూపకాయోపి అనఞ్ఞసాధారణతాయ అనుత్తరగుణాధిట్ఠానతాయ చ అపచ్చక్ఖకారీనం సంసయవత్థు హోతియేవాతి **''సరీరే వా గుణే వా కఙ్ఖతీ''**తి వుత్తం. తత్థ యథా మహాపురిసలక్ఖణేన అనుబ్యఞ్జనాదయో రూపకాయగుణా గహితా ఏవ హోన్తి అవినాభావతోతి **''ద్వత్తింసవరలక్ఖణప్పటిమణ్డిత''**మిచ్చేవ వుత్తం, ఏవం అనావరణఞాణేన సబ్బేపి అనన్తాపరిమేయ్యభేదా ధమ్మకాయగుణా గహితా ఏవ హోన్తీతి **సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణగ్గహణమేవ** కతం నానన్తరియభావతోతి దట్ఠబ్బం. **కఙ్ఖహీతి** "అహో వత తే గుణా న భవేయ్యుం, భవేయ్యుం వా"తి పత్థనుప్పాదనవసేన కఙ్ఖతి. పురిమో హి విపరీతజ్ఝాసయో, ఇతరో యథాభూతఞాణజ్ఝాసయో. **విచినన్తోతి** విచయభూతాయ పఞ్ఞాయ తే విచేతుకామో తదభావతో కిచ్ఛం దుక్ఖం ఆపజ్జతి, కిచ్ఛప్పత్తి చ తత్థ నిచ్ఛేతుం అసమత్థతాయేవాతి ఆహ **''వినిచ్ఛేతుం న సక్కోతీ''**తి. విగతా చికిచ్ఛాతి **విచికిచ్ఛా**. **అధిమోక్ఖం న పటిలభతీతి** "ఏవమేత"న్తి ఓకప్పనవసేన గుణేసు వినిచ్ఛయం నాధిగచ్ఛతి. **ఓతరిత్వాతి** ఞాణేన అనుపవిసిత్వా. **పసీదితున్తి** "పసన్నరూపధమ్మకాయగుణేహి భగవా"తి పసీదితుం. **అనావిలో** అకాలుస్సో హోతుం **న సక్కోతి**. "కఙ్ఖతీ"తి ఇమినా దుబ్బలా విమతి వుత్తా, "విచికిచ్ఛతీ"తి ఇమినా మజ్ఝిమా, "నాధిముచ్చతీ"తి ఇమినా బలవతీ, "న సమ్పసీదతీ"తి ఇమినా తివిధాయపి విమతియా వసేన ఉప్పన్నచిత్తకాలుస్సియం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

ఆతప్పాయాతిఆదితో తపతి సన్తపతి కిలేసేతి **ఆతప్పం**, ఆరమ్భధాతు, తదత్థాయ. **అనుయోగాయాతి** యథా సంకిలేసధమ్మానం అవసరో న హోతి, ఏవం అను అను యుఞ్జనం **అనుయోగో**, నిక్కమధాతు, తదత్థాయ. తేనాహ

‘‘**పునప్పునం యోగాయా**’’తి. **సాతచ్చాయా**తి యథా ఉపరూపరి విసేసాధిగమో హోతి, తథా సతతస్స నిరన్తరపవత్తస్స అనుయోగస్స భావో **సాతచ్చం,** పరక్కమధాతు, తదత్థాయ. **పధానాయా**తి సన్తమేవం తివిధధాతుసంవడ్ఢితానుభావం సబ్బకిలేసవిద్ధంసనసమత్థం పధానసఙ్ఖాతం వీరియం, తదత్థాయ. ఏత్థ చ ఆతప్పాయ చిత్తం న నమతి యథావుత్తకఙ్ఖావసేన, పగేవ అనుయోగాదిఅత్థన్తి దస్సేతుం చత్తారిపి పదాని గహితాని, అనవసేసవిసేసదస్సనత్థం వా. కేచి పన ‘‘ఆతప్పవేవచనానేవ అనుయోగాదిపదానీ’’తి వదన్తి. ఏత్తావతా భగవా సత్థరి కఙ్ఖాయ చిత్తస్స థద్ధకచవరఖాణుకభావేన అకుసలభావాదిఆపాదనతో చేతోఖిలభావం దస్సేతి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

సిక్ఖాగ్గహణేన పటిపత్తిసద్ధమ్మస్స గహితత్తా వుత్తం ‘‘**పరియత్తిధమ్మే చ పటివేధధమ్మే చా**’’తి. పరియత్తిధమ్మే యత్థ కఙ్ఖాయ సమ్భవో, తం దస్సేతుం ‘‘**చతురాసీతి ధమ్మక్ఖన్ధసహస్సానీ**’’తిఆది వుత్తం. తయిదం నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం పరమ్పరాయ పటివేధావహభావాదివసేనపి ఏకచ్చానం తత్థ సంసయుప్పత్తితో. యథా చ పటివేధే కఙ్ఖా వుత్తా, ఏవం అధిగమధమ్మేపి పవత్తతీతి వేదితబ్బా. తథా హి ఏకచ్చే ‘‘కసిణాదిభావనాయ ఝానాని ఇజ్ఝన్తీ’’తి వదన్తి. ‘‘కసిణనిస్సన్దో ఆరుప్పాతి, మేత్తాదినిస్సన్దో చతుత్థబ్రహ్మవిహారో’’తి ఏవమాదినా కఙ్ఖతియేవాతి. ఏత్థ చ నవలోకుత్తరేసు పఞ్ఞత్తియంయేవ కఙ్ఖాపవత్తి వేదితబ్బా అసంకిలేసికత్తా లోకుత్తరధమ్మానం.

ఏవరూపన్తి ఏదిసం సుప్పటిపత్తి-ఉజుప్పటిపత్తి-ఞాయప్పటిపత్తి-సామీచిప్పటిపత్తి-సఙ్ఖాతం సమ్మాపటిపదం. **అధిసీలసిక్ఖా**దయో లోకుత్తరధమ్మస్స అనుధమ్మభూతా వేదితబ్బా. ఏవఞ్హి మగ్గఫలసిక్ఖాహి ఇమాసం విసేసో సిద్ధో హోతి. తథా హి వుత్తం ‘‘సిక్ఖాగ్గహణేన పటిపత్తిసద్ధమ్మస్స గహితత్తా’’తి. ఏత్థ చ యథా విచికిచ్ఛా వత్థుత్తయస్స సిక్ఖాయ చ గుణేసు అనధిముచ్చనఅసమ్పసీదనవసేన అప్పటిపత్తిభావతో చిత్తస్స థద్ధభావో ఆసప్పనపరిసప్పనవసేన పవత్తియా కచవరఖాణుకభావో చ, ఏవం సబ్రహ్మచారీసు ఆఘాతచణ్డిక్కాదివసేన చిత్తస్స థద్ధభావో చ ఉపహననవిరుజ్ఝనాదివసేన కచవరఖాణుకభావో చ వేదితబ్బో. అరియసఙ్ఘవిసయా విచికిచ్ఛా, పుగ్గలవిసయా కాచి నత్థీతి సఙ్ఘవిసయావ గహితా, సాసనికవసేన చాయం చేతోఖిలదేసనాతి సబ్రహ్మచారీవిసయోవ కోపో గహితో.

౧౮౬. యథా వత్థుకామో, ఏవం కిలేసకామోపి అస్సాదనీయో ఏవాతి ‘‘**కిలేసకామేపీ**’’తి వుత్తం. తేనాహ భగవా ‘‘రూపతణ్హా లోకే పియరూపం సాతరూపం, ఏత్థేసా తణ్హా ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జతి, ఏత్థ నివిసమానా నివిసతీ’’తిఆది (దీ. ని. ౨.౪౦౦; మ. ని. ౧.౧౩౩; విభ. ౨౦౩). **కామనిద్దేసే** (మహాని. ౧) సబ్బేపి తేభూమకా ధమ్మా కామనీయట్ఠేన ‘‘**కామా**’’తి వుత్తా, బలవకామరాగవత్థుభూతాయేవేత్థ కామగ్గహణేన గహితాతి. వినిబద్ధవత్థుభావేన యథా విసుం అత్తనో కాయో గహితో, తథా పరేసం తథారూపా రూపధమ్మా సమూహట్ఠేనాతి ఆహ ‘‘**రూపేతి బహిద్ధారూపే**’’తి. యథా హి పఞ్చకామగుణికో రాగో ఝానాదివిసేసాధిగమస్స వినిబద్ధాయ సంవత్తతి, ఏవం అత్తనో కాయే అపేక్ఖా బహిద్ధా చ సకపరిక్ఖారఞాతిమిత్తాదీసు అపేక్ఖాతి. కేచి పనేత్థ ‘‘రూపేతి రూపజ్ఝానే’’తిఆదినా పపఞ్చేన్తి. తదయుత్తం ఝానాధిగమవినిబద్ధానం సీలస్స చ సంకిలేసభూతానం చేతోవినిబద్ధభావేన గహితత్తా.

యావదత్థన్తి యావ అత్థేతి అభికఙ్ఖతి, తావ. తేనాహ ‘‘**యత్తకం ఇచ్ఛతి, తత్తక**’’న్తి. న్తి యావదత్థం ఉదరపూరం భుత్తం. **అవదేహనతో** పూరణతో. **సేయ్యసుఖ**న్తి సేయ్యం పటిచ్చ ఉప్పజ్జనకసుఖం. **పస్ససుఖ**న్తి పస్సానం సమ్పరివత్తనేన ఉప్పజ్జనకసుఖం. **నిద్దాసుఖ**న్తి నిద్దాయనేన ఉప్పజ్జనకసుఖం.

సీలేనాతిఆది పత్థనాకారదస్సనం. **వతసమాదాన**న్తి ధుతఙ్గాదివతానుట్ఠానం. **తపో**తి వీరియారమ్భో. సో హి కిలేసానం తపనట్ఠేన నిగ్గణ్హనట్ఠేన **తపచరణ**న్తి వుత్తం.

౧౮౪. **ఛన్దం నిస్సాయా**తి ఛన్దం ధురం, ఛన్దం జేట్ఠకం, ఛన్దం పుబ్బఙ్గమం కత్వా పవత్తివసేన ఛన్దం నిస్సాయ. జేట్ఠకట్ఠేన పధానభూతా, పధానభావం వా పత్తాతి **పధానభూతా. తేహి ధమ్మేహీ**తి ఛన్దనిస్సయేన పవత్తసమాధినా చేవ "పధానసఙ్ఖారో"తి వుత్తవీరియేన చ. **ఉపేత**న్తి సమ్పయుత్తం. ఇజ్ఝనట్ఠేన **ఇద్ధి,** నిప్ఫత్తిఅత్థేన పటిలాభట్ఠేన చాతి అత్థో, తస్సా **ఇద్ధియా పాదం** పాదకం పదట్ఠానభూతం. అథ వా ఇజ్ఝన్తి తాయ ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతి **ఇద్ధి,** సావ ఉపరివిసేసానం అధిట్ఠానభావతో **పాదో**. తేనాహ "**ఇద్ధిభూతం వా పాదన్తి ఇద్ధిపాద**"న్తి. **సేసేసుపీ**తి వీరియిద్ధిపాదాదీసుపి. **అస్సా**తి ఇద్ధిపాదస్స. **అత్థో దీపితో**తి దీపనత్థం కతం, తస్మా **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయం** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౨.౩౬౯) తస్స అత్థవిచారో గహేతబ్బో. ఇద్ధిపాదానం సమాధిపధానత్తా వుత్తం "**విక్ఖమ్భనప్పహానం కథిత**"న్తి. తేసం తేసం కుసలధమ్మానం అనుప్పన్నానం ఉప్పాదనకిరియాయ ఉప్పన్నానం పరిబ్రూహనకిరియాయ ఉస్సహనతో **ఉస్సోళ్హీ,** థామప్పత్తా పరక్కమధాతు. సా పన చతున్నం ఇద్ధిపాదానం విసేసపచ్చయభూతా తే ఉపాదాయ "**పఞ్చమీ**"తి వుత్తా, సా చ యస్మా సమథవిపస్సనాభావనాసు తత్థ చఆదిమజ్ఝపరియోసానేసు సాధేతబ్బం వీరియం, తస్మా ఆహ "**ఉస్సోళ్హీతి సబ్బత్థ కత్తబ్బవీరియం దస్సేతీ**"తి. పుబ్బభాగియసమథవిపస్సనాసాధనం పహాతబ్బధమ్మవిభాగేన భిన్దిత్వా ఆహ "**పఞ్చ చేతోఖిలప్పహానాని పఞ్చ వినిబన్ధప్పహానానీ**"తి. **భబ్బో**తి యుత్తో అరహతి నిప్ఫత్తియా. **ఞాణేనా**తి మగ్గఞాణేన. **కిలేసభేదాయా**తి కిలేసానం సముచ్ఛిన్దనాయ. **ఖేమస్సా**తి అనుపద్దవస్స.

సమ్భావనత్థేతి (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.౧౧; అ॰ ని॰ టీ॰ ౩.౭.౭౧) "అపి నామేవం సియా"తి వికప్పనత్థో సమ్భావనత్థో. ఏవం హీతి ఏవం ఏకమేవ సఙ్ఖ్యం అవత్వా అపరాయ సఙ్ఖ్యాయ సద్ధిం వచనం లోకే సిలిట్ఠవచనం హోతి యథా "ద్వే వా తీణి వా ఉదకఫుసితానీ"తి. **సమ్మా అధిసయితానీ**తి పాదాదీహి అత్తనా నేసం కిఞ్చి ఉపఘాతం అకరోన్తియా బహివాతాదిపరిస్సయపరిహరణత్థం సమ్మదేవ ఉపరి సయితాని. **ఉతుం గాహాపేన్తియా**తి తేసం అల్లసినేహపరియాదానత్థం అత్తనో కాయుస్మావసేన ఉతుం గణ్హాపేన్తియా. తేనాహ "**ఉస్మీకతానీ**"తి. **సమ్మా పరిభావితానీ**తి సమ్మదేవ సబ్బసో కుక్కుటవాసనాయ వాసితాని. తేనాహ "**కుక్కుటగన్ధం గాహాపితానీ**"తి. అయఞ్చ కుక్కుటగన్ధపరిభావనా సమ్మాఅధిసయనసమ్మాపరిసేదననిప్ఫత్తియా "**అనునిప్ఫాదీ**"తి (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.౧౧) దట్ఠబ్బా. తేహి పన సద్ధింయేవ ఇజ్ఝనతో వుత్తం "**తివిధకిరియాకరణేనా**"తి. కిఞ్చాపి న ఏవం "అహో వతిమే"తిఆదినా ఇచ్ఛా ఉప్పజ్జేయ్య, కారణస్స పన సమ్పాదితత్తా అథ ఖో భబ్బావ అభినిబ్భిజ్జితున్తి యోజనా . కస్మా భబ్బాతి ఆహ "**తే హి యస్మా తాయా**"తిఆది. ఏత్థ యథా కపాలస్స తనుతా ఆలోకస్స అన్తో పఞ్ఞాయమానస్స కారణం, తథా కపాలస్స తనుతాయ నఖసిఖాముఖతుణ్డకానం ఖరతాయ చ అల్లసినేహస్స పరియాదానం కారణవచనన్తి దట్ఠబ్బం, **తస్మా**తి ఆలోకస్స అన్తో పఞ్ఞాయమానతో, సయఞ్చ పరిపాకగతత్తా.

ఓపమ్మసమ్పటిపాదనన్తి ఓపమ్మత్థస్స ఉపమేయ్యేన సమ్మదేవ పటిపాదనం. **అత్థేనా**తి ఉపమేయ్యత్థేన. యథా కుక్కుటియా అణ్డేసు తివిధకిరియాయ కరణం కుక్కుటచ్ఛాపకానం అణ్డకోసతో నిక్ఖమనస్స మూలకారణం, ఏవం భిక్ఖునో ఉస్సోళ్హీపన్నరసాని అఙ్గాని అవిజ్జణ్డకోసతో నిక్ఖమనస్స మూలకారణన్తి ఆహ "**తస్సా కుక్కుటియా...పే॰... సమన్నాగతభావో**"తి. పటిచ్ఛాదనసామఞ్ఞేన అవిజ్జాయ అణ్డకోససదిసతాయ బలవవిపస్సనావసేన అవిజ్జణ్డకోసస్స

తనుభావో, విపస్సనాఞాణస్స పరిణామకాలో వుట్ఠానగామినిభావాపత్తి, తదా చ సా మగ్గఞాణగబ్భం ధారేన్తీ వియ హోతీతి ఆహ ''**గబ్భగ్గహణకాలో**''తి. **అభిఞ్ఞాపక్ఖేతి** లోకియాభిఞ్ఞాపక్ఖే. లోకుత్తరాభిఞ్ఞా హి అవిజ్జణ్డకోసం పదాలికాతి. **గాథాయ అవిజ్జణ్డకోసం పహారతీతి** దేసనావిలాసేన వినేయ్యసన్తానగతం అవిజ్జణ్డకోసం ఘట్టేతి, యథాఠానే ఠాతుం న దేతి.

పటిసఙ్ఖానప్పహానన్తి తదఙ్గప్పహానపుబ్బకం విక్ఖమ్భనప్పహానం. పుబ్బభాగియా ఇద్ధిపాదా పాళియం గహితాతి ''**ఇద్ధిపాదేహి విక్ఖమ్భనప్పహాన**''న్తి వుత్తం. ''ఉస్సోళ్హిపన్నరసఙ్గసమన్నాగతో భిక్ఖు భబ్బో అభినిబ్బిదాయా''తిఆదివచనతో (మ॰ ని॰ ౧.౧౮౫) లోకుత్తరిద్ధిపాదా పన సమ్బోధగ్గహణేనేవ గహితా. **మగ్గే ఆగతేతి** ఉస్సోళ్హీపన్నరసఙ్గసమన్నాగతస్స భిక్ఖునో విపస్సనం ఉస్సుక్కాపయతో మగ్గే ఆగతే ఉప్పన్నే, పాళియం వా అభినిబ్బిదాసమ్బోధగ్గహణేహి **మగ్గే ఆగతే. ఫలే ఆగతేతి** ఏత్థాపి వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో. నిబ్బానస్స పన పాళియం అనాగతత్తా నిస్సరణప్పహానం న గహితం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

చేతోఖిలసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౭. వనపత్థపరియాయసుత్తవణ్ణనా

౧౯౦. వనీయతి వివేకకామేహి భజీయతి, వనుతే వా తే అత్తసమ్పత్తియా వసనత్థాయ యాచన్తో వియ హోతీతి వనం, పతిట్ఠన్తి ఏత్థ వివేకకామా యథాధిప్పేతవిసేసాధిగమేనాతి పత్థం, వనేసు పత్థం గహనట్ఠానే సేనాసనం **వనపత్థం.** పరియాయతి అత్తనో ఫలం పరిగ్గహేత్వా వత్తతీతి **పరియాయో,** కారణన్తి ఆహ ''**వనపత్థపరియాయన్తి వనపత్థకారణ**''న్తి. వనపత్థఞ్హి తం ఉపనిస్సాయ విహరతో ఉపనిస్సయకారణం. తేనాహ ''వనపత్థం ఉపనిస్సాయ విహరతీ''తి. పరియాయతి దేసేతబ్బమత్థం పతిట్ఠపేతీతి **పరియాయో,** దేసనా. వనపత్థం ఆరబ్భ పవత్తా దేసనా **వనపత్థదేసనా,** తం, ఉభయత్థాపి వనపత్థగ్గహణం లక్ఖణమత్తం గామాదీనమ్పేత్థ కారణభావస్స, దేసనాయ విసయభావస్స చ లబ్భమానత్తా.

౧౯౧. నిస్సాయాతి అపస్సాయ, వివేకవాసస్స అపస్సయం కత్వాతి అత్థో. **న ఉపట్ఠాతీతి**ఆదీహి తస్మిం వనపత్థే సేనాసనసప్పాయాభావం, ఉతుపుగ్గలధమ్మస్సవనసప్పాయాభావమ్పి వా దస్సేతి. **జీవితసమ్భారాతి** (అ॰ ని॰ టీ॰ ౩.౯.౬) జీవితప్పవత్తియా సమ్భారా పచ్చయా. **సముదానేతబ్బాతి** సమ్మా ఞాయేన అనవజ్జఉఞ్ఛాచరియాదినా ఉద్ధం ఉద్ధం ఆనేతబ్బా పాపుణితబ్బా. తే పన తథా సముదానితా సమాహటా నామ హోన్తీతి ఆహ ''**సమాహరితబ్బా**''తి. **దుక్ఖేన ఉప్పజ్జన్తీతి** సులభుప్పాదా న హోన్తి. ఏతేన భోజనసప్పాయాదిఅభావం దస్సేతి. **రత్తిభాగం వా దివసభాగం వాతి** భుమ్మత్థే ఉపయోగవచనన్తి ఆహ ''**రత్తికోట్ఠాసే వా దివసకోట్ఠాసే వా**''తి. **రత్తింయేవ పక్కమితబ్బం** సమణధమ్మస్స తత్థ అనిప్ఫజ్జనతో.

౧౯౨-౩. సఙ్ఖాపీతి ''యదత్థమహం పబ్బజితో, న మేతం ఇధ నిప్ఫజ్జతి, చీవరాది పన సముదాగచ్ఛతి, నాహం తదత్థం పబ్బజితో, కిం మే ఇధ వాసేనా''తి పటిసఙ్ఖాయపి. అనన్తరవారే **సఙ్ఖాపీతి** ''యదత్థమహం పబ్బజితో, తం మే ఇధ నిప్ఫజ్జతి, చీవరాది పన న సముదాగచ్ఛతి, నాహం తదత్థం పబ్బజితో''తి పటిసఙ్ఖాయపీతి అత్థో. తేనాహ ''**సమణధమ్మస్స నిప్ఫజ్జనభావం జానిత్వా**''తి.

౧౯౩-౭. **సో పుగ్గలో అనాపుచ్ఛా పక్కమితబ్బం, నానుబన్ధితబ్బో**తి “సో పుగ్గలో”తి పదస్స “నానుబన్ధితబ్బో”తి ఇమినా సమ్బన్ధో. యస్స యేన హి సమ్బన్ధో, దూరట్ఠేనపి సో భవతి . **తం పుగ్గల**న్తి “సో పుగ్గలో”తి పచ్చత్తవచనం ఉపయోగవసేన పరిణామేత్వా తం పుగ్గలం అనాపుచ్ఛా పక్కమితబ్బన్తి అత్థో. అత్థవసేన హి విభత్తివిపరిణామోతి. **తం ఆపుచ్ఛా పక్కమితబ్బ**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ఆపుచ్ఛా పక్కమితబ్బ**న్తి చ కతఞ్ఞుతకతవేదితాయ నియోజనం.

౧౯౮. **ఏవరూపో**తి యం నిస్సాయ భిక్ఖునో గుణేహి వుద్ధియేవ పాటికఙ్ఖా, పచ్చయేహి చ న పరిస్సమో, ఏవరూపో దణ్డకమ్మాదీహి నిగ్గణ్హాతి చేపి, న పరిచ్చజితబ్బోతి దస్సేతి **‘‘సచేపీ’’**తిఆదినా.

వనపత్థపరియాయసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౮. మధుపిణ్డికసుత్తవణ్ణనా

౧౯౯. **జాతివన**న్తి సయంజాతం వనం. తేనాహ **‘‘అరోపిమ’’**న్తి. **పటిసల్లానత్థాయా**తి ఏకీభావత్థాయ, పుథుత్తారమ్మణతో వా చిత్తం పటినివత్తేత్వా అచ్చన్తసన్తే నిబ్బానే ఫలసమాపత్తివసేన అల్లీయాపనత్థం. దణ్డో పాణిమ్హి అస్సాతి **దణ్డపాణి**. యథా సో “దణ్డపాణీ”తి వుచ్చతి, తం దస్సేతుం **‘‘అయఞ్హి’’**తిఆది వుత్తం. **దణ్డవిత్తతాయా**తి దణ్డే సోణ్డతాయ. సో హి దణ్డపసుతో దణ్డసిప్పే చ సుకుసలో తత్థ పాకటో పఞ్ఞాతో, తస్మా దణ్డం గహేత్వావ విచరతి. **జఙ్ఘాకిలమథవినోదనత్థ**న్తి రాజసభాయ చిరనిసజ్జాయ ఉప్పన్నజఙ్ఘాపరిస్సమస్స అపనయనత్థం. **అధిచ్చనిక్ఖమనో**తి యాదిచ్చకనిక్ఖమనో, న అభిణ్హనిక్ఖమనో. **ఓలుబ్భా**తి సన్నిరుమ్భిత్వా ఠితో. యథా సో “ఓలుబ్భా”తి వుత్తో, తం దస్సేతుం **‘‘గోపాలకదారకో వియా’’**తిఆది వుత్తం.

౨౦౦. వదన్తి ఏతేనాతి **వాదో,** దిట్ఠీతి ఆహ **‘‘కిం వాదీతి, కిం దిట్ఠికో’’**తి? **కిమక్ఖాయీ**తి కిమాచిక్ఖకో, కీదిసధమ్మకథో? **అచిత్తీకారేనా**తి అనాదరేన. తథాపుచ్ఛనే కారణం దస్సేన్తో **‘‘కస్మా’’**తిఆదిమాహ. **నస్సతేత**న్తి నస్సతు ఏతం కులం.

అత్థం న జానాతీతి అత్థం చే ఏకదేసేన జానేయ్య, తం మిచ్ఛా గహేత్వా పటిప్ఫరిత్వాపి తిట్ఠేయ్య. తస్స దీఘరత్తం అహితాయ దుక్ఖాయాతి తదస్స అత్థాజాననం భగవతా ఇచ్ఛితం. **విగ్గాహికకథ**న్తి విగ్గహకథం, సారమ్భకథన్తి అత్థో. నను భగవతా సద్ధిం లోకే పుథూ సమణబ్రాహ్మణా నానావాదా సన్తీతి చోదనం సన్ధాయాహ **‘‘తథాగతో హీ’’**తిఆది. **న వివదతి** వివాదహేతుకానం కామదిట్ఠిజ్ఝోసానానం మగ్గేనేవ సముగ్ఘాతితత్తా, తదభావతో పన **లోకో తథాగతేన వివదతి**. ధమ్మవాదీ యథాభూతవాదీ ధమ్మవాదీహి న వివదతి తేసం వివదితుకామతాయ ఏవ అభావతో, అధమ్మవాదీ పన తిణాయపి నమఞ్ఞమానో తేహి కిఞ్చి వివదతి. తేనాహ **‘‘న, భిక్ఖవే, ధమ్మవాదీ కేనచి లోకస్మిం వివదతీ’’**తి (సం॰ ని॰ ౩.౯౪). అధమ్మవాదీ పన అసముచ్ఛిన్నవివాదహేతుకత్తా వివదతేవ. తథా చాహ **‘‘అధమ్మవాదీవ ఖో, భిక్ఖవే, వివదతీ’’**తి.

యథా చ పనాతి ఏత్థ **యథా**-సద్దో “యథా చ అనుప్పన్నస్స కామచ్ఛన్దస్స ఉప్పాదో హోతి, తఞ్చ పజానాతీ”తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౩.౧౨౨) వియ కారణత్థోతి ఆహ **‘‘యేన కారణేనా’’**తి. కారణాకారో వా ఇధ యథా-సద్దేన వుత్తో, సో పన అత్థతో కారణమేవాతి వుత్తం **‘‘యేన కారణేనా’’**తి. “ఇదం కథం ఇదం కథం”తి పవత్తనతో కథంకథా, విచికిచ్ఛా. సా యస్స నత్థి, సో అకథంకథీ, తం **అకథంకథిం.** విప్పటిసారకుక్కుచ్చం భగవతా అనాగామిమగ్గేనేవ ఛిన్నం, హత్థపాదకుక్కుచ్చం అగ్గమగ్గేన ఆవేణికధమ్మాధిగమతో. అపరాపరం ఉప్పజ్జనకభవో **‘‘భవాభవో’’**తి ఇధాధిప్పేతోతి ఆహ **‘‘పునప్పునబ్భవే’’**తి. సంవరాసంవరో ఫలాఫలం వియ ఖుద్దకమహన్తో భవో **‘‘భవాభవో’’**తి వుత్తోతి ఆహ **‘‘హీనపణీతే వా భవే’’**తి. భవో వుడ్ఢిప్పత్తో

‘‘**అభవో**’’తి వుచ్చతి యథా “అసేక్ఖా ధమ్మా”తి (ధ. స. ౧౧.తికమాతికా). **కిలేససఞ్ఞాతి** కామసఞ్ఞాదికే వదతి. కిలేసా ఏవ వా సఞ్ఞానామేన వుత్తా “సఞ్ఞా పహాయ అమతం ఏవ పాపుణాతీ”తిఆదీసు వియ. **అత్తనో ఖీణాసవభావం దీపేతీతి** ఇమినావ పరేసఞ్చ తథత్తాయ ధమ్మం దేసేతీతి అయమ్పి అత్థో విభావితోతి దట్ఠబ్బం. **నీహరిత్వా కీళాపేత్వాతి** నీహరిత్వా చేవ కీళాపేత్వా చ, నీహరణవసేన వా కీళాపేత్వా. **తివిసాఖన్తి** తిభఙ్గభాకుటి వియ నలాటే జాతత్తా **నలాటికం.**

౨౦౧. **కిన్తి ను ఖోతి** కిం కారణేనాతి అత్థో. **అనుసన్ధిం గహేత్వాతి** పుచ్ఛానుసన్ధిం ఉట్ఠపేత్వా. **యతోనిదానన్తి** యంనిదానం, యంకారణాతి వుత్తం హోతి. పురిమపదే హి విభత్తి అలోపం కత్వా నిద్దేసో, ఛళజ్ఝత్తికబాహిరాయతనాదినిదానన్తి అయమేవ అత్థో. సఙ్ఖాయన్తి సఙ్ఖాభావేన ఞాయన్తీతి **సఙ్ఖాతి** ఆహ ‘‘**సఙ్ఖాతి కోట్ఠాసా**’’తి. కామఞ్చేత్థ మానోపి పపఞ్చో, అభినన్దనసభావే ఏవ పన గణ్హన్తో ‘‘**తణ్హామానదిట్ఠిపపఞ్చసమ్పయుత్తా**’’తి ఆహ. తథా హి వక్ఖతి “అభినన్దితబ్బ”న్తిఆది. **సముదాచరన్తీతి** సబ్బసో ఉద్ధం ఉద్ధం పరియాదాయ పవత్తన్తి. మరియాదత్థో హి అయమాకారో, తేన చ యోగేన **పురిసన్తి** ఉపయోగవచనం యథా “తథాగతం, భిక్ఖవే, అరహన్తం సమ్మాసమ్బుద్ధం ద్వే వితక్కా సముదాచరన్తీ”తి (ఇతివు. ౩౮). తణ్హాదయో చ యథాసకం పవత్తిఆకారం అవిలఙ్ఘన్తియో ఆసేవనవసేన ఉపరూపరి పవత్తన్తి. తథా హి తా “పపఞ్చసఙ్ఖా”తి వుత్తా.

కారణేతి పవత్తిపచ్చయే. **ఏకాయతనమ్పి ...పే.... నత్థీతి** చక్ఖాయతనాది ఏకమ్పి ఆయతనం అభినన్దితబ్బం అభివదితబ్బం అజ్ఝోసితబ్బఞ్చ నత్థి చే, నను నత్థి ఏవ, కస్మా “నత్థి చే”తి వుత్తన్తి? సచ్చం నత్థి, అప్పహీనాభినన్దనాభివదనఅజ్ఝోసానానం పన పుథుజ్జనానం అభినన్దితబ్బాదిప్పకారాని ఆయతనాని హోన్తీతి తేసం న సక్కా నత్థీతి వత్తు, పహీనాభినన్దనాదీనం పన సబ్బథా నత్థీతి “నత్థి చే”తి వుత్తం. **అహం మమన్తి అభినన్దితబ్బన్తి** దిట్ఠాభినన్దనాయ “అహ”న్తి తణ్హాభినన్దనాయ “మమ”న్తి రోచేతబ్బం. **అభివదితబ్బన్తి** అభినివిసనసముట్ఠాపనవసేన వత్తబ్బం. తేనాహ ‘‘**అహం మమన్తి వత్తబ్బ**’’న్తి. **అజ్ఝోసిత్వాతి** దిట్ఠి తణ్హా వత్థుం అనుపవిసిత్వా గాహద్వయం అనఞ్ఞసాధారణం వియ కత్వా. తేనాహ ‘‘**గిలిత్వా పరినిట్ఠపేత్వా**’’తి. **ఏతేనాతి** “ఏత్థ చే నత్థీ”తిఆదివచనేన. **ఏత్థాతి** ఆయతనేసు. తణ్హాదీనం అవత్థుభావదస్సనముఖేన **తణ్హాదీనంయేవ అప్పవత్తిం** కిలేసపరినిబ్బానం కథితన్తి. తేనాహ భగవా ‘‘**ఏసేవన్తో**’’తిఆది, అయమేవ అభినన్దనాదీనం నత్థిభావకరో మగ్గో, తప్పటిప్పస్సద్ధిభూతం ఫలం, తంనిస్సరణం వా నిబ్బానం రాగానుసయాదీనం అన్తో అవసానం అప్పవత్తీతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**అయం ...పే.... అన్తో**’’తి. **సబ్బత్థాతి** “ఏసేవన్తో పటిఘానుసయాన”న్తిఆదీసు సబ్బపదేసు.

ఆదియతీతి పహరదానాదివసేన గయ్హతి. **మత్థకప్పత్తం కలహన్తి** భణ్డనాదిమత్తే అట్ఠత్వా ముఖసత్తీహి వితుదనాదివసేన మత్థకప్పత్తం కలహం. యాయ కరోతీతి సమ్బన్ధో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. విరుద్ధగ్గాహవసేన **నానాగాహమత్తం,** తథా విరుద్ధవాదవసేన **నానావాదమత్తం. ఏవం పవత్తన్తి** గరుకాతబ్బేసుపి గారవం అకత్వా “తువం తువ”న్తి ఏవం పవత్తం సారమ్భకథం, యాయ చేతనాయ యం కరోతి, సా తువం తువం. **నిస్సాయాతి** పటిచ్చ, నిస్సయాదిపచ్చయే కత్వాతి అత్థో. కిలేసానం ఉప్పత్తినిమిత్తతా తావ ఆయతనానం హోతు తబ్భావే భావతో, నిరోధనిమిత్తతా పన కథం. న హేత్థ లోకుత్తరధమ్మానం సఙ్గహో లోకియానంయేవ అధిప్పేతత్తాతి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**నిరుజ్ఝమానాపీ**’’తిఆది. నామమత్తేన నిమిత్తతం సన్ధాయ వుత్తోతి దస్సేన్తో ‘‘**యత్థుప్పన్నా, తత్థేవ నిరుద్ధా హోన్తీ**’’తి వత్వా తమత్థం సుత్తన్తరేన సాధేన్తో ‘‘**స్వాయమత్థో**’’తిఆదిమాహ.

తత్థ **సముదయసచ్చపఞ్హేనా**తి మహాసతిపట్ఠానే సముదయసచ్చనిద్దేసేన. సో హి ''**కత్థ ఉప్పజ్జమానా**''తిఆదినా పుచ్ఛావసేన పవత్తత్తా పఞ్హోతి వుత్తో. నను తత్థ తణ్హాయ ఉప్పత్తినిరోధా వుత్తా, న సబ్బకిలేసానన్తి ఈదిసీ చోదనా అనవకాసాతి దస్సేన్తో ''**యథేవ చా**''తిఆదిమాహ. **లద్ధవోహారే**తి ఇమినా రాగాదీనం అప్పవత్తినిమిత్తతాయ అన్తోతి సమఞ్ఞా నిబ్బానస్సాతి దస్సేతి. ఏతేనేవ అభినన్దనాదీనం అభావోతి చ ఇదం సంవణ్ణితన్తి దట్ఠబ్బం. కథం పన సబ్బసఙ్ఖతవినిస్సటే నిబ్బానే అకుసలధమ్మానం నిరోధసమ్భవోతి ఆహ ''**యఞ్హి యత్థ నత్థి, తం తత్థ నిరుద్ధం నామ హోతీ**''తి. య్వాయం అప్పవత్తియం నిరోధవోహారో వుత్తో, స్వాయమత్థో నిరోధపఞ్హేన దీపేతబ్బో. న హి తత్థ ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధా వితక్కవిచారా పటిప్పస్సద్ధాతి వుత్తా, అథ ఖో అప్పవత్తా ఏవాతి.

౨౦౩. ఏవంసమ్పదన్తి ఏవంసమ్పజ్జనకం ఏవం పస్సితబ్బం ఇదం మమ అజ్ఝేసనం. తేనాహ ''**ఈదిసన్తి అత్థో**''తి. **జానం జానాతీ**తి (అ॰ ని॰ టీ॰ ౩.౧౦.౧౧౩-౧౧౬) సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన జానితబ్బం సబ్బం జానాతి. ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన హి అవిసేసగ్గహణేన చ "జాన"న్తి ఇమినా నిరవసేసం ఞేయ్యజాతం పరిగ్గణ్హాతీతి తబ్బిసయాయ జాననకిరియాయ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ కరణం భవితుం యుత్తం. అథ వా పకరణవసేన "భగవా"తి సద్దన్తరసన్నిధానేన చాయమత్థో విభావేతబ్బో. **పస్సితబ్బమేవ పస్సతీ**తి దిబ్బచక్ఖు-పఞ్ఞాచక్ఖు-ధమ్మచక్ఖు-బుద్ధచక్ఖు-సమన్తచక్ఖు-సఙ్ఖాతేహి ఞాణచక్ఖూహి పస్సితబ్బం పస్సతి ఏవ. అథ వా **జానం జానాతీ**తి యథా అఞ్ఞే సవిపల్లాసా కామరూపపరిఞ్ఞావాదినో జానన్తాపి విపల్లాసవసేన జానన్తి, న ఏవం భగవా. భగవా పన పహీనవిపల్లాసత్తా జానన్తో జానాతి ఏవ, దిట్ఠిదస్సనస్స చ అభావా పస్సన్తో పస్సతియేవాతి అత్థో. **దస్సనపరిణాయకట్ఠేనా**తి యథా చక్ఖు సత్తానం దస్సనత్థం పరిణేతి, ఏవం లోకస్స యాథావదస్సనసాధనతో దస్సనకిచ్చపరిణాయకట్ఠేన **చక్ఖుభూతో**, పఞ్ఞాచక్ఖుమయత్తా వా సయమ్భుఞాణేన పఞ్ఞాచక్ఖుం భూతో పత్తోతి వా **చక్ఖుభూతో. ఞాణభూతో**తి ఏతస్స చ ఏవమేవ అత్థో దట్ఠబ్బో. **ధమ్మా వా** బోధిపక్ఖియా తేహి ఉప్పన్నత్తా లోకస్స చ తదుప్పాదనతో, అనఞ్ఞసాధారణం వా ధమ్మం పత్తోతి **ధమ్మభూతో. బ్రహ్మా** వుచ్చతి మగ్గో తేన ఉప్పన్నత్తా లోకస్స చ తదుప్పాదనత్తా, తఞ్చ సయమ్భుఞాణేన పత్తోతి **బ్రహ్మభూతో**. చతుసచ్చధమ్మం వదతీతి **వత్తా**. చిరం సచ్చపటివేధం పవత్తేన్తో వదతీతి **పవత్తా. అత్థం నీహరిత్వా**తి దుక్ఖాదిఅత్థం తత్థాపి పీళనాదిఅత్థం ఉద్ధరిత్వా. పరమత్థం వా నిబ్బానం పాపయితా, అమతసచ్ఛికిరియం సత్తేసు ఉప్పాదేన్తో అమతం దదాతీతి **అమతస్స దాతా.** బోధిపక్ఖియధమ్మానం తదాయత్తభావతో **ధమ్మస్సామీ**.

౨౦౪. సో వా ఉద్దేసో అత్తనోపి హోతీతి థేరో ''**యం ఖో నో**''తి ఆహ. సబ్బలోకసాధారణా హి బుద్ధానం దేసనాతి. ఇదాని యేహి ద్వారారమ్మణేహి పురిసం పపఞ్చసఞ్ఞాసఙ్ఖా సముదాచరన్తి, తాని తావ దస్సేన్తో పపఞ్చసఞ్ఞాసఙ్ఖా దస్సేతుం యేన సళాయతనవిభఙ్గేన నిద్దేసో కతో, తస్స అత్థం దస్సేతుం ''**చక్ఖుఞ్చా**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **నిస్సయభావేనా**తి నిస్సయపచ్చయభావేన. నిస్సయపచ్చయో చ పసాదచక్ఖుయేవ హోతి, న చుద్దససమ్భారం, చతుచత్తాలీససమ్భారం వా ససమ్భారచక్ఖున్తి ఆహ ''**చక్ఖుపసాదఞ్చ పటిచ్చా**''తి. **ఆరమ్మణభావేనా**తి ఆరమ్మణపచ్చయభావేన. ఆరమ్మణపచ్చయో చ చతుసముట్ఠానికరూపేసు యం కిఞ్చి హోతీతి ఆహ ''**చతుసముట్ఠానికరూపే చ పటిచ్చా**''తి.

ఏత్థ చక్ఖు ఏకమ్పి విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో హోతి, రూపాయతనం పన అనేకమేవ సంహతన్తి ఇమస్స విసేసస్స దస్సనత్థం నిస్సయభావేన ''**చక్ఖుపసాదఞ్చ ఆరమ్మణభావేన చతుసముట్ఠానికరూపే చా**''తి వచనభేదో కతో. కిం పన కారణం చక్ఖు ఏకమ్పి విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో హోతి, రూపం పన అనేకమేవాతి? పచ్చయభావవిసేసతో. చక్ఖు హి

చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స నిస్సయపురేజాతఇన్ద్రియవిప్పయుత్తపచ్చయేహి పచ్చయో హోన్తం అత్థిభావేనేవ హోతి తస్మిం సతి తస్స భావతో, అసతి అభావతో, యతో తం అత్థిఅవిగతపచ్చయేహిస్స పచ్చయో హోతీతి వుచ్చతి, తన్నిస్సితతా చస్స న ఏకదేసేన అల్లీయనవసేన ఇచ్ఛితబ్బా అరూపభావతో. అథ ఖో గరురాజాదీసు సిస్సరాజపురిసాదీనం వియ తప్పటిబద్ధవుత్తితాయ, ఇతరే పన పచ్చయా తేన తేన విసేసేన వేదితబ్బా.

సచాయం పచ్చయభావో న ఏకస్మిం న సమ్భవతీతి ఏకమ్పి చక్ఖు చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స పచ్చయో హోతీతి దస్సేతుం పాళియం "**చక్ఖుఞ్చావుసో, పటిచ్చా**"తి ఏకవచనవసేన వుత్తం. రూపం పన యదిపి చక్ఖు వియ పురేజాతఅత్థి-అవిగతపచ్చయేహి పచ్చయో హోతి పురేతరం ఉప్పన్నం హుత్వా విజ్జమానక్ఖణే ఏవ ఉపకారకత్తా తథాపి అనేకమేవ సంహతం హుత్వా పచ్చయో హోతి ఆరమ్మణభావతో. యఞ్హి పచ్చయధమ్మం సభావభూతం, పరికప్పితాకారమత్తం వా విఞ్ఞాణం విభావేన్తం పవత్తతి, తదఞ్ఞేసఞ్చ సతిపి పచ్చయభావే సో తస్స సారమ్మణసభావతాయ యం కిఞ్చి అనాలమ్బిత్వా పవత్తితుం అసమత్థస్స ఓలుబ్భపవత్తికారణభావేన ఆలమ్బనీయతో ఆరమ్మణం నామ, తస్స యస్మా యథా తథా సభావూపలద్ధి విఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణపచ్చయలాభో, తస్మా చక్ఖువిఞ్ఞాణం రూపం ఆరబ్భ పవత్తమానం తస్స సభావం విభావేన్తమేవ పవత్తతి. సా చస్స ఇన్ద్రియాధీనవుత్తికస్స ఆరమ్మణసభావూపలద్ధి న ఏకద్వికలాపగతవణ్ణవసేన హోతి, నాపి కతిపయకలాపగతవణ్ణవసేన, అథ ఖో ఆభోగానురూపం ఆపాథగతవణ్ణవసేనాతి అనేకమేవ రూపం సంహచ్చకారితాయ విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో హోతీతి దస్సేన్తో "**రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణ**"న్తి బహువచనవసేనాహ.

యం పన **పట్ఠానే** (పట్ఠా॰ ౧.౧.౨ పచ్చయనిద్దేస) "రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో"తి వుత్తం, తం యాదిసం రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణపచ్చయో, తాదిసం సన్ధాయ వుత్తం. కీదిసం పన తన్తి ? సముదితన్తి పాకటోయమత్థో. ఏవఞ్చ కత్వా యదేకే వదన్తి "ఆయతనసల్లక్ఖణవసేన చక్ఖువిఞ్ఞాణాదయో సల్లక్ఖణవిసయా, న ద్రబ్యసల్లక్ఖణవసేనా"తి, తమ్పి సువుత్తమేవ హోతి. న చేత్థ సముదాయారమ్మణతా ఆసఙ్కితబ్బా సముదాయాభోగస్సేవ అభావతో, సముదితా పన వణ్ణధమ్మా ఆరమ్మణపచ్చయా హోన్తి. కథం పన పచ్చేకం అసమత్థా సముదితా ఆరమ్మణపచ్చయా హోన్తి. న హి పచ్చేకం దట్ఠుం అసక్కోన్తా అన్ధా సముదితా పస్సన్తీతి? నయిదమేకన్తికం విసుం విసుం అసమత్థానమ్పి సివికావహనాదీసు సమత్థతాయ దస్సనతో. కేసాదీనఞ్చ యస్మిం ఠానే ఠితానం పచ్చేకం వణ్ణం గహేతుం న సక్కా, తస్మింయేవ ఠానే సముదితానం తం గహేతుం సక్కాతి భియ్యోపి తేసం సంహచ్చకారితా పరిబ్యత్తా. ఏతేన కిం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స పరమాణురూపం ఆరమ్మణం, ఉదాహు తంసముదాయోతిఆదికా చోదనా పటిక్ఖిత్తాతి వేదితబ్బా. "**సోతఞ్చ, ఆవుసో, పటిచ్చా**"తిఆదీసుపి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **చక్ఖువిఞ్ఞాణం నామాతి** చక్ఖునిస్సితరూపవిజాననలక్ఖణం చక్ఖువిఞ్ఞాణం నామ ఉప్పజ్జతి.

తిణ్ణం సఙ్గతియాతి చక్ఖు, రూపం, చక్ఖువిఞ్ఞాణన్తి ఇమేసం తిణ్ణం సఙ్గతియా సమోధానేన. **ఫస్సో నామాతి** అరూపధమ్మోపి సమానో ఆరమ్మణే ఫుసనాకారేనేవ పవత్తనతో ఫుసనలక్ఖణో ఫస్సో నామ ధమ్మో ఉప్పజ్జతి. **సహజాతాదివసేనాతి** చక్ఖువిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తాయ సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞాదివసేన, అనన్తరాయ అనన్తరాదివసేన, ఇతరాయ ఉపనిస్సయవసేన పచ్చయభావతో **ఫస్సపచ్చయా** ఫస్సకారణా **వేదనా ఉప్పజ్జతి**. అనుభవనసమకాలమేవ ఆరమ్మణస్స సఞ్జాననం హోతీతి "**తాయ వేదనాయ యం ఆరమ్మణం వేదేతి, తదేవ సఞ్ఞా సఞ్జానాతీ**"తి వుత్తం. చక్ఖుద్వారికా ధమ్మా ఇధాధిప్పేతాతి తదనుసారేన పన అపరాపరుప్పన్నానం వేదనాదీనం గహణే సతి, యన్తి వా కారణవచనం, యస్మా

ఆరమ్మణం వేదేతి, తస్మా తం సఞ్జానాతీతి అత్థో. న హి అసతి వేదయితే కదాచి సఞ్ఞుప్పత్తి అత్థి. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. సఞ్ఞాయ హి యథాసఞ్ఞాతం విజ్జమానం, అవిజ్జమానం వా ఆరమ్మణం వితక్కవసేన పరికప్పేతి, యథాపరికప్పితఞ్చ తం దిట్ఠితణ్హామానమఞ్ఞనాహి మఞ్ఞమానో పపఞ్చేతీతి వుత్తో. తేనేవాహ "పథవిం పథవితో సఞ్జానా"తి, "పథవిం పథవితో సఞ్ఞత్వా పథవిం మఞ్ఞతీ"తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౨), "తక్కఞ్చ దిట్ఠీసు పకప్పయిత్వా, సచ్చం ముసాతి ద్వయధమ్మమాహూ"తి (సు॰ ని॰ ౮౮౨; మహాని॰ ౧౨౧) చ. బలప్పత్తపపఞ్చవసేనేవాయమత్థవణ్ణనా కతా, **అట్ఠకథాయం** పన పరిదుబ్బలవసేన.

చక్ఖురూపాదీహి కారణేహీతి చక్ఖువిఞ్ఞాణఫస్సవేదనాసఞ్ఞావితక్కేహి కారణభూతేహి. అకారణభూతానమ్పి తేసం అత్థితాయ కారణగ్గహణం. పరిఞ్ఞాతా హి తే అకారణం. తేనాహ "**అపరిఞ్ఞాతకారణ**"న్తి. తీహిపి పరిఞ్ఞాహి అపరిఞ్ఞాతవత్థుకం. **అభిభవన్తీ**తి అజ్ఝోత్థరన్తి. **సహజాతా హోన్తీ**తి ఏత్థ "చక్ఖుసమ్ఫస్సపచ్చయా వేదనాక్ఖన్ధో అత్థి కుసలో"తిఆదివచనతో వేదనాసఞ్ఞా అసహజాతాపి గహేతబ్బా. **యది ఏవ**న్తి "పపఞ్చేతీ"తి ఏత్థ యది పఞ్చద్వారజవనసహజాతా పపఞ్చసఞ్ఞా అధిప్పేతా తాసం పచ్చుప్పన్నవిసయత్తా, **కస్మా అతీతానాగతగ్గహణం కత**న్తి చోదేతి. ఇతరో "**తథా ఉప్పజ్జనతో**"తిఆదినా పరిహరతి. తత్థ **తథా ఉప్పజ్జనతో**తి యథా వత్తమానకాలే, ఏవం అతీతకాలే అనాగతకాలే చ చక్ఖుద్వారే పపఞ్చసఞ్ఞానం ఉప్పజ్జనతో అతీతానాగతగ్గహణం కతం, న అతీతేసు, అనాగతేసు వా చక్ఖురూపేసు చక్ఖుద్వారికానం తాసం ఉప్పజ్జనతో.

మనఞ్చావుసో, పటిచ్చాతి ఏత్థ దువిధం మనం కేవలం భవఙ్గం, సావజ్జనం వా. దువిధా హి కథా. ఉప్పత్తిద్వారకథాయం ద్విక్ఖత్తుం చలితం భవఙ్గం మనోద్వారం నామ, చక్ఖాది వియ రూపాదినా యేన తం ఘట్టితం తత్థ ఉపరి విఞ్ఞాణుప్పత్తియా ద్వారభావతో. పచ్చయకథాయం సావజ్జనభవఙ్గం, "మనోసమ్ఫస్సపచ్చయా అత్థి కుసలో"తిఆదీసు హి సావజ్జనమనోసమ్ఫస్సో ఇచ్ఛితో, న భవఙ్గమనోసమ్ఫస్సో అసమ్భవతో. తత్థ పఠమనయం సన్ధాయాహ "**మనన్తి భవఙ్గచిత్త**"న్తి. **ధమ్మేతి తేభూమకధమ్మారమ్మణ**న్తి ఇమినా సభావధమ్మేసు ఏవ కిలేసుప్పత్తీతి కేచి, తదయుత్తం తదుపాదానాయపి పఞ్ఞత్తియా ధమ్మారమ్మణతాయ వుత్తత్తా. ఇధ పన తేభూమకాపి ధమ్మా లబ్భన్తీతి దస్సనత్థం "**తేభూమకధమ్మారమ్మణ**"న్తి వుత్తం, న పఞ్ఞత్తియా అనారమ్మణత్తా. ఏవఞ్చేతం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, అఞ్ఞథా అకుసలచిత్తుప్పాదా అనారమ్మణా నామ సియుం. ఉప్పత్తిద్వారకథాయం చక్ఖువిఞ్ఞాణాది వియ ఆవజ్జనమ్పి ద్వారపక్ఖికమేవాతి వుత్తం "**మనోవిఞ్ఞాణన్తి ఆవజ్జనం వా**"తి. పచ్చయకథాయం పన ఆవజ్జనం గహితన్తి "**జవనం వా**"తి వుత్తం. నయద్వయే ధమ్మానం సహజాతవిభాగం దస్సేతుం "**ఆవజ్జనే గహితే**"తిఆది వుత్తం. **యుత్తమేవా**తి నిప్పరియాయతో యుత్తమేవ.

సో యావ న పచ్చయపటివేధో సమ్భవతి, తావ పఞ్ఞత్తిముఖేనేవ సభావధమ్మా పఞ్ఞాయన్తి పచ్చేకం అపఞ్ఞాపనేతి ఆహ "**ఫస్సో నామ ఏకో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ**"తి. **ఏవం ఫస్సపఞ్ఞత్తిం పఞ్ఞపేస్సతీ**తి పఞ్ఞపేత్వా తబ్బిసయదస్సనం ఞాణం ఉప్పాదేస్సతి. **ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతీ**తి ఇమస్మిం చక్ఖుఆదికే పచ్చయే సతి ఇదం ఫస్సాదికం పచ్చయుప్పన్నం హోతి. **ద్వాదసాయతనవసేనా**తి ద్వాదసన్నం ఆయతనానం వసేన ఆగతేన పటిచ్చసముప్పాదనయవసేన. **ద్వాదసాయతనపటిక్ఖేపవసేనా**తి "ఇమస్మిం అసతి ఇదం న హోతీ"తి పచ్చయాభావపచ్చయుప్పన్నాభావదస్సనక్కమే ద్వాదసన్నం ఆయతనానం పటిక్ఖేపవసేన.

సావకేన పఞ్హో కథితోతి అయం పఞ్హో సావకేన కథితో, ఇతి ఇమినా కారణేన మా నిక్కఙ్ఖా అహువత్థ. అథ వా సంఖిత్తేన వుత్తమత్థం విత్థారేన విభజన్తేన ఏతదగ్గే ఠపితేన మహాసావకేన పఞ్హో కథితోతి ఇమినా కారణేన ఏతస్మిం పఞ్హే మా నిక్కఙ్ఖా అహువత్థ, హేరఞ్ఞికే సతి కహాపణం సయం నిచ్ఛినన్తా వియ అహుత్వా భగవతో ఏవ సన్తికే నిక్కఙ్ఖా హోథ.

౨౦౩. ఆకరోన్తి ఫలం తాయ తాయ మరియాదాయ నిబ్బత్తేన్తీతి **ఆకారా,** కారణాని. **పాటియేక్కకారణేహీ**తి ఛన్నం ద్వారానం వసేన విసుం విసుం పపఞ్చకారణస్స నిద్దిట్ఠత్తా వుత్తం. అథ వా యదిపి యత్తకేహి ధమ్మేహి యం ఫలం నిబ్బత్తతి, తేసం సముదితానంయేవ కారణభావో సామగ్గియావ ఫలుప్పత్తితో, తథాపి పచ్చేకం తస్స కారణమేవాతి కత్వా వుత్తం ''**పాటియేక్కకారణేహీ**''తి. **పదేహీ**తి నామాదిపదేహి చేవ తంసముదాయభూతేహి వాక్యేహి చ. తేనాహ ''**అక్ఖరసమ్పిణ్డనేహీ**''తి. అక్ఖరానియేవ హి అత్థేసు యథావచ్చం పదవాక్యభావేన పరిచ్ఛిజ్జన్తి. **బ్యఞ్జనేహీ**తి అత్థస్స అభిబ్యఞ్జనతో బ్యఞ్జనసఞ్ఞితేహి వణ్ణేహి. తాని పన యస్మా పరియాయస్స అక్ఖరణతో ''అక్ఖరానీ''తి వుచ్చన్తి, తస్మా ఆహ ''**అక్ఖరేహీ**''తి. ఏత్థ చ ఇమేహి ఆకారేహి ఇమేహి పదబ్యఞ్జనేహి పపఞ్చసముదాచారస్స వట్టస్స చ వివట్టస్స చ దస్సనత్థో విభత్తోతి యోజనా. **పణ్డిచ్చేనా**తి పఞ్ఞాయ. ''కిత్తావతా ను ఖో, భన్తే, పణ్డితో హోతి ? యతో ఖో భిక్ఖు ధాతుకుసలో చ హోతీ''తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౪) ఆదిసుత్తపదవసేన పణ్డితలక్ఖణం దస్సేన్తో ''**చతూహి వా కారణేహీ**''తిఆదిమాహ. సచ్చపటివేధవసేన పణ్డిచ్చం దస్సితన్తి పటిసమ్భిదావసేన మహాపఞ్ఞతం దస్సేతుం ''**మహన్తే అత్థే**''తిఆది వుత్తం.

గుళపూవన్తి గుళే మిస్సేత్వా కతపూవం. **బద్ధసత్తుగుళక**న్తి మధుసక్ఖరాహి పిణ్డీకతం సత్తుపిణ్డం. **అసేచితబ్బకం** మధుఆదినా పగేవ తేహి సమయోజితబ్బత్తా. **చిన్తకజాతికో**తి ధమ్మచిన్తాయ చిన్తకసభావో. **సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేనేవస్సా**తి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేనేవ అస్స సుత్తస్స గుణం పరిచ్ఛిన్దాపేత్వా నామం గణ్హాపేస్సామి.

మధుపిణ్డికసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౯. ద్వేధావితక్కసుత్తవణ్ణనా

౨౦౬. **ద్వే ద్వే భాగే**తి ద్వే ద్వే కోట్ఠాసే కత్వా. కామఞ్చేత్థ ''ఇమం ఏకం భాగమకాసిం, ఇమం దుతియభాగమకాసి''న్తి వచనతో సబ్బేపి వితక్కా సంకిలేసవోదానవిభాగేన ద్వేవ భాగా కతా, అపరాపరుప్పత్తియా పనేతేసం అభిణ్హాచారం ఉపాదాయ పాళియం ''ద్విధా కత్వా''తి ఆమేడితవచనన్తి ''**ద్వే ద్వే భాగే కత్వా**''తి ఆమేడితవచనవసేనేవ వుత్తో. అథ వా భాగద్వయస్స సప్పటిభాగతాయ తత్థ యం యం ద్వయమ్పి ఖో ఉజువిపచ్చనీకం, తం తం విసుం విసుం గహేతుకామో భగవా ఆహ ''ద్విధా కత్వా వితక్కే విహరేయ్య''న్తి. ఏవం పన చిన్తేత్వా తత్థ మిచ్ఛావితక్కానం సమ్మావితక్కానఞ్చ అనవసేసం అసఙ్కరతో చ గహితభావం దస్సేన్తో ''**ఇమం ఏకం భాగమకాసిం, ఇమం దుతియభాగమకాసి**''న్తి అవోచ. **కామపటిసంయుత్తో**తి కామరాగసఙ్ఖాతేన కామేన సమ్పయుత్తో, కామేన పటిబద్ధో వా. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. అయం పన విసేసో – బ్యాపజ్జతి చిత్తం ఏతేనాతి **బ్యాపాదో,** దోసో. విహింసతి ఏతాయ సత్తే, విహింసనం వా తేసం ఏతన్తి **విహింసా,** పరేసం విహేఠనాకారేన పవత్తస్స కరుణాపటిపక్ఖస్స పాపధమ్మస్సేతం అధివచనం. **అజ్ఝత్త**న్తి అజ్ఝత్తధమ్మారమ్మణమాహ. **బహిద్ధా**తి బాహిరధమ్మారమ్మణం. **ఓళారికో**తి బహలకామరాగాదిపటిసంయుత్తో. తబ్బిపరియాయేన **సుఖుమో. వితక్కో అకుసలపక్ఖికోయేవా**తి ఇమినా వితక్కభావసామఞ్ఞేన తత్థాపి అకుసలభావసామఞ్ఞేన ఏకభాగకరణం, న ఏకచిత్తుప్పాదపరియాపన్నతాదివసేనాతి దస్సేతి.

నేక్ఖమ్మం వుచ్చతి లోభాతిక్కన్తత్తా పఠమజ్ఝానం, సబ్బాకుసలేహి నిక్ఖన్తత్తా సబ్బం కుసలం. ఇధ పన కామవితక్కపటిపక్ఖస్స అధిప్పేతత్తా ఆహ ''**కామేహి నిస్సటో నేక్ఖమ్మపటిసంయుత్తో వితక్కో**''తి. నోతి నేక్ఖమ్మవితక్కో. **యావ పఠమజ్ఝానాతి** పఠమసమన్నాహారతో పట్ఠాయ యావ పఠమజ్ఝానం ఏత్థుప్పన్నో వితక్కో నేక్ఖమ్మవితక్కోయేవ. **పఠమజ్ఝానన్తి** చ ఇదం తతో పరం వితక్కాభావతో వుత్తం. న బ్యాపజ్జతి చిత్తం ఏతేన, బ్యాపాదస్స వా పటిపక్ఖోతి **అబ్యాపాదో,** మేత్తాపుబ్బభాగో మేత్తాభావనారమ్భో. న విహింసన్తి ఏతాయ, విహింసాయ వా పటిపక్ఖోతి **అవిహింసా,** కరుణాపుబ్బభాగో కరుణాభావనారమ్భో.

మహాబోధిసత్తానం మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖన్తకాలతో పట్ఠాయ లద్ధావసరా సమ్మాసఙ్కప్పా ఉపరూపరి సవిసేసం పవత్తన్తీతి ఆహ ''**ఛబ్బస్సాని...పే.... పవత్తింసూ**''తి. ఞాణస్స అపరిపక్కత్తా పుబ్బవాసనావసేన సతిసమ్మోసతో కదాచి మిచ్ఛావితక్కలేసోపి హోతియేవాతి తం దస్సేతుం ''**సతిసమ్మోసేన...పే.... తిట్ఠన్తీ**''తి ఆహ. యథా నిచ్చపిహితేపి గేహే కదాచి వాతపానే వివటమత్తే లద్ధావసరో వాతో అన్తో పవిసేయ్య, ఏవం గుత్తిన్ద్రియేపి బోధిసత్తసన్తానే సతిసమ్మోసవసేన లద్ధావసరో అకుసలవితక్కో ఉప్పజ్జి, ఉప్పన్నో చ కుసలవారం పచ్ఛిన్దిత్వా అట్ఠాసి, అథ మహాసత్తో తంముహుత్తుప్పన్నమేవ పటివినోదేత్వా తేసం ఆయతిం అనుప్పాదాయ "ఇమే మిచ్ఛావితక్కా, ఇమే సమ్మావితక్కా"తి యాథావతో తే పరిచ్ఛిన్దిత్వా మిచ్ఛావితక్కానం అవసరం అదేన్తో సమ్మావితక్కే పరివడ్ఢేసి. తేన వుత్తం ''**మయ్హం ఇమే**''తిఆది.

౨౦౭. పమాదో నామ సతివిప్పవాసోతి ఆహ ''**అప్పమత్తస్సాతి సతియా అవిప్పవాసే ఠితస్సా**''తి. **ఆతాపవీరియవన్తస్సాతి** కిలేసానం నిగ్గణ్హనవీరియవతో. **పేసితచిత్తస్సాతి** భవవిమోక్ఖాయ విస్సట్ఠచిత్తస్స కాయే చ జీవితే చ నిరపేక్ఖస్స. ''**ఏవం పటిపాకతికో జాతో**''తి అత్తనో అత్తభావం నిస్సాయ పవత్తం సోమనస్సాకారం గేహస్సితసోమనస్సపక్ఖికం అకాసి, పఞ్ఞామహన్తతాయ సుఖుమదస్సితా.

అపరిఞ్ఞాయం ఠితస్సాతి న పరిఞ్ఞాయం ఠితస్స, అపరిగ్గహితపరిఞ్ఞస్సాతి అత్థో. **వితక్కో...పే.... ఏతాని తీణి నామాని లభతీతి** తాదిసస్స ఉప్పన్నో మిచ్ఛావితక్కో యథారహం అత్తబ్యాబాధకో ఉభయబ్యాబాధకో చ న హోతీతి న వత్తబ్బో తం సభావానతివత్తనతోతి అధిప్పాయో. అనుప్పన్నానుప్పాదఉప్పన్నపరిహానినిమిత్తతాయ పఞ్ఞం నిరోధేతీతి **పఞ్ఞానిరోధికో**. తేనాహ ''**అనుప్పన్నాయా**''తిఆది. **నత్థిభావం గచ్ఛతీతి** పటిసఙ్ఖానబలేన విక్ఖమ్భనప్పహానమాహ. **నిరుజ్ఝతీతిఆదీహిపి** తదేవ వదతి. **విగతన్తన్తిఆదీహి** పన సమూలం ఉద్ధటం వియ తదా అప్పవత్తనకం అకాసిన్తి వదతి.

౨౦౮. **చిత్తవిపరిణామభావో** చిత్తస్స అఞ్ఞథత్తం పకతిచిత్తవిగమో. **అనేకగ్గతాకారో** విక్ఖేపో. తత్థ వితక్కేన చిత్తం విహఞ్ఞమానం వియ హోతీతి ఆహ ''**తం గహేత్వా విహింసావితక్కం అకాసీ**''తి. **కారుఞ్ఞన్తి** పరదుక్ఖనిమిత్తం చిత్తఖేదం వదతి. తేనేవాహ – "పరదుక్ఖే సతి సాధూనం మనం కమ్పేతీతి కరుణా"తి (మ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧; సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧). న్తి కరుణాయనవసేన పవత్తచిత్తపకమ్పనం సన్ధాయ ''**ఉప్పజ్జతి విహింసావితక్కో''తి ఆహ,** న సత్తేసు విహింసా పవత్తతీతి అధిప్పాయో.

తేన తేన చస్సాకారేనాతి యేన యేన ఆకారేన భిక్ఖునా అనువితక్కితం అనువిచారితం, తేన తేన ఆకారేనస్స **చేతసో నతి హోతి**. తేనేవాహ ''**కామవితక్కాదీసూ**''తిఆది. **పహాసీతి** కాలవిపల్లాసేన వుత్తన్తి ఆహ ''**పజహతీ**''తి. పహానం పనస్స

సిద్ధమేవ పటిపక్ఖస్స సిద్ధత్తాతి దస్సేతుం ''**పహాసీ**''తి వుత్తం యథా "అసామిభోగే గామికాఆదియింసూ"తి. **బహులమకాసీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ఏవమేవం నమతీతి** కామవితక్కసమ్పయోగాకారమేవ హోతి, కామవితక్కసమ్పయుత్తాకారేన వా పరిణమతి. కసనం **కిట్ఠం,** కసీతి అత్థో, తన్నిబ్బత్తత్తా పన కారణూపచారేన సస్సం "కిట్ఠ"న్తి వుత్తన్తి ఆహ ''**సస్ససమ్బాధే**''తి. **చత్తారి భయానీ**తి వధబన్ధజానిగరహాని. **ఉపద్దవన్తి** అనత్థుప్పాదభావం. **లామకన్తి** నిహీనభావం. **ధన్ధేసూతి** అత్తనో ఖన్ధేసు. **ఓతారన్తి** అనుప్పవేసం కిలేసానం. సంకిలేసతో విసుజ్ఝనం **విసుద్ధి,** సా ఏవ **వోదానన్తి** ఆహ ''**వోదానపక్ఖన్తి ఇదం తస్సేవ వేవచన**''న్తి.

౨౦౯. సబ్బకుసలం నేక్ఖమ్మం సబ్బాకుసలపటిపక్ఖతాయ తతో నిస్సటత్తా. **నిబ్బానమేవ నేక్ఖమ్మం** సబ్బకిలేసతో సబ్బసఙ్ఖతతో చ నిస్సటత్తా. **కిట్ఠసమ్బాధం వియ రూపాదిఆరమ్మణం** పమాదే సతి అనత్థుప్పత్తిట్ఠానభావతో. **కూటగావో వియ కూటచిత్తం** దుద్దమభావతో. **పణ్డితగోపాలకో వియ బోధిసత్తో** ఉపాయకోసల్లయోగతో. **చతుబ్బిధభయం వియ మిచ్ఛావితక్కా** సప్పటిభయభావతో. పఞ్ఞాయ వుద్ధి ఏతస్స అత్థీతి **పఞ్ఞావుద్ధికో**. విహఞ్ఞతి చిత్తం ఏతేనాతి విఘాతో, చేతోదుక్ఖం, తప్పక్ఖికో విఘాతపక్ఖికో, న విఘాతపక్ఖికోతి **అవిఘాతపక్ఖికో. నిబ్బానసంవత్తనికో** నిబ్బానవహో. **ఉగ్ఘాతీయేయ్యాతి** ఉద్ధతం సియా విక్ఖిత్తఞ్చ భవేయ్యాతి అత్థో. **సణ్ఠపేమీతి** సమ్మదేవ పట్ఠపేమి. యథా పన ఠపితం సణ్ఠపితం నామ హోతి, తం దస్సేతుం ''**సన్నిసీదాపేమీ**''తిఆది వుత్తం. **సన్నిసీదాపేమీతి** సమాధిపటిపక్ఖే కిలేసే సన్నిసీదాపేన్తో చిత్తం గోచరజ్ఝత్తే సన్నిసీదాపేమి. అబ్యగ్గభావాపాదకేన **ఏకగ్గం కరోమి,** యథా ఆరమ్మణే సుట్ఠు అప్పితం హోతి, **ఏవం సమ్మా** సమ్మదేవ **ఆదహామి** సమాహితం కరోమి, యస్మా తథాసమాహితం చిత్తం సుట్ఠు ఆరమ్మణే ఆరోపితం నామ హోతి, న తతో పరిపతతి, తస్మా వుత్తం ''**సుట్ఠు ఆరోపేమీతి అత్థో**''తి. **మా ఉగ్ఘాతీయిత్థాతి** మా హఞ్ఞిత్థ, మా ఊహతం అత్థాతి అత్థో.

౨౧౦. సోయేవ...పే.... వుత్తోతి ఇమినా కిఞ్చాపి ఏకంయేవ కుసలవితక్కం మగ్గక్ఖణే వియ తివిధత్తసమ్భవతో తివిధనామికం కత్వా దస్సితం వియ హోతి, న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం. పబన్ధపవత్తఞ్హి ఉపాదాయ ఏకత్తనయేన ''**సోయేవ బ్యాపాదపచ్చనీకట్ఠేనా**''తిఆది వుత్తం. ఏకజాతియేసు హి కుసలచిత్తేసు ఉప్పన్నో వితక్కో సమానాకారతాయ సో ఏవాతి వత్తబ్బతం లభతి యథా "సా ఏవ తిత్తిరీ, తాని ఏవ ఓసధానీ"తి (సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౨.౧౯). న హి తదా మహాపురిసస్స అసుభమేత్తాకరుణాసన్నిస్సయా తే వితక్కా ఏవం వుత్తాతి.

సమాపత్తిం నిస్సాయాతి సమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా, తతో వుట్ఠహిత్వాతి అత్థో. విపస్సనాపి తరుణాతి యోజనా. **కాయో కిలమతి** సమథవిపస్సనానం తరుణతాయ భావనాయ పుబ్బేనాపరం విసేసస్స అలబ్భమానత్తా. తేనాహ ''**చిత్తం హఞ్ఞతి విహఞ్ఞతీ**''తి. **విపస్సనాయ బహూపకారా సమాపత్తి,** తథా హి వుత్తం – "సమాధిం, భిక్ఖవే, భావేథ, సమాహితో యథాభూతం జానాతి పస్సతీ"తి (సం॰ ని॰ ౩.౫; ౪.౯౯; ౫.౧౦౭౧).

యథా విస్సమట్ఠానం యోధానం పరిస్సమం వినోదేతి, తథా పరిస్సమవినోదనత్థం ఫలకేహి కాతబ్బం విస్సమట్ఠానం ఫలకకోట్ఠకో, సమాపత్తియా పన విపస్సనా బహుకారతరా సమాధిపరిపన్థకానం, సబ్బేసమ్పి వా కిలేసానం విమథనేన దుబ్బలభావాపజ్జనతో. తేనాహ ''**విపస్సనా థామజాతా సమాపత్తిమ్పి రక్ఖతి, థామజాతం కరోతీ**''తి. నను చేవం ఇతరీతరసన్నిస్సయదోసో ఆపజ్జతీతి? నయిదమేకన్తికం, ఇతరీతరసన్నిస్సయాపి కిచ్చసిద్ధి లోకే లబ్భతీతి దస్సేతుం ''**యథా హీ**''తిఆది వుత్తం.

గామన్తం ఆహటేసూతి గామసమీపం ఉపనీతేసు. **ఏతాగావోతి సతి ఉప్పాదనమత్తమేవ కాతబ్బం** యథా గావో రక్ఖితబ్బా, తదభావతో. **తదాతి** సమథవిపస్సనానం థామజాతకాలే. అనుపస్సనానం లహుం లహుం ఉప్పత్తిం సన్ధాయ "**ఏకప్పహారేనేవ ఆరుళ్హోవ హోతీ**"తి వుత్తం, కమేనేవ పన అనుపస్సనాపటిపాటిం ఆరోహతి.

౨౧౨. ఏవం భగవా అత్తనో అప్పమాదపటిపదం, తాయ చ లద్ధం అనఞ్ఞసాధారణం విసేసం దస్సేన్తో హేతుసమ్పత్తియా సద్ధిం ఫలసమ్పత్తిం దస్సేత్వా ఇదాని సత్తూపకారసమ్పత్తిం దస్సేతుం "**సేయ్యథాపీ**"తిఆదిమాహాతి ఏవం ఏత్థ అనుసన్ధి వేదితబ్బా. అరఞ్ఞలక్ఖణయోగ్గమత్తేన **అరఞ్ఞం**. మహావనతాయ **పవనం**. పవద్ధఞ్హి వనం పవనం. **చతూహి యోగేహీతి** జిఘచ్ఛాపిపాసాభయపటిపత్తిసఙ్ఖాతయోగేహి. **ఖేమం** అనుపద్దవతం. సువత్థిం అనుపద్దవం ఆవహతీతి **సోవత్థికో**. పీతిం కుట్ఠిం గమేతి ఉపనేతీతి **పీతిగమనీయో**. పీతం పానతిత్థం గచ్ఛతీతి **పీతగమనీయో**. **సాఖాదీహీతి** కణ్టకసాఖాకణ్టకలతావనేహి. అనాసయగామితాయ ఉదకసన్నిరుద్ధోపి **అమగ్గో** వుత్తో, ఇతరాని అపీతిగమనీయతాయపి. **ఆది**-సద్దేన గహనం పరిగ్గణ్హాతి. ఓకేమిగలుద్దకస్స గోచరే చరతీతి **ఓకచరో,** దీపకమిగో. అరఞ్ఞే మిగే దిస్వా తేహి సద్ధిం పలాయేయ్యాతి **దీఘరజ్జుబన్ధనం**.

ఇధ వసన్తీతి మిగానం ఆసయం వదతి, తతో ఆసయతో **ఇమినా మగ్గేన నిక్ఖమన్తి. ఏత్థ చరన్తీతి** ఏతస్మిం ఠానే గోచరం గణ్హన్తి. **ఏత్థ పివన్తీతి** ఏతస్మిం నిపానతిత్థే ఉదకం పివన్తి. **ఇమినా మగ్గేన పవిసన్తీతి** ఇమినా మగ్గేన నిపానతిత్థం పవిసన్తి. **మగ్గం పిధాయాతి** పకతిమగ్గం పిదహిత్వా. **న తావ కిఞ్చి కరోతి** అనవసేసే వనమిగే ఘాతేతుకామో.

అవిజ్జాయ అఞ్ఞాణా హుత్వాతి అవిజ్జాయ నివుతత్తా ఞాణరహితా హుత్వా, నన్దిరాగేన ఉపనీతా రూపారమ్మణాదీని ఆబన్ధిత్వా. పలోభనతో **ఓకచరం నన్దిరాగోతి**. బ్యామోహనతో **ఓకచారికం అవిజ్జాతి కత్వా దస్సేతి. తేసన్తి** ఓకచరోకచారికానం. **సాఖాభఙ్గేనాతి** తాదిసేన లూఖతరగన్ధేన సాఖాభఙ్గేన. **మనుస్సగన్ధం అపనేత్వా** తస్స సాఖాభఙ్గస్స గన్ధేన. **సమ్మత్తోతి** సమ్మజ్జితో బ్యాముళ్హో.

బుద్ధానం ఖేమమగ్గవిచరణం కుమ్మగ్గపిధానఞ్చ **సబ్బలోకసాధారణమ్పి** అత్థతో వేనేయ్యపుగ్గలాపేక్ఖమేవాతి దస్సేన్తో "**అఞ్ఞాతకోణ్డఞ్ఞాదీనం భబ్బపుగ్గలాన**"న్తి ఆహ. **ఊహతోతి** సమూహతో నీహతోతి ఆహ "**ద్వేధా ఛేత్వా పాతితో**"తి. **నాసితాతి** అదస్సనం గమితాతి ఆహ "**సబ్బేన సబ్బం సముగ్ఘాటితా**"తి. **హితూపచారన్తి** సత్తానం హితచరియం.

ద్వేధావితక్కసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౧౦. వితక్కసణ్ఠానసుత్తవణ్ణనా

౨౧౬. దసకుసలకమ్మపథవసేనాతి ఇదం నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం వట్టపాదకసమాపత్తిచిత్తస్సపి ఇధ అధిచిత్తభావేన అనిచ్ఛితత్తా. తేనాహ "**విపస్సనాపాదకఅట్ఠసమాపత్తిచిత్త**"న్తి. అథ వా అనుత్తరిమనుస్సధమ్మసఙ్గహితమేవ కేవలం "పకతిచిత్త"న్తి వత్తబ్బన్తి దస్సేన్తో "**దసకుసలకమ్మపథవసేన ఉప్పన్నం చిత్తం చిత్తమేవా**"తి వత్వా యదేత్థ అధిచిత్తన్తి అధిప్పేతం, తం తదేవ దస్సేన్తో "**విపస్సనాపాదకఅట్ఠసమాపత్తిచిత్త**"న్తి ఆహ. ఇతరస్స పనేత్థ విధి న పటిసేధేతీతి దట్ఠబ్బం. విపస్సనాయ సమ్పయుత్తం అధిచిత్తన్తి కేచి. **అనుయుత్తేనాతి** అనుప్పన్నస్స ఉప్పాదనవసేన, ఉప్పన్నస్స

పరిబ్రూహనవసేన అను అను యుత్తేన. **మూలకమ్మట్ఠానన్తి** పారిహారియకమ్మట్ఠానం. **గహేత్వా విహరన్తో**తి భావనం అనుయుఞ్జన్తో. భావనాయ అప్పనం అప్పత్తోపి అధిచిత్తమనుయుత్తోయేవ తదత్థేపి తంసద్దవోహారతో.

యేహి ఫలం నామ యథా ఉప్పజ్జనట్ఠానే పకప్పియమానం వియ హోతి, **తాని నిమిత్తాని**. తేనాహ ''**కారణానీ**''తి. **కాలేన కాలన్తి** ఏత్థ **కాలేనా**తి భుమ్మత్థే కరణవచనన్తి ఆహ ''**సమయే సమయే**''తి. **నను చ...పే.... నిరన్తరం మనసి కాతబ్బన్తి** కస్మా వుత్తం, నను చ భావనాయ వీథిపటిపన్నత్తా అబ్బుదనీహరణవిధిం దస్సేన్తేన భగవతా ''**పఞ్చ నిమిత్తాని కాలేన కాలం మనసి కాతబ్బానీ**''తి అయం దేసనా ఆరద్ధాతి? "అధిచిత్తమనుయుత్తేనా"తి వుత్తత్తా అవిచ్ఛేదవసేన భావనాయ యుత్తప్పయుత్తో అధిచిత్తమనుయుత్తో నామాతి చోదకస్స అధిప్పాయో. ఇతరో భావనం అనుయుఞ్జన్తస్సఆదికమ్మికస్స కదాచి భావనుపక్కిలేసా ఉప్పజ్జేయ్యుం, తతో చిత్తస్స విసోధనత్థాయ యథాకాలం ఇమాని నిమిత్తాని మనసి కాతబ్బానీతి "కాలేన కాల"న్తి సత్థా అవోచాతి దస్సేన్తో ''**పాళియఞ్హి**''తిఆదిమాహ. తత్థ **ఇమానీ**తి ఇమాని పాళియం ఆగతాని పఞ్చ నిమిత్తాని. **అబ్బుదన్తి** ఉపద్దవం.

ఛన్దసహగతా రాగసమ్పయుత్తాతి తణ్హాఛన్దసహగతా కామరాగసమ్పయుత్తా. **ఇట్ఠానిట్ఠఅసమపేక్ఖితేసూ**తి ఇట్ఠేసు పియేసు, అనిట్ఠేసు అప్పియేసు, అసమం అసమ్మా పేక్ఖితేసు. **అసమపేక్ఖనన్తి** గేహస్సితఅఞ్ఞాణుపేక్ఖావసేన ఆరమ్మణస్స అయోనిసో గహణం. యం సన్ధాయ వుత్తం – "చక్ఖునా రూపం దిస్వా ఉపేక్ఖా బాలస్స మూళ్హస్స పుథుజ్జనస్సా"తిఆది (మ. ని. ౩.౩౦౮). **తే** పరివితక్కా. **తతో నిమిత్తతో అఞ్ఞన్తి** తతో ఛన్దూపసంహితాదిఅకుసలవితక్కుప్పత్తికారణతో అఞ్ఞం నవం నిమిత్తం. "మనసికరోతో"తి హి వుత్తం, తస్మా ఆరమ్మణం, తాదిసో పురిముప్పన్నో చిత్తప్పవత్తిఆకారో వా నిమిత్తం. **కుసలనిస్సితం నిమిత్తన్తి** కుసలచిత్తప్పవత్తికారణం **మనసి కాతబ్బం** చిత్తే ఠపేతబ్బం, భావనావసేన చిన్తేతబ్బం, చిత్తసన్తానే వా సఙ్కమితబ్బం. అసుభఞ్హి అసుభనిమిత్తన్తి. సత్తేసు సఙ్ఖారేసు ఉప్పన్నే ఛన్దూపసంహితే వితక్కేతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. ఏవం ''**దోసూపసఞ్హితే**''తిఆదీసు యథారహం తం తం పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. **యత్థ కత్థచీ**తి "సత్తేసు సఙ్ఖారేసూ"తి యత్థ కత్థచి. **పఞ్చధమ్మూపనిస్సయో**తి పఞ్చవిధో ధమ్మూపసంహితో ఉపనిస్సయో.

ఏవం ''**ఛన్దూపసఞ్హితే**''తిఆదినా సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం ''**ఇమస్స హత్థా వా సోభనా**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ ''**అసుభతో ఉపసంహరితబ్బ**''న్తి వత్వా ఉపసంహరణాకారస్స దస్సనం ''**కిమ్హి సారత్తోసీ**''తి. **ఛవిరాగేనా**తి ఛవిరాగతాయ కాళసామాదివణ్ణనిభాయ. **కుఫళపూరితో**తి పక్కేహి కుణపఫలేహి పుణ్ణో. "కలిఫలపూరితో"తి వా పాఠో.

అస్సామికతావకాలికభావవసేనాతి ఇదం పత్తం అనుక్కమేన వణ్ణవికారఞ్చేవ జిణ్ణభావఞ్చ పత్వా ఛిద్దావఛిద్దం భిన్నం వా హుత్వా కపాలనిట్ఠం భవిస్సతి. ఇదం చీవరం అనుపుబ్బేన వణ్ణవికారం జిణ్ణతఞ్చ ఉపగన్త్వా పాదపుఞ్ఛనచోళకం హుత్వా యట్ఠికోటియా ఛడ్డనీయం భవిస్సతి. సచే పన నేసం సామికో భవేయ్య, న నేసం ఏవం వినస్సితుం దదేయ్యాతి ఏవం అస్సామికభావవసేన, "అనద్ధనియం ఇదం తావకాలిక"న్తి ఏవం తావకాలికభావవసేన చ మనసికరోతో.

ఆఘాతవినయ...పే.... భావేతబ్బాతి – "పఞ్చిమే, భిక్ఖవే, ఆఘాతపటివినయా. యత్థ హి భిక్ఖునో ఉప్పన్నో ఆఘాతో సబ్బసో పటివినేతబ్బో"తిఆదినా నయేన ఆగతస్స **ఆఘాతవినయసుత్తస్స** (అ. ని. ౫.౧౬౧) చేవ **కకచూపమోవాద**(మ. ని. ౧.౨౨౨-౨౩౩) **ఛవాలాతూపమాదీ**నఞ్చ (ఇతివు. ౯౧) వసేన ఆఘాతం పటివినోదేత్వా మేత్తా భావేతబ్బా.

గరుసంవాసోతి గరుం ఉపనిస్సాయ వాసో. **ఉద్దేసో**తి పరియత్తిధమ్మస్స ఉద్దిసాపనఞ్చేవ ఉద్దిసనఞ్చ. **ఉద్దిట్ఠపరిపుచ్ఛన**న్తి యథాఉగ్గహితస్స ధమ్మస్స అత్థపరిపుచ్ఛా. **పఞ్చ ధమ్మూపనిస్సాయా**తి గరుసంవాసాదికే పఞ్చ ధమ్మే పటిచ్చ. **మోహధాతూ**తి మోహో.

ఉపనిస్సితబ్బాతి ఉపనిస్సయితబ్బా, అయమేవ వా పాఠో. **యత్తప్పటియత్తో**తి యత్తో చ గామప్పవేసనాపుచ్ఛాకరణేసు ఉస్సుక్కం ఆపన్నో సజ్జితో చ హోతీతి అత్థో. **అథస్స మోహో పహీయతీ**తి అస్స భిక్ఖునో ఏవం తత్థ యుత్తప్పయుత్తస్స పచ్ఛా సో మోహో విగచ్ఛతి. **ఏవమ్పీ**తి ఏవం ఉద్దేసే అప్పమజ్జనేనపి. పున **ఏవమ్పీ**తి అత్థపరిపుచ్ఛాయ కఙ్ఖావినోదనేపి. **తేసు తేసు ఠానేసు అత్థో పాకటో హోతీ**తి సుయ్యమానస్స ధమ్మస్స తేసు తేసు పదేసు "ఇధ సీలం కథితం, ఇధ సమాధి, ఇధ పఞ్ఞా"తి సో సో అత్థో విభూతో హోతి. ఇదం చక్ఖురూపాలోకాది **ఇమస్స** చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స **కారణం, ఇదం** సాలిబీజభూమిసలిలాది **ఇమస్స** సాలిఅఙ్కురస్స **కారణం. ఇదం న కారణ**న్తి తదేవ చక్ఖురూపాలోకాది సోతవిఞ్ఞాణస్స, తదేవ సాలిబీజాది కుద్రూసకఙ్కురస్స న కారణన్తి ఠానాట్ఠానవినిచ్ఛయే ఛేకో హోతి.

ఆరమ్మణేసూతి కమ్మట్ఠానేసు. **ఇమే వితక్కా**తి కామవితక్కాదయో. సబ్బే కుసలా ధమ్మా సబ్బాకుసలపటిపక్ఖాతి కత్వా "పహీయన్తీ"తి వత్తబ్బే న సబ్బే సబ్బేసం ఉజువిపచ్చనీకభూతాతి "పహీయన్తి ఏవా"తి సాసఙ్కం వదతి. తేనాహ "**ఇమానీ**"తిఆది.

కుసలనిస్సితన్తి కుసలేన నిస్సితం నిస్సయితబ్బం. **కుసలస్స పచ్చయభూత**న్తి తస్సేవ వేవచనం, కుసలుప్పత్తికారణం యథావుత్తఅసుభనిమిత్తాదిమేవ వదతి. **సారఫలకే**తి చన్దనమయే సారఫలకే. **విసమాణి**న్తి విసమాకారేన తత్థ ఠితం ఆణిం. **హనేయ్యా**తి పహరేయ్య నిక్ఖామేయ్య.

౨౧౭. **అట్టో**తి ఆతురో, దుగ్గన్ధబాధతాయ పీళితో. **దుక్ఖితో**తి సఞ్జాతదుక్ఖో. **ఇమినాపి కారణేనా**తి అకోసల్లసమ్భూతతాయ కుసలపటిపక్ఖతాయ గేహస్సితరోగేన సరోగతాయ చ **ఏతే అకుసలా** విఞ్ఞూగరహితబ్బతాయ జిగుచ్ఛనీయతాయ చ **సావజ్జా** అనిట్ఠఫలతాయ నిరస్సాదసంవత్తనియతాయ చ **దుక్ఖవిపాకా**తి ఏవం తేన తేన కారణేన అకుసలాదిభావం **ఉపపరిక్ఖతో**.

> "ఆతురం అసుచిం పూతిం, పస్స నన్దే సముస్సయం;
>
> ఉగ్ఘరన్తం పగ్ఘరన్తం, బాలానం అభినన్దిత"న్తి. (అప॰ థేరీ ౨.౪.౧౫౭) –

ఏవమాది **కాయవిచ్ఛన్దనీయకథాదీహి** వా. **ఆది**-సద్దేన –

> "తస్సేవ తేన పాపియో, యో కుద్ధం పటికుజ్ఝతి;
>
> కుద్ధం అప్పటికుజ్ఝన్తో, సఙ్గామం జేతి దుజ్జయ"న్తి. (థేరగా॰ ౪౪౨) –

ఏవమాది పటిఘవూపసమనకథాదికాపి సఙ్గణ్హాతి.

౨౧౮. న సరణం **అసతి,** అననుస్సరణం. అమనసికరణం **అమనసికారో. కమ్మట్ఠానం గహేత్వా నిసీదితబ్బన్తి** కమ్మట్ఠానమనసికారేనేవ నిసీదితబ్బం. **ఉగ్గహితో ధమ్మకథాపబన్ధోతి** కమ్మట్ఠానస్స ఉపకారో ధమ్మకథాపబన్ధో. **ముట్ఠిపోత్థకోతి** ముట్ఠిప్పమాణో పారిహారియపోత్థకో. **సమన్నానేస్సేనాతి** సమన్నాహరన్తేన. **ఓకాసో న హోతి** ఆరద్ధస్స పరియోసాపేతబ్బతో. ఆరద్ధస్స అన్తగమనం అనారమ్భోవాతి థేరవాదో. **తస్సాతి** ఉపజ్ఝాయస్స. **పబ్భారసోధనం** కాయకమ్మం, ఆరభన్తో ఏవ వితక్కనిగ్గణ్హనత్థం సంయుత్తనికాయసజ్ఝాయనం వచీకమ్మం, దస్సనకిచ్చపుబ్బకమ్మకరణత్థం తేజోకసిణపరికమ్మన్తి తీణి కమ్మాని ఆచినోతి. థేరో తస్స ఆసయం కసిణఞ్చ సవిసేసం జానిత్వా **''ఇమస్మిం విహారే''**తిఆదిమవోచ. తేనస్స యథాధిప్పాయం సబ్బం సమ్పాదితం. **అసతిపబ్బం నామ** అసతియా వితక్కనిగ్గహణవిభావనతో.

౨౧౯. **వితక్కమూలభేదం పబ్బన్తి** వితక్కమూలస్స తమ్మూలస్స చ భేదవిభావనం వితక్కమూలభేదం పబ్బం. వితక్కం సఙ్ఖరోతీతి వితక్కసఙ్ఖారో, వితక్కపచ్చయో సుభనిమిత్తాదీసుపి సుభాదినా అయోనిసోమనసికారో. సో పన వితక్కసఙ్ఖారో సంతిట్ఠతి ఏత్థాతి **వితక్కసఙ్ఖారసణ్ఠానం,** అసుభే సుభన్తిఆది సఞ్ఞావిపల్లాసో. తేనాహ **''వితక్కానం మూలఞ్చ మూలమూలఞ్చ మనసి కాతబ్బ''**న్తి. **వితక్కానం మూలమూలం గచ్ఛన్తస్సాతి** ఉపపరిక్ఖనవసేన మిచ్ఛావితక్కానం మూలం ఉప్పత్తికారణం ఞాణగతియా గచ్ఛన్తస్స. యాథావతో జానన్తస్స పుబ్బే వియ వితక్కా అభిణ్హం నప్పవత్తన్తీతి ఆహ **''వితక్కచారో సిథిలో హోతీ''**తి. **తస్మిం సిథిలీభూతే మత్థకం గచ్ఛన్తేతి** వుత్తనయేన వితక్కచారో సిథిలభూతో, తస్మిం వితక్కానం మూలగమనే అనుక్కమేన థిరభావప్పత్తియా మత్థకం గచ్ఛన్తే. **వితక్కా సబ్బసో నిరుజ్ఝన్తీతి** మిచ్ఛావితక్కా సబ్బేపి గచ్ఛన్తి న సముదాచరన్తి, భావనాపారిపూరియా వా అనవసేసా పహీయన్తి.

కణ్ణమూలే పతితన్తి ససకస్స కణ్ణసమీపే కణ్ణసక్ఖలిం పహరన్తం వియ ఉపపతితం. తస్స కిర ససకస్స హేట్ఠా మహామూసికాహి ఖతమహావాటం ఉమఙ్గసదిసం అహోసి, తేనస్స పాతేన మహాసద్దో అహోసి. **పలాయింసు** ''పథవీ ఉద్రీయతీ''తి. **మూలమూలం గన్త్వా అనువిజ్జేయ్యన్తి** ''పథవీ భిజ్జతీ''తి యత్థాయం ససో ఉట్ఠితో, తత్థ గన్త్వా తస్స మూలకారణం యంనూన వీమంసేయ్యం. పథవియా భిజ్జనట్ఠానం గతే ''కో జానాతి, కిం భవిస్సతీ''తి ససో ''న సక్కోమి సామీ''తి ఆహ. ఆధిపచ్చవతో హి యాచనం సణ్హముదుకం. **దుద్దుభాయతీతి** దుద్దుభాతి సద్దం కరోతి. అనురవదస్సనఞ్హేతం. **భద్దన్తేతి** మిగరాజస్స పియసముదాచారో, మిగరాజ, భద్దం తే అత్థూతి అత్థో. **కిమేతన్తి** కిం ఏతం, కిం తస్స మూలకారణం? **దుద్దుభన్తి** ఇదమ్పి తస్స అనురవదస్సనమేవ. ఏవన్తి యథా ససకస్స మహాపథవీభేదనం రవనాయ మిచ్ఛాగాహసముట్ఠానం అమూలం, ఏవం వితక్కచారోపి సఞ్ఞావిపల్లాససముట్ఠానో అమూలో. తేనాహ **''వితక్కాన''**న్తిఆది.

౨౨౦. **అభిదన్తన్తి** అభిభవనదన్తం, ఉపరిదన్తన్తి అత్థో. తేనాహ **''ఉపరిదన్త''**న్తి. సో హి ఇతరం ముసలం వియ ఉదుక్ఖలం విసేసతో కస్సచి ఖాదనకాలే అభిభుయ్య వత్తతి. **కుసలచిత్తేనాతి** బలవసమ్మాసఙ్కప్పసమ్పయుత్తేన. **అకుసలచిత్తన్తి** కామవితక్కాదిసహితం అకుసలచిత్తం. **అభినిగ్గణ్హితబ్బన్తి** యథా తస్స ఆయతిం సముదాచారో న హోతి, ఏవం అభిభవిత్వా నిగ్గహేతబ్బం, అనుప్పత్తిధమ్మతా ఆపాదేతబ్బాతి అత్థో. **కే చ తుమ్హే** సతిపి చిరకాలభావనాయ ఏవం అదుబ్బలా **కో చాహం** మమ సన్తికే లద్ధప్పతిట్ఠే వియ ఠితేపి ఇదానేవ అప్పతిట్ఠే కరోన్తో ఇతి ఏవం **అభిభవిత్వా.** తం పన అభిభవనాకారం దస్సేన్తో **''కామం తచో చా''**తిఆదినా చతురఙ్గసమన్నాగతవీరియపగ్గణ్హనమాహ. **అత్థదీపికన్తి** ఏకన్తతో వితక్కనిగ్గణ్హనత్థజోతకం. **ఉపమన్తి** ''సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, బలవా పురిసో''తిఆదికం ఉపమం.

౨౨౧. పరియాదానభాజనీయన్తి యం తం ఆదితో ‘‘అధిచిత్తమనుయుత్తేన భిక్ఖునా పఞ్చ నిమిత్తాని కాలేన కాలం మనసి కాతబ్బానీ’’తి నిద్దిట్ఠం, తత్థ తస్స నిమిత్తస్స మనసికరణకాలపరియాదానస్స వసేన విభజనం. నిగమనం వా ఏతం, యదిదం ‘‘యతో ఖో, భిక్ఖవే’’తిఆది. యథావుత్తస్స హి అత్థస్స పున వచనం నిగమనన్తి. తథాపటిపన్నస్స వా వసీభావవిసుద్ధిదస్సనత్థం **‘‘యతో ఖో, భిక్ఖవే’’**తిఆది వుత్తం. **సత్థాచరియో**తి ధనుబ్బేదాచరియో. యథా హి ససనతో అసత్థమ్పి సత్థగ్గహణేనేవ సఙ్గయ్హతి, ఏవం ధనుసిప్పమ్పి ధనుబ్బేదపరియాపన్నమేవాతి.

పరియాయతి పరివితక్కేతీతి **పరియాయో**. వారోతి ఆహ **‘‘వితక్కవారపథేసూ’’**తి, వితక్కానం వారేన పవత్తనమగ్గేసు. **చిణ్ణవసీ**తి ఆసేవితవసీ. **పగుణవసీ**తి సుభావితవసీ. సమ్మావితక్కంయేవ యథిచ్ఛితం తథావితక్కనతో, ఇతరస్స పనస్స సేతుఘాతోయేవాతి.

వితక్కసణ్ఠానసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

నిట్ఠితా చ సీహనాదవగ్గవణ్ణనా.

૩. ఓపమ్మవగ్గో

౧. కకచూపమసుత్తవణ్ణనా

౨౨౨. **మోళిన్తి** కేసరచనం. **వేహాయసన్తి** ఆకాసే. **రతనచఙ్కోటవరేనాతి** రతనసిలామయవరచఙ్కోటకేన సహస్సనేత్తో సిరసా పటిగ్గహి. "సువణ్ణచఙ్కోటకవరేనా"తిపి (బు॰ వం॰ అట్ఠ॰ ౨౩ దూరేనిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.౨ అవిదూరేనిదానకథా) పాఠో.

సాతి మోళి. మోళి ఏతస్స అత్థీతి మోళికో, మోళికో ఏవ **మోళియో. ఫగ్గునోతి** పన నామం. **సఙ్ఖాతి** సమఞ్ఞా. వేలీయతి ఖణముహుత్తాదివసేన ఉపదిసీయతీతి **వేలా,** కాలోతి ఆహ **"తాయం వేలాయం…పే॰… అయం కాలవేలా నామా"**తి. వేలయతి పరిచ్ఛేదవసేన తిట్ఠతీతి **వేలా,** సీమా. వేలయతి సంకిలేసపక్ఖం చాలయతీతి **వేలా,** సీలం. అనతిక్కమనట్ఠోపి చస్స సంకిలేసధమ్మనిమిత్తం అచలనమేవ. విఞ్ఞుపురిసాభావే ఛపఞ్చవాచామత్తం **ఓవాదే పమాణం నామ. దవసహగతం కత్వాతి** కీళాసహితం కత్వా.

మిస్సీభూతోతి అననులోమికసంసగ్గవసేన మిస్సీభూతో. **"అవణ్ణం భాసతీ"**తి సఙ్ఖేపతో వుత్తం వివరితుం "తాపనపచనకోట్టనాదీనీ"తిఆది వుత్తం. **అధికరణమ్పి కరోతీతి** ఏత్థ యథా సో అధికరణాయ పరిసక్కతి, తందస్సనం **"ఇమేసం భిక్ఖూన"**న్తిఆది. **అధికరణం ఆకడ్ఢతీతి** అధికరణం ఉద్దిస్స తే భిక్ఖూ ఆకడ్ఢతి, అధికరణం వా తేసు ఉప్పాదేన్తో ఆకడ్ఢతి. **ఉద్దేసపదం వాతి** పదసో ఉద్దేసమత్తం వా. **నేవ పియకమ్యతాయాతి** నేవ అత్తని సత్థునో పియభావకామతాయ. **న భేదాధిప్పాయేనాతి** న సత్థునో తేన భిక్ఖునా భేదాధిప్పాయేన. **అత్థకామతాయాతి** మోళియఫగ్గునస్స హితకామతాయ.

౨౨౪. **అవణ్ణభాసనేతి** భిక్ఖునీనం అగుణకథనే. ఛన్దాదీనం వత్థుభావతో కామగుణా గేహం వియ గేహం, తే చ తే సితా నిస్సితాతి **గేహస్సితాతి** వుత్తా. తణ్హాఛన్దాపి తాసం కత్తుకామతాపీతి ఉభయేపి **తణ్హాఛన్దా, పటిఘఛన్దా** పన తేసం కత్తుకామతా ఏవ. ఫలికమణి వియ పకతిపభస్సరస్స చిత్తసన్తానస్స ఉపసఙ్గో వియ విపరిణామకారణం రాగాదయోతి ఆహ **"రత్తమ్పి చిత్తం విపరిణత"**న్తిఆది. **హితానుకమ్పీతి** కరుణాయ పచ్చుపట్ఠాపనమాహ. "యస్సన్తరతో న సన్తి కోపా"తిఆదీసు (ఉదా॰ ౨౦) వియ **అన్తర**-సద్దో చిత్తపరియాయోతి ఆహ **"దోసన్తరోతి దోసచిత్తో"**తి.

౨౨౫. దుబ్బచతాయ ఓవాదం అసమ్పటిచ్ఛన్తో చిత్తేనేవ **పటివిరుద్ధో అట్ఠాసి. గణ్హింసు** చిత్తం, హదయగాహినిం పటిపజ్జింసూతి అత్థో. **పూరయింసు** అజ్ఝాసయన్తి అత్థో. **ఏకస్మిం సమయే** పఠమబోధియం. ఏకాసనం భోజనస్స **ఏకాసనభోజనం,** ఏకవేలాయమేవ భోజనం. తఞ్చ ఖో పుబ్బణ్హే ఏవాతి ఆహ **"ఏకం పురేభత్తభోజన"**న్తిఆది. సత్తక్ఖత్తుం భుత్తభోజనమ్పి ఇమస్మిం సుత్తే ఏకాసనభోజనన్త్వేవ అధిప్పేతం, న ఏకాసనికతాయ ఏకాయ ఏవ నిసజ్జాయ భోజనం. "అప్పడంస…పే॰… సమ్ఫస్స"న్తిఆదీసు వియ **అప్ప**-సద్దో అభావత్థోతి ఆహ **"నిరాబాధతం, నిద్దుక్ఖత"**న్తి. పధానాదివసేన సల్లహుకం అకిచ్చం ఉట్ఠానం **సల్లహుకఉట్ఠానం. న ఏకప్పహారేనాతి** న ఏకవారేన, న ఏకస్మింయేవ కాలేతి అధిప్పాయో. **ద్వే భోజనానీతి** "అపరణ్హే రత్తియ"న్తి కాలవసేన ద్వే భోజనాని. **పఞ్చ గుణేతి** అప్పాబాధాదికే పఞ్చ ఆనిసంసే. **సతుప్పాదకరణీయమత్తమేవాతి** సతుప్పాదమత్తకరణీయమేవ, నివారేతబ్బస్స పునప్పునం సమాదపనఞ్చ నాహోసి.

మణ్డభూమీతి ఓజవన్తభూమి, యత్థ పరిసిఞ్చనేన వినా సస్సాని కిట్ఠాని సమ్పజ్జన్తి. యుగే యోజేతబ్బాని యోగ్గాని, తేసం ఆచరియో **యోగ్గాచరియో,** తేసం సిక్ఖాపనకో. గామణిహత్థిఆదయోపి "యోగ్గా"తి వుచ్చన్తీతి ఆహ పాళియం "**అస్సదమ్మసారథీ**"తి. చతూసు మగ్గేసు **యేన యేన మగ్గేన ఇచ్ఛతి.** జవసమగాదిభేదాసు గతీసు **యం యం గతిం. తం తం** మగ్గం **ఆరుళ్హావ** ఓతిణ్ణాయేవ. **నేవ వారేతబ్బా** రస్మివినిగ్గణ్హనేన. **న విజ్ఝితబ్బా** పతోదలట్ఠియా. **గమనమేవాతి** ఇమే యుత్తా మమ ఇచ్ఛానురూపం మన్దం గచ్ఛన్తి, సమం గచ్ఛన్తి, సీఘం గచ్ఛన్తీతి ఖురేసు నిమిత్తగ్గహణం పట్ఠపేత్వా సారథినా తేసం గమనమేవ పస్సితబ్బం హోతి, న తత్థ నియోజనం . **తేహిపి** భిక్ఖూహి. **పజహింసు** పజహితబ్బం. **సాలదూసనాతి** సాలరుక్ఖవిసనాసకా. **అఞ్ఞా చ వల్లియో** సాలరుక్ఖే వినన్ధిత్వా ఠితా. **బహి నీహరణేనాతి** సాలవనతో బహి ఛడ్డనేన. **సుసణ్ఠితాతి** సణ్ఠానసమ్పన్నా, **మరియాదం బన్ధిత్వాతి** ఆలవాలసమ్పాదనవసేన మరియాదం బన్ధిత్వా. **కిపిల్లపుటకం** తమ్బకిపిల్లకపుటకం. **సుక్ఖదణ్డకహరణం** ఆలవాలబ్భన్తరా.

౨౨౬. విదేహరట్ఠే జాతసంవడ్ఢతాయ **వేదేహికా.** పణ్డా వుచ్చతి పఞ్ఞా, తాయ ఇతా గతా పవత్తాతి **పణ్డితా. గహపతానీతి** గేహసామినీ. **సోరచ్చేనాతి** సంయమేన. **నివాతవుత్తీ**తి పణిపాతకారీ. **నిబ్బుతాతి** నిబ్బుతదుచ్చరితపరిళాహా. **ఉట్ఠాహికాతి** ఉట్ఠానవీరియవతీ. **కిబ్బిసాతి** కురూరా.

౨౨౭. ఏవం అక్ఖన్తియా దోసం దస్సేత్వాతి "గుణవన్తో"తి లోకే పత్థటకిత్తిసద్దానమ్పి అక్ఖన్తినిమిత్తం అయసుప్పత్తిగుణపరిహానిఆదిం అక్ఖమతాయఆదీనవం పకాసేత్వా. **వచనపథేతి** వచనమగ్గే యుత్తకాలాదికే. సణ్హాభావోపి హి వచనస్స పవత్తిఆకారోతి కత్వా "వచనపథో" త్వేవ వుత్తో. **తేసంయేవ** కాలాదీనం. మేత్తా ఏతస్స అత్థీతి మేత్తం, ఉప్పన్నం మేత్తచిత్తం ఏతేసన్తి **ఉప్పన్నమేత్తచిత్తా.** పున "కాలేన వా, భిక్ఖవే"తిఆది (పరి॰ ౩౬౨, ౩౬౩) పాళి ధమ్మసభావదస్సనవసేన పవత్తా "పరం చోదనావసేన వదన్తా నామ ఇమేహి ఆకారేహి వదన్తీ"తి. **అధిముఞ్చిత్వాతి** అభిరతివసేన తస్మిం పుగ్గలే భావనాచిత్తం ముఞ్చిత్వా విస్సజ్జేత్వా. సో పుగ్గలో ఆరమ్మణం ఏతస్సాతి **తదారమ్మణం,** మేత్తచిత్తం. యది ఏవం పదేసవిసయం తం కథం నిప్పదేసవిసయం వియ హోతీతి చోదేన్తో "**కథం తదారమ్మణం సబ్బావన్తం లోకం కరోతీ**"తి ఆహ, ఇతరో "**పఞ్చ వచనపథే**"తిఆదినా పరిహరతి. ఇధ **తదారమ్మణఞ్చాతి** తస్సేవ మేత్తచిత్తస్స ఆరమ్మణం కత్వాతి పాళియం వచనసేసో దట్ఠబ్బో. తేనాహ "**పున తస్సేవా**"తిఆది. సబ్బా సత్తకాయసఙ్ఖాతా పజా ఏతస్స అత్థీతి **సబ్బావన్తో**తి ఇమమత్థం దస్సేన్తో "**సబ్బావన్త**"న్తి ఆహ. **విపులేనాతి** మహాజనారమ్మణేన. మహన్తపరియాయో హి విపుల-సద్దో, మహత్తఞ్చేత్థ బహుకభావో. తేనాహ "**అనేకసత్తారమ్మణేనా**"తి. **తఞ్చ పుగ్గలన్తి** పఞ్చ వచనపథే గహేత్వా ఆగతపుగ్గలం. **చిత్తస్సాతి** మేత్తాసహగతచిత్తస్స. ఏత్థ చ మేత్తాసహగతేన చేతసా విహరిస్సామాతి సమ్బన్ధో. తత్థ కథన్తి ఆహ "**తఞ్చ పుగ్గలం సబ్బఞ్చ లోకం తస్స చిత్తస్స ఆరమ్మణం కత్వా అధిముచ్చిత్వా**"తి.

౨౨౮. తదత్థదీపికన్తి యా మేత్తం చేతోవిముత్తిం సమ్మదేవ భావేత్వా ఠితస్స నిబ్బికారతో కేనచి వికారం న ఆపాదేతబ్బతా, తదత్థజోతికం. **అపథవిన్తి** పథవీ న హోతీతి అపథవీ. **నిప్పథవిన్తి** సబ్బేన సబ్బం పథవీభావాభావం. **తిరియం పన అపరిచ్ఛిన్నా**తి కస్మా వుత్తం, నను చక్కవాళపబ్బతేహి తం తం చక్కవాళం పరిచ్ఛిన్దతి? న, తదఞ్ఞచక్కవాళపథవియా ఏకాబద్ధభావతో. తిణ్ణఞ్హి చక్కానం అన్తరసదిసే తిణ్ణం తిణ్ణం లోకధాతూనం అన్తరేయేవ పథవీ నత్థి లోకన్తరనిరయభావతో. చక్కవాళపబ్బతన్తరేహి సమ్బద్ధట్ఠానే పథవీ ఏకాబద్ధావ. వివట్టకాలే హి సణ్ఠహమానాపి పథవీ

యథాసణ్ఠితపథవియా ఏకాబద్ధావ సణ్ఠహతి. తేనాహ ‘‘**తిరియం పన అపరిచ్ఛిన్నా**’’తి. ఇమినావ గమ్భీరభావేన వుత్తపరిమాణతో పరం నత్థీతి దీపితం హోతి.

౨౨౯. హలిద్దీతి హలిద్దివణ్ణం అధిప్పేతన్తి ఆహ ‘‘**యం కిఞ్చి పీతకవణ్ణ**’’న్తి. వణ్ణసఙ్ఖాతం రూపం అస్స అత్థీతి రూపీ, న రూపీతి **అరూపీ**తి ఆహ ‘‘**అరూపో**’’తి. తేనేవాహ ‘‘**సనిదస్సనభావపటిక్ఖేపతో**’’తి.

౨౩౦. పఞ్చ యోజనసతానీతి హిమవన్తతో సముద్దం పవిట్ఠట్ఠానవసేన వుత్తం, న అనోతత్తదహముఖతో. అఞ్ఞా నదియో ఉపాదాయ లబ్భమానం గమ్భీరతం అప్పమేయ్యఉదకతఞ్చ గహేత్వా ‘‘**గమ్భీరా అప్పమేయ్యా**’’తి వుత్తం. **అట్ఠకథాయం** పన తిణుక్కాయ తాపేతబ్బత్తాభావదస్సనపరమేతన్తి వుత్తం ‘‘**ఏతేన పయోగేనా**’’తిఆది.

౨౩౧. తూలినీ వియ **తూలినీ**తి ఆహ ‘‘**సిమ్బలితూలలతాతూలసమానా**’’తి. సస్సరన్తి ఏవంపవత్తో సద్దో **సస్సరసద్దో.** అనురవదస్సనఞ్హేతం. తథా **భబ్భరసద్దో**. సబ్బమేతం మేత్తావిహారినో చిత్తస్స దూసేతుం అసక్కుణేయ్యభావదస్సనపరం. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – యథా మహాపథవీ కేనచి పురిసేన అపథవిం కాతుం న సక్కా, యథా ఆకాసే కిఞ్చి రూపం పట్ఠపేతుం న సక్కా, యథా గఙ్గాయ ఉదకం తిణుక్కాయ తాపేతుం న సక్కా, యథా చ బిళారభస్తం థద్ధం ఫరుసఞ్చ సమ్ఫస్సం కాతుం న సక్కా, ఏవమేవం మేత్తాయ చేతోవిముత్తియా ఆసేవితాయ భావితాయ బహులీకతాయ పఞ్చ వచనపథే గహేత్వా ఆగతపురిసేన కేనచి పరియాయేన చిత్తస్స అఞ్ఞథత్తం కాతుం న సక్కాతి.

౨౩౨. ఓచరకాతి పరూపఘాతవసేన హీనకమ్మకారినో. తేనాహ ‘‘**నీచకమ్మకారకా**’’తి. **అనధివాసనేనా**తి అక్ఖమనేన. **మయ్హం ఓవాదకరో న హోతీ**తి పరమ్హి అనత్థకారిమ్హి చిత్తపదోసనేన ఆఘాతుప్పాదనేన మమ సాసనే సమ్మాపటిపజ్జమానో నామ న హోతి.

౨౩౩. అణున్తి అప్పకం తను పరిత్తకం. **థూలన్తి** మహన్తం ఓళారికం. వచనపథస్స పన అధిప్పేతత్తా తం సావజ్జవిభాగేన గహేతబ్బన్తి ఆహ ‘‘**అప్పసావజ్జం వా మహాసావజ్జం వా**’’తి. ఖన్తియా ఇదం భారియం న హోతీతి అవోచుం ‘‘**అనధి…పే.… పస్సామా**’’తి. **దీఘరత్తన్తి** చిరకాలం, అచ్చన్తమేవాతి అత్థో. అచ్చన్తఞ్చ హితసుఖం నామ అఞ్ఞాధిగమేనేవాతి ఆహ ‘‘**అరహత్తేన కూటం గణ్హన్తో**’’తి.

కకచూపమసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౨. అలగద్దూపమసుత్తవణ్ణనా

౨౩౪. బాధయింసూతి (సారత్థ॰ టీ॰ పాచిత్తియ ౩.౪౧౭) హనింసు. తంతంసమ్పత్తియా విబన్ధనవసేన సత్తసన్తానస్స అన్తరే వేమజ్ఝే ఏతి ఆగచ్ఛతీతి అన్తరాయో, దిట్ఠధమ్మికాదిఅనత్థో, అనతిక్కమనట్ఠేన తస్మిం అన్తరాయే నియుత్తా, అన్తరాయం వా ఫలం అరహన్తి, అన్తరాయస్స వా కరణసీలాతి **అన్తరాయికా.** తేనాహ ‘‘**అన్తరాయం కరోన్తీతి అన్తరాయికా**’’తి. **ఆనన్తరియధమ్మా**తి ఆనన్తరియసభావచేతనాధమ్మా. తత్రాయం వచనత్థో – చుతిఅనన్తరఫలం అనన్తరం నామ, తస్మిం అనన్తరే నియుత్తా, తన్నిబ్బత్తనేన అనన్తరకరణసీలా, అనన్తరపయోజనాతి వా ఆనన్తరికా, తే ఏవ **ఆనన్తరియా**తి వుత్తా. కమ్మాని ఏవ అన్తరాయికాతి **కమ్మన్తరాయికా. మోక్ఖస్సేవ అన్తరాయం కరోతి, న సగ్గస్స** మిచ్ఛాచారలక్ఖణాభావతో. న హి

భిక్ఖునియా ధమ్మరక్ఖితభావో అత్థి. పాకతికభిక్ఖునీవసేన చేతం వుత్తం, అరియాయ పన పవత్తం అపాయసంవత్తనియమేవ. నన్దమాణవకో చేత్థ నిదస్సనం. ఉభిన్నం సమానచ్ఛన్దతావసేన వా అసగ్గన్తరాయికతా, మోక్ఖన్తరాయికతా పన మోక్ఖత్థపటిపత్తియా విదూసనతో, అభిభవిత్వా పన పవత్తియం సగ్గన్తరాయికతాపి న సక్కా నివారేతున్తి. అహేతుకదిట్ఠిఅకిరియదిట్ఠినత్థికదిట్ఠియోవ నియతభావం పత్తా **నియతమిచ్ఛాదిట్ఠిధమ్మా. పటిసన్ధిధమ్మా**తి పటిసన్ధిచిత్తుప్పాదమాహ. పణ్డకాదిగ్గహణఞ్చేత్థ నిదస్సనమత్తం సబ్బాయపి అహేతుకపటిసన్ధియా విపాకన్తరాయికభావతో. యా హి అరియే ఉపవదతి, సా చేతనా **అరియూపవాదధమ్మా. తతో పరన్తి** ఖమాపనతో ఉపరి. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం మహాసీహనాదస్స లీనత్థపకాసనే వుత్తమేవ. **యావ భిక్ఖుభావం పటిజానాతి** పారాజికం ఆపన్నో. **న వుట్ఠాతి** సేసం గరుకాపత్తిం. **న దేసేతి** లహుకాపత్తిం.

అయం భిక్ఖు అరిట్ఠో. **రసేన రసం సంసన్దిత్వా**తి అనవజ్జేన పచ్చయపరిభుఞ్జనరసేన సావజ్జం కామగుణపరిభోగరసం సమానేత్వా. **ఉపనేన్తో వియా**తి బన్ధనం ఉపనేన్తో వియ. "ఘటేన్తో వియా"తిపి పాఠో. **ఉపసంహరన్తో వియా**తి సదిసతం ఉపసంహరన్తో వియ ఏకన్తసావజ్జే అనవజ్జభావపక్ఖేపేన. **పాపకన్తి** లామకట్ఠేన దుగ్గతిసమ్పాపనట్ఠేన చ పాపకం. సేతుకరణవసేన **మహాసముద్దం బన్ధన్తేన వియ. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన** "సావజ్జ"న్తి దిట్ఠం "అనవజ్జ"న్తి గహణేన తేన **పటివిరుజ్ఝన్తో**. ఏకన్తతో అనన్తరాయికన్తి గహణేన **వేసారజ్జఞాణం పటిబాహన్తో**. కామకణ్టకేహి అరియమగ్గసమ్మాపటిపత్తి న ఉపక్కిలిస్సతీతి వదన్తో "**అరియమగ్గే ఖాణుకణ్టకాదీని పక్ఖిపన్తో**"తి వుత్తో. పఠమపారాజికసిక్ఖాపదసఙ్ఖాతే, "అబ్రహ్మచరియం పహాయా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౮, ౧౯౪) ఆదిదేసనాసఙ్ఖాతే చ **ఆణాచక్కే**.

పుచ్ఛమానా **సమనుయుఞ్జన్తి నామ**. పుచ్ఛా హి అనుయోగోతి. తేనాధిగతాయ లద్ధియా అనువజ్జనత్థం పచ్చనుభాసనేన పున పటిజానాపనం పతిట్ఠాపనం, తం పనస్స ఆదాయ సమాదాపనం వియ హోతీతి ఆహ "**సమనుగాహన్తి నామా**"తి. తస్సా పన లద్ధియా అనుయుఞ్జితాయ వుచ్చమానమ్పి కారణం కారణపతిరూపకమేవాతి తస్స పుచ్ఛనం **సమనుభాసనం. అనుదహనట్ఠేన** అనుపాయపటిపత్తియా సమ్పతి ఆయతిఞ్చ అనుదహనట్ఠేన. **మహాభితాపనట్ఠేన** అనవట్ఠితసభావతాయ. **ఇత్తరపచ్చుపట్ఠానట్ఠేన** ముహుత్తరమణీయతాయ. **తావకాలికట్ఠేన** పరేహి అభిభవనీయతాయ. **సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గపలిభఞ్జనట్ఠేన** ఛేదనభేదనాదిఅధికరణభావేన. ఉగ్ఘాటసదిసతాయ **అధికుట్టనట్ఠేన**. అవణే వణం ఉప్పాదేత్వా అన్తో అనుపవిసనసభావతాయ **వినివిజ్ఝనట్ఠేన**. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికఅనత్థనిమిత్తతాయ **సాసఙ్కసప్పటిభయట్ఠేన. దిట్ఠిథామేనా**తి తస్సా దిట్ఠియా థామగతభావేన. **దిట్ఠిపరామాసేనా**తి దిట్ఠిసఙ్ఖాతపరామసనేన. దిట్ఠియేవ హి ధమ్మసభావం అతిక్కమిత్వా పరతో ఆమసనేన పరామాసో. **అభినివిస్సా**తి తణ్హాభినివేసపుబ్బఙ్గమేన దిట్ఠాభినివేసేన "ఇదమేవేత్థ తథ"న్తి అభినివిసిత్వా. **యస్మా హి అభినివేసనం తత్థ అభినివిట్ఠం నామ హోతి.**తస్మా ఆహ "**అధిట్ఠహిత్వా**"తి.

౨౩౫. నత్థీతి వత్తుకామోపీతి అత్తనో లద్ధిం నిగుహేతుకామతాయ అవజానితుకామోపి. **సమ్పటిచ్ఛతి** పటిజానాతి. **ద్వే కథా**తి విసంవాదనకథం సన్ధాయ వదతి. అభూతకథా హి పుబ్బే పవత్తా భూతకథాయ వసేన ద్వే కథాతి వుచ్చతి.

౨౩౬. కస్స ఖో నామాతి ఇమినా సత్థా "న మమ తుయ్హం తాదిసస్స అత్థాయ ధమ్మదేసనా నామ భూతపుబ్బా"తి దస్సేతి. తేనాహ "**ఖత్తియస్స వా**"తిఆది.

ఞాణమయా ఉస్మా ఏతస్స అత్థీతి ఉస్మీ, తథారూపేహి పచ్చయేహి అనుస్మీకతో తస్మిం అత్తభావే పటివేధగబ్భోఅపి **ఉస్మీకతోతి** వికతభావతో పఞ్ఞాబీజమస్స ఇమస్మిం ధమ్మవినయే అపి ను అత్థీతి భగవా భిక్ఖూ పుచ్ఛతి. తే **పటిక్ఖిపన్తా వదన్తి** ఠానగతేన దుచ్చరితేన ఞాణుపహతభావం సమ్పస్సన్తా. **నిత్తేజభూతోతి** నిత్తేజం భూతో తేజోహానిప్పత్తో. తతో ఏవ భిక్ఖూనమ్పి సమ్ముఖా ఓలోకేతుం అసమత్థతాయ **పత్తక్ఖన్ధో** అధోముఖో. సహధమ్మికం కిఞ్చి వత్తుం అవిసహనతో **అప్పటిభానో. సమ్పత్తూపగన్తి** సమ్పత్తిఆవహం. **పటిప్పస్సమ్భేన్తోతి** పటిసేధేన్తో.

౨౩౭. అన్తరాయకరలద్ధియా సభావవిభావనేన **పరిసం సోధేతి. నిస్సారేతి** నీహరతి అవిసుద్ధదిట్ఠితాయ. **కస్సచి** బుద్ధానుభావం అజానన్తస్స. తస్స హి ఏవం భవేయ్య "సహసా కథిత"న్తి. న హి కదాచి బుద్ధానం సహసా కిరియా నామ అత్థి. **అస్సాతి** "కస్సచీ"తి వుత్తభిక్ఖుస్స. **సుత్వాపి తుణ్హీభావం ఆపజ్జేయ్యాతి** అథాపి సియాతి సమ్బన్ధో. **తం సబ్బన్తి** "సచే హీ"తిఆదినా వుత్తం సబ్బం పరికప్పనం. **న కరిస్సన్తీతి** పరిసాయ లద్ధిం సోధేతీతి సమ్బన్ధో. **లద్ధిం పకాసేన్తోతి** మహాసావజ్జతావసేన పకాసేన్తో. **సఞ్ఞావితక్కేహీతి** సుభనిమిత్తానుబ్యఞ్జనగ్గాహాదివసేన పవత్తేహి సఞ్ఞావితక్కేహి. తేనాహ "**కిలేసకామసమ్పయుత్తేహీ**"తి. **మేథునసమాచారన్తి** ఇదం అధికారవసేన వుత్తం. తదఞ్ఞమ్పి పన – "అపిచ ఖో మాతుగామస్స ఉచ్ఛాదనం పరిమద్దనం నహాపనం సమ్బాహనం సాదియతీ"తిఆదినా (అ. ని. ౭.౫౦) ఆగతం విసభాగవత్థువిసయం ఆమిసపరిభోగం. "అఞ్ఞత్రేవ కామేహి అఞ్ఞత్ర కామసఞ్ఞాహి అఞ్ఞత్ర కామవితక్కేహి సమాచరిస్సతీ"తి **నేతం ఠానం విజ్జతి**.

౨౩౮. యోనిసో పచ్చవేక్ఖణేన నత్థి ఏత్థ ఛన్దరాగోతి నిచ్ఛన్దరాగో, తం **నిచ్ఛన్దరాగం**. కదాచి ఉపోసథికభావేన సమాదిన్నసీలాపి హోన్తి కదాచి నోతి **అనిబద్ధసీలానం గహట్ఠానం**. సీలసమాదానభావతో **అన్తరాయకరం**. వత్థుకామానం **సచ్ఛన్దరాగపరిభోగఞ్చ**. అపచ్చవేక్ఖణేన **భిక్ఖూనం ఆవరణకరం**. పచ్చయానం **సచ్ఛన్దరాగపరిభోగఞ్చ**. అయం అరిట్ఠో దుగ్గహితాయ పరియత్తియా వసేన అప్పో చేవ అబ్భాచిక్ఖతి, అత్తానఞ్చ ఖనతి, బహుఞ్చ అపుఞ్ఞం పసవతీతి ఏవం సఞ్ఞా మా హోన్తూతి **దుగ్గహితాయ పరియత్తియా దోసం దస్సేన్తో ఆహ. ఉగ్గణ్హన్తీతి** సజ్ఝాయన్తి చేవ వాచుగ్గతం కరోన్తా ధారేన్తి చాతి అత్థో.

సుత్తన్తిఆదినా నవప్పభేదమ్పి పరియత్తిధమ్మం పరియాదియతి. కథం సుత్తం నవప్పభేదం? సగాథకఞ్హి సుత్తం **గేయ్యం,** నిగ్గాథకం సుత్తం **వేయ్యాకరణం,** తదుభయవినిముత్తఞ్చ సుత్తం ఉదానాదివిసేససఞ్ఞావిరహితం నత్థి, యం సుత్తఙ్గం సియా, మఙ్గలసుత్తాదీనఞ్చ సుత్తఙ్గసఙ్గహో న సియా గాథాభావతో ధమ్మపదాదీనం వియ, గేయ్యఙ్గసఙ్గహో వా సియా సగాథకత్తా సగాథావగ్గస్స వియ, తథా ఉభతోవిభఙ్గాదీసు సగాథకప్పదేసానన్తి? వుచ్చతే –

> సుత్తన్తి సామఞ్ఞవిధి, విసేసవిధయో పరే;
>
> సనిమిత్తా నిరూళ్హత్తా, సహతాఞ్ఞేన నఞ్ఞతో. (దీ. ని. టీ. ౧.నిదానకథావణ్ణనా; అ. ని. టీ. ౨.౪.౬; సారత్థ. టీ. ౧.బాహిరనిదానకథా);

సబ్బస్సపి హి బుద్ధవచనస్స సుత్తన్తి అయం **సామఞ్ఞవిధి**. తేనేవాహ ఆయస్మా మహాకచ్చానో **నేత్తియం** (నేత్తి. ౧.సఙ్గహవార) "నవవిధసుత్తన్తపరియేట్ఠీ"తి. "ఏత్తకం తస్స భగవతో సుత్తాగతం సుత్తపరియాపన్నం (పాచి. ౬౫౫, ౧౨౪౨), సకవాదే పఞ్చ సుత్తసతానీ"తి (ధ. స. అట్ఠ. నిదానకథా; కథా. అట్ఠ. నిదానకథా) ఏవమాది చ ఏతస్స అత్థస్స

సాధకం. తదేకదేసేసు పన గేయ్యాదయో **విసేసవిధయో** తేన తేన నిమిత్తేన పతిట్ఠితా. తథా హి గేయ్యస్స సగాథకత్తం తబ్భావనిమిత్తం. లోకేపి హి ససిలోకం సగాథకం వా చుణ్ణియగన్థం "గేయ్య"న్తి వదన్తి. గాథావిరహే పన సతి పుచ్ఛం కత్వా విస్సజ్జనభావో వేయ్యాకరణస్స తబ్భావనిమిత్తం. పుచ్ఛావిస్సజ్జనఞ్హి "బ్యాకరణ"న్తి వుచ్చతి, బ్యాకరణమేవ వేయ్యాకరణం.

ఏవం సన్తే సగాథకాదీనమ్పి పుచ్ఛం కత్వా విస్సజ్జనవసేన పవత్తానం వేయ్యాకరణభావో ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి గేయ్యాదిసఞ్ఞానం అనోకాసభావతో, "గాథావిరహే సతీ"తి విసేసితత్తా చ. తథా హి ధమ్మపదాదీసు కేవలం గాథాబన్ధేసు, సగాథకత్తేపి సోమనస్సఞాణమయికగాథాయుత్తేసు, "వుత్తఞ్హేత"న్తి (ఇతివు॰ ౧) ఆదివచనసమ్బన్ధేసు, అబ్భుతధమ్మపటిసంయుత్తేసు చ సుత్తవిసేసేసు యథాక్కమం గాథా-ఉదాన-ఇతివుత్తక-అబ్భుతధమ్మ-సఞ్ఞా పతిట్ఠితా, తథా సతిపి గాథాబన్ధభావే భగవతో అతీతాసు జాతీసు చరియానుభావప్పకాసకేసు జాతకసఞ్ఞా, సతిపి పఞ్హావిస్సజ్జనభావే సగాథకత్తే చ కేసుచి సుత్తన్తేసు వేదస్స లభాపనతో వేదల్లసఞ్ఞా పతిట్ఠితాతి ఏవం తేన తేన సగాథకత్తాదినా నిమిత్తేన తేసు తేసు సుత్తవిసేసేసు గేయ్యాదిసఞ్ఞా పతిట్ఠితాతి విసేసవిధయో సుత్తఙ్గతో పరే గేయ్యాదయో. యం పనేత్థ గేయ్యఙ్గాదినిమిత్తరహితం, తం సుత్తఙ్గం విసేససఞ్ఞాపరిహారేన సామఞ్ఞసఞ్ఞాయ పవత్తనతోతి. నను చ సగాథకం సుత్తం గేయ్యం, నిగ్గాథకం సుత్తం వేయ్యాకరణన్తి సుత్తఙ్గం న సమ్భవతీతి చోదనా తదవత్థా ఏవాతి? న తదవత్థా సోధితత్తా. సోధితఞ్హి పుబ్బే "గాథావిరహే సతి పుచ్ఛావిస్సజ్జనభావో వేయ్యాకరణస్స తబ్భావనిమిత్త"న్తి.

యఞ్చ వుత్తం "గాథాభావతో మఙ్గలసుత్తాదీనం సుత్తఙ్గసఙ్గహో న సియా"తి (ఖు॰ పా॰ ౫.౧; సు॰ ని॰ ౨౬౧), తం న, **నిరుళ్హత్తా**. నిరుళ్హో హి మఙ్గలసుత్తాదీనం సుత్తభావో. న హి తాని ధమ్మపదబుద్ధవంసాదయో వియ గాథాభావేన పఞ్ఞాతాని, కిన్తు సుత్తభావేనేవ. తేనేవ హి **అట్ఠకథాయం** "సుత్తనామక"న్తి నామగ్గహణం కతం. యం పన వుత్తం "సగాథకత్తా గేయ్యఙ్గసఙ్గహో సియా"తి , తదపి నత్థి, యస్మా **సహతాఞ్ఞేన**. సహ గాథాహీతి హి సగాథకం, సహభావో చ నామ అత్థతో అఞ్ఞేన హోతి, న చ మఙ్గలసుత్తాదీసు గాథావినిముత్తో కోచి సుత్తపదేసో అత్థి, యో "సహ గాథాహీ"తి వుచ్చేయ్య, న చ సముదాయో నామ కోచి అత్థి. యదపి వుత్తం "ఉభతోవిభఙ్గాదీసు సగాథకప్పదేసానం గేయ్యఙ్గసఙ్గహో సియా"తి, తదపి **న అఞ్ఞతో**. అఞ్ఞా ఏవ హి తా గాథా జాతకాదిపరియాపన్నత్తా, అతో న తాహి ఉభతోవిభఙ్గాదీనం గేయ్యఙ్గభావోతి. ఏవం సుత్తాదీనం అఙ్గానం అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్కరాభావో వేదితబ్బో.

అత్థత్థన్తి అత్థభూతం యథాభూతం అత్థం. అనత్థమ్పి కేచి విపల్లాసవసేన "అత్థో"తి గణ్హన్తీతి "అత్థత్థ"న్తి విసేసేత్వా వుత్తం. **కారణత్థ**న్తి కారణభూతం అత్థం, సీలం సమాధిస్స కారణం, సమాధి విపస్సనాయాతి ఏవం తస్స తస్స కారణభూతం అత్థం. తేనాహ "**ఇమస్మిం ఠానే సీల**"న్తిఆది. తేనేతం దస్సేతి – ఇమస్మిం ఠానే సీలం కథితం, తఞ్చ యావదేవ సమాధత్థం, సమాధి విపస్సనత్థో, విపస్సనా మగ్గత్థా, మగ్గో ఫలత్థో, వట్టం కథితం యావదేవ వివట్టాధిగమత్థన్తి జానితుం న సక్కోన్తీతి. ఏవం పాళియం "అత్థ"న్తి ఇమినా భాసితత్థపయోజనత్థానం గహితతా వేదితబ్బా. **న పరిగ్గణ్హన్తీ**తి న విచారేన్తి, నిజ్ఝానపఞ్ఞాక్ఖమా న హోన్తి, నిజ్ఝాయిత్వా పఞ్ఞాయ రోచేత్వా గహేతబ్బా న హోన్తీతి అధిప్పాయో. **ఇతి** ఏవం ఏతాయ పరియత్తియా **వాదప్పమోక్ఖానిసంసా** అత్తనో ఉపరి పరేహి ఆరోపితవాదస్స నిగ్గహస్స మోక్ఖపయోజనా హుత్వా ధమ్మం పరియాపుణన్తి. **వాదప్పమోక్ఖో** వా నిన్దాపమోక్ఖో. **యస్స చాతి** యస్స చ సీలాదిపూరణేన పత్తబ్బస్స, మగ్గస్స వా తదధిగమేన పత్తబ్బస్స, ఫలస్స వా తదధిగమేన పత్తబ్బస్స, అనుపాదావిమోక్ఖస్స వా అత్థాయ. **ధమ్మం పరియాపుణన్తి,**

ఞాయేన పరియాపుణన్తీతి అధిప్పాయో. **నానుభోన్తి** న విన్దన్తి. **తేసం తే ధమ్మా దుగ్గహితా** ఉపారమ్భమానదప్పమక్ఖపళాసాదిహేతుభావేన **దీఘరత్తం అహితాయ దుక్ఖాయ సంవత్తన్తి**.

౨౩౮. అలం పరియత్తో గదో అస్సాతి **అలగద్దో** అనునాసికలోపం ద-కారాగమఞ్చ కత్వా. వట్టదుక్ఖకన్తారతో నిత్థరణత్థాయ పరియత్తి **నిత్థరణపరియత్తి**. భణ్డాగారే నియుత్తో భణ్డాగారికో, భణ్డాగారికో వియ భణ్డాగారికో, ధమ్మరతనానుపాలకో. అఞ్ఞం అత్థం అనపేక్ఖిత్వా భణ్డాగారికస్సేవ సతో పరియత్తి **భణ్డాగారికపరియత్తి**. "వంసానురక్ఖకోవా"తి అవధారణం సీహావలోకనఞాయేన **తన్తిధారకోవ పవేణిపాలకోవా**తి పురిమపదద్వయేపి యోజేతబ్బం.

యది తన్తిధారణాదిఅత్థం బుద్ధవచనస్స పరియాపుణనం భణ్డాగారికపరియత్తి, కస్మా "ఖీణాసవస్సా"తి విసేసేత్వా వుత్తం, నను ఏకచ్చస్స పుథుజ్జనస్సపి అయం నయో లబ్భతీతి అనుయోగం సన్ధాయాహ **''యో పనా''**తిఆది. **అత్తనో ఠానే**తి నిత్థరణట్ఠానే. కామం పుథుజ్జనో "పవేణిం పాలేస్సామీ"తి అజ్ఝాసయేన పరియాపుణాతి. అత్తనో పన భవకన్తారతో అనిత్తిణ్ణత్తా తస్స సా పరియత్తి నిత్థరణపరియత్తి ఏవ నామ హోతీతి అధిప్పాయో. తేనాహ **''పుథుజ్జనస్సా''**తిఆది.

నిజ్ఝానం ఖమన్తీతి నిజ్ఝానపఞ్ఞం ఖమన్తి. తత్థ తత్థ ఆగతే సీలాదిధమ్మే నిజ్ఝాయిత్వా పఞ్ఞాయ రోచేత్వా యాథావతో గహేతబ్బా హోన్తి. తేనాహ **''ఇధ సీల''**న్తిఆది. న కేవలం సుగ్గహితం పరియత్తిం నిస్సాయ మగ్గభావనాఫలసచ్ఛికిరియా, పరవాదనిగ్గహసకవాదపతిట్ఠాపనాదీనిపి ఇజ్ఝన్తీతి దస్సేతుం **''పరవాదే''**తిఆది వుత్తం. తేనాహ "ఉప్పన్నం పరప్పవాదం సహధమ్మేన సునిగ్గహం నిగ్గహేత్వా"తిఆది (దీ. ని. ౨.౧౬౮). **ఇచ్ఛితిచ్ఛితట్ఠాన**న్తి దిట్ఠివినివేఠనాదివసేన ఇచ్ఛితం ఇచ్ఛితం పాళిపదేసం. **మోచేతు**న్తి అపనేతుం. అహితాయ దుక్ఖాయ అసంవత్తనమ్పి తదభావే ఉప్పజ్జనకహితసుఖస్స కారణమేవ తస్మిం సతి భావతోతి. సుగ్గహితఅలగద్దస్సపి హితాయ సుఖాయ సంవత్తనతా దట్ఠబ్బా.

౨౪౦. ఉత్తరన్తి ఏతేనాతి ఉత్తరో, సినన్తి బన్ధన్తీతి సేతు, ఉత్తరో చ సో సేతు చాతి **ఉత్తరసేతు**. కూలం పరతీరం వహతి పాపేతీతి **కుల్లం. కలాపం కత్వా బద్ధో**తి వేళునళాదీహి కలాపవసేన బద్ధో. **అణున్తి** ఇదం అట్ఠసమాపత్తిఆరమ్మణం సఞ్ఞోజనం సన్ధాయ వదతి. **థూల**న్తి ఇతరం. **దిట్ఠి**న్తి యథాభూతదస్సనం, విపస్సనన్తి అత్థో. **ఏవం పరిసుద్ధం ఏవం పరియోదాత**న్తి తేభూమకేసు ధమ్మేసు ఞాతం "నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా"తి, ఏవం తణ్హాదిట్ఠిసంకిలేసాభావేన సబ్బసో విసుద్ధం, పరిసుద్ధత్తా ఏవ పరియోదాతం. **న అల్లీయేథా**తి నికన్తివసేన న నిస్సయేథ. **న కేలాయేథా**తి న మమాయేథ. **న ధనాయేథా**తి ధనం ద్రబ్యం న కయిరాథ. **ఉభయత్థా**తి సమథే విపస్సనాయ చ.

అసద్ధమ్మేతిఆదీసు అసతం హీనజ్ఝాసయానం ధమ్మోతి **అసద్ధమ్మో**. గామవాసీనం ధమ్మోతి **గామధమ్మో**. కిలేసానం వస్సనసభావతాయ **వసలధమ్మో**. కిలేసేహి దూసితత్తా థూలత్తా చ **దుట్ఠుల్లో**. ఉదకసుద్ధిపరియోసానతాయ **ఓదకన్తికో**. "ధమ్మాపి వో పహాతబ్బా"తి **ఇమినాపి ఓవాదేన** భిక్ఖూ ఉద్దిస్స కథేన్తోపి **అరిట్ఠంయేవ నిగ్గణ్హాతి**.

౨౪౧. తివిధగ్గాహవసేనాతి తణ్హామానదిట్ఠిగ్గాహవసేన. యది ఏవం **''అహం మమాతి గణ్హాతీ''**తి గాహద్వయమేవ కస్మా వుత్తన్తి? నయిదమేవం తత్థాపి గాహత్తయస్సేవ వుత్తత్తా. "అహ"న్తి హి ఇమినా మానదిట్ఠిగ్గాహా వుత్తా "అహమస్మీ"తి గాహసామఞ్ఞతో. **దిట్ఠిపి దిట్ఠిట్ఠానం** పురిముప్పన్నాయ దిట్ఠియా ఉత్తరదిట్ఠియా సక్కాయదిట్ఠియా సస్సతదిట్ఠియా చ కారణభావతో. **ఆరమ్మణం** పఞ్చ ఖన్ధా, రూపారమ్మణాదీని చ. **దిట్ఠియా పచ్చయో** అవిజ్జా-ఫస్స-సఞ్ఞా-వితక్క-

అయోనిసోమనసికార-పాపమిత్తపరతోఘోసాదికో దిట్ఠియా ఉపనిస్సయాదిపచ్చయో. వుత్తఞ్హేతం **పటిసమ్భిదాయం** (పటి. మ. ౧.౧౨౪)"కతమాని అట్ఠ దిట్ఠిట్ఠానాని అవిజ్జాపి ఫస్సోపి సఞ్ఞాపి వితక్కోపి అయోనిసోమనసికారోపి పాపమిత్తోపి పరతోఘోసోపి దిట్ఠిట్ఠాన"న్తిఆది. **రూపారమ్మణాతి** రుప్పనసభావధమ్మారమ్మణా. **రూపం పన అత్తాతి న వత్తబ్బం** ఇధ "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తి (సం. ని. ౩.౮౧, ౩౪౫) ఇమస్స గాహస్స అనధిప్పేతత్తా. సో హి "యమ్పి తం దిట్ఠిట్ఠాన"న్తిఆదినా పరతో వుచ్చతి. ఇధ పన "రూపవన్తం అత్తానం సమనుపస్సతి, అత్తని రూపం, రూపస్మిం అత్తాన"న్తి ఇమే తయో గాహా అధిప్పేతాతి కేచి, తదయుత్తం. యస్మా రూపం అత్తా న హోతి, అత్తగ్గాహస్స పన ఆలమ్బనం హోతి, అత్తసభావేయేవ వా రూపాదిధమ్మే ఆరబ్భ అత్తదిట్ఠి ఉప్పజ్జతి, న అత్తానం తస్స పరమత్థతో అనుపలబ్భనతో, తస్మా రూపాదిఆరమ్మణావ అత్తదిట్ఠీతి కత్వా వుత్తం, రూపం పన "అత్తా"తి న వత్తబ్బన్తి అయమేత్థ అత్థో. "యమ్పి తం దిట్ఠిట్ఠాన"న్తిఆదినా పన విపస్సనాపటివిపస్సనా వియ దిట్ఠిఅనుపస్సనా నామ దస్సితా.

గన్ధరసఫోట్ఠబ్బాయతనానం సమ్పత్తగాహిన్ద్రియవిసయతాయ పత్వా గహేతబ్బతా. తఞ్హి తస్స అత్తనో విసయం పరిభుత్వా సమ్బన్ధం హుత్వా గణ్హాతి. **అవసేసాని సత్తాయతనాని విఞ్ఞాతం నామ** మనసా విఞ్ఞాతబ్బతో. అఞ్ఞథా ఇతరేసమ్పి విఞ్ఞాతతా సియా. **పత్త**న్తి అధిగతం. **పరియేసిత**న్తి గవేసితం. **అనువిచరిత**న్తి చిన్తితం. తేనాహ "**మనసా**"తి. ఏత్థ చ పత్తపరియేసనానం అపటిక్ఖేపస్స, విసుం, ఏకజ్ఝం పటిక్ఖేపస్స చ వసేన చతుక్కోటికం దస్సేత్వా పత్తపరియేసితేహి అనువిచరితస్స భేదం దస్సేతుం "**లోకస్మిఞ్హీ**"తిఆది వుత్తం. **పరియేసిత్వా పత్తం** పఠమం చేతసా పచ్ఛా కాయేన పత్తత్తా **పత్తం నామ. పరియేసిత్వా నోపత్తం పరియేసితం నామ** కేవలం పరియేసితభావతో. **అపరియేసిత్వా పత్తఞ్చ నోపత్తఞ్చ** మనసా అనువిచరితబ్బతో **మనసానువిచరితం నామ**.

అయఞ్చ వికప్పో ఆకులో వియాతి "**అథ వా**"తిఆది వుత్తం. **పత్తట్ఠేనాతి** పత్తభావేన పత్తతాసామఞ్ఞేన. **అపరియేసిత్వా నోపత్తం మనసానువిచరితం నామ** పత్తియా పరియేసనాయ చ అభావతో. **సబ్బం వా ఏత**న్తి "పరియేసిత్వా పత్తమ్పీ"తిఆదినా వుత్తం చతుబ్బిధమ్పి. **ఇమినాతి** "యమ్పి తం దిట్ఠిట్ఠానం"తిఆదివచనేన. **విఞ్ఞాణారమ్మణా తణ్హామానదిట్ఠియో కథితా** పారిసేసఞాయేన . ఏవం పారిసేసఞాయపరిగ్గహే కిం పయోజనన్తి ఆహ "**దేసనావిలాసేనా**"తిఆది. యేసం వినేయ్యానం దేసేతబ్బధమ్మస్స సరూపం అనామసిత్వా ఆరమ్మణకిచ్చ-సమ్పయుత్తధమ్మ-ఫలవిసేసాది-పకారన్తరవిభావనేన పటివేధో హోతి, తేసం తప్పకారభేదేహి ధమ్మేహి, యేసం పన యేన ఏకేనేవ పకారేన సరూపేనేవ వా విభావనే కతే పటివేధో హోతి, తేసం తం వత్వా ధమ్మిస్సరత్తా తదఞ్ఞం నిరవసేసాకారవిభావనఞ్చ **దేసనావిలాసో**. తేనాహ "**దిట్ఠాదిఆరమ్మణవసేన విఞ్ఞాణం దస్సిత**"న్తి.

దిట్ఠిట్ఠానన్తి దిట్ఠి ఏవ దిట్ఠిట్ఠానం, తం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. యం రూపం ఏసా దిట్ఠి "లోకో చ అత్తా చా"తి గణ్హాతి. తం రూపం సన్ధాయ "సో లోకో సో అత్తా"తి వచనం వుత్తన్తి యోజనా. **సో పేచ్చ భవిస్సామీతి** ఉద్ధమాఘాతనికవాదవసేనాయం దిట్ఠీతి ఆహ "**సో అహం పరలోకం గన్త్వా నిచ్చో భవిస్సామీ**"తిఆది. **ధువోతి** థిరో. **సస్సతోతి** సబ్బదాభావీ. **అవిపరిణామధమ్మోతి** జరాయ మరణేన చ అవిపరిణామేతబ్బసభావో, నిబ్బికారోతి అత్థో. **తమ్పి దస్సన**న్తి తమ్పి తథావుత్తం దిట్ఠిదస్సనం అత్తానం వియ తణ్హాదిట్ఠిగ్గాహవిసేసేన గణ్హాతి. తేనాహ "**ఏతం మమా**"తిఆది. **దిట్ఠారమ్మణాతి** దిట్ఠివిసయా. కథం పన దిట్ఠి దిట్ఠివిసయా హోతీతి ఆహ "**విపస్సనాయా**"తిఆది. **పటివిపస్సనాకాలేతి** యమకతో

సమ్మసనాదికాలం సన్ధాయాహ. తత్థ అక్ఖరచిన్తకానం సద్దే వియ, వేదజ్ఝాయీనం వేదసత్థే వియ చ దిట్ఠియం దిట్ఠిగతికానం దిట్ఠిగ్గాహప్పవత్తి దట్ఠబ్బా.

సమనుపస్సతీతి పదస్స చ తస్సో సమనుపస్సనా అత్థీతి యోజనా. తేన సమనుపస్సనా నామ చతుబ్బిధాతి దస్సేతి. తత్థ ఞాణం తావ సమవిసమం సమ్మా యాథావతో అనుపస్సతీతి **సమనుపస్సనా**. ఇతరా పన సంకిలేసవసేన అను అను పస్సన్తీతి **సమనుపస్సనా**. యది ఏవం హోతు తావ దిట్ఠిసమనుపస్సనా మిచ్ఛాదస్సనభావతో, కథం తణ్హామానానతి? తణ్హాయపి సత్తానం పాపకరణే ఉపాయదస్సనవసేన పఞ్ఞాపతిరూపికా పవత్తి లబ్భతేవ, యాయ వఞ్చననికతిసాచియోగా సమ్భవన్తి. మానోపి సేయ్యాదినా దస్సనవసేనేవ తథా అత్తానం ఊహతీతి తణ్హామానానం సమనుపస్సనాపతిరూపికా పవత్తి లబ్భతీతి దట్ఠబ్బం. **అవిజ్జమానే**తి "ఏతం మమా"తి ఏవం గహేతబ్బే తణ్హావత్థుస్మిం అజ్ఝత్తఖన్ధపఞ్చకే అనుపలబ్భమానే వినట్ఠే. **న పరితస్సతి** భయపరిత్తాసతణ్హాపరిత్తాసానం మగ్గేన సముగ్ఘాతితత్తా.

౨౪౨. చతూహి కారణేహీతి "అసతి న పరితస్సతీ"తి వుత్తమ్పి ఇతరేహి తీహి సహ గహేత్వా వుత్తం. **చతూహి కారణేహీ**తి చతుక్కోటికసుఞ్ఞతాకథనస్స కారణేహి. **బహిద్ధా అసతీ**తి బాహిరే వత్థుస్మిం అవిజ్జమానే. సా పనస్స అవిజ్జమానతా లద్ధవినాసేన వా అలద్ధాలాభేన వాతి పాళియం – "అహు వత మే, తం వత మే నత్థి, సియా వత మే, తం వతాహం న లభామీ"తి వుత్తన్తి తదుభయం పరిక్ఖారవసేన విభజిత్వా తత్థ పరితస్సనం దస్సేతుం "**బహిద్ధా పరిక్ఖారవినాసే**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **యానం** "రథో వయ్హ"న్తి ఏవమాది. **వాహనం** హత్థిఅస్సాది.

యేహి కిలేసేహీతి యేహి అసన్తపత్థనాదీహి కిలేసేహి. **ఏవం భవేయ్యా**తి ఏవం "అహు వత మే"తిఆదినా చోదనాది భవేయ్య. **దిట్ఠిట్ఠానాధిట్ఠానపరియుట్ఠానాభినివేసానుసయాన**న్తి ఏత్థ అపరాపరం పవత్తాసు దిట్ఠీసు యా పరతో ఉప్పన్నా దిట్ఠియో, తాసం పురిముప్పన్నా దిట్ఠియో కారణట్ఠేన **దిట్ఠిట్ఠానాని**. అధికరణట్ఠేన **దిట్ఠాధిట్ఠానాని,** పరియుట్ఠానప్పత్తియా సబ్బాపి **దిట్ఠిపరియుట్ఠానాని**. "ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞ"న్తి (మ॰ ని॰ ౨.౨౦౨, ౪౨౭; ౩.౨౭-౨౯; ఉదా॰ ౫౫; మహాని॰ ౨౦; నేత్తి॰ ౫౯) పవత్తియా **అభినివేసా**. అప్పహీనభావేన సన్తానే సయన్తీతి **అనుసయా**తి ఏవం దిట్ఠిట్ఠానాదీనం పదానం విభాగో వేదితబ్బో. తణ్హాదీహి కమ్మనియతాయ సబ్బసఙ్ఖారావ ఇఞ్జితానీతి **సబ్బసఙ్ఖారఇఞ్జితాని**. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. ఉపధీయతి ఏత్థ దుక్ఖన్తి ఉపధి, ఖన్ధావ ఉపధి **ఖన్ధూపధి**. ఏస నయో సేసేసుపి. తదేవ చ ఆగమ్మ తణ్హా ఖీయతి విరజ్జతి నిరుజ్ఝతీతి యోజనా. **ఉచ్ఛిజ్జిస్సామి నామస్సూ**తిఆదీసు నిపాతమత్తం, సంసయే వా. **తాసో**తి అత్తనియాభావం పటిచ్చ తణ్హాపరిత్తాసో చేవ భయపరిత్తాసో చ. తేనాహ "**తాసో హేసో**"తిఆది. **నో చస్సం, నో చ మే సియా**తి "అహ"న్తి కిర కోచి నో చస్సం, "మే"తి చ కిఞ్చి నో సియాతి. తాసప్పతీకారదస్సనఞ్హేతం.

౨౪౩. ఏత్తావతాతి "ఏవం వుత్తే"తిఆదినా, పుచ్ఛానుసన్ధివసేన పవత్తాయ "ఛయిమాని, భిక్ఖవే, దిట్ఠిట్ఠానానీ"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౧) వా. సాపి హి అజ్ఝత్తఖన్ధవినాసే పరితస్సనకం దస్సేత్వా అపరితస్సనకం దస్సేన్తీ పవత్తాతి తస్సనకస్స సుఞ్ఞతాదస్సనం అకిచ్చసాధకమ్పి సుఞ్ఞతాదస్సనమేవాతి ఇమేసం వసేన "**చతుక్కోటికా సుఞ్ఞతా కథితా**"తి వుత్తం. **బహిద్ధా పరిక్ఖార**న్తి బాహిరం సవిఞ్ఞాణకం అవిఞ్ఞాణకఞ్చ సత్తోపకరణం. తఞ్హి జీవితవుత్తియా పరిక్ఖారకట్ఠేన "పరిక్ఖారో"తి వుత్తం. **పరిగ్గహం నామ కత్వా**తి "**మమ** ఇద"న్తి పరిగ్గహేతబ్బతాయ పరిగ్గహితం నామ కత్వా. సబ్బోపి దిట్ఠిగ్గాహో "అత్తా నిచ్చో ధువో సస్సతో, అత్తా ఉచ్ఛిజ్జతి వినస్సతీ"తిఆదినా అత్తదిట్ఠిసన్నిస్సయోయేవాతి వుత్తం "**సక్కాయదిట్ఠిపముఖా**

ద్వాసట్ఠిదిట్ఠియో''తి. అయాథావగ్గాహినా అభినివేసనపఞ్ఞాపనానం ఉపత్థమ్భభావతో దిట్ఠి ఏవ నిస్సయోతి **దిట్ఠినిస్సయో. పరిగ్గణ్హేయ్యాతి** నిచ్చాదివిసేసయుత్తం కత్వా పరిగ్గణ్హేయ్య. కిమేవం పరిగ్గహేతుం సక్కుణేయ్య ? **సబ్బత్థాతి** "తం, భిక్ఖవే, అత్తవాదుపాదానం ఉపాదియేథ, తం, భిక్ఖవే, దిట్ఠినిస్సయం నిస్సయేథా"తి ఏతేసుపి.

౨౪౪. **అత్తని వా సతీతి** యస్స అత్తనో సన్తకభావేన కిఞ్చి అత్తనియన్తి వుచ్చేయ్య, తస్మిం అత్తని సతి, సో ఏవ పన అత్తా పరమత్థతో నత్థీతి అధిప్పాయో. సక్కా హి వత్తుం బాహిరకపరికప్పితో అత్తా "పరమత్థో"తి? సియా ఖన్ధపఞ్చకం ఞేయ్యసభావత్తా యథా తం ఘటో, యది పన తదఞ్ఞం నామ కిఞ్చి అభవిస్స, న తం నియమతో విపరీతం సియాతి? న చ సో పరమత్థతో అత్థి పమాణేహి అనుపలబ్భమానత్తా తురఙ్గమవిసాణం వియాతి. **అత్తనియే వా పరిక్ఖారే సతీతి** "ఇదం నామ అత్తనో సన్తక"న్తి తస్స కిఞ్చనభావేన నిచ్ఛితే కిస్మిఞ్చి వత్థుస్మిం సతి. అత్తనో ఇదన్తి హి అత్తనియన్తి. **అహన్తి సతీతి** "అహం నామాయ"న్తి అహంకారవత్థుభూతే పరమత్థతో నిద్ధారితసరూపే కిస్మిఞ్చి సతి తస్స సన్తకభావేన మమాతి కిఞ్చి గహేతుం యుత్తం భవేయ్య. **మమాతి సతి ''అహ''**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ఇతి పరమత్థతో అత్తనో అనుపలబ్భమానత్తా అత్తనియం కిఞ్చి పరమత్థతో నత్థేవాతి సబ్బసఙ్ఖారానం అనత్తతాయ అనత్తనియతం, అనత్తనియతాయ చ అనత్తకతం దస్సేతి. **భూతతోతి** భూతత్థతో. **తథతోతి** తథసభావతో. **థిరతోతి** థితసభావతో నిబ్బికారతో.

యస్మా హుత్వా న హోతీతి యస్మా పుబ్బే అసన్తం పచ్చయసమవాయేన హుత్వా ఉప్పజ్జిత్వా పున భఙ్గుపగమేన న హోతి, తస్మా న నిచ్చన్తి **అనిచ్చం,** అధువన్తి అత్థో. తతో ఏవ **ఉప్పాదవయవత్తితోతి** ఉప్పజ్జనవసేన నిరుజ్ఝనవసేన చ పవత్తనతో. సభావవిగమో ఇధ **విపరిణామో,** ఖణికతా **తావకాలికతా,** నిచ్చసభావాభావో **ఏవ నిచ్చపటిక్ఖేపో**. అనిచ్చధమ్మా హి తేనేవ అత్తనో అనిచ్చభావేన అత్థతో నిచ్చతం పటిక్ఖిపన్తి నామ. తథా హి వుత్తం "న నిచ్చన్తి అనిచ్చ"న్తి. ఉప్పాదజరాభఙ్గవసేన రూపస్స నిరన్తరబాధతాతి పటిపీళనాకారేనస్స **దుక్ఖతా. సన్తాపో** దుక్ఖదుక్ఖతాదివసేన సన్తాపనం పరిదహనం, తతో ఏవస్స దుస్సహతాయ **దుక్ఖమతా**. తిస్సన్నం దుక్ఖతానం సంసారదుక్ఖస్స చ అధిట్ఠానతాయ **దుక్ఖవత్థుకతా**. సుఖసభావాభావో ఏవ **సుఖపటిక్ఖేపో**. **విపరిణామధమ్మ**న్తి జరాయ మరణేన చ విపరిణమనసభావం. యస్మా ఇదం రూపం పచ్చయసమవాయేన ఉప్పాదం, ఉప్పాదానన్తరం జరం పత్వా అవస్సమేవ భిజ్జతి, భిన్నఞ్చ భిన్నమేవ, నాస్స కస్సచి సఙ్కమోతి భవన్తరానుపగమనసఙ్ఖాతేన సఙ్కమాభావేన విపరిణామధమ్మతం పాకటం కాతుం **''భవసఙ్కన్తి ఉపగమనసభావ''**న్తి వుత్తం. **పకతిభావవిజహనం** సభావవిగమో నిరుజ్ఝనమేవ. న్తి అనిచ్చం దుక్ఖం విపరిణామధమ్మం రూపం. **ఇమినాతి** "నో హేతం, భన్తే"తి రూపస్స తణ్హాదిగ్గాహానం వత్థుభావపటిక్ఖేపేన. రూపఞ్హి ఉప్పన్నం ఠితిం మా పాపుణాతు, ఠితిప్పత్తం మా జీరతు, జరప్పత్తం మా భిజ్జతు, ఉదయబ్బయేహి మా కిలమియతూతి న ఏత్థ కస్సచి వసీభావో అత్థి, స్వాయమస్స అవసవత్తనట్ఠో అనత్తతాసల్లక్ఖణస్స కారణం హోతీతి ఆహ **''అవసవత్తనాకారేన రూపం, భన్తే, అనత్తాతి పటిజానన్తీ''**తి. నివాసికారకవేదకఅధిట్ఠాయకవిరహిన తతో సుఞ్ఞతా **సుఞ్ఞట్ఠో**, సామిభూతస్స కస్సచి అభావో **అస్సామికట్ఠో**, యథావుత్తవసవత్తిభావాభావో **అనిస్సరట్ఠో**, పరపరికప్పితఅత్తసభావాభావో ఏవ **అత్తపటిక్ఖేపట్ఠో**.

యస్మా అనిచ్చలక్ఖణేన వియ దుక్ఖలక్ఖణం, తదుభయేన అనత్తలక్ఖణం సువిఞ్ఞాపయం, న కేవలం, తస్మా తదుభయేనేత్థ అనత్తలక్ఖణవిభావనం కతన్తి దస్సేన్తో **''భగవా హీ''తిఆదిమాహ.** తత్థ **అనిచ్చవసేనాతి** అనిచ్చతావసేన. **దుక్ఖవసేనాతి** దుక్ఖతావసేన. **న ఉపపజ్జతీతి** న యుజ్జతి. తమేవ అయుజ్జమానతం దస్సేతుం **''చక్ఖుస్స ఉప్పాదోపీ''**తిఆది వుత్తం. యస్మా అత్తవాదీ అత్తానం నిచ్చం పఞ్ఞపేతి, చక్ఖుం పన అనిచ్చం, తస్మా చక్ఖు వియ అత్తాపి అనిచ్చో ఆపన్నో.

తేనాహ ''**యస్స ఖో పనా**''తిఆది. తత్థ **వేతీతి** విగచ్ఛతి నిరుజ్ఝతి. **ఇతి చక్ఖు అనత్తాతి** చక్ఖుస్స ఉదయబ్బయవన్తతాయ అనిచ్చతా, అత్తనో చ అత్తవాదినా అనిచ్చతాయ అనిచ్ఛితత్తా చక్ఖు అనత్తా.

కామం **అనత్తలక్ఖణసుత్తే** (సం॰ ని॰ ౩.౦౯; మహావ॰ ౨౦) – ''యస్మా చ ఖో, భిక్ఖవే, రూపం అనత్తా, తస్మా రూపం ఆబాధాయ సంవత్తతీ''తి రూపస్స అనత్తతాయ దుక్ఖతా విభావితా వియ దిస్సతి, తథాపి ''యస్మా రూపం ఆబాధాయ సంవత్తతి, తస్మా అనత్తా''తి పాకటతాయ సాబాధతాయ రూపస్స అత్తసారాభావో విభావితో, తతో ఏవ చ ''న లబ్భతి రూపే ఏవం మే రూపం హోతు, ఏవం మే రూపం మా అహోసీ''తి రూపే కస్సచి అనిస్సరతా, తస్స చ అవసవత్తనాకారో దస్సితోతి ఆహ ''**దుక్ఖవసేన అనత్తతం దస్సేతీ**''తి. **యదనిచ్చం తం దుక్ఖన్తి** యం వత్థు అనిచ్చం, తం దుక్ఖం ఉదయబ్బయపటిపీళితత్తా, యం పన నిచ్చం తదభావతో, తం సుఖం యథా తం నిబ్బానన్తి అధిప్పాయో. **యం తన్తి** కారణనిద్దేసోవాయం, యస్మా రూపం అనిచ్చం, తం తస్మాతి అత్థో. **యం దుక్ఖం తదనత్తాతి** ఏత్థ వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. **అనిచ్చన్తి** ఇమినా ఘటాది వియ పచ్చయుప్పన్నత్తా రూపం అనిచ్చన్తి ఇమమత్థం దస్సేతి. ఇమినావ నయేన ''అనత్తా''తి వత్తుం లబ్భమానేపి ''**అనత్తా''తి వత్తా నామ నత్థి. ఏవం దుక్ఖన్తి వదన్తీతి** ఏత్థాపి యథారహం వత్తబ్బం ''అక్ఖిసూలాదివికారప్పత్తకాలే వియ పచ్చయుప్పన్నత్తా దుక్ఖం రూప''న్తిఆదినా. **దుద్దసం దుప్పఞ్ఞాపనం**. తథా హి సరభఙ్గాదయోపి సత్థారో నాద్దసంసు, కుతో పఞ్ఞాపనా. **తయిదం** అనత్తలక్ఖణం.

తస్మాతిహాతిఆదినా తియద్ధగతరూపం లక్ఖణత్తయం ఆరోపేత్వా వుత్తన్తి ఆహ ''**ఏతరహి అఞ్ఞదాపీ**''తి. తం పన యాదిసం తాదిసమ్పి తథా వుత్తన్తి అజ్ఝత్తాదివిసేసోపి వత్తబ్బో. **పి**-సద్దేన వా తస్సాపి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

౨౪౨. ఉక్కణ్ఠతీతి నాభిరమతి. అఞ్ఞత్థ ''నిబ్బిదా''తి బలవవిపస్సనా వుచ్చతి, సానులోమా పన సఙ్ఖారుపేక్ఖా ''వుట్ఠానగామినీ''తి, సా ఇధ కథం నిబ్బిదా నామ జాతాతి ఆహ ''**వుట్ఠానగామినివిపస్సనాయ హీ**''తిఆది. ఇమినా సిఖాపత్తనిబ్బేదతాయ వుట్ఠానగామినీ ఇధ నిబ్బిదానామేన వుత్తాతి దస్సేతి.

''సో అనుపుబ్బేన సఞ్ఞగ్గం ఫుసతీ''తి (దీ॰ ని॰ ౧.౪౧౪, ౪౧౫) వత్వా ''సఞ్ఞా ఖో పోట్ఠపాద పఠమం ఉప్పజ్జతి, పచ్ఛా ఞాణ''న్తి (దీ॰ ని॰ ౧.౪౧౬) వుత్తత్తా **సఞ్ఞగ్గన్తి వుత్తా** లోకియాసు పహానసఞ్ఞాసు సిఖాపత్తభావతో. **ధమ్మట్ఠితిఞాణన్తి వుత్తా** ఇదప్పచ్చయతాదస్సనస్స మత్థకప్పత్తీతి కత్వా. తతో పరఞ్హి అసఙ్ఖతారమ్మణం ఞాణం హోతి. తేనాహ – ''పుబ్బే ఖో సుసిమ ధమ్మట్ఠితిఞాణం, పచ్ఛా నిబ్బానే ఞాణ''న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౭౦). **పారిసుద్ధిపధానియఙ్గన్తి వుత్తా** మగ్గాధిగమస్స పరిపన్థభూతసబ్బసంకిలేసవిసుద్ధి పధానికస్స యోగినో, పధానభావనాయ వా జాతం అఙ్గన్తి కత్వా. **పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధీతి వుత్తా** పరముక్కంసగతపటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధిభావతో. **అతమ్మయతన్తి** ఏత్థ **తమ్మయతా నామ** తణ్హా, కామతణ్హాదీసు తాయ తాయ నిబ్బత్తత్తా తమ్మయం నామ తేభూమికప్పవత్తం, తస్స భావోతి కత్వా. తస్సా తణ్హాయ పరియాదానతో వుట్ఠానగామినివిపస్సనా **అతమ్మయతాతి** వుచ్చతి. **నిస్సాయాతి** తం అతమ్మయతం పచ్చయం కత్వా. **ఆగమ్మాతి** తస్సేవ వేవచనం. **నానత్తాతి** నానాసభావా బహూ అనేకప్పకారా. **నానత్తసితాతి** నానారమ్మణనిస్సితా రూపాదివిసయా. **ఏకత్తాతి** ఏకసభావా. **ఏకత్తసితాతి** ఏకంయేవ ఆరమ్మణం నిస్సితా. **తం నిస్సాయాతి** తం ఏకత్తసితం ఉపేక్ఖం పచ్చయం కత్వా. **ఏతిస్సాతి** ఏతిస్సా ఉపేక్ఖాయ. **పహానం హోతీతి** అఞ్ఞాణుపేక్ఖతో పభుతి సబ్బం ఉపేక్ఖం పజహిత్వా ఠితస్స ''అతమ్మయతా''తి వుత్తాయ వుట్ఠానగామినివిపస్సనాయ

అరూపావచరసమాపత్తిఉపేక్ఖాయ విపస్సనుపేక్ఖాయ చ పహానం హోతీతి **పరియాదానన్తి వుత్తాతి**. సబ్బసఙ్ఖారగతస్స ముఞ్చితుకమ్యతాపటిసఙ్ఖానస్స సిఖాపత్తభావతో వుట్ఠానగామినీ ముఞ్చితుకమ్యతా పటిసఙ్ఖానన్తి చ వుత్తా. ముదుమజ్ఝాదివసేన పవత్తిఆకారమత్తం, అత్థతో **ఏకత్థా** ముఞ్చితుకమ్యతాదయో, **బ్యఞ్జనమేవ నానం. ద్వీహి నామేహీతి** గోత్రభు, వోదానన్తి ఇమేహి ద్వీహి నామేహి.

విరాగోతి మగ్గో, అచ్చన్తమేవ విరజ్జతి ఏతేనాతి **విరాగో**, తేన. **మగ్గేన** హేతుభూతేన. **విముచ్చతీతి** పటిప్పస్సద్ధివిముత్తివసేన విముచ్చతి. తేనాహ ‘‘**ఫలం కథిత**’’న్తి.

మహాఖీణాసవోతి పసంసావచనం యథా ‘‘మహారాజా’’తి. తథా హి తం పసంసన్తో సత్థా ‘‘**అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఉక్ఖిత్తపలిఘో ఇతిపీ**’’తిఆదిమాహాతి. తదత్థం వివరితుం ‘‘**ఇదాని తస్సా**’’తిఆది వుత్తం. **యథాభూతేహీతి** యాథావతో భూతేహి. **దురుక్ఖిపనట్ఠేనాతి** పచురజనేహి ఉక్ఖిపితుం అసక్కుణేయ్యభావేన. నిబ్బాననగరప్పవేసే విబన్ధనేన పలిఘో వియాతి **పలిఘోతి వుచ్చతి**. మత్థకచ్ఛిన్నో తాలో పత్తఫలాదీనం అనఙ్గతో తాలావత్థు అసివే ‘‘సివా’’తి సమఞ్ఞా వియ. తేనాహ ‘‘**సీసచ్ఛిన్నతాలో వియ కతా**’’తి. పునబ్భవస్స కరణసీలో, పునబ్భవం వా ఫలం అరహతీతి **పోనోభవికో**. ఏవంభూతో పన పునబ్భవం దేతి నామాతి ఆహ ‘‘**పునబ్భవదాయకో**’’తి. **పునబ్భవఖన్ధానం పచ్చయోతి** ఇమినా జాతిసంసారోతి ఫలూపచారేన కారణం వుత్తన్తి దస్సేతి. **పరిక్ఖాతి వుచ్చతి** సన్తానస్స పరిక్ఖిపనతో. **సంకిణ్ణత్తాతి** సబ్బసో కిణ్ణత్తా వినాసితత్తా. **గమ్భీరానుగతట్ఠేనాతి** గమ్భీరం అనుపవిట్ఠట్ఠేన. **లుఞ్చిత్వాతి** ఉద్ధరిత్వా. **ఏతానీతి** కామరాగసఞ్ఞోజనాదీని. **అగ్గళాతి వుచ్చన్తి** అవధారణట్ఠేన. అగ్గమగ్గేన పతితో మానద్ధజో ఏతస్సాతి **పతితమానద్ధజో**. ఇతరభారోరోపనస్స పురిమపదేహి పకాసితత్తా ‘‘**మానభారస్సేవ ఓరోపితత్తా పన్నభారోతి అధిప్పేతో**’’తి వుత్తం. **మానసంయోగేనేవ విసంయుత్తత్తాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. పఞ్చపి ఖన్ధే అవిసేసతో అస్మీతి గహేత్వా పవత్తమానో ‘‘అస్మిమానో’’తి అధిప్పేతోతి వుత్తం ‘‘**రూపే అస్మీతి మానో**’’తిఆది.

నగరద్వారస్స పరిస్సయపటిబాహనత్థఞ్చేవ సోభనత్థఞ్చ ఉభోసు పస్సేసు ఏసికత్థమ్భే నిఖణిత్వా ఠపేన్తీతి ఆహ ‘‘**నగరద్వారే ఉస్సాపితే ఏసికత్థమ్భే**’’తి. పాకారవిద్ధంసనేనేవ పరిక్ఖాయ భూమిసమకరణం హోతీతి ఆహ ‘‘**పాకారం భిన్దన్తో పరిక్ఖం సంకిరిత్వా**’’తి. ఏవన్తిఆది ఉపమాసంసన్దనం. సన్తో సంవిజ్జమానో కాయో ధమ్మసమూహోతి **సక్కాయో**, ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకం. **ద్వత్తింస కమ్మకారణా** దుక్ఖక్ఖన్ధే ఆగతా. అక్ఖిరోగసీసరోగాదయో **అట్ఠనవుతి రోగా**. రాజభయాదీని **పఞ్చవీసతి మహాభయాని.**

౨౪౬. అనధిగమనీయవిఞ్ఞాణతన్తి ‘‘ఇదం నామ నిస్సాయ ఇమినా నామ ఆకారేన పవత్తతీ’’తి ఏవం దువిఞ్ఞేయ్యచిత్తతం. **అన్వేసన్తి** పచ్చత్తే ఏకవచనన్తి ఆహ ‘‘**అన్వేసన్తో**’’తి. **సత్తోపి తథాగతోతి వుచ్చతి** ‘‘తథాగతో పరం మరణా’’తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౬౫) వియ. సత్తో హి యథేకో కమ్మకిలేసేహి ఇత్థత్తం ఆగతో, తథా అపరోపి ఆగతోతి ‘‘తథాగతో’’తి వుచ్చతి. **ఉత్తమపుగ్గలోతి** భగవన్తం సన్ధాయ వదతి. **ఖీణాసవోపీతి** యో కోచి ఖీణాసవోపి ‘‘తథాగతో’’తి అధిప్పేతో. సోపి హి యథేకో చతూసు సతిపట్ఠానేసు సూపట్ఠితచిత్తో సత్త బోజ్ఝఙ్గే యథాభూతం భావేత్వా అనుత్తరం అరహత్తం ఆగతో అధిగతో, తథా అపరోపి ఆగతోతి ‘‘తథాగతో’’తి వుచ్చతి. **అసంవిజ్జమానోతి** పరమత్థతో అనుపలబ్భనీయో. **అవిన్దేయ్యోతి** న విన్దితబ్బో, దువిఞ్ఞేయ్యోతి అత్థో.

తథాగతో సత్తో పుగ్గలోతి న పఞ్ఞపేమి పరమత్థతో సత్తస్సేవ అభావతోతి అధిప్పాయో. **కిం పఞ్ఞపేస్సామి** పఞ్ఞత్తిఉపాదానస్సపి ధరమానకస్స అభావతో. “అనుప్పాదో ఖేమం, అనుప్పత్తి ఖేమ”న్తిఆదినా అసఙ్ఖతాయ ధాతుయా పక్ఖన్దనవసేన పవత్తం అగ్గఫలసమాపత్తిఅత్థం **విపస్సనాచిత్తం వా**.

తుచ్ఛాతి కరణే నిస్సక్కవచనన్తి ఆహ **‘‘తుచ్ఛకేనా’’**తి. వినయతీతి వినయో, సో ఏవ **వేనయికో. తథా మన్తి** తథాభూతం మం. పరమత్థతో విజ్జమానస్స హి సత్తస్స అభావం వదన్తో సత్తవినాసపఞ్ఞాపకో చ నామ సియా, అహం పన పరమత్థతో అవిజ్జమానం తం “నత్థీ”తి వదామి. యథా చ లోకో వోహరతి, తథేవ తం వోహరామి, తథాభూతం మం యే సమణబ్రాహ్మణా “వేనయికో సమణో గోతమో”తి వదన్తా అసతా తుచ్ఛా ముసా అభూతేన అబ్భాచిక్ఖన్తీతి యోజనా. అప్పటిసన్ధికస్స ఖీణాసవస్స చరిమచిత్తం నిరుపాదానతో అనుపాదానో వియ జాతవేదో పరినిబ్బుతం ఇదం నామ నిస్సితన్తి న పఞ్ఞాయతీతి వదన్తో కిమేత్తావతా ఉచ్ఛేదవాదీ భవేయ్య, నాహం కదాచిపి అత్థి, నాపి కోచి అత్థీతి వదామి. ఏవం సన్తే కిం నిస్సాయ తే మోఘపురిసా సతో సత్తస్స నామ ఉచ్ఛేదం వినాసం విభవం పఞ్ఞపేతీతి వదన్తా అసతా...పే.... అబ్భాచిక్ఖన్తీతి అయమేత్థ అధిప్పాయో.

మహాబోధిమణ్డమ్హీతి బోధిమణ్డగ్గహణేన సత్తసత్తాహమాహ. తేన ధమ్మచక్కపవత్తనతో (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౩; పటి॰ మ॰ ౨.౩౦) పుబ్బే వుత్తం తన్తిదేసనం వదతి . **చతుసచ్చమేవ పఞ్ఞపేమీ**తి ఏతేన సచ్చవిముత్తా సత్థుదేసనా నత్థీతి దస్సేతి. ఏత్థ చ – “పుబ్బే చేవ ఏతరహి చ దుక్ఖఞ్చేవ పఞ్ఞపేమి దుక్ఖస్స చ నిరోధ”న్తి వదన్తో భగవా నాహం కదాచిపి “అత్తా ఉచ్ఛిజ్జతి, వినస్సతీ”తి వా, “అత్తా నామ కోచి అత్థీ”తి వా వదామి. ఏవం సన్తే కిం నిస్సాయ తే మోఘపురిసా “సతో సత్తస్స ఉచ్ఛేదం వినాసం విభవం పఞ్ఞపేతీ”తి అసతా తుచ్ఛేన అబ్భాచిక్ఖన్తీతి దస్సేతి. **పరేతి** అమామకా, మమ ఓవాదస్స అభాజనభూతాతి అత్థోతి ఆహ **‘‘సచ్చాని...పే.... అసమత్థపుగ్గలా’’**తి. **అధిప్పాయేనాతి** ఇమినా తేసం అధిప్పాయమత్తం, రోసనవిహేసనాని పన తథాగతస్స ఆకాసస్స విలిఖనం వియ న సమ్భవన్తియేవాతి దస్సేతి. ఆహనతి చిత్తన్తి **ఆఘాతో**. అప్పతీతా హోన్తి ఏతేనాతి **అప్పచ్చయో**. చిత్తం న అభిరాధయతీతి **అనభిరద్ధి. అతుట్ఠీ**తి తుట్ఠిపటిపక్ఖో తథాపవత్తో చిత్తుప్పాదో, కోధో ఏవ వా.

పరేతి అఞ్ఞే ఏకచ్చే. ఆనన్దన్తి పమోదన్తి ఏతేనాతి **ఆనన్దో**, పీతియా ఏవేతం అధివచనం. సోభనమనతా **సోమనస్సం,** చేతసికసుఖస్సేతం అధివచనం. ఉప్పిలతి పురిమావత్థాయ భిజ్జతి విసేసం ఆపజ్జతీతి ఉప్పిలం, తదేవ ఉప్పిలావితం, తస్స భావో **ఉప్పిలావితత్తం**. యాయ ఉప్పన్నాయ కాయచిత్తం వాతపూరితభత్తా వియ ఉద్ధుమాయనాకారప్పత్తం హోతి, తస్సా గేహస్సితాయ ఓదగ్గియపీతియా ఏతం అధివచనం. **సచ్చాని పటివిజ్ఝితుం అసమత్థా**తి దుక్ఖమేవ ఉప్పజ్జతి నిరుజ్ఝతి చ, న అఞ్ఞో సత్తో నామ అత్థీతి ఏవం జానితుం అసమత్థా “అత్తా నామ అత్థీ”తి ఏవందిట్ఠినో అప్పహీనవిపల్లాసా. ఉత్తమం పసాదనీయట్ఠానం **తథాగతమ్పి అక్కోసన్తి,** కిమఙ్గం పన భిక్ఖూతి అధిప్పాయో.

౨౪౭. అనత్తనియేపి ఖన్ధపఞ్చకే మిచ్ఛాగాహవసేన అత్తనియసఞ్ఞాయ పవత్తస్స ఛన్దరాగస్స పహానం. **అమ్హాకం నేవ అత్తాతి** యస్మా రూపవేదనాదియేవ అత్తగ్గాహవత్థు తబ్బినిముత్తస్స లోభనేయ్యస్స అభావతో. ఏతం తిణకట్ఠసాఖాపలాసం న అమ్హాకం రూపం, న విఞ్ఞాణం, తస్మా అమ్హాకం నేవ అత్తాతి యోజనా. అజ్ఝత్తికస్స వత్థునో నేవ అత్తాతి పటిక్ఖిత్తత్తా బాహిరవత్థు అత్తనియభావేన పటిక్ఖిత్తం హోతీతి ఆహ **‘‘అమ్హాకం చీవరాదిపరిక్ఖారోపి న హోతీ’’**తి. **ఖన్ధపఞ్చకంయేవాతి**

బాహిరవత్థుం నిదస్సనం కత్వా ఖన్ధపఞ్చకంయేవ **న తుమ్హాకన్తి పజహాపేతి. న ఉప్పాటేత్వా** కన్దం వియ. **న లుఞ్చిత్వా వా** కేసే వియాతి. ఇమినా రూపాదీనం నామముఖేన పహానం ఇచ్ఛన్తి. ఉల్లిఙ్గితమత్థం **ఛన్దరాగవినయేన పజహాపేతీ**తి సరూపతో దస్సేతి.

౨౪౮. "తం కిం మఞ్ఞథ, భిక్ఖవే, రూపం నిచ్చం వా"తిఆది దేసనా **తిపరివట్టం. యావ ఇమం ఠానన్తి** "ఏవం స్వాక్ఖాతో"తి యావాయం పాళిపదేసో. సువిఞ్ఞేయ్యభావేన అక్ఖాతత్తాపి **స్వాక్ఖాతోతి** ఆహ **''సుకథితత్తా ఏవ ఉత్తానో వివటో పకాసితో''**తి. తిరియం విదారణేన **ఛిన్నం,** దీఘసో ఫాలనేన **భిన్నం,** తతో ఏవ తత్థ తత్థ సిబ్బితగణ్ఠికతజిణ్ణవత్థం పిలోతికా, తదభావతో **ఛిన్నపిలోతికో,** పిలోతికరహితోతి అత్థో. ఇరియాపథ-సణ్ఠపనఅవిజ్జమానఝాన-విపస్సనాని ఛిన్నాయ అవిజ్జమానాయ పటిపత్తియా సిబ్బనగణ్ఠికరణసదిసాని, తాదిసం ఇధ నత్థీతి ఆహ **''న హేత్థ...పే.... అత్థీ''**తి. **పతిట్ఠాతుం న లభతీ**తి పేసలేహి సద్ధిం సంవాసవసేనపి పతిట్ఠాతుం న లభతి, విసేసాధిగమవసేన పన వత్తబ్బమేవ నత్థి.

కారణ్డవం నిద్ధమథాతి విపన్నసీలతాయ కచవరభూతం పుగ్గలం కచవరమివ నిరపేక్ఖా అపనేథ. **కసమ్బుఞ్చాపకస్సథా**తి కసటభూతఞ్చ నం ఖత్తియాదీనం మజ్ఝగతం సమ్భిన్నం పగ్ఘరితకుట్ఠం చణ్డాలం వియ అపకస్సథ నిక్కడ్ఢథ. కిం కారణం? సఙ్ఘారామో నామ సీలవన్తానం కతో, న దుస్సీలానం, యతో ఏతదేవ. **తతో పలాపే వాహేథ, అస్సమణే సమణమానినే**తి యథా పలాపా అన్తోసారరహితా అతణ్డులా బహి థుసేన వీహీ వియ దిస్సన్తి, ఏవం పాపభిక్ఖూ అన్తోసీలరహితాపి బహి కాసావాదిపరిక్ఖారేన భిక్ఖూ వియ దిస్సన్తి, తస్మా "పలాపా"తి వుచ్చన్తి, తే పలాపే వాహేథ ఓధునాథ విధమథ. పరమత్థతో అస్సమణే వేసమత్తేన సమణమానినే ఏవం **నిద్ధమిత్వాన...పే.... పతిస్సతా**తి. తత్థ **కప్పయవ్హో**తి కప్పేథ, కరోథాతి వుత్తం హోతి. **పతిస్సతా**తి పతి పతి సతా సమ్పజానన్తా సుట్ఠు పజానన్తా. **పతిస్సతా** వా సప్పతిస్సా అఞ్ఞమఞ్ఞం సగారవా. అథేవం సుద్ధా సుద్ధేహి సంవాసం కప్పేన్తా దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేన **సమగ్గా**. అనుక్కమేన పరిపాకగతపఞ్ఞతాయ **నిపకా**. సబ్బస్సేవిమస్స దుక్ఖవట్టస్స **అన్తం కరిస్సథ,** పరినిబ్బానం పాపుణిస్సథాతి అత్థో.

వట్టం తేసం నత్థి పఞ్ఞాపనాయ సబ్బసో సముచ్ఛిన్నవట్టమూలకత్తా.

ధమ్మం అనుస్సరన్తి, ధమ్మస్స వా అనుస్సరణసీలాతి **ధమ్మానుసారినో**. ఏవం **సద్ధానుసారినో**పి వేదితబ్బా. **పటిపన్నస్సా**తి పటిపజ్జమానస్స, సోతాపత్తిమగ్గట్ఠోపి అధిప్పేతో. **అధిమత్తన్తి** బలవం. **పఞ్ఞావాహీ**తి పఞ్ఞం వాహేతి, పఞ్ఞా వా ఇమం పుగ్గలం వహతీతి పఞ్ఞావాహీతిపి వదన్తి. **పఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమ**న్తి పఞ్ఞం పురేచారికం కత్వా. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో పఞ్ఞాసఙ్ఖాతేన ధమ్మేన సరతి అనుస్సరతీతి **ధమ్మానుసారీ. సద్ధావాహీ**తి సద్ధం వాహేతి, సద్ధా వా ఇమం పుగ్గలం వహతీతి సద్ధావాహీతిపి వదన్తి. **సద్ధాపుబ్బఙ్గమ**న్తి సద్ధం పురేచారికం కత్వా. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో సద్ధాయ సరతి అనుస్సరతీతి సద్ధానుసారీ. **సద్ధామత్త**న్తి "ఇతిపి సో భగవా"తిఆదినా బుద్ధసుబుద్ధతాయ సద్దహనమత్తం. మత్త-సద్దేన అవేచ్చప్పసాదం నివత్తేతి. **పేమమత్త**న్తి యథావుత్తసద్ధానుసారేన ఉప్పన్నం తుట్ఠిమత్తం. సినేహోతి కేచి. **ఏవం విపస్సనం పట్ఠపేత్వా నిసిన్నానన్తి** కలాపసమ్మసనాదివసేన ఆరద్ధవిపస్సనానం. **ఏకా సద్ధా**తి విపస్సనానుసారేన స్వాక్ఖాతధమ్మతా సిద్ధా, తతో ఏవ ఏకా సేట్ఠా ఉళారా సద్ధా ఉప్పజ్జతి. **ఏకం పేమ**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **సగ్గే ఠపితా వియ హోన్తీ**తి తేసం సద్ధాపేమానం సగ్గసంవత్తనియతాయ అబ్యభిచారీభావమాహ. **చూళసోతాపన్నోతి వదన్తి** ఏకదేసేన సచ్చానుబోధే ఠితత్తా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అలగద్దూపమసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౩. వమ్మికసుత్తవణ్ణనా

౨౪౯. **పియవచనన్తి** పియసముదాచారో. విఞ్ఞుజాతికా హి పరం పియేన సముదాచరన్తా “భవ”న్తి వా, “దేవానం పియో”తి వా, “ఆయస్మా”తి వా సముదాచరన్తి, తస్మా సమ్ముఖా సమ్బోధనవసేన “ఆవుసో”తి, తిరోక్ఖం “ఆయస్మా”తి అయమ్పి సముదాచారో. మహాకస్సపఉరువేలకస్సపాదయో అఞ్ఞేపి కస్సపనామకా అత్థీతి **‘‘కతరస్స కస్సపస్సా’’**తి పుచ్ఛన్తి. **రఞ్ఞాతి** కోసలరఞ్ఞా. **‘‘సఞ్జానింసూ’’**తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం **‘‘అయం పనా’’**తిఆది ఆరద్ధం. **అస్సాతి** కుమారకస్సపస్స, “సఞ్జానింసూ”తి వుత్తసఞ్జాననస్స వా. **పుఞ్ఞాని కరోన్తోతి** కప్పసతసహస్సం దేవేసు చ మనుస్సేసు చ నిబ్బత్తిత్వా దానాదీని పుఞ్ఞాని భావేన్తో. **ఓసక్కన్తేతి** పరిహాయమానే. **పఠమన్తి** కుమారికాకాలే. **సత్థా ఉపాలిత్థేరం పటిచ్ఛాపేసి** తం అధికరణం వినయకమ్మేనేవస్సా భిక్ఖునియా పబ్బజ్జాయ అరోగభావం.

పఞ్ఞత్తివిభావనాతి “అన్ధవన”న్త్వేవ పఞ్ఞాయమానస్స విభావనా. **ఓలీయతీతి** సఙ్కుచతి సణికం వత్తతి. **భాణకోతి** సరభాణకో. **యం అత్థి, తం గహేత్వాతి** ఇదాని పరియేసితబ్బట్ఠానం నత్థి, యథాగతం పన యం అత్థి, తం గహేత్వా. **బలవగుణేతి** అధిమత్తగుణే. కస్సపభగవతో కాలే నిరుళ్హసమఞ్ఞావసేన వచనసన్తతియా అవిచ్ఛేదేన చ ఇమస్మిమ్పి బుద్ధుప్పాదే తం “అన్ధవన”న్త్వేవ పఞ్ఞాయిత్థ, ఉపరూపరివడ్ఢమానాయ పథవియా ఉపరి రుక్ఖగచ్ఛాదీసు సఞ్జాయన్తేసుపీతి. **సేక్ఖపటిపదన్తి** సేక్ఖభావావహం విసుద్ధిపటిపత్తిం.

అఞ్ఞతర-సద్దో అపాకటే వియ పాకటేపి వత్తతి ఏక-సద్దేన సమానత్థత్తాతి దస్సేతుం **‘‘అభిజానాతీ’’**తిఆది వుత్తం. భయభేరవదస్సితమ్పి అభిక్కన్త-సద్దస్స అత్థుద్ధారం ఇధ దస్సేన్తో ఏవం హేట్ఠా తత్థ తత్థ కతా అత్థసంవణ్ణనా పరతో తస్మిం తస్మిం సుత్తపదేసే యథారహం వత్తబ్బాతి నయదస్సనం కరోతి. కఞ్చనసన్నిభత్తచతా సువణ్ణవణ్ణగ్గహణేన గహితాతి అధిప్పాయేనాహ **‘‘ఛవియ’’**న్తి. ఛవిగతా పన వణ్ణధాతు ఏవ “సువణ్ణవణ్ణో”తి ఏత్థ వణ్ణగ్గహణేన గహితాతి అపరే. వణ్ణీయతి కిత్తీయతి ఉగ్ఘోసనన్తి **వణ్ణో,** థుతి. వణ్ణీయతి అసఙ్కరతో వవత్థపీయతీతి **వణ్ణో,** కులవగ్గో. వణ్ణీయతి ఫలం ఏతేన యథాసభావతో విభావీయతీతి **వణ్ణో,** కారణం. వణ్ణనం దీఘరస్సాదివసేన సణ్ఠహనన్తి **వణ్ణో,** సణ్ఠానం. వణ్ణీయతి అణుమహన్తాదివసేన పమీయతీతి **వణ్ణో,** పమాణం. వణ్ణేతి వికారమాపజ్జమానం హదయఙ్గతభావం పకాసేతీతి **వణ్ణో,** రూపాయతనం. ఏవం తేన తేన పవత్తినిమిత్తేన వణ్ణ-సద్దస్స తస్మిం తస్మిం అత్థే పవత్తి వేదితబ్బా.

అనవసేసత్తం సకలతా కేవలతా. **కేవలకప్పాతి** ఏత్థ కేచి ఈసం అసమత్తా కేవలా కేవలకప్పాతి వదన్తి, ఏవం సతి అనవసేసత్థో ఏవ కేవల-సద్దో సియా. అనత్థన్తరేన పన కప్ప-సద్దేన పదవడ్ఢనం కత్వా కేవలా ఏవ కేవలకప్పా. తథా వా కప్పనీయత్తా పఞ్ఞపేతబ్బత్తా కేవలకప్పా. **యేభుయ్యతా** బహులభావో. **అబ్యామిస్సతా** విజాతియేన అసఙ్కరో సుద్ధతా. **అనతిరేకతా** తంమత్తతా విసేసాభావో. **కేవలకప్పన్తి** కేవలం దళ్హం కత్వాతి అత్థో. కేవలం వుచ్చతి నిబ్బానం సబ్బసఙ్ఖతవివిత్తత్తా. తేనాహ **‘‘విసంయోగాదిఅనేకత్థో’’**తి. కేవలం ఏతస్స అధిగతం అత్థీతి **కేవలీ,** సచ్ఛికతనిరోధో ఖీణాసవో.

కప్ప-సద్దో పనాయం సఉపసగ్గో అనుపసగ్గో చాతి అధిప్పాయేన ఓకప్పనీయపదే లబ్భమానం ఓకప్పసద్దమత్తం నిదస్సేతి, అఞ్ఞథా కప్ప-సద్దస్స అత్థుద్ధారే ఓకప్పనీయపదం అనిదస్సనమేవ సియా. **సమణకప్పేహీతి** వినయసిద్ధేహి సమణవోహారేహి. **నిచ్చకప్పన్తి** నిచ్చకాలం. **పఞ్ఞత్తీతి** నామం. నామఞ్హేతం తస్స ఆయస్మతో, యదిదం కప్పోతి.

కప్పితకేసమస్సూతి కత్తరికాయ ఛేదితకేసమస్సు. **ద్వఙ్గులకప్పో**తి మజ్ఝన్హికవేలాయ వీతిక్కన్తాయ ద్వఙ్గులతావికప్పో. **లేసో**తి అపదేసో. అనవసేసం ఫరితుం సమత్థస్సపి ఓభాసస్స కేనచి కారణేన ఏకదేసఫరణమ్పి సియా, అయం పన సబ్బసోవ ఫరీతి దస్సేతుం సమన్తత్థో కప్ప-సద్దో గహితోతి ఆహ ''**అనవసేసం సమన్తతో**''తి.

సమణసఞ్ఞాసముదాచారేనాతి "అహం సమణో"తి ఏవం ఉప్పన్నసఞ్ఞాసముట్ఠితేన సముదాచారేన, తన్నిమిత్తేన వా తబ్బోహారేన. **పుబ్బయోగే**తి పుబ్బయోగకథాయం. **పపఞ్చో ఏసా**తి ఏసో తుమ్హేసు ఆగతేసు యథాపవత్తో పటిసన్థారో కథాసముదాచారో చ అమ్హాకం పపఞ్చో. ఏత్తకమ్పి అకత్వా సమణధమ్మమేవ కరోమాతి అధిప్పాయో.

అరియభూమిం పత్తోతి అనాగామిఫలం అధిగతో. పక్కుసాతికులపుత్తం సన్ధాయ వదతి. **విభజిత్వా**తి విభాగం కత్వా. **తురితాలపనవసేనా**తి తురితం ఆలపనవసేన. తేన దుల్లభో అయం సమణో, తస్మా సీఘమస్స పఞ్హో కథేతబ్బో, ఇమినా చ సీఘం గన్త్వా సత్థా పుచ్ఛితబ్బోతి తురితం ఆలపీతి దస్సేతి. ''**యథా వా**''తిఆదినా పన వచనాలఙ్కారవసేన ద్విక్ఖత్తుం ఆలపతి. **ఏవమాహా**తి "భిక్ఖు భిక్ఖూ"తి ఏవం ద్విక్ఖత్తుం అవోచ.

వమ్మికపరియాయేన కరజకాయం పచ్చక్ఖం కత్వా దస్సేన్తీ దేవతా ''**అయం వమ్మికో**''తి ఆహ. తాయ పన భావత్థస్స అభాసితత్తా సద్దత్థమేవ దస్సేన్తో ''**పురతో రితం...పే.... అయన్తి ఆహ**''తి అవోచ. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **మణ్డూక**న్తి థలమణ్డూకం. సో హి ఉద్ధుమాయికాతి వుచ్చతి, న ఉదకమణ్డూకో. తస్స నివాసతో వాతో మా ఖో బాధయిత్థాతి ''**ఉపరివాతతో అపగమ్మా**''తి వుత్తం. కథం పనాయం దేవతా ఇమినా నీహారేన ఇమే పఞ్హే థేరస్స ఆచిక్ఖీతి? కేచి తావ ఆహు – యథాసుతమత్థం ఉపమాభావేన గహేత్వా అత్తనో పటిభానేన ఉపమేయ్యత్థం మనసా చిన్తేత్వా తం భగవావ ఇమస్స ఆచిక్ఖిస్సతి. సా చ దేసనా అత్థాయ హితాయ సుఖాయ హోతీతి "అయం వమ్మికో"తిఆదినా ఉపమావసేనేవ పన్నరస పఞ్హే థేరస్స ఆచిక్ఖి. కస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధకాలే కిర బారాణసియం ఏకో సేట్ఠి అడ్ఢో మహద్ధనో మహన్తం నిధానం నిదహిత్వా పలిఘాదిఆకారాని కానిచిపి లఙ్ఛాని తత్థ ఠపేసి. సో మరణకాలే అత్తనో సహాయస్స బ్రాహ్మణస్స ఆరోచేసి – "ఇమస్మిం ఠానే మయా నిధానం నిదహితం, తం మమ పుత్తస్స విఞ్ఞుతం పత్తస్స దస్సేతీ"తి వత్వా కాలమకాసి. బ్రాహ్మణో సహాయకపుత్తస్స విఞ్ఞుతం పత్తకాలే తం ఠానం దస్సేసి. సో నిఖనిత్వా సబ్బపచ్ఛా నాగం పస్సి, నాగో అత్తనో పుత్తం దిస్వా "సుఖేనేవ ధనం గణ్హాతూ"తి అపగచ్ఛి. స్వాయమత్థో తదా లోకే పాకటో జాతో. అయం పన దేవతా తదా బారాణసియం గహపతికులే నిబ్బత్తిత్వా విఞ్ఞుతం పత్తో సత్థరి పరినిబ్బుతే ఉరం దత్వా సాసనే పబ్బజితో పఞ్చహి సహాయకభిక్ఖూహి సద్ధిం సమణధమ్మమకాసి. యే సన్ధాయ వుత్తం "పఞ్చ భిక్ఖూ నిస్సేణిం బన్ధిత్వా"తిఆది. తేన వుత్తం "యథాసుతమత్థం ఉపమాభావేన గహేత్వా"తిఆది. అపరే పన "దేవతా అత్తనో పటిభానేన ఇమే పఞ్హే ఏవం అభిసఙ్ఖరిత్వా థేరస్స ఆచిక్ఖీ"తి వదన్తి. **దేవపుత్తే నిస్సక్కం** దేవపుత్తపఞ్హత్తా తస్స అత్థస్స.

౨౩౧. చతూహి మహాభూతేహి నిబ్బత్తోతి **చాతుమహాభూతికో**. తేనాహ ''**చతుమహాభూతమయస్సా**''తి. **వమతి** ఉగ్గిరన్తో వియ హోతీతి అత్థో. **వన్తకో**తి ఉచ్ఛడ్డకో. **వన్తుస్సయో**తి ఉపచికాహి వన్తస్స మత్తికాపిణ్డస్స ఉస్సయభూతో. **వన్తసినేహసమ్బద్ధో**తి వన్తేన ఖేళసినేహేన సమ్పిణ్డితో. **అసుచికలిమలం వమతీ**తి ఏత్థ ముఖాదీహి పాణకానం నిగ్గమనతో పాణకే వమతీతి అయమ్పి అత్థో లబ్భతేవ. **అరియేహి వన్తకో**తి కాయభావసామఞ్ఞేన వుత్తం. దుక్ఖసచ్చపరిఞ్ఞాయ వా సబ్బస్సపి తేభూమకధమ్మజాతస్స పరిఞ్ఞాతత్తా సబ్బోపి కాయో అరియేహి ఛన్దరాగప్పహానేన వన్తో ఏవ. **తం సబ్బ**న్తి యేహి తీహి అట్ఠిసతేహి ఉస్సితో, యేహి న్హారూహి సమ్బద్ధో, యేహి మంసేహి అవలిత్తో, యేన అల్లచమ్మేన పరియోనద్ధో, యాయ

ఛవియా రఞ్జితో, తం అట్ఠిఆదిసబ్బం అచ్చన్తమేవ జిగుచ్ఛిత్వా విరత్తతాయవన్తమేవ. ''**యథా చా**''తిఆదినా వత్తబ్బోపమతోపి వమ్మికో వియ వమ్మికోతి ఇమమత్థం దస్సేతి.

సమ్భవతి ఏతస్మాతి సమ్భవో, మాతాపేత్తికో సమ్భవో ఏతస్సాతి **మాతాపేత్తికసమ్భవో**. తస్స. ఉపచియతి ఏతేనాతి ఉపచయో' ఓదనకుమ్మాసం ఉపచయో ఏతస్సాతి **ఓదనకుమ్మాసూపచయో**. తస్స. అధువసభావతాయ **అనిచ్చధమ్మస్స,** సేదగూథ-పిత్త-సేమ్హాది-ధాతుక్ఖోభ-గరుభావదుగ్గన్ధానం వినోదనాయ **ఉచ్ఛాదేతబ్బధమ్మస్స,** పరితో సమ్బాహనేన **పరిమద్దితబ్బధమ్మస్స,** ఖణే ఖణే భిజ్జనసభావతాయ **భేదనధమ్మస్స,** తతో ఏవ వికిరణసభావతాయ **విద్ధంసనధమ్మస్సాతి** ధమ్మ-సద్దో పచ్చేకం యోజేతబ్బో. **తనువిలేపనేనాతి** కాయావలేపనేన ఉచ్ఛాదనవిలేపనేన. **అఙ్గపచ్చఙ్గాబాధవినోదనత్థాయాతి** తాదిససముట్ఠాన-సరీరవికారవిగమాయ. యస్మా సుక్కసోణితం ఆహారో, ఉచ్ఛాదనం పరిమద్దనఞ్చ యథారహం ఉప్పాదస్స, వుడ్ఢియా చ పచ్చయో, తస్మా ఆహ ''**మాతాపేత్తిక...పే.... కథితో**''తి. **ఉచ్చావచభావోతి** యథారహం యోజేతబ్బో – ఓదనకుమ్మాసూపచయ-ఉచ్ఛాదనపరిమద్దనగ్గహణేహి **ఉచ్చభావో, వడ్ఢీ**. మాతాపేత్తికసమ్భవగ్గహణేన **సముదయో**. ఇతరేహి **అవచభావో, పరిహాని, అత్థఙ్గమో** పకాసితో. అఙ్గపచ్చఙ్గానం సణ్ఠపనమ్పి హి వట్టపచ్చయత్తా వట్టన్తి.

కోధో ధూమోతి ఏత్థ ధూమపరియాయేన కోధస్స వుత్తత్తా ధూమ-సద్దో కోధే వత్తతీతి వుత్తం ''**ధూమో వియ ధూమో**''తి. **భస్మనీతి భస్మం. మోసవజ్జన్తి** ముసావాదో. ధూమో ఏవ **ధూమాయితం**. ఇచ్ఛా ధూమాయితం ఏతిస్సాతి **ఇచ్ఛాధూమాయితా,** పజా. ఇచ్ఛాధూమాయితసద్దస్స తణ్హాయ వుత్తి వుత్తనయో ఏవ. **ధూమాయన్తోతి** వితక్కసన్తాపేన సంతప్పన్తో, వితక్కేన్తోతి అత్థో. **పలిపోతి** దుక్కరమహాకద్దమం. **తిమూలన్తి** తీహి మూలేహి పతిట్ఠితం వియ అచలం పవత్తన్తి వుత్తం. **రజో చ ధూమో చ మయా పకాసితాతి** రజసభావకరణట్ఠేన "రజో"తి చ ధూమసభావకరణట్ఠేన "ధూమో"తి చ మయా పకాసితా. **పకతిధూమో** వియ అగ్గిస్స కిలేసగ్గిజాలస్స పఞ్ఞాణభావతో. **ధమ్మదేసనాధూమో** ఞాణగ్గిసన్దీపనస్స పుబ్బఙ్గమభావతో. **అయం రత్తిం ధూమాయనాతి** యా దివా కత్తబ్బకమ్మన్తే ఉద్దిస్స రత్తియం అనువితక్కనా, అయం రత్తిం ధూమాయనా.

సత్తన్నం ధమ్మానన్తి ఇదం సుత్తే (చూళని॰ మేత్తగూమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౨౮) ఆగతనయేన వుత్తం. సుత్తఞ్చ తథా ఆరాధనపేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన. తదేకట్ఠతాయ వా తదఞ్ఞకిలేసానం. **సున్దరపఞ్ఞోతి** ఞాతతీరణపహానపరిఞ్ఞాయ పఞ్ఞాయ సున్దరపఞ్ఞో.

ఏతన్తి "సత్థ"న్తి ఏతం **అధివచనం** సంకిలేసధమ్మానం ససనతో సముచ్ఛిన్దనతో. న్తి వీరియం. **పఞ్ఞాగతికమేవ** పఞ్ఞాయ హితస్సేవ అధిప్పేతత్తా. లోకియాయ పఞ్ఞాయ ఆరమ్భకాలే లోకియవీరియం గహేతబ్బం, లోకుత్తరాయ పఞ్ఞాయ పవత్తిక్ఖణే లోకుత్తరవీరియం గహేతబ్బన్తి యోజనా. **అత్థదీపనాతి** ఉపమేయ్యత్థదీపనీ ఉపమా.

గామతోతి అత్తనో వసనగామతో. **మన్తేతి** ఆథబ్బనమన్తే. తే హి బ్రాహ్మణా అరఞ్ఞే ఏవ వాచేన్తి "మా అఞ్ఞే అస్సోసు"న్తి. **తథా అకాసీతి** చత్తారో కోట్ఠాసే అకాసి. ఏవమేత్థ వమ్మికపఞ్హస్సేవ వసేన ఉపమా ఆగతా, సేసానం వసేన హేట్ఠా వుత్తనయేన వేదితబ్బా.

లఙ్ఘనట్ఠేన నివారణట్ఠేన **లఙ్గీ,** పలిఘో. **ఞాణముఖేతి** విపస్సనాఞాణవీథియం. **పతతీతి** పవత్తతి. **కమ్మట్ఠానఉగ్గహపరిపుచ్ఛావసేనాతి** చతుసచ్చకమ్మట్ఠానస్స ఉగ్గణ్హనేన తస్స అత్థపరిపుచ్ఛావసేన చేవ విపస్సనాసఙ్ఖాత-అత్థవినిచ్ఛయ-పరిపుచ్ఛావసేన చ. సబ్బసో ఞాతుం ఇచ్ఛా హి పరిపుచ్ఛా. విపస్సనా చ అనిచ్చాదితో సబ్బతేభూమకధమ్మానం ఞాతుం ఇచ్ఛతి. ఏవం విపస్సనావసేన అవిజ్జాపహానమాహ, ఉపరికత్తబ్బసబ్భావతో న తావ మగ్గవసేన.

వల్లిఅన్తరే వాతి వా-సద్దో పంసుఅన్తరే వా మత్తికన్తరే వాతి అవుత్తవికప్పత్థో. **చిత్తావిలమత్తకోవాతి** చిత్తక్ఖోభమత్తకోవ. **అనిగ్గహితోతి** పటిసఙ్ఖానబలేన అనివారితో. **ముఖవికులనం** ముఖసఙ్కోచో. **హనుసఞ్చోపనం పాపేతి** అఞ్ఞోఞ్ఞసఙ్ఘట్టనవసేన హనుసఞ్చోపనం పాపేతి. **దిసా విలోకనం పాపేతి** యత్థ బాధేతబ్బో ఠితో, తందస్సనత్థం నివారకపరివారణత్థం. **దణ్డసత్థాభినిపాతన్తి** దణ్డసత్థానం పరస్స ఉపరి నిపాతనావత్థం. యేన కోధేన అనిగ్గహితేన మాతాదికం అఘాతేతబ్బం ఉగ్ఘాతేత్వా “అయుత్తం వత మయా కత”న్తి అత్తానమ్పి హనతి, తం సన్ధాయేతం వుత్తం ‘‘**పరఘాతనమ్పి అత్తఘాతనమ్పి పాపేతీ**’’తి. యేన వా పరస్స హఞ్ఞమానస్స వసేన ఘాతకోపి ఘాతనం పాపుణాతి, తాదిసస్స వసేనాయమత్థో వేదితబ్బో. కోధసామఞ్ఞేన హేతం వుత్తం ‘‘**పరం ఘాతేత్వా అత్తానం ఘాతేతీ**’’తి. **పరముస్సదగతోతి** పరముక్కంసగతో. దళ్హం పరిస్సయమావహతాయ **కోధోవ కోధూపాయాసో**. తేనాహ ‘‘**బలవప్పత్తో**’’తిఆది.

ద్వేధాపథసమా హోతి అప్పటిపత్తిహేతుభావతో.

కుసలధమ్మో న తిట్ఠతి నీవరణేహి నివారితపరమత్తా. సమథపుబ్బఙ్గమం విపస్సనం భావయతో పఠమం సమథేన నీవరణవిక్ఖమ్భనం హోతి, విపస్సనా పన తదఙ్గవసేనేవ తాని నీహరతీతి వుత్తం ‘‘**విక్ఖమ్భనతదఙ్గవసేనా**’’తి.

“కుమ్మోవ అఙ్గాని సకే కపాలే”తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౧౭) కుమ్మస్స అఙ్గభావేన విసేసతో పాదసీసాని ఏవ వుచ్చన్తీతి ఆహ ‘‘**పఞ్చేవ అఙ్గాని హోన్తీ**’’తి. విపస్సనాచారస్స వుచ్చమానత్తా అధికారతో సమ్మసనీయానమేవ ధమ్మానం ఇధ గహణన్తి ‘‘**సబ్బేపి సఙ్ఖతా ధమ్మా**’’తి విసేసం కత్వావ వుత్తం. తేనాహ భగవా “పఞ్చన్నేతం ఉపాదానక్ఖన్ధానం అధివచన”న్తి.

సునన్తి కోట్టన్తి ఏత్థాతి **సూనా,** అధికుట్టనన్తి ఆహ ‘‘**సూనాయ ఉపరీ**’’తి. **అసినాతి** మంసకన్తనేన. **ఘాతియమానాతి** హఞ్ఞమానా విబాధియమానా. **వత్థుకామానం ఉపరి కత్వాతి** వత్థుకామేసు ఠపేత్వా తే అచ్ఛాధానం కత్వా. **కన్తితాతి** ఛిన్దితా. **కోట్టితాతి** బిలసో విభజితా. **ఛన్దరాగప్పహానన్తి** ఛన్దరాగస్స విక్ఖమ్భనప్పహానం.

సమ్మత్తాతి ముచ్ఛితా సమ్ముళ్హా. **నన్దీరాగం ఉపగమ్మ వట్టం వడ్ఢేన్తీతి** సమ్ముళ్హత్తా ఏవఆదీనవం అపస్సన్తా నన్దీరాగస్స ఆరమ్మణం ఉపగన్త్వా తం పరిబ్రూహేన్తి. **నన్దీరాగబద్ధాతి** నన్దీరాగే లగ్గత్తా తేన బద్ధా. **వట్టే లగ్గన్తీతి** తేభూమకే వట్టే సజ్జన్తి. తత్థ సజ్జత్తా ఏవ **దుక్ఖం పత్వాపి న ఉక్కణ్ఠన్తి** న నిబ్బిన్దన్తి. ఇధ అనవసేసప్పహానం అధిప్పేతన్తి ఆహ ‘‘**చతుత్థమగ్గేన నన్దీరాగప్పహానం కథిత**’’న్తి.

అనఙ్గణసుత్తే (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౬౩) **పకాసితో ఏవ** “ఛన్దాదీహి న గచ్ఛన్తీ”తిఆదినా. ‘‘**బుద్ధో సో భగవా**’’తిఆది “నమో కరోహీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౯, ౨౫౧) వుత్తనమక్కారస్స కరణాకారదస్సనం. **బోధాయాతి** చతుసచ్చసమ్బోధాయ. తథా దమథసమథతరణపరినిబ్బానాని అరియమగ్గవసేన వేదితబ్బాని. సమథపరినిబ్బానాని పన అనుపాదిసేసవసేనపి

యోజేతబ్బాని. **కమ్మట్ఠానం అహోసీ**తి విపస్సనాకమ్మట్ఠానం అహోసి. **ఏతస్స పఞ్హస్సా**తి ఏతస్స పన్నరసమస్స పఞ్హస్స అత్థో. ఏవం ఇతరేసుపి వత్తబ్బం విపస్సనాకమ్మట్ఠానం ఖీణాసవగుణేహి మత్థకం పాపేన్తో యథానుసన్ధినావ దేసనం నిట్ఠపేసి, న పుచ్ఛితానుసన్ధినాతి అధిప్పాయో. నను చ పుచ్ఛావసేనాయం దేసనా ఆరద్ధాతి? సచ్చం ఆరద్ధా, ఏవం పన "పుచ్ఛావసికో నిక్ఖేపో"తి వత్తబ్బం, న "పుచ్ఛానుసన్ధివసేన నిట్ఠపితా"తి. అన్తరపుచ్ఛావసేన దేసనాయ అపరివత్తితత్తా ఆరమ్భానురూపమేవ పన దేసనా నిట్ఠపితా.

వమ్మికసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

४. రథవినీతసుత్తవణ్ణనా

२५२. మహాగోవిన్దేన పరిగ్గహితతాకిత్తనం తదా మగధరాజేన పరిగ్గహితూపలక్ఖణం. తస్స హి సో పురోహితో. **మహాగోవిన్దో**తి పురాతనో ఏకో మగధరాజాతి కేచి. గయ్హతీతి గహో, రాజూనం గహో **రాజగహం.** నగర-సద్దాపేక్ఖాయ నపుంసకనిద్దేసో. **అఞ్ఞేపేత్థ పకారే**తి రాజూహి దిస్వా సమ్మా పతిట్ఠాపితత్తా తేసం గహం గేహభూతన్తిపి **రాజగహం.** ఆరక్ఖసమ్పత్తిఆదినా అనత్థుప్పత్తిహేతుతాయ ఉపగతానం పటిరాజూనం గహం గహభూతన్తిపి **రాజగహం,** ఆరామరామణీయకాదీహి రాజతే, నివాససుఖతాదినా సత్తేహి మమత్తవసేన గయ్హతి, పరిగ్గయ్హతీతి వా **రాజగహన్తి** ఏవమాదికే పకారే. **బుద్ధకాలే చ చక్కవత్తికాలే చా**తి ఇదం యేభుయ్యవసేన వుత్తం. **వేళూహి పరిక్ఖిత్తం అహోసి,** న పన కేవలం కట్ఠకపవనమేవ. రఞ్ఞో ఉయ్యానకాలే పతిట్ఠాపితఅట్టాలకవసేన **అట్టాలకయుత్తం.**

జననం జాతి, జాతియా భూమి జాతిభూమం, జాయి వా మహాబోధిసత్తో ఏత్థాభి జాతి, సా ఏవ భూమీతి జాతిభూమం, సా ఇమేసం నివాసోతి **జాతిభూమకా**తి ఆహ "**జాతిభూమకాతి జాతిభూమివాసినో**"తి. కస్స పనాయం జాతిభూమీతి ఆహ "**తం ఖో పన**"తిఆది. తేన అనఞ్ఞసాధారణాయ జాతియా అధిప్పేతత్తా సదేవకే లోకే సుపాకటభావతో విసేసనేన వినాపి విసిట్ఠవిసయోవ ఇధ జాతి-సద్దో విఞ్ఞాయతీతి దస్సేతి. తేనాహ "**సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తస్స జాతట్ఠానసాకియజనపదో**"తి. తత్థాపి కపిలవత్థుసన్నిస్సయో పదేసోతి ఆహ "**కపిలవత్థాహారో**"తి.

గరుధమ్మభావవణ్ణనా

సాకియమణ్డలస్సాతి సాకియరాజసమూహస్స. దసన్నం అప్పిచ్ఛకథాదీనం వత్థు దసకథావత్థు, అప్పిచ్ఛతాది. తత్థ సుప్పతిట్ఠితతాయ తస్స లాభీ **దసకథావత్థులాభీ. తత్థా**తి దసకథావత్థుస్మిం.

గరుకరణీయతాయ ధమ్మో గరు ఏతస్సాతి ధమ్మగరు, తస్స భావో **ధమ్మగరుతా,** తాయ. "**అజ్ఝాసయేన వేదితబ్బో**"తి వత్వా న కేవలం అజ్ఝాసయేనేవ, అథ ఖో కాయవచీపయోగేహిపి వేదితబ్బోతి దస్సేన్తో "**ధమ్మగరుతాయేవ హీ**"తిఆదిమాహ. **తియామరత్తిం ధమ్మకథం కత్వా**తి ఏత్థ "కుమ్భకారస్స నివేసనే తియామరత్తిం వసన్తో ధమ్మకథం కత్వా"తి ఏవం వచనసేసవసేన అత్థో వేదితబ్బో. అఞ్ఞథా యథాలాభవసేన అత్థే గయ్హమానే తియామరత్తిం ధమ్మకథా కతాతి ఆపజ్జతి, న చ తం అత్థి. వక్ఖతి హి "బహుదేవ రత్తిన్తి దియడ్ఢయామమత్త"న్తి. దసబలాదిగుణవిసేసా వియ ధమ్మగారవహేతుకా పరహితపటిపత్తిపి సబ్బబుద్ధానం మజ్ఝే భిన్నసువణ్ణం వియ సదిసా ఏవాతి ఇమస్స భగవతో ధమ్మగారవకిత్తనే "**కస్సపోపి భగవా**"తిఆదినా కస్సపభగవతో ధమ్మగారవం దస్సేతి.

చారికం నిక్ఖమీతి జనపదచారికం చరితుం నిక్ఖమి. జనపదచారికాయ అకాలే నిక్ఖన్తత్తా కోసలరాజాదయో వారేతుం ఆరభింసు. పవారేత్వా హి చరణం బుద్ధాచిణ్ణం. పుణ్ణాయ సమ్మాపటిపత్తిం పచ్చాసీసన్తో భగవా ''**కిం మే కరిస్ససీ**''తి ఆహ.

అనహాతోవాతి ధమ్మసవనుస్సుక్కేన సాయన్హే బుద్ధాచిణ్ణం న్హానం అకత్వావ. అత్తహితపరహితపటిపత్తీసు ఏకిస్సా ద్విన్నఞ్చ అత్థితాసిద్ధా చతుబ్బిధతా పటిపత్తికతా ఏవ నామ హోతీతి వుత్తం ''**పటిపన్నకో చ నామ...పే.... చతుబ్బిధో హోతీ**''తి. పటిక్ఖేపపుబ్బకోపి హి పటిపన్నో అత్థతో పటిపన్నత్థో ఏవాతి. కామం అత్తహితాయ పటిపన్నో తాయ సమ్మాపటిపత్తియా సాసనం సోభతి, న పన సాసనం వడ్ఢేతి అప్పోస్సుక్కభావతో, న చ కారుణికస్స భగవతో సబ్బథా మనోరథం పూరేతి. తథా హి భగవా పఠమబోధియం ఏకసట్ఠియా చ అరహన్తేసు జాతేసు – ''చరథ, భిక్ఖవే, బహుజనహితాయా''తిఆదినా (దీ. ని. ౨.౮౬-౮౭; మహావ. ౩౨) భిక్ఖూ పరహితపటిపత్తియం నియోజేసి. తేన వుత్తం ''**ఏవరూపం భిక్ఖుం భగవా న పుచ్ఛతి, కస్మా? న మయ్హం సాసనస్స వుడ్ఢిపక్ఖే ఠితో**''తి.

సముదాయో అప్పకేన ఊనోపి అనూనో వియ హోతీతి బాకులత్థేరం చతుత్థరాసితో బహి కత్వాపి ''**అసీతిమహాథేరా వియా**''తి వుత్తం. అసీతిమహాథేరసమఞ్ఞా వా అవయవేపి అట్ఠసమాపత్తిసామఞ్ఞా వియ దట్ఠబ్బా. ఈదిసే ఠానే బహూనం ఏకతో కథనం మహతా కణ్ఠేన చ కథనం సత్థు చిత్తారాధనమేవాతి తేహి భిక్ఖూహి తథా పటిపన్నన్తి దస్సేన్తో ''**తే భిక్ఖూ మేఘసద్దం సుత్వా**''తిఆదిమాహ. **గుణసమ్భావనాయా**తి వక్ఖమానగుణహేతుకాయ సమ్భావనాయ సమ్భావితో, న యేన కేనచి కిచ్చసమత్థతాదినా.

గరుధమ్మభావవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అప్పిచ్ఛతాదివణ్ణనా

అప్ప-సద్దస్స పరిత్తపరియాయతం మనసి కత్వా ఆహ ''**బ్యఞ్జనం సావసేసం వియా**''తి. తేనాహ ''**న హి తస్సా**''తిఆది. **అప్ప**-సద్దో పనేత్థ అభావత్థోతి సక్కా విఞ్ఞాతుం ''అప్పాబాధతఞ్చ సఞ్జానామీ''తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౨౨౫; ౨.౧౩౪) వియ.

అత్రిచ్ఛతా నామ (అ. ని. టీ. ౧.౧.౬౩) అత్ర అత్ర ఇచ్ఛాతి కత్వా. **అసన్తగుణసమ్భావనతా**తి అత్తని అవిజ్జమానం గుణానం విజ్జమానానం వియ పరేసం పకాసనా. **సద్ధోతి మం జనో జానాతూ**తి వత్తపటిపత్తికారకవిసేసలాభీతి జానాతు ''వత్తపటిపత్తిఆరాధకజ్ఝాయితా''తి ఏవమాదినా. **సన్తగుణసమ్భావనా**తి ఇచ్ఛాచారే ఠత్వా అత్తని విజ్జమానసీలధుతధమ్మాదిగుణవిభావనా. తాదిసస్స హి పటిగ్గహణే అమత్తఞ్ఞుతాపి హోతి.

గణ్హన్తోయేవ ఉమ్ముజ్జి అఞ్ఞాసం అజానన్తానంయేవాతి అధిప్పాయో.

అప్పిచ్ఛతాపధానం పుగ్గలాధిట్ఠానేన చతుబ్బిధం ఇచ్ఛాపభేదం దస్సేత్వా పునపి పుగ్గలాధిట్ఠానేన చతుబ్బిధం ఇచ్ఛాపభేదం దస్సేన్తో ''**అపరోపి చతుబ్బిధో అప్పిచ్ఛో**''తిఆదిమాహ. **దాయకస్స వసన్తి** దాయకస్స చిత్తవసం. **దేయ్యధమ్మస్స వసన్తి** దేయ్యధమ్మస్స అప్పబహుభావం. **అత్తనో థామన్తి** అత్తనో యాపనమత్తకథామం.

ఏకభిక్ఖుపి న అఞ్ఞాసి నోసానికవత్తే సమ్మదేవ వుత్తిత్తా. **అబ్బోకిణ్ణన్తి** అవిచ్ఛేదం. **దుతియో మం న జానేయ్యాతి** దుతియో సహాయభూతోపి యథా మం జానితుం న సక్కుణేయ్య, తథా సట్ఠి వస్సాని నిరన్తరం సుసానే వసామి, తస్మా **అహం అహో నోసానికుత్తమో**.

ధమ్మకథాయ జనతం ఖోభేత్వాతి లోమహంసనసాధుకారదానచేలుక్ఖేపాదివసేన సన్నిపతితం ఇతరఞ్చ "కథం ను ఖో అయ్యస్స సన్తికేవ ధమ్మం నోస్సామా"తి కోలాహలవసేన మహాజనం ఖోభేత్వా. **గతోతి** "అయం నో, తేన రత్తియం ధమ్మకథా కతా"తి జాననభయేన పరియత్తిఅప్పిచ్ఛతాయ పరివేణం గతో.

తయో కులపుత్తా వియాతి పాచీనవంసదాయే సమగ్గవాసం వుత్థా తయో కులపుత్తా వియ. **పహాయాతి** పుబ్బభాగే తదఙ్గాదివసేన పచ్ఛా అగ్గమగ్గేనేవ పజహిత్వా.

అప్పిచ్ఛతాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ద్వాదసవిధసన్తోసవణ్ణనా

పకతిదుబ్బలాదీనం గరుచీవరాదీని నఫాసుభావావహాని సరీరఖేదావహాని చ హోన్తీతి పయోజనవసేన నఅత్రిచ్ఛతాదివసేన తాని పరివత్తేత్వా లహుకచీవరపరిభోగో న సన్తోసవిరోధీతి ఆహ "**లహుకేన యాపేన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతీ**"తి. మహగ్ఘచీవరం, బహూని వా చీవరాని లభిత్వాపి తాని విస్సజ్జేత్వా తదఞ్ఞస్స గహణం యథాసారుప్పనయే ఠితత్తా న సన్తోసవిరోధీతి ఆహ "**తేసం...పే.... ధారేన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతీ**"తి. ఏవం సేసపచ్చయేసుపి యథాబలయథాసారుప్పసన్తోసనిద్దేసేసు అపిసద్దగ్గహణే అధిప్పాయో వేదితబ్బో. **యథాసారుప్పసన్తోసోయేవ అగ్గో** అలోభజ్ఝాసయస్స ఉక్కంసనతో.

ద్వాదసవిధసన్తోసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తివిధపవివేకవణ్ణనా

ఏకోతి ఏకాకీ. **గచ్ఛతీతి** చుణ్ణికఇరియాపథవసేన వుత్తం. **చరతీతి** విహారతో బహి సఞ్చారవసేన, **విహరతీతి** దివావిహారాదివసేన. **కాయవివేకోతి** చ నేక్ఖమ్మాధిముత్తస్స భావనానుయోగవసేన వివేకట్ఠకాయతా, న ఝానవివేకమత్తం. తేనాహ "**నేక్ఖమ్మాభిరతాన**"న్తి. **పరిసుద్ధచిత్తానన్తి** నీవరణాదిసంకిలేసతో విసుద్ధచిత్తానం. **పరమవోదానప్పత్తానన్తి** వితక్కాదితంతంఝానపటిపక్ఖవిగమేన పరమం ఉత్తమం వోదానం పత్తానం. **నిరుపధీనన్తి** కిలేసుపధిఆదీనం విగమేన నిరుపధీనం.

తివిధపవివేకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఞ్చవిధసంసగ్గవణ్ణనా

సంసీదతి ఏతేనాతి సంసగ్గో, రాగో. సవనహేతుకో, సవనవసేన వా పవత్తో సంసగ్గో **సవనసంసగ్గో**. ఏస నయో సేసేసుపి. **కాయసంసగ్గో** పన కాయపరామాసో. **ఇత్థీ వాతి** వధూ, యువతీ వా. **సన్ధానేతున్తి** పుబ్బేనాపరం ఘటేతుం. **సోతవిఞ్ఞాణవీథివసేనాతి** ఇదం మూలభూతం సవనం సన్ధాయ వుత్తం, తస్స పిట్ఠివత్తకమనోద్వారికజవనవీథీసు ఉప్పన్నోపి రాగో సవనసంసగ్గోయేవ. **దస్సనసంసగ్గేపి** ఏసేవ నయో. **అనిత్థిగన్ధబోధిసత్తో** పరేహి కథియమానవసేన పవత్తసవనసంసగ్గస్స నిదస్సనం. **తిస్సదహరో** అత్తనా సుయ్యమానవసేన. తత్థ పఠమం జాతకే వేదితబ్బన్తి ఇతరం దస్సేన్తో **''దహరో కిరా''**తిఆదిమాహ. **కామరాగేన విద్ధోతి** రాగసల్లేన హదయే అప్పితో అన్తో అనువిద్ధో.

సోతి దస్సనసంసగ్గో. **ఏవం వేదితబ్బోతి** వత్థువసేన పాకటం కరోతి. తస్మిం కిర గామే యేభుయ్యేన ఇత్థియో అభిరూపా దస్సనీయా పాసాదికా, తస్మా థేరో **''సచే అన్తోగామే న చరిస్ససీ''**తి ఆహ. కాలస్సేవ పవిట్ఠత్తా యాగుం అదాసి, తస్మా యాగుమేవ గహేత్వా గచ్ఛన్తం **''నివత్తథ, భన్తే, భిక్ఖం గణ్హాహీ''తి ఆహంసు. యాచిత్వాతి** ''న మయం, భన్తే, భిక్ఖం దాతుకామా నివత్తేమ, అపిచ ఇదం భన్తే కారణ''న్తి యాచిత్వా.

ఆదితో లపనం **ఆలాపో,** వచనపటివచనవసేన పవత్తో లాపో **సల్లాపో. భిక్ఖునియాతి** ఇదం నిదస్సనమత్తం. యాయ కాయచిపి ఇత్థియా సన్తకపరిభోగవసేన ఉప్పన్నరాగోపి **సమ్భోగసంసగ్గోవ.**

పఞ్చవిధసంసగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

గాహగాహకాదివణ్ణనా

భిక్ఖునో భిక్ఖూహి కాయపరామాసో కాయసమ్బాహనాదివసేన. **కాయసంసగ్గన్తి** కాయపరామాససంసగ్గం. **గాహగాహకోతి** గణ్హనకానం గణ్హనకోతి అత్థో. **గాహముత్తకోతి** అయోనిసో ఆమిసేహి సఙ్గణ్హనకేహి సయం ముచ్చనకో. **ముత్తగాహకోతి** యథావుత్తసఙ్గహతో ముత్తానం సఙ్గణ్హనకో. **ముత్తముత్తకోతి** ముచ్చనకేహి సయమ్పి ముచ్చనకో. **గహణవసేన** సఙ్గణ్హనవసేన. **ఉపసఙ్కమన్తి** తతో కిఞ్చి లోకామిసం పచ్చాసీసన్తా, న దక్ఖిణేయ్యవసేన. భిక్ఖుపక్ఖే **గహణవసేనాతి** పచ్చయలాభాయ సఙ్గణ్హనవసేనాతి యోజేతబ్బం. **వుత్తనయేనాతి** ''ఆమిసేనా''తిఆదినా వుత్తనయేన.

తానన్తి అత్తనో తానావత్థం. **పాపుణితుం న దేతి** ఉప్పన్నమేవ తం పటిసఙ్ఖానబలేన నీహరన్తో విక్ఖమ్భేతి. తేనాహ **''మన్తేనా''**తిఆది. యథా జీవితుకామో పురిసో కణ్హసప్పేన, అమిత్తేన వా సహ న సంవసతి, ఏవం ఖణమత్తమ్పి కిలేసేహి సహ న సంవసతీతి అత్థో.

చతుపారిసుద్ధిసీలం లోకియం లోకుత్తరఞ్చ. తథా **సమాధిపి.** విపస్సనాయ పాదకా **విపస్సనాపాదకాతి** అట్ఠసమాపత్తిగ్గహణేన యథా లోకియసమాధి గహితో, ఏవం విపస్సనాపాదకా ఏతేసన్తి **విపస్సనాపాదకాతి** అట్ఠసమాపత్తిగ్గహణేనేవ లోకుత్తరో సమాధి గహితో. యథా హి చత్తారి రూపజ్ఝానాని అధిట్ఠానం కత్వా పవత్తో మగ్గసమాధి విపస్సనాపాదకో, ఏవం చత్తారి అరూపజ్ఝానాని అధిట్ఠానం కత్వా పవత్తోపి. సమాపత్తిపరియాయో పన పుబ్బవోహారేన వేదితబ్బో. పటిపక్ఖసముచ్ఛేదనేన సమ్మా ఆపజ్జనతో వా యథా ''సోతాపత్తిమగ్గో''తి. ఏవమేత్థ సీలసమాధీనమ్పి మిస్సకభావో వేదితబ్బో, న పఞ్ఞాయ ఏవ. **విముత్తీతి అరియఫలన్తి** వుత్తం ''విముత్తిసమ్పన్నో''తి వుత్తత్తా. తఞ్హి నిప్ఫాదనట్ఠేన సమ్పాదేతబ్బం, న నిబ్బానన్తి.

ఏత్థ చ అప్పిచ్ఛతాయ లద్ధపచ్చయేన పరితుస్సతి, సన్తుట్ఠతాయ లద్ధా తే అగధితో అముచ్ఛితోఆదీనవదస్సీ నిస్సరణపఞ్ఞో పరిభుఞ్జతి, ఏవంభూతో చ కత్థచి అలగ్గమానసతాయ పవివేకం పరిబ్రూహేన్తో కేనచి అసంసట్ఠో విహరతి గహట్ఠేన వా పబ్బజితేన వా. సో ఏవం అజ్ఝాసయసమ్పన్నో వీరియం ఆరభతి అప్పత్తస్స పత్తియా, అనధిగమస్స అధిగమాయ. ఆరభన్తో చ యథాసమాదిన్నం అత్తనో సీలం పచ్చవేక్ఖతి, తస్స సీలస్స సుపరిసుద్ధతం నిస్సాయ ఉప్పజ్జతి అవిప్పటిసారో, అయమస్స **సీలసమ్పదా**. తస్స అవిప్పటిసారమూలకేహి పామోజ్జపీతిపస్సద్ధిసుఖేహి సమ్మా బ్రూహితం చిత్తం సమ్మదేవ సమాధియతి, అయమస్స **సమాధిసమ్పదా**. తతో యథాభూతం జానం పస్సం నిబ్బిన్దతి, నిబ్బిన్దం విరజ్జతి, విరాగా విముచ్చతి, అయమస్స **పఞ్ఞాసమ్పదా**. విముత్తచిత్తతా పనస్స **విముత్తిసమ్పదా,** తతో విముత్తితో **ఞాణదస్సన**న్తి ఏతేసం దసన్నం కథావత్థూనం అనుపుబ్బీ వేదితబ్బా. తస్స యో దసహి కథావత్థూహి సమన్నాగమో, **అయం అత్తహితాయ పటిపత్తి**. యా సేసం పరేసం సంకిత్తనం, అయం **పరహితాయ పటిపత్తి**. తాసు పురిమా ఞాణపుబ్బఙ్గమా ఞాణసమ్పయుత్తా చ, ఇతరా కరుణాపుబ్బఙ్గమా కరుణాసమ్పయుత్తా చాతి సబ్బం ఞాణకరుణాకణ్డం వత్తబ్బం.

దసహి కథావత్థూహి కరణభూతేహి భిక్ఖూనం ఓవాదం దేతి, “భిక్ఖునా నామ అత్రిచ్ఛతాదికే దూరతో వజ్జేత్వా సమ్మదేవ అప్పిచ్ఛేన భవితబ్బ”న్తిఆదినా తం తం కథావత్థుం భిక్ఖూనం ఉపదిసతీతి అత్థో. ఉపదిసన్తో హి తాని “తేహి భిక్ఖూ ఓవదతీ”తి వుత్తో. **ఓవదతియేవ** సరూపదస్సనమత్తేన. **సుఖుమం అత్థం పరివత్తేత్వా**తి ఏవమ్పి అప్పిచ్ఛతా హోతి ఏవమ్పీతి అప్పిచ్ఛతాదివసేన అపరాపరం అప్పిచ్ఛతావుత్తిం దస్సేత్వా తత్థ సుఖుమనిపుణం అప్పిచ్ఛతాసఙ్ఖాతం అత్థం జానాపేతుం న సక్కోతి. **విఞ్ఞాపేతీ**తి యథావుత్తేహి విసేసేహి విఞ్ఞాపేతి. **కారణ**న్తి యేన కారణేన అప్పిచ్ఛతా ఇజ్ఝతి, తం పన “మహిచ్ఛతాదీసు ఏతే దోసా, అప్పిచ్ఛతాయ అయమానిసంసో”తిఆదీనవానిసంసదస్సనం దట్ఠబ్బం. సమ్మా హేతునా అప్పిచ్ఛతం దస్సేతీతి **సన్దస్సకో. గాహేతు**న్తి యథా గణ్హాతి, తథా కాతుం, తత్థ పట్ఠపేతున్తి అత్థో. **ఉస్సాహజననవసేనా**తి యథా తం సమాదానం నిచ్చలం హోతి, ఏవం ఉస్సోళ్హియా ఉప్పాదనవసేన సమ్మదేవ ఉత్తేజేతీతి **సముత్తేజకో. ఉస్సాహజాతే**తి అప్పిచ్ఛతాయ జాతుస్సాహే. **వణ్ణం వత్వా** తత్థ సమ్పత్తిం ఆయతిఞ్చ లబ్భమానగుణం కిత్తేత్వా **సమ్పహంసేతి** సమ్మదేవ పకారేహి తోసేతీతి **సమ్పహంసకో**. ఏవం సన్తుట్ఠిఆదీసు యథారహం యోజనా కాతబ్బా.

గాహగాహకాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఞ్చలాభవణ్ణనా

౨౩౩. సత్థు సమ్ముఖా ఏవం వణ్ణో అబ్భుగ్గతోతి. ఇమినా తస్స వణ్ణస్స యథాభూతగుణసముట్ఠితతం దస్సేతి. **మన్దమన్దో వియా**తి అతి వియ అఛేకో వియ. **అబలబలో వియా**తి అతి వియ అబలో వియ. **భాకుటికభాకుటికో వియా**తి అతి వియ దుమ్ముఖో వియ. **అనుమస్సా**తి అనుమసిత్వా, దస కథావత్థూని సరూపతో విసేసతో చ అనుపరిగ్గహేత్వాతి అత్థో. పరిగ్గణ్హనం పన సేసం అనుపవిసనం వియ హోతీతి వుత్తం ‘‘**అనుపవిసిత్వా**’’తి. సబ్రహ్మచారీహి వణ్ణభాసనం ఏకో లాభోతి యోజనా. ఏవం సేసేసుపి. **పత్థయమానో ఏవమాహ** ధమ్మగరుతాయాతి అధిప్పాయో.

పఞ్చలాభవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చారికాదివణ్ణనా

౨౩౪. అభిరమనం అభిరతం, తదేవ అనునాసికలోపం అకత్వా వుత్తం ‘‘**అభిరన్త**’’న్తి. భావనపుంసకఞ్చేతం. **అనభిరతి నామ నత్థి, అభిరమిత్వా చిరవిహారోపి నత్థి** సమ్మదేవ పరిఞ్ఞాతవత్థుకత్తా. సబ్బసహా హి బుద్ధా భగవన్తో అసయ్హలాభినో.

పుబ్బే ధమ్మగరుతాకిత్తనపసఙ్గేన గహితం అగ్గహితఞ్చ మహాకస్సపపచ్చుగ్గమనాదిం ఏకదేసేన దస్సేత్వా వనవాసితిస్ససామణేరస్స వత్థుం విత్థారేత్వా జనపదచారికం కథేతుం ‘‘**భగవా హీ**’’తిఆది ఆరద్ధం. ఆకాసగామీహి సద్ధిం గన్తుకామో ‘‘**ఛళభిఞ్ఞానం ఆరోచేహీ**’’తి ఆహ. సఙ్ఘకమ్మేన సిజ్ఝమానాపి ఉపసమ్పదా సత్థు ఆణావసేనేవ సిజ్ఝనతో ‘‘**బుద్ధదాయజ్జం తే దస్సామీ**’’తి వుత్తన్తి వదన్తి. అపరే ‘‘అపరిపుణ్ణవీసతివస్సస్సేవ తస్స ఉపసమ్పదం అనుజానన్తో సత్థా ‘**బుద్ధదాయజ్జం తే దస్సామీ**’తి అవోచా’’తి వదన్తి. **ఉపసమ్పాదేత్వా**తి ధమ్మసేనాపతినా ఉపజ్ఝాయేన ఉపసమ్పాదేత్వా.

నవయోజనసతికం మజ్ఝిమదేసపరియాపన్నమేవ, తతో పరం నాధిప్పేతం దన్ధతావసేన గమనతో. **సమన్తా**తి గతగతట్ఠానస్స చతూసు పస్సేసు. **అఞ్ఞేనపి కారణేనా**తి భిక్ఖూనం సమథవిపస్సనాతరుణభావతో అఞ్ఞేనపి మజ్ఝిమమణ్డలే వేనేయ్యానం ఞాణపరిపాకాదికారణేన నిక్ఖమతి, అన్తోమణ్డలం ఓతరతి. **సత్తహి వా**తిఆది ‘‘**ఏకం మాసం వా**’’తిఆదినా వుత్తానుక్కమేన యోజేతబ్బం.

సరీరఫాసుకత్థాయాతి ఏకస్మింయేవ ఠానే నిబద్ధవాసేన ఉస్సన్నధాతుకస్స సరీరస్స విరేచనేన ఫాసుభావత్థాయ. **అట్ఠుప్పత్తికాలాభికఙ్ఖనత్థాయా**తి అగ్గిక్ఖన్ధూపమసుత్త (అ॰ ని॰ ౭.౭౨) మఘదేవజాతకాదిదేసనానం (జా॰ ౧.౧.౯) వియ ధమ్మదేసనాయ అట్ఠుప్పత్తికాలస్స ఆకఙ్ఖనేన. సురాపానసిక్ఖాపదపఞ్ఞాపనే (పాచి॰ ౩౨౬) వియ **సిక్ఖాపదపఞ్ఞాపనత్థాయ. బోధనేయ్యసత్తే** అఙ్గులిమాలాదికే **బోధనత్థాయ**. నిబద్ధవాసఞ్చ పుగ్గలం ఉద్దిస్స చారికా **నిబద్ధచారికా**.

౨౩౫. అపరిగ్గహభావం కత్థచి అలగ్గభావం దస్సేతుం ‘‘**యూథం పహాయ...పే.... మత్తహత్థీ వియా**’’తి వుత్తం. **అసహాయకిచ్చో**తి సహాయకిచ్చరహితో సీహో వియ. తేనస్స ఏకవిహారితం తేజవన్తతఞ్చ దస్సేతి. **తదా పన కాయవివేకో న సక్కా లద్ధు**న్తి ఇదమేత్థ కారణం దట్ఠబ్బం. **బహూహీ**తిఆది పన సభావదస్సనవసేన వుత్తం. థేరస్స పరిసా సువినీతా చిణ్ణగరువాసా గరునో ఇచ్ఛానురూపమేవ వత్తతి.

వుత్తకారణయుత్తే అద్ధానగమనే చారికానం వోహారో సాసనే నిరుళ్హోతి ఆహ ‘‘**కిఞ్చాపీ**’’తిఆది. కేనచిదేవ నిమిత్తేన కిస్మిఞ్చి అత్థే పవత్తాయ సఞ్ఞాయ తన్నిమిత్తరహితేపి అఞ్ఞస్మిం పవత్తి **రుళ్హీ** నామ. విజితమారత్తా **సఙ్గామవిజయమహాయోధో వియ. అఞ్ఞం సేవిత్వా**తి ‘‘మమ ఆగతభావం సత్థు ఆరోచేహీ’’తి ఆరోచనత్థం అఞ్ఞం భిక్ఖుం సేవిత్వా.

భగవా ధమ్మం దేసేన్తో తంతంపుగ్గలజ్ఝాసయానురూపం తదనుచ్ఛవికమేవ ధమ్మిం కథం కరోతీతి దస్సేన్తో ‘‘**చూళగోసిఙ్గసుత్తే**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **సామగ్గిరసానిసంస**న్తి ‘‘కచ్చి పన వో, అనురుద్ధా, సమగ్గా సమ్మోదమానా’’తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౩౨౬) సామగ్గిరసానిసంసం కథేసి. **ఆవసథానిసంస**న్తి ‘‘సీతం ఉణ్హం పటిహనతీ’’తిఆదినా (చూళవ॰ ౨౯౫, ౩౧౫) ఆవసథపటిసంయుత్తం ఆనిసంసం. **సతిపటిలాభిక**న్తి జోతిపాలత్థేరే లామకం ఠానం ఓతిణ్ణమత్తే మహాబోధిపల్లఙ్కే పన సబ్బఞ్ఞుతం పటివిజ్ఝితుం పత్థనం కత్వా పారమియో పూరేన్తో ఆగతో. తాదిసస్స నామ పమాదవిహారో న యుత్తోతి యథా కస్సపో భగవా బోధిసత్తస్స సతిం పటిలభితుం ధమ్మిం కథం కథేసి, తథా అయం భగవా తమేవ

పుబ్బేనివాసపటిసంయుత్తకథం భిక్ఖూనం ఘటికారసుత్తం (మ॰ ని॰ ౨.౨౮౨) కథేసి. **చత్తారో ధమ్ముద్దేసేతి** – "ఉపనీయతి లోకో అద్ధువో, అతాణో లోకో అనభిస్సరో, అస్సకో లోకో సబ్బం పహాయ గమనీయం, ఊనో లోకో అతిత్తో తణ్హాదాసో చా"తి (మ॰ ని॰ ౨.౩౦౫) ఇమే చత్తారో ధమ్ముద్దేసే కథేసి. కామఞ్చేతే ధమ్ముద్దేసా **రట్ఠపాలసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౨.౩౦౪) ఆయస్మతా రట్ఠపాలత్థేరేన రఞ్ఞో కోరబ్యస్స కథితా, తే పన భగవతో ఏవ ఆహరిత్వా థేరేన తత్థ కథితాతి వుత్తం "**రట్ఠపాలసుత్తే**"తిఆది. తథా హి వుత్తం సుత్తే – "అత్థి ఖో, మహారాజ, తేన భగవతా జానతా పస్సతా అరహతా సమ్మాసమ్బుద్ధేన చత్తారో ధమ్ముద్దేసా ఉద్దిట్ఠా"తిఆది (మ॰ ని॰ ౨.౩౦౫) **పానకానిసంసకథన్తి** "అగ్గిహుత్తం ముఖం యఞ్ఞా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౨.౪౦౦; సు॰ ని॰ ౫౭౩) అనుమోదనం వత్వా పున పకిణ్ణకకథావసేన పానకపటిసంయుత్తం ఆనిసంసకథం కథేసి. **ఏకీభావే ఆనిసంసం కథేసి,** యం సన్ధాయ వుత్తం "అథ ఖో భగవా ఆయస్మన్తం భగుం ధమ్మియా కథాయ సన్దస్సేసీ"తిఆది (మ॰ ని॰ ౩.౨౩౮). **అనన్తనయన్తి** అపరిమాణదేసనానయం అప్పిచ్ఛతాదిపటిసంయుత్తం ధమ్మిం కథం. తేనాహ "**పుణ్ణ, అయమ్పి అప్పిచ్ఛకథాయేవా**"తిఆది బహూహి పరియాయేహి నానానయం దేసేతి. కథం తథా దేసితం థేరో అఞ్ఞాసీతి ఆహ "**పటిసమ్భిదాపత్తస్స...పే॰... అహోసీ**"తి.

చారికాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

సత్తవిసుద్ధిపఞ్హవణ్ణనా

౨౫౬. **తతో పట్ఠాయాతి**. యదా జాతిభూమకా భిక్ఖూ సత్థు సమ్ముఖా థేరస్స వణ్ణం భాసింసు, తతో పట్ఠాయ. సీసానులోకీ హుత్వా పిట్ఠితో పిట్ఠితో అనుబన్ధనం థేరేన సమాగమే ఆదరవసేన కతన్తి దట్ఠబ్బం. తథా హి వుత్తం పాళే "అప్పేవ నామా"తిఆది, "తరమానరూపో"తి చ. యం పన వుత్తం **అట్ఠకథాయం "ఏకస్మిం ఠానే నిలీన"**న్తిఆది, తం అకారణం. న హి ధమ్మసేనాపతి తస్స థేరస్స నిసిన్నట్ఠానం అభిఞ్ఞాఞాణేన జానితుం న సక్కోతి. "కచ్చి ను ఖో మం అదిస్వావ గమిస్సతీ"తి అయమ్పి చిన్తా ఆదరవసేనేవాతి యుత్తం. న హి సత్థారం దట్ఠుం ఆగతో సావకో అపి ఆయస్మా అఞ్ఞాతకోణ్డఞ్ఞో సత్థుకప్పం ధమ్మసేనాపతిం తత్థ వసన్తం అదిస్వావ గచ్ఛనకో నామ అత్థి. **దివావిహార**న్తి సమ్పదానే ఉపయోగవచనన్తి ఆహ "**దివావిహారత్థాయా**"తి.

౨౫౭. **పురిమకథాయాతి** పఠమాలాపే. **అప్పతిట్ఠితాయాతి** నప్పవత్తితాయ. **పచ్ఛిమకథా న జాయతీతి** పచ్ఛా వత్తబ్బకథాయ అవసరో న హోతి. **సత్త విసుద్ధియో పుచ్ఛి** దిట్ఠసంసన్దనవసేన. **ఞాణదస్సనవిసుద్ధి** నామ అరియమగ్గో. యస్మా తతో ఉత్తరిమ్పి పత్తబ్బం అత్థేవ, తస్మా "**చతుపారిసుద్ధిసీలాదీసు ఠితస్సపి బ్రహ్మచరియవాసో మత్థకం న పాపుణాతీ**"తి వుత్తం. **తస్మాతి** బ్రహ్మచరియవాసస్స మత్థకం అప్పత్తత్తా. **సబ్బం పటిక్ఖిపీతి** సత్తమమ్పి పఞ్హం పటిక్ఖిపి, ఇతరేసు వత్తబ్బమేవ నత్థి.

అప్పచ్చయపరినిబ్బానన్తి అనుపాదిసేసనిబ్బానమాహ. ఇదాని పకారన్తరేనపి అనుపాదాపరినిబ్బానం దస్సేతుం "**ద్వేధా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **గహణూపాదానన్తి** దళ్హగ్గహణభూతం ఉపాదానం . తేనాహ "**కాముపాదానాదిక**"న్తి. **పచ్చయూపాదానన్తి** యం కిఞ్చి పచ్చయమాహ. సో హి అత్తనో ఫలం ఉపాదియతి ఉపాదానవసేన గణ్హతీతి **ఉపాదానన్తి** వుచ్చతి. తేనాహ "**పచ్చయూపాదానం నామ...పే॰... పచ్చయా**"తి. "అనుపాదాయ ఆసవేహి చిత్తం విముచ్చతీ"తి వచనతో

(మహావ॰ ౨౮, ౩౦) **అరహత్తఫలం అనుపాదాపరినిబ్బానన్తి కథేన్తి. న చ ఉపాదానసమ్పయుత్తన్తి** ఉపాదానేహి ఏతం న సహితం నాపి ఉపాదానేహి సహ పవత్తి హుత్వా. **న చ కఞ్చి ధమ్మం ఉపాదియతీతి** కస్సచి ధమ్మస్స ఆరమ్మణకరణవసేన న ఉపాదియతి . **పరినిబ్బుతన్తేతి** అగ్గమగ్గేన కాతబ్బకిలేసపరినిబ్బానపరియోసానన్తే జాతత్తా. **అమతధాతుమేవ అనుపాదాపరినిబ్బానం కథేన్తి,** కథేన్తానఞ్చ యథా తస్స కోచి పచ్చయో నామ నత్థి, ఏవం అధిగతోపి యథా కోచి పచ్చయో నామ న హోతి, తథా పరినిబ్బానం అపచ్చయపరినిబ్బానన్తి దస్సేన్తో ''**అయం అన్తో**''తిఆదిమాహ. **పున పుచ్ఛం ఆరభి** అనుపాదాపరినిబ్బానం సరూపతో పతిట్ఠాపేతుకామో.

౨౫౮. సబ్బపరివత్తేసూతి సబ్బేసు పఞ్హాపరివత్తనేసు, పఞ్హావారేసూతి అత్థో. **సగహణధమ్మమేవాతి** "ఏతం మమా"తిఆదినా గణ్హాతీతి గహణం, సహ గహణేనాతి సగహణం, ఉపాదానియన్తి అత్థో. వివట్టసన్నిస్సితస్స అభావతో వట్టమేవ అనుగతోతి **వట్టానుగతో**. తేనాహ ''**చతుపారిసుద్ధిసీలమత్తస్సపి అభావతో**''తి. యో పన చతుబ్బిధే వివట్టూపనిస్సయే సీలే ఠితో, సోపి ''**అఞ్ఞత్ర ఇమేహి ధమ్మేహీ**''తి వత్తబ్బతం అరహతి.

సత్తవిసుద్ధిపఞ్హావణ్ణనా నిట్ఠితా.

సత్తరథవినీతవణ్ణనా

౨౫౯. నిస్సక్కవచనమేతం "యావ హేట్ఠిమసోపానకళేవరా"తిఆదీసు వియ. **అత్థోతి** పయోజనం. చిత్తవిసుద్ధి హేత్థ సీలవిసుద్ధిం పయోజేతి తస్స తదత్థత్తా. **సీలవిసుద్ధికిచ్చం కతం నామ హోతి** సమాధిసంవత్తనతో. సమాధిసంవత్తనికా హి సీలవిసుద్ధి నామ. **సబ్బపదేసూతి** "చిత్తవిసుద్ధి యావదేవ దిట్ఠివిసుద్ధత్థా"తిఆదీసు సబ్బపదేసు, దిట్ఠివిసుద్ధియం ఠితస్స చిత్తవిసుద్ధకిచ్చం కతం నామ హోతీతిఆదినా యోజేతబ్బం.

సావత్థినగరం వియ సక్కాయనగరం అతిక్కమితబ్బత్తా. **సాకేతనగరం వియ నిబ్బాననగరం** పాపుణితబ్బత్తా . **అచ్చాయికస్స కిచ్చస్స ఉప్పాదకాలో వియ** నవమేసేవ ఖణేన పత్తబ్బస్స అభిసమయకిచ్చస్స ఉపాదకాలో. యథా రఞ్ఞో సత్తమేన రథవినీతేన సాకేతే అన్తేపురద్వారే ఓరుళ్హస్స న తావ కిచ్చం నిట్ఠితం నామ హోతి, సంవిధాతబ్బసంవిధానం ఞాతిమిత్తగణపరివుతస్స సురసభోజనపరిభోగే నిట్ఠితం నామ సియా, ఏవమేతం ఞాణదస్సనవిసుద్ధియా కిలేసే ఖేపేత్వా తేసంయేవ పటిప్పస్సద్ధిపహానసాధకఅరియఫలసమఙ్గికాలే అభిసమయకిచ్చం నిట్ఠితం నామ హోతి. తేనాహ ''**యోగినో... పే॰... కాలో దట్ఠబ్బో**''తి. తత్థ **పరోపణ్ణాస కుసలధమ్మా నామ** చిత్తుప్పాదపరియాపన్నా ఫస్సాదయో పరోపణ్ణాస అనవజ్జధమ్మా. **నిరోధసయనేతి** నిబ్బానసయనే.

"విసుద్ధియో"తి వా "కథావత్థూనీ"తి వా అత్థతో ఏకం, బ్యఞ్జనమేవ నానన్తి తేసం అత్థతో అనఞ్ఞభావం దస్సేతుం ''**ఇతీ**''తి ఆరద్ధం. **ఆయస్మా పుణ్ణో దస కథావత్థూని విస్సజ్జేసీతి** సత్త విసుద్ధియో నామ విస్సజ్జన్తోపి దస కథావత్థూని విస్సజ్జేసి తేసం అత్థతో అనఞ్ఞత్తా. ఏతేనేవ ధమ్మసేనాపతి సారిపుత్తత్థేరో సత్త విసుద్ధియో పుచ్ఛన్తో దస కథావత్థూని పుచ్ఛీతి అయమ్పి అత్థో వుత్తోవాతి వేదితబ్బో. న్తి పఞ్హం. **కిం జానిత్వా పుచ్ఛీతి** విసుద్ధిపరియాయేన కథావత్థూని పుచ్ఛామీతి కిం జానిత్వా పుచ్ఛి. దసకథావత్థులాభినం థేరం విసుద్ధియో పుచ్ఛన్తో పుచ్ఛితట్ఠానేయేవ పుచ్ఛనేన కిం తిత్థకుసలో వా పన హుత్వా విసయస్మిం పుచ్ఛి, ఉదాహు పానీయత్థికమతిత్థేహి ఛిన్నతటేహి పాతేన్తో వియ అతిత్థకుసలో

హుత్వా అపుచ్ఛితబ్బట్ఠానే అవిసయస్మిం పుచ్ఛీతి యోజనా. ఇమినా నయేన విస్సజ్జనపక్ఖేపి అత్థయోజనా వేదితబ్బా. యదత్థమస్స విచారణా ఆరద్ధా, తం దస్సేన్తేన **''తిత్థకుసలో హుత్వా''**తిఆదిం వత్వా విసుద్ధికథావత్థూనం అత్థతో అనఞ్ఞత్తేపి అయం విసేసో వేదితబ్బోతి దస్సేతుం **''యం హీ''**తిఆది వుత్తం. **తదమినాతి** యం ''సంఖిత్తం, విత్థిణ్ణ''న్తి చ వుత్తం, **తం** ఇమినా ఇదాని వుచ్చమానేన నయేన విధినా వేదితబ్బం.

ఏకా సీలవిసుద్ధీతి విసుద్ధీసు విసుం ఏకా సీలవిసుద్ధి. దససు కథావత్థూసు **చత్తారి కథావత్థూని హుత్వా ఆగతా** అప్పిచ్ఛతాదీహి వినా సీలవిసుద్ధియా అసమ్భవతో. **అప్పిచ్ఛకథాతిఆదీసు** కథాసీసేన దసకథావత్థు గహితం. కథేతబ్బత్తా వా వత్థు **కథావత్థూతి** వుత్తం. ఏవఞ్చ ఉపకారతో, సభావతో వా చతున్నం కథావత్థూనం సీలవిసుద్ధిసఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తిణ్ణం కథావత్థూనం చిత్తవిసుద్ధిసఙ్గహేపి ఏసేవ నయో. **పఞ్చ విసుద్ధియోతి** నామరూపపరిచ్ఛేదో దిట్ఠివిసుద్ధి, సప్పచ్చయనామరూపదస్సనం కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధి, విపస్సనుపక్కిలేసే పహాయ ఉప్పన్నం విపస్సనాఞాణం మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధి, ఉదయబ్బయఞాణాది నవవిధఞాణం పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధి, అరియమగ్గఞాణం ఞాణదస్సనవిసుద్ధీతి ఇమా పఞ్చ విసుద్ధియో.

సత్తరథవినీతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౬౦. సమ్మోదితున్తి అనన్తరం వుచ్చమానేన సమ్మోదితుం. **అట్ఠానపరికప్పేనాతి** అకారణస్స వత్థునో పరికప్పేన తదా అసమ్భవన్తం అత్థం పరికప్పేత్వా వచనేన. **అభిణ్హదస్సనస్సాతి** నిచ్చదస్సనస్స, నియతదస్సనస్సాతి అత్థో.

ఉక్ఖిపీతి గుణతో కథితభావేన ఉక్కంసేతి. **థేరస్సాతి** ఆయస్మతో పుణ్ణత్థేరస్స. **ఇమస్మిం ఠానే** ఇమస్మిం కారణే ఏకపదేనేవ సావకవిసయే అనఞ్ఞసాధారణగుణావికరణనిమిత్తం. ఇదాని తమేవత్థం పాకటతరం కాతుం **''అమచ్చఞ్హీ''**తిఆది వుత్తం. **అపచాయమానోతి** పూజయన్తో.

''అనుమస్స అనుమస్స పుచ్ఛితా''తి వుత్తత్తా విచారణవసేనాహ **''కిం పన పఞ్హస్స పుచ్ఛనం భారియం ఉదాహు విస్సజ్జన''**న్తి. **సహేతుకం కత్వాతి** యుత్తాయుత్తం కత్వా. **సకారణన్తి** తస్సేవ వేవచనం. **పుచ్ఛనమ్పీతి** ఏవం సహధమ్మేన పుచ్ఛితబ్బమత్థం సయం సమ్పాదేత్వా పుచ్ఛనమ్పి భారియం దుక్కరం. **విస్సజ్జనమ్పీతి** సహధమ్మేన విస్సజ్జనమ్పి దుక్కరం. ఏవఞ్హి విస్సజ్జేన్తో విఞ్ఞూనం చిత్తం ఆరాధేతీతి. **యథానుసన్ధినావ దేసనా నిట్ఠితా**ఆదితో సపరిక్ఖారం సీలం, మజ్ఝే సమాధిం, అన్తే వసీభావప్పత్తం పఞ్ఞం దస్సేత్వా దేసనాయ నిట్ఠాపితత్తాతి.

రథవినీతసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౫. నివాపసుత్తవణ్ణనా

౨౬౧. నివప్పతీతి నివాపో, నివాపం వత్తేతి, నివాపభోజనం వా ఏతస్సాతి **నేవాపికో,** నివాపేన మిగే పలోభేత్వా గణ్హనకమాగవికో. **తిణబీజానీతి** నివాపతిణబీజాని. **వప్పన్తి** సస్సం వియ వపితబ్బట్ఠేన వప్పం. ''మయం వియ అఞ్ఞో కే ఈదిసం లభిస్సన్తీ''తి **మానమదం ఆపజ్జిస్సన్తి. విస్సట్ఠసతిభావన్తి** అనుస్సఙ్కితపరిసఙ్కితభావం. తిరచ్ఛానా హి విజాతియబలవతిరచ్ఛానవసనట్ఠానేసు సాసఙ్కా ఉబ్బిగ్గహదయా అప్పమత్తా హోన్తి విసేసతో మాగవికాదిమనుస్సూపచారే,

రసతణ్హాయ పన బద్ధా పమాదం ఆపజ్జిస్సన్తి. నివపతి ఏత్థాతి **నివాపో,** నివాపభూమి నివాపట్ఠానం. తేనాహ ‘‘**నివాపట్ఠానే**’’తి. ‘‘యథాకామకరణీయా’’తి వుత్తమత్థం వివరితుం ‘‘**ఏకం కిరా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **నీవారవనం వియాతి** నీవారస్స సమూహో వియ. **నీవారో** నామ అరఞ్ఞే సయంజాతవీహిజాతి. **మేఘమాలా వియాతి** మేఘఘటా వియ. **ఏకగ్ఘనన్తి** ఏకగ్ఘం వియ అవిరట్ఠం. **పక్కమన్తీతి** ఆసఙ్కపరిసఙ్కా హుత్వా పక్కమన్తి. **కణ్ణే చాలయమానాతి** అనాసఙ్కన్తానం పహట్ఠాకారదస్సనం. **మణ్డలగుమ్బన్తి** మణ్డలకాకారేన ఠితం గుమ్బం.

౨౬౨. కప్పేత్వాతి ఉపమాభావేన పరికప్పేత్వా. మిగే అత్తనో వసే వత్తాపనం **వసీభావో**. సో ఏవ ఇజ్ఝనట్ఠేన **ఇద్ధి,** పభావనట్ఠేన **ఆనుభావో**.

౨౬౩. భయేన భోగతోతి భయేన సహ సభయం నివాపపరిభోగతో. **బలవీరియన్తి** కాయబలఞ్చ ఉట్ఠానవీరియఞ్చ. అట్ఠకథాయం పన బలమేవ వీరియం. **బలన్తి** చ సరీరబలం, తఞ్చ అత్థతో మనసికారమగ్గేహి అపరాపరం సఞ్చరణకవాతోతి వుత్తం ‘‘**అపరాపరం సఞ్చరణవాయోధాతూ**’’తి.

౨౬౪. సిక్ఖితకేరాటికాతి పరిచితసాఠేయ్యా, వఞ్చకాతి అత్థో. **ఇద్ధిమన్తో వియ** ఆనుభావవన్తో వియ. పచురజనేహి పరభూతా జాతాతి **పరజనా,** మహాభూతా. తేనాహ ‘‘**యక్ఖా**’’తి. **సమన్తా సప్పదేసన్తి** సమన్తతో పదేసవన్తం విపులోకాససన్నివాసట్ఠానం. తస్స పన సప్పదేసతా మహాఓకాసతాయాతి వుత్తం ‘‘**మహన్తం ఓకాస**’’న్తి.

౨౬౫. ఘట్టేస్సన్తీతి ‘‘సభయసముట్ఠాన’’న్తి సఞ్ఞాదానవసేన చిత్తం చేతేస్సన్తి, తాసేస్సన్తీతి అత్థో. **పరిచ్చజిస్సన్తీతి** నిబ్బిసిస్సన్తి. **మహల్లకోతి** జాతియా మహల్లకో జిణ్ణో. **దుబ్బలోతి** బ్యాధివసేన, పకతియా వా బలవిరహితో.

౨౬౭. నివాపసదిసతాయ **నివాపోతి వా**. లోకపరియాపన్నం హుత్వా కిలేసేహి ఆమసితబ్బతాయ **లోకామిసానీతి వా**. వట్టే ఆమిసభూతత్తా **వట్టామిసభూతానం. వసం వత్తేతీతి** కామగుణేహి కామగుణే గిద్ధే సత్తే తస్సేవ గేధస్స వసేన అత్తనో వసే వత్తేతీతి. తేనాహ –

> ‘‘అన్తలిక్ఖచరో పాసో, య్వాయం చరతి మానసో;
> తేన తం బాధయిస్సామి, న మే సమణ మోక్ఖసీ’’తి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౫౧; మహావ॰ ౩౩);

అయన్తి పఠమమిగజాతూపమా. వానపత్థస్స సతోవ పపఞ్చపరదత్తికాదిసపుత్తదారనిక్ఖమనం సన్ధాయాహ ‘‘**సపుత్తభరియపబ్బజ్జాయా**’’తి.

౨౬౮. కామతో చిత్తస్స విముత్తి ఇధ చేతోవిముత్తీతి అధిప్పేతాతి ఆహ ‘‘**చేతోవిముత్తి నామ...పే॰... ఉప్పన్నఅజ్ఝాసయో**’’తి. కామే విస్సజ్జేత్వా పున తత్థ నిముగ్గతాయ దుతియసమణబ్రాహ్మణా దుతియమిగజాతూపమా వుత్తా.

౨౬౯. తతియసమణబ్రాహ్మణా యథాపరిచ్చత్తే కామే పరిచ్చజిత్వా ఏవం ఠితా, న దుతియా వియ తత్థ నిముగ్గాతి అధిప్పాయేన ‘‘**కిం పన తే అకంసూ**’’తి పుచ్ఛతి. ఇతరే కామం ఉజుకం కామగుణేసు న నిముగ్గా, పరియాయేన పన

నిముగ్గా దిట్ఠిజాలేన చ అజ్ఝోత్థటాతి దస్సేన్తో ‘‘**గామనిగమజనపదరాజధానియో**’’తిఆదిమాహ. దిట్ఠిజాలమ్పి తణ్హాజాలానుగతమేవాతి ఆహ ‘‘**మారస్స పాపిమతో దిట్ఠిజాలేన పరిక్ఖిపిత్వా**’’తి.

౨౭౧. ఖన్ధకిలేసాభిసఙ్ఖారమారా వా ఇధ **మారగ్గహణేన** గహితాతి దట్ఠబ్బం. **అక్ఖీని భిన్ది** దట్ఠుం అసమత్థభావాపాదనేన. తేనాహ ‘‘**విపస్సనాపాదకజ్ఝాన**’’న్తిఆది. కిఞ్చాపి మారో యం కిఞ్చి ఝానం సమాపన్నస్సపి భిక్ఖునో చిత్తం ఇమం నామ ఆరమ్మణం నిస్సాయ వత్తతీతి న జానాతి, ఇధాధిప్పేతస్స పన భిక్ఖునో వసేన ‘‘**విపస్సనాపాదకజ్ఝాన**’’న్తి వుత్తం. **తేనేవ పరియాయేనాతి** ‘‘న మారస్స అక్ఖీని భిన్దీ’’తి ఏవమాదినా యథావుత్తపరియాయేన. **అదస్సనం గతోతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. చక్ఖుస్స పదం పతిట్ఠాతి చ ఇధ ఆరమ్మణం అధిప్పేతం తం పరిగ్గయ్హ పవత్తనతోతి ఆహ ‘‘**అప్పతిట్ఠం నిరారమ్మణ**’’న్తి. **నోతి** మారో. **దిస్వాతి** దస్సనహేతు. యస్మా మగ్గేన చతుసచ్చదస్సనహేతు ఆసవా న పరిక్ఖీణా. ఫలక్ఖణే హి తే ఖీణాతి వుచ్చన్తీతి.

లోకేతి సత్తలోకే సఙ్ఖారలోకే చ. **సత్తవిసత్తభావేనాతి** లగ్గభావేన చేవ సవిసేసం ఆసత్తభావేన చ. **అథ వాతిఆదినా నిద్దేసనయవసేన** (మహాని॰ ౩, చూళని॰ మేత్తగూమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౨౨, ౨౩; చూళని॰ ఖగ్గవిసాణసుత్తనిద్దేస ౧౨౪) విసత్తికాపదం నిద్దిసతి. **విసతాతి** విత్థటా రూపాదీసు తేభూమకధమ్మేసు బ్యాపనవసేన **విసటాతి** పురిమవచనమేవ తకారస్స టకారం కత్వా వుత్తం. **విసాలాతి** విపులా. **విసక్కతీతి** పరిసక్కతి సహతి. రత్తో హి రాగవత్థునా పాదేన తాలియమానోపి సహతి. ఓసక్కనం, విప్ఫన్దనం వా **విసక్కన**న్తిపి వదన్తి. **విసంహరతీతి** యథా తథా కామేసు ఆనిసంసం దస్సేన్తీ వివిధేహి ఆకారేహి నేక్ఖమ్మాభిముఖప్పవత్తితో చిత్తం సంహరతి సఙ్ఖిపతి, విసం వా దుక్ఖం, తం హరతి ఉపనేతీతి అత్థో. **విసంవాదికాతి** అనిచ్చాదిం నిచ్చాదితో గణ్హాపేన్తీ విసంవాదికా హోతి. దుక్ఖనిబ్బత్తకస్స కమ్మస్స హేతుభావతో **విసమూలా,** విసం వా దుక్ఖదుక్ఖాదిభూతా వేదనా మూలం ఏతిస్సాతి **విసమూలా**. దుక్ఖసముదయత్తా విసం ఫలం ఏతిస్సాతి **విసఫలా**. తణ్హాయ రూపాదికస్స దుక్ఖస్సేవ పరిభోగో హోతి, న అమతస్సాతి సా ‘‘**విసపరిభోగా**’’తి వుత్తా. సబ్బత్థ నిరుత్తివసేన సద్దసిద్ధి వేదితబ్బా. యో పనేత్థ పధానో అత్థో, తం దస్సేతుం పున ‘‘**విసాలా వా పనా**’’తిఆది వుత్తం. **నిత్తిణ్ణో ఉత్తిణ్ణోతి** ఉపసగ్గవసేన పదం వడ్ఢితం. నిరవసేసతో వా తిణ్ణో **నిత్తిణ్ణో**. తేన తేన మగ్గేన ఉద్ధముద్ధం తిణ్ణో **ఉత్తిణ్ణో**. యం పనేత్థ అత్థతో అవిభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

నివాపసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౬. పాసరాసిసుత్తవణ్ణనా

౨౭౨. **సాధుమయన్తి** ఏత్థ **సాధు**-సద్దో ఆయాచనత్థో, న ‘‘సాధావుసో’’తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౬; సు॰ ని॰ ౧౮౨) వియ అభినన్దనాదిఅత్థోతి ఆహ ‘‘**ఆయాచన్తా**’’తి. తేనాహ పాళియం ‘‘లభేయ్యామా’’తిఆది వుత్తం. **న సక్కోన్తి,** కస్మా? **బుద్ధా హి గరూ హోన్తి,** పరమగరూ ఉత్తమం గారవట్ఠానం, న యథా తథా ఉపసఙ్కమనీయా. తేనాహ ‘‘**ఏకచారికో సీహో**’’తిఆది.

‘‘**పాకటకిరియాయా**’’తి సఙ్ఖేపేన వుత్తం వివరితుం ‘‘**యం హీ**’’తిఆది వుత్తం. భగవా సబ్బకాలం కిమేవమకాసీతి? న సబ్బకాలమేవమకాసి. యదా పన అకాసి, తం దస్సేతుం ‘‘**భగవా పఠమబోధియ**’’న్తిఆది వుత్తం. **మనుస్సత్తభావేతి** ఇమినా పురిసత్తభావం ఉల్లిఙ్గేతి. **ధనపరిచ్చాగో కతో నామ నత్థి** భగవతో ధరమానకాలేతి అధిప్పాయో.

మాలాకచవరన్తి మిలాతమాలాకచవరం. **రజోజల్లం న ఉపలిమ్పతి** అచ్ఛతరఛవిభావతో. వుత్తఞ్హేతం "సుఖుమత్తా ఛవియా కాయే రజోజల్లం న లిమ్పతీ"తి. యది ఏవం కస్మా భగవా నహాయతీతి ఆహ "**ఉతుగ్గహణత్థ**"న్తి.

విహారోతి జేతవనవిహారో. **వీసతిఉసభం** గావుతస్స చతుత్థో భాగోతి వదన్తి. **కదాచీతి** కస్మిఞ్చి బుద్ధుప్పాదే. **అచలమేవాతి** అపరివత్తమేవ అనఞ్ఞభావతో, మఞ్చానం పన అప్పమహన్తతాహి పాదానం పతిట్ఠితట్ఠానస్స హానివడ్ఢియో హోన్తియేవ.

యన్తనాళికాహి పరిపుణ్ణసువణ్ణరసధారాహి. **న్హానవత్తన్తి** "పబ్బజితేన నామ ఏవం న్హాయితబ్బ"న్తి నహానచారిత్తం దస్సేత్వా. యస్మా భగవతో సరీరం సుధన్తచామీకరసమానవణ్ణం సుపరిసోధితపవాళరుచిరకరచరణావరం సువిసుద్ధనీలరతనావళిసదిసకేసతనురుహం, తస్మా తహం తహం వినిస్సతజాతిహిఙ్గులకరసూపసోభితం ఉపరి మహగ్ఘరతనావళిసఞ్ఛాదితం జఙ్గమమివ కనకగిరిసిఖరం విరోచిత్థ. తస్మిఞ్చ సమయే దసబలస్స సరీరతో నిక్ఖమిత్వా ఛబ్బణ్ణరస్మియో సమన్తతో అసీతిహత్థప్పమాణే పదేసే ఆధావన్తీ విధావన్తీ రతనావళిరతనదామ-రతనచుణ్ణ-విప్పకిణ్ణం వియ, పసారితరతనచిత్తకఞ్చనపట్టమివ, ఆసిఞ్చమానలాఖారసధారా-చితమివ , ఉక్కాసతనిపాతసమాకులమివ, నిరన్తరం విప్పకిణ్ణ-కణికార-కిఙ్కిణిక-పుప్ఫమివ, వాయువేగసముద్ధత-చినపిట్ఠచుణ్ణ-రఞ్జితమివ, ఇన్దధను-విజ్జులతా-వితానసన్థతమివ, గగనతలం తం ఠానం పవనఞ్చ సమ్మా ఫరన్తి. తేన వుత్తం "**వణ్ణభూమి నామేసా**"తిఆది. **అత్థన్తి** ఉపమేయ్యత్థం. **ఉపమాయోతి** "ఈదిసో చ హోతీ"తి యథారహం తదనుచ్ఛవికా ఉపమా. **కారణానీతి** ఉపముపమేయ్యసమ్బన్ధవిభావనాని కారణాని. **పూరేత్వాతి** వణ్ణనం పరిపుణ్ణం కత్వా. **థామో వేదితబ్బో** "అతిత్థే పక్ఖన్దో"తి అవత్తబ్బత్తా.

౨౬౩. కణ్ణికాతి సరీరగతబిన్దుకతాని మణ్డలాని. **పరిక్ఖారభణ్డన్తి** ఉత్తరాసఙ్గం సఙ్ఘాటిఞ్చ సన్ధాయ వదతి. కిం పనాయం నయో బుద్ధానమ్పి సరీరే హోతీతి? న హోతి, వత్తదస్సనత్థం పనేతం కతన్తి దస్సేతుం "**బుద్ధానం పనా**"తిఆది వుత్తం. గమనవసేన కాయస్సాభినీహరణం **గమనాభిహారో**. యథాధిప్పాయావత్తనం **అధిప్పాయకోపనం**.

అఞ్ఞతరాయ పారమియాతి నేక్ఖమ్మపారమియా. వీరియపారమియాతి అపరే. **మహాభినిక్ఖమనస్సాతి** మహన్తస్స చరిమభవే అభినిక్ఖమనస్స. తఞ్హి మహన్తం భోగక్ఖన్ధం మహన్తఞ్చ ఞాతిపరివట్టం మహన్తఞ్చ చక్కవత్తిసిరిం పజహిత్వా సదేవకస్స లోకస్స సమారకస్స చ అచిన్తేయ్యాపరిమేయ్యభేదస్స మహతో అత్థాయ హితాయ సుఖాయ పవత్తత్తా మహనీయతాయ చ మహన్తం అభినిక్ఖమనన్తి వుచ్చతి.

పురిమోతి "కతమాయ ను కథాయ సన్నిసిన్నా భవథా"తి ఏవం వుత్తఅత్థో. **కా చ పన వోతి** ఏత్థ **చ**-సద్దో బ్యతిరేకే. తేన యథాపుచ్ఛితాయ కథాయ వక్ఖమానం విప్పకతభావం జోతేతి. **పన**-సద్దో వచనాలఙ్కారే. యాయ హి కథాయ తే భిక్ఖూ సన్నిసిన్నా, సా ఏవ అన్తరాకథాభూతా విప్పకతా విసేసేన పున పుచ్ఛీయతి. **అఞ్ఞాతి** అన్తరా-సద్దస్స అత్థమాహ. అఞ్ఞత్థో హి అయం అన్తరా-సద్దో "భూమన్తరం (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా) సమయన్తర"న్తిఆదీసు వియ, **అన్తరాతి** వా వేమజ్ఝేతి అత్థో. **దసకథావత్థునిస్సితాతి** "కిం సీలం నామ, కథఞ్చ పూరేతబ్బం, కాని చస్స సంకిలేసవోదానానీ"తిఆదినా అప్పిచ్ఛాదినిస్సితా సీలాదినిస్సితా చ కథా. **అరియోతి** నిద్దోసో. అథ వా అత్థకామేహి అరణీయోతి **అరియో,** అరియానం అయన్తి వా **అరియోతి**. భావనామనసికారవసేన **తుణ్హీ** భవన్తి, న ఏకచ్చబాహిరకపబ్బజితా వియ మూగబ్బతసమాదానేన.

దుతియజ్ఝానమ్హి అరియో తుణ్హీభావో వచీసఙ్ఖారపహానతో. **మూలకమ్మట్ఠానన్తి** పారిహారియ కమ్మట్ఠానమ్హి. **ఝానన్తి** దుతియజ్ఝానం.

౨౭౪. "సన్నిపతితానం వో, భిక్ఖవే, ద్వయ"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౭౩; ఉదా॰ ౧౨, ౨౮, ౨౯) అట్ఠుప్పత్తివసేన దేసనా పవత్తాతి తస్సా ఉపరిదేసనాయ సమ్బన్ధం దస్సేతుం **''ద్వేమా, భిక్ఖవే, పరియేసనాతి కో అనుసన్ధీ''**తి అనుసన్ధిం పుచ్ఛతి. **అయం తుమ్హాకం పరియేసనాతి** యా మహాభినిక్ఖమనపటిబద్ధా ధమ్మీ కథా, సా తుమ్హాకం ధమ్మపరియేసనా ధమ్మవిచారణా అరియపరియేసనా నామ. **అపాయమగ్గన్తి** అనత్థావహం మగ్గం. **ఉద్దేసానుక్కమం భిన్దిత్వాతి** ఉద్దేసానుపుబ్బిం లఙ్ఘిత్వా. **ధమ్మ**-సద్దో "అమోసధమ్మం నిబ్బాన"న్తిఆదీసు వియ పకతిపరియాయో. **జాయనసభావోతి** జాయనపకతికోతి అత్థో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో.

సబ్బత్థాతి యథా "పుత్తభరియ"న్తి ద్వన్దసమాసవసేన ఏకత్తం, ఏస నయో సబ్బత్థ "దాసిదాస"న్తిఆదీసు సబ్బపదేసు. పరతో వికారం అనాపజ్జిత్వా సబ్బదా జాతరూపమేవ హోతీతి **జాతరూపం,** సువణ్ణం. ధవలసభావతాయ రఞ్జీయతీతి **రజతం,** రూపియం. ఇధ పన సువణ్ణం ఠపేత్వా యం కిఞ్చి ఉపభోగపరిభోగారహం రజతంతేవ గహితం. ఉపధీయతి ఏత్థ దుక్ఖన్తి **ఉపధయో. చుతిసఙ్ఖాతం మరణన్తి** ఏకభవపరియాపన్నం ఖన్ధనిరోధసఙ్ఖాతం మరణమాహ. ఖణికనిరోధో పన ఖణే ఖణే. తేనాహ **''సత్తానం వియా''**తి. **సంకిలిస్సతీతి** దూసవిసేన వియ అత్తానం దూసిస్సతి. తేనాహ భగవా – "పఞ్చిమే, భిక్ఖవే, జాతరూపస్స ఉపక్కిలేసా అయో లోహ"న్తిఆది (అ॰ ని॰ ౫.౨౩). **మలం గహేత్వాతి** యేహి సహయోగతో మలినం హోతి, తేసం మలినభావపచ్చయానం వసేన మలం గహేత్వా. జీరణతో జరాధమ్మవారే జాతరూపం గహితన్తి యోజనా. యే పన జాతిధమ్మవారేపి జాతరూపం న పఠన్తి, తేసం ఇతరేసం వియ జీరణధమ్మవారే సరూపతో అనాగతమ్పి ఉపధిగ్గహణేన గహితమేవాతి దట్ఠబ్బం. పరిగ్గహే ఠితానం పన వసేన వుచ్చమానే అపాకటానమ్పి జాతిజరామరణానం వసేన యోజనా లబ్భతేవ. జాతరూపసీసేన చేత్థ సబ్బస్సపి అనిన్ద్రియబద్ధస్స గహణం దట్ఠబ్బం, పుత్తభరియాదిగ్గహణేన వియ మిత్తామచ్చాదిగ్గహణం.

౨౭౫. అరియేహి పరియేసనా, అరియానం పరియేసనాతి వా **అరియపరియేసనాతి** సమాసద్వయం దస్సేతి **''అయం, భిక్ఖవే''**తిఆదినా.

౨౭౬. మూలతో పట్ఠాయాతి యం మహాభినిక్ఖమనస్స మూలభావేసుఆదీనవదస్సనం, తతో పట్ఠాయ. యస్మా తే భిక్ఖూ తత్థ మహాభినిక్ఖమనకథాయ సన్నిసిన్నా, సా చ నేసం అన్తరాకథా విప్పకతా, తస్మా భగవా తేసం మూలతో పట్ఠాయ మహాభినిక్ఖమనకథం కథేతుం ఆరభి. **అహమ్పి పుబ్బేతి** విసేసవచనం అపరిపక్కఞాణేన సయం చరిమభవే తీసు పాసాదేసు తివిధనాటకపరివారస్స దిబ్బసమ్పత్తిసదిసాయ మహాసమ్పత్తియా అనుభవనం, అభినిక్ఖమిత్వా పధానపదహనవసేన అత్తకిలమథానుయోగఞ్చ సన్ధాయాహ. **అనరియపరియేసనం పరియేసిన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **పఞ్చవగ్గియాపీతి** యథాసకం గిహిభోగం అనుయుత్తా తం పహాయ పబ్బజిత్వా అత్తకిలమథానుయోగే ఠితా సత్థు ధమ్మచక్కపవత్తనదేసనాయ (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౩; పటి॰ మ॰ ౨.౩౦) తమ్పి పహాయ అరియపరియేసనం పరియేసింసూతి.

౨౭౭. కామం **దహర**-సద్దో “దహరం కుమారం మన్దం ఉత్తానసేయ్యక”న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౯౬) ఏత్థ బాలదారకే ఆగతో, “భద్రేన యోబ్బనేన సమన్నాగతో”తి పన వక్ఖమానత్తా యువావత్థా ఇధ దహర-సద్దేన వుత్తాతి ఆహ **‘‘తరుణోవ సమానో’’**తి. **పఠమవయేన** ఏకూనతింసవయత్తా. జాతియా హి యావ తేత్తింసవయా పఠమవయో. **అనాదరత్థే సామివచనం** యథా “దేవదత్తస్స రుదన్తస్స పబ్బజీ”తి. కామం అస్సుముచ్చనం రోదనం, తం **అస్సుముఖాన**న్తి ఇమినా పకాసితం, తం పన వత్వా **‘‘రుదన్తాన’’**న్తి వచనం బలవసోకసముట్ఠానం ఆరోదనవత్థుం పకాసేతీతి ఆహ **‘‘కన్దిత్వా రోదమానాన’’**న్తి. **కిం కుసలన్తి గవేసమానో**తి కిన్తి సబ్బసో అవజ్జరహితం ఏకన్త నియ్యానికం పరియేసమానో. **వరపద**న్తి వట్టదుక్ఖనిస్సరణత్థికేహి ఏకన్తేన వరణీయట్ఠేన వరం, పజ్జితబ్బట్ఠేన పదం. తుఙ్గసరీరతాయ దీఘో, పిఙ్గలచక్ఖుతాయ పిఙ్గలోతి **దీఘపిఙ్గలో. ధమ్మో**తి వినయో, సమయోతి అత్థో. **సుత్వావ ఉగ్గణ్హి**న్తి తేన వుచ్చమానస్స సవనమత్తేనేవ ఉగ్గణ్హిం వాచుగ్గతం అకాసిం.

పటిలపనమత్తకేనాతి పున లపనమత్తకేన. జానాతీతి ఞాణో, ఞాణోతి వాదో ఞాణవాదో, తం **ఞాణవాదం.** “వదామీ”తి ఆగతత్తా **అట్ఠకథాయం ‘‘జానామీ’’**తి ఉత్తమపురిసవసేన అత్థో వుత్తో. **అఞ్ఞేపి బహూ**తి అఞ్ఞేపి బహూ మమ తథాభావం జానన్తా “అయం ఇమం ధమ్మం జానాతీ”తి, “అకమ్పనీయతాయ థిరో”తి వా ఏవం వదన్తి. **లాభీతి అఞ్ఞాసీ**తి ధమ్మస్స ఉద్దిసనేన మహాపఞ్ఞతాయ “అయం అత్తనా గతమగ్గం పవేదేతి, న అనుస్సుతికో”తి అఞ్ఞాసి. **అస్సా**తి బోధిసత్తస్స. **ఏతదహోసీ**తి ఏతం “న ఖో ఆళారో కాలామో”తిఆది మనసి అహోసి, చిన్తేసీతి అత్థో.

హేట్ఠిమసమాపత్తీహి వినా ఉపరిమసమాపత్తీనం సమ్పాదనస్స అసమ్భవతో **‘‘సత్త సమాపత్తియో మం జానాపేసీ’’**తి ఆహ. **పయోగం కరేయ్య**న్తి భావనం అనుయుఞ్జేయ్యన్తి అత్థో. **ఏవమాహా**తి ఏవం “అహం, ఆవుసో”తిఆదిమాహ, సత్తన్నం సమాపత్తీనం అధిగమం పచ్చఞ్ఞాసీతి అత్థో.

అనుసూయకోతి అనిస్సుకీ. తేన మహాపురిసే పసాదం పవేదేసి. బోధిసత్తస్స తా సమాపత్తియో నిబ్బత్తేత్వా ఠితస్స పురిమజాతిపరిచయేన ఞాణస్స చ మహన్తతాయ తాసం గతి చ అభిసమ్పరాయో చ ఉపట్ఠాసి . తేన “వట్టపరియాపన్నా ఏవేతా”తి నిచ్ఛయో ఉదపాది. తేనాహ **‘‘నాయం ధమ్మో నిబ్బిదాయా’’**తిఆది. ఏకచ్చానం విరాగభావనాసమతిక్కమావహోపి నేవ తేసమ్పి అచ్చన్తాయ సమతిక్కమావహో, సయఞ్చ వట్టపరియాపన్నోయేవ, తస్మా నేవ వట్టే నిబ్బిన్దనత్థాయ, యదగ్గేన న నిబ్బిదాయ, తదగ్గేన న విరజ్జనత్థాయ, రాగాదీనం పాపధమ్మానం న నిరుజ్ఝనత్థాయ, న ఉపసమత్థాయ, తస్మా తం అభిఞ్ఞేయ్యధమ్మం న అభిజాననత్థాయ...పే॰... సంవత్తతీతి యోజనా.

యావదేవ ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనుపపత్తియాతి సత్తసు సమాపత్తీసు ఉక్కట్ఠం గహేత్వా వదతి. ఉట్ఠాయ సముట్ఠాయ అచుతిధమ్మం పరియేసితుం యుత్తత్తా తఞ్చ అనతిక్కన్తజాతిధమ్మమేవాతి మహాసత్తో పజహతీతి ఆహ **‘‘యఞ్చ ఠానం పాపేతీ’’**తిఆది. **తతో పట్ఠాయా**తి యదా సమాపత్తిధమ్మస్స గతిఞ్చ అభిసమ్పరాయఞ్చ అబ్భఞ్ఞాసి, తతో పట్ఠాయ. **మక్ఖికావసేనా**తి భోజనస్స మక్ఖికామిస్సతావసేన. **మనం న ఉప్పాదేతి** భుఞ్జితున్తి అధిప్పాయో. **మహన్తేన ఉస్సాహేనా**తి ఇదం కతిపాహం తత్థ భావనానుయోగమత్తం సన్ధాయ వుత్తం, న అఞ్ఞేసం వియ కసిణపరికమ్మాదికరణం. న హి అన్తిమభవికబోధిసత్తానం సమాపత్తినిబ్బత్తనే భారియం నామ. **అనలఙ్కరిత్వా**తి అను అను అలంకత్వా పునప్పునం “ఇమినా న కిఞ్చి పయోజన”న్తి కత్వా.

౨౭౮. వాచాయ ఉగ్గహితమత్తో వాతి ఏత్థ పుబ్బే వుత్తనయానుసారేన అత్థో వేదితబ్బో.

౨౭౯. మహావేలా వియ **మహావేలా,** విపులవాలికపుఞ్జతాయ మహన్తో వేలాతటో వియాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**మహావాలికరాసీతి అత్థో**’’తి. ఉరు మరు సికతా వాలుకా వణ్ణు వాలికాతి ఇమే సద్దా సమానత్థా, బ్యఞ్జనమేవ నానం.

సేనా నిగచ్ఛి నివిసి ఏత్థాతి **సేనానిగమో,** సేనాయ నివిట్ఠట్ఠానం. **సేనానిగామోతి** పన అయం సమఞ్ఞా అపరకాలికా. గోచరగామనిదస్సనఞ్చేతం. **ఉపరిసుత్తస్మిన్తి** మహాసచ్చకసుత్తే. **ఇధ పన బోధిపల్లఙ్కో అధిప్పేతో** అరియపరియేసనాయ వుచ్చమానత్తా.

౨౮౦. ‘‘ఞాణదస్సన’’న్తి చ ఏకజ్ఝం గహితపదద్వయవిసయవిసేసస్స అనామట్ఠత్తా ‘‘మే’’తి చ గహితత్తా అనవసేసఞేయ్యావబోధనసమత్థమేవ ఞాణవిసేసం బోధేతి, న ఞాణమత్తం, న దస్సనమత్తన్తి ఆహ ‘‘**సబ్బధమ్మదస్సనసమత్థఞ్చ మే సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం ఉదపాదీ**’’తి. **అకుప్పతాయాతి** విమోక్ఖన్తతాయ సబ్బసో పటిపక్ఖధమ్మేహి అసఙ్ఖోభనీయతాయ. తేనాహ ‘‘**రాగాదీహి న కుప్పతీ**’’తి. ఆరమ్మణసన్తతాయపి తదారమ్మణానం అత్థి విసేసో యథా తం ‘‘ఆనేఞ్జవిహారే’’తి ఆహ ‘‘**అకుప్పారమ్మణతాయ చా**’’తి. **పచ్చవేక్ఖణఞాణమ్పీతి** న కేవలం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ, అథ ఖో యథాధిగతే పటివేధసద్ధమ్మే ఏకూనవీసతివిధపచ్చవేక్ఖణఞాణమ్పి.

౨౮౧. **పటివిద్ధోతి** (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౬౪; సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧౭౨; సారత్థ॰ టీ॰ మహావగ్గ ౩.౭) సయమ్భుఞాణేన ‘‘ఇదం దుక్ఖ’’న్తిఆదినా పటిముఖం నిబ్బిజ్ఝనవసేన పత్తో, యథాభూతం అవబుద్ధోతి అత్థో. **గమ్భీరోతి** మహాసముద్దో వియ మకసతుణ్డసూచియా అఞ్ఞత్ర సముపచితపరిపక్కఞాణసమ్భారేహి అఞ్ఞేసం ఞాణేన అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠో. తేనాహ ‘‘**ఉత్తానభావపటిక్ఖేపవచనమేత**’’న్తి. యో అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠో, సో ఓగాహితుమసక్కుణేయ్యతాయ సరూపతో చ పస్సితుం న సక్కాతి ఆహ ‘‘**గమ్భీరత్తావ దుద్దసో**’’తి. **దుక్ఖేన దట్ఠబ్బోతి** కిచ్ఛేన కేనచిదేవ దట్ఠబ్బో. యం పన దట్ఠుమేవ న సక్కా, తస్స ఓగాహేత్వా అను అను బుజ్ఝనే కథా ఏవ నత్థీతి ఆహ ‘‘**దుద్దసత్తావ దురనుబోధో**’’తి. **దుక్ఖేన అవబుజ్ఝితబ్బో** అవబోధస్స దుక్కరభావతో. ఇమస్మిం ఠానే – ‘‘తం కిం మఞ్ఞథ, భిక్ఖవే, కతమం ను ఖో దుక్కరతరం వా దురభిసమ్భవతరం వా’’తి **సుత్తపదం** (సం॰ ని॰ ౫.౧౧౧౫) వత్తబ్బం. సన్తారమ్మణతాయ వా **సన్తో.** నిబ్బుతసబ్బపరిళాహతాయ **నిబ్బుతో**. పధానభావం నీతోతి వా **పణీతో**. అతిత్తికరట్ఠేన **అతప్పకో** సాదురసభోజనం వియ. ఏత్థ చ నిరోధసచ్చం సన్తం ఆరమ్మణన్తి **సన్తారమ్మణం,** మగ్గసచ్చం సన్తం సన్తారమ్మణఞ్చాతి **సన్తారమ్మణం**. అనుపసన్తసభావానం కిలేసానం సఙ్ఖారానఞ్చ అభావతో నిబ్బుతసబ్బపరిళాహతాయ సన్తపణీతభావేనేవ చ అసేచనకతాయ అతప్పకతా దట్ఠబ్బా. తేనాహ ‘‘**ఇదం ద్వయం లోకుత్తరమేవ సన్ధాయ వుత్త**’’న్తి. ఉత్తమఞాణవిసయత్తా **న తక్కేన అవచరితబ్బో,** తతో ఏవ నిపుణఞాణగోచరతాయ చ **సణ్హో**. సుఖుమసభావత్తా చ **నిపుణో,** బాలానం అవిసయత్తా పణ్డితేహి ఏవ వేదితబ్బోతి **పణ్డితవేదనీయో**. ఆలీయన్తి అభిరమితబ్బట్ఠేన సేవీయన్తీతి **ఆలయా,** పఞ్చ కామగుణా. ఆలయన్తి అల్లీయన్తీ అభిరమణవసేన సేవన్తీతి **ఆలయా,** తణ్హావిచరితాని. **రమన్తీతి** రతిం విన్దన్తి కీళన్తి లళన్తి. **ఆలయరతాతి** ఆలయనిరతా.

ఠానం సన్ధాయాతి ఠాన-సద్దం సన్ధాయ. అత్థతో పన **ఠానన్తి** చ పటిచ్చసముప్పాదో ఏవ అధిప్పేతో. తిట్ఠతి ఫలం తదాయత్తవుత్తితాయాతి **ఠానం,** సఙ్ఖారాదీనం పచ్చయభూతా అవిజ్జాదయో. ఇమేసం సఙ్ఖారాదీనం పచ్చయాతి ఇదప్పచ్చయా, అవిజ్జాదయోవ. ఇదప్పచ్చయా ఏవ **ఇదప్పచ్చయతా** యథా ‘‘దేవో ఏవ దేవతా’’తి, ఇదప్పచ్చయానం వా అవిజ్జాదీనం అత్తనో ఫలం పతి పచ్చయభావో ఉప్పాదనసమత్థతా **ఇదప్పచ్చయతా**. తేన సమత్థపచ్చయలక్ఖణో

పటిచ్చసముప్పాదో దస్సితో హోతి. పటిచ్చ సముప్పజ్జతి ఫలం ఏతస్మాతి **పటిచ్చసముప్పాదో**. పదద్వయేనపి ధమ్మానం పచ్చయట్ఠో ఏవ విభావితో. తేనాహ "**సఙ్ఖారాదిపచ్చయానం ఏతం అధివచన**"న్తి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయం** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౨.౧౭౨-౧౭౩) వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

సబ్బసఙ్ఖారసమథోతిఆది సబ్బన్తి సబ్బసఙ్ఖారసమథాదిసద్దాభిధేయ్యం సబ్బం అత్థతో **నిబ్బానమేవ**. ఇదాని తస్స నిబ్బానభావం దస్సేతుం "**యస్మా హి**"తిఆది వుత్తం. న్తి నిబ్బానం. **ఆగమ్మా**తి పటిచ్చ అరియమగ్గస్స ఆరమ్మణపచ్చయభావహేతు. **సమ్మన్తీ**తి అప్పటిసన్ధికూపసమవసేన సమ్మన్తి. తథా సన్తా సవిసేసం ఉపసన్తా నామ హోన్తీతి ఆహ "**వూపసమ్మన్తీ**"తి. ఏతేన "సబ్బే సఙ్ఖారా సమ్మన్తి ఏత్థాతి **సబ్బసఙ్ఖారసమథో,** నిబ్బాన"న్తి దస్సేతి. సబ్బసఙ్ఖతవిసంయుత్తే చ నిబ్బానే సబ్బసఙ్ఖారవూపసమపరియాయో హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. **పటినిస్సట్ఠా**తి సముచ్ఛేదవసేన పరిచ్చత్తా హోన్తి. **సబ్బా తణ్హా**తి అట్ఠసతప్పభేదా సబ్బాపి తణ్హా. **సబ్బే కిలేసరాగా**తి కామరాగరూపరాగాదిభేదా సబ్బేపి కిలేసభూతా రాగా, సబ్బేపి వా కిలేసా ఇధ "కిలేసరాగా"తి వేదితబ్బా, న లోభవిసేసా ఏవ చిత్తస్స విపరిణతభావాపాదనతో . యథాహ "రత్తమ్పి చిత్తం విపరిణతం, దుట్ఠమ్పి చిత్తం విపరిణతం, మూళ్హమ్పి చిత్తం విపరిణత"న్తి (పారా॰ ౨౭౧). **విరజ్జన్తీ**తి పలుజ్జన్తి.

చిరనిసజ్జాచిరభాసనేహి పిట్ఠిఆగిలాయనతాలుగలసోసాదివసేన **కాయకిలమథో** చేవ **కాయవిహేసా** చ వేదితబ్బా. సా చ ఖో దేసనాయ అత్థం అజానన్తానం వసేన వుత్తా, జానన్తానం పన దేసనాయ కాయపరిస్సమోపి సత్థు అపరిస్సమోవ. తేనాహ భగవా – "న చ మం ధమ్మాధికరణం విహేసేసీ"తి (ఉదా॰ ౧౦). తేనేవాహ "**యా అజానన్తానం దేసనా నామ, సో మమ కిలమథో అస్సా**"తి. **ఉభయన్తి** చిత్తకిలమథో చేవ చిత్తవిహేసా చాతి ఉభయమ్పేతం **బుద్ధానం నత్థి** బోధిమూలేయేవ సముచ్ఛిన్నత్తా.

అనుబ్రూహనం సమ్పిణ్డనం. **సోతి** "అపిస్సూ"తి నిపాతో. **మన్తి** పటి-సద్దయోగేన సామిఅత్థే ఉపయోగవచనన్తి ఆహ "**మమా**"తి. వుద్ధిప్పత్తా వా అచ్ఛరియా **అనచ్ఛరియా**. వుద్ధిఅత్థోపి హి అ-కారో హోతి యథా "అసేక్ఖా ధమ్మా"తి (ధ॰ స॰ ౧౧.తికమాతికా). కప్పానం సతసహస్సం చత్తారి చ అసఙ్ఖ్యేయ్యాని సదేవకస్స లోకస్స ధమ్మసంవిభాగకరణత్థమేవ పారమియో పూరేత్వా ఇదాని అధిగతధమ్మరజ్జస్స తత్థ అప్పోస్సుక్కతాపత్తిదీపనతా, గాథాత్థస్స అచ్ఛరియతా, తస్స వుద్ధిప్పత్తి చాతి వేదితబ్బం. అత్థద్వారేన హి గాథానం అనచ్ఛరియతా. **గోచరా అహేసున్తి** ఉపట్ఠహేసుం. ఉపట్ఠానఞ్చ వితక్కేతబ్బతాతి ఆహ "**పరివితక్కయితబ్బతం పాపుణింసూ**"తి.

యది సుఖాపటిపదావ, కథం కిచ్ఛతాతి ఆహ "**పారమీపూరణకాలే పనా**"తిఆది. **ఏవమాదీని** దుప్పరిచ్చజాని **దేన్తస్స. హ**-ఇతి వా "బ్యత్త"న్తి ఏతస్మిం అత్థే నిపాతో. ఏకంసత్థేతి కేచి. హ బ్యత్తం, ఏకంసేన వా అలం నిప్పయోజనం ఏవం కిచ్ఛేన అధిగతస్స ధమ్మస్స దేసితన్తి యోజనా. **హలన్తి** వా "అల"న్తి ఇమినా సమానత్థం పదం "హలన్తి వదామీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౬౨; సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧౭౨) వియ. **రాగదోసపరిఫుట్ఠేహీ**తి ఫుట్ఠవిసేన వియ సప్పేన రాగేన దోసేన చ సమ్ఫుట్ఠేహి అభిభూతేహి. **రాగదోసానుగతేహీ**తి రాగేన చ దోసేన చ అనుబన్ధేహి.

కామరాగరత్తా భవరాగరత్తా చ నీవరణేహి నివుతతాయ, దిట్ఠిరాగరత్తా విపరీతాభినివేసేన. **న దక్ఖన్తీ**తి యాథావతో ధమ్మం న పటివిజ్ఝిస్సన్తి. **ఏవం గాహాపేతు**న్తి "అనిచ్చ"న్తిఆదినా సభావేన యాథావతో ధమ్మం జానాపేతుం. రాగదోసపరేతతాపి నేసం సమ్మూళ్హభావేనేవాతి ఆహ "**తమోఖన్ధేన ఆవుటా**"తి.

౨౮౨. ధమ్మదేసనాయ అప్పోస్సుక్కతాపత్తియా కారణం విభావేతుం "**కస్మా పనా**"తిఆదినా సయమేవ చోదనం సముట్ఠాపేతి. తత్థ **అఞ్ఞాతవేసేనా**తి ఇమస్స భగవతో సావకభావూపగమనేన అఞ్ఞాతరూపేన. తాపసవేసేనాతి కేచి. సో పన అరహత్తాధిగమేనేవ విగచ్ఛేయ్య. తివిధం కారణం అప్పోస్సుక్కతాపత్తియా పటిపక్ఖస్స బలవభావో, ధమ్మస్స గమ్భీరతా, తత్థ చ సాతిసయం గారవన్తి, త దస్సేతుం "**తస్స హీ**"తిఆది ఆరద్ధం. (తత్థ **పటిపక్ఖా** నామ రాగాదయో కిలేసా సమ్మాపటిపత్తియా అన్తరాయకరత్తా. తేసం బలవభావతో చిరపరిభావనాయ సత్తసన్తానతో దుబ్బినోధియతాయ తే సత్తే మత్తహత్థినో వియ దుబ్బలపురిసం అధిభవిత్వా అజ్ఝోత్థరిత్వా అనయబ్యసనం ఆపాదేన్తా అనేకసతయోజనాయామవిత్థారం సునిచితం ఘనసన్నివేసం కణ్టకదుగ్గమ్పి అధిసేన్తి. దూరప్పభేదదుచ్ఛేజ్జతాహి దుబ్బినోధియతం పన దస్సేతుం "**అథస్సా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ చ అన్తో అమట్ఠతాయ **కఞ్జియపుణ్ణా లాబు**. చిరపారివాసికతాయ **తక్కభరితా చాటి**. స్నేహతిన్తదుబ్బలభావేన **వసాపీతపిలోతికా**. తేలమిస్సితతాయ **అఞ్జనమక్ఖితహత్థో** దుబ్బినోధనీయా వుత్తా, హీనూపమా చేతా రూపపబన్ధభావతో అచిరకాలికత్తా చ మలీనతాయ, కిలేససంకిలేసో ఏవ పన దుబ్బినోధనీయతరో అనాదికాలికత్తా అనుసయితత్తా చ. తేనాహ "**అతిసంకిలిట్ఠా**"తి. యథా చ దుబ్బినోధనీయతరతాయ, ఏవం గమ్భీరదుద్దసదురనుబోధానమ్పి వుత్తఉపమా హీనూపమావ).

పటిపక్ఖవిగమనేన గమ్భీరోపి ధమ్మో సుపాకటో భవేయ్య. పటిపక్ఖవిగమనం పన సమ్మాపటిపత్తిపటిబద్ధం, సా సద్ధమ్మస్సవనాధీనా. తం సత్థరి ధమ్మే చ పసాదాయత్తం, సో గరుట్ఠానియానం అజ్ఝేసనహేతుకోతి పనాళికాయ సత్తానం ధమ్మసమ్పటిపత్తియా బ్రహ్మయాచనానిమిత్తన్తి తం దస్సేన్తో "**అపిచా**"తిఆదిమాహ.

ఉపక్కిలేసభూతం అప్పం రాగాదిరజం ఏతస్సాతి అప్పరజం, అప్పరజం అక్ఖి పఞ్ఞాచక్ఖు యేసం తే తంసభావాతి కత్వా **అప్పరజక్ఖజాతికా**తి అయమత్థో విభావితో "**పఞ్ఞామయే**"తిఆదినా. అప్పం రాగాదిరజం యేసం తంసభావా **అప్పరజక్ఖజాతికా**తి ఏవమ్పి సద్దత్థో సమ్భవతి. దానాదిదసపుఞ్ఞకిరియవత్థూని సరణగమనపరహితపరిణామనేహి సద్ధిం (ద్వాదస హోన్తీతి) "**ద్వాదసపుఞ్ఞకిరియవసేనా**"తి వుత్తం.

రాగాదిమలేన **సమలేహి** పూరణాదీహి **ఛహి సత్థారేహి** సత్థుపటిఞ్ఞేహి కబ్బరచనావసేన చిన్తాకవిఆదిభావే ఠత్వా తక్కపరియాహతం వీమంసానుచరితం సయంపటిభానం **చిన్తితో**. తే కిర బుద్ధకోలాహలానుస్సవేన సఞ్జాతకుతూహలం లోకం వఞ్చేత్వా కోహఞ్ఞే ఠత్వా సబ్బఞ్ఞుతం పటిజానన్తా యం కిఞ్చి అధమ్మంయేవ ధమ్మోతి దీపేసుం. తేనాహ "**తే హి పురేతరం ఉప్పజ్జిత్వా**"తిఆది. **అపాపురేత**న్తి ఏతం కస్సపస్స భగవతో సాసనన్తరధానతో పభుతి పిహితం నిబ్బాననగరస్స మహాద్వారం అరియమగ్గం సద్ధమ్మదేసనాహత్థేన అపాపుర వివర.

సేలపబ్బతో ఉచ్చో హోతి థిరో చ, న పంసుపబ్బతో మిస్సకపబ్బతో చాతి ఆహ "**సేలే యథా పబ్బతముద్ధనీ**"తి. **ధమ్మమయం పాసాద**న్తి లోకుత్తరధమ్మమాహ. సో హి సబ్బసో పసాదావహో, సబ్బధమ్మే అతిక్కమ్మ అబ్భుగ్గతట్ఠేన

పాసాదసదిసో చ. పఞ్ఞాపరియాయో వా ఇధ **ధమ్మ**-సద్దో. సా హి అబ్భుగ్గతట్ఠేన "పాసాదో"తి **అభిధమ్మే** (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౬) నిద్దిట్ఠా. తథా చాహ –

> "పఞ్ఞాపాసాదమారుయ్హ, అసోకో సోకినిం పజం;
>
> పబ్బతట్ఠోవ భూమట్ఠే, ధీరో బాలే అవేక్ఖతీ"తి. (ధ॰ ప॰ ౨౮);

ఉట్ఠేహీతి వా ధమ్మదేసనాయ అప్పోస్సుక్కతాసఙ్ఖాతసఙ్కోచాపత్తితో కిలాసుభావతో ఉట్ఠహ.

౨౮౩. గరుట్ఠానియం పయిరుపాసిత్వా గరుతరం పయోజనం ఉద్దిస్స అభిపత్థనా అజ్ఝేసనా, సాపి అత్థతో యాచనావ హోతీతి ఆహ **''అజ్ఝేసనన్తి యాచన''**న్తి. పదేసవిసయం ఞాణదస్సనం అహుత్వా బుద్ధానంయేవ ఆవేణికభావతో ఇదం ఞాణద్వయం "బుద్ధచక్ఖూ"తి వుచ్చతీతి ఆహ **''ఇమేసఞ్హి ద్విన్నం ఞాణానం బుద్ధచక్ఖూతి నామ''**న్తి. **తిణ్ణం మగ్గఞాణానన్తి** హేట్ఠిమానం తిణ్ణం మగ్గఞాణానం **''ధమ్మచక్ఖూ''**తి నామం చతుసచ్చధమ్మదస్సనమత్తభావతో. యతో తాని ఞాణాని విజ్జూపమభావేన వుత్తాని, అగ్గమగ్గఞాణం పన ఞాణకిచ్చస్స సిఖాప్పత్తియా న దస్సనమత్తం హోతీతి "ధమ్మచక్ఖూ"తి న వుచ్చతి, తతో తం వజిరూపమభావేన వుత్తం. **వుత్తనయేనాతి** "అప్పరజక్ఖా"తి ఏత్థ వుత్తనయేన. యస్మా మన్దకిలేసా **''అప్పరజక్ఖా''**తి వుత్తా, తస్మా బహలకిలేసా **''మహారజక్ఖా''**తి వేదితబ్బా. పటిపక్ఖవిధమనసమత్థతాయ **తిక్ఖాని** సూరాని విసదాని, వుత్తవిపరియాయేన **ముదూని. సద్ధాదయో ఆకారాతి** సద్దహనాదిప్పకారే వదతి. **సున్దరాతి** కల్యాణా. **సమ్మోహవినోదనియం** (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౧౪) పన "యేసం ఆసయాదయో కోట్ఠాసా సున్దరా, తే స్వాకారా, విపరీతా ద్వాకారా"తి వుత్తం, తం ఇమాయ అత్థవణ్ణనాయ అఞ్ఞదత్థు సంసన్దతి సమేతీతి దట్ఠబ్బం. **కారణం** నామ పచ్చయాకారో, సచ్చాని వా.

అయం పనేత్థ పాళీతి ఏత్థ అప్పరజక్ఖాదిపదానం అత్థవిభావనే అయం తస్సత్థస్స విభావనీ పాళి. సద్ధాదీనం విముత్తిపరిపాచకధమ్మానం బలవభావో తప్పటిపక్ఖానం పాపధమ్మానం దుబ్బలభావేనేవ హోతి, తేసఞ్చ బలవభావో సద్ధాదీనం దుబ్బలభావేనాతి విముత్తిపరిపాచకధమ్మానం అత్థితానత్థితావసేన అప్పరజక్ఖమహారజక్ఖతాదయో పాళియం విభజిత్వా దస్సితా. ఖన్ధాదయో ఏవ లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన **లోకో**. సమ్పత్తిభవభూతో లోకో **సమ్పత్తిభవలోకో,** సుగతిసఙ్ఖాతో ఉపపత్తిభవో. సమ్పత్తి సమ్భవతి ఏతేనాతి **సమ్పత్తిసమ్భవలోకో**. సుగతిసంవత్తనియో కమ్మభవో. దుగ్గతి సఙ్ఖాతఉపపత్తిభవదుగ్గతి సంవత్తనియకమ్మభవా **విపత్తిభవలోకవిపత్తిసమ్భవలోకా.**

పున ఏకకదుకాదివసేన లోకం విభజిత్వా దస్సేతుం **''ఏకో లోకో''**తిఆది వుత్తం. ఆహారాదయో వియ హి ఆహారట్ఠితికా సఙ్ఖారా లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన లోకోతి. ఏత్థ **ఏకో లోకో సబ్బే సత్తా ఆహారట్ఠితికాతి** యాయం పుగ్గలాధిట్ఠానాయ కథాయ సబ్బసఙ్ఖారానం పచ్చయాయత్తవుత్తి, తాయ సబ్బే సఙ్ఖారా ఏకోవ లోకో ఏకవిధో పకారన్తరస్స అభావతో. **ద్వే లోకాతి**ఆదీసుపి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. నామగ్గహణేన చేత్థ నిబ్బానస్స అగ్గహణం తస్స అలోకసభావత్తా. నను చ **ఆహారట్ఠితికాతి** ఏత్థ పచ్చయాయత్తవుత్తితాయ మగ్గఫలానమ్పి లోకతా ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి పరిఞ్ఞేయ్యానం దుక్ఖసచ్చధమ్మానం ఇధ "లోకో"తి అధిప్పేతత్తా. అథ వా న లుజ్జతి న పలుజ్జతీతి యో గహితో తథా న హోతి, సో లోకోతి తం-గహణరహితానం లోకుత్తరానం నత్థి లోకతా. ఉపాదానానం ఆరమ్మణభూతా ఖన్ధా **ఉపాదానక్ఖన్ధా. దసాయతనానీ**తి దస రూపాయతనాని. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

వివట్టజ్ఝాసయస్స అధిప్పేతత్తా తస్స చ సబ్బం తేభూమకకమ్మం గరహితబ్బం వజ్జితబ్బఞ్చ హుత్వా ఉపట్ఠాతీతి వుత్తం **''సబ్బే అభిసఙ్ఖారా వజ్జం, సబ్బే భవగామికమ్మా వజ్జ''**న్తి. అప్పరజక్ఖమహారజక్ఖాదీసు పఞ్చసు దుకేసు ఏకేకస్మిం దస దస కత్వా **''పఞ్ఞాసాయ ఆకారేహి ఇమాని పఞ్చిన్ద్రియాని జానాతీ''**తి వుత్తం. అథ వా అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ సద్ధాదీనం ఇన్ద్రియానం పరోపరియత్తం జానాతీతి కత్వా తథా వుత్తం. ఏత్థ చ అప్పరజక్ఖాదిభబ్బాదివసేన ఆవజ్జేన్తస్స భగవతో తే సత్తా పుఞ్జపుఞ్జావ హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి, న ఏకేకా.

ఉప్పలాని ఏత్థ సన్తీతి **ఉప్పలినీ,** గచ్ఛోపి జలాసయోపి, ఇధ పన జలాసయో అధిప్పేతోతి ఆహ **''ఉప్పలవనే''**తి. యాని ఉదకస్స అన్తో నిముగ్గానేవ హుత్వా పుసన్తి వడ్ఢన్తి, తాని **అన్తోనిముగ్గపోసీని. దీపితానీతి అట్ఠకథాయం** పకాసితాని, ఇధేవ వా ''అఞ్ఞానిపీ''తిఆదినా భాసితాని.

ఉగ్ఘటితఞ్ఞూతి ఉగ్ఘటితం నామ ఞాణుగ్ఘటనం, ఞాణే ఉగ్ఘటితమత్తే ఏవ జానాతీతి అత్థో. విపఞ్చితం విత్థారితమేవ అత్థం జానాతీతి **విపఞ్చితఞ్ఞూ**. ఉద్దేసాదీహి నేతబ్బోతి **నేయ్యో. సహ ఉదాహటవేలాయా**తి ఉదాహారే ఉదాహటమత్తేయేవ. **ధమ్మాభిసమయో**తి చతుసచ్చధమ్మస్స ఞాణేన సద్ధిం అభిసమయో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ''చత్తారో సతిపట్ఠానా''తిఆదినా నయేన సంఖిత్తేన మాతికాయ ఠపియమానాయ దేసనానుసారేన ఞాణం పేసేత్వా అరహత్తం గణ్హితుం సమత్థో పుగ్గలో **''ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ''**తి వుచ్చతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం సంఖిత్తేన మాతికం ఠపేత్వా విత్థారేన అత్థే విభజియమానే అరహత్తం పాపుణితుం సమత్థో పుగ్గలో **''విపఞ్చితఞ్ఞూ''**తి వుచ్చతి. **ఉద్దేసతో**తి ఉద్దేసహేతు, ఉద్దిసన్తస్స, ఉద్దిసాపేన్తస్స వాతి అత్థో. **పరిపుచ్ఛతో**తి అత్థం పరిపుచ్ఛన్తస్స. **అనుపుబ్బేన ధమ్మాభిసమయో హోతీ**తి అనుక్కమేన అరహత్తప్పత్తి హోతి. **న తాయ జాతియా ధమ్మాభిసమయో హోతీ**తి తేన అత్తభావేన మగ్గం వా ఫలం వా అన్తమసో ఝానం వా విపస్సనం వా నిబ్బత్తేతుం న సక్కోతి. **అయం వుచ్చతి పుగ్గలో పదపరమో**తి అయం పుగ్గలో బ్యఞ్జనపదమేవ పరమం అస్సాతి పదపరమోతి వుచ్చతి.

కమ్మావరణేనాతి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౨౬) పఞ్చవిధేన ఆనన్తరియకమ్మేన. **విపాకావరణేనా**తి అహేతుకపటిసన్ధియా. యస్మా పన దుహేతుకానమ్పి అరియమగ్గపటివేధో నత్థి, తస్మా దుహేతుకా పటిసన్ధిపి ''విపాకావరణమేవా''తి వేదితబ్బా. **కిలేసావరణేనా**తి నియతమిచ్ఛాదిట్ఠియా. **అస్సద్ధా**తి బుద్ధాదీసు సద్ధారహితా. **అచ్ఛన్దికా**తి కత్తుకమ్యతాకుసలచ్ఛన్దరహితా. ఉత్తరకురుకా మనుస్సా అచ్ఛన్దికట్ఠానం పవిట్ఠా. **దుప్పఞ్ఞా**తి భవఙ్గపఞ్ఞాయ పరిహీనా. భవఙ్గపఞ్ఞాయ పన పరిపుణ్ణాయపి యస్స భవఙ్గం లోకుత్తరస్స పచ్చయో న హోతి, సోపి దుప్పఞ్ఞో ఏవ నామ. **అభబ్బా నియామం ఓక్కమితుం కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్త**న్తి కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్తనియామసఙ్ఖాతం మగ్గం ఓక్కమితుం అధిగన్తుం అభబ్బా. **న కమ్మావరణేనా**తిఆదీని వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బాని.

నిబ్బానస్స ద్వారం పవిసనమగ్గో. **వివరిత్వా ఠపితో** మహాకరుణూపనిస్సయేన సయమ్భుఞాణేన అధిగతత్తా. **సద్ధం పముఞ్చన్తూ**తి అత్తనో సద్ధం పవేసేన్తు, సద్దహనాకారం ఉపట్ఠపేన్తూతి అత్థో. సుఖేన అకిచ్ఛేన పవత్తనీయతాయ **సుప్పవత్తితం. న భాసిం** న భాసిస్సామీతి చిన్తేసిం.

౨౮౪. ధమ్మం దేసేస్సామీతి ఏవం పవత్తితధమ్మదేసనాపటిసంయుత్తస్స వితక్కస్స సత్తమసత్తాహతో పరం అట్ఠమసత్తాహేయేవ ఉప్పన్నత్తా వుత్తం **''అట్ఠమే సత్తాహే''**తి. న ఇతరసత్తాహాని వియ పటినియతకిచ్చలక్ఖితస్స

అట్ఠమసత్తాహస్స నామ పవత్తితస్స సబ్భావా.

వివటన్తి దేవతావిగ్గహేన వివటఅఙ్గపచ్చఙ్గనిద్దాయ జనానం పాకటం విప్పకారన్తి అత్థో. “బుద్ధత్తం అనధిగన్త్వా న పచ్చాగమిస్సామీ”తి ఉప్పన్నవితక్కాతిసయహేతుకేన **పథవీపరివత్తనచేతియం నామ దస్సేత్వా**. సాకియకోలియమల్లరజ్జవసేన **తీణి రజ్జాని. రుక్ఖమూలేతి** నిగ్రోధమూలే. **వత్వా పక్కామి,** పక్కమన్తియా చస్సా మహాసత్తో ఆకారం దస్సేసి సువణ్ణథాలగ్గహణాయ, సా “తుమ్హాకం తం పరిచ్చత్తమేవా”తి పక్కామి.

దివావిహారం కత్వాతి నానాసమాపత్తియో సమాపజ్జనేన దివావిహారం విహరిత్వా. “కామం తచో చ న్హారు చ, అట్ఠి చ అవసిస్సతు, ఉపసుస్సతు సరీరే మంసలోహిత”న్తిఆదినా **సుత్తే** (మ. ని. ౨.౧౮౪; సం. ని. ౨.౨౩౭; అ. ని. ౨.౫; ౮.౧౩; మహాని. ౧౭, ౧౯౬) ఆగతనయేన **చతురఙ్గవీరియం అధిట్ఠహిత్వా**.

నవయోజనన్తి ఉబ్బేధతో వుత్తం, పుథులతో ద్వాదసయోజనా, దీఘతో యావ చక్కవాళా ఆయతాతి వదన్తి. అజ్ఝోత్థరన్తో ఉపసఙ్కమిత్వా – “ఉట్ఠేహి సో, సిద్ధత్థ, అహం ఇమస్స పల్లఙ్కస్స అనుచ్ఛవికో”తి వత్వా తత్థ సక్ఖిం ఓతారేన్తో అత్తనో పరిసం నిద్దిసి. ఏకప్పహారేనేవ – “అయమేవ అనుచ్ఛవికో, అయమేవ అనుచ్ఛవికో”తి కోలాహలమకాసి, తం సుత్వా **మహాసత్తో...పే.... హత్థం పసారేతి**. యం సన్ధాయ వుత్తం –

> “అచేతనాయం పథవీ, అవిఞ్ఞాయ సుఖం దుఖం;
>
> సాపి దానబలా మయ్హం, సత్తక్ఖత్తుం పకమ్పథా”తి. (చరియా. ౧.౧౨౪);

పుబ్బేనివాసఞాణం విసోధేత్వాతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో సీహావలోకనఞాయేన. **వట్టవివట్టం సమ్మసిత్వా**తి చతుసచ్చమనసికారం సన్ధాయాహ. **ఇమస్స పల్లఙ్కస్స అత్థాయా**తి పల్లఙ్కసీసేన అధిగతవిసేసం దస్సేతి. తత్థ హి సిఖాప్పత్తవిముత్తిసుఖం అవిజహన్తో అన్తరన్తరా చ పటిచ్చసముప్పాదఙ్గం మనసికరోన్తో ఏకపల్లఙ్కేన నిసీది. **ఏకచ్చాన**న్తి యా అధిగతమగ్గా సచ్ఛికతనిరోధా ఏకదేసేన చ బుద్ధగుణే జానన్తి, తా ఠపేత్వా తదఞ్ఞేసం దేవతానం. **అఞ్ఞేపి బుద్ధత్తకరా**తి విసాఖాపుణ్ణమతో పట్ఠాయ రత్తిన్దివం ఏవం నిచ్చసమాహితభావహేతుకానం బుద్ధగుణానం ఉపరి అఞ్ఞేపి బుద్ధత్తసాధకా, “అయం బుద్ధో”తి బుద్ధభావస్స పరేసం విభావనా ధమ్మా కిం ను ఖో అత్థీతి యోజనా.

అనిమిసేహీతి ధమ్మపీతివిప్ఫారవసేన పసాదవికసితనిచ్చలతాయ నిమేసరహితేహి. **రతనచఙ్కమే**తి దేవతాహి మాపితే రతనమయచఙ్కమే. రతనభూతానం సత్తన్నం పకరణానం తత్థ చ అనన్తనయస్స ధమ్మరతనస్స సమ్మసనేన **తం ఠానం రతనఘరచేతియం నామ జాత**న్తిపి వదన్తి. **ఏవ**న్తి వక్ఖమానాకారేన. ఛబ్బణ్ణానం రస్మీనం దన్తేహి నిక్ఖమనతో **ఛద్దన్తనాగకులం వియా**తి నిదస్సనం వుత్తం.

హేట్ఠా లోహపాసాదప్పమాణోతి నవభూమకస్స సబ్బపఠమస్స లోహపాసాదస్స హేట్ఠా లోహపాసాదప్పమాణో. **ఖన్ధకట్ఠకథాయం** (మహావ. అట్ఠ. ౫) పన తత్థ “భణ్డాగారగబ్భప్పమాణ”న్తి వుత్తం.

పచ్చగ్ఘేతి అభినవే. పచ్చేకం మహగ్ఘతాయ **పచ్చగ్ఘే**తి కేచి, తం న సున్దరం. న హి బుద్ధా భగవన్తో మహగ్ఘం పటిగ్గణ్హన్తి పరిభుఞ్జన్తి వా. **పిణ్డపాత**న్తి ఏత్థ మన్థఞ్చ మధుపిణ్డికఞ్చ సన్ధాయ వదతి. **అయం వితక్కో**తి – “కస్స ను ఖో అహం పఠమం

ధమ్మం దేసేయ్య”న్తి అయం పరివితక్కో.

పణ్డిచ్చేనాతి సమాపత్తిపటిలాభసంసిద్ధేన అధిగమబాహుసచ్చసఙ్ఖాతేన పణ్డితభావేన. **వేయ్యత్తియేనా**తి సమాపత్తిపటిలాభపచ్చయేన పారిహారియపఞ్ఞాసఙ్ఖాతేన బ్యత్తభావేన. **మేధావీ**తి తిహేతుకపటిసన్ధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతాయ తంతంఇతికత్తబ్బతాపఞ్ఞాసఙ్ఖాతాయ చ మేధాయ సమన్నాగతోతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **మహాజానియో**తి మహాపరిహానికో. **ఆగమనపాదాపి నత్థీ**తి ఇదం పరమం వత్తబ్బం, అథాహం తత్థ గచ్ఛేయ్యం, గన్త్వా దేసియమానం ధమ్మమ్పిస్స సోతుం సోతపసాదోపి నత్థీతి యోజనా. కిం పన భగవతా అత్తనో బుద్ధానుభావేన తే ధమ్మం ఞాపేతుం న సక్కాతి? ఆమ, న సక్కా. న హి పరతో ఘోసం అన్తరేన సావకానం ధమ్మాభిసమయో సమ్భవతి, అఞ్ఞథా ఇతరపచ్చయరహితస్సపి ధమ్మాభిసమయేన భవితబ్బం, న చ తం అత్థి. వుత్తఞ్హేతం – “ద్వేమే, భిక్ఖవే, పచ్చయా సమ్మాదిట్ఠియా ఉప్పాదాయ పరతో చ ఘోసో అజ్ఝత్తఞ్చ యోనిసోమనసికారో”తి (అ. ని. ౨.౧౨౭). పాళియం రామస్సేవ సమాపత్తిలాభితా ఆగతా, న ఉదకస్స, తం తస్స బోధిసత్తేన సమాగతకాలవసేన వుత్తం . సో హి పుబ్బేపి తత్థ యుత్తప్పయుత్తో విహరన్తో మహాపురిసేన ఖిప్పఞ్ఞేవ సమాపత్తీనం నిబ్బత్తితభావం సుత్వా సంవేగజాతో మహాసత్తే తతో నిబ్బిజ్జ పక్కన్తే ఘటేన్తో వాయమన్తో నచిరస్సేవ అట్ఠ సమాపత్తియో నిబ్బత్తేసి. తేన వుత్తం ‘‘**నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనే నిబ్బత్తోతి అద్దసా**’’తి. ఏతే అట్ఠ బ్రాహ్మణాతి సమ్బన్ధో. **ఛళఙ్గవా**తి ఛళఙ్గవిదునో. **మన్త**న్తి మన్తపదం. “నిజ్ఝాయిత్వా”తి వచనసేసో, మన్తేత్వాతి అత్థో. **వియాకరింసూ**తి కథేసుం.

యథామన్తపదన్తి లక్ఖణమన్తసఙ్ఖాతవేదవచనానురూపం. **గతా**తి పటిపన్నా. “ద్వేవ గతియో భవన్తి అనఞ్ఞా”తి (దీ. ని. ౨.33; 3.౧౯౯-౨౦౦; మ. ని. ౨.3౮౪, ౩౯౮) వుత్తనియామేన నిచ్ఛినితుం అసక్కోన్తా బ్రాహ్మణా వుత్తమేవ పటిపజ్జింసు, న మహాపురిసస్స బుద్ధభావప్పత్తిం పచ్చాసీసింసు. **ఇమే పన** కోణ్డఞ్ఞాదయో **పఞ్చ** “ఏకంసతో బుద్ధో భవిస్సతీ”తి జాతనిచ్ఛయత్తా **మన్తపదం అతిక్కన్తా. పుణ్ణపత్త**న్తి తుట్ఠిదానం. **నిబ్బితక్కా**తి నిబ్బికప్పా, న ద్వేధా తక్కా.

వప్పకాలేతి వపనకాలే. వపనత్థం బీజాని నీహరణన్తేన తత్థ అగ్గం గహేత్వా దానం **బీజగ్గదానం** నామ. **లాయనగ్గా**దీసుపి ఏసేవ నయో. ధఞ్ఞఫలస్స నాతిపరిణతకాలే **పుథుకకాలే. లాయనే**తి సస్సలాయనే. యథా లూనం హత్థకం కత్వా వేణివసేన బన్ధనం **వేణికరణం.** వేణియో పన పురిసభారవసేన బన్ధనం **కలాపో**. ఖలే కలాపానం ఠపనదివసే అగ్గం గహేత్వా దానం **ఖలగ్గం.** మద్దిత్వా వీహీనం రాసికరణదివసే అగ్గం గహేత్వా దానం **భణ్డగ్గం.** కోట్ఠాగారే ధఞ్ఞస్స పక్ఖిపనదివసే దానం **కోట్ఠగ్గం. ఉద్ధరిత్వా**తి ఖలతో ధఞ్ఞస్స ఉద్ధరిత్వా. **నవన్నం అగ్గదానానం దిన్నత్తా**తి ఇదం తస్స రత్తఞ్ఞూనం అగ్గభావత్థాయ కతాభినీహారానురూపం పవత్తితసావకపారమియా చిణ్ణన్తే పవత్తితత్తా వుత్తం. తిణ్ణమ్పి హి బోధిసత్తానం తంతంపారమియా సిఖాప్పత్తకాలే పవత్తితం పుఞ్ఞం అపుఞ్ఞం వా గరుతరవిపాకమేవ హోతి, ధమ్మస్స చ సబ్బపఠమం సచ్ఛికిరియాయ వినా కథం రత్తఞ్ఞూనం అగ్గభావసిద్ధీతి. **బహుకారా ఖో ఇమే పఞ్చవగ్గియా**తి ఇదం పన ఉపకారానుస్సరణమత్తకమేవ పరిచయవసేన ఆళారుదకానుస్సరణం వియ.

౨౮౫. వివరేతి మజ్ఝే. తేనాహ ‘‘**తిగావుతన్తరే ఠానే**’’తి. **అయోజియమానే ఉపయోగవచనం న పాపుణా**తి సామివచనస్స పసఙ్గే అన్తరా-సద్దయోగేన ఉపయోగవచనస్స ఇచ్ఛితత్తా. తేనాహ ‘‘**అన్తరాసద్దేన పన యుత్తత్తా ఉపయోగవచనం కత**’’న్తి.

సబ్బం తేభూమకధమ్మం అభిభవిత్వా పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన అతిక్కమిత్వా. **చతుభూమకధమ్మం** అనవసేసం ఞేయ్యం సబ్బసో ఞేయ్యావరణస్స పహీనత్తా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన **అవేదిం**. రజ్జనదుస్సనముయ్హనాదినా **కిలేసేన**. అప్పహాతబ్బమ్పి కుసలాబ్యాకతం తప్పటిబద్ధకిలేసమథనేన పహీనత్తా న హోతీతి ఆహ **''సబ్బం తేభూమకధమ్మం జహిత్వా ఠితో''**తి. **ఆరమ్మణతో**తి ఆరమ్మణకరణవసేన.

కిఞ్చాపి లోకియధమ్మానమ్పి యాదిసో లోకనాథస్స అధిగమో, న తాదిసో అధిగమో పరూపదేసో అత్థి, లోకుత్తరధమ్మే పనస్స లేసోపి నత్థీతి ఆహ **''లోకుత్తరధమ్మే మయ్హం ఆచరియో నామ నత్థీ''**తి. **పటిభాగపుగ్గలో**తి సీలాదీహి గుణేహి పటినిధిభూతో పుగ్గలో. **సహేతునా**తి సహధమ్మేన సపాటిహీరకతాయ. **నయేనా**తి అభిజాననతాదివిధినా. **చత్తారి సచ్చానీ**తి ఇదం తబ్బినిముత్తస్స ఞేయ్యస్స అభావతో వుత్తం. **సయం బుద్ధో**తి సయమేవ సయమ్భుఞాణేన బుద్ధో. విగతపరిళాహతాయ **సీతిభూతో**. తతో ఏవ **నిబ్బుతో**. **ఆహఞ్ఛన్తి** ఆహనిస్సామి. వేనేయ్యానం అమతాధిగమాయ ఉగ్ఘోసనాదిం కత్వా సత్థు ధమ్మదేసనా **అమతదున్దుభీ**తి వుత్తా.

అనన్తఞాణో జితకిలేసోతి **అనన్తజినో**. **ఏవమ్పి నామ భవేయ్యా**తి ఏవంవిధే నామ రూపరతనే ఈదిసేన ఞాణేన భవితబ్బన్తి అధిప్పాయో. అయం హిస్స పబ్బజ్జాయ పచ్చయో జాతో, కతాధికారో చేస. తథా హి భగవా తేన సమాగమత్థం పదసావ తం మగ్గం పటిపజ్జి.

కోట్ఠాససమ్పన్నాతి అఙ్గపచ్చఙ్గసఙ్ఖాతఅవయవసమ్పన్నా. **అట్టీయతీ**తి అట్టో హోతి, దోమనస్సం ఆపజ్జతీతి అత్థో.

అవిహం ఉపపన్నాసేతి అవిహేసు నిబ్బత్తా. **విముత్తా**తి అగ్గఫలవిముత్తియా విముత్తా. **తే హిత్వా మానుసం దేహం, దిబ్బయోగం ఉపజ్ఝగున్తి** తే ఉపకా దయో మానుసం అత్తభావం జహిత్వా ఓరమ్భాగియసంయోజనప్పహానేన అవిహేసు నిబ్బత్తమత్తావ అగ్గమగ్గాధిగమేన దిబ్బయోగం ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనం సమతిక్కమింసు.

౨౮౬. **సణ్ఠపేసున్తి** ''నేవ అభివాదేతబ్బో''తిఆదినా (మహావ. ౧౨) సణ్ఠం కిరియాకారం అకంసు. తేనాహ **''కతికం అకంసూ''**తి. **పధానతో**తి పుబ్బే అనుట్ఠితదుక్కరచరణతో. **పభావితన్తి** వాచాసముట్ఠానం, వచీనిచ్ఛారణన్తి అత్థో. ''అయం న కిఞ్చి విసేసం అధిగమిస్సతీ''తి **అనుక్కణ్ఠనత్థం**. ''మయం యత్థ కత్థచి గమిస్సామా''తి **మా వితక్కయిత్థ**. **ఓభాసో**తి విపస్సనోభాసో. **నిమిత్తన్తి** కమ్మట్ఠాననిమిత్తం. **ఏకపదేనేవా**తి ఏకవచనేనేవ. ''అనేన పుబ్బేపి న కిఞ్చి మిచ్ఛా వుత్తపుబ్బ''న్తి **సతిం లభిత్వా**. యథాభూతవాదీతి **ఉప్పన్నగారవా**.

అన్తోవిహారేయేవ అహోసి దహరకుమారో వియ తేహి భిక్ఖూహి పరిహరితో. **మలే**తి సంకిలేసే. గామతో భిక్ఖూహి నీహటం ఉపనీతం భత్తం ఏతస్సాతి నీహటభత్తో, తేన **నీహటభత్తేన** భగవతా. **ఏత్తకం కథామగ్గన్తి** – ''ద్వేమా, భిక్ఖవే, పరియేసనా''తి ఆరభిత్వా యావ – ''నత్థి దాని పునబ్భవో''తి పదం, ఏత్తకం దేసనామగ్గం. కామఞ్చేత్థ – ''తుమ్హేపి మమఞ్చేవ పఞ్చవగ్గియానఞ్చ మగ్గం ఆరూళ్హా, అరియపరియేసనా తుమ్హాకం పరియేసనా''తి అట్ఠకథావచనం. తేన పన – ''సో ఖో అహం, భిక్ఖవే, అత్తనా జాతిధమ్మో సమానో…పే.… అసంకిలిట్ఠం అనుత్తరం యోగక్ఖేమం నిబ్బానం అజ్ఝగమన్తి, అథ ఖో, భిక్ఖవే, పఞ్చవగ్గియా భిక్ఖూ మయా ఏవం ఓవదియమానా…పే.… అనుత్తరం యోగక్ఖేమం నిబ్బానం అజ్ఝగమంసు…పే.… నత్థి దాని పునబ్భవో''తి ఇమస్సేవ సుత్తపదస్స అత్థో విభావితోతి కత్వా వుత్తం **''భగవా యం పుబ్బే అవచ తుమ్హేపి**

మమఞ్చేవ పఞ్చవగ్గియానఞ్చ మగ్గం ఆరుళ్హా, అరియపరియేసనా తుమ్హాకం పరియేసనాతి. ఇమం ఏకమేవ అనుసన్ధిం దస్సేన్తో ఆహరీ''తి.

౨౮౭. **అనగారియానమ్పీ**తి పబ్బజితానమ్పి. **పఞ్చకామగుణవసేన అనరియపరియేసనా హోతి** గధితాదిభావేన పరిభుఞ్జనతో. మిచ్ఛాజీవవసేనపి అనరియపరియేసనా హోతీతి తతో విసేసనత్థం ''**పఞ్చకామగుణవసేనా**''తి వుత్తం సచ్ఛన్దరాగపరిభోగస్స అధిప్పేతత్తా. ఇదాని చతూసు పచ్చయేసు కామగుణే నిద్ధారేతుం ''**తత్థా**''తిఆది వుత్తం. **పరిభోగరసో**తి పరిభోగపచ్చయపీతిసోమనస్సం. అయం పన రససమానతావసేన గహణం ఉపాదాయ "రసో"తి వుత్తో, న సభావతో. సభావేన గహణం ఉపాదాయ పీతిసోమనస్సం ధమ్మారమ్మణం సియా, న రసారమ్మణం. **అప్పచ్చవేక్ఖణపరిభోగో**తి పచ్చవేక్ఖణరహితో పరిభోగో, ఇదమత్థితం అనిస్సాయ గధితాదిభావేన పరిభోగోతి అత్థో. **గధితా**తి తణ్హాయ బద్ధా. **ముచ్ఛితా**తి ముచ్ఛం మోహం పమాదం ఆపన్నా. **అజ్ఝోగాళ్హా**తి అధిఓగాళ్హా, తం తం ఆరమ్మణం అనుపవిసిత్వా ఠితా. **ఆదీనవం అపస్సన్తా**తి సచ్ఛన్దరాగపరిభోగే దోసం అజానన్తా. అపచ్చవేక్ఖితపరిభోగహేతుఆదీనవం నిస్సరతి అతిక్కమతి ఏతేనాతి **నిస్సరణం,** పచ్చవేక్ఖణఞాణం.

పాసరాసిన్తి పాససముదాయం. లుద్దకో హి పాసం ఓడ్డేన్తో న ఏకంయేవ, న చ ఏకస్మింయేవ ఠానే ఓడ్డేతి, అథ ఖో తంతంమిగానం ఆగమనమగ్గం సల్లక్ఖేత్వా తత్థ తత్థ ఓడ్డేన్తో బహూయేవ ఓడ్డేతి, తస్మా తే చిత్తేన ఏకతో గహేత్వా ''**పాసరాసీ**''తి వుత్తం. వాగురస్స వా పాసపదేసానం బహుభావతో ''**పాసరాసీ**''తి వుత్తం.

పాసరాసిసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౭. చూళహత్థిపదోపమసుత్తవణ్ణనా

౨౮౮. **సేతపరివారో**తి సేతపటిచ్ఛదో, సేతవణ్ణాలఙ్కారోతి అత్థో. పుబ్బే పన "సేతాలఙ్కారా"తి అస్సాలఙ్కారో గహితో, ఇధ చక్కపఞ్జరకుబ్బరాదిరథావయవేసు కాతబ్బాలఙ్కారో. **ఏవం వుత్తేనా**తి ఏవం "సేతాయ సుద"న్తిఆదినా పకారేన సంయుత్తమహావగ్గే (సం॰ ని॰ ౫.౪) వుత్తేన. **నాతిమహా** యుద్ధమణ్డలే సఞ్చారసుఖత్థం. యోధో సారథీతి **ద్విన్నం,** పహరణదాయకేన సద్ధిం **తిణ్ణం వా.**

నగరం పదక్ఖిణం కరోతి నగరసోభనత్థం. ఇదం కిర తస్స బ్రాహ్మణస్స జాణుస్సోణిట్ఠానన్తరం జాతిసిద్ధం పరమ్పరాగతం చారిత్తం. తేనాహ ''**ఇతో ఏత్తకేహి దివసేహీ**''తిఆది. చారిత్తవసేన నగరవాసినోపి తథా తథా పటిపజ్జన్తి. పుఞ్ఞవాదిమఙ్గలకథనే నియుత్తా **మాఙ్గలికా.** సువత్థిపత్తనాయ **సోవత్థికా. ఆది**-సద్దేన వన్దీఆదీనం సఙ్గహో. **యససిరిసమ్పత్తియా**తి యససమ్పత్తియా సిరిసమ్పత్తియా చ, పరివారసమ్పత్తియా చేవ విభవసోభాసమ్పత్తియా చాతి అత్థో.

నగరాభిముఖో పాయాసి అత్తనో భిక్ఖాచారవేలాయ. **పణ్డితో మఞ్ఞే**తి ఏత్థ **మఞ్ఞే**తి ఇదం "మఞ్ఞతీ"తి ఇమినా సమానత్థం నిపాతపదం. తస్స ఇతి-సద్దం ఆనేత్వా అత్థం దస్సేన్తో ''**పణ్డితోతి మఞ్ఞతీ**''తి ఆహ. అనుమతిపుచ్ఛావసేన చేతం వుత్తం. తేనేవాహ ''**ఉదాహు నో**''తి. "తం కిం మఞ్ఞతి భవం వచ్ఛాయనో సమణస్స గోతమస్స పఞ్ఞావేయ్యత్తియ"న్తి హి వుత్తమేవత్థం పున గణ్హన్తో ''**పణ్డితో మఞ్ఞే**''తి ఆహ. తస్మా వుత్తం ''**భవం వచ్ఛాయనో, సమణం గోతమం పణ్డితోతి మఞ్ఞతి, ఉదాహు నో**''తి, యథా తే ఖమేయ్య, తథా నం కథేహీతి అధిప్పాయో.

అహం కో నామ, మమ అవిసయో ఏసోతి దస్సేతి. **కో చాతి** హేతునిస్సక్కే పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ ''**కుతో చా**''తి. తథా చాహ ''**కేన కారణేన జానిస్సామీ**''తి, యేన కారణేన సమణస్స గోతమస్స పఞ్ఞావేయ్యత్తియం జానేయ్యం, తం కారణం మయి నత్థీతి అధిప్పాయో. **బుద్ధోయేవ భవేయ్య,** అబుద్ధస్స సబ్బథా బుద్ధఞాణానుభావం జానితుం న సక్కాతి. వుత్తఞ్హేతం – ''అప్పమత్తకం ఖో పనేతం, భిక్ఖవే, ఓరమత్తకం సీలమత్తకం, యేన పుథుజ్జనో తథాగతస్స వణ్ణం వదమానో వదేయ్య (దీ. ని. ౧.౭), అత్థి, భిక్ఖవే, అఞ్ఞేవ ధమ్మా గమ్భీరా దుద్దసా దురనుబోధా ...పే.... యేహి తథాగతస్స యథాభుచ్చం వణ్ణం సమ్మా వదమానో వదేయ్యా''తి (దీ. ని. ౧.౨౮) చ. **ఏత్థాతి** ''సోపి నూనస్స తాదిసోవా''తి ఏతస్మిం పదే. **పసత్థ పసత్థోతి** పసత్థేహి అత్తనో గుణేహేవ సో పసత్థో, న తస్స కిత్తినా, పసంసాసభావేనేవ పాసంసోతి అత్థో. తేనాహ ''**సబ్బగుణాన**''న్తిఆది. **మణిరతనన్తి** చక్కవత్తినో మణిరతనం. సదేవకే లోకే పాసంసానమ్పి పాసంసోతి దస్సేతుం ''**పసత్థేహి వా**''తి దుతియవికప్పో గహితో.

అరణీయతో అత్థో, సో ఏవ వసతీతి వసోతి **అత్థవసో,** తస్స తస్స పయోగస్స ఆనిసంసభూతం ఫలన్తి ఆహ ''**అత్థవసన్తి అత్థానిసంస**''న్తి. అత్థో వా వుత్తలక్ఖణో వసో ఏతస్సాతి **అత్థవసో,** కారణం. **నాగవనవాసికోతి** హత్థినాగానం విచరణవనే తేసం గహణత్థం వసనకో. **అనుగ్గహితసిప్పోతి** అసిక్ఖితహత్థిసిప్పో ఆయతవిత్థతస్స పదమత్తస్స దస్సనేన ''మహా వత, భో నాగో''తి నిట్ఠాగమనతో. **పరతో పన** భగవతా వుత్తట్ఠానే. **ఉగ్గహితసిప్పో పురిసో నాగవనికోతి ఆగతో** ఆయతవిత్థతస్స పదస్స ఉచ్చస్స చ నిసేవితస్స బ్యభిచారభావం ఞత్వా తత్తకేన నిట్ఠం అగన్త్వా మహాహత్థిం దిస్వావ నిట్ఠాగమనతో. ఞాణం పజ్జతి ఏత్థాతి **ఞాణపదాని,** ఖత్తియపణ్డితాదీనం ధమ్మవినయే వినీతత్తా వినయేహి అధిగతజ్ఝానాదీని. తాని హి తథాగతగన్ధహత్థినో దేసనాఞాణేన అక్కన్తట్ఠానాని. **చత్తారీతి** పన వినేయ్యానం ఇధ ఖత్తియపణ్డితాదివసేన చతుబ్బిధానంయేవ గహితత్తా.

౨౮౯. పుగ్గలేసు పఞ్ఞాయ చ నిపుణతా పణ్డితసమఞ్ఞా నిపుణత్థస్స దస్సనసమత్థతావసేనేవాతి ఆహ ''**సుఖుమఅత్థన్తరపటివిజ్ఝనసమత్థే**''తి. **కత**-సద్దో ఇధ నిప్ఫన్నపరియాయో. పరే పవదన్తి ఏత్థ, ఏతేనాతి **పరప్పవాదో,** పరసమయో. పరేహి పవదనం **పరప్పవాదో,** విగ్గాహికకథాయ పరవాదమద్దనం. తదుభయమ్పి ఏకతో కత్వా పాళియం వుత్తన్తి ఆహ ''**విఞ్ఞాతపరప్పవాదే చేవ పరేహి సద్ధిం కతవాదపరిచయే చా**''తి, పరసమయేసు పరవాదమద్దనేసు చ నిప్ఫన్నేతి అత్థో. **వాలవేధిరూపేతి** వాలవేధిపతిరూపే. తేనాహ ''**వాలవేధిధనుగ్గహసదిసే**''తి. **వాలన్తి** అనేకధా భిన్నస్స వాలస్స అంసుసఙ్ఖాతం వాలం. **భిన్దన్తా వియాతి** ఘటాదిం సవిగ్గహం ముగ్గరాదినా భిన్దన్తా వియ, దిట్ఠిగతాని ఏకంసతో భిన్దన్తాతి అధిప్పాయో. ''అత్థం గుయ్హం పటిచ్ఛన్నం కత్వా పుచ్ఛిస్సామా''తి సఙ్ఖతం పదపఞ్హం పుచ్ఛన్తీతి దస్సేతుం ''**దుపదమ్పి**''తిఆది వుత్తం. వదన్తి ఏతేనాతి **వాదో,** దోసో. పుచ్ఛీయతీతి **పఞ్హో,** అత్థో. పుచ్ఛతి ఏతేనాతి **పఞ్హో,** సద్దో. తదుభయం ఏకతో గహేత్వా ఆహ ''**ఏవరూపే పఞ్హే**''తిఆది. ''**ఏవం పుచ్ఛేయ్య, ఏవం విస్సజ్జేయ్యా**''తి చ పుచ్ఛావిస్సజ్జనానం సిఖావగమనం దస్సేతి. **సేయ్యోతి** ఉత్తమో, పరమో లాభోతి అధిప్పాయో.

ఏవం అత్తనో వాదవిధమనభయేనపి పరే భగవన్తం పఞ్హం పుచ్ఛితుం న విసహన్తీతి వత్వా ఇదాని వాదవిధమనేన వినాపి న విసహన్తి ఏవాతి దస్సేతుం ''**అపిచా**''తిఆది ఆరద్ధం. **చిత్తం పసీదతి** పరే అత్తనో అత్తభావమ్పి విస్సట్ఠం నియ్యాదేతుకామా హోన్తి ఓధిసకమేత్తాఫరణసదిసత్తా తస్స మేత్తాయనస్స. **దస్సనసమ్పన్నాతి** దట్ఠబ్బతాయ సమ్పన్నా దస్సనానుత్తరియభావతో, అతివియ దస్సనీయాతి అత్థో.

సరణగమనవసేన సావకాతి లోకియసరణగమనేన సావకా, లోకుత్తరసరణగమనేన పన సావకత్తం పరతో ఆగమిస్సతి, తఞ్చ పబ్బజితవసేన వుచ్చతి, ఇధ గహట్ఠవసేన, ఉభయత్థాపి సరణగమనేన సావకత్తం వేదితబ్బం. తే హి పరలోకవజ్జభయదస్సావినో కులపుత్తా, ఆచారకులపుత్తాపి తాదిసా భవన్తి. **థోకేనాతి** ఇమినా "మనం అనస్సామా"తి పదస్సత్థం వదతి.

౨౮౦. ఉదాహరీయతి ఉబ్బేగపీతివసేనాతి, తథా వా ఉదాహరణం **ఉదానం**. తేనాహ "**ఉదాహారం ఉదాహరీ**"తి. **అస్స ధమ్మస్సాతి** అస్స పటిపత్తిసద్ధమ్మపుబ్బకస్స పటివేధసద్ధమ్మస్స. **సోతి** హత్థిపదోపమో హత్థిపదోపమభావేన వుచ్చమానో ధమ్మో. **ఏత్తావతాతి** ఏత్తకేన పరిబ్బాజకేన వుత్తకథామగ్గమత్తేన. కామం తేన వుత్తకథామగ్గేనపి హత్థిపదోపమభావేన వుచ్చమానో ధమ్మో పరిపుణ్ణోవ అరహత్తం పాపేత్వా పవేదితత్తా, సో చ ఖో సఙ్ఖేపతో, న విత్థారతోతి ఆహ "**న ఏత్తావతా విత్థారేన పరిపూరో హోతీ**"తి. యది యథా విత్థారేన హత్థిపదోపమో పరిపూరో హోతి, తథా దేసనా ఆరద్ధా, **అథ కస్మా కుసలోతి న వుత్తోతి** చోదనా.

౨౮౧. **ఆయామతోపీతి పి**-సద్దేన ఉబ్బేధేనపి రస్సాతి దస్సేతి. నీచకాయా హి తా హోన్తి. **ఉచ్చాతి** ఉచ్చకా. నిసేవనం, నిసేవతి ఏత్థాతి వా **నిసేవితం**. నిసేవనఞ్చేత్థ కణ్డుయితవినోదనత్థం ఘంసనం. తేనాహ "**ఖన్ధప్పదేసే ఘంసితట్ఠాన**"న్తి. **ఉచ్చాతి** అనీచా, ఉబ్బేధవన్తియోతి అత్థో. **కాళారికాతి** విరళదన్తా, విసఙ్గతదన్తాతి అత్థో. తేనాహ "**దన్తాన**"న్తిఆది. **కళారతాయాతి** విరళతాయ. **ఆరఞ్జితానీతి** రఞ్జితాని, విలిఖితానీతి అత్థో. **కణేరుతాయాతి** కుటుమలసణ్ఠానతాయ. **అయం వాతి** ఏత్థ **వా**-సద్దో సంసయితనిచ్ఛయత్థో యథా అఞ్ఞత్థాపి "అయం వా ఇమేసం సమణబ్రాహ్మణానం సబ్బబాలో సబ్బమూళ్హో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౧౮౧).

నాగవనం వియాతి మహాహత్థినో వామనికాదీనఞ్చ పదదస్సనట్ఠానభూతం నాగవనం వియ. **ఆదితో పట్ఠాయ యావ నీవరణప్పహానా ధమ్మదేసనా** తథాగతస్స బాహిరపరిబ్బాజకాదీనఞ్చ పదదస్సనభావతో. **ఆదితో పట్ఠాయాతి** చ "తం సుణాహీ"తి పదతో పట్ఠాయ. **కుసలో నాగవనికో వియ యోగావచరో** పరియేసనవసేన పమాణగ్గహణతో. **మత్థకే ఠత్వాతి** ఇమస్స సుత్తస్స పరియోసానే ఠత్వా. **ఇమస్మిమ్పి ఠానేతి** "ఏవమేవ ఖో బ్రాహ్మణా"తిఆదినా ఉపమేయ్యస్స అత్థస్స ఉపఞ్ఞాసనట్ఠానేపి.

స్వాయన్తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧౮౦) ఇధ-సద్దమత్తం గణ్హాతి, న యథావిసేసితబ్బం ఇధ-సద్దం. తథా హి వక్ఖతి "కత్థచి పదపూరణమత్తమేవా"తి. **లోకం ఉపాదాయ వుచ్చతి** లోక-సద్దేన సమానాధికరణభావేన వుత్తత్తా. సేసపదద్వయే పన సద్దన్తరసన్నిధానమత్తేన తం తం ఉపాదాయ వుత్తతా దట్ఠబ్బా. **ఓకాసన్తి** కఞ్చి పదేసం ఇన్దసాలగుహాయ అధిప్పేతత్తా. **పదపూరణమత్తమేవ** ఓకాసాపదిసనస్సపి అసమ్భవతో.

తథాగత-సద్దాదీనం అత్థవిసేసో **మూలపరియాయట్ఠకథా**(మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౨) **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాసు** వుత్తో ఏవ. తథాగతస్స సత్తనికాయన్తోగధతాయ "**ఇధ పన సత్తలోకో అధిప్పేతో**"తి వత్వా తత్థాయం యస్మిం సత్తనికాయే, యస్మిఞ్చ ఓకాసే ఉప్పజ్జతి, తం దస్సేతుం "**సత్తలోకే ఉప్పజ్జమానోపి చా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఇమస్మింయేవ చక్కవాళేతి** ఇమిస్సా ఏవ లోకధాతుయా. "అట్ఠానమేతం, భిక్ఖవే, అనవకాసో, యం ఏకిస్సా లోకధాతుయా ద్వే అరహన్తో సమ్మాసమ్బుద్ధో అపుబ్బం అచరిమం ఉప్పజ్జేయ్యు"న్తి (దీ॰ ని॰ ౩.౧౬౧; మ॰ ని॰ ౩.౧౨౯; అ॰ ని॰ ౧.౨౭౭; నేత్తి॰ ౫౭; మి॰ ప॰ ౫.౧.౧) ఏత్థ

జాతిఖేత్తభూతా దససహస్సిలోకధాతు “ఏకిస్సా లోకధాతుయా”తి వుత్తా. ఇధ పన ఇమంయేవ లోకధాతుం సన్ధాయ “ఇమస్మింయేవ చక్కవాళే”తి వుత్తం. తిస్సో హి సఙ్గీతియో ఆరుళ్హే తేపిటకే బుద్ధవచనే విసయఖేత్తం ఆణాఖేత్తం జాతిఖేత్తన్తి తివిధే ఖేత్తే ఠపేత్వా ఇమం చక్కవాళం అఞ్ఞస్మిం చక్కవాళే బుద్ధా ఉప్పజ్జన్తీతి సుత్తం నత్థి, న ఉప్పజ్జన్తీతి పన అత్థి. కథం? “న మే ఆచరియో అత్థి, సదిసో మే న విజ్జతి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౫; ౨.౩౪౧; మహావ॰ ౧౧; కథా॰ ౪౦౫; మి॰ ప॰ ౪.౫.౧౧), ఏకోమ్హి సమ్మాసమ్బుద్ధో”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౫; ౨.౩౪౧; కథా॰ ౪౦౫; మహావ॰ ౧౧) ఏవమాదీని ఇమిస్సా లోకధాతుయా ఠత్వా వదన్తేన భగవతా – “కిం పనావుసో, సారిపుత్త, అత్థేతరహి అఞ్ఞో సమణో వా బ్రాహ్మణో వా భగవతా సమసమో సమ్బోధియన్తి ఏవం పుట్ఠాహం, భన్తే, నోతి వదేయ్య”న్తి వత్వా తస్స కారణం దస్సేతుం – “అట్ఠానమేతం అనవకాసో, యం ఏకిస్సా లోకధాతుయా ద్వే అరహన్తో సమ్మాసమ్బుద్ధా”తి ఇమం సుత్తం దస్సేన్తేన ధమ్మసేనాపతినా చ బుద్ధానం ఉప్పత్తిట్ఠానభూతం ఇమం లోకధాతుం ఠపేత్వా అఞ్ఞత్థ అనుప్పత్తి వుత్తా హోతీతి.

సుజాతాయాతిఆదినా వుత్తేసు చతూసు వికప్పేసు పఠమో వికప్పో బుద్ధభావాయ ఆసన్నతరపటిపత్తిదస్సనవసేన వుత్తో. ఆసన్నతరాయ హి పటిపత్తియం ఠితో **‘‘ఉప్పజ్జతీ’’**తి వుచ్చతి ఉప్పాదస్స ఏకన్తికత్తా, పగేవ పటిపత్తియా మత్థకే ఠితో. దుతియో బుద్ధభావావహపబ్బజ్జతో పట్ఠాయ ఆసన్నపటిపత్తిదస్సనవసేన, తతియో బుద్ధకరధమ్మపారిపూరితో పట్ఠాయ బుద్ధభావాయ పటిపత్తిదస్సనవసేన. న హి మహాసత్తానం తుసితభవూపపత్తితో పట్ఠాయ బోధిసమ్భారసమ్భరణం నామ అత్థి. చతుత్థో బుద్ధకరధమ్మసమారమ్భతో పట్ఠాయ. బోధియా నియతభావాపత్తితో పభుతి హి విఞ్ఞూహి **‘‘బుద్ధో ఉప్పజ్జతీ’’**తి వత్తుం సక్కా ఉప్పాదస్స ఏకన్తికత్తా, యథా పన “తిట్ఠన్తి పబ్బతా, సన్దన్తి నదియో”తి తిట్ఠనసన్దనకిరియానం అవిచ్ఛేదముపాదాయ వత్తమానపయోగో, ఏవం ఉప్పాదత్థాయ పటిపజ్జనకిరియాయ అవిచ్ఛేదముపాదాయ చతూసు వికప్పేసు **‘‘ఉప్పజ్జతి నామా’’**తి వుత్తం. **సబ్బపఠమం ఉప్పన్నభావన్తి** సబ్బేహి ఉపరి వుచ్చమానేహి విసేసేహి పఠమం తథాగతస్స ఉప్పన్నతాసఙ్ఖాతం అత్థితావిసేసం.

సో భగవాతి (అ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౩.౬౪) యో “తథాగతో అరహ”న్తిఆదినా కిత్తితగుణో, సో భగవా. **ఇమం లోకన్తి** నయిదం మహాజనస్స సమ్ముఖామత్తం లోకం సన్ధాయ వుత్తం, అథ ఖో అనవసేసం పరియాదాయాతి దస్సేతుం **‘‘సదేవక’’**న్తిఆది వుత్తం. తేనాహ **‘‘ఇదాని వత్తబ్బం నిదస్సేతీ’’**తి. **పజాతత్తాతి** యథాసకం కమ్మకిలేసేహి నిబ్బత్తత్తా. **పఞ్చకామావచరదేవగ్గహణం** పారిసేసఞాయేన ఇతరేసం పదన్తరేహి సఙ్గహితత్తా. **సదేవకన్తి** చ అవయవేన విగ్గహో సముదాయో సమాసత్థో. **ఛట్ఠకామావచరదేవగ్గహణం** పచ్చాసత్తిఞాయేన. తత్థ హి సో జాతో తన్నివాసీ చ. **బ్రహ్మకాయికాదిబ్రహ్మగ్గహణన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **పచ్చత్థికపచ్చామిత్తసమణబ్రాహ్మణగ్గహణన్తి** నిదస్సనమత్తమేతం అపచ్చత్థికానం అసమితాబాహితపాపానఞ్చ సమణబ్రాహ్మణానం సస్సమణబ్రాహ్మణివచనేన గహితత్తా. కామం “సదేవక”న్తిఆదివిసేసనానం వసేన సత్తవిసయో లోక-సద్దోతి విఞ్ఞాయతి తుల్యయోగవిసయత్తా తేసం, “సలోమకో సపక్ఖకో”తిఆదీసు పన అతుల్యయోగేపి అయం సమాసో లబ్భతీతి బ్యభిచారదస్సనతో పజాగహణన్తి ఆహ **‘‘పజావచనేన సత్తలోకగ్గహణ’’**న్తి.

అరూపినో సత్తా అత్తనో ఆనేఞ్జవిహారేన విహరన్తా “దిబ్బన్తీతి **దేవా’’**తి ఇమం నిబ్బచనం లభన్తీతి ఆహ **‘‘సదేవకగ్గహణేన అరూపావచరదేవలోకో గహితో’’**తి. తేనేవాహ “ఆకాసానఞ్చాయతనూపగానం దేవానం సహబ్యత”న్తి (అ॰ ని॰ ౩.౧౧౭). **సమారకగ్గహణేన ఛకామావచరదేవలోకో గహితో** తస్స సవిసేసం మారస్స వసే వత్తనతో. **రూపీ బ్రహ్మలోకో**

గహితో అరూపీబ్రహ్మలోకస్స విసుం గహితత్తా. **చతుపరిసవసేనాతి** ఖత్తియాదిచతుపరిసవసేన. ఇతరా పన చతస్సో పరిసా సమారకాదిగ్గహణేన గహితా ఏవాతి. **అవసేససబ్బసత్తలోకో** నాగగరుళాదిభేదో.

ఏత్తావతా భాగసో లోకం గహేత్వా యోజనం దస్సేత్వా ఇదాని తేన తేన విసేసేన అభాగసోవ లోకం గహేత్వా యోజనం దస్సేతుం **''అపిచేత్థా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదతో**తి ఉక్కంసగతివిజాననేన. పఞ్చసు హి గతీసు దేవలోకోవ సేట్ఠో. తత్థాపి అరూపినో "దూరసముస్సారితకిలేసదుక్ఖతాయ, సన్తపణీతఆనేఞ్జవిహారసమఙ్గితాయ, అతివియ దీఘాయుకతాయా"తి ఏవమాదీహి విసేసేహి అతివియ ఇతరేహి ఉక్కట్ఠా. **బ్రహ్మా మహానుభావో**తిఆదిం దససహస్సియం మహాబ్రహ్మునో వసేన వదతి. "ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదతో"తి హి వుత్తం. **అనుత్తర**న్తి సేట్ఠం నవలోకుత్తరం. **భావానుక్కమో** భావవసేన పరేసం అజ్ఝాసయవసేన "సదేవక"న్తిఆదీనం పదానం అనుక్కమో. **తీహాకారేహీతి** దేవమారబ్రహ్మసహితతాసఙ్ఖాతేహి తీహి పకారేహి. **తీసు పదేసూతి** "సదేవక"న్తిఆదీసు తీసు పదేసు. **తేన తేనాకారేనాతి** సదేవకత్తాదినా తేన తేన పకారేన. తేధాతుకమేవ పరియాదిన్నన్తి పోరాణా పనాహూతి యోజనా.

అభిఞ్ఞాతి య-కారలోపేనాయం నిద్దేసో, అభిజానిత్వాతి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ **''అభిఞ్ఞాయ, అధికేన ఞాణేన ఞత్వా''**తి. **అనుమానాదిపటిక్ఖేపో**తి అనుమానఉపమానఅత్థాపత్తిఆదిపటిక్ఖేపో ఏకప్పమాణత్తా. సబ్బత్థ అప్పటిహతఞాణాచారతాయ హి సబ్బపచ్చక్ఖా బుద్ధా భగవన్తో. **అనుత్తరం వివేకసుఖ**న్తి ఫలసమాపత్తిసుఖం. తేన వీతిమిస్సాపి కదాచి భగవతో ధమ్మదేసనా హోతీతి ఆహ **''హిత్వాపీ''**తి. భగవా హి ధమ్మం దేసేన్తో యస్మిం ఖణే పరిసా సాధుకారం వా దేతి, యథాసుతం వా ధమ్మం పచ్చవేక్ఖతి, తం ఖణం పుబ్బభాగేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జతి, యథాపరిచ్ఛేదఞ్చ సమాపత్తితో వుట్ఠాయ ఠితట్ఠానతో పట్ఠాయ ధమ్మం దేసేతి.

దేసకాయత్తేన ఆణాదివిధినా అతిసజ్జనం పబోధనం **దేసనాతి** సా పరియత్తిధమ్మవసేన వేదితబ్బాతి ఆహ **''దేసనాయ తావ చతుప్పదికాయపి గాథాయా''**తిఆది. సాసితబ్బపుగ్గలగతేన యథాపరాధాదిసాసితబ్బభావేన అనుసాసనం తదఙ్గవినయాదివసేన వినయనం **సాసన**న్తి తం పటిపత్తిధమ్మవసేన వేదితబ్బన్తి ఆహ **''సీలసమాధివిపస్సనా''**తిఆది. **కుసలాన**న్తి మగ్గకుసలానం, **కుసలాన**న్తి వా అనవజ్జానం. తేన ఫలధమ్మానమ్పి సఙ్గహో సిద్ధో హోతి. **ఆదిభావో** సీలదిట్ఠీనం తమ్మూలకత్తా ఉత్తరిమనుస్సధమ్మానం. తస్మిం తస్మిం అత్థే కథావధిసద్దప్పబన్ధో గాథావసేన సుత్తవసేన చ వవత్థితో పరియత్తిధమ్మో, యో ఇధేవ "దేసనా"తి వుత్తో. తస్స పన అత్థో విసేసేన సీలాది ఏవాతి ఆహ **''భగవా హి ధమ్మం దేసేన్తో... పే.... నిబ్బానం దస్సేతీ''**తి. తత్థ **సీలం దస్సేత్వాతి** సీలగ్గహణేన ససమ్భారం సీలం గహితం. తథా మగ్గగ్గహణేన ససమ్భారో మగ్గోతి తదుభయేన అనవసేసతో పరియత్తిఅత్థం పరియాదియతి. **తేనాతి** సీలాదిదస్సనేన. అత్థవసేన హి ఇధ దేసనాయ ఆదికల్యాణాదిభావో అధిప్పేతో. **కథికసణ్ఠితీతి** కథికస్స సణ్ఠానం కథనవసేన సమవట్ఠానం.

న సో సాత్థం దేసేతి నియ్యానత్థవిరహతో తస్సా దేసనాయ. **ఏకబ్యఞ్జనాదియుత్తా వాతి** సిథిలాదిభేదేసు బ్యఞ్జనేసు ఏకప్పకారేనేవ, ద్విప్పకారేనేవ వా బ్యఞ్జనేన యుత్తా వా దమిళభాసా వియ. సబ్బత్థ నిరోట్ఠం కత్వా వత్తబ్బతాయ **సబ్బనిరోట్ఠబ్యఞ్జనా వా** కిరాతభాసా వియ. సబ్బత్థేవ విస్సజ్జనీయయుత్తతాయ **సబ్బవిస్సట్ఠబ్యఞ్జనా వా** యవనభాసా వియ. సబ్బత్థేవ సానుసారతాయ **సబ్బనిగ్గహితబ్యఞ్జనా వా** పారసికాదిమిలక్ఖభాసా వియ. సబ్బాపేసా ఏకదేసబ్యఞ్జనవసేనేవ పవత్తియా అపరిపుణ్ణబ్యఞ్జనాతి కత్వా **''అబ్యఞ్జనా''**తి వుత్తా. **అమక్ఖేత్వాతి** అపలిచ్ఛేత్వా అవినాసేత్వా, అహాపేత్వాతి వా అత్థో.

భగవా యమత్థం ఞాపేతుం ఏకగాథమ్పి ఏకవాక్యమ్పి దేసేతి, తమత్థం తాయ దేసనాయ సబ్బసో పరిపుణ్ణమేవ కత్వా దేసేతి, ఏవం సబ్బత్థాతి ఆహ "**ఏకదేసనాపి అపరిపుణ్ణా నత్థీ**"తి. **ఉల్లుమ్పనసభావసణ్ఠితేనాతి** సంకిలేసపక్ఖతో వట్టదుక్ఖతో చ ఉద్ధరణసభావావట్ఠితేన చిత్తేన. **తస్మాతి** యస్మా సిక్ఖాత్తయసఙ్గహం సకలం సాసనం ఇధ "బ్రహ్మచరియ"న్తి అధిప్పేతం, తస్మా. **బ్రహ్మచరియన్తి** ఇమినా సమానాధికరణాని సబ్బపదాని యోజేత్వా అత్థం దస్సేన్తో "**సో ధమ్మం దేసేతి... పే.... పకాసేతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో**"తి ఆహ.

దూరసముస్సారితమానస్సేవ సాసనే సమ్మాపటిపత్తి సమ్భవతి, న మాన జాతికస్సాతి ఆహ "**నిహతమానత్తా**"తి. **ఉస్సన్నత్తాతి** బహులభావతో. భోగారోగ్యాదివత్థుకా మదా సుప్పహేయ్యా హోన్తి నిమిత్తస్స అనవట్ఠానతో' న తథా కులవిజ్జామదాతి ఖత్తియబ్రాహ్మణకులీనానం పబ్బజితానమ్పి జాతివిజ్జా నిస్సాయ మానజప్పనం దుప్పజహన్తి ఆహ "**యేభుయ్యేన హి...పే.... మానం కరోన్తీ**"తి . **విజాతితాయాతి** నిహీనజాతితాయ. **పతిట్ఠాతుం న సక్కోన్తీతి** సువిసుద్ధం కత్వా సీలం రక్ఖితుం న సక్కోన్తి. సీలవసేన హి సాసనే పతిట్ఠాతి. **పతిట్ఠాతున్తి** వా సచ్చపటివేధేన లోకుత్తరాయ పతిట్ఠాయ పతిట్ఠాతుం. యేభుయ్యేన హి ఉపనిస్సయసమ్పన్నా సుజాతా ఏవ హోన్తి, న దుజ్జాతా.

పరిసుద్ధన్తి రాగాదీనం అచ్చన్తమేవ పహానదీపనతో నిరుపక్కిలేసతాయ సబ్బసో విసుద్ధం. **సద్ధం పటిలభతీతి** పోథుజ్జనికసద్ధావసేన సద్దహతి. విఞ్ఞుజాతికానఞ్హి ధమ్మసమ్పత్తిగహణపుబ్బికా సద్ధాసిద్ధి ధమ్మపమాణధమ్మప్పసన్నభావతో. **జాయమ్పతికా వసన్తీతి** కామం "జాయమ్పతికా"తి వుత్తే ఘరసామికఘరసామినివసేన ద్విన్నంయేవ గహణం విఞ్ఞాయతి. యస్స పన పురిసస్స అనేకా పజాపతియో హోన్తి, తత్థ కిం వత్తబ్బం? ఏకాయపి తాయ వాసో సమ్బాధోతి దస్సనత్థం "**ద్వే**"తి వుత్తం. రాగాదినా **సకిఞ్చనట్ఠేన,** ఖేత్తవత్థుఆదినా **సపలిబోధట్ఠేన**. రాగరజాదీనం ఆగమనపథతాపి ఉప్పజ్జనట్ఠానతా ఏవాతి ద్వేపి వణ్ణనా ఏకత్థా, బ్యఞ్జనమేవ నానం. **అలగ్గనట్ఠేనాతి** అసజ్జనట్ఠేన అప్పటిబద్ధభావేన. ఏవం అకుసలకుసలప్పవత్తీనం ఠానభావేన ఘరావాసపబ్బజ్జానం సమ్బాధబ్భోకాసతం దస్సేత్వా ఇదాని కుసలప్పవత్తియా ఏవ అట్ఠానఠానభావేన తేసం తం దస్సేతుం "**అపిచా**"తిఆది వుత్తం.

సఙ్ఖేపకథాతి విసుం విసుం పదుద్ధారం అకత్వా సఙ్ఖేపతో అత్థవణ్ణనా. **ఏకమ్పి దివసన్తి** ఏకదివసమత్తమ్పి. **అఖణ్డం కత్వాతి** దుక్కటమత్తస్సపి అనాపజ్జనేన అఖణ్డితం కత్వా. **కిలేసమలేన అమలీనన్తి** తణ్హాసంకిలేసాదివసేన అసంకిలిట్ఠం కత్వా. **పరిదహిత్వాతి** నివాసేత్వా చేవ పారుపిత్వా చ. అగారవాసో అగారం ఉత్తరపదలోపేన, తస్స వడ్ఢిఆవహం **అగారస్స హితం. భోగక్ఖన్ధోతి** భోగరాసి భోగసముదాయో. **ఆబన్ధనట్ఠేనాతి** "పుత్తో నత్తా"తిఆదినా పేమవసేన సపరిచ్ఛేదం సమ్బన్ధనట్ఠేన. "అమ్హాకమేతే"తి ఞాయన్తీతి **ఞాతీ**. పితామహపితుపుత్తాదివసేన పరివత్తనట్ఠేన **పరివట్టో**.

౨౮౨. సామఞ్ఞవాచీపి **సిక్ఖా**-సద్దో సాజీవ-సద్దసన్నిధానతో ఉపరి వుచ్చమానవిసేసాపేక్ఖాయ చ విసేసనివిట్ఠోవ హోతీతి వుత్తం "**యా భిక్ఖూనం అధిసీలసఙ్ఖాతా సిక్ఖా**"తి. సిక్ఖితబ్బట్ఠేన **సిక్ఖా**. సహ ఆజీవన్తి ఏత్థాతి **సాజీవో. సిక్ఖనభావేనాతి** సిక్ఖాయ సాజీవే చ సిక్ఖనభావేన. **సిక్ఖం పరిపూరేన్తోతి** సీలసంవరం పరిపూరేన్తో. **సాజీవఞ్చ అవీతిక్కమన్తోతి** – "నామకాయో పదకాయో నిరుత్తికాయో బ్యఞ్జనకాయో"తి (పారా॰ అట్ఠ॰ ౩౮) వుత్తసిక్ఖాపదం భగవతో వచనం అవీతిక్కమన్తో హుత్వాతి

అత్థో. ఇదమేవ చ ద్వయం "సిక్ఖన"న్తి వుత్తం. తత్థ సాజీవానతిక్కమో సిక్ఖాపారిపూరియా పచ్చయో. తతో హి యావ మగ్గా సిక్ఖాపారిపూరీ హోతీతి.

పజహిత్వాతి సమాదానవసేన పరిచ్చజిత్వా. **పహీనకాలతో పట్ఠాయ...పే.... విరతో**వాతి ఏతేన పహానస్స విరతియా చ సమానకాలతం దస్సేతి . యది ఏవం "పహాయా"తి కథం పురిమకాలనిద్దేసోతి? తథా గహేతబ్బతం ఉపాదాయ. ధమ్మానఞ్హి పచ్చయపచ్చయుప్పన్నభావే అపేక్ఖితే సహజాతానమ్పి పచ్చయపచ్చయుప్పన్నభావేన గహణం పురిమపచ్ఛిమభావేనేవ హోతీతి గహణపవత్తిఆకారవసేన పచ్చయభూతేసు హిరోత్తప్పఞాణాదీసు పహానకిరియాయ పురిమకాలవోహారో, పచ్చయుప్పన్నాసు చ విరతీసు విరమణకిరియాయ అపరకాలవోహారో చ హోతీతి "పహాయ పటివిరతో హోతీ"తి వుత్తం. **పహాయా**తి వా సమాదానకాలవసేన వుత్తం, పచ్ఛా వీతిక్కమితబ్బవత్థుసమాయోగవసేన **పటివిరతో**తి. **పహాయా**తి వా –

> "నిహన్త్వాన తమోఖన్ధం, ఉదితోయం దివాకరో;
>
> వణ్ణపభాయ భాసేతి, ఓభాసేత్వా సముగ్గతో"తి చ. (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౨.౨౫౮) –

ఏవమాదీసు వియ సమానకాలవసేన వేదితబ్బో. అథ వా పాణో అతిపాతీయతి ఏతేనాతి **పాణాతిపాతో,** పాణఘాతహేతుభూతో అహిరికానోత్తప్పదోసమోహవిహింసాదికో చేతనాపధానో సంకిలేసధమ్మో, తం సమాదానవసేన పహాయ. **తతో...పే.... విరతోవ హోతీ**తి అవధారణేన తస్సా విరతియా కాలాదివసేన అపరియన్తతం దస్సేతి. యథా హి అఞ్ఞో సమాదిన్నవిరతికాపి అనవట్ఠితచిత్తతాయ లాభజీవికాదిహేతు సమాదానం భిన్దన్తేవ, న ఏవమయం. అయం పన పహీనకాలతో పట్ఠాయ ఓరతో విరతోతి. **అదిన్నాదానం పహాయా**తిఆదీసుపి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో.

దణ్డనం దణ్డనిపాతనం **దణ్డో**. ముగ్గరాదిపహరణవిసేసోపి ఇధ పహరణవిసేసోతి అధిప్పేతో. తేనాహ "**ఠపేత్వా దణ్డం సబ్బమ్పి అవసేసం ఉపకరణ**"న్తి. దణ్డనసఙ్ఖాతస్స పరవిహేఠనస్స పరివజ్జితభావదీపనత్థం దణ్డసత్థానం నిక్ఖేపవచనన్తి ఆహ "**పరూపఘాతత్థాయా**"తిఆది. **విహింసనభావతో**తి విబాధనభావతో. **లజ్జీ**తి ఏత్థ వుత్తలజ్జాయ ఓత్తప్పమ్పి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. న హి పాపజిగుచ్ఛనపాపుత్తాసరహితం, పాపభయం వా అలజ్జనం అత్థి. యస్స వా ధమ్మగరుతాయ ధమ్మస్స చ అత్తాధీనత్తా అత్తాధిపతిభూతా లజ్జాకిచ్చకారీ, తస్స లోకాధిపతిభూతం ఓత్తప్పం కిచ్చకరన్తి వత్తబ్బమేవ నత్థీతి "లజ్జీ"ఇచ్చేవ వుత్తం. **దయం మేత్తచిత్తతం ఆపన్నో**తి కస్మా వుత్తం, నను **దయా**-సద్దో "అదయాపన్నో"తిఆదీసు కరుణాయ వత్తతీతి? సచ్చమేతం, అయం పన దయా-సద్దో అనురక్ఖణత్థం అన్తోనీతం కత్వా పవత్తమానో మేత్తాయ చ కరుణాయ చ పవత్తతీతి ఇధ మేత్తాయ పవత్తమానో వుత్తో. మిజ్జతి సినియ్హతీతి మేత్తా, సా ఏతస్స అత్థీతి మేత్తం, మేత్తం చిత్తం ఏతస్స అత్థీతి మేత్తచిత్తో, తస్స భావో **మేత్తచిత్తతా,** మేత్తాఇచ్చేవ అత్థో.

సబ్బపాణభూతహితానుకమ్పీతి ఏతేన తస్సా విరతియా సత్తవసేన అపరియన్తతం దస్సేతి. **పాణభూతే**తి పాణజాతే. **అనుకమ్పకో**తి కరుణాయనకో. యస్మా పన మేత్తా కరుణాయ విసేసపచ్చయో హోతి, తస్మా వుత్తం "**తాయ ఏవ దయాపన్నతాయా**"తి. ఏవం యేహి ధమ్మేహి పాణాతిపాతా విరతి సమ్పజ్జతి, తేహి లజ్జామేత్తాకరుణాధమ్మేహి సమఙ్గిభావో దస్సితో, సద్ధిం పిట్ఠివట్టకధమ్మేహీతి దట్ఠబ్బం. ఏత్థాహ – కస్మా "పాణాతిపాతం పహాయా"తి ఏకవచననిద్దేసో కతో, నను నిరవసేసానం పాణానం అతిపాతతో విరతి ఇధాధిప్పేతా? తథా హి వుత్తం "సబ్బపాణభూతహితానుకమ్పీ విహరతీ"తి.

తేనేవ హి **అట్ఠకథాయం** "సబ్బే పాణభూతే హితేన అనుకమ్పకో"తి పుథువచననిద్దేసోతి? సచ్చమేతం, పాణభావసామఞ్ఞవసేన పనేత్థ పాళియం ఆదితో ఏకవచననిద్దేసో కతో, సబ్బసద్దసన్నిధానేన పుథుత్తం విఞ్ఞాయమానమేవాతి సామఞ్ఞనిద్దేసం అకత్వా భేదవచనిచ్ఛావసేన దస్సేతుం **అట్ఠకథాయం** బహువచనవసేన అత్థో వుత్తో. కిఞ్చ భియ్యో – సామఞ్ఞతో సంవరసమాదానం, తబ్బిసేసతో సంవరభేదోతి ఇమస్స విసేసస్స దస్సనత్థం అయం వచనభేదో కతోతి వేదితబ్బం. **విహరతీతి** వుత్తప్పకారో హుత్వా ఏకస్మిం ఇరియాపథే ఉప్పన్నం దుక్ఖం అఞ్ఞేన ఇరియాపథేన విచ్ఛిన్దిత్వా అత్తభావం హరతి పవత్తేతీతి అత్థో. తేనాహ "**ఇరియతి పాలేతీ**"తి.

న కేవలం కాయవచీపయోగవసేన ఆదానమేవ, అథ ఖో ఆకఙ్ఖిపిస్స పరిచ్చత్తవత్థువిసయావాతి దస్సేతుం "**చిత్తేనపీ**"తిఆది వుత్తం. థేనేతి థేయ్యం కరోతీతి **థేనో,** చోరో. **సుచిభూతేనాతి** ఏత్థ సుచిభావో అధికారతో సద్దన్తరసన్నిధానతో చ థేయ్యసంకిలేసవిరమణన్తి ఆహ "**అథేనత్తాయేవ సుచిభూతేనా**"తి. కామఞ్చేత్థ "లజ్జీ దయాపన్నో"తిఆది న వుత్తం, అధికారవసేన పన అత్థతో వా వుత్తమేవాతి వేదితబ్బం. యథా హి లజ్జాదయో పాణాతిపాతపహానస్స విసేసపచ్చయో, ఏవం అదిన్నాదానపహానస్సపీతి, తస్మా సాపి పాళి ఆనేత్వా వత్తబ్బా. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి. అథ వా **సుచిభూతేనాతి** ఏతేన హిరోత్తప్పాదీహి సమన్నాగమో, అహిరికాదీనఞ్చ పహానం వుత్తమేవాతి "లజ్జీ"తిఆది న వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

అసేట్ఠచరియన్తి అసేట్ఠానం చరియం, అసేట్ఠం వా చరియం. మిథునానం వుత్తాకారేన సదిసభూతానం అయన్తి **మిథునో,** యథావుత్తో దురాచారో. **ఆరాచారీ మేథునాతి** ఏతేన – "ఇధ బ్రాహ్మణ, ఏకచ్చో...పే.... న హేవ ఖో మాతుగామేన సద్ధిం ద్వయంద్వయసమాపత్తిం సమాపజ్జతి, అపిచ ఖో మాతుగామస్స ఉచ్ఛాదనపరిమద్దనన్హాపనసమ్బాహనం సాదియతి, సో తదస్సాదేతి, తం నికామేతి, తేన చ విత్తిం ఆపజ్జతీ"తిఆదినా (అ॰ ని॰ ౭.౫౦) వుత్తా సత్తవిధమేథునసంయోగాపి పటివిరతి దస్సితాతి దట్ఠబ్బం.

సచ్చేన సచ్చన్తి పురిమేన వచీసచ్చేన పచ్ఛిమం వచీసచ్చం **సన్దహతి** అసచ్చేన అనన్తరికత్తా. తేనాహ "**యో హీ**"తిఆది. **హాలిద్దిరాగో వియ న థిరకథో హోతీతి** ఏత్థ కథాయ అనవట్ఠితభావేన హాలిద్దిరాగసదిసతా వేదితబ్బా, న పుగ్గలస్స. **పాసాణలేఖా వియాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. సద్ధా అయతి పవత్తతి ఏత్థాతి సద్ధాయో, సద్ధాయో ఏవ **సద్ధాయికో** యథా "వేనయికో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౬; అ॰ ని॰ ౮.౧౧; పారా॰ ౮), సద్ధాయ వా అయితబ్బో **సద్ధాయికో,** సద్ధేయ్యోతి అత్థో. **వత్తబ్బతం ఆపజ్జతి**విసంవాదనతోతి అధిప్పాయో.

అనుప్పదాతాతి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౯; అ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౪.౧౯౮) అనుబలప్పదాతా, అనువత్తనవసేన వా పదాతా. కస్స పన అనువత్తనం పదానఞ్చాతి? "సహితాన"న్తి వుత్తత్తా సన్ధానస్సాతి విఞ్ఞాయతి. తేనాహ "**సన్ధానానుప్పదాతా**"తి. యస్మా పన అనువత్తనవసేన సన్ధానస్స పదానం ఆధానం, రక్ఖణం వా దళ్హీకరణం హోతి. తేన వుత్తం "**ద్వే జనే సమగ్గే దిస్వా**"తిఆది. ఆరమన్తి ఏత్థాతి **ఆరామో,** రమితబ్బట్ఠానం. యస్మా పన ఆ-కారేన వినాపి అయమత్థో లబ్భతి, తస్మా వుత్తం "**సమగ్గరామోతిపి పాళి, అయమేవేత్థ అత్థో**"తి.

ఏత్థాతి –

"సేలజ్ఝో సేతపచ్ఛాదో, ఏకారో వత్తతీ రథో;

అనీఘం పస్స ఆయన్తం, ఛిన్నసోతం అబన్ధన"న్తి. (సం॰ ని॰ ౪.౩౪౭; ఉదా॰ ౬౫; పేటకో॰ ౨౫;దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౯) –

ఇమిస్సా గాథాయ. సీలఞ్హేత్థ "సేలజ్ఝ"న్తి వుత్తం. తేనేవాహ – చిత్తో గహపతి, "సేలజ్ఝన్తి ఖో, భన్తే, సీలానమేతం అధివచన"న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౪౭; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౯). **సుకుమారా**తి అఫరుసతాయ ముదుకా. **పురస్స ఏసా**తి ఏత్థ **పుర**-సద్దో తన్నివాసీవాచకో దట్ఠబ్బో "గామో ఆగతో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౯) వియ. తేనేవాహ **''నగరవాసీన**''న్తి. మనం అప్పాయతి వడ్ఢేతీతి **మనాపా**. తేన వుత్తం **''చిత్తవుద్ధికరా''**తి.

కాలవాదీతిఆది సమ్ఫప్పలాపాపటివిరతస్స పటిపత్తిదస్సనం. అత్థసంహితాపి హి వాచా అయుత్తకాలపయోగేన అత్థావహా న సియాతి అనత్థవిఞ్ఞాపనవాచం అనులోమేతి, తస్మా సమ్ఫప్పలాపం పజహన్తేన అకాలవాదితా పరిహరితబ్బాతి వుత్తం "కాలవాదీ"తి. కాలే వదన్తేనపి ఉభయానత్థసాధనతో అభూతం పరివజ్జేతబ్బన్తి ఆహ **''భూతవాదీ''**తి. భూతఞ్చ వదన్తేన యం ఇధలోక-పరలోక-హితసమ్పాదకం, తదేవ వత్తబ్బన్తి దస్సేతుం **''అత్థవాదీ''**తి వుత్తం. అత్థం వదన్తేనపి లోకియధమ్మసన్నిస్సితమేవ అవత్వా లోకుత్తరధమ్మసన్నిస్సితం కత్వా వత్తబ్బన్తి దస్సనత్థం **''ధమ్మవాదీ''**తి వుత్తం. యథా చ అత్థో లోకుత్తరధమ్మసన్నిస్సితో హోతి, తందస్సనత్థం **''వినయవాదీ''**తి వుత్తం. పఞ్చన్నఞ్హి సంవరవినయానం, పఞ్చన్నఞ్చ పహానవినయానం వసేన వుచ్చమానో అత్థో నిబ్బానాధిగమహేతుభావతో లోకుత్తరధమ్మసన్నిస్సితో హోతీతి. ఏవం గుణవిసేసయుత్తోవ అత్థో వుచ్చమానో దేసనాకోసల్లే సతి సోభతి, కిచ్చకరో చ హోతి, న అఞ్ఞథాతి దస్సేతుం **''నిధానవతిం వాచం భాసితా''**తి వుత్తం. ఇదాని తం దేసనాకోసల్లం విభావేతుం **''కాలేనా''**తిఆదిమాహ. పుచ్ఛాదివసేన హి ఓతిణ్ణవాచావత్థుస్మిం ఏకంసాదిబ్యాకరణవిభాగం సల్లక్ఖేత్వా ఠపనాహేతుఉదాహరణం సంసన్దనాదిం తంతంకాలానురూపం విభావేన్తియా పరిమితపరిచ్ఛిన్నరూపాయ విపులతర-గమ్భీరోదార-పరమత్థ-విత్థారసఙ్గాహికాయ కథాయ ఞాణబలానురూపం పరే యాథావతో ధమ్మే పతిట్ఠాపేన్తో "దేసనాకుసలో"తి వుచ్చతీతి ఏవమేత్థ అత్థయోజనా వేదితబ్బా.

౨౯౩. ఏవం పటిపాటియా సత్త మూలసిక్ఖాపదాని విభావేత్వా సతిపి అభిజ్ఝాదిపహానఇన్ద్రియసంవరసతిసమ్పజఞ్ఞజాగరియానుయోగాదికే ఉత్తరదేసనాయం విభావేతుం తం పరిహరిత్వా ఆచారసీలస్సేవ విభజనవసేన పాళి పవత్తాతి తదత్థం వివరితుం **''బీజగామభూతగామసమారమ్భా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ బీజానం గామో సమూహో **బీజగామో.** భూతానం జాతానం నిబ్బత్తానం రుక్ఖగచ్ఛలతాదీనం సమూహో **భూతగామో**. ననుచ రుక్ఖాదయో చిత్తరహితతాయ న జీవా, చిత్తరహితతా చ పరిప్ఫన్దాభావతో ఛిన్నే విరుహనతో విసదిసజాతికభావతో చతుయోనిఅపరియాపన్నతో చ వేదితబ్బా, వుడ్ఢి పన పవాళసిలాలవణానమ్పి విజ్జతీతి న తేసం జీవభావే కారణం, విసయగ్గహణఞ్చ నేసం పరికప్పనామత్తం సుపనం వియ చిఞ్చాదీనం, తథా దోహళాదయో, తత్థ కస్మా బీజగామభూతగామసమారమ్భా పటివిరతి ఇచ్ఛితాతి? సమణసారుప్పతో తన్నివాసిసత్తానురక్ఖణతో చ. తేనేవాహ – "జీవసఞ్ఞినో హి మోఘపురిస మనుస్సా రుక్ఖస్మి"న్తిఆది (పాచి॰ ౮౯).

మూలమేవ బీజం **మూలబీజం,** మూలబీజం ఏతస్సాతిపి **మూలబీజం**. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **ఫళుబీజ**న్తి పబ్బబీజం. పచ్చయన్తరసమవాయే సదిసఫలుప్పత్తియా విసేసకారణభావతో విరుహణసమత్థే సారఫలే నిరుళ్హో బీజసద్దో

తదత్థసంసిద్ధియా మూలాదీసుపి కేసుచి పవత్తతీతి మూలాదితో నివత్తనత్థం ఏకేన బీజ-సద్దేన విసేసేత్వా వుత్తం **"బీజబీజ"**న్తి "రూపరూపం (విసుద్ధి॰ ౨.౪౪౯), దుక్ఖదుక్ఖ"న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౨౭; ౫.౧౬౫; నేత్తి॰ ౧౧) చ యథా. కస్మా పనేత్థ బీజగామభూతగామం ఉద్ధరిత్వా బీజగామో ఏవ నిద్దిట్ఠోతి? న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం, నను అవోచుమ్హా – "మూలమేవ బీజం మూలబీజం, మూలబీజం ఏతస్సాతిపి మూలబీజ"న్తి. తత్థ పురిమేన బీజగామో నిద్దిట్ఠో, దుతియేన భూతగామో, దువిధోపేస మూలబీజఞ్చ మూలబీజఞ్చ **మూలబీజ**న్తి సామఞ్ఞనిద్దేసేన, ఏకసేసనయేన వా ఉద్దిట్ఠోతి వేదితబ్బో. తేనేవాహ **"పఞ్చవిధస్సా"**తిఆది. **నీలతిణరుక్ఖాదికస్సా**తి అల్లతిణస్స చేవ అల్లరుక్ఖాదికస్స చ. **ఆది**-సద్దేన ఓసధిగచ్ఛలతాదీనం సఙ్గహో.

ఏకం భత్తం ఏకభత్తం, తం అస్స అత్థీతి **ఏకభత్తికో**. సో పన రత్తిభోజనేనపి సియాతి తన్నివత్తనత్థం ఆహ **"రత్తూపరతో"**తి. ఏవమ్పి అపరణ్హభోజీపి సియా ఏకభత్తికోతి తన్నివత్తనత్థం **"విరతో వికాలభోజనా"**తి వుత్తం. అరుణుగ్గమనకాలతో పట్ఠాయ యావ మజ్ఝన్హికా అయం బుద్ధాదీనం అరియానం ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణో భోజనస్స కాలో నామ, తదఞ్ఞో **వికాలో**. **అట్ఠకథాయం** పన దుతియపదేన రత్తిభోజనస్స పటిక్ఖిత్తత్తా **"అతిక్కన్తే మజ్ఝన్హికే యావ సూరియత్థఙ్గమనా భోజనం వికాలభోజనం నామా"**తి వుత్తం.

"సబ్బపాపస్స అకరణ"న్తిఆదినయప్పవత్తం (దీ॰ ని॰ ౨.౯౦; ధ॰ ప॰ ౧౮౩; నేత్తి॰ ౩౦, ౫౦, ౧౧౬, ౧౨౪) భగవతో సాసనం అచ్చన్తరాగుప్పత్తియా నచ్చాదిదస్సనం న అనులోమేతీతి ఆహ **"సాసనస్స అననులోమత్తా"**తి. అత్తనా పయోజియమానం, పరేహి పయోజాపియమానఞ్చ నచ్చం నచ్చభావసామఞ్ఞేన పాళియం ఏకేనేవ **నచ్చ**-సద్దేన గహితం, తథా గీతవాదిత-సద్దేన చాతి ఆహ **"నచ్చననచ్చాపనాదివసేనా"**తి. **ఆది**-సద్దేన గాయనగాయాపనవాదనవాదాపనాని సఙ్గయ్హన్తి. దస్సనేన చేత్థ సవనమ్పి సఙ్గహితం విరూపేకసేసనయేన . యథాసకం విసయస్స ఆలోచనసభావతాయ వా పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం సవనకిరియాయపి దస్సనసఙ్ఖేపసబ్భావతో **"దస్సనా"**ఇచ్చేవ వుత్తం. తేనాహ "పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న కఞ్చి ధమ్మం పటివిజానాతి అఞ్ఞత్ర అభినిపాతమత్తా"తి. అవిసూకభూతస్స గీతస్స సవనం కదాచి వట్టతీతి ఆహ **"విసూకభూతా దస్సనా"**తి. తథా హి వుత్తం పరమత్థజోతికాయం **ఖుద్దకట్ఠకథాయం** (ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ ౨.పచ్ఛిమపఞ్చసిక్ఖాపదవణ్ణనా) "ధమ్మూపసంహితం గీతం వట్టతి, గీతూపసంహితో ధమ్మో న వట్టతీ"తి. **యం కిఞ్చీ**తి గన్థితం వా అగన్థితం వా యం కిఞ్చి పుప్ఫం. **గన్ధజాత**న్తి గన్ధజాతికం. తస్సపి "యం కిఞ్చీ"తి వచనతో పిసితస్స అపిసితస్సపి యస్స కస్సచి విలేపనాది న వట్టతీతి దస్సేతి.

ఉచ్చాతి ఉచ్చ-సద్దేన సమానత్థం ఏకం సద్దన్తరం. సేతి ఏత్థాతి **సయనం**. ఉచ్చాసయనం మహాసయనఞ్చ సమణసారుప్పరహితం అధిప్పేతన్తి ఆహ **"పమాణాతిక్కన్తం అకప్పియత్థరణ"**న్తి. ఆసనఞ్చేత్థ సయనేనేవ సఙ్గహితన్తి దట్ఠబ్బం. యస్మా పన ఆధారే పటిక్ఖిత్తే తదాధారా కిరియా పటిక్ఖిత్తావ హోతి, తస్మా "ఉచ్చాసయనమహాసయనా"ఇచ్చేవ వుత్తం, అత్థతో పన తదుపభోగభూతనిసజ్జానిపజ్జనేహి విరతి దస్సితాతి దట్ఠబ్బం. అథ వా ఉచ్చాసయనమహాసయనఞ్చ ఉచ్చాసయనమహాసయనఞ్చ **ఉచ్చాసయనమహాసయన**న్తి ఏతస్మిం అత్థే ఏకసేసేన అయం నిద్దేసో కతో యథా "నామరూపపచ్చయా సళాయతన"న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౧; ఉదా॰ ౧), ఆసనకిరియాపుబ్బకత్తా వా సయనకిరియాయ సయనగ్గహణేన ఆసనమ్పి గహితన్తి వేదితబ్బం.

దారుమాసకోతి యే వోహారం గచ్ఛన్తీతి ఇతి-సద్దేన ఏవంపకారే దస్సేతి. అఞ్ఞేహి గాహాపనే ఉపనిక్ఖిత్తసాదియనే చ పటిగ్గహణత్థో లబ్భతీతి ఆహ “**నేవ నం ఉగ్గణ్హాతి, న ఉగ్గణ్హాపేతి, న ఉపనిక్ఖిత్తం సాదియతీ**”తి. అథ వా తివిధం పటిగ్గహణం కాయేన వాచాయ మనసాతి. తత్థ కాయేన పటిగ్గహణం **ఉగ్గణ్హనం,** వాచాయ పటిగ్గహణం **ఉగ్గహాపనం,** మనసా పటిగ్గహణం **సాదియనన్తి** తివిధమ్పి పటిగ్గహణం ఏకజ్ఝం గహేత్వా “పటిగ్గహణా”తి వుత్తన్తి ఆహ “**నేవ నం ఉగ్గణ్హాతీ**”తిఆది. ఏస నయో **ఆమకధఞ్ఞపటిగ్గహణాతిఆదీసుపి.** నీవారాదిఉపధఞ్ఞస్స సాలిఆదిమూలధఞ్ఞన్తోగధత్తా వుత్తం “**సత్తవిధస్సా**”తి. “అనుజానామి, భిక్ఖవే, పఞ్చ వసాని భేసజ్జాని అచ్ఛవసం మచ్ఛవసం సుసుకావసం సూకరవసం గద్రభవస”న్తి (మహావ. ౨౬౨) వుత్తత్తా ఇదం ఓదిస్స అనుఞ్ఞాతం నామ, తస్స పన “కాలే పటిగ్గహిత”న్తి (మహావ. ౨౬౨) వుత్తత్తా పటిగ్గహణం వట్టతి. సతి పచ్చయేతి ఆహ “**అఞ్ఞత్ర ఓదిస్స అనుఞ్ఞాతా**”తి.

సరూపేన వఞ్చనం **రూపకూటం,** పతిరూపేన వఞ్చనాతి అత్థో. అఙ్గేన అత్తనో సరీరావయవేన వఞ్చనం **అఙ్గకూటం.** గహణవసేన వఞ్చనం **గహణకూటం.** పటిచ్ఛన్నం కత్వా వఞ్చనం **పటిచ్ఛన్నకూటం. అక్కమతీతి** నిప్పీళేతి, పుబ్బభాగే అక్కమతీతి సమ్బన్ధో.

హదయన్తి నాళిఆదీనం మానభాజనానం అబ్భన్తరం. తిలాదీనం నాళిఆదీహి మిననకాలే ఉస్సాపితసిఖాయేవ సిఖా. **సిఖాభేదో** తస్సాహాపనం.

కేచీతి సారసమాసాచరియా, ఉత్తరవిహారవాసినో చ. **వధోతి** ముట్ఠిపహారకసాతాళనాదీహి విహేసనం, విబాధనన్తి అత్థో. విహేఠనత్థోపి హి వధ-సద్దో దిస్సతి “అత్తానంవధిత్వా వధిత్వా రోదతీ”తిఆదీసు (పాచి. ౮౭౯, ౮౮౧). యథా హి అపరిగ్గహభావసామఞ్ఞే సతిపి పబ్బజితేహి అప్పటిగ్గహితబ్బవత్థువిభాగసన్దస్సనత్థం ఇత్థికుమారిదాసిదాసాదయో విభాగేన వుత్తా. ఏవం పరస్స హరణభావతో అదిన్నాదానభావసామఞ్ఞే సతిపి తులాకూటాదయో అదిన్నాదానవిసేసభావదస్సనత్థం విభాగేన వుత్తా, న ఏవం పాణాతిపాతపరియాయస్స వధస్స పున గహణే పయోజనం అత్థి, తత్థ సయంకారో, ఇధ పరంకారోతి చ న సక్కా వత్తుం “కాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా చేతనా ఛప్పయోగా”తి వచనతో. తస్మా యథావుత్తో ఏవేత్థ అత్థో యుత్తో. **అట్ఠకథాయం** పన “**వధోతి మారణ**”న్తి వుత్తం, తమ్పి పోథనమేవ సన్ధాయాతి చ సక్కా విఞ్ఞాతుం మారణ-సద్దస్సపి విహింసనే దిస్సనతో.

౨౧౪. చీవరపిణ్డపాతానం యథాక్కమం కాయకుచ్ఛిపరిహరణమత్తజోతనాయం అవిసేసతో అట్ఠన్నం పరిక్ఖారానం అన్తరే తప్పయోజనతా సమ్భవతీతి దస్సేన్తో “**తే సబ్బేపీ**”తిఆదిమాహ. **ఏతేపీతి** నవపరిక్ఖారికాదయోపి అప్పిచ్ఛావ సన్తుట్ఠావ. న హి తత్తకేన మహిచ్ఛతా, అసన్తుట్ఠితా వా హోతీతి.

చతూసు దిసాసు సుఖం విహరతి, తతో ఏవ సుఖవిహారట్ఠానభూతా చతస్సో దిసా అస్స సన్తీతి వా **చాతుద్దిసో.** తత్థ చాయం సత్తే వా సఙ్ఖారే వా భయేన న పటిహఞ్ఞతీతి **అప్పటిఘో.** ద్వాదసవిధస్స సన్తోసస్స వసేన సన్తుస్సనకో **సన్తుస్సమానో. ఇతరీతరేనాతి** ఉచ్చావచేన. **పరిస్సయానం** బాహిరానం సీహబ్యగ్ఘాదీనం, అబ్భన్తరానఞ్చ కామచ్ఛన్దాదీనం కాయచిత్తుపద్దవానం అభిభవనతో పరిస్సయానం **సహితా.** థద్ధభావకరభయాభావేన **అచ్ఛమ్భీ. ఏకో** అసహాయో. తతో ఏవ ఖగ్గమిగసిఙ్గసదిసతాయ **ఖగ్గవిసాణకప్పో** చరేయ్యాతి అత్థో.

ఛిన్నపక్ఖో , అసఞ్జాతపక్ఖో వా సకుణో గన్తుం న సక్కోతీతి ''**పక్ఖీ సకుణో**''తి పక్ఖి-సద్దేన విసేసేత్వా సకుణో పాళియం వుత్తోతి ఆహ ''**పక్ఖయుత్తో సకుణో**''తి. యస్స సన్నిధికారపరిభోగో కిఞ్చి రపేతబ్బం సాపేక్ఖాయ రపనఞ్చ నత్థి, తాదిసో అయం భిక్ఖూతి దస్సేన్తో ''**అయం పనేత్థ సఙ్ఖేపత్థో**''తిఆదిమాహ. అరియన్తి అపేన్తి తతో దోసా, తేహి వా ఆరకాతి **అరియోతి** ఆహ ''**అరియేనాతి నిద్దోసేనా**''తి. **అజ్ఝత్తన్తి** అత్తని. **నిద్దోససుఖన్తి** నిరామిససుఖం కిలేసవజ్జరహితత్తా.

౨౧౩. యథావుత్తే సీలసంవరే పతిట్ఠితస్సేవ ఇన్ద్రియసంవరో ఇచ్ఛితబ్బో తదధిట్ఠానతో, తస్స చ పరిపాలకభావతోతి వుత్తం ''**సో ఇమినా అరియేన సీలక్ఖన్ధేన సమన్నాగతో భిక్ఖూ**''తి. **సేసపదేసూతి** ''న నిమిత్తగ్గాహీ హోతీ''తిఆదీసు పదేసు. యస్మా **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౧౩) వుత్తం, తస్మా తస్స **లీనత్థప్పకాసినియం సంవణ్ణనాయం** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౧౩) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. రూపాదీసు నిమిత్తాదిగ్గాహపరివజ్జనలక్ఖణత్తా ఇన్ద్రియసంవరస్స కిలేసేహి అనవసిత్తసుఖతా అవికిణ్ణసుఖతా చస్స వుత్తా.

౨౧౬. పచ్చయసమ్పత్తిన్తి పచ్చయపారిపూరిం. **ఇమే చత్తారోతి** సీలసంవరో సన్తోసో ఇన్ద్రియసంవరో సతిసమ్పజఞ్ఞన్తి ఇమే చత్తారో అరఞ్ఞవాసస్స సమ్భారా. **తిరచ్ఛానగతేహి వత్తబ్బతం ఆపజ్జతి** ఇసిసిఙ్గస్స పితుఆదయో వియ. **వనచరకేహీతి** వనచరకమాతుగామేహి. **భేరవసద్దం సావేన్తి**, తావతా అపలాయన్తానం **హత్థేహి సీసం...పే.... కరోన్తి**. పణ్ణత్తివీతిక్కమసఙ్ఖాతం **కాళకం వా**. మిచ్ఛావితక్కసఙ్ఖాతం **తిలకం వా. తన్తి** పీతిం విభూతభావేన ఉపట్ఠానతో **ఖయతో సమ్మసన్తో**.

వివిత్తన్తి జనవివిత్తం. తేనాహ ''**సుఞ్ఞ**''న్తి. సా చ వివిత్తతా నిస్సద్దభావేన లక్ఖితబ్బాతి ఆహ ''**అప్పసద్దం అప్పనిగ్ఘోస**''న్తి. ఆవసథభూతం సేనాసనం విహరితబ్బట్ఠేన **విహారసేనాసనం**. మసారకాది మఞ్చపీఠం తత్థ అత్థరితబ్బం భిసిఉపధానఞ్చ మఞ్చపీఠసమ్బన్ధితో **మఞ్చపీఠసేనాసనం**. చిమిలికాది భూమియం సన్థరితబ్బతాయ **సన్థతసేనాసనం**. రుక్ఖమూలాది పటిక్కమితబ్బట్ఠానం చఙ్కమనాదీనం ఓకాసభావతో **ఓకాససేనాసనం**.

''**అనుచ్ఛవికం దస్సేన్తో**''తి వత్వా తమేవ అనుచ్ఛవికభావం విభావేతుం ''**తత్థ హి**''తిఆది వుత్తం. **అచ్ఛన్నన్తి** ఇట్ఠకఛదనాదినా అన్తమసో రుక్ఖసాఖాహిపి న ఛన్నం.

భత్తస్స పచ్ఛతోతి భత్తభుఞ్జనస్స పచ్ఛతో. **ఊరుబద్ధాసనన్తి** ఊరూనం అధోబన్ధనవసేన నిసజ్జం. హేట్ఠిమకాయస్స అనుజుకట్ఠపనం నిసజ్జావచనేనేవ బోధితన్తి. **ఉజుం కాయన్తి** ఏత్థ **కాయ**-సద్దో ఉపరిమకాయవిసయోతి ఆహ ''**ఉపరిమం సరీరం ఉజుకం ఠపేత్వా**''తి. తం పన ఉజుకట్ఠపనం సరూపతో పయోజనతో చ దస్సేతుం ''**అట్ఠారసా**''తిఆది వుత్తం. **న పణమన్తీతి** న ఓణమన్తి. **న పరిపతతీతి** న విగచ్ఛతి, వీథిం న విలఙ్ఘేతి. తతో ఏవ పుబ్బేనాపరం విసేసప్పత్తియా కమ్మట్ఠానం **వుద్ధిం ఫాతిం ఉపగచ్ఛతి. ముఖసమీపేతి** ముఖస్స సమీపే నాసికగ్గే వా ఉత్తరోట్ఠే వా. ఇధ **పరి**-సద్దో అభి-సద్దేన సమానత్థోతి ఆహ ''**కమ్మట్ఠానాభిముఖ**''న్తి, బహిద్ధా పుథుత్తారమ్మణతో నివారేత్వా కమ్మట్ఠానంయేవ పురక్ఖత్వాతి అత్థో. **పరీతి పరిగ్గహట్ఠో** ''పరిణాయికా''తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౧౬) వియ. **నియ్యానట్ఠో** పటిపక్ఖతో నిగ్గమనట్ఠో, తస్మా **పరిగ్గహితనియ్యానసతిన్తి** సబ్బథా గహితాసమ్మోసం పరిచ్చత్తసమ్మోసం సతిం కత్వా, పరమం సతినేపక్కం ఉపట్ఠపేత్వాతి అత్థో.

విక్ఖమ్భనవసేనాతి ఏత్థ విక్ఖమ్భనం అనుప్పాదనం అప్పవత్తనం న పటిపక్ఖేన సుప్పహీనతా. **పహీనత్తా**తి చ పహీనసదిసతం సన్ధాయ వుత్తం ఝానస్స అనధిగతతా. తథాపి నయిదం చక్ఖువిఞ్ఞాణం వియ సభావతో విగతాభిజ్ఝం, అథ ఖో భావనావసేన. తేనాహ ''**న చక్ఖువిఞ్ఞాణసదిసేనా**''తి. **ఏసేవ నయో**తి యథా చక్ఖువిఞ్ఞాణం సభావేన విగతాభిజ్ఝం అబ్యాపన్నఞ్చ, న భావనాయ విక్ఖమ్భితత్తా, న ఏవమిదం. ఇదం పన చిత్తం భావనాయ పరిసోధితత్తా అబ్యాపన్నం విగతథినమిద్ధం అనుద్ధతం నిబ్బిచికిచ్ఛఞ్చాతి అత్థో. **ఇదం ఉభయ**న్తి సతిసమ్పజఞ్ఞమాహ.

౨౯౭. ఉచ్ఛిన్దిత్వా పాతేన్తీతి ఏత్థ ఉచ్ఛిన్దనం పాతనఞ్చ తాసం పఞ్ఞానం అనుప్పన్నానం ఉప్పజ్జితుం అప్పదానమేవ. ఇతి మహగ్గతానుత్తరపఞ్ఞానం ఏకచ్చాయ చ పరిత్తపఞ్ఞాయ అనుప్పత్తిహేతుభూతా నీవరణా ధమ్మా ఇతరాయ చ సమత్థతం విహనన్తియేవాతి **పఞ్ఞాయ దుబ్బలీకరణా** వుత్తా. ఇదమ్పి పఠమజ్ఝానం వేనేయ్యసన్తానే పతిట్ఠాపియమానం ఞాణం పజ్జతి ఏత్థాతి **ఞాణపదం.** ఞాణం వళఞ్జేతి ఏత్థాతి **ఞాణవళఞ్జం.**

౨౯౯. న తావ నిట్ఠం గతో బాహిరకానం ఞాణేన అక్కన్తట్ఠానానిపి సియున్తి. యది ఏవం అనఞ్ఞసాధారణే మగ్గఞాణపదే కథం న నిట్ఠఙ్గతోతి ఆహ ''**మగ్గక్ఖణేపీ**''తిఆది. **తీసు రతనేసు నిట్ఠం గతో హోతీ**తి బుద్ధసుబుద్ధతం ధమ్మసుధమ్మతం సఙ్ఘసుప్పటిపత్తితఞ్చ ఆరబ్భ ఞాణేన నిట్ఠం నిచ్ఛయం ఉపగతో హోతి. కామఞ్చేత్థ పఠమమగ్గేనేవ సబ్బసో విచికిచ్ఛాయ పహీనత్తా సబ్బస్సపి అరియసావకస్స కఙ్ఖా వా విమతి వా నత్థి, తత్థ పన యథా పఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తస్స అరహతో సవిసయే ఞాణం సవిసేసం ఓగాహతి, న తథా అనాగామిఆదీనన్తి రతనత్తయే సాతిసయం ఞాణనిచ్ఛయగమనం సన్ధాయ "అగ్గమగ్గవసేన తత్థనిట్ఠాగమనం వుత్త"న్తి వుత్తం. యం పనేత్థ అవిభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి.

చూళహత్థిపదోపమసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౮. మహాహత్థిపదోపమసుత్తవణ్ణనా

౩౦౦. జఙ్గలానన్తి ఏత్థ యో నిపిచ్ఛలేన అముదుకో నిరుదకతాయ థద్ధలూఖభూమిప్పదేసో, సో "జఙ్గలో"తి వుచ్చతి. తబ్బహులతాయ పన ఇధ సబ్బో భూమిప్పదేసో జఙ్గలో, తస్మిం జఙ్గలే జాతా, భవాతి వా జఙ్గలా, తేసం జఙ్గలానం. ఏవఞ్చ నదీచరానమ్పి హత్థీనం సఙ్గహో కతో హోతి. సమోధాతబ్బానం వియ హి సమోధాయకానమ్పి జఙ్గలగ్గహణేన గహేతబ్బతో. **పథవీతలచారీన**న్తి ఇమినా జలచారినో న నివత్తేతి అదిస్సమానపాదత్తా. **పాణాన**న్తి సాధారణవచనమ్పి "పదజాతానీ"తి సద్దన్తరసన్నిధానేన విసేసనివిట్ఠమేవ హోతీతి ఆహ ''**సపాదకపాణాన**''న్తి. "ముత్తగత"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౧౧౯; అ॰ ని॰ ౯.౧౧) గత-సద్దో అనత్థన్తరో వియ, **జాత**-సద్దో అనత్థన్తరోతి ఆహ ''**పదజాతానీతి పదానీ**''తి. **సమోధాన**న్తి సమవరోధం, అన్తోగమం వా. **మహన్తత్తేనా**తి విపులభావేన.

కుసలా ధమ్మాతి అనవజ్జసుఖవిపాకా ధమ్మా, న అనవజ్జమత్తధమ్మా. కుసలత్తికే ఆగతనయేన హి ఇధ కుసలా ధమ్మా గహేతబ్బా, న బాహితికసుత్తే ఆగతనయేన. **చతుబ్బిధో సఙ్గహో**తి కస్మా వుత్తం, నను ఏకవిధోవేత్థ సఙ్గహో అధిప్పేతోతి? న, అత్థం అగ్గహేత్వా అనిద్ధారితత్థస్స సద్దస్సేవ గహితత్తా. సఙ్గహ-సద్దో తావ అత్తనో అత్థవసేన చతుబ్బిధోతి అయఞ్హేత్థ అత్థో. అత్థోపి వా అనిద్ధారితవిసేసో సామఞ్ఞేన గహేతబ్బతం పత్తో "సఙ్గహం గచ్ఛతీ"తి ఏత్థ సఙ్గహ-సద్దేన వచనీయతం గతోతి న కోచి దోసో, నిద్ధారితే విసేసే తస్స ఏకవిధతా సియా, న తతో పుబ్బేతి. **సజాతిసఙ్గహో**తి

సమానజాతియా, సమానజాతికానం వా సఙ్గహో. ధాతుకథావణ్ణనాయం పన ''**జాతిసఙ్గహో**''ఇచ్చేవ వుత్తం, తం జాతి-సద్దస్స సాపేక్ఖసద్దత్తా జాతియా సఙ్గహోతి వుత్తే అత్తనో జాతియాతి విఞ్ఞాయతి సమ్బన్ధారహస్స అఞ్ఞస్స అవుత్తత్తాతి కత్వా వుత్తం. ఇధ పన **రూపకణ్డవణ్ణనాయం** (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౫౯౪) వియ పాకటం కత్వా దస్సేతుం ''**సజాతిసఙ్గహో**''ఇచ్చేవ వుత్తం. సఞ్జాయన్తి ఏత్థాతి సఞ్జాతి, సఞ్జాతియా సఙ్గహో **సఞ్జాతిసఙ్గహో**, సఞ్జాతిదేసవసేన సఙ్గహోతి అత్థో. ''సబ్బే రథికా''తి వుత్తే సబ్బే రథయోధా రథేన యుఞ్జనకిరియాయ ఏకసఙ్గహోతి. ''సబ్బే ధనుగ్గహా''తి వుత్తే సబ్బే ఇస్సాసా ధనునా విజ్ఝనకిరియాయ ఏకసఙ్గహోతి ఆహ ''**ఏవం కిరియవసేన సఙ్గహో**''తి. **రూపక్ఖన్ధేన సఙ్గహితన్తి** రూపక్ఖన్ధేన ఏకసఙ్గహం రూపక్ఖన్ధోతేవ గణితం, గహణం గతన్తి అత్థో.

దియడ్ఢమేవ సచ్చం భజతి మగ్గసచ్చదుక్ఖసచ్చేకదేసభావతో. సచ్చేకదేసన్తోగధమ్పి సచ్చన్తోగధమేవ హోతీతి ఆహ ''**సచ్చానం అన్తోగధత్తా**''తి. ఇదాని తమత్థం సాసనతో చ లోకతో చ ఉపమం ఆహ రిత్వా దీపేతుం ''**యథా హీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **సాధికమిదం, భిక్ఖవే, దియడ్ఢసిక్ఖాపదసతన్తి** ఇదం యస్మిం కాలే తం సుత్తం దేసితం, తదా పఞ్ఞత్తసిక్ఖాపదవసేన వుత్తం, తతో పరం పన సాధికాని ద్వేసతాని సిక్ఖాపదానీతి. **సిక్ఖానం అన్తోగధత్తా** అధిసీలసిక్ఖాయ. ఏత్థ చ ''సీలం సిక్ఖన్తోపి తిస్సో సిక్ఖా సిక్ఖతీ''తి విసమోయం ఉపఞ్ఞాసో. తత్థ హి యో పహాతబ్బం పజహతి, సంవరితబ్బతో సంవరం ఆపజ్జతి, అయమస్స **అధిసీలసిక్ఖా**. యో తత్థ చేతనో అవిక్ఖేపో, అయమస్స **అధిచిత్తసిక్ఖా**. యా తత్థ వీమంసా, అయమస్స **అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా**. ఇతి నో కులపుత్తో సరూపతో లబ్భమానా ఏవ తిస్సో సిక్ఖా సిక్ఖతీతి దీపితో, న సిక్ఖానం అన్తోగధతామత్తేన. తేనాహ **అట్ఠకథాయం** ''యో తథాభూతస్స సంవరో, అయమేత్థ అధిసీలసిక్ఖా, యో తథాభూతస్స సమాధి, అయమేత్థ అధిచిత్తసిక్ఖా, యా తథాభూతస్స పఞ్ఞా, అయం అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా. ఇమా తిస్సో సిక్ఖా తస్మిం ఆరమ్మణే తాయ సతియా తేన మనసికారేన సిక్ఖతి ఆసేవతి భావేతి బహులీకరోతీ''తి. ఇధ పన సచ్చానం అన్తోగధత్తా సచ్చ-సద్దాభిధేయ్యతామత్తేన చతూసు సచ్చేసు గణనన్తోగధా హోన్తీతి? న, తత్థాపి హి నిప్పరియాయతో అధిసీలసిక్ఖావ లబ్భతి, ఇతరా పరియాయతోతి కత్వా ''**సిక్ఖానం అన్తోగధత్తా**''తి వుత్తం.

చతూసు అరియసచ్చేసు సఙ్గహం గచ్ఛన్తీతి చ తతో అముచ్చిత్వా తస్సేవ అన్తోగధతం సన్ధాయ వుత్తం. ఏవఞ్చ కత్వా ''యథా చ ఏకస్స హత్థిపదస్సా''తిఆదినా దస్సితా హత్థిపదోపమా సమత్థితా దట్ఠబ్బా. **ఏకస్మిమ్పి ద్వీసుపి తీసుపి సచ్చేసు గణనం గతా ధమ్మాతి** ఇదం న కుసలత్తికవసేనేవ వేదితబ్బం, అథ ఖో తికదుకేసు యథారహం లబ్భమానపదవసేన వేదితబ్బం. తత్థ ఏకస్మిం సచ్చే గణనం గతో ధమ్మో అసఙ్ఖతధమ్మో దట్ఠబ్బో, ద్వీసు సచ్చేసు గణనం గతా కుసలా ధమ్మా, తథా అకుసలా ధమ్మా, అబ్యాకతా చ ధమ్మా, తీసు సచ్చేసు గణనం గతా సఙ్ఖతా ధమ్మా, ఏవం అఞ్ఞేసమ్పి తికదుకపదానం వసేన అయమత్థో యథారహం విభజిత్వా వత్తబ్బో. తేనాహ ''**ఏకస్మిమ్పి...పే.... గతావ హోన్తీ**''తి. ఏకదేసో హి సముదాయన్తోగధత్తా విసేసో వియ సామఞ్ఞేన సమూహేన సఙ్గహం లభతి. తేనాహ ''**సచ్చానం అన్తోగధత్తా**''తి. **దేసనానుక్కమోతి** అరియసచ్చాని ఉద్దిసిత్వా దుక్ఖసచ్చనిద్దేసవసేన పఞ్చన్నం ఉపాదానక్ఖన్ధానం విభజనం. తత్థ చ రూపక్ఖన్ధనిద్దేసవసేనఆదితో అజ్ఝత్తికాయ పథవీధాతుయా విభజనన్తి. అయం ఇమిస్సా దేసనాయ అనుక్కమో.

౩౦౧. తం పనేతం ఉపమాహి విభావేతుం ''**యథా హీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **సుజాతన్తి** సున్దరం, సుసణ్ఠితం సుపరిణతఞ్చాతి అధిప్పాయో. **పేసియోతి** విలీవే. ముదుభావతో **కుచ్ఛిభాగం ఆదాయ. ఇతరే చ చత్తారో కోట్ఠాసేతి** పఞ్చధా భిన్నకోట్ఠాసేసు ఇతరే చ చత్తారో కోట్ఠాసే. **ఇతరే చ తయో కోట్ఠాసేతిఆదితో** చతుధా భిన్నకోట్ఠాసేసు ఇతరే చ తయో కోట్ఠాసే.

రాజపుత్తూపమాయాతి రఞ్ఞో జేట్ఠపుత్తఉపమాయ. న్తి పిళన్ధనం. ఉరే వాయామజనితఅరియజాతియా **ఓరసో**. **ముఖతో జాతో**తి ముఖతో నిగ్గతధమ్మదేసనాయ జాతో, బుద్ధానం వా ధమ్మకాయస్స ముఖభూతఅరియధమ్మతో జాతో. తతో ఏవ **ధమ్మజో ధమ్మనిమ్మితో**. సత్థు ధమ్మదాయాదస్సేవ గహితత్తా **ధమ్మదాయాదో**. తేనాహ ''**నో ఆమిసదాయాదో**''తి. న్తి "భగవతో పుత్తో"తిఆదివచనం. మహాపఞ్ఞతాదిగుణేహి సాతిసయం అనుపుబ్బభావే ఠితత్తా **సమ్మా** యథాభూతం **వదమానో** వత్తుం సక్కోన్తో **వదేయ్య**.

అకుతోభయం నిబ్బానం నిబ్బానగామినిఞ్చ. రాగరజాదీనం విగమేన విగతరజం ధమ్మం దేసేన్తం సుగతం సమ్మాసమ్బుద్ధం భిక్ఖూనం పరోసహస్సం పయిరుపాసతీతి యోజనా.

''**సేవేథ భజథా**''తి వత్వా తత్థ కారణమాహ ''**పణ్డితా భిక్ఖూ అనుగ్గాహకా**''తి. పణ్డితాపి సమానా న అప్పస్సుతా, అథ ఖో ఓవాదానుసాసనీహి అనుగ్గాహకాతి పురిమా ఉపమా థేరస్సేవ వసేన ఉదాహటా, దుతియా పన భగవతో భిక్ఖుసఙ్ఘస్సపి వసేన ఉదాహటా.

౩౦౨. అజ్ఝత్తికాతి సత్తసన్తానపరియాపన్నా. **అజ్ఝత్తం పచ్చత్త**న్తి పదద్వయేనపి తంతంపాటిపుగ్గలికధమ్మా వుచ్చన్తీతి ఆహ ''**ఉభయమ్పేతం నియకాధివచనమేవా**''తి. ససన్తతిపరియాపన్నతాయ పన అత్తాతి గహేతబ్బభావూపగమనవసేన అత్తానం అధికిచ్చ ఉద్దిస్స పవత్తం **అజ్ఝత్తం,** తంతంసత్తసన్తానపరియాపన్నతాయ **పచ్చత్తం**. తేనాహ **అట్ఠకథాయం** (విసుద్ధి॰ ౧.౩౦౭) "అత్తని పవత్తత్తా అజ్ఝత్తం, అత్తానం పటిచ్చ పటిచ్చ పవత్తత్తా పచ్చత్త"న్తి. **కక్ఖళ**న్తి కథినం. యస్మా తం థద్ధభావేన సహజాతానం పతిట్ఠా హోతి, తస్మా ''**థద్ధ**''న్తి వుత్తం. **ఖరిగత**న్తి ఖరసభావేసు గతం తప్పరియాపన్నం, ఖరసభావమేవాతి అత్థో. యస్మా పన ఖరసభావం ఫరుసాకారేన ఉపట్ఠానతో ఫరుసాకారం హోతి, తస్మా వుత్తం ''**ఫరుస**''న్తి. **ఉపాదిన్నం** నామ సరీరట్ఠకం. తత్థ యం కమ్మసముట్ఠానం, తం నిప్పరియాయతో ''**ఉపాదిన్న**''న్తి వుచ్చతి, ఇతరం **అనుపాదిన్నం**. తదుభయమ్పి ఇధ తణ్హాదీహి ఆదిన్నగహితపరామట్ఠవసేన ఉపాదిన్నమేవాతి దస్సేతుం ''**సరీరట్ఠకఞ్హి**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఆదిన్న**న్తి అభినివిట్ఠం. మమన్తి **గహితం**. అహన్తి **పరామట్ఠం** . **ధాతుకమ్మట్ఠానికస్సా**తి చతుధాతువవత్థానవసేన ధాతుకమ్మట్ఠానం పరిహరన్తస్స. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం ధాతుకమ్మట్ఠానే. **తీసు కోట్ఠాసేసూ**తి తిప్పకారేసు కోట్ఠాసేసు. న హి తే తయో చత్తారో కోట్ఠాసా.

వుత్తప్పకారాతి "కేసా లోమా"తిఆదినా వుత్తప్పకారా. **నానాసభావతో**తి సతిపి కక్ఖళభావసామఞ్ఞే ససమ్భారవిభత్తితో పన కేసాదిసఙ్ఖాతగతనానాసభావతో. **ఆలయో**తి అపేక్ఖా. **నికన్తీ**తి నికామనా. **పత్థనా**తి తణ్హాపత్థనా. **పరియుట్ఠాన**న్తి తణ్హాపరియుట్ఠానం. **గహణ**న్తి కాముపాదానం. **పరామాసో**తి పరతో ఆమసనా మిచ్ఛాభినివేసో. **న బలవా** ఆలయాది. యది ఏవం కస్మా విభఙ్గే బాహిరాపి పథవీధాతు విత్థారేనేవ విభత్తాతి? యథాధమ్మదేసనత్తా తత్థ విత్థారేనేవ దేసనా పవత్తా, యథానులోమదేసనత్తా పనేత్థ వుత్తనయేన దేసనా సంఖిత్తా.

యోజేత్వా దస్సేతీతి ఏకజ్ఝం కత్వా దస్సేతి. **సా**తి అజ్ఝత్తికా పథవీధాతు. **సుఖపరిగ్గహో హోతి** "న మే సో అత్తా"తి. సిద్ధే హి అనత్తలక్ఖణే దుక్ఖలక్ఖణం అనిచ్చలక్ఖణఞ్చ సిద్ధమేవ హోతి సఙ్ఖతధమ్మేసు తదవినాభావతోతి. **విసూకాయతీ**తి విసూకం విరూపకిరియం పవత్తేతి. సా పన అత్థతో విప్ఫన్దనమేవాతి ఆహ ''**విప్ఫన్దతీ**''తి. **అస్సా**తి అజ్ఝత్తికాయ పథవీధాతుయా. **అచేతనాభావో పాకటో హోతి** ధాతుమత్తతాయ దస్సనతో. **తం ఉభయమ్పీ**తి తం పథవీధాతుద్వయమ్పి.

తతో విసేసతరేనాతి తతో బాహిరమహాపథవితో విసేసవన్తతరేన, లహుతరేనాతి అత్థో. **కుప్పతీతి** లుప్పతి. **విలీయమానాతి** పకతిఉదకే లోణం వియ విలయం గచ్ఛన్తీ. **ఉదకానుగతాతి** ఉదకం అనుగతా ఉదకగతికా. తేనాహ "**ఉదకమేవ హోతీ**"తి. అభావో **ఏవ అభావతా,** న భవతీతి వా అభావో, తథాసభావో ధమ్మో. తస్స భావో **అభావతా.** వయో వినాసో ధమ్మో సభావో ఏతస్సాతి వయధమ్మో, తస్స భావో **వయధమ్మతా,** అత్థతో ఖయో ఏవ. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. తేనాహ "**సబ్బేహిపి ఇమేహి పదేహి అనిచ్చలక్ఖణమేవ వుత్త**"న్తి. విద్ధంసనభావస్స పన పవేదితబ్బత్తా కామం అనిచ్చలక్ఖణమేవ వుత్తం సరూపతో, ఇతరానిపి అత్థతో వుత్తానేవాతి దస్సేన్తో ఆహ "**యం పనా**"తిఆది.

మత్తం ఖణమత్తం తిట్ఠతీతి మత్తట్ఠో, అప్పమత్తట్ఠో **మత్తట్ఠకో,** అతిఇత్తరఖణికోతి అత్థో. తేనాహ "**పరిత్తట్ఠితికస్సా**"తి. **ఠితిపరిత్తతాయాతి** ఏకచిత్తపవత్తిమత్తతాఠానలక్ఖణస్స ఇతరభావేన . ఏకస్స చిత్తస్స పవత్తిక్ఖణమత్తేనేవ హి సత్తానం పరమత్థతో జీవనక్ఖణో పరిచ్ఛిన్నో. తేనాహ "**అయం హీ**"తిఆది.

జీవితన్తి జీవితిన్ద్రియం. **సుఖదుక్ఖాతి** సుఖదుక్ఖా వేదనా. ఉపేక్ఖాపి హి సుఖదుక్ఖాస్వేవ అన్తోగధా ఇట్ఠానిట్ఠభావతో. **అత్తభావోతి** జీవితవేదనావిఞ్ఞాణాని ఠపేత్వా అవసిట్ఠధమ్మా వుత్తా. **కేవలాతి** అత్తనిచ్చభావేన అవోమిస్సా. **ఏకచిత్తసమాయుత్తాతి** ఏకేన చిత్తేన సహితా ఏకచిత్తక్ఖణికా. **లహుసో వత్తతే ఖణోతి** తాయ ఏవ ఏకక్ఖణికతాయ లహుకో అతిఇత్తరో జీవితాదీనం ఖణో వత్తతి వీతివత్తతీతి అత్థో. **ఇదన్తి** గాథావచనం.

యస్మా సత్తానం జీవితం అస్సాసపస్సాసానం అపరాపరసఞ్చరణం లభమానమేవ పవత్తతి, న అలభమానం, తస్మా **అస్సాసపస్సాసూపనిబద్ధం.** తథా మహాభూతానం సమవుత్తితం లభమానమేవ పవత్తతి. పథవీధాతుయా హి ఆపోధాతుఆదీనం వా అఞ్ఞతరపకోపేన బలసమ్పన్నోపి పురిసో పత్థద్ధకాయో వా, అతిసారాదివసేన కిలిన్నపూతికాయో వా, మహాడాహపరేతో వా, సఞ్ఛిజ్జమానసన్ధిబన్ధనో వా హుత్వా జీవితక్ఖయం పాపుణాతి. కబళీకారాహారానం యుత్తకాలే లభన్తస్సేవ జీవితం పవత్తతి, అలభన్తస్స పరిక్ఖయం గచ్ఛతి, విఞ్ఞాణే పవత్తమానేయేవ చ జీవితం పవత్తతి, న తస్మిం అప్పవత్తమానే. **జీవితన్తి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దేన ఇరియాపథూపనిబద్ధతాసీతుణ్హూపనిబద్ధతాదీనం సఙ్గహో. చతున్నఞ్హి ఇరియాపథానం సమవుత్తితం లభమానమేవ జీవితం పవత్తతి, అఞ్ఞతరస్స పన అధిమత్తతాయ ఆయుసఙ్ఖారా ఉపచ్ఛిజ్జన్తి, సీతుణ్హానమ్పి సమవుత్తితం లభమానమేవ పవత్తతి, అతిసీతేన పన అతిఉణ్హేన వా అభిభూతస్స విపజ్జతీతి.

తణ్హుపాదిన్నస్సాతి ఇమినా హి పచ్చయుప్పన్నతాకిత్తనేన సరసపభఙ్గుతంయేవ విభావేతి. దుక్ఖానుపస్సనాయ తణ్హాగ్గాహస్స అనిచ్చానుపస్సనాయ మానగ్గాహస్స అనత్తానుపస్సనాయ దిట్ఠిగ్గాహస్స ఉజువిపచ్చనీకభావతో ఏకంసేనేవ తీహి అనుపస్సనాహి గాహాపి విగచ్ఛన్తీతి ఆహ "**నోతేవ హోతీ**"తి. **ఏకంయేవ ఆగతం** బాహిరాయ పథవీధాతుయా అన్తరధానదస్సనపవత్తజోతనాయ.

పరిగ్గహన్తి ధాతుపరిగ్గహణం. **పట్ఠపేన్తోతి** ఆరభన్తో దేసేన్తో. సోతద్వారే బలం దస్సేతీతి యోజనా. కమ్మట్ఠానికస్స బలదస్సనాపదేసేన కమ్మట్ఠానస్స ఆనుభావం దస్సేతి. **వాచాయ ఘట్టనమేవ వుత్తం** సోతద్వారే బలదస్సనభావతో. **బలన్తి** చ బాహిరాయ వియ అజ్ఝత్తికాయపి పథవీధాతుయా అచేతనాభావదస్సనేన రుక్ఖస్స వియ అక్కోసన్తేపి పహరన్తేపి నిబ్బికారతా. **సమ్పతివత్తమానుప్పన్నభావేనాతి** తదా పచ్చుప్పన్నభావేన. **సముదాచారుప్పన్నభావేనాతి** ఆపాథగతే తస్మిం అనిట్ఠే సద్దారమ్మణే ఆరమ్మణకరణసఙ్ఖాతఉప్పత్తివసేన సోతద్వారే జవనవేదనా దుక్ఖాతి వచనతో. తథా హి

‘‘**ఉపనిస్సయవసేనా**’’తి వుత్తం. **వేదనాదయోపీ**తి “వేదనా అనిచ్చా”తి ఏత్థ వుత్తవేదనా చేవ సఞ్ఞాదయో చ. తే హి ఫస్సేన సమానభూమికా న పుబ్బే వుత్తవేదనా. **ధాతుసఙ్ఖాతమేవ ఆరమ్మణన్తి** యథాపరిగ్గహితం పథవీధాతుసఙ్ఖాతమేవ విసయం. **పక్ఖన్దతీ**తి విపస్సనాచిత్తం అనిచ్చన్తిపి దుక్ఖన్తిపి అనత్తాతిపి సమ్మసనవసేన అనుపవిసతి. ఏతేన బహిద్ధావిక్ఖేపాభావమాహ, **పసీదతీ**తి పన ఇమినా కమ్మట్ఠానస్స వీథిపటిపన్నతం. **సన్తిట్ఠతీ**తి ఇమినా ఉపరూపరి విసేసావహభావేన అవట్ఠానం పటిపక్ఖాభిభవేన నిచ్చలభావతో. **విముచ్చతీ**తి ఇమినా తణ్హామానదిట్ఠిగ్గాహతో విసేసేన ముచ్చనం. **అట్ఠకథాయం** పన సముట్ఠానవసేన అత్థో వుత్తో ‘‘**అధిమోక్ఖం లభతీ**’’తి. **సోతద్వారమ్హి ఆరమ్మణే ఆపాథగతే**తి ఇదం మూలపరిఞ్ఞాయ మూలదస్సనం. సోతద్వారేహి ఆవజ్జనవోట్ఠబ్బనానం అయోనిసో ఆవజ్జయతో వోట్ఠబ్బనవసేన ఇట్ఠే ఆరమ్మణే లోభో, అనిట్ఠే చ పటిఘో ఉప్పజ్జతి, మనోద్వారే పన “ఇత్థీ, పురిసో”తి రజ్జనాది హోతి, తస్స పఞ్చద్వారజవనం **మూలం,** సబ్బం వా భవఙ్గాది. ఏవం మనోద్వారజవనస్స మూలవసేన **పరిఞ్ఞా. ఆగన్తుకతావకాలికపరిఞ్ఞా** పన పఞ్చద్వారజవనస్సేవ అపుబ్బభావవసేన ఇతరభావవసేన చ వేదితబ్బా. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన సతిపట్ఠానసంవణ్ణనాయం వుత్తో ఏవ.

యాథావతో ధాతూనం పరిగ్గణ్హనవసేన కతపరిగ్గహస్సాపి అనాదికాలభావనావసేన **అయోనిసో ఆవజ్జనం సచేపి ఉప్పజ్జతి. వోట్ఠబ్బనం పత్వా**తి వోట్ఠబ్బనకిచ్చతం పత్వా. **ఏకం ద్వే వారే ఆసేవనం లభిత్వా, న** ఆసేవనపచ్చయం. న హి ఉపేక్ఖాసహగతాహేతుకచిత్తం ఆసేవనపచ్చయభూతం అత్థి. యది సియా, పట్ఠానే కుసలత్తికే పటిచ్చవారాదీసు “న మగ్గపచ్చయా ఆసేవనే ద్వే, ఆసేవనపచ్చయా న మగ్గే ద్వే”తి చ వత్తబ్బం సియా, “న మగ్గపచ్చయా ఆసేవనే ఏకం (పట్ఠా. ౧.౧.౨౨౧), ఆసేవనపచ్చయా న మగ్గే ఏక”న్తి (పట్ఠా. ౧.౧.౧౩౨) చ పన వుత్తం. **ఏకం ద్వే వారే**తి ఏత్థ చ ఏకగ్గహణం వచనసిలిట్ఠతాయ వసేన వుత్తం. న హి దుతియే మోఘవారే ఏకవారమేవ వోట్ఠబ్బనం పవత్తతి. ద్విక్ఖత్తుం వా తస్స పవత్తిం సన్ధాయ ఏకవారగ్గహణం, తిక్ఖత్తుం పవత్తిం సన్ధాయ ద్వేవారగ్గహణం. తత్థ దుతియం తతియఞ్చ పవత్తమానం లద్ధాసేవనం వియ హోతి. యస్మా పన “వోట్ఠబ్బనం పత్వా ఏకం ద్వే వారేఆసేవనం లభిత్వా చిత్తం భవఙ్గమేవ ఓతరతీ”తి ఇదం దుతియమోఘవారవసేన వుత్తం భవేయ్య. సో చ ఆరమ్మణదుబ్బలతాయ ఏవ హోతీతి **అభిధమ్మట్ఠకథాయం** నియమితో. ఇధ పన తిక్ఖానుపస్సనానుభావేన అకుసలుప్పత్తియా అసమ్భవవసేన అయోనిసోవ ఆవజ్జతో అయోనిసో వవత్థానం సియా, న యోనిసో, తస్మిఞ్చ పవత్తే మహతి అతిమహతి వా ఆరమ్మణే జవనం న ఉప్పజ్జేయ్యాతి అయమత్థో విచారేత్వా గహేతబ్బో.

ఏతస్సేవ వా సతిపి దువిధతాపరికప్పనే సో చ యది అనులోమే వేదనాత్తికే పటిచ్చవారాదీసు “ఆసేవనపచ్చయా న మగ్గే ద్వే, న మగ్గపచ్చయా ఆసేవనే ద్వే”తి చ వుత్తం సియా, (లబ్భేయ్య), న చ వుత్తం. యది పన వోట్ఠబ్బనమ్పి ఆసేవనపచ్చయో సియా, కుసలాకుసలానమ్పి సియా. న హి ఆసేవనపచ్చయం లద్ధుం యుత్తస్స ఆసేవనపచ్చయతాపి ధమ్మో ఆసేవనపచ్చయో హోతీతి అవుత్తో అత్థి, వోట్ఠబ్బనస్స పన కుసలాకుసలానం ఆసేవనపచ్చయభావో అవుత్తో – “కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి నాసేవనపచ్చయా. అకుసలం…పే.… నాసేవనపచ్చయా”తి (పట్ఠా. ౧.౧.౯౩-౯౪) వచనతో పటిక్ఖిత్తో చ. అథాపి సియా అసమానవేదనానం వసేనేవ వుత్తన్తి చ, ఏవమపి యథా – “ఆవజ్జనా కుసలానం ఖన్ధానం అకుసలానం ఖన్ధానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా. ౧.౧.౪౧౭) వుత్తం, ఏవం “ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో”తిపి వత్తబ్బం సియా. తం జాతిభేదా న వుత్తన్తి చే? భూమిభిన్నస్స కామావచరస్స రూపావచరాదీనం ఆసేవనపచ్చయభావో వియ జాతిభిన్నస్సాపి భవేయ్యాతి వత్తబ్బో ఏవ సియా, అభిన్నజాతికస్స చ వసేన యథా – “ఆవజ్జనా సహేతుకానం ఖన్ధానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో”తి వుత్తం, ఏవం “ఆసేవనపచ్చయేన

పచ్చయో"తిపి వత్తబ్బం సియా, న చ వుత్తం. తస్మా వేదనాత్తికేపి "ఆసేవనపచ్చయా న మగ్గే ఏకం, న మగ్గపచ్చయా ఆసేవనే ఏక"న్తి ఏవం గణనాయ నిద్ధారియమానాయ వోట్ఠబ్బనస్స ఆసేవనపచ్చయత్తస్స అభావా అయం మోఘవారో ఉపపరిక్ఖిత్వా గహేతబ్బో.

వోట్ఠబ్బనం పన వీథివిపాకసన్తతియా ఆవట్టనతో ఆవజ్జనా, తతో విసదిసస్స జవనస్స కరణతో మనసికారోతి చ వత్తబ్బతం లభేయ్య, ఏవఞ్చ కత్వా **పట్ఠానే** "వోట్ఠబ్బనం కుసలానం ఖన్ధానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆది న వుత్తం, "ఆవజ్జనా"ఇచ్చేవ (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౧౭) వుత్తం, తమ్పి వోట్ఠబ్బనతో పరం చతున్నం పఞ్చన్నం వా జవనానం ఆరమ్మణపురేజాతం భవితుం అసక్కోన్తం రూపాదిం ఆరబ్భ పవత్తమానం వోట్ఠబ్బనం జవనట్ఠానే ఠత్వా భవఙ్గం ఓతరతి. **జవనట్ఠానే ఠత్వా**తి చ జవనస్స ఉప్పజ్జనట్ఠానే ద్విక్ఖత్తుం పవత్తిత్వాతి అత్థో, న జవనభావేనాతి. **ఆసేవనం లభిత్వా**తి చేత్థ ఆసేవనం వియ ఆసేవనన్తి వుత్తోవాయమత్థో. విప్ఫారికత్తా చస్స ద్విక్ఖత్తుం వా తిక్ఖత్తుం వా పవత్తియేవ చేత్థ ఆసేవనసదిసతా. విప్ఫారికతాయ హి విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపకతా చస్స వుచ్చతి. విప్ఫారికమ్పి జవనం వియ అనేకక్ఖత్తుం అప్పవత్తియా అసుప్పతిట్ఠితతాయ చ న నిప్పరియాయతో ఆసేవనభావేన వత్తతీతి న ఇమస్స ఆసేవనత్థం వుత్తం. **అట్ఠకథాయం** పన ఫలచిత్తేసు మగ్గపరియాయో వియ పరియాయవసేన వుత్తం.

అయన్తి "సచేపీ"తిఆదినా వుత్తో ఏకవారమ్పి రాగాదీనం అనుప్పాదనవసేన విపస్సనాయ కమ్మం కరోన్తో యోగావచరో. **కోటిప్పత్తో**తి మత్థకం పత్తో. పటిపక్ఖేహి అనభిభూతత్తా విసదవిపస్సనాఞాణతాయ **తిక్ఖవిపస్సకో. ఆరమ్మణం పరిగ్గహితమేవ హోతి** "ఏవం మే జవనం జవిత"న్తి సారమ్మణస్స జవనస్స హుత్వా అభావవవత్థాపనస్స కమ్మట్ఠానభావతో, తథా ఆవజ్జనవసేన వా తం ఆరమ్మణం విస్సజ్జేత్వా తావదేవ మూలకమ్మట్ఠానభూతం ఆరమ్మణం పరిగ్గహితమేవ హోతి. **దుతియస్స పన వసేనా**తి "అపరస్స రాగాదివసేన ఏకవారం జవనం జవతీ"తిఆదినా వుత్తస్స నాతితిక్ఖవిపస్సకస్స వసేన "తస్స ధాతారమ్మణమేవ చిత్తం పక్ఖన్దతీ"తిఆదినా ఇమస్మిం సుత్తే ఆగతత్తా. "తమేనం ఉపధిపహానాయ పటిపన్నం ఉపధిపటినిస్సగ్గాయ కదాచి కరహచి సతిసమ్మోసా ఉపధిపటిసంయుత్తా సరసఙ్కప్పా సముదాచరన్తి. దన్ధో ఉదాయి సతుప్పాదో, అథ ఖో నం ఖిప్పమేవ పజహతి వినోదేతి బ్యన్తీకరోతి అనభావం గమేతీ"తి **లటుకికోపమే**. తస్స హి **అట్ఠకథాయం** "సోతాపన్నాదయో తావ పజహన్తు, పుథుజ్జనో కథం పజహతీ"తి చోదనం పట్ఠపేత్వా "ఆరద్ధవిపస్సకో హి సతిసమ్మోసేన సహసా కిలేసే ఉప్పన్నే 'మాదిసస్స నామ భిక్ఖునో కిలేసో ఉప్పన్నో'తి సంవేగం కత్వా వీరియం పగ్గయ్హ విపస్సనం వడ్ఢేత్వా మగ్గేన కిలేసే సముగ్ఘాతేతి, ఇతి సో పజహతి నామా"తి అత్థో వుత్తో. తేన వుత్తం – "తస్స ధాతారమ్మణమేవ చిత్తం పక్ఖన్దతీతిఆదినా ఇమస్మిం సుత్తే ఆగతత్తా"తిఆది. **ఇన్ద్రియభావనే చ** మజ్ఝిమస్స వసేన **అయమత్థో వేదితబ్బో**.

పరిగ్గహవసేనాతి ధాతుపరిగ్గహవసేన. మమ్మచ్ఛేదనాదివసేన పవత్తఅక్కోసనాదిం అనిట్ఠం ఆరమ్మణం పత్వా **సోతద్వారే కిలమతి** పుగ్గలో, తథా పోథనపహారణాదికం అనిట్ఠం ఆరమ్మణం పత్వా **కాయద్వారే కిలమతి**.

సముదాచరన్తీతి సబ్బసో ఉద్ధం ఆచరన్తి. తయిదం అమనాపేహి సముదాచరణం నామ పోథనపహారణాదివసేన ఉపక్కమనమేవాతి ఆహ **"ఉపక్కమన్తీ"**తి, బాధన్తీతి అత్థో. **తథాసభావో**తి యథా పాణిప్పహారాదీహి ఘట్టితమత్తో వికారం ఆపజ్జతి, తథాసభావో. "ఉభతోదణ్డకేన చేపి, భిక్ఖవే, కకచేనా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౩౨) ఓవాదదానం నామ

అనఞ్ఞసాధారణం బుద్ధానంయేవ ఆవేణికన్తి ఆహ "**వుత్తం ఖో పనేతం భగవతాతి అనుస్సరన్తోపి...పే.... కకచూపమోవాదం అనుస్సరన్తోపీ**"తి వుత్తం. తస్సపి పరియత్తిధమ్మభావతోతి కేచి . యం పన కకచోకన్తకేసుపి మనుస్సేసు అప్పదుస్సనం నిబ్బికారం, తం సత్థుసాసనం అనుస్సరన్తోపి సమ్మాపటిపత్తిలక్ఖణం ధమ్మం అనుస్సరతియేవాతి ఏవం వా ఏత్థ అత్థో వేదితబ్బో. **భిక్ఖునో గుణన్తి** అరియధమ్మాధిగమనసిద్ధం గుణమాహ. సో చ సబ్బేసమ్పి అరియానం గుణోతి తం అనుస్సరన్తోపి సఙ్ఘం అనుస్సరతి ఏవాతి వుత్తం.

విపస్సనుపేక్ఖా అధిప్పేతా, తస్మా ఉపేక్ఖా కుసలనిస్సితా న సణ్ఠాతీతి విపస్సనావసేన సబ్బస్మిమ్పి సఙ్ఖారగతే అజ్ఝుపేక్ఖనం న లభతీతి అత్థో. **ఛళఙ్గుపేక్ఖాతి** ఛళఙ్గుపేక్ఖా వియ ఛళఙ్గుపేక్ఖా ఇట్ఠానిట్ఠేసు నిబ్బికారతాసామఞ్ఞేన . తేనాహ "**సా పనేసా**"తిఆది. **ఛళఙ్గుపేక్ఖాఠానే ఠపేతి** "లాభా వత మే, సులద్ధం వత మే"తిఆదినా అత్తమనతం ఆపజ్జన్తో.

౩౦౩. ఆపోగతన్తి ఆబన్ధనవసేన ఆపో, తదేవ ఆపోసభావం గతత్తా ఆపోగతం, సభావేనేవ ఆపోభావం వా పత్తన్తి అత్థో. యస్మా పన సో ఆపోభావసఙ్ఖాతో అల్లయూసభావో ససమ్భారపథవీససమ్భారఉదకాదిగతే సబ్బస్మిమ్పి ఆపస్మిం విజ్జతి, తస్మా వుత్తం "**సబ్బఆపేసు గతం అల్లయూసభావలక్ఖణ**"న్తి, ద్రవభావలక్ఖణన్తి అత్థో. "పకుప్పతీ"తి పాకతికపకోపం సన్ధాయాహ "**ఓఘువసేన వడ్ఢతీ**"తి. తేనాహ "**అయమస్స పాకతికో పకోపో**"తి. ఇతరం పన దస్సేతుం "**ఆపోసంవట్టకాలే పనా**"తిఆది వుత్తం. **ఓగచ్ఛన్తీతి** ఏత్థ ఓగమనన్తి పరియాదానం అధిప్పేతం, న అధోగమనమత్తన్తి ఆహ "**ఉద్ధనే...పే.... పాపుణన్తీ**"తి.

౩౦౪. సబ్బతేజేసు గతన్తి ఇన్ధనాదివసేన అనేకభేదేసు సబ్బేసు తేజోకోట్ఠాసేసు గతం పవత్తం. యథా పీతి ఏవ పీతిగతం, ఏవం **తేజో ఏవ తేజోగతం,** తేజనవసేన పవత్తిమత్తన్తి అత్థో. ఏవం ఆపోగతం, వాయోగతఞ్చ వేదితబ్బన్తి ఆహ "**పురిమే**"తిఆది. **ఏకాహికజరాదిభావేనాతి** ఏకాహికాదిజరాభేదేన. **ఉసుమజాతోతి** ఉస్మాభిభూతో. **జీరతీతి** జిణ్ణో హోతి. తేజోధాతువసేన లబ్భమానా ఇమస్మిం కాయే జరాపవత్తి పాకటజరావసేన వేదితబ్బాతి దస్సేతుం "**ఇన్ద్రియవేకల్లత్త**"న్తిఆది వుత్తం. **వలిపలితాదిభావన్తి** వలితపలితభావం, అఙ్గపచ్చఙ్గానం సిథిలభావఞ్చ. **కుప్పితేనాతి** ఖుభితేన. సతక్ఖత్తుం తాపేత్వా తాపేత్వా సీతూదకే పక్ఖిపిత్వా ఉద్ధటసప్పి **సతధోతసప్పీతి** వదన్తి. సరీరే పకతిఉసుమం అతిక్కమిత్వా ఉణ్హభావో **సన్తాపో,** సరీరస్స దహనవసేన పవత్తో మహాదాహో **పరిదాహోతి** అయమేవ తేసం విసేసో. **అసితన్తి** భుత్తం. **ఖాయితన్తి** ఖాదితం. **సాయితన్తి** అస్సాదితం. **సమ్మా పరిపాకం గచ్ఛతీతి** సమవేపాకినియా గహణియా వసేన వుత్తం. అసమ్మాపరిపాకోపి విసమపాకినియా గహణియా వసేన వేదితబ్బో. **రసాదిభావేనాతి** రసరుధిరమంసమేదన్హారుఅట్ఠిఅట్ఠిమిఞ్జసుక్కభావేన. **వివేకన్తి** పుథుభావం అఞ్ఞమఞ్ఞం విసదిసభావం. అసితాదిభేదస్స ఆహారస్స పరిణామే రసో హోతి, తం పటిచ్చ రసధాతు ఉప్పజ్జతీతి అత్థో. ఏవం రసస్స పరిణామే "రుధిర"న్తిఆదినా సబ్బం నేతబ్బం.

హరితన్తన్తి హరితమేవ, అన్త-సద్దేన పదవడ్ఢనం కతం యథా "వనన్తం సుత్తన్త"న్తి. **చమ్మనిల్లేఖనం** చమ్మం లిఖిత్వా ఛడ్డితకసటం.

౩౦౫. ఉగ్గారహిక్కారాదీతి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన ఉద్దేకఖిపనాదిపవత్తకవాతానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **ఉచ్చారపస్సావాదీతి** **ఆది**-సద్దేన పిత్తసేమ్హలసికాదినీహరణవాతస్స చేవ ఉసుమవాతస్స చ సఙ్గహో వేదితబ్బో. యదిపి **కుచ్ఛి**-సద్దో ఉదరపరియాయో, కోట్ఠ-సద్దేన పన అబ్భన్తరస్స వుచ్చమానత్తా తదవసిట్ఠో ఉదరపదేసో ఇధ కుచ్ఛి-సద్దేన వుచ్చతీతి ఆహ

‘‘**కుచ్ఛిసయా వాతాతి అన్తానం బహివాతా**’’తి. **సమిఞ్జనపసారణాదీనీతి ఆది**-సద్దేన ఆలోకనవిలోకనఉద్ధరణాదికా సబ్బా కాయికకిరియా సఙ్గహితా. అవసవతి ఉదకం ఏతస్మాతి **ఓస్సవనం,** ఛదనన్తో. **ఇధాతి** ఇమస్మిం ఠానే.

౩౦౬. నిస్సత్తభావన్తి అనత్తకతం. యథాదస్సితా హి చతన్నో ధాతుయో అనత్తనియం కేవలం ధాతుమత్తా నిస్సత్తనిజ్జీవాతి ఇమమత్థం దస్సేతి. **పరివారితోతి** పరివారితభావేన ఠితో పరివుతో. తేనాహ ‘‘**ఏతానీ**’’తిఆది, కట్ఠాదీని సన్నివేసవిసేసవసేన ఠపితానీతి అధిప్పాయో. అఞ్ఞథా అగారసమఞ్ఞాయ భావతో. తేనాహ ‘‘**కట్ఠాదీసు పనా**’’తిఆది. యదత్థం పాళియం ‘‘సేయ్యథాపి, ఆవుసో’’తిఆది ఆరద్ధం, తమత్థం పాకటం కత్వా దస్సేతుం ‘‘**యథా కట్ఠాదీనీ**’’తిఆది వుత్తం.

కామం హేట్ఠా ‘‘మత్తట్ఠకస్స కాయస్సా’’తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౩౦౨) అవిభాగేన ఏకదేసేన చ ఉపాదారూపమ్పి కథితం, తథా వేదనాదయో ఖన్ధభావేన పరిగ్గహేత్వా న కథితా, తథా తణ్హాపి సముదయసచ్చభావేన. ఇతరాని పన సచ్చాని సబ్బేన సబ్బం న కథితాని. తేనేవాహ ‘‘**హేట్ఠా...పే.... న కథితానీ**’’తి. **చక్ఖుపసాదే నిరుద్ధేతి** చక్ఖుపసాదే వినట్ఠే. **ఉపహతేతి** పుబ్బకిమిఆదీహి ఉపద్దుతే. **పలిబుద్ధేతి** పుబ్బాదిఉప్పత్తియా వినా పటిచ్ఛాదితే. **తజ్జోతి** తస్సానురూపో, చక్ఖువిఞ్ఞాణుప్పత్తియా అనురూపోతి అత్థో. చక్ఖుస్స రూపారమ్మణే ఆపాథగతే ఉప్పజ్జనమనసికారో హదయసన్నిస్సయోపి చక్ఖుమ్హి సతి హోతి, అసతి న హోతీతి కత్వా ‘‘**చక్ఖుం పటిచ్చ ఉప్పజ్జనమనసికారో**’’తి వుత్తో. భవఙ్గావట్టనం తస్స యథా ఆరమ్మణపచ్చయే, ఏవం పసాదపచ్చయేపి హోతీతి వుత్తం ‘‘**చక్ఖుఞ్చ రూపే చ పటిచ్చా**’’తి. న్తి చక్ఖుద్వారే కిరియమనోధాతుచిత్తం. **అఞ్ఞవిహితస్సాతి** అఞ్ఞారమ్మణపసుతస్స. **తదనురూపస్సాతి** తేసం చక్ఖురూపతదాభోగానం అనురూపస్స.

చత్తారి సచ్చాని దస్సేతి సరూపతో అత్థాపత్తితో చాతి అధిప్పాయో. తప్పకారో భూతో, తప్పకారం వా పత్తో **తథాభూతో,** తస్స, యథా చక్ఖువిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతి, తాదిసస్స పచ్చయాకారసమవేతస్సాతి అత్థో. **తిసముట్ఠానరూపన్తి** ఉతుకమ్మాహారసముట్ఠానరూపం. ఇదఞ్చ సతిపి తదా భవఙ్గావట్టనచిత్తసముట్ఠానరూపే కేవలం చక్ఖువిఞ్ఞాణసముట్ఠితరూపస్స అభావమత్తం గహేత్వా వుత్తం. **సఙ్గహం గచ్ఛతీతి** నగరం వియ రజ్జే రూపక్ఖన్ధే సఙ్గహేతబ్బతం గహేతబ్బతం గచ్ఛతి. ‘‘తథాభూతస్సా’’తి వుత్తత్తా **వేదనాదయో చక్ఖువిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తావ, విఞ్ఞాణమ్పి చక్ఖువిఞ్ఞాణమేవ. సఙ్ఖారాతి చేతనావ వుత్తా** చేతనాపధానత్తా సఙ్ఖారక్ఖన్ధస్సాతి అధిప్పాయో. తత్థ పన ఫస్సజీవితిన్ద్రియమనసికారచిత్తట్ఠితియోపి సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మావ. **ఏకతో సఙ్గహో** ‘‘పఞ్చక్ఖన్ధా’’తి ఏకతో గణనా. **సమాగమోతి** యథాసకం పచ్చయవసేన సమోధానం. **సమవాయోతి** అఞ్ఞమఞ్ఞస్స పచ్చయభావేన సమవేతతాయ సముదితభావో.

పచ్చయుప్పన్నధమ్మో పటిచ్చ సముప్పజ్జతి ఏతస్మాతి **పటిచ్చసముప్పాదో,** పచ్చయాకారో. పచ్చయధమ్మే పస్సన్తోపి పచ్చయుప్పన్నధమ్మే పస్సతి, తే పస్సన్తోపి పచ్చయధమ్మే పస్సతీతి వుత్తం ‘‘**యో పటిచ్చసముప్పాద**’’న్తిఆది. **ఛన్దకరణవసేనాతి** తణ్హాయనవసేన. **ఆలయకరణవసేనాతి** అపేక్ఖాకరణవసేన. **అనునయకరణవసేనాతి** అనురజ్జనవసేన. **అజ్ఝోగాహిత్వాతి** ఆరమ్మణం అనుపవిసిత్వా వియ గిలిత్వా వియ నిట్ఠపేత్వా వియ దళ్హగ్గహణవసేన. ఛన్దరాగో వినయతి పహీయతి ఏత్థాతి **ఛన్దరాగవినయో ఛన్దరాగపహానఞ్చాతి** వుచ్చతి నిబ్బానం. **ఆహరిత్వాతి** పాళియం సరూపతో అనాగతమ్పి అత్థతో ఆనేత్వా సఙ్గణ్హనవసేన గహేతబ్బం. ఆహరణవిధిం పన దస్సేన్తో ‘‘**యా ఇమేసూ**’’తిఆదిమాహ. **ఇమేసు తీసు ఠానేసూతి** యథావుత్తేసు సుఖదుక్ఖాదీసు తీసు అభిసమయట్ఠానేసు. **దిట్ఠీతి** పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన పవత్తా

సమ్మాదిట్ఠి యాథావదస్సనం. ఏవం సఙ్కప్పాదయోపి యథారహం వేదితబ్బా. **భావనాపటివేధో**తి భావనావసేన పటివేధో, న ఆరమ్మణకరణమత్తేన. **అయం మగ్గో**తి అయం చతున్నం అరియసచ్చానం పటివిజ్ఝనవసేన పవత్తో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో. **ఏత్తావతాపీ**తి ఏవం ఏకస్మిం చక్ఖుద్వారే వత్థు పరిగ్గహముఖేనపి చతుసచ్చకమ్మట్ఠానస్స మత్థకం పాపనేన **బహుం** విపులం పరిపుణ్ణమేవ **భగవతో సాసనం కతం** అనుట్ఠితం **హోతి**.

ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధమేవ భవఙ్గచిత్తం ఆవజ్జనచిత్తస్స పచ్చయో భవతీతి వుత్తం ''**తం నిరుద్ధమ్హీ**''తి. **మన్దథామగతమేవా**తి మహతియా నిద్దాయ అభిభూతస్స వసేన వుత్తం, కపిమిద్ధపరేతస్స పన భవఙ్గచిత్తం కదాచి ఆవజ్జనస్స పచ్చయో భవేయ్యాతి. **భవఙ్గసమయేనేవా**తి భవఙ్గస్సేవ పవత్తనసమయేన పగుణజ్ఝానపగుణకమ్మట్ఠానపగుణగన్థేసు తేసం పగుణభావేనేవ ఆభోగేన వినాపి మనసికారో పవత్తతి. తథా హి పగుణం గన్థం పగుణభావేనేవ నిరన్తరం వియ అజ్ఝయమానే అఞ్ఞవిహితతాయ "ఏత్తకో గన్థో గతో, ఏత్తకో అవసిట్ఠో"తి సల్లక్ఖణా న హోతి. **చతుసముట్ఠానమ్హీ**తి సబ్బం చతుసముట్ఠానరూపం, న పుబ్బే వియ తిసముట్ఠానమేవాతి అధిప్పాయో. పుబ్బఙ్గమత్తా ఓళారికత్తా చ ఫస్సచేతనావ సఙ్ఖారక్ఖన్ధోతి గహితా, న అఞ్ఞేసం అభావా. **ఏకదేసమేవ సమ్మసన్తో**తి యథాఉద్దిట్ఠం అత్థం హేట్ఠా అనవసేసతో అనిద్దిసిత్వా ఏకదేసమేవ నిద్దిసనవసేన దేసనాయ ఆమసన్తో. **ఇమస్మిం ఠానే**తి యథాఉద్దిట్ఠస్స అత్థస్స "అజ్ఝత్తికఞ్చేవ, ఆవుసో, చక్ఖు"న్తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౩౦౬) ఛద్వారవసేన నిద్దిసనట్ఠానే. **హేట్ఠా పరిహీనదేసనన్తి** – "యం ఉపాదారూపం చత్తారో అరూపినో ఖన్ధా ఉపరి తీణి అరియసచ్చానీ"తి నిద్దేసవసేన పరిహీనం అత్థజాతం సబ్బం. **తంతంద్వారవసేనా**తి చక్ఖుద్వారాదికం తంతంద్వారవసేన. చతుసచ్చవసేన ఆరద్ధా దేసనా చతుసచ్చేనేవ పరియోసాపితాతి ఆహ ''**యథానుసన్ధినావ సుత్తన్తం నిట్ఠపేసీ**''తి.

మహాహత్థిపదోపమసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౯. మహాసారోపమసుత్తవణ్ణనా

౩౦౭. నచిరపక్కన్తేతి న చిరం పక్కన్తే, పక్కన్తస్స సతో న చిరస్సేవ. **సలిఙ్గేనేవా**తి ముణ్డియకాసాయగ్గహణాదినా అత్తనో పురిమలిఙ్గేనేవ. **పాటియేక్కే జాతే**తి విపన్నాచారదిట్ఠితాయ పకాసనీయకమ్మకరణతో పరం అఞ్ఞతిత్థియసదిసే విసుం భూతే. **కులపుత్తో**తి జాతిమత్తేన కులపుత్తో. **అసమ్భిన్నాయా**తి సమ్భేదరహితాయ, జాతిసఙ్కరవిరహితాయాతి అత్థో. జాతిసీసేన ఇధ జాతివత్థుకం దుక్ఖం వుత్తన్తి ఆహ ''**ఓతిణ్ణోతి యస్స జాతి అన్తో అనుపవిట్ఠా**''తి. జాతో హి సత్తో జాతకాలతో పట్ఠాయ జాతినిమిత్తేన దుక్ఖేన అన్తో అనుపవిట్ఠో వియ విబాధీయతి. **జరాయా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. చత్తారో పచ్చయా లబ్భన్తీతి లాభా, చతున్నం పచ్చయానం లబ్భమానానం సుకతభావో సుట్ఠు అభిసఙ్ఖతభావో. **వణ్ణభణనన్తి** గుణకిత్తనం. **అపఞ్ఞాతా**తి సమ్భావనావసేన న పఞ్ఞాతా. లాభాదినిబ్బత్తియాభావదస్సనఞ్హేతం. తేనాహ ''**ఘాసచ్ఛాదనమత్తమ్పి న లభన్తీ**''తి. **అప్పేసక్ఖా**తి అప్పానుభావా. సా పన అప్పేసక్ఖతా అధిపతేయ్యసమ్పత్తియా చ పరివారసమ్పత్తియా చ అభావేన పాకటా హోతి. తత్థ పరివారసమ్పత్తియా అభావం దస్సేన్తో ''**అప్పపరివారా**''తి ఆహ.

సారేనపి కేచి అజాననేన అఞ్ఞాలాభేన వా అసారభూతమ్పి కత్తబ్బం కరోన్తీతి తతో విసేసనత్థం "సారేన సారకరణీయ"న్తి వుత్తన్తి తం దస్సేన్తో ''**అక్ఖచక్కయుగనఙ్గలాదిక**''న్తి ఆహ. **బ్రహ్మచరియస్సా**తి సిక్ఖాత్తయసఙ్గహస్స సాసనబ్రహ్మచరియస్స. మహారుక్ఖస్స మగ్గఫలసారస్స ఞాణదస్సనఫేగ్గుకస్స సమాధితచస్స సీలపపటికస్స చఞ్చలసభావా సంసప్పచారీతి చ

చత్తారో పచ్చయా సాఖాపలాసం నామ. తేనేవాతి లాభసక్కారసిలోకనిబ్బత్తనేనేవ. **సారో మే పత్తోతి** ఇమస్మిం సాసనే అధిగన్తబ్బసారో నామ ఇమినా లాభాదినిబ్బత్తనేన అనుప్పత్తోతి వోసానం నిట్ఠితకిచ్చం ఆపన్నో.

౩౧౦. ఞాణదస్సనన్తి ఞాణభూతం దస్సనం విసయస్స సచ్ఛికరణవసేన పవత్తం అభిఞ్ఞాఞాణం. **సుఖుమం రూపన్తి** దేవాదీనం, అఞ్ఞమ్పి వా సుఖుమసభావం రూపం. తేనాహ ''**అన్తమసో...పే.... విహరన్తీ**''తి, దిబ్బచక్ఖు హి ఇధ ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన ''ఞాణదస్సన''న్తి గహితం.

౩౧౧. అసమయవిమోక్ఖం ఆరాధేతీతి ఏత్థ అధిప్పేతం అసమయవిమోక్ఖం పాళియా ఏవ దస్సేతుం ''**కతమో అసమయవిమోక్ఖో**''తిఆది వుత్తం. అట్ఠన్నఞ్హి సమాపజ్జనసమయోపి అత్థి అసమయోపి, మగ్గవిమోక్ఖేన పన విముచ్చనస్స సమయో వా అసమయో వా నత్థి. యస్స సద్ధా బలవతీ, విపస్సనా చ ఆరద్ధా, తస్స గచ్ఛన్తస్స తిట్ఠన్తస్స నిసీదన్తస్స భుఞ్జన్తస్స చ మగ్గఫలపటివేధో నామ న హోతీతి న వత్తబ్బం, ఇతి మగ్గవిమోక్ఖేన విముచ్చన్తస్స సమయో వా అసమయో వా నత్థీతి సో **అసమయవిమోక్ఖో**. తేనాహ ''**లోకియసమాపత్తియో హీ**''తిఆది.

న కుప్పతి, న నస్సతీతి **అకుప్పా**, కదాచిపి అపరిహానసభావా. సబ్బసంకిలేసేహి పటిప్పస్సద్ధివసేన చేతసో విముత్తీతి **చేతోవిముత్తి**. తేనాహ ''**అరహత్తఫలవిముత్తీ**''తి. అయమత్థో పయోజనం ఏతస్సాతి **ఏతదత్థం,** సాసనబ్రహ్మచరియం, తస్స **ఏసా** పరమకోటి. యథారద్ధస్స సారోపమేన ఫలేన దేసనా నిట్ఠాపితాతి ఆహ ''**యథానుసన్ధినావ దేసనం నిట్ఠపేసీ**''తి. యం పనేత్థ అత్థతో అవిభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

మహాసారోపమసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౧౦. చూళసారోపమసుత్తవణ్ణనా

౩౧౨. పిఙ్గలధాతుకోతి పిఙ్గలసభావో పిఙ్గలచ్ఛవికో, పిఙ్గలక్ఖోతి వా అత్థో. **పబ్బజితసమూహసఙ్ఖాతో సఙ్ఘో**, న సీలాదిగుణేహి సఙ్గహితబ్బభావేన. సఙ్ఘో ఏతేసం అత్థి పరివారభూతోతి **సఙ్ఘినో. స్వేవాతి** సో ఏవ పబ్బజితసమూహసఙ్ఖాతో. **ఆచారసిక్ఖాపనవసేనాతి** అత్తనా పరికప్పితఅచేలవతాదిఆచారసిక్ఖాపనవసేన. **పఞ్ఞాతాతి** యథాసకం సమాదిన్నవతవసేన చేవ విఞ్ఞాతలద్ధివసేన చ పఞ్ఞాతా. **లద్ధికరాతి** తస్సా మిచ్ఛాదిట్ఠియా ఉప్పాదకా. **బహుజనస్సాతి** పుథుజనస్స. తస్స పన ఆగమసమ్పదాపి నామ నత్థి, కుతో అధిగమోతి ఏకంసతో అన్ధపుథుజ్జనో ఏవాతి ఆహ ''**అస్సుతవతో అన్ధబాలపుథుజ్జనస్సా**''తి. న హి విఞ్ఞూ అప్పసాదనీయే పసీదన్తి. మఙ్గలేసు కాతబ్బదాసకిచ్చకరో దాసో **మఙ్గలదాసో**.

తన్తావుతానన్తి తన్తే పసారేత్వా వీతానం. **గణ్ఠనకిలేసోతి** సంసారే బన్ధనకిలేసో. **ఏవం వాదితాయాతి** ఏవం పటిఞ్ఞతాయ, ఏవం దిట్ఠితాయ వా. **నియ్యానికాతి** నియ్యానగతిసప్పాటిహీరకా అనుపారమ్భభూతత్తాతి అధిప్పాయో. నో చే నియ్యానికాతి ఆనేత్వా యోజనా. తేసం సబ్బఞ్ఞుపటిఞ్ఞాయ అభూతత్తా తస్సా అభూతభావకథనేన తస్స బ్రాహ్మణస్స న కాచి అత్థసిద్ధీతి ఆహ ''**నేసం అనియ్యానికభావకథనేన అత్థాభావతో**''తి.

౩౧౮. నిహీనలోకామిసే లీనో అజ్ఝాసయో ఏతస్స, న పన నిబ్బానేతి. **లీనజ్ఝాసయో. సాసనం సిథిలం కత్వా గణ్హాతి** సిక్ఖాయ న తిబ్బగారవత్తా.

౩౨౩. హేట్ఠాతి అనన్తరాతీతసుత్తే మహాసారోపమే. **పఠమజ్ఝానాదిధమ్మా విపస్సనాపాదకాతి** విపస్సనాయ పదట్ఠానభూతా. **ఇధాతి** ఇమస్మిం చూళసారోపమే ఆగతా. **నిరోధపాదకాతి** అనాగామినో, అరహన్తో వా నిరోధసమాపత్తిం సమాపజ్జితుం సమత్థా. **తస్మాతి** నిరోధపాదకత్తా. పఠమజ్ఝానాదిధమ్మా ఞాణదస్సనతో **ఉత్తరితరాతి** వేదితబ్బా.

చూళసారోపమసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

నిట్ఠితా చ ఓపమ్మవగ్గవణ్ణనా.

౪. మహాయమకవగ్గో

౧. చూళగోసిఙ్గసుత్తవణ్ణనా

౩౨౫. ఞాతీనం (అం॰ ని॰ టీ॰ ౩.౬.౧౯) నివాసట్ఠానభూతో గామో ఞాతికో, సో ఏవ **నాతికో**. సో కిర గామో యేసం సన్తకో, తేసం పుబ్బపురిసేన అత్తనో ఞాతీనం సాధారణభావేన నివేసితో, తేన ''నాతికో''తి పఞ్ఞాయిత్థ. అథ పచ్ఛా తత్థ ద్వీహి దాయాదేహి ద్విధా విభజిత్వా పరిభుత్తో. తేనాహ ''**ద్విన్నం చూళపితిమహాపితిపుత్తానం ద్వే గామా**''తి. గిఞ్జకా వుచ్చన్తి ఇట్ఠకా, గిఞ్జకాహియేవ కతో ఆవసథో **గిఞ్జకావసథో**. తస్మిం కిర పదేసే మత్తికా సక్ఖరమరుమ్బవాలికాదీహి అసమ్మిస్సా అకథినా సణ్హా సుఖుమా, తాయ కతాని కులాలభాజనానిపి సిలామయాని వియ దళ్హాని, తస్మా తే ఉపాసకా తాయ మత్తికాయ దీఘపుథులఇట్ఠకా కారేత్వా తాహి ఠపేత్వా ద్వారబాహవాతపానకవాటతులాయో సేసం సబ్బం దబ్బసమ్భారేన వినా ఇట్ఠకాహి ఏవ పాసాదం కారేసుం. తేనాహ ''**ఇట్ఠకాహేవా**''తిఆది.

గోసిఙ్గసాలవనదాయన్తి గోసిఙ్గసాలవనన్తి లద్ధనామం రక్ఖితం అరఞ్ఞం. **జేట్ఠకరుక్ఖస్సాతి** వనప్పతిభూతస్స సాలరుక్ఖస్స. **సామగ్గిరసన్తి** సమగ్గభావాదిగుణం వివేకసుఖం. **ఉపరిపణ్ణాసకే** ఉపక్కిలేససుత్తే (మ॰ ని॰ ౩.౨౩౬-౨౩౮) పుథుజ్జనకాలో కథితో, **ఇధ** చూళగోసిఙ్గసుత్తే **ఖీణాసవకాలో కథితో**. కతకిచ్చాపి హి తే మహాథేరా అత్తనో దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారం పరేసం దిట్ఠానుగతిం ఆపజ్జనఞ్చ సమ్పస్సన్తా పరమఞ్చ వివేకం అనుబ్రూహన్తా సామగ్గిరసం అనుభవమానా తత్థ విహరన్తి. **తదాతి** తస్మిం ఉపక్కిలేససుత్తదేసనాకాలే. **తేతి** అనురుద్ధప్పముఖా కులపుత్తా. **లద్ధస్సాదాతి** విపస్సనాయ వీథిపటిపత్తియా అధిగతస్సాదా. విపస్సనా హి పుబ్బేనాపరం విసేసం ఆవహన్తీ పవత్తమానా సాతిసయం పీతిసోమనస్సం ఆవహతి. తేనాహ భగవా –

> ''యతో యతో సమ్మసతి, ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం;
>
> లభతి పీతిపామోజ్జం, అమతం తం విజానత''న్తి. (ధ॰ ప॰ ౩౭౪);

లద్ధపతిట్ఠా మగ్గఫలాధిగమనేన. సతి హి మగ్గఫలాధిగమే సాసనే పతిట్ఠా లద్ధా నామ హోతి, నో అఞ్ఞథా.

కామం సారిపుత్తమోగ్గల్లానాపి మహాసావకపరియాపన్నావ, అగ్గసావకభావేన పన నేసం విసేసదస్సనత్థం ''**ధమ్మసేనాపతిమహామోగ్గల్లానత్థేరేసు వా**''తి విసుం గహణం. సతిపి హి సామఞ్ఞయోగే విసేసవన్తో విసుం గయ్హన్తి యథా ''బ్రాహ్మణా ఆగతా, వాసిట్ఠోపి ఆగతో''తి. తేసు పన విసుం గహితేసుపి ''**అసీతిమహాసావకేసూ**''తి **అసీతి**గ్గహణం అప్పకం ఊనమధికం వా గణనుపగం న హోతీతి. **అన్తమసోతి** ఇదం ధమ్మభణ్డాగారికస్స ఉపట్ఠాకభావేన ఆసన్నచారితాయ వుత్తం. **అనీకాతి** హత్థానీకా, హత్థానీకతో హత్థిసమూహతోతి అత్థో. కాళసీహో యేభుయ్యేన యూథచరోతి కత్వా వుత్తం ''**యూథా నిస్సటో కాళసీహో వియా**''తి. కేసరీ పన ఏకచరోవ. **వాతచ్ఛిన్నో వలాహకో వియాతి** వాతచ్ఛిన్నో పబ్బతకూటప్పమాణో వలాహకచ్ఛేదో వియ. **తేసం పగ్గణ్హనతోతి** యథా నామ జిఘచ్ఛితస్స భోజనే, పిపాసితస్స పానీయే, సీతేన ఫుట్ఠస్స ఉణ్హే, ఉణ్హేన ఫుట్ఠస్స సీతే, దుక్ఖితస్స సుఖే అభిరుచి ఉప్పజ్జతి, ఏవమేవం భగవతో కోసమ్బకే భిక్ఖూ అఞ్ఞమఞ్ఞం వివాదాపన్నే దిస్వా అపరే సమగ్గావాసం వసన్తే ఆవజ్జితస్స ఇమే తయో కులపుత్తా ఆపాథం ఆగమింసు, అథ నే పగ్గణ్హితుకామో

ఉపసఙ్కమి, ఏవాయం పటిపత్తిఅనుక్కమేన కోసమ్బకానం భిక్ఖూనం వినయనుపాయో హోతీతి. తేనాహ "తేసం పగ్గణ్హనతో"తి. ఏతేనేవ **పచ్ఛిమజనతం అనుకమ్పనతో**తి ఇదమ్పి కారణం ఏకదేసేన సంవణ్ణితన్తి దట్ఠబ్బం. **ఉక్కంసిత్వా**తి యథాభూతేహి గుణేహి సమ్పహంసనేన విసేసేత్వా విసిట్ఠే కత్వా పసంసావసేన చేతం ఆమేడితవచనం.

తం అరఞ్ఞం రక్ఖతి వనసామినా ఆణత్తో. రక్ఖితగోపితం వనసణ్డం, న మహావనాది వియ అపరిగ్గహితం. సీలాదిప్పభేదాయ అత్తత్థాయ పటిపన్నా **అత్తకామా,** న అపరిచ్చత్తసినేహాతి ఆహ **''అత్తనో హితం కామయమానా''**తి. తేనాహ **''యో హీ''**తిఆది. **భిన్దేయ్యా**తి వినాసేయ్య.

దుబ్బలమనుస్సాతి పఞ్ఞాయ దుబ్బలా అవిద్దసునో మనుస్సా. **తానీ**తి అభిజాతిఆదీసు ఉప్పన్నపాటిహారియాని. **చీవరగబ్భేన పటిచ్ఛాదేత్వా**తి చీవరసఙ్ఖాతే ఓవరకే నిగూహిత్వా వియ. న హి చీవరపారుపనమత్తేన బుద్ధానుభావో పటిచ్ఛన్నో హోతి. "మా సుధ కోచిమం బుద్ధానుభావం అఞ్ఞాసీ"తి పన తథారూపేన ఇద్ధాభిసఙ్ఖారేన తం ఛాదేత్వా గతో భగవా తథా వుత్తో. తేనాహ **''అఞ్ఞాతకవేసేన అగమాసీ''**తి.

అభిక్కమథాతి పదం అభిముఖభావేన విధిముఖేన వదతీతి ఆహ **''ఇతో ఆగచ్ఛథా''**తి. బుద్ధానం కాయో నామ సువిసుద్ధజాతిమణి వియ సోభనో, కిఞ్చి మలం అపనేతబ్బం నత్థి, కిమత్థం భగవా పాదే పక్ఖాలేసీతి ఆహ **''బుద్ధాన''**న్తిఆది.

౩౨౬. అనురుద్ధాతి వా ఏకసేసనయేన వుత్తం విరూపేకసేసస్సపి ఇచ్ఛితబ్బత్తా, ఏవఞ్చ కత్వా బహువచననిద్దేసోపి సమత్థితో హోతి. **ఇరియాపథో ఖమతీ**తి సరీరస్స లహుట్ఠానతాయ చతుబ్బిధోపి ఇరియాపథో సుఖప్పవత్తికో. **జీవితం యాపేతీ**తి యాపనాలక్ఖణం జీవితం ఇమం సరీరయన్తం యాపేతి సుఖేన పవత్తేతి. **ఉఙ్ఛాచరియాగుం వా కటచ్ఛుభిక్ఖం వా**తి ఇదం మకరవుత్తియా మిస్సకభత్తేన యాపనం వత్తన్తి కత్వా వుత్తం. తేనాహ **''భిక్ఖాచారవత్తం పుచ్ఛతీ''**తి.

అఞ్ఞమఞ్ఞం సంసన్దతీతి సతిపి ఉభయేసం కలాపానం పరమత్థతో భేదే పచురజనేహి దువిఞ్ఞేయ్యనానత్తం ఖీరోదకసమ్మోదితం అచ్చన్తమేవ సంసట్ఠం వియ హుత్వా తిట్ఠతి. తేనాహ **''విసుం న హోతి, ఏకత్తం వియ ఉపేతీ''**తి. పియభావదీపనాని చక్ఖూని **పియచక్ఖూని**. పియాయతి, పియాయితబ్బోతి వా **పియో**తి. సమగ్గవాసస్స యం ఏకన్తకారణం, తం పుచ్ఛన్తో భగవా **''యథా కథం పనా''**తిఆదిమాహాతి **''కథన్తి కారణపుచ్ఛా''**తి వుత్తం. యో నేసం మేత్తాసహితానంయేవ కమ్మాదీనం అఞ్ఞమఞ్ఞస్మిం పచ్చుపట్ఠానాకారో, తం సన్ధాయ **''కథ''**న్తి పుచ్ఛా. తథా హి పరతో "ఏవం ఖో మయం, భన్తే"తిఆదినా థేరేహి విస్సజ్జనం కథితం.

మిత్తం ఏతస్స అత్థీతి **మేత్తం,** కాయకమ్మం. **ఆవీ**తి పకాసం. **రహో**తి అప్పకాసం. యఞ్హి ఉద్దిస్స మేత్తం కాయకమ్మం పచ్చుపట్ఠపేతి, తం తస్స సమ్ముఖా చే, పకాసం హోతి, పరమ్ముఖా చే, అప్పకాసం. తేనాహ **''ఆవి చేవ రహో చాతి సమ్ముఖా చేవ పరమ్ముఖా చా''**తి. **ఇతరానీ**తి పరమ్ముఖా కాయవచీకమ్మాని. **''తత్థా''**తిఆదినా సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం **''యం హీ''**తిఆది వుత్తం. సమ్మజ్జనాదివసేన **పటిజగ్గితబ్బయుత్తం ఠానం వా. తథేవా**తి యథా సమ్ముఖా కతే మేత్తాకాయకమ్మే వుత్తం, తథేవ . "కచ్చి ఖమనీయ"న్తి ఏవమాదికా కథా **సమ్మోదనీయకథా**. యథా పరేహి సద్ధిం అత్తనో ఛిద్దం న హోతి, తథా పటిసన్థారవసేన పవత్తా కథా **పటిసన్థారకథా**. "అహో తదా థేరేన మయ్హం దిన్నో ఓవాదో, దిన్నా అనుసాసనీ"తి ఏవం కాలన్తరే సరితబ్బయుత్తా, ఛసారణీయపటిసంయుత్తా వా కథా **సారణీయకథా**. సుత్తపదం నిక్ఖిపిత్వా తస్స అత్థనిద్దేసవసేన సీలాదిధమ్మపటిసంయుత్తా కథా **ధమ్మీకథా**. సరేన సుత్తస్స ఉచ్చారణం **సరభఞ్ఞం**. పఞ్హస్స ఞాతుం

ఇచ్ఛితస్స అత్థస్స పుచ్ఛనం **పఞ్హపుచ్ఛనం.** తస్స యథాపుచ్ఛితస్సఆదిసనం **పఞ్హవిస్సజ్జనం. ఏవం సమన్నాహరతోతి** ఏవం మనసికరోతో, ఏవం మేత్తం ఉపసంహరతోతి అత్థో.

ఏకతో కాతుం న సక్కా, తస్మా **నానా. హితట్ఠేనాతి** అత్తనో వియ అఞ్ఞమఞ్ఞస్స హితభావేన. **నిరన్తరట్ఠేనాతి** అన్తరాభావేన భేదాభావేన. **అవిగ్గహట్ఠేనాతి** అవిరోధభావేన. **సమగ్గట్ఠేనాతి** సహితభావేన. **పరిభణ్డం కత్వాతి** బహలతనుమత్తికాలేపేహి లిమ్పేత్వా. **చీవరం వా ధోవన్తీతి** అత్తనో చీవరం వా ధోవన్తి. **పరిభణ్డం వాతి** అత్తనో పణ్ణసాలాయ పరిభణ్డం వా కరోన్తి.

౩౨౭. పటివిరుద్ధా ఏవాతి ఏత్థాపి "యేభుయ్యేనా"తి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. **తేసం అప్పమాదలక్ఖణన్తి** తేసం అప్పమజ్జనసభావం. **కచ్చి పన వో అనురుద్ధా సమగ్గాతి** ఏత్థాపి **వోతి** నిపాతమత్తం, పచ్చత్తవచనం వా, కచ్చి తుమ్హేతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో. **సముగ్గపాతిన్తి** సముగ్గపుటసదిసం పాతిం.

పణ్ణసాలాయం అన్తో బహి చ సమ్మజ్జనేన సోధితఙ్గణతా **వత్తపటిపత్తి. పటివిసమత్తమేవాతి** అత్తనో యాపనపటివిసమత్తమేవ. **ఓసాపేత్వాతి** పక్ఖిపిత్వా. **పమాణమేవాతి** అత్తనో యాపనపమాణమేవ. **వుత్తనయేన జహిత్వాతి** పాళియం వుత్తనయేన జహిత్వా.

హత్థేన హత్థం సంసిబ్బన్తాతి అత్తనో హత్థేన ఇతరస్స హత్థం దళ్హగ్గహణవసేన బన్ధన్తా. విలఙ్ఘేతి దేసన్తరం పాపేతి ఏతేనాతి విలఙ్ఘకో, హత్థో. హత్థో ఏవ విలఙ్ఘకో హత్థవిలఙ్ఘకో, తేన **హత్థవిలఙ్ఘకేన.**

తం అఖణ్డం కత్వాతి తం తీసుపి దివసేసు ధమ్మస్సవనం పవత్తనవసేన అఖణ్డికం కత్వా. **ఏతన్తి** "పఞ్చాహికం ఖో పనా"తిఆదివచనం. పఞ్చమే పఞ్చమే అహని భవతీతి **పఞ్చాహికం. భగవతా పుచ్ఛితేన** అనురుద్ధత్థేరేన. **పమాదట్ఠానేసుయేవాతి** అఞ్ఞేసం పమాదట్ఠానేసుయేవ. **"పమాదట్ఠానేసుయేవా"**తి వుత్తమేవత్థం పాకటతరం కాతుం **"అఞ్ఞేసఞ్హీ"**తిఆది వుత్తం. **పపఞ్చకరణట్ఠానానీతి** కథాపపఞ్చస్స కరణట్ఠానాని విస్సట్ఠకథాపవత్తనేన కమ్మట్ఠానే పమజ్జనట్ఠానాని. తత్థాపి "మయం, భన్తే, కమ్మట్ఠానవిరుద్ధం న పటిపజ్జామా"తి సిఖాప్పత్తం అత్తనో అప్పమాదలక్ఖణం థేరో దస్సేతి. **ఏత్తకం ఠానం ముఞ్చిత్వాతి** పన ఇదం తదా విహారసమాపత్తీనం వళఞ్జాభావేన వుత్తం.

౩౨౮. ఝానస్స అధిప్పేతత్తా **"అలమరియఞాణదస్సనవిసేసో"**ఇచ్చేవ వుత్తం. అత్తనో సమ్మాపటిపన్నతాయ సత్థు చిత్తారాధనత్థం తస్స చ విసేసాధిగమస్స సత్థు పచ్చక్ఖభావతో థేరో **"కిఞ్హి నో సియా, భన్తే"**తి ఆహ. **యావదేవాతి** యత్తకం కాలం ఏకం దివసభాగం వా సకలరత్తిం వా యావ సత్త వా దివసే.

౩౨౯. సమతిక్కమాయాతి సమ్మదేవ అతిక్కమనాయ. సతి హి ఉపరి విసేసాధిగమే హేట్ఠిమజ్ఝానం సమతిక్కన్తం నామ హోతి పటిప్పస్సద్ధి చ. తేనాహ **"పటిప్పస్సద్ధియా"**తి. **ఞాణదస్సనవిసేసోతి** కారణూపచారేన వుత్తోతి వేదితబ్బో. **వేదయితసుఖతోతి** వేదనాసహితజ్ఝానసుఖతో వా ఫలసుఖతో వా. **అవేదయితసుఖన్తి** నిబ్బానసుఖం వియ వేదనారహితం సుఖం. **అవేదయితసుఖన్తి** చ నిదస్సనమత్తమేతం, తం పన అఫస్సం అసఞ్ఞం అచేతనన్తి సబ్బచిత్తచేతసికరహితమేవ. తతో చ సతిపి రూపధమ్మప్పవత్తియం తస్స అచేతనత్తా సబ్బసో సఙ్ఖారదుక్ఖవిరహితతాయ సన్తతరా పణీతతరా చ నిరోధసమాపత్తీతి వుచ్చతే. తేనాహ **"అవేదయితసుఖం సన్తతరం పణీతతరం హోతీ"**తి. తేన వుత్తం "ఇమమ్హా చా"తిఆది.

౩౩౦. సామగ్గిరసానిసంసమేవ నేసం భగవా కథేసి అజ్ఝాసయానుకూలత్తా తస్స. **అనుసావేత్వాతి** అనుపగమనవసేన సమ్మదేవ ఆరోచేత్వా. "అనుసంసావేత్వా"తి వా పాఠో, సో ఏవత్థో. **తతో పటినివత్తిత్వాతి** ఏతరహి భగవతో ఏకవిహారే అజ్ఝాసయోతి సత్థు మనం గణ్హన్తా "ఇధేవ తిట్ఠథా"తి విస్సజ్జితట్ఠానతో నివత్తిత్వా . **పబ్బజ్జాదీనీతి ఆది**-సద్దేన ఉపసమ్పదా-విసుద్ధి-ధుతకమ్మట్ఠానానుయోగ-ఝానవిమోక్ఖ-సమాపత్తి-ఞాణదస్సన-మగ్గభావనా-ఫలసచ్ఛికిరియాదికే సఙ్గణ్హాతి. **అధిగన్త్వాపీతి పి**-సద్దేన యథాధిగతానమ్పి. **అత్తనో గుణకథాయ అట్టియమానాతి** భగవన్తం నిస్సాయ అధిగన్త్వాపి ధమ్మాధికరణం సత్థువిహేసాభావదీపనే భగవతో పాకటగుణానం కథాయ అట్టియమానాపీతి యోజనా. **దేవతాతి** తంతంసమాపత్తిలాభినియో దేవతా. **ముఖం మే సజ్జన్తి** ముఖం మే కథనే సమత్థం, కథనే యోగ్యన్తి అత్థో.

౩౩౧. ఏవం ఆగతోతి ఏవం ఆటానాటియసుత్తే ఆగతో. **పలివేఠేన్తేతి** చోదేన్తే. **మచ్ఛరాయన్తీతి** అత్తనో గుణానం భగవతోపి ఆరోచనం అసహమానా మచ్ఛరాయన్తీతి నో చిన్తేతీతి కత్వా వుత్తం.

౦౧ తేసం లాభాతి తేసం వజ్జిరాజూనం వజ్జిరట్ఠవాసీనఞ్చ మనుస్సత్తం, పతిరూపదేసవాసాదికో, భగవతో తిణ్ణఞ్చ కులపుత్తానం దస్సనవన్దనదానధమ్మస్సవనాదయో లాభా. సులద్ధా లాభాతి యోజనా. **పసన్నచిత్తం అనుస్సరేయ్యాతి** తం కులఞ్హేతం సీలాదిగుణే చిత్తం పసాదేత్వా అనుస్సరేయ్య. వుత్తం తేసం "అనుస్సరణమ్పాహం, భిక్ఖవే, తేసం భిక్ఖూనం బహూపకారం వదామీ"తి (ఇతివు. ౧౦౪; సం. ని. ౫.౧౮౪).

చూళగోసిఙ్గసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౨. మహాగోసిఙ్గసుత్తవణ్ణనా

౩౩౨. కోచిదేవాతి గోసిఙ్గసాలవనసామన్తతో నివిట్ఠేసు యో కోచి గామో గోచరగామో భవిస్సతి, తస్మా అనిబద్ధభావతో గోచరగామో న గహితో, వసనట్ఠానమేవ పరిదీపితం, తతో ఏవ అరఞ్ఞనిదానకం నామేతం. **సబ్బత్థాతి** దేవలోకే మనుస్సలోకే చ. **థిరకారకేహీతి** సాసనే థిరభావకారకేహి. **సవనన్తే జాతత్తాతి** చతుసచ్చగబ్భస్స ధమ్మస్సవనస్స పరియోసానే అరియాయ జాతియా జాతత్తా. యథా పటివేధబాహుసచ్చం ఇజ్ఝతి, తథా ధమ్మస్స సవనతో సావకా . **సూరియో వియ** భాసురగుణరంసితాయ మోహన్ధకారవిధమనతో. **చన్దో వియ** రమణీయమనోహరసీతలగుణతాయ కిలేసపరిళాహవూపసమతో. **సాగరో వియ** గమ్భీరథిరవిపులానేకగుణతాయ ఠితధమ్మసభావతో. గుణమహన్తతాయ థేరస్స అభిఞ్ఞాతతా, గుణమహన్తతా చ సుత్తేసు ఆగతనయేనేవ ఞాతబ్బాతి తం విత్థారతో దస్సేతుం "**న కేవల**"న్తిఆది వుత్తం. **సీహనాదసుత్తన్తి** మజ్ఝిమనికాయే ఆగతం మహాసీహనాదసుత్తం (మ. ని. ౧.౧౪౬). **థేరపఞ్హసుత్తన్తి** సుత్తనిపాతే అట్ఠకవగ్గే ఆగతం **సారిపుత్తసుత్తం** (సు. ని. ౯౬౧-౯౮౧). **థేరసీహనాదసుత్తన్తి** ఇమస్స చ థేరస్స జనపదచారికాయ సత్థు సమ్ముఖా **సీహనాదసుత్తం. అభినిక్ఖమనన్తి** థేరస్సేవ మహతా ఞాతిపరివట్టేన మహతా చ భోగపరివట్టేన సహ ఘరావాసపరిచ్చాగో అభినిక్ఖమనం. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి. **యదిదన్తి** నిపాతో, యో అయన్తి అత్థో.

మహాపఞ్ఞే భిక్ఖూ గహేత్వాతి ఆయస్మతో కిర సారిపుత్తత్థేరస్స పరివారభిక్ఖూపి మహాపఞ్ఞా ఏవ అహేసుం. ధాతుసో హి సత్తా సంసన్దన్తి. **సయం ఇద్ధిమాతిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. అయం పనత్థో **ధాతుసంయుత్తేన** (సం. ని. ౨.౯౯) దీపేతబ్బో – గిజ్ఝకూటపబ్బతే గిలానసెయ్యాయ నిసిన్నో భగవా ఆరక్ఖత్థాయ పరివారేత్వా వసన్తేసు సారిపుత్తమోగ్గల్లానాదీసు ఏకమేకం

అత్తనో పరిసాయ సద్ధిం చఙ్కమన్తం వోలోకేత్వా భిక్ఖూ ఆమన్తేసి – “పస్సథ నో తుమ్హే, భిక్ఖవే, సారిపుత్తం సమ్బహులేహి భిక్ఖూహి సద్ధిం చఙ్కమన్తన్తి. ఏవం, భన్తే. సబ్బే ఖో ఏతే, భిక్ఖవే, భిక్ఖూ మహాపఞ్ఞా”తి సబ్బం విత్థారేతబ్బం.

వనన్తేతి ఉపవనన్తే. **మేఘవణ్ణాయా**తి నీలాభాయ. సముద్దకుచ్ఛితో ఉగ్గచ్ఛన్తస్స వియ ఉపట్ఠానం సన్ధాయ వుత్తం. చక్కవాళపబ్బతమత్థకసమీపే ఆభాఫరణవసేన పవత్తియా ‘‘**పాచీనచక్కవాళపబ్బతమత్థకే**’’తి వుత్తం, న చక్కవాళపబ్బతమత్థకే చన్దమణ్డలస్స విచరణతో. తథా సతి లోకన్తరికనిరయేసుపి చన్దిమసూరియానం ఆభా ఫరేయ్య. ఉబ్బేధవసేన హి చక్కవాళపబ్బతస్స వేమజ్ఝతో చన్దిమసూరియా విచరన్తి. సాలకుసుమపభానం అతిరత్తతాయ వుత్తం ‘‘**లాఖారసేన సిఞ్చమానం వియా**’’తి. **ఉపగాయమానా వియా**తి పయిరుపాసనవసేన ఉపేచ్చ గాయమానా వియ . **కాయ ను ఖో అజ్జ రతియా**తి అజ్జ ఝానసమాపత్తిరతియా ఏవ ను ఖో, ఉదాహు ధమ్మసాకచ్ఛారతియా ధమ్మదేసనారతియాతి చిన్తేసి.

ద్వే చన్దమణ్డలాని వియ పరమసోభగ్గప్పత్తాయ కన్తియా. **ద్వే సూరియమణ్డలాని వియ** అతివియ సువిసుద్ధసముజ్జలాయ గుణవిభూతియా. **ద్వే ఛద్దన్తనాగరాజానో వియ** మహానుభావతాయ. **ద్వే సీహా వియ** తేజుస్సదతాయ. **ద్వే బ్యగ్ఘా వియ** అనోలీనవుత్తితాయ. **సబ్బపాలిఫుల్లమేవా**తి సబ్బమేవ సమన్తతో వికసితం.

333. కథా ఉపచరతి పవత్తతి ఏత్థాతి కథాఉపచారో, సవనూపచారో పదేసో, తం **కథాఉపచారం.** రమణీయమేవ **రామణేయ్యకం. ఉజ్జఙ్గలే**తి లూఖపదేసే కఠినపదేసే. దోసేహి ఇతా అపగతాతి **దోసినా** త-కారస్స న-కారం కత్వా. **దిబ్బా మఞ్ఞే గన్ధా**తి దేవలోకే గన్ధా వియ. దివి భవాతి **దిబ్బా. ద్వే థేరా**తి సారిపుత్తత్థేరఆనన్దత్థేరా. ఆనన్దత్థేరో తావ మమాయతు అఖీణాసవభావతో, సారిపుత్తత్థేరో కథన్తి? న ఇదం మమాయనం గేహస్సితపేమవసేన, అథ ఖో గుణభత్తివసేనాతి నాయం దోసో.

అనుమతియా పుచ్ఛా **అనుమతిపుచ్ఛా,** అనుమతిగ్గహణత్థం పుచ్ఛనం. తత్థ యస్మా అధమ్మికమ్పి వుద్ధస్స అనుమతిం ఇతరో పటిక్ఖిపితుం న లభతి, తేన సా అనుజానితబ్బావ హోతి, తస్మా సఙ్ఘఖుద్దకతో పట్ఠాయ అనుమతి పుచ్ఛితబ్బా. తేనాహ ‘‘**అనుమతిపుచ్ఛా నామేసా**’’తిఆది. **ఖుద్దకతో పట్ఠాయా**తి కణిట్ఠతో పట్ఠాయ. పటిభాతి ఉపట్ఠాతీతి పటిభానం, యథాధిప్పేతో అత్థో, **తం పటిభానం. సిఖాప్పత్తా వేపుల్లప్పత్తా న భవిస్సతి** పదేసఞాణే ఠితేహి భాసితత్తా. **సిఖాప్పత్తా వేపుల్లప్పత్తా భవిస్సతి** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన సంసన్దితత్తా. వుత్తమేవత్థం ఉపమాయ విభావేతుం ‘‘**యథా హీ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ పచ్చత్థికా అట్టియన్తి దుక్ఖాయన్తి ఏతేనాతి **అట్టో,** వినిచ్ఛితబ్బవోహారో. **గామభోజకన్తి** యస్మిం గామే సో ఉప్పన్నో, తం గామభోజకం. **జనపదభోజకన్తి** యస్మిం జనపదే సో ఉప్పన్నో, తం జనపదభోజకం. **మహావినిచ్ఛయఅమచ్చన్తి** యస్మిం రజ్జే సో జనపదో, తస్స రాజధానియం మహావినిచ్ఛయఅమచ్చం. **సేనాపతిన్తి** యస్స రఞ్ఞో సో అమచ్చో, తస్స సేనాపతిం. తథా **ఉపరాజన్తి** . ఇదం పనేత్థ పకతిచారిత్తవసేన వుత్తం ఉపమేయ్యత్థానురూపతోతి దట్ఠబ్బం. **అపరాపరం న సఞ్చరతి** వినిచ్ఛయనారహేన వినిచ్ఛితభావతో.

పకట్ఠానం (అ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౪.౨౨) ఉక్కట్ఠానం సీలాదిఅత్థానం బోధనతో, సభావనిరుత్తివసేన బుద్ధాదీహి భాసితత్తా చ పకట్ఠానం వచనప్పబన్ధానం ఆళీతి **పాళి,** పరియత్తిధమ్మో. పురిమస్స అత్థస్స పచ్ఛిమేన అత్థేన అనుసన్ధానం **అనుసన్ధి.** అత్థముఖేన పన పాళిపదేసానమ్పి అనుసన్ధి హోతియేవ, సో చ పుచ్ఛానుసన్ధి-పుచ్ఛానుసన్ధి-అజ్ఝాసయానుసన్ధి-

యథానుసన్ధివసేన చతుబ్బిధో. తంతందేసనానం పన పుబ్బాపరసంసన్దనం **పుబ్బాపరం**. పాళివసేన అనుసన్ధివసేన పుబ్బాపరవసేనాతి పచ్చేకం యోజేతబ్బం. **ఉగ్గహితన్తి** బ్యఞ్జనసో అత్థసో చ ఉద్ధం ఉద్ధం గహితం, పరియాపుణనవసేన చేవ పరిపుచ్ఛావసేన చ హదయేన గహితన్తి అత్థో. వట్టదుక్ఖనిస్సరణత్థికేహి సోతబ్బతో సుతం, పరియత్తిధమ్మో, తం ధారేతీతి **సుతధరో**. యో హి సుతధరో, సుతం తస్మిం పతిట్ఠితం హోతి సుప్పతిట్ఠితం, తస్మా వుత్తం ''**సుతస్స ఆధారభూతో**''తి. తేనాహ ''**యస్స హి**''తిఆది. ఏకపదం ఏకక్ఖరమ్పి అవినట్ఠం హుత్వా సన్నిచీయతీతి సన్నిచయో, సుతం సన్నిచయో ఏతస్మిన్తి **సుతసన్నిచయో. అజ్ఝోసాయాతి** అనుపవిసిత్వా. **తిట్ఠతీతి** న ముస్సతి.

రితా పగుణాతి పగుణా వాచుగ్గతా. **నిచ్చలితన్తి** అపరివత్తితం. **సంసన్దిత్వాతి** అఞ్ఞేహి సంసన్దిత్వా. **సమనుగ్గాహిత్వాతి** పరిపుచ్ఛావసేన అత్థం ఓగాహేత్వా. పబన్ధస్స విబన్ధాభావతో **గఙ్గాసోతసదిసం,** "భవఙ్గసోతసదిస"న్తి వా పాఠో, అకిత్తిమం సుఖప్పవత్తీతి అత్థో. సుత్తేకదేసస్స సుత్తస్స చ వచసా పరిచయో ఇధ నాధిప్పేతో, వగ్గాదివసేన పన అధిప్పేతోతి ఆహ ''**సుత్తదసక...పే.... సజ్ఝాయితా**''తి, "దస సుత్తాని గతాని, దస వగ్గాగతా"తిఆదినా సల్లక్ఖేత్వా వాచాయ సజ్ఝాయితాతి అత్థో. మనసా అను అను పేక్ఖితా భాగసో నిజ్ఝాయితా చిన్తితా **మనసానుపేక్ఖితా. రూపగతం వియ పఞ్ఞాయతీతి** రూపగతం వియ చక్ఖుస్స విభూతం హుత్వా పఞ్ఞాయతి. **సుప్పటివిద్ధాతి** నిజ్జటం నిగ్గుమ్బం కత్వా సుట్ఠు యాథావతో పటివిద్ధా.

పజ్జతి అత్థో ఞాయతి ఏతేనాతి **పదం,** తదేవ అత్థం బ్యఞ్జేతీతి **బ్యఞ్జనన్తి** ఆహ ''**పదమేవ అత్థస్స బ్యఞ్జనతో పదబ్యఞ్జన**''న్తి. అక్ఖరపారిపూరియా పదబ్యఞ్జనస్స పరిమణ్డలతా, సా పన పారిపూరీ ఏవం వేదితబ్బాతి ఆహ ''**దసవిధబ్యఞ్జనబుద్ధియో అపరిహాపేత్వా**''తి. **అఞ్ఞం ఉపారమ్భకరన్తి** యథానిక్ఖిత్తసుత్తతో అఞ్ఞం తస్స అననులోమకం సుత్తం ఆహరతి. **తదత్థం ఓతారేతీతి** తస్స ఆహటసుత్తస్సేవ అత్థం విచారేతి. **తస్స కథా అపరిమణ్డలా నామ హోతి** అత్థస్స అపరిపుణ్ణభావతో. యథానిక్ఖిత్తస్స సుత్తస్స అత్థసంవణ్ణనావసేనేవ సుత్తన్తరమ్పి ఆనేన్తో **బహి ఏకపదమ్పి న గచ్ఛతి నామ. అమక్ఖేన్తోతి** అవినాసేన్తో. తం తం అత్థం సుట్ఠు వవత్థితం కత్వా దస్సేన్తో **తులికాయ పరిచ్ఛిన్దన్తో వియ**. గమ్భీరతరమత్థం గమేన్తో **గమ్భీరమాతికాయ ఉదకం పేసేన్తో వియ.** ఉత్తానమాతికాయ హి మరియాదం ఓత్థరిత్వా ఉదకం అఞ్ఞథా గచ్ఛేయ్య. ఏకంయేవ పదం అనేకేహి పరియాయేహి పునప్పునం సంవణ్ణేన్తో పదం **కోట్టేన్తో సిన్ధవాజానీయో వియ**. సో హి వగ్గితాయ గతియా పదే పదం కోట్టేన్తో గచ్ఛతి. కథామగ్గేన **తస్స కథా పరిమణ్డలా నామ హోతి** ధమ్మతో అత్థతో అనుసన్ధితో పుబ్బాపరతో ఆచరియుగ్గహతోతి సబ్బసో పరిపుణ్ణభావతో.

అనుప్పబన్ధేహీతి విస్సట్ఠేహి ఆసజ్జమానేహి. నాతిసీఘం నాతిసణికం నిరన్తరం ఏకరసఞ్చ కత్వా పరిసాయ అజ్ఝాసయానురూపం ధమ్మం కథేన్తో విస్సట్ఠాయ కథాయ కథేతి నామ, న అఞ్ఞథాతి దస్సేన్తో ''**యో భిక్ఖూ**''తిఆదిమాహ. **అరణిం మన్థేన్తో వియ, ఉణ్హఖాదనీయం ఖాదన్తో వియాతి** సీఘం సీఘం కథనస్స ఉదాహరణం, **గహితం గహితమేవాతి**ఆది లఙ్ఘేత్వా కథనస్స. పురాణపణ్ణన్తరేసు హి పరిపాతియమానగోధా కదాచి దిస్సతి, ఏవమేకచ్చస్స అత్థవణ్ణనా కత్థచి న దిస్సతి. **ఓహాయాతి** ఠపేత్వా. **యోపీతి**ఆదినా ఏకరూపేన కథాయ అకథనం దస్సేతి. **పేతగ్గి** నిజ్ఝామతణ్హికపేతస్స ముఖతో నిచ్ఛరణకఅగ్గి. **విత్థాయతీతి** అప్పటిభానతమాపజ్జతి. కేనచి రోగేన దుక్ఖం పత్తో వియ **నిత్థునన్తో. కన్దన్తో వియాతి** ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తో వియ. **అప్పబన్ధా నామ హోతి** సుఖేన అప్పవత్తభావతో. **ఆచరియేహి దిన్ననయే ఠితోతి** ఆచరియుగ్గహం అముఞ్చన్తో, యథా చ ఆచరియా తం తం సుత్తం సంవణ్ణేసుం, తేనేవ నయేన సంవణ్ణేన్తోతి అత్థో. **అచ్ఛిన్నధారం కత్వాతి** "నాతిసీఘం నాతిసణిక"న్తిఆదినా హేట్ఠా వుత్తనయేన అవిచ్ఛిన్నం కథాపబన్ధం కత్వా. **అనుసయసముగ్ఘాతాయాతి** ఇమినా తస్సా

కథాయ అరహత్తపరియోసానతం దస్సేతి . **ఏవరూపేనాతి** నయిదం ఏకవచనం తత్తకవసేన గహేతబ్బం, అథ ఖో లక్ఖణే పవత్తన్తి దస్సేన్తో "**తథారూపేనేవ భిక్ఖుసతేన భిక్ఖుసహస్సేన వా**"తి వుత్తం. **పల్లఙ్కేనాతి** పల్లఙ్కపదేసేన, పల్లఙ్కాసనస్తేనాతి అత్థో. **ఇమినా నయేనాతి** వారన్తరసాధారణం అత్థం అతిదిసతి, అసాధారణం పన వక్ఖతేవాతి.

౩౩౪. ఆరమతి ఏతేనాతి **ఆరామో.**

౩౩౫. ధువసేవనన్తి నియతసేవితం. **పాసాదపరివేణేతి** పాసాదఙ్గణే. **నాభియా పతిట్ఠితానన్తి** నాభియా భూమియం పతిట్ఠితానం. **అరన్తరానీతి** అరవివరాని తంతంఅరానం వేమజ్ఝట్ఠానాని.

౩౩౬. సమాదిన్న అరఞ్ఞధుతఙ్గో ఆరఞ్ఞికో, న అరఞ్ఞవాసమత్తేన.

౩౩౭. న ఓసాదేన్తీతి న అవసాదేన్తి, న అవసాదనాపేక్ఖా అఞ్ఞమఞ్ఞం పఞ్హం పుచ్ఛన్తీతి అత్థో. **పవత్తినీతి** పగుణా.

౩౩౮. లోకుత్తరా విహారసమాపత్తి నామ థేరస్స అరహత్తఫలసమాపత్తియో, పరియాయతో పన నిరోధసమాపత్తిపి వేదితబ్బా.

౩౩౯. సాధుకారో ఆనన్దత్థేరస్స దిన్నో. తేనాహ భగవా "యథా తం ఆనన్దోవ సమ్మా బ్యాకరమానో బ్యాకరేయ్యా"తిఆది. **సమ్మా**తి సుట్ఠు, యథాఅజ్ఝాసయన్తి అధిప్పాయో. యేన హి యం యథాచిత్తం కథితం, తం సమ్మా కథితం నామ హోతి. సమ్పత్తవసేన హి యథాకారీ తథావాదీ సోభతి. తేనాహ "**అత్తనో అనుచ్ఛవికమేవా**"తిఆది. బహుస్సుతో భిక్ఖు తత్థ తత్థ సుత్తే సీలాదీనం ఆగతట్ఠానే తేసం సువిదితత్తా యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానో తాని పరిపూరేతీతి ఆహ "**సీలస్స ఆగతట్ఠానే**"తిఆది. మగ్గాదిపసవనాయ **విపస్సనాగబ్భం గణ్హాపేత్వా** పరిపాకం గమేత్వాతి అత్థో.

౩౪౦. "ఏసేవ నయో"తి అతిదేసవసేన సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరన్తో "**ఆయస్మా హి రేవతో**"తిఆదిమాహ.

౩౪౨. అపరేపి నానప్పకారే కిలేసేతి అపరేపి నానప్పకారే దోసమోహాదికిలేసే. **ధునిత్వాతి** విధమేత్వా.

౩౪౩. ఆయస్మా మహామోగ్గల్లానో ఏవం బ్యాకాసీతి సమ్బన్ధో. సకలమ్పి చక్ఖువిఞ్ఞాణవీథిగతం చిత్తం చక్ఖువిఞ్ఞాణన్తి అగ్గహేత్వా చక్ఖుసన్నిస్సితమేవ పన విఞ్ఞాణం చక్ఖువిఞ్ఞాణం, తదనన్తరం సమ్పటిచ్ఛనం, తదనన్తరం సన్తీరణన్తిఆదినా సణ్హం సుఖుమం అతిఇత్తరఖణవన్తం **చిత్తన్తరం** చిత్తనానత్తం. ఖన్ధాదీనఞ్చ నానత్తసఙ్ఖాతం **ఖన్ధన్తరాదీ**. పథవీకసిణే పఠమజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా తథేవ తతియం ఝానన్తిఆదినా ఆరమ్మణం అనుక్కమిత్వా ఝానస్సేవ ఏకన్తరికభావేన ఉక్కమనం **ఝానోక్కన్తికం** నామ. పథవీకసిణే పఠమం ఝానం సమాపజ్జిత్వా పున తదేవ తేజోకసిణేతిఆదినా ఝానం అనుక్కమిత్వా ఆరమ్మణస్సేవ ఏకన్తరికభావేన ఉక్కమనం **ఆరమ్మణోక్కన్తికం** నామ. "పఠమజ్ఝానం పఞ్చఙ్గిక"న్తిఆదినా యావ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం దువఙ్గికన్తి ఝానఙ్గమత్తస్సేవ వవత్థాపనం **అఙ్గవవత్థానం.** "ఇదం పథవీకసిణం...పే.... ఇదం ఓదాతకసిణ"న్తి ఆరమ్మణమత్తస్సేవ వవత్థాపనం **ఆరమ్మణవవత్థానం.** పథవీకసిణే పఠమం ఝానం సమాపజ్జిత్వా తత్థేవ ఇతరేసమ్పి సమాపజ్జనం **అఙ్గసఙ్కన్తి.** పథవీకసిణే పఠమం ఝానం సమాపజ్జిత్వా తదేవ ఆపోకసిణేతి ఏవం సబ్బకసిణేసు ఏకస్సేవ ఝానస్స సమాపజ్జనం **ఆరమ్మణసఙ్కన్తి. ఏకతోవడ్ఢనం ఉభతోవడ్ఢనన్తి** ఇదం ఖన్ధాదిదేసనాయం లబ్భతి. అభిధమ్మభాజనీయే హి వేదనాక్ఖన్ధం భాజేన్తో భగవా తికే గహేత్వా దుకేసు పక్ఖిపి, దుకే గహేత్వా తికేసు పక్ఖిపి, ఇదం

ఏకతోవడ్ఢనం. తికే చ దుకే చ ఉభతోవడ్ఢననీహారేన కథేసి, ఇదం **ఉభతోవడ్ఢనం**. ఏవం సేసఖన్ధేసు ధాతాయతనాదీసు చ యథారహం **విభఙ్గప్పకరణే** (విభ॰ ౩౨-౩౩; ౧౫౫-౧౫౬, ౧౮౩-౧౮౪) అభిధమ్మభాజనీయే ఆగతనయేన వేదితబ్బం. తేనాహ ''**అభిధమ్మికధమ్మకథికస్సేవ పాకట**''న్తి. ఖన్ధాదీసు సభావధమ్మేసు తీసు లక్ఖణేసు పణ్ణత్తియం సమయన్తరేసు చ కోసల్లాభావతో **అయం సకవాదో అయం పరవాదోతి న జానాతి**. తతో ఏవ **సకవాదం...పే॰... ధమ్మన్తరం విసంవాదేతి**. ఖన్ధాదీసు పన కుసలతాయ **అభిధమ్మికో సకవాదం...పే॰... న విసంవాదేతి**.

౩౪౪. చిత్తం అత్తనో వసే వత్తేతుం సక్కోతి పటిసఙ్ఖానభావనాబలేహి పరిగ్గణ్హనసమత్థత్తా. ఇదాని తమత్థం బ్యతిరేకతో అన్వయతో చ విభావేతుం ''**దుప్పఞ్ఞో హి**''తిఆదిమాహ. తత్థ **సబ్బానస్సాతి** సబ్బాని అస్స. **విసేవితవిప్ఫన్దితానీతి** కిలేసవిసూకాయికాని చేవ దుచ్చరితవిప్ఫన్దితాని చ. **భఞ్జిత్వాతి** మద్దిత్వా. **బహీతి** కమ్మట్ఠానతో బహి పుథుత్తారమ్మణే.

౩౪౫. పరియాయేనాతి ఏత్థ **పరియాయ**-సద్దో "అత్థి ఖ్వేస, బ్రాహ్మణ, పరియాయో"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౮.౧౧; పారా॰ ౩-౯) వియ కారణత్థోతి ఆహ ''**సోభనకారణం అత్థీ**''తి. యది భగవా – "ఇధ, సారిపుత్త, భిక్ఖు పచ్ఛాభత్తం పిణ్డపాతపటిక్కన్తో"తిఆదినా అత్తనో మహాబోధిపల్లఙ్కం సన్ధాయాహ, ఏవం సన్తే సమ్మాసమ్బుద్ధేహేవ సఙ్ఘారామో సోభేతబ్బో, న అఞ్ఞేహీతి ఆపన్నన్తి ఆహ ''**అపిచ పచ్ఛిమం జనత**''న్తిఆది. నిబ్బానత్థాయ పటిపత్తిసారం ఏతస్సాతి పటిపత్తిసారో, తం **పటిపత్తిసారం. నిప్పరియాయేనేవాతి** కేనచి పరియాయేన లేసేన వినా ముఖ్యేన నయేనేవ. యో "అరహత్తం అప్పత్వా న వుట్ఠహిస్సామీ"తి దళ్హసమాదానం కత్వా నిసిన్నో తం అధిగన్త్వావ ఉట్ఠహతి. ఏవరూపేన ఇదం గోసిఙ్గసాలవనం సోభతి, సాసనే సబ్బారమ్భానం తదత్థత్తాతి అత్థో. ఆసవక్ఖయావహం పటిపత్తిం ఆరభిత్వా ఆసవక్ఖయేనేవ దేసనాయ పరియోసాపితత్తా **యథానుసన్ధినావ దేసనం నిట్ఠపేసీతి**.

మహాగోసిఙ్గసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౩. మహాగోపాలకసుత్తవణ్ణనా

౩౪౬. తత్థాతి గోపాలకసుత్తే. **తిస్సో కథాతి** (అ॰ ని॰ టీ॰ ౩.౧౧.౧౭) తిస్సో అట్ఠకథా, తివిధా సుత్తస్స అత్థవణ్ణనాతి అత్థో. ఏకేకం పదం నాళం మూలం ఏతిస్సాతి ఏవంసఞ్ఞితా **ఏకనాళికా,** ఏకేకం వా పదం నాళం అత్థనిగ్గమనమగ్గో ఏతిస్సాతి **ఏకనాళికా**. తేనాహ ''**ఏకేకపదస్స అత్థకథన**''న్తి. చత్తారో అంసా భాగా అత్థసల్లక్ఖణూపాయా ఏతిస్సాతి **చతురస్సా**. తేనాహ ''**చతుక్కం బన్ధిత్వా కథన**''న్తి. నియమతో నిసిన్నస్స ఆరద్ధస్స వత్తో సంవత్తో ఏతిస్సా అత్థీతి **నిసిన్నవత్తికా,** యథారద్ధస్స అత్థస్స విసుం విసుం పరియోసాపికాతి అత్థో. తేనాహ ''**పణ్డితం గోపాలకం దస్సేత్వా**''తిఆది. **ఏకేకపదస్సాతి** పిణ్డత్థదస్సనవసేన బహున్నం పదానం ఏకజ్ఝం అత్థం అకథేత్వా ఏకమేకస్స పదస్స అత్థవణ్ణనా. అయం సబ్బత్థేవ లబ్భతి. **చతుక్కం బన్ధిత్వాతి** కణ్హపక్ఖే ఉపమూపమేయ్యద్వయం, తథా సుక్కపక్ఖేతి ఇదం చతుక్కం యోజేత్వా. అయం ఈదిసేసు ఏవ సుత్తేసు లబ్భతి. **పరియోసానగమనన్తి** కేచి తావ ఆహు – "కణ్హపక్ఖే ఉపమం దస్సేత్వా ఉపమా చ నామ యావదేవ ఉపమేయ్యసమ్పటిపాదనత్థాతి ఉపమేయ్యత్థం ఆహరిత్వా సంకిలేసపక్ఖనిద్దేసో చ వోదానపక్ఖవిభావనత్థాయాతి సుక్కపక్ఖమ్పి ఉపమూపమేయ్యవిభాగేన ఆహరిత్వా సుత్తత్థస్స పరియోసాపన"న్తి. కణ్హపక్ఖే ఉపమేయ్యం దస్సేత్వా పరియోసానగమనాదీసుపి ఏసేవ నయో. అపరే పన "కణ్హపక్ఖే సుక్కపక్ఖే చ తంతంఉపమూపమేయ్యత్థానం విసుం విసుం

పరియోసాపేత్వావ కథనం పరియోసానగమన"న్తి వదన్తి. **అయన్తి** నిసిన్నవత్తికా. **ఇధాతి** ఇమస్మిం గోపాలకసుత్తే. **సబ్బాచరియానం ఆచిణ్ణాతి** సబ్బేహిపి పుబ్బాచరియేహి ఆచరితా సంవణ్ణితా, తథా చేవ పాళి పవత్తాతి.

అఙ్గీయన్తి అవయవభావేన ఞాయన్తీతి **అఙ్గాని,** భాగా. తాని పనేత్థ యస్మా సావజ్జసభావాని, తస్మా ఆహ "**అఙ్గేహీతి అగుణకోట్ఠాసేహీ**"తి. **గోమణ్డలన్తి** గోసమూహం. **పరిహరితున్తి** రక్ఖితుం. తం పన పరిహరణం పరిగ్గహేత్వా విచరణన్తి ఆహ "**పరిగ్గహేత్వా విచరితు**"న్తి. **వడ్ఢిన్తి** గున్నం బహుభావం బహుగోరసతాసఙ్ఖాతం పరివుద్ధిం. "ఏత్తకమిద"న్తి రూపీయతీతి **రూపం,** పరిమానపరిచ్ఛేదోపి సరీరరూపమ్పీతి ఆహ "**గణనతో వా వణ్ణతో వా**"తి. **న పరియేసతి** వినట్ఠభావస్సేవ అజాననతో. **నీలాతి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో. తేన సేతసబలాదివణ్ణం సఙ్గణ్హాతి.

ధనుసత్తిసూలాదీతి ఏత్థ ఇస్సాసాచరియానం గావీసు కతం **ధనులక్ఖణం**. కుమారభత్తిగణానం గావీసు కతం **సత్తిలక్ఖణం**. ఇస్సరభత్తిగణానం గావీసు కతం **సూలలక్ఖణన్తి** యోజనా. **ఆది**-సద్దేన రామవాసుదేవగణాదీనం గావీసు కతం ఫరసుచక్కాదిలక్ఖణం సఙ్గణ్హాతి.

నీలమక్ఖికాతి పిఙ్గలమక్ఖికా, ఖుద్దమక్ఖికా ఏవ వా. సటతి రుజతి ఏతాయాతి సాటికా, సంవద్ధా సాటికాతి **ఆసాటికా**. తేనాహ "**వడ్ఢన్తీ**"తిఆది.

వాకేనాతి వాకపత్తేన. **చీరకేనాతి** పిలోతికేన. **అన్తోవస్సేతి** వస్సకాలస్స అబ్భన్తరే. **నిగ్గాహన్తి** సుసుమారాదిగ్గాహరహితం. **పీతన్తి** పానీయస్స పీతభావం. సీహబ్యగ్ఘాదిపరిస్సయేన **సాసఙ్కే సప్పటిభయే**.

పఞ్చ అహాని భూతాని ఏతస్సాతి పఞ్చాహితో, సో ఏవ వారోతి **పఞ్చాహికవారో**. ఏవం **సత్తాహికవారోతి** వేదితబ్బో. **చిణ్ణట్ఠానన్తి** చరితట్ఠానం గోచరగ్గహితట్ఠానం.

పితుట్ఠానన్తి పితరా కాతబ్బట్ఠానం, పితరా కాతబ్బకరణన్తి అత్థో. **యథారుచిం గహేత్వా గచ్ఛన్తీతి** గున్నం రుచిఅనురూపం గోచరభూమియం వా నదిపారం వా గహేత్వా గచ్ఛన్తి. **గోభత్తన్తి** కప్పాసట్ఠికాదిమిస్సం గోభుఞ్జితబ్బం భత్తం, భత్తగ్గహణేనేవ యాగుపి గహితా.

౩౪౭. "**ద్వీహాకారేహీ**"తి వుత్తం ఆకారద్వయం దస్సేతుం "**గణనతో వా సముట్ఠానతో వా**"తి వుత్తం. **ఏవం పాళియం ఆగతాతి** "ఉపచయో సన్తతీ"తి జాతిం ద్విధా భిన్దిత్వా హదయవత్థుం అగ్గహేత్వా "దస ఆయతనాని పఞ్చదస సుఖుమరూపానీ"తి ఏవం రూపకణ్డపాళియం (ధ. స. ౬౩౯-౬౫౫) ఆగతా. **పఞ్చవీసతి రూపకోట్ఠాసాతి** సలక్ఖణతో అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్కరాభావతో రూపభాగా. **రూపకోట్ఠాసాతి** వా విసుం విసుం అప్పవత్తిత్వా కలాపభావేనేవ పవత్తనతో రూపకలాపా. **కోట్ఠాసాతి** చ అంసా, అవయవాతి అత్థో. **కోట్ఠన్తి** వా సరీరం, తస్స అంసా కేసాదయో కోట్ఠాసాతి అఞ్ఞేపి అవయవా కోట్ఠాసా వియ **కోట్ఠాసా**. **సేయ్యథాపీతి** ఉపమాసంసన్దనం. తత్థ **రూపం పరిగ్గహేత్వాతి** యథావుత్తం రూపం సలక్ఖణతో ఞాణేన పరిగ్గణ్హిత్వా. **అరూపం వవత్థపేత్వాతి** తం రూపం నిస్సాయ ఆరమ్మణఞ్చ కత్వా పవత్తమానే వేదనాదికే చత్తారో ఖన్ధే "అరూప"న్తి వవత్థపేత్వా. **రూపారూపం పరిగ్గహేత్వాతి** పున తత్థ యం రుప్పనలక్ఖణం, తం రూపం, తదఞ్ఞం అరూపం, ఉభయవినిముత్తం కిఞ్చి నత్థి అత్తా వా అత్తనియం వాతి ఏవం రూపారూపం పరిగ్గహేత్వా. తదుభయఞ్చ

అవిజ్జాదినా పచ్చయేన సప్పచ్చయన్తి **పచ్చయం సల్లక్ఖేత్వా** అనిచ్చాదిలక్ఖణం **ఆరోపేత్వా** యో కలాపసమ్మసనాదిక్కమేన కమ్మట్ఠానం మత్థకం పాపేతుం న సక్కోతి, సో న వడ్ఢతీతి యోజనా.

ఏత్తకం రూపం ఏకసముట్ఠానన్తి చక్ఖాయతనం, సోతఘానజివ్హాకాయాయతనం ఇత్థిన్ద్రియం పురిసిన్ద్రియం జీవితిన్ద్రియన్తి అట్ఠవిధం కమ్మవసేన, కాయవిఞ్ఞత్తి వచీవిఞ్ఞత్తీతి ఇదం ద్వయం చిత్తవసేనాతి ఏత్తకం రూపం ఏకసముట్ఠానం. సద్దాయతనమేకం ఉతుచిత్తవసేన **ద్విసముట్ఠానం.** రూపస్స లహుతా ముదుతా కమ్మఞ్ఞతాతి ఏత్తకం రూపం ఉతుచిత్తాహారవసేన **తిసముట్ఠానం.** రూపగన్ధరసఫోట్ఠబ్బాయతనం ఆకాసధాతు ఆపోధాతు కబళీకారో ఆహారోతి ఏత్తకం రూపం ఉతుచిత్తాహారకమ్మవసేన **చతుసముట్ఠానం.** ఉపచయో సన్తతి జరతా రూపస్స అనిచ్చతాతి **ఏత్తకం** రూపం **న కుతోచి సముట్ఠాతీతి న జానాతి. సముట్ఠానతో రూపం అజానన్తో**తిఆదీసు వత్తబ్బం "గణనతో రూపం అజానన్తో"తిఆదేసు వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

కమ్మలక్ఖణోతి అత్తనా కతం దుచ్చరితకమ్మం లక్ఖణం ఏతస్సాతి కమ్మలక్ఖణో, బాలో. వుత్తఞ్హేతం – "తీణిమాని, భిక్ఖవే, బాలస్స బాలలక్ఖణాని. కతమాని తీణి? దుచ్చిన్తితచిన్తీ హోతి, దుబ్భాసితభాసీ, దుక్కటకమ్మకారీ. ఇమాని ఖో…పే… లక్ఖణానీ"తి (అం. నిం. ౩.౨; నేత్తిం. ౧౧౬). అత్తనా కతం సుచరితకమ్మం లక్ఖణం ఏతస్సాతి **కమ్మలక్ఖణో,** పణ్డితో. వుత్తమ్పి చేతం – "తీణిమాని, భిక్ఖవే, పణ్డితస్స పణ్డితలక్ఖణాని. కతమాని తీణి? సుచిన్తితచిన్తీ హోతి, సుభాసితభాసీ, సుకతకమ్మకారీ. ఇమాని ఖో…పే… పణ్డితలక్ఖణానీ"తి (మం. నిం. ౩.౨౫౩; అం. నిం. ౩.౩; నేత్తిం. ౧౧౬). తేనాహ **''కుసలాకుసలం కమ్మం పణ్డితబాలలక్ఖణ''**న్తి. **బాలే వజ్జేత్వా పణ్డితే న సేవతీ**తి యం బాలపుగ్గలే వజ్జేత్వా పణ్డితసేవనం అత్థకామేన కాతబ్బం, తం న కరోతి. తథాభూతస్స అయమాదీనవోతి దస్సేతుం పున **''బాలే వజ్జేత్వా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ యం భగవతా "ఇదం వో కప్పతీ"తి అనుఞ్ఞాతం, తదనులోమఞ్చ, తం **కప్పియం.** యం "ఇదం వో న కప్పతీ"తి పటిక్ఖిత్తం, తదనులోమఞ్చ, తం **అకప్పియం.** యం కోసల్లసమ్భూతం, తం **కుసలం,** తప్పటిపక్ఖం **అకుసలం.** తదేవ **సావజ్జం,** కుసలం **అనవజ్జం.** ఆపత్తితో ఆదితో ద్వే ఆపత్తిక్ఖన్ధా **గరుకం,** తదఞ్ఞం **లహుకం.** ధమ్మతో మహాసావజ్జం **గరుకం,** అప్పసావజ్జం **లహుకం.** సప్పటికారం **సతేకిచ్ఛం,** అప్పటికారం **అతేకిచ్ఛం.** ధమ్మతానుగతం **కారణం,** ఇతరం **అకారణం. తం అజానన్తో**తి కప్పియాకప్పియం గరుకలహుకం సతేకిచ్ఛాతేకిచ్ఛం అజానన్తో సువిసుద్ధం కత్వా సీలం రక్ఖితుం న సక్కోతి, కుసలాకుసలం సావజ్జానవజ్జం కారణాకారణం అజానన్తో ఖన్ధాదీసు అకుసలతాయ రూపారూపపరిగ్గహమ్పి కాతుం న సక్కోతి, కుతో తస్స కమ్మట్ఠానం గహేత్వా వడ్ఢనా. తేనాహ **''కమ్మట్ఠానం గహేత్వా వడ్ఢేతుం న సక్కోతీ''**తి.

గోవణసదిసే అత్తభావే ఉప్పజ్జిత్వా తత్థ దుక్ఖుప్పత్తిహేతుతో మిచ్ఛావితక్కా ఆసాటికా వియాతి **ఆసాటికా**తి ఆహ **''అకుసలవితక్కం ఆసాటికం అహారేత్వా''**తి.

"గణ్డోతి ఖో, భిక్ఖవే, పఞ్చన్నేతం ఉపాదానక్ఖన్ధానం అధివచన"న్తి వచనతో (అం. నిం. ౮.౫౬) ఛహి వణముఖేహి విస్సన్దమానయూసో గణ్డో వియ పిలోతికఖణ్డేన ఛహి ద్వారేహి విస్సన్దమానకిలేసాసుచి అత్తభావవణో సతిసంవరేన పిదహితబ్బో, అయం పన ఏవం న కరోతీతి ఆహ **''యథా సో గోపాలకో వణం న పటిచ్ఛాదేతి, ఏవం సంవరం న సమ్పాదేతీ''**తి.

యథా ధూమో ఇన్ధనం నిస్సాయ ఉప్పజ్జమానో సణ్హో సుఖుమో తం తం వివరం అనుపవిస్స బ్యాపేన్తో సత్తానం డంసమకసాదిపరిస్సయం వినోదేతి, అగ్గిజాలసముట్ఠానస్స పుబ్బఙ్గమో హోతి, ఏవం ధమ్మదేసనాఞాణస్స ఇన్ధనభూతం రూపారూపధమ్మజాతం నిస్సాయ ఉప్పజ్జమానా సణ్హా సుఖుమా తం తం ఖన్ధన్తరం ఆయతనన్తరఞ్చ అనుపవిస్స బ్యాపేతి, సత్తానం మిచ్ఛావితక్కాదిపరిస్సయం వినోదేతి, ఞాణగ్గిజాలసముట్ఠానస్స పుబ్బఙ్గమోతి ధూమో వియాతి **ధూమోతి** ఆహ "**గోపాలకో ధూమం వియ ధమ్మదేసనాధూమం న కరోతీ**"తి. అత్తనో సన్తికం ఉపగన్త్వా నిసిన్నస్స కాతబ్బా తదనుచ్ఛవికా ధమ్మకథా **ఉపనిసిన్నకథా**. కతస్స దానాదిపుఞ్ఞస్స అనుమోదనకథా **అనుమోదనా**. **తతోతి** ధమ్మకథాదీనం అకరణతో. "**బహుస్సుతో గుణవా**"తి న జానన్తీతి కస్మా వుత్తం, నను అత్తనో జానాపనత్థం ధమ్మకథాది న కాతబ్బమేవాతి? సచ్చం, న కాతబ్బమేవ, సుద్ధాసయేన పన ధమ్మే కథితే తస్స గుణజాననతం సన్ధాయేతం వుత్తం. తేనాహ భగవా –

> "నాభాసమానం జానన్తి, మిస్సం బాలేహి పణ్డితం;
>
> భాసయే జోతయే ధమ్మం, పగ్గణ్హే ఇసినం ధజ"న్తి. (సం॰ ని॰ ౨.౨౪౧);

తరన్తి ఏత్థాతి **తిత్థం,** నదీతళాకాదీనం నహానాదిఅత్థం ఓతరణట్ఠానం. యథా పన తం ఉదకేన ఓతిణ్ణసత్తానం సరీరమలం పవాహేతి, పరిస్సమం వినోదేతి, విసుద్ధిం ఉప్పాదేతి, ఏవం బహుస్సుతా అత్తనో సమీపం ఓతిణ్ణసత్తానం ధమ్మోదకేన చిత్తమలం పవాహేన్తి, పరిస్సమం వినోదేన్తి, విసుద్ధిం ఉప్పాదేన్తి, తస్మా తే తిత్థం వియాతి **తిత్థం**. తేనాహ "**తిత్థభూతే బహుస్సుతభిక్ఖూ**"తి. **బ్యఞ్జనం కథం రోపేతబ్బ**న్తి, భన్తే, ఇదం బ్యఞ్జనం అయం సద్దో కథం ఇమస్మిం అత్థే రోపేతబ్బో, కేన పకారేన ఇమస్స అత్థస్స వాచకో జాతో. "నిరూపేతబ్బ"న్తి వా పాఠో, నిరూపేతబ్బం అయం సభావనిరుత్తి కథమేత్థ నిరుళ్హాతి అధిప్పాయో. **ఇమస్స భాసితస్స కో అత్థోతి** సద్దత్థం పుచ్ఛతి. **ఇమస్మిం ఠానేతి** ఇమస్మిం పాళిపదేసే. **పాళి కిం వదేతీతి** భావత్థం పుచ్ఛతి. **అత్థో కిం దీపేతీతి** భావత్థం వా సఙ్కేతత్థం వా. **న పరిపుచ్ఛతీతి** విమతిచ్ఛేదనపుచ్ఛావసేన సబ్బసో పుచ్ఛం న కరోతి. **న పరిపఞ్హతీతి** పరి పరి అత్తనో ఞాతుం ఇచ్ఛం న ఆచిక్ఖతి న విభావేతి. తేనాహ "**న జానాపేతీ**"తి. **తేతి** బహుస్సుతభిక్ఖూ. **వివరణం** నామ అత్థస్స విభజిత్వా కథనన్తి ఆహ "**భాజేత్వా న దస్సేన్తీ**"తి. **అనుత్తానీకత**న్తి ఞాణేన అపాకటీకతం గుయ్హం పటిచ్ఛన్నం. **న ఉత్తానీకరోన్తీతి** సినేరుమూలకం వాలికం ఉద్ధరన్తో వియ పథవీసన్ధారోదకం వివరిత్వా దస్సేన్తో వియ చ ఉత్తానం న కరోన్తి. ఏవం యస్స ధమ్మస్స వసేన బహుస్సుతా "తిత్థ"న్తి వుత్తా పరియాయతో, ఇదాని తమేవ ధమ్మం నిప్పరియాయతో తిత్థన్తి దస్సేతుం "**యథా చా**"తిఆది వుత్తం. ధమ్మో హి తరన్తి ఏతేన నిబ్బానం నామ తళాకన్తి "**తిత్థ**"న్తి వుచ్చతి. తేనాహ భగవా సుమేధభూతో –

> "ఏవం కిలేసమలధోవం, విజ్జన్తే అమతన్తళే;
>
> న గవేసతి తం తళాకం, న దోసో అమతన్తళే"తి. (బు॰ వం॰ ౨.౧౪);

ధమ్మస్సేవ నిబ్బానసోతరణతిత్థభూతస్స ఓతరణపకారం అజానన్తో "**ధమ్మతిత్థం న జానాతీ**"తి వుత్తో.

పీతాపీతన్తి గోగణే పీతం అపీతఞ్చ గోరూపం న జానాతి న విన్దతి. అవిన్దన్తో హి న లభతీతి వుత్తో. "**ఆనిసంసం న విన్దతీ**"తి వత్వా తస్స అవిన్దనాకారం దస్సేన్తో "**ధమ్మస్సవనగ్గం గన్త్వా**"తిఆదిమాహ.

అయం లోకుత్తరోతి పదం సన్ధాయాహ ‘‘**అరియ**’’న్తి. పచ్చాసత్తిఞాయేన అనన్తరవిధిప్పటిసేధో వా, అరియ-సద్దో వా నిద్దోసపరియాయో దట్ఠబ్బో. **అట్ఠఙ్గికన్తి** చ విసుం ఏకఙ్గఞ్చ అట్ఠఙ్గికం ఉపాదాయ గహేతబ్బం, అట్ఠఙ్గతా బాహుల్లతో చ. ఏవఞ్చ కత్వా సత్తఙ్గస్సపి అరియమగ్గస్స సఙ్గహో సిద్ధో హోతి.

చత్తారో సతిపట్ఠానేతిఆదీసు అవిసేసేన సతిపట్ఠానా వుత్తా. తత్థ కాయవేదనాచిత్తధమ్మారమ్మణా సతిపట్ఠానా లోకియా, తత్థ సమ్మోహవిద్ధంసనవసేన పవత్తా నిబ్బానారమ్మణా లోకుత్తరాతి ఏవం **ఇమే లోకియా, ఇమే లోకుత్తరాతి యథాభూతం న పజానాతి**.

అనవసేసం దుహతీతి పటిగ్గహణే మత్తం అజానన్తో కిస్మిఞ్చి దాయకే సద్ధాహానియా కిస్మిఞ్చి పచ్చయహానియా అనవసేసం దుహతి. వాచాయ అభిహారో **వాచాభిహారో**. పచ్చయానం అభిహారో **పచ్చయాభిహారో**.

ఇమే అమ్హేసు గరుచిత్తీకారం న కరోన్తీతి ఇమినా నవకానం భిక్ఖూనం ధమ్మసమ్పటిపత్తియా అభావం దస్సేతి ఆచరియుపజ్ఝాయేసు పితుపేమస్స అనుపట్ఠాపనతో. తేన చ సిక్ఖాగారవతాభావదీపనేన సఙ్గహస్స అభాజనభావం, తేన థేరానం తేసు అనుగ్గహాభావం. న హి సీలాదిగుణేహి సాసనే థిరభావప్పత్తా అననుగ్గహేతబ్బే సబ్రహ్మచారీ అనుగ్గణ్హన్తి, నిరత్థకం వా అనుగ్గహం కరోన్తి. తేనాహ ‘‘**నవకే భిక్ఖూ**’’తి. **ధమ్మకథాబన్ధన్తి** పవేణిఆగతం పకిణ్ణకధమ్మకథామగ్గం. సచ్చసత్తపటిసన్ధిపచ్చయాకారపటిసంయుత్తం సుఞ్ఞతాదీపనం **గుయ్హగన్థం**. **వుత్తవిపల్లాసవసేనా**తి ‘‘న రూపఞ్ఞూ’’తిఆదీసు వుత్తస్స పటిసేధస్స పటిక్ఖేపవసేన అగ్గహణవసేన. **యోజేత్వా**తి ‘‘రూపఞ్ఞూ హోతీతి గణనాతో వా వణ్ణతో వా రూపం జానాతీ’’తిఆదినా, ‘‘తస్స గోగణోపి న పరిహాయతి, పఞ్చగోరసపరిభోగతోపి న పరిబాహిరో హోతీ’’తిఆదినా చ అత్థం యోజేత్వా. **వేదితబ్బో**తి తస్మిం తస్మిం పదేసే యథారహం అత్థో వేదితబ్బో.

మహాగోపాలకసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౪. చూళగోపాలకసుత్తవణ్ణనా

౩౫౦. **చేలుక్కాహీ**తి చేలమయాహి ఉక్కాహి. ఉక్కభూతాని చేలాని ఏత్థాతి **ఉక్కచేలా,** నగరం. **సబ్బా గఙ్గా పాకటా హుత్వా పఞ్ఞాయతీ**తి పకతిచక్ఖుస్స పాకటా హుత్వా ఉపట్ఠాతి, దిబ్బచక్ఖుస్స పన సమన్తచక్ఖుస్స వా యత్థ కత్థచి నిసిన్నస్సపి భగవతో పాకటా హుత్వా పఞ్ఞాయతేవ. **సోత్థీ**తి అనుపద్దవో. **వడ్ఢీ**తి అపరిహాని. **ఆరోగ్యన్తి** అరోగతా ఆబాధాభావో.

మగధో జనపదో నివాసో ఏతస్సాతి మాగధో, మాగధోవ **మాగధికో**. పఞ్ఞాయ నామ దుట్ఠుభావో నత్థి ఏకన్తానవజ్జతాయ, తస్మా **దు**-సద్దో అభావవాచీ ‘‘దుస్సీలో’’తిఆదీసు వియ, **జాతి**-సద్దో చ సభావత్థోతి ఆహ ‘‘**నిప్పఞ్ఞసభావో**’’తి. -సద్దో ఆరమ్భత్థోతి ఆహ ‘‘**పతారేసీతి తారేతుం ఆరభీ**’’తి పరతీరం గావీనం అప్పత్తత్తా. **సువిదేహానన్తి** సున్దరవిదేహానం. విదేహరట్ఠం కిర భూమిభాగదస్సనసమ్పత్తియా చ వనరామణేయ్యకాదినా చ సున్దరం. **ఆమణ్డలికం కరిత్వా**తి ఆవత్తే పతితా తేమణ్డలాకారేన పరిబ్భమిత్వా. కతిపయాపి గావియో అసేసేత్వా నదీసోతేన వూళ్హత్తా వుత్తం ‘‘**అవడ్ఢిం వినాసం పాపుణింసూ**’’తి. కతిపయాసుపి హి అవసిట్ఠాసు గావీసు అనుక్కమేనపి సియా గోగణస్స వడ్ఢీతి.

విస్సమట్ఠానన్తి పరిస్సమవినోదనట్ఠానం. **తిత్థా భట్ఠాతి** గహేతుం అసమత్థతాయ తిత్థం అప్పత్తా. **అరోగో నామ నాహోసీతి** లోమమత్తమ్పి అసేసేత్వా సబ్బా గావియో నదీసోతే వినట్ఠాతి అత్థో.

యేసు ఖన్ధాయతనధాతూసు ఇధ లోకసమఞ్ఞా, తే అజానన్తా "అకుసలా ఇమస్స లోకస్సా"తి వుత్తాతి ఆహ **''ఇధలోకే ఖన్ధధాతాయతనేసు అకుసలా అఛేకా''**తి. అయమేవ నయో "అకుసలా పరస్స లోకస్సా"తి ఏత్థాపీతి ఆహ **''పరలోకేపి ఏసేవ నయో''**తి. మారో ఏత్థ ధీయతీతి **మారధేయ్యం. మారోతి** చేత్థ కిలేసమారో వేదితబ్బో. ఖన్ధాభిసఙ్ఖారా హి తస్స పవత్తనభావేన గహితా, మచ్చుమారో విసుం గహితో ఏవ, కిలేసమారవసేనేవ చ దేవపుత్తమారస్స కామభవే ఆధిపచ్చన్తి. **తేసన్తి** యే ఇధలోకాదీసు అఛేకా, తేసం. తే పన ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన దస్సేన్తో ఆహ **''ఇమినా ఛ సత్థారో దస్సితా''**తి.

౩౫౧. బలవగావోతి బలవన్తే గోరూపే. తే పన దమ్మతం ఉపగతగోణా చేవ ధేనుయో చాతి ఆహ **''దన్తగోణే చేవ ధేనుయో చా''**తి . **అవిజాతగావోతి న** విజాతగావియో. **వచ్ఛకేతి** ఖుద్దకవచ్ఛే. అప్పత్థో హి అయం క-సద్దో. తేనాహ **''తరుణవచ్ఛకే''**తి. **కిసాబలకేతి** దుబ్బలే.

౩౫౨. మారస్స తణ్హాసోతం ఛేత్వాతి ఖన్ధమారసమ్బన్ధీతణ్హాసఙ్ఖాతం సోతం సముచ్ఛిన్దిత్వా. **తయో కోట్ఠాసే ఖేపేత్వా రితాతి** అనాగామినో సన్ధాయాహ. **సబ్బవారేసూతి** సకదాగామిసోతాపన్నఅట్ఠమకవారేసు. తత్థ పన యథాక్కమం చతుమగ్గవజ్ఝానం కిలేసానం ద్వే కోట్ఠాసే ఖేపేత్వా రితా, ఏకకోట్ఠాసం ఖేపేత్వా రితా, పఠమం కోట్ఠాసం ఖేపేన్తోతి వత్తబ్బం. ధమ్మం అనుస్సరన్తి, ధమ్మస్స వా అనుస్సరణసీలాతి **ధమ్మానుసారినో. ధమ్మోతి** చేత్థ పఞ్ఞా అధిప్పేతా. సద్ధం అనుస్సరన్తి, సద్ధాయ వా అనుస్సరణసీలాతి **సద్ధానుసారినో**.

జానతాతి ఏత్థ జాననకిరియావిసయస్స అవిసేసితత్తా అధికారవసేన అనవసేసఞేయ్యవిసేసా అధిప్పేతాతి ఆహ **''సబ్బధమ్మే జానన్తేనా''**తి. అన్తోసారవిరహతో అబ్భుగ్గతట్ఠేన చ నళో వియాతి **నళో**, మానోతి ఆహ **''విగతమాననళం కత''**న్తి. **ఖేమం పత్థేథాతి** ఏత్థ చతూహి యోగేహి అనుపద్దవత్తా "ఖేమ"న్తి అరహత్తం అధిప్పేతం. **పత్థనా** చ ఛన్దపత్థనా, న తణ్హాపత్థనాతి ఆహ **''కత్తుకమ్యతాఛన్దేన అరహత్తం పత్థేథా''**తి. **పత్తాయేవ నామ** తస్స పత్తియా న కోచి అన్తరాయో. సోత్థినా పారగమనం ఉద్దిస్స దేసనం ఆరభిత్వా ఖేమప్పత్తియా దేసనాయ పరియోసాపితత్తా **యథానుసన్ధినావ దేసనం నిట్ఠాపేసీతి**.

చూళగోపాలకసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౫. చూళసచ్చకసుత్తవణ్ణనా

౩౫౩. హంసవట్టకచ్ఛన్నేనాతి హంసవట్టకపటిచ్ఛన్నేన, హంసమణ్డలాకారేనాతి అత్థో.

వదన్తి ఏతేనాతి వాదో, మగ్గో. కిం వదన్తి? ఉత్తరం. వాదానం సతాని **వాదసతాని.** "నిగణ్ఠో పఞ్చవాదసతాని, నిగణ్ఠీ పఞ్చవాదసతానీ"తి ఏవం **నిగణ్ఠో చ నిగణ్ఠీ చ పఞ్చ పఞ్చ వాదసతాని ఉగ్గహేత్వా విచరన్తా**. కిరియతో తే **పుచ్ఛింసు,** లిఙ్గతో పన నిగణ్ఠభావో ఞాతో. తేనాహ **''అహం వాదం ఆరోపేస్సామీ''**తి.

జగ్గన్తో సమ్మజ్జనాదివసేన. **దివాతరన్తి** అతిదివం. "కస్స పుచ్ఛా, కస్స విస్సజ్జనం హోతూ"తి పరిబ్బాజికాహి వుత్తే థేరో ఆహ **''పుచ్ఛా నామ అమ్హాకం పత్తా''**తి. పుచ్ఛా వాదానం పుబ్బపక్ఖో, యస్మా తుమ్హే వాదపసుతా వాదాభిరతా ధజం

పగ్గయ్హ విచరథ, తస్మా వాదానం పుబ్బపక్ఖో అమ్హాకం పత్తో, ఏవం సన్తేపి తుమ్హాకం మాతుగామభావతో పుబ్బపక్ఖం దేమాతి ఆహ ''**తుమ్హే పన మాతుగామా నామ పఠమం పుచ్ఛథా**''తి. **తా** పరిబ్బాజికా ఏకేకా అడ్ఢతేయ్యసతవాదమగ్గం పుచ్ఛన్తియో **వాదసహస్సం పుచ్ఛింసు**. యథా నిసితస్స ఖగ్గస్స కుముదనాళచ్ఛేదనే కిమత్థి భారియం, ఏవం పటిసమ్భిదాప్పత్తస్స సావకేసు పఞ్ఞవన్తానం అగ్గభావే ఠితస్స ధమ్మసేనాపతినో పుథుజ్జనపరికప్పితపఞ్హవిస్సజ్జనే కిమత్థి భారియం. తేనాహ ''**థేరో ఖగ్గేనా**''తిఆది. తత్థ **నిజ్జటం నిగ్గణ్ఠిం కత్వా**తి యథా తా పున తత్థ జటం గణ్ఠిం కాతుం న విసహన్తి, తథా విజటేత్వా కథేసి. అయం థేరో చతురఙ్గసమన్నాగతే అన్ధకారే సహస్సవట్టికం దీపేన్తో వియ అఞ్ఞేసం అవిసయే అన్ధకారభూతే పఞ్హే పుచ్ఛితమత్తేయేవ విస్సజ్జేసీతి థేరస్స పఞ్ఞావేయ్యత్తియం దిస్వా సయఞ్చ అన్తిమభవికతాయ కోహఞ్ఞే ఠాతుం అసక్కోన్తియో ''**ఏత్తకమేవ, భన్తే, మయం జానామా**''తి ఆహంసు. **థేరస్స విసయన్తి** థేరస్స పఞ్ఞావిసయం.

నేవ అన్తం న కోటిం అద్దసంసూతి ఏకన్తి వత్తబ్బస్స బహుభావతో తస్సా పుచ్ఛాయ అత్థో ఏవమన్తో ఏవమవసానకోటీతి న పస్సింసు న జానింసు. థేరో తాసం అఞ్ఞాసయం ఓలోకేన్తో పబ్బజ్జారుచిం దిస్వా ఆహ ''**ఇదాని కిం కరిస్సథా**''తి? **ఉత్తరితరపఞ్హో**తి వాదమగ్గపరిచయేన మేధావితాయ చ యాదిసా తాసం పఞ్ఞా, తతో ఉత్తరితరపఞ్హో.

కథామగ్గోతి వాదమగ్గో. తస్మా తేహి తేహి పరప్పవాదాదీహి భస్సం వాదమగ్గం పకారేహి వదేతీతి **భస్సప్పవాదకో. పణ్డితవాదో**తి అహం పణ్డితో నిపుణో బహుస్సుతోతి ఏవంవాదీ. **యం యం నక్ఖత్తాచారేన ఆదిసతీ**తి నక్ఖత్తగతియా కాలఞాణేన "అసుకదివసే చన్దగ్గాహో భవిస్సతి, సూరియగ్గాహో భవిస్సతీ"తిఆదినా యం యం ఆదేసం భణతి. **సాధులద్ధికో** ఞాణసమ్పత్తియా సున్దరో. **ఆరోపితో**తి పటిఞ్ఞాహేతునిదస్సనాదిదోసం ఉపరి ఆరోపితో వాదో స్వారోపితో. దోసపదం ఆరోపేన్తేన వాదినా పరవాదిమ్హి అభిభుయ్య తస్స ధాతుక్ఖోభోపి సియా, చిత్తవిక్ఖేపేన యేన దోసో తేన సబ్బప్పితో సమ్పవేధితోతి. **థూణన్తి** సరీరం ఖోభితన్తి కత్వా. **థూణన్తి** హి లోహితపిత్తసేమ్హానం అధివచనం సబ్బఙ్గసరీరధారణతో. అపిచ థూణపదో నామ అత్థి కథామగ్గో వాదమగ్గం గణ్హన్తానం. సచ్చకో పన కోహఞ్ఞే ఠత్వా అత్తనో వాదప్పభేదవసేన పరే విమ్హాపేన్తో ''**థూణం చేపాహ**''న్తిఆదిమాహ. సావకానం వినయం నామ సిక్ఖాపదం, తఞ్చ ధమ్మదేసనా హోతీతి ఏసా ఏవ చస్స అనుసాసనీతి వినయనాదిముఖేన సమ్మాసమ్బుద్ధస్స మతం సాసనం పుచ్ఛన్తో సచ్చకో ''**కథం పన, భో, అస్సజీ**''తిఆదిమాహ. అథస్స థేరో "లక్ఖణత్తయకథా నామ అనఞ్ఞసాధారణా బుద్ధావేణికా ధమ్మదేసనా, తత్ర చ మయా అనిచ్చకథాయ సముట్ఠాపితాయ తం అసహన్తో సచ్చకో తుచ్ఛమానేన పటపటాయన్తో కురుమానో లిచ్ఛవీ గహేత్వా భగవతో సన్తికం ఆగమిస్సతి, అథస్స భగవా వాదం మద్దిత్వా అనిచ్చన్తి పతిట్ఠపేన్తో ధమ్మం కథేస్సతి, తదా భవిస్సతి విజహితవాదో సమ్మాపటిపత్తియా పతిట్ఠితో"తి చిన్తేత్వా అనిచ్చానత్తలక్ఖణపటిసంయుత్తం భగవతో అనుసాసనం దస్సేన్తో ''**ఏవం, భో, అగ్గివేస్సనా**''తిఆదిమాహ.

కస్మా పనేత్థ దుక్ఖలక్ఖణం అగ్గహితన్తి ఆహ ''**థేరో పనా**''తిఆది. ''**ఉపారమ్భస్స ఓకాసో హోతీ**''తి సఙ్ఖేపతో వుత్తం వివరితుం ''**మగ్గఫలానీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **పరియాయేనా**తి సఙ్ఖారదుక్ఖతాపరియాయేన. **అయన్తి** సచ్చకో. **నయిదం తుమ్హాకం సాసనం నామా**తి యత్థ తుమ్హే అవట్ఠితా, ఇదం తుమ్హాకం సబ్బఞ్ఞుసాసనం నామ న హోతి దుక్ఖతో అనిస్సరణత్తా, అథ ఖో **మహాఆఘాతనం నామేతం,** మహాదుక్ఖనిద్దిట్ఠత్తా పన **నిరయుస్సదో నామ** ఉస్సదనిరయో నామ, తస్మా **నత్తి** నామ **తుమ్హాకం సుఖాసా. ఉట్ఠాయుట్ఠాయా**తి ఉస్సుక్కం కత్వా, **దుక్ఖమేవ జీరాపేన్తా** సబ్బసో దుక్ఖమేవ అనుభవన్తా, **ఆహిణ్డథ** విచరథాతి. సబ్బమిదం తస్స మిచ్ఛాపరికప్పితమేవ. కస్మా? దుక్ఖసచ్చూపసఞ్హితాయేవ హేత్థ నిప్పరియాయకథా నామ. తస్స హి పరిఞ్ఞత్థం భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతి. మగ్గఫలాని సఙ్ఖారభావేన "యదనిచ్చం,

తం దుక్ఖ”న్తి పరియాయతో దుక్ఖం, న నిప్పరియాయతో. తేనాహ “**తస్మా**”తిఆది. **సోతుం అయుత్తం** మిచ్ఛావాదత్తాతి అధిప్పాయో.

౩౨౪. సహ అత్థానుసాసనం అగారన్తి సన్థాగారం, రాజకులానం సన్థాపనఅగారన్తిపి సన్థాగారం, తస్మిం **సన్థాగారేతి** అత్థో. ఏకస్మిం కాలే తాదిసే కాలే రాజకిచ్చానం సన్థానమేత్థ విచారేన్తీతి సన్థాగారం, తస్మిం **సన్థాగారే**తిపి అత్థో. **పతిట్ఠితన్తి** “అనిచ్చం అనత్తా”తి చ పటిఞ్ఞాతం. **ఇదానేవ పిట్ఠిం పరివత్తేన్తో**తి భగవతో నలాటం అనోలోకేత్వా విముఖభావం ఆపజ్జన్తో. **సురాఘరే**తి సురాసమ్పాదకగేహే. **పిట్ఠకిలఞ్జ**న్తి పిట్ఠఠపనకిళఞ్జం. **వాల**న్తి చఙ్గవారం. **సాణసాటకకరణత్థ**న్తి సాణసాటకం కరోన్తి ఏతేనాతి **సాణసాటకకరణం,** సుత్తం, తదత్థం. సాణవాకా ఏతేసు సన్తీతి **సాణవాకా,** సాణదణ్డా. తే గహేత్వా సాణానం ధోవనసదిసం కీళితజాతం యథా “ఉద్దాలపుప్ఫభఞ్జికా, సాణభఞ్జికా”తి చ. **కిం నో భవమానో**తి కీదిసో హుత్వా నో భవమానో, కిం హోన్తో లోకే అగ్గపుగ్గలస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స వాదారోపనం నామ తతో ఉత్తరితరసూరగుణో ఏవ యక్ఖాదిభావేన నో భవమానో అభిసమ్బుణేయ్య. అయం పన అప్పానుభావతాయ పిసాచరూపో కిం ఏత్తకం కాలం నిద్దాయన్తో అజ్జ పటిబుజ్ఝిత్వా ఏవం వదతీతి అధిప్పాయో. తేనాహ “**కిం యక్ఖో**”తిఆది.

౩౨౫. మహామజ్ఝన్హికసమయేతి మహతి మజ్ఝన్హికకాలే, గగనమజ్ఝే సూరియగతవేలాయ. **దివాపధానికా** పధానానుయుఞ్జకా. **వత్తం దస్సేత్వా**తి పచ్ఛాభత్తం దివావిహారూపగమనతో పుబ్బే కాతబ్బవత్తం దస్సేత్వా పటిపజ్జిత్వా. **భగవన్తం దస్సేన్తో**తి భగవతి గారవబహుమానం విభావేన్తో ఉభో హత్థే కమలమకులాకారే కత్వా ఉక్ఖిప్ప భగవన్తం దస్సేన్తో.

తం సన్థాయాతి తం అపరిచ్ఛిన్నగణనం సన్థాయ ఏవం “మహతియా లిచ్ఛవిపరిసాయా”తి వుత్తం. కిం సీసేన భూమిం పహరన్తేనేవ వన్దనా కతా హోతి? **కేరాటికా**తి సఠా. **మోచేన్తా**తి భిక్ఖాదానతో మోచేన్తా. **అవక్ఖిత్తమత్తికాపిణ్డో వియా**తి హేట్ఠాఖిత్తమత్తికాపిణ్డో వియ. **యత్థ కత్థచీ**తి అత్తనో అనురూపం వచనం అసల్లపేన్తో యత్థ కత్థచి.

౩౨౬. దిస్సతి “ఇదం ఇమస్స ఫల”న్తి అపదిస్సతి ఏతేనాతి **దేసో,** కారణం, తదేవ తస్స పవత్తిట్ఠానతాయ ఓకాసోతి ఆహ “**కఞ్చిదేవ దేసన్తి కఞ్చి ఓకాసం కిఞ్చి కారణ**”న్తి. ఓకాసో ఠానన్తి చ కారణం వుచ్చతి “అట్ఠానమేతం అనవకాసో”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౧౬౧; మ॰ ని॰ ౩.౧౨౮-౧౩౧; అ॰ ని॰ ౧.౨౬౮-౨౯౫; విభ॰ ౮౦౯). **యదాకఙ్ఖసీతి న వదన్తి** అనవసేసధమ్మవిసయత్తా పటిఞ్ఞాయ. **తుమ్హ**న్తి తుమ్హాకం. **యక్ఖ...పే॰... పరిబ్బాజకాన**న్తి ఏత్థ “పుచ్ఛావుసో, యదాకఙ్ఖసీ”తిఆదీని (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౬; సు॰ ని॰ ఆళవకసుత్త) పుచ్ఛావచనాని యథాక్కమం యోజేతబ్బాని.

ఞత్వా సయం లోకమిమం పరఞ్చాతి ఇదం మహాసత్తో నిరయం సగ్గఞ్చ తేసం పచ్చక్ఖతో దస్సేత్వా ఆహ.

తఙ్ఘ తే అహమక్ఖిస్సం, యథాపి కుసలో తథాతి యథా పకారేన సుకుసలో సబ్బఞ్ఞూ జానాతి కథేతి, తథా అహం కథేస్సామి. తస్స పన కారణం అకారణఞ్చ అవిజానన్తో రాజానం కరోతు వా మా వా, అహం పన తే అక్ఖిస్సామీతి ఆహ “**రాజా చ ఖో...పే॰... న వా**”తి.

కథితనియామేనేవ కథేన్తోతి తేపరివట్టకథాయ దుక్ఖలక్ఖణమ్పేస కథేస్సతి, ఇధ పన అఞ్ఞథా సావకేన అస్సజినా కథితం, అఞ్ఞథా సమణేన గోతమేనాతి వచనోకాసపరిహరణత్థం దుక్ఖలక్ఖణం అనామసిత్వా థేరేన కథితనియామేనేవ

అనిచ్చానత్తలక్ఖణమేవ కథేస్తేన భగవతా – "రూపం అనత్తా యావ విఞ్ఞాణం అనత్తా"తి వుత్తే సచ్చకో తం అసమ్పటిచ్ఛన్తో ఉపమాయ అత్థఞాపనే ఉపమాపమాణం యథా "గో వియ గవయో"తి అత్తానం ఉపమేయ్యం కత్వా ఉపమాపమాణేన పతిట్ఠాపేతుకామో ఆహ **"ఉపమా మం, భో గోతమ, పటిభాతీ"**తి, ఉపమం తే కరిస్సామి, ఉపమాయపిధేకచ్చే విఞ్ఞూ పురిసా భాసితస్స అత్థం ఆజానన్తీతి అధిప్పాయో. భగవా ఉపమాసతేన, అఞ్ఞేన వాపి పమాణేన తవ అత్తా పతిట్ఠాపేతుం న లబ్భా అత్తనో వియ పమాణస్సపి అనుపలబ్భనతోతి ఆహ **"పటిభాతు తం అగ్గివేస్సనా"**తి. యథా హి అత్తా నామ కోచి పరమత్థతో న ఉపలబ్భతి ఏకంసేన అనుపలద్ధితో, ఏవస్స ఞాపకపుగ్గలం పమాణమ్పి న ఉపలబ్భతి. తేనాహ **"ఆహర తం ఉపమం విస్సత్థో"**తి, న తేన తవ అత్తవాదో పతిట్ఠం లభతీతి అధిప్పాయో.

యం దిట్ఠం కాయికం వా పుఞ్ఞాపుఞ్ఞం పురిసపుగ్గలే ఉపలబ్భతి, తేన విఞ్ఞాయతి **రూపత్తాయం పురిసపుగ్గలో,** తథా యం దిట్ఠం సుఖదుక్ఖపటిసంవేదనం పురిసపుగ్గలే ఉపలబ్భతి, యం దిట్ఠం నీలాదిసఞ్జాననం, యం దిట్ఠం రఞ్జనదుస్సనాది, యం దిట్ఠం ఆరమ్మణపటివిజాననం పురిసపుగ్గలే ఉపలబ్భతి, తేన విఞ్ఞాయతి **విఞ్ఞాణత్తాయం పురిసపుగ్గలో**తి. ఏవం రూపాదిలక్ఖణో అత్తా తత్థ తత్థ కాయే కల్యాణపాపకానం కమ్మానం విపాకం సుఖదుక్ఖం పటిసంవేదేతి, ఏవఞ్చేతం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, అఞ్ఞథా కమ్మఫలసమ్బన్ధో న యుజ్జేయ్యాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **"ఇమినా కిం దీపేతీ"**తిఆదిమాహ. **తత్థ తేతి** సత్తా. **పతిట్ఠాయాతి** నిస్సాయ. "రూపత్తాయం పురిసపుగ్గలో"తిఆదినా రూపాదిధమ్మే "అత్తా"తి వత్వా పున "రూపే పతిట్ఠాయా"తిఆదిం వదన్తో అయం నిగణ్ఠో అత్తనో వాదం భిన్దతి పతిట్ఠానస్స, పతిట్ఠాయకస్స చ అభేదదీపనతో. రూపాదయో వేదనాదిసభావా అత్తా తన్నిస్సయేన పుఞ్ఞాదికిరియాసముపలద్ధితో ఇధ యం నిస్సాయ పుఞ్ఞాదికిరియా సముపలబ్భతి, తే రూపాదయో సత్తసఞ్ఞితా అత్తసభావా దిట్ఠా యథా తం దేవతాదీసు, యే పన సత్తసఞ్ఞితా తతో అఞ్ఞే అసత్తసభావా దిట్ఠా యథా తం కట్ఠకలిఙ్గరాదీసూతి ఏవం సాధేతబ్బం అత్థం సహేతుం కత్వా దస్సేన్తో నిగణ్ఠో నిదస్సనం ఆనేసీతి ఆహ **"అతివియ సకారణం కత్వా ఉపమం ఆహరీ"**తి. తస్స పన "బలకరణీయా"తి వుత్తపురిసప్పయోగా వియ బీజగామభూతగామాపి సజీవా ఏవాతి లద్ధీతి తే సదిసూదాహరణభావేన వుత్తాతి దట్ఠబ్బం. సచే పన యే జీవస్స ఆధారణభావేన సహితేన పవత్తేతబ్బభావేన సల్లక్ఖేతబ్బా, తే సజీవాతి ఇచ్ఛితా, న కేవలేన పవత్తేతబ్బభావేన. ఏవం సతి "బలకరణీయా కమ్మన్తా"తి వదన్తేన విసదిసూదాహరణభావేన ఉపనీతన్తి దట్ఠబ్బం.

సమత్థో నామ నత్థి అత్తవాదభఞ్జనస్స అనత్తతాపతిట్ఠాపనస్స చ సుగతాపేణికత్తా. యం పనేతరహి సాసనికా యథాసత్తి తదుభయం కరోన్తి, తం బుద్ధేహి దిన్ననయే ఠత్వా తేసం దేసనానుసారతో. **నివత్తేత్వాతి** నీహరిత్వా, విసుం కత్వాతి అత్థో. **సకలం వేసాలిన్తి** సబ్బవేసాలివాసినం జనం నిస్సయూపచారేన నిస్సితం వదతి యథా "గామో ఆగతో"తి. **సంవట్టిత్వాతి** సమ్పిణ్డిత్వా, ఏకజ్ఝం గహేత్వాతి అత్థో.

౩౫౭. పతిట్ఠపేత్వాతి యథా తం వాదం న అవజానాతి, ఏవం పటిఞ్ఞం కారేత్వాతి అత్థో. **ఘాతి**-సద్దో హింసనత్థో, తతో చ సద్దవిదూ అరహత్థం తాయ-సద్దం ఉప్పాదేత్వా ఘాతేతాయన్తి రూపసిద్ధిం ఇచ్ఛన్తీతి ఆహ **"ఘాతారహ"**న్తి. **జాపేతాయన్తిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. **వత్తితుఞ్చ మరహతీతి** మ-కారో పదసన్ధికరో. **విసేసేత్వా దీపేతీతి** "వత్తతి"ఇచ్చేవ అవత్వా "వత్తితుఞ్చ మరహతీ"తి దుతియేన పదేన భగవతా వుత్తం విసేసేత్వా దీపేతి.

పాసాదికం అభిరూపన్తి అభిమతరూపసమ్పన్నం సబ్బావయవం. తతో ఏవ సుసజ్జితం సబ్బకాలం సుట్ఠు సజ్జితాకారమేవ. **ఏవంవిధన్తి** యాదిసం సన్ధాయ వుత్తం, తం దస్సేతి **"దుబ్బణ్ణ"**న్తిఆదినా. **ఇమస్మిం ఠానేతి** "వత్తతి తే

తస్మిం రూపే వసో"తి ఏతస్మిం కారణగ్గహణే. కారణఞ్హేతం భగవతా గహితం "వత్తతి...పే.... మా అహోసీ"తి. తేనేతం దస్సేతి రూపం అనత్తా అవసవత్తనతో, యఞ్హి వసే న వత్తతి, తం అనత్తకమేవ దిట్ఠం యథా తం సమ్పత్తి. **వాదన్తి** దోసం నిగ్గహం ఆరోపేస్సతి. **సత్తధా ముద్ధా ఫలతీ**తి సహధమ్మికసాకచ్ఛాహి తథాగతే, పుచ్ఛన్తే అబ్యాకరణేన విహేసాయ కయిరమానత్తా తతియే వారే ధమ్మతావసేన విహేసకస్స సత్తధా ముద్ధా ఫలతి యథా తం సబ్బఞ్ఞుపటిఞ్ఞాయ భగవతో సమ్ముఖభావూపగమనే. వజిరపాణి పన కస్మా రితో హోతీతి? భగవా వియ అనుకమ్పమానో మహన్తం భయానకం రూపం మాపేత్వా తాసేత్వా ఇమం దిట్ఠిం విస్సజ్జాపేమీతి తస్స పురతో ఆకాసే వజిరం ఆహరన్తో తిట్ఠతి, న ముద్ధం ఫాలేతుకామో. న హి భగవతో పురతో కస్సచి అనత్థో నామ హోతి. యస్మా పన భగవా ఏకంసతో సహధమ్మికమేవ పఞ్హం పుచ్ఛతి, తస్మా **అట్ఠకథాయం "పుచ్ఛితే"**ఇచ్చేవ వుత్తం.

ఆదిత్తన్తి దిప్పమానం. **అక్ఖినాసాదీనీతి ఆది**-సద్దేన ఏళకసీససదిసకేసమస్సుఆదీనం సఙ్గహో. **"దిట్ఠివిస్సజ్జాపనత్థ"**న్తి వత్వా నయిదం యదిచ్ఛావసేన ఆగమనం, అథ ఖో ఆదితో మహాబ్రహ్మానం పురతో కత్వా అత్తనా కతపటిఞ్ఞావసేనాతి దస్సేన్తో **"అపిచా"**తిఆదిమాహ. న్తి వజిరపాణిం. **తం** సచ్చకస్స పటిఞ్ఞాయ పరివత్తన**కారణం. అఞ్ఞోపి ను ఖో**తిఆది సచ్చకస్స వీమంసకభావదస్సనం. అవీమంసకేన హి తం దిస్వా మహాయక్ఖోతి వదేయ్య, తేనస్స అసారుప్పం సియా, అయం పన అఞ్ఞేసం అభీతభావం ఉపధారేత్వా "అద్ధామే యక్ఖం న పస్సన్తి, తస్మా మయ్హమేవ భయం ఉప్పన్న"న్తి తీరేత్వా యుత్తప్పత్తవసేన పటిపజ్జి.

౩౫౮. **ఉపధారేత్వా**తి బ్యాకాతబ్బమత్థం సల్లక్ఖేత్వా. **ఏసేవ నయో**తి సఙ్ఖారవిఞ్ఞాణేసుపి సఞ్ఞాయ వియ నయోతి అత్థో. **వుత్తవిపరియాయేనా**తి "అకుసలా దుక్ఖా వేదనా మా అహోసి, అకుసలా దోమనస్ససమ్పయుత్తా సఞ్ఞా మా అహోసీ"తిఆదినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **సప్పదట్ఠవిస**న్తి సబ్బసత్తానం సప్పదట్ఠట్ఠానే సరీరపదేసే పతితం విసం. **అల్లీనో**తి సంసిలిట్ఠో. **ఉపగతో**తి న అపగతో. **అజ్ఝోసితో**తి గిలిత్వా పరినిట్ఠపేత్వా రితో. **పరితో జానేయ్యా**తి సమన్తతో సబ్బసో కిఞ్చిపి అసేసేత్వా జానేయ్య. **పరిక్ఖేపేత్వా**తి ఆయతిం అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనవసేన సబ్బసో ఖేపేత్వా. తథాభూతో చస్స ఖయవయం ఉపనేతి నామాతి ఆహ **"ఖయం వయం అనుప్పాదం ఉపనేత్వా"**తి.

౩౫౯. అత్తనో వాదస్స అసారభావతో, యథాపరికప్పితస్స వా సారస్స అభావతో అన్తోసారవిరహితో **రిత్తో. విప్పకార**న్తి దిట్ఠియా సీలాచారస్స చ వసేన విరూపతం సాపరాధతం సావజ్జతం తేసం ఉపరి ఆరోపేత్వా. **సిన్నపత్తో**తి తనుకపత్తో. **విఫారిత**న్తి విఫాళితం.

అసారకరుక్ఖపరిచితోతి పలాసాదిఅసారరుక్ఖకోట్టనే కతపరిచయో. **థద్ధభావ**న్తి విపక్కభావం, తిక్ఖభావన్తి అత్థో. **నత్థీ**తి సదా నత్థీతి న వత్తబ్బం. **పరిసతీ**తి చతుపరిసమజ్ఝే . తథా హి **"గణ్ఠికం పటిముఞ్చిత్వా పటిచ్ఛన్నసరీరా"**తి వుత్తం. **యన్తారుళ్హస్స వియా**తి బ్యాకరణత్థం వాయమయన్తం ఆరుళ్హస్స వియ.

౩౬౦. **దిట్ఠివిసూకానీ**తి దిట్ఠికిఞ్చకాని. **దిట్ఠిసఞ్చరితానీ**తి దిట్ఠితాళనాని. **దిట్ఠివిప్ఫన్దితానీ**తి దిట్ఠిఇఞ్జితాని. **తేసం అధిప్పాయం ఞత్వా**తి తేసం లిచ్ఛవికుమారానం ఇఙ్గితేనేవ అజ్ఝాసయం జానిత్వా. తేనాహ **"ఇమే"**తిఆది.

౩౬౧. యస్మిం అధిగతే పుగ్గలో సత్థుసాసనే విసారదో హోతి పరేహి అసంహారియో, తం ఞాణం విసారదస్స భావోతి కత్వా **వేసారజ్జన్తి** ఆహ **''వేసారజ్జప్పత్తోతి ఞాణప్పత్తో''**తి. తతో ఏవమస్స న పరో పచ్చేతబ్బో ఏతస్స అత్థీతి **అపరప్పచ్చయో**. న పరో పత్తియో సద్ధహాతబ్బో ఏతస్స అత్థీతి **అపరప్పత్తియో**. కామం సచ్చకో సేక్ఖభూమి అసేక్ఖభూమీతి ఇదం సాసనవోహారం న జానాతి. పస్సతీతి పన దస్సనకిరియాయ విప్పకతభావస్స వుత్తత్తా "న ఏత్తావతా భిక్ఖుకిచ్చం పరియోసిత"న్తి అఞ్ఞాసి, తస్మా పున "కిత్తావతా పనా"తి పుచ్ఛం ఆరభి. తేన వుత్తం **''పస్సతీతి వుత్తత్తా''**తిఆది.

యథాభూతం పస్సతీతి దస్సనం, విసిట్ఠట్ఠేన అనుత్తరియం, దస్సనమేవ అనుత్తరియన్తి **దస్సనానుత్తరియం,** దస్సనేసు వా అనుత్తరియం **దస్సనానుత్తరియం. లోకియపఞ్ఞాతి** చేత్థ విపస్సనాపఞ్ఞా వేదితబ్బా. సా హి సబ్బలోకియపఞ్ఞాహి విసిట్ఠట్ఠేన "అనుత్తరా"తి వుత్తా. లోకియపటిపదానుత్తరియేసుపి ఏసేవ నయో. ఇదాని నిప్పరియాయతోవ తివిధమ్పి అనుత్తరియం దస్సేతుం **''సుద్ధలోకుత్తరమేవా''**తిఆది వుత్తం. సతిపి సబ్బేసమ్పి లోకుత్తరధమ్మానం అనుత్తరభావే ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన అగ్గమగ్గపఞ్ఞా తతో ఉత్తరితరస్స అభావతో **దస్సనానుత్తరియం**. తేనాహ **''అరహత్తమగ్గసమ్మాదిట్ఠీ''**తి. **సేసాని మగ్గఙ్గానీతి** సేసాని అరహత్తమగ్గఙ్గాని. తాని హి మత్థకప్పత్తాని నిబ్బానగామినీ పటిపదాతి. **అగ్గఫలవిముత్తీతి** అగ్గమగ్గస్స ఫలవిముత్తి అరహత్తఫలం. **ఖీణాసవస్సాతి** సబ్బసో ఖీయమానాసవస్స. **నిబ్బానదస్సనన్తి** అగ్గమగ్గసమ్మాదిట్ఠియా సచ్ఛికిరియాభిసమయమాహ. తత్థ **మగ్గఙ్గానీతి** అట్ఠ మగ్గఙ్గాని. చతుసచ్చన్తోగధత్తా సబ్బస్స ఞేయ్యధమ్మస్స **''చత్తారి సచ్చాని బుద్ధో''**తి వుత్తం. సచ్చానుగతసమ్మోహవిద్ధంసనేనేవ హి భగవతో సబ్బసో ఞేయ్యావరణప్పహానం. **నిబ్బిసేవనోతి** నిరుద్ధకిలేసవిసేవనో.

౩౬౨. ధంసీతి అనుద్ధంసనసీలా. **అనుపహతన్తి** అవిక్ఖిత్తం. **సకలన్తి** అనూనం. **కాయఙ్గన్తి** కాయమేవ అఙ్గన్తి వదన్తి, కాయసఙ్ఖాతం అఙ్గం సీసాదిఅవయవన్తి అత్థో. తథా "హోతు, సాధూ"తి ఏవమిదం వాచాయ అవయవో **వాచఙ్గన్తి**.

౩౬౩. ఆహరన్తీతి అభిహరన్తి. **పుఞ్ఞన్తి** పుఞ్ఞఫలసఞ్ఞితో ఆనుభావో. పుఞ్ఞఫలమ్పి హి ఉత్తరపదలోపేన "పుఞ్ఞ"న్తి వుచ్చతి – "కుసలానం, భిక్ఖవే, ధమ్మానం సమాదానహేతు ఏవమిదం పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౮౦). తేనాహ **''ఆయతిం విపాకక్ఖన్ధా''**తి. **పుఞ్ఞమహీతి** మహతి పుఞ్ఞఫలవిభూతి సేతచ్ఛత్తమకుటచామరాది. తేన వుత్తం **''విపాకక్ఖన్ధానంయేవ పరివారో''**తి. లిచ్ఛవీహి పేసితేన ఖాదనీయభోజనీయేన సమణో గోతమో ససావకసఙ్ఘో మయా పరివిసితో, తస్మా లిచ్ఛవీనమేవ తం పుఞ్ఞం హోతీతి. తేనాహ **''తం దాయకానం సుఖాయ హోతూ''**తి. యస్మా పన భగవతో భిక్ఖుసఙ్ఘస్స చ సచ్చకేన దానం దిన్నం, న లిచ్ఛవీహి, తస్మా భగవా సచ్చకస్స సతిం పరివత్తేన్తో **''యం ఖో''**తిఆదిమాహ. తేన వుత్తం **''ఇతి భగవా''**తిఆది. **నిగణ్ఠస్స మతేన వినాయేవాతి** సచ్చకస్స చిత్తేన వినా ఏవ తస్స దక్ఖిణం ఖేత్తగతం కత్వా దస్సేతి. తేనాహ **''అత్తనో దిన్నం దక్ఖిణం...పే.... నియ్యాతేసీ''**తి.

చూళసచ్చకసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౬. మహాసచ్చకసుత్తవణ్ణనా

౩౬౪. ఏకం సమయం భగవా వేసాలియం విహరతీతి ఇమినా తదా భగవతో వేసాలియం నివాసపరిచ్ఛిన్నో పుబ్బణ్హాదిభేదో సబ్బో సమయో సాధారణతో గహితో, తథా **తేన ఖో పన సమయేనాతి** చ ఇమినా. **పుబ్బణ్హసమయన్తి** పన

ఇమినా తబ్బిసేసో, యో భిక్ఖాచారత్థాయ పచ్చవేక్ఖణకాలో. **అట్ఠకథాయం** పన ''**తీహి పదేహి ఏకోవ సమయో వుత్తో**''తి వుత్తం విసేసస్స సామఞ్ఞన్తోగధత్తా. ముఖధోవనస్స పుబ్బకాలకిరియాభావసామఞ్ఞతో వుత్తం ''**ముఖం ధోవిత్వా**''తి. ముఖం ధోవిత్వా ఏవ హి వాసధురో చే, వేలం సల్లక్ఖేత్వా యథాచిణ్ణం భావనానుయోగం, గన్థధురో చే, గన్థపరిచయే కతిపయే నిసజ్జవారే అనుయుఞ్జిత్వా పత్తచీవరం ఆదాయ వితక్కమాళం ఉపగచ్ఛతి.

కారణం యుత్తం, అనుచ్ఛవికన్తి అత్థో. పుబ్బే యథాచిన్తితం పఞ్హం అపుచ్ఛిత్వా అఞ్ఞం పుచ్ఛన్తో మగ్గం రపేత్వా ఉమ్మగ్గతో పరివత్తేన్తో వియ హోతీతి ఆహ ''**పస్సేన తావ పరిహరన్తో**''తి.

౩౬౫. ఊరుక్ఖమ్భోపి నామ భవిస్సతీతి ఏత్థ **నామ**-సద్దో విమ్హయత్థోతి కత్వా వుత్తం ''**విమ్హయత్థవసేనా**''తిఆది. "అన్ధో నామ పబ్బతం అభిరుహిస్సతీ"తిఆదీసు వియ విమ్హయవాచీసద్దయోగేన హి "భవిస్సతీ"తి అనాగతవచనం. **కాయన్వయ**న్తి కాయానుగతం. "అయమ్పి ఖో కాయో ఏవంధమ్మో ఏవంభావీ ఏవంఅనతీతో"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౫; మ॰ ని॰ ౧.౧౧౨; మ॰ ని॰ ౩.౧౫౪) కాయస్స అసుభానిచ్చాదితాయ అనుపస్సనా కాయభావనాతి ఆహ ''**కాయభావనాతి పన విపస్సనా వుచ్చతీ**''తి. **అనాగతరూప**న్తి అభీతే అత్థే అనాగతసద్దారోపనం అనాగతప్పయోగో న సమేతి. **అత్థోపీ**తి "ఊరుక్ఖమ్భోపి నామ భవిస్సతీ"తి వుత్తఅత్థోపి న సమేతి. **అయ**న్తి అత్తకిలమథానుయోగో. **తేస**న్తి నిగణ్ఠానం.

౩౬౬. అత్తనో అధిప్పేతకాయభావనం విత్థారేన్తో విత్థారతో దస్సేన్తో యే తం అనుయుత్తా, తే నామగోత్తతో విభావేన్తో ''**నన్దో వచ్ఛో**''తిఆదిమాహ. **కిలిట్ఠతపాన**న్తి కాయస్స కిలేసనతపానం పుగ్గలానం. **జాతమేద**న్తి మేదభావాపత్తివసేన ఉప్పన్నమేదం. **పురిమం పహాయా**తి కాలపరిచ్ఛేదేన అనాహారఅప్పాహారతాదివసేన కాయస్స అపచిననం ఖేదనం పరిచ్చజిత్వా. **కాయభావనా పన న పఞ్ఞాయతీ**తి నియమం పరమత్థతో కాయభావనాపి తవ ఞాణేన న ఞాయతి, సేసతోపి న దిస్సతి.

౩౬౭. ఇమస్మిం పన ఠానేతి "కాయభావనమ్పి ఖో త్వం, అగ్గివేస్సన, న అఞ్ఞాసి, కుతో పన త్వం చిత్తభావనం జానిస్ససీ"తి ఇమస్మిం ఠానే. తథా "యో త్వం ఏవం ఓళారికం దుబ్బలం కాయభావనం న జానాసి, సో త్వం కుతో సన్తసుఖుమం చిత్తభావనం జానిస్ససీ"తి ఏతస్మిం అత్థవణ్ణనాఠానే. **అబుద్ధవచనం నామేతం పద**న్తి కాయభావనాసఞ్ఞితవిపస్సనాతో చిత్తభావనా సన్తా, విపస్సనా పన పాదకజ్ఝానతో ఓళారికా చేవ దుబ్బలా చాతి అయఞ్చ ఏతస్స పదస్స అత్థో. "అబుద్ధవచనం నామేతం వచనం సియా"తి వత్వా థేరో పక్కమితుం ఆరభతి. అథ నం మహాసీవత్థేరో "విపస్సనా నామేసా న ఆదితో సుబ్రూహితా బలవతీ తిక్ఖా విసదా హోతి, తస్మా తరుణవసేనాయమత్థో వేదితబ్బో"తి దస్సేన్తో ''**దిస్సతి, భిక్ఖవే**''తి సుత్తపదం (సం॰ ని॰ ౨.౬౨) ఆహరి. తత్థ **ఆదాన**న్తి పటిసన్ధి. **నిక్ఖేపన**న్తి చుతి. **ఓళారిక**న్తి అరూపధమ్మేహి దుట్ఠుల్లభావత్తా ఓళారికం. **కాయ**న్తి చతుసన్తతిరూపసమూహభూతం కాయం. **ఓళారిక**న్తి భావనపుంసకనిద్దేసో, ఓళారికాకారేనాతి అత్థో. తేనేవ వుత్తం ''**ఆదానమ్పి నిక్ఖేపనమ్పీ**''తి.

౩౬౮. సుఖసారాగేన సమన్నాగతోతి సుఖవేదనాయ బలవతరరాగేన సమఙ్గీభూతో. **పట్ఠానే పటిసిద్ధా** అవచనేనేవ. **తస్మా**తి సుఖే ఠితే ఏవ దుక్ఖస్సానుప్పజ్జనతో. **ఏవం వుత్త**న్తి "సుఖాయ వేదనాయ నిరోధా ఉప్పజ్జతి దుక్ఖా వేదనా"తి ఏవం వుత్తం, న అనన్తరావ ఉప్పజ్జనతో. **ఖేపేత్వా**తి కుసలాని ఖేపేత్వా. **గణ్హిత్వా** అత్తనో ఏవ ఓకాసం గహేత్వా. **ఉభతోపక్ఖం**

ఫుసిత్వాతి "కదాచి సుఖవేదనా, కదాచి దుక్ఖవేదనా"తి పక్ఖద్వయవసేనపి వేదనా చిత్తస్స పరియాదాయ హోతి యథాక్కమం అభావితకాయస్స అభావితచిత్తస్స.

౩౯౯. **విపస్సనా చ సుఖస్స పచ్చనీకా**తి సుక్ఖవిపస్సకస్సఆదికమ్మికస్స మహాభూతపరిగ్గహాదికాలే బహి చిత్తచారం నిసేధేత్వా కమ్మట్ఠానే ఏవ సతిం సంహరన్తస్స అలద్ధస్సాదం కాయసుఖం న విన్దతి, సమ్బాధే వజే సన్నిరుద్ధో గోగణో వియ విహఞ్ఞతి విప్ఫన్దతి, అచ్చాసన్నహేతుకఞ్చ సరీరే దుక్ఖం ఉప్పజ్జతేవ. తేన వుత్తం **''దుక్ఖస్స ఆసన్నా''**తి. తేనాహ **''విపస్సనం పట్ఠపేత్వా''**తిఆది. **అద్ధానే గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే**తి మహాభూతపరిగ్గహాదివసేన కాలే గచ్ఛన్తే. **తత్థ తత్థా**తి తస్మిం తస్మిం సరీరపదేసే. **దుక్ఖం దూరాపగతం హోతి** సమాపత్తిబలేన విక్ఖమ్భితత్తా అప్పనాభావతో. **అనప్పకం** విపులం. **సుఖన్తి** ఝానసుఖం . **ఓక్కమతీ**తి ఝానసముట్ఠానపణీతరూపవసేన రూపకాయం అనుపవిసతి, నామకాయోక్కమనే వత్తబ్బమేవ నత్థి. కాయపస్సద్ధికమ్మికస్సపి సమ్మసనభావనా పట్ఠపేత్వా నిసిన్నస్స కస్సచి ఆదితోవ కాయకిలమథచిత్తుపఘాతాపి సమ్భవన్తి, సమాధిస్స పన అపచ్చనీకత్తా సినిద్ధభావతో చ న సుక్ఖవిపస్సనా వియ సుఖస్స విపచ్చనీకో, అనుక్కమేన చ దుక్ఖం విక్ఖమ్భేతీతి ఆహ **''యథా సమాధీ''**తి. యథా సమాధి, విపస్సనాయ పనేతం నత్థీతి ఆహ **''న చ తథా విపస్సనా''**తి. **తేన వుత్తన్తి** యస్మా విపస్సనా సుఖస్స పచ్చనీకా, సా చ కాయభావనా, తేన వుత్తం **''ఉప్పన్నాపి సుఖా వేదనా చిత్తం న పరియాదాయ తిట్ఠతి, భావితత్తా కాయస్సా''**తి. తథా యస్మా సమాధి దుక్ఖస్స పచ్చనీకో, సో చ చిత్తభావనా, తేన వుత్తం **''ఉప్పన్నాపి దుక్ఖా వేదనా చిత్తం న పరియాదాయ తిట్ఠతి, భావితత్తా చిత్తస్సా''**తి యోజనా.

౩౭౦. **గుణే ఘట్టేత్వా**తి అపదేసేన వినా సమీపమేవ నేత్వా. తం వత మమ చిత్తం ఉప్పన్నా సుఖా వేదనా పరియాదాయ ఠస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతీతి యోజనా.

౩౭౧. **కిం న భవిస్సతి,** సుఖాపి దుక్ఖాపి వేదనా యథాపచ్చయం ఉప్పజ్జతేవాతి అత్థో. **తమత్థన్తి** సుఖదుక్ఖవేదనానం ఉప్పత్తియా అత్తనో చిత్తస్స అనభిభవనీయతాసఙ్ఖాతం అత్థం. **తత్థ** తావ పాసరాసిసుత్తే **బోధిపల్లఙ్కే నిసజ్జా** "తత్థేవ నిసీది"న్తి వుత్తా. **ఇధ** మహాసచ్చకసుత్తే **దుక్కరకారికాయ** దుక్కరచరణే **నిసజ్జా** "తత్థేవ నిసీది"న్తి వుత్తా.

౩౭౪. **ఛన్దకరణవసేనా**తి తణ్హాయనవసేనాతి అత్థో. **సినేహకరణవసేనా**తి సినేహనవసేన. **ముచ్ఛాకరణవసేనా**తి మోహనవసేన పమాదాపాదనేన. **విపాసాకరణవసేనా**తి పాతుకమ్యతావసేన. **అనుదహనవసేనా**తి రాగగ్గినా అనుదహనవసేన. **లోకుత్తరమగ్గవేవచనమేవ** వట్టనిస్సరణస్స అధిప్పేతత్తా.

అల్లగ్గహణేన కిలేసానం అసముచ్ఛిన్నభావం దస్సేతి, సస్నేహగ్గహణేన అవిక్ఖమ్భితభావం, ఉదకే పక్ఖిత్తభావగ్గహణేన సముదాచారావత్థం, ఉదుమ్బరకట్ఠగ్గహణేన అత్తభావస్స అసారకత్తం. **ఇమినావ నయేనా**తి "అల్లం ఉదుమ్బరకట్ఠ"న్తిఆదినా వుత్తనయేన. **సపుత్తభరియపబ్బజ్జాయా**తి పుత్తభరియేహి సద్ధిం కతపరిబ్బాజకపబ్బజ్జావసేన వేదితబ్బా. కుటీచకబహూదకహంస-పరమహంసాదిభేదా **బ్రాహ్మణపబ్బజ్జా.**

౩౭౬. కుతోపి ఇమస్స ఆపోసినేహో నత్థీతి **కోళాపం.** తేనాహ **''ఛిన్నసినేహం నిరాప''**న్తి. **కోళన్తి** వా సుక్ఖకళిఙ్గరం వుచ్చతి, కోళం కోళభావం ఆపన్నన్తి **కోళాపం.** పటిపన్నస్స ఉపక్కమమహత్తనిస్సితతా పకతియా కిలేసేహి

అనభిభూతతాయ. **అతిన్తతా** పటిపక్ఖభావనాయ. తథా హి సుక్ఖకోళాపభావో, ఆరకా ఉదకా థలే నిక్ఖిత్తభావో చ నిదస్సితో. **ఓపక్కమికాహీ**తి కిలేసఅతినిగ్గణ్హనుపక్కమప్పభవాహి. **వేదనాహీ**తి పటిపత్తివేదనాహి. దుక్ఖా పటిపదా హి ఇధాధిప్పేతా.

౩౭౭. కిం పన న సమత్థో, యతో ఏవం పరేహి చిన్తితుమ్పి అసక్కుణేయ్యం దుక్కరచరియం ఛబ్బస్సాని అకాసీతి అధిప్పాయో. **కత్వాపి అకత్వాపి సమత్థోవ** కారణస్స నిప్ఫన్నత్తా. "యథాపి సబ్బేసమ్పి ఖో బోధిసత్తానం చరిమభవే అన్తమసో సత్తాహమత్తమ్పి ధమ్మతావసేన దుక్కరచరియా హోతియేవ, ఏవం భగవా సమత్థో దుక్కరచరియం కాతుం, ఏవఞ్చ నం అకాసి, న పన తాయ బుద్ధో జాతో, అథ ఖో మజ్ఝిమాయ ఏవ పటిపత్తియా"తి తస్సా బ్యతిరేకముఖేన సదేవకస్స లోకస్స బోధాయ అమగ్గభావదీపనత్థం, ఇమస్స పన భగవతో కమ్మవిపాకవసేన ఛబ్బస్సాని దుక్కరచరియా అహోసి. వుత్తఞ్హేతం –

> "అవచాహం జోతిపాలో, కస్సపం సుగతం తదా;
> కుతో ను బోధి ముణ్డస్స, బోధి పరమదుల్లభా.
>
> తేన కమ్మవిపాకేన, అచరిం దుక్కరం బహుం;
> ఛబ్బస్సానురువేలాయం, తతో బోధిమపాపుణిం.
>
> నాహం ఏతేన మగ్గేన, పాపుణిం బోధిముత్తమం;
> కుమగ్గేన గవేసిస్సం, పుబ్బకమ్మేన వారితో"తి.

దుక్కరచరియాయ బోధాయ అమగ్గభావదస్సనత్థం దుక్కరచరియం అకాసీతి కేచి. అథ వా లోకనాథస్స అత్తనో పరక్కమసమ్పత్తిదస్సనత్థాయ దుక్కరచరియా. పణీతాధిముత్తియా హి పరముక్కంసగతభావతో అభినీహారానురూపం సమ్బోధియం తిబ్బఛన్దతాయ సిఖాప్పత్తియా తదత్థం ఈదిసమ్పి నామ దుక్కరచరియం అకాసీతి లోకే అత్తనో వీరియానుభావం విభావేతుం – "సో చ మే పచ్ఛా పీతిసోమనస్సావహో భవిస్సతీ"తి లోకనాథో దుక్కరచరియం అకాసి. తేనాహ **''సదేవకస్స లోకస్సా''**తిఆది. తత్థ **వీరియనిమ్మథనగుణో**తి వీరియస్స సంవడ్ఢనసమ్పాదనగుణో. యథావుత్తమత్థం ఉపమాయ విభావేతుం **''పాసాదే''**తిఆది వుత్తం. **సఙ్గామే ద్వే తయో సమ్పహారే**తి ద్విక్ఖత్తుం తిక్ఖత్తుం వా పరసేనాయ పహారపయోగే. **పధానవీరియ**న్తి సమ్మప్పధానేహి ఆసేవనవీరియం, సబ్బం వా పుబ్బభాగవీరియం.

అభిదన్తన్తి అభిభవనదన్తం, ఉపరిదన్తన్తి అత్థో. తేనాహ **''ఉపరిదన్త''**న్తి. సో హి ఇతరం ముసలం వియ ఉదుక్ఖలం విసేసతో కస్సచి ఖాదనకాలే అభిభుయ్య వత్తతి. **కుసలచిత్తేనా**తి బలవసమ్మాసఙ్కప్పయుత్తేన కుసలచిత్తేన. **అకుసలచిత్త**న్తి కామవితక్కాదిసహితం అకుసలచిత్తం. అకుసలచిత్తస్స పవత్తితుం అప్పదానం **నిగ్గహో**. తంతంపటిక్ఖేపవసేన వినోదనం **అభినిప్పీళనం.** వీరియతాపేన విక్ఖమ్భనం **అభిసన్తాపనం. సదరథో**తి సపరిళాహో. **పధానేనా**తి పదహనేన, కాయస్స కిలమథుప్పాదకేన వీరియేనాతి అత్థో. **విద్ధస్సా**తి తుదస్స. **సతో**తి సమానస్స.

౩౭౮. సీసవేఠనన్తి సీసం రజ్జుయా బన్ధిత్వా దణ్డకేన పరివత్తకవేఠనం. **అరహన్తో నామ ఏవరూపా హోన్తీ**తి ఇమినా యథాయం, ఏవం విసఞ్ఞీభూతాపి హుత్వా విహరన్తీతి దస్సేతి. తేనాహ **''మతకసదిసా''**తి, వేదనాప్పత్తా వియ హోన్తీతి అత్థో. **సుపినప్పటిగ్గహణతో పట్ఠాయా**తి పటిసన్ధిగ్గహణే సేతవారణసుపినం పస్సిత్వా బ్రాహ్మణేహి బ్యాకతకాలతో పట్ఠాయ.

౩౭౯. ధమ్మసరీరస్స అరోగభావేన సాధూతి మరిసనియోతి **మారిసో**, పియాయనవచనమేతం. తేనాహ ‘‘**సమ్పియాయమానా**’’తిఆది. **అజజ్జితన్తి** ఏవం అభుఞ్జితం భకారస్స జకారాదేసం కత్వా. తేనాహ ‘‘**అభోజన**’’న్తి. **ఏవం మా కరిత్థాతి** “లోమకూపేహి అజ్ఝోహారేస్సామ అనుప్పవేసేస్సామా”తి యథా తుమ్హేహి వుత్తం, ఏవం మా కరిత్థ. కస్మా? **యాపేస్సామహన్తి** అహఞ్చ యావదత్థం ఆహారమత్తం భుఞ్జన్తో యథా యాపేస్సామి, ఏవం ఆహారం పటిసేవిస్సామి.

౩౮౦-౮౧. **ఏతావ పరమన్తి** ఏత్తకం పరమం, న ఇతో పరం ఓపక్కమికదుక్ఖవేదనావేదియనం అత్థీతి అత్థో. రఞ్ఞో గహేతబ్బనఙ్గలతో అఞ్ఞాని సన్ధాయ ‘‘**ఏకేన ఊన**’’న్తి వుత్తం. తం సువణ్ణపరిక్ఖతం, ఇతరాని రజతపరిక్ఖతాని. తేనాహ ‘‘**అమచ్చా ఏకేనూనఅట్ఠసతరజతనఙ్గలానీ**’’తి. ఆళారుదకసమాగమే లద్ధజ్ఝానాని వట్టపాదకాని, ఆనాపానసమాధి పన కాయగతాసతిపరియాపన్నత్తా సబ్బేసఞ్చ బోధిసత్తానం విపస్సనాపాదకత్తా “బోధాయ మగ్గో”తి వుత్తో. **బుజ్ఝనత్థాయాతి** చతున్నం అరియసచ్చానం, సబ్బస్సేవ వా ఞేయ్యధమ్మస్స అభిసమ్బుజ్ఝనాయ . సతియా అనుస్సరణకవిఞ్ఞాణం **సతానుసారివిఞ్ఞాణం**. కస్సా పన సతియాతి తం దస్సేతుం ‘‘**నయిద**’’న్తిఆది వుత్తం.

౩౮౨. **పచ్చుపట్ఠితాతి** తంతంవత్తకరణవసేన పతిఉపట్ఠితా ఉపట్ఠాయకా. తేనాహ ‘‘**పణ్ణసాలా**’’తిఆది. **పచ్చయబాహుల్లికోతి** పచ్చయానం బాహుల్లాయ పటిపన్నో. **ఆవత్తోతి** పుబ్బే పచ్చయగేధప్పహానాయ పటిపన్నో, ఇదాని తతో పటినివత్తో. తేనాహ ‘‘**రసగిద్ధో...పే.... ఆవత్తో**’’తి. **ధమ్మనియామేనాతి** ధమ్మతాయ. తమేవ ధమ్మతం దస్సేతుం ‘‘**బోధిసత్తస్సా**’’తిఆదిమాహ. **బారాణసిమేవ** తత్థాపి చ సబ్బబుద్ధానం అవిజహితధమ్మచక్కపవత్తనట్ఠానమేవ **అగమంసు**. పఞ్చవగ్గియా కిర విసాఖమాసస్స అద్ధమాసియం గతా. తేనాహ ‘‘**తేసు గతేసు అడ్ఢమాసం కాయవివేకం లభిత్వా**’’తి.

౩౮౭. “అద్ధాభోతో గోతమస్స సావకాచిత్తభావనానుయోగమనుయుత్తా విహరన్తి, నో కాయభావన”న్తి ఇమం సన్ధాయాహ ‘‘**ఏకం పఞ్హం పుచ్ఛి**’’న్తి. **ఇమం ధమ్మదేసనన్తి** “అభిజానామి ఖో పనాహ”న్తిఆదికం ధమ్మదేసనం. **అసల్లీనో** తణ్హాదిట్ఠికిలేసానం సముచ్ఛిన్నత్తా తేహి సబ్బసో న లిత్తో. **అనుపలిత్తోతి** తస్సేవ వేవచనం తణ్హానన్దియా అభావేన. **గోచరజ్ఝత్తమేవాతి** గోచరజ్ఝత్తసఞ్ఞితే ఫలసమాపత్తియా ఆరమ్మణే, నిబ్బానేతి అత్థో. యం సన్ధాయ పాళియం “పురిమస్మిం సమాధినిమిత్తే”తి వుత్తం **సన్నిసీదాపేమీతి** ఫలసమాపత్తిసమాధినా అచ్చన్తసమాదానవసేన చిత్తం సమ్మదేవ నిసీదాపేమి. **పుబ్బాభోగేనాతి** సమాపజ్జనతో పుబ్బే పవత్తఆభోగేన. **పరిచ్ఛిన్దిత్వాతి** సమాపజ్జనక్ఖణం పరిచ్ఛిన్దిత్వా. తేనాహ ‘‘**సాధుకార... పే.... అవిచ్ఛిన్నేయేవా**’’తి. ఏవమస్స పరిచ్ఛిన్నకాలసమాపజ్జనం యథాపరిచ్ఛిన్నకాలం వుట్ఠానఞ్చ బుద్ధానం న భారియం వసీభావస్స తథాసుప్పగుణభావతోతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**బుద్ధానం హీ**’’తిఆది. ధమ్మసమ్పటిగ్గాహకానం **అస్సాసవారే** వా. తదా హి దేసియమానం ధమ్మం ఉపధారేతుం న సక్కోన్తి, తస్మా తస్మిం ఖణే దేసితదేసనా నిరత్థకా సియా. న హి బుద్ధానం నిరత్థకా కిరియా అత్థి.

ఓకప్పనీయమేతన్తి “తస్సా ఏవ కథాయా”తిఆదినా వుత్తం అతివియ అచ్ఛరియగతం అట్ఠుప్పత్తిం సుత్వా ఈదిసీ పటిపత్తి సమ్మాసమ్బుద్ధస్సేవ హోతీతి ఉపవాదవసేన వదతి, న సభావేన. తేనాహ ‘‘**సత్థరి పసాదమత్తమ్పి న ఉప్పన్న**’’న్తి. **కాయదరథోతి** పచ్చయవిసేసవసేన రూపకాయస్స పరిస్సమాకారో. **ఉపాదిన్నకేతి** ఇన్ద్రియబద్ధే. **అనుపాదిన్నకేతి** అనిన్ద్రియబద్ధే. **వికసన్తి** సూరియరస్మిసమ్ఫస్సేన. తదభావేన **మకులాని హోన్తి. కేసఞ్చి** తిన్తినికాదిరుక్ఖానం . **పతిలీయన్తి** నిస్సయరూపధమ్మఅవిప్ఫారికతాయ. అరూపధమ్మతాయ పఞ్చవిఞ్ఞాణానఞ్చేవ కిరియామయవిఞ్ఞాణానఞ్చ అప్పవత్తిసఙ్ఖాతా అవిప్ఫారికతా హోతి, యత్థ నిద్దాసమఞ్ఞా. తేనాహ ‘‘**దరథవసేన భవఙ్గసోతఞ్చ ఇధ నిద్దాతి అధిప్పేత**’’న్తి.

తత్థ **దరథవసేనాతి** దరథవసేనేవ, న థినమిద్ధవసేనాతి అవధారణం అవధారణఫలఞ్చ నిద్ధారేతబ్బం. **తం సన్ధాయాతి** కాయస్స దరథసఙ్ఖాతసరీరగిలానహేతుకం నిద్దం సన్ధాయ. సరీరగిలానఞ్చ భగవతో నత్థీతి న సక్కా వత్తుం "పిట్ఠి మే ఆగిలాయతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౦౦; మ॰ ని॰ ౨.౨౨; చూళవ॰ ౩౪౫) వచనతో. **సమ్మోహవిహారస్మిన్తి** పచ్చత్తే ఏతం భుమ్మవచనన్తి ఆహ "**సమ్మోహవిహారోతి వదన్తీ**"తి, **సమ్మోహవిహారస్మిం** వా పరియాపన్నం ఏతం వదన్తి, యదిదం దివా నిద్దోక్కమనన్తి యోజనా.

౩౮౯. **ఉపనీతేహీతి** దోసమగ్గం నిన్దాపథం ఉపనీతేహి. **అభినన్దిత్వాతి** సమ్పియాయిత్వా. తేనాహ "**చిత్తేన సమ్పటిచ్ఛన్తో**"తి. **అనుమోదిత్వాతి** "సాధు సాధూ"తి దేసనాయ థోమనవసేన అనుమోదిత్వా. తేనాహ "**వాచాయపి పసంసన్తో**"తి. **సమ్పత్తే కాలేతి** పబ్బజ్జాయోగ్గే కాలే అనుప్పత్తే.

గణం వినోదేత్వాతి గణం అపనేత్వా గణపలిబోధం ఛిన్దిత్వా. **పపఞ్చన్తి** అవసేసకిలేసం. "**పుఞ్ఞవా రాజపూజితో**"తి వుత్తమత్థం వివరితుం "**తస్మిఞ్హి కాలే**"తిఆది వుత్తం. ఛన్దవాసహరణేన **ఉపోసథకమ్మం కరోన్తో**.

సకలం రత్తిం బుద్ధగుణానంయేవ కథితత్తా థేరస్స ఞాణం దేసనావిభవఞ్చ విభావేన్తో ఆహ "**ఏత్తకావ, భన్తే, బుద్ధగుణా**"తి. ఇమాయ, భన్తే, తుమ్హాకం ధమ్మకథాయ అనవసేసతో బుద్ధగుణా కథితా వియ జాయన్తి, ఏవం సన్తేపి అనన్తాపరిమేయ్యావ తే, కిం ఇతో పరేపి విజ్జన్తేవాతి థేరం తత్థ సీహనాదం నదాపేతుకామో ఆహ "**ఉదాహు అఞ్ఞేపి అత్థీ**"తిఆది. రజ్జస్స పదేసికత్తా, యథావుత్తసుభాసితస్స చ అనగ్ఘత్తా వుత్తం "**అయం మే దుగ్గతపణ్ణాకారో**"తి. **తియోజనసతికన్తి** ఇదం పరిక్ఖేపవసేన వుత్తం, తఞ్చ ఖో మనుస్సానం పరిభోగవసేనాతి దట్ఠబ్బం.

మహాసచ్చకసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౭. చూళతణ్హాసఙ్ఖయసుత్తవణ్ణనా

౩౯౦. **తత్రాతి** తస్మిం పుబ్బారామమిగారమాతుపాసాదానం అత్థవిభావనే **అయం** ఇదాని వుచ్చమానా **అనుపుబ్బీ కథా. మణీనన్తి** ఏత్థ పదుమరాగమణీనం అధిప్పేతత్తా ఆహ "**అఞ్ఞేహి చా**"తి. తేన ఇన్దనీలాదిమణీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. నీలపీతలోహితోదాతమఞ్జిట్ఠపభస్సరకబరవణ్ణవసేన **సత్తవణ్ణేహి**.

తణ్హా సబ్బసో ఖీయన్తి ఏత్థాతి **తణ్హాసఙ్ఖయో** (అ॰ ని॰ టీ॰ ౩.౭.౬౧), తస్మిం. **తణ్హాసఙ్ఖయేతి** చ విసయే ఇదం భుమ్మన్తి ఆహ "**తం ఆరమ్మణం కత్వా**"తి. **విముత్తచిత్తతాయాతి** సబ్బసంకిలేసేహి విముత్తచిత్తతాయ. అపరభాగపటిపదా నామ అరియసచ్చాభిసమయో, సా సాసనచారిగోచరా పచ్చత్తం వేదితబ్బాతోతి ఆహ "**పుబ్బభాగప్పటిపదం సంఖిత్తేన దేసేథాతి పుచ్ఛతీ**"తి. అకుప్పధమ్మతాయ ఖయవయసఙ్ఖాతం అన్తం అతీతాతి అచ్చన్తా, సో ఏవ అపరిహానసభావత్తా అచ్చన్తా నిట్ఠా ఏతస్సాతి **అచ్చన్తనిట్ఠో**. తేనాహ "**ఏకన్తనిట్ఠో సతతనిట్ఠోతి అత్థో**"తి. న హి పటివిద్ధస్స లోకుత్తరధమ్మస్స దస్సనం కుప్పనం నామ అత్థి. అచ్చన్తమేవ చతూహి యోగేహి ఖేమో ఏతస్స అత్థీతి **అచ్చన్తయోగక్ఖేమీ**. మగ్గబ్రహ్మచరియస్స వుసితత్తా, తస్స చ అపరిహానసభావత్తా అచ్చన్తం బ్రహ్మచారీతి **అచ్చన్తబ్రహ్మచారీ**. తేనాహ "**నిచ్చబ్రహ్మచారీతి అత్థో**"తి. **పరియోసానన్తి** బ్రహ్మచరియస్స పరియోసానం.

వేగాయతీతి తురితాయతి. **సల్లక్ఖేసీ**తి చిన్తేసి, అత్తనా యథా సుతాయ సత్థు దేసనాయ అనుస్సరణవసేన ఉపధారేసి. **అనుగ్గణ్హిత్వా**వాతి అత్థవినిచ్ఛయవసేన అనుగ్గహేత్వా ఏవ. ఛసు ద్వారేసు నియుత్తాతి **ఛద్వారికా,** తేహి.

పఞ్చక్ఖన్ధాతి పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా. సక్కాయసబ్బఞ్హి సన్ధాయ ఇధ ''**సబ్బే ధమ్మా**''తి వుత్తం విపస్సనావిసయస్స అధిప్పేతత్తా, తస్మా ఆయతనధాతుయోపి తగ్గతికా ఏవ దట్ఠబ్బా. తేనాహ భగవా "నాలం అభినివేసాయా"తి. **న యుత్తా అభినివేసాయ** "ఏతం మమ, ఏసో మే అత్తా"తి అజ్ఝోసానాయ. "అలమేవ నిబ్బిన్దితుం అలం విరజ్జితు"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౨౭౨; సం॰ ని॰ ౨.౧౨౪-౧౨౫, ౧౨౮, ౧౩౪, ౧౪౩) వియ **అలం**-సద్దో యుత్తత్థోపి హోతీతి ఆహ ''**న యుత్తా**''తి. **సమ్పజ్జన్తీ**తి భవన్తి. యదిపి "తతియా, చతుత్థీ"తి ఇదం విసుద్ధిద్వయం అభిఞ్ఞాపఞ్ఞా, తస్సా పన సప్పచ్చయనామరూపదస్సనభావతో, సతి చ పచ్చయపరిగ్గహే సప్పచ్చయత్తా (నామరూపస్స అనిచ్చతా, అనిచ్చం దుక్ఖం, దుక్ఖఞ్చ అనత్తాతి అత్థతో) లక్ఖణత్తయం సుపాకటమేవ హోతీతి ఆహ ''**అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తాతి ఞాతపరిఞ్ఞాయ అభిజానాతీ**''తి. **తథేవ తీరణపరిఞ్ఞాయా**తి ఇమినా అనిచ్చాదిభావేన నాలం అభినివేసాయాతి నామరూపస్స ఉపసంహరతి, న అభిఞ్ఞాపఞ్ఞానం సమ్మారధమ్మానం. పురిమాయ హి అత్థతో ఆపన్నలక్ఖణత్తయం గణ్హాతి సలక్ఖణసల్లక్ఖణపరత్తా తస్సా, దుతియాయ సరూపతో తస్సా లక్ఖణత్తయారోపనవసేన సమ్మసనభావతో. ఏకచిత్తక్ఖణికతాయ అభినిపాతమత్తతాయ చ **అప్పమత్తకమ్పి**. రూపపరిగ్గహస్స ఓళారికభావతో **అరూపపరిగ్గహం దస్సేతి**. దస్సేన్తో చ వేదనాయ ఆసన్నభావతో, విసేసతో సుఖసారాగితాయ, భవస్సాదగధితమానసతాయ చ **సక్కస్స వేదనావసేన నిబ్బత్తేత్వా దస్సేతి**.

ఉప్పాదవయట్ఠేనాతి ఉదయబ్బయసభావేన ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝనేన. **అనిచ్చా**తి అద్ధు వా. అనిచ్చలక్ఖణం అనిచ్చతా ఉదయవయతా. **తస్మా**తి యస్మా పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఖయతో వయతో దస్సనఞాణం అనిచ్చానుపస్సనా, తంసమఙ్గీ చ పుగ్గలో అనిచ్చానుపస్సీ , తస్మా. **ఖయవిరాగో**తి ఖయసఙ్ఖాతో విరాగో సఙ్ఖారానం పలుజ్జనా. యం ఆగమ్మ సబ్బసో సఙ్ఖారేహి విరజ్జనా హోతి, తం నిబ్బానం **అచ్చన్తవిరాగో. నిరోధానుపస్సిమ్హిపీ**తి నిరోధానుపస్సిపదేపి. ''**ఏసేవ నయో**''తి అభిదిసిత్వా తం ఏకదేసేన వివరన్తో ''**నిరోధోపి హి...పే.... దువిధోయేవా**''తి ఆహ. సబ్బాసవసంవరే వుత్తవోస్సగ్గోవ ఇధ "పటినిస్సగ్గో"తి వుత్తోతి దస్సేన్తో ''**పటినిస్సగ్గో వుచ్చతి వోస్సగ్గో**''తిఆదిమాహ. **పరిచ్చాగవోస్సగ్గో** విపస్సనా. పక్ఖన్దనవసేన అప్పనతో **పక్ఖన్దనవోస్సగ్గో** మగ్గో అఞ్ఞస్స తదభావతో. **సో**తి మగ్గో. **ఆరమ్మణతో**తి కిచ్చసాధనవసేన ఆరమ్మణకరణతో. ఏవఞ్హి మగ్గతో అఞ్ఞేసం నిబ్బానారమ్మణానం పక్ఖన్దనవోస్సగ్గాభావో సిద్ధో హోతి. పరిచ్చజనేన పక్ఖన్దనేన చాతి **ద్వీహిపి వా కారణేహి**. సబ్బేసం ఖన్ధానం వోస్సజ్జనం తప్పటిబద్ధసంకిలేసప్పహానేన దట్ఠబ్బం. **చిత్తం పక్ఖన్దతీ**తి మగ్గసమ్పయుత్తం చిత్తం సన్ధాయాహ. **ఉభయమ్పేతం** వోస్సజ్జనం. **తదుభయసమఙ్గీ**తి విపస్సనాసమఙ్గీ మగ్గసమఙ్గీ చ. "అనిచ్చానుపస్సనాయ నిచ్చసఞ్ఞం పజహతీ"తిఆదివచనతో (పటి॰ మ॰ ౧.౫౨) యథా విపస్సనాయ కిలేసానం పరిచ్చాగపటినిస్సగ్గో లబ్భతి, ఏవం ఆయతిం తేహి కిలేసేహి ఉప్పాదేతబ్బఖన్ధానమ్పి పరిచ్చాగపటినిస్సగ్గో వత్తబ్బో, పక్ఖన్దనపటినిస్సగ్గో పన మగ్గే లబ్భమానాయ ఏకన్తకారణభూతాయ వుట్ఠానగామినివిపస్సనాయ వసేన వేదితబ్బో, మగ్గే పన తదుభయమ్పి ఞాయాగతమేవ నిప్పరియాయతోవ లబ్భమానత్తా. తేనాహ ''**తదుభయసమఙ్గీ పుగ్గలో**''తిఆది.

పుచ్ఛన్తస్స అజ్ఝాసయవసేన "న కిఞ్చి లోకే ఉపాదియతీ"తి ఏత్థ కాముపాదానవసేన ఉపాదియనం పటిక్ఖిపీయతీతి ఆహ ''**తణ్హావసేన న ఉపాదియతీ**''తి. తణ్హావసేన వా అసతి ఉపాదియనే దిట్ఠివసేన ఉపాదియనం అనవకాసమేవాతి

‘‘**తణ్హావసేన**’’ఇచ్చేవ వుత్తం. **న పరామసతీ**తి నాదియతి, దిట్ఠిపరామాసవసేన వా “నిచ్చ”న్తిఆదినా **న పరామసతి. సంఖిత్తేనేవ ఖిప్పం కథేసీ**తి తస్స అజ్ఝాసయవసేన పపఞ్చం అకత్వా కథేసి.

౩౯౧. **అభిసమాగన్త్వా**తి అభిముఖఞాణేన ఞేయ్యం సమాగన్త్వా యాథావతో విదిత్వా. తేనాహ ‘‘**జానిత్వా**’’తి. **యథాపరిసవిఞ్ఞాపకత్తా**తి యథాపరిసం ధమ్మసమ్పటిగ్గాహికాయ మహతియా, అప్పకాయ వా పరిసాయ అనురూపమేవ విఞ్ఞాపనతో. **పరియన్తం న నిచ్ఛరతీ**తి న పవత్తతి. **మా నిరత్థకా అగమాసీ**తి ఇదం ధమ్మతావసేన వుత్తం, న సత్థు అజ్ఝాసయవసేన. ఏకన్తేనేతం సత్థు వచీఘోసస్స అట్ఠసు అఙ్గేసు, యదిదం పరిసపరియన్తతా. **ఛిద్దవివరోకాసో**తి ఛిద్దభూతో, వివరభూతో వా ఓకాసోపి నత్థి, భగవతో సద్దాసవనకారణం వుత్తమేవ. **తస్మా**తి యథావుత్తకారణతో.

పఞ్చ అఙ్గాని ఏతస్సాతి పఞ్చఙ్గం, పఞ్చఙ్గం ఏవ **పఞ్చఙ్గికం**. మహతీఆది వీణావిసేసోపి ఆతతమేవాతి ‘‘**చమ్మపరియోనద్ధేసూ**’’తి విసేసితం. **ఏకతలం** కుమ్భథూణదద్దరాది. చమ్మపరియోనద్ధం హుత్వా తన్తిబద్ధం **ఆతతవితతం**. తేనాహ ‘‘**తన్తిబద్ధపణవాదీ**’’తి. గోముఖీఆదీనమ్పి ఏత్థేవ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **వంసాదీతి ఆది**-సద్దేన సఙ్ఖసిఙ్గాదీనం సఙ్గహో. **సమ్మాదీ**తి సమ్మతాళకంసతాళసిలాసలాకతాళాది. తత్థ **సమ్మతాళం** నామ దణ్డమయతాళం. **కంసతాళం** లోహమయం. సిలాయ అయోపత్తేన చ వాదనతాళం **సిలాసలాకతాళం. సమప్పితో**తి సమ్మా అప్పితో ఉపేతో. తేనాహ ‘‘**ఉపగతో**’’తి. ఉపట్ఠానవసేన పఞ్చహి తూరియసతేహి ఉపేతో. ఏవంభూతో చ యస్మా తేహి ఉపట్ఠితో సమన్నాగతో నామ హోతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**సమఙ్గీభూతోతి తస్సేవ వేవచన**’’న్తి. **పరిచారేతీ**తి పరితో చారేతి. కాని పన చారేతి, కథం వా చారేతీతి ఆహ ‘‘**సమ్పత్తిం…పే…. చారేతీ**’’తి. తత్థ **తతో తతో**తి తస్మిం తస్మిం వాదితే తత్థ తత్థ చ వాదకజనే. **అపనేత్వా**తి వాదకజనే నిసేధేత్వా. తేనాహ ‘‘**నిస్సద్దాని కారాపేత్వా**’’తి. **దేవచారికం గచ్ఛతియేవ** దేవతానం మనుస్సానఞ్చ అనుకమ్పాయ. స్వాయమత్థో **విమానవత్థూహి** (వి॰ వ॰ ౧) దీపేతబ్బో.

౩౯౨. **అప్పేవ సకేన కరణీయేనా**తి మారిస, మోగ్గల్లాన, మయం సకేన కరణీయేన అప్పేవ బహుకిచ్చాపి న హోమ. **అపిచ దేవానంయేవా**తి అపిచ ఖో పన దేవానంయేవ తావతింసానం కరణీయేన విసేసతో బహుకిచ్చాతి అత్థయోజనా. భుమ్మట్ఠకదేవతానమ్పి కేచి అట్టా సక్కేన వినిచ్ఛితబ్బా హోన్తీతి ఆహ ‘‘**పథవితో పట్ఠాయా**’’తి. **నియమేన్తో**తి అవధారేన్తో. తం పన కరణీయం సరూపతో దస్సేతుం ‘‘**దేవానం హి**’’తిఆది వుత్తం. **తాసన్తి** దేవధీతుదేవపుత్తపాదపరిచారికానం. **మణ్డనపసాధనకారికా**తి మణ్డనపసాధనసంవిధాయికా. **అట్టకరణం నత్థి** సంసయస్సేవ అభావతో.

యన్తి సవనుగ్గహణాదివసేన సుపరిచితమ్పి యం అత్థజాతం. **న దిస్సతి,** పఞ్ఞాచక్ఖునో సబ్బసో న పటిభాతీతి అత్థో. **కేచీ**తి సారసమాసాచరియా. **సోమనస్ససంవేగ**న్తి సోమనస్ససముట్ఠానం సంవేగం, న చిత్తసన్తాసం.

సముపబ్యూళ్హోతి యుజ్ఝనవసేన సహపతితో సమోగాళ్హో. ఏవంభూతో చ యస్మా సమూహవసేన సమ్పిణ్డితో హోతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**సన్నిపతితో రాసిభూతో**’’తి. **అనన్తరే అత్తభావే**తి ఇదం దుతియం సక్కత్తభావం తతో అనన్తరాతీతేన సక్కత్తభావేన సక్కత్తభావసామఞ్ఞతో ఏకమివ కత్వా గహణవసేన వుత్తం, అఞ్ఞథా “తతియే అత్తభావే”తి వత్తబ్బం సియా. మఘత్తభావో హి ఇతో తతియోతి. అథ వా యస్మిం అత్తభావే సో దేవాసురసఙ్గామో అహోసి, తస్స అనన్తరత్తా మఘత్తభావస్స వుత్తం ‘‘**అనన్తరే అత్తభావే**’’తి. సత్తానం హితేసితాయ మాతాపితుఉపట్ఠానాదినా చరియాహి **బోధిసత్తచరియా వియస్స చరియా అహోసి. సత్త వతపదానీ**తి సత్త వతకోట్ఠాసే.

మహాపానన్తి మహన్తం సురాపానం. **గణ్డపానన్తి** గణ్డసురాపానం, అధిమత్తపానన్తి అత్థో. **పరిహరమానాతి** పరివారేన్తా. **వేదికాపాదాతి** సినేరుస్స పరియన్తే వేదికాపరిక్ఖేపా. **పఞ్చసు ఠానేసూతి** పఞ్చసు పరిభణ్డట్ఠానేసు నాగసేనాదీహి **ఆరక్ఖం ఠపేసి.**

౩౯౩. **రామణేయ్యకన్తి** రమణీయభావం. **మసారగల్లత్థమ్భేతి** కబరమణిమయే థమ్భే. **సువణ్ణాదిమయే ఘటకేతి** "రజతత్థమ్భేసు సువణ్ణమయే, సువణ్ణత్థమ్భేసు రజతమయే"తిఆదినా సువణ్ణాదిమయే ఘటకే వాళరూపకాని చ. పబాళ్హం మత్తోతి **పమత్తో**. తేనాహ "**అతివియ మత్తో**"తి. **నాటకపరివారేనాతి** అచ్ఛరాపరివారేన.

అచ్ఛరియబ్భుతన్తి పదద్వయేనపి విమ్హయనాకారోవ వుత్తో, తస్మా సఞ్జాతం అచ్ఛరియబ్భుతం విమ్హయనాకారో ఏతేసన్తి **సఞ్జాతఅచ్ఛరియఅబ్భుతా,** తథా పవత్తచిత్తుప్పాదా. అచ్ఛరియబ్భుతహేతుకా సఞ్జాతా తుట్ఠి ఏతేసన్తి **సఞ్జాతతుట్ఠినో. సంవిగ్గన్తి** సఞ్జాతసంవేగం. స్వాయం సంవేగో యస్మా పురిమావత్థాయ చిత్తస్స చలనం హోతి, తస్మా వుత్తం "**చలిత**"న్తి.

౩౯౪. **తమం వినోదితన్తి** పాటిహారియదస్సనేన "అహో థేరస్స ఇద్ధానుభావో"తి సమ్మాపటిపత్తియం సఞ్జాతబహుమానో, ఈదిసం నామ సాసనం లభిత్వాపి మయం నిరత్థకేన భోగమదేన సమ్మత్తా భవామాతి యోనిసో మనసికారుప్పాదనేన సమ్మోహతమం వినోదితం విధమితం. **ఏతేతి** మహాథేరో సక్కో చాతి తే ద్వేపి సమానబ్రహ్మచరియతాయ **సబ్రహ్మచారినో.**

౩౯౫. **పఞ్ఞాతానన్తి** పాకటానం చాతుమహారాజ-సుయామ-సన్తుసిత-పరనిమ్మితవసవత్తిమహాబ్రహ్మానం అఞ్ఞతరో, న యేసం కేసఞ్చీతి అధిప్పాయో. ఆరద్ధధమ్మవసేనేవ పరియోసాపితత్తా **యథానుసన్ధినావ నిట్ఠపేసి.**

చూళతణ్హాసఙ్ఖయసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౮. మహాతణ్హాసఙ్ఖయసుత్తవణ్ణనా

౩౯౬. **లద్ధిమత్తన్తి** మిచ్ఛాగాహమత్తం, న దిట్ఠాభినివేసో. **సస్సతదిట్ఠీతి** నిచ్చాభినివేసో. **సోతి** అరిట్ఠో భిక్ఖు. కథేత్వా సమోధానేన్తన్తి యోజనా. **సమోధానేన్తన్తి** చ నిగమేన్తన్తి అత్థో. **తత్థ తత్థేవాతి** తేసు తేసు ఏవ భవేసు **నిరుజ్ఝన్తి,** న భవన్తరం సఙ్కమన్తి. **విఞ్ఞాణం పన** అభిన్నసభావం అనఞ్ఞన్తి అధిప్పాయో. **ఇధలోకతోతి** ఇమస్మా అత్తభావా. **పరలోకన్తి** పరభవసఞ్ఞితం అత్తభావం. **సన్ధావతీతి** నిచ్చతాయ కేనచి అసమ్బద్ధం వియ గచ్ఛతి. తేన ఇధలోకతో పరలోకగమనమాహ. **సంసరతీతి** ఇమినా పరలోకతో ఇధాగమనం. **సన్ధావతీతి** వా భవన్తరసఙ్కమనమాహ. **సంసరతీతి** తత్థ తత్థ అపరాపరసఞ్చరణం.

"పచ్చయే సతి భవతీ"తిఆదినా విఞ్ఞాణస్స అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ పటిచ్చసముప్పన్నభావం దస్సేన్తో సస్సతభావం పటిక్ఖిపతి. **బుద్ధేన అకథితం కథేసీతి** ఇమినా "యం అభాసితం అలపితం తథాగతేన, తం భాసితం లపితం తథాగతేనాతి దీపేతీ"తి (చూళవ. ౩౫౨, ౩౫౩) ఇమస్మిం భేదకరవత్థుస్మిం సన్దిస్సతీతి దస్సేతి. **జినచక్కే పహారం దేతీతి** "తదేవిదం విఞ్ఞాణం...పే.... అనఞ్ఞ"న్తి నిచ్చతం పటిజానన్తో – "సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా (ధ. ప. ౨౭౭), రూపం, భిక్ఖవే, అనిచ్చ"న్తి (సం.

ని॰ ౩.౮౩-౮౪) చ ఆదినయప్పవత్తే సత్థు ధమ్మచక్కే ఖీలం ఉప్పాదేన్తో పహారం దేతి. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన అనిచ్చన్తి దిట్ఠం పవేదితఞ్చ విఞ్ఞాణం నిచ్చన్తి పటిజానన్తో **వేసారజ్జఞాణం పటిబాహతి. సోతుకామం జన**న్తి అరియధమ్మాధిగమస్స ఏకన్తఉపాయభూతం విపస్సనామగ్గం సోతుకామం జనం నిచ్చగ్గాహపగ్గణ్హనేన **విసంవాదేతి**. తతో ఏవ **అరియపథే** అరియధమ్మవీథియం తస్సా పటిక్ఖిపనేన **తిరియం నిపతిత్వా**.

౩౯౮. విఞ్ఞాణసీసేన అత్తనా గహితం అత్తానం విభావేన్తో **''య్వాయం, భన్తే**''తిఆదిమాహ. తత్థ **వదో వేదేయ్యో**తిఆదయో సస్సతదిట్ఠియా ఏవ అభినివేసాకారా. వదతీతి **వదో,** వచీకమ్మస్స కారకోతి అత్థో. ఇమినా హి కారకభావుపాయికసత్తానం హితసుఖావబోధనసమత్థతం అత్తనో దస్సేతి. వేదియోవ **వేదేయ్యో,** జానాతి అనుభవతి చాతి అత్థో. ఈదిసానఞ్హి పదానం బహులా కత్తుసాధనతం సద్దవిదూ మఞ్ఞన్తి. **వేదయతీ**తి తం తం అనుభవితబ్బం అనుభవతి. **తహిం తహి**న్తి తేసు తేసు భవయోనిగతిఠితిసత్తావాససత్తనికాయేసు.

౩౯౯. తం వాదం పగ్గయ్హ ఠితత్తా సాతిస్స ఛిన్నపచ్చయతా అవిరుళ్హధమ్మతా చ వేదితబ్బా. **హేట్ఠా**తి అలగద్దసుత్తసంవణ్ణనం (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౩౬-౨౩౭) సన్ధాయాహ. పరతో **హేట్ఠా**తి వుత్తట్ఠానేపి ఏసేవ నయో. **పాటియేక్కో అనుసన్ధీ**తి తీహిపి అనుసన్ధీహి అవోమిస్సో విసుంయేవేకో అనుసన్ధి. నను చాయమ్పి సాతిస్స అజ్ఝాసయవసేన పవత్తితత్తా అజ్ఝాసయానుసన్ధియేవాతి? న, నియ్యానముఖేన అప్పవత్తత్తా. నియ్యానఞ్హి పురక్ఖత్వా పుచ్ఛాదివసేన పవత్తా ఇతరా దేసనాపుచ్ఛానుసన్ధిఆదయో. ఇధ తదభావతో వుత్తం **''పాటియేక్కో అనుసన్ధీ**''తి. **పరిసాయ లద్ధిం సోధేన్తో**తి యాదిసీ సాతిస్స లద్ధి, తదభావదస్సనవసేన పరిసాయ లద్ధిం సోధేన్తో, పరిసాయ లద్ధిసోధనేనేవ సాతి గణతో నిస్సారితో నామ జాతో.

౪౦౦. యం యదేవాతి ఇదం యదిపి అవిసేసతో పచ్చయధమ్మగ్గహణం, ''విఞ్ఞాణన్త్వేవ సఙ్ఖ్యం గచ్ఛతీ''తి పన వుత్తత్తా తంతంవిఞ్ఞాణస్స సమఞ్ఞానిమిత్తపచ్చయజాతం గహితన్తి దట్ఠబ్బం. తేన వుత్తం పాళియం – ''చక్ఖువిఞ్ఞాణన్త్వేవ సఙ్ఖ్యం గచ్ఛతీ''తిఆది. అథ వా తంతంద్వారనియతం ఇతరమ్పి సబ్బం తస్స తస్స విఞ్ఞాణస్స పచ్చయజాతం ఇధ ''యం యదేవా''తి గహితం, తత్థ పన యం అసాధారణం, తేన సమఞ్ఞాతి ''చక్ఖువిఞ్ఞాణన్త్వేవా''తిఆది వుత్తం. **ద్వారసఙ్కన్తియా అభావ**న్తి విఞ్ఞాణస్స ద్వారన్తరసఙ్కమనస్స అభావం. స్వాయం ఓళారికనయేన మన్దబుద్ధీనం సుఖావబోధనత్థం నయదస్సనవసేన వుత్తో. న హి కదాచి పచ్చుప్పన్నం విఞ్ఞాణం విగచ్ఛన్తం అనన్తరవిఞ్ఞాణం సఙ్కమతి అనన్తరాదిపచ్చయాలాభే తస్స అనుప్పజ్జనతో.

ఏవమేవాతి యథా అగ్గి ఉపాదానం పటిచ్చ జలన్తో అనుపాదానో తత్థేవ నిబ్బాయతి, న కత్థచి సఙ్కమతి, ఏవమేవ. **''పచ్చయవేకల్లేన తత్థేవ నిరుజ్ఝతీ**''తి కస్మా వుత్తం, న హేత్థ అనుప్పాదనిరోధో ఇచ్ఛితో తాదిసస్స నిరోధస్స ఇధ అనధిప్పేతత్తా, అథ ఖో ఖణనిరోధో, సో చ సాభావికత్తా న పచ్చయవేకల్లహేతుకో? సచ్చమేతం, తంతంద్వారికస్స పన విఞ్ఞాణస్స ద్వారన్తరం అసఙ్కమిత్వా తత్థ తత్థేవ నిరుజ్ఝనం ఇధాధిప్పేతం. యేసఞ్చ పచ్చయానం వసేన ద్వారన్తరికవిఞ్ఞాణేన భవితబ్బం, తేసం తదభావతో పచ్చయవేకల్లగ్గహణం, తస్మా పచ్చయవేకల్లేన న సోతాదీని సఙ్కమిత్వా సోతవిఞ్ఞాణన్తిఆది సఙ్ఖ్యం గచ్ఛతీతి యోజనా. ఏతేన యం విఞ్ఞాణం చక్ఖురూపాదిపచ్చయసామగ్గియా వసేన చక్ఖువిఞ్ఞాణసఙ్ఖ్యం గచ్ఛతి, తత్థ తత్థేవ నిరుజ్ఝతి తావకాలికభావతో, తస్స పన సోతసద్దాదిపచ్చయాభావతో కుతో సోతవిఞ్ఞాణాదిసమఞ్ఞా, ఏవమప్పవత్తితో తస్స కుతో సఙ్కమోతి దస్సితం హోతి. **విఞ్ఞాణప్పవత్తే**తి విఞ్ఞాణప్పవత్తియం.

ద్వారసఙ్కన్తిమత్తన్తి ద్వారన్తరసఙ్కమనమత్తమ్పి న వదామి తత్థ తత్థేవ భిజ్జనతో పచ్చయస్స ఉప్పాదవన్తతో సతి చ ఉప్పాదే అవస్సంభావీ నిరోధోతి హుత్వా అభావట్ఠేన అనిచ్చతా దీపితా హోతీతి.

౪౦౧. “పటిచ్చసముప్పన్నం విఞ్ఞాణం వుత్తం మయా, అఞ్ఞత్ర పచ్చయా నత్థి విఞ్ఞాణస్స సమ్భవో”తి పాళియా అన్వయతో చ బ్యతిరేకతో చ విఞ్ఞాణస్స సఙ్ఖతతావ దస్సితాతి ఆహ ‘‘**సప్పచ్చయభావం దస్సేత్వా**’’తి. హేతుపచ్చయేహి జాతం నిబ్బత్తం “భూత”న్తి ఇధాధిప్పేతం, తం అత్థతో పఞ్చక్ఖన్ధా తబ్బినిముత్తస్స సప్పచ్చయస్స అభావతో, యఞ్చ ఖన్ధపఞ్చకం అత్తనో తేసఞ్చ భిక్ఖూనం, తం “భూతమిద”న్తి భగవా అవోచాతి ఆహ ‘‘**ఇదం ఖన్ధపఞ్చక**’’న్తి. అత్తనో ఫలం ఆహరతీతి ఆహారో, పచ్చయో. సమ్భవతి ఏతస్మాతి సమ్భవో, ఆహారో సమ్భవో ఏతస్సాతి **ఆహారసమ్భవం**. తేనాహ ‘‘**పచ్చయసమ్భవ**’’న్తి. **తస్స పచ్చయస్స నిరోధాతి** యేన అవిజ్జాదినా పచ్చయేన ఖన్ధపఞ్చకం సమ్భవతి, తస్స పచ్చయస్స అనుప్పాదనిరోధా. ఖణనిరోధో పన కారణనిరపేక్ఖో.

నోస్సూతి సంసయజోతనో నిపాతోతి ఆహ ‘‘**భూతం ను ఖో ఇదం, న ను ఖో భూత**’’న్తి. **భూతమిదం నోస్సూతి** చ ఇమినా ఖన్ధపఞ్చకమేవ ను ఖో ఇదం, ఉదాహు అత్తత్తనియన్తి ఏవంజాతికో సంసయనాకారో గహితో. **తదాహారసమ్భవం నోస్సూతి** పన ఇమినా సహేతుకం ను ఖో ఇదం భూతం, ఉదాహు అహేతుకన్తి యథా అహేతుకభావాపన్నో సంసయనాకారో గహితో, ఏవం విసమహేతుకభావాపన్నోపి సంసయనాకారో గహితోతి దట్ఠబ్బం. విసమహేతునోపి పరమత్థతో భూతస్స అహేతుకభావతో. విసమహేతువాదోపి పరేహి పరికప్పితమత్తతాయ సభావనియతియదిచ్ఛాదివాదేహి సమానయోగక్ఖమోతి. **నిరోధధమ్మం నోస్సూతి** ఇమినా యథా అనిచ్చం ను ఖో ఇదం భూతం, ఉదాహు నిచ్చన్తి అనిచ్చతం పటిచ్చ సంసయనాకారో గహితో, ఏవం దుక్ఖం ను ఖో, ఉదాహు న దుక్ఖం, అనత్తా ను ఖో, ఉదాహు న అనత్తాతిపి సంసయనాకారో గహితోయేవాతి దట్ఠబ్బం అనిచ్చస్స దుక్ఖభావాదిఅవస్సంభావతో, నిచ్చే చ తదుభయాభావతో. **యాథావసరసలక్ఖణతోతి** అవిపరీతసరసతో సలక్ఖణతో చ, కిచ్చతో చేవ సభావతో చాతి అత్థో. విపస్సనాయ అధిట్ఠానభూతాపి పఞ్ఞా విపస్సనా ఏవాతి వుత్తం ‘‘**విపస్సనాపఞ్ఞాయా**’’తి. **సరసతోతి** చ సభావతో. **సలక్ఖణతోతి** సామఞ్ఞలక్ఖణతో. తేనాహ ‘‘**విపస్సనాపఞ్ఞాయ సమ్మా పస్సన్తస్సా**’’తి. **వుత్తనయేనేవాతి** “యాథావసరసలక్ఖణతో”తి వుత్తనయేనేవ. **యే యేతి** తస్సం పరిసాయం యే యే భిక్ఖూ. **సల్లక్ఖేసున్తి** సమ్మదేవ ఉపధారేసుం.

తేహీతి తేహి భిక్ఖూహి. **తత్థాతి** తిస్సం విపస్సనాపఞ్ఞాయం. **నిత్తణ్హభావన్తి** తణ్హాభావం “ఏతం మమ”న్తి తణ్హాగ్గాహస్స పహీనతం. ఏతేనపి భగవా “అహం, భిక్ఖవే, ధమ్మేసుపి తణ్హాపహానమేవ వణ్ణేమి, సాతి పన మోఘపురిసో అత్తభావేపి తణ్హాసంవద్ధనిం విపరీతదిట్ఠిం పగ్గయ్హ తిట్ఠతీ”తి సాతిం నిగ్గణ్హాతి. **సభావదస్సనేనాతి** ధమ్మానం అవిపరీతసభావదస్సనేన. **పచ్చయదస్సనేనాతి** కారణదస్సనేన అనవసేసతో హేతునో పచ్చయస్స చ దస్సనేన. **అల్లీయేథాతి** తణ్హాదిట్ఠివసేన నిస్సయేథ. తేనాహ ‘‘**తణ్హాదిట్ఠీహీ**’’తి. **కేలాయేథాతి** పరిహరణకేళియా పరిహరేయ్యాథ. తేనాహ ‘‘**కీళమానా విహరేయ్యాథా**’’తి. **ధనం వియ ఇచ్ఛన్తాతి** ధనం వియ ద్రబ్యం వియ ఇచ్ఛం తణ్హం జనేన్తా. తేనాహ ‘‘**గేధం ఆపజ్జేయ్యాథా**’’తి. **మమత్తం ఉప్పాదేయ్యాథాతి** “మమమిద”న్తి తణ్హాదిట్ఠివసేన అభినివేసం జనేయ్యాథ. నికన్తివసేనపి గహణత్థాయ నో దేసితో, తస్స వా సణ్హసుఖుమస్స విపస్సనాధమ్మస్స గహణం నామ నికన్తియా ఏవ సియా, న ఓళారికతణ్హాయాతి వుత్తం ‘‘**నికన్తివసేనా**’’తి.

౪౦౨. పటిచ్చ ఏతస్మా ఫలం ఏతీతి **పచ్చయో**, సబ్బో కారణవిసేసోతి ఆహ ‘‘**ఖన్ధానం పచ్చయం దస్సేన్తో**’’తి. యావ అవిజ్జా హి సబ్బో సేసం కారణవిసేసో ఇధ దస్సితో. పున ఆదితో పట్ఠాయ యావ పరియోసానా, అన్తతో పట్ఠాయ యావ ఆదీతి అనులోమతో పటిలోమతో చ వట్టవివట్టదస్సనవసేన నానానయేహి పటిచ్చసముప్పాదో దస్సితో, నిచ్చగ్గాహస్స నిమిత్తభూతో కిలేసోపి ఇధ నత్థీతి దీపేతి. **తమ్పి వుత్తత్థమేవాతి** తమ్పి “ఇమే చ, భిక్ఖవే, చత్తారో ఆహారా”తిఆది యావ “తణ్హాపభవా”తి పాళిపదం, తావ వుత్తత్థమేవ **సమ్మాదిట్ఠిసుత్తవణ్ణనాయం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౮౯). సేసం పటిచ్చసముప్పాదకథాభావతో **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౨.౫౭౦) **విత్థారితావాతి** ఇమినావ సఙ్గహితం.

౪౦౪. ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతీతిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం పరమత్థదీపనియం **ఉదానట్ఠకథాయం** (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౧) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

౪౦౬. పటిధావనాతి పటిసరణం, పుబ్బే అత్తనో ఆగతం అతీతం అద్ధానం ఉద్దిస్స తణ్హాదిట్ఠివసేన పటిగమనన్తి అత్థో. నను విచికిచ్ఛావసేన పాళియం పటిధావనా ఆగతాతి? సచ్చం ఆగతా, సా పన తణ్హాదిట్ఠిహేతుకాతి “తణ్హాదిట్ఠివసేనా”తి వుత్తం. **తత్థాతి** తస్మిం యథాధిగతే ఞాణదస్సనే.

నిచ్చలభావన్తి సుప్పతిట్ఠితభావం, తిత్థియవాదవాతేహి అకమ్పియభావఞ్చ. **గరూతి** గరుగుణయుత్తో. **భారికో** పాసాణచ్ఛత్తసదిసో. **అకామా అనువత్తితబ్బో**తి సద్ధామత్తకేనేవ అనువత్తనమాహ, న అవేచ్చప్పసాదేన. **కిచ్చ**న్తి సత్థుకిచ్చం. **బ్రాహ్మణాన**న్తి జాతిమన్తబ్రాహ్మణానం. **వతసమాదానానీ**తి మగవతాదివతసమాదానాని. **దిట్ఠికుతూహలానీ**తి తంతందిట్ఠిగ్గాహవసేన “ఇదం సచ్చం, ఇదం సచ్చ”న్తిఆదినా గహేతబ్బకుతూహలాని. **ఏవం నిస్సట్ఠానీ**తి యథా మయా తుమ్హాకం ఓవాదో దిన్నో, ఏవం నిస్సట్ఠాని వతాదీని తం అతిక్కమిత్వా కిం గణ్హేయ్యాథ. **సయం ఞాణేన ఞాత**న్తి పరనేయ్యతం ముఞ్చిత్వా అత్తనో ఏవ ఞాణేన యాథావతో ఞాతం. ఏవంభూతఞ్చ సయం పచ్చక్ఖతో దిట్ఠం నామ హోతీతి ఆహ ‘‘**సయం పఞ్ఞాచక్ఖునా దిట్ఠ**’’న్తి. **సయం విభావిత**న్తి తేహి భిక్ఖూహి తస్స అత్థస్స పచ్చత్తం విభూతభావం ఆపాదితం. **ఉపనీతాతి** ఉపక్కమేన ధమ్మదేసనానుసారేన నీతా. **మయాతి** కత్తరి కరణవచనం. **ధమ్మేనాతి** కారణేన. **ఏతం వచన**న్తి ఏతం “సన్దిట్ఠికో”తిఆదివచనం.

౪౦౮. తం సమ్మోహట్ఠానం **అస్స** లోకస్స. **సమోధానేనాతి** సమాగమేన. గబ్భతి అత్తభావభావేన వత్తతీతి **గబ్భో**, కలలాదిఅవత్థో ధమ్మపబన్ధో, తన్నిస్సితత్తా పన సత్తసన్తానో “గబ్భో”తి వుత్తో యథా “మఞ్చా ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తీ”తి. తన్నిస్సయభావతో మాతుకుచ్ఛి “గబ్భో”తి వేదితబ్బో, గబ్భో వియాతి వా. యథా హి నివాసట్ఠానతాయ సత్తానం ఓవరకో “గబ్భో”తి వుచ్చతి, ఏవం గబ్భసేయ్యకానం యావ అభిజాతి నివాసట్ఠానతాయ మాతుకుచ్ఛి “గబ్భో”తి వుత్తోతి.

యమేకరత్తిన్తి యస్సం ఏకరత్తియం. భుమ్మత్థే హి ఇదం ఉపయోగవచనం, అచ్చన్తసంయోగే వా. **పఠమ**న్తి సబ్బపఠమం పటిసన్ధిక్ఖణే. **గబ్భే**తి మాతుకుచ్ఛియం. **మాణవో**తి సత్తో. యేభుయ్యేన సత్తా రత్తియం పటిసన్ధిం గణ్హన్తీతి రత్తిగ్గహణం. **అబ్భుట్ఠితోవాతి** ఉట్ఠితఅబ్భో వియ, అభిముఖభావేన వా ఉట్ఠితో ఏవ మరణస్సాతి అధిప్పాయో. **సో యాతీ**తి సో మాణవో యాతి పఠమక్ఖణతో పట్ఠాయ గచ్ఛతేవ. **స గచ్ఛం న నివత్తతీ**తి సో ఏవం గచ్ఛన్తో ఖణమత్తమ్పి న నివత్తతి, అఞ్ఞదత్థు మరణమేవ ఉపగచ్ఛతీతి గాథాయ అత్థో.

ఉతుసమయం సన్ధాయ వుత్తం, న లోకసమఞ్ఞాతరజస్స లగ్గనదివసమత్తం. ఇదాని వుత్తమేవత్థం పాకటతరం కాతుం **''మాతుగామస్స కిర యస్మిం''**న్తిఆది వుత్తం. **తత్థాతి** తస్మిం గబ్భాసయే. **సణ్ఠహిత్వాతి** నిబ్బత్తిత్వా. **భిజ్జిత్వాతి** అగ్గహితగబ్భా ఏవ భిన్నా హుత్వా. అయఞ్హి తస్సా సభావో. **వత్థు సుద్ధం హోతీతి** పగ్ఘరితలోహితత్తా అనామయత్తా చ గబ్భాసయో సుద్ధో హోతి. సుద్ధవత్థుత్తా తతో పరం కతిపయదివసాని **ఖేత్తమేవ హోతి** గబ్భసణ్ఠహనస్స పరిత్తస్స లోహితలేసస్స విజ్జమానత్తా. సమ్భవస్స పన కథం సబ్భావోతి ఆహ **''తస్మిం సమయే''**తిఆది. ఇత్థిసన్తానేపి సుక్కధాతు లబ్భతేవ. తేనాహ **''అఙ్గపరామసనేనపి దారకో నిబ్బత్తతియేవా''**తి. యథా పారికాయ నాభిపరామసనేన సామస్స బోధిసత్తస్స, దిట్ఠమఙ్గలికాయ నాభిపరామసనేన మణ్డబ్యస్స నిబ్బత్తి. **గన్ధబ్బోతి** గన్ధనతో ఉప్పజ్జనగతియా నిమిత్తుపట్ఠాపనేన సూచనతో గన్ధోతి లద్ధనామేన భవగామికమ్మునా అబ్బతి పవత్తతీతి **గన్ధబ్బో,** తత్థ ఉప్పజ్జనకసత్తో. తేనాహ **''తత్రూపగసత్తో''**తి. **కమ్మయన్తయన్తితోతి** తత్రూపపత్తిఆవహేన కమ్మసఙ్ఖాతేన పేల్లనకయన్తేన తథత్తాయ పేల్లితో ఉపనీతో. **మహన్తేన జీవితసంసయేనాతి** విజాయనపరిక్కిలేసేన ''జీవిస్సామి ఖో, న ను ఖో జీవిస్సామి అహం వా, పుత్తో వా మే''తి ఏవం పవత్తేన జీవితసంసయేన విపులేన గరుతరేన సంసయేన. **తం తానన్తి** థనప్పదేసమాహ. కీళన్తి తేనాతి కీళనం, కీళనమేవ **కీళనకం.**

౪౦౮. **సారజ్జతీతి** సారత్తచిత్తో హోతి. **బ్యాపజ్జతీతి** బ్యాపన్నచిత్తో హోతి. **కాయే** కేసాదిద్వత్తింసాసుచిసముదాయే తంసభావారమ్మణా **సతి కాయసతి. అనుపట్ఠపేత్వాతి** అనుప్పాదేత్వా, యథాసభావతో కాయం అనుపధారేత్వాతి అత్థో. **పరిత్తచేతసోతి** కిలేసేహి పరితో ఖణ్డితచిత్తో. తేనాహ **''అకుసలచిత్తో''**తి. **ఏతే** అకుసలధమ్మా. **నిరుజ్ఝన్తీతి** నిరోధం పత్తా హోన్తి. **తణ్హావసేన అభినన్దతీతి** సప్పీతికతణ్హావసేన అభిముఖం హుత్వా నన్దతి. **అభివదతీతి** తణ్హావసేన తం తం ఆరమ్మణం అభినివిస్స వదతి. **అజ్ఝోసాయాతి** అనఞ్ఞసాధారణం వియ ఆరమ్మణం తణ్హావసేన అనుపవిసిత్వా. తేనాహ **''గిలిత్వా పరినిట్ఠపేత్వా''**తి. **దుక్ఖం కథం అభినన్దతీతి** ఏత్థ దుక్ఖహేతుకం అభినన్దన్తో దుక్ఖం అభినన్దతి నామాతి దట్ఠబ్బం. **అట్ఠకథాయం** పన యావతా యస్స దుక్ఖే దిట్ఠితణ్హా అభినన్దనా అప్పహీనా, తావతాయం దుక్ఖం అభినన్దతి నామాతి దస్సేతుం **''అహం దుక్ఖితో మమ దుక్ఖన్తి గణ్హన్తో అభినన్దతి నామా''**తి వుత్తం. తేన గాహద్వయహేతుకా తత్థ అభినన్దనాతి దస్సేతి. **పున ఏకవారన్తి** పునపి ఏకవారం. ఫలహేతుసన్ధిహేతుఫలసన్ధివసేన **ద్విసన్ధి.** ''గబ్భస్సావక్కన్తి హోతీ''తిఆదినా అత్థతో సరూపతో చ ఏతరహి ఫలసఙ్ఖేపస్స. **సరూపేనేవ** చ ఇతరద్వయస్స దేసితత్తా ఆహ **''తిసఙ్ఖేప''**న్తి.

౪౧౦-౪౧౪. సమథయానికస్స భిక్ఖునో వేదనాముఖేన సఙ్ఖేపేనేవ యావ అరహత్తా కమ్మట్ఠానం ఇధ కథితన్తి ఆహ **''సంఖిత్తేన తణ్హాసఙ్ఖయవిముత్తిం ధారేథా''**తి. ''ఇమం తణ్హాసఙ్ఖయవిముత్తి''న్తి చ భగవా యథాదేసితం దేసనం అవోచాతి వుత్తం **''ఇమం...పే.... విముత్తిదేసన''**న్తి . యది ఏవం కథం దేసనా విముత్తీతి ఆహ **''దేసనా హి...పే.... విముత్తీతి వుత్తా''**తి. యస్సా తణ్హాయ వసేన సాతి భిక్ఖు సస్సతగ్గాహమహాసఙ్ఘాటపటిముక్కో, సా సబ్బబుద్ధానం దేసనా హత్థావలమ్బమానేపి దురుగ్ఘాటియా జాతాతి ఆహ **''మహాతణ్హాజాలతణ్హాసఙ్ఘాటపటిముక్క''**న్తి. **మహాతణ్హాజాలేతి** మహన్తే తణ్హాజటే. **తణ్హాసఙ్ఘాటేతి** తణ్హాయ సఙ్ఘాటే. తథాభూతో చ తస్స అబ్భన్తరే కతో నామ హోతీతి ఆహ **''అనుపవిట్ఠో అన్తోగధో''**తి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

మహాతణ్హాసఙ్ఖయసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౯. మహాఅస్సపురసుత్తవణ్ణనా

౪౧౩. **జానపదినో**తి జనపదవన్తో, జనపదస్స వా ఇస్సరా రాజకుమారా గోత్తవసేన **అఙ్గా నామ**. తేసం నివాసో యది ఏకో జనపదో , కథం బహువచనన్తి ఆహ ''**రుళ్హీసద్దేనా**''తి. అక్ఖరచిన్తకా హి ఈదిసేసు ఠానేసు యుత్తే వియ సలిఙ్గవచనాని (పాణిని ౧.౨.౫౧) ఇచ్ఛన్తి. అయమేత్థ రుళ్హీ యథా "కురూసు విహరతి, మల్లేసు విహరతీ"తి చ. తబ్బిసేసనే పన జనపదసద్దే జాతిసద్దే ఏకవచనమేవ. తేనాహ ''**అఙ్గేసు జనపదే**''తి. అస్సా వుచ్చన్తి పాసాణాని, తాని సున్దరాని తత్థ సన్తీతి ''**అస్సపుర**''న్తి సో నిగమో వుత్తోతి కేచీ. అపరే పన ఆజానీయో అస్సో రఞ్ఞో తత్థ గహణం ఉపగతోతి ''**అస్సపుర**''న్తి వుత్తోతి వదన్తి. కిం తేహి, నామమేతం తస్స నిగమస్స. యస్మా పన తత్థ భగవతో నిబద్ధవసనట్ఠానం కిఞ్చి నాహోసి, తస్మా ''**తం గోచరగామం కత్వా విహరతి**''చ్చేవ వుత్తం. తథా హి పాళియం "అస్సపురం నామ అఙ్గానం నిగమో"తి గోచరగామకిత్తనమేవ కతం.

ఏవరూపేన సీలేనాతిఆదీసు సీలగ్గహణేన వారిత్తసీలమాహ. తేన సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవే దస్సేతి. ఆచారగ్గహణేన చారిత్తసీలం. తేన పరిసుద్ధం కాయవచీసమాచారం. పటిపత్తిగ్గహణేన సమథవిపస్సనామగ్గఫలసఙ్గహం సమ్మాపటిపత్తిం. **లజ్జినో**తి ఇమినా యథావుత్తసీలాచారమూలకారణం. **పేసలా**తి ఇమినా పారిసుద్ధిం. **ఉళారగుణా**తి ఇమినా పటిపత్తియా పారిపూరిం. **భిక్ఖుసఙ్ఘస్సేవ వణ్ణం కథేన్తీ**తి ఇదం తేసం ఉపాసకానం యేభుయ్యేన భిక్ఖూనం గుణకిత్తనపసుతతాయ వుత్తం. తే పన సద్ధమ్మేపి సమ్మాసమ్బుద్ధేపి అభిప్పసన్నా ఏవ. తేనాహ ''**బుద్ధమామకా ధమ్మమామకా**''తి. వత్థుత్తయే హి ఏకస్మిం అభిప్పసన్నా ఇతరద్వయే అభిప్పసన్నా ఏవ తదవినాభావతో. **పిణ్డపాతాపచాయనే**తి లక్ఖణవచనమేతం యథా "కాకేహి సప్పి రక్ఖితబ్బ"న్తి, తస్మా పచ్చయపటిపూజనేతి వుత్తం హోతి. పచ్చయదాయకానఞ్హి కారస్స అత్తనో సమ్మాపటిపత్తియా మహప్ఫలభావస్స కరణం ఇధ "పిణ్డపాతాపచాయన"న్తి అధిప్పేతం.

సమణకరణాతి సమణభావకరా, సమణభావస్స కారకాతి అత్థో. తే పన ఏకన్తతో అత్తనో సన్తానే ఉప్పాదితా వడ్ఢితా చ హోన్తీతి ఆహ ''**సమాదాయ పరిపూరితా**''తి. **సమణ**గ్గహణఞ్చేత్థ సమణవసేన, న సామఞ్ఞమత్తేనాతి ఆహ ''**సమితపాపసమణ**''న్తి. **బ్రాహ్మణకరణా**తి ఏత్థాపి వుత్తనయేనేవత్థో వేదితబ్బో. బ్యఞ్జనతో ఏవ చాయం భేదో, యదిదం సమణబ్రాహ్మణాతి , న అత్థతో. **సమణేన కత్తబ్బధమ్మా**తి సమణధమ్మే ఠితేన సమ్పాదేతబ్బధమ్మా. యో హి హేట్ఠిమసిక్ఖాసఙ్ఖాతసమణభావే సుప్పతిట్ఠితో, తేన యే ఉపరిసిక్ఖాసఙ్ఖాతసమణభావా సమ్పాదేతబ్బా, తేసం వసేనేవ వుత్తసమణేన కత్తబ్బధమ్మా వుత్తాతి. తథా హి తేసం సమణభావావహతం సన్ధాయాహ ''**తేపి చ సమణకరణా హోన్తియేవా**''తి. **ఇధ పనా**తి మహాఅస్సపురే. **హిరోత్తప్పాదివసేన దేసనా విత్థారితా**తి హిరోత్తప్ప-పరిసుద్ధకాయవచీమనోసమాచారాజీవఇన్ద్రియసంవర-భోజనేమత్తఞ్ఞుత- జాగరియానుయోగసతిసమ్పజఞ్ఞ-ఝానవిజ్జావసేన సమణకరణధమ్మదేసనా విత్థారతో దేసితా, న తికనిపాతే వియ సఙ్ఖేపతో. **ఫల**గ్గహణేనేవ విపాకఫలం గహితం, తం పన ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన చతుబ్బిధం సామఞ్ఞఫలం దట్ఠబ్బం. **ఆనిసంస**గ్గహణేన పియమనాపతాదిఉద్రయో. **తస్సేవ అత్థో**తి తస్సేవ అవఞ్ఝాపదస్సేవ అత్థనిద్దేసో. ''**యస్సా హీ**''తిఆదినా బ్యతిరేకవసేన అత్థం వదతి. **ఏత్తకేన ఠానేనా**తి ఏత్తకేన పాళిపదేసేన. **హిరోత్తప్పాదీనం** ఉపరి పాళియం వుచ్చమానానం సమణకరణ**ధమ్మానం. వణ్ణం కథేసీ**తి గుణం ఆనిసంసం అభాసి. **సతిపట్ఠానే వుత్తనయేనా**తి "అపిచ వణ్ణభణనమేత"న్తిఆదినా **సతిపట్ఠానవణ్ణనాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౭౩; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౦౬) వుత్తనయేన.

౪౧౬. **యం హిరీయతీ**తి యేన ధమ్మేన హేతుభూతేన వా జిగుచ్ఛతి. కరణే హేతం పచ్చత్తవచనం. **యన్తి** వా లిఙ్గవిపల్లాసేన వుత్తో, ధమ్మోతి అత్థో. **హిరీయితబ్బేనా**తి ఉపయోగత్థే కరణవచనం, హిరీయితబ్బయుత్తకం కాయదుచ్చరితాదిన్తి అత్థో. **ఓత్తప్పితబ్బేనా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. అజ్ఝత్తం నియకజ్ఝత్తం జాతిఆది సముట్ఠానం ఏతిస్సాతి **అజ్ఝత్తసముట్ఠానా హిరీ,** బహిద్ధా అత్తతో బహిభూతో పరసత్తో సముట్ఠానం ఏతిస్సాతి **బహిద్ధాసముట్ఠానం ఓత్తప్పం.** అత్తాధిపతితో ఆగతా **అత్తాధిపతేయ్యా,** అత్తానం అధిపతిం కత్వా పవత్తా. **లజ్జాసభావసణ్ఠితా**తి పాపజిగుచ్ఛనసభావట్ఠాయినీ. సప్పతిస్సవలక్ఖణత్తా గరునా కిస్మిఞ్చి వుత్తే గారవవసేన పతిస్సవనం పతిస్సవో, సహ పతిస్సవేనాతి **సప్పతిస్సవం,** పతిస్సవభూతం తంసభావఞ్చ యం కిఞ్చి గారవం. జాతిఆదిమహత్తతాపచ్చవేక్ఖణేన ఉప్పజ్జమానా చ హిరీ తత్థ గారవవసేన పవత్తతీతి సప్పతిస్సవలక్ఖణాతి వుచ్చతి. **భయసభావసణ్ఠిత**న్తి పాపతో భాయనసభావట్ఠాయీ, వజ్జభీరుకభయదస్సావిలక్ఖణత్తా వజ్జం భాయతి తం భయతో పస్సతీతి **వజ్జభీరుకభయదస్సావీ,** ఏవంసభావం ఓత్తప్పం. అజ్ఝత్తసముట్ఠానాదితా చ హిరోత్తప్పానం తత్థ తత్థ పాకటభావేనేవ వుచ్చతి, న పరేసం కదాచి అఞ్ఞమఞ్ఞవిప్పయోగా. న హి లజ్జనం నిబ్భయం, పాపభయం వా అలజ్జనం హోతీతి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **అట్ఠసాలినియం** (ధ. స. అట్ఠ. ౧.బలరాసివణ్ణనా) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. లోకమరియాదస్స పాలనతో **లోకపాలధమ్మా నామ. సుక్కా**తి ఓదాతా పభస్సరభావకారకా, సుక్కాభిజాతిహేతుతాయ **వా సుక్కా. సమ్భేద**న్తి ఆచారమరియాదాసఙ్కరం. దేవభావావహా ధమ్మాతి **దేవధమ్మా.**

సుక్కధమ్మసమాహితాతి యథావుత్తసుక్కధమ్మసమఙ్గినో. **సన్తో**తి వూపసన్తదోసా. **సప్పురిసా**తి సన్తజనా. సపరహితసాధకా హి సాధవో.

అవయవవినిముత్తస్స సముదాయస్స అభావతో, అవయవేన చ సముదాయస్స అపదిసితబ్బతో ఓవాదూపసమ్పదావహఓవాదేకదేసో **ఓవాదూపసమ్పదా**తి. **ఇధా**తి ఇమస్మిం అస్సపురే. **ఏతే** హిరోత్తప్పధమ్మా. **సమణధమ్మా నామాతి దస్సితా** మూలభూతసమణభావకరా ధమ్మాతి కత్వా. తథా హి తేసం ఆదితో గహణం.

యస్స అధిగమేన నిప్పరియాయతో సమణా నామ హోన్తి, సో అరియమగ్గో ''సమణస్స కమ్మం పటిపదా''తి కత్వా సామఞ్ఞం, తస్స పన ఫలభావతో, ఆరమ్మణకరణవసేన అరణీయతో ఫలనిబ్బానాని **సామఞ్ఞత్థో**. రాగం ఖేపేతీతి **రాగక్ఖయో,** అరియమగ్గో. రాగో ఖీయతి ఏత్థాతి **రాగక్ఖయో,** నిబ్బానం. ఫలం పన కారణూపచారేన **రాగక్ఖయో** దట్ఠబ్బో. **దోసక్ఖయో మోహక్ఖయో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. సామఞ్ఞభూతో అత్థో **సామఞ్ఞత్థో,** మగ్గో, సామఞ్ఞస్స అత్థోతి **సామఞ్ఞత్థో,** ఫలన్తి ఆహ ''**మగ్గమ్పి ఫలమ్పి ఏకతో కత్వా సామఞ్ఞత్థో కథితో**''తి. తయిదం ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన వుత్తం. సీలాదిపుబ్బభాగపటిపదాపి హి ఇధ ''సామఞ్ఞత్థో''తి గహితా. తేనేవాహ ''సతి ఉత్తరికరణీయే''తి. **పటివేదయామీ**తి పునప్పునం ఞాపేమి.

౪౧౭. **కమ్మపథవసేనేవా**తి అకుసలకమ్మపథభావేనేవ, తతో తాదిసమ్పి అకుసలకమ్మం భిక్ఖుస్స కాతుం న యుత్తన్తి దుట్ఠుల్లభావేనేవ తతో ఓరమతీతి అధిప్పాయో. **సిక్ఖాపదబద్ధేనా**తి సిక్ఖాపదపఞ్ఞాపనేన. **పానీయఘటే వా పత్తే వా కాకానం హత్థం వా దణ్డం వా లేడ్డుం వా**తి సబ్బమిదం నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం. యత్థ కత్థచి హి రితానం అఞ్ఞేసమ్పి పాణీనం ఉట్ఠాపనాది సబ్బం అనిట్ఠకరణం ఇధ అపరిసుద్ధకాయసమాచారభావేనేవ సఙ్గహితన్తి. **ఉత్తానో**తి ఉద్ధముద్ధం తనోతీతి ఉత్తానో. ఏవంభూతో చ కేనచి అనుప్పాదభూమియం సఞ్జాతసాలకల్యాణీఖన్ధో వియ ఉపరూపరి ఉగ్గతుగ్గతో పాకటో చ హోతీతి ఆహ ''**ఉగ్గతో పాకటో**''తి. **అనావటో**తి అనివుతో. తేనాహ ''**అసఞ్ఛన్నో**''తి, నచ్ఛాదేతబ్బోతి అత్థో. **ఏకసదిసో**

విసుద్ధభావేన. **అన్తరన్తరే ఛిద్దరహితో** పుబ్బేనాపరం సమ్మాపటిపత్తియా సన్ధానేన. **సంవుతో** కాయికస్స సంవరస్స అనుపక్కిలేసతో. తేనాహ ‘‘**కిలేసానం ద్వారం పిదహనేనా**’’తి.

౪౧౮. ఏత్థ యథా లహుకతరం కాకుట్ఠాపనాదికాయకమ్మం కాయసమాచారస్స అపరిసుద్ధభావావహం సల్లేఖవికోపనతో, మిచ్ఛావితక్కనమత్తఞ్చ మనోసమాచారస్స, ఏవం యం కిఞ్చి అనియ్యానకథాకథనమత్తం వచీసమాచారస్స అపరిసుద్ధభావావహం సల్లేఖవికోపనతో, న హసాధిప్పాయేన ముసాకథనన్తి దట్ఠబ్బం. హసాధిప్పాయేన హి ముసాకథనం సిక్ఖాపదబద్ధేనేవ పటిక్ఖిత్తన్తి.

౪౨౦. ఆజీవోపి ఏకచ్చో కమ్మపథవసేన వారితో లబ్భతి. సో పన అతిఓళారికో కాయవచీసమాచారవారేసు వుత్తనయో ఏవాతి న గహితోతి దట్ఠబ్బం. యే పన “తాదిసో భిక్ఖూనం అయోగ్యతో న గహితో”తి వదన్తి, తం మిచ్ఛా తథా సతి కాయవచీసమాచారవారేపి తస్స అగ్గహేతబ్బభావాపత్తితో. “ఖాదథ పివథా”తి పుచ్ఛా అత్తనో ఖాదితుకామతాదీపనేన, పరియాయకథాభావతో పనేసా సల్లేఖవికోపనా జాతా.

౪౨౨. అనేసనం పహాయ ధమ్మేన సమేన పచ్చయే పరియేసన్తో **పరియేసనమత్తఞ్ఞూ** నామ. దాయకస్స దేయ్యధమ్మస్స అత్తనో చ పమాణఞ్ఞుతాపటిగ్గణ్హన్తో **పటిగ్గహణమత్తఞ్ఞూ** నామ. యోనిసో పచ్చవేక్ఖిత్వా పరిభుఞ్జన్తో **పరిభోగమత్తఞ్ఞూ** నామ.

౪౨౩. **ఏకస్మిం కోట్ఠాసే**తి మజ్ఝిమయామసఙ్ఖాతే ఏకస్మిం కోట్ఠాసే. ‘‘**వామేన పస్సేన సేన్తీ**’’తి ఏవం వుత్తా. **దక్ఖిణపస్సేన సయానో నామ నత్థి** దక్ఖిణహత్థస్స సరీరగ్గహణాదిపయోగక్ఖమతో. పురిసవసేన చేతం వుత్తం.

తేజుస్సదత్తాతి ఇమినా సీహస్స అభీరుకభావం దస్సేతి. భీరుకా హి సేసమిగా అత్తనో ఆసయం పవిసిత్వా సన్తాసపుబ్బకం యథా తథా సయన్తి, సీహో పన అభీరుకభావతో సతోకారీ భిక్ఖు వియ సతిం ఉపట్ఠపేత్వావ సయతి. తేనాహ ‘‘**ద్వే పురిమపాదే**’’తిఆది. సేతి అబ్యావటభావేన పవత్తతి ఏత్థాతి **సేయ్యా,** చతుత్థజ్ఝానమేవ సేయ్యా. కిం పన తం చతుత్థజ్ఝానన్తి? ఆనాపానచతుత్థజ్ఝానం. తత్థ హి ఠత్వా విపస్సనం వడ్ఢేత్వా భగవా అనుక్కమేన అగ్గమగ్గం అధిగతో తథాగతో జాతోతి కేచి, తయిదం పదట్ఠానం నామ న సేయ్యా. అపరే పన “చతుత్థజ్ఝానసమనన్తరా భగవా పరినిబ్బాయీ”తి వుత్తపదం గహేత్వా “లోకియచతుత్థజ్ఝానసమాపత్తి తథాగతసేయ్యా”తి వదన్తి, తథా సతి పరినిబ్బానకాలికా తథాగతసేయ్యాతి ఆపజ్జతి, న చ భగవా చతుత్థజ్ఝానం సమాపజ్జనబహులో విహాసి, అగ్గఫలఝానం పనేత్థ “చతుత్థజ్ఝాన”న్తి అధిప్పేతం. తత్థ యథా సత్తానం నిద్దుపగమనలక్ఖణా సేయ్యా భవఙ్గచిత్తవారవసేన హోతి, తఞ్చ తేసం పఠమజాతిసమన్వయం యేభుయ్యవుత్తికం, ఏవం భగవతో అరియజాతిసమన్వయం యేభుయ్యవుత్తికం అగ్గఫలభూతం చతుత్థజ్ఝానం “తథాగతసేయ్యా”తి వేదితబ్బం. **సీహసేయ్యా**తి సేట్ఠసేయ్యాతి ఆహ ‘‘**ఉత్తమసేయ్యా**’’తి.

౪౨౬. **విగతన్తానీ**తి ఇణమూలాని. **తేసన్తి** ఇణమూలానం. **పరియన్తో**తి అవసేసో.

పవత్తినివారణేన **చతుఇరియాపథం ఛిన్దన్తో. ఆబాధతీ**తి పీళేతి. **దుక్ఖితో**తి సఞ్జాతదుక్ఖో. అప్పం బలం **బలమత్తా.** అప్పత్థో హి అయం **మత్తా**-సద్దో “మత్తాసుఖపరిచ్చాగా”తిఆదీసు (ధ. ప. ౨౯౦) వియ, బలవత్థో పన **మత్తా**-సద్దో అనత్థన్తరో. **సేసన్తి** “తస్స హి బన్ధనా ముత్తోమ్హీతి ఆవజ్జయతో తదుభయం హోతీ”తిఆదినా వత్తబ్బం సన్ధాయాహ.

సబ్బపదేసూతి వుత్తావసిట్ఠేసు సబ్బపదేసు. యేనకామం యథారుచి గచ్ఛతీతి **యేనకామంగమో**తి అనునాసికలోపం అకత్వా నిద్దేసో. భుజో అత్తనో యథాసుఖవినియోగో ఇస్సో ఇచ్ఛితబ్బో ఏత్థాతి **భుజిస్సో**, సామికో. సో పన అపరసన్తకతాయ ''**అత్తనో సన్తకో**''తి వుత్తో. దుల్లభఆపతాయ కం తారేన్తి ఏత్థాతి **కన్తారో**తి ఆహ ''**నిరుదకం దీఘమగ్గ**''న్తి.

వినాసేతీతి ఖాదనదుబ్బినియోజనాదీహి యథా ఇణమూలం కిఞ్చి న హోతి, తథా కరోతి. **యమ్హి** రాగవత్థుమ్హి. **సో** పుగ్గలో. **తేన** రాగవత్థునా, పురిసో చే ఇత్థియా, ఇత్థీ చే పురిసేన. **ఇణం వియ కామచ్ఛన్దో దట్ఠబ్బో** పీళాసమానతో.

న విన్దతీతి న జానాతి. **ఉపద్దవేథా**తి సుఖవిహారస్స ఉపద్దవం కరోథ, విబాధేథాతి అత్థో. **రోగో వియ బ్యాపాదో దట్ఠబ్బో** సుఖభఞ్జనసమానతో.

నానావిధహేతూపాయాలఙ్కతతాయ ఖన్ధాయతనధాతుపటిచ్చసముప్పాదాదిధమ్మనీతివిచిత్తతాయ చ **విచిత్తనయే. ధమ్మస్సవనే**తి ధమ్మకథాయం. కథా హి సోతబ్బట్ఠేన "సవన"న్తి వుత్తా. ఏవమేత్థ సీలం విభత్తం, ఏవం ఝానాభిఞ్ఞా, ఏవం విపస్సనామగ్గఫలానీతి **నేవ తస్స** ధమ్మస్సవనస్స **ఆదిమజ్ఝపరియోసానం జానాతి. ఉట్ఠితే**తి నిట్ఠితే. **అహో కారణ**న్తి తత్థ తత్థ పటిఞ్ఞానురూపేన నిక్ఖిత్తసాధనవసేన గహితకారణం. **అహో ఉపమా**తి తస్సేవ కారణస్స పతిట్ఠాపనవసేన అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ పతిట్ఠం ఉదాహరణాది. **బన్ధనాగారం వియ థినమిద్ధం దట్ఠబ్బం** దుక్ఖతో నియ్యానస్స విబన్ధనతో.

యస్మా కుక్కుచ్చనీవరణం ఉద్ధచ్చరహితం నత్థి, యస్మా వా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం సమానకిచ్చాహారపటిపక్ఖం, తస్మా కుక్కుచ్చస్స విసయం దస్సేన్తో ''**వినయే అపకతఞ్ఞునా**''తిఆదిమాహ. యథా హి ఉద్ధచ్చం సత్తస్స అవూపసమకరం, తథా కుక్కుచ్చమ్పి. యథాపి ఉద్ధచ్చస్స ఞాతివితక్కాది ఆహారో, తథా కుక్కుచ్చస్సపి. యథా చ ఉద్ధచ్చస్స సమథో పటిపక్ఖో, తథా కుక్కుచ్చస్సపీతి. **దాసబ్యం వియ ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం దట్ఠబ్బం** అసేరిభావాపాదనతో.

సోళసవత్థుకా విచికిచ్ఛా అట్ఠవత్థుకం విచికిచ్ఛం అనుపవిట్ఠాతి ఆహ ''**అట్ఠసు ఠానేసు విచికిచ్ఛా**''తి. **విచికిచ్ఛన్తో**తి సంసయన్తో. **అధిముచ్చితు**న్తి పత్తియాయేత్వా. **గణ్హితు**న్తి సద్ధేయ్యవత్థుం పరిగ్గహేతుం. అభిముఖం సప్పనం **ఆసప్పనం,** పరితో సప్పనం **పరిసప్పనం.** పదద్వయేనపి చిత్తస్స అనిచ్ఛనాకారమేవ వదతి. ఖేమన్తగామిమగ్గం న పరియోగాహతి ఏతేనాతి **అపరియోగాహనం,** ఉస్సఙ్కితపరిసఙ్కితభావేన ఛమ్భితం హోతి చిత్తం యస్స ధమ్మస్స వసేన, సో ధమ్మో **ఛమ్భితత్త**న్తి విచికిచ్ఛనాకారమాహ. తేనాహ ''**చిత్తస్స ఉప్పాదయమానా**''తి. **కన్తారద్ధానమగ్గో వియా**తి సాసఙ్కకన్తారద్ధానమగ్గో వియ **దట్ఠబ్బా** అప్పటిపత్తిహేతుభావతో.

నత్థి ఏత్థ ఇణన్తి అణణో, తస్స భావో **ఆణణ్యం,** కస్సచి ఇణస్స అధారణం. **సమిద్ధకమ్మన్తో**తి నిప్ఫన్నజీవికప్పయోగో. పరిబున్ధతి ఉపరోధేతీతి ర-కారస్స ల-కారం కత్వా పలిబోధో, అసేరివిహారో, తస్స మూలం కారణన్తి **పలిబోధమూలం. ఛ ధమ్మే భావేత్వా**తి అసుభనిమిత్తగ్గాహాదికే ఛ ధమ్మే ఉప్పాదేత్వా వడ్ఢేత్వా. **ఛ ధమ్మే భావేత్వా**తి చ మేత్తానిమిత్తగ్గాహాదయో చ తత్థ తత్థ ఛ ధమ్మాతి వుత్తాతి వేదితబ్బో. **పజహతీ**తి విక్ఖమ్భనవసేన పజహతి. తేనాహ ''**ఆచారపణ్ణత్తిఆదీని సిక్ఖాపియమానో**''తిఆది. **పరవత్థుమ్హీ**తి విసభాగవత్థుస్మిం, పరవిసయే వా. పరవిసయా హేతే భిక్ఖునో, యదిదం పఞ్చ కామగుణా. **ఆణణ్యమివ కామచ్ఛన్దప్పహానం ఆహ** పియవత్థుఅభావావహతో.

ఆచారవిపత్తిపటిబాహకాని సిక్ఖాపదాని **ఆచారపణ్ణత్తిఆదీని. ఆరోగ్యమివ బ్యాపాదప్పహానం ఆహ** కాయచిత్తానం ఫాసుభావావహతో.

బన్ధనా మోక్ఖమివ థినమిద్ధప్పహానం ఆహ చిత్తస్స నిగ్గహితభావావహతో.

భుజిస్సం వియ ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చప్పహానం ఆహ చిత్తస్స సేరిభావావహతో.

తిణం వియాతి తిణమివ కత్వా. **అగణేత్వాతి** అచిన్తేత్వా. **ఖేమన్తభూమిం వియ విచికిచ్ఛాపహానం ఆహ** అనుస్సఙ్కితాపరిసఙ్కితభావేన సమ్మాపటిపత్తిహేతుభావతో.

౪౨౭. కిరీయతి (అం. ని. టీ. ౩.౫.౨౮-౨౯) గబ్భాసయే ఖిపీయతీతి కరో, సమ్భవో, కరతో జాతోతి **కరజో,** మాతాపేత్తికసమ్భవోతి అత్థో. మాతుయా హి సరీరసణ్ఠాపనవసేన కరతో జాతోతి **కరజో**తి అపరే. ఉభయథాపి **కరజకాయన్తి** చతుసన్తతిరూపమాహ. **తేమేతీ**తి తిన్తం కరోతి. కో పనేత్థ తిన్తభావోతి ఆహ ''**స్నేహేతీ**''తి, పీతిస్నేహేన పీణనం కరోతీతి అత్థో. తేనాహ ''**సబ్బత్థ పవత్తపీతిసుఖం కరోతీ**''తి. పీతిసముట్ఠానపణీతరూపేహి సకలస్స కరజకాయస్స పరిఫుటతాయ చేత్థ తంసముట్ఠాపకపీతిసుఖానం సబ్బత్థ పవత్తి జోతితా. **పరిసన్దేతీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. తత్థాపి హి ''సమన్తతో సన్దేతి తేమేతి స్నేహేతి, సబ్బత్థ పవత్తపీతిసుఖం కరోతీ''తిఆదినా యథారహం అత్థో వేదితబ్బో. **పరిపూరేతీ**తి వాయునా భస్తం వియ ఇమం కరజకాయం పీతిసుఖేన పూరేతి. **సమన్తతో ఫుసతీ**తి ఇమం కరజకాయం పీతిసుఖేన ఫుసతి. **సబ్బావతో**తి అ-కారస్స ఆ-కారో కతో, సబ్బావయవవతోతి అత్థోతి ఆహ ''**సబ్బకోట్ఠాసవతో**''తి, మంసాదిసబ్బాభాగవతోతి అత్థో. **అఫుటం నామ న హోతి** పీతిసుఖసముట్ఠానేహి రూపేహి సబ్బత్థకమేవ బ్యాపితత్తా. కాతుఞ్చేవ యోజేతుఞ్చ ఛేకో సన్నేతుం పటిబలోతి యోజనా. న్హానీయచుణ్ణానం పరిమద్దనవసేన పిణ్డం కరోన్తేన హత్థేన భాజనం నిప్పీళేతబ్బం హోతీతి ఆహ ''**సన్నేన్తస్స భిజ్జతీ**''తి. **అనుగతాతి** అనుపవిట్ఠా. **పరిగతాతి** పరితో సమన్తతో తిన్తా. తిన్తభావేనేవ సమం అన్తరం బాహిరఞ్చ ఏతిస్సాతి **సన్తరబాహిరా. సబ్బత్థకమేవాతి** సబ్బత్థేవ. **న చ పగ్ఘరిణీ** పమాణయుత్తస్సేవ ఉదకస్స సిత్తత్తా. ఏత్థ చ న్హానీయపిణ్డం వియ కరజకాయో, తం తేమేత్వా సమ్పిణ్డితపమాణయుత్తఉదకం వియ పఠమజ్ఝానసుఖం దట్ఠబ్బం.

౪౨౮. హేట్ఠా ఉబ్భిజ్జిత్వా ఉగ్గచ్ఛనఉదకోతి రహదస్స అధోభూలధారావసేన ఉబ్భిజ్జ ఉట్ఠహనఉదకో. **అన్తోయేవ ఉబ్భిజ్జనఉదకో**తి రహదస్స అబ్భన్తరేయేవ భూలధారా అహుత్వా ఉట్ఠితఉదకసిరాముఖేహి ఉబ్భిజ్జనకో. **ఆగమనమగ్గో**తి నదీతళాకకన్దరసరఆదితో ఆగమనమగ్గో.

౪౨౯. ఉప్పలగచ్ఛాని ఏత్థ సన్తీతి **ఉప్పలినీ** (అం. ని. టీ. ౩.౫.౨౮-౨౯), వారి. **అయమేత్థ వినిచ్ఛయో,** తథా హి లోకే రత్తక్ఖికో ''పుణ్డరీకక్ఖో''తి వుచ్చతి. కేచి పన ''రత్తం పదుమం, సేతం పుణ్డరీక''న్తి వదన్తి. ఉప్పలాదీని వియ కరజకాయో, ఉదకం వియ తతియజ్ఝానసుఖన్తి అయమ్పి అత్థో ''**పురిమనయేనా**''తి అతిదేసేనేవ విభావితోతి దట్ఠబ్బం.

౪౩౦. నిరుపక్కిలేసట్ఠేనాతి రజోజల్లాదినా అనుపక్కిలిట్ఠతాయ అమలీనభావేన. అమలీనమ్పి కిఞ్చి వత్థు పభస్సరసభావం హోతీతి వుత్తం ''**పభస్సరట్ఠేనా**''తి. **ఉతుఫరణన్తి** ఉణ్హఉతుఫరణం. సబ్బత్థకమేవ ఝానసుఖేన ఫుట్ఠో కరజకాయో యథా ఉతునా ఫుట్ఠవత్థసదిసోతి ఆహ ''**వత్థం వియ కరజకాయో**''తి. **తస్మాతి** ''వత్థం వియా''తిఆదినా వుత్తమేవత్థం హేతుభావేన పచ్చామసతి, కరజకాయస్స వత్థసదిసత్తా చతుత్థజ్ఝానసుఖస్స చ ఉతుఫరణసదిసత్తాతి అత్థో.

సన్తసభావత్తా ఞాణుత్తరత్తా చేత్థ ఉపేక్ఖాపి సుఖే సఙ్గహితాతి చతుత్థజ్ఝానేపి సుఖగ్గహణం కతం. "పరిసుద్ధేన పరియోదాతేన ఫరిత్వా నిసిన్నో హోతీ"తి వచనతో చతుత్థజ్ఝానచిత్తస్స వత్థసదిసతా వుత్తా. చతుత్థజ్ఝానసముట్ఠానరూపేహి భిక్ఖునో కాయస్స ఫుటభావం సన్ధాయ "**తంసముట్ఠానరూపం ఉతుఫరణం వియా**"తి వుత్తం. పురిసస్స కాయో వియ భిక్ఖునో కరజకాయోతి అయం పనత్థో పాకటోతి న గహితో, గహితో ఏవ వా "యథా హి కత్థచి...పే.... కాయో ఫుటో హోతీ"తి వుత్తత్తా.

౪౩౧. **పుబ్బేనివాసఞాణఉపమాయ**న్తి పుబ్బేనివాసఞాణస్స దస్సితఉపమాయం. **తందివసంకతకిరియా**గహణం పాకతికసత్తస్సపి యేభుయ్యేన పాకటా హోతీతి దస్సనత్థం. **తందివసగతగామత్తయ**గ్గహణేనేవ మహాభినీహారేహి అఞ్ఞేసమ్పి పుబ్బేనివాసఞాణలాభీనం తీసు భవేసు కతా కిరియా యేభుయ్యేన పాకటా హోతీతి దీపితన్తి దట్ఠబ్బం.

౪౩౨. **సమ్ముఖద్వారా**తి అఞ్ఞమఞ్ఞస్స అభిముఖద్వారా. **అపరాపరం సఞ్చరన్తే**తి తంతంకిచ్చవసేన ఇతో చితో చ సఞ్చరన్తే. **ఇతో పన గేహా...పే.... పవిసనవసేనపీ**తి ఇదం చుతూపపాతఞాణస్స విసయదస్సనవసేన వుత్తం. **ద్విన్నం గేహానం అన్తరే ఠత్వా**తి ద్విన్నం గేహద్వారానం సమ్ముఖట్ఠానభూతే అన్తరవీథియం వేమజ్ఝే ఠత్వా. తేసు హి ఏకస్స చే పాచీనముఖద్వారం ఇతరస్స పచ్ఛిమముఖం, తస్స సమ్ముఖం ఉభిన్నం అన్తరవీథియం ఠితస్స దక్ఖిణాముఖస్స, ఉత్తరాముఖస్స వా చక్ఖుమతో పురిసస్స తత్థ పవిసనకనిక్ఖమనకపురిసా యథా సుఖేనేవ పాకటా హోన్తి, ఏవం దిబ్బచక్ఖుఞాణసమఙ్గినో చవనకఉపపజ్జనకపురిసా. యథా పన తస్స పురిసస్స అఞ్ఞేనేవ ఖణేన పవిసన్తస్స దస్సనం, అఞ్ఞేన నిక్ఖమన్తస్స దస్సనం, ఏవం ఇమస్సపి అఞ్ఞేనేవ ఖణేన చవమానస్స దస్సనం, అఞ్ఞేన ఉపపజ్జమానస్స దస్సనన్తి దట్ఠబ్బం. ఞాణస్స పాకటాతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **తస్సా**తి ఞాణస్స.

౪౩౩. పబ్బతసిఖరం యేభుయ్యేన సంఖిత్తం సఙ్కుచితం హోతీతి ఇధ పబ్బతమత్థకం "**పబ్బతసఙ్ఖేపో**"తి వుత్తం, పబ్బతపరియాపన్నో వా పదేసో **పబ్బతసఙ్ఖేపో. అనావిలో**తి అకాలుస్సో. సా చస్స అనావిలతా కద్దమాభావేన హోతీతి ఆహ "**నిక్కద్దమో**"తి. **ఠితాసుపి నిసిన్నాసుపి** గావీసు. **విజ్జమానాసూ**తి లబ్భమానాసు. **ఇతరా** ఠితాపి నిసిన్నాపి **చరన్తీతి వుచ్చన్తి** సహచరణఞాయేన. **తిట్ఠన్తమేవ,** న కదాచిపి చరన్తం. **ద్వయ**న్తి సిప్పిసమ్బుకం మచ్ఛగుమ్బన్తి ఇమం ఉభయం **తిట్ఠన్తన్తి వుత్తం,** చరన్తమ్పీతి అధిప్పాయో. కిం వా ఇమాయ సహచరియాయ, యథాలాభగ్గహణం పనేత్థ దట్ఠబ్బం. సక్ఖరకథలస్స హి వసేన "తిట్ఠన్త"న్తి, సిప్పిసమ్బుకస్స మచ్ఛగుమ్బస్స చ వసేన "తిట్ఠన్తమ్పి, చరన్తమ్పీ"తి యోజనా కాతబ్బా.

౪౩౪. **భిక్ఖూ**తి భిన్నకిలేసోతి భిక్ఖు. సో హి పరమత్థతో సమణోతినామకో. తత్థ అరియమగ్గేన సబ్బసో పాపానం సమితావీతి **సమణో**. తేనాహ "**సమితపాపత్తా**"తి. సేట్ఠట్ఠేన బ్రహ్మా వుచ్చతి సమ్మాసమ్బుద్ధో, తతో ఆగతోతి బ్రహ్మా, అరియమగ్గో, తం అసమ్మోహపటివేధవసేన అఞ్ఞాసీతి **బ్రాహ్మణో**. తంసమఙ్గితాయ హిస్స పాపానం బాహితభావో. తేనాహ "**బాహితపాపత్తా బ్రాహ్మణో**"తి. అట్ఠఙ్గికేన అరియమగ్గజలేన న్హాతవా నిద్ధోతకిలేసోతి **న్హాతకో. గతత్తా**తి పహానాభిసమయవసేన పటివిద్ధత్తా. తేనాహ "**విదితత్తా**"తి. **నిస్సుతత్తా**తి సముచ్ఛేదప్పహానవసేన సన్తానతో సబ్బసో నిహతత్తా. తేనాహ "**అపహతత్తా**"తి, మరియాదవసేన కిలేసానం హింసితత్తా అరియమగ్గేహి ఓధిసో సబ్బసో కిలేసానం సముచ్ఛిన్నత్తాతి అత్థో. తేనాహ "**హతత్తా**"తి. **ఆరకత్తా**తి సుప్పహీనతాయ విప్పకట్ఠభావతో. తేనాహ "**దూరీభూతత్తా**"తి. ఉభయమ్పి ఉభయత్థ యోజేతబ్బం – కిలేసానం ఆరకత్తా హతత్తా దూరీభూతత్తా చ **అరియో,** తథా **అరహన్తి**. యం పనేత్థ అత్థతో న విభత్తం, తం ఉత్తానత్థత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

మహాఅస్సపురసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౧౦. చూళఅస్సపురసుత్తవణ్ణనా

౪౩౫. **పురిమసదిసమేవాతి** "అస్సపురవాసీనం భిక్ఖుసఙ్ఘే గారవబహుమానం నిపచ్చకారఞ్చ దిస్వా భిక్ఖూ పిణ్డపాతాపచాయనే నియోజేన్తో ఇదం సుత్తం అభాసీ"తి పురిమసుత్తే మహాఅస్సపురే (మ. ని. అట్ఠ. ౨.౪౧౫) వుత్తసదిసమేవ. **సమణానం అనుచ్ఛవికాతి** సమణానం సమణభావస్స అనుచ్ఛవికా పతిరూపా. **సమణానం అనులోమప్పటిపదాతి** సమణానం సామఞ్ఞసఙ్ఖాతస్స అరియమగ్గస్స అనుకూలప్పటిపదా.

౪౩౬. **ఏతే ధమ్మాతి** ఏతే పాళియం ఆగతా అభిజ్ఝాబ్యాపాదాదయో పాపధమ్మా. **ఉప్పజ్జమానాతి** ఉప్పజ్జమానా ఏవ, పగేవ సన్తానే భావితా. **మలినేతి** మలవన్తే కిలిట్ఠే. **మలగ్గహితేతి** గహితమలే సఞ్జాతమలే. **సమణమలాతి** సమణానం సమణభావస్స మలా. **దుస్సన్తీతి** విపజ్జన్తి వినస్సన్తి. **సమణదోసాతి** సమణానం సమణభావదూసనా. **కసటేతి** అసారే. **నిరోజేతి** నిత్తేజే. అయతో సుఖతో అపేతాతి అపాయా, నిరయాదయో, తం ఫలం అరహన్తి, తం పయోజనం వా ఏతేసన్తి **ఆపాయికా. ఠానాని** అభిజ్ఝాదయో. తేనాహ **"అపాయే"**తిఆది. కారణభావేన దుగ్గతిపరియాపన్నాయ వేదనాయ హితానీతి **దుగ్గతివేదనియాని**. తేన వుత్తం **"దుగ్గతియం విపాకవేదనాయ పచ్చయాన"**న్తి. **తిఖిణం అయ**న్తి వేకన్తకసదిసం సారఅయం. **అయేనాతి** అయోఘంసకేన. కోఞ్చసకుణానం కిర కుచ్ఛియం నివుత్థం యం కిఞ్చి ఖరం తిఖిణఞ్చ హోతి. తథా హి తేసం వచ్చం అట్ఠిమ్పి పాసాణమ్పి విలీయాపేతి. తేన వుత్తం **"కోఞ్చసకుణే ఖాదాపేన్తీ"**తి. తం కిర అయచుణ్ణం అగ్గినాపి కిచ్ఛేన దయ్హతి, భేసజ్జబలేన పన సుఖేన దయ్హేయ్య. తేన వుత్తం **"సుసిక్ఖితా చ నం అయకారా బహుహత్థకమ్మమూలం లభిత్వా కరోన్తీ"**తిఆది. **అతితిఖిణం హోతి,** అఞ్ఞతరం అయోబన్ధనం ఫేగ్గుదణ్డం వియ సుఖేనేవ ఛిన్దన్తి. ససబిళారచమ్మేహి సఙ్ఘటితత్థేన **సఙ్ఘాటీతి** వుచ్చతి ఆవుధపరిచ్ఛదోతి ఆహ **"సఙ్ఘాటియాతి కోసియా"**తి. **పరియోనద్ధన్తి** పరితో ఓనద్ధం ఛాదితం. **సమన్తతో వేఠితన్తి** సబ్బసో పిహితం.

౪౩౭. **రజోతి** ఆగన్తుకరజో. **జల్లన్తి** సరీరే ఉట్ఠానకలోణాదిమలం. రజోజల్లఞ్చ వతసమాదానవసేన అనపనీతం ఏతస్స అత్థీతి **రజోజల్లికో,** తస్స. తేనాహ **"రజోజల్లధారినో"**తి. **ఉదకం ఓరోహన్తస్సాతిఆదీనమత్థో** మహాసీహనాదసుత్తవణ్ణనాయం వుత్తోయేవ. **సబ్బమేతన్తిఆదీసు** సబ్బసోపి వతసమాదానవసేనాతి అధిప్పాయో. యస్మా సబ్బమేతం బాహిరసమయవసేనేవ కథితం, తస్మా **సఙ్ఘాటికస్సాతి** పిలోతికఖణ్డేహి సఙ్ఘటితత్తా "సఙ్ఘాటీ"తి లద్ధనామవత్థధారినోతి అత్థో. తథా హి పాళియం "సఙ్ఘాటికస్స"ఇచ్చేవ వుత్తం, న "భిక్ఖునో"తి. తేనాహ **"ఇమస్మిం హీ"**తిఆది. కస్మా పనేత్థ భగవతా సఙ్ఘాటికత్తాదీనియేవ వతసమాదానాని పటిక్ఖిత్తానీతి? నయదస్సనమేతం అఞ్ఞేసమ్పి పఞ్చాతపమూగవతాదీనం తప్పటిక్ఖేపేనేవ పసిద్ధితో. అపరే పన భణన్తి – "నాహం, భిక్ఖవే, సఙ్ఘాటికస్స సఙ్ఘాటిధారణమత్తేన సామఞ్ఞం వదామీ"తి వుత్తే తత్థ నిసిన్నో కోచి తిత్థన్తరలద్ధికో అచేలకత్తం ను ఖో కథన్తి చిన్తేసి, అపరే రజోజల్లకత్తం ను ఖో కథన్తి, ఏవం తం తం చిన్తేన్తానం అజ్ఝాసయవసేన భగవా ఇమానేవ వతసమాదానాని ఇధ పటిక్ఖిపీతి. **సఙ్ఘాటికన్తి** నివాసనపారుపనవసేన సఙ్ఘాటివన్తం. తేనాహ **"సఙ్ఘాటికం వత్థ"**న్తిఆది. అత్తనో రుచియా మిత్తాదయో **సఙ్ఘాటికం కరేయ్యుం,** పచ్ఛా విఞ్ఞుతం పత్తకాలే సఙ్ఘాటికత్తే సమాదపేయ్యుం.

౪౩౮. **అత్తానం విసుజ్ఝన్తం పస్సతి** అభిజ్ఝాదీనం సముదాచారాభావతో. మగ్గేన అసముచ్ఛిన్నత్తా **విసుద్ధోతి పన న వత్తబ్బో. పామోజ్జన్తి** తరుణపీతిమాహ. తస్స హి అత్తనో సమ్మాపటిపత్తియా కిలేసానం విక్ఖమ్భితత్తా చిత్తస్స విసుద్ధతం పస్సన్తస్స పామోజ్జం జాయతి, తం తుట్ఠాకారం. తేనాహ ''**తుట్ఠాకారో**''తి. **పీతీతి** పస్సద్ధిఆవహా బలవపీతి. **నామకాయో పస్సమ్భతీతి** ఇమినా ఉభయమ్పి పస్సద్ధిం వదతి. **వేదియతీతి** అనుభవతి విన్దతి. ఇదాని తేన నీవరణేహి చిత్తస్స విసోధనత్తం లద్ధన్తి ఆహ ''**అప్పనాప్పత్తం వియ హోతీ**''తి. అఞ్ఞత్థ ఉట్ఠితా అఞ్ఞం ఠానం ఉపగతాతి ఏత్తకేన ఉపమాభావేన ఉచ్చనీచతాసామఞ్ఞేన హేట్ఠా అసద్ధమ్మానం పటిపక్ఖవసేన దేసనాయ పరియోసాపితత్తా వుత్తం ''**యథానుసన్ధినా**''తి.

మహాసీహనాదసుత్తే మగ్గో పోక్ఖరణియా ఉపమితో ''సేయ్యథాపి, సారిపుత్త, పోక్ఖరణీ''తిఆదిం (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౪) ఆరభిత్వా ఉపమాసంసన్దనే ''తథాయం పుగ్గలో పటిపన్నో, తథా చ ఇరియతి, తఞ్చ మగ్గం సమారుళ్హో, యథా ఆసవానం ఖయా''తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౪) వుత్తత్తా. యథా హి పురత్థిమాదిదిసాహి ఆగతా పురిసా తం పోక్ఖరణిం ఆగమ్మ విసుద్ధరూపకాయా విగతపరిళాహా చ హోన్తి, ఏవం ఖత్తియాదికులతో ఆగతా తథాగతప్పవేదితం ధమ్మవినయం సాసనం ఆగమ్మ విసుద్ధనామకాయా విగతకిలేసపరిళాహా చ హోన్తి. తస్మా **సబ్బకిలేసానం సమితత్తా పరమత్థసమణో హోతీతి**. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

చూళఅస్సపురసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

నిట్ఠితా చ మహాయమకవగ్గవణ్ణనా.

౫. చూళయమకవగ్గో

౧. సాలేయ్యకసుత్తవణ్ణనా

౪౩౯. **మహాజనకాయే సన్నిపతితేతి** కేచి "పహంసనవిధిం దస్సేత్వా రాజకుమారం హాసేస్సామా"తి, కేచి "తం కీళనం పస్సిస్సామా"తి ఏవం మహాజనసమూహే సన్నిపతితే. **దేవనటన్తి** దిబ్బగన్ధబ్బం. **కుసలం కుసలన్తి వచనం ఉపాదాయాతి** "కచ్చి కుసలం? ఆమ కుసల"న్తి వచనపటివచనవసేన పవత్తకుసలవాదితాయ తే మనుస్సా ఆదితో కుసలాతి సమఞ్ఞం లభింసు. తేసం కుసలానం ఇస్సరాతి రాజకుమారా **కోసలా**. కోసలే జాతా. తేసం నివాసోతి సబ్బం పుబ్బే వుత్తనయమేవ. తేనాహ "**సో పదేసో కోసలాతి వుచ్చతీ**"తి.

చారికం చరమానోతి సామఞ్ఞవచనమ్పి "మహతా...పే.... తదవసరీ"తి వచనతో విసేసం నివిట్ఠమేవాతి ఆహ "**అతురితచారికం చరమానో**"తి. **మహతాతి** గుణమహత్తేనపి సఙ్ఖ్యామహత్తేనపి మహతా. తస్మిఞ్హి భిక్ఖుసమూహే కేచి అధిసీలసిక్ఖావసేన సీలసమ్పన్నా, తథా కేచి సీలసమాధిసమ్పన్నా, కేచి సీలసమాధిపఞ్ఞాసమ్పన్నాతి గుణమహత్తేనపి సో భిక్ఖుసమూహో మహా. తం అనామసిత్వా సఙ్ఖ్యామహత్తమేవ దస్సేన్తో "**సతం వా**"తిఆదిమాహ. అఞ్ఞగామపటిబద్ధజీవికావసేన సమోసరన్తి ఏత్థాతి **సమోసరణం, గామో** నివాసగామో. న్తి సాలం బ్రాహ్మణగామం. **విహారోతి** భగవతో విహరణట్ఠానం. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం **సాలేయ్యకసుత్తే. అనియమితోతి** అసుకస్మిం ఆరామే పబ్బతే రుక్ఖమూలే వాతి న నియమితో, సరూపగ్గహణవసేన న నియమిత్వా వుత్తో. **తస్మాతి** అనియమితత్తా. అత్థాపత్తిసిద్ధమత్థం పరికప్పనవసేన దస్సేన్తో "**వనసణ్డో భవిస్సతీ**"తి ఆహ, అద్ధా భవేయ్యాతి అత్థో.

ఉపలభింసూతి (సారత్థ. టీ. ౧.౧.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా; దీ. ని. టీ. ౧.౨౫౫; అం. ని. టీ. ౨.౩.౬౪) సవనవసేన ఉపలభింసూతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో "**సోతద్వార...పే.... జానింసూ**"తి ఆహ. అవధారణఫలత్తా సబ్బమ్పి వాక్యం అన్తోగధావధారణన్తి ఆహ "**పదపూరణమత్తే వా నిపాతో**"తి. **అవధారణత్థేతి** పన ఇమినా ఇట్ఠత్థావధారణత్థం ఖో-సద్దగ్గహణన్తి దస్సేతి. "అస్సోసు"న్తి పదం ఖో-సద్దే గహితే తేన పుల్లితమణ్డితవిభూసితం వియ హోన్తం పూరితం నామ హోతి, తేన చ పురిమపచ్ఛిమపదాని సంసిలిట్ఠాని హోన్తి, న తస్మిం అగ్గహితేతి ఆహ "**పదపూరణేన బ్యఞ్జనసిలిట్ఠతామత్తమేవా**"తి. **మత్త**-సద్దో విసేసనివత్తిఅత్థో. తేనస్స అనత్థన్తరదీపనతం దస్సేతి, **ఏవ**-సద్దేన పన బ్యఞ్జనసిలిట్ఠతాయ ఏకన్తికతం. సాలాయం జాతా సంవడ్ఢకా **సాలేయ్యకా** యథా "కత్తేయ్యకా ఉబ్బేయ్యకా"తి.

సమితపాపత్తాతి అచ్చన్తం అనవసేసతో సవాసనం సమితపాపత్తా. ఏవఞ్హి బాహిరకవీతరాగసేక్ఖాసేక్ఖపాపసమనతో భగవతో పాపసమనం విసేసితం హోతి. అనేకత్థత్తా నిపాతానం ఇధ అనుస్సవత్థో అధిప్పేతోతి ఆహ "**ఖలూతి అనుస్సవనత్థే నిపాతో**"తి. **ఆలపనమత్తన్తి** పియాలాపవచనం. పియసముదాహారా హేతే "భో"తి వా "ఆవుసో"తి వా "దేవానంపియా"తి వా. **గోత్తవసేనాతి** ఏత్థ తం తాయతీతి **గోత్తం**. గోతమోతి హి పవత్తమానం అభిధానం బుద్ధిఞ్చ ఏకంసికవిసయతాయ తాయతి రక్ఖతీతి **గోతమగోత్తం**. యథా హి బుద్ధి ఆరమ్మణభూతేన అత్థేన వినా న వత్తతి, ఏవం అభిధానం అభిధేయ్యభూతేన, తస్మా సో తాని తాయతి రక్ఖతీతి వుచ్చతి. సో పన అత్థతో అఞ్ఞకులపరమ్పరాసాధారణం తస్స కులస్స ఆదిపురిససముదాగతం తంకులపరియాపన్నసాధారణం సామఞ్ఞరూపన్తి దట్ఠబ్బం. **ఉచ్చాకులపరిదీపనం** ఉదితోదితవిపులఖత్తియకులవిభావనతో.

సబ్బఖత్తియానఞ్హి ఆదిభూతమహాసమ్మతమహారాజతో పట్ఠాయ అసమ్భిన్నం ఉళారతమం సక్యరాజకులం. **కేనచి పారిజుఞ్ఞేనా**తి ఞాతిపారిజుఞ్ఞభోగపారిజుఞ్ఞాదినా కేనచిపి పారిజుఞ్ఞేన పరిహానియా **అనభిభూతో** అనజ్ఝోత్థటో. తథా హి కదాచిపి తస్స కులస్స తాదిసపారిజుఞ్ఞాభావో, అభినిక్ఖమనకాలే చ తతో సమిద్ధతమభావో లోకే పాకటో పఞ్ఞాతోతి. **సక్యకులా పబ్బజితో**తి ఇదం వచనం భగవతో **సద్ధాపబ్బజితభావదీపనం** వుత్తం మహన్తం ఞాతిపరివట్టం మహన్తఞ్చ భోగక్ఖన్ధం పహాయ పబ్బజితభావదీపనతో. ఏత్థ చ **సమణో**తి ఇమినా పరిక్ఖకజనేహి భగవతో బహుమతభావో దస్సితో సమితపాపతాదీపనతో, **గోతమో**తి ఇమినా లోకియజనేహి ఉళారతమకులీనతాదీపనతో.

అబ్భుగ్గతోతి ఏత్థ **అభి**-సద్దో ఇత్థమ్భూతాఖ్యానే, తంయోగతో పన "భవన్తం గోతమ"న్తి ఉపయోగవచనం సామిఅత్థేపి సమానం ఇత్థమ్భూతయోగదీపనతో "**ఇత్థమ్భూతాఖ్యానత్థే**"తి వుత్తం. తేనాహ "**తస్స ఖో పన భోతో గోతమస్సాతి అత్థో**"తి. **కల్యాణో**తి భద్దకో. సా చస్స కల్యాణతా ఉళారవిసయతాయాతి ఆహ "**కల్యాణగుణసమన్నాగతో**"తి. తంవిసయతా హేత్థ సమన్నాగమో. **సేట్ఠో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో యథా "భగవాతి వచనం సేట్ఠ"న్తి (పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా; విసుద్ధి॰ ౧.౧౪౨; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౧; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ నిదానవణ్ణనా; మహాని॰ అట్ఠ॰ ౨౧౦). "భగవా అరహ"న్తిఆదినా గుణానం సంకిత్తనతో సంసద్దనతో చ కిత్తిసద్దో వణ్ణోతి ఆహ "**కిత్తియేవా**"తి. కిత్తిపరియాయోపి హి సద్ద-సద్దో యథా తం "ఉళారసద్దా ఇసయో గుణవన్తో తపస్సినో"తి. **థుతిఘోసో**తి అభిత్థవుదాహారో. **అజ్ఝోత్థరిత్వా**తి పటిపక్ఖాభావేన అనఞ్ఞసాధారణతాయ చ అభిభవిత్వా.

సో భగవాతి యో సో సమతింస పారమియో పూరేత్వా సబ్బకిలేసే భఞ్జిత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధో దేవానం అతిదేవో సక్కానం అతిసక్కో బ్రహ్మానం అతిబ్రహ్మా లోకనాథో భాగ్యవన్తతాదీహి కారణేహి భగవాతి లద్ధనామో, సో భగవా. "భగవా"తి హి ఇదం సత్థు నామకిత్తనం. తథా హి వుత్తం "భగవాతి నేతం నామం మాతరా కత"న్తిఆది (మహాని॰ ౧౪౯, ౧౯౮, ౨౧౦; చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౨). పరతో పన "భగవా"తి గుణకిత్తనమేవ. ఏవం "అరహ"న్తిఆదీహి పదేహి యే సదేవకే లోకే అతివియ పఞ్ఞాతా బుద్ధగుణా, తే నానప్పకారతో విభావితాతి దస్సేతుం పచ్చేకం ఇతిపి-సద్దో యోజేతబ్బోతి ఆహ "**ఇతిపి అరహం, ఇతిపి సమ్మాసమ్బుద్ధో...పే.... ఇతిపి భగవా**"తి. "ఇతిపేతం భూతం, ఇతిపేతం తచ్ఛ"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౬) వియ హి ఇధ **ఇతి**-సద్దో ఆసన్నపచ్చక్ఖకారణత్థో, **పి**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో తేన తేసం గుణానం బహుభావదీపనతో. తాని గుణసల్లక్ఖణకారణాని సద్ధాసమ్పన్నానం విఞ్ఞుజాతికానం పచ్చక్ఖాని ఏవాతి దస్సేన్తో "**ఇమినా చ ఇమినా చ కారణేనాతి వుత్తం హోతీ**"తిఆది. **తతో విసుద్ధిమగ్గతో. తేస**న్తి "అరహ"న్తిఆదీనం. **విత్థారో** అత్థనిద్దేసో **గహేతబ్బో**. తతో ఏవ తంసంవణ్ణనాయం (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౧౩౦) వుత్తో "ఆరకాతి అరహం సువిదూరభావతో, ఆరకాతి అరహం ఆసన్నభావతో, రహితబ్బస్స అభావతో, సయఞ్చ అరహితబ్బతో, నత్థి ఏతస్స రహోగమనం గతీసు పచ్చాజాతి, పాసంసభావతో వా అరహ"న్తిఆదినా "అరహ"న్తిఆదీనం పదానం అత్థో విత్థారతో వేదితబ్బో.

భవన్తి చేత్థ (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౧౩౦; సారత్థ॰ టీ॰ ౧.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా) –

> "సమ్మా నప్పటిపజ్జన్తి, యే నిహీనాసయా నరా;
> ఆరకా తేహి భగవా, దూరే తేనారహం మతో.

యే సమ్మా పటిపజ్జన్తి, సుప్పణీతాధిముత్తికా;
భగవా తేహి ఆసన్నో, తేనాపి అరహం జినో.

పాపధమ్మా రహా నామ, సాధూహి రహితబ్బతో;
తేసం సుట్ఠు పహీనత్తా, భగవా అరహం మతో.

యే సచ్ఛికతసద్ధమ్మా, అరియా సుద్ధగోచరా;
న తేహి రహితో హోతి, నాథో తేనారహం మతో.

రహో వా గమనం యస్స, సంసారే నత్థి సబ్బసో;
పహీనజాతిమరణో, అరహం సుగతో మతో.

గుణేహి సదిసో నత్థి, యస్మా లోకే సదేవకే;
తస్మా పాసంసియత్తాపి, అరహం ద్విపదుత్తమో.

ఆరకా మన్దబుద్ధీనం, ఆసన్నా చ విజానతం;
రహానం సుప్పహీనత్తా, విదూనమరహేయ్యతో;
భవేసు చ రహాభావా, పాసంసా అరహం జినో''తి.

సున్దరన్తి భద్దకం. తఞ్చ పస్సన్తస్స హితసుఖావహభావేన వేదితబ్బన్తి ఆహ ''**అత్థావహం సుఖావహ**''న్తి. తత్థ **అత్థావహ**న్తి దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థసఙ్ఖాతహితావహం. **సుఖావహ**న్తి తప్పరియాపన్నతివిధసుఖావహం. **తథారూపాన**న్తి తాదిసానం. యాదిసేహి పన గుణేహి భగవా సమన్నాగతో, తేహి చతుప్పమాణికస్స లోకస్స సబ్బథాపి అచ్చన్తాయ పసాదనీయోతి దస్సేతుం ''**అనేకేహిపీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **యథాభూత...పే.... అరహత**న్తి ఇమినా ధమ్మప్పమాణానం లూఖప్పమాణానం సత్తానం భగవతో పసాదావహతమాహ, ఇతరేన ఇతరేసం. **దస్సనమత్తమ్పి సాధు హోతీ**తి ఏత్థ కోసియసకుణస్స వత్థు కథేతబ్బం. **ఏకం పదమ్పి సోతుం లభిస్సామ, సాధుతరంయేవ భవిస్సతీ**తి ఏత్థ మణ్డూకదేవపుత్తవత్థు కథేతబ్బం.

ఇమినా నయేన అగారికపుచ్ఛా ఆగతాతి ఇదం యేభుయ్యవసేన వుత్తం. యేభుయ్యేన హి అగారికా ఏవం పుచ్ఛన్తి. **అనగారికపుచ్ఛాయపి** ఏసేవ నయో. **యథా న సక్కోన్తి...పే.... విస్సజ్జేన్తో**తి ఇమినా సత్థు తేసం బ్రాహ్మణగహపతికానం నిగ్గణ్హనవిధిం దస్సేతి. తేసఞ్హి సంఖిత్తరుచితాయ సఙ్ఖేపదేసనా, తాయ అత్థం అజానన్తా విత్థారదేసనం ఆయాచన్తి, సా చ నేసం సంఖిత్తరుచితా పణ్డితమానితాయ, సో చ మానో యథాదేసితస్స అత్థస్స అజానన్తే అప్పతిట్ఠో హోతి , ఇతి భగవా తేసం మాననిగ్గహవిధిం చిన్తేత్వా సఙ్ఖేపేనేవ పఞ్హం విస్సజ్జేసి, న సబ్బసో దేసనాయ అసల్లక్ఖణత్థం. తేనాహ ''**పణ్డితమానికా హి**''తిఆది. **యస్మా మం తుమ్హే యాచథ,** సంఖిత్తేన వుత్తమత్థం న జానిత్థాతి అధిప్పాయో.

౪౪౦. ''ఏకవిధేన ఞాణవత్థు''న్తిఆదీసు (విభ. ౭౫౧) వియ కోట్ఠాసత్థో **విధ**-సద్దో, సో చ విభత్తివచనవిపల్లాసం కత్వా పచ్చత్తే కరణవచనవసేన ''**తివిధ**''న్తి వుత్తో. అత్థో పన కరణపుథువచనవసేన దట్ఠబ్బోతి ఆహ ''**తివిధన్తి తీహి కోట్ఠాసేహీ**''తి.

పకారత్థో వా **విధ**-సద్దో, పకారత్థత్తాయేవ లబ్భమానం అధమ్మచరియావిసమచరియాభావసామఞ్ఞం, కాయద్వారికభావసామఞ్ఞం వా ఉపాదాయ ఏకత్తం నేత్వా ''**తివిధ**''న్తి వుత్తం. పకారభేదే పన అపేక్ఖితే "తివిధా"ఇచ్చేవ వుత్తం హోతి. **కాయేనా**తి ఏత్థ **కాయో**తి చోపనకాయో అధిప్పేతో, సో చ అధమ్మచరియాయ ద్వారభూతో తేన వినా తస్సా అప్పవత్తనతో. **కాయేనా**తి చ హేతుమ్హి కరణవచనం. కిఞ్చాపి హి అధమ్మచరియాసఙ్ఖాతచేతనాసముట్ఠానా సా విఞ్ఞత్తి, న చ సా పట్ఠానే ఆగతేసు చతువీసతియా పచ్చయేసు ఏకేనపి పచ్చయేన చేతనాయ పచ్చయో హోతి, తస్సా పన తథాపవత్తమానాయ కాయకమ్మసఞ్ఞితాయ చేతనాయ పవత్తి హోతీతి తేన ద్వారేన లక్ఖితబ్బభావతో తస్సా కారణం వియ చ సబ్బోహారమత్తం హోతి. **కాయద్వారేనా**తి వా కాయేన ద్వారభూతేన కాయద్వారభూతేనాతి తం ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే కరణవచనం. అధమ్మం చరతి ఏతాయాతి **అధమ్మచరియా,** తథాపవత్తా చేతనా. **అధమ్మో**తి పన తంసముట్ఠానో పయోగో దట్ఠబ్బో. ధమ్మతో అనపేతాతి ధమ్మా, న ధమ్మాతి అధమ్మా, అధమ్మా చ సా చరియా చాతి **అధమ్మచరియా.** పచ్చనీకసమనట్ఠేన సమం, సమానం సదిసం యుత్తన్తి వా సమం, సుచరితం. సమతో విగతం, విరుద్ధం వా తస్సాతి విసమం, దుచ్చరితం. సా ఏవ విసమా చరియాతి **విసమచరియా. సబ్బేసు కణ్హసుక్కపదేసూ**తి "చతుబ్బిధం వాచాయ అధమ్మచరియావిసమచరియా హోతీ"తిఆదినా ఉద్దేసనిద్దేసవసేన ఆగతేసు సబ్బేసు కణ్హపదేసు – "తివిధం ఖో గహపతయో కాయేన ధమ్మచరియాసమచరియా హోతీ"తిఆదినా ఉద్దేసనిద్దేసవసేన ఆగతేసు సబ్బేసు సుక్కపదేసు చ.

రోదేతి కురూరకమ్మన్తతాయ పరపటిబద్ధే సత్తే అస్సూని మోచేతీతి రుద్దో, సో ఏవ **లుద్దో** ర-కారస్స ల-కారం కత్వా. **కక్ఖళో**తి లుద్దో. **దారుణో**తి ఫరుసో. **సాహసికో**తి సాహస్సకారీ. **సచేపి న లిప్పన్తి. తథావిధో** పరేసం ఘాతనసీలో **లోహితపాణీత్వేవ వుచ్చతి** యథా దానసీలో పరేసం దానత్థం అధోతహత్థోపి "పయతపాణీ"త్వేవ వుచ్చతి. పహరణం పహారదానమత్తం **హతం,** పవుద్ధం పహరణం పరస్స మారణం **పహత**న్తి దస్సేన్తో ''**హతే**''తిఆదిమాహ. తత్థ **నివిట్ఠో**తి అభినివిట్ఠో పసుతో.

యస్స వసేన "పరస్సా"తి సామినిద్దేసో, తం సాపతేయ్యం. యఞ్హి సామఞ్ఞతో గహితం, తం తేనేవ సామినిద్దేసేన పకాసితన్తి ఆహ ''**పరస్స సన్తక**''న్తి. పరస్సపరవిత్తూపకరణన్తి వా ఏకమేవేతం సమాసపదం, యం కిఞ్చి పరసన్తకం విసేసతో పరస్స విత్తూపకరణం వాతి అత్థో. **తేహి పరేహీ**తి యేసం సన్తకం, తేహి. యస్స వసేన పురిసో "థేనో"తి వుచ్చతి, తం థేయ్యన్తి ఆహ ''**అవహరణచిత్తస్సేతం అధివచన**''న్తి. **థేయ్యసఙ్ఖాతేన,** న విస్సాసతావకాలికాదివసేనాతి అత్థో.

మతే వాతి వా-సద్దో అవుత్తవికప్పత్థో. తేన పబ్బజితాదిభావం సఙ్గణ్హాతి. **ఏతేనుపాయేనా**తి యం మాతరి మతాయ, నట్ఠాయ వా పితా రక్ఖతి, సా **పితురక్ఖితా.** యం ఉభోసు అసన్తేసు భాతా రక్ఖతి, సా **భాతురక్ఖితా**తి ఏవమాదిం సన్ధాయాహ. **సభాగకులానీ**తి ఆవాహకిరియాయ సభాగాని కులాని. దస్సుకవిధిం వా ఉద్దిస్స **ఠపితదణ్డా**రాజాదీహి. **సమ్మాదిట్ఠిసుత్తే** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౮౯) "అసద్ధమ్మాధిప్పాయేన కాయద్వారప్పవత్తా అగమనీయట్ఠానవీతిక్కమచేతనా"తి ఏవం **వుత్తమిచ్ఛాచారలక్ఖణవసేన.**

హత్థపాదాదిహేతూతి హత్థపాదాదిభేదనహేతు. **ధనహేతూ**తి ధనస్స లాభహేతు జానిహేతు చ. **లాభో**తి ఘాసచ్ఛాదనాని లబ్భతీతి లాభో. **కిఞ్చిక్ఖ**న్తి కిఞ్చిమత్తకం ఆమిసజాతం. తేనాహ ''**యం వా**''తిఆది. **జానన్తోయేవా**తి ముసాభావం తస్స వత్థునో అత్థి, తం జానన్తో ఏవ.

అణ్డకాతి వుచ్చతి రుక్ఖే అణ్డసదిసా గణ్ఠియో. యథా థద్దా విసమా దుబ్బినీతా చ హోన్తి, ఏవమేవం ఖుంసనవమ్భనవసేన పవత్తవాచాపి హి "అణ్డకా"తి వుత్తా. తేనాహ "**యథా సదోసే రుక్ఖే**"తిఆది. **కక్కసాతి** ఫరుసా ఏవ, సో పనస్సా కక్కసభావో బ్యాపాదనిమిత్తతాయ తతో పూతికాతి. తేనాహ "**యథా నామా**"తిఆది. **కటుకాతి** అనిట్ఠా. **అమనాపాతి** న మనవడ్ఢనీ, తతో ఏవ **దోసజననీ,** చిత్తసన్దోసుప్పత్తికారికా. **మమ్మేసూతి** ఘట్టనేన దుక్ఖుప్పత్తితో మమ్మసదిసేసు జాతిఆదీసు. **లగ్గనకారీతి** ఏవం వదన్తస్స ఏవం వదామీతి అత్థాధిప్పాయేన లగ్గనకారీ, న బ్యఞ్జనవసేన. **కోధస్స ఆసన్నా** తస్స కారణభావతో. **సదోసవాచాయాతి** అత్తనో సముట్ఠాపకదోసస్స వసేన సదోసవాచాయ **వేవచనాని.**

అకాలేనాతి అయుత్తకాలేన. **అకారణనిస్సితన్తి** నిప్ఫలం. ఫలఞ్హి కారణనిస్సితం నామ తదవినాభావతో. అకారణనిస్సితం నిప్ఫలం, సమ్ఫన్తి అత్థో. **అసభావవత్తాతి** అయాథావవాదీ. **అసంవరవినయపటిసంయుత్తస్సాతి** సంవరవినయరహితస్స, అత్తనో సుణన్తస్స చ న సంవరవినయావహస్స **వత్తా. హదయమఞ్జూసాయం నిధేతున్తి** అహితసంహితత్తా చిత్తం అనుప్పవిసేత్వా నిధేతుం . **అయుత్తకాలేతి** ధమ్మం కథేన్తేన యో అత్థో యస్మిం కాలే వత్తబ్బో, తతో పుబ్బే పచ్ఛా తస్స అకాలో, తస్మిం అయుత్తకాలే **వత్తా హోతి. అనపదేసన్తి** భగవతా అసుకసుత్తే ఏవం వుత్తన్తి సుత్తాపదేసవిరహితం. **అపరిచ్ఛేదన్తి** పరిచ్ఛేదరహితం . యథా పన వాచా పరిచ్ఛేదరహితా హోతి, తం దస్సేతుం "**సుత్తం వా**"తిఆది వుత్తం. **ఉపలబ్భన్తి** అనుయోగం. **బాహిరకథంయేవాతి** యం సుత్తం, జాతకం వా నిక్ఖిత్తం, తస్స సరీరభూతం కథం అనామసిత్వా తతో బహిభూతంయేవ కథం. **సమ్పజ్జిత్వాతి** విరుళ్హం ఆపజ్జిత్వా. **పవేణిజాతకావాతి** అనుజాతపారోహమూలానియేవ తిట్ఠన్తి. **ఆహరిత్వాతి** నిక్ఖిత్తసుత్తతో అఞ్ఞమ్పి అనుయోగఉపమావత్థువసేన తదనుపయోగినం ఆహరిత్వా. **జానాపేతున్తి** ఏతదత్థమిదం వుత్తన్తి జానాపేతుం యో సక్కోతి. **తస్స కథేతున్తి** తస్స తథారూపస్స ధమ్మకథికస్స బహుమ్పి కథేతుం వట్టతి. **న అత్థనిస్సితన్తి** అత్తనో పరేసఞ్చ న హితావహం.

అభిజ్ఝాయనం యేభుయ్యేన పరసన్తకస్స దస్సనవసేన హోతీతి "**అభిజ్ఝాయ ఓలోకేతా హోతీ**"తి వుత్తం. అభిజ్ఝాయన్తో వా అభిజ్ఝాయితం వత్థుం యత్థ కత్థచి ఠితమ్పి పచ్చక్ఖతో పస్సన్తో వియ అభిజ్ఝాయతీతి వుత్తం "**అభిజ్ఝాయ ఓలోకేతా హోతీ**"తి. **కమ్మపథభేదో న హోతి,** కేవలం లోభమత్తోవ హోతి పరిణామనవసేన అప్పవత్తత్తా. యథా పన కమ్మపథభేదో హోతి, తం దస్సేతుం "**యదా పనా**"తిఆది వుత్తం. **పరిణామేతీతి** అత్తనో సన్తకభావేన పరిగ్గయ్హ నామేతి.

విపన్నచిత్తోతి బ్యాపాదేన విపత్తిం ఆపాదితచిత్తో. తేనాహ "**పూతిభూతచిత్తో**"తి. బ్యాపాదో హి విసం వియ లోహితస్స చిత్తం పూతిభావం జనేతి. **దోసేన దుట్ఠచిత్తసఙ్కప్పోతి** విసేన వియ సప్పిఆదికోపేన దూసితచిత్తసఙ్కప్పో. **ఘాతీయన్తూతి** హఞ్ఞన్తు. **వధం పాపుణన్తూతి** మరణం పాపుణన్తు. **మా వా అహేసున్తి** సబ్బేన సబ్బం న హోన్తు. తేనాహ "**కిఞ్చిపి మా అహేసు**"న్తి, అనవసేసవినాసం పాపుణన్తూతి అత్థో. **హఞ్ఞన్తూతి ఆదిచిన్తనేనేవాతి** ఏకన్తతో వినాసచిన్తాయ ఏవ.

మిచ్ఛాదిట్ఠికోతి అయోనిసో ఉప్పన్నదిట్ఠికో. సో చ ఏకన్తతో కుసలపటిపక్ఖదిట్ఠికోతి ఆహ "**అకుసలదస్సనో**"తి. **విపల్లత్థదస్సనోతి** ధమ్మతాయ విపరియాసగ్గాహీ. **నత్థి దిన్నన్తి** దేయ్యధమ్మసీసేన దానం వుత్తన్తి ఆహ "**దిన్నస్స ఫలాభావం సన్ధాయ వదతీ**"తి. దిన్నం పన అన్నాదివత్థుం కథం పటిక్ఖిపతి. ఏస నయో "**యిట్ఠం హుత**"న్తి ఏత్థాపి. **మహాయాగోతి** సబ్బసాధారణం మహాదానం. **పహేణకసక్కారోతి** పాహునకానం కత్తబ్బసక్కారో. **ఫలన్తి** ఆనిసంసఫలఞ్చ నిస్సన్దఫలఞ్చ. **విపాకోతి** సదిసం ఫలం. **పరలోకే ఠితస్స అయం లోకో నత్థీతి** పరలోకే ఠితస్స కమ్మునా లద్ధబ్బో అయం లోకో న హోతి. **ఇధలోకే ఠితస్సపి పరలోకో నత్థీతి** ఇధలోకే ఠితస్స కమ్మునా లద్ధబ్బో పరలోకో న హోతి. తత్థ కారణమాహ

‘‘**సబ్బే తత్థ తత్థేవ ఉచ్ఛిజ్జన్తీ**’’తి . ఇమే సత్తా యత్థ యత్థ భవయోనిగతిఆదీసు ఠితా తత్థ తత్థేవ ఉచ్ఛిజ్జన్తి నిరుదయవినాసవసేన వినస్సన్తి. **ఫలాభావవసేనాతి** మాతాపితూసు సమ్మాపటిపత్తిమిచ్ఛాపటిపత్తీనం ఫలస్స అభావవసేన “నత్థి మాతా, నత్థి పితా”తి వదతి, న మాతాపితూనం, నాపి తేసు సమ్మాపటిపత్తిమిచ్ఛాపటిపత్తీనం అభావవసేన తేసం లోకపచ్చక్ఖత్తా. బుబ్బుళకస్స వియ ఇమేసం సత్తానం ఉప్పాదో నామ కేవలోవ, న చవిత్వా ఆగమనపుబ్బకోతి దస్సనత్థం “నత్థి సత్తా ఓపపాతికా”తి వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**చవిత్వా ఉపపజ్జనకసత్తా నామ నత్థీతి వదతీ**’’తి. సమణేన నామ యాథావతో జానన్తేన కస్సచి కిఞ్చి అకథేత్వా సఞ్ఞతేన భవితబ్బం, అఞ్ఞథా అహోపురిసికా నామ సియా, కిం పరో పరస్స కరిస్సతి, తథా అత్తనో సమ్పాదనస్స కస్సచి అవసరో ఏవ నత్థి తత్థ తత్థేవ ఉచ్ఛిజ్జనతోతి ఆహ ‘‘**యే ఇమఞ్చ…పే… పవేదేన్తీ**’’తి. **ఏత్తావతాతి** “నత్థి దిన్న”న్తిఆదినా బ్యపదేసేన. **దసవత్థుకాతి** పటిక్ఖిపితబ్బాని దస వత్థూని ఏతిస్సాతి దసవత్థుకా.

౪౪౧. **అనభిజ్ఝాదయో** హేట్ఠా అత్థతో పకాసితత్తా **ఉత్తానత్థాయేవ**.

౪౪౨. సహ బ్యయతి గచ్ఛతీతి సహబ్యో, సహవత్తనకో, తస్స భావో **సహబ్యతా,** సహపవత్తీతి ఆహ ‘‘**సహభావం ఉపగచ్ఛేయ్య**’’న్తి. బ్రహ్మానం కాయో సమూహోతి బ్రహ్మకాయో, తప్పరియాపన్నతాయ తత్థ గతాతి **బ్రహ్మకాయికా**. కామం చేతాయ సబ్బస్సపి బ్రహ్మనికాయస్స సమఞ్ఞాయ భవితబ్బం, “ఆభాన”న్తిఆదినా పన దుతియజ్ఝానభూమికాదీనం ఉపరి గహితత్తా గోబలీబద్దఞాయేన తదవసేసానం అయం సమఞ్ఞాతి ఆహ ‘‘**బ్రహ్మకాయికానం దేవానన్తి పఠమజ్ఝానభూమిదేవాన**’’న్తి. **ఆభా నామ విసుం** దేవా **నత్థి,** పరిత్తాభాదీనంయేవ పన ఆభావన్తతాసామఞ్ఞేన ఏకజ్ఝం గహేత్వా పవత్తం ఏతం అధివచనం, యదిదం “ఆభా”తి యథా “బ్రహ్మపారిసజ్జబ్రహ్మపురోహితమహాబ్రహ్మానం బ్రహ్మకాయికా”తి. **పరిత్తాభానన్తిఆది పనాతి ఆది**-సద్దేన అప్పమాణాభానం దేవానం ఆభస్సరానం దేవానన్తి ఇమం పాళిం సఙ్గణ్హాతి. **ఏకతో అగ్గహేత్వాతి** ఆభాతి వా, ఏకత్తకాయనానత్తసఞ్ఞాతి వా ఏకతో అగ్గహేత్వా. **తేసంయేవాతి** ఆభాతి వుత్తదేవానంయేవ. **భేదతో గహణన్తి** కారణస్స హీనాదిభేదభిన్నతాదస్సనవసేన పరిత్తాభాదిగ్గహణం. **ఇతి భగవా ఆసవక్ఖయం దస్సేత్వాతి** ఏవం భగవా ధమ్మచరియం, సమచరియం, వట్టనిస్సితం సుగతిగామిపటిపదం, వివట్టనిస్సితం ఆసవక్ఖయగామిపటిపదం కత్వా తిభవభఞ్జనతో ఆసవక్ఖయం దస్సేత్వా **అరహత్తనికూటేన దేసనం నిట్ఠపేసి**.

ఇధ ఠత్వాతి ఇమస్మిం ధమ్మచరియాసమచరియాయ నిద్దేసే ఠత్వా. **దేవలోకా సమానేతబ్బాతి** ఛబ్బీసతిపి దేవలోకా సమోధానేతబ్బా. **వీసతి బ్రహ్మలోకాతి** తంతంభవపరియాపన్ననికాయవసేన వీసతి బ్రహ్మలోకా, వీసతి బ్రహ్మనికాయాతి అత్థో. **దసకుసలకమ్మపథేహీతి** యథారహం దసకుసలకమ్మపథేహి కమ్మూపనిస్సయపచ్చయభూతేహి కేవలం ఉపనిస్సయభూతేహి చ **నిబ్బత్తి దస్సితా.**

తిణ్ణం సుచరితానన్తి తిణ్ణం కామావచరసుచరితానం. కామావచరగ్గహణఞ్చేత్థ మనోసుచరితాపేక్ఖాయ. **విపాకేనేవాతి** ఇమినా విపాకుప్పాదేనేవ నిబ్బత్తి హోతి, న ఉపనిస్సయతామత్తేనాతి దస్సేతి. ‘‘**ఉపనిస్సయవసేనా**’’తి వుత్తమత్థం వివరితుం ‘‘**దస కుసలకమ్మపథా హీ**’’తిఆది వుత్తం. **దుతియాదీని భావేత్వాతిఆదీసుపి** “సీలే పతిట్ఠాయా”తి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. కస్మా పనేత్థ “ఉపనిస్సయవసేనా”తి వుత్తం, నను **పటిసమ్భిదామగ్గే** (పటి॰ మ॰ ౧.౪౧) – “పఠమేన ఝానేన నీవరణానం పహానం సీలం, వేరమణి సీలం, చేతనా సీలం, సంవరో సీలం, అవీతిక్కమో సీల”న్తిఆదినా సబ్బేసుపి ఝానేసు సీలం ఉద్ధటన్తి తస్స వసేన ఉపరిదేవలోకానమ్పి విపాకేన నిబ్బత్తి వత్తబ్బాతి? న, తస్స పరిఞ్ఞాయ దేసనత్తా,

పరిఞ్ఞాయ దేసనతా చస్స "యత్థ చ పహాన"న్తిఆదినా **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయఞ్చ** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౨.౮౩౨, ౮౩౫) పకాసితా ఏవ. తథా హి ఇధాపి "దస కుసలకమ్మపథా హి సీల"న్తిఆదినా సీలస్స రూపారూపభవానం ఉపనిస్సయతా విభావితా, న నిబ్బత్తకతాయ. కస్మా పనేత్థ భావనాలక్ఖణాయ ధమ్మచరియాయ భవవిసేసే విభజియమానే అసఞ్ఞభవో న గహితోతి ఆహ **''అసఞ్ఞభవో పన...పే.... న నిద్దిట్ఠో''**తి. బాహిరకా హి అయథాభూతదస్సితాయ అసఞ్ఞభవం భవవిప్పమోక్ఖం మఞ్ఞమానా తదుపగజ్ఝానం భావేత్వా అసఞ్ఞేసు నిబ్బత్తన్తి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం **బ్రహ్మజాలట్ఠకథాయం తంసంవణ్ణనాయఞ్చ** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౬౮-౭౩; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౬౮-౭౩) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

సాలేయ్యకసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౨. వేరఞ్జకసుత్తవణ్ణనా

౪౪౪. వేరఞ్జవాసినోతి వేరఞ్జగామవాసినో. కేచి పన "వివిధరట్ఠవాసినో వేరఞ్జకా"తి ఏతమత్థం వదన్తి, తేసం మతేన "వేరజ్జకా"తి పాళియా భవితబ్బన్తి. **అనియమితకిచ్చేనాతి** "ఇమినా నామా"తి ఏవం న నియమితేన కిచ్చేన. **అయం విసేసోతి** అయం పుగ్గలాధిట్ఠానధమ్మాధిట్ఠానకతో ఇమేసు ద్వీసు సుత్తేసు దేసనాయ విసేసో, అత్థో పన దేసనానయో చ మజ్ఝే భిన్నసువణ్ణం వియ అవిసిట్ఠోతి దస్సేతి. కస్మా పన భగవా కత్థచి పుగ్గలాధిట్ఠానదేసనం దేసేతి, కత్థచి ధమ్మాధిట్ఠానన్తి? దేసనావిలాసతో వేనేయ్యజ్ఝాసయతో చ. దేసనావిలాసప్పత్తా హి బుద్ధా భగవన్తో, తే యథారుచి కత్థచి పుగ్గలాధిట్ఠానం కత్వా, కత్థచి ధమ్మాధిట్ఠానం కత్వా ధమ్మం దేసేన్తి. యే పన వేనేయ్యా సాసనక్కమం అనోతిణ్ణా, తేసం పుగ్గలాధిట్ఠానదేసనం దేసేన్తి. యే ఓతిణ్ణా, తేసం ధమ్మాధిట్ఠానం. సమ్ముతిసచ్చవిసయా పుగ్గలాధిట్ఠానా, ఇతరా పరమత్థసచ్చవిసయా. పురిమా కరుణానుకూలా, ఇతరా పఞ్ఞానుకూలా. సద్ధానుసారిగోత్తానం వా పురిమా. తే హి పుగ్గలప్పమాణా, పచ్ఛిమా ధమ్మానుసారీనం. సద్ధాచరితతాయ వా లోకాధిపతీనం వసేన పుగ్గలాధిట్ఠానా, పఞ్ఞాచరితతాయ ధమ్మాధిపతీనం వసేన ధమ్మాధిట్ఠానా. పురిమా చ నేయ్యత్థా, పచ్ఛిమా నీతత్థా. ఇతి భగవా తం తం విసేసం అపేక్ఖిత్వా తత్థ తత్థ దువిధం దేసనం దేసేతీతి వేదితబ్బం.

వేరఞ్జకసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౩. మహావేదల్లసుత్తవణ్ణనా

౪౪౯. గరుభావో గారవం, పాసాణచ్ఛత్తం వియ గరుకరణీయతా. సహ గారవేనాతి సగారవో, గరునా కిస్మిఞ్చి వుత్తే గారవవసేన పతిస్సవనం పతిస్సవో, సహ పతిస్సవేన సప్పతిస్సవో, పతిస్సవభూతం తంసభాగఞ్చ యం కిఞ్చి గరుకరణం. సగారవే సప్పతిస్సవచనం **సగారవసప్పతిస్సవచనం**. గరుకరణం వా గారవో, సగారవస్స సప్పతిస్సవచనం **సగారవసప్పతిస్సవచనం**. ఏతేన సభావేనేవ సగారవస్స తథాపవత్తం వచనన్తి దస్సేతి. అఞ్ఞత్థ **దు**-సద్దో గరహత్థోపి హోతి "దుక్ఖం దుప్పుత్తో"తిఆదీసు వియ, ఇధ పన సో న సమ్భవతి కుచ్ఛితాయ పఞ్ఞాయ అభావతోతి ఆహ **''పఞ్ఞాయ దుట్ఠం నామ నత్థీ''**తి. "దుస్సీలో"తిఆదీసు వియ అభావత్థో **దు**-సద్దోతి వుత్తం **''అప్పఞ్ఞో నిప్పఞ్ఞోతి అత్థో''**తి. **కిత్తకేనాతి** కేన పరిమాణేన. తం పన పరిమాణం యస్మా పరిమేయ్యస్స అత్థస్స పరిచ్ఛిన్దనం హోతి, **ను**-సద్దో చ పుచ్ఛాయ జోతకో, తస్మా **''కిత్తావతా ను ఖోతి కారణపరిచ్ఛేదపుచ్ఛా''**తి వత్వా **''కిత్తకేన ను ఖో ఏవం వుచ్చతీతి అత్థో''**తి ఆహ.

“కారణపరిచ్ఛేదపుచ్ఛా”తి ఇమినా “కిత్తావతా”తి సామఞ్ఞతో పుచ్ఛాభావో దస్సితో, న విసేసతో, తస్స పుచ్ఛావిసేసభావఞాపనత్థం మహానిద్దేసే ఆగతా సబ్బావ పుచ్ఛా అత్థుద్ధారనయేన దస్సేతి **‘‘పుచ్ఛా చ నామా’’**తిఆదినా. అదిట్ఠం జోతీయతి ఏతాయాతి **అదిట్ఠజోతనా,** పుచ్ఛా. **దిట్ఠసంసన్దనా** సాకచ్ఛావసేన వినిచ్ఛయకరణం. విమతి ఛిజ్జతి ఏతాయాతి **విమతిచ్ఛేదనా**. అనుమతియా పుచ్ఛా **అనుమతిపుచ్ఛా**. “తం కిం మఞ్ఞథ, భిక్ఖవే”తిఆదిపుచ్ఛాయ హి “కిం తుమ్హాకం అనుమతీ”తి అనుమతి పుచ్ఛితా హోతి. కథేతుం కమ్యతాయ పుచ్ఛా **కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా**.

లక్ఖణన్తి ఞాతుం ఇచ్ఛితో యో కోచి సభావో. **అఞ్ఞాత**న్తి యేన కేనచి ఞాణేన అఞ్ఞాతభావం ఆహ. **అదిట్ఠ**న్తి దస్సనభూతేన పచ్చక్ఖం వియ అదిట్ఠతం. **అతులిత**న్తి “ఏత్తకం ఇద”న్తి తులనభూతేన అతులితతం. **అతీరిత**న్తి తీరణభూతేన అకతఞాణకిరియాసమాపనతం. **అవిభూత**న్తి ఞాణస్స అపాకటభావం. **అవిభావిత**న్తి ఞాణేన అపాకటీకతభావం. **ఇధ దిట్ఠసంసన్దనాపుచ్ఛా అధిప్పేతా,** న అదిట్ఠజోతనా విమతిచ్ఛేదనా చాతి.

కథమయం అత్థో విఞ్ఞాయతీతి ఆహ **‘‘థేరో హీ’’**తిఆది. **సయం వినిచ్ఛినన్తో**తి సయమేవ తేసం పఞ్హానం అత్థం విసేసేన నిచ్ఛినన్తో. **ఇదం సుత్త**న్తి ఇదం పఞ్చవీసతిపఞ్హపటిమణ్డితసుత్తం, న యం కిఞ్చి అనవసేసేనేవ మత్థకం పాపేసీతి. “సయమేవ పఞ్హం సముట్ఠాపేత్వా సయం వినిచ్ఛినన్తో”తి ఏత్థ చతుక్కోటికం భవతీతి దస్సేన్తో **‘‘ఏకచ్చో హీ’’**తిఆదిమాహ. **పఞ్హం సముట్ఠాపేతుంయేవ సక్కోతీ**తి పుచ్ఛనవిధింయేవ జానాతి. **న నిచ్ఛేతు**న్తి నిచ్ఛేతుం న సక్కోతి, విస్సజ్జనవిధిం న జానాతీతి అత్థో. **విసేసట్ఠాన**న్తి అఞ్ఞేహి అసదిసట్ఠానం. **థేరేన సదిసో**తి థేరేన సదిసో సావకో నత్థి.

సంసన్దిత్వాతి సంయోజేత్వా సమానం కత్వా, యథా తత్థ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పవత్తం, తథా తం అవిలోమేత్వాతి అత్థో. **లీళాయన్తో**తి లీళం కరోన్తో. ధమ్మకథికతాయ అగ్గభావప్పత్తియా తత్థ అప్పటిహతఞాణతాయ బుద్ధలీళాయ వియ చతున్నం పరిసానం గమనం గణ్హన్తో ధమ్మకథం కథేతి.

ఇతో వా ఏత్తో వా అనుక్కమిత్వాతి ఉగ్గహితకథామగ్గతో యత్థ కత్థచి ఈసకమ్పి అనుక్కమిత్వా ఉగ్గహితనియామేనేవాతి అత్థో. తేనాహ **‘‘యట్ఠికోటి’’**న్తిఆది. **ఏకపదిక**న్తి ఏకపదనిక్ఖేపమత్తం. **దణ్డకసేతు**న్తి ఏకదణ్డకమయం సేతుం. హేట్ఠా చ ఉపరి చ సుత్తపదానం ఆహరణేన **తేపిటకం బుద్ధవచనం హేట్ఠుపరియం కరోన్తో**. జాతస్సరసదిసఞ్చ గాథం, సుత్తపదం వా నిక్ఖిపిత్వా తత్థ నానాఉపమాకారణాని ఆహరన్తో తాని చ తేహి సుత్తపదేహి బోధేన్తో సముట్ఠాపేన్తో **‘‘జాతస్సరే పఞ్చవణ్ణాని కుసుమాని ఫుల్లాపేన్తో వియ సినేరుమత్థకే వట్టిసహస్సం జాలేన్తో వియా’’**తి వుత్తో.

ఏకపదుద్ధారేతి ఏకస్మిం పదుద్ధారణక్ఖణే. పదవసేన **సట్ఠి పదసతసహస్సాని** గాథావసేన **పన్నరస గాథాసహస్సాని. ఆకడ్ఢిత్వా గణ్హన్తో వియా**తి పచ్చేకం పుప్ఫాని అనోచినిత్వా వల్లిమేవ ఆకడ్ఢిత్వా ఏకజ్ఝం పుప్ఫాని కత్వా గణ్హన్తో వియ. తేనాహ **‘‘ఏకప్పహారేనేవా’’**తి. **గతిమన్తాన**న్తి అతిసయాయ ఞాణగతియా యుత్తానం. **ధితిమన్తాన**న్తి ధారణబలేన యుత్తానం.

అనన్తనయుస్సదన్తి పచ్చయుప్పన్నభాసితత్థనిబ్బానవిపాకకిరియాదివసేన అనన్తపభేదే విసయే పవత్తియా అనన్తనయేహి ఉస్సన్నం ఉపచితం. చతురోఘనిత్థరణత్థికానం తిత్థే లపితనావా వియాతి యోజనా. **సహస్సయుత్తఆజఞ్ఞరథో**తి వేజయన్తరథం సన్ధాయ వదతి.

యస్మా పుచ్ఛాయం బ్యాపనిచ్ఛానయేన "దుప్పఞ్ఞో దుప్పఞ్ఞో"తి ఆమేడితవసేన వుత్తం, తస్మా ధమ్మసేనాపతి పుచ్ఛితమత్థం విస్సజ్జేన్తో పుచ్ఛాసభాగేన "నప్పజానాతి నప్పజానాతీ"తి ఆమేడితవసేనేవాహ. తత్థ ఇతి-సద్దో కారణత్థోతి దస్సేన్తో "**యస్మా నప్పజానాతి, తస్మా దుప్పఞ్ఞోతి వుచ్చతీ**"తి ఆహ. **ఇదం దుక్ఖన్తి** ఇదం ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకం దుక్ఖం అరియసచ్చం. తఞ్చ ఖో రుప్పనం వేదియనం సఞ్జాననం అభిసఙ్ఖరణం విజాననన్తి సఙ్ఖేపతో **ఏత్తకం. ఇతో ఉద్ధం** కిఞ్చి ధమ్మజాతం దుక్ఖం అరియసచ్చం నామ **నత్థీతి యాథావసరసలక్ఖణతో** పవత్తిక్కమతో చేవ పీళనసఙ్ఖతసన్తాపవిపరిణామలక్ఖణతో చ యథాభూతం అరియమగ్గపఞ్ఞాయ **నప్పజానాతి**. అవసేసపచ్చయసమాగమే ఉదయతి ఉప్పజ్జతి, స్వాయం సముదయో సంసారపవత్తిభావేనాతి ఆహ "**పవత్తిదుక్ఖపభావికా**"తి, దుక్ఖసచ్చస్స ఉప్పాదికాతి అత్థో. **యాథావసరసలక్ఖణతో**తి యథాభూతం అనుపచ్ఛేదకరణరసతో చేవ సమ్పిణ్డననిదానసంయోగపలిబోధలక్ఖణతో చ.

ఇదం నామ ఠానం పత్వాతి ఇదం నామ అప్పవత్తికారణం ఆగమ్మ. **నిరుజ్ఝతీ**తి అనుప్పాదనిరోధవసేన నిరుజ్ఝతి, తేనాహ "**ఉభిన్నం అప్పవత్తీ**"తి. **యాథావసరసలక్ఖణతో**తి యథాభూతం అచ్చుతిరసతో చేవ నిస్సరణవివేకాసఙ్ఖతామతలక్ఖణతో చ. **అయం పటిపదా**తి అయం సమ్మాదిట్ఠిఆదికా సమోధానలక్ఖణా పటిపజ్జతి ఏతాయాతి పటిపదా. **దుక్ఖనిరోధం గచ్ఛతీ**తి దుక్ఖనిరోధం నిబ్బానం సచ్ఛికిరియాభిసమయవసేన గచ్ఛతి ఆరబ్భ పవత్తతి. **యాథావసరసలక్ఖణతో**తి యథాభూతం కిలేసప్పహానకరణసరసతో చేవ నియ్యానహేతుదస్సనాధిపతేయ్యలక్ఖణతో చ నప్పజానాతి. **అనన్తరవారే**తి దుతియవారే. **ఇమినావ నయేనా**తి "ఇదం దుక్ఖం, ఏత్తకం దుక్ఖ"న్తిఆదినా పఠమవారే వుత్తనయేన. తత్థ హి దుప్పఞ్ఞనిద్దేసత్తా పజాననపటిక్ఖేపవసేన దేసనా ఆగతా, ఇధ పఞ్ఞవన్తనిద్దేసత్తా పజాననవసేనాతి అయమేవ విసేసో. **ఏత్థా**తి దుతియవారే.

సవనతోతి కమ్మట్ఠానస్స సవనతో ఉగ్గణ్హాతి. గన్థసవనముఖేన హి తదత్థస్స ఉగ్గహణం. **ఠపేత్వా తణ్హ**న్తిఆది తస్స ఉగ్గహణాకారనిదస్సనం. **అభినివిసతీ**తి విపస్సనాభినివేసవసేన అభినివిసతి విపస్సనాకమ్మట్ఠానం పట్ఠపేతి. **నో వివట్టే**తి వివట్టే అభినివేసో న హోతి అవిసయత్తా. **అయన్తి** చతుసచ్చకమ్మట్ఠానికో.

పఞ్చక్ఖన్ధాతి పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా. ఖన్ధవసేన విపస్సనాభినివేసస్స చక్ఖాదివసేన వేదనాదివసేన చ సతిపి అనేకవిధత్తే సుకరం సువిఞ్ఞేయ్యన్తి చతుధాతుముఖేన తం దస్సేతుం "**ధాతుకమ్మట్ఠానవసేన ఓతరిత్వా**"తి ఆహ. **రూపన్తి వవత్థపేతీ**తి రుప్పనట్ఠేన రూపన్తి అసఙ్కరతో పరిచ్ఛిన్దతి. **తదారమ్మణా**తి తం రూపం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తనకా. **నామన్తి** వేదనాదిచతుక్కం నమనట్ఠేన నామన్తి వవత్థాపేతి. **యమకతాలక్ఖన్ధం భిన్దన్తో వియ** యమకం భిన్దిత్వా "అరూపం, రూపఞ్చా"తి **ద్వేవ ఇమే ధమ్మా**, న ఏత్థ కోచి అత్తా వా అత్తనియం వాతి **నామరూపం వవత్థపేతి** పరిచ్ఛిన్దతి పరిగ్గణ్హాతి. ఏత్తావతా దిట్ఠివిసుద్ధి దస్సితా. **తం పనేతం** నామరూపం **న అహేతుకం**. యస్మా సబ్బం సబ్బత్థ సబ్బదా చ నత్థి, తస్మా **సహేతుకం**. కీదిసేన హేతునా? న ఇస్సరాదివిసమహేతునా. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయం** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౨.౪౪౭) వుత్తనయేన గహేతబ్బం. సహేతుకత్తా ఏవ **సపచ్చయం. అవిజ్జాదయో**తి అవిజ్జాతణ్హుపాదానకమ్మాహారాదయో. **ఏవన్తి** "తం పనేత"న్తిఆదినా వుత్తప్పకారేన అవిజ్జాదికే **పచ్చయే చేవ** రూపవేదనాదికే **పచ్చయుప్పన్నధమ్మే చ వవత్థపేత్వా** పరిచ్ఛిన్దిత్వా పరిగ్గహేత్వా. వుత్తఞ్హేతం "అవిజ్జాసముదయా రూపసముదయో, తణ్హాసముదయా రూపసముదయో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౫౦). ఏత్తావతా కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధిం దస్సేతి.

హుత్వాతి హేతుపచ్చయసమవాయే ఉప్పజ్జిత్వా. **అభావట్ఠేనాతి** తదనన్తరమేవ వినస్సనట్ఠేన. **అనిచ్చాతి** అనిచ్చా అద్ధువా. **అనిచ్చలక్ఖణం ఆరోపేతీతి** తేసు పఞ్చసు ఖన్ధేసు అనిచ్చతాసఙ్ఖాతం సామఞ్ఞలక్ఖణం నిరోపేతి. **తతోతి** అనిచ్చలక్ఖణారోపనతో పరం, **తతో** వా అనిచ్చభావతో. **ఉదయబ్బయప్పటిపీళనాకారేనాతి** ఉప్పాదనిరోధేహి పతి పతి అభిక్ఖణం పీళనాకారేన హేతునా **దుక్ఖా** అనిట్ఠా, దుక్ఖమా వా. **అవసవత్తనాకారేనాతి** కస్సచి వసేన అవసవత్తనాకారేన. **అనత్తాతి** న సయం అత్తా, నాపి నేసం కోచి అత్తా అత్థీతి అనత్తాతి. **తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వాతి** ఏవం అనిచ్చస్స దుక్ఖభావతో, దుక్ఖస్స చ అనత్తభావతో ఖన్ధపఞ్చకే తివిధమ్పి సామఞ్ఞలక్ఖణం ఆరోపేత్వా. **సమ్మసన్తోతి** ఉదయబ్బయఞాణుప్పత్తియా ఉప్పన్నే విపస్సనుపక్కిలేసే పహాయ మగ్గామగ్గం వవత్థపేత్వా ఉదయబ్బయఞాణాదివిపస్సనాపటిపాటియా సఙ్ఖారే సమ్మసన్తో గోత్రభుఞాణానన్తరం **లోకుత్తరమగ్గం పాపుణాతి**.

ఏకపటివేధేనాతి ఏకేనేవ ఞాణేన పటివిజ్ఝనేన. **పటివేధో** పటిఘాతాభావేన విసయే నిస్సఙ్గచారసఙ్ఖాతం నిబ్బిజ్ఝనం. **అభిసమయో** అవిరజ్ఝిత్వా అధిగమనసఙ్ఖాతో అవబోధో. "ఇదం దుక్ఖం, ఏత్తం దుక్ఖం, న ఇతో భియ్యో"తి పరిచ్ఛిన్దిత్వా యాథావతో జాననమేవ వుత్తనయేన పటివేధోతి **పరిఞ్ఞాపటివేధో**, ఇదఞ్చ యథా ఞాణే పవత్తే పచ్ఛా దుక్ఖస్స సరూపాదిపరిచ్ఛేదే సమ్మోహో న హోతి, తథా పవత్తిం గహేత్వా వుత్తం, న పన మగ్గఞాణస్స "ఇదం దుక్ఖ"న్తిఆదినా పవత్తనతో. తేనాహ "**తస్మిఞ్చస్స ఖణే**"తిఆది. పహీనస్స పున అపహాతబ్బతాయ పకట్ఠం హానం చజనం సముచ్ఛిన్దనం పహానం, పహానమేవ వుత్తనయేన పటివేధోతి **పహానపటివేధో**. అయమ్పి యేన కిలేసేన అప్పహీయమానేన మగ్గభావనాయ న భవితబ్బం, అసతి చ మగ్గభావనాయ యో ఉప్పజ్జేయ్య, తస్స పదఘాతం కరోన్తస్స అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదేన్తస్స ఞాణస్స తథాపవత్తియా పటిఘాతాభావేన నిస్సఙ్గచారం ఉపాదాయ ఏవం వుత్తో. సచ్ఛికిరియా పచ్చక్ఖకరణం అనుస్సవాకారపరివితక్కాదికే ముఞ్చిత్వావ సరూపతో ఆరమ్మణకరణం "ఇదం త"న్తి యాథావసభావతో గహణం, సా ఏవ వుత్తనయేన పటివేధోతి **సచ్ఛికిరియాపటివేధో**. అయమ్పి యస్స ఆవరణస్స అసముచ్ఛిన్దనతో ఞాణం నిరోధం ఆలమ్బితుం న సక్కోతి, తస్స సముచ్ఛిన్దనతో తం సరూపతో విభావితమేవ పవత్తతీతి ఏవం వుత్తో.

భావనా ఉప్పాదనా వడ్ఢనా చ. తత్థ పఠమమగ్గే ఉప్పాదనట్ఠేన భావనా, దుతియాదీసు వడ్ఢనట్ఠేన, ఉభయత్థాపి వా ఉభయం వేదితబ్బం. పఠమమగ్గోపి హి యథారహం వుట్ఠానగామినియం పవత్తం పరిజాననాదిం వడ్ఢేన్తో పవత్తోతి తత్థాపి వడ్ఢనట్ఠేన భావనాతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. దుతియాదీసుపి అప్పహీనకిలేసప్పహానతో పుగ్గలన్తరసాధనతో చ ఉప్పాదనట్ఠేన భావనా, సా ఏవ వుత్తనయేన పటివేధోతి **భావనాపటివేధో**. అయమ్పి యథా ఞాణే పవత్తే పచ్ఛా మగ్గధమ్మానం సరూపపరిచ్ఛేదే సమ్మోహో న హోతి, తథా పవత్తిం గహేత్వా వుత్తో. తిట్ఠన్తు తావ యథాధిగతా మగ్గధమ్మా, యథాపవత్తేసు ఫలేసుపి అయం యథాధిగతసచ్చధమ్మేసు వియ విగతసమ్మోహోవ హోతి సేక్ఖోపి సమానో. తేన వుత్తం – "దిట్ఠధమ్మో పత్తధమ్మో విదితధమ్మో పరియోగాళ్హధమ్మో"తి (మహావ. ౨౭). యథా చస్స ధమ్మా తాసం జోతితా యథాధిగతసచ్చధమ్మావలమ్బినియో మగ్గవీథితో పరతో మగ్గఫలపహీనావసిట్ఠకిలేసనిబ్బానానం పచ్చవేక్ఖణా పవత్తన్తి. దుక్ఖసచ్చధమ్మా హి సక్కాయదిట్ఠిఆదయో. అయఞ్చ అత్థవణ్ణనా **పరిఞ్ఞాభిసమయేనాతిఆదీసుపి** విభావేతబ్బా. **కిచ్చతోతి** అసమ్మోహతో. **నిరోధం ఆరమ్మణతోతి** ఏత్థ "ఆరమ్మణతోపీ"తి పి-సద్దో లుత్తనిద్దిట్ఠో దట్ఠబ్బో నిరోధేపి అసమ్మోహపటివేధస్స లబ్భనతో. **ఏతస్సాతి** చతుసచ్చకమ్మట్ఠానికస్స పుగ్గలస్స.

పఞ్ఞవాతి నిద్దిట్ఠో నిప్పరియాయతో పఞ్ఞవన్తతాయ ఇధ అధిప్పేతత్తా. **పాళితోతి** ధమ్మతో. **అత్థతోతి** అట్ఠకథాతో. **అనుసన్ధితోతి** తస్మిం తస్మిం సుత్తే తంతంఅనుసన్ధితో. **పుబ్బాపరతోతి** పుబ్బేనాపరస్స సంసన్దనతో. సఙ్గీతిక్కమేన చేత్థ పుబ్బాపరతా వేదితబ్బా. తంతందేసనాయమేవ వా పుబ్బభాగేన అపరభాగస్స సంసన్దనతో. **విఞ్ఞాణచరితోతి** విజాననచరితో వీమంసనచరితో తేపిటకే బుద్ధవచనే విచారణాచారవేపుల్లతో. **పఞ్ఞవాతి న వత్తబ్బో** మగ్గేనాగతాయ పఞ్ఞాయ అభావతో. **అజ్జ అజ్జేవ అరహత్తన్తి** ఇత్తరం అతిఖిప్పమేవాతి అధిప్పాయో. **పఞ్ఞవాపక్ఖం భజతి** సేక్ఖపరియాయసబ్భావతో. **సుత్తే పన పటివేధోవ కథితో** సచ్చాభిసమయవసేన ఆగతత్తా.

ఏసాతి అనన్తరే వుత్తో అరియపుగ్గలో. **కమ్మకారకచిత్తన్తి** భావనాకమ్మస్స పవత్తనకచిత్తం . **సుఖవేదనమ్పి విజానాతీతి** కో వేదియతి, కస్స వేదనా, కింకారణా వేదనా, సోపి కస్సచి అభావగ్గహణముఖేన సుఖం వేదనం సభావతో సముదయతో అత్థఙ్గమతో అస్సాదతో ఆదీనవతో చ యథాభూతం పరిచ్ఛిన్దన్తో పరిగ్గణ్హన్తో సుఖం వేదనం విజానాతి నామ. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. యస్మా ‘‘**సతిపట్ఠానే**’’తి ఇమినా సతిపట్ఠానకథం ఉపలక్ఖేతి. తాయ హి తదత్థో వేదితబ్బో, తస్మా తంసంవణ్ణనాయమ్పి (దీ. ని. టీ. ౨.౩౮౦) వుత్తనయేన తస్సత్థో వేదితబ్బో . కామఞ్చేతం విఞ్ఞాణం వేదనాతో అఞ్ఞమ్పి ఆరమ్మణం విజానాతి, అనన్తరవారే పన రూపముఖేన విపస్సనాభినివేసస్స దస్సితత్తా ఇధ అరూపముఖేన దస్సేతుం ‘‘సుఖన్తిపి విజానాతీ’’తిఆదినా నిద్దిట్ఠం, పుచ్ఛన్తస్స వా అజ్ఝాసయవసేన.

సంసట్ఠాతి సమ్పయుత్తా. తేనాహ ‘‘**ఏకుప్పాదాదిలక్ఖణేన సంయోగట్ఠేనా**’’తి. **విసంసట్ఠాతి** విప్పయుత్తా. **భిన్దిత్వాతి** అఞ్ఞభూమికస్స అఞ్ఞభూమిదస్సనేనేవ వినాసేత్వా, సంభిన్దిత్వా వా. **సంసట్ఠభావం పుచ్ఛతీతి** తంచిత్తుప్పాదపరియాపన్నానం పఞ్చవిఞ్ఞాణానం సంసట్ఠభావం పుచ్ఛతి. యది ఏవం కథం పుచ్ఛాయ అవసరో విసంసట్ఠభావాసఙ్కాయ ఏవ అభావతో? న, చిత్తుప్పాదన్తరగతానం మగ్గపఞ్ఞామగ్గవిఞ్ఞాణానం విపస్సనాపఞ్ఞావిపస్సనావిఞ్ఞాణానఞ్చ వోమిస్సకసంసట్ఠభావస్స లబ్భమానత్తా. **వినివట్టేత్వాతి** అఞ్ఞమఞ్ఞతో వివేచేత్వా. **నానాకరణం దస్సేతుం న సక్కాతి** ఇదం కేవలం సంసట్ఠభావమేవ సన్ధాయ వుత్తం, న సభావభేదం, సభావభేదతో పన నానాకరణం నేసం పాకటమేవ. తేనాహ ‘‘**ఆరమ్మణతో వా వత్థుతో వా ఉప్పాదతో వా నిరోధతో వా**’’తి. ఇదాని తమేవ సభావభేదం విసయభేదేన సుట్ఠు పాకటం కత్వా దస్సేతుం ‘‘**తేసం తేసం పనా**’’తిఆది వుత్తం. **విసయోతి** పవత్తిట్ఠానం ఇస్సరియభూమి, యేన చిత్తపఞ్ఞానం తత్థ తత్థ పుబ్బఙ్గమతా వుచ్చతి.

కామఞ్చ విపస్సనాపి పఞ్ఞావసేనేవ కిచ్చకారీ, మగ్గోపి విఞ్ఞాణసహితోవ, న కేవలో, యథా పన లోకియధమ్మేసు చిత్తం పధానం తత్థస్స ధోరయ్హభావేన పవత్తిసబ్భావతో. తథా హి తం ‘‘ఛద్వారాధిపతి రాజా’’తి (ధ. ప. అట్ఠ. ౨.౧౮౧) వుచ్చతి, ఏవం లోకుత్తరధమ్మేసు పఞ్ఞా పధానా పటిపక్ఖవిధమనస్స విసేసతో తదధీనత్తా. తథా హి మగ్గధమ్మే సమ్మాదిట్ఠి ఏవ పఠమం గహితా. అయఞ్చ నేసం విసయవసేన పవత్తిభేదో, తథా చ పఞ్ఞాపనవిధి న కేవలం థేరేహేవ దస్సితో, అపిచ ఖో భగవతాపి దస్సితోతి విభావేన్తో ‘‘**సమ్మాసమ్బుద్ధోపీ**’’తిఆదిమాహ. యత్థ పఞ్ఞా న లబ్భతి, తత్థ చిత్తవసేన పుచ్ఛనే వత్తబ్బమేవ నత్థి యథా ‘‘కించిత్తో త్వం భిక్ఖూ’’తిఆదీసు (పారా. ౧౩౨-౧౩౫). యత్థ పన పఞ్ఞా లబ్భతి, తత్థాపి చిత్తవసేన జోతనా హోతి యథా – ‘‘అజ్ఝత్తమేవ చిత్తం సణ్ఠపేతి సన్నిసాదేతి ఏకోదిం కరోతి సమాదహతి (సం. ని. ౪.౩౩౨), యస్మిం సమయే కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతీ’’తిఆదీసు (ధ. స. ౧). **అట్ఠకథాయం** పన లోకియధమ్మేసు చిత్తవసేన, లోకుత్తరధమ్మేసు పఞ్ఞావసేన చోదనం బ్యతిరేకముఖేన దస్సేతుం ‘‘**కతమా తే భిక్ఖు పఞ్ఞా అధిగతా**’’తిఆది

వుత్తం. యేభుయ్యవసేన చేతం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. తథా హి కత్థచి లోకియధమ్మా పఞ్ఞాసీసేనపి నిద్దిసీయన్తి – “పఠమస్స ఝానస్స లాభినో కామసహగతా సఞ్ఞామనసికారా సముదాచరన్తి హానభాగినీ పఞ్ఞా”తిఆదీసు (పటి. మ. ౧.౧). సఞ్ఞాసీసేనపి – “ఉద్ధుమాతకసఞ్ఞాతి వా సేసరూపారూపసఞ్ఞాతి వా ఇమే ధమ్మా ఏకత్థా, ఉదాహు నానత్థా”తిఆదీసు (పారా. అట్ఠ. ౪౫.పదభాజనీయవణ్ణనా). తథా లోకుత్తరధమ్మాపి కత్థచి చిత్తసీసేన నిద్దిసీయన్తి – “యస్మిం సమయే లోకుత్తరం చిత్తం భావేతీ”తి (ధ. స. ౨౭౭), తథా ఫస్సాదిసీసేనపి – “యస్మిం సమయే లోకుత్తరం ఫస్సం భావేతి, వేదనం సఞ్ఞం చేతనం భావేతీ”తిఆదీసు (ధ. స. ౨౭౭).

చతూసు సోతాపత్తియఙ్గేసూతి సప్పురిససేవనా, సద్ధమ్మస్సవనం, యోనిసోమనసికారో, ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తీతి ఇమేసు చతూసు సోతాపత్తిమగ్గస్స కారణేసు. కామం చేతేసు సతిఆదయోపి ధమ్మా ఇచ్ఛితబ్బావ తేహి వినా తేసం అసమ్భవతో, తథాపి చేత్థ సద్ధా విసేసతో కిచ్చకారీతి వేదితబ్బా. సద్ధో ఏవ హి సప్పురిసే పయిరుపాసతి, సద్ధమ్మం సుణాతి, యోనిసో చ మనసి కరోతి, అరియమగ్గస్స చ అనుధమ్మం పటిపజ్జతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**ఏత్థ సద్ధిన్ద్రియం దట్ఠబ్బ**’’న్తి. ఇమినా నయేన సేసిన్ద్రియేసుపి అత్థో దట్ఠబ్బో. **చతూసు సమ్మప్పధానేసూ**తి చతుబ్బిధసమ్మప్పధానభావనాయ. **చతూసు సతిపట్ఠానేసూ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ చ సోతాపత్తియఙ్గేసు సద్ధా వియ సమ్మప్పధానభావనాయ వీరియం వియ చ సతిపట్ఠానభావనాయ – “సతిమా వినేయ్య లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్స”న్తి (దీ. ని. ౨.౩౭౩; మ. ని. ౧.౧౦౬; సం. ని. ౫.౩౮౪, ౪౦౭) వచనతో పుబ్బభాగే కిచ్చతో సతి అధికా ఇచ్ఛితబ్బా. ఏవం సమాధికమ్మికస్స సమాధి, “అరియసచ్చభావనా పఞ్ఞాభావనా”తి కత్వా తత్థ పఞ్ఞా పుబ్బభాగే అధికా ఇచ్ఛితబ్బాతి పాకటోయమత్థో, అధిగమక్ఖణే పన సమాధిపఞ్ఞానం వియ సబ్బేసమ్పి ఇన్ద్రియానం సద్ధాదీనం సమరసతావ ఇచ్ఛితబ్బా. తథా హి ‘‘**ఏత్థ సద్ధిన్ద్రియ**’’న్తిఆదినా తత్థ తత్థ ఏత్థగ్గహణం కతం. **ఏవన్తి** యం ఠానం, తం ఇన్ద్రియసమత్తాదిం పచ్చామసతి. **సవిసయస్మింయేవా**తి అత్తనో అత్తనో విసయే ఏవ. **లోకియలోకుత్తరా ధమ్మా కథితా**తి లోకియధమ్మా లోకుత్తరధమ్మా చ తేన తేన పవత్తివిసేసేన కథితా. ఇదం వుత్తం హోతి – సద్ధాపఞ్చమేసు ఇన్ద్రియేసు సహ పవత్తమానేసు తత్థ తత్థ విసయే సద్ధాదీనం కిచ్చాధికతాయ తస్స తస్సేవ దట్ఠబ్బతా వుత్తా, న సబ్బేసం. ఏవం అఞ్ఞోపి లోకియలోకుత్తరా ధమ్మా యథాసకం విసయే పవత్తివిసేసవసేన బోధితాతి.

ఇదాని సద్ధాదీనం ఇన్ద్రియానం తత్థ తత్థ అతిరేకకిచ్చతం ఉపమాయ విభావేతుం ‘‘**యథా హీ**’’తిఆది వుత్తం. తత్రిదం ఉపమాసంసన్దనం రాజపఞ్చమా సహాయా వియ విముత్తిపరిపాచకాని పఞ్చిన్ద్రియాని. నేసం కీళనత్థం ఏకజ్ఝం వీథిఓతరణం వియ ఇన్ద్రియానం ఏకజ్ఝం విపస్సనావీథిఓతరణం. సహాయేసు పఠమాదీనం యథాసకగేహేవ విచారణా వియ సద్ధాదీనం సోతాపత్తిఅఙ్గాదీని పత్వా పుబ్బఙ్గమతా. సహాయేసు ఇతరేసం తత్థ తత్థ తుణ్హీభావో వియ సేసిన్ద్రియానం తత్థ తత్థ తదన్వయతా. తస్స పుబ్బఙ్గమభూతస్స ఇన్ద్రియస్స కిచ్చానుగతతా. న హి తదా తేసం ససమ్భారపథవీఆదీసు ఆపాదీనం వియ కిచ్చం పాకటం హోతి, సద్ధాదీనంయేవ పన కిచ్చం విభూతం హుత్వా తిట్ఠతి పురేతరం తథాపచ్చయేహి చిత్తసన్తానస్స అభిసఙ్ఖతత్తా. ఏత్థ చ విపస్సనాకమ్మికస్స భావనా విసేసతో పఞ్ఞుత్తరాతి దస్సనత్థం రాజానం నిదస్సనం కత్వా పఞ్ఞిన్ద్రియం వుత్తం. **ఇతీ**తిఆది యథాధిగతస్స అత్థస్స నిగమనం.

మగ్గవిఞ్ఞాణమ్పీతి అరియమగ్గసహగతం అపచయగామివిఞ్ఞాణమ్పి. **తథేవ తం విజానాతీ**తి సచ్చధమ్మం “ఇదం దుక్ఖ”న్తిఆదినా నయేనేవ విజానాతి ఏకచిత్తుప్పాదపరియాపన్నత్తా మగ్గానుకూలత్తా చ. **యం విజానాతీ**తి ఏత్థ విజాననపజాననాని విపస్సనాచిత్తుప్పాదపరియాపన్నాని అధిప్పేతాని, న “యం పజానాతీ”తి ఏత్థ వియ

మగ్గచిత్తుప్పాదపరియాపన్నాతి ఆహ "**యం సఙ్ఖారగత**"న్తిఆది. **తథేవాతి** "అనిచ్చ"న్తిఆదినా నయేన. ఏకచిత్తుప్పాదపరియాపన్నత్తా విపస్సనాభావతో చ సమానపచ్చయేహి సహ పవత్తికతా **ఏకుప్పాదతా,** తతో ఏవ ఏకజ్ఝం సహేవ నిరుజ్ఝనం **ఏకనిరోధతా,** ఏకంయేవ వత్థుం నిస్సాయ పవత్తి **ఏకవత్థుకతా,** ఏకంయేవ ఆరమ్మణం ఆరబ్భ పవత్తి **ఏకారమ్మణతా**. హేతుమ్హి చేతం కరణవచనం. తేన ఏకుప్పాదాదితాయ సంసట్ఠభావం సాధేతి. అనవసేసపరియాదానఞ్చేతం, ఇతో తీహిపి సమ్పయుత్తలక్ఖణం హోతియేవ.

మగ్గపఞ్ఞం సన్ధాయ వుత్తం, సా హి ఏకన్తతో భావేతబ్బా, న పరిఞ్ఞేయ్యా, పఞ్ఞాయ పన భావేతబ్బతాయ తంసమ్పయుత్తధమ్మాపి తగ్గతికావ హోన్తీతి ఆహ "**తంసమ్పయుత్తం పనా**"తిఆది. కిఞ్చాపి విపస్సనాపఞ్ఞాయ భావనావసేన పవత్తనతో తంసమ్పయుత్తవిఞ్ఞాణమ్పి తథేవ పవత్తతి, తస్స పన పరిఞ్ఞేయ్యభావానతివత్తనతో పరిఞ్ఞేయ్యతా వుత్తా. తేనేవాహ – "యమ్పి తం ధమ్మట్ఠితిఞాణం, తమ్పి ఖయధమ్మం వయధమ్మం విరాగధమ్మం నిరోధధమ్మ"న్తి.

౪౩౦. **ఏవం సన్తేపీ**తి వేదనాతి ఏవం సామఞ్ఞగ్గహణే సతిపి. **తేభూమికసమ్మసనచారవేదనావాతి** భూమిత్తయపరియాపన్నా, తతో ఏవ సమ్మసనఞాణస్స గోచరభూతా వేదనా ఏవ అధిప్పేతా సబ్రహ్మచారీనం ఉపకారావహభావేన దేసనాయ ఆరద్ధత్తా. తథా హి వుత్తం "చతురోఘనిత్థరణత్థికాన"న్తిఆది . ఏస నయో పఞ్ఞాయపి. ఇధ సుఖాదిసద్దా తదారమ్మణవిసయాతి ఇమమత్థం సుత్తేన సాధేతుం "**రూపఞ్చ హీ**"తిఆది వుత్తం. **ఏకన్తదుక్ఖ**న్తి ఏకన్తేనేవ అనిట్ఠం, తతో ఏవ దుక్ఖమతాయ దుక్ఖం. ఆరమ్మణకరణవసేన దుక్ఖవేదనాయ అనుపతితం, ఓతిణ్ణఞ్చాతి **దుక్ఖానుపతితం, దుక్ఖావక్కన్తం**. సుఖేన అనవక్కన్తం అభవిస్సాతి యోజనా. **నయిదన్తి** ఏత్థ **ఇదన్తి** నిపాతమత్తం. **సారజ్జేయ్యు**న్తి సారాగం ఉప్పాదేయ్యుం. **సుఖన్తి** సభావతో చ ఇట్ఠం. **సారాగా సంయుజ్జన్తీ**తి బహలరాగహేతు యథారహం దసహిపి సంయోజనేహి సంయుజ్జన్తి. **సంయోగా సంకిలిస్సన్తీ**తి తథా సంయుత్తతాయ తణ్హాసంకిలేసాదివసేన సంకిలిస్సన్తి, విబాధీయన్తి ఉపతాపీయన్తి చాతి అత్థో. **ఆరమ్మణన్తి** ఇట్ఠం, అనిట్ఠం, మజ్ఝత్తఞ్చ ఆరమ్మణం యథాక్కమం సుఖం, దుక్ఖం, అదుక్ఖమసుఖన్తి కథితం. ఏవం అవిసేసేన పఞ్చపి ఖన్ధే సుఖాదిఆరమ్మణభావేన దస్సేత్వా ఇదాని వేదనా ఏవ సుఖాదిఆరమ్మణభావేన దస్సేతుం "**అపిచా**"తిఆది వుత్తం. పాకతికపచురజనవసేనాయం కథితాతి కత్వా "**పురిమం సుఖం వేదనం ఆరమ్మణం కత్వా**"తి వుత్తం. విసేసలాభీ పన అనాగతమ్పి సుఖం వేదనం ఆరమ్మణం కరోతేవ. **వుత్తమేతం** సతిపట్ఠానవణ్ణనాయం (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౮౦; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౧౯). వేదనాయ హి ఆరమ్మణం వేదియన్తియా తంసమఙ్గీపుగ్గలో వేదేతీతి వోహారమత్తం హోతి.

సబ్బసఞ్ఞాయాతి సబ్బాయపి చతుభూమికసఞ్ఞాయ. **సబ్బత్థకసఞ్ఞాయాతి** సబ్బస్మిం చిత్తుప్పాదే పవత్తనకసఞ్ఞాయ. **వత్థే వాతి వా**-సద్దేన వణ్ణధాతుం సఙ్గణ్హాతి . **పాపేన్తో**తి భావనం ఉపచారం వా అప్పనం వా ఉపనేన్తో. **ఉప్పజ్జనకసఞ్ఞాపీ**తి "నీలం రూపం, రూపారమ్మణం నీల"న్తి ఉప్పజ్జనకసఞ్ఞాపి.

అసబ్బసఙ్గాహికత్తాతి సబ్బేసం వేదనాసఞ్ఞావిఞ్ఞాణానం అసఙ్గహితత్తా. **తక్కగత**న్తి సుత్తకన్తనకతక్కమ్హి, సుత్తవత్తనకతక్కమ్హి వా వేఠనవసేన ఠితం. **పరివట్టకాదిగత**న్తి సుత్తవేఠనపరివట్టకాదిగతం. **విస్సట్ఠత్తావ న గహితా,** యదగ్గేన పఞ్ఞా విఞ్ఞాణేన సద్ధిం సమ్పయోగం లభాపితా, తదగ్గేన వేదనాసఞ్ఞాహిపి సమ్పయోగం లభాపితా ఏవాతి. **తదేవ సఞ్ఞానాతి** సంసట్ఠభావతో.

సఞ్జానాతి విజానాతీతి ఏత్థ "పజానాతీ"తి పదం ఆనేత్వా వత్తబ్బం పజాననవసేనపి విసేసస్స వక్ఖమానత్తా. **జానాతీతి** అయం సద్దో చ లద్ధతోయేవేత్థ అవిసేసో, అత్థతో పన విసేసతో ఇచ్ఛితబ్బో. అనేకత్థత్తా హి ధాతూనం తేన ఆఖ్యాతపదేన నామపదేన చ వుత్తమత్థం ఉపసగ్గపదం జోతకభావేన విసేసేతి, న వాచకభావేన. తేనాహ **''తస్సాపి జాననత్థే విసేసో వేదితబ్బో''**తి . ఏతేన సఞ్ఞావిఞ్ఞాణపఞ్ఞాపదాని అన్తోగధజాననత్థే యథాసకం విసిట్ఠవిసయే చ నిట్ఠానీతి దస్సేతి. తేనేవాహ **''సఞ్ఞా హీ''**తిఆది. **సఞ్జాననమత్తమేవాతి** ఏత్థ **మత్త**-సద్దేన విసేసనివత్తిఅత్థేన విజాననపజాననాకారే నివత్తేతి, **ఏవ**-సద్దేన కదాచిపి ఇమిస్సా తే విసేసా నత్థేవాతి అవధారేతి. తేనేవాహ **''అనిచ్చం దుక్ఖ''**న్తిఆది. తత్థ విఞ్ఞాణకిచ్చమ్పి కాతుం అసక్కోన్తీ సఞ్ఞా కుతో పఞ్ఞాకిచ్చం కరేయ్యాతి **''లక్ఖణపటివేధం పాపేతుం న సక్కోతి''**చ్చేవ వుత్తం, న వుత్తం "మగ్గపాతుభావ"న్తి.

ఆరమ్మణే పవత్తమానం విఞ్ఞాణం న సఞ్ఞా వియ నీలపీతాదిమత్తసఞ్జాననవసేన పవత్తతి, అథ ఖో తత్థ అఞ్ఞమ్పి తాదిసం విసేసం జానన్తమేవ పవత్తతీతి ఆహ **''విఞ్ఞాణ''**న్తిఆది. కథం పన విఞ్ఞాణం లక్ఖణపటివేధం పాపేతీతి? పఞ్ఞాయ దస్సితమగ్గేన. లక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనాయ హి అనేకవారం లక్ఖణాని పటివిజ్ఝిత్వా పవత్తమానాయ పగుణభావతో పరిచయవసేన ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తేనపి విపస్సనా సమ్భవతి, యథా తం పగుణస్స గన్థస్స అజ్ఝయనే తత్థ తత్థ గతాపి వారా న ఉపధారీయన్తి. "లక్ఖణపటివేధ"న్తి చ లక్ఖణానం ఆరమ్మణకరణమత్తం సన్ధాయ వుత్తం, న పటివిజ్ఝనం. **ఉస్సక్కిత్వాతి** ఉదయబ్బయఞాణాదిఞాణపటిపాటియా ఆరభిత్వా. **మగ్గపాతుభావం పాపేతుం న సక్కోతి** అసమ్బోధసభావత్తా. **ఆరమ్మణమ్పి సఞ్జానాతి** అవబుజ్ఝనవసేనేవ, న సఞ్జాననమత్తేన. తథా **లక్ఖణపటివేధమ్పి పాపేతి**, న విజాననమత్తేన, అత్తనో పన అఞ్ఞాసాధారణేన ఆనుభావేన ఉస్సక్కిత్వా మగ్గపాతుభావమ్పి పాపేతి.

ఇదాని యథావుత్తమత్థం ఉపమాయ విభావేతుం **''యథా హీ''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **అజాతబుద్ధీతి** అసఞ్జాతబ్యవహారబుద్ధి. **ఉపభోగపరిభోగన్తి** ఉపభోగపరిభోగారహం, ఉపభోగపరిభోగవత్థూనం పటిలాభయోగ్గన్తి అత్థో. **కూటోతి** కహాపణపతిరూపకో తమ్బకంసాదిమయో. **ఛేకోతి** మహాసారో. **కరతోతి** అడ్ఢసారో. **సణ్హోతి** ముదుజాతికో సమసారో. **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో. తేన పాదసారపరోపాదసారఅడ్ఢసారాదీనం సఙ్గహో. **జానన్తో చ పన నం రూపం దిస్వాపి...పే.... అసుకాచరియేన కతోతిపి జానాతి** తథా హేరఞ్ఞికగన్థస్స సుగ్గహితత్తా. **ఏవమేవన్తిఆది** ఉపమాసంసన్దనం. సఞ్ఞావిభాగం అకత్వా పిణ్డవసేనేవ ఆరమ్మణస్స గహణతో దారకస్స కహాపణదస్సనసదిసా వుత్తా. తథా హి సా యథాఉపట్ఠితవిసయపదట్ఠానా వుచ్చతి. విఞ్ఞాణం ఆరమ్మణే ఏకచ్చవిసేసగ్గహణసమత్థభావతో గామికపురిసకహాపణదస్సనసదిసం వుత్తం. పఞ్ఞా పన ఆరమ్మణే అనవసేసావబోధతో హేరఞ్ఞికకహాపణదస్సనసదిసా వుత్తా. **నేసన్తి** సఞ్ఞావిఞ్ఞాణపఞ్ఞానం . **విసేసోతి** సభావవిసేసో. **దుప్పటివిజ్ఝో** పకతిపఞ్ఞాయ. ఇమినావ నేసం అచ్చన్తసుఖుమతం దస్సేతి.

ఏకారమ్మణే పవత్తమానానన్తి ఏకస్మింయేవ ఆరమ్మణే పవత్తమానానం. తేన అభిన్నవిసయాభిన్నకాలతాదస్సనేన అవినిబ్భోగవుత్తితం విభావేన్తో దుప్పటివిజ్ఝతంయేవ ఉల్లిఙ్గేతి. **వవత్థానన్తి** అసఙ్కరతో ఠపనం. **అయం ఫస్సో...పే.... ఇదం చిత్తన్తి** నిదస్సనమత్తమేతం. **ఇతి**-సద్దో వా ఆదిఅత్థో. తేన సేసధమ్మానమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **ఇదన్తి** అరూపీనం ధమ్మానం వవత్థానకరణం. **తతోతి** యం వుత్తం తిలతేలాదిఉద్ధరణం, తతో. యది దుక్కరతరం, కథం తన్తి ఆహ **''భగవా పనా''**తిఆది.

౪౨౧. **నిస్సటేనాతి** నిక్ఖన్తేన అతంసమ్బన్ధేన. **పరిచ్చత్తేనాతి** పరిచ్చత్తసదిసేన పచ్చయభావానుపగమనేన పచ్చయుప్పన్నసమ్బన్ధాభావతో. **నిస్సక్కవచనం** అపాదానదీపనతో. **కరణవచనం** కత్తుఅత్థదీపనతో. కామావచరమనోవిఞ్ఞాణం న నియమతో "ఇదం నామ పఞ్చద్వారికాసమ్బన్ధా"తి సక్కా వత్తుం, రూపావచరవిఞ్ఞాణం పన న తథాతి, తస్సేవ పఞ్చహి ఇన్ద్రియేహి నిస్సటతా వుత్తాతి ఆహ "**రూపావచరచతుత్థజ్ఝానచిత్తేనా**"తి. చతుత్థజ్ఝానగ్గహణం తస్సేవ అరూపావచరస్స పదట్ఠానభావతో. **పరిసుద్ధేనాతి** విసేసతో అసంకిలేసికత్తావ. తఞ్హి విగతూపక్కిలేసతాయ విసేసతో పరిసుద్ధం. తేనాహ "**నిరుపక్కిలేసేనా**"తి. **జానితబ్బం నేయ్యం,** సపరసన్తానేసు ఇదం అతిసయం జానితబ్బతో బుజ్ఝితబ్బం బోధేతబ్బం వాతి అత్థో. **నేయ్యన్తి** వా అత్తనో సన్తానే నేతబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి అత్థో. తేనాహ "**నిబ్బత్తేతుం సక్కా హోతి. ఏత్థ రితస్స హి సా ఇజ్ఝతీ**"తి. **పాటియేక్కన్తి** విసుం విసుం, అనుపదధమ్మవసేనాతి అత్థో. **అభినివేసాభావతోతి** విపస్సనాభినివేసస్స అసమ్భవతో. **కలాపతో నయతోతి** కలాపసమ్మసనసఙ్ఖాతతో నయవిపస్సనతో. **భిక్ఖునోతి** సావకస్స. సావకస్సేవ హి తత్ర అనుపదధమ్మవిపస్సనా న సమ్భవతి, న సత్థు. తేనాహ "**తస్మా**"తిఆది. **విస్సజ్జేసీతి** తప్పటిబద్ధఛన్దరాగప్పహానేన పజహతి.

హత్థగతత్తాతి హత్థగతసదిసత్తా, ఆసన్నత్తాతి అత్థో. యదా హి లోకనాథో బోధిమూలే అపరాజితపల్లఙ్కే నిసిన్నో – "కిచ్ఛం వతాయం లోకో ఆపన్నో"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౫౭; సం॰ ని॰ ౨.౪, ౧౦) పటిచ్చసముప్పాదముఖేన విపస్సనాభినివేసం కత్వా అధిగన్తబ్బసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణానురూపం ఛత్తింసకోటిసహస్సముఖేన మహావజిరఞాణం నామ మహాబోధిసత్తసమ్మసనం పవత్తేన్తో అనేకాకారసమాపత్తిధమ్మసమ్మసనే అనుపదమేవ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనధమ్మేపి అపరాపరం సమ్మసి. తేనాహ "**భగవా పనా**"తిఆది. **పరోపఞ్ఞాసాతి** ద్వేపఞ్ఞాసం. కామఞ్చేత్థ కేచి ధమ్మా వేదనాదయో ఫస్సపఞ్చమకాదీసు వుత్తాపి ఝానకోట్ఠాసాదీసుపి సఙ్గహితా, తంతంపచ్చయభావవిసిట్ఠేన పన అత్థవిసేసేన ధమ్మన్తరాని వియ హోన్తీతి ఏవం వుత్తం. తథా హి లోకుత్తరచిత్తుప్పాదేసు నవిన్ద్రియతా వుచ్చతి. **అఙ్గద్ధారేనాతి** తత్థ లబ్భమానఝానఙ్గబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గానం ఉద్ధరణేన. **అఙ్గ**-సద్దో వా కోట్ఠాసపరియాయో, తస్మా **అఙ్గద్ధారేనాతి** ఫస్సపఞ్చమకాదికోట్ఠాసానం సముద్ధరణేన. **యావతా సఞ్ఞాసమాపత్తియోతి** యత్తకా సఞ్ఞాసహగతా ఝానసమాపత్తియో, తాహి వుట్ఠాయ అధిగన్తబ్బత్తా తావతికా వేనేయ్యానం **అఞ్ఞాపటివేధో** అరహత్తసమధిగమో.

దస్సనపరిణాయకట్ఠేనాతి అన్ధస్స యట్ఠికోటిం గహేత్వా మగ్గదేసకో వియ ధమ్మానం యథాసభావదస్సనసఙ్ఖాతేన పరిణాయకభావేన. యథా వా నో తస్స చక్ఖుభూతో, ఏవం సత్తానం పఞ్ఞా. తేనాహ "**చక్ఖుభూతాయ పఞ్ఞాయా**"తి. సమాధిసమ్పయుత్తా పఞ్ఞా **సమాధిపఞ్ఞా**. సమాధి చేత్థ ఆరుప్పసమాధీతి వదన్తి, సమ్మసనపయోగో పన కోచి ఝానసమాధీతి యుత్తం. విపస్సనాభూతా పఞ్ఞా **విపస్సనాపఞ్ఞా**. సమాధిపఞ్ఞాయ అన్తోసమాపత్తియం **కిచ్చతో పజానాతి,** "సమాహితో యథాభూతం పజానాతీ"తి పన వచనతో (సం॰ ని॰ ౩.౫; ౪.౯౯-౧౦౦; ౫.౧౦౭౧-౧౦౭౨; నేత్తి॰ ౪౦; మి॰ ప॰ ౨.౧.౧౪) **అసమ్మోహతో పజానాతి**. తత్థ **కిచ్చతోతి** గోచరజ్ఝత్తే ఆరమ్మణకరణకిచ్చతో. **అసమ్మోహతోతి** సమ్పయుత్తధమ్మేసు సమ్మోహవిధమనతో యథా పీతిపటిసంవేదనాదీసు. **కిమత్థియాతి** కింపయోజనాతి ఆహ "**కో ఏతిస్సా అత్థో**"తి. **అభిఞ్ఞేయ్యే ధమ్మేతి** యాథావసరసలక్ఖణావబోధవసేన అభిముఖం ఞేయ్యే జానితబ్బే ఖన్ధాయతనాదిధమ్మే. **అభిజానాతీతి** సలక్ఖణతో సామఞ్ఞలక్ఖణతో చ అభిముఖం అవిరజ్ఝనవసేన జానాతి. ఏతేన ఞాతపరిఞ్ఞాబ్యాపారమాహ. **పరిఞ్ఞేయ్యేతి** అనిచ్చాతిపి దుక్ఖాతిపి అనత్తాతిపి పరిచ్ఛిజ్జ జానితబ్బే. **పరిజానాతీతి** "యం కిఞ్చి రూపం…పే॰… అనిచ్చం ఖయట్ఠేనా"తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౪౮) పరిచ్ఛిన్దిత్వా జానాతి. ఇమినా

తీరణపరిఞ్ఞాబ్యాపారమాహ. **పహాతబ్బే ధమ్మే**తి నిచ్చసఞ్ఞాదికే యావ అరహత్తమగ్గవజ్ఝా సబ్బే పాపధమ్మే. **పజహతి** పకట్ఠతో జహతి, విక్ఖమ్భేతి చేవ సముచ్ఛిన్దతి చాతి అత్థో. ఇమినా పహానపరిఞ్ఞాబ్యాపారమాహ. సా పనేసా పఞ్ఞా లోకియాపి తిప్పకారా లోకుత్తరాపి, తాసం విసేసం సయమేవాహ. **కిచ్చతో**తి అభిజాననవసేన ఆరమ్మణకిచ్చతో. **అసమ్మోహతో**తి యథాబలం అభిఞ్ఞేయ్యాదీసు సమ్మోహవిధమనతో. నిబ్బానమారమ్మణం కత్వా పవత్తనతో అభిఞ్ఞేయ్యాదీసు విగతసమ్మోహతో ఏవాతి ఆహ ‘‘**లోకుత్తరా అసమ్మోహతో**’’తి.

౪౩.౨. కమ్మస్సకతా సమ్మాదిట్ఠి చ వట్టనిస్సితత్తా ఇధ నాధిప్పేతా, వివట్టకథా హేసాతి వుత్తం ‘‘**విపస్సనాసమ్మాదిట్ఠియా చ మగ్గసమ్మాదిట్ఠియా చా**’’తి. **పరతో ఘోసో**తి పరతో సత్థుతో, సావకతో వా లబ్భమానో ధమ్మఘోసో. తేనాహ ‘‘**సప్పాయధమ్మస్సవన**’’న్తి. తఞ్హి సమ్మాదిట్ఠియా పచ్చయో భవితుం సక్కోతి, న యో కోచి పరతోఘోసో. **ఉపాయమనసికారో**తి యేన నామరూపపరిగ్గహాది సిజ్ఝతి, తాదిసో పథమనసికారో. అయఞ్చ సమ్మాదిట్ఠియా పచ్చయోతి నియమపక్ఖికో, న సబ్బసంగాహకోతి దస్సేన్తో ‘‘**పచ్చేకబుద్ధానం పనా**’’తిఆదిమాహ. **యోనిసోమనసికారస్మింయేవా**తి అవధారణేన పరతోఘోసమేవ నివత్తేతి, న పదట్ఠానవిసేసం పటియోగీనివత్తనత్థత్తా ఏవ-సద్దస్స.

లద్ధుపకారాతి (అం॰ ని॰ టీ॰ ౩.౫.౨౫) యథారహం నిస్సయాదివసేన లద్ధపచ్చయా. విపస్సనాసమ్మాదిట్ఠియా అనుగ్గహితభావేన గహితత్తా మగ్గసమ్మాదిట్ఠీసు చ **అరహత్తమగ్గసమ్మాదిట్ఠి,** అనన్తరస్స హి విధి, పటిసేధో వా. అగ్గఫలసమాధిమ్హి తప్పరిక్ఖారధమ్మేసుయేవ చ కేవలో చేతోపరియాయో నిరుళ్హోతి **సమ్మాదిట్ఠీతి అరహత్తమగ్గసమ్మాదిట్ఠి. ఫలక్ఖణే**తి అనన్తరే కాలన్తరే చాతి దువిధే ఫలక్ఖణే. పటిప్పస్సద్ధివసేన సబ్బసంకిలేసేహి చేతో విముచ్చతి ఏతాయాతి **చేతోవిముత్తి,** అగ్గఫలపఞ్ఞం ఠపేత్వా అవసేసా ఫలధమ్మా. తేనాహ ‘‘**చేతోవిముత్తి ఫలం అస్సాతి. చేతోవిముత్తిసఙ్ఖాతం ఫలం ఆనిసంసో**’’తి, సబ్బసంకిలేసేహి చేతసో విముచ్చనసఙ్ఖాతం పటిప్పస్సమ్భనసఞ్ఞితం పహానం ఫలం ఆనిసంసో చాతి యోజనా. ఇధ చ చేతోవిముత్తి-సద్దేన పహానమత్తం గహితం, పుబ్బే పహాయకధమ్మా, అఞ్ఞథా ఫలధమ్మా ఏవ ఆనిసంసోతి గయ్హమానే పునవచనం నిరత్థకం సియా.

పఞ్ఞావిముత్తిఫలానిసంసాతి ఏత్థాపి ఏవమేవ అత్థో వేదితబ్బో. సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవా సీలసభావత్తా విసేసతో సమాధిస్స ఉపకారా, తథా సమ్మాసఙ్కప్పో ఝానసభావత్తా. తథా హి సో “అప్పనా”తి నిద్దిట్ఠో. సమ్మాసతిసమ్మావాయామా పన సమాధిపక్ఖియా ఏవాతి ఆహ ‘‘**అవసేసా ధమ్మా చేతోవిముత్తీతి వేదితబ్బా**’’తి. **చతుపారిసుద్ధిసీల**న్తి అరియమగ్గాధిగమస్స పదట్ఠానభూతం చతుపారిసుద్ధిసీలం. **సుతాదీసుపి** ఏసేవ నయో. అత్తనో చిత్తప్పవత్తిఆరోచనవసేన సహ కథనం సంకథా, సంకథావ **సాకచ్ఛా**. ఇధ పన కమ్మట్ఠానపటిబద్ధాతి ఆహ ‘‘**కమ్మట్ఠానే... పే॰... కథా**’’తి. తత్థ కమ్మట్ఠానస్స ఏకవారం వీథియా అప్పటిపజ్జనం ఖలనం, అనేకవారం పక్ఖలనం, తదుభయస్స విచ్ఛేదనీకథా **ఖలనపక్ఖలనఛేదనకథా. పూరేన్తస్సా**తి వివట్టనిస్సితం కత్వా పాలేన్తస్స బ్రూహేన్తస్స చ. **సుణన్తస్సా**తి “యథాఉగ్గహితకమ్మట్ఠానం ఫాతిం గమిస్సతీ”తి ఏవం సుణన్తస్స. తేనేవ హి ‘‘**సప్పాయధమ్మస్సవన**’’న్తి వుత్తం. **కమ్మం కరోన్తస్సా**తి భావనానుయోగకమ్మం కరోన్తస్స.

పఞ్చసుపి ఠానేసు **అన్త**-సద్దో హేతుఅత్థజోతనో దట్ఠబ్బో. ఏవఞ్హి ‘‘**యథా హీ**’’తిఆదినా వుచ్చమానా అమ్బుపమా చ యుజ్జేయ్య. **ఉదకకోట్ఠక**న్తి ఆలవాలం. **థిరం కత్వా బన్ధతీ**తి అసిథిలం దళ్హం నాతిమహన్తం నాతిఖుద్దకం కత్వా యోజేతి.

థిరం కరోతీతి ఉదకసిఞ్చనకాలే తతో తతో విస్సరిత్వా ఉదకస్స అనిక్ఖమనత్థం ఆలవాలం థిరతరం కరోతి. **సుక్ఖదణ్డకో**తి తస్సేవ అమ్బుగచ్ఛకస్స సుక్ఖో సాఖాసీసకో. **కిపిల్లికపుటో**తి తమ్బకిపిల్లికకుటజం. **ఖణిత్తి**న్తి కుదాలం. **కోట్ఠకబన్ధనం వియ సీలం** సమ్మాదిట్ఠియా వడ్ఢనుపాయస్స మూలభావతో. **ఉదకసిఞ్చనం వియ ధమ్మస్సవనం** భావనాయ పరిబ్రూహనతో. **మరియాదాయ థిరభావకరణం వియ సమథో** యథావుత్తభావనాధిట్ఠానాయ సీలమరియాదాయ దళ్హభావాపాదనతో. సమాహితస్స హి సీలం థిరతరం హోతి. **సమీపే వల్లిఆదీనం హరణం వియ కమ్మట్ఠానే ఖలనపక్ఖలనచ్ఛేదనం** ఇజ్ఝితబ్బభావనాయ విబన్ధాపనయనతో. **మూలఖణనం వియ సత్తన్నం అనుపస్సనానం భావనా** తస్సా విబన్ధస్స మూలకానం తణ్హామానదిట్ఠీనం పలిఖణనతో. ఏత్థ చ యస్మా సుపరిసుద్ధసీలస్స కమ్మట్ఠానం అనుయుఞ్జన్తస్స సప్పాయధమ్మస్సవనం ఇచ్ఛితబ్బం, తతో యథాసుతే అత్థే సాకచ్ఛాసమాపజ్జనం, తతో కమ్మట్ఠానవిసోధనేన సమథనిప్ఫత్తి, తతో సమాహితస్స ఆరద్ధవిపస్సకస్స విపస్సనాపారిపూరి. పరిపుణ్ణవిపస్సనో మగ్గసమ్మాదిట్ఠిం పరిబ్రూహేతీతి ఏవమేతేసం అఙ్గానం పరమ్పరాయ సమ్ముఖా చ అనుగ్గణ్హనతో అయమానుపుబ్బీ కథితాతి వేదితబ్బం.

౪౨౩. ఇధ కిం పుచ్ఛతీతి ఇధ ఏవం అరహత్తఫలం పాపితాయ దేసనాయ "కతి పనావుసో, భవా"తి భవం పుచ్ఛన్తో కీదిసం అనుసన్ధిం ఉపాదాయ పుచ్ఛతీతి అత్థో. తేనేవ హి "**మూలమేవ గతో అనుసన్ధీ**"తి వత్వా అధిప్పాయం పకాసేన్తో "**దుప్పఞ్ఞో**"తిఆదిమాహ. **దుప్పఞ్ఞో**తి హి ఇధ అప్పటివిద్ధసచ్చో అధిప్పేతో, న జళో ఏవ. **కామభవో**తిఆదీసు కమ్మోపపత్తిభేదతో దువిధోపి భవో అధిప్పేతోతి దస్సేన్తో "**కామభవూపగం కమ్మ**"న్తిఆదిమాహ. తత్థ యం వత్తబ్బం, తం **విసుద్ధిమగ్గే తంసంవణ్ణనాయం** (విసుద్ధి॰ ౨.౬౪౭; విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౨.౬౪౬-౬౪౭) వుత్తనయేన వేదితబ్బం. **పునబ్భవస్సా**తి పునప్పునం అపరాపరం భవనతో జాయనతో పునబ్భవోతి లద్ధనామస్స వట్టపబన్ధస్స. తేనాహ "**ఇధ వట్టం పుచ్ఛిస్సామీ**"తి. **అభినిబ్బత్తీ**తి భవయోనిగతిఆదివసేన నిబ్బత్తి. **తహిం తహిం** తస్మిం తస్మిం భవాదికే. **అభినన్దనా**తి తణ్హాఅభినన్దనహేతు. **గమనాగమనం హోతీతి**ఆదినా భవాదీసు సత్తానం అపరాపరం చుతిపటిసన్ధియో దస్సేతి. **ఖయనిరోధేనా**తి అచ్చన్తఖయసఙ్ఖాతేన అనుప్పాదనిరోధేన. **ఉభయమేతం న వత్తబ్బం** పహానాభిసమయభావనాభిసమయానం అచ్చాసన్నకాలత్తా. వత్తబ్బం తం హేతుఫలధమ్మూపచారవసేన. యథా హి పదీపుజ్జలనహేతుకో అన్ధకారవిగమో, ఏవం విజ్జుప్పాదహేతుకో అవిజ్జానిరోధో, హేతుఫలధమ్మా చ సమానకాలాపి పుబ్బాపరకాలా వియ వోహరీయన్తి యథా – "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణ"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౪, ౪౦౦; మ॰ ని॰ ౩.౪౨౦, ౪౨౫, ౪౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౪౩-౪౫; ౨.౪.౬౦; కథా॰ ౪౬౫, ౪౬౭) పచ్చయపచ్చయుప్పన్నకిరియా. **గమనం ఉపచ్ఛిజ్జతి** ఇధ కామభవే పరినిబ్బానేన. **ఆగమనం ఉపచ్ఛిజ్జతి** తత్థ రూపారూపేసు పరినిబ్బానేన. **గమనాగమనం ఉపచ్ఛిజ్జతి** సబ్బసో అపరాపరుప్పత్తియా అభావతో.

౪౨౪. వివట్టకథాయ పరతో జోతితం పరమం ఝానం వివట్టం పత్వా ఠితస్స ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన ఉభతోభాగవిముత్తస్స నిరోధసాధకం విభావితుం యుత్తన్తి ఆహ "**కతమం పనావుసోతి ఇధ కిం పుచ్ఛతీ**"తిఆది. తథా హి అనన్తరం నిరోధసమాపజ్జనకేన భిక్ఖునా జానితబ్బాని పఠమస్స ఝానస్స సమ్పయోగపహానఙ్గాని పుచ్ఛితాని. **అఙ్గవవత్థాన**న్తి ఝానఙ్గవవత్థానం. **కోట్ఠాసపరిచ్ఛేదో**తి తత్థ లబ్భమానఫస్సపఞ్చమకాదిధమ్మకోట్ఠాసపరిచ్ఛేదో జానితబ్బో. ఇమస్మిం ఝానే ఏత్తకా ధమ్మా సంవిజ్జన్తి, ఏత్తకా నిరోధితాతి జానితబ్బం. **ఉపకారానుపకారాని అఙ్గానీ**తి నిరోధసమాపత్తియా ఉపకారాని చ అనుపకారాని చ అఙ్గాని. నిరోధసమాపత్తియా హి సోళసహి ఞాణచరియాహి నవహి సమాధిచరియాహి చ పత్తబ్బత్తా తంతంఞాణస్స సమాధిచరియాహి సమతిక్కమితబ్బా ధమ్మా అనుపకారకఙ్గాని, సమతిక్కమకా ఉపకారకఙ్గాని.

తేసఞ్హి వసేన యథానుపుబ్బం ఉపసన్తుపసన్తఓళారికభావాయ భవగ్గసమాపత్తియా సఙ్ఖారావసేససుఖుమతం పత్తా చిత్తచేతసికా యథాపరిచ్ఛిన్నం కాలం నిరుజ్ఝన్తి, అప్పవత్తిం గచ్ఛన్తి. **తస్సాతి** నిరోధస్స. **అనన్తరపచ్చయన్తి** అనన్తరపచ్చయసదిసం. న హి నిరోధస్స కోచి ధమ్మో అనన్తరపచ్చయో నామ అత్థి. యఞ్హి తదా చిత్తచేతసికానం తథా నిరుజ్ఝనం, తం యథావుత్తపుబ్బాభిసఙ్ఖారహేతుకాయ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తియా అహోసీతి సా తస్స అనన్తరపచ్చయో వియ హోతీతి తం వుత్తం. **ఛ సమాపత్తియోతి** సుత్తన్తనయేన వుత్తసుత్తన్తపిటకసంవణ్ణనాతి కత్వా. "సత్త సమాపత్తియో"తి పన వత్తబ్బం, అఞ్ఞథా ఇదం "చతురఙ్గిక"న్తి న వత్తబ్బం సియా. **నయం వా దస్సేత్వాతి** ఆదిఅన్తదస్సనవసేన నయదస్సనం కత్వా.

౪౨౩. ఏవం నిరోధస్స పాదకం విభావేత్వా ఇదాని అన్తోనిరోధే అనుపబన్ధభావతో పఞ్చన్నం పసాదానం పచ్చయపుచ్ఛనే పఠమం తావ తే సరూపతో ఆవేణికతో ఆవేణికవిసయతో పటిస్సరణతో చ పుచ్ఛనవసేన పాళి పవత్తాతి దస్సేన్తో **"విఞ్ఞాణనిస్సయే పఞ్చ పసాదే పుచ్ఛన్తో"**తి ఆహ. **గోచరవిసయన్తి** ఏత్థ కామం తబ్బహులచారితాపేక్ఖం గోచరగ్గహణం, అనఞ్ఞత్థభావాపేక్ఖం విసయగ్గహణన్తి అత్థేవ గోచరవిసయభావానం విసేసో, వివరియమానం పన ఉభయమ్పి ఆరమ్మణసభావమేవాతి ఆహ **"గోచరభూతం విసయ"**న్తి. **ఏకేకస్సాతి** ఏకో ఏకస్స, అఞ్ఞో అఞ్ఞస్సాతి అత్థో. అఞ్ఞత్థో హి అయం **ఏక**-సద్దో "ఇత్థేకే అభివదన్తీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౨౭) వియ. **సచే హీతిఆది** అభూతపరికప్పనవచనమేతం. తత్థ **సమోధానేత్వాతి** ఏకజ్ఝం కత్వా. **వినాపి ముఖేనాతిఆదినా** అత్థసల్లాపికనిదస్సనం నామ దస్సేతి. యథా విఞ్ఞాణాధిట్ఠితమేవ చక్ఖు రూపం పస్సతి, న కేవలం, ఏవం చక్ఖునిస్సయమేవ విఞ్ఞాణం తం పస్సతి, న ఇతరన్తి ఆహ **"చక్ఖుపసాదే ఉపనేహీ"**తి. తేన తేసం తత్థ సంహచ్చకారితం దస్సేతి. **యది వా నీలం యది వా పీతకన్తి** ఇదం నీలపీతాదిసభావజాననమత్తం సన్ధాయాహ. **నీలం పీతకన్తి** పజాననం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స నత్థేవ అవికప్పకభావతో. **ఏతేసం** చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం. నిస్సయసీసేన నిస్సితపుచ్ఛా హేసా, ఏవఞ్హి విసయానుభవనచోదనా సమత్థితా హోతి. తేనాహ **"చక్ఖువిఞ్ఞాణం హీ"**తిఆది. యథాసకం విసయం రజ్జనాదివసేన అనుభవితుం అసమత్థాని చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని, తత్థ సమత్థతాయేవ చ నత్థి, న కిఞ్చి అత్థతో పటిసరన్తాని వియ హోన్తీతి వుత్తం **"కిం ఏతాని పటిసరన్తీ"**తి. **జవనమనో పటిసరణన్తి** పఞ్చద్వారికం ఇతరఞ్చ సాధారణతో వత్వా పున యాయ'స్స రజ్జనాదిపవత్తియా పటిసరణతా, సా సవిసేసా యత్థ లబ్భతి, తం దస్సేన్తో **"మనోద్వారికజవనమనో వా"**తి ఆహ. **ఏతస్మిం పన ద్వారేతి** చక్ఖుద్వారే జవనం రజ్జతి వా దుస్సతి వా ముయ్హతి వా, యతో తత్థ అఞ్ఞాణాదిఅసంవరో పవత్తతి.

తత్రాతి తస్మిం జవనమనస్సేవ పటిసరణభావే. **దుబ్బలభోజకాతి** హీనసామత్థియా రాజభోగ్గా. సేవకానం గణనాయ యోజితదివసే లబ్భమానకహాపణో **యుత్తికహాపణో**. అన్దుబన్ధనేన బద్ధస్స విస్సజ్జనేన లబ్భమానకహాపణో **బన్ధకహాపణో**. కిఞ్చి పహరన్తే మా పహరన్తూతి పటిక్ఖిపతో దాతబ్బదణ్డో **మాపహారకహాపణో**. సో సబ్బోపి పరిత్తకేసు గామికమనుస్సేసు తథా లబ్భమానో ఏత్తకో హోతీతి ఆహ **"అట్ఠకహాపణో వా"**తిఆది. **సతవత్థుకన్తి** సతకరీసవత్థుకం. ఏస నయో సేసపదద్వయేపి. **తత్థాతిఆది** ఉపమాసంసన్దనం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

౪౨౬. అన్తోనిరోధస్మిం పఞ్చ పసాదేతి నిరోధసమాపన్నస్స పవత్తమానే పఞ్చ పసాదే. **కిరియమయపవత్తస్మిన్తి** జవనాదికిరియానిబ్బత్తకధమ్మప్పవత్తియం. **బలవపచ్చయా హోన్తీతి** పచ్ఛాజాతవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి పచ్చయా హోన్తి, ఉపత్థమ్భకభావేన బలవపచ్చయా హోన్తి. **జీవితిన్ద్రియం పటిచ్చాతి** ఇన్ద్రియఅత్థిఅవిగతపచ్చయవసేన

పచ్చయభూతం జీవితిన్ద్రియం పటిచ్చ పఞ్చవిధోపి పసాదో తిట్ఠతి. **జీవితిన్ద్రియేన వినా న తిట్ఠతి** జీవితిన్ద్రియరహితస్స కమ్మసముట్ఠానరూపకలాపస్స అభావతో. **తస్మా**తి యస్మా అనుపాలనలక్ఖణేన జీవితేన అనుపాలితా ఏవ ఉస్మా పవత్తతి, న తేన అననుపాలితా, తస్మా ఉస్మా ఆయుం పటిచ్చ తిట్ఠతి. **జాలసిఖం పటిచ్చ ఆభా పఞ్ఞాయతీ**తి జాలసిఖాసఙ్ఖాతభూతసఙ్ఘాతం సహేవ పవత్తమానం నిస్సాయ "ఆభా"తి లద్ధనామా వణ్ణధాతు "ఉజ్జలతి, అన్ధకారం విధమతి, రూపగతాని చ విదంసేతీ"తిఆదీహి పకారేహి ఞాయతి. **తం ఆలోకం పటిచ్చా**తి తం వుత్తప్పకారం ఆలోకం పచ్చయం లభిత్వా. **జాలసిఖా పఞ్ఞాయతీ**తి "అప్పికా, మహతీ, ఉజు, కుటిలా"తిఆదినా పాకటా హోతి.

జాలసిఖా వియ కమ్మజతేజో నిస్సయభావతో. **ఆలోకో వియ జీవితిన్ద్రియం** తన్నిస్సితభావతో. ఇదాని ఉపమోపమితబ్బానం సమ్బన్ధం దస్సేతుం "**జాలసిఖా హీ**"తిఆది వుత్తం. **ఆలోకం గహేత్వావ ఉప్పజ్జతీ**తి ఇమినా యథా జాలసిఖాయ సహేవ ఆలోకో ఉప్పజ్జతి, ఏవం కమ్మజుస్మనా సహేవ జీవితిన్ద్రియం ఉప్పజ్జతీతి దస్సేతి. జాలసిఖాసన్నిస్సయో తస్సా సతియేవ హోన్తో ఆలోకో తాయ ఉప్పాదితో వియ హోతీతి ఆహ "**అత్తనా జనితఆలోకేనేవా**"తి. ఉస్మా నామేత్థ కమ్మసముట్ఠానా తేజోధాతు తన్నిస్సితఞ్చ జీవితిన్ద్రియం తదనుపాలకఞ్చాతి ఆహ "**కమ్మజమహాభూతసమ్భవేన జీవితిన్ద్రియేన ఉస్మాయ అనుపాలన**"న్తి. న కేవలం ఖణట్ఠితియా ఏవ, అథ ఖో పబన్ధానుపచ్ఛేదస్సపి జీవితిన్ద్రియం కారణన్తి ఆహ "**వస్ససతమ్పి కమ్మజతేజపవత్తం పాలేతీ**"తి. ఉస్మా ఆయునో పచ్చయో హోన్తో సేసభూతసహితో ఏవ హోతీతి ఆహ "**మహాభూతానీ**"తి. తథా ఆయుపి సహజాతరూపం పాలేన్తమేవ ఉస్మాయ పచ్చయో హోతీతి వుత్తం "**మహాభూతాని పాలేతీ**"తి.

౪౫౭. ఆయు ఏవ ఇన్ద్రియపచ్చయాదివసేన సహజాతధమ్మానం అనుపాలనవసేన సఙ్ఖరణతో **ఆయుసఙ్ఖారో**. బహువచననిద్దేసో పన అనేకసతసహస్సభేదేసు రూపకలాపేసు పవత్తియా అనేకభేదన్తి కత్వా. ఆరమ్మణరసం అనుభవన్తీతి **వేదనియా** యథా "నియ్యానికా"తి. తేనాహ "**వేదనా ధమ్మా వా**"తి. సుఖాదిభేదభిన్నత్తా బహువచననిద్దేసో. ఇమేసం ఆయుసఙ్ఖారవేదనానం ఏకన్తనిరోధం సమాపన్నస్స మరణేన భవితబ్బం వేదనాయ నిరుద్ధత్తా. ఆయుసఙ్ఖారానం తథా అనిరుద్ధత్తా నిరోధస్స సమాపజ్జనమేవ న సియా, కుతో వుట్ఠానం. తేన వుత్తం పాళియం "తే చ హావుసో"తిఆది. **వుట్ఠానం పఞ్ఞాయతి** సఞ్ఞావేదనాదీనం ఉప్పత్తియా. ఇదాని తమత్థం విత్థారతో ఉపమాయ విభావేతుం "**యో హీ**"తిఆది వుత్తం. **ఉక్కణ్ఠిత్వా**తి నానారమ్మణాపాతతో నిబ్బిన్దిత్వా. **యథాపరిచ్ఛిన్నకాలవసేనా**తి యథాపరిచ్ఛిన్నే కాలే సమ్పత్తే. **రూపజీవితిన్ద్రియపచ్చయా**తి ఇన్ద్రియపచ్చయభూతా . **జాలాపవత్తం వియ అరూపధమ్మా** తేజుస్సదభావతో విసయోభాసనతో చ. ఉదకప్పహారో వియ నిరోధసమాపత్తియా పుబ్బాభిసఙ్ఖారో. **పిహితఅఙ్గారా వియ రూపజీవితిన్ద్రియం** ఉస్మామత్తతాయ అనోభాసనతో . **యథాపరిచ్ఛిన్నకాలాగమన**న్తి యథాపరిచ్ఛిన్నకాలస్స ఉపగమనం. అనురూపపత్తివసేనేవ **రూపపవత్తి**గ్గహణం. **ఇమం రూపకాయం జహన్తీ**తి ఇమస్మా రూపకాయా కళేవరా విగచ్ఛన్తి నప్పవత్తన్తి.

కాయేన సఙ్ఖరీయన్తీతి **కాయసఙ్ఖారా** తప్పటిబద్ధవుత్తితాయ. వాచం సఙ్ఖరోన్తీతి **వచీసఙ్ఖారా**. వితక్కేత్వా విచారేత్వా హి వాచం భిన్దతి కథేతి. చిత్తేన సఙ్ఖరీయన్తీతి **చిత్తసఙ్ఖారా** తప్పటిబద్ధవుత్తితో. చిత్తసఙ్ఖారనిరోధచోదనాయ రూపనిరోధో వియ చిత్తనిరోధో అచోదితో తేసం తతో అఞ్ఞత్తాతి న చిత్తసమ్పయుత్తనిరోధో ఏకన్తికో వితక్కాదినిరోధే తదభావతో. యం పన వుత్తం "వాచా అనిరుద్ధా హోతీ"తి, తమ్పి న. వాచం సఙ్ఖరోన్తీతి హి వచీసఙ్ఖారా, తేసు నిరుద్ధేసు కథం వాచాయ అనిరోధో. చిత్తం

పన నిరుద్ధేసుపి చిత్తసఙ్ఖారేసు తేహి అనభిసఙ్ఖతత్తా వితక్కాదినిరోధో వియ పవత్తతియేవాతి అయమేత్థ పరస్స అధిప్పాయో. ఆనన్తరియకమ్మం కతం భవేయ్య, చిత్తస్స అనిరుద్ధత్తా తం నిస్సాయ చ రూపధమ్మానం అనపగతత్తా తే జీవన్తి ఏవ నామాతి. **బ్యఞ్జనే అభినివేసం అకత్వాతి** "చిత్తసఙ్ఖారా నిరుద్ధా"తి వచనతో తేవ నిరుద్ధా, న చిత్తన్తి ఏవం నేయ్యత్థం సుత్తం "నీతత్థ"న్తి అభినివేసం అకత్వా. **ఆచరియానం నయే ఠత్వాతి** పరమ్పరాగతానం ఆచరియానం అధిప్పాయే ఠత్వాతి అత్థో. **ఉపపరిక్ఖితబ్బోతి** సుత్తన్తరాగమతో సుత్తన్తరపదస్స అవిపరీతో అత్థో వీమంసితబ్బో. యథా హి "అసఞ్ఞభవో"తి వచనతో "సఞ్ఞావ తత్థ నత్థి, ఇతరే పన చిత్తచేతసికా సన్తీ"తి అయమేత్థ అత్థో న గయ్హతి. యథా చ "నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతన"న్తి వచనతో "సఞ్ఞావ తత్థ తాదిసీ, న ఫస్సాదయో"తి అయమేత్థ అత్థో న గయ్హతి సఞ్ఞాసీసేన దేసనాతి కత్వా, ఏవమిధాపి "చిత్తసఙ్ఖారా నిరుద్ధా"తి, "సఞ్ఞావేదయితనిరోధో"తి చ దేసనాసీసమేవ. సబ్బేపి పన చిత్తచేతసికా తత్థ నిరుజ్ఝన్తేవాతి అయమేత్థ అవిపరీతో అత్థో వేదితబ్బో, తథాపుబ్బాభిసఙ్ఖారేన సబ్బేసంయేవ చిత్తచేతసికానం తత్థ నిరుజ్ఝనతో. ఏతేన యం పుబ్బే "అఞ్ఞత్తా, తదభావతో"తి చ యుత్తివచనం, తదయుత్తం అధిప్పాయానవబోధతోతి దస్సితం హోతి. తేనాహ "**అత్థో హి పటిసరణం, న బ్యఞ్జన**"న్తి.

ఉపహతానీతి బాధితాని. **మక్ఖితానీతి** ధంసితాని. ఆరమ్మణఘట్టనాయ ఇన్ద్రియానం కిలమథో చక్ఖునా భాసురరూపసుఖుమరజదస్సనేన విభావేతబ్బో. తథా హి ఉణ్హకాలే పురతో అగ్గిమ్హి జలన్తే ఖరస్సరే చ పణవే ఆకోటితే అక్ఖీని భేదాని వియ న సహన్తి సోతాని "సిఖరేన వియ అభిహఞ్ఞన్తీ"తి వత్తారో హోన్తి.

౪౨౮. రూపావచరచతుత్థజ్ఝానమేవ రూపవిరాగభావనావసేన పవత్తం అరూపజ్ఝానన్తి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం విస్సజ్జేన్తో ధమ్మసేనాపతి "సుఖస్స చ పహానా"తిఆదినా విస్సజ్జేసి. అపగమనేన విగమేన పచ్చయా **అపగమనపచ్చయా** సుఖాదిప్పహానాని. **అధిగమపచ్చయా** పన కసిణేసు రూపావచరచతుత్థజ్ఝానం హేట్ఠిమా తయో చ ఆరుప్పా. న హి సక్కా తాని అనధిగన్త్వా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనమధిగన్తుం. **నిరోధతో వుట్ఠానకఫలసమాపత్తిన్తి** నిరోధతో వుట్ఠానభూతం అనిచ్చానుపస్సనాసముదాగతఫలసమాపత్తిం. సా హి "అనిమిత్తా చేతోవిముత్తీ"తి వుచ్చతి. యథా సమథనిస్సన్దో అభిఞ్ఞా, మేత్తాకరుణాముదితాబ్రహ్మవిహారనిస్సన్దో ఉపేక్ఖాబ్రహ్మవిహారో, కసిణనిస్సన్దో ఆరుప్పా, సమథవిపస్సనానిస్సన్దో నిరోధసమాపత్తి, ఏవం విపస్సనాయ నిస్సన్దఫలభూతం సామఞ్ఞఫలన్తి ఆహ "**విపస్సనానిస్సన్దాయ ఫలసమాపత్తియా**"తి. ఆరమ్మణా నామ సారమ్మణధమ్మానం విసేసతో ఉప్పత్తినిమిత్తన్తి ఆహ "**సబ్బనిమిత్తానన్తి రూపాదీనం సబ్బారమ్మణాన**"న్తి. నత్థి ఏత్థ కిఞ్చి సఙ్ఖారనిమిత్తన్తి **అనిమిత్తా,** అసఙ్ఖతా ధాతూతి ఆహ "**సబ్బనిమిత్తాపగతాయ నిబ్బానధాతుయా**"తి. **ఫలసమాపత్తిసహజాతం మనసికారం సన్ధాయాహ,** న ఆవజ్జనమనసికారం. న హేత్థ తస్స సమ్భవో అనులోమానన్తరం ఉప్పజ్జనతో.

ఇమస్మిం ఠానేతి ఇధ వుత్తనిరోధస్స ఆదిమజ్ఝపరియోసానానం గహితానం ఇమస్మిం పరియోసానస్స గహితట్ఠానే. **ద్వీహి బలేహీతి** సమథవిపస్సనాబలేహి. **తయో చ సఙ్ఖారానన్తి** కాయసఙ్ఖారాదీనం తిణ్ణం సఙ్ఖారానం. **సోళసహి ఞాణచరియాహీతి** అనిచ్చానుపస్సనా, దుక్ఖా, అనత్తా, నిబ్బిదా, విరాగా, నిరోధా, పటినిస్సగ్గా, వివట్టానుపస్సనా, సోతాపత్తిమగ్గో…పే… అరహత్తఫలసమాపత్తీతి ఇమాహి సోళసహి ఞాణచరియాహి. **నవహి సమాధిచరియాహీతి** పఠమజ్ఝానసమాధిఆదీహి నవహి సమాధిచరియాహి. యో యథావుత్తాసు చరియాసు పుగ్గలస్స వసీభావో, సా

వసీభావతాపఞ్ఞా. అస్సా సా కథితాతి యోజనా. **వినిచ్ఛయకథాతి** వినిచ్ఛయవసేన పవత్తా **అట్ఠకథా** కథితా. తస్మా **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౨.౮౬౮-౮౭౬) **తంసంవణ్ణనాయఞ్చ** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౨.౮౬౮) వుత్తనయేన వేదితబ్బా.

వలఞ్జనసమాపత్తి అరియవిహారవసేన విహరణసమాపత్తి. **ఠితియాతి** ఏత్థ పబన్ధట్ఠితి అధిప్పేతా, న ఖణట్ఠితి. కస్మా? సమాపజ్జనత్తా. తేనాహ "**ఠితియాతి చిరట్ఠితత్థ**"న్తి. **అద్ధానపరిచ్ఛేదోతి** ఏత్తకం కాలం సమాపత్తియా వీతినామేస్సామీతి పగేవ కాలపరిచ్ఛేదో. **రూపాదినిమిత్తవసేనాతి** కమ్మకమ్మనిమిత్తగతినిమిత్తేసు యథారహం లబ్భమానరూపాదినిమిత్తవసేన. తత్థ యస్మా కమ్మనిమిత్తే ఛబ్బిధమ్పి ఆరమ్మణం లబ్భతి, తస్మా "**సబ్బనిమిత్తాన**"న్తి వుత్తం, న సబ్బేసం ఆరమ్మణానం ఏకజ్ఝం, ఏకన్తతో వా మనసికాతబ్బతో. లక్ఖణవచనఞ్హేతం యథా "దాతబ్బమేతం భేసజ్జం, యది మే బ్యాధితా సియు"న్తి.

౪౫౯. **నీలమ్పి సఞ్జానాతీతిఆదినా** నీలాదిగ్గహణముఖేన తంవణ్ణానం సత్తానం సఞ్జాననం అవేరాదిభావమనసికరణం జోతితన్తి ఆహ "**ఏతస్మిఞ్హి ఠానే అప్పమాణా చేతోవిముత్తి కథితా**"తి. ఏత్థ ఆకిఞ్చఞ్ఞం కథితన్తి సమ్బన్ధో. "**ఏత్థ సుఞ్ఞతా**"**తి**, "**ఏత్థ అనిమిత్తా**"తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. న్తి "ఇధ అఞ్ఞం అభినవం నామ నత్థీ"తిఆదినా వుత్తం అత్థవచనం. **ఏతాతి** అప్పమాణచేతోవిముత్తిఆదయో. **ఏకనామకాతి** ఏకేకనామకా, యే నానాబ్యఞ్జనాతి అధిప్పేతా. **ఏకో ధమ్మోతి** అరహత్తఫలసమాపత్తి. **చతునామకోతి** అప్పమాణచేతోవిముత్తిఆదినామకో. **ఏతన్తి** ఏతమత్థం. **అప్పమాణాతి** అనోధిసో, ఓధిసోపి వా "ఏత్తకా"తి అపరిమితా. **అసేసేత్వాతి** అసుభసమాపత్తి వియ ఏకస్సేవ అగ్గహణతో.

కిఞ్చాపి అసుభనిమిత్తారమ్మణమ్పి కిఞ్చనం హోతి, ఆరమ్మణసఙ్ఘట్టనస్స కిఞ్చనస్స అసుభసమాపత్తీనమ్పి పటిభాగనిమిత్తసఙ్ఖాతం ఆరమ్మణం సబిమ్బం వియ విగ్గహం కిఞ్చనం హుత్వా ఉపట్ఠాతి, న తథా ఇమస్సాతి. నను బ్రహ్మవిహారపఠమారుప్పానమ్పి పటిభాగనిమిత్తభూతం కిఞ్చి ఆరమ్మణం నత్థీతి? సచ్చం నత్థి, అయం పన పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణం వియ న పటిభాగనిమిత్తభూతఆరమ్మణతాయ ఏవం వుత్తా. **అత్తేనాతి** అత్తనా. భవతి ఏతేన అత్తాతి అభిధానం బుద్ధి చాతి **భావో**, అత్తా. **భావ**-సద్దోపి అత్తపరియాయోతి ఆహ "**భావపోసపుగ్గలాదిసఙ్ఖాతేనా**"తి. **నేసం** అప్పమాణసమాధిఆదీనం చతున్నం. "**నానతా పాకటావా**"తి వుత్తం నానత్తం భూమితో ఆరమ్మణతో చ దస్సేతుం "**అత్థో పనా**"తిఆది వుత్తం. పరిత్తాదిభావేన అతీతాదిభావేన అజ్ఝత్తాదిభావేన చ న వత్తబ్బం ఆరమ్మణం ఏతిస్సాతి **నవత్తబ్బారమ్మణా** నిబ్బానారమ్మణఫలసమాపత్తిభావతో.

ఏత్తకోతి రాగాదీహి సంకిలిట్ఠతాయ ఏత్తకప్పమాణో, ఉత్తానో పరిత్తచేతసోతి అత్థో. నిబ్బానమ్పి అప్పమాణమేవ పమాణకరణానం అభావేనాతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **అకుప్పాతి అరహత్తఫలచేతోవిముత్తి** పటిపక్ఖేహి అకోపనీయతాయ. **కిఞ్చతీతి** కత్తరి పఠితో ధాతు మద్దనత్థోతి ఆహ "**కిఞ్చతి మద్దతీ**"తి. తస్స పయోగం దస్సేతుం "**మనుస్సా కిరా**"తిఆది వుత్తం.

సమూహాదిఘనవసేన సకిచ్చపరిచ్ఛేదతాయ చ సవిగ్గహా వియ ఉపట్ఠితా సఙ్ఖారా నిచ్చాదిగ్గాహస్స వత్థుతాయ "**నిచ్చనిమిత్తం సుఖాదినిమిత్త**"న్తి చ వుచ్చతి. విపస్సనా పన తత్థ ఘనవినిబ్భోగం కరోన్తీ నిచ్చాదిగ్గాహం విధమేన్తీ "నిమిత్తం సముగ్ఘాతేతీ"తి వుత్తా ఘననిమిత్తస్స ఆరమ్మణభూతస్స అభావా. **న గహితాతి** ఏకత్థపదనిద్దేసే పాళియం కస్మా న గహితా? **సాతి** సుఞ్ఞతా చేతోవిముత్తి. **సబ్బత్థాతి** అప్పమాణాచేతోవిముత్తిఆదినిద్దేసేసు. **ఆరమ్మణవసేనాతి** ఆరమ్మణవసేనపి ఏకత్థా, న కేవలం సభావసరసతోవ. **ఇమినా పరియాయేనాతి** అప్పమాణతోతిఆదినా ఆరమ్మణతో

లద్ధపరియాయేన. **అఞ్ఞస్మిం పన ఠానేతి** ఆకిఞ్చఞ్ఞాదిసద్దపవత్తిహేతుతో అఞ్ఞేన హేతునా అప్పమాణాతిసద్దప్పవత్తియం ఏతస్స చేతోవిముత్తియా హోన్తి. ఏస నయో సేసేసుపి. **ఇమినా పరియాయేనాతి** ఇమినా తాయ తాయ సమఞ్ఞాయ వోహరితబ్బతాపరియాయేన. సచ్చానం దస్సనముఖేన వట్టవసేన ఉట్ఠితదేసనం అరహత్తేన కూటం గణ్హన్తో **యథానుసన్ధినావ దేసనం నిట్ఠపేసి**. యం పనేత్థ అత్థతో అవిభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

మహావేదల్లసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౪. చూళవేదల్లసుత్తవణ్ణనా

౪౬౦. అయం దేసనా యస్మా పుచ్ఛావిస్సజ్జనవసేన పవత్తా, తస్మా పుచ్ఛకవిస్సజ్జకే పుచ్ఛానిమిత్తఞ్చ సముదాయతో విభావేతుం ‘‘**కో పనాయ**’’న్తిఆది వుత్తం. **ఉపాసకత్తన్తి** అమగ్గాగతం ఉపాసకత్తం. **తేసన్తి** ఏకాదసనహుతానం. మగ్గాగతేన ఉపసమేన **సన్తిన్ద్రియో సన్తమానసో**.

‘‘కిం ను ఖో అజ్జ భవిస్సతి అయ్యపుత్తో’’తి **వీథిం ఓలోకయమానా. ఓలమ్బనత్థన్తి** తస్స హత్థావలమ్బనత్థం పుబ్బాచిణ్ణవసేన అత్తనో హత్థం పసారేసి. **బహిద్ధాతి** అత్తనా అఞ్ఞం విసభాగవత్థుం సన్ధాయ వదతి. **పరిభేదకేనాతి** పేసుఞ్ఞవాదినా.

అధిగమప్పిచ్ఛతాయ ‘‘న పకాసేతబ్బో’’తి **చిన్తేసి**. పున తం అనుకమ్పన్తో ‘‘**సచే ఖో పనాహ**’’న్తిఆదిం చిన్తేసి. **ఏసో ధమ్మోతి** ఏసో లోకుత్తరధమ్మో. వివట్టం ఉద్దిస్స ఉపచితం నిబ్బేధభాగియం కుసలం **ఉపనిస్సయో**. ‘‘యది మే ఉపనిస్సయో అత్థి, సక్కా ఏతం పటిలద్ధుం. సచేపి నత్థి, ఆయతిం ఉపనిస్సయో భవిస్సతీ’’తి చిరకాలపరిభావితాయ ఘటే పదీపజాలా వియ అబ్భన్తరే దిప్పమానాయ హేతుసమ్పత్తియా చోదియమానా ఆహ ‘‘**ఏవం సన్తే మయ్హం పబ్బజ్జం అనుజానాథా**’’తి.

లాభసక్కారో ఉప్పజ్జి సుచిరకాలం కతూపచితపుఞ్ఞతాయ. **అభినీహారసమ్పన్నత్తాతి** సుజాతత్థేరస్స పదుముత్తరస్స భగవతో అగ్గసావకస్స నిపచ్చకారం కత్వా – ‘‘తుమ్హేహి దిట్ఠధమ్మస్స భాగీ అస్స’’న్తి నిబ్బేధభాగియం దానం దత్వా కతపత్థనాసఙ్ఖాతసమ్పన్నాభినీహారత్తా. **నాతిచిరం కిలమిత్థాతి** కమ్మట్ఠానం భావేన్తీ విపస్సనాయ పరిపాకవసేన చిరం న కిలమిత్థ. వుత్తమేవత్థం వివరితుం ‘‘**ఇతో పట్ఠాయా**’’తిఆది వుత్తం. **దుతియగమనేనాతి** పబ్బాజనత్థం గమనతో దుతియగమనేన.

ఉపనేత్వాతి పఞ్హస్స అత్థభావేన ఉపనేత్వా. **సక్కాయన్తి** సకాయం. **ఉపనిక్ఖిత్తం** కిఞ్చి వత్థుం **సమ్పటిచ్ఛమానా, వియ** సమ్పటిచ్ఛన్తీ వియ. ఏకో ఏవ పాసో ఏతిస్సాతి **ఏకపాసకా,** గణ్ఠి. సా హి సుమోచియా, అనేకపాసా పన దుమ్మోచియా, ఏకపాసగ్గహణం విస్సజ్జనస్స సుకరభావదస్సనత్థం . **పటిసమ్భిదావిసయే ఠత్వాతి** ఏతేన థేరియా పభిన్నపటిసమ్భిదతం దస్సేతి. **పచ్చయభూతాతి** ఆరమ్మణాదివసేన పచ్చయభూతా.

థేరియా విసేసాధిగమస్స అత్తనో అవిసయతాయ విసాఖో ‘‘**న సక్కా**’’తిఆదినా చిన్తేసీతి దట్ఠబ్బం. **సచ్చవినిబ్భోగపఞ్హబ్యాకరణేనాతి** సచ్చపరియాపన్నస్స ధమ్మస్స దస్సనతో అఞ్ఞానఞ్ఞత్థనిద్ధారణభేదనాసఙ్ఖాతస్స

వినిబ్భోగపఞ్ఞస్స విస్సజ్జనేన. **ద్వే సచ్చానీ**తి దుక్ఖసముదయసచ్చాని. **పటినివత్తేత్వా**తి పరివత్తేత్వా. **గణ్ఠిపఞ్హ**న్తి దుబ్బినిబ్బేధతాయ గణ్ఠిభూతం పఞ్హం.

న తంయేవ ఉపాదానం తే పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా ఏకదేసస్స సముదాయతాభావతో, సముదాయస్స చ ఏకదేసతాభావతో. **నాపి అఞ్ఞత్ర పఞ్చహి ఉపాదానక్ఖన్ధేహి ఉపాదానం** తస్స తదేకదేసభావతో. న హి ఏకదేసో సముదాయవినిముత్తో హోతి. **యది హి తఞ్ఞేవా**తిఆదినా ఉభయపక్ఖేపి దోసం దస్సేతి. **రూపాదిసభావమ్పీ**తి రూపవేదనాసఞ్ఞావిఞ్ఞాణసభావమ్పి, ఫస్సచేతనాదిసభావమ్పి **ఉపాదానం సియా. అఞ్ఞత్ర సియా**తి పఞ్చహి ఉపాదానక్ఖన్ధేహి విసుంయేవ ఉపాదానం యది సియా. **పరసమయే**తి నికాయవాదే. **చిత్తవిప్పయుత్తో అనుసయో**తి నిదస్సనమత్తమేతం నికాయవాదే చిత్తసభావాభావవిఞ్ఞాణాదీనమ్పి చిత్తవిప్పయుత్తభావపటిజాననతో. **ఏవం బ్యాకాసీ**తి "న ఖో, ఆవుసో"తిఆదినా ఖన్ధగతఛన్దరాగభావేన బ్యాకాసి. అత్థధమ్మనిచ్ఛయసమ్భవతో **అసమ్భన్తేన**. తేసు కత్థచిపి అసమ్ముయ్హనతో **అవిత్థాయన్తేన**. పుచ్ఛావిసయే మోహన్ధకారవిగమనేన **పదీపసహస్సం జాలేన్తేన వియ**. సఉపాదానుపాదానట్ఠానం అనుత్తానతాయ పచురజనస్స **గూళ్హో**. అగ్గహితసఙ్కేతానం కేసఞ్చి పటిచ్ఛాదితసదిసత్తా **పటిచ్ఛన్నో**. తిలక్ఖణబ్భాహతధమ్మవిసయతాయ **తిలక్ఖణాహతో**. గమ్భీరఞాణగోచరతాయ **గమ్భీరో. లద్ధపతిట్ఠా** అరియసచ్చసమ్పటివేధనతో. ఏవం దిట్ఠధమ్మాదిభావతో **వేసారజ్జప్పత్తా**. సబ్బసో నివుత్థబ్రహ్మచరియతాయ తిణ్ణం భవానమ్పి అపరభాగే నిబ్బానే నివుత్థవతీతి **భవమత్థకే ఠితా**.

౪౮౧. "**రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ**"తి పదుద్ధారం కత్వా "**ఇధేకచ్చో**"తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౧౩౦) పటిసమ్భిదాపాళేన తదత్థం వివరతి. తత్థ **అత్తతో సమనుపస్సతీ**తి అత్తాతి సమనుపస్సతి, అత్తభావేన సమనుపస్సతి. **అహ**న్తి అత్తానం నిద్దిసతి. అహంబుద్ధినిబన్ధనఞ్హి అత్తానం అత్తవాదీ పఞ్ఞపేతి, తస్మా **యం రూపం సో అహ**న్తి యదేతం మమ రూపం నామ, సో అహన్తి వుచ్చమానో మమ అత్తా తం మమ రూపన్తి **రూపఞ్చ అత్తఞ్చ అద్వయం** అనఞ్ఞం **సమనుపస్సతి**. తథా పస్సతో చ అత్తా వియ రూపం, రూపం వియ వా అత్తా అనిచ్చోతి ఆపన్నమేవ . **అచ్చీ**తి జాలసిఖా. సా చే వణ్ణో, చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యావ సియా, న కాయవిఞ్ఞేయ్యా, వణ్ణోపి వా కాయాదివిఞ్ఞేయ్యో అచ్చియా అనఞ్ఞత్తాతి ఉపమేయ్యం వియ ఉపమాపి దిట్ఠిగతికస్స అయుత్తావ. **దిట్ఠిపస్సనాయా**తి మిచ్ఛాదిట్ఠిసఙ్ఖాతాయ పస్సనాయ పస్సతి, న తణ్హామానపఞ్ఞానుపస్సనాయ. అరూపం వేదనాదిం అత్తాతి గహేత్వా ఛాయాయ రుక్ఖాధీనతాయ **ఛాయావన్తం రుక్ఖం వియ,** రూపస్స సన్తకభావేన అత్తాధీనతాయ **రూపవన్తం అత్తానం సమనుపస్సతి**. పుప్ఫాధీనతాయ **పుప్ఫస్మిం గన్ధం వియ** ఆధేయ్యభావేన అత్తాధీనతాయ రూపస్స **అత్తని రూపం సమనుపస్సతి**. యథా కరణ్డో మణినో ఆధారో, ఏవం రూపమ్పి అత్తనో ఆధారోతి కత్వా **అత్తానం రూపస్మిం సమనుపస్సతి. ఏసేవ నయో**తి ఇమినా అత్తనో వేదనాదీహి అనఞ్ఞత్తం తేసఞ్చాధారణతం నిస్సితతఞ్చ యథావుత్తం అతిదిసతి.

అరూపం అత్తాతి కథితం "వేదనావన్త"న్తిఆదీసు వియ రూపేన వోమిస్సకతాయ అభావతో. **రూపారూపమిస్సకో అత్తా కథితో** రూపేన సద్ధిం సేసారూపధమ్మానం అత్తాతి గహితత్తా. **ఉచ్ఛేదదిట్ఠి కథితా** రూపాదీనం వినాసదస్సనతో. తేనేవాహ "రూపం అత్తాతి యో వదేయ్య, తం న ఉపపజ్జతి, అత్తా మే ఉప్పజ్జతి చ వేతి చాతి ఇచ్చస్స ఏవమాగతం హోతీ"తిఆది. **అవసేసేసూ**తి పన్నరససు ఠానేసు. **సస్సతదిట్ఠి కథితా** రూపవన్తాదిభావేన గహితస్స అనిద్ధారితరూపత్తా.

దిట్ఠిగతికో యం వత్థుం అత్తాతి సమనుపస్సతి, యేభుయ్యేన తం నిచ్చం సుఖన్తి చ సమనుపస్సతేవ. సావకో పన తప్పటిక్ఖేపేన సబ్బే ధమ్మా అనత్తాతి సుదిట్ఠత్తా రూపం అత్తాతి న సమనుపస్సతి, తథాభూతో చ అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తాతి సమనుపస్సతి, తథా వేదనాదయోతి దస్సేన్తో **''న రూపం అత్తతో''**తిఆదిమాహ. ఏవం భవదిట్ఠిపి అవిజ్జాభవతణ్హా వియ వట్టస్స సముదయోయేవాతి దిట్ఠికథాయం **''ఏత్తకేన గమనం హోతీ''**తిఆది. దిట్ఠిప్పహానకథాయఞ్చ **''ఏత్తకేన గమనం న హోతీ''**తిఆది వుత్తం.

౪౬౨. హేట్ఠా వుత్తమత్థమేవ పుచ్ఛితత్తా **''థేరియా పటిపుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జేతబ్బో''**తి వత్వా పటిపుచ్ఛనవిధిం దస్సేతుం **''ఉపాసకా''**తిఆది వుత్తం. **పటిపత్తివసేనా**తి సక్కాయనిరోధగామినిపటిపదాభావేన. సఙ్ఖతాసఙ్ఖతవసేన లోకియలోకుత్తరవసేన సఙ్గహితాసఙ్గహితవసేనాతి ''వసేనా''తి పదం పచ్చేకం యోజేతబ్బం. తత్థ కామం అసఙ్ఖతో నామ మగ్గో నత్థి, కిం సఙ్ఖతో, ఉదాహు అసఙ్ఖతోతి పన పుచ్ఛావసేన తథా వుత్తం? ''అరియో''తి వచనేనేవ మగ్గస్స లోకుత్తరతో సిద్ధా, సఙ్గాహకఖన్ధపరియాపన్నానం పన మగ్గధమ్మానమ్పి సియా లోకియతాతి ఇధ లోకియగ్గహణం. కిఞ్చాపి సఙ్గహితపదమేవ పాళియం ఆగతం, న అసఙ్గహితపదం, యే పన సఙ్గాహకభావేన వుత్తా, తే సఙ్గహితా న హోన్తీతి **అట్ఠకథాయం** అసఙ్గహితగ్గహణం కతన్తి దట్ఠబ్బం. **సఙ్ఖతో**తిఆదీసు సమేచ్చ సమ్భుయ్య పచ్చయేహి కతోతి **సఙ్ఖతో**. తథాభూతో చ తంసమఙ్గినో పుగ్గలస్స పుబ్బభాగచేతనాతి మయ్హం మగ్గో అట్ఠఙ్గికో హోతు సత్తఙ్గికో వాతి చేతితభావేన **చేతితో**. సహజాతచేతనాయపి చేతితోవ తస్సా సహకారీకారణభావతో, తతో ఏవ **పకప్పితో ఆయూహితో**. పచ్చయేహి నిప్ఫాదితత్తా **కతో నిబ్బత్తితో** చ. **సమాపజ్జన్తేన** అత్తనో సన్తానే సమ్మదేవ ఆపజ్జన్తేన ఉప్పాదేన్తేన. ఇతి సత్తహిపి పదేహి పచ్చయనిబ్బత్తితంయేవ అరియమగ్గస్స దస్సేతి.

అసఙ్గహితో ఖన్ధానం పదేసో ఏతస్స అత్థీతి **మగ్గో సప్పదేసో**. నత్థి ఏతేసం పదేసాతి **ఖన్ధా నిప్పదేసా**. పదిస్సతి ఏతేన సముదాయోతి హి **పదేసో,** అవయవో. **అయన్తి** మగ్గో. **సప్పదేసత్తా** ఏకదేసత్తా. **నిప్పదేసేహి** సముదాయభావతో నిరవసేసపదేసేహి. యథా నగరం రజ్జేకదేసభూతం తదన్తోగధత్తా రజ్జేన సఙ్గహితం, ఏవం అరియమగ్గో ఖన్ధత్తయేకదేసభూతో తదన్తోగధత్తా తీహి ఖన్ధేహి సఙ్గహితోతి దస్సేతి **''నగరం వియ రజ్జేనా''**తి ఇమినా. **సజాతితో**తి సమానజాతితాయ, సమానసభావత్తా ఏవాతి అత్థో. ఏత్థ చ సీలక్ఖన్ధే ''నవ కోటిసహస్సానీ''తిఆదినా (విసుద్ధి॰ ౧.౨౦; అప॰ అట్ఠ॰ ౨.౫౫.౫౫; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౩౭) వుత్తపభేదవసేన చేవ సమ్పత్తసమాదానవిరతిఆదివసేన చ గయ్హమానో నిప్పదేసో, మగ్గసీలం పన ఆజీవట్ఠమకమేవ సముచ్ఛేదవిరతిమత్తమేవాతి సప్పదేసం. సమాధిక్ఖన్ధే పరిత్తమహగ్గతాదివసేన చేవ ఉపచారప్పనాసమాధివసేన చ అనేకభేదతాయ నిప్పదేసో, మగ్గసమాధి పన లోకుత్తరోవ , అప్పనాసమాధి ఏవాతి సప్పదేసో. తథా పఞ్ఞాక్ఖన్ధే పరిత్తమహగ్గతాదివసేన చేవ సుతమయఞాణాదివసేన చ అనేకభేదతాయ నిప్పదేసో, మగ్గపఞ్ఞా పన లోకుత్తరావ, భావనామయా ఏవాతి సప్పదేసా. **అత్తనో ధమ్మతాయా**తి సహకారీకారణం అనపేక్ఖిత్వా అత్తనో సభావేన అత్తనో బలేన **అప్పేతుం న సక్కోతి** వీరియేన అనుపత్థమ్భితం, సతియా చ అనుపట్ఠితం. **పగ్గహకిచ్చన్తి** యథా కోసజ్జపక్ఖే న పతితా చిత్తట్ఠితి, తథా పగ్గణ్హనకిచ్చం. **అపిలాపనకిచ్చన్తి** యథా ఆరమ్మణే న పిలవతి, ఏవం అపిలాపనకిచ్చం.

ఏకతో జాతాతి సహజాతా. **పిట్ఠిం దత్వా ఓనతసహాయో వియ వాయామో** సమాధిస్స ఆరమ్మణే అప్పనాయ విసేసపచ్చయభావతో. **అంసకూటం దత్వా ఠితసహాయో వియ సతి** సమాధిస్స ఆరమ్మణే దళ్హపవత్తియా పచ్చయభావతో. **కిరియతో**తి ఉపకారకిరియతో.

ఆకోటేత్వాతి ఆరమ్మణం ఆహనిత్వా. తథా హి వితక్కో "ఆహననరసో"తి, యోగావచరో చ "కమ్మట్ఠానం తక్కాహతం వితక్కపరియాహతం కరోతీ"తి వుచ్చతి. **ఇధాపీతి** సమ్మాదిట్ఠిసఙ్కప్పేసు. **కిరియతోతి** వుత్తప్పకారఉపకారకిరియతో.

సుభసుఖాదినిమిత్తగ్గాహవిధమనం **చతుకిచ్చసాధనం. పచ్చయత్తేనాతి** సహజాతాదిపచ్చయభావేన. **చతుకిచ్చసాధనవసేనేవాతి** ఇదం మగ్గవీరియస్సేవ గహితభావదస్సనం. తఞ్హి ఏకంయేవ హుత్వా చతుకిచ్చం యథావుత్తఉపకారకసభావేన చ పరివారట్ఠేన పరిక్ఖారో హోతి. **మగ్గసమ్పయుత్తధమ్మానన్తి** ఇమినా మగ్గధమ్మానమ్పి గహణం, న తంసమ్పయుత్తఫస్సాదీనంయేవ. **ఏకచిత్తక్ఖణికాతి** మగ్గచిత్తుప్పాదవసేన ఏకచిత్తక్ఖణికా.

సత్తహి ఞాణేహీతి పరముక్కంసగతేహి సత్తహి జవనేహి సమ్పయుత్తఞాణేహి, సత్తహి వా అనుపస్సనాఞాణేహి. ఆదితో సేవనా **ఆసేవనా,** తతో పరం వడ్ఢనా **భావనా,** పునప్పునం కరణం **బహులీకమ్మన్తి** అధిప్పాయేనాహ "**అఞ్ఞేన చిత్తేనా**"తిఆది. అధిప్పాయవసేన నిద్ధారేత్వా గహేతబ్బత్థం **సుత్తం నేయ్యత్థం**. యథారుతవసేన గహేతబ్బత్థం **నీతత్థం. ఏవం సన్తేతి** యది ఇదం సుత్తం నీతత్థం, ఆసేవనాది చ విసుం విసుం చిత్తేహి హోతి, ఏవం సన్తే. ఆసేవనాది నామ చిత్తస్స అనేకవారం ఉప్పత్తియా హోతి , న ఏకవారమేవాతి ఆహ "**ఏకం చిత్త**"న్తిఆది. తత్రాయం సఙ్ఖేపత్థో – ఆసేవనావసేన పవత్తమానం చిత్తం సుచిరమ్పి కాలం ఆసేవనావసేనేవ పవత్తేయ్య, తథా భావనాబహులీకమ్మవసేన పవత్తమానానిపి, న చేత్థ ఏత్తకానేవ చిత్తాని ఆసేవనావసేన పవత్తన్తి, ఏత్తకాని భావనావసేన, బహులీకమ్మవసేనాతి నియమో లబ్భతి. ఇతి అనేకచిత్తక్ఖణికఅరియమగ్గం వదన్తస్స దున్నివారియోవాయం దోసో. యథా పన పుబ్బభాగేపి నానాచిత్తేసు పవత్తపరిఞ్ఞాదికిచ్చానం సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం పటివేధకాలే యథారహం చతుకిచ్చసాధనం, ఏకచిత్తక్ఖణికా చ పవత్తి, ఏవం విపస్సనాయ పవత్తాభిసఙ్ఖారవసేన ఆసేవనాభావనాబహులీకమ్మాని పటివేధకాలే ఏకచిత్తక్ఖణికానేవ హోన్తీతి వదన్తానం ఆచరియానం న కోచి దోసో ఆసేవనాదీహి కాతబ్బకిచ్చస్స తదా ఏకచిత్తక్ఖణేయేవ సిజ్ఝనతో. తేనాహ "**ఏకచిత్తక్ఖణికావా**"తిఆది. **సచే సఞ్ఞానాతీతి** సచే సఞ్ఞత్తిం గచ్ఛతి. **యాగుం పివాహీతి ఉయ్యోజేతబ్బో** ధమ్మసాకచ్ఛాయ అభబ్బభావతోతి అధిప్పాయో.

౪౬౩. **పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదీసూతి ఆది**-సద్దేన కాయసఞ్చేతనాది లక్ఖణే కాయసఙ్ఖారాదికేపి సఙ్గణ్హాతి, న అపుఞ్ఞానేఞ్జాభిసఙ్ఖారే ఏవ. **కాయపటిబద్ధత్తా కాయేన సఙ్ఖరీయతి,** న కాయసముట్ఠానత్తా. చిత్తసముట్ఠానా హి తే ధమ్మాతి. **నిబ్బత్తీయతీతి** చ ఇదం కాయే సతి సబ్భావం , అసతి చ అభావం సన్ధాయ వుత్తం. **వాచన్తి** వచీఘోసం. **సఙ్ఖరోతీతి** జనేతి. తేనాహ "**నిబ్బత్తేతీ**"తి. న హి తం వితక్కవిచారరహితచిత్తం వచీఘోసం నిబ్బత్తేతుం సక్కోతి. **చిత్తపటిబద్ధత్తాతి** ఏతేన చిత్తస్స నిస్సయాదిపచ్చయభావో చిత్తసఙ్ఖారసఙ్ఖరణన్తి దస్సేతి. **అఞ్ఞమఞ్ఞమిస్సాతి** అత్థతో భిన్నాపి కాయసఙ్ఖారాదివచనవచనీయభావేన అఞ్ఞమఞ్ఞమిస్సితా అభిన్నా వియ, తతో ఏవ **ఆలులితా** సంకిణ్ణా **అవిభూతా** అపాకటా **దుద్దీపనా** దువిఞ్ఞాపయా. **ఆదానగ్గహణముఞ్చనచోపనానీతి** యస్స కస్సచి కాయేన ఆదాతబ్బస్స ఆదానసఙ్ఖాతం గహణం, విస్సజ్జనసఙ్ఖాతం ముఞ్చనం, యథాతథాచలనసఙ్ఖాతం చోపనన్తి ఇమాని **పాపేత్వా** సాధేత్వా **ఉప్పన్నా**. కాయతో పవత్తా సఙ్ఖారా, కాయేన సఙ్ఖరీయన్తీతి చ **కాయసఙ్ఖారాత్వేవ వుచ్చన్తి. హనుసంచోపనన్తి** హనుసఞ్చలనం. **వచీభేదన్తి** వాచానిచ్ఛారణం. వాచం సఙ్ఖరోన్తీతి కత్వా ఇధ **వచీసఙ్ఖారాత్వేవ వుచ్చన్తి**.

౪౬౪. **సమాపజ్జిస్సన్తి** పదం నిరోధస్స ఆసన్నానాగతభావవిసయం ఆసన్నం వజ్జేత్వా దూరస్స గహణే పయోజనాభావతో. నిరోధపాదకస్స నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనచిత్తస్స చ గహణతో పట్ఠాయ నిరోధం సమాపజ్జతి నామాతి

అధిప్పాయేన “**పదద్వయేన నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తికాలో కథితో**”తి వుత్తం. **తథా చిత్తం భావితం హోతీ**తి ఏత్థ అద్ధానపరిచ్ఛేదచిత్తగ్గహణం ఇతరేసం నానన్తరియభావతో. న హి బలద్వయఞాణసమాధిచరియానం వసీభావాపాదనచిత్తేహి వినా అద్ధానపరిచ్ఛేదచిత్తం అచిత్తకభావాయ హోతి.

సేససఙ్ఖారేహీతి కాయసఙ్ఖారచిత్తసఙ్ఖారేహి. **దుతియజ్ఝానేయేవ నిరుజ్ఝతి** అనుప్పత్తినిరోధేన. ఇతరేసుపి ఏసేవ నయో. **వుట్ఠహిస్సన్తి** పదం వుట్ఠహనస్స ఆసన్నానాగతభావవిసయం ఆసన్నం వజ్జేత్వా దూరస్స గహణే పయోజనాభావతో. నిరోధతో వుట్ఠానస్స చ చిత్తుప్పాదేన పరిచ్ఛిన్నత్తా తతో ఓరమేవాతి ఆహ “**పదద్వయేన అన్తోనిరోధకాలో కథితో**”తి. తథా **చిత్తం భావితం హోతీ**తి యథా యథాపరిచ్ఛిన్నకాలమేవ అచిత్తకభావో, తతో పరం సచిత్తకభావో హోతి, తథా నిరోధస్స పరికమ్మచిత్తం ఉప్పాదితం హోతి.

పటిసఙ్ఖాతి పటిసఙ్ఖాయ ఇదమేవ కాతబ్బం జానిత్వా అప్పవత్తిమత్తం. **సమాపజ్జన్తీ**తి అచిత్తకభావం సమ్పాదేవ ఆపజ్జన్తి. అథ కస్మా సత్తాహమేవ సమాపజ్జన్తీతి? యథాకాలపరిచ్ఛేదకరణతో, తఞ్చ యేభుయ్యేన ఆహారూపజీవీనం సత్తానం ఉపాదిన్నకపవత్తస్స ఏకదివసం భుత్తాహారస్స సత్తాహమేవ యాపనతో.

సబ్బా ఫలసమాపత్తి అస్సాసపస్సాసే న సముట్ఠాపేతీతి ఇదం నత్థీతి ఆహ “**సముట్ఠాపేతీ**”తి. యా పన న సముట్ఠాపేతి, తం దస్సేన్తో “**ఇమస్స పన...పే.... న సముట్ఠాపేతీ**”తి ఆహ. తత్థ **ఇమస్సా**తి ఇధ పాళియం వుత్తనిరోధసమాపజ్జనభిక్ఖునో. తస్స పన ఫలసమాపత్తి చతుత్థజ్ఝానికావాతి నియమో నత్థీతి ఆహ “**కిం వా ఏతేనా**”తిఆది. **అబ్బోహారికా**తి సుఖుమత్తభావప్పత్తియా “అత్థీ”తి వోహరితుం అసక్కుణేయ్యాతి కేచి. నిరోధస్స పన పాదకభూతాయ చతుత్థజ్ఝానాదిసమాధిచరియాయ వసేన అచతుత్థజ్ఝానికాపి నిరోధానన్తరఫలసమాపత్తి అస్సాసపస్సాసే న సముట్ఠాపేతీతి అభావతో ఏవ తే అబ్బోహారికా వుత్తా. ఏవఞ్చ కత్వా సఞ్జీవత్థేరవత్థుమ్హి ఆనీతసమాపత్తిఫలనిదస్సనమ్పి సుట్ఠు ఉపపజ్జతి. తేనాహ “**భవఙ్గసమయేనేవేతం కథిత**”న్తి. **కిరియమయపవత్తవళఞ్జనకాలే**తి ఏత్థ కిరియమయపవత్తం కాయవచీవిఞ్ఞత్తివిప్ఫారో, తస్స వళఞ్జనకాలే పవత్తనసమయే. **వాచం అభిసఙ్ఖాతుం న సక్కోన్తి** అవిఞ్ఞత్తిజనకత్తా తేసం వితక్కవిచారానం.

సగుణేనాతి సరసేన, సభావేనాతి అత్థో. **సుఞ్ఞతా నామ ఫలసమాపత్తి** రాగాదీహి సుఞ్ఞత్తా. తథా రాగనిమిత్తాదీనం అభావా **అనిమిత్తా,** రాగపణిధిఆదీనం అభావా **అప్పణిహితా**తి ఆహ “**అనిమిత్తఅప్పణిహితేసుపి ఏసేవ నయో**”తి. అనిమిత్తం అప్పణిహితఞ్చ నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా ఉప్పన్నఫలసమాపత్తియం ఫస్సో అనిమిత్తో ఫస్సో అప్పణిహితో ఫస్సో నామాతి ఇమమత్థం “**ఏసేవ నయో**”తి ఇమినా అతిదిసతి.

అత్తసుఞ్ఞతాదస్సనతో అనత్తానుపస్సనా సుఞ్ఞతా, నిచ్చనిమిత్తుగ్ఘాటనతో అనిచ్చానుపస్సనా అనిమిత్తా, సుఖప్పణిధిపటిక్ఖేపతో దుక్ఖానుపస్సనా అప్పణిహితాతి ఆహ – “**సుఞ్ఞతా...పే.... విపస్సనాపి వుచ్చతీ**”తి. **అనిచ్చతో వుట్ఠాతీ**తి సఙ్ఖారానం అనిచ్చాకారగ్గాహినియా వుట్ఠానగామినియా పరతో ఏకతోవుట్ఠానఉభతోవుట్ఠానేహి నిమిత్తపవత్తతో వుట్ఠాతి. **అనిచ్చతో పరిగ్గహేత్వా**తి చ ఇదం “న ఏకన్తికం ఏవమ్పి హోతీ”తి కత్వా వుత్తం. ఏస నయో సేసేసుపి. అప్పణిహితవిపస్సనాయ మగ్గోతిఆదినా, సుఞ్ఞతవిపస్సనాయ మగ్గోతిఆదినా చ యోజనం సన్ధాయాహ “**ఏసేవ నయో**”తి. **వికప్పో ఆపజ్జేయ్య** ఆగమనస్స పవత్థానస్స అభావేన అవవత్థానకరత్తా. **ఏవఞ్హి తయో ఫస్సా ఫుసన్తీ**తి ఏవం సగుణతో

ఆరమ్మణతో చ నామలాభే సుఞ్ఞతాదినామకా తయో ఫస్సా ఫుసన్తీతి అనియమవచనం. **సమేతి** యుజ్జతి ఏకస్సేవ ఫస్సస్స నామత్తయయోగతో.

సబ్బసఙ్ఖతవివిత్తతాయ **నిబ్బానం వివేకో నామ** ఉపధివివేకోతి కత్వా. **నిన్నతా** తప్పటిపక్ఖవిముఖస్స తదభిముఖతా. **పోణతా** ఓనమనం, **పబ్భారతా** తతో విస్సట్ఠభావో.

४८३. చక్ఖాదితో రూపాదీసు పవత్తరూపకాయతో ఉప్పజ్జనతో **పఞ్చద్వారికం సుఖం కాయికం నామ, మనోద్వారికం** చేతోఫస్సజాతాయ **చేతసికం నామ. సభావనిద్దేసో** సుఖయతీతి కత్వా. **మధురభావదీపక**న్తి ఇట్ఠభావజోతనం. **వేదయితభావదీపక**న్తి వేదకభావవిభావకం. వేదనా ఏవ హి పరమత్థతో ఆరమ్మణం వేదేతి, ఆరమ్మణం పన వేదితబ్బన్తి. దుక్ఖన్తి సభావనిద్దేసోతిఏవమాదిఅత్థవచనం సన్ధాయాహ **''ఏసేవ నయో''**తి. **ఠితిసుఖాతి** ఠితియా ధరమానతాయ సుఖా, న ఠితిక్ఖణమత్తేన. తేనాహ **''అత్థిభావో సుఖ''**న్తి. **విపరిణామదుక్ఖాతి** విపరిణమనేన విగమనేన దుక్ఖా, న నిరోధక్ఖణేన. తేనాహ **''నత్థిభావో దుక్ఖ''**న్తి. అపరిఞ్ఞాతవత్థుకానఞ్హి సుఖవేదనుపరమో దుక్ఖతో ఉపట్ఠాతి. స్వాయమత్థో పియవిప్పయోగేన దీపేతబ్బో. **ఠితిదుక్ఖా విపరిణామసుఖాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. తేనాహ **''అత్థిభావో దుక్ఖం, నత్థిభావో సుఖ''**న్తి. దుక్ఖవేదనుపరమో హి సత్తానం సుఖతో ఉపట్ఠాతి. ఏవఞ్హి వదన్తి – "తస్స రోగస్స వూపసమేన అహో సుఖం జాత"న్తి. **జాననభావోతి** యాథావసభావతో అవబుజ్ఝనం. అదుక్ఖమసుఖఞ్హి వేదనం జానన్తస్స సుఖం హోతి తస్స సుఖుమభావతో, యథా తదఞ్ఞో ధమ్మో సలక్ఖణతో సామఞ్ఞలక్ఖణతో చ సమ్మదేవ అవబోధో పరమం సుఖం. తేనేవాహ –

> "యతో యతో సమ్మసతి, ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం;
>
> లభతీ పీతిపామోజ్జం, అమతం తం విజానత"న్తి. (ధ. ప. ३७४);

అజాననభావోతి ఏత్థ వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో. దుక్ఖఞ్హి సమ్మోహవిహారోతి. అపరో నయో **జాననభావోతి** జాననస్స ఞాణస్స సబ్భావో. ఞాణసమ్పయుత్తా హి ఞాణోపనిస్సయా చ అదుక్ఖమసుఖా వేదనా సుఖా ఇట్ఠాకారా. యథాహ "ఇట్ఠా చేవ ఇట్ఠఫలా చా"తి. **అజాననభావో దుక్ఖ**న్తి ఏత్థ వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో.

కతమో అనుసయో అనుసేతీతి కామరాగానుసయాదీసు సత్తసు అనుసయేసు కతమో అనుసయో అనుసయవసేన పవత్తతి? అప్పహీనభావేన హి సన్తానే అనుసయన్తీతి **అనుసయా,** అనురూపం కారణం లభిత్వా ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో. ఏతేన కారణలాభే సతి ఉప్పజ్జనారహతా నేసం దస్సితా. అప్పహీనా హి కిలేసా కారణలాభే సతి ఉప్పజ్జన్తి. తేనాహ **''అప్పహీనట్ఠేన సయితో వియ హోతీ''**తి. తే చ నిప్పరియాయతో అనాగతా కిలేసా దట్ఠబ్బా, అతీతా పచ్చుప్పన్నా చ తంసభావత్తా తథా వుచ్చన్తి. న హి ధమ్మానం కాలభేదేన సభావభేదో అత్థి. యది అప్పహీనట్ఠో అనుసయట్ఠో, నను సబ్బేపి కిలేసా అప్పహీనా అనుసయా భవేయ్యున్తి? న మయం అప్పహీనతామత్తేన అనుసయట్ఠం వదామ, అథ ఖో పన అప్పహీనట్ఠేన థామగతా కిలేసా అనుసయా. ఇదం థామగమనఞ్చ రాగాదీనమేవ ఆవేణికో సభావో దట్ఠబ్బో, యతో అభిధమ్మే – "థామగతం అనుసయం పజహతీ"తి వుత్తం. **సోతి** రాగానుసయో. **అప్పహీనోతి** అప్పహీనభావముఖేన అనుసయనట్ఠమాహ. సో చ అపరిఞ్ఞాతక్ఖన్ధవత్థుతో, పరిఞ్ఞాతేసు పతిట్ఠం న లభతి. తేనాహ **''న సబ్బాయ సుఖాయ వేదనాయ సో అప్పహీనో''**తి. ఆరమ్మణవసేన చాయం అనుసయట్ఠో అధిప్పేతో. తేనాహ **''న సబ్బం సుఖం వేదనం ఆరబ్భ ఉప్పజ్జతీతి అత్థో''**తి.

వత్థువసేనపి పన అనుసయట్ఠో వేదితబ్బో, యో “భూమిలద్ధ”న్తి వుచ్చతి. తేన హి **అట్ఠకథాయం** (విసుద్ధి. ౨.౮౩౪) వుత్తం –

“భూమీతి విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతా తేభూమకా పఞ్చక్ఖన్ధా. భూమిలద్ధం నామ తేసు ఖన్ధేసు ఉప్పత్తిరహం కిలేసజాతం. తేన హి సా భూమిలద్ధా నామ హోతి, తస్మా భూమిలద్ధన్తి వుచ్చతి, సా చ ఖో న ఆరమ్మణవసేన. ఆరమ్మణవసేన హి సబ్బేపి అతీతానాగతే పరిఞ్ఞాతేపి చ ఖీణాసవానం ఖన్ధే ఆరబ్భ కిలేసా ఉప్పజ్జన్తి మహాకచ్చానఉప్పలవణ్ణాదీనం ఖన్ధే ఆరబ్భ సోరేయ్యసేట్ఠినన్దమాణవకాదీనం వియ. యది చ తం భూమిలద్ధం నామ సియా, తస్స అప్పహేయ్యతో న కోచి భవమూలం పజహేయ్య, వత్థువసేన పన భూమిలద్ధం వేదితబ్బం. యత్థ యత్థ హి విపస్సనాయ అపరిఞ్ఞాతా ఖన్ధా ఉప్పజ్జన్తి, తత్థ తత్థ ఉప్పాదతో పభుతి తేసు వట్టమూలం కిలేసజాతం అనుసేతి. తం అప్పహీనట్ఠేన భూమిలద్ధన్తి వేదితబ్బ”న్తిఆది.

ఏస నయో సబ్బత్థాతి ఇమినా “న సబ్బాయ దుక్ఖాయ వేదనాయ సో అప్పహీనో, న సబ్బం దుక్ఖం వేదనం ఆరబ్భ ఉప్పజ్జతీ”తిఆదిం అతిదిసతి. తత్థ యం వత్తబ్బం, తం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. “యో అనుసయో యత్థ అనుసేతి , సో పహీయమానో తత్థ పహీనో నామ హోతీ”తి తత్థ తత్థ పహానపుచ్ఛా, తం సన్ధాయాహ **‘‘కిం పహాతబ్బన్తి అయం పహానపుచ్ఛా నామా**’’తి.

ఏకేనేవ బ్యాకరణేనాతి “ఇధావుసో, విసాఖ, భిక్ఖు వివిచ్చేవ కామేహీ”తిఆదినా (మ. ని. ౧.౩౭౪) ఏకేనేవ విస్సజ్జనేన. **ద్వే పుచ్ఛా**తి అనుసయపుచ్ఛా పహానపుచ్ఛాతి ద్వేపి పుచ్ఛా విస్సజ్జేసి. “రాగం తేన పజహాతీ”తి ఇదమేకం విస్సజ్జనం, “న తత్థ రాగానుసయో అనుసేతీ”తి ఇదమేకం విస్సజ్జనం, పుచ్ఛానుక్కమఞ్చేత్థ అనాదియిత్వా పహానక్కమేన విస్సజ్జనా పవత్తా . ‘‘**ద్వే పుచ్ఛా విస్సజ్జేసీ**’’తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం ‘‘**ఇధా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **తథావిక్ఖమ్భితమేవ కత్వా**తి ఇమినా యో రాగం విక్ఖమ్భేత్వా పున ఉప్పజ్జితుం అప్పదానతో తథావిక్ఖమ్భితమేవ కత్వా మగ్గేన సముగ్ఘాతేతి, తస్స వసేన “రాగం తేన పజహతి, న తత్థ రాగానుసయో అనుసేతీ”తి వత్తబ్బన్తి దస్సేతి. కామోఘాదీహి చతూహి ఓఘేహి సంసారభవోఘేనేవ వా వేగసా వుయ్హమానేసు సత్తేసు తం ఉత్తరిత్వా పత్తబ్బం, తస్స పన గాధభావతో **పతిట్ఠానభూతం**. తేనాహ భగవా – “తిణ్ణో పారఙ్గతో థలే తిట్ఠతి బ్రాహ్మణో”తి (సం. ని. ౪.౨౩౮; ఇతివు. ౬౯; పు. ప. ౧౮౭).

సుఞ్ఞతాదిభేదేన అనేకభేదత్తా పాళియం “అనుత్తరేసూ”తి బహువచననిద్దేసోతి ‘‘**అనుత్తరా విమోక్ఖా**’’తి వత్వా పున తేసం సబ్బేసమ్పి అరహత్తభావసామఞ్ఞేన ‘‘**అరహత్తే**’’తి వుత్తం. విసయే చేతం భుమ్మం. **పత్థనం పట్ఠపేన్తస్సా**తి “అహో వతాహం అరహత్తం లభేయ్య”న్తి పత్థనం ఉపట్ఠపేన్తస్స, పత్థేన్తస్సాతి అత్థో. **పట్ఠపేన్తస్సా**తి చేత్థ హేతుమ్హి **అన్తసద్దో**. కథం పన అరహత్తవిసయా పత్థనా ఉప్పజ్జతీతి? న కాచి అరహత్తం ఆరమ్మణం కత్వా పత్థనా ఉప్పజ్జతి అనధిగతత్తా అవిసయభావతో. పరికప్పితరూపం పన తం ఉద్దిస్స పత్థనా ఉప్పజ్జతి. ‘‘**ఉప్పజ్జతి పిహాపచ్చయా**’’**తి వుత్తం** పరమ్పరపచ్చయతం సన్ధాయ, ఉజుకం పన పచ్చయభావో నత్థీతి వుత్తం ‘‘**న పత్థనాయ పట్ఠపనమూలకం ఉప్పజ్జతీ**’’తి. **ఇదం పన సేవితబ్బం దోమనస్సం** అకుసలప్పహానస్స కుసలాభివుడ్ఢియా చ నిమిత్తభావతో. తేనాహ భగవా – “దోమనస్సమ్పాహం, దేవానమిన్ద, దువిధేన వదామి సేవితబ్బమ్పి అసేవితబ్బమ్పీ”తి (దీ. ని. ౨.౩౫౯-౩౬౨). తీహి మాసేహి సమ్పజ్జనకా **తేమాసికా** .

సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. **ఇమస్మిం వారేతి** ఇమస్మిం పవారణవారే. **విసుద్ధిపవారణన్తి** "పరిసుద్ధో అహ"న్తి ఏవం పవత్తం విసుద్ధిపవారణం. అరహన్తానమేవ హేస పవారణా.

న కదాచి పహాతబ్బస్స పహాయకతా అత్థీతి దస్సేన్తో ''**న దోమనస్సేన వా**''తిఆదిం వత్వా పరియాయేనేతం వుత్తం, తం విభావేన్తో ''**అయం పనా**''తిఆదిమాహ. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం పరతో విత్థారేన ఆగమిస్సతి. **పటిపదం గహేత్వా** పత్థనం కత్వా పత్థనం ఠపేత్వా. **పటిసఞ్చిక్ఖతీతి** ఓవాదవసేన అత్తానం సముత్తేజేన్తో కథేతి. **సీలేన హీనట్ఠానన్తి** అఞ్ఞేహి అరహత్తాయ పటిపజ్జన్తేహి సీలేన హీనట్ఠానం కిం తుయ్హం అత్థీతి అధిప్పాయో. **సుపరిసుద్ధన్తి** అఖణ్డాదిభావతో సుధోతజాతిమణి వియ సుట్ఠు పరిసుద్ధం. **సుపగ్గహితన్తి** కదాచిపి సఙ్కోచాభావతో వీరియం సుట్ఠు పగ్గహితం. **పఞ్ఞాతి** విపస్సనాపఞ్ఞా పటిపక్ఖేహి అనధిభూతతాయ అకుణ్ఠా తిక్ఖవిసదా సఙ్ఖారానం సమ్మసనే **సూరా హుత్వా వహతి** పవత్తతి. **పరియాయేనాతి** తస్స దోమనస్సస్స అరహత్తుపనిస్సయతాపరియాయేన. ఆరమ్మణవసేన అనుసయనం ఇధాధిప్పేతన్తి ఆహ ''**న తం ఆరబ్భ ఉప్పజ్జతీ**''తి. అనుప్పజ్జనమేత్థ పహానం నామాతి వుత్తం ''**పహీనోవ తత్థ పటిఘానుసయోతి అత్థో**''తి. తతియజ్ఝానేన విక్ఖమ్భితబ్బా అవిజ్జా, సా ఏవ అరియమగ్గేన సముచ్ఛిన్దీయతీతి ''**అవిజ్జానుసయం విక్ఖమ్భేత్వా**''తిఆది వుత్తం, అనుసయసదిసతాయ వా. "రాగానుసయం విక్ఖమ్భేత్వా"తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **చతుత్థజ్ఝానే నానుసేతి నామ** తత్థ కాతబ్బకిచ్చాకరణతో.

४६६. తస్మాతి పచ్చనీకత్తా సభావతో కిచ్చతో పచ్చయతో చాతి అధిప్పాయో. **విసభాగపటిభాగో కథితో** "కణ్హసుక్కసప్పటిభాగా ధమ్మా"తిఆదీసు వియ. **అన్ధకారాతి** అన్ధకారసదిసా అప్పకా సభావతో. **అవిభూతా** అపాకటా అనోళారికభావతో. తతో ఏవ **దుద్దీపనా** దువిఞ్ఞాపనా. **తాదిసావాతి** ఉపేక్ఖాసదిసావ. యథా ఉపేక్ఖా సుఖదుక్ఖాని వియ న ఓళారికా, ఏవం అవిజ్జా రాగదోసా వియ న ఓళారికా. అథ ఖో అన్ధకారా అవిభూతా దుద్దీపనా దువిఞ్ఞాపనాతి అత్థో. **సభాగపటిభాగో కథితో** "పణిధి పటిఘోనో"తిఆదీసు వియ. **యత్తకేసు ఠానేసూతి** దుక్ఖాదీసు యత్తకేసు ఠానేసు, యత్థ వా ఞేయ్యట్ఠానేసు. **విసభాగపటిభాగోతి** అన్ధకారస్స వియ ఆలోకో విఘాతకపటిభాగో. **విజ్జాతి** మగ్గఞాణం అధిప్పేతం, **విముత్తీతి** ఫలన్తి ఆహ ''**ఉభోపేతే ధమ్మా అనాసవా**''తి. **అనాసవట్ఠేనాతిఆదీసు** పణీతట్ఠేనాతిపి వత్తబ్బం. సోపి హి విముత్తినిబ్బానానం సాధారణో, విముత్తియా అసఙ్ఖతట్ఠేన నిబ్బానస్స విసభాగతాపి లబ్భతేవ. **పఞ్హం అతిక్కమిత్వా గతోసి,** అపుచ్ఛితబ్బం పుచ్ఛన్తోతి అధిప్పాయో. **పఞ్హానం పరిచ్ఛేదపమాణం గహేతుం** యుత్తట్ఠానే అట్ఠత్వా తతో పరం పుచ్ఛన్తో **నాసక్ఖి** పఞ్హానం పరియన్తం గహేతుం. **అప్పటిభాగధమ్మస్సాతి** నిప్పరియాయతో సభాగపటిభాగేన అప్పటిభాగధమ్మస్స. అనాగతాదిపరియాయేన నిబ్బానస్స సభాగపటిభాగో వుత్తో, విసభాగే చ అత్థేవ సఙ్ఖతధమ్మా, తస్మా నిప్పరియాయతో కిఞ్చి సభాగపటిభాగం సన్ధాయ పుచ్ఛతీతి కత్వా ''**అచ్చయాసీ**''తిఆది వుత్తం. అసఙ్ఖతస్స హి అప్పతిట్ఠస్స ఏకన్తనిచ్చస్స సతో నిబ్బానస్స కుతో నిప్పరియాయేన సభాగస్స సమ్భవో. తేనాహ ''**నిబ్బానం నామేత**''న్తిఆది.

విరద్ధోతి ఏత్థ సభాగపటిభాగం పుచ్ఛిస్సామీతి నిచ్ఛయాభావతో పుచ్ఛితమత్థం విరజ్ఝిత్వావ పుచ్ఛి, న అజానిత్వాతి అత్థో. ఏతేన హేట్ఠా సబ్బపుచ్ఛా దిట్ఠసంసన్దననయేన జానిత్వావ పవత్తాతి దీపితం హోతి. థేరీ పన తం తం పుచ్ఛితమత్థం సభావతో విభావేన్తీ సత్థు దేసనాఞాణం అనుగన్త్వావ విస్సజ్జేసి. **నిబ్బానోగధన్తి** నిబ్బానం ఓగాహిత్వా ఠితం నిబ్బానన్తోగధం. తేనాహ ''**నిబ్బానబ్భన్తరం నిబ్బానం అనుపవిట్ఠ**''న్తి. **అస్సాతి** బ్రహ్మచరియస్స.

౪౬౭. పణ్డిచ్చేన సమన్నాగతాతి ఏత్థ వుత్తపణ్డిచ్చం దస్సేతుం ''**ధాతుకుసలా**''తిఆది వుత్తం. తేనేవాహ – ''కిత్తావతా ను ఖో, భన్తే, పణ్డితో హోతి? యతో ఖో, ఆనన్ద, భిక్ఖు ధాతుకుసలో చ హోతి, ఆయతనకుసలో చ పటిచ్చసముప్పాదకుసలో చ ఠానాట్ఠానకుసలో చ. ఏత్తావతా ను ఖో, ఆనన్ద, భిక్ఖు పణ్డితో హోతీ''తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౪). **పఞ్ఞామహత్తం** నామ థేరియా అసేక్ఖప్పటిసమ్భిదప్పత్తాయ పటిసమ్భిదాయో పూరేత్వా ఠితతాతి తం దస్సేతుం ''**మహన్తే అత్థే**''తిఆది వుత్తం. **రాజయుత్తేహీ**తి రఞ్ఞో కమ్మే నియుత్తపురిసేహి. **ఆహచ్చవచనేనా**తి సత్థారా కరణాదీని ఆహనిత్వా పవత్తితవచనేన. యదేత్థ అత్థతో న విభత్తం, తం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

చూళవేదల్లసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౫. చూళధమ్మసమాదానసుత్తవణ్ణనా

౪౬౮. ధమ్మోతి గహితగహణానీతి ధమ్మో వా హోతు ఇతరో వా, ధమ్మోతి పగ్గహితగ్గాహప్పవత్తా చరియావ. **ఆయూహనక్ఖణే**తి తస్స ధమ్మోతి గహితస్స పవత్తనక్ఖణే. **సుఖన్తి** అకిచ్ఛం. తేనాహ ''**సుకర**''న్తి. **దుక్ఖవిపాకన్తి** అనిట్ఠఫలవిపచ్చనం.

౪౬౯. యథా చక్ఖాదీనం పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం యథాసకం విసయగ్గహణం సభావసిద్ధం, ఏవం మనసోపి. తే చ విసయా ఇట్ఠాకారతో గహణే న కోచి దోసో, పురిసత్తభావే న చ తే దోసం పవత్తేన్తీతి అయం తేసం సమణబ్రాహ్మణానం లద్ధీతి ఆహ ''**వత్థుకామేసుపి కిలేసకామేసుపి దోసో నత్థీ**''తి, అస్సాదేత్వా విసయపరిభోగే నత్థి ఆదీనవో, తప్పచ్చయా న కోచి అన్తరాయోతి అధిప్పాయో. **పాతబ్యతం ఆపజ్జన్తీ**తి పరిభుఞ్జనకతం ఉపగచ్ఛన్తి. పరిభోగత్థో హి అయం **పా**-సద్దో కత్తుసాధనో చ **తబ్య**-సద్దో, యథారుచి పరిభుఞ్జన్తీతి అత్థో. కిలేసకామోపి అస్సాదియమానో వత్థుకామన్తోగధోయేవ, కిలేసకామవసేన పన నేసం అస్సాదేతబ్బతాతి ఆహ ''**వత్థుకామేసు కిలేసకామేన పాతబ్యత**''న్తి. **కిలేసకామేనా**తి కరణత్థే కరణవచనం. **పాతబ్యతం పరిభుఞ్జితబ్బత**న్తి ఏత్థాపి కత్తువసేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. **మోళిం కత్వా**తి వేణిబన్ధవసేన మోళిం కత్వా. **తాపసపరిబ్బాజికాహీ**తి తాపసపబ్బజ్జుపగతాహి. **పరిఞ్ఞం పఞ్ఞపేన్తీ**తి ఇదం ''పహానమాహంసూ''తి పదస్సేవ వేవచనన్తి ''**పహానం సమతిక్కమం పఞ్ఞపేన్తీ**''తి వుత్తం. తేన కామా నామేతే అనిచ్చా దుక్ఖా విపరిణామధమ్మాతి యాథావతో పరిజాననం ఇధ ''పహాన''న్తి అధిప్పేతం, న వినాభావమత్తన్తి దస్సేతి. **మాలువాసిపాటికా**తి మాలువావిదలం మాలువాఫలే పోట్టలికా. **సన్తాసం ఆపజ్జేయ్యా**తి సాలే అధివత్థదేవతాయ పవత్తిం గహేత్వా వుత్తం. తదా హి తస్సా ఏవం హోతి. **కోవిళారపత్తసదిసేహీ**తి మహాకోవిళారపత్తసణ్ఠానేహి. సణ్ఠానవసేన హేతం వుత్తం, మాలువాపత్తా పన కోవిళారపత్తేహి మహన్తతరాని చేవ ఘనతరాని చ హోన్తి. విపులబహుఘనగరుపత్తతాయ **మహన్తం భారం జనేత్వా. సాతి** మాలువాలతా. **ఓఘనన్తి** హేట్ఠతో ఓలమ్బనహేతుభూతం ఘనభావం.

అన్ధవనసుభగవనగ్గహణం తేసం అభిలక్ఖితభావతో. **నాళికేరాదీసు** తిణజాతీసు. ఖాదనుపలక్ఖణం ఉపచికానం ఉట్ఠహనగ్గహణన్తి ఆహ ''**ఉట్ఠహేయ్యు**''న్తి. **కేళిం కరోన్తీ వియా**తి విలమ్బననదీ వియ కేళిం కరోన్తీ. ఇదాని అహం తం అజ్ఝోత్థరిన్తి పమోదమానా వియ ఇతో చితో చ విప్ఫన్దమానా **విలమ్బన్తీ. సమ్ఫస్సోపి సుఖో** ముదుతలుణకోమలభావతో. **దస్సనమ్పి సుఖం** ఘనబహలపత్తసంహతతాయ. **సోమనస్సజాతా**తి పుబ్బే అనుస్సవవసేన భవనవినాసభయా సన్తాసం ఆపజ్జి, ఇదాని తస్సా సమ్పత్తిదస్సనేన పలోభితా సోమనస్సజాతా అహోసి.

విటభిం కరేయ్యాతి ఆతానవితానవసేన జటేన్తీ జాలం కరేయ్య. తథాభూతా చ ఘనపత్తసఞ్ఛన్నతాయ ఛత్తసదిసీ హోతీతి ఆహ ‘‘**ఛత్తాకారేన తిట్ఠేయ్యా**’’తి. **సకలం రుక్ఖన్తి** ఉపరి సబ్బసాఖాపసాఖం సబ్బరుక్ఖం. **భస్సమానాతి** పలివేఠనవసేనేవ ఓతరమానా. **యావ మూలా ఓతిణ్ణసాఖాహీతి** మాలువా భారేన ఓనమిత్వా రుక్ఖస్స యావ మూలా ఓతిణ్ణసాఖాహి పున అభిరుహమానా. **సబ్బసాఖాతి** హేట్ఠా మజ్ఝే ఉపరి చాతి సబ్బాపి సాఖాయో పలివేఠేన్తీ. **సంసిబ్బిత్వా** జాలసన్తానకనియామేన జటేత్వా. ఏవం అపరాపరం సంసిబ్బనేన **అజ్ఝోత్థరన్తీ. సబ్బసాఖా హేట్ఠా కత్వా సయం ఉపరి ఠత్వా** మహాభారభావేన **వాతే వా వాయన్తే దేవే వా వస్సన్తే పదాలేయ్య. సాఖట్ఠకవిమానన్తి** సాఖాపటిబద్ధం విమానం. యస్మా ఇధ సత్థారా ‘‘సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే’’తిఆదినా భూతపుబ్బమేవ వత్థు ఉపమాభావేన ఆహటం, తస్మా ‘‘**ఇదం పన విమాన**’’న్తిఆది వుత్తం.

౪౭౧. **బహలరాగసభావోతి** పచ్చవేక్ఖణాహి నీహరితుం అసక్కుణేయ్యతాయ బలవా హుత్వా అభిభవనరాగధాతుకో. **రాగజన్తి** రాగనిమిత్తజాతం. **దిట్ఠే దిట్ఠే ఆరమ్మణేతి** దిట్ఠే దిట్ఠే విసభాగారమ్మణే. **నిమిత్తం గణ్హాతీతి** కిలేసుప్పత్తియా కారణభూతం అనుబ్యఞ్జనసో నిమిత్తం గణ్హాతి, సిక్ఖాగారవేన పన కిలేసేహి నిస్సితం మగ్గం న పటిపజ్జతి, తతో ఏవ ఆచరియుపజ్ఝాయేహి ఆణత్తం దణ్డకమ్మం కరోతేవ. తేనాహ ‘‘**న త్వేవ వీతిక్కమం కరోతీ**’’తి. **హత్థపరామాసాదీనీతి** – ‘‘ఏహి తావ తయా వుత్తం మయా వుత్తఞ్చ అముత్ర గన్త్వా వీమంసిస్సామా’’తిఆదినా హత్థగ్గహణాదీని కరోన్తో, న కరుణామేత్తానిదానవసేన. **మోహజాతికోతి** బహలమోహసభావో.

౪౭౨. **కమ్మనియామేనాతి** పురిమజాతిసిద్ధేన లోభుస్సదతాదినియమితేన కమ్మనియామేన. ఇదాని తం లోభుస్సదతాదిం విభాగేన దస్సేతుం ‘‘**యస్స హీ**’’తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **కమ్మాయూహనక్ఖణేతి** కమ్మకరణవేలాయ. **లోభో బలవాతి** తజ్జాయ సామగ్గియా సామత్థియతో లోభో అధికో హోతి. **అలోభో మన్దోతి** తప్పటిపక్ఖో అలోభో దుబ్బలో హోతి. కథం పనేతే లోభాలోభా అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉజువిపచ్చనీకభూతా ఏకక్ఖణే పవత్తన్తి? న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం ‘‘ఏకక్ఖణే పవత్తన్తీ’’తి, నికన్తిక్ఖణం పన ఆయూహనక్ఖణమేవ కత్వా ఏవం వుత్తం. ఏస నయో సేసేసు. **పరియాదాతున్తి** అభిభవితుం న సక్కోతి. యో హి ‘‘ఏవంసున్దరం ఏవంవిపులం ఏవంమహగ్ఘఞ్చ న సక్కా పరస్స దాతు’’న్తిఆదినా అముత్తచాగతాదివసేన పవత్తాయ చేతనాయ సమ్పయుత్తో అలోభో సమ్మదేవ లోభం పరియాదాతుం న సక్కోతి. దోసమోహానం అనుప్పత్తియం తాదిసపచ్చయలాభేనేవ **అదోసామోహా బలవన్తో. తస్మాతి** లోభాదోసామోహానం బలవభావతో అలోభదోసమోహానఞ్చ దుబ్బలభావతోతి వుత్తమేవ కారణం పచ్చామసతి. **సోతి** తంసమఙ్గీ. **తేన కమ్మేనాతి** తేన లోభాదిఉపనిస్సయవతా కుసలకమ్మునా. **సుఖసీలోతి** సఖిలో. తమేవత్థం **అక్కోధనోతి** పరియాయేన వదతి.

మన్దా అలోభాదోసా లోభదోసే పరియాదాతుం న సక్కోన్తి, **అమోహో పన బలవా** మోహం పరియాదాతుం సక్కోతీతి ఏవం యథారహం పఠమవారే వుత్తనయేనేవ అతిదేసత్థో వేదితబ్బో. **పురిమనయేనేవాతి** పుబ్బే వుత్తనయానుసారేన. **దుట్ఠోతి** కోధనో. **దన్ధోతి** మన్దమఞ్ఞో. **సుఖసీలకోతి** సుఖసీలో.

ఏత్థ చ లోభవసేన, దోసమోహ-లోభదోస-లోభమోహ-దోసమోహ-లోభదోసమోహవసేనాతి తయో ఏకకా, తయో దుకా, ఏకో తికోతి లోభాదిఉస్సదవసేన అకుసలపక్ఖే ఏవ సత్త వారా, తథా కుసలపక్ఖే అలోభాదిఉస్సదవసేనాతి చుద్దస వారా లబ్భన్తి. తత్థ అలోభదోసమోహా, అలోభాదోసమోహా, అలోభదోసామోహా బలవన్తోతి ఆగతేహి కుసలపక్ఖే తతియదుతియపఠమవారేహి దోసుస్సదమోహుస్సదదోసమోహుస్సదవారా గహితా ఏవ హోన్తి. తథా అకుసలపక్ఖే

లోభాదోసామోహా, లోభదోసామోహా, లోభాదోసమోహా బలవన్తోతి ఆగతేహి తతియదుతియపఠమవారేహి అదోసుస్సదఅమోహుస్సదఅదోసామోహుస్సదవారా గహితా ఏవాతి అకుసలకుసలపక్ఖేసు తయో తయో వారే అన్తోగధే కత్వా అట్ఠేవ వారా దస్సితా. యే పన ఉభయసమ్మిస్సతావసేన లోభాలోభుస్సదవారాదయో అపరే ఏకూనపఞ్ఞాస వారా కామం దస్సేతబ్బా, తేసం అసమ్భవతో ఏవ న దస్సితా. న హి "ఏకస్మిం సన్తానే అన్తరేన అవత్థన్తరం లోభో చ బలవా అలోభో చా"తిఆది యుజ్జతి. పటిపక్ఖవసేన వాపి ఏతేసం బలవదుబ్బలభావో సహజాతధమ్మవసేన వా. తత్థ లోభస్స తావ పటిపక్ఖవసేన అనభిభూతతాయ బలవభావో, తథా దోసమోహానం అదోసామోహేహి. అలోభాదీనం పన లోభాదిఅనభిభవనతో. సబ్బేసఞ్చ సమానజాతియసమధిభుయ్య పవత్తివసేన సహజాతధమ్మతో బలవభావో. తేన వుత్తం **అట్ఠకథాయం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౪౭౨) – "లోభో బలవా, అలోభో మన్దో. అదోసామోహా బలవన్తో, దోసమోహా మన్దా"తిఆది, సో చ నేసం మన్దబలవభావో పురిమూపనిస్సయతో తథా ఆసయస్స పరిభావితతాయ వేదితబ్బో. తేనేవాహ "**కమ్మనియామేనా**"తి. సేసం వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి.

చూళధమ్మసమాదానసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౬. మహాధమ్మసమాదానసుత్తవణ్ణనా

౪౭౩. ఏవం ఇదాని వుచ్చమానాకారో కామో కామనం ఇచ్ఛా ఏతేసన్తి **ఏవంకామా**. ఏవం ఛన్దో ఛన్దనం రోచనం అజ్ఝాసయో ఏతేసన్తి **ఏవంఛన్దా**. అభిముఖం, అభినివిస్స వా పకారేహి ఏతి ఉపగచ్ఛతీతి అధిప్పాయో, లద్ధి. సా హి లద్ధబ్బవత్థుం అభిముఖం "ఏవమేత"న్తి అభినివిసన్తీ తేన తేన పకారేన ఉపగచ్ఛతి, హత్థగతం కత్వా తిట్ఠతి న విస్సజ్జేతి. ఏవం వుచ్చమానాకారో అధిప్పాయో ఏతేసన్తి **ఏవంఅధిప్పాయా**. భగవా మూలం కారణం ఏతేసం యాథావతో అధిగమాయాతి **భగవంమూలకా**. తేనాహ "**భగవన్తఞ్హి నిస్సాయ మయం ఇమే ధమ్మే ఆజానామ పటివిజ్ఝామా**"తి. **అమ్హాకం ధమ్మా**తి తేహి అత్తనా అధిగన్తబ్బతాయ వుత్తం. సేవితబ్బానఞ్హి యాథావతో అధిగమఞాణాని అధిగచ్ఛనకసమ్బన్ధీని, తాని చ సమ్మాసమ్బుద్ధమూలకాని అనఞ్ఞవిసయత్తా. తేనాహ "**పుబ్బే కస్సపసమ్బుద్ధేనా**"తిఆది. భగవా నేతా తేసన్తి **భగవంనేత్తికా. నేతా**తి సేవితబ్బధమ్మే వినేయ్యసన్తానం పాపేతా. **వినేతా**తి అసేవితబ్బధమ్మే వినేయ్యసన్తానతో అపనేతా. తదఙ్గవినయాదివసేన వా **వినేతా. అనునేతా**తి ఇమే ధమ్మా సేవితబ్బా, ఇమే న సేవితబ్బాతి ఉభయసమ్పాపనాపనయనత్థం పఞ్ఞపేతా. తేనాహ "**యథాసభావతో**"తిఆది.

పటిసరన్తి ఏత్థాతి పటిసరణం, భగవా పటిసరణం ఏతేసన్తి **భగవంపటిసరణా**. పటిసరతి సభావసమ్పటివేధవసేన పచ్చేకముపగచ్ఛతీతి వా పటిసరణం, భగవా పటిసరణం ఏతేసన్తి **భగవంపటిసరణా. పటివేధవసేనా**తి పటివిజ్ఝితబ్బతావసేన. అసతిపి ముఖే అత్థతో ఏవం వదన్తో వియ హోతీతి ఆహ "**ఫస్సో ఆగచ్ఛతి, అహం భగవా కిం నామో**"తి. **పటిభాతూ**తి ఏత్థ పటి-సద్దాపేక్ఖాయ "భగవన్త"న్తి ఉపయోగవచనం, అత్థో పన సామివచనవసేనేవ వేదితబ్బోతి దస్సేన్తో ఆహ "**భగవతో**"తి **పటిభాతూ**తి చ భగవతో భాగో హోతు. భగవతో హి ఏస భాగో, యదిదం ధమ్మస్స దేసనా, అమ్హాకం పన భాగో సవనన్తి అధిప్పాయో. కేచి పన **పటిభాతూ**తి పదిస్సతూతి అత్థం వదన్తి, ఞాణేన దిస్సతు, దేసీయతూతి వా అత్థో. **ఉపట్ఠాతూ**తి చ ఞాణస్స పచ్చుపట్ఠాతు.

౪౭౪. **నిస్సయితబ్బేతి** అత్తనో సన్తానే ఉప్పాదనవసేన అపస్సయితబ్బే. తతియచతుత్థధమ్మసమాదానాని హి అపస్సాయ సత్తానం ఏతరహి ఆయతిఞ్చ సమ్పత్తియో అభివడ్ఢన్తి. **భజితబ్బేతి** తస్సేవ వేవచనం. **సేవితబ్బేతి** వా సప్పురిసుపస్సయసద్ధమ్మస్సవనయోనిసోమనసికారే సన్ధాయాహ. **భజితబ్బేతి** తప్పచ్చయే దానాదిపుఞ్ఞధమ్మే.

౪౭౫. **ఉప్పటిపాటిఆకారేనాతి** పఠమం సంకిలేసధమ్మే దస్సేత్వా పచ్ఛా వోదానధమ్మదస్సనం సత్థు దేసనాపటిపాటి, యథా – ''వామం ముఞ్చ, దక్ఖిణం గణ్హా''తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ४६७; విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౧౪), తథా ఉప్పటిపాటిపకారేన, సా చ ఖో పురిమేసు ద్వీసు ధమ్మసమాదానేసు , పచ్ఛిమేసు పన పటిపాటియావ మాతికా పట్ఠపితా. **యథాధమ్మరసేనేవాతి** పహాతబ్బపహాయకధమ్మానం యథాసభావేనేవ. సభావో హి యాథావతో రసితబ్బతో జానితబ్బతో ''రసో''తి వుచ్చతి. పఠమం పహాతబ్బధమ్మే దస్సేత్వా తదనన్తరం ''ఇమే ధమ్మా ఏతేహి పహీయన్తీ''తి పహాయకధమ్మదస్సనం దేసనానుపుబ్బీ. **గహణం** ఆదియనం అత్తనో సన్తానే ఉప్పాదనం.

౪౭౮. వధదణ్డాదీహి భీతస్స ఉపసఙ్కమనే, మిచ్ఛా చరిత్వా తథా అపగమనే చ పుబ్బాపరచేతనానం వసేన మిచ్ఛాచారో దుక్ఖవేదనో హోతి, తథా ఇస్సానిన్దాదీహి ఉపద్దుతస్స అపరచేతనావసేన, ఏవం అభిజ్ఝామిచ్ఛాదిట్ఠీసుపి యథారహం వేదితబ్బం. **తిస్సన్నమ్పి చేతనానన్తి** పుబ్బాపరసన్నిట్ఠాపకచేతనానం. అదిన్నాదానం ముసావాదో పిసుణవాచా సమ్ఫప్పలాపోతి ఇమేసం చతున్నం సన్నిట్ఠాపకచేతనానం సుఖసమ్పయుత్తా వా ఉపేక్ఖాసమ్పయుత్తా వాతి అయం నయో ఇధ అధికతత్తా న ఉద్ధటో. **దోమనస్సమేవ చేత్థ దుక్ఖన్తి** ఇదం పుబ్బభాగాపరభాగచేతనాపి చేత్థ ఆసన్నా దోమనస్ససహగతా ఏవ హోన్తీతి కత్వా వుత్తం. అనాసన్నా పన సన్ధాయ ''**పరియేట్ఠిం వా ఆపజ్జన్తస్సా**''తిఆది వుత్తం. తేనేవ మిచ్ఛాచారాభిజ్ఝామిచ్ఛాదిట్ఠీనం పుబ్బభాగాపరభాగచేతనా ఆసన్నా సన్నిట్ఠాపకచేతనాగతికావాతి దస్సితం హోతీతి దట్ఠబ్బం. **పరియేట్ఠిన్తి** మిచ్ఛాచారాదీసు వీతిక్కమితబ్బవత్థుమాలాగన్ధాదిపరియేసనం. పాణాతిపాతాదీసు మారేతబ్బవత్థుఆవుధాదిపరియేసనం **ఆపజ్జన్తస్స**. అకిచ్ఛేనపి తేసం పరియేసనం సమ్భవతీతి ''**వట్టతియేవా**''తి సాసఙ్కం వదతి.

౪౭౯. **సుఖవేదనా హోన్తీతి** సుఖవేదనాపి హోన్తీతి అధిప్పాయో. తాసం చేతనానం అసుఖవేదనతాపి లబ్భతీతి ''**సుఖవేదనాపి హోన్తియేవా**''తి సాసఙ్కవచనం. **సోమనస్సమేవ చేత్థ సుఖన్తి** ఇదం పుబ్బభాగాపరభాగచేతనాపి సోమనస్ససహగతా ఏవ హోన్తీతి కత్వా వుత్తం. తఞ్చ ఖో మిచ్ఛాచారవజ్జానం ఛన్నం వసేన. మిచ్ఛాచారస్స పన పుబ్బాపరభాగస్స వసేన ''**కాయికం సుఖమ్పి వట్టతియేవాతి** సాసఙ్కవచనం.

౪౮౦. దోసజపరిళాహవసేనస్స సియా కాయికమ్పి దుక్ఖన్తి అధిప్పాయేన ''**సో గణ్హన్తోపి దుక్ఖితో**''తి వుత్తం. చేతోదుక్ఖమేవ వా సన్ధాయ తస్స అపరాపరుప్పత్తిదస్సనత్థం ''**దుక్ఖితో దోమనస్సితో**''తి వుత్తం.

౪౮౧. **దససుపి పదేసూతి** దససుపి కోట్ఠాసేసు, వాక్యేసు వా. ఉపేక్ఖాసమ్పయుత్తతాపి సమ్భవతీతి ''**సుఖసమ్పయుత్తా హోన్తియేవా**''తి ఇధ సాసఙ్కవచనం. పాణాతిపాతా పటివిరతస్స కాయోపి సియా విగతదరథపరిళాహోతి పాణాతిపాతావేరమణిఆదిపచ్చయా కాయికపటిసంవేదనాపి సమ్భవతీతి **సహాపి సుఖేనాతి** ఏత్థ కాయికసుఖమ్పి వట్టతియేవ.

౪౮౨. తిత్తకాలాబూతి ఉపభుత్తస్స ఉమ్మాదాదిపాపనేన కుచ్ఛితతిత్తకరసో అలాబు. **న రుచ్చిస్సతీతి** అనిట్ఠరసతాయ అనిట్ఠఫలతాయ చ.

౪౮౩. రసం దేతీతి రసం దస్సేతి విభావేతి.

౪౮౪. పూతిముత్తన్తి పూతిసభావముత్తం. **తరుణన్తి** ధారావసేన నిపతన్తం హుత్వా ఉణ్హం. తేనస్స ఉపరిముత్తతమాహ. ముత్తఞ్హి పస్సావమగ్గతో ముచ్చమానం కాయుస్మావసేన ఉణ్హం హోతి.

౪౮౫. యం భగన్దరసంసట్ఠం లోహితం పక్ఖన్దతీతి భగన్దరబ్యాధిసహితాయ లోహితపక్ఖన్దతాయ వసేన యం లోహితం విస్సవతి. పిత్తసంసట్ఠం లోహితం పక్ఖన్దతీతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో.

౪౮౬. ఉబ్బిద్ధేతి దూరే. అబ్భమహికాదిఉపక్కిలేసవిగమేన హి ఆకాసం ఉత్తుఙ్గం వియ దూరం వియ చ ఖాయతి. తేనాహ **''దూరీభూతే''**తి. తమంయేవ **తమగతం** ''గూథగతం ముత్తగత''న్తి (మ॰ ని॰ ౨.౧౧౯; అ॰ ని॰ ౯.౧౧) యథా. **భాసతే చ తపతే చ విరోచతే** చ ఇదం చతుత్థం ధమ్మసమాదానం విభజన్తేన కుసలకమ్మపథస్స విభజిత్వా దస్సితత్తా.

సబ్బరరుక్ఖో కన్దమాదసపోవ. **సరభఞ్ఞవసేనాతి** అత్థం అవిభజిత్వా పదసో సరభఞ్ఞవసేన. **ఓసారేన్తస్సాతి** ఉచ్చారేన్తస్స. **సద్దేతి** ఓసారణసద్దే. అధిగతవిసేసం అనారోచేతుకామా **దేవతా తత్థేవ అన్తరధాయి. తం దివసన్తి** సత్థారా దేసితదివసే. ఇతి అత్తనో విసేసాధిగమనిమిత్తతాయ అయం దేవతా ఇమం సుత్తం పియాయతి. సేసం ఉత్తానమేవ.

మహాధమ్మసమాదానసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౭. వీమంసకసుత్తవణ్ణనా

౪౮౭. అత్థవీమంసకోతి అత్తత్థపరత్థాదిఅత్థవిజాననకో. **సఙ్ఖారవీమంసకోతి** సఙ్ఖతధమ్మే సలక్ఖణతో సామఞ్ఞలక్ఖణతో వా ఆయతనాదివిభాగతో చ వీమంసకో. **సత్థువీమంసకోతి** ''సత్థా నామ గుణతో ఏదిసో ఏదిసో చా''తి సత్థు ఉపపరిక్ఖకో. **వీమంసకోతి** విచారకో. యం చేతసో సరాగాదివిభాగతో పరిచ్ఛిన్దనం, తం **చేతోపరియాయో**. తేనాహ **''చిత్తపరిచ్ఛేద''**న్తి. యస్మా చేతోపరియాయఞాణలాభీ – ''ఇదం చిత్తం ఇతో పరం పవత్తం ఇదమితో పర''న్తి పరస్స చిత్తుప్పత్తిం పజానాతి, తస్మా వుత్తం **''చేతోపరియాయన్తి చిత్తవార''**న్తి. వారత్థేపి హి **పరియాయ**-సద్దో హోతి – ''కస్స ను ఖో, ఆనన్ద, పరియాయో అజ్జ భిక్ఖునియో ఓవదితు''న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౩౯౮). చిత్తచారన్తిపి పాఠో, చిత్తపవత్తిన్తి అత్థో. **ఏవం విజాననత్థాయాతి** ఇదాని వుచ్చమానాకారేన వీమంసనత్థాయ.

౪౮౮. కల్యాణమిత్తూపనిస్సయన్తి కల్యాణమిత్తసఙ్ఖాతం బ్రహ్మచరియవాసస్స బలవసన్నిస్సయం. **ఉపడ్ఢం అత్తనో ఆనుభావేనాతి** ఇమినా పుగ్గలేన సమ్పాదియమానస్స బ్రహ్మచరియస్స ఉపడ్ఢభాగమత్తం అత్తనో విముత్తిపరిపాచకధమ్మానుభావేన సిజ్ఝతి. **ఉపడ్ఢం కల్యాణమిత్తానుభావేనాతి** ఇతరో పన ఉపడ్ఢభాగో యం నిస్సాయ బ్రహ్మచరియం వుస్సతి, తస్స కల్యాణమిత్తస్స ఉపదేసానుభావేన **హోతి,** సిజ్ఝతీతి అత్థో. లోకసిద్ధో ఏవ అయమత్థో. లోకియా హి –

“పాదో సిద్ధో ఆచరియా, పాదో హిస్సానుభావతో;

తంవిజ్జాసేవకా పాదో, పాదో కాలేన పచ్చతీ”తి. –

వదన్తి. **అత్తనో ధమ్మతాయాతి** అత్తనో సభావేన, ఞాణేనాతి అత్థో. **కల్యాణమిత్తతాతి** కల్యాణో భద్రో సున్దరో మిత్తో ఏతస్సాతి కల్యాణమిత్తో, తస్స భావో **కల్యాణమిత్తతా,** కల్యాణమిత్తవన్తతా. సీలాదిగుణసమ్పన్నేహి కల్యాణపుగ్గలేహేవ అయనం పవత్తి **కల్యాణసహాయతా.** తేసు ఏవ చిత్తేన చేవ కాయేన చ నిన్నపోణపబ్భారభావేన పవత్తి **కల్యాణసమ్పవఙ్కతా. మాహేవన్తి** ఏవం మా ఆహ, “ఉపడ్ఢం బ్రహ్మచరియస్సా”తి మా కథేహీతి అత్థో. **తదమినాతి** ఏత్థ న్తి నిపాతమత్తం ద-కారో పదసన్ధికరో ఇ-కారస్స అ-కారం కత్వా నిద్దేసో. **ఇమినాపీతి** ఇదాని వుచ్చమానేనపీతి అత్థో. **పరియాయేనాతి** కారణేన. ఇదాని తం కారణం దస్సేతుం ‘‘**మమం హీ**’’తిఆది వుత్తం.

యథా చేత్థ, అఞ్ఞేసుపి సుత్తేసు కల్యాణమిత్తుపనిస్సయమేవ విసేసేతి దస్సేన్తో ‘‘**భిక్ఖూనం బాహిరఙ్గసమ్పత్తిం కథేన్తోపీ**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **విముత్తిపరిపాచనియధమ్మేతి** విముత్తియా అరహత్తస్స పరిపాచకధమ్మే. **పచ్చయేతి** గిలానపచ్చయభేసజ్జే. **మహాజచ్చోతి** మహాకులీనో.

కాయికో సమాచారోతి అభిక్కమపటిక్కమాదికో సతిసమ్పజఞ్ఞపరిక్ఖతో పాకతికో చ. **వీమంసకస్స** ఉపపరిక్ఖకస్స. **చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యో నామ** చక్ఖుద్వారానుసారేన విఞ్ఞాతబ్బత్తా. **సోతవిఞ్ఞేయ్యోతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **సంకిలిట్ఠాతి** రాగాదిసంకిలేసధమ్మేహి విబాధితా, ఉపతాపితా విదూసితా మలీనా చాతి అత్థో. తే పన తేహి సమన్నాగతా హోన్తీతి ఆహ ‘‘**కిలేససమ్పయుత్తా**’’తి. యది న చక్ఖుసోతవిఞ్ఞేయ్యా, పాళియం కథం తథా వుత్తాతి ఆహ ‘‘**యథా పనా**’’తిఆది. **కాయవచీసమాచారాపి సంకిలిట్ఠాయేవ నామ** సంకిలిట్ఠచిత్తసముట్ఠానతో. భవతి హి తంహేతుకేపి తదుపచారో యథా “సేమ్హో గుళో”తి. “మా మే ఇదం అసారుప్పం పరో అఞ్ఞాసీ”తి పన **పటిచ్ఛన్నతాయ న న ఉపలబ్భన్తి. ‘‘న ఖో మయం, భన్తే, భగవతో కిఞ్చి గరహామా**’’తి వత్వా గరహితబ్బాభావం దస్సేన్తో ‘‘**భగవా హీ**’’తిఆదిమాహ. అభావితమగ్గస్స హి గరహితబ్బతా నామ సియా, న భావితమగ్గస్స. **ఏస** ఉత్తరో మాణవో “బుద్ధమ్పి గరహిత్వా పక్కమిస్సామీ”తి కత్వా అనుబన్ధి. **ఏవం చిన్తేసి** మహాభినిక్ఖమనదివసే అత్తనో వచనే అట్ఠితత్తా. **కిఞ్చి వజ్జం అపస్సన్తో** మారో ఏవమాహ –

“సత్త వస్సాని భగవన్తం, అనుబన్ధిం పదాపదం;

ఓతారం నాధిగచ్ఛిస్సం, సమ్బుద్ధస్స సతీమతో”తి. (సు॰ ని॰ ౪౪౮);

కాలే కణ్హా, కాలే సుక్కాతి యథాసమాదిన్నం సమ్మాపటిపత్తిం పరిసుద్ధం కత్వా పవత్తేతుం అసక్కోన్తస్స కదాచి కణ్హా అపరిసుద్ధా కాయసమాచారాదయో, కదాచి సుక్కా పరిసుద్ధాతి ఏవం అన్తరన్తరా బ్యామిస్సవసేన **వోమిస్సకా. నిక్కిలేసాతి** నిరుపక్కిలేసా అనుపక్కిలిట్ఠా.

అనవజ్జం వజ్జరహితత్తా. **దీఘరత్తన్తి** అచ్చన్తసంయోగే ఉపయోగవచనం. **సమాపన్నోతి** సమ్మా ఆపన్నో సమఙ్గీభూతో. తేనాహ ‘‘**సమన్నాగతో**’’తి. అత్తనా కతస్స అసారుప్పస్స పటిచ్ఛాదనత్థం **ఆరఞ్ఞకో వియ హుత్వా. తస్స పరిహారన్తి** ఉళారేహి పూజాసక్కారేహి మనుస్సేహి తస్స పరిహరియమానతం. **అతిదప్పితోతి** ఏవం మనుస్సానం సమ్భావనాయ అతివియ దత్తో గబ్బితో.

న ఇత్తరసమాపన్నోతి జానాతి. కస్మా? సీలం నామ దీఘేన అద్ధునా జానితబ్బం, న ఇత్తరేన. ఇదాని అనేకజాతిసముదాచారవసేన తథాగతో ఇమం కుసలం ధమ్మం దీఘరత్తం సమాపన్నో, తఞ్చస్స అతివియ అచ్ఛరియన్తి దస్సేతుం ‘‘**అనచ్ఛరియం చేత**’’న్తిఆది వుత్తం.

అరఞ్ఞగామకేతి అరఞ్ఞపదేసే ఏకస్మిం ఖుద్దకగామే. తత్థ నేసం దివసే దివసే పిణ్డాయ చరణస్స అవిచ్ఛిన్నతం దస్సేతుం ‘‘**పిణ్డాయ చరన్తీ**’’తి వుత్తం. **పివన్తీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **దుల్లభలోణో హోతి** సముద్దస్స దూరతాయ.

తదా కిర విదేహరట్ఠే సోళస గామసహస్సాని మహన్తానేవ. తేనాహ – ‘‘**హిత్వా గామసహస్సాని, పరిపుణ్ణాని సోళసా**’’తి. ఇదాని కస్మా ‘‘**సన్నిధిం దాని కుబ్బసీ**’’తి మం ఘట్టేథాతి వత్తుకామో తం అనావికత్వా ‘‘**లోణ...పే.... న కరోథా**’’తి ఆహ. గన్ధారో తస్సాధిప్పాయం విభావేతుకామో ‘‘**కిం మయా కతం వేదేహీసీ**’’తి ఆహ.

ఇతరో అత్తనో అధిప్పాయం విభావేన్తో ‘‘**హిత్వా**’’తి గాథమాహ. ఇతరో ‘‘**ధమ్మం భణామీ**’’తి గాథన్తి ఏవం సబ్బాపి నేసం వచనపటివచనగాథా. తత్థ **పసాససీతి** ఘట్టేన్తో వియ అనుసాససి. **న పాపముపలిమ్పతి** చిత్తప్పకోపాభావతో. **మహత్థియన్తి** మహాఅత్థసంహితం. **నో చే అస్స సకా బుద్ధీతిఆది** వేదేహాఇసినో – ‘‘ఆచరియో మమ హితేసితాయ ఠత్వా ధమ్మం ఏవ భణతీ’’తి యోనిసో ఉమ్ముజ్జనాకారదస్సనం. తేనాహ ‘‘**ఏవఞ్చ పన వత్వా**’’తిఆది.

‘‘ఞత్తా’’తి లోకే ఞాయతి విస్సుతోతి ఞాతో, ఞాతస్స భావో **ఞత్తం. అజ్ఝపన్నోతి** ఉపగతో. ఞత్త-గ్గహణేన పత్థటయసతా విభావితాతి ఆహ ‘‘**యసఞ్చ పరివారసమ్పత్తి**’’న్తి. **కిన్తి** కింపయోజనం, కో ఏత్థ దోసోతి అధిప్పాయో.

తత్థ తత్థ విజ్ఞన్తోతి యసమదేన పరివారమదేన చ మత్తో హుత్వా గామేపి విహారేపి జనవివిత్తేపి సఙ్ఘమజ్ఝేపి అఞ్ఞే భిక్ఖూ ఘట్టేన్తో ‘‘మయ్హం నామ పాదా ఇతరేసం పాదఫుసనట్ఠానం ఫుసన్తీ’’తి అఫుసితుకామతాయ అగ్గపాదేన భూమిం ఫుసన్తో వియ చరతి. **ఓనమతీతి** నివాతవుత్తితాయ అవనమతి అనుద్ధతో అత్థద్ధో హోతి. **అకిఞ్చనభావన్తి** ‘‘పబ్బజితేన నామ అకిఞ్చనఞాణేన సమపరిగ్గహేన భవితబ్బ’’న్తి అకిఞ్చనజ్ఝాసయం పటిఅపేక్ఖిత్వా. **లాభేపి తాదీ, అలాభేపి తాదీతి** యథా అలాభకాలే లాభస్స లద్ధకాలేపి తథేవాతి తాదీ ఏకసదిసో. **యసే** సతిపి మహాపరివారకాలేపి.

అభయో హుత్వా ఉపరతోతి నిబ్భయో హుత్వా భయస్స అభావేనేవ ఓరమితబ్బతో ఉపరతో భయహేతూనం పహీనత్తా. తఞ్చ ఖో న కతిపయకాలం, అథ ఖో అచ్చన్తమేవ ఉపరతోతి **అచ్చన్తూపరతో**. అథ ఖో భాయితబ్బవత్థుం అపేక్ఖిత్వా తతో **భయేన ఉపరతో**. కిలేసా ఏవ భాయితబ్బతో **కిలేసభయం**. ఏస నయో సేసేసుపి. **సత్త సేక్ఖాతి** సత్త సేక్ఖాపి భయూపరతా, పగేవ పుథుజ్జనోతి అధిప్పాయో.

థణ్డిలపీఠకన్తి థణ్డిలమఞ్చసదిసం పీఠకన్తి అత్థో. **నిస్సాయాతి** అపస్సాయ తం అపస్సాయం కత్వా. ద్విన్నం మజ్ఝే థణ్డిలపీఠకా ద్వారే ఠత్వా ఓలోకేన్తస్స నేవాసికభిక్ఖుస్స న పఞ్ఞాయి. **అసఞ్ఞతనీహారేనాతి** న సఞ్ఞతాకారేన. ‘‘మం భాయన్తో హేట్ఠామఞ్చం పవిట్ఠో భవిస్సతీ’’తి హేట్ఠామఞ్చం **ఓలోకేత్వా. ఉక్కాసి** ‘‘బహి గచ్ఛన్తో అక్కోసిత్వా మా అపుఞ్ఞం పసవీ’’తి. **అధివాసేతున్తి** తాదిసం ఇద్ధానభావం దిస్వాపి పటపటాయన్తో అత్తనో కోధం అధివాసేతుం అసక్కోన్తో.

ఖయేనేవాతి రాగస్స అచ్చన్తక్ఖయేనేవ వీతరాగత్తా. **న పటిసఙ్ఖాయ వారేత్వా**తి న పటిసఙ్ఖానబలేన రాగపరియుట్ఠానం నివారేత్వా వీతరాగత్తా. **ఏవం** వుత్తప్పకారేన. కాయసమాచారాదీనం సంకిలిట్ఠానం వీతిక్కమియానఞ్చ అభావం ఆచారస్స వోదానం చిరకాలసమాచిణ్ణతాయ ఞాతస్స సహితభావేపి అనుపక్కిలిట్ఠతాయ అభయూపరతభావసమన్నేసనాయ ఆకరీయతి ఞాపేతుం ఇచ్ఛితో అత్థో పకారతో ఞాపీయతి ఏతేహీతి **ఆకారా,** ఉపపత్తిసాధనకారణాని. తాని పన యస్మా అత్తనో యథానుమతస్స అత్థస్స ఞాపకభావేన పవత్తీయన్తి, తస్మా తాని తేసం మూలకారణభూతాని అనుమానఞాణాని చ దస్సేన్తో భగవా – ‘‘కే పనాయస్మతో ఆకారా కే అన్వయా’’తి అవోచాతి ఇమమత్థం విభావేన్తో **‘‘ఆకారాతి కారణాని, అన్వయాతి అనుబుద్ధియో’’**తి ఆహ. యథా హి లోకే దిట్ఠేన ధూమేన అదిట్ఠం అగ్గిం అన్వేతి అనుమానతో జానాతి, ఏవం వీమంసకో భిక్ఖు – ‘‘భగవా ఏకేకవిహారేసు సుప్పటిపన్నేసు దుప్పటిపన్నేసు చ యథా ఏకసదిసతాదస్సనేన అభయూపరతతం అన్వేతి అనుమానతో జానాతి, సుప్పటిపన్నదుప్పటిపన్నపుగ్గలేసు అనుస్సాదనానపసాదనప్పత్తాయ సత్థు అవిపరీతధమ్మదేసనతాయ సమ్మాసమ్బుద్ధతం సఙ్ఘసుప్పటిపత్తిఞ్చ అన్వేతి అనుమానతో జానాతి, ఏవం జానన్తో చ అభయూపరతో తథాగతో సబ్బధి వీతరాగత్తా, యో యత్థ వీతరాగో, న సో తన్నిమిత్తం కిఞ్చి భయం పస్సతి సేయ్యథాపి బ్రహ్మా కామభవనిమిత్తం, తథా సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవా అవిపరీతధమ్మదేసనత్తా, స్వాఖాతో ధమ్మో ఏకన్తనియ్యానికత్తా, సుప్పటిపన్నో సఙ్ఘో అవేచ్చప్పసన్నత్తా’’తి వత్థుత్తయం గుణతో యాథావతో జానాతి.

గణబన్ధనేనాతి ‘‘మమ సద్ధివిహారికా మమ అన్తేవాసికా’’తి ఏవం గణే అపేక్ఖాసఙ్ఖాతేన బన్ధనేన బద్ధా పయుత్తా. **తాయ తాయ పటిపత్తియా**తి ‘‘సుగతా దుగ్గతా’’తి వుత్తాయ సుప్పటిపత్తియా దుప్పటిపత్తియా చ. **ఉస్సాదనా**తి గుణవసేన ఉక్కంసనా. **అపసాదనా**తి హీళనా. ఉభయత్థ **గేహస్సితవసేనా**తి ఇమినా సమ్మాపటిపత్తియా పరేసం ఉయ్యోజనత్థం – ‘‘పణ్డితో, భిక్ఖవే, మహాకచ్చానో’’తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౩; ౩.౨౮౫, ౩౨౨) గుణతో ఉక్కంసనమ్పి ఆయతిం సంవరాయ యథాపరాధం గరహణమ్పి న నివారేతి.

౪౮౯. వీమంసకస్సపి అధిప్పాయో వీమంసనవసేన పవత్తో. **మూలవీమంసకో** హేతువాదితాయ. గణ్ఠివీమంసకస్స అనుస్సుతిభావతో వుత్తం **‘‘పరస్సేవ కథాయ నిట్ఠఙ్గతో’’**తి. తేనాహ భగవా – ‘‘పరస్స చేతోపరియాయం అజానన్తేనా’’తి. **తథాగతోవ పటిపుచ్ఛితబ్బో**తి ఇమినా పుబ్బే సాధారణతో వుత్తం అనుమానం ఉక్కంసం పాపేత్వా వదతి. ఉక్కంసగతఞ్హేతం అనుమానం, యదిదం సబ్బఞ్ఞువచనం అవిసంవాదం సామఞ్ఞతో అపుథుజ్జనగోచరస్స అత్థస్స అనుమానతో. తివిధో హి అత్థో, కోచి పచ్చక్ఖసిద్ధో, యో రూపాదిధమ్మానం పచ్చత్తవేదనియో అనిద్దిసితబ్బాకారో. కోచి అనుమానసిద్ధో, యో ఘటాదీసు పసిద్ధేన పచ్చయాయత్తభావేన సాధియమానో సద్దాదీనం అనిచ్చతాదిఆకారో. కోచి ఓకప్పనసిద్ధో, యో పచురజనస్స అచ్చన్తమదిట్ఠో సద్ధావిసయో పరలోకనిబ్బానాది. తత్థ యస్స సత్థునో వచనం పచ్చక్ఖసిద్ధే అనుమానసిద్ధే చ అత్థే న విసంవాదేతి అవిపరీతప్పవత్తియా, తస్స వచనేన సద్ధేయ్యత్థసిద్ధి, సద్ధేయ్యరూపా ఏవ చ యేభుయ్యేన సత్థుగుణా అచ్చన్తసమ్భవతో.

ఏస మయ్హం పథోతి య్వాయం ఆజీవట్ఠమకసీలసఙ్ఖాతో మయ్హం ఓరమత్తకో గుణో, ఏస అపరచిత్తవిదునో వీమంసకస్స భిక్ఖునో మమ జాననపథో జాననమగ్గో. **ఏస గోచరో**తి ఏసో ఏత్తకో ఏవ తస్స మయి గోచరో, న ఇతో పరం. తథా హి **బ్రహ్మజాలేపి** (దీ॰ ని॰ ౧.౭) భగవతా ఆజీవట్ఠమకసీలమేవ నిద్దిట్ఠం. **ఏతాపథో**తి ఏత్తకాపథో. యో సీలే పతిట్ఠితో ‘‘ఏతం

మమా”తి, “ఇమినాహం సీలేన దేవో వా భవిస్సామి దేవఞ్ఞతరో వా”తి తణ్హాయ పరామసన్తో, తస్స విసేసభాగియతాయ, నిబ్బేధభాగియతాయ వా అకారణేన తణ్హం అనతివత్తనతో సో తమ్మయో నామ. తేనాహ **‘‘న తమ్మయో న సతణ్హో’’**తిఆది.

సుతస్స ఉపరూపరి విసేసావహభావేన **ఉత్తరుత్తరఞ్చేవ** తస్స చ విసేసస్స అనుక్కమేన పణీతతరభావతో **పణీతతరఞ్చ కత్వా దేసేతి. సవిపక్ఖన్తి** పహాతబ్బపహాయకభావేన సప్పటిపక్ఖం. **కణ్హం పటిబాహిత్వా సుక్కన్తి** ఇదం ధమ్మజాతం కణ్హం నామ, ఇమస్స పహాయకం ఇదం సుక్కం నామాతి ఏవం కణ్హం పటిబాహిత్వా సుక్కం. **సుక్కం పటిబాహిత్వా కణ్హన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ఇధ పన “ఇమినా పహాతబ్బ”న్తి వత్తబ్బం. **సఉస్సాహన్తి** సబ్యాపారం. కిరియమయచిత్తానఞ్హి అనుపచ్ఛిన్నావిజ్జాతణ్హామానాదికే సన్తానే సబ్యాపారతా సఉస్సాహతా, సవిపాకధమ్మతాతి అత్థో. **తస్మిం దేసితే ధమ్మే**తి తస్మిం సత్థారా దేసితే లోకియలోకుత్తరధమ్మే. **ఏకచ్చం** ఏకదేసభూతం మగ్గఫలనిబ్బానసఙ్ఖాతం **పటివేధధమ్మం అభిఞ్ఞాయ** అభివిసిట్ఠాయ మగ్గపఞ్ఞాయ జానిత్వా. **పటివేధధమ్మేన మగ్గేన. దేసనాధమ్మే**తి దేసనారుళ్హే పుబ్బభాగియే బోధిపక్ఖియధమ్మే **నిట్ఠం గచ్ఛతి** – “అద్ధా ఇమాయ పటిపదాయ జరామరణతో ముచ్చిస్సామీ”తి. పుబ్బే పోథుజ్జనికసద్ధాయపి పసన్నో, తతో **భియ్యోసోమత్తాయ** అవిపరీతధమ్మదేసనో **సమ్మాసమ్బుద్ధో సో భగవాతి సత్థరి పసీదతి. నియ్యానికత్తా**తి వట్టదుక్ఖతో ఏవ తతో నియ్యానావహత్తా. **వజ్జాదీతి ఆది**-సద్దేన అఞ్ఞం అసామీచిపరియాయం సబ్బం దోసం సఙ్గణ్హాతి.

౪౮౦. ఇమేహి సత్థువీమంసనకారణేహీతి “పరిసుద్ధకాయసమాచారతాదీహి చేవ ఉత్తరుత్తరిపణీతపణీతఅవిపరీతధమ్మదేసనాహి చా”తి ఇమేహి యథావుత్తేహి సత్థుఉపపరిక్ఖనకారణేహి. **అక్ఖరసమ్పిణ్డనపదేహీ**తి తేసంయేవ కారణానం సమ్బోధనేహి అక్ఖరసముదాయలక్ఖణేహి పదేహి. **ఇధ వుత్తేహి అక్ఖరేహీ**తి ఇమస్మిం సుత్తే వుత్తేహి యథావుత్తస్స అత్థస్స అభిబ్యఞ్జనతో బ్యఞ్జనసఞ్ఞితేహి అక్ఖరేహి. **ఓకప్పనా**తి సద్దేయ్యవత్థుం ఓక్కన్తిత్వా పసీదనతో ఓకప్పనలక్ఖణా. **సద్ధాయ మూలం నామా**తి అవేచ్చప్పసాదభూతాయ సద్ధాయ మూలం నామ కారణన్తి సద్దహనస్స కారణం పరిసుద్ధకాయసమాచారాదికం. **థిరా** పటిపక్ఖసముచ్ఛేదేన సుప్పతిట్ఠితత్తా. **హరితుం న సక్కా**తి అపనేతుం అసక్కుణేయ్యా. ఇతరేసు సమణబ్రాహ్మణదేవేసు వత్తబ్బమేవ నత్థీతి ఆహ **‘‘సమితపాపసమణేన వా’’**తిఆది.

“బుద్ధానం కేసఞ్చి సావకానఞ్చ విబాధనత్థం మారో ఉపగచ్ఛతీ”తి సుతపుబ్బత్తా **‘‘అయం మారో ఆగతో’’**తి చిన్తేసి. ఆనుభావసమ్పన్నేన అరియసావకేన పుచ్ఛితత్తా **ముసావాదం కాతుం నాసక్ఖి. ఏతే**తి యథావుత్తే సమితపాపసమణాదయో ఠపేత్వా. **సభావసమన్నేసనా**తి యాథావసమన్నేసనా అవిపరీతవీమంసా. **సభావేనేవా**తి సబ్బావేనేవ యథాభూతగుణతో ఏవ. **సుట్ఠు** సమ్మదేవ. **సమన్నేసితో**తి ఉపపరిక్ఖితో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి.

వీమంసకసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౮. కోసమ్బియసుత్తవణ్ణనా

౪౮౧. తస్మాతి యస్మా కోసమ్బరుక్ఖవతీ, తస్మా నగరం కోసమ్బీతిసఙ్ఖమగమాసి. కుసమ్బస్స వా ఇసినో నివాసభూమి కోసమ్బీ, తస్సావిదూరే భవత్తా నగరం **కోసమ్బీ**.

ఘోసితసేట్ఠినా కారితే ఆరామేతి ఏత్థ కో ఘోసితసేట్ఠి, కథఞ్చానేన ఆరామో కారితోతి అన్తోలీనాయ చోదనాయ విస్సజ్జనే సముదాగమతో పట్ఠాయ ఘోసితసేట్ఠిం దస్సేతుం ‘‘**అద్దిలరట్ఠం నామ అహోసీ**’’తిఆది ఆరద్ధం. **కేదారపరిచ్ఛిన్న**న్తి తత్థ తత్థ కేదారభూమియా పరిచ్ఛిన్నం. **గచ్ఛన్తో**తి కేదారపాళియా గచ్ఛన్తో. **పహూతపాయస**న్తి పహూతతరం పాయసం, తం పన గరు సినిద్ధం అన్తరామగ్గే అప్పాహారతాయ మన్దగహణికో సమానో జీరాపేతుం నాసక్ఖి. తేనాహ ‘‘**జీరాపేతుం అసక్కోన్తో**’’తిఆది. యసవతి రూపవతి **కులఘరే నిబ్బత్తి. ఘోసితసేట్ఠి నామ జాతో**తి ఏవమేత్థ సఙ్ఖేపేనేవ ఘోసితసేట్ఠివత్థుం కథేతి, విత్థారో పన **ధమ్మపదవత్థుమ్హి** (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.సామావతీవత్థు) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

ఉపసంకప్పనవసేనాతి ఉపసఙ్కప్పననియామేన. **ఆహారపరిక్ఖీణకాయస్సా**తి ఆహారనిమిత్తపరిక్ఖీణకాయస్స, ఆహారక్ఖయేన పరిక్ఖీణకాయస్సాతి అత్థో. **సుఞ్ఞాగారే**తి జనవివిత్తే ఫాసుకట్ఠానే.

కలహస్స పుబ్బభాగో భణ్డనం నామాతి కలహస్స హేతుభూతా పరిభాసా తంసదిసీ చ అనిట్ఠకిరియా భణ్డనం నామ. **హత్థపరామాసాదివసేనా**తి కుజ్ఝిత్వా అఞ్ఞమఞ్ఞస్స హత్థే గహేత్వా పరామసనఅచ్ఛన్తబన్ధనాదివసేన. ‘‘అయం ధమ్మో’’తిఆదినా విరుద్ధవాదభూతం ఆపన్నాతి **వివాదాపన్నా**. తేనాహ ‘‘**విరుద్ధభూత**’’న్తిఆది. ముఖసన్నిస్సితతాయ వాచా ఇధ ‘‘ముఖ’’న్తి అధిప్పేతాతి ఆహ ‘‘**ముఖసత్తీహీతి వాచాసత్తీహీ**’’తి. **సఞ్ఞత్తి**న్తి సఞ్ఞాపనం ‘‘అయం ధమ్మో, అయం వినయో’’తి సఞ్ఞాపేతబ్బతం. **నిజ్ఝత్తి**న్తి యాథావతో తస్స నిజ్ఝానం. **అట్ఠకథాయం** పన ‘‘**సఞ్ఞత్తివేవచనమేవేత**’’న్తి వుత్తం.

సచే హోతి దేసేస్సామీతి సుబ్బచతాయ సిక్ఖాకామతాయ చ ఆపత్తిం పస్సి. **నత్థి తే ఆపత్తీ**తి అనాపత్తిపక్ఖోపి ఏత్థ సమ్భవతీతి అధిప్పాయేనాహ. సా పనాపత్తి ఏవ. తేనాహ – ‘‘**తస్సా ఆపత్తియా అనాపత్తిదిట్ఠి అహోసీ**’’తి.

౪౯౨. కలహభణ్డనవసేనాతి కలహభణ్డనస్స నిమిత్తవసేన. **యథానుసన్ధినావ గత**న్తి కలహభణ్డనానం సారణీయధమ్మపటిపక్ఖత్తా తదుపసమావహా హేట్ఠాదేసనాయ అనురూపావ ఉపరిదేసనాతి యథానుసన్ధినావ ఉపరిసుత్తదేసనా పవత్తా. **సరితబ్బయుత్తా**తి అనుస్సరణారహా. **సబ్రహ్మచారీన**న్తి సహధమ్మికానం. పియం పియాయితబ్బం కరోన్తీతి **పియకరణా**. గరుం గరుట్ఠానియం కరోన్తీతి **గరుకరణా. సఙ్గహణత్థాయా**తి సఙ్గహవత్థువిసేసభావతో సబ్రహ్మచారీనం సఙ్గణ్హనాయ సంవత్తన్తీతి సమ్బన్ధో. **అవివాదనత్థాయా**తి సఙ్గహవత్థుభావతో ఏవ న వివాదనాయ. సతి చ అవివాదనహేతుభూతసఙ్గాహణత్తే తేసం వసేన సబ్రహ్మచారీనం సమగ్గభావో భేదాభావో సిద్ధోయేవాతి ఆహ ‘‘**సామగ్గియా**’’తిఆది. మిజ్జతి సినియ్హతి ఏతాయాతి మేత్తా, మిత్తభావో, మేత్తా ఏతస్స అత్థీతి **మేత్తం,** కాయకమ్మం. తం పన యస్మా మేత్తాసహగతచిత్తసముట్ఠానం, తస్మా వుత్తం ‘‘**మేత్తచిత్తేన కత్తబ్బం కాయకమ్మ**’’న్తి. **ఇమాని** మేత్తకాయకమ్మాదీని **భిక్ఖూనం వసేన ఆగతాని** పాళే భిక్ఖూహి పచ్చుపట్ఠపేతబ్బతావచనతో. **భిక్ఖు**గ్గహణేనేవ చేత్థ సేససహధమ్మికానమ్పి గహణం దట్ఠబ్బం. భిక్ఖునో సబ్బమ్పి అనవజ్జకాయకమ్మం ఆభిసమాచారికకమ్మన్తోగధమేవాతి ఆహ – ‘‘**మేత్తచిత్తేన...పే.... కాయకమ్మం నామా**’’తి. వత్తవసేన పవత్తియమానా చేతియబోధీనం వన్దనా మేత్తాసదిసీతి కత్వా తదత్థాయ గమనం మేత్తం కాయకమ్మన్తి వుత్తం. **ఆది**-సద్దేన చేతియబోధిభిక్ఖూసు వుత్తావసేసఅపచాయనాదిం మేత్తావసేన పవత్తం కాయికం కిరియం సఙ్గణ్హాతి.

తేపిటకమ్పి బుద్ధవచనం కథియమానన్తి అధిప్పాయో. **తీణి సుచరితాని** కాయవచీమనోసుచరితాని. **చిన్తన**న్తి ఇమినా ఏవం చిన్తనమత్తమ్పి మేత్తం మనోకమ్మం, పగేవ విధిపటిపన్నా భావనాతి దస్సేతి.

సహాయభావూపగమనం తేసం పురతో. తేసు కరోన్తేసుయేవ హి సహాయభావూపగమనం **సమ్ముఖా కాయకమ్మం నామ** హోతి. కేవలం "దేవో"తి అవత్వా గుణేహి థిరభావజోతనం **దేవత్థేరోతి** వచనం **పగ్గయ్హ వచనం**. మమత్తబోధనం వచనం **మమాయనవచనం**. ఏకన్తతిరోక్ఖస్స మనోకమ్మస్స సమ్ముఖతా నామ విఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపనవసేనేవ హోతి, తఞ్చ ఖో లోకే కాయకమ్మన్తి పాకటం పఞ్ఞాతం హత్థవికారాదిం అనామసిత్వా ఏవ దస్సేన్తో "**నయనాని ఉమ్మీలేత్వా**"తి ఆహ. తథా హి వచీభేదవసేన పవత్తి న గహితా.

లద్ధపచ్చయా లబ్భన్తీతి **లాభా,** పరిసుద్ధాగమనా పచ్చయా. న సమ్మా గయ్హమానాపి న ధమ్మలద్ధా నామ న హోన్తీతి తప్పటిసేధనత్థం పాళియం "**ధమ్మలద్ధా**"తి వుత్తం. దేయ్యం దక్ఖిణేయ్యఞ్చ అప్పటివిభత్తం కత్వా భుఞ్జతీతి **అప్పటివిభత్తభోగీ**. తేనాహ "**ద్వే పటివిభత్తాని నామా**"తిఆది. **చిత్తేన విభజనన్తి** ఏతేన – "చిత్తుప్పాదమత్తేనపి విభజనం పటివిభత్తం నామ, పగేవ పయోగతో"తి దస్సేతి.

పటిగ్గణ్హన్తోవ...పే.... పస్సతీతి ఇమినా ఆగమనతో పట్ఠాయ సాధారణబుద్ధిం ఉపట్ఠాపేతి. ఏవం హిస్స సాధారణభోగితా సుకరా, సారణీయధమ్మో చస్స సుపూరో హోతి. **వత్తన్తి** సారణీయధమ్మపూరణవత్తం.

దాతబ్బన్తి అవస్సం దాతబ్బం. అత్తనో పలిబోధవసేన సపలిబోధస్సేవ పూరేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా ఓదిస్సకదానమ్పిస్స న సబ్బత్థ వారితన్తి దస్సేతుం "**తేన పనా**"తిఆది వుత్తం. **అదాతుమ్పీతి పి**-సద్దేన దుస్సీలస్సపి అత్థికస్స సతి సమ్భవే దాతబ్బన్తి దస్సేతి. దానఞ్హి నామ కస్సచి న నివారితం.

మహాగిరిగామో నామ నాగదీపపస్సే ఏకో గామో. **సారణీయధమ్మో మే, భన్తే, పూరితో...పే.... పత్తగతం న ఖీయతీతి** ఆహ తేసం కుక్కుచ్చవినోదనత్థం. తం సుత్వా తేపి థేరా "సారణీయధమ్మపూరకో అయ"న్తి అబ్భఞ్ఞంసు. దహరకాలే ఏవ కిరేస సారణీయధమ్మపూరకో అహోసి, తస్సా చ పటిపత్తియా అవఞ్ఝభావవిభావనత్థం "**ఏతే మయ్హం పాపుణిస్సన్తీ**"తి ఆహ.

అహం సారణీయధమ్మపూరికా, మమ పత్తపరియాపన్నేనపి సబ్బాపిమా భిక్ఖునియో యాపేస్సన్తీతి ఆహ "**మా తుమ్హే తేసం గతభావం చిన్తయిత్థా**"తి.

సత్తసు ఆపత్తిక్ఖన్ధేసు ఆదిమ్హి వా అన్తే వా, వేమజ్ఝేతి చ ఇదం ఉద్దేసాగతపాళివసేన వుత్తం. న హి అఞ్ఞో కోచి ఆపత్తిక్ఖన్ధానం అనుక్కమో అత్థి. **పరియన్తే ఛిన్నసాటకో వియాతి** వత్థన్తే, దసన్తే వా ఛిన్నవత్థం వియ. **ఖణ్డన్తి** ఖణ్డవన్తం, ఖణ్డితం వా. **ఛిద్దన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో . విసభాగవణ్ణేన ఉపడ్ఢం, తతియభాగం వా సమ్భిన్నవణ్ణం **సబలం,** విసభాగవణ్ణేహేవ పన బిన్దూహి అన్తరన్తరా విమిస్సం **కమ్మాసం,** అయం ఇమేసం విసేసో. **తణ్హాదాసబ్యతో మోచన**వచనేనేవ తేసం సీలానం వివట్టుపనిస్సయతమాహ. **భుజిస్సభావకరణతోతి** ఇమినా భుజిస్సకరాని భుజిస్సానీతి ఉత్తరపదలోపేనాయం నిద్దేసోతి దస్సేతి. అవిఞ్ఞూనం అప్పమాణతాయ "**విఞ్ఞుప్పసత్థానీ**"తి వుత్తం. **తణ్హాదిట్ఠీహి అపరామట్ఠత్తాతి** – "ఇమినాహం సీలేన దేవో వా భవిస్సామి దేవఞ్ఞతరో వా"తి తణ్హాపరామాసేన – "ఇమినాహం సీలేన దేవో హుత్వా తత్థ నిచ్చో ధువో సస్సతో భవిస్సామీ"తి దిట్ఠిపరామాసేన చ అపరామట్ఠత్తా. **పరామట్ఠున్తి** చోదేతుం. సీలం నామ అవిప్పటిసారాదిపారమ్పరియేన యావదేవ సమాధిసమ్పాదనత్థన్తి ఆహ "**సమాధిసంవత్తకానీ**"తి. సమానభావో సామఞ్ఞం,

పరిపుణ్ణచతుపారిసుద్ధిభావేన మజ్ఝే భిన్నసువణ్ణస్స వియ భేదాభావతో సీలేన సామఞ్ఞం సీలసామఞ్ఞం, తం గతో ఉపగతోతి **సీలసామఞ్ఞగతో**. తేనాహ ''**సమానభావూపగతసీలో**''తి.

యాయం దిట్ఠీతి యా అయం దిట్ఠి మయ్హఞ్చేవ తుమ్హాకఞ్చ పచ్చక్ఖభూతా. చతుసచ్చదస్సనట్ఠేన దిట్ఠి, "సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా, సబ్బే సఙ్ఖారా దుక్ఖా, సబ్బే ధమ్మా అనత్తా"తి, "సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవా, స్వాఖాతో భగవతా ధమ్మో, సుప్పటిపన్నో సఙ్ఘో"తి చ దిట్ఠియా సామఞ్ఞం **సమానదిట్ఠిభావం. అగ్గం** ఇతరేసం సారణీయధమ్మానం పధానభావతో. ఏతస్మిం సతి సుఖసిద్ధితో తేసం సఙ్గాహికం, తతో ఏవ తేసం సఙ్ఘాటనికం గోపానసియో అపరిపతన్తే కత్వా సఙ్గణ్హాతి ధారేతీతి **సఙ్గాహికం. సఙ్ఘాట**న్తి అగ్గభావేన సఙ్ఘాటభావం. సఙ్ఘాటనం ఏతేసం అత్థీతి **సఙ్ఘాటనికం,** సఙ్ఘాటనియన్తి వా పాఠో, సఙ్ఘాటనే నియుత్తన్తి వా సఙ్ఘాటనికం, క-కారస్స య-కారం కత్వా **సఙ్ఘాటనియం**. సామఞ్ఞతో ఏవ గహితత్తా నపుంసకనిద్దేసో.

౪౯౩. పఠమమగ్గసమ్మాదిట్ఠిపి ఏవంసభావా, అఞ్ఞమగ్గసమ్మాదిట్ఠీసు వత్తబ్బమేవ నత్థీతి ఆహ ''**యాయం సోతాపత్తిమగ్గదిట్ఠీ**''తి. **ఏత్తావతాపీ**తి ఏత్తకేనపి రాగాదీసు ఏకేకేన పరియుట్ఠితచిత్తతాయపి **పరియుట్ఠితచిత్తోయేవ నామ హోతి,** పగేవ ద్వీహి, బహూహి వా పరియుట్ఠితచిత్తతాయ. **సబ్బత్థా**తి సబ్బేసు అట్ఠసుపి వారేసు. **సుట్ఠు ఠపిత**న్తి యథా మగ్గభావనా ఉపరి సచ్చాభిసమ్బోధో హోతి, ఏవం సమ్మా ఠపితం. తేనాహ ''**సచ్చానం బోధాయా**''తి. **తం ఞాణ**న్తి "నత్థి ఖో మే తం పరియుట్ఠాన"న్తిఆదినా పవత్తం పచ్చవేక్ఖణఞాణం. **అరియానం హోతీ**తి అరియానమేవ హోతి. తేసఞ్హి ఏకదేసతోపి పహీనం వత్తబ్బతం అరహతి. తేనాహ ''**న పుథుజ్జనాన**''న్తి. **అరియన్తి వుత్తం** "అరియేసు జాత"న్తి కత్వా. లోకుత్తరహేతుకతాయ **లోకుత్తరన్తి వుత్తం**. తేనేవాహ ''**యేసం పనా**''తిఆది. తథా హిస్స పుథుజ్జనేహి అసాధారణతా. తేనాహ ''**పుథుజ్జనానం పన అభావతో**''తి. **సబ్బవారేసూ**తి సబ్బేసు ఇతరేసు ఛసు వారేసు.

౪౯౪. **పచ్చత్త**న్తి పాటియేక్కం అత్తని మమ చిత్తేయేవ. తేనాహ ''**అత్తనో చిత్తే**''తి. "పచ్చత్తం అత్తనో చిత్తే నిబ్బుతిం కిలేసవూపసమం లభామీ"తి ఇమమత్థం ''**ఏసేవ నయో**''తి ఇమినా అతిదిసతి.

౪౯౫. **తథారూపాయ దిట్ఠియా**తి ఇదం "యథారూపాయ దిట్ఠియా సమన్నాగతో"తి ఇమస్స అత్థస్స పచ్చామసనన్తి ఆహ ''**తథారూపాయ దిట్ఠియాతి ఏవరూపాయ సోతాపత్తిమగ్గదిట్ఠియా**''తి.

౪౯౬. **సభావేనా**తి నియతపఞ్చసిక్ఖాపదతాదిసభావేన. **సబ్బకమ్మవసేనా**తి మానత్తచరియాదిసబ్బకమ్మవసేన. **దహరో**తి బాలో. **కుమారో**తి దారకో. యస్మా దహరో "కుమారో"తి చ "యువా"తి చ వుచ్చతి, తస్మా **మన్దో**తి వుత్తం. మన్దిన్ద్రియతాయ హి **మన్దో**. తేనాహ ''**చక్ఖుసోతాదీనం మన్దతాయా**''తి. ఏవమ్పి యువావత్థాపి కేచి మన్దిన్ద్రియా హోన్తీతి తన్నివత్తనత్థం ''**ఉత్తానసేయ్యకో**''తి వుత్తం. యది ఉత్తానసేయ్యకో, కథమస్స అఙ్గారక్కమనన్తి? యథా తథా అఙ్గారస్స ఫుసనం ఇధ "అక్కమన"న్తి అధిప్పేతన్తి ఆహ ''**ఇతో చితో చా**''తిఆది. **మనుస్సాన**న్తి మహల్లకమనుస్సానం. **న సీఘం హత్థో ఝాయతి** కథినహత్థతాయ. **ఖిప్పం పటిసంహరతి** ముదుతలుణసరీరతాయ. **అధివాసేతి** కిఞ్చి పయోజనం అపేక్ఖిత్వా.

౪౯౭. **ఉచ్చావచానీ**తి మహన్తాని చేవ ఖుద్దకాని చ. **తత్థేవా**తి సుధాకమ్మాదిమ్హియేవ. **కసావపచనం** సుధాదిసఙ్ఖరణత్థం, **ఉదకానయనం** ధోవనాదిఅత్థం, హలిద్దివణ్ణధాతులేపనత్థం **కుచ్చకరణం. బహలపత్థనో**తి దళ్హఛన్దో. **వచ్ఛక**న్తి నిబ్బత్తధేనుపగవచ్ఛం. **అపచినాతీ**తి అపవినతి, ఆలోకేతీతి అత్థో. తేనాహ ''**అపలోకేతీ**''తి. **తన్నిన్నో హోతీ**తి అధిసీలసిక్ఖాదినిన్నోవ హోతి ఉచ్చావచానమ్పి కింకరణీయానం చారిత్తసీలస్స పూరణవసేనేవ కరణతో,

యోనిసోమనసికారవసేనేవ చ తేసం పటిపజ్జనతో. **థేరస్స సన్తికే అట్ఠాసి** యోనిసోమనసికారాభావతో "తం తం సముల్లపిస్సామీ"తి.

౪౯౮. బలం ఏవ **బలతాతి** ఆహ "**బలేన సమన్నాగతో**"తి. **అత్థికభావం కత్వాతి** తేన ధమ్మేన సవిసేసం అత్థికభావం ఉప్పాదేత్వా. **సకలచిత్తేనాతి** దేసనాయఆదిమ్హి మజ్ఝే పరియోసానేతి సబ్బత్థేవ పవత్తతాయ సకలేన అనవసేసేన చిత్తేన.

౫౦౦. **సభావోతి** అరియసావకస్స పుథుజ్జనేహి అసాధారణతాయ ఆవేణికో సభావో. **సుట్ఠు సమన్నేసితోతి** సమ్మదేవ ఉపపరిక్ఖితో. **సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయాతి** సోతాపత్తిఫలస్స సచ్ఛికరణేన, సచ్ఛికతభావేనాతి అత్థో. తేనాహ "**సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికతఞాణేనా**"తి. పరమమగ్గఫలస్స పచ్చవేక్ఖణఞాణవిసేసా హేతే పవత్తిఆకారభిన్నా. తేనేవాహ "**సత్తహి మహాపచ్చవేక్ఖణఞాణేహీ**"తి. **అయం తావ ఆచరియానం సమానకథాతి** "ఇదమస్స పఠమం ఞాణ"న్తిఆదినా వుత్తాని పచ్చవేక్ఖణఞాణాని, న మగ్గఞాణానీతి ఏవం పవత్తా పరమ్పరాగతా పుబ్బాచరియానం సమానా సాధారణా ఇమిస్సా పాళియా **అట్ఠకథా** అత్థవణ్ణనా. తత్థ కారణమాహ "**లోకుత్తరమగ్గో హి బహుచిత్తక్ఖణికో నామ నత్థీ**"తి. యది సో బహుచిత్తక్ఖణికో సియా నానాభిసమయో, తథా సతి సంయోజనత్తయాదీనం ఏకదేసప్పహానం పాపుణాతీతి అరియమగ్గస్స అనన్తరఫలత్తా ఏకదేససోతాపన్నతాదిభావో ఆపజ్జతి, ఫలానం వా అనేకభావో, సబ్బమేతం అయుత్తన్తి తస్మా ఏకచిత్తక్ఖణికోవ అరియమగ్గో.

యం పన సుత్తపదం నిస్సాయ వితణ్డవాదీ అరియమగ్గస్స ఏకచిత్తక్ఖణికతం పటిక్ఖిపతి, తం దస్సేన్తో "**సత్త వస్సానీతి హి వచనతో**"తి ఆహ. **కిలేసా పన లహు...పే.... ఛిజ్జన్తీతి** వదన్తేన హి ఖిప్పం తావ కిలేసప్పహానం, దన్ధపవత్తికా మగ్గభావనాతి పటిఞ్ఞాతం హోతి. తత్థ సచే మగ్గస్స భావనాయ ఆరద్ధమత్తాయ కిలేసా పహీయన్తి, సేసా మగ్గభావనా నిరత్థకా సియా, అథ పచ్ఛా కిలేసప్పహానం, కిలేసా పన లహు ఛిజ్జన్తీతి ఇదం మిచ్ఛా, "సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయా"తి వక్ఖతీతి. **తతో** సుత్తపటిజాననతో. **మగ్గం అభావేత్వాతి** అరియమగ్గం పరిపుణ్ణం కత్వా అభావేత్వా. **అత్థరసం విదిత్వాతి** సుత్తస్స అవిపరీతో అత్థో ఏవ అత్థరసో, తం యాథావతో ఞత్వా. ఏవం వితణ్డవాదివాదం భిన్దిత్వా వుత్తమేవత్థం నిగమేతుం "**ఇమాని సత్త ఞాణానీ**"తిఆది వుత్తం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

కోసమ్బియసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౯. బ్రహ్మనిమన్తనికసుత్తవణ్ణనా

౫౦౧. "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౩౦) ఏవం పవత్తా దిట్ఠి **సస్సతదిట్ఠి** (సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧౭౫). **సహ కాయేనాతి** సహ తేన బ్రహ్మత్తభావేన. **బ్రహ్మట్ఠానన్తి** అత్తనో బ్రహ్మవత్థుం. "**అనిచ్చం నిచ్చ**"**న్తి వదతి** అనిచ్చతాయ అత్తనో అపఞ్ఞాయమానత్తా. **ధురన్తి** దళ్హం, వినాసాభావతో సారభూతన్తి అత్థో. ఉప్పాదవిపరిణామాభావతో **సదా విజ్జమానం. కేవలన్తి** పరిపుణ్ణం. తేనాహ "**అఖణ్డ**"న్తి. **కేవలన్తి** వా జాతిఆదీహి అమిస్సం, విరహితన్తి అధిప్పాయో. ఉప్పాదాదీనం అభావతో ఏవ **అచవనధమ్మం. కోచి జాయనకో వా...పే.... ఉపపజ్జనకో వా నత్థి** నిచ్చభావతో. ఠానేన సద్ధిం తన్నివాసీనం నిచ్చభావఞ్హి సో పటిజానాతి. **తిస్సో ఝానభూమియోతి** దుతియతతియచతుత్థజ్ఝానభూమియో. చతుత్థజ్ఝానభూమివిసేసా హి అసఞ్ఞసుద్ధావాసారుప్పభవా. **పటిబాహతీతి** సన్తంయేవ సమానం అజానన్తోవ నత్థీతి పటిక్ఖిపతి. **అవిజ్జాయ గతోతి** అవిజ్జాయ

సహ గతో పవత్తో. సహయోగే హి ఇదం కరణవచనం. తేనాహ ''**సమన్నాగతో**''తి. **అఞ్ఞాణీ**తి అవిద్వా. పఞ్ఞాచక్ఖువిరహతో అన్ధో భూతో, అన్ధభావం వా పత్తోతి **అన్ధీభూతో**.

౨౦౨. తదా భగవతో సుభగవనే విహరణస్స అవిచ్ఛిన్నతం సన్ధాయ వుత్తం ''**సుభగవనే విహరతీతి ఇత్వా**''తి. తత్థ పన తదాస్స భగవతో అదస్సనం సన్ధాయాహ ''**కత్థ ను ఖో గతోతి ఓలోకేన్తో**''తి. **బ్రహ్మలోకం గచ్ఛన్తం దిస్వా**తి ఇమినా కతిపయచిత్తవారవసేన తదా భగవతో బ్రహ్మలోకగమనం జాతం, న ఏకచిత్తక్ఖణేనాతి దస్సేతి. న చేత్థ కాయగతియా చిత్తపరిణామనం అధిప్పేతం – ''సేయ్యథాపి నామ బలవా పురిసో సమిఞ్జితం వా బాహం పసారేయ్యా''తిఆదివచనతో (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౧). యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **విఛన్దన్తి** ఛన్దవిగమం. **అపసాదితో**తి దిట్ఠియా గాహస్స విపరివత్తనేన సన్తజ్జితో. ''మేతమాసదో''తి వచనేన **ఉపత్థమ్భో హుత్వా**.

అన్వావిసిత్వాతి ఆవిసనవసేన తస్స అత్తభావం అధిభవిత్వా. తథా అభిభవతో హి తస్స సరీరం పవిట్ఠో వియ హోతీతి వుత్తం ''**సరీరం పవిసిత్వా**''తి. యఞ్హి సత్తం దేవయక్ఖనాగాదయో ఆవిసన్తి, తస్స పాకతికకిరియమయం చిత్తప్పవత్తిం నివారేత్వా అత్తనో ఇద్ధానుభావేన యం ఇచ్ఛితం హసితలపితాది, తం తేన కారాపేన్తి, కారేన్తా చ ఆవిట్ఠపుగ్గలస్స చిత్తవసేన కారేన్తి. ''అత్తనోవా''తి న వత్తబ్బమేతం అచిన్తేయ్యత్తా కమ్మజస్స ఇద్ధానుభావస్సాతి కేచి. అపరే పన యథా తదా చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిపవత్తి ఆవిట్ఠపుగ్గలస్సేవ, ఏవం కిరియమయచిత్తపవత్తిపి తస్సేవ, ఆవేసకానుభావేన పన సామఞ్ఞతా పరివత్తతి. తథా హి మహానుభావం పుగ్గలం తే ఆవిసితుం న సక్కోన్తి, తికిచ్ఛావుట్ఠాపనే పన ఛవసరీరం అనుపవిసిత్వా సతన్తం కరోతి విజ్జానుభావేన. కోరఖత్తియాదీనం పన ఛవసరీరస్స ఉట్ఠానం వచీనిచ్ఛారణఞ్చ కేవలం బుద్ధానుభావేన. అచిన్తేయ్యా హి బుద్ధానం బుద్ధానుభావాతి. **అభిభవిత్వా ఠితో**తి సకలలోకం అత్తనో ఆనుభావేన అభిభవిత్వా ఠితో. **జేట్ఠకో**తి పధానో, తాదిసం వా ఆనుభావసమ్పన్నత్తా ఉత్తమో. పస్సతీతి **దసో**. విసేసవచనిచ్ఛాయ అభావతో అనవసేసవిసయో దసో-సద్దోతి ఆహ ''**సబ్బం పస్సతీ**''తి. **సబ్బజనన్తి** లద్ధనామం సబ్బసత్తకాయం. **వసే వత్తేతి,** సేట్ఠత్తా నిమ్మాపకత్తా చ అత్తనో వసే వత్తేతి. లోకస్స ఈసనసీలతాయ **ఇస్సరో**. సత్తానం కమ్మస్స కారకభావేన **కత్తా**. థావరజఙ్గమవిభాగం సకలం లోకం నిమ్మానేతీతి **నిమ్మాతా**.

గుణవిసేసేన లోకే పాసంసత్తా **సేట్ఠో**. తాదిసో చ ఉక్కట్ఠతమో హోతీతి ఆహ ''**ఉత్తమో**''తి. సత్తానం నిమ్మానం తథా తథా సజనం విసజనం వియ హోతీతి ఆహ ''**త్వం ఖత్తియో**''తిఆది. ఝానాదీసు అత్తనో చిత్తే చ చిణ్ణవసిత్తా **వసీ. భూతానన్తి** నిబ్బత్తానం. భవం అభిజాతం అరహన్తీతి భబ్యా, సమ్భవేసినో, తేసం **భబ్యానం**. తేనాహ ''**అణ్డజజలాబుజా సత్తా**''తిఆది.

పథవీఆదయో నిచ్చా ధువా సస్సతా. యే తేసం ''అనిచ్చా''తిఆదినా గరహకా జిగుచ్ఛా సత్తా, తే అయథాభూతవాదితాయ మతకాలే అపాయనిట్ఠా అహేసుం. యే పన పథవీఆదీనం ''నిచ్చా ధువా''తిఆదినా పసంసకా, తే యథాభూతవాదితాయ బ్రహ్మకాయూపగా అహేసున్తి మారో పాపిమా అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ పథవీఆదిముఖేన సఙ్ఖారానం పరిఞ్ఞాపఞ్ఞాపనే ఆదీనవం విభావేతి తతో వివేచేతుకామో. తేనాహ ''**పథవీగరహకా**''తిఆది. ఏత్థ చ మారో పథవీఆదిధాతుమహాభూతగ్గహణేన మనుస్సలోకం, భూతగ్గహణేన చాతుమహారాజికే, దేవగ్గహణేన అవసేసకామదేవలోకం, పజాపతిగ్గహణేన అత్తనో ఠానం, బ్రహ్మగ్గహణేన బ్రహ్మకాయికే గణ్హి. ఆభస్సరాదయో పన అవిసయతాయ ఏవ అనేన అగ్గహితాతి దట్ఠబ్బం. **తణ్హాదిట్ఠివసేనా**తి తణ్హాభినన్దనాయ దిట్ఠాభినన్దనాయ చ వసేన. ''ఏతం మమ, ఏసో మే అత్తా''తి **అభినన్దినో** అభినన్దకా, అభినన్దనసీలా వా. **బ్రహ్మునో ఓవాదే ఠితానం ఇద్ధానుభావం దస్సేతీ**తి తేసం తత్థ

సన్నిపతితబ్రహ్మానం ఇద్ధానుభావం తస్స మహాబ్రహ్మునో ఓవాదే ఠితత్తా నిబ్బత్తం కత్వా దస్సేతి. **యసేనాతి** ఆనుభావేన. **సిరియాతి** సోభాయ. **మం బ్రహ్మపరిసం ఉపనేసీతి** యాదిసా బ్రహ్మపరిసా ఇస్సరియాదిసమ్పత్తియా, తత్థ మం ఉయ్యోజేసి. **మహాజనస్స మారణతోతి** మహాజనస్స వివట్టూపనిస్సయగుణవినాసనేన ఆనుభావేన మారణతో. **అయసన్తి** యసపటిపక్ఖం అకిత్తికమ్మానుభావఞ్చాతి అత్థో.

౨౦౩. కసిణం ఆయున్తి వస్ససతం సన్ధాయ వదతి. ఉపనిస్సాయ సేతీతి ఉపసయో, ఉపసయోవ **ఓపసాయికో** యథా ‘‘వేనయికో’’తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౬; అ॰ ని॰ ౮.౧౧; పారా॰ ౮) ఆహ ‘‘**సమీపసయో**’’తి. **సయ**గ్గహణఞ్చేత్థ నిదస్సనమత్తన్తి దస్సేతుం ‘‘**మం గచ్ఛన్త**’’న్తిఆది వుత్తం. అనేకత్థత్తా ధాతూనం వత్తనత్థో దట్ఠబ్బో. **మమ వత్థుస్మిం సయనకోతి** మయ్హం ఠానే విసయే వత్తనకో. **బాహిత్వాతి** నీచం కత్వా, అభిభవిత్వా వా. **జజ్ఝరికాగుమ్బతోతి** ఏత్థ **జజ్ఝరికా** నామ పథవిం పత్థరిత్వా జాతా ఏకా గచ్ఛజాతి.

ఇమినాతి ‘‘సచే ఖో త్వం భిక్ఖూ’’తిఆదివచనేన. **ఏస** బ్రహ్మ. **ఉపలాపేతీతి** సఙ్గణ్హాతి. **అపసాదేతీతి** నిగ్గణ్హాతి. **సేసపదేహీతి** వత్థుసాయికో యథాకామకరణీయో బాహితేయ్యోతి ఇమేహి పదేహి. **మయ్హం ఆరక్ఖం గణ్హిస్ససీతి** మమ ఆరక్ఖకో భవిస్ససి. **లకుణ్డకతరన్తి** నీచతరం నిహీనవుత్తిసరీరం.

ఫుసితుమ్పి సమత్థం కిఞ్చి న పస్సతి, పగేవ ఞాణవిభవన్తి అధిప్పాయో. **నిప్ఫత్తిన్తి** నిప్ఫజ్జనం, ఫలన్తి అత్థో. తఞ్హి కారణవసేన గన్తబ్బతో అధిగన్తబ్బతో **గతీతి** వుచ్చతి. **అనుభావన్తి** పభావం. సో హి జోతనట్ఠేన విరోచనట్ఠేన **జుతీతి** వుచ్చతి. మహతా ఆనుభావేన పరేసం అభిభవనతో మహేసోతి అక్ఖాయతీతి **మహేసక్ఖో**. తయిదం అభిభవనం కిత్తిసమ్పత్తియా పరివారసమ్పత్తియా చాతి ఆహ ‘‘**మహాయసో మహాపరివారో**’’తి.

పరిహరన్తీతి సినేరుం దక్ఖిణతో కత్వా పరివత్తన్తి. **దిసాతి** భుమ్మత్థే ఏతం పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ ‘‘**దిసాసు విరోచమానా**’’తి. అత్తనో జుతియా దిబ్బమానాయ వా. **తేహీతి** చన్దిమసూరియేహి. **తత్తకేన పమాణేనాతి** యత్తకే చన్దిమసూరియేహి ఓభాసియమానో లోకధాతుసఙ్ఖాతో ఏకో లోకో, తత్తకేన పమాణేన. ఇదం చక్కవాళం బుద్ధానం ఉప్పత్తిట్ఠానభూతం సేట్ఠం ఉత్తమం పధానం, తస్మా యేభుయ్యేన ఏత్థుపపన్నా దేవతా అఞ్ఞేసు చక్కవాళేసు దేవతా అభిభుయ్య వత్తన్తి. తథా హి బ్రహ్మా సహమ్పతి దససహస్సబ్రహ్మపరివారో భగవతో సన్తికం ఉపగఞ్ఛి. తేనాహ ‘‘**ఏత్థ చక్కవాళసహస్సే తుయ్హం వసో వత్తతీ**’’తి. ఇదాని ‘‘**ఏత్థ తే వత్తతే వసో**’’తి వుత్తం వసే వత్తనం సరూపతో దస్సేతుం ‘‘**పరోపరఞ్చ జానాసీ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ పఠమగాథాయం వుత్తం **ఏత్థ**-సద్దం ఆనేత్వా అత్థో వేదితబ్బోతి దస్సేన్తో ‘‘**ఏత్థ చక్కవాళసహస్సే**’’తి ఆహ. **ఉచ్చనీచేతి** జాతికులరూపభోగపరివారాదివసేన ఉళారే చ అనుళారే చ. **అయం ఇద్ధో అయం పకతిమనుస్సోతి** ఇమినా ‘‘సరూపతో ఏవస్స సత్తానం పరోపరజాననం, న సముదాగమతో’’తి దస్సేతి. యం పన వక్ఖతి ‘‘**సత్తానం ఆగతిం గతిన్తి**, తం కామలోకే సత్తానం ఆదాననిక్ఖేపజాననమత్తం సన్ధాయ వుత్తం, న కమ్మవిపాకజాననం. యది హి సముదాగమతో జానేయ్య, అత్తనోపి జానేయ్య, న చస్స తం అత్థీతి, తథా ఆహ ‘‘**ఇత్థమ్భావోతి ఇదం చక్కవాళ**’’న్తిఆది. రాగయోగతో రాగో ఏతస్స అత్థీతి వా రాగో, విరజ్జనసీలో విరాగీ, **తం రాగవిరాగినం. సహస్సిబ్రహ్మా నామ త్వం** చూళనియా ఏవ లోకధాతుయా జాననతో. **తయాతి** నిస్సక్కే కరణవచనం. **చతుహత్థాయాతి** అనేకహత్థేన సాణిపాకారేన కాతబ్బపటప్పమాణం దీఘతో చతుహత్థాయ, విత్థారతో ద్విహత్థాయ పిలోతికాయ కాతుం వాయమన్తో వియ గోప్ఫకే ఉదకే నిముజ్జితుకామో వియ చ పమాణం అజానన్తో విహఞ్ఞతీతి నిగ్గణ్హాతి.

౨౦౪. **తం కాయన్తి** తదేవ నికాయం. **జానితబ్బట్ఠానం పత్వాపీతి** అనఞ్ఞసాధారణా మయ్హం సీలాదయో గుణవిసేసా తావ తిట్ఠన్తు, ఈదిసం లోకియం పరిత్తకం జానితబ్బట్ఠానమ్పి పత్వా. అయం ఇమేసం అతిసయేన నీచోతి నీచేయ్యో, తస్స భావో **నీచేయ్యన్తి** ఆహ ''**తయా నీచతరభావో పన మయ్హం కుతో**''తి.

హేట్ఠూపపత్తికోతి ఉపరూపరితో చవిత్వా హేట్ఠా లద్ధూపపత్తికో. ఏవం సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం ''**అనుప్పన్నే బుద్ధుప్పాదే**''తి ఆహ. **హేట్ఠూపపత్తికం కత్వాతి** హేట్ఠూపపత్తికం పత్థనం కత్వా. యథా కేనచి బహూసు ఆనన్తరియేసు కతేసు యం తత్థ గరుతరం బలవం, తదేవ పటిసన్ధిం దేతి, ఇతరాని పన తస్స అనుబలప్పదాయకాని హోన్తి, న పటిసన్ధిదాయకాని, ఏవం చతూసు రూపజ్ఝానేసు భావితేసు యం తత్థ గరుతరం ఛన్దపణిధిఅధిమోక్ఖాదివసేన సాభిసఙ్ఖారఞ్చ, తదేవ చ పటిసన్ధిం దేతి, ఇతరాని పన అలద్ధోకాసతాయ తస్స అనుబలప్పదాయకాని హోన్తి, న పటిసన్ధిదాయకాని, తన్నిబ్బత్తితజ్ఝానేనేవ ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తి హోతీతి ఆహ ''**తతియజ్ఝానం పణీతం భావేత్వా**''తి. **తత్థాతి** సుభకిణ్హబ్రహ్మలోకే. పున **తత్థాతి** ఆభస్సరబ్రహ్మలోకే. **పఠమకాలేతి** తస్మిం భవే పఠమస్మిం కాలే. **ఉభయన్తి** అతీతం అత్తనో నిబ్బత్తట్ఠానం, తత్థ నిబ్బత్తియా హేతుభూతం అత్తనో కతకమ్మన్తి ఉభయం. **పముస్సిత్వా** కాలస్స చిరతరభావతో. **వీతినామేతి పటిపజ్జన్తీతి** చ తదా తస్సా కిరియాయ పవత్తిక్ఖణం ఉపాదాయ పవత్తమానపయోగో.

అపాయేసీతి పాయేసి. **పిపాసితేతి** తసితే. **ఘమ్మనీతి** ఘమ్మకాలే. **సమ్పరేతేతి** ఘమ్మపరిళాహేన పిపాసాయ అభిభూతే. న్తి పానీయదానం. **వతసీలవత్తన్తి** సమాదానవసేన వతభూతం చారిత్తసీలభావేన సమాచిణ్ణత్తా సీలవత్తం. **సుత్తప్పబుద్ధోవ అనుస్సరామీతి** సుపిత్వా పబుద్ధమత్తో వియ సుపినం తవ పుబ్బనివుత్థం మమ పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణేన అనుస్సరామి, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన వియ పచ్చక్ఖతో పస్సామీతి అత్థో.

కరమరేతి విలుమ్పిత్వా ఆనీతే. **కమ్మసజ్జన్తి** యుద్ధసజ్జం, ఆవుధాదాయినిన్తి అత్థో.

ఏణికూలస్మిన్తి ఏణిమిగబాహుల్లేన ''ఏణికూల''న్తి సఙ్ఖం గతే గఙ్గాయ తీరప్పదేసే. **గయ్హక నీయమానన్తి** గయ్హవసేన కరమరభావేన చోరేహి అత్తనో ఠానం నీయమానం.

ఆవాహవివాహవసేన **మిత్తసన్థవం కత్వా**. ''ఏవం అమ్హేసు కీళన్తేసు గణ్హేయ్యకో నాగో కుపితో''తి **మయి సఞ్ఞమ్పి న కరోన్తీతి**. **సుసుకారన్తి** సుసూతి పవత్తం భేరవనాగనిస్సాసం.

గహీతనావన్తి విహేఠేతుకామతాయ గతినివారణవసేన గహితం నిగ్గహితం నావం. **లుద్దేనాతి** కురూరేన. **మనుస్సకప్పాతి** నావాగతానం మనుస్సానం విహేఠేతుకామతాయ.

బద్ధచరోతి పటిబద్ధచరియో. తేనాహ ''**అన్తేవాసికో**''తి. **తం నిస్సాయేవాతి** రఞ్ఞా ఉపట్ఠియమానోపి రాజానం పహాయ తం కప్పం అన్తేవాసిం నిస్సాయేవ.

సమ్బుద్ధిమన్తం వతినం అమఞ్ఞీతి అయం సమ్మదేవ బుద్ధిమా వతసమ్పన్నోతి అమఞ్ఞి సమ్భావేసి చ.

నానత్తభావేసూతి నానా విసుం విసుం అత్తభావేసు.

అద్ధాతి ఏకంసేన. **మమేతమాయున్తి** మయ్హం ఏతం యథావుత్తం తత్థ తత్థ భవే పవత్తం ఆయుం. న కేవలం మమ ఆయుమేవ, అథ ఖో **అఞ్ఞమ్పి** సబ్బఞ్ఞేయ్యం **జానాసి,** న తుయ్హం అవిదితం నామ అత్థి. **తథా హి బుద్ధో** సమ్మాసమ్బుద్ధో తువం. నో చే కథమయమత్థో ఞాతో? **తథా హి** సమ్మాసమ్బుద్ధత్తా **ఏవ తే అయం జలితో** జోతమానో **అనుభావో ఓభాసయం** సబ్బమ్పి **బ్రహ్మలోకం** ఓభాసేన్తో దిబ్బమానో **తిట్ఠతీతి** సత్థు అసమసమతం పవేదేసి.

పథవత్తేనాతి పథవీఅత్తేన. తేనాహ **''పథవీసభావేనా''**తి. ఏత్థ చ యస్మా – ''సబ్బసఙ్ఖారసమథోతి''ఆదినా (మహావ. ౭; దీ. ని. ౨.౬౪, ౬౭; మ. ని. ౧.౨౮౧; సం. ని. ౧.౧౭౨) సాధారణతో, ''యత్థ నేవ పథవీ''తి అసాధారణతో చ పథవియా అసభావేన నిబ్బానస్స గహేతబ్బతా అత్థి, తం నివత్తేత్వా పథవియా అనఞ్ఞసాధారణం సభావం గహేతుం **''పథవియా పథవత్తేనా''**తి వుత్తం. **నాపహోసిన్తి** న పాపుణిం. ఇధ పథవియా పాపుణనం నామ ''ఏతం మమా''తిఆదినా గహణన్తి ఆహ **''తణ్హాదిట్ఠిమానగ్గాహేహి న గణ్హి''**న్తి.

వాదితాయాతి వాదసీలతాయ. **సబ్బన్తి అక్ఖరం నిద్దిసిత్వాతి** ''సబ్బం ఖో అహం బ్రహ్మే''తిఆదినా భగవతా వుత్తం సబ్బ-సద్దం – ''సచే ఖో తే మారిస సబ్బస్స సబ్బత్తేన అననుభూత''న్తి పచ్చనుభాసనవసేన నిద్దిసిత్వా. **అక్ఖరే దోసం గణ్హన్తోతి** భగవతా సక్కాయసబ్బం సన్ధాయ సబ్బ-సద్దే గహితే సబ్బసబ్బవసేన తదత్థపరివత్తనేన సబ్బ-సద్దవచనీయతాసామఞ్ఞేన చ దోసం గణ్హన్తో. తేనాహ **''సత్థా పనా''**తిఆది. తత్థ యది సబ్బం అననుభూతం ''నత్థి సబ్బ''న్తి లోకే అనవసేసం పుచ్ఛతి. సచే సబ్బస్స సబ్బత్తేన అనవసేససభావేన అననుభూతం అప్పత్తం, తం గగనకుసుమం వియ కిఞ్చి న సియా. **అథస్స అననుభూతం అత్థీతి** అస్స సబ్బత్తేన అననుభూతం యది అత్థి, ''సబ్బ''న్తి ఇదం వచనం మిచ్ఛా, సబ్బం నామ తం న హోతీతి అధిప్పాయో. తేనాహ **''మా హేవ తే రిత్తకమేవా''**తిఆది.

అహం సబ్బఞ్చ వక్ఖామి, అననుభూతఞ్చ వక్ఖామీతి అహం ''సబ్బ''న్తి చ వక్ఖామి, ''అననుభూత''న్తి చ వక్ఖామి, ఏత్థ కో దోసోతి అధిప్పాయో. **కారణం ఆహరన్తోతి** సబ్బస్స సబ్బత్తేన అననుభూతస్స అత్థిభావే కారణం నిద్దిసన్తో. **విజానితబ్బన్తి** మగ్గఫలపచ్చవేక్ఖణఞాణేహి విసేసతో సబ్బసఙ్ఖతవిసిట్ఠతాయ జానితబ్బం. **అనిదస్సనన్తి** ఇదం నిబ్బానస్స సనిదస్సనదుకే దుతియపదసహితతాదస్సనన్తి అధిప్పాయేన **''చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స ఆపాథం అనుపగమనతో అనిదస్సనం నామా''**తి వుత్తం. సబ్బసఙ్ఖతవిధురతాయ వా నత్థి ఏతస్స నిదస్సనన్తి **అనిదస్సనం.** నత్థి ఏతస్స అన్తోతి **అనన్తం.** తేన వుత్తం **''తయిద''**న్తిఆది.

భూతానీతి పచ్చయసమ్భూతాని. **అసమ్భూతన్తి** పచ్చయేహి అసమ్భూతం, నిబ్బానన్తి అత్థో. అపభస్సరభావహేతూనం సబ్బసో అభావా సబ్బతో పభాతి **సబ్బతోపభం.** తేనాహ **''నిబ్బానతో హీ''**తిఆది. తథా హి వుత్తం – ''తమో తత్థ న విజ్జతీ''తి. (నేత్తి. ౧౦౪) **పభూతమేవాతి** పకట్ఠభావేన ఉక్కట్ఠభావేన విజ్జమానమేవ. అరూపీభావేన అదేసికత్తా సబ్బతో పభవతి విజ్జతీతి **సబ్బతోపభం.** తేనాహ **''పురత్థిమదిసాదీసూ''**తిఆది. పవిసన్తి ఏత్థాతి పవిసం, తదేవ స-కారస్స భ-కారం, వి-కారస్స చ లోపం కత్వా వుత్తం **''పభ''**న్తి. తేనాహ **''తిత్థస్స నామ''**న్తి. **వాదం పతిట్ఠపేసీతి** ఏవం మయా సబ్బఞ్చ వుత్తం, అననుభూతఞ్చ వుత్తం, తత్థ యం తయా అధిప్పాయం అజానన్తేన సహసా అప్పటిసఙ్ఖాయ దోసగ్గహణం, తం మిచ్ఛాతి బ్రహ్మానం నిగ్గణ్హన్తో భగవా అత్తనో వాదం పతిట్ఠపేసి.

గహితగహితన్తి “ఇదం నిచ్చ”న్తిఆదినా గహితగహితం గాహం. తత్థ తత్థ దోసదస్సనముఖేన నిగ్గణ్హన్తేన **సత్థారా విస్సజ్జాపితో కిఞ్చి గహేతబ్బం** అత్తనో పటిసరణం **అదిస్వా** పరాజయం పటిచ్ఛాదేతుం **లళితకం కాతుకామో** వాదం పహాయ ఇద్ధియా పాటిహారియలీళం దస్సేతుకామో. **యది సక్కోసి మయ్హం అన్తరధాయితుం,** న పన సక్ఖిస్ససీతి అధిప్పాయో. **మూలపటిసన్ధిం గన్తుకామోతి** అత్తనో పాకతికేన అత్తభావేన ఠాతుకామో. సో హి పటిసన్ధికాలే నిబ్బత్తసదిసతాయ మూలపటిసన్ధీతి వుత్తో. **అఞ్ఞాసన్తి** హేట్ఠా అఞ్ఞకాయికానం బ్రహ్మానం. **న అదాసి** అభిసఙ్ఖతకాయేసేవాయం తిట్ఠతు, న పాకతికరూపేనాతి చిత్తం ఉప్పాదేసి. తేన సో అభిసఙ్ఖతకాయం అపనేతుం అవిసహన్తో అత్తభావపటిచ్ఛాదకం అన్ధకారం నిమ్మినితుం ఆరభి. సత్థా తం తమం విద్ధంసేతి. తేన వుత్తం ‘‘**మూలపటిసన్ధిం వా**’’తిఆది.

భవేవాహన్తి భవే ఏవ అహం. అయఞ్చ ఏవ-సద్దో అట్ఠానపయుత్తోతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**అహం భవే భయం దిస్వాయేవా**’’తి, సబ్బస్మిం భవే జాతిఆదిభయం ఞాణచక్ఖునా యాథావతో దిస్వా. **సత్తభవన్తి** సత్తసఙ్ఖాతం భవం. కమ్మభవపచ్చయే హి ఉపపత్తిభవే సత్తసమఞ్ఞా. **విభవన్తి** విముత్తిం. పరియేసమానమ్పి ఉపాయస్స అనధిగతత్తా **భవేయేవ దిస్వా. భవఞ్చ విభవేసినం** విభవం నిబ్బుతిం ఏసమానానం సత్తానం భవం, భవేసు ఉప్పత్తిఞ్చ దిస్వాతి ఏవం వా ఏత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **న అభివదిన్తి** “అహో వత సుఖ”న్తి ఏవం అభివదాపనాకారాభావతో న అభినివిసిం, లక్ఖణవచనమేతం. గాహత్థో ఏవ వా అభివాద-సద్దోతి ఆహ ‘‘**నాభివది**’’న్తి, ‘‘**న గవేసి**’’న్తి. **భవగ్గహణేనేత్థ** దుక్ఖసచ్చం, **నన్దీగహణేన** సముదయసచ్చం, **విభవగ్గహణేన** నిరోధసచ్చం, **నన్దిఞ్చ న ఉపాదియిన్తి** ఇమినా మగ్గసచ్చం పకాసితన్తి ఆహ ‘‘**ఇతి చత్తారి సచ్చాని పకాసేన్తో**’’తి. తదిదం చతున్నం అరియసచ్చానం గాథాయ విభావనదస్సనం. సత్థా పన తేసం బ్రహ్మానం అజ్ఝాసయానురూపం సచ్చాని విత్థారతో పకాసేన్తో విపస్సనం పాపేత్వా అరహత్తేన దేసనాయ కూటం గణ్హి. తే చ బ్రహ్మానో కేచి సోతాపత్తిఫలే, కేచి సకదాగామిఫలే, కేచి అనాగామిఫలే, కేచి అరహత్తే చ పతిట్ఠహింసు. తేన వుత్తం ‘‘**సచ్చాని పకాసేన్తో సత్థా ధమ్మం దేసేసీ**’’తిఆది. **అచ్ఛరియజాతాతి** సఞ్జాతచ్ఛరియా. **సమూలం భవన్తి** తణ్హావిజ్జాహి సమూలం భవం.

౫౦౫. మమ వసం అతివత్తితానీతి సబ్బసో కామధాతుసమతిక్కమనపటిపదాయ మయ్హం విసయం అతిక్కమితాని. కథం పనాయం తేసం అరియభూమిసమోక్కమనం జానాతీతి? నయగ్గాహతో – “సమణో గోతమో ధమ్మం దేసేన్తో సంసారే ఆదీనవం, నిబ్బానే చ ఆనిసంసం పకాసేన్తో వేనేయ్యజనం నిబ్బానం దిట్ఠమేవ కరోతి, తస్స దేసనా అవఞ్ఝా అమోఘా ఇన్దేన విస్సట్ఠవజిరసదిసా, తస్స చ ఆణాయ ఠితా సంసారే న దిస్సన్తేవా”తి నయగ్గాహేన అనుమానేన జానాతి. **సచే త్వం ఏవం అనుబుద్ధోతి** యథా త్వం పరేసం సచ్చాభిసమ్బోధం వదతి, ఏవం త్వం అత్తనో అనురూపతో సయమ్భుఞాణేన బుద్ధో ధమ్మం పటివిజ్ఝిత్వా ఠితో. **తం ధమ్మం మా ఉపనయసీతి** తయా పటివిద్ధధమ్మం మా సావకపటివేధం పాపేసి. **ఇదన్తి** ఇదం అనన్తరం వుత్తం బ్రహ్మలోకే పతిట్ఠానంయేవ సన్ధాయ మారో వదతి, తే దస్సేన్తో ‘‘**అనుప్పన్నే హీ**’’తిఆదిమాహ. అపాయపతిట్ఠానం పన ఆజీవకనిగణ్ఠాదిపబ్బజ్జం ఉపగతే తిత్థకరే, యే కేచి వా పబ్బజిత్వా మిచ్ఛాపటిపన్నే జనే సన్ధాయ వదతి. **అనుప్పన్నేతి** అసఞ్జాతే, అప్పత్తేతి అత్థో. **అనుల్లపనతాయాతి** యథా మారో ఉపరి కిఞ్చి ఉత్తరం లపితుం న సక్కోతి, ఏవం తథా ఉత్తరభాసనేన. **నిమన్తనవచనేనాతి** విఞ్ఞాపనవచనేన. బ్రహ్మం సేట్ఠం నిమన్తనం, బ్రహ్మునో వా నిమన్తనం ఏత్థ అత్థీతి **బ్రహ్మనిమన్తనికం,** సుత్తం. యం పనేత్థ అత్థతో అవిభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

బ్రహ్మనిమన్తనికసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౧౦. మారతజ్జనీయసుత్తవణ్ణనా

౩౧౬. **కోట్ఠమనుపవిట్ఠో**తి ఆసయో వచ్చగుత్తట్ఠానతాయ కోట్ఠం, తస్స అబ్భన్తరఙ్గోత్థ కోట్ఠం. అనురూపో హుత్వా పవిట్ఠో అనుపవిట్ఠో. సుఖుమత్థో తదనుచ్ఛవికం అత్తభావం మాపేత్వా అయం తత్థ పవిట్ఠో. **గరుగరో వియా**తి గరుకగరుకో వియ. ఉ-కారస్స హి ఓ-కారం కత్వా అయం నిద్దేసో, అతివియ గరుకో మయ్హోతి అత్థో. గరుగరు వియ ఇచ్చేవ వా పాఠో. మాసభత్తం మాసో ఉత్తరపదలోపేన, మాసభత్తేన ఆచితం పూరితం **మాసాచితం మఞ్ఞే**. తేనాహ ''**మాసభత్తం భుత్తస్స కుచ్ఛి వియా**''తి. ఉత్తరపదలోపేన వినా అత్థం దస్సేతుం ''**మాసపూరితపసిబ్బకో వియా**''తి వుత్తం. **తిన్తమాసో వియా**తి తిన్తమాసో పసిబ్బకో వియ. కిం ను ఖో ఏతం మమ కుచ్ఛియం పుబ్బం భారికత్తం, కిం ను ఖో కథం ను ఖో జాతన్తి అధిప్పాయో? **ఉపాయేనా**తి పథేన ఞాయేన. బ్యతిరేకతో పనస్స అనుపాయం దస్సేతుం ''**సచే పనా**''తిఆది వుత్తం. అత్తానమేవ వా సన్ధాయ ''**మా తథాగతం విహేసేసీ**''తి ఆహ. యథా హి అరియసఙ్ఘో "తథాగతం దేవమనుస్సపూజితం, సఙ్ఘం నమస్సామ సువత్థి హోతూ"తిఆదీసు (ఖు॰ పా॰ ౬.౧౮; సు॰ ని॰ ౨౪౧) **తథాగతో**తి వుచ్చతి, ఏవం తప్పరియాపన్నా అరియపుగ్గలా, యథా చ పురిమకా దుతియఅగ్గసావకా కప్పానం సతసహస్సాధికం ఏకం అసఙ్ఖ్యేయ్యం పారమియో పూరేత్వా ఆగతా, అయమ్పి మహాథేరో తథా ఆగతోతి **తథాగతోతి**. **పతిఅగ్గళేవ అట్ఠాసీ**తి అగ్గళస్స బహిభాగే అట్ఠాసి.

౩౧౭. రుక్ఖదేవతా నామ చాతుమహారాజికేసు నిహీనో కాయో, తస్మా నేసం మనుస్సగన్ధో పరిచితత్తా నాతిజేగుచ్ఛోతి ఆహ ''**ఆకాసట్ఠదేవతాన**''న్తి. **ఆబాధం కరోతీ**తి దుక్ఖం జనేతి. **నాగరికో**తి సుకుమారో. **పరిచోక్ఖో**తి సబ్బసో సుచిరూపో. **ఞాతికోటి**న్తి ఞాతిభాగం. అనాదిమతి హి సంసారే ఞాతిభాగరహితో నామ సత్తో కస్సచిపి నత్థీతి అధిప్పాయో. **ఇద**న్తి "సో మే త్వం భాగినేయ్యో హోసీ"తి ఇదం వచనం. **పవేణివసేనా**తి తదా మయ్హం భాగినేయ్యో హుత్వా ఇదాని మారట్ఠానే ఠితోతి ఇమిస్సా పవేణియా వసేన వుత్తం. అఞ్ఞస్స వా పేసమం ధురో **విధురో**. తేనాహ ''**అఞ్ఞేహి సద్ధిం అసదిసో**''తి. **అప్పదుక్ఖేనా**తి సుఖేనేవ. పన్థానం అవన్తి గచ్ఛన్తీతి **పథావినో**. **ఏత్తకేనా**తి ఏత్తావతా చితకసన్నిసయేన. **ఉదకలేణ**న్తి ఉదకనిస్సన్దనలేణం. **సమాపత్తితో**తి నిరోధసమాపత్తితో. **సమాపత్తిఫల**న్తి నిరోధసమాపత్తిఫలం.

౩౧౮. **దసహి అక్కోసవత్థూహీ**తి దసహిపి అక్కోసవత్థూహి, తతో కిఞ్చి అహాపేన్తా. **పరిభాసథా**తి గరహథ. **ఘట్టేథా**తి అనూనాహి కథాహి ఇమేసు ఓవిజ్ఝథ. **దుక్ఖాపేథా**తి చిత్తే దుక్ఖం జనేథ. **ఏతేస**న్తి తేసం భిక్ఖూనం తుమ్హాకం అక్కోసనాదీహి భిక్ఖూనం కిలేసుప్పత్తియా. తేనేత్థ **దూసీ మారో** ఓతారం లభతి నామాతి అధిప్పాయో. ఉపట్ఠాతబ్బం ఇభం అరహన్తీతి ఇబ్భా, హత్థిభణ్డకా, హీనజీవికతాయ హేతే ఇబ్భా వియాతి **ఇబ్భా**, తే పన సదుతియకవసేన ''**గహపతికా**''తి వుత్తా. **కణ్హా**తి కణ్హాభిజాతికా. పాదతో జాతత్తా **పాదానం అపచ్చా**. **ఆలసియజాతా**తి కసివణిజ్జాదికమ్మస్స అకరణేన సఞ్జాతాలసియా. **గూథనిద్ధమనపనాళీ**తి వచ్చకూపతో గూథస్స నిక్ఖమపదేసో.

మనుస్సానం అకుసలం న భవేయ్య తేసం తాదిసాయ అభిసన్ధియా అభావతో. ఆవేసకస్స ఆనుభావేన ఆవిట్ఠస్స చిత్తసన్తతి విపరివత్తతీతి వుత్తోవాయమత్థో. **విసభాగవత్థు**న్తి భిక్ఖూనం సన్తికే ఇత్థిరూపం, భిక్ఖునీనం సన్తికే పురిసరూపన్తి ఈదిసం, అఞ్ఞం వా పబ్బజితానం అసారుప్పం విసభాగవత్థుం. **విప్పటిసారారమ్మణ**న్తి పస్సన్తానం విప్పటిసారస్స పచ్చయం. **లేపయట్ఠి**న్తి లేపలిత్తం వాకురయట్ఠిం.

౩౧౦. **సోమనస్సవసేనా**తి గేహస్సితసోమనస్సవసేన. **అఙ్ఘథత్త**న్తి ఉప్పిలావితత్తం. **పురిమనయేనేవా**తి "సచే మారో మనుస్సానం సరీరే అధిముచ్చిత్వా"తిఆదినా పుబ్బే వుత్తనయేన. యది మారోవ తథా కరేయ్య, మనుస్సానం కుసలం న

భవేయ్య, మారస్సేవ భవేయ్య, సరీరే పన అనధిముచ్చిత్వా తాదిసం పసాదనీయం పసాదవత్థుం దస్సేసి. తేనాహ "**యథా హీ**"తిఆది.

౨౧౧. అసుభసఞ్ఞాపరిచితేనాతి సకలం కాయం అసుభన్తి పవత్తాయ సఞ్ఞాయ సహగతజ్ఝానం అసుభసఞ్ఞా, తేన పరిచితేన పరిభావితేన. **చేతసా** చిత్తేన. **బహుల**న్తి అభిణ్హం. **విహరతో**తి విహరన్తస్స, అసుభసమాపత్తిబహులస్సాతి అత్థో. **పతిలీయతీ**తి సఙ్కుచతి తత్థ పటికూలతాయ సణ్ఠితత్తా. **పతికుటతీ**తి అపసక్కతి. **పతివత్తతీ**తి నివత్తతి. తతో ఏవ **న సమ్పసారియతి. రసతణ్హాయా**తి మధురాదిరసవిసయాయ తణ్హాయ.

సబ్బలోకే అనభిరతిసఞ్ఞాతి తీసుపి భవేసు అరుచ్చనవసేన పవత్తా విపస్సనాభావనా. నిబ్బిదానుపస్సనా హేసా. **లోకచిత్రేసూ**తి హత్థిఅస్సరథపాసాదకూటాగారాదిభేదేసు చేవ ఆరామరామణేయ్యకాదిభేదేసు చ లోకే చిత్తవిచిత్తేసు. **రాగసన్తాని** వూపసన్తరాగాని. **దోసమోహసన్తానీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ఇమేసం ఏవం కమ్మట్ఠానగ్గహణం సబ్బేసం సప్పాయభావతో.

౨౧౨. సక్ఖరం గహేత్వాతి సక్ఖరాసీసేన తత్తకం భిన్నపాసాణముట్ఠిన్తి ఆహ "**అన్తోముట్ఠియం తిట్ఠనపమాణం పాసాణ**"న్తి. ముట్ఠిపరియాపన్నన్తి అత్థో. అయఞ్హి పాసాణస్స హేట్ఠిమకోటి. **హత్థినాగో**తి మహాహత్థీ. మహన్తపరియాయో **నాగ**-సద్దోతి కేచి. అహినాగాదితో వా విసేసనత్థం హత్థినాగోతి వుత్తం. సకలసరీరేనేవ నివత్తిత్వా అపలోకేసీతి వుత్తమత్థం వివరితుం "**యథా హీ**"తిఆది వుత్తం. **న వాయన్తి** ఏత్థ **వా**-సద్దో అవధారణత్థోతి ఆహ "**నేవ పమాణం అఞ్ఞాసీ**"తి. **సహపలోకనాయాతి చ వచనతో**తి ఇమినా వచనేన ఇమం వచనమత్తం గహేత్వాతి అధిప్పాయో. **ఉళారే**తి ఉళారగుణే. భగవన్తఞ్హి ఠపేత్వా నత్థి తదా సదేవకే లోకే తాదిసో గుణవిసేసయుత్తోతి.

విసుం విసుం పచ్చత్తవేదనియో అయసూలేన సద్ధిం భూతాని ఛ ఫస్సాయతనాని ఏతస్సాతి ఛ ఫస్సాయతనం, దుక్ఖం. తం ఏత్థ అత్థీతి **ఛ ఫస్సాయతనికో,** నిరయో. తేనాహ "**ఛసు ఫస్సా...పే.... పచ్చయో**"తి. సమాహనతీతి సమాహతో, అనేకసతభేదో సఙ్కుసమాహతో ఏత్థ అత్థీతి **సఙ్కుసమాహతో,** నిరయో. విసేసపచ్చయతాయ వేదనాయ హితోతి వేదనియో, కారణాకారకేన వినా పచ్చత్తం సయమేవ వేదనియోతి **పచ్చత్తవేదనియో. అయసూలేన సద్ధిం అయసూల**న్తి పాదపదేసతో పట్ఠాయ నిరన్తరం అభిహననవసేన ఆగతేన పణ్ణసాయ జనేహి గహితేన అయసూలేన సహ సీసపదేసతో పట్ఠాయ ఆగతం. అయసూలభావసామఞ్ఞేన చేతం ఏకవచనం, సతమత్తాని పతితాని సూలాని. **ఇమినా తే ఠానేన చిన్తేత్వా**తి నిస్సితవోహారేన నిస్సయం వదతి. **ఏవం వుత్త**న్తి "తదా జానేయ్యాసి వస్ససహస్సం మే నిరయే పచ్చమానస్సా"తి ఏవం వుత్తం. **వుట్ఠానిమ**న్తి వుట్ఠానే భవం, అన్తిమన్తి అత్థో. తేనాహ "**విపాకవుట్ఠానవేదన**"న్తి, విపాకస్స పరియోసానం వేదనన్తి అత్థో. **దుక్ఖతరా హోతి** పదీపస్స విజ్ఝాయనక్ఖణే మహన్తభావో వియ.

౨౧౩. ఘట్టయిత్వా వోధేత్వా. **పాటియేక్కవేదనాజనకా**తి పచ్చేకం మహాదుక్ఖసముప్పాదకా. అయతో అపగతో **నిరయో,** సో **దేవదూతసుత్తేన** (మ॰ ని॰ ౩.౨౬౧) దీపేతబ్బో. అట్ఠవణ్ణనా పనస్స పరతో సయమేవ ఆగమిస్సతి. ఇమం పన అతీతవత్థుం ఆహరిత్వా అత్తనో ఞాణానుభావదీపనముఖేన మారం సన్తజ్జేన్తో మహాథేరో "**యో ఏతమభిజానాతీ**"తి గాథమాహ. తస్సత్థో – **యో** మహాభిక్ఖు **ఏతం** కమ్మం కమ్మఫలఞ్చ హత్థతలే ఠపితం ఆమలకం వియ అభిముఖం కత్వా

పచ్చక్ఖతో జానాతి. సబ్బసో భిన్నకిలేసతాయ **భిక్ఖు** సమ్మాసమ్బుద్ధస్స అగ్గసావకో, **తాదిసం** ఉళారగుణం **ఆసజ్జ** ఘట్టయిత్వా ఏకన్తకాళకేహి పాపధమ్మేహి సమన్నాగతత్తా **కణ్హ** మార ఆయతిం మహాదుక్ఖం విన్దిస్ససి.

ఉదకం వత్థుం కత్వాతి తత్థ నిబ్బత్తనకసత్తానం సాధారణకమ్మఫలేన మహాసముద్దఉదకమేవ అధిట్ఠానం కత్వా. తథా హి తాని కప్పట్ఠితికాని హోన్తి. తేనాహ ‘‘**కప్పట్ఠాయినో**’’తి. **తేస**న్తి విమానానం. **ఏతం** యథావుత్తవిమానవత్థుం తాసం అచ్ఛరానం సమ్పత్తిం, తస్స చ కారణం అత్తపచ్చక్ఖం కత్వా **జానాతి. పాదఙ్గుట్ఠేన కమ్పయీ**తి పుబ్బారామే విసాఖాయ మహాఉపాసికాయ కారితం సహస్సగబ్భపటిమణ్డితమహాపాసాదం అత్తనో పాదఙ్గుట్ఠేన కమ్పేసి. తేనాహ ‘‘**ఇదం పాసాదకమ్పనసుత్తేన దీపేతబ్బ**’’న్తి. ఇదన్తి ‘‘యో వేజయన్త’’న్తి ఇమిస్సా గాథాయ అత్థజాతం **చూళతణ్హాసఙ్ఖయవిముత్తిసుత్తేనేవ** (మ॰ ని॰ ౧.౩౯౩) **దీపేతబ్బం.**

తస్స బ్రహ్మగణస్స తథాచిన్తనసమనన్తరమేవ తస్మిం బ్రహ్మలోకే సుధమ్మం బ్రహ్మసభం గన్త్వా. **తేపీ**తి మహామోగ్గల్లానాదయో. **పచ్చేకం దిసాసూ**తి మహామోగ్గల్లానత్థేరో పురత్థిమదిసాయం, మహాకస్సపత్థేరో దక్ఖిణదిసాయం, మహాకప్పినత్థేరో పచ్ఛిమదిసాయం, అనురుద్ధత్థేరో ఉత్తరదిసాయన్తి ఏవం చత్తారో థేరా బ్రహ్మపరిసమత్థకే మజ్ఝే నిసిన్నస్స భగవతో సమన్తతో చతుద్దిసా నిసీదింసు. **గాథా వుత్తా**తి ‘‘యో బ్రహ్మం పరిపుచ్ఛతీ’’తి గాథా వుత్తా. **అఞ్ఞతరబ్రహ్మసుత్తేనా**తి – ‘‘తేన ఖో పన సమయేన అఞ్ఞతరస్స బ్రహ్మునో ఏవరూపం పాపకం దిట్ఠిగతం ఉప్పన్నం హోతీ’’తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౧.౧౭౬) మహావగ్గే ఆగతేన అఞ్ఞతరబ్రహ్మసుత్తేన.

ఝానవిమోక్ఖేన ఫుసీతి ఝానవిమోక్ఖసన్నిస్సయేన అభిఞ్ఞాఞాణేన ఫస్సయి. వనన్తి జమ్బుదీపం అఫస్సయీతి సమ్బన్ధో. జమ్బుదీపో హి వనబహులతాయ ఇధ ‘‘వన’’న్తి వుత్తో. తేనాహ ‘‘జమ్బుసణ్డస్స ఇస్సరో’’తి. **పుబ్బవిదేహానం దీప**న్తి పుబ్బవిదేహవాసీనం దీపం, పుబ్బవిదేహదీపన్తి అత్థో. **భూమిసయా నరా** నామ అపరగోయానకా ఉత్తరకురుకా చ. యస్మా తే గేహపరిగ్గహాభావతో భూమియంయేవ సయన్తి, న పాసాదాదీసు. **పటిలభీ**తి ఉప్పాదేసి. **ఏతం ఆసం మా అకాసీ**తి ఏసా యథా పుబ్బే దూసిమారస్స, ఏవం తుయ్హం ఆసా దీఘరత్తం అనత్థావహా, తస్మా ఏదిసం ఆసం మా అకాసీతి మారస్స ఓవాదం అదాసి. సేసం సబ్బత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

పపఞ్చసూదనియా మజ్ఝిమనికాయట్ఠకథాయ

మారతజ్జనీయసుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

నిట్ఠితా చ చూళయమకవగ్గవణ్ణనా.

మూలపణ్ణాసటీకా సమత్తా.

దుతియో భాగో నిట్ఠితో.